

ธรรมบทอรรถกถา

แปลและตีพิมพ์ขึ้น ภาค ๒

๒. อัปปมาทวรรค เล่ม ๕

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

ภาค ๒

๒.อัปปมาทวรรค เล่ม ๕

พิมพ์ถวายเป็น “อจาริชบขุชา”

แต่ พระภิกษุทันตธัมมานันนทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต

เนื่องในงานปลงสรีรสังขาร

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ชื่อหนังสือ : ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์ ภาค ๒
๒.อภัยมาทวรรค เล่ม ๕

ISBN : 978-616-478-718-6

จัดทำโดย : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปัญโญ วัดจากแดง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ

แปลและสัมพันธ์ : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปัญโญ

คอมพิวเตอร้/จัดรูปเล่ม : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปัญโญ

ทำตัวหนา : พระมหาสังคีต สังคีตวโร
คุณพรณี รุ่งเรืองมณีรัตน์

ตรวจทาน : พระมหาจรุณ จารุวณฺโณ พระมหาพิริยธ ฐิริภาโณ
พระมหาสังคีต สังคีตวโร พระมหาธรรมา สนฺตจิตฺโต
พระมหาพัชรพล ปิยสีโล สามเณรณนธวัช เถาว์ทุมมา
คุณวิไล สีสรร์พ์ คุณบุญณภา ศุภชวัลพร

ภาพปกและภาพลายเส้น : คุณมงคล ศรีเดชะ (ฟุตบอลกาลลฮรี)

ออกแบบปก : คุณชัยโย ทองหมื่นไวย

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๒,๕๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน ห้ามจำหน่าย

สถานที่พิมพ์ : ทางหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสำนัไทย การพิมพ์
๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ถนนก้านน้มน้ แวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง
กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๘๒๐ ๐๓๗๗, ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๗
โทรสาร ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๘ มีอ็ย 08-1566-2540

คำนำ

“ธมฺมปท” หรือ “ธรรมปท” เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ในรูปคาถาล้วนๆ มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา ซึ่งคำดังกล่าวมีความหมายทั้งหมด ๖ ความหมาย ดังนี้

๑. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ
๒. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ
๓. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่
๔. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายมีอยู่ในคัมภีร์นี้
๕. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบปริยัติธรรม
๖. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบปริยัติธรรม

ส่วนคำว่า “ธมฺมปทฏจกถา” หรือ “ธรรมบทอรรถกถา” แปลว่า คำอธิบายธรรมบท โดยคัมภีร์นี้ ท่านอาจารย์นำพระคาถาและคำโคลงเนื้อเรื่องมาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาในที่ต่างๆ นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราว มีบุคคล และสถานที่ ก่อนที่จะมาถึงคาถาหัวใจของเรื่อง ทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเข้าใจเนื้อเรื่องและธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนได้ อย่างน้อยที่สุดก็ระดับคุณธรรมศีลธรรม แต่ท่านใดที่มีพื้นฐานการศึกษาทั้งไวยากรณ์บาลีใหญ่และพระอภิธรรมมาก่อน ก็จะเป็นเหตุทำให้เข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หนังสือดังกล่าวจัดอยู่หมวดพระสูตร เป็นศิลปะในการดำเนินชีวิตของทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ว่าในอดีตเคยทำกรรมอะไรไว้ และปัจจุบันทำกรรมอะไร จึงได้รับผลเช่นนั้น

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและลัมพันธ์” เล่มนี้ เป็นหนังสือที่เอื้อประโยชน์ให้แก่นักเรียนใหม่ที่เริ่มฝึกแปลบาลี โดยมีประโยคบาลีที่ตัดตกแต่งที่สมบูรณ์ สำหรับปัญหาของนักเรียนที่เริ่มเรียนแปลบาลีที่ไม่รู้ว่าจะต้องโยคอะไร ต้องเติมอะไรเข้ามา และใส่ไว้ตรงไหน คำศัพท์แต่ละคำแปลว่าอย่างไรบ้าง ส่วนนักเรียนที่แปลมาบ้างแล้ว จะเริ่มฝึกลัมพันธ์ ก็มีลัมพันธ์เป็นตัวอย่างไว้ นักเรียนที่ประสงค์จะฝึกแปลโดยอรรถ ก็มีแปลเป็นตัวอย่างไว้เช่นกัน นอกจากนี้ ถ้าประสงค์จะดูการแยกธาตุปัจจัยของคำศัพท์กิริยา(ทั้งกิริยาคุมพากย์และกิริยาในระหว่าง) ก็มีอยู่ท้ายเล่ม ประเด็นที่มักเป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษาที่แปลศัพท์มาจากรูปวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นกิตกั สมาส หรือตัทธิต ว่าแปลอย่างไร ถูกต้องตรงตามหลักไวยากรณ์หรือไม่ ก็มีวิเคราะห์ไว้ตามหลักในคัมภีร์ปทรูปสัทธา ซึ่งอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ของ

(ข)

สายกัจฉายนไวยากรณั หรือคัมภีร์มูลกัจฉายนั และนำมาจากแหล่งอื่นง เช่น ฅมมปทฎุจกถาคาธาโยชนา ฅมมปทมหาฎีกา และคัมภีร์ธาตวัตถลังคหะเป็นต้น

ฉะนั้น หนังสือเล่มนี้ จึงเหมาะสำหรับผู้ศีกษาภาษาบาลีทุกกกลุ่ม คือ กลุ่มใหม่ทีเริ่มเรียนแปลเบื้องต้น โดยได้ตัดตคแต่งประโยคและแปลยกคัพทีให้ กลุ่มกลางทีเริ่มฝีกสัสมพันธ์และแปลโดยอรรถ และท่านทีได้เรียนมาบ้างแล้ว ต้องการทบทวนหรือยังมีข้อสงสัยในประเด็นต่างง เช่น การแยกธาตุดัจจัย หรือแม่แต่รูปวิเคราะห้ของคัพทีกิตกั สมาส หรือตัทธิต

จึงหวังว่า หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัสมพันธ์” เล่มนี้ จะช่วยอำนวนยความสะตวกในการศีกษาภาษาบาลีได้บ้าง หากจะมีข้อขาดตคบกพร่อง หรือผิดพลาดประการใด เพราะความต้อยปัญญาหรือขาดสติสัสมปัญญาในการจ้ดทำ ก็ขอภัยและขอความเมตตจากท่านผู้รู้ท้งหลายได้โปรดช่วยชี้แนะบอกข้อผิดพลาด บกพร่องต่างง ทีมีปรากฏให้กระผมได้รับทราบ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงในการจ้ดพิมพ์ในครั้งต่อๆ ไป จะขอขอบคุณเป็นอย่างสูง และถือว่าได้ร่วมกันทำบุญทีเป็นธรรมทานในการจ้ดทำหนังสือเล่มนี้ด้วยกัน

ขอให้ทุกท่านทีมีส่วนร่วมในการจ้ดทำหนังสือเล่มดังกล่าวนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญใหญ่ทีกระผมได้กระทำแล้วในครั้งนี และขอให้ทุกท่านจงได้รับประโยชน์ท้ง ๓ ประการ กล่าวคือ ประโยชน์ในชาตินี ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างย้ง คืออมตมทานิพพาน ซึ่เป็นสันติสุข บรมสุขด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาธิติพงคั อุดตมปญโธ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

คำอนุโมทนา

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นกับผู้ศึกษาภาษาบาลี เพื่อที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจทั้งหลักการโยค การเติมบทที่ขาดหายไป แปลยกศัพท์ แปลโดยอรรถ และสัมพันธ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจในเหตุผล และความหมายของเนื้อหาที่แปลได้ดียิ่งขึ้น อันจะเป็นเหตุให้เกิดความซาบซึ้งในธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอน ทำให้เกิดกำลังใจที่จะศึกษาเล่าเรียน และรักษาพระศาสนา

หนังสือเล่มนี้ ใช้หนังสือ “ธมฺมปทฎฺฐกถา ทฺติโย ภาโค” ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๒ อัปมาทวารวต เป็นวรรคที่ ๒ และจิตตวารวต วรรคที่ ๓ ใน ๒๖ วรรค แบ่งออกเป็น ๓ เล่ม ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากหลายๆ ฝ่ายด้วยกัน

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ จึงใคร่ขออนุโมทนาบุญแก่พระครูวิมลสุทธาภิวังษ์ เจ้าอาวาสวัดสุทธาโกษณ์ พระมหาสุชาติ สุขะสิน คุณโยมเสริมสุข ปัทมสถาน และครอบครัว และญาติมิตรทั้งหลาย รวมถึงสาธุชนทั่วไปที่ร่วมสร้างหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ไว้ในบวรพระพุทธานุภาพ เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ซึ่งเป็นทานที่มีอานิสงส์มากที่สุด

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายท่านที่จะต้องเอ่ยนาม คือ พระมหาพิริยะ ภูริภาโณ พระมหาสังคีตสังคีตวโร ผู้ช่วยดูแลเครื่องคอมพิวเตอร์ คุณวัลย์ลดา (เอ๋) อัศวศิริเลิศ รัช.ตร. พรเพ็ญ เพ็ชรสุขศิริ ถวายกระดาษขับเปิด เอ คุณภัทรี วัชอุตมวุฒิ และคุณมยุรี การเจริญ ถวายหนังสือธมฺมปทฎฺฐกถา ภาค ๑-๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คุณมงคล ศรีเดชะ เขียนภาพก คุณชัยโย ทองหมื่นไว้อย์ ออกแบบปก พระมหาจรุณ จารุวณฺโณ พระมหาธรรมา สนั่นจิตโต พระมหาพัชรพล ปิยสิโล สามเณรนนธวัช เถาว์ทุมมา คุณวีไล สีสรรพ์ คุณปณณภา ศุภชวัลพร ตรวจทานต้นฉบับ และทุกท่านที่ช่วยงานในการจัดทำต้นฉบับ

และที่สำคัญ คือ พระอาจารย์ภักทนต์ธัมมานันทมหาเถระ อดีตพระอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนบาลีใหญ่วัดท่ามะโอ พระอาจารย์ภักทนต์นันทเถระ พระอาจารย์มหาประวัตติ ถาวรจิตโต คุณโยมอาจารย์บุญถนอม นพโสภณ โยมพ่อฟัก โยมแม่ปุ่น เข็มสันเทียะ โยมแม่สุวรรณ ดันตระเชียร คุณเนาวรัตน์ รัตนสุนทร คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์ คุณเพ็ญศรี บุญญรัตน์ คุณวีไล สีสรรพ์ คุณไตรรงค์ มาลาภิรมย์ คุณณัฐศักดิ์ ดันตยานุพนธ์ คุณยศรินทร์ โชติเสณ และคณะ ผู้ร่วมทำบุญช่วยค่าใช้จ่ายในการจัดทำต้นฉบับ ญาติโยมชาววัดสุทธาโกษณ์ ขออำนาจบุญกุศลที่ได้ทำร่วมกันในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ทุกๆ ท่าน ประสบแต่ความสุข ความเจริญ ปราศจากภัยอันตราย และได้บรรลุมรรคผลนิพพานด้วยเทอญ

(จ)

คำปรารภ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ กระผมเพิ่งบวชเป็นสามเณรช่วงเดือนเมษายน ขณะอายุได้ ๑๓ ปี เป็นการบวชหน้าไฟ เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับโยมพ่อใหญ่หล้า เทียนสันเทียะ ท่านได้เสียชีวิตเพราะโรคชรา ซึ่งท่านได้มีบุญคุณต่อโยมแม่ปุ่น เข็มสันเทียะ และครอบครัว ถือได้ว่าเป็นบุญพการีชนของโยมแม่กระผม หลังจากบวชเสร็จก็ได้ไปจำวัดอีกหมู่บ้านหนึ่ง ใกล้ๆ บ้านเกิด เป็นหมู่บ้านที่ญาติบวชเป็นพระภิกษุ เพื่ออยู่จำพรรษาท่านชวนไปอยู่ด้วย อยู่ได้ประมาณสัก ๒ เดือน ก็กลับมาอยู่ที่พักสงฆ์ประจำหมู่บ้าน แล้วก็มีโอกาสได้เดินทางจากนครราชสีมามุ่งหน้าสู่จังหวัดลำปาง เพื่อมาศึกษาเล่าเรียน โดยทราบเพียงว่าจะมาเรียน แต่ยังไม่ทราบว่าจะได้เรียนอะไร พอมาถึงวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง สิ่งแรกที่ต้องทำ คือ ได้หนังสือกัจจายนสูตรมาท่อง ใกล้เข้าพรรษาอาจารย์ใหญ่ก็บอกให้อาจารย์บุญถนอม นพโสภณ อดีตพระมหาบุญในขณะนั้น เปิดสอนคัมภีร์ปทรุปสิทธิ อยู่ที่วัดท่ามะโอมาเดือนเศษ กัจจายนสูตรที่ท่องทุกวัน และทั้งวัน ก็ยังท่องจำได้ไม่มากนัก เนื่องจากความจำไม่ค่อยดี มีพื้นฐานการศึกษาทางโลกมาน้อย สะสมบุญมาน้อย ประสบการณ์ก็ไม่มี และอาจจะยังไม่รู้เทคนิควิธีการท่องจำด้วยก็เป็นได้ ซ้ำยังจะต้องมาเข้าเรียนบาลีไวยากรณ์ใหญ่คัมภีร์ปทรุปสิทธิ ซึ่งเป็นภาษาบาลีล้วน ทำให้ทั้งการท่อง ก็ล่าช้าออกไปอีก ทั้งการเรียนก็ต้องท่องจำ โดยปราศจากความเข้าใจ แต่ก็ต้องท่องไป เรียนไปเรื่อยๆ นานวันเข้า จากเดือน เป็นปี พอเริ่มเข้าปีที่ ๒ จึงจะพอรู้เรื่องบ้าง เริ่มแปลได้บ้าง ทำให้การท่องจำวิชาอื่นๆ เช่น อภิธานนปทีปิกา วุตโตทัย และสุโพธาลังการ ก็เริ่มง่ายขึ้นมานิดหน่อย ทำให้จำได้มากขึ้น ความเข้าใจก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนในปี ๒๕๓๑ ซึ่งเป็นปีที่ ๔ ของการอยู่ที่วัดท่ามะโอ ก็สามารถสอบผ่านหลักสูตรของวัด ชั้นนักศึกษา (โสตุชนบัณฑิต) และในขณะเดียวกัน ก็ได้มีโอกาสศึกษาบาลี หลักสูตรบาลีสยามหลวงควบคู่ไปด้วย และสอบผ่านประโยค ป.ธ. ๓ ในปีเดียวกันนี้

ฉะนั้น วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง จึงเป็นแหล่งกำเนิดทางภาษาบาลี และธรรมวินัยของกระผม ทำให้กระผมพอจะมีความรู้ภาษาบาลีและธรรมวินัย จนสามารถนำไปเป็นอุปกรณ์ในการศึกษาค้นคว้าพระธรรมวินัยได้ในระดับหนึ่งตามสติปัญญาของกระผม และสามารถช่วยเหลืออนุชนที่สนใจในการศึกษาภาษาบาลี ด้วยการให้คำแนะนำและสอนเล็กๆ น้อยๆ เท่าที่พอจะทำได้ พร้อมกับเขียนหนังสือประกอบการเรียนวิชาไวยากรณ์บาลี และทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑- ๖ ในกาลต่อมาจนถึงทุกวันนี้

ขณะที่อยู่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปางนั้น กระผมได้รับคำแนะนำอบรมสั่งสอนและความประพฤตินี้เป็นแบบอย่างที่ดีๆ ในการดำเนินชีวิตจากครูบาอาจารย์ รวมถึงเพื่อนพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นเพื่อนนักศึกษาภาษาบาลีด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นรุ่นพี่ รุ่นน้อง หรือแม้รุ่นน้องๆ ก็ตาม อยู่กันอย่างอบอุ่นเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน โดยเฉพาะพระอาจารย์ใหญ่ พระภัทน์ตัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ท่านได้เอ็นดู อนุเคราะห์ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเรียน รวมถึงการเป็นอยู่ เช่นสปูยาสีฟัน ซึ่งกระผมเองก็ได้มีโอกาสรับใช้ท่าน ด้วยการปิดกวาดเช็ดถูกุฏิ ขนมนถวาย และช่วยพิมพ์งานให้ท่าน เป็นต้น

เมื่อทำวัตรเย็นเสร็จสิ้นลงในแต่ละวัน ถ้าเป็นธรรมดามีใช้วันพระ ท่านพระอาจารย์จะสอบถามเกี่ยวกับบทเรียนทุกวัน ว่าวันนี้เรียนอะไร จำได้หรือยัง เข้าใจเนื้อหาหรือไม่ และขณะเดียวกัน วิชาอื่นๆ ที่จะต้องท่องควบคู่กันไป เช่น ท่องกัจจายนสูตรบ้าง อภิธานบ้าง วุฑโฒทัยบ้าง อลังการะบ้าง ท่องไปถึงไหนแล้ว ท่องจบหรือยัง จำได้แม่นยำถูกต้องหรือไม่ ท่านก็จะตรวจสอบความก้าวหน้าในการศึกษาในแต่ละวัน และทุกๆ วัน เพื่อให้เห็นว่าศิษย์มีความก้าวหน้าไปในระดับไหนแล้ว และเพื่อไม่ให้เป็นที่ดินพอกหางหมู อยากเกินกว่าจะแก้ไขได้ ถ้ามทั้งพระภิกษุก็ไม่เว้น แต่จะไม่จี้มากเหมือนกับท่านที่เป็นสามเณรอย่างกระผม ถ้าเป็นวันพระ ท่านจะนำโอวาทมาให้เป็นข้อคิดในการศึกษาและดำเนินชีวิต หรือถ้ามีเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัยเกิดขึ้น ท่านก็จะนำมาเล่าพร้อมกับข้อวินิจฉัยจากพระบาลี อรรถกถา หรือฎีกา

กิจวัตรที่พระอาจารย์ใหญ่ทำเป็นประจำทุกวัน ก็คือ ตี ๔ ตื่นจากการจำวัด จะเปิดตู้หนังสือพระไตรปิฎก เพื่อค้นคว้าข้อมูล สำหรับนำไปเป็นหลักฐานในการสอนก็ดี เขียนหนังสือก็ดี หรือตอบข้อสงสัยของพระมหาเถระ หรือของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายที่มาสอบถาม

สิ่งที่ ๒ ก็คือ เรื่องความสะอาดบริเวณภายในวัด ใครๆ ที่เข้ามาในบริเวณวัดท่ามะโอ เมื่อสมัยอาจารย์ใหญ่ยังมีชีวิตอยู่ ก็จะมีรู้สึกได้ทันทีเมื่อก้าวเท้าเข้ามาในเขตวัด ก็คือ เรื่องของความสะอาดของบริเวณวัด และเสนาสนะต่างๆ เพราะทั้งพระภิกษุสามเณร รวมทั้งอาจารย์ใหญ่เองด้วย จะช่วยกันทำทุกวันๆ ละ ๒ เวลา คือ ช่วงเช้า สามเณรที่ทำวาระหุงข้าวต้ม เมื่อเก็บภาชนะชำระล้างเสร็จแล้ว ก็จะมาช่วยกันกวาดเก็บขยะ ช่วงเย็น เวลาประมาณ ๕ โมงเย็น จะช่วยกันอีกที ทำกันทั้งวัด ดังคำที่ท่านยกมาพราสอนอยู่เนืองว่า

“สมมุขชนวตฺตํ นาม สพฺพพุทฺเธหิ วณฺณิตํ”

ธรรมดาว่าข้อวัตรคือการปิดกวาดเช็ดถู พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงสรรเสริญ

(จ)

เนื่องในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒ นี้ จะเป็นวันปลงสร้อยสังขารของพระอาจารย์ใหญ่ อดีตเป็นเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่วัดท่ามะโอ สำนักเรียนบาลีใหญ่ ที่สอนวิชาที่เป็นพื้นฐานทางด้านภาษาที่จะนำไปศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา มี ๔ คัมภีร์ คือ

๑. ไวยากรณ์ใหญ่ ใช้คัมภีร์ปทรูปสัทธิ เป็นคัมภีร์ในสายกัจจายนะ หรือที่รู้จักกันในนาม มุลกัจจายน์

๒. คำศัพท์ ใช้คัมภีร์อภิธานปป์ทีปิกา เป็นการประมวลคำศัพท์ ที่มีความหมายเหมือนกัน มาไว้ในที่เดียวกัน พร้อมกับวินิจฉัยเรื่องลิงค์ไว้ให้ด้วย หรือศัพท์เดี่ยว แต่มีความหมายหลายอย่าง

๓. ศึกษาฉันทลักษณ์ ใช้คัมภีร์วุตโตทัย เรียนเรื่องมาตราพฤติ และฉันทพฤติ พร้อมกับนัย ๖ มีปิตถารนัยเป็นต้น

๔. ศึกษาอสังการศาสตร์ ใช้คัมภีร์สุโฆลาสังการะ เรียนเรื่องโทษและการแก้ไขโทษทางภาษา การประดับเสียงให้ไพเราะ(สัททาสังการะ) การประดับเนื้อความให้ดี(อรรถาสังการะ) และรส (ความพึงพอใจในบทประพันธ์)ของบทประพันธ์

พระอาจารย์ใหญ่ จึงเป็นบุคคลที่มีอุปการะมากยิ่งต่อวงการศึกษาด้านภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย และพระพุทธศาสนา โดยท่านลงมือสอนด้วยตนเอง นอกจากนั้น กิจวัตรประจำวันช่วง ตี ๔ ของแต่ละวัน ท่านจะลุกจากการจำวัด เพื่อศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานสำหรับนำมาอ้างอิงในการนำมาสอน และเขียนเป็นตำราอีกหลายเล่ม ท่านทำจนถึงในวาระสุดท้ายของชีวิต เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนในด้านครูผู้ใคร่ในการศึกษา

ปรารภเหตุดังกล่าวข้างต้นนี้ เพื่อเป็นการตอบแทนคุณ แสดงคุณของพระอาจารย์ใหญ่ให้ปรากฏต่อสาธารณชน และอุทิศส่วนกุศลให้กับท่าน กระผมจึงจัดทำหนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษาบาลี พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน โดยจัดทำการแปลและสัมพันธธรรมบทอรรถกถา ภาค ๒ แบ่งออกเป็น ๓ เล่ม เพื่อสะดวกในการนำไปศึกษา

ขอผลบุญต่างๆ ที่กระผมและคณะที่ร่วมด้วยช่วยกัน จนหนังสือสำเร็จออกมาแล้ว ไม่ว่าจะช่วยด้วยสมถะ เช่นการตรวจทานต้นฉบับ ช่วยค่าใช้จ่ายในการจัดทำต้นฉบับ เช่น กระดาษ หมึกพิมพ์ ช่วยค่าพิมพ์ และช่วยขวนขวายที่เป็นเวรยาวิจฉัย จงมารวมกัน เป็นตะบะ เดชะ พลวปัจจัยอุทิศให้แด่... “พระภัททันตัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต” ให้ท่านได้รับอภิญญาผลตามที่ท่านปรารถนา และเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรลุมรรคผลนิพพานด้วยเทอญ

พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปโย

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

จากใจเจ้าภาพอุปถัมภ์

หลังจากที่ได้สร้างกุศล เป็นเจ้าภาพหลักในการจัดทำหนังสือ “ธรรมบทธรรกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๑ แบ่งเป็น ๓ เล่ม รวม ๑๕๐๐ หน้า จบลงเมื่อต้นปี ๒๕๖๑ ด้วยความปลื้มปิติของทั้งข้าพเจ้า และของเพื่อนๆ ที่ได้ร่วมกันสร้างปัญญาบารมี จัดทำให้งานนั้นสำเร็จลงได้ด้วยดี

เมื่อมีการประชุมที่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปางขึ้นเมื่อต้นปีนี้ พระเถรานุเถระและฆราวาสญาติโยมที่เป็นเหล่าศิษยานุศิษย์วัดท่ามะโอ ได้ตกลงพร้อมใจกันว่า ในเดือนมกราคม ปี ๒๕๖๒ จะได้จัดงานประชุมเพลิงสรีระหลวงพ่อดวงแก้ว หรือ พระภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ด้วยประสงค์ที่จะทดแทนบุญคุณครูบาอาจารย์ ที่มีพระคุณอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ข้าพเจ้าได้กราบเรียนปรึกษากับ อ.พระมหาธิติพงศ์ อุดตมปญโญ (พระอาจารย์ต่วน) พระอาจารย์ผู้สอนบาลีใหญ่ ที่วัดจากแดง และวัดสุทธาโณห์ ว่าเป็นไปได้ไหมที่จะสร้างงาน “ธรรมบทธรรกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๒” ขึ้น เพื่อน้อมถวายเป็นอาจริยบูชา ให้ทันงานประชุมเพลิงดังกล่าว

พระอาจารย์ต่วน ท่านได้เมตตา และเห็นด้วยที่จะทำหนังสือชุดนี้ เพื่อแจกเป็นธรรมทานในงาน เพื่อเป็นการบูชาพระคุณพระอาจารย์ใหญ่วัดท่ามะโอ ทั้งๆ ที่ท่านมีงานสอนบาลีทุกวัน อีกทั้งมีงานหนังสือตำราอีกมากมายที่ท่านทำอยู่ ข้าพเจ้าจึงได้กราบเรียนว่าจะได้ช่วยกันจัดเตรียมระดมหาทุน แจ้งข่าวไปยังกัลยาณมิตร ที่มีความสนใจและประสงค์จะมีส่วนร่วมในการจัดสร้างคัมภีร์ธรรมบทธรรกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๒ แบ่งออกเป็น ๓ เล่มนี้

ข้าพเจ้ารู้สึกปลื้มปิติเป็นอย่างยิ่ง ที่ทุกอย่างผ่านไปด้วยดี คงเป็นบุญบารมีของหลวงพ่อดวงแก้วท่ามะโอ ที่ท่านต้องการ และให้ความสำคัญเรื่องงานด้านปริยัติ ทุกอย่างจึงสำเร็จลงได้ โดยเฉพาะงานนี้ เป็นงานที่ลูกศิษย์ของท่าน ตั้งใจทำเพื่อนำความรู้บาลีใหญ่ ที่ได้ร่ำเรียนมาจากสำนักเรียนบาลีวัดท่ามะโอ ได้สร้างคัมภีร์ธรรมบทธรรกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๒ เพื่อให้ผู้เรียนบาลีได้มีตำราไว้ค้นคว้าอย่างละเอียด

ขอกราบอนุโมทนาสาธุ และขอบพระคุณ อ.พระมหาธิติพงศ์ อุดตมปญโญ ที่ทุ่มเทแรงกาย แรงใจ และสติปัญญา ที่ได้ร่ำเรียนมา ให้งานนี้สำเร็จลง ข้าพเจ้าในนามเจ้าภาพหลัก และกัลยาณมิตรทุกท่านที่ร่วมเป็นเจ้าภาพ ขอให้ทุกท่านที่สนใจร่ำเรียนบาลี ได้ประสบผลสำเร็จในการศึกษาภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่บันทึกพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อ

(ช)

นำพระธรรมคำสอนที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคม ประเทศชาติ และพระศาสนาสืบต่อไป

คัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๒ นี้ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความไม่ประมาท (อัปมาทวรรค) และเรื่องจิต (จิตตวรรค) สามารถน้อมนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และทุกตัวอักษรที่ท่านได้อ่าน หากเป็นไปได้ ขอให้ท่านได้ระลึกถึง และกราบบูชาพระคุณของหลวงพ่อดิ่งท่ามะโอ หรือ พระภิกษุทันตธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ที่ได้ตั้งใจอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร มากมายทั้งจากทั่วทุกสารทิศ ในประเทศไทย และจากต่างประเทศ เช่น ลาว พม่า เขมร มาเลเซีย อินเดีย ฯลฯ ให้มีความรู้ตามคำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องต่อไป

กราบอนุโมทนาบุญกับทุกๆ ท่านที่มีส่วนในงานนี้สำเร็จลุล่วงมาด้วยดี

พุทธศาสน์ จิรั ทิฏฐตุ.

ขอพระพุทธศาสนา จงตั้งมั่นสืบกาลนานเทอญ

เสริมสุข ปัทมสถาน

วันอังคารที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ประวัติวัดท่ามะโอ

วัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๗ อุบาสกชาวพม่าชื่อ “อู ลั้งโอง” เป็นผู้สร้าง มีประวัติย่อต่อไปนี้

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี มีอุบาสกชาวพม่าชื่อ อู ลั้งโองได้เข้ามาประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าไม้ในจังหวัดลำปาง

อุบาสก อู ลั้งโองเป็นผู้นับถือและเลื่อมใสในพระรัตนตรัยมั่นคง สัมบูรณ์ด้วยศรัทธาปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระศาสนา ได้บริจาคทรัพย์ซื้อที่ดินในบริเวณท่ามะโอริมแม่น้ำวัง สร้างวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ (ตรงกับ จ.ศ. ๑๒๕๖) เมื่อสร้างวัดขึ้นแล้ว ก็ได้สร้างถาวรวัตถุภายในวัดคือ กุฏิ หอฉัน ศาลาการเปรียญ วัจกุฏิ บ่อน้ำ โรงพระอุโบสถและกำแพงก่ออิฐ ได้อุปัถม์ภักษุสามเณรผู้อยู่ในวัดด้วยปัจจัย ๔ เป็นประจำเสมอมาเมื่อท่านถึงแก่กรรมแล้ว บรรดาบุตรหลานของท่านก็ได้อุปัถม์ภักษุสามเณรสืบกันมาจนถึงทุกวันนี้

ชื่อของวัดนี้ เรียกตามคำบาฬีว่า “มาตุลุงคตติถาราม” เรียกตามภาษาไทยว่า “วัดท่ามะโอ” เพราะอาศัยท่ามะโอหรือท่าส้มโอ คำว่า “วัด” ตรงกับคำบาฬีว่า “อาราม” คำว่า “ท่า” ตรงกับคำบาฬีว่า “ตติถ” คำว่า “มะโอ” ตรงกับคำบาฬีว่า “มาตุลุงค” คำทั้ง ๓ คือ อารามะ, ตติถะ, มาตุลุงคะ, เมื่อสลับเปลี่ยนคำหน้าไปไว้หลัง สลับเปลี่ยนคำหลังมาไว้คำหน้า ก็สำเร็จรูปเป็น “มาตุลุงคตติถาราม” แปลว่า “วัดท่ามะโอ” สำหรับพื้นที่วัด ภายในกำแพง มีเนื้อที่กว้าง ๔๐ วา ยาว ๔๐ วา, ภายนอกกำแพงทิศเหนือ มีเนื้อที่กว้าง ๑๘ วา ยาว ๓๑ วา

ลำดับเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ

รูปที่ ๑ พระอาจารย์ อู นันทิยะ มรณภาพปีใดไม่ปรากฏ

รูปที่ ๒ พระอาจารย์ อู ดิกษะ มรณภาพปีใดไม่ปรากฏ

รูปที่ ๓ พระอาจารย์ อู เนมินทะ อัครมหาบัณฑิต มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๙

รูปที่ ๔ พระอาจารย์ อู อัมมานันทะ อัมมาจริยะ อัครมหาบัณฑิต

พระอาจารย์ อู อัมมานันทะ เจ้าอาวาสรูปที่ ๔ นั้น พระธรรมคุณาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ ได้ขอต่อสภาพระพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่ามาเป็นครูสอนพระไตรปิฎกประจำวัดโพธาราม สภาพระพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่าได้จัดส่งมาตามความประสงค์ของพระธรรมคุณาภรณ์ พระอาจารย์ อู อัมมานันทะ พร้อมด้วย อู โสภณะ ได้เดินทางจากประเทศพม่า เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ และถึงวัดโพธารามในวันเดียวกัน

(ญ)

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ พระอาจารย์ ฐ เนมิหนะ เจ้าอาวาสรูปที่ ๓ ได้ขอท่านอาจารย์ ฐ ธัมมานันท์ ต่อสหภาพพุทธศาสนาแห่งสหภาพพม่าเพื่อมาอยู่วัดท่ามะโอ สหภาพพุทธศาสนาได้อนุมัติและได้แจ้งให้ทางวัดโพธารามทราบ พระอาจารย์ ฐ ธัมมานันท์ ได้เดินทางจากวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ และถึงวัดท่ามะโอในวันเดียวกัน เมื่อพระอาจารย์ ฐ เนมิหนะ มรณภาพแล้ว ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ และได้ตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

ชีวประวัติ : พระอาจารย์ธัมมานันท์มหาเถระ

ท่านเกิดที่หมู่บ้านตาสี อำเภอเยสะโจ จังหวัดปุกกุ ในวันเสาร์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑ พ.ศ. ๒๔๖๓ (ตรงกับวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓) เป็นบุตรของนายโผดิด นางงวยยิ ซึ่งเป็นผู้สร้างวัดในหมู่บ้านของท่านเอง ท่านมีพี่น้องอยู่ ๔ คน และเป็นลูกอันดับสามในบรรดาพี่น้องชายทั้ง ๔ คนนั้น

ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ เมื่อท่านอายุได้ ๗ ขวบ บิดามารดาของท่านนำไปฝากพระญาณเถระ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดโตงทัด หมู่บ้านตาสีนั้นเอง ได้เล่าเรียนหนังสือต่าง ๆ เริ่มต้นแต่ชั้นอนุบาลประถมเป็นต้นมา จนถึงบทสวดมนต์ต่าง ๆ คือ พระปริตรทั้ง ๑๑ सूत्र คัมภีร์นิกการะ คัมภีร์โลกนิตี ชัยมังคลคาถา จินบัญชร ทั้งภาคบาลีและภาคแปลด้วย รวมทั้งไตรทศาคาสตร์ต่าง ๆ ที่ใช้ตัวเลขเป็นภาษาบาลี อันเป็นวิธีการเรียนสมัยดั้งเดิมของพม่า

เมื่อท่านอายุได้ ๑๔ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรโดยมีพระวิจารย์นทะเป็นอุปัชฌายณ์ได้รับฉายาบาลีว่า “ธัมมานันท์” สามเณรธัมมานันท์ได้ท่องจำนสนะ ทักษกรรม เลขยวัตรและขันธกวัตร ๑๔ อย่างได้ตั้งแต่ยังเป็นเด็กวัดอยู่ หลังจากบวชเป็นสามเณรแล้ว พระอุปัชฌายณ์จึงได้ให้ท่องจำกัจจายนสูตร รวมทั้งคำแปลตามคัมภีร์กัจจายนสูตรดัดถะ และสอนคัมภีร์กัจจายนสังเขปให้ด้วย

หลังจากนั้น ท่านได้ย้ายไปวัดปัดตปิณฑการาม ซึ่งอยู่ในตัวอำเภอเยสะโจ ได้ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ต่าง ๆ คือ พาลาวดาร กัจจายนะ สัททนิตี (สูตรตมาลา) อภิธัมมัตถสังคหะ เทวมาติกา ขุททลิกขา กังขาวิตรณี และพระวินัยปิฎก ในสำนักของพระอุตรมทาเถระ เจ้าอาวาสวัดปัดตปิณฑการาม

เมื่อท่านอายุครบ ๒๐ ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ โดยมีท่านอาจารย์สุชาติ ซึ่งเป็นศิษย์ท่านอาจารย์อุตรระ เป็นพระอุปัชฌาย์ ณ พัทธสีมาวัดยงเปนต์ตา จังหวัดมอญลาโยจน มีโยมอุปัฏฐากถวายอุปัชฌาย์ คือ นายพละ นางแสงมยะ อยู่ที่ บ้านเลขที่ ๒๐ ถนนซี จังหวัดมอญลาโยจน

หลังจากอุปสมบทแล้ว ท่านอาจารย์อุตรระ เจ้าอาวาสวัดปัดตปิณฑการามได้ส่งท่านไปเรียนพระปริยัติธรรมต่อในสำนักของท่านอาจารย์โกศลลาภิงค์ วัดมหาวิสุทธาราม จังหวัดมณฑล ท่านศึกษาคัมภีร์ปทรูปลัทธิ และคัมภีร์ปทวิจาร ในขณะนั้น เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ จังหวัดมณฑลเป็นจุดเป้าหมายในทางยุทธศาสตร์ เพราะ

เป็นเมืองหลวงอันดับสองรองจากกรุงย่างกุ้ง ดังนั้น ท่านจึงย้ายจากจังหวัดมณฑลไปสู่จังหวัดมะละโย ได้ศึกษา คัมภีร์อภิธาน ฉันท์ อลังการะ เกทจินตา และกัจจายนสาระ ในสำนักของท่านอาจารย์จันทโชติ เจ้าอาวาส วัดสิริโสภาราม หมู่บ้านกันจี จังหวัดมะละโยนั้น และยังได้ศึกษาคัมภีร์กัจจายนสุดัตตตะ วิธีการทำตัวรูปตามนัยของ คัมภีร์กัจจายนะ นามปทมาลา อาชยาดปทมาลา คัมภีร์พระอภิธรรมต่าง ๆ คือ คัมภีร์ปรมัตถสรูปเภทนี มาติกา และธาตุกถา รวม ๕ ปี ด้วยกัน จนกระทั่งส่งศรามาโลกสงบ

ในสมัยนั้น จังหวัดปุกกุและอำเภอยะโฮงใจ ไม่นิยมสอบสนามหลวงเป็นทางการเพียงแต่ศึกษาเล่าเรียนให้แตกฉานเท่านั้น ดังนั้น ท่านจึงไม่สนใจเข้าสอบตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณรเรื่อยมาจนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ หลังจาก สงครามโลกสิ้นสุดลง ท่านจึงได้เริ่มสอบสนามหลวงได้ชั้น “ปถมะแห่ง” ในขณะที่ท่านพำนักอยู่ ณ วัดสิริโสภาราม หลังจากนั้น จึงย้ายไปวัดมหาวิสุทธาราม จังหวัดมณฑล อันเป็นที่พำนักเดิม และสอบได้ชั้น “ปถมะลัด” ที่นั่น พระอาจารย์ที่สอนคัมภีร์ต่าง ๆ ให้ คือ ท่านอาจารย์โกศลลาภวิวงศ์, พระชาเนยยพุทธิ, พระสุวิณณโชติภวิวงศ์ และพระอานันทปัญญิตาภวิวงศ์

หลังจากนั้น ท่านย้ายไปอยู่วัดเวียงโงงดา สอบชั้น “ปถมะจี” ได้เป็นอันดับสามของประเทศและสอบชั้น “ธัมมาจริยะ” ได้ในปีต่อมา ณ สำนักเรียนวัดเวียงโงงดานั้น

สมัยนั้น ท่านอาจารย์กัลยาณะเจ้าอาวาสวัดเวียงโงงดามีชื่อเสียงมากในการสอนคัมภีร์ชั้นธัมมาจริยะในเมืองมณฑล ท่านจึงได้ศึกษาเล่าเรียนชั้นธัมมาจริยะกับท่านอาจารย์กัลยาณะ และในขณะที่ท่านกำลังจะสอบชั้น “ปถมะจี” ท่านยังไปศึกษาคัมภีร์ปฎิฐานเป็นพิเศษด้วยที่วัดปฎิฐานาราม ภูเขาสะโกย จังหวัดสะโกย โดยมีท่านอาจารย์อินทกะ (อัครมหาบัณฑิต) เป็นผู้สอน

ท่านสอบคัมภีร์ชั้นธัมมาจริยะได้ ๓ คัมภีร์ คือ ปาราชิกบาฬี และอรรถกถา สิลกัชนธรรคบาฬีและอรรถกถา ธัมมสังคณีบาฬีและอฎฐุสาลินีอรรถกถา ได้รับตราตั้งว่า “สาสนธชธัมมาจริยะ” นอกจากนั้นท่านยังสอบคัมภีร์พิเศษในชั้นธัมมาจริยะได้อีกคือ คัมภีร์มหาวิคตาทิอรรถกถา สังยุตตนิกายอรรถกถา และวิภังคาทิ-อรรถกถา จึงได้รับตราตั้งอีกว่า “สาสนธชสิริปวรธัมมาจริยะ” ท่านได้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมในวัดต่าง ๆ เช่น วัดสิริโสภาราม จังหวัดมะละโย วัดปัตตปิณฑิการาม อำเภอยะโฮงใจ และวัดเวียงโงงดา จังหวัดมณฑล

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางกรรมการศาสนาของประเทศเมียนมาร์ได้นิมนต์ท่านเป็นพระธรรมทูตเพื่อการเผยแผ่พระศาสนาเถรวาทในต่างประเทศ ท่านจึงได้ย้ายไปอยู่ที่กะบาเอ ซึ่งเป็นวิทยาลัยสงฆ์เพื่อการเผยแผ่ (ธัมมทูตวิทยาลัย) ศึกษาภาษาอังกฤษ และภาษาญี่ปุ่น เพื่อจะไปเผยแผ่พระศาสนา ณ ประเทศญี่ปุ่น เวลานั้นท่านเจ้าคุณพระธรรมคุณาภรณ์ (เจ้า จิตปัญญา ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ มีหนังสือไปถึงกรรมการศาสนาแห่งประเทศไทย ขอร้องพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในพระปริยัติธรรมเพื่อมาสอนพระปริยัติธรรมที่วัดโพธาราม ทางกรรมการศาสนาแห่งประเทศไทยรับรองกับท่านว่า เมื่อท่านสอนพระปริยัติธรรมใน

(จ)

ประเทศไทยได้หนึ่งพรรษาแล้ว จะส่งท่านต่อไปยังประเทศญี่ปุ่น ดังนั้น ท่านจึงได้เดินทางมายังวัดโพธาราม จังหวัดนครสวรรค์ตามที่กรมการศาสนาอนุมัติ โดยได้เดินทางมาในวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ในเวลานั้นท่านมีภาระสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุและสามเณรจำนวน ๒๐๐ รูป ในวัดโพธารามเมื่อครบกำหนดแล้ว ท่านเจ้าคุณพระธรรมคุณาภรณ์ ได้นิมนต์ให้อยู่สอนพระปริยัติธรรมต่อท่านจึงได้พำนักอยู่ที่จังหวัดนครสวรรค์เป็นเวลาถึง ๖ ปี

ในขณะที่พำนักอยู่ที่นครสวรรค์นั้น ทางกรมการศาสนาแห่งประเทศไทยได้นิมนต์ท่านเพื่อร่วมจัดทำคัมภีร์พจนานุกรมพระไตรปิฎก ฉบับบาฬี - พม่า เล่มที่ ๑ และตรวจสอบคัมภีร์ต่าง ๆ ในสมัยปัจฉิมปฏิภาลังคายนาที่กะบาเอ ณ กรุงย่างกุ้ง ท่านจึงได้เดินทางกลับประเทศของท่านเป็นการชั่วคราว เพื่อร่วมจัดทำคัมภีร์พจนานุกรมพระไตรปิฎกฉบับบาฬี - พม่า เล่มที่ ๑ และตรวจสอบคัมภีร์ต่าง ๆ มีสุโขธาลังการปฏิภาลังคายนาเป็นต้น รวม ๑ ปี หลังจากทำการลังคายนาพระบาฬี อรรถกถาและฎีกา รวมทั้งคัมภีร์ต่าง ๆ ได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ท่านจึงเดินทางกลับมายังวัดโพธารามตามเดิม

ในขณะนั้น ท่านอาจารย์เนมินทะ (อัครมหาบัณฑิต) เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ ชำรภาพมากแล้ว จึงได้มีหนังสือไปถึงกรมการศาสนาแห่งประเทศไทย มีความประสงค์จะนิมนต์ท่านอาจารย์ธัมมานันทะให้มาเผยแผ่พระศาสนาที่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ทางกรมการศาสนาแห่งประเทศไทยก็ได้มีหนังสือมาถึงท่าน ดังนั้น ท่านจึงย้ายจากจังหวัดนครสวรรค์มาอยู่วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ในวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ พ.ศ. ๒๕๐๘ (ตรงกับวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘) หลังจากที่ท่านมาอยู่ที่นั่นได้ ๕ เดือน ท่านอาจารย์เนมินทะเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอก็ได้มรณภาพลงด้วยโรคชรา ท่านอาจารย์ธัมมานันทะจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอสืบต่อมา ท่านได้เริ่มกิจการเผยแผ่พระศาสนาทางด้านพระปริยัติธรรม ด้วยการตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น ในวันพฤหัสบดี แรม ๒ ค่ำ เดือน ๖ พ.ศ. ๒๕๑๐ (ตรงกับวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐) ท่านสามารถก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้มีชื่อเสียงขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะศิษยานุศิษย์ของท่านสามารถสอบได้ทั้งแผนกธรรม และแผนกบาฬีทุก ๆ ปีเป็นจำนวนมาก

เนื่องจากการศึกษาพระไตรปิฎกจำเป็นต้องอาศัยคัมภีร์พื้นฐาน ๔ คัมภีร์ คือ คัมภีร์เวยาकरण คัมภีร์อภิธานปิปปิกา คัมภีร์วุดโตทัย และคัมภีร์สุโขธาลังการ ท่านจึงได้ริเริ่มให้มีการศึกษาคัมภีร์พื้นฐานของพระไตรปิฎกทั้ง ๔ คัมภีร์นั้น ด้วยการสอนอธิบายและให้นักศึกษาท่องจำคัมภีร์เหล่านั้นพร้อมทั้งจัดพิมพ์เผยแผ่ถึงแม้ว่าท่านจะชำรภาพมากแล้ว ก็ไม่คำนึงถึงตัวท่านเอง ท่านได้อุทิศเวลาสั่งสอนศิษย์ให้พยายามศึกษาเล่าเรียนจนได้ผลเป็นที่พึงพอใจ ซึ่งศิษยานุศิษย์เหล่านั้นก็ได้รับการยกย่องว่ามีความรู้ภาษาบาฬีเป็นอย่างดี

คัมภีร์ที่ใช้เป็นหลักสูตรในการศึกษาและใช้เป็นคัมภีร์คั่นค่านั้น ท่านอาจารย์ได้มอบหมายให้จัดพิมพ์ไว้รวม ๒๐ คัมภีร์ด้วยกัน คือ

๑. กัจจายณะ	๒. ปทรูปสัทธา
๓. โมคคัลลานพยากรณ์	๔. สัททนีติสูตรตมาลา
๕. นยาสะ	๖. อภิธาน
๗. สุโพธาลังการะ	๘. จันท์
๙. สุโพธาลังการปุราณฎีกา	๑๐. สุโพธาลังการอภิณวฎีกา
๑๑. ขุททลิกขา, มูลลิกขา	๑๒. ธาตวัตถสังคหะ
๑๓. เมทจินตา	๑๔. กัจจายนสาระ
๑๕. ฌวาทิโมคคัลลานะ	๑๖. พาลาวตาร
๑๗. ลังขยาปกาสกะ	๑๘. ลังขยาปกาสกฎีกา
๑๙. ปโยคสัทธา	๒๐. วุทธโตทยจันโทปกรณ์แปล

ส่วนคัมภีร์ที่ท่านรจนาดำเนินด้วยตนเองมี ๔ คัมภีร์ คือ

๑. สำนวนภาษาในพระพุทธศาสนา
๒. อุปสัมปทกัมมวจาวินิจจัย
๓. ลังขิตตปาติโมกขุทเทสวินิจจัย
๔. นานาวินิจจัย

ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ รัฐบาลสหภาพพม่าได้เห็นเกียรติคุณความดีในด้านการเผยแผ่พระศาสนาของท่านอาจารย์ธัมมานันทมทาเถระ จึงได้น้อมถวายตำแหน่ง “อัครมหาบัณฑิต” อันทรงเกียรติ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้น้อมถวายปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาพุทธศาสตร์ และใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ท่านอาจารย์ได้รับรางวัลเสมาธรรมจักรสาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการบูชาเกียรติคุณความดีของท่านซึ่งจะเป็นที่ฐานุคติอันดีงามแก่เหล่าพุทธบริษัททั้งหลายสืบต่อไป

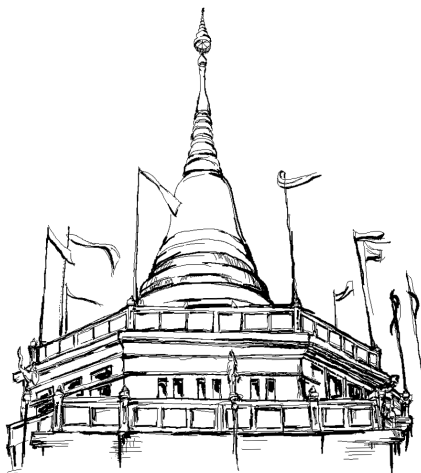
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา ฯ

ภาษาบาฬีเพื่อพุทธพจน์

ปริยัติเรียนเพื่อคัม	หนทาง
ต้องแม่นยำจัดจรัส	ไปเพี้ยน
ปฏิบัติที่สายกลาง	อริย- มัคคา
สติปฏิฐานรานเสี้ยน	ตื่นรู้บรรเทา
เพียรเพ่งเผาเพื่อล้าง	อกุศล
บาปชั่วอย่ามัวปน	จิตแท้
กุศลให้ก่อใจดล	ทุกชั่ว ขณะเที่ยว
ปฏิเวธลดปลดแก้	ปล่อยสิ้นธุลี
บาฬีควรคู่คำ	ปริยัติ
จะชานซึ่งถึงอรรถ	ถี่ถ้วน
พุทธพจน์ท่านทรงตรัส	สอนสั่ง
คำแห่งบาฬีล้วน	แหล่งรู้เรียนธรรม

ปญฺญวโส

คำชี้แจง

โปรดทำความเข้าใจก่อนใช้หนังสือ

หนังสือธัมมปัทฏฐกถา หรือ ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระคาถา เป็นพระพุทฺธพจน์ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา มี ๒๖ วรรค ๓๐๒ เรื่อง ดังนี้

๑. ยมกวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑
๒. อัปปมาทวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๓. จิตตวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๔. ปุပ္ผวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๕. พาลวรรค	มี ๑๕ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๖. ปัณฑิตวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๗. อรหันตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๘. สหัสสวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๙. ปาปวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๐. ทัณฑวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๑. ชร้าวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๒. อัตตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๓. โลกวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๔. พุทฺธวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๕. สุขวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๖. ปิยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๗. โกชวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๘. มลวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๑๙. ธัมมัญญวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๐. มัคควรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๑. ปกิณณวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๒. นิริยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๓. นาควรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗

(๒)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

๒๔. ตัณฑวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
๒๕. ภิกขุวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
๒๖. พราหมณวารวรรค มี ๓๙ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘

ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก มีการกล่าวถึงบุคคล และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างจากพระสูตรต่างๆ ไปตรงที่พระสูตรจะเน้นเนื้อหาของพระธรรมมาตั้งเป็นชื่อ เช่น อาทิตตปริยายสูตร ตรัสแสดงเรื่องกิเลสมี รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ซึ่งเปรียบเหมือนกับไฟที่เผาไหม้ทำให้ร้อน ส่วนชื่อเรื่องในธรรมบทอรรถกถา จะใช้ชื่อบุคคลที่เป็นตัวเอก มาตั้งเป็นชื่อเรื่องต่างๆ เช่นเรื่องพระจักขุบาลเถระ เรื่องมัญจฎฐกุนทลีมาณพ เรื่องพระติสสเถระ เป็นต้น และมีเรื่องซ้ำกันอยู่หลายเรื่อง เป็นบุคคลคนเดียวกัน แต่พูดถึงคนละประเด็นกัน พระพุทธองค์ก็ตรัสพระคาถาต่างกัน ไป ท่านผู้เรียบเรียง คือ พระพุทธโฆสะ ก็แยกเป็นเรื่องใหม่อีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ จัดพิมพ์เป็นวรรคละหนึ่งเล่ม แต่ถ้าวรรคไหนมีเนื้อหาเยอะ เช่น ยมกวารวรรค ก็จะแยกเป็น ๓ เล่ม เนื้อหาทั้งหมดมีประมาณ ๑,๖๐๐ กว่าหน้า ซึ่งหนาเกินไป จึงควรแยกพิมพ์ เพื่อความสะดวกในการนำไปศึกษา อีกหนึ่งวรรคคือ อัปปมาทวารวรรค เฉพาะเรื่องแรก คือ เรื่องพระนางสามาวดี ก็มีเนื้อหาเยอะ ก็ควรแยกออกเป็นอีกเล่มต่างหาก และอีกวรรคหนึ่งคือ พราหมณวารวรรค ก็มีเนื้อหาเยอะเช่นเดียวกัน ก็ควรแยกพิมพ์เป็น ๒ เล่ม ซึ่งคาดว่าถ้าเสร็จทั้งหมด ๘ ภาค จะได้หนังสือจำนวน ๓๐ เล่ม

หนังสือเล่มนี้ใช้ชื่อว่า “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” มิได้หมายความว่า มีเพียง ๒ ประเด็น คือการแปลกับการสัมพันธเท่านั้น แต่มีเนื้อหาสาระ ๗ ประเด็น ดังนี้คือ

๑. บาลีเดิมที่นำมาจากหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑ - ๘”
๒. ประโยคบาลีที่ตัดตกแต่ง
๓. แปลยกศัพท์
๔. แปลโดยอรรถ
๕. สัมพันธ
๖. ศัพท์กิริยาที่น่าสนใจ ที่เป็นกิริยาคุมพากย์ (อาชยาต, กิตก์) และกิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)
๗. วิเคราะห์คำศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์

โดยหลักในการแปล สัมพันธ์ แยกธาตุปัจจัยของศัพท์กิริยา และวิเคราะห์ศัพท์ กิตก์ สมาส และทัทธิต ดังกล่าว นำมาจากหลักไวยากรณ์ในคัมภีร์ปทรูปสัทธาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ก็มีคัมภีร์ธาตวัตตสังคหปาฐะ คัมภีร์ธัมมปทมหาฎีกา คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาคาถา โยชนา เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” มีดังนี้

- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนใหม่ โดยแสดงประโยคบาลีตัดตกแต่งและแปลยกศัพท์
- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนที่กำลังฝึกแปลโดยอรรถ และฝึกสัมพันธ์
- เพื่ออนุเคราะห์ผู้ศึกษาที่สนใจต้องการทราบเหตุผลในการแปลความหมายของ คำศัพท์ โดยมีการแยกธาตุปัจจัยและวิเคราะห์คำศัพท์ต่างๆ

อธิบายการเรียกชื่อสัมพันธ์ในประโยคต่างๆ

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ ใช้หลักการแปลและสัมพันธ์ ตามคัมภีร์ไวยากรณ์ปทรูปสัทธา ซึ่งเป็นคัมภีร์ในสายกัจจายนะ ฉะนั้น จะมีอยู่บ้างที่แปลและสัมพันธ์แตกต่างจากที่นิยมในปัจจุบัน ส่วนไหนที่ไม่ขัดกับหลักไวยากรณ์ปทรูปสัทธา ก็จะแปลและสัมพันธ์ตามนั้น แต่การสัมพันธ์บางอย่าง สามารถเรียกได้หลายชื่อ เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ก็จะแสดงไว้เพื่อให้เห็นความหลากหลาย เช่นเป็น ประธานในประโยคกัตตุวาจก จะเรียกชื่อสัมพันธ์ว่า สยกัตตา บ้าง สุทธกัตตา บ้าง ปกติกัตตา บ้าง อภิตกัตตา บ้าง หรือ สัปธานกัตตา บ้าง เป็นต้น ซึ่งเป็นชื่อสัมพันธ์ของบทที่ทำหน้าที่ เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก สามารถเรียกชื่อสัมพันธ์ได้หลายชื่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สัมพันธ์ว่า “สยกัตตา” เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก ใช้อธิบายเพื่อเทียบเคียง กับประโยคเหตุกัตตุวาจก

เช่น	สุโท	โธหน	ปจติ.	กัตตุวาจก
	สยกัตตา	อวุตตกัมมะ	อาชยาตบทกัตตุวาจก	
	สุโท อ.พอครว	ปจติ ย่อมहुง	โธหน ซึ่งข้าวสุก ๗	
	สามิโก	สุท	โธหน	ปาเจติ. เหตุกัตตุวาจก
	เหตุกัตตา	การิตกัมมะ	อวุตตกัมมะ	อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก
	สามิโก อ.เจ้านาย	สุท ยังพอครว	ปาเจติ ย่อมให้हुง	โธหน ซึ่งข้าวสุก ๗

(๔)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

เรียกชื่อสัมพันธว่า “สุทธกัตตา” ใช้เพื่ออธิบายในกรณีที่เกิดตามิใช่บุคคลหรือสัตว์ แต่เป็นวัตถุหรือนามธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคกัตตวาจาก

เช่น **สโยโค** **ชายเต.** **กัตตวาจาก**

สุทธกัตตา **อาชยาตบพกัตตวาจาก**

สโยโค **อ.การประกอบ** **ชายเต** **ย่อมเกิดขึ้น** ฯ

ประโยคนี้นี้ คำว่า “สโยโค” เป็นกัตตา เป็นสักวกัตตา แต่ไม่สามารถที่จะทำ กิริยาการเกิดได้จริงๆ

เรียกชื่อสัมพันธว่า “ปกติกัตตา” ใช้เทียบในกรณีที่มีวิกติกัตตาอยู่ในประโยค เพื่อ แยกให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บทไหนเป็นกัตตาเดิม บทไหนเป็นกัตตาที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว

เช่น **ทารโก** **สามเณโร** **โหดิ.** **กัตตวาจาก**

ปกติกัตตา **วิกติกัตตา** **อาชยาตบพกัตตวาจาก**

ทารโก **อ.เด็กชาย** **สามเณโร** **เป็นสามเณร** **โหดิ** **ย่อมเป็น** ฯ

ตยา **อาร์ทุวิริเยน** **ภวิตัพพ.** **ภาววาจาก**

ปกติกัตตา **วิกติกัตตา** **กิตบพภาววาจาก**

/อนภินทิกัตตา

ตยา **อันท่าน** **อาร์ทุวิริเยน** **เป็นผู้มีความเพียรอันปรารถแล้ว** **ภวิตัพพ** **พึง เป็น** ฯ

คำว่า “ทารโก” แปลว่าเด็กชาวบ้าน ส่วนคำว่า “สามเณโร” มาบวชเป็นสามเณร ในพระพุทธศาสนา เปลี่ยนภาวะจากเด็กสามัญ เป็นนักบวชเณรน้อย และอีกหนึ่งตัวอย่าง คือ “ตยา” เป็นปกติกัตตา ส่วน “อาร์ทุวิริเยน” เป็นวิกติกัตตา ท่านคนเดิมอาจจะยังไม่ค่อยขยัน แล้วต่อมาเปลี่ยนเป็นคนขยันในการศึกษาหรือปฏิบัติธรรม เมื่อได้กำลังใจที่ดี

การเรียกชื่อสัมพันธว่า “อภินทิกัตตา” หรือ “อนภินทิกัตตา” ใช้เทียบเพื่ออธิบายบท กัตตาที่ทำหน้าที่เป็นประธาน กับมิได้ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค โดยประโยคกัตตวาจาก บทกัตตาเรียกว่า “อภินทิกัตตา” กัตตาที่ถูกกล่าวไปแล้ว (ได้แก่กิริยาอาชยาตหรือกิริยาเกิดที่ทำหน้าที่เป็นกิริยาคุมพากย์เป็นกัตตสูญเสียเองแล้ว) บทนามซึ่งทำหน้าที่เป็นกัตตา ตามปกติจะ ต้องประกอบด้วยตติยาวิภตติ แต่เมื่อกิริยากล่าวกัตตาไปแล้ว บทนามเองก็ไม่ต้องทำหน้าที่ แต่ให้ลงวิภตติสำรอง คือปฐมวิภตติ เพื่อรักษาบท ในกรณีนี้จะเข้าใจชัดเจนได้ ต้องศึกษา

กิริยาอาชญาตหรือกิตก์ และการก ซึ่งอธิบายอรรถของวิภัตตินามต่าง ๆ จึงจะเข้าใจได้

เช่น สูโท โอทन्ह ปจติ. กัตตุวจาก

อนภิตกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว ปจติ ย่อมหุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สูเทน โอทโน ปจียเต. กัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชญาตบทกัมมวจาก

โอทโน อ.ข้าวสุก สูเทน อันพ่อคร้ว ปจียเต ย่อมหุง ฯ

สามิโก สูทํ โอทन्ह ปาเจติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

สามิโก อ.เจ้านาย สูทํ ย้งพ่อคร้ว ปาเจติ ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สามิเกน สูโท โอทन्ह ปาจียเต. เหตุกัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัมมวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว สามิเกน อันเจ้านาย ปาจียเต ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

มยา อปฺปมาเทน ภวิตพฺพํ. ภาววจาก

อนภิตกัตตา วิกติกัตตา กิตบทภาววจาก

/ปกติกัตตา

มยา อันข้าพเจ้า อปฺปมาเทน เป็นผู้ไม่ประมาท ภวิตพฺพํ ฟังเป็น ฯ

ส่วนเรียกชื่อสัมพันธว่า “สัปปธานกัตตา” กัตตาที่มีตัวเองเป็นใหญ่เป็นประธาน ใช้เทียบกับประโยคเหตุกัตตุวจาก ที่มีบุคคลอื่นเป็นใหญ่ เป็นผู้สั่ง บังคับ หรือขอร้องให้ทำ

เช่น สตุถา ฐมฺมํ เทเสติ. กัตตุวจาก

สัปปธานกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สตุถา อ.พระศาสดา เทเสติ ย่อมทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

ภิกฺขุ สตุถารํ ฐมฺมํ เทสาเปติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สตุถารํ ทูลยังพระศาสดา เทสาเปติ ย่อมให้ทรงแสดง

ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

บท ๔ ที่ใช้ในพระบาลี อรรถกถา และ ฎีกา

บทที่ใช้ในภาษาบาลีมี ๔ บท คือ นามบท นิบาตบท อุปสัคบท และอาชยาดบท ซึ่งในประโยคหนึ่งๆ จะเป็นประโยคที่ยาวหรือสั้นก็ตาม เมื่อสรุปแล้วจะมีเพียง ๔ บทดังกล่าวนี้เท่านั้น ดังนี้

๑. **นามบท** เป็นบทที่สร้างมาจากกิตก์ (ธาตุกับปัจจัย) การนำบทที่ลงวิภัตตินามตั้งแต่ สองบทขึ้นไปมาย่อเป็นบทเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า “สมาส” (บทกับบท) และการนำบทที่ลงวิภัตตตินามมาย่อกับปัจจัย แทนศัพท์ที่ถูกลบทิ้งไป เรียกว่า “ตัทธิต” (บทกับปัจจัย) เมื่อสร้างคำศัพท์ตามขั้นตอนของแต่ละกัณฑ์เสร็จแล้ว นำมากระจายตามวิภัตตินามในนามกัณฑ์ และแสดงอรรถของวิภัตตินามในอรรถต่างๆ มีอรรถกรรมเป็นต้น ซึ่งแสดงไว้ในการกัณฑ์

๒. **นิบาตบท** เป็นนิบาตโดดๆ ไม่ผ่านการสร้างคำศัพท์ กับนิบาตที่ผ่านการสร้างคำมาจากสมาส ตัทธิต และกิตก์ ซึ่งในไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสิทธิประมวลไว้ในนามกัณฑ์

๓. **อุปสัคบท** บทนี้โดยมากแล้ว จะประกอบกับบทที่เป็นกริยาบ้าง นามบ้าง ส่วนที่แยกอยู่เพียงลำพัง มีใช้ไม่มากนัก อุปสัคบทนี้ท่านแสดงไว้ในนามกัณฑ์เช่นกัน ส่วนชื่อสัมพันธของอุปสัคที่แยกอยู่เป็นเอกเทศ มีแสดงไว้ในการกัณฑ์ที่เกี่ยวกับ “กัมมัพปวจนียะ”

๔. **อาชยาดบท** เป็นบทกริยา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกริยาคุมพากย์ ที่ระบุว่าประโยคนี้เป็นประโยคอะไร กัตตฺวาจก หรือกัมมวาจกเป็นต้น แสดงไว้ในอาชยาดกัณฑ์

แหล่งที่มาของชื่อสัมพันธ

สำหรับชื่อที่นำมาใช้เรียกชื่อสัมพันธในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ นำมาจากไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสิทธิโดยมาก แต่ก็มีอยู่บ้างที่นำมาจากคัมภีร์อื่นๆ เนื่องจากคัมภีร์ปทรูปสิทธิ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ใหญ่ ขนาดปานกลาง ฉะนั้น หลักการบางอย่างอาจจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง จึงจำเป็นที่จะต้องนำมาจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเติมเต็มให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยชื่อเรียกสัมพันธนำมาจากกัณฑ์ต่างๆ ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ ดังนี้

๑. นิบาต ชื่อสัมพันธของนิบาตบท นำมาจากนามกัณฑ์
๒. นาม ชื่อสัมพันธของนามบท นำมาจากการกัณฑ์
๓. กริยาอาชยาด ชื่อสัมพันธของอาชยาดบท นำมาจากอาชยาดกัณฑ์
๔. กริยาอิตก์ กลุ่มกริยาอิตก์ ไม่ว่าจะ เป็นกริยาคุมพากย์ หรือกริยาในระหว่างกัตติ นำมาจากกัพพิธานกัณฑ์ ส่วนที่เป็นนามกิตก์ จะใช้หลักสัมพันธในการกัณฑ์

ชื่อสัมพันธ์ที่แตกต่างมีบ้าง

บาลีสยามหลวง	ปทรูปสิทธิ
- สยกัตตดา	- สุทธกัตตดา, ปกติกัตตดา, อภินิตกัตตดา, สัปปธานกัตตดา, สยกัตตดา
- ภินนาชาระ สัตตมวีริกัตติที่สัมพันธ์เข้ากับนาม	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อาหาระ นิบาตที่ใช้ในอรรถสัตตมวีริกัตติ	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อวุตตกัมมะ แปลว่า “ซึ่ง...”	- สัมปาปุณเณยกัมมะ กรรมที่ถูกถึงหรือ ถูกบรรลู่ แปลว่า “ซึ่ง...” หรือ “สู่...”

ศัพท์ที่แปลและสัมพันธ์ต่างกัน

ในที่ประกอบด้วย สห, สหุรี, สมั, นานา, วินา, อลั และกัศัพท์ เป็นต้น ลงตติยาวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สหากิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนั) อ.ประโยชนัอะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ๗

กิ วิเสสนะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ฆราวาเสณ ตติยาวิเสสนะใน ปโยชนั ๗

อลั เต อธิ วาเสณ.

อลั อ.พอละ วาเสณ ด้วยการอยู่ อธิ (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ๗

อลั ปฏิเสธลึงคัตตะ เต สัมปทานใน อลั อธิ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาชาระใน วาเสณๆ ตติยาวิเสสนะใน อลั ๗

ในที่ประกอบด้วย อลั และกัศัพท์ ในอรรถปฏิเสธ ลงจตุตถิวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สิลาฆ-
หนุจาสปชารปิทกุฑทุหิสโสสุยราชิกุขปจจาสุณอนุปติคิณปุพุกตตารโจนตถตตตถตตมตถาล-
มตถมณณานาทรปปาณินิ คตยตถกมมณิ อาสีสตุถสมมุติภियสตุตมยตถเสสุ จ” (สูตรที่ ๓๐๓)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนั) อ.ประโยชนัอะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ๗

กิ วิเสสนะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ฆราวาเสณ

ตติยาวิเสสณะใน ปโยชน ๕

อลั เต อธิ วาเสน.

อลั อ.พอละ วาเสน ด้วยการอยู่ อธิ (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ๕

อลั ปฏิเสทลึงค์ตถะ เต สัมปทานใน อลั อธิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน วาเสนๆ ตติยาวิเสสณะใน อลั ๕

ในที่ประกอบด้วย รุชธาตุ เรียกหาบทนามที่ประกอบด้วยจัญญีวิภัตติ สูตรว่า “ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามิ” (สูตรที่ ๓๑๖ หน้า ๑๕๑)

เช่น ตสฺส โรโค อุปฺปชฺชติ.

โรโค อ.โรค ตสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ๕

โรโค สุททกัตตาใน อุปฺปชฺชติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺส วิเสสณะของ บุคคลสฺสๆ สามิสัมพันธะใน โรโค ๕

ในที่ประกอบด้วย วสธาตุ ที่มี อุปุปลัศเป็นต้นเป็นบทหน้า ลงทุติยาวิภัตติในอรรถ สัตตมีวิภัตติ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐-๑)

เช่น อคาริ อชฺฌมาวสติ.

(บุคคลโล) อ.บุคคล อชฺฌมาวสติ ย่อมอยู่ อคาริ ในเรือน ๕

บุคคลโล สุททกัตตาใน อชฺฌมาวสติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อคาริ ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อชฺฌมาวสติ ๕

ปถวี อธิเสสฺสติ

(บุคคลโล) อ.บุคคล อธิเสสฺสติ จักนอนทับ ปถวี บนแผ่นดิน ๕

บุคคลโล สุททกัตตาใน อธิเสสฺสติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปถวี ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อธิเสสฺสติ ๕

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แสดงกาลเวลา จะใช้วิภัตติอยู่ ๓ วิภัตติ คือ ทุติยา, ตติยา และสัตตมีวิภัตติ ลงทุติยาในอรรถสัตตมิมิ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐) เช่น เอกํ สมยํ ภควา ...

เอกํ สมยํ ในสมัยหนึ่ง ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ... ๕

เอกํ วิเสสณะของ สมยํๆ ทุติยากาลสัตตมิมิ ภควา สุททกัตตา...๕

ลงตติยาในอรรถสัตตมี หลังศัพท์ที่กล่าวเวลา ระยะเวลา ทิศ และสถานที่ เป็นต้น ด้วยสูตรว่า “สตุตมยตุเถ จ” (สูตรที่ ๒๙๘ หน้า ๑๓๕)

เช่น เตน สมเยน...

เตน สมเยน ในสมัยนั้น ... ๙

เตน วิเสสณะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัตตมี... ๙

เยน ภควา, เตนอุปสงฺกมิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ **เยน (ทิสภาเคน)** ในส่วนแห่งทิศใด, (**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **อุปสงฺกมิ** เข้าไปเฝ้าแล้ว **เตน (ทิสภาเคน)** ในส่วนแห่งทิศนั้น ๙

ภควา สุทรกัตตาใน วิหฺรติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก **เยน** วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน วิหฺรติ, **ปุคฺคโล** สุทรกัตตาใน อุปสงฺกมิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก **เตน** วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน อุปสงฺกมิ ๙

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่าเสื่อมและกลัว ลงนิจฺฐีในอรรถบัญญัติ ด้วยสูตรว่า “ทุติยาปญจมีนญจ” (สูตรที่ ๓๑๘ หน้า ๑๕๒) บาลีสนามหลวง จะแปลว่า “ต่อ” สัมพันธ์ว่า “สัมปทาน” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

เช่น สพฺเพ ตสนฺติ **ทณฺทสฺส.**

(**สตุตา**) อ.สัตว์ ท. **สพฺเพ** ทั้งปวง **ตสนฺติ** ย่อมสะดุ้ง **ทณฺทสฺส** แต่อาชญาฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตาๆ สุทรกัตตาใน ตสนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก **ทณฺทสฺส**ๆ นิจฺฐีอุปาทานใน ตสนฺติ ๙

สพฺเพ ภาณฺติ **มจฺจุโน.**

(**สตุตา**) อ.สัตว์ ท. **สพฺเพ** ทั้งปวง **ภาณฺติ** ย่อมกลัว **มจฺจุโน** แต่ความตายฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตาๆ สุทรกัตตาใน ภาณฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก **มจฺจุโน**ๆ นิจฺฐีอุปาทานใน ภาณฺติ ๙

ตฺนาทิจฺฉัย ได้แก่ปัจฉัย ๓ ตัว คือ ตฺน, ตฺวา และ ตฺวานปัจฉัย มีฐานะ ๕ อย่าง ในฐานะที่ ๔ มีชื่อเรียกได้ ๒ คือ ลักษณะตถะ กับ ปริโยสานกาลกิริยา ในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ จะเลือกใช้ชื่อสัมพันธ์ว่า “ลักษณะตถะ” เพื่อแสดงความหมายของชื่อสัมพันธ์ในอีกแง่มุมหนึ่ง

เช่น ตัขณน อาคนฺตฺวา จกฺขุปาลํ อุปาคามิ. **อุปคฺนฺตฺวา** จ ปน เถรสฺสาวิทฺเฐ ปทสทฺทํ อกาสิ. (๑/๑/๑๖)

(โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อาคนฺตฺวา** เสด็จมาแล้ว **ตัขณน** ในขณะนั้น **อุปาคามิ** ได้เสด็จเข้าไปหาแล้ว **จกฺขุปาลํ** ซึ่งพระจกฺขุบาล, **จ ปน** ก็แล (โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อุปคฺนฺตฺวา** ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **ปทสทฺทํ** ซึ่งเสียงแห่งเท้า **อวิทฺเฐ** ในที่ไม่ไกล **เถรสฺส** แห่งพระเถระ ฯ

โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อุปาคามิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตัขณน ตติยากาลสัตฺตมึใน อาคนฺตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปาคามิ จกฺขุปาลํ สัมปาปฺถึเยกัมมะใน อุปาคามิ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อกาสิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อุปคฺนฺตฺวา ลักขณัตตะ (ปริโยสานกาลกิริยา) เถรสฺส สามีสัมพันธะใน อวิทฺเฐ๗ วิสยาธาระใน อกาสิ ปทสทฺทํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

นิบาต ๕ บท คือ **สยํ, สามํ, สํ, สมฺมา** และ **กิณฺติ** ใช้ในอรรถตติยาวิภัตติ (ปทฺรูปสัทธิ หน้า ๑๒๒) ในกรณีของ “สยํ” บาลีสนามหลวง นิยมแปลว่า “เอง” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลว่า “ด้วย...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กรณี” โดยมาก หรือ แปลและสัมพันธตามหน้าที่ในประโยคนั้นๆ

กฺขตฺตํ ปัจจัย เป็นปัจจัยในอภัยยัตถิต ลงในอรรถการจำแนกสังขยา (สงฺขยาวิภาค, ปทฺรูปสัทธิ หน้า ๑๒๓) บาลีสนามหลวง นิยมแปลในอรรถของทุตติยาวิภัตติว่า “สิ้น...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “อัจฉนตสังโยคะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลไม่ออกสำเนียงอายตนิบาตของวิภัตติใดๆ เลย เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ”

เช่น **ติกฺขตฺตํ** ปทกฺขิณฺ กตฺวา...

กตฺวา กระทำแล้ว **ปทกฺขิณฺ** ซึ่งการประทักษิณ **ติกฺขตฺตํ** สามครั้ง ...

ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสนะใน กตฺวา ปทกฺขิณฺ อวุตตกัมมะใน กตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยา ...

“**จิสฺสเสว**” เป็นจัญญูวิภัตติ แต่ใช้ในอรรถตติยา แปลว่า “โดยกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธว่า “จัญญูตติยาวิเสสนะ” (อุทานอฏฺฐกถา, สารตฺถทีปนีฎีกา เล่ม ๑, วิมตีโนทนีฎีกา เล่ม ๑, ๒ **จิสฺสเสวาตี** น จิเรเนว) บาลีสนามหลวง แปลว่า “ต่อกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธเป็น “สัมปทาน”

เช่น โส เอวํ อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต นจิริสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ.
(๒/๖/๙๓)

โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น **อปฺปมตฺโต** ไม่ประมาทแล้ว เอวํ อย่างนี้ วิหรนฺโต
อยู่อยู่ ปาปุณฺนิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมฺภิทาหิ
ด้วยปฏิสัมภิทา ท. นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเกี่ยว ฯ

โส วิเสสณะของ ภิกขุ ๆ สุทรกัตตาใน ปาปุณฺนิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวํ
กิริยาวิเสสณะใน อปฺปมตฺโต ๆ วิเสสณะของ ภิกขุ วิหรนฺโต อัปภันตฺรกิริยาของ ภิกขุ เอวํ ศัพท์
อวชารณะเข้ากับ นจิริสฺส นจิริสฺส จันฐีตติยาวิเสสณะใน ปาปุณฺนิ สห ศัพท์ ทัพพสมวาเยใน
อรหตฺตํ ปฏิสมฺภิทาหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สห อรหตฺตํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปาปุณฺนิ ฯ

บทที่ลง โตปัจจยฺย ลงได้ ๓ วิภัตติ คือ ตติยา, ปัญจมี และสัตตตมีวิภัตติ (ปทรูปสัทธ
หน้า ๑๑๑-๓ วิภตฺติปฺปจยฺยวิธาน และหน้า ๑๒๒ เนปาติกปท) บาลีสนามหลวง จะใช้ ๒ อรรถ
คือ ตติยา กับ ปัญจมี เช่นคำว่า “ปุรฺโต” จะแปลว่า “ข้างหน้า” หรือ “ข้างพระพักตร์” เรียกชื่อ
สัมพันธ์ว่า “ตติยาวิเสสณะ” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ในอรรถสัตตตมีวิภัตติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เช่น **อนิจฺจโต** สมฺมสฺติ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถตติยาวิภัตติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **สมฺมสฺติ** ย่อมพิจารณา **อนิจฺจโต** โดยความเป็นสภาพ
ไม่เที่ยง ฯ

ปุคฺคโล สุทรกัตตาใน สมฺมสฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อนิจฺจโต ตติยาวิเสสณะ
ใน สมฺมสฺติ ฯ

อคฺคิโต ภยํ อคฺคิภยํ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถปัญจมีวิภัตติ)

ภยํ อ.ภย **อคฺคิโต** จากไฟ **อคฺคิภยํ** ชื่อว่าอคฺคิภย.

อคฺคิโต อปาทานใน ภยํ ๆ ลิงคัตถะ อคฺคิภยํ สัญญาวิเสสณะของ อคฺคิโต ภยํ ฯ

ปุรฺโต อฏฺฐาสิ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถสัตตตมีวิภัตติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **อฏฺฐาสิ** ได้ยืนแล้ว **ปุรฺโต** ในที่ข้างหน้า ฯ

ปุคฺคโล สุทรกัตตาใน อฏฺฐาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุรฺโต วิสยาธาระใน
อฏฺฐาสิ ฯ

สห สหุธิ มีการรวบ ๓ อย่าง

สห และสหุธิศัพท์ เป็นศัพท์นิบาต แปลว่า “กับ” มีอรรถว่า “สมกฐิยา” การกระทำพร้อมกัน ใช้รวบรวมกิริยา เรียกว่า “กิริยาสมวาเย” ใช้รวบรวมคุณนาม เรียกว่า “คุณสมวาเย” ใช้รวบรวมสุทธนาม เรียกว่า “ทัพสมวาเย”

ส่วนนามที่จะสัมพันธเข้ากับ สห หรือ สหุธิศัพท์ ต้องประกอบด้วยตติยาวิภัติเทานั้น เรียกว่า “สหัตถตติยา” ลงด้วยสูตรว่า “สหาทิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น สิริรีปี อตตนา สหุธิ น คจจติ. (๑/๑/๖)

สิริรีปี แม้อ.สริระ น คจจติ ย่อมไม่ไป สหุธิ กับ อตตนา ด้วยตน ฯ

อุปศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สิริรี ๆ สุทธกัตตาใน คจจติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ ฯ ศัพท์ กิริยาสมวาเยใน คจจติ นศัพท์ ปฏิเสธใน คจจติ ฯ

เช่น ปุตเตน สห ฎโล. (รูปสิทธิ.สูตรที่ ๒๙๖ หน้า ๑๘๐)

(ปีตา) ปุตเตน สห ฎโล (โหติ).

(ปีตา) อ.ปีตา ฎโล เป็นผู้อ้วน สห กับ ปุตเตน ด้วยบุตร (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ปีตา สุทธกัตตาใน โหติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุตเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สห ฯ ศัพท์ คุณสมวาเยใน ฎโล ฯ วิภัติกัตตาใน โหติ ฯ

เช่น มยิ ภนฺเต วิสุ วิสุ รกฺขณฺตถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลาณี ยาจาม.

ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยิ อ.ข้าพเจ้า ท. ยาจาม ย่อมขอ สีลาณี ซึ่งศีล ท. ปญฺจ ห้า สห กับ ติสฺรเณน ด้วยสรณะสาม รกฺขณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การรักษา วิสุ วิสุ เฉพาะข้อ ๆ ฯ

ภนฺเต อาลปนะ มยิ สุทธกัตตาใน ยาจาม ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิสุ วิสุ กิริยาวิเสสใน รกฺขณฺตถาย ฯ สัมปทานใน ยาจาม ติสฺรเณน สหัตถตติยา เข้ากับ สห ฯ ศัพท์ ทัพสมวาเยใน สีลาณี ปญฺจ วิเสสของ สีลาณี ฯ อวุตตกัมมะใน ยาจาม ฯ

ส่วนบาลีสนามหลวง ใช้ ๒ ประการ คือ กิริยาสมวาเย และ ทัพสมวาเย ถ้าเป็น คุณศัพท์ ก็สัมพันธเป็นทัพสมวาเย

บทที่ประกอบด้วย ตัจจัย

ธาตุที่ลง ตัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามก็มี เป็นกริยาก็มี่ เช่น “พุทฺโธ, วาโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นนาม, “โคโต, กโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นกริยา

ตัจจัยที่ลงมาแล้ว รูปสำเร็จเป็นสาธนะ มี ๔ สาธนะ ดังนี้

(๑) กัตตฺสาธนะ เช่น อคฺฉนฺตี โคโต. (คมฺ คตฺมฺหิ ในการไป + ต) ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต. (ผู้ไปแล้ว)

(๒) กัมมสาธนะ เช่น อลภฺยิตฺถาติ ลทฺโธ. (ลกฺ ลาภฺ ในการได้ + ต) ได้ถูกได้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลทฺธ. (ถูกได้แล้ว, อันเขาได้แล้ว, เป็นที่อันเขาได้แล้ว)

(๓) ภาวสาธนะ เช่น คายนํ คีตํ. (คี สทฺเท ในการกระทำเสียง + ต) การขับร้อง ชื่อว่าคีต. (การขับร้อง)

(๔) อธิกรณสาธนะ เช่น อฏฺฐาสิ เอตฺถาติ จิตํ, จานํ. (จา คตฺนินฺวตฺตฺมฺหิ ในการห้ามการไป + ต) ได้ยืนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิต. (ที่เป็นที่ยืน, ที่เป็นที่ตั้ง)

มีข้อสังเกตของบทที่ลง ตัจจัย เฉพาะรูปสำเร็จที่เป็นอธิกรณสาธนะ จะมีศัพท์เหล่านี้คือ จาน, กาล, สมย, ทิวส และ มคฺคศัพท์ เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวกับกาลเวลาและสถานที่ ปราภฏอยู่ต่อท้ายศัพท์ และเข้าสมาส จะเป็นวิเศษนบุพพบทกัมมชารยสมาส

ส่วนที่นิยมแปลกันทั่วไปในปัจจุบัน มักจะวิเคราะห์เป็นกัตตฺสาธนะหรือกัมมสาธนะ และเมื่อเข้าสมาส จะเป็นฉฺฉฐิตฺตฺปฺริสสมาสทั้งหมด ฉะนั้น ในหนังสือเล่มนี้ จะวิเคราะห์ แปล และสัมพันธ์ตามหลักไวยากรณ์คัมภีร์ปทฺฐปฺลิตฺธิติตั้งกล่าว

เช่น อถายสฺมา มหาโมคฺคฺลลาโน ปพฺพชิตฺติวสโต สตฺตเม ทิวเส มคฺชรฺกฺเจ กลฺลวาลคามกํ อุปฺนิสฺสาย วิหรนฺโต, ถินมฺิทฺเท โอฺกฺกมฺนฺเต, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ถินมฺิทฺธิ วิโนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ธาตุกมฺมฺภูจฺฉนฺ สุนฺนฺโตว อุปฺริมคฺคตฺตฺยกฺิจจํ นิฏฺฐาเปตฺวา สวากปารมีธานสฺส มตฺถกํ ปตฺโต. (๑/๘/๘๖-๗)

อก ครั้งนั้น มหาโมคฺคฺลลาโน อ.พระมหาโมคคัลลานะ อายสฺมา ผู้มีอายุ อุปฺนิสฺสาย เข้าไปอาศัยแล้ว กลฺลวาลคามกํ ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากัลลวาละ มคฺชรฺกฺเจ ในแคว้นมคธ ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่เจ็ด ปพฺพชิตฺติวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว วิหรนฺโต อยู่อยู่, ถินมฺิทฺเท ครั้นเมื่อถินะและมิทระ โอฺกฺกมฺนฺเต ก้าวลงอยู่, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ผู้อนพระศาสดา ทรงให้สังเวชแล้ว วิโนเทตฺวา บรรเทาแล้ว ถินมฺิทฺธิ ซึ่งถินะและมิทระ สุนฺนฺโตว พังอยู่เที่ยว ธาตุกมฺมฺภูจฺฉนฺ ซึ่งธาตุกรรมฐาน ตถาคเตน ทินฺนํ

อัน- อันพระตถาคต -ประทานแล้ว อุปริมคตตตยกิจจัม ยังกิจแห่งหมวดสามแห่งมรรคใน เบื้องบน นิฏฐาเปตวา ให้สำเร็จแล้ว ปตฺโต ถึงแล้ว มตฺถกัม ซึ่งที่สุด สาวกปารมีญาณสูงสุด แห่งสาวกปารมีญาณ ฯ

อถ กาลสัตตมี อายสุมา วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ สุททกัตตาใน ปตฺโต กิตบถกัตตฺวาจก ปุพฺพชิตทิวสโต อปาทานใน สตฺตเม ทิวเส สตฺตเม วิเสสณะของ ทิวเส กาลสัตตมีใน อุปนิสฺสาย มคฺชรฎฺเฐ วิสยาธาระใน กลลวาลคามกัฏฺฐ อวุตตกัมมะใน อุปนิสฺสาย สมานกาลกิริยาใน วิหรนุโต อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ ถีนมิทฺฐะ ลักขณะใน โอกฺกนุเตฏฺฐ ลักขณกิริยา, สตฺตารา อนภิทกัตตาใน สัเวชิตฺเต วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ ถีนมิทฺฐ อวุตตกัมมะใน วิโนเทตฺวาฏฺฐ ปุพฺพกาลกิริยาใน สฺถนฺนุโต ตถาคเตน อนภิทกัตตาใน ทินฺนุฏฺฐ วิเสสณะของ ฐาตุกมฺมฎฺฐานัฏฐ อวุตตกัมมะใน สฺถนฺนุโต เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ สฺถนฺนุโต อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ อุปริมคตตตยกิจจัม การิตกัมมะใน นิฏฐาเปตวาฏฺฐ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต สาวกปารมีญาณสูงสุด สามีสัมพันธะใน มตฺถกัฏฐ สัมปาปุณฺเณกัมมะใน ปตฺโต ฯ

อาชาระ ๔

บาลีสนามหลวง	ปทรูปสิทธิ
วิสยาธาร	เวสยิกาธาร
อุปสิเลสิกาธาร	โอปสิเลสิกาธาร
สามีปาธาร	สามีปีกาธาร
พฺยาปีกาธาร	พฺยาปีกาธาร

ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ มีการลง ฌกัปปัจจยท่ายคัพฺพนามทุกคัพฺพ แล้วลบ ฌนุณฺพันท์ เมื่อลบแล้ว เป็นเหตุให้มีการรูกุทิตันคัพฺพ ยกเว้น “พฺยาปีกาธาร” เพราะที่ “พฺ” ไม่มีสระ จึง ไม่สามารถที่จะรูกุทิตได้ แต่ตามคัพฺพในบาลีสนามหลวง มีการลง ฌกัปปัจจยท่ายคัพฺพ เพียง ๒ คัพฺพ คือ อุปสิเลสิกาธาร และ พฺยาปีกาธาร และไม่มีการรูกุทิตหลังจากลบ ฌนุณฺพันท์ทิ้งไปแล้ว สำหรับในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ชื่อสัมพันธตามบาลีสนามหลวง เพื่อความสะดวก

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ ทา ธาตุ

“อนุาทร” แปลว่า ไม่เอื้อเพื่อ ถ้ามีข้อความที่ไม่เอื้อเพื่อต่ออีกฝ่ายหนึ่ง จะสังเกตได้ เช่นมีการร้องไห้ หรือเสียใจเป็นต้น จะเป็นประโยคอนุาทร จะใช้อยู่ ๒ วิภัติ คือ ฦฐฐิ กับ สัตตมี แต่โดยมากมักจะเป็นฦฐฐิวิภัติ

เช่น ตสฺส กนฺทนฺตสฺเสว, พหิ นิกฺขมิ. (๑/๓/๓๘)

ตสฺส (เทวลสฺส) เมื่อตาบสัชื่อว่าเทวละนั้น **กนฺทนฺตสฺส** เหว คร่ำครวญอยู่ นั้นเทียว, **(นารโท)** อ.ตาบสัชื่อนานารทะ **นิกฺขมิ** ออกไปแล้ว **พหิ** ในภายนอก ๗

ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺสๆ อนุาทรใน กนฺทนฺตสฺสๆ อนุาทรกิริยา เหวศัพท์ อวธาธนะเข้ากับ กนฺทนฺตสฺส, นารโท สฺททกัตตานิ นิกฺขมิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก พหิ วิสยาธาธนะใน นิกฺขมิ ๗

ส่วนหลักของ ทาธาตุ จะเรียกหาอยู่ ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้ ถ้าขาดไป กิริยาการให้ก็จะไม่สำเร็จ เช่นมีกรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ แต่ขาดผู้รับ(สัมปทาน) กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จ หรือมีผู้รับ(สัมปทาน) แต่กรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ไม่มี กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จเช่นเดียวกัน

เช่น สาริปฺตฺตตฺเถโร “อหิ ฆนฺเต สรามิ, อยิ เม ราชคเห ปิณฺทาย จรฺนตสฺส อตฺตโน อภิหฺงฺกิ กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ ทาเปสิ, อิมสฺสหา อธิการิ สรามิติ อาห. (๔/๑/๑-๒)

สาริปฺตฺตตฺเถโร อ.พระสาริปฺตรผู้เถระ **อาห** กราบทูลแล้ว **อิติ** ว่า “**ฆนฺเต** ข้า แต่พระองค์ผู้เจริญ **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามิ** ย่อมระลึกได้, **อยิ (พฺราหฺมณ)** อ.พราหมณนี้ **(บุคคล)** ยังบุคคล **ทาเปสิ** ให้ถวายแล้ว **กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ** ซึ่งภิกษาทัฬหีหนึ่ง **(บุคคล)** **อภิหฺงฺกิ** อัน- อันบุคคล -นำมาเฉพาะแล้ว **อตฺตโน** เพื่อตน **เม** แก่ข้าพระองค์ **จรฺนตสฺส** ผู้เทียวไป อยู่ **ราชคเห** ในเมืองราชคฤห์ **ปิณฺทาย** เพื่อก่อนข้าว, **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามิ** ย่อมระลึก ได้ **อธิการิ** ซึ่งอธิการ **อิมสฺส (พฺราหฺมณสฺส)** ของพราหมณนี้” **อิติ** ดังนี้ ๗

สาริปฺตฺตตฺเถโร สฺททกัตตานิ อาหๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ อหิ สฺททกัตตานิ สรามิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก, อยิ วิเสสนะของ พฺราหฺมณๆ เหตุกัตตานิ ทาเปสิๆ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก บุคคล การิตกัมมะใน ทาเปสิ เม สัมปทานใน ทาเปสิ ราชคเห วิสยาธาธนะใน จรฺนตสฺส ปิณฺทาย สัมปทานใน จรฺนตสฺสๆ วิเสสนะของ เม อตฺตโน สัมปทานใน อภิหฺงฺกิๆ วิเสสนะของ กฺกฺจฺจุกฺกฺขิๆ อวฺตตกัมมะใน ทาเปสิ, อหิ

(๑๖)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

สุทธกัตตาใน สรามิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก อิมสฺส วิเสสฺสของ พุราหุมนฺสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน อธิการฺย อวุตตกัมมะใน สรามิ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ฯ

ในตัวอย่างนี้ ถ้าแปลและสัมพันธเป็นประโยคอนุาทร ก็จะขัดแย้งทั้งเนื้อความ และหลักของ ทาธาตุ ประเด็นที่หนึ่ง ก็คือ ถ้าเขาไม่เอื้อเฟื้อ จะให้คนมาใส่บาตรได้อย่างไร ประเด็นที่สอง ถ้าเป็นประโยคอนุาทร หลักของ ทาธาตุ ซึ่งเรียกหา ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน ในประโยคนี้ ก็จะไม่สัมปทาน(ผู้รับ) แล้วกิริยาการให้จะสำเร็จได้อย่างไร

หลักการแปลและสัมพันธ

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ หู, ภู และ อสชาตุ

หลักของ หู, ภู, และ อสชาตุ จะเรียกหา “สัมปทาน” (ผู้รับ) ได้มีแล้วแก่ใคร “อาชาระ” (ที่รองรับ) มีที่ไหน เป็นต้น

เช่น เตสํ อิมินา นียาเมน เอกทิวสํ สมชฺชํ ปสฺสนฺตานํ ปรีปากคตตฺตา ฅาณสฺส ปุริมทิวเสสฺส วีย หลิตพฺพญฺจาเน หาโส วา สํเวคฺคฺญาเน สํเวโค วา ทายํ ทาตุํ ยุตตฺตฺญาเน ทายํ วา นาโหสิ. (๑/๘/๘๑)

หาโส อ.การหัวเราะ (บุคคลเล่น) หลิตพฺพญฺจาเน ในที่- อันบุคคล - ฟัง หัวเราะ วา หรือ วา หรือว่า สํเวโค อ.ความสังเวช สํเวคฺคฺญาเน ในที่เป็นที่สังเวช วา หรือว่า ทายํ อ.รางวัล ยุตตฺตฺญาเน ในที่อันควรแล้ว ทาตุํ เพื่ออันให้ ทายํ ซึ่งรางวัล นอโหสิ มิได้มีแล้ว ปุริมทิวเสสฺส วีย ราวกะ ในวันอันมีในก่อน ท. เตสํ (ชานน) แก่ชน ท. เหล่านั้น ปสฺสนฺตานํ ผู้ดูอยู่ สมชฺชํ ซึ่งมหรสพ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อิมินา นียาเมน โดยทำนองนี้ ปรีปากคตตฺตา ฅาณสฺส เพราะความที่- แห่งฅญาณ - เป็นสภาพถึงแล้วซึ่ง ความแสรบ ฯ

หาโส กิติ สํเวโค กิติ ทายํ กิติ สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตสํ วิเสสฺสของ ชานนฺฯ สัมปทานใน อโหสิ อิมินา วิเสสฺสของ นียาเมนฯ ตติยาวิเสสฺส ใน ปสฺสนฺตานํ เอกทิวสํ ทุกิตยกาลสัตตมิใน ปสฺสนฺตานํ สมชฺชํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนฺตานํฯ วิเสสฺสของ ชานนํ ปรีปากคตตฺตา เหตุใน อโหสิ ฅาณสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ปรีปากคตตฺตา ปุริมทิวเสสฺส อุปมากาลสัตตมิใน อโหสิ วยศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุริมทิวเสสฺส บุคคลเล่น อนนิกิตกัตตาใน หลิตพฺพ- หลิตพฺพญฺจาเน วิสยาชาระใน หาโส วา สามศัพฺท ปทวิกปปัตตะ

เข้ากับ หสิตพพภูจانه หาโส, สัเวคภูจانه สัเวโค และ ทายั ทาตุ่ ยุตตภูจانه ทายั, สัเวคภูจانه วิสยาธาระไน สัเวโค ทายั อวุตตกั้มมะไน ทาตุ่ๆ ตุมัตตสัหมปานไน ยุตตภูจانهๆ วิสยาธาระไน ทายั นศัพท์ ปฏิสะระไน อโหสิ ฯ

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “เตสั ชนानั” สามารถแปลและสัหมพันธ์เข้ากับ ประชาน กัได้ ในฐานะเป็น “สามีสัหมพันธ์” เจ้าของการหัวเราะ ความสังเวช หรือเจ้าของรางวัล หรือจะแปลและสัหมพันธ์เข้ากับ กิริยาคุมพากย์ คือ อโหสิ กัได้ ในฐานะเป็น “สัหมปาน” (ผู้รับ) ว่าการหัวเราะเป็นต้นได้มีแก่ใคร แต่จะเป็นประโยคอนุาทรไม่ควรเลย

หลักการแปลและสัหมพันธ์

ประโยคอนุาทร - กับหลักของภาวสาธนะศัพท์

กิริยาที่วิเคราะห์เป็นภาวสาธนะ ขึ้นมาเป็นประธานในประโยคหรือทำหน้าที่อื่นก็ตาม จะเรียกว่า “สามีสัหมพันธ์” หรือ “ภาวาทิสัหมพันธ์”

เช่น อาวุโส ตูว์ มา เหว จินฺตยิ, อิเชว เม นิปชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ อปรฺาปรึ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺสาปิ ตยา สทฺธิ คมนั นาม นตฺถิ. (๑/๑/๑๕)

อาวุโส ตูก่อนผู้มีอายุ ตูว์ อ.เชอ มา จินฺตยิ อย่างคิดแล้ว เหว อย่างนี้, คมนั นาม ชื่อ อ.การไป สทฺธิ กับ ตยา ด้วยเชอ เม ของเรา นิปชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ ผู้นอนตายอยู่ก็ดี (สรีร์) อปรฺาปรึ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺสาปิ ผู้ยังสรีระ ให้กลิ้งเกลือก ไปๆ มาๆ อยู่ก็ดี อิธ (จาเน) เหว ในที่นี้นั้นเกี่ยว นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ

อาวุโส อาลปนะ ตูว์ สุตฺรทกัตฺตาไน จินฺตยิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพท์ ปฏิสะระไน จินฺตยิ เหว กิริยาวิเสสนะไน จินฺตยิ, นามศัพท์ ครหัตถโชตกะเข้ากับ คมนัๆ สุตฺรทกัตฺตาไน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิธๆ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระไน นิปชชิตฺวา มรฺนตฺสฺส และปวฺภูฏฺเณตฺสฺส เม สามีสัหมพันธ์ไน คมนั นิปชชิตฺวา สมานกาลกิริยาไน มรฺนตฺสฺส อปิ สองศัพท์ อเปกชัตตะเข้ากับ มรฺนตฺสฺส และ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส มรฺนตฺสฺส กัดี ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส กัดี วิเสสนะของ เม สรีร์ การิตกั้มมะไน ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส อปรฺาปรึ กิริยาวิเสสนะไน ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส ตยา สหัตถตตฺติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวาเยไน คมนั ฯ

ดูเปรียบเทียบบทกัตตา กรรม และกิริยา ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค ดังต่อไปนี้

กัตตาเป็นประธาน

เช่น ปุริโส คามิ คจฺจติ. ประโยคกัตตฺวาจาก
 อภินทิตกัตตา สัมปาปฺถึนียกัมมะ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก
 ปุริโส อ.บุรุษ คจฺจติ ย่อมไป คามิ สู้หมู่บ้าน ฯ

กรรมเป็นประธาน

เช่น ปุริเสน คาโม คจฺจียเต. ประโยคกัมมวาจาก
 อนภินทิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชยาดบทกัมมวาจาก
 คาโม อ.หมู่บ้าน ปุริเสน อันบุรุษ คจฺจียเต ย่อมไป ฯ

กิริยาเป็นประธาน

เช่น ปุริสสฺส คามิ คมนฺ. ประโยคลึงคัตตะ
 สามีสัมพันธ์ระ สัมปาปฺถึนียกัมมะ ลึงคัตตะ
 คมนฺ อ.การไป คามิ สู้หมู่บ้าน ปุริสสฺส แห่งบุรุษ ฯ

คำศัพท์บาลีที่แตกต่างกัน

ธมฺมปทฺฐจกฺกา (มมร)	ไวยากรณ์ปทฺฐปสิทธิและอื่น ๆ
- อาทยิตฺวา	- อาทียิตฺวา
- สฏฺฐี	- สฏฺฐิ
- สมฺภาวน	- สมฺภาวนา
- วาลิกา, วาลูกา	- วาลิกา
- นิปชฺชิตฺวา, นิปชฺชิตฺวา	- นิปชฺชิตฺวา
- ปจาเปตฺวา	- ปาจาเปตฺวา
- หราเปตฺวา	- หาราเปตฺวา
- ชลิต	- ชาลิต
- อารณฺณโก	- อารณฺณโก, อารณฺณโก

- อรรถนิโก	- อารณนิโก, อารณณโก
- อถ โข	- อถ โข
- ปจวี	- ปถวี, ปุถวี
- ปพพชตถาย	- ปพพชชตถาย
- ทาย	- ทาโย
- สุปปฏิปนุโน	- สุปปฏิปนุโน
- สมุโห	- สมุโห
- ปจโม	- ปถโม

ฯลฯ

การแยกธาตุปัจจัยของบทกิริยา

๑. กรณีที่ธาตุมีสระเพียงตัวเดียว จะคงสระไว้ ไม่ลบสระที่สุดของธาตุ เช่น
 ทา ธาตุ ทาเน ในความให้
 ณา ธาตุ าวโพธเน ในความรู้
 ณี ธาตุ เนย ในความนำไป
๒. กรณีธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป เรียกว่า “อเนกสระธาตุ” จะมีการลบสระที่สุดของธาตุ ด้วยสูตรว่า “ธาตุสนฺโต โลโปเนกสนฺตสฺส” มียกเว้นธาตุบางตัวที่ไม่ต้องลบ เช่น สมโถ มาจาก “สมธาตุ + ถปัจจัย” เพราะถาลบสระที่สุดของธาตุแล้ว จะมีรูปเป็น “สมโถ” ซึ่งรูปนี้ไม่มีใช้ในพระบาลี, มหียติ มาจาก “มหาธาตุ + ยปัจจัย + เตวิภตติ” เพราะยปัจจัย ให้แปลง อ เป็น อี ด้วยสูตรว่า “ยมฺหิ ทาธามาจาหาปามหมถาทินฺม” ถ้ามีการลบสระที่สุดของธาตุ ก็จะไม่มีการมาแปลง เป็นต้น

สำหรับบาลีสยามหลวง เป็นบาลีไวยากรณ์ย่อ ฉะนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษา ผู้รวบรวมไวยากรณ์ดังกล่าว จึงทำการลบสระที่สุดของธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ทำให้เห็นว่า ธาตุ มีสระเป็นที่สุดก็มี มีพยัญชนะเป็นที่สุดก็มี ซึ่งตามหลักไวยากรณ์เดิมแล้ว ธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดเท่านั้น จึงจะสมควรต่อพระพุทธรพจน์ตามสูตรว่า “ลึงคณฺจ นิปจฺจเต” การที่รู้ว่าธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดนี้ ก็มีข้อดีที่ว่า เมื่อนักศึกษาทราบธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุด ทำให้ทราบว่าธาตุที่มีสระอเป็นที่สุด จะต้องลงนิคหิตอาคมต้นธาตุเสมอ ดังปริภาสาที่ว่า

“อิการนุตมฺหิ ธาตุสฺมึ นิจฺจํ นิคฺคหิตาคโม”

ธาตุที่อิอักษรเป็นที่สุด ให้ลงนิคคหิตาคม แน่นอน

เช่น	กปิธาตุ	มีรูปเป็น	กมุปติ	ย่อมหวั่นไหว เป็นต้น
คจฺจติ	คมุ ธาตุ + อปัจจย + ติวตฺตมานาวิกัตติ (บาลีสนามหลวง)	คมุ คติมุหิ ในการไป + อ + ติ (รูปสัท)		
นิกฺขมฺม	นิ บทหน้า + ขมุ ธาตุ + ตฺนาคปิปัจจย (บาลีสนามหลวง)	นิ บทหน้า + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺนาคปิปัจจย (รูปสัท)		

การแสดงอรรถของธาตุ

การแสดงอรรถของธาตุ ถ้าเป็นบาลีสนามหลวง จะแสดงด้วยภาษาไทย และจะแสดงเพียงอรรถเดียว ซึ่งความจริงแล้ว ธาตุแต่ละตัวมีอรรถมาก ขึ้นอยู่กับว่าเป็นหมวดไหน หรือมีอุปสัคตัวใดเข้ามาจัดแจงอรรถของธาตุ เช่น ภูชธาตุ ในความกิน บาลีสนามหลวงจะแสดงอย่างนี้ แต่ถ้าเป็นปทรูปสัท จะแสดงว่า “ภูช ปาลนหพฺยปทาเนสฺ” ภูชธาตุ ย่อมเป็นไปในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย มีการแสดงอรรถของธาตุเป็นบาลี และแสดงไว้ว่ามี ๒ อรรถ คือ รักษา กับ กลืนกิน ตัวอย่างว่า “คามโกชโก” ทัวไปจึงมักแปลว่า “ผู้บริโภคซึ่งบ้าน” แต่สำหรับปทรูปสัท ในตัวอย่างนี้ จะต้องแปลว่า “ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน” ตามอรรถแรกของธาตุ ซึ่งก็ตรงตามความเป็นจริงที่ว่า หน่วยใหญ่ที่ดูแลประชาชน เรียกว่า “รฏฐปาล” (ผู้รักษาประเทศ, รัฐบาล) ส่วนหน่วยเล็กที่สุดที่ดูแลประชาชน ได้แก่ “คามโกชก” (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คามโกชโก มาจาก “คามสทฺทูปปท + ภูช ปาลนหพฺยปทาเนสฺ ในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย + ญฺวปัจจย” เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส ประเภททุตติยาตปฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามํ ภูชติ ปาเลตีติ คามโกชโก, ปุคฺคโล. (คาม + ภูช + ญฺว)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโล ภูชติ ปาเลติ ย่อมรักษา คามํ ซึ่งหมู่บ้าน อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนํ คามโกชโก ชื่อว่าคามโกชก, ได้แก่บุคฺคโล. (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน)

ตัวอย่างของธาตุที่มีอรรธมาก

๑. กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า
กมฺติ	ย่อมก้าวไป	กมฺ + อ + ตี
จกฺมฺติ	ย่อมจกกรม	กมฺ + อ + ตี
ปกฺกมฺติ	ย่อมหลิกไป	ป + กมฺ + อ + ตี
ปรกฺกมฺติ	ย่อมบากับัน	ปรา + กมฺ + อ + ตี
นิกฺกมฺติ	ย่อมออกไป	นิ + กมฺ + อ + ตี
สงฺกมฺติ	ย่อมเคลื่อนย้าย	สํ + กมฺ + อ + ตี
อภิกฺกมฺติ	ย่อมก้าวไปข้างหน้า	อภิ + กมฺ + อ + ตี
ปฏิกฺกมฺติ	ย่อมก้าวกลับ	ปติ + กมฺ + อ + ตี
โอกฺกมฺติ	ย่อมก้าวลง	อว + กมฺ + อ + ตี
๒. หรฺ หรฺเณ ในการนำไป
หฺรฺติ	ย่อมนำไป	หฺร + อ + ตี
ปหฺรฺติ	ย่อมตี, ย่อมประหาร	ป + หฺร + อ + ตี
นีหฺรฺติ	ย่อมนำออกไป	นี + หฺร + อ + ตี
สํหฺรฺติ	ย่อมรวบรวม	สํ + หฺร + อ + ตี
วิหฺรฺติ	ย่อมอยู่	วิ + หฺร + อ + ตี
อวหฺรฺติ	ย่อมลักขโมย	อว + หฺร + อ + ตี
อภิหฺรฺติ	ย่อมนำไปเฉพาะ	อภิ + หฺร + อ + ตี
ปจฺจําหฺรฺติ	ย่อมนำกลับมา	ปติ + อํา + หฺร + อ + ตี
อาหฺรฺติ	ย่อมนำมา	อา + หฺร + อ + ตี
อปหฺรฺติ	ย่อมนำไปปราศ	อป + หฺร + อ + ตี
อุปหฺรฺติ	ย่อมนำเข้าไป	อุป + หฺร + อ + ตี
อุปสํหฺรฺติ	ย่อมน้อมนำเข้าไป	อุป + สํ + หฺร + อ + ตี
๓. ธา ธารฺทานโปสมฺหิ ในการทรงไว้ การให้ และการเลี้ยงดู
ทธาติ	ย่อมทรงไว้	ธา + อ + ตี
นิธฺธาติ	ย่อมฝังไว้	นิ + ธา + อ + ตี
วิทฺธาติ	ย่อมจัดทำ	วิ + ธา + อ + ตี
อาทธาติ	ย่อมยกขึ้น	อา + ธา + อ + ตี

สมาทชาติ	ย่อมตั้งไว้	สั + อา + ฐา + อ + ติ
อภิชาติ	ย่อมกล่าว	อภิ + ฐา + อ + ติ
สททหติ	ย่อมเชื้อ, ย่อมศรัทธา	สั + ฐา + อ + ติ
ปีทหติ	ย่อมปิด	อปี + ฐา + อ + ติ
ปริทหติ	ย่อมนุ่งห่ม	ปริ + ฐา + อ + ติ
อนฺตรชยติ	ย่อมหายไป	อนฺตร + ฐา + ย + ติ
ปทชาติ	ย่อมเพียรพยายาม	ป + ฐา + อ + ติ
อนฺวิทชาติ	ย่อมทำเลียนแบบ	อนฺ + วิ + ฐา + อ + ติ
สุทหติ	ย่อมอ้อม, ย่อมเต็ม	สุ + ฐา + อ + ติ

คำว่า “กนิฏฺโจ” กับ “กณฺโฏ” มีความแตกต่างกันดังนี้

“กนิฏฺโจ” มาจาก “ยฺวศัพฺท + อิกฺขจฺปิจฺจย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง ยฺวศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “ยฺวานณฺจ” (สูตรที่ ๓๙๖) และแปลง “ณ” เป็น “น” ด้วยสูตรว่า “เตสฺ วุฑฺธิโลปาคม-
วิการวิปริตาทเสสา จ” (สูตรที่ ๓๗๐) แปลว่า “ผู้หนุ่มที่สุด”

และคำว่า “กณฺโฏ” มาจาก “อปฺปศัพฺท + อิกฺขจฺปิจฺจย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง อปฺป-
ศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “อปฺปสฺส กณฺ” (สูตรที่ ๓๙๕) แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

ส่วนที่ใช้ในธัมมปทฺฏกถา ใช้คำว่า “กณฺโฏ” แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

สาริปฺตฺโต เป็นฉฺฐิตฺตฺปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า “สาริยา ปฺตฺโต สาริปฺตฺโต” มาจาก
“สารี + ปฺตฺต” เมื่อเข้าสมาสแล้ว ให้ทำรัสสะท่ามกลางสมาส ด้วยสูตรว่า “กฺวจากิมชฺชุตฺตรานํ
ทีฆรฺสฺสา ปจฺจเยสฺ จ” (สูตรที่ ๓๕๔) แต่ในธัมมปทฺฏกถา ใช้รูปว่า “สาริปฺตฺโต” ซึ่งไม่ทำรัสสะ
แต่ที่ทำรัสสะท่ามกลางสมาสก็มีปรากฏอยู่ เช่น “ชฺมพฺพุทีโป” มาจาก “ชฺมพฺพุ + ทีโป” (๑/๘/๘๒)

อทฺตฺมาสํ (อทฺตฺมาสมตฺตํ) บทนี้เป็นอมาทิปรตฺตฺปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า “มาสฺสฺส
อทฺตฺมํ อทฺตฺมาสํ” แปลว่า “กึ่งแห่งเดือน, ครึ่งเดือน” ไม่ใช่เป็นตติยัตตฺปปริสฺสมาส ตามที่นิยม
แปลกันว่า “เดือนด้วยทั้งกึ่ง ซึ่งตามหลักไวยากรณ์ ถ้าเป็นครึ่งอันแรก จะเพียงคำว่า “อทฺตฺม”
หรือ “อทฺฐ” แปลว่า “ครึ่ง, กึ่ง” เลย ยกเว้นในกรณีที่ เป็นหนึ่งครึ่ง หรือสองครึ่ง เป็นต้น จะใช้
จำนวนท้าย เพียงครึ่งเดียว เช่น ทิยทฺโฆ ที่สองด้วยทั้งกึ่ง หมายถึง หนึ่งครึ่ง คืออันที่สอง มี
เพียงแค่ครึ่งเดียว ยังไม่เต็ม เป็นต้น (๑/๑/๑๔) “อทฺตฺโยชนํ” (ครึ่งโยชนํ) ก็เช่นเดียวกัน

“สมาปน” มาจาก “สับทหน้า + อาป พุยาปเน ในการแผ่กระจายไป + ยุปัจจัย” ถ้า ลง ตปัจจัย จะมีรูปเป็น “สมตฺโต, สมตฺตา, สมตฺตํ” แปลว่า จบแล้ว ลบ ป ช้อน ต ด้วยสูตรว่า “คฺปาทีนญจ” (สูตรที่ ๖๓๐ หน้า ๓๒๘) ทำรัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า “รสุสฺ” (สูตรที่ ๓๘ หน้า ๒๔) และเพราะสระหลัง แปรลงนิกหิตเป็น ม ด้วยสูตรว่า “มทา สเร” (สูตรที่ ๕๒ หน้า ๓๘) จะ ไม่มีรูปเป็น “สมาปนฺน” ถ้าเป็นรูปนี้จะมาจาก “สับทหน้า + อาปทหน้า + ปทธาตุ + ตปัจจัย” จะแปลว่า ถึงพร้อมแล้ว ไม่ได้แปลว่า จบแล้ว “อิติ”ศัพท์ ที่แปลว่า “ดังนั้นแล” ความหมายก็คือ จบเรื่องแล้ว เพราะฉะนั้น ควรจะมีรูปเป็น “สมาปน” หรือ “ปริสมาปน”

เวชฺโซ ทิสฺวา อาห... (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๙) ข้อความนี้ ไม่มีบทยายกิริยาการเห็น เพราะทิสฺวาเป็นสกัมมกธาตุ ถ้าแต่งบาลีโดยไม่มีบทยายกิริยาที่เป็นกรรมอย่างนี้ จะมีโทษทางภาษา ตามหลักของอลังการะ เพราะไม่ทราบว่าเป็นอะไร ฉะนั้น ประโยคนี้ที่ถูกต้อง ควร มีบทยกรรมมาขยายกิริยา เช่น เวชฺโซ เถโร ทิสฺวา อาห... จึงจะชัดเจน และถูกต้องตามหลักการทางภาษาบาลี

อาทียิตฺวา มาจาก “อาปทหน้า + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ยปัจจัย + ตฺวา ปัจจัย” ลง ยปัจจัย ด้วยสูตรว่า “ทิวาทิตฺ โย” เพราะยปัจจัย ให้แปลง อา เป็น อิ ด้วยสูตรว่า “กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺจฺยยานํ ทีฆวิปริตฺตาเทสฺโลปาคมา จ” (รูปสัททฺธิ หน้า ๓๓๖) ฉะนั้น จึงมี รูปว่า “อาทียิตฺวา” รูปว่า “อาทียิตฺวา” ไม่ควร รวมถึงศัพท์ว่า “สมาทียิตฺวา” ด้วย จะมีรูปเป็น “สมาทียิตฺวา” นั้นไม่ควร นอกจากนี้ ในธัมมปทฺฏฐกฺกถา ยังพบรูปที่ตรงกับหลักไวยากรณ์ว่า “อนาทียนฺเตสุ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๕๑) และ “สมาทียสฺสุ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๓๐)

“อุทกฺกจนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘/๘๕) กับ “อุทกฺกจนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘/๑๐๔) ซึ่งข้อความอันเดียวกัน แต่บาลีแตกต่างกัน ข้างหน้าเป็น “อุปฺตฺติ” แปลว่า การเกิดขึ้น ข้างหลังเป็น “ปฺตฺติ” แปลว่า การถึง เมื่อเทียบกับฉบับอื่นๆ เช่น ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีรูปเป็น “อุทกฺกจนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ผู้แปลจึง เลือกลงแบบแรกอย่างเดียว ในการแปลและวิเคราะห์คำศัพท์

“กาลสฺเสว” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๑๘) “กาลสฺเสวาติ ปจฺจุสกาลโตเยว, นิสฺสกฺกตฺเต เจตฺตํ สามีวจนํ (ปาจิตฺยาทีโยชนา ข้อ ๖๔ หน้า ๒๑๘ ฉบับพม่า) แปลว่า “แต่กาลนั้นเทียว, แต่เข้านั้นแหละ” เป็นฉฐฐวิภัตติ ลงในอรรถบัญญัติมีวิภัตติ แต่ทั่วไปมักแปลว่า “ต่อกาลนั้นเทียว”

ตารางเปรียบเทียบศัพท์

บาลีสันามหลวง	ปทรูปสิทธิ
โคตตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อปัจจัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว
ตรัตยาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังสัฎฐาทิเนกัตถัทธิต มีปัจจัย ๑๘ ตัว
ราคาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ชาดาทิตัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
สมุหัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
ฐานัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
พหุลัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ปกติตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
อุปมาตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
นิสสิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ภาวัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว	
เสฎฐัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	วิเสสัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว
ตทิสสัทธิตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อัสสัทธิตัทธิต มีปัจจัย ๑๒ ตัว
สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว
ปุรณัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	
อภัยยตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	อภัยยตัทธิต มีปัจจัย ๑๐ ตัว
วิภาคัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	

ตารางเปรียบเทียบสมาส

บาลีสันามหลวง	ปทรูปสิทธิ
อภัยยภิวาสมาส ๒	อภัยยภิวาสมาส ๒
- อุปสัคคบุพพะกะ	- อุปสัคคบุพพะกะ
- นิปาตบุพพะกะ	- นิปาตบุพพะกะ
กัมมชารยสมาส ๖	กัมมชารยสมาส ๘
- วิเสสนบุพพท	- วิเสสนบุพพท

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
- วิเสสโนปมบท
  - อุปมานบุพพบท
  - อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นินิบาดบุพพบท หรือ อุกยัตปปริสະ
-
-

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๖

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฺขีตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
-
-

พหุพพิหิสมาส ๕

- ตุลยาธิกรณะ ๖
  - ทุติยาตุลยาธิกรณะ
  - ตติยาตุลยาธิกรณะ
  - จตุตถิตุลยาธิกรณะ

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
-
-
- อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นินิบาดบุพพบท
- กุบุพพบท
- ปาทิบุพพบท

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๘

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฺขีตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
- อมาทิปรัตปปริสະ
- อโลปตปปริสະ

พหุพพิหิสมาส ๘

- ทวิปทตุลยาธิกรณะ ๖
  - ทุติยาทวิปทตุลยาธิกรณะ
  - ตติยาทวิปทตุลยาธิกรณะ
  - จตุตถิตวิปทตุลยาธิกรณะ

- ปัญจมีตูลยาธิกรณะ	- ปัญจมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- จัญญีตูลยาธิกรณะ	- จัญญีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- สัตตมีตูลยาธิกรณะ	- สัตตมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- ภินนาธิกรณะ	- ทวิปทภินนาธิกรณะ
-	- ติปทะ
- นบุพพบท	- นนิบาตบุพพบท
- สหบุพพบท	- สหบุพพบท
- จัญญีอุปมานบุพพบท	- อุปมานบุพพบท
-	- ปฐมายัตตะ อุปมานบุพพบท
-	- จัญญียัตตะ อุปมานบุพพบท
-	- วาสัททัตตะ สังขโยภยบท
-	- ทิสันตราพัตตะ
-	- พยติหารลักขณะ
ทวันทสมาส	ทวันทสมาส
- สมหาระ	- สมหาระ
- อสมหาระ	- อิตริตรโยคะ
สมาสพิเศษ	
-	- อยุตตัตถสมาส

ในการแสดงข้อเปรียบเทียบระหว่างไวยากรณ์บาลีสนามหลวงที่ใช้ในปัจจุบันกับไวยากรณ์บาลีเก่าแก่อีกคัมภีร์หนึ่ง คือปทรูปสิทธินี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สนใจได้เห็นข้อที่เหมือนและข้อที่แตกต่างกัน เพื่อเปิดโลกแห่งการศึกษาภาษาบาลีให้กว้างขึ้น และจุดประกายให้ผู้สนใจที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้ทราบว่ายังมีกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์อีกจำนวนหนึ่งที่สามารถอธิบายข้อเคลือบแคลงสงสัยในอีกบางประเด็นหรือหลาย ๆ ประเด็นตามชื่อที่ว่า “ไวยากรณ์” (แปลว่า “ทำให้แจ่มแจ้งในการสร้างคำศัพท์”) ในการแสดงนี้ มิได้มีจุดประสงค์เป็นอย่างอื่นและต้องการให้การศึกษาภาษาบาลีและพระพุทธพจน์เจริญก้าวหน้าอย่างไม่มีการสิ้นสุด

เรียนบาลีแล้วได้อะไรบ้าง

โปรดทำความเข้าใจก่อนสัณนิท โดยตั้งหลักว่า ทำไมจึงเรียนบาลี เรียนทำไม เรียนไปเพื่ออะไร เรียนแล้วจะได้อะไร เรียนแล้วจะไปทำอะไร

เรียนบาลีแล้วได้

๑. ปัญญา รู้ภาษาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาของพวกเราชาวพุทธศาสนิกชน และเป็นภาษาของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ นอกจากนั้น ยังได้รู้ธรรมวินัยต่างๆ ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย เริ่มจากอ่านภาษาบาลีได้ อ่านถูกต้อง เว้นวรรคตอนถูกต้อง รู้ความหมายของบทสวดมนต์ต่างๆ เช่นคำไหว้พระ อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร คำถวายทานต่างๆ เป็นวจีสัจจัต เป็นบุญทางปาก

๒. ได้บุญ บุญกุศลที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนในขณะที่บริกรรมภาษาบาลีเป็นต้นกิลีสต่างๆ เช่น รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ไม่ค่อยเกิด และเป็นการทำลายโมหะไปที่ละหน่อยๆ จิตเกิดสมาธิ จดจ่ออยู่กับบทที่บริกรรม

๓. นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

๔. สร้างเหตุปัจจัยที่ดีในภพชาติต่อไป เหมือนอย่างค้ำควา งูเหลือม และกบเป็นต้น

๕. อนุเคราะห์อนุชนผู้สนใจศึกษาพระพุทธพจน์ได้ตามกำลังสติปัญญา

๖. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนเกี่ยวกับการศึกษาพระศาสนา

๗. ได้ดำเนินรอยตามโบราณกบัตินิตทั้งหลายมีพระโพธิสัตว์เป็นต้น

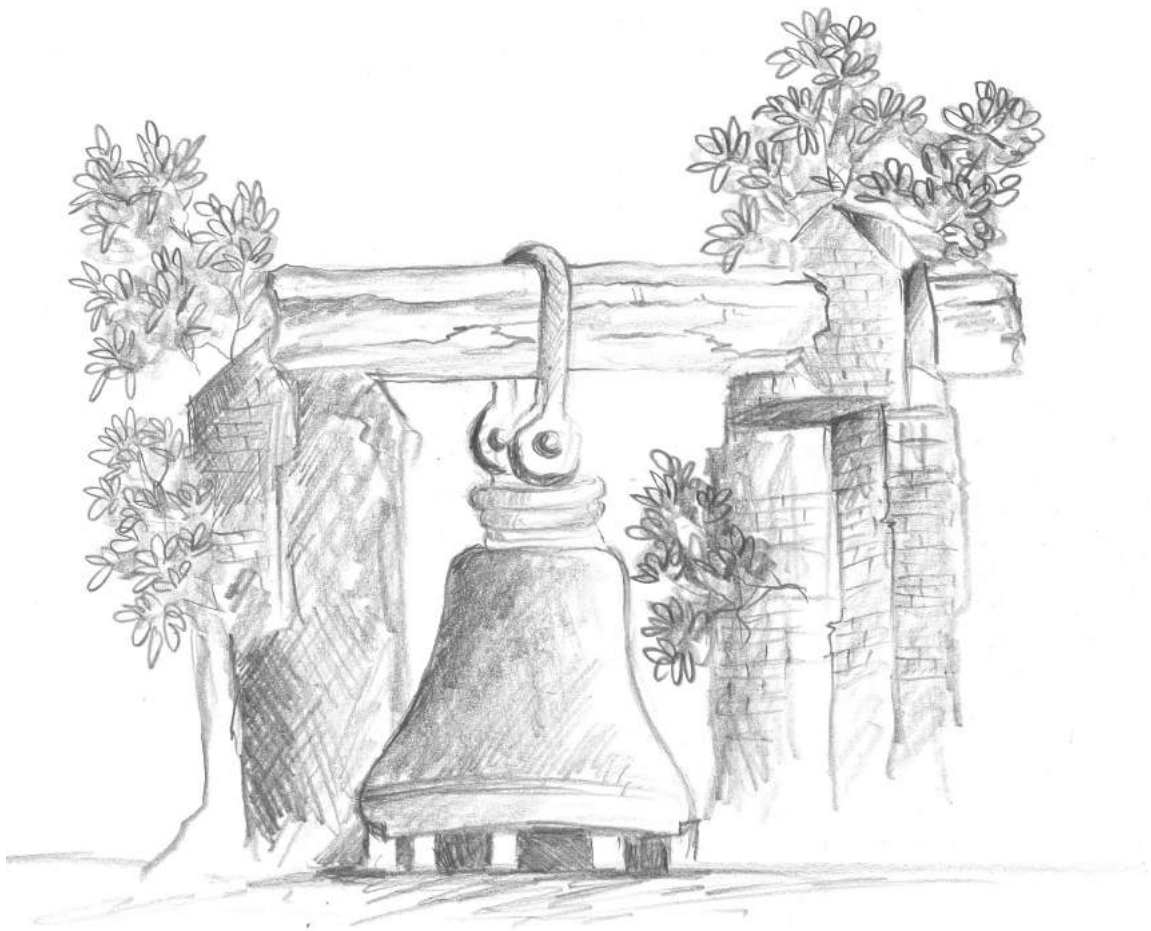
๘. ได้ชื่อว่ารักษาพระปริยัติศาสนาให้ดำรงคงอยู่คู่โลกสืบต่อไป

เมื่อทราบเหตุผลในการที่จะต้องศึกษาภาษาบาลีแล้ว ว่ามีได้ถึง ๘ ข้อด้วยกัน มีได้ปัญญาเป็นต้น จะทำให้มีความสุขในการศึกษา และมีกำลังใจในการศึกษา จะไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ ทดถอย เลิกลาต่อการศึกษา มีแต่จะเพิ่มความเพียร วิริยะ อุตสาหะพยายามให้มากยิ่งขึ้นเท่าที่จะมีความสามารถทำได้

ขอให้ผู้ศึกษาจงมีความสุขในการศึกษาพระบาลี คือทั้งภาษาบาลีและพระพุทธพจน์ที่ถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี มีความสุขในการดำเนินชีวิต และมีความสุขสูงสุด ซึ่งเป็นสันติสุขบรมสุข คืออมตมหานิพพานด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

พระมหาจิตติพงษ์ อุตตมปญโญ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

คำนำ	(ก)
คำอนุโมทนา	(ค)
คำปรารภ	(ฅ-จ)
จากใจผู้อุปถัมภ์	(ฉ-ช)
ประวัติวัดท่ามะโอ	(ฌ)
ลำดับเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ	(ฌ)
ชีวประวัติ : พระอาจารย์ธัมมานันทมหาเถระ	(ญ)
คำชี้แจง	(๑-๒๗)
๒. อธิปมาทวารรควัณณนา	๑
๒. กุมภโกฆสกวตฺตฺ	๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต	๖๘
๓. จูพปนุถกตฺเถรวตฺตฺ	๑๐๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต	๒๑๕
๔. พาลนกุขตฺตวตฺตฺ	๒๗๕
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต	๒๗๒
๕. มหาทสฺสปตฺเถรวตฺตฺ	๓๐๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต	๓๑๕
๖. เทวสหายภิกฺขุขวตฺตฺ	๓๒๕
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต	๓๔๕
๗. สกฺกวตฺตฺ	๓๕๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต	๔๗๗
๘. อญฺญตรภิกฺขุขวตฺตฺ	๕๖๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต	๕๗๔
๙. นิคฺมวาสิติสฺสตฺเถรวตฺตฺ	๕๘๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต	๖๐๒
คำศัพท์กิริยานำรู้	๖๑๗

บรรณานุกรม	.....	.....	.....	.....	๖๓๘
ประวัติผู้แปลและสัมพันธ	.....	.....	.....	.....	๖๔๐

ขอพระธรรมนำจิตของข้านี้
ให้เต็มทีดั่งเดือนเพ็ญด้วยเถิดหนา
เพื่อนำธรรมขององค์พระสัมมา
สูส่ายตาประชาได้ชื่นใจ ฯ

ญาณาลังการะ
๓ ม.ค. ๖๑

๒. อัปปมาทวรรควิถนณหา

๒. กุมภโฆษกาวตฤ [๑๖]

กุมภโฆษกาวตฤ (มยา วุจเจเต) ๕

กุมภโฆษกาวตฤ อ.เรื่องแห่งเศรษฐีชื่อว่ากุมภโฆษกะ (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธโฆษะ)
(วุจเจเต) จะกล่าว ๕

กุมภโฆษกาวตฤ วุตตกัมมะใน วุจเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเจเต ๕

๒. เรื่องกุมภโฆษกเศรษฐี

๑. “อุฏฐานวโตติ อิมํ ฐมฺมเทสํ สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต กุมภโฆษกเสฏฺฐิ อารพฺภ
กเถสิ ๕

สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต กุมภโฆษกเสฏฺฐิ อารพฺภ “อุฏฐานวโตติ อิมํ ฐมฺมเทสํ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ กุมภโฆษกเสฏฺฐิ ซึ่งเศรษฐีชื่อว่ากุมภโฆษกะ กเถสิ ตรัสแล้ว
อิมํ ฐมฺมเทสํ ซึ่งพระธรรมเทศานี้ “อุฏฐานวโตติ” ว่า “อุฏฐานวโต” ดังนี้
เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเวพฺพวัน ทรงปรารภกุมภโฆษกเศรษฐี ตรัสพระธรรม
เทศานี้ว่า “อุฏฐานวโต” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อุฏฐานวโต” สรุปะใน อิติฯ
ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสํฯ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ เวพฺพเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺกัณฺตรกิริยาของ สตุถา กุมภโฆษกเสฏฺฐิ
อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....

๒. ราชคหนครสุมิ หิ ราชคหเสฏฐิจโน เคเห อหิวาตกโรโค อุปปชชติ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร อหิวาตกโรโค อ.โรคอันเป็นไปแล้วด้วยลมอันเช่นกับด้วยพิษของงู อุปปชชติ ย่อมเกิดขึ้น เคเห ในเรือน ราชคหเสฏฐิจโน ของเศรษฐีผู้อยู่พระนครชื่อว่าราชคฤห์ ราชคหนครสุมิ ในพระนครชื่อว่าราชคฤห์ ฯ

ความพิสดารว่า อหิวาตกโรคเกิดขึ้นในเรือนของเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ในพระนครราชคฤห์

หิศัพท์ วิตถารชตกะ อหิวาตกโรโค สุทธกัตตาโน อุปปชชติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ราชคหนครสุมิ วิสยาธาระโน ราชคหเสฏฐิจโน ฯ สามีสัมพันธะโน เคเห ฯ วิสยาธาระโน อุปปชชติ ฯ

๓. ตสุมิ อุปฺปนฺเน, มกฺขิกํ อาที กตฺวา ยาว คาโว ปจฺมํ ติริจฺฉานคตา มรฺนฺติ, ตโต ทาสกมฺมกรร, สพฺพปจฺฉา เคหสามิกา, ตสฺมา โส โรโค สพฺพปจฺฉา เสฏฐิจฺฉจ ภาริยญจ คณฺหิ ฯ

ตสุมิ (อหิวาตกโรค) อุปฺปนฺเน, มกฺขิกํ อาที กตฺวา ยาว คาโว ปจฺมํ ติริจฺฉานคตา มรฺนฺติ, ตโต ทาสกมฺมกรร (มรฺนฺติ), สพฺพปจฺฉา เคหสามิกา (มรฺนฺติ), ตสฺมา โส โรโค สพฺพปจฺฉา เสฏฐิจฺฉจ ภาริยญจ คณฺหิ ฯ

ตสุมิ (อหิวาตกโรค) ครั้นเมื่อโรคอันเป็นไปแล้วด้วยลมอันเช่นกับด้วยพิษของงูนั้น อุปฺปนฺเน เกิดขึ้นแล้ว, ติริจฺฉานคตา อ.สัตว์เดรัจฉาน ท. กตฺวา กระทำแล้ว มกฺขิกํ ซึ่งแมลงวัน อาที ให้เป็นต้น ยาว เพียงใด คาโว ซึ่งโค ท. มรฺนฺติ ย่อมตาย ปจฺมํ ก่อน, ตโต ต่อจากนั้น ทาสกมฺมกรร อ.ทาสและกรรมกร ท. (มรฺนฺติ) ย่อมตาย, เคหสามิกา อ.เจ้าของแห่งเรือน ท. (มรฺนฺติ) ย่อมตาย สพฺพปจฺฉา ในกาลภายหลังแห่งชนทั้งปวง, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น โส โรโค อ.โรคนั้น คณฺหิ จับแล้ว เสฏฐิจ จ ซึ่งเศรษฐีด้วย ภาริย จ ซึ่งภรรยาด้วย สพฺพปจฺฉา ในกาลภายหลังแห่งชนทั้งปวง ฯ

เมื่ออหิวาตกโรคนั้นเกิดขึ้นแล้ว, พวกสัตว์เดรัจฉานมีแมลงวันเป็นต้นจนถึงโคทั้งหลาย ย่อมตายก่อน, ต่อจากนั้น พวกทาสและกรรมกรย่อมพากันตาย, เจ้าของเรือน

ทั้งหลายย่อมตายในภายหลังชนทั้งปวง, เพราะฉะนั้น โรคนั้นจับเศรษฐีและภรรยา
ที่หลังชนทั้งหมด

ตสมิ วิเสสณะของ อหิวาตกโรเคฯ ลักษณะใน อุปฺปนฺเนฯ ลักษณะกิริยา, ติจฺจณคตา
สุทฺธกัตฺตานิ มรฺนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มกฺขิกํ อวฺตตกัมฺมะใน กตฺวา อาทิ
วิกตีกัมฺมะใน กตฺวาฯ วิเสสณะของ ติจฺจณคตา ยาวศัพฺท์ กิริยาวิเสสณะใน กตฺวา
คาโว อวฺตตกัมฺมะใน ยาว ปจฺมํ กิริยาวิเสสณะใน มรฺนฺติ, ตโต กาลสัตตมิมิ ทาส-
กมฺมกรฺรา สุทฺธกัตฺตานิ มรฺนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, เคหสํมิกา สุทฺธกัตฺตานิ
มรฺนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สพฺพปจฺจนา กาลสัตตมิมิใน มรฺนฺติ, ตสฺมา เหตุวัตตะ
โส วิเสสณะของ โรโคฯ สุทฺธกัตฺตานิ คณฺหิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สพฺพปจฺจนา
กาลสัตตมิมิใน คณฺหิ เสฏฺฐิ กิตฺติ ภริยํ กิตฺติ อวฺตตกัมฺมะใน คณฺหิ จ สองศัพฺท์ ปท-
สมุจฺจยัตตะเข้ากับ เสฏฺฐิ และ ภริยํ ฯ

๔. เต โรคฺมุฏฺฐา ปฺตฺตํ สฺนฺติเก จิตฺํ โอลฺเกตฺวา อสฺสุปฺนฺณเณหิ เนตฺเตหิ ตํ อาหํสุ
“ตาท อิมสฺมิมิ กิร โรเค อุปฺปนฺเน, ภิตฺติ ภินฺทิตฺวา ปลาตา ชีวิตํ ลภฺนฺติ, ตฺวํ อมฺเห
อโนโลเกตฺวา ยถา ตถา ปลายิตฺวา ชีวนฺโต ปฺนาคนฺตฺวา, อมฺหากํ อสฺสุกฺกฺจฺจเน
จตฺตาทิสฺส ธนโกฏฺฐิโย นินฺทิตฺวา จปิตา, ตา อุกฺทฺตฺริตฺวา ชีวิตํ กปฺเปยฺยาสีตฺติ ฯ

เต (ชนา) โรคฺมุฏฺฐา ปฺตฺตํ สฺนฺติเก จิตฺํ โอลฺเกตฺวา อสฺสุปฺนฺณเณหิ เนตฺเตหิ ตํ (ปฺตฺตํ) อาหํสุ
“ตาท อิมสฺมิมิ กิร โรเค อุปฺปนฺเน, (ชนา) ภิตฺติ ภินฺทิตฺวา ปลาตา ชีวิตํ ลภฺนฺติ, ตฺวํ อมฺเห
อโนโลเกตฺวา ยถา ตถา ปลายิตฺวา ชีวนฺโต ปฺนาคนฺตฺวา, (อมฺเหหิ) อมฺหากํ อสฺสุกฺกฺจฺจเน
จตฺตาทิสฺส ธนโกฏฺฐิโย นินฺทิตฺวา จปิตา, ตา (จตฺตาทิสฺส ธนโกฏฺฐิโย) อุกฺทฺตฺริตฺวา ชีวิตํ
กปฺเปยฺยาสีตฺติ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น โรคฺมุฏฺฐา ผู้อันโรคกระทบแล้ว โอลฺเกตฺวา แลดูแล้ว
ปฺตฺตํ ซึ่งบุตร จิตฺํ ผู้ดำรงอยู่แล้ว สฺนฺติเก ในที่ใกล้ เนตฺเตหิ มีนัยน์ตา ท. อสฺสุ-
ปฺนฺณเณหิ อันเต็มแล้วด้วยน้ำตา อาหํสุ กล่าวแล้ว ตํ (ปฺตฺตํ) กะบุตรนั้น อิติ ว่า “ตาท
ดูก่อนพ่อ กิร ได้ยินว่า อิมสฺมิมิ โรเค ครั้นเมื่อโรคนี้ อุปฺปนฺเน เกิดขึ้นแล้ว, (ชนา)
อ.ชน ท. ภินฺทิตฺวา ทำลายแล้ว ภิตฺติ ซึ่งฝ่าเรือน ปลาตา หนีไปแล้ว ลภฺนฺติ ย่อม
ได้ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต, ตฺวํ อ.เจ้า อโนโลเกตฺวา ไม่แลดูแล้ว อมฺเห ซึ่งเรา ท. ปลายิตฺวา

หนีไปแล้ว ยถา โดยประการใด ตถา โดยประการนั้น ชีวนโต เป็นอยู่อยู่ อาคนุตวา มาแล้ว ปุณ อิก, อุทฐริตวา ยกขึ้นแล้ว ตา (จตุตทาฬิส ธนโกฏิโย) ซึ่ง-, ธนโกฏิโย อ.โกฏิแห่งทริพย์ ท. จตุตทาฬิส สีสิบ (อมุเหติ) อันเรา ท. นิตทิตวา ผังไว้แล้ว จปีตา เก็บไว้แล้ว อสุกกุจาเน ในที่โน้น อมุหาก์ ของเรา ท., -โกฏิแห่งทริพย์ ท. สีสิบ เหล่านั้น กปเปยยาสิ ฟังสำเร็จ ชีวิต์ ซึ่งชีวิต” อิติ ดังนี้ ๕

พวกชนเหล่านั้นถูกโรครบเร้า แลดูบุตรผู้ดำรงอยู่ในที่ไกล มีน้ำตานองหน้า แล้วพูดกับบุตรว่า “ลูก ทราบว่า เมื่อเกิดโรคนี้ขึ้น พวกชนทำลายฝาเรือนแล้วหนีไป ย่อมได้ชีวิต, เธอไม่ต้องแลดูพวกเราหนีไปโดยประการนั้นๆ มีชีวิตอยู่แล้วค่อยกลับมา, พวกเราผังเก็บทริพย์ ๔๐ โกฏิไว้ในที่โน้นของพวกเรา, ไปถอนทริพย์เหล่านั้นขึ้นมา แล้วฟังสำเร็จชีวิต”

เต วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฐกัตตทาใน อาหंसุฯ อาชยาตบทกัตตวาจก โรคผุฏจา วิเสสณะของ ชนา ปุตตํ อวุตตกัมมะใน โอลเกตวา สนุติเก วิสยาธาระใน จิตฺตํ วิเสสณะของ ปุตตํ โอลเกตวา ปุพพกาลกิริยาใน อาหंसุ อสุสุปนุณเณหิ วิเสสณะของ เนตเตหิจ อิตถัมภูตะของ ชนา ตํ วิเสสณะของ ปุตตํ อกถิตกัมมะใน อาหंसุ “ตาท อาลปนะ กิร อนุสสวณัตตะ อิมสมิ วิเสสณะของ โรเคฯ ลักษณะใน อุปปนุเนฯ ลักษณะกิริยา, ชนา สุทฐกัตตทาใน ลภนุติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ภิตตี อวุตตกัมมะ ใน กินุทิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ลภนุติ ปลาทา วิเสสณะของ ชนา ชีวิตํ อวุตตกัมมะ ใน ลภนุติ, ตวํ สุทฐกัตตทาใน กปเปยยาสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อมุเห อวุตตกัมมะ ใน อนโนลเกตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปลายิตวา ยถา กิติ ตถา กิติ ปการัตตะ ปลายิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ชีวนุโตฯ อัพภันตรกิริยาของ ตวํ ปุณ กิริยาวิเสสณะ ใน อาคนุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อุทฐริตวา, จตุตทาฬิส วิเสสณะของ ธนโกฏิโยฯ วุตตกัมมะใน จปีตาฯ กิตบทกัมมวาจก อมุเหติ อนภิตกัตตทาใน จปีตา อมุหาก์ สามีสัมพันธะใน อสุกกุจาเนฯ วิสยาธาระใน นิตทิตวาฯ สมานกาลกิริยาใน จปีตา, ตา กิติ จตุตทาฬิส กิติ วิเสสณะของ ธนโกฏิโยฯ อวุตตกัมมะใน อุทฐริตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กปเปยยาสิ ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน กปเปยยาสิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหंसุ ๕

๕. โส เตสํ วจัน สุตฺวา โรทมาโน มาตาปิตโร วนุทิตวา มรณภยภีโต ภิตตี

ภินุทิตวา ปลายิตวา ปพพตคหนฺ คนฺตุวา ทฺวาทส วสุธานี ตตฺถ วสิตฺวา
มาตาปิตฺวสนฺภูจํ ปจฺจาคจฺฉิ ฯ

โส (ปฺตุโต) เตสฺ (มาตาปิตฺุณฺ) วจฺนํ สุตฺวา โรทฺมาโน มาตาปิตโร วฺนุทิตฺวา มรณภยภีโต
ภิตฺตี ภินุทิตฺวา ปลายิตฺวา ปพพตคหนฺ คนฺตุวา ทฺวาทส วสุธานี ตตฺถ (จาเน) วสิตฺวา
มาตาปิตฺวสนฺภูจํ ปจฺจาคจฺฉิ ฯ

โส (ปฺตุโต) อ.บุตฺรณฺ สุตฺวา ฟังแล้ว วจฺนํ ซึ่งคำ เตสฺ (มาตาปิตฺุณฺ) ของมารดา
และบิดา ท. เหล่านี้ โรทฺมาโน ร้องไห้อยู่ วฺนุทิตฺวา ไหว้แล้ว มาตาปิตโร ซึ่ง
มารดาและบิดา ท. มรณภยภีโต ผู้กลัวแล้วแต่ภัยคือความตาย ภินุทิตฺวา ทำลาย
แล้ว ภิตฺตี ซึ่งฝ่าเรือน ปลายิตฺวา หนีไปแล้ว คนฺตุวา ไปแล้ว ปพพตคหนฺ สู้ชก
แห่งภูเขา วสิตฺวา อยู่แล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น วสุธานี สิ้นปี ท. ทฺวาทส สิบสอง
ปจฺจาคจฺฉิ กลับมาแล้ว มาตาปิตฺวสนฺภูจํ สู้ที่เป็นที่อยู่ของมารดาและบิดา ฯ

บุตฺรณฺฟังคำของมารดาบิดาเหล่านี้ ร้องไห้ ไหว้มารดาบิดา กลัวภัยคือความตาย
ทำลายฝ่าเรือนแล้วหนีไปยังชกเขา อยู่ในที่นั้นถึง ๑๒ ปี แล้วกลับมายังที่อยู่ของ
มารดาบิดา

โส วิเสสนะของ ปฺตุโตฯ สุทฺรกัตฺตาโน ปจฺจาคจฺฉิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เตสฺ
วิเสสนะของ มาตาปิตฺุณฺฯ สามีสัมพันธะใน วจฺนํฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน โรทฺมาโนฯ อัพภันตฺรกิริยาของ ปฺตุโต มาตาปิตโร อวุตตกัมมะใน วฺนุทิตฺวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน -ภีโต มรณภยภีโต วิเสสนะของ ปฺตุโต ภิตฺตี อวุตตกัมมะใน
ภินุทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปลายิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตุวา ปพพตคหนฺ
สัมปาปฺุณฺยกัมมะใน คนฺตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วสิตฺวา ทฺวาทส วิเสสนะของ
วสุธานีฯ อัจจันตสังโยคะ วสิตฺวา ตตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วสิตฺวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน ปจฺจาคจฺฉิ มาตาปิตฺวสนฺภูจํ สัมปาปฺุณฺยกัมมะใน ปจฺจาคจฺฉิ ฯ

- ๖. อถ นํ ทฺรกาเล คนฺตุวา ปฺรุพฺพหเกสมฺสสุกฺกาเล อากตตฺตฺตา น โภจิ สญฺชานิ ฯ
- อถ นํ (ปฺริสฺ ตสฺส ปฺริสฺสฺส อตฺตโน) ทฺรกาเล คนฺตุวา (อตฺตโน) ปฺรุพฺพหเกสมฺสสุกฺกาเล
อากตตฺตฺตา น โภจิ สญฺชานิ ฯ

อถ ครั้งนั้น โภจิ อ.ใครๆ น สญชานิ จำไม่ได้แล้ว น (ปุริส) ซึ่งบุรุษนั้น (ตสฺส ปุริสสฺส อตฺตโน) ทหฺรกาเล คนฺตฺวา (อตฺตโน) ปรุพฺพหเกสฺมสฺสุกาเล อาคตตฺตา เพราะความที่ -แห่งบุรุษนั้น ไปแล้ว ในกาล แห่งตน เป็นหนุ่ม -เป็นผู้มา แล้ว ในกาล แห่งตน มีผมและหนวดอันงอกขึ้นแล้ว ฯ

ที่นั้น ใครๆ ก็จำบุรุษนั้นไม่ได้ เพราะความที่บุรุษนั้นไปในกาลที่ตนเป็นหนุ่ม กลับมา ในเวลาที่มีผมและหนวดงอกขึ้นแล้ว

อถ กาลสัตตมี โภจิ สุททกัตฺตาใน สญชานิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก น วิเสสฺนฺขอของ ปุริสํ อวฺตตกัมฺมะใน สญชานิ ตสฺส วิเสสฺนฺขอของ ปุริสสฺสฯ ภาวาทิสัมพันธฺใน อาคตตฺตา อตฺตโน สามีสัมพันธฺใน ทหฺรกาเลฯ กาลสัตตมีใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาล- กิริยาใน อาคต- อตฺตโน สามีสัมพันธฺใน อาคตตฺตา ปรุพฺพหเกสฺมสฺสุกาเล กาลสัตตมี ใน อาคตตฺตาฯ เหตุโน สญชานิ นคัพฺทํ ปฏฺิเสระใน สญชานิ ฯ

๗. โส มาตาปิตฺตุหิ ทินฺนสญญาวเสณ ชนฺภูจฺจันฺ คนฺตฺวา ชนฺสฺส อโรคภาวํ ฃตฺวา จินฺตฺเตสิ “มํ น โภจิ สญชานาติ, สจฺหาหํ ฃนํ อุกุทฺทริตฺวา วลฺลชฺชิสฺสํ, ‘เอเกน ทฺกคฺเตน นิธิ อุกุทฺทริตฺติ มํ คเหตุวา วิเหเจยฺยํ, ยนฺนุนาหํ ภตฺตี กตฺวา ฃีเวยฺยนฺติ ฯ

โส (ปุริโส) มาตาปิตฺตุหิ ทินฺนสญญาวเสณ ชนฺภูจฺจันฺ คนฺตฺวา ชนฺสฺส อโรคภาวํ ฃตฺวา จินฺตฺเตสิ “มํ น โภจิ สญชานาติ, สเจ อหํ ฃนํ อุกุทฺทริตฺวา วลฺลชฺชิสฺสํ, (ชนา) ‘เอเกน ทฺกคฺเตน (ปุริเสน) นิธิ อุกุทฺทริตฺติ (จินฺเตตฺวา) มํ คเหตุวา วิเหเจยฺยํ, ยนฺนูน อหํ ภตฺตี กตฺวา ฃีเวยฺยนฺติ ฯ

โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ฃนฺภูจฺจันฺ สู้ที่แห่งทหฺรพฺย มาตาปิตฺตุหิ ทินฺนสญญาวเสณ ด้วยสามารถแห่งสัญญานฺ อันมารดาและบิดา ท. ให้แล้ว ฃตฺวา รู้แล้ว ฃนฺสฺส อโรคภาวํ ซึ่งความที่- แห่งทหฺรพฺย -เป็นของไม่มีโรค จินฺตฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “โภจิ อ.ใครๆ น สญชานาติ ย่อมจำไม่ได้ มํ ซึ่งเรา, สเจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา อุกุทฺทริตฺวา ถอนขึ้นแล้ว ฃนํ ซึ่งทหฺรพฺย วลฺลชฺชิสฺสํ จักใช้สอยไซร้, (ชนา) อ.ชน ท. (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ‘นิธิ อ.ขุมทหฺรพฺย (ปุริเสน) อันบุรุษ ทฺกคฺเตน ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก เอเกน คนหนึ่ง อุกุทฺทริตฺ ถอนขึ้นแล้ว’ อิติ ดั่งนี้ คเหตุวา จับแล้ว มํ ซึ่งเรา วิเหเจยฺยํ ฟิงเปียดเปียน, ยนฺนูน ไฉนหนอ อหํ อ.เรา กตฺวา กระทำแล้ว

ภติ ซึ่งการรับจ้าง ชีเวยย์ ฟังเป็นอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้นไปยังที่ฝังทรัพย์ตามที่มารดาบิดาให้สัญญาไว้ รู้ว่าทรัพย์ไม่เสียหายไป จึงคิดว่า “ใครๆ ก็จำเราไม่ได้, ถ้าเราจักถอนทรัพย์ขึ้นมาใช้สอยแล้วไซ้, พวกชนก็จักพากันคิดว่า ‘บุรุษผู้ตกทุกข์ได้ยากคนหนึ่งถอนขุมทรัพย์ขึ้นมา’ ดังนี้ จับเรา แล้วพากันเบียดเบียน, ไฉนหนอ เราทำการรับจ้างแล้วฟังเป็นอยู่”

โส วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุทรกัตตาใน จินฺเตสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาตาปิตุหิ อนภิทกัตตาใน ทินฺน- ทินฺนสญฺญาเวสเน ตติยาวิเสสณะใน คนฺตฺวา ชนฺฏฺจฺจํ สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน คนฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฌตฺวา ชนฺสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน อโรคภาว๑ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “โกจิ สุทรกัตตาใน สญฺชานาติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มํ อวุตตกัมมะใน สญฺชานาติ นศฺพทํ ปฏฺทิสฺสฺสใน สญฺชานาติ, สเจ ปริกัปปัตถะ อหํ สุทรกัตตาใน วลฺลชิสฺสฺสามิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฌนํ อวุตตกัมมะใน อุกฺขริตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วลฺลชิสฺสฺสามิ, ฌนา สุทรกัตตาใน วิเหเจยฺย๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘นิจิ วุตตกัมมะใน อุกฺขริโต๑ กิตบทกัมมฺวาจก เอเกน กิตฺติ ทุคฺคเตน กิตฺติ วิเสสณะของ ปุริเสน๑ อนภิทกัตตาใน อุกฺขริโต’ อิตฺตฺสฺพทํ อากาเรใน จินฺเตตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตฺวา มํ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิเหเจยฺย, ยนฺนฺนุ สังกัปปัตถะ อหํ สุทรกัตตาใน ชีเวยฺย๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภติ อวุตตกัมมะใน กตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชีเวยฺย” อิตฺตฺสฺพทํ อากาเรใน จินฺเตสิ ฯ

๘. อเถกํ ปิโลติกํ นิวาเสตฺวา “อตุถิ โกจิ ภติเกน อตุถิโกติ ปุจฺจนฺโต ภตทวิถิ ปาปฺตฺนึ ฯ

อถ (โส ปุริโส) เอกํ ปิโลติกํ นิวาเสตฺวา “อตุถิ โกจิ ภติเกน อตุถิโกติ ปุจฺจนฺโต ภตทวิถิ ปาปฺตฺนึ ฯ

อถ ครั้งนั้น (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น นิวาเสตฺวา หนึ่งแล้ว ปิโลติกํ ซึ่งผ้าเก่า เอกํ ผืนหนึ่ง ปุจฺจนฺโต ทามอยู่ อิติ ว่า “โกจิ อ.ใครๆ อตุถิโก เป็นผู้มีความต้องการ ภติเกน ด้วยบุคคลผู้กระทำการรับจ้าง อตุถิ มีอยู่หรือ” อิติ ดังนี้ ปาปฺตฺนึ ถึงแล้ว

ภตทวิถึ ซึ่งถนนอันเป็นที่อยู่ของนายจ้าง ฯ

ที่นั่น บุรุษนั้นนั่งผ้าเก่าผืนหนึ่ง ถ้ามอยู่ว่า “ใครๆ เป็นผู้มีความต้องการด้วยคน
ผู้ทำการรับจ้าง มีอยู่บ้างไหม” ก็ถึงถนนซึ่งเป็นที่อยู่ของนายจ้าง

อถ กาลสัตตมึ โส วิเสสนะของ ปุริโส๑ สุททกัตตาใน ปาปุณิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก
เอกั วิเสสนะของ ปีโลติกั๑ อวุตตกัมมะใน นิวาเสตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจจนโถ
“โกจิ สุททกัตตาใน อตฺถิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ภติเกน ตติยาวิเสสนะใน อตฺถิโก๑
วิกติกัตตาใน อตฺถิ” อิติศัพทั อาการะใน ปุจจนโถ๑ อัพภันตรกิริยาของ ปุริโส
ภตทวิถึ สัมปาปุณิเยกัมมะใน ปาปุณิ ฯ

๘. อถ นั ภตทา ทิสฺวา “สเจ อมฺหากั เอกั กมฺมึ กริสฺสสิ, ภตฺตเวตณั ทสฺสามาติ
อาหึสุ ฯ

อถ นั (ปุริสั) ภตทา ทิสฺวา “สเจ (ตฺวั) อมฺหากั เอกั กมฺมึ กริสฺสสิ, (มยั) ภตฺตเวตณั
ทสฺสามาติ อาหึสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภตทา อ.นายจ้าง ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว นั (ปุริสั) ซึ่งบุรุษนั้น อาหึสุ
กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว้า (ตฺวั) อ.ท่าน กริสฺสสิ จักกระทำ เอกั กมฺมึ ซึ่งการ
งานอย่างหนึ่ง อมฺหากั ของเรา ท. ไชรั, (มยั) อ.เรา ท. ทสฺสาม จักให้ ภตฺตเวตณั
ซึ่งภัตตรและค่าจ้าง” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น พวกนายจ้างเห็นเขา ก็กล่าวว่า “ถ้าท่านจะทำการงานอย่างหนึ่งของพวกเราได้
ไชรั, พวกเราก็จักให้ภัตตรและค่าจ้าง”

อถ กาลสัตตมึ ภตทา สุททกัตตาใน อาหึสุ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก นั วิเสสนะ
ของ ปุริสั๑ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาหึสุ “สเจ ปริกัปปัตถะ ตฺวั
สุททกัตตาใน กริสฺสสิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก อมฺหากั สามีสัมพันธะใน เอกั กมฺมึ
เอกั วิเสสนะของ กมฺมึ๑ อวุตตกัมมะใน กริสฺสสิ, มยั สุททกัตตาใน ทสฺสาม๑ อาชยาต-
บทกัตตุวาจก ภตฺตเวตณั อวุตตกัมมะใน ทสฺสาม” อิติศัพทั อาการะใน อาหึสุ ฯ

.....
.....

๑๐. “ก็ กมมัม นามาติ ฯ

(โส ปุริโส) “ก็ กมมัม นามาติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ก็ กมมัม นาม ชื่อ อ.การงานอะไร”
อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้น ถามว่า “ชื่อว่า การงานอะไร”

โส วิเสสนะของ ปุริโส ๑ สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิ ๑ อาชยาดบทกัตตุวจาก “กิตฺตํ ปุจฺฉนํ ตถะ
นามกิตฺตํ สันญญาไซตถะ เข้ากับ กมมัม ๑ ลิงกัตถะ” อิติ กิตฺตํ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๑. “ปโปชนโจทณกมมัม, สเจ อุสฺสหสิ, ปาโต ว อฏฺฐจาย ‘ตาดตา อฏฺฐหถ สกฏฺฐานิ
สนนฺยหถ, โคณ โยเชถ, หตฺถิสฺสาทีนํ ตินฺตถาย คมนเวลายํ, อมฺมา ตุมฺเหปิ
อฏฺฐหถ ยาคุํ ปจถ ภตฺตํ ปจถาติ วิจิริตฺวา อาโรเจหิติ ฯ

(ชนา) “ปโปชนโจทณกมมัม, สเจ (ตุว) อุสฺสหสิ, (ตุว) ปาโต ว อฏฺฐจาย ‘ตาดตา (ตุมฺเห)
อฏฺฐหถ, (ตุมฺเห) สกฏฺฐานิ สนนฺยหถ, (ตุมฺเห) โคณ โยเชถ, หตฺถิสฺสาทีนํ (สตฺตานํ)
ตินฺตถาย คมนเวลา อยํ (เวลา โหติ), อมฺมา ตุมฺเหปิ อฏฺฐหถ ยาคุํ ปจถ ภตฺตํ ปจถาติ
วิจิริตฺวา อาโรเจหิติ (อาหฺสุ) ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปโปชนโจทณกมมัม อ.การงานคือการ
ปลูกและการเตีอน, สเจ ถ้าว่า (ตุว) อ.ท่าน อุสฺสหสิ ย่อมอาจไซร์, (ตุว) อ.ท่าน
อฏฺฐจาย ลุกขึ้นแล้ว ปาโต ว ในเวลาเข้าเทียว วิจิริตฺวา อาโรเจหิ จงเทียวบอก อิติ
ว่า ‘ตาดตา เนพะอ ท. (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อฏฺฐหถ จงลุกขึ้น สนนฺยหถ จงผูกสอด
สกฏฺฐานิ ซึ่งเกวียน ท., (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. โยเชถ จงเทียม โคณ ซึ่งโค ท., อยํ
(เวลา) อ.เวลานี้ คมนเวลา เป็นเวลาเป็นที่ไป ตินฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่หญ้า
หตฺถิสฺสาทีนํ (สตฺตานํ) แก่สัตว์ ท. มีช้างและม้าเป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น, อมฺมา
เนพะแม่ ท. ตุมฺเหปิ แม่ อ.ท่าน ท. อฏฺฐหถ จงลุกขึ้น ปจถ จงต้ม ยาคุํ ซึ่งข้าวยา
ปจถ จงหุง ภตฺตํ ซึ่งข้าวสวย’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนกล่าวว่า “การงานคือการปลูกและการเตีอน, ถ้าท่านสามารถทำได้ไซร์, ท่าน

ออก ครั้งนั้น (ชนา) อ.ชน ท. **อหังสุ** ได้ให้แล้ว **เอกั ฆริ** ซึ่งเรือนหลังหนึ่ง **วสนตถาย** เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ **สนฺติเก** ในสำนัก **อสุส (ปฺริสสุส)** แก่บุรุษนั้น ๫

ที่นั้น พวกชนได้ให้เรือนหลังเพื่อประโยชน์แก่การอยู่ในที่ใกล้ๆ แก่บุรุษนั้น

ออก กาลสัตตมึ ชนา สุททกัตตาใน **อหังสุ** อาชยตบทกัตตฺวาจก **อสุส** วิเสสนะของ **ปฺริสสุส** ๓ สัมปทานใน **อหังสุ** **สนฺติเก** วิสยาธาระใน **วสนตถาย** ๓ สัมปทานใน **อหังสุ** **เอกั** วิเสสนะของ **ฆริ** ๓ อวุตตกัมมะใน **อหังสุ** ๫

๑๔. โส เทวสิกั ตั กมฺมึ อกาสิ ๫

โส (ปฺริโส) เทวสิกั ตั กมฺมึ อกาสิ ๫

โส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **ตั กมฺมึ** ซึ่งการงานนั้น **เทวสิกั** ทุกๆ วัน ๫

บุรุษนั้นได้ทำการงานนั้นทุกๆ วัน

โส วิเสสนะของ **ปฺริโส** ๓ สุททกัตตาใน **อกาสิ** ๓ อาชยตบทกัตตฺวาจก **เทวสิกั** กิริยา-
วิเสสนะใน **อกาสิ** **ตั** วิเสสนะของ **กมฺมึ** ๓ อวุตตกัมมะใน **อกาสิ** ๫

๑๕. อถสุส เอกทิวสั ราชา พิมฺพิสาโร สทฺทมสุโสสิ ๫

ออก อสุส (ปฺริสสุส) **เอกทิวสั** **ราชา** **พิมฺพิสาโร** **สทฺท** **อสุโสสิ** ๫

ออก ครั้งนั้น **เอกทิวสั** ในวันหนึ่ง **ราชา** อ.พระราช **พิมฺพิสาโร** พระนามว่าพิมพิสาร **อสุโสสิ** ได้ทรงสดับแล้ว **สทฺท** ซึ่งเสียง **อสุส (ปฺริสสุส)** ของบุรุษนั้น ๫

ที่นั้น ในวันหนึ่ง พระราชาพระนามว่าพิมพิสาร ได้ทรงสดับเสียงของบุรุษนั้น

ออก กาลสัตตมึ **เอกทิวสั** หุติยากาลสัตตมึใน **อสุโสสิ** **ราชา** **สุททกัตตา**ใน **อสุโสสิ** ๓
อาชยตบทกัตตฺวาจก **อสุส** วิเสสนะของ **ปฺริสสุส** ๓ สามีสัมพันธะใน **สทฺท** **พิมฺพิสาโร**
สัตถุญญาวิเสสนะของ **ราชา** **สทฺท** อวุตตกัมมะใน **อสุโสสิ** ๫

๑๖. โส ปน สพฺพรวณฺญฺ อโหสิ, ตสฺมา “มหาชนสฺส ปุริสสฺเสโส สทฺโทติ อาห ๕

โส (ราชา) ปน สพฺพรวณฺญฺ อโหสิ, ตสฺมา (โส ราชา) “มหาชนสฺส ปุริสสฺส เอโส (สทฺโท) สทฺโท (โหติ)” อิติ อาห ๕

ปน ก็ โส (ราชา) อ.พระราชานั้น สพฺพรวณฺญฺ เป็นผู้ทรงทราบซึ่งเสียงทั้งปวง อโหสิ ได้เป็นแล้ว, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส ราชา) อ.พระราชานั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เอโส (สทฺโท) อ.เสียงนั้น สทฺโท เป็นเสียง ปุริสสฺส ของบุรุษ มหาชนสฺส ผู้มีทรัพย์มาก (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ก็ พระราชานั้นได้เป็นผู้ทรงทราบเสียงทุกอย่าง, เพราะฉะนั้น พระราชาตรัสว่า “เสียง นั้น เป็นเสียงของบุรุษผู้มีทรัพย์มาก”

ปนศัพท์ วากยารัมภชไตกะ โส วิเสสนะของ ราชา๑ สุตฺรกัถตาใน อโหสิ๑ อาขยาต- บทกัถตฺวาจก สพฺพรวณฺญฺ วิกติกัถตาใน อโหสิ, ตสฺมา เหตุวิตถะ โส วิเสสนะของ ราชา๑ สุตฺรกัถตาใน อาห๑ อาขยาตบทกัถตฺวาจก “เอโส วิเสสนะของ สทฺโท๑ สุตฺรกัถตาใน โหติ๑ อาขยาตบทกัถตฺวาจก มหาชนสฺส วิเสสนะของ ปุริสสฺส๑ สามี- สัมพันธะใน สทฺโท๑ วิกติกัถตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากากระใน อาห ๕

.....

๑๗. อถ สฺส สฺนฺติเก จิตฺตา เอกา ปริจาริกา “ราชา ยํ วา ตํ วา น กถสฺสตี, อิมํ มยา ฅาตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา “คจฺฉ ตาต เอตํ ชานาหีติ เอกํ ปุริสํ ปหิณิ ๕

อถ อสฺส (รณฺโณ) สฺนฺติเก จิตฺตา เอกา ปริจาริกา “ราชา ยํ วา ตํ วา (วจฺน) น กถสฺสตี, อิมํ (ปุริสํ) มยา ฅาตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา “(ตฺว) คจฺฉ ตาต, (ตฺว) เอตํ (ปุริสํ) ชานาหีติ (วจฺเนน) เอกํ ปุริสํ ปหิณิ ๕

อถ ครั้งนั้น ปริจาริกา อ.นางสนม เอกา คนหนึ่ง จิตฺตา ผู้ยืนอยู่แล้ว สฺนฺติเก ในที่ ไกล อสฺส (รณฺโณ) ของพระราชานั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชาน กถสฺสตี จักไม่ตรัส (วจฺน) ซึ่งพระดำรัส ยํ วา ตํ วา ไตหรือ หรือว่านั้น, อิมํ (ปุริสํ) มยา ฅาตุํ อ.อัน- อันเรา - ฐั ซึ่งบุรุษนี้ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ปหิณิ ส่งไปแล้ว เอกํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษคนหนึ่ง (วจฺเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “ตาต แนะพ่อ (ตฺว) อ.ท่าน คจฺฉ จงไป, (ตฺว) อ.ท่าน ชานาหิ จงรู้ เอตํ (ปุริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั่น นางสนมคนหนึ่งผู้ยืนอยู่ที่ใกล้ของพระราชานั้น คิดว่า “พระราชาก็ไม่ตรัสพล่อยๆ ไปเรื่อย, การที่เรารู้บุรุษนี้ ย่อมควร” ส่งบุรุษคนหนึ่งไปด้วยคำว่า “แนะนำพ่อท่านจงไป, ท่านจงรู้บุรุษนี้”

อด กาลสัตตมี จิตา กิติ เอกา กิติ วิเสสณะของ ปริจาริกาฯ สุทรกัตตนาใน ปหิณิฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก อสส วิเสสณะของ รมโยเฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน จิตา “ราชา สุทรกัตตนาใน กเถสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก ยํ กิติ ตํ กิติ วิเสสณะของ วจัน วา สองศัพทํ ปทวิกัปปตตะเข้ากับ ยํ และ ตํ วจัน อวุตตกัมมะใน กเถสฺสติ นศัพทํ ปฏฺธิเสระใน กเถสฺสติ, ฌาตุํ ตุมตถกัตตนาใน วฏฺฏฺติฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก อิมํ วิเสสณะของ ปุริสฺสํ อวุตตกัมมะใน ฌาตุํ มยา อนภิทกัตตนาใน ฌาตุํ” อิติศัพทํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปหิณิ “ตาด อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตนาใน คจฺจฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก, ตฺวํ สุทรกัตตนาใน ชานาหิฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก เอตํ วิเสสณะของ ปุริสฺสํ อวุตตกัมมะใน ชานาหิ” อิติศัพทํ สรุปะใน วจเนนฯ ภาระใน ปหิณิ เอกํ วิเสสณะของ ปุริสฺสํ อวุตตกัมมะใน ปหิณิ ฯ

๑๘. โส เวเคน คนฺตฺวา ตํ ทิสฺวา อาคนฺตฺวา “เอโก ภตฺกานํ ภติการโก กปณฺมนุสฺโส เอโสติ อาโรเจสิ ฯ

โส (ปุริโส) เวเคน คนฺตฺวา ตํ (ปุริสฺ) ทิสฺวา อาคนฺตฺวา “เอโก ภตฺกานํ ภติการโก กปณฺมนุสฺโส (โหติ) เอโส (ปุริโส)” อิติ อาโรเจสิ ฯ

โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ปุริสฺ) ซึ่งบุรุษนั้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เอโส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น กปณฺมนุสฺโส เป็นมนุษย์กำพรา ภติการโก เป็นผู้กระทำการรับจ้าง ภตฺกานํ ของนายจ้าง ท. เอโก คนหนึ่ง (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้นไปโดยเร็ว เห็นบุรุษนั้นแล้วก็มา กราบทูลว่า “บุรุษนั้น เป็นมนุษย์กำพรา ทำการรับจ้างของพวกนายจ้าง คนหนึ่ง”

โส วิเสสณะของ ปุริสฺสํฯ สุทรกัตตนาใน อาโรเจสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก เวเคน ตติยาวิเสสณะใน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสฺวา ตํ วิเสสณะของ ปุริสฺสํฯ อวุตต-

กัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ “เอโส วิเสสนะของ ปุริสฺสฺย สฺุทฺทกัตฺตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจกฺ เอโก วิเสสนะของ ภาติการโก และ กปณฺมนุสฺโส ภาตกาณฺ สามีสัมพันธะใน ภาติการโกฯ กัตฺติ กปณฺมนุสฺโส กัตฺติ วิกตีกัตฺตาใน โหติ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาโรเจสิ ฯ

๑๙. ราชา ตสฺส วจันํ สุตฺวา ตฺถุนฺหิ หุตฺวา หุตฺยทิวเสปิ ตติยทิวเสปิ ตสฺส สทฺทํ สุตฺวา ตเถวาท ฯ

ราชา ตสฺส (ปุริสฺสฺส) วจันํ สุตฺวา ตฺถุนฺหิ หุตฺวา หุตฺยทิวเสปิ ตติยทิวเสปิ ตสฺส (ปุริสฺสฺส) สทฺทํ สุตฺวา ตเถว อาท ฯ

ราชา อ.พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจันํ ซึ่งคำ ตสฺส (ปุริสฺสฺส) ของบุรุษนั้น ตฺถุนฺหิ ทรงเป็นผู้หนึ่ง หุตฺวา เป็นแล้ว สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง ตสฺส (ปุริสฺสฺส) ของบุรุษนั้น หุตฺยทิวเสปิ แม้ในวันที่สอง ตติยทิวเสปิ แม้ในวันที่สาม อาท ตรัสแล้ว ตเถว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว ฯ

พระราชาทรงสดับคำของบุรุษนั้น ทรงเป็นผู้หนึ่ง ทรงสดับเสียงของบุรุษนั้น แม้ในวันที่ ๒ แม้ในวันที่ ๓ ก็ตรัสเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ

ราชา สฺุทฺทกัตฺตาใน อาทฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจกฺ ตสฺส วิเสสนะของ ปุริสฺสฺสฺยฯ สามีสัมพันธะใน วจันฺฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา ตฺถุนฺหิ วิกตีกัตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา อปิ สองศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ หุตฺยทิวเส และ ตติยทิวเส หุตฺยทิวเส กัตฺติ ตติยทิวเส กัตฺติ กาลสัตตมีใน สุตฺวา ตสฺส วิเสสนะของ ปุริสฺสฺสฺยฯ สามีสัมพันธะใน สทฺทํฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาท เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ตเถวฯ กิริยาวิเสสนะใน อาท ฯ

๒๐. สปิ ปริจาริกา ตเถว จินฺเตตฺวา ปุณฺปุณฺํ เปเสตฺวา, “กปณฺมนุสฺโสติ วุตฺเต, จินฺเตสิ “ราชา ‘กปณฺมนุสฺโส เอโสติ วจันํ สุตฺวาปิ น สทฺทฺหติ, ปุณฺปุณฺํ ‘มหาชนสฺส ปุริสฺสฺสเสโส สทฺโทติ วทติ, ภวิตพฺพเมตฺถ การณฺน, ยถาสภาวโต เอตฺตฺมฺวํ วฏฺฏตีติ ฯ

สาป ปรีจาริกา ตเถว จินฺตเตตฺวา ปุณฺนปฺปุณฺ เປສေຕฺวา, “กปถมฺนุสฺโสติ (วจนฺ เตน ปฺริเสน) วุตฺเต, จินฺตลฺลิตฺติ “ราชา ‘กปถมฺนุสฺโส (โหติ) เอโส (ปฺริโส)’ อิติ วจนฺ สุตฺวาปิ น สทฺทหฺติ, ปุณฺนปฺปุณฺ ‘มหารุณฺสฺส ปฺริสฺสฺส เอโส (สทฺโท) สทฺโท (โหติ)’ อิติ วทติ, ภวิตฺพุพฺ เอตถ (วตฺถุมฺหิ) การณฺน, (มยา) ยถาสภาวโต เอตํ (ปฺริสฺ) ฅาตุํ วฏฺฏติตีติ ฯ”

สาป ปรีจาริกา อ.นางสนมแม่นั้น จินฺตเตตฺวา คิดแล้ว ตเถว เหว เหมือนอย่าง นั้นนั้นเที่ยว เປສေຕฺวา ส่งไปแล้ว ปุณฺนปฺปุณฺ บ่อยๆ, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “กปถมฺนุสฺโส อ.มนุษย์กำพร้า” อิติ ดังนี้ (เตน ปฺริเสน) อันบุรุษนั้น วุตฺเต กล่าว แล้ว, จินฺตลฺลิตฺติ คิดแล้ว อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชา สุตฺวาปิ แม้ทรงสดับแล้ว วจนฺ ซึ่งคำ อิติ ว่า ‘เอโส (ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น กปถมฺนุสฺโส เป็นมนุษย์กำพร้า (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ น สทฺทหฺติ ย่อมไม่ทรงเชื่อ, วทติ ย่อมตรัส อิติ ว่า ‘เอโส (สทฺโท) อ.เสียงนั้น สทฺโท เป็นเสียง ปฺริสฺสฺส ของบุรุษ มหารุณฺสฺส ผู้มีทรัพย์มาก (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ ปุณฺนปฺปุณฺ บ่อยๆ, การณฺน อันเหตุ เอตถ (วตฺถุมฺหิ) ในเรื่องนี้ ภวิตฺพุพฺ ฟังมี, (มยา) ยถาสภาวโต เอตํ (ปฺริสฺ) ฅาตุํ อ.อัน- อันเรา -รู้ ซึ่งบุรุษนั้น ตามสภาพ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

นางสนมแม่นั้นก็คิดเหมือนเดิมนั่นแหละ ส่งบุรุษไปบ่อยๆ, เมื่อบุรุษนั้นกล่าวว่า “มนุษย์กำพร้า”, ก็คิดว่า “พระราชาแม้ทรงสดับคำว่า ‘นั่นเป็นมนุษย์กำพร้า’ ดังนี้ ย่อมไม่ทรงเชื่อ, ตรัสบ่อยๆ ว่า ‘เสียงนั้นเป็นเสียงของบุรุษผู้มีทรัพย์มาก’ ดังนี้, เหตุใดในเรื่องนี้ฟังมี, การที่เรารู้บุรุษนั้นตามความเป็นจริง ย่อมควร”

อปีศัพฺทํ อเปกฺขตฺถะเข้ากับ สาๆ วิเสสนะของ ปรีจาริกาๆ สุตฺทกตฺตาใน จินฺตลฺลิตฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ ตเถวๆ กิริยาวิเสสนะใน จินฺตเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เປສေຕฺวา ปุณฺนปฺปุณฺ กิริยาวิเสสนะใน เປສေຕฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺตลฺลิตฺติ, “กปถมฺนุสฺโส ลิงคตฺถะ” อิติศัพฺทํ สรุปะใน วจนฺๆ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสนะของ ปฺริเสนฯ อนภิตกตฺตาใน วุตฺเต, “ราชา สุตฺทกตฺตาใน สทฺทหฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ‘เอโส วิเสสนะของ ปฺริโสฯ สุตฺทกตฺตาใน โหติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก กปถมฺนุสฺโส วิกิตกตฺตาใน โหติ’ อิติศัพฺทํ สรุปะใน วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา อปีศัพฺทํ อเปกฺขตฺถะเข้ากับ สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สทฺทหฺติ นศัพฺทํ ปฏฺฐิเสสนะใน สทฺทหฺติ, ปุณฺนปฺปุณฺ กิริยาวิเสสนะใน วทติ ‘เอโส

วิเสสณะของ สหุโท๑ สหุชกัตตานิ โหติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มหาชนสฺส วิเสสณะ
ของ ปุริสสฺส๑ สามีสัมพันธ์ใน สหุโท๑ วิทกัตตานิ โหติ' อิติศัพท์ อากาละใน วทติ,
การณน อนภิตกัตตานิ ภวิตพฺพ๑ กิตบทภาววากก เอตถ วิเสสณะของ วตถุมหิ๑
วิสยาธาระใน การณน, ฌาตุํ ตุมัตถกัตตานิ วฏฏฺฐติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา
อนภิตกัตตานิ ฌาตุํ ยถาสภาวโต ตติยาวิเสสณะใน ฌาตุํ เอตํ วิเสสณะของ ปุริส๑
อวุตตกัมมะใน ฌาตุํ" อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตสิ ๕

๒๑. สา ราชานํ อาท "เทว อหํ สหสฺสํ ลภมาณา ธีตรํ อาทาย คนฺตฺวา เอตํ ฌนํ
ราชกุลํ ปเวเสสฺสสามีติ ๕

สา (ปริจาริกา) ราชานํ อาท "เทว อหํ สหสฺสํ ลภมาณา ธีตรํ อาทาย คนฺตฺวา เอตํ ฌนํ
ราชกุลํ ปเวเสสฺสสามีติ ๕

สา (ปริจาริกา) อ.นางสนมนั้น อาท กราบทูลแล้ว ราชานํ กะพระราชา อิติ ว่า
"เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อหํ อ.หม่อมฉัน ลภมาณา เมื่อได้ สหสฺสํ ซึ่งพัน
แห่งทรีพย์ อาทาย พาเอาแล้ว ธีตรํ ซึ่งธิดา คนฺตฺวา ไปแล้ว เอตํ ฌนํ ยังทรีพย์
นั้น ปเวเสสฺสสามิ จักให้เข้าไป ราชกุลํ สู่ราชตระกูล" อิติ ดังนี้ ๕

นางสนมนั้นกราบทูลพระราชาว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ หม่อมฉันถ้าได้ทรีพย์
หนึ่งพัน พาเอาธิดาไป จะทำให้ทรีพย์นั้นเข้ามายังราชตระกูล"

สา วิเสสณะของ ปริจาริกา๑ สหุชกัตตานิ อาท๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ราชานํ
อกกิตกัมมะใน อาท "เทว อาลปนะ อหํ เหตุกัตตานิ ปเวเสสฺสสามิ๑ อาชยาตบท-
เหตุกัตตฺวาจก สหสฺสํ อวุตตกัมมะใน ลภมาณา๑ อัปภันตริกิริยาของ อหํ ธีตรํ
อวุตตกัมมะใน อาทาย๑ สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปเวเสสฺสสามิ
เอตํ วิเสสณะของ ฌน๑ การิตกัมมะใน ปเวเสสฺสสามิ ราชกุลํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน
ปเวเสสฺสสามิ" อิติศัพท์ อากาละใน อาท ๕

๒๒. ราชา ตสฺสา สหสฺสํ ทาเปสิ ๕

ราชา (ปุคฺคัล) ตสฺสา (ปริจาริกาย) สหสฺสํ ทาเปสิ ๕

ราชา อ.พระราชชา (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคฺคฺล ทาเปสิ ให้พระราชทานแล้ว สหสฺสซึ่งพันแห่งทรัพย์ ตสฺสา (ปริจาริกาย) แก่นางสนมนั้น ฯ

พระราชารับสั่งให้พระราชทานทรัพย์หนึ่งพันแก่นางสนมนั้น

ราชา เหตุกัฏตาใน ทาเปสิ ฯ อาชยาตบทเหตุกัฏตฺวาจก ปุคฺคฺล การิตกัมมะใน ทาเปสิ ตสฺสา วิเสสณะของ ปริจาริกาย ฯ สัมปทานใน ทาเปสิ สหสฺส อวุตตกัมมะใน ทาเปสิ ฯ

๒๓. สา ตํ คเหตุวา ธีตรํ เอกํ มลีนธาดุกํ วตถํ นิวาเสตฺวา ตาย สหฺฐิ ราชเคหโต นิกุมมิตฺวา มคฺคปฏฺฐิปนฺนา วิย ภตทวีสึ คนฺตฺวา เอกํ ฆรํ ปวิสิตฺวา “อมฺม มยํ มคฺคปฏฺฐิปนฺนา เอกาทหฺวิหํ อิทฺ วิสฺสมิตฺวา คมิสฺสามาติ อาห ฯ

สา (ปริจาริกา) ตํ (ธน) คเหตุวา ธีตรํ เอกํ มลีนธาดุกํ วตถํ นิวาเสตฺวา ตาย (ธีตรา) สหฺฐิ ราชเคหโต นิกุมมิตฺวา มคฺคปฏฺฐิปนฺนา วิย ภตทวีสึ คนฺตฺวา เอกํ ฆรํ ปวิสิตฺวา “อมฺม มยํ มคฺคปฏฺฐิปนฺนา (หุตฺวา) เอกาทหฺวิหํ อิทฺ (จาเน) วิสฺสมิตฺวา คมิสฺสามาติ อาห ฯ

สา (ปริจาริกา) อ.นางสนมนั้น คเหตุวา รับเอาแล้ว ตํ (ธน) ซึ่งทรัพย์นั้น ธีตรํ ยังธิดา นิวาเสตฺวา ให้งุ่นแล้ว วตถํ ซึ่งผ้า มลีนธาดุกํ อันมีธาตุเศร้าหมองแล้ว เอกํ ผืนหนึ่ง นิกุมมิตฺวา ออกไปแล้ว ราชเคหโต จากพระราชวัง สหฺฐิ กับ ตาย (ธีตรา) ด้วยธิดานั้น มคฺคปฏฺฐิปนฺนา วิย รวากะว่าดำเนินไปแล้วสู่หนทาง คนฺตฺวา ไปแล้ว ภตทวีสึ สู่ถนนของนายจ้าง ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว เอกํ ฆรํ สู่เรือนหลังหนึ่ง อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม แนะแม่ มยํ อ.ดิฉัน ท. มคฺคปฏฺฐิปนฺนา เป็นผู้ดำเนินไปแล้วสู่หนทาง (หุตฺวา) เป็นแล้ว วิสฺสมิตฺวา พักผ่อนแล้ว อิทฺ (จาเน) ในที่นี้ เอกาทหฺวิหํ สิ้นวันหนึ่งหรือวันสอง คมิสฺสาม จักไป” อิติ ดังนี้ ฯ

นางสนมนั้นรับเอาทรัพย์นั้น ให้ธิดานุ่งผ้ามีสภาพเก่าๆ ผืนหนึ่ง ออกจากพระราชวัง พร้อมกับธิดานั้น ผู้รวากะว่าเดินทาง ไปถึงถนนของนายจ้าง เข้าไปยังเรือนหลังหนึ่ง กล่าวว่ “นะแม่ พวกดิฉันเป็นคนเดินทาง พักผ่อนในที่นี้สักวันหรือสองวัน จักไป”

สา วิเสสณะของ ปริจาริกาย สุกุฏกัฏตาใน อาห ฯ อาชยาตบทกัฏตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ธนํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิวาเสตฺวา ธีตรํ การิตกัมมะใน นิวาเสตฺวา เอกํ กิติ มลีนธาดุกํ กิติ วิเสสณะของ วตถํ อวุตตกัมมะใน

นิวาเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภขมิตฺวา ตาย วิเสสณะของ ฐิตฺราฯ สหัตถตติยาเข้า กับ สหฺธิฯ กิริยาสมวายะใน นิภขมิตฺวา ราชเคหโต อปาทานใน นิภขมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน มคฺคปฏิปนฺนาฯ อุปฺมาวิเสสณะของ ปริจาริกา วิทยศัพท์ อุปฺมาไซตกะ เข้ากับ มคฺคปฏิปนฺนา ภตทวธี สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺดฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา เอกํ วิเสสณะของ ฆรฺฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อมฺม อาลปนะ มยํ สุทฺธกัตฺตานิ คมฺิสฺสามฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มคฺคปฏิปนฺนา วิกตีกัตฺตานิ หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสฺสมิตฺวา เอกาทฺทวธี อัจฉนตสฺยังโยคะใน วิสฺสมิตฺวา อิธ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วิสฺสมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คมฺิสฺสาม” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๒๔. “อมฺม พฺหุณี ฆรฺมานุสกาณี, น สกฺกา อิธ วสิตฺุ, เอตํ กุมฺภโฆสฺกสฺส เคหํ ตฺุจฺฉํ, ตตฺถ คจฺฉณาทิ ฯ

(สา อิตฺถิ) “อมฺม พฺหุณี ฆรฺมานุสกาณี, (ตฺุมฺเหหิ) น สกฺกา อิธ (จาเน) วสิตฺุ, เอตํ กุมฺภโฆสฺกสฺส เคหํ ตฺุจฺฉํ (โหติ), (ตฺุมฺเห) ตตฺถ (เคเห) คจฺฉณาทิ (อาห) ฯ

(สา อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม เนาะแม่ ฆรฺมานุสกาณี อ.ประชุมแห่งมนุษย์ในเรือน ท. พฺหุณี มาก, (ตฺุมฺเหหิ) อันท่าน ท. น สกฺกา ไม่อาจ วสิตฺุ เพื่ออันอยู่ อิธ (จาเน) ในที่นี้, เอตํ กุมฺภโฆสฺกสฺส เคหํ อ.เรือน ของ นายกุมภโฆสฺกะนั้น ตฺุจฺฉํ เป็นเรือนว่าง (โหติ) ย่อมเป็น, (ตฺุมฺเห) อ.ท่าน ท. คจฺฉณจไป ตตฺถ (เคเห) ที่ที่เรือนนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

หญิงนั้นกล่าวว่า “เนาะแม่ หม่อมมนุษย์ในเรือนมีจำนวนมาก, พวกท่านไม่สามารถเพื่อจะ อยู่ในที่นี้ได้, เรือนของนายกุมภโฆสฺกะนั้น เป็นเรือนว่าง, พวกท่านจงไปที่เรือนหลังนี้”

สา วิเสสณะของ อิตฺถิฯ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อมฺม อาลปนะ พฺหุณี วิเสสณะของ ฆรฺมานุสกาณีฯ ลิงคัตถะ, ตฺุมฺเหหิ อนภินิหิตกัตฺตานิ สกฺกาฯ กิริยาบทภาววจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน สกฺกา อิธ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วสิตฺุฯ ตฺุมฺตถสัมปทานใน สกฺกา, เอตํ วิเสสณะของ เคหํฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กุมฺภโฆสฺกสฺส สามีสัมพันธะใน เคหํ ตฺุจฺฉํ วิกตีกัตฺตานิ โหติ, ตฺุมฺเห

สุทรกัณฑ์ใน คจฉณฯ อาชยาตบทกัณฑ์ตั่วจาก ตตถ วิเสสณะของ เจเนฯ วิสยาธาระใน คจฉณฯ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๒๕. สา ตตถ คนตุวา “สามิ มยฺ มคฺคิกา เอกาทหฺวีหิ อิชฺ วิสฺสุสามาติ วตุวา เตน ปฺนปฺปฺนํ ปฺฏิกฺขิตฺตปิ “สามิ อชฺเชกทิวสมตฺตํ วิสฺตฺวา ปาโต ว คมิสฺสามาติ นิภฺขมิตุํ น อิจฺฉิ ฯ

สา (ปริจาริกา) ตตถ (จาเน) คนตุวา “สามิ มยฺ มคฺคิกา (หตุวา) เอกาทหฺวีหิ อิชฺ (จาเน) วิสฺสุสามาติ วตุวา เตน (กุมภโฆสเกน) ปฺนปฺปฺนํ ปฺฏิกฺขิตฺตปิ “สามิ (มยฺ) อชฺช เอกทิวสมตฺตํ (กาล) วิสฺตฺวา ปาโต ว คมิสฺสามาติ (วตุวา) นิภฺขมิตุํ น อิจฺฉิ ฯ

สา (ปริจาริกา) อ.นางสนมนั้น คนตุวา ไปแล้ว ตตถ (จาเน) ในที่นั้น วตุวา กล่าว แล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย มยฺ อ.ดิฉน ท. มคฺคิกา เป็นผู้ไปสู่นทาง (หตุวา) เป็นแล้ว วิสฺสุสาม จักอยู่ อิชฺ (จาเน) ในที่นี้ เอกาทหฺวีหิ สิ้นวันหนึ่งหรือวันสอง” อิติ ดังนี้ เตน (กุมภโฆสเกน) ปฺนปฺปฺนํ ปฺฏิกฺขิตฺตปิ แม้ผู้ อ้นนายกุมภโฆสกะ นั้น ห้ามแล้ว ปอยฯ (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (มยฺ) อ.ดิฉน ท. วิสฺตฺวา อยู่แล้ว (กาล) สิ้นกาล เอกทิวสมตฺตํ สักว่าวันหนึ่ง อชฺช ในวันนี้ คมิสฺสาม จักไป ปาโตว ในเวลาเช้าเทียว” อิติ ดังนี้ น อิจฺฉิ ไม่ปรารถนาแล้ว นิภฺขมิตุํ เพื่ออันออกไป ฯ

นางสนมนั้นไปในที่นั้น กล่าวว่า “นาย พวกดิฉนเป็นคนเดินทาง จักอยู่ในที่นี้สักหนึ่ง หรือสองวัน” ดังนี้ แม้ถูกนายกุมภโฆสกะนั้นปฏิเสธปอยฯ ก็กล่าวว่า “นาย พวกดิฉน อยู่สักวันหนึ่งในวันนี้ จักเดินทางไปแต่เช้า” ดังนี้ ไม่ปรารถนาเพื่อจะออกไป

สา วิเสสณะของ ปริจาริกาฯ สุทรกัณฑ์ใน อิจฺฉิฯ อาชยาตบทกัณฑ์ตั่วจาก ตตถ วิเสสณะ ของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คนตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา “สามิ อาลปนะ มยฺ สุทรกัณฑ์ใน วิสฺสุสามฯ อาชยาตบทกัณฑ์ตั่วจาก มคฺคิกา วิกิตกัณฑ์ใน หตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วิสฺสุสาม เอกาทหฺวีหิ อัจฉนตสังโยคะใน วิสฺสุสาม อิชฺ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วิสฺสุสาม” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิกฺขิตฺตปิ เตน วิเสสณะของ กุมภโฆสเกนฯ อนภิตกัณฑ์ใน ปฏิกฺขิตฺตปิ ปฺนปฺปฺนํ กิริยาวิเสสณะ

ใน ปฏิภุชิตตา อปีคัพท อเปกชัตตะเข้ากับ ปฏิภุชิตตาฯ วิเสสนะของ ปริจาริกา “สามิ อาลปนนะ มย สุททกัตตาใน คมิสสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อชช กาลสัตตมิ ใน เอกทิวสมตฺตํฯ วิเสสนะของ กาลํฯ อัจจันตสังโยคะใน วสิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยา ใน คมิสสาม เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ ปาโตฯ กาลสัตตมิใน คมิสสาม” อิติคัพท อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อิจฺฉิ นิภุชมิตุํ ตุมตฺถสัมปทานใน อิจฺฉิ นคัพท ปฏิเสธะใน อิจฺฉิ ฯ

๒๖. สา ตตฺเถว วสิตฺวา ปุนทิวเส ตสฺส อรณฺณคมนเวลาย “สามิ ตว นีวาปี ทตฺวา ยahi, อหฺนเต ปจิสสามิตี วตฺวา, “อลํ, อหฺเมว ปจิตฺวา ภูณฺชิสสามิตี วุตฺเต, ปุนปฺปุนํ นิพนฺธิตฺวา เตน ทินฺहे คหิตมตฺตเกเยว กตฺวา อนฺตราปณฺโต โภชนานิ เจว ปริสฺสุทฺตณฺฑุลาทีนิ จ ออาหาราเปตฺวา ราชกุเล ปจณฺนิยาเมน สุปริสฺสุทฺธํ โอทนํ สาธฺรฺรานิ จ เทว ตีณิ สุปฺพยณฺชนานิ ปจิตฺวา ตสฺส อรณฺณโต อากตฺสฺส อทาสี ฯ

สา (ปริจาริกา) ตตฺถ เอว (จาเน) วสิตฺวา ปุนทิวเส ตสฺส (กุมภโฆสกสฺส) อรณฺณคมนเวลาย “(ตุวํ) สามิ ตว นีวาปี ทตฺวา ยahi, อหํ เต ปจิสสามิตี วตฺวา, “อลํ, อหํ เอว ปจิตฺวา ภูณฺชิสสามิตี (วเจเน กุมภโฆสเกน) วุตฺเต, ปุนปฺปุนํ นิพนฺธิตฺวา เตน (กุมภโฆสเกน) ทินฺहे (ธเน อตฺตนา) คหิตมตฺตเก เอว กตฺวา (ปุคฺคลํ) อนฺตราปณฺโต โภชนานิ เจว ปริสฺสุทฺต- ตณฺฑุลาทีนิ (อาหารวตฺถุณี) จ ออาหาราเปตฺวา ราชกุเล ปจณฺนิยาเมน สุปริสฺสุทฺธํ โอทนํ สาธฺรฺรานิ จ เทว ตีณิ สุปฺพยณฺชนานิ ปจิตฺวา ตสฺส (กุมภโฆสกสฺส) อรณฺณโต อากตฺสฺส อทาสี ฯ

สา (ปริจาริกา) อ.นางสนม นั้น วสิตฺวา อยู่แล้ว ตตฺถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้น เทียว วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ตุวํ) อ.ท่าน ทตฺวา ให้แล้ว นีวาปี ซึ่งค้ำกับข้าว ตว ของท่าน ยahi จงไป, อหํ อ.ดิฉัน ปจิสสามิ จักหุง เต เพื่อท่าน” อิติ ดังนี้ อรณฺณคมนเวลาย ในเวลาเป็นที่ไปสู่อำ ตสฺส (กุมภโฆสกสฺส) แห่งนายกุมภโฆสกะนั้น ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น, (วเจเน) ครั้งเมื่อคำ อิติ ว่า “อลํ อ.อย่าเลย, อหํ เอว อ.ผม นั้น เทียว ปจิตฺวา หุงแล้ว ภูณฺชิสสามิ จักบริโภค” อิติ ดังนี้ (กุมภโฆสเกน) อันนายกุมภโฆสกะ วุตฺเต กล่าวแล้ว, นิพนฺธิตฺวา รบเร้าแล้ว ปุนปฺปุนํ บ่อยๆ, กตฺวา กระทำแล้ว เตน (กุมภโฆสเกน) ทินฺहे (ธเน อตฺตนา)

คหิตมตตเก เอว ซึ่งทรัพย์ ท. อัน- อันนายกุมภโฆสกะนั้น -ให้แล้ว ให้เป็นทรัพย์
 สักว่าอันตนถือเอาแล้วนั้นเที่ยว (บุคคล) ยังบุคคล อาหารเปตุวา ให้นำมาแล้ว
 โภชนาหิ เจว ซึ่งโภชนะ ท. ด้วยนั้นเที่ยว (อาหารวัตถุ) ซึ่งอาหารวัตถุ ท. ปริสุทฺธ-
 ตณฺฑุลาทีหิ จ มีข้าวสารอันบริสุทธิ์แล้วเป็นต้นด้วย อนุตราปนโต จากระหว่าง
 แห่งตลาด ปจิตฺวา หุงต้มแล้ว โอทน์ ซึ่งข้าวสุก สุบริสุทธิ์ อันบริสุทธิ์ดีแล้ว จ ด้วย
 สุปุพฺพญชนาหิ ซึ่งแกงและกับ ท. เทว สอง ดีณ สาม สาธุรสานิ อันมีรสอร่อย จ
 ด้วย ปจนฺนียาเมน โดยทำนองแห่งการหุงต้ม ราชกุเล ในราชตระกูล อทาสี ได้ให้
 แล้ว ตสฺส (กุมภโฆสกะ) แก่นายกุมภโฆสกะนั้น อาคตสฺส ผู้มาแล้ว อรณฺยโต
 จากป่า ฯ

นางสนมนั้นอยู่ในที่นั้นนั้นแหละ วันรุ่งขึ้น กล่าวว่ “นาย ขอท่านจงให้ค่ากับข้าวของ
 ท่านแล้วไป, ดิฉันจักหุงต้มเพื่อท่าน” ในเวลาเป็นที่ไปป่าของนายกุมภโฆสกะนั้น, เมื่อ
 นายกุมภโฆสกะกล่าวว่า “อย่าเลย, ผมนั้นแหละหุงต้มแล้วจักบริโภค”, ก็รับร่าบอ่อยๆ
 ทำทรัพย์ทั้งหลายที่นายกุมภโฆสกะนั้นให้แล้ว ให้เป็นทรัพย์สักว่าอันตนถือเอาแล้ว
 นั้นแหละ ให้นำโภชนะทั้งหลาย และอาหารวัตถุทั้งหลายมีข้าวสารอันบริสุทธิ์เป็นต้น
 มาจากระหว่างร้านตลาด หุงต้มข้าวสวยที่บริสุทธิ์ดี และแกงกับข้าวสองสามอย่างที่มี
 รสอร่อย โดยทำนองที่หุงต้มในราชตระกูล แล้วได้ให้แก่นายกุมภโฆสกะนั้นผู้มาแล้ว
 จากป่า

สา วิเสสณะของ ปริจาริกาฯ สุทฺธกัตตาใน อทาสีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพฺพ
 อวธารณะเข้ากับ ตตฺถฯ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วลิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน วตฺวา ปุนทิวเส กาลสัตตมีใน อรณฺยคมนาเวลาย ตสฺส วิเสสณะของ กุมภโฆสกะ
 สามีสัมพันธะใน -คมนาเวลาย อรณฺยคมนาเวลาย กาลสัตตมีใน วตฺวา “สามี อาลปนะ
 ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ยาหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตว สามีสัมพันธะใน นิวาปฺย อุตต-
 กัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาหิ, อหํ สุทฺธกัตตาใน ปจิตฺวาฯ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก เต สัมปทานใน ปจิตฺวาฯ” อิติศัพฺพ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน นิพนฺธิตฺวา, “อลํ ปฏิเสธลึงคัตถะ, เอวศัพฺพ อวธารณะเข้ากับ อหํฯ สุทฺธกัตตาใน
 ภูณฺชิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปจิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ภูณฺชิสฺสามิ” อิติศัพฺพ
 สรุปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา กุมภโฆสกะ อนภินทกัตตาใน

วุดเต, ปุณฺณปุณฺณ กิริยาวิเสสณะใน นิพนฺธิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา เตน วิเสสณะ
 ของ กุมฺภโฆสเกนฯ อนภฺหิตกัตฺตาใน ทินฺเนฯ วิเสสณะของ ธเนฯ อวุดตกัมฺมะใน
 กตฺวา อุตฺตนา อนภฺหิตกัตฺตาใน คหิต- เอวศัพฺท์ อวธารณะเข้ากับ คหิตมุตฺตเกฯ
 วิกิตกัมฺมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหารเปตฺวา ปุคฺคล การิตกัมฺมะใน
 อาหารเปตฺวา อนฺตราปณฺโต อปาทานใน อาหารเปตฺวา โภชนานิ กัตี อาหารวตฺถุณี
 กัตี อวุดตกัมฺมะใน อาหารเปตฺวา เอวศัพฺท์ อวธารณะเข้ากับ จฯ สองศัพฺท์ ปท-
 สมุจฺยัตตะเข้ากับ โภชนานิ และ ปริสฺสุทฺตณฺฑุลาทีนฺติ อาหารวตฺถุณี, ปริสฺสุทฺ-
 ตณฺฑุลาทีนฺติ วิเสสณะของ อาหารวตฺถุณี อาหารเปตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจิตฺวา
 ราชกุเล วิสยาธาระใน ปจฺนนิยาเมนฯ ตติยาวิเสสณะใน ปจิตฺวา สุปริสฺสุทฺธั วิเสสณะของ
 โอทนฺฯ กัตี สฺฐปฺพยญฺชนานิ กัตี อวุดตกัมฺมะใน ปจิตฺวา สาธฺรฺรานิ กัตี เทว กัตี ตีณิ
 กัตี วิเสสณะของ สฺฐปฺพยญฺชนานิ จศัพฺท์ ปทสมุจฺยัตตะเข้ากับ สุปริสฺสุทฺธั โอทนฺ และ
 สาธฺรฺรานิ เทว ตีณิ สฺฐปฺพยญฺชนานิ ปจิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ตสฺส วิเสสณะ
 ของ กุมฺภโฆสกสฺสฯ สัมปทานใน อทาสี อรณฺณโต อปาทานใน อากตสฺสฯ วิเสสณะ
 ของ กุมฺภโฆสกสฺส ฯ

๒๗. อถ นํ ภูฏชิตฺวา มุทฺจิตฺตตํ อาปฺนฺนํ ฆตฺวา “สามิ กิลฺนฺตมฺห, เอกาทฺหฺวีหํ อีเชว
 โหมาติ อาห ฯ

อถ (สา ปริจาริกา) นํ (กุมภโฆสํ) ภูฏชิตฺวา (ปุคฺคลสฺส) มุทฺจิตฺตตํ อาปฺนฺนํ ฆตฺวา “สามิ
 (มยํ) กิลฺนฺตา อมฺห, (มยํ) เอกาทฺหฺวีหํ อีชฺ เอว (จาเน) โหมาติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น (สา ปริจาริกา) อ.นางสนมนั้น ฆตฺวา รู้แล้ว นํ (กุมภโฆสํ) ซึ่ง
 นายกุมภโฆสกันนั้น ภูฏชิตฺวา (ปุคฺคลสฺส) มุทฺจิตฺตตํ อาปฺนฺนํ ผู้บริโภคแล้ว ถึง
 แล้ว ซึ่งความเป็นแห่งบุคคล ผู้มีจิตอ่อน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย
 (มยํ) อ.ดิฉัน ท. กิลฺนฺตา เป็นผู้เหน็ดเหนื่อยแล้ว อมฺห ย่อมเป็น, (มยํ) อ.ดิฉัน ท.
 โหม จะมี อีชฺ เอว (จาเน) ในที่นี้นั้นเที่ยว เอกาทฺหฺวีหํ สิ้นวันหนึ่งหรือวันสอง”
 อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น นางสนมนั้นรู้นายกุมภโฆสกันนั้น ผู้บริโภคแล้วถึงความเป็นผู้มีใจอ่อนลง จึง
 กล่าวว่า “นาย พวกดิฉันเป็นผู้เหน็ดเหนื่อยแล้ว, พวกดิฉันจะมีในที่นี้นั้นแหละสักสอง

หรือสามวันนะ”

อด กาลสัตตมี สา วิเสสณะของ ปริจาริกาฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
น วิเสสณะของ กุมภโฆสกะฯ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวา ปุคฺคลสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน
มฺหุจฺจิตฺตํ ภุชฺชิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาปนฺนํ มฺหุจฺจิตฺตํ อวุตตกัมมะใน อาปนฺนํ
วิเสสณะของ กุมภโฆสกะ ฌตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “สามิ อาลปนะ มยํ สุทธ-
กัตตาใน อมฺหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กิลนฺตา วิกตีกัตตาใน อมฺห, มยํ สุทธกัตตา
ใน โหมฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอกาห-ทฺวีหํ อัจฉินฺตสังโยคะใน โหม เอวศัพฺพ
อวชารณะเข้ากับ อิทฯ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาชาระใน โหม” อิติศัพฺพ อากาละใน
อาห ฯ

๒๘. โส “สาธฺฐติ สมปฏฺฐิจฺฉิ ฯ

โส (กุมภโฆสโก) “สาธฺฐติ สมปฏฺฐิจฺฉิ ฯ

โส (กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะนั้น สมปฏฺฐิจฺฉิ รับประทานแล้ว อิติ ว่า “สาธฺฐ
อ.ศีลละ” อิติ ดังนี้ ฯ

นายกุมภโฆสกะนั้นรับว่า “ได้ครับ”

โส วิเสสณะของ กุมภโฆสโกฯ สุทธกัตตาใน สมปฏฺฐิจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สาธฺฐ
ลึงคัตตละ” อิติศัพฺพ อากาละใน สมปฏฺฐิจฺฉิ ฯ

๒๙. อดสฺส สายมฺปิ ปุณฺทิวเสปิ มฺรฺรภตฺตํ ปจฺจิตฺวา อทาสิ ฯ

อด (สา ปริจาริกา) อดสฺส (กุมภโฆสกสฺส) สายมฺปิ ปุณฺทิวเสปิ มฺรฺรภตฺตํ ปจฺจิตฺวา อทาสิ ฯ

อด ครั้งนั้น (สา ปริจาริกา) อ.นางสนมนั้น ปจฺจิตฺวา หุงแล้ว มฺรฺรภตฺตํ ซึ่งภัตตรอัน
อร่อย อทาสิ ได้ให้แล้ว อดสฺส (กุมภโฆสกสฺส) แก่นายกุมภโฆสกะนั้น สายมฺปิ แม้
ในเวลาเย็น ปุณฺทิวเสปิ แม้ในวันรุ่งขึ้น ฯ

ที่นั้น นางสนมนั้นหุงภัตตรอันอร่อย แล้วได้ให้แก่นายกุมภโฆสกะนั้น แม้ในเวลาเย็น
แม้ในวันรุ่งขึ้น

อถ กาลสัตตมี सा วิเสสนะของ परिจารिका᳚ सुथक्तता᳚ใน अहासि᳚ आख्यातभक्तत्वाज्ज ओसुस विसेसนะของ गुमगोसकसुस᳚ सम्पथान᳚ใน अहासि अपि सोसत्थि᳚ अपेकขत्तठेเข้ากับ सायं และ पुनทิวเส सायं กิต्ठी पुनทิวเส กิต्ठी กาลสัตตมี᳚ใน अहासि मरुगतत्तु᳚ ओवुत्तत्तัมมะ᳚ใน पजित्वा᳚ पुपพกาลกิริยา᳚ใน अहासि ᳚

๓๐. มุทฺจิตฺตญฺจสุส ฅตฺวา “สามิ กติปาหํ อิวะ วสิสฺสามาติ ตตฺถ วสมานา ติขิเณน สตุเณน ตสุส มญฺจภูจฺจานํ เหฏฺฐาอฏฺฐนียํ ตหํ ตหํ จินฺทึ ᳚

(สา परिจาริกา) มุทฺจิตฺตํ จ ओसुस (गुमगोसकसुस) ฅตฺวา “สามิ (มยํ) กติปาหํ อิวะ เอว (จาเน) วสิสฺสามาติ (วตฺวา) ตตฺถ (จาเน) วสมานา ติขิเณน สตุเณน ตสุส (गुमगोसकसुस) มญฺจภูจฺจานํ เหฏฺฐาอฏฺฐนียํ ตหํ ตหํ (จาเน) จินฺทึ ᳚

จ อนึ่ง (สา परिจาริกา) อ.นางสนมนั้น ฅตฺวา รู้แล้ว มุทฺจิตฺตํ ซึ่งจิตอันอ่อน ओसुस (गुमगोसकसुस) ของนายกุมภโฆสกะนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (มยํ) อ.ดิฉัน ท. วสิสฺสาม จักอยู่ อิวะ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว กติปาหํ สันวันเล็กน้อย” อิติ ดังนี้ วสมานา อยู่อยู่ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น จินฺทึ ตัดแล้ว มญฺจภูจฺจานํ ซึ่งที่แห่งเดียว ตสุส (गुमगोसकसुस) ของนายกุมภโฆสกะนั้น สตุเณน ด้วยมีด ติขิเณน อันคม ตหํ ตหํ (จาเน) ในที่นั้นๆ เหฏฺฐาอฏฺฐนียํ ณ ภายใต้แห่ง แม่แคร่ ᳚

อนึ่ง นางสนมนั้น รู้จิตอ่อนลงของนายกุมภโฆสกะนั้น จึงกล่าวว่า “ข้าแต่ นาย พวก ดิฉันจักอยู่ในที่นั้นนั้นแหละสักสองสามวัน” เมื่ออยู่ในที่นั้น ใช้มีดอันคมตัดที่เดียวของ นายกุมภโฆสกะนั้น ในที่นั้นๆ ณ ภายใต้แม่แคร่

จत्थิ सम्पिण्हนत्तठे सा विसेसนะของ परिจารिका᳚ सुथक्तता᳚ใน จินฺทึ᳚ आख्यातभक्तत्वाज्ज มุทฺจิตฺตํ ओवुत्तत्तัมมะ᳚ใน ฅตฺวา ओसुस विसेसนะของ गुमगोसकसुस᳚ สามิ- सम्पिण्ह᳚ใน มุทฺจิตฺตํ ฅตฺวา पुपพกาลกิริยา᳚ใน वतฺวา “สามि आलपने मयं सुथक्तता᳚ใน वसिस्साम᳚ आख्यातभक्तत्वाज्ज कतिपाहं अज्जिन्तसंयोके᳚ใน वसिस्साम एवत्थि᳚ ओवठारणेเข้ากับ อิว᳚ विसेसนะของ ज्ञाने᳚ विसयाथारे᳚ใน वसिस्साम” อิติत्थि᳚ आकारे᳚ใน वतฺวา᳚ पुपพกาลกิริยา᳚ใน वसमाना ततฺถ विसेसนะของ ज्ञाने᳚ विसयाथारे᳚ใน वसमाना᳚ अप्पกันทรกิริยา᳚ของ परिจารिका᳚ तिखिเณน विसेसนะของ सतฺถे᳚ใน ᳚

ฉินฺทึ ๓ สฺส วิเสสณะของ กุมภโฆสกะสุตฺถุ สามีสัมพันธะใน มณฺจฎฺฐจําหนัํ อวฺตตกัมมะ
ใน ฉินฺทึ เหฏฺฐจําอฏฺฐนียํ วิสยาธาระใน ตหํ ตหํ จําเน, ตหํ สองบพ วิเสสณะของ จําเนํ
วิสยาธาระใน ฉินฺทึ ฯ

๓๑. มณฺจโจ, ตสฺมึ อากนฺตฺวา นิสินฺนมตฺเตเยว, เหฏฺฐจํา โอลมฺพิ ฯ

มณฺจโจ, ตสฺมึ (กุมภโฆสเก) อากนฺตฺวา นิสินฺนมตฺเต เอว (สนฺเต), เหฏฺฐจํา โอลมฺพิ ฯ

มณฺจโจ อ.เตียง, **ตสฺมึ (กุมภโฆสเก)** ครั้นเมื่อนายกุมภโฆสกะนั้น อากนฺตฺวา มา
แล้ว **นิสินฺนมตฺเต เอว** เป็นผู้สึกว่านั้งแล้วนั้งเทียว (**สนฺเต**) มีอยู่, **โอลมฺพิ** ห้อยลง
แล้ว **เหฏฺฐจํา** ในภายใต้ ฯ

เตียง เมื่อนายกุมภโฆสกะนั้น เป็นผู้สึกว่ามานั้งแล้วเท่านั้น ก็ห้อยลงข้างล่าง

มณฺจโจ สฺททกัตฺตาใน โอลมฺพิํ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก, ตสฺมึ วิเสสณะของ กุมภโฆสเก
ลักษณะใน สนฺเตํ ลักษณะกิริยา อากนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสินฺน- เอวคัพฺพ
อวธาระณะเข้ากับ นิสินฺนมตฺเตํ วิกตีกัตฺตาใน สนฺเต, เหฏฺฐจํา วิสยาธาระใน โอลมฺพิ ฯ

๓๒. โส “กสฺมา อຍံ มณฺจโจ เอวํ ฉิขฺชิตฺวา คโตติ อาห ฯ

โส (กุมภโฆสโก) “กสฺมา อຍံ มณฺจโจ เอวํ ฉิขฺชิตฺวา คโตติ อาห ฯ

โส (กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะนั้น **อาห** กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**อຍံ มณฺจโจ**
อ.เตียงนี้ **ฉิขฺชิตฺวา คโต** ชาติไปแล้ว **เอวํ** อย่างนี้ **กสฺมา** เพราะเหตุอะไร” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ
นายกุมภโฆสกะนั้นกล่าวว่า “เพราะอะไร เตียงนี้จึงชาติไปอย่างนี้”

โส วิเสสณะของ กุมภโฆสโกํ สฺททกัตฺตาใน อาหํ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก “อຍံ
วิเสสณะของ มณฺจโจํ สฺททกัตฺตาใน คโตํ กิตบทกัตฺตฺวาจก กสฺมา เหตุใน ฉิขฺชิตฺวา
เอวํ กิริยาวิเสสณะใน ฉิขฺชิตฺวาํ สมานกาลกิริยาใน คโต” อิตฺคัพฺพ อาการะใน อาห ฯ

๓๓. “สามิ ทหฺรทาทเก นีวาเรตุํ น สกฺโกมิ, อากนฺตฺวา เอตฺถฺเว สนฺนิปตฺนฺตึติ ฯ

(สา ปริจาริกา) “(อหํ) สามิ ทหฺรทาทเก นีวาเรตุํ น สกฺโกมิ, (ทหฺรทาทกา) อากนฺตฺวา เอตฺถ

เอว (จาเน) สนฺนิปตฺนุตีติ (อาห) ๕

(สา ปริจาริกา) อ.นางสนมนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามี ข้าแต่ นาย (อห) อ.ดิฉัน น สกฺโกมิ ย่อมไม่อาจ นิวาเรตุ เพื่ออันห้าม ทหฺรทารเก ซึ่งเด็กหนุ่ม ท., (ทหฺรทารกา) อ.เด็กหนุ่ม ท. อาคนฺตุวา มาแล้ว สนฺนิปตฺนุติ ย่อมประชุมกัน เอตฺถ เอว (จาเน) ในที่นี้นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕

นางสนมนั้นกล่าวว่า “นาย ดิฉันไม่สามารถเพื่อจะห้ามพวกเด็กหนุ่มได้, พวกเด็กหนุ่ม มาประชุมกันในที่นี้นั้นแหละ”

สา วิเสสณะของ ปริจาริกาฯ สุกฺทกัตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “สามี อาลปนะ อห สุกฺทกัตฺตาใน สกฺโกมิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ทหฺรทารเก อวฺตต- กัมมะใน นิวาเรตุฯ ตุมตฺถสฺมปทานใน สกฺโกมิ นคฺัพท์ ปฏฺิเสระใน สกฺโกมิ, ทหฺรทารกา สุกฺทกัตฺตาใน สนฺนิปตฺนุติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อาคนฺตุวา ปุพฺพกาล- กิริยาใน สนฺนิปตฺนุติ เอวคฺัพท์ อวฺชารณะเข้ากับ เอตฺถฯ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาชาระใน สนฺนิปตฺนุติ” อิติคฺัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๓๔. “อมฺม อิทํ เม ทฺกฺขํ ตุมฺहे นิสฺสาย ชาตํ, อหฺนฺหิ ปุพฺเพ กตฺถจฺจิ คจฺจนฺโต ทฺวารํ ปิทฺหิตฺวา คจฺจามิตฺติ ๕

(โส กุมฺภโฆสฺโก) “อมฺม อิทํ เม ทฺกฺขํ ตุมฺहे นิสฺสาย ชาตํ, อหํ หิ ปุพฺเพ กตฺถจฺจิ (จาเน) คจฺจนฺโต ทฺวารํ ปิทฺหิตฺวา คจฺจามิตฺติ (อาห) ๕

(โส กุมฺภโฆสฺโก) อ.นายกุมภโฆสฺกะนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม แนะแม่ อิทํ เม ทฺกฺขํ อ.ทฺกฺขํ ของกระผม นี้ ชาตํ เกิดแล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย ตุมฺहे ซึ่งท่าน ท. , หิ เพราะว่า อหํ อ.กระผม คจฺจนฺโต เมื่อไป กตฺถจฺจิ (จาเน) ในที่ไหนฯ ปิทฺหิตฺวา ปิดแล้ว ทฺวารํ ซึ่งประตู คจฺจามิ ย่อมไป ปุพฺเพ ในกาลก่อน” อิติ ดังนี้ ๕

นายกุมภโฆสฺกะนั้นกล่าวว่า “แม่แม่ ทฺกฺขํของกระผมนี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยพวกท่าน, เพราะว่า ในกาลก่อน กระผมเมื่อจะไปไหนฯ ปิดประตูแล้วจึงไป”

โส วิเสสณะของ กุมฺภโฆสฺโกฯ สุกฺทกัตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “อมฺม

อาลปนนะ อหิ วิเสสณะของ ทุกข์ขุ สุธธกัตตทาใน ชาตัง กิตตบทกัตตตุวาจก เม สามีสัมพันธะใน ทุกข์ขุ ตุมเห อวุตตกัมมะใน นิสฺสายงฺ เหตุใน ชาตัง, หิตฺตัพพํ เหตุโฆตตะกะ อหิ สุธธกัตตทาใน คจฺฉามิฯ อาชยตบทกัตตตุวาจก ปุพฺเพ กาลสฺสตตมีใน คจฺฉามิ กตฺถจฺจิ วิเสสณะของ จาเนงฺ วิสยาธาระใน คจฺฉนฺโตงฺ อัมภันตริกิริยาของ อหิ ทวารอวุตตกัมมะใน ปิทฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺฉามิ” อิติศัพฺพํ อากาเรใน อาห ๕

๓๕. “ก็ กโรมิ ตาต, วาเรตุํ น สกฺโกมิตฺติ ๕

(สา ปริจาริกา) “(อหิ) ก็ กโรมิ ตาต, (อหิ) วาเรตุํ น สกฺโกมิตฺติ (อาห) ๕

(สา ปริจาริกา) อ.นางสนม นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต แนะพ่อ (อหิ) อ.ดิฉัน กโรมิ จะกระทำ ก็ ซึ่งอะไร, (อหิ) อ.ดิฉัน น สกฺโกมิ ย่อมไม่อาจ วาเรตุํ เพื่ออันห้าม” อิติ ดังนี้ ๕

นางสนม นั้นกล่าวว่า “พ่อ ดิฉันจะทำอะไรได้, ดิฉันย่อมไม่อาจเพื่อจะห้ามได้”

สา วิเสสณะของ ปริจาริกาฯ สุธธกัตตทาใน อาหงฺ อาชยตบทกัตตตุวาจก “ตาต อาลปนนะ อหิ สุธธกัตตทาใน กโรมิฯ อาชยตบทกัตตตุวาจก ก็ อวุตตกัมมะใน กโรมิ, อหิ สุธธกัตตทาใน สกฺโกมิฯ อาชยตบทกัตตตุวาจก วาเรตุํ ตุมฺมิตถสम्मปทานใน สกฺโกมิ นศัพฺพํ ปฏฺฐิเสระใน สกฺโกมิ” อิติศัพฺพํ อากาเรใน อาห ๕

๓๖. สา อิมินา ว นียาเมน เทว ตโย ทิวเส ฉินฺหิตฺวา เตน อฺชฺชฌายิตฺวา ขียิตฺวา วุจฺจมานาปิ ตเถว วตฺวา ปฺน เอกเทวราชฺชุกเก จเปตฺวา เสเส ฉินฺหิตฺติ ๕

สา (ปริจาริกา) อิมินา ว นียาเมน เทว ตโย ทิวเส ฉินฺหิตฺวา เตน (กุมภโฆสเกน) อฺชฺชฌายิตฺวา ขียิตฺวา วุจฺจมานาปิ ตเถว เหว วตฺวา ปฺน เอกเทวราชฺชุกเก จเปตฺวา เสเส (ราชฺชุกเก) ฉินฺหิตฺติ ๕

สา (ปริจาริกา) อ.นางสนม นั้น ฉินฺหิตฺวา ตัดแล้ว ทิวเส สิ้นวัน ท. เทว สอง ตโย สาม อิมินา นียาเมน โดยทำนองนี้เที่ยว เตน (กุมภโฆสเกน) อฺชฺชฌายิตฺวา ขียิตฺวา วุจฺจมานาปิ แม่ผู้ อันนายกุมภโฆสกะนั้น ยกโทษแล้ว ตีเตียนแล้ว กล่าวอยู่ วตฺวา กล่าวแล้ว ตเถว เหว เหมือนอย่างนั้นนั่นเที่ยว ฉินฺหิตฺติ ตัดแล้ว เสเส (ราชฺชุกเก)

ซึ่งเชือก ท. ที่เหลือ **จเปตวา** เว้นไว้แล้ว **เอกเทวารชชุก** ซึ่งเชือกหนึ่งเส้นหรือสองเส้น ท. **ปุน** อีก ๕

นางสนมนั้นตัดสิ้นสองสามวัน โดยทำนองนี้นั้นแหละ แม้ถูกนายกุมภโฆสกะนั้น ยกโทษ ดิเตียน กล่าวอยู่ ก็กล่าวเหมือนเดิมที่นั่นแหละ ตัดเชือกทั้งหลายที่เหลือ เหลือไว้หนึ่งหรือสองเส้นอีก

สา วิเสสนะของ ปริจาริกาฯ สุทธกัตตาใน ฉินฺทิตฺยาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ อิมินาฯ วิเสสนะของ นียาเมนฯ ตติยาวิเสสนะใน ฉินฺทิตฺวา เทว กิตฺติ ตโย กิตฺติ วิเสสนะของ ทิวเสฯ อัจจันตสังโยคะใน ฉินฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วุจฺจมานา เตน วิเสสนะของ กุมภโฆสเกนฯ อนนภิหิตกัตตาใน วุจฺจมานา อฺชฺชฌายิตฺวา กิตฺติ ชียิตฺวา กิตฺติ สมานกาลกิริยาใน วุจฺจมานา อปิตฺพํ อเปกขัตตะเข้ากับ วุจฺจมานาฯ อัปกันตรกิริยาของ ปริจาริกา เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ ตถาฯ กิริยาวิเสสนะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฉินฺทิตฺ ปุน กิริยาวิเสสนะใน **จเปตวา เอกเทวารชชุก** อวุตต-กัมมะใน **จเปตวาฯ** อปรกาลกิริยาใน ฉินฺทิตฺ เสเส วิเสสนะของ **รชชุก** อวุตตกัมมะ ใน ฉินฺทิตฺ ๕

.....
๓๗. ตํทิวสํ ตสฺมึ นิสินฺนมตฺเตเยว, สพฺพํ จานํ ภูมियํ ปติ ๕

ตํทิวสํ ตสฺมึ (กุมภโฆสเก) นิสินฺนมตฺเต เอว (สนฺเต), สพฺพํ จานํ ภูมियํ ปติ ๕

ตํทิวสํ ในวันนั้น **ตสฺมึ (กุมภโฆสเก)** ครั้นเมื่อนายกุมภโฆสกะนั้น **นิสินฺนมตฺเต** **เอว** เป็นผู้สักว่านั่งแล้วนั้นเทียว (**สนฺเต**) มีอยู่, **จานํ** อ.ที่ **สพฺพํ** ทั้งปวง **ปติ** ตกไปแล้ว **ภูมियํ** ที่ภาคพื้น ๕

ในวันนั้น เมื่อนายกุมภโฆสกะนั้น เป็นผู้สักว่านั่งแล้วนั้นแหละ ที่ทั้งหมดตกลงที่ภาคพื้น

ตํทิวสํ ทุตฺติยากาลสํตตฺตมึใน ปติ ตสฺมึ วิเสสนะของ กุมภโฆสเกฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ นิสินฺนมตฺเตฯ วิกตีกัตตาใน สนฺเต, สพฺพํ วิเสสนะของ จานํฯ สุทธกัตตาใน ปติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภูมियํ วิสยาธาระใน ปติ ๕

๓๘. สีสี่ ชนุเกหิ สทุธิ เอกโต อโหสิ ฯ

สี่สี่ อ.ศีระชะ อโหสิ ได้มีแล้ว เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน สทุธิ กับ ชนุเกหิ ด้วยเข้า ท. ฯ

ศีระชะกับหัวเข้าทั้งหลาย ได้เป็นอันเดียวกัน

สี่สี่ สุธกัตตาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ชนุเกหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ ฯ ทัพพสมวายะใน เอกโต ฯ ตติยาวิเสสนะใน อโหสิ ฯ

๓๙. โส อฏฺฐาย “กั กโรมิ, อิทานิ กุหิ คมิสฺสามิ, นิปชฺชนมณฺจสฺสาปิ ตุมฺเหหิ อสฺสามิโก กโตมฺหิติ อาห ฯ

โส (กุมภโฆสโก) อฏฺฐาย “(อห) กั กโรมิ, (อห) อิทานิ กุหิ (จาเน) คมิสฺสามิ, (อห) นิปชฺชนมณฺจสฺสาปิ ตุมฺเหหิ อสฺสามิโก กโต อมฺหิติ อาห ฯ

โส (กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสโกนั้น อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อห อ.เรา กโรมิ จะกระทำ กั ซึ่งอะไร, อิทานิ ในกาลนี้ (อห) อ.เรา คมิสฺสามิ จักไป กุหิ (จาเน) ในที่ไหน, (อห) อ.เรา ตุมฺเหหิ อสฺสามิโก กโต เป็นผู้ อันท่าน ท. กระทำแล้ว ให้เป็นผู้มิใช่เจ้าของ นิปชฺชนมณฺจสฺสาปิ แม่แห่งเพียงเป็นที่นอน อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นายกุมภโฆสโกนั้น ลุกขึ้นแล้ว กล่าวว่า “เราจะทำอะไร, บัดนี้ เราจักไปในที่ไหน, เราเป็นผู้ที่พวกท่านทำให้มิใช่เป็นเจ้าของแม่แห่งเพียงเป็นที่นอน”

โส วิเสสนะของ กุมภโฆสโก ฯ สุธกัตตาใน อาห ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อฏฺฐาย ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อห สุธกัตตาใน กโรมิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กั อวุตต-กัมมะใน กโรมิ, อิทานิ กาลสัตตมี อห สุธกัตตาใน คมิสฺสามิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเน ฯ วิสยาธาระใน คมิสฺสามิ, อห สุธกัตตาใน อมฺหิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีคัพฺพ อเปกขัตถะเข้ากับ นิปชฺชนมณฺจสฺสาปิ สามีสัมพันธะใน อสฺสามิโก ตุมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน กโต อสฺสามิโก วิกติกัมมะใน กโต ฯ วิกติกัตตาใน อมฺหิ” อิติคัพฺพ อาการะใน อาห ฯ

๔๐. “ตาด ก็ กโรมิ, ปฏิวิสุสสการเก วาเรตุ น สกุโกมิ, โหตุ, มา จินฺตยิ, อิมาย เวลาย กุหิ คมิสฺสสตีตี ธีตริ อามนฺเตตฺวา “อมฺม ตว ภาตฺติกสฺส นิปชฺชโนกาสิ กโรหีตี อาห ฯ

(สา ปริจาริกา) “(อห) ตาด ก็ กโรมิ, (อห) ปฏิวิสุสสการเก วาเรตุ น สกุโกมิ, (เอตฺ การณ) โหตุ, (ตุว) มา จินฺตยิ, (ตุว) อิมาย เวลาย กุหิ (จาเน) คมิสฺสสตีตี (วตฺวา) ธีตริ อามนฺเตตฺวา “(ตุว) อมฺม ตว ภาตฺติกสฺส นิปชฺชโนกาสิ กโรหีตี อาห ฯ

(สา ปริจาริกา) อ.นางสนม นั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด เนาะพ่อ (อห) อ.ดิฉัน กโรมิ จะกระทำ ก็ ซึ่งอะไร, (อห) อ.ดิฉัน น สกุโกมิ ย่อมไม่อาจ วาเรตุ เพื่ออันห้าม ปฏิวิสุสสการเก ซึ่งเด็กผู้คั่นเคยกัน ท., (เอตฺ การณ) อ.เหตุ นั้น (โหตุ) จงยกไว้, (ตุว) อ.ท่าน มา จินฺตยิ อย่าคิดแล้ว, (ตุว) อ.ท่าน คมิสฺสสตี จักไป กุหิ (จาเน) ในที่ไหน อิมาย เวลาย ในเวลานี้” อิติ ดังนี้ อามนฺเตตฺวา เรียกมาแล้ว ธีตริ ซึ่งธิดา อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม เนาะแม่ (ตุว) อ.เธอ กโรหิ จงกระทำ นิปชฺชโนกาสิ ซึ่งโอกาสเป็นที่นอน ภาตฺติกสฺส เพื่อพี่ชาย ตว ของเธอ” อิติ ดังนี้ ฯ

นางสนม นั้นกล่าวว่า “เนาะพ่อ ดิฉันจะทำอะไรได้, ดิฉันย่อมไม่อาจเพื่อจะห้ามพวก เด็กผู้คั่นเคยกัน, เหตุ นั้นจงยกไว้, ท่านอย่าคิดไปเลย, ท่านจักไปในที่ไหนได้ในเวลานี้” ดังนี้ เรียกธิดามา กล่าวว่า “เนาะแม่ เธอจงทำโอกาสเป็นที่นอนเพื่อพี่ชายของเธอ”

สา วิเสสนะของ ปริจาริกาฯ สุธกัตตาใน อาหฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก “ตาด อาลปนะ อห สุธกัตตาใน กโรมิฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ก็ อวุตตกัมมะใน กโรมิ, อห สุธกัตตาใน สกุโกมิฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ปฏิวิสุสสการเก อวุตตกัมมะใน วาเรตุฯ ตุมตถสัมปทานใน สกุโกมิ นคัพทฺ ปฏิเสระใน สกุโกมิ, เอตฺ วิเสสนะของ การณฯ สุธกัตตาใน โหตุฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก, ตุว สุธกัตตาใน จินฺตยิฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก มาคัพทฺ ปฏิเสระใน จินฺตยิ, ตุว สุธกัตตาใน คมิสฺสสตีฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก อิมาย วิเสสนะของ เวลายฯ กาลสัตตมิมิใน คมิสฺสสตี กุหิ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาราระใน คมิสฺสสตี” อิติคัพทฺ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพพกาล-กิริยาใน อามนฺเตตฺวา ธีตริ อวุตตกัมมะใน อามนฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อมฺม อาลปนะ ตุว สุธกัตตาใน กโรหิฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะ

ใน ภาคิกสุส๑ สัมปทานใน กโรหิ นิปชชโนกาสิ อวุตตกัมมะใน กโรหิ” อิติศัพท์
 อากาละใน อาห ๕

๔๑. สา เอกปสุเส สยิตวา “อิธาคจฺจ สามีติ อาห ๕

สา (ธิดา) เอกปสุเส สยิตวา “(ตุว) อิธ (จาเน) อากจฺจ สามีติ อาห ๕

สา (ธิดา) อ.ธิดานั้น สยิตวา นอนแล้ว เอกปสุเส ที่ข้างๆ หนึ่ง อาห กล่าวแล้ว
 อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ตุว) อ.ท่าน อากจฺจ จงมา อิธ (จาเน) ในที่นี้เกิด” อิติ
 ดังนี้ ๕

ธิดานั้นนอนที่ข้างๆหนึ่ง กล่าวว่า “นาย ท่านจงมาในที่นี้เกิด”

สา วิเสสณะของ ธิดา๑ สุทรกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกปสุเส
 วิสยาธาระใน สยิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “สามิ อาลปนะ ตุว สุทรกัตตาใน
 อากจฺจ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิธ วิเสสณะของ จาเน๑ วิสยาธาระใน อากจฺจ”
 อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๔๒. อิตราปี หนิ “คจฺจ ตาต ภคินิยา สหุธิ นิปชชชาติ วเทติ ๕

อิตราปี (ปริจาริกา) หนิ (กุมภโฆสกะ) “(ตุว) คจฺจ ตาต, (ตุว) ภคินิยา สหุธิ นิปชชชาติ วเทติ ๕

อิตราปี (ปริจาริกา) อ.นางสนม แม้นอกนี้ วเทติ ย่อมกล่าว หนิ (กุมภโฆสกะ)
 กะนายกุมภโฆสกะนั้น อิติ ว่า “ตาต แนะพ่อ (ตุว) อ.ท่าน คจฺจ จงไป, (ตุว)
 อ.ท่าน นิปชช จงนอน สหุธิ กับ ภคินิยา ด้วยน้องหญิง” อิติ ดังนี้ ๕

นางสนมแม้นอกนี้กล่าวกับนายกุมภโฆสกะนั้นว่า “นะพ่อ ท่านจงไป, ท่านจงนอน
 กับน้องหญิงเกิด”

อิตศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อิตรา๑ วิเสสณะของ ปริจาริกา๑ สุทรกัตตาใน วเทติ๑
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก หนิ วิเสสณะของ กุมภโฆสกะ๑ อกถิตกัมมะใน วเทติ “ตาต
 อาลปนะ ตุว สุทรกัตตาใน คจฺจ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตุว สุทรกัตตาใน นิปชช๑
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภคินิยา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ๑ กิริยาสมวาเยใน นิปชช”

อิตติศัพท์ อาการะใน วเทติ ฯ

๔๓. โส ตาย สทุธิ เอกมญเจ นิปชชิตฺวา ตํทิวสญเฆว สนฺถวมกาสึ ฯ

โส (กุมฺภโฆสโก) ตาย (ธิตฺรา) สทุธิ เอกมญเจ นิปชชิตฺวา ตํทิวสํ เหว สนฺถวํ อกาสึ ฯ

โส (กุมฺภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะนั้น นิปชชิตฺวา นอนแล้ว เอกมญเจ บนเตียงเดียวกัน สทุธิ กับ ตาย (ธิตฺรา) ด้วยจิตานั้น อกาสึ ได้กระทำแล้ว สนฺถวํ ซึ่งความเชยชิต ตํทิวสํ เหว ในวันนั้นนั้นเทียว ฯ

นายกุมภโฆสกะนั้นนอนบนเตียงเดียวกันกับธิดานั้น แล้วได้ทำความเชยชิตในวันนั้นนั้นแหละ

โส วิเสสนะของ กุมฺภโฆสโกฯ สฺทฺธกตฺตาใน อกาสึฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตาย วิเสสนะของ ธิตฺราฯ สหตฺถตฺติยาเข้ากับ สทุธิฯ กิริยาสมวายะใน นิปชชิตฺวา เอกมญเจ อฺปฺลิลลสิกาธาระใน นิปชชิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาสึ เหวศัพท์ อวธารณะเข้า ตํทิวสํฯ ทฺตฺติยากาลสัตฺตมีใน อกาสึ สนฺถวํ อวุตตกัมมะใน อกาสึ ฯ

๔๔. กุมาริกา ปโรทึ ฯ

กุมาริกา อ.นางกุมาริกา ปโรทึ ร้องให้แล้ว ฯ

นางกุมาริการ้องให้

กุมาริกา สฺทฺธกตฺตาใน ปโรทึฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ฯ

๔๕. อถ นํ มาตา ปุจฺฉิ “กึ อมฺม โรทฺสีติ ฯ

อถ นํ (ธิตฺรํ) มาตา ปุจฺฉิ “(ตุวํ) กึ อมฺม โรทฺสีติ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาตา อ.มารดา ปุจฺฉิ ถามแล้ว นํ (ธิตฺรํ) ซึ่งธิดานั้น อิติ ว่า “อมฺม แนะแม่ (ตุวํ) อ.เธอ โรทฺสี ย่อมร้องให้ ก็ เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ทีนั้น มารดาถามลูกสาวนั้นว่า “แม่ เธอร้องให้เพราะเหตุอะไร”

อด กาลสัตตมี มาตา สุททกัตตานิ ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสณะของ
 ฐีตริฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิ “อมม อาลปะนะ ตฺวํ สุททกัตตานิ โรทสิฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก กิศัพท์ ปุจฉนัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๔๖. “อมม อิทนฺนาม ชาตนฺติ ฯ

(สา ฐีตา) “อมม อิทํ นาม (วตุฏฺ) ชาตนฺติ (อาห) ฯ

(สา ฐีตา) อ.ธิดานัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม ข้าแต่แม่ (วตุฏฺ) อ.เรื้อง อิทํ
 นาม ชื่อนี้ ชาตํ เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ธิดานันกล่าวว่า “ข้าแต่แม่ เกิดเรื่องชื่อนี้ขึ้น”

สา วิเสสณะของ ฐีตาฯ สุททกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อมม อาลปะนะ
 นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิทํฯ วิเสสณะของ วตุฏฺฯ สุททกัตตานิ ชาตํฯ
 กิตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๔๗. “โหดุ อมฺม, กิ สุกกา กาทฺ, ตยาปิ เอกํ ภตฺตารํ, อิมินาปิ เอกํ ปาทปริจาริกํ ลหุญฺ
 วฏฺฏตีติ ตํ ชามาตรํ อกาสิ ฯ

(สา มาตา) “(เอตํ การณํ) โหดุ อมฺม, (อมฺเหหิ) กิ สุกกา กาทฺ, ตยาปิ เอกํ ภตฺตารํ (ลหุญฺ
 วฏฺฏตี), อิมินาปิ (กุมภโฆสเกน) เอกํ ปาทปริจาริกํ ลหุญฺ วฏฺฏตีติ (วตุวา) ตํ (กุมภโฆสกํ)
 ชามาตรํ อกาสิ ฯ

(สา มาตา) อ.มารดานัน (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม เนาะแม่ (เอตํ การณํ)
 อ.เหตุนั้น โหดุ จงยกไว้, (อมฺเหหิ) อันเรา ท. สุกกา อาจ กาทฺ เพื่ออันกระทำ กิ
 ซึ่งอะไร, ตยาปิ เอกํ ภตฺตารํ (ลหุญฺ) อ.อัน- แม่อันเธอ ได้ ซึ่งสามี คนหนึ่ง (วฏฺฏตี)
 ย่อมควร, อิมินาปิ (กุมภโฆสเกน) เอกํ ปาทปริจาริกํ ลหุญฺ อ.อัน- อันนายกุมภ-
 โฆสกะ แม่นี้ ได้ ซึ่งหญิงผู้รับใช้ใกล้ทำ คนหนึ่ง วฏฺฏตี ย่อมควร” อิติ ดังนี้ อกาสิ
 ได้กระทำแล้ว ตํ (กุมภโฆสกํ) ซึ่งนายกุมภโฆสกะนั้น ชามาตรํ ให้เป็นลูกเขย ฯ

มารดานันกล่าวว่า “เนาะแม่ เหตุนี้จงยกไว้, พวกเราอาจเพื่อจะทำอะไรได้, การที่แม่

เธอได้สามีคนหนึ่ง ย่อมควร, การที่นายกุมภโฆสกะแม่นี้ ได้หญิงรับใช้ใกล้เท้าคนหนึ่ง ย่อมควร” ดังนี้ ได้ทำนายกุมภโฆสกะนั้นให้เป็นลูกเขย

สา วิเสสณะของ มาตาฯ สุทรกัตตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อมม อาลปนะ เอต วิเสสณะของ การณฯ สุทรกัตตาใน โหตุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก, อมุเหหิ อนภิตกัตตาใน สกุกาฯ กิริยาบทภาววจาก ก็ อวุตตกัมมะใน กาคุฯ ตุมัตถสัมปทาน ใน สกุกา, ลหุฯ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปีศัพท อเปกขัตตะ เข้ากับ ตยาฯ อนภิตกัตตาใน ลหุฯ เอก วิเสสณะของ ภตตารุฯ อวุตตกัมมะใน ลหุฯ, ลหุฯ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ อิมินาฯ วิเสสณะของ กุมภโฆสกะเนฯ อนภิตกัตตาใน ลหุฯ เอก วิเสสณะของ ปาท- ปริจาริกฯ อวุตตกัมมะใน ลหุฯ” อิติศัพท อากาเรใน วตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน อกาสิ ต วิเสสณะของ กุมภโฆสกะฯ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ชามาตร วิกติกัมมะใน อกาสิ ฯ

๔๘. เต สมคคส์วาส วิสิสุ ฯ

เต (ชนา) สมคคส์วาส วิสิสุ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น วิสิสุ อยู่แล้ว สมคคส์วาส อยู่รวมกันโดยความพร้อมเพรียงกัน ฯ

พวกชนเหล่านั้นพากันอยู่ อยู่รวมกันโดยความพร้อมเพรียงกัน

เต วิเสสณะของ ชนาฯ สุทรกัตตาใน วิสิสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สมคคส์วาส กิริยาวิเสสณะใน วิสิสุ ฯ

๔๙. สา กติปาหจเยน รณโย สาสน เปเสสิ “ภตกวีถิย ฉณ กโรนตุ, ยสฺส ปน ฆเร ฉโน น กรียติ, ตสฺส เอตตโก นาม ทณฺโ” อติ โฆสน กาทเรตุ เทวาติ ฯ

สา (ปริจาริกา) กติปาหจเยน รณโย สาสน เปเสสิ “(ราชา ราชบุริส) (ชนา) ภตกวีถิย ฉณ กโรนตุ, ยสฺส (ปุคคลสฺส) ปน ฆเร ฉโน น กรียติ, ตสฺส (ปุคคลสฺส) เอตตโก นาม ทณฺโ (โหติ) อติ โฆสน กาทเรตุ เทวาติ ฯ

สา (ปริจาริกา) อ.นางสนมนั้น เปเสสิ ส่งไปแล้ว สาสน์ ซึ่งข่าวสาสน์ รณโย แก่พระราช กติปาหจเยน โดยอันล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย อิติ ว่า “เทว ข้าแต่ พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ราชา) อ.พระราช (ราชปฺริส) ทรงยังราชบุรุษ กาเรตุ จงให้กระทำ โฆสน์ ซึ่งการปาวร้อง อิติ ว่า ‘(ชนา) อ.ชน ท. กโรนตุ จงกระทำ ฉณ ซึ่งการฉลอง ฆตกวีถึย ในถนนของนายจ้าง, ปน ก็ ฉโน อ.มหรสพ ฆเร ในเรือน ยสุส (ปุคฺคฺลสุส) อันบุคฺคฺลใด น กรียติ ย่อมไม่กระทำ, ทณฺโท อ.อาชญา เอตุตโก นาม ชื่อมีประมาณเท่านี้ (โหติ) ย่อมมี ตสุส (ปุคฺคฺลสุส) แก่บุคฺคฺลนั้น’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางสนมนั้น ส่งข่าวสาสน์ไปให้แต่พระราช โดยผ่านไปสองสามวันว่า “ข้าแต่สมมุติ เทพ ขอพระราชจงรับสั่งราชบุรุษให้ทำการปาวร้องว่า ‘พวกชนจงทำการฉลองใน ถนนของนายจ้าง, ก็ มหรสพในเรือน บุคฺคฺลใดไม่กระทำ, อาชญาชื่อมีประมาณเท่านี้ ย่อมมีแก่บุคฺคฺลนั้น’ ดังนี้

สา วิเสสนะของ ปริจาริกาฯ สุททกัตตาโน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กติปา- หจเยน ตติยาวิเสสนะโน เปเสสิ รณโย สัมปทานโน เปเสสิ สาสน์ อวุตตกัมมะโน เปเสสิ “เทว อาลปนะ ราชา เหตุกัตตาโน กาเรตุฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก ราชปฺริส การิตกัมมะโน กาเรตุ ‘ชนา สุททกัตตาโน กโรนตุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ฆตกวีถึย วิสยาธาระโน กโรนตุ ฉณ อวุตตกัมมะโน กโรนตุ, ปนศัพท วากยารัมภ- โชตกะ ฉโน วุตตกัมมะโน กรียติฯ อาชยาตบทกัมมวจาก ยสุส วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสุสฯ ฉณฐึอนภิตกัตตาโน กรียติ ฆเร วิสยาธาระโน ฉโน นศัพท ปฏึเสชะโน กรียติ, นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ เอตุตโกฯ วิเสสนะของ ทณฺโทฯ สุททกัตตา โน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสุส วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสุสฯ สัมปทานโน โหติ’ อิติศัพท สรุปะโน โฆสน์ฯ อวุตตกัมมะโน กาเรตุ” อิติศัพท สรุปะโน สาสน์ ฯ

๕๐. ราชา ตถา กาเรสิ ฯ

ราชา (ราชปฺริส) ตถา กาเรสิ ฯ

ราชา อ.พระราช (ราชปฺริส) ทรงยังราชบุรุษ กาเรสิ ให้กระทำแล้ว ตถา เหมือน

อย่างนั้น ๆ

พระราชารับสั่งให้ราชบุรุษทำเหมือนอย่างนั้น

ราชา เหตุกัตตานิ การเรสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ราชบุริสฺส การิตกัมมะใน การเรสิ ตถา กิริยาวิเสสนะใน การเรสิ ฯ

๕๑. อถ นํ สสุสู อาห “ตาท ภตกวีถิยํ ราชานาย ฉโณ กตฺตพฺโพ ว ชาโต, กิ กโรมาติ ฯ

อถ นํ (กุมภโฆสกํ) สสุสู อาห “ตาท (อมฺเหหิ) ภตกวีถิยํ ราชานาย ฉโณ กตฺตพฺโพ ว ชาโต, (มยฺ) กิ กโรมาติ ฯ

อถ ครั้งนั้น สสุสู อ.แม่ยาย อาห กล่าวแล้ว นํ (กุมภโฆสกํ) กะนายกุมภโฆสกะ นั้น อิติ ว่า “ตาท เนพะพ่อ ฉโณ อ.มหรสพ (อมฺเหหิ) กตฺตพฺโพว เป็นมหรสพ อันเรา ท. ฟิงกระทำเทียว ราชานาย ตามอาชญาของพระราชา ภตกวีถิยํ ในถนนของ นายจ้าง ชาโต เกิดแล้ว, (มยฺ) อ.เรา ท. กโรม จะกระทำ กิ ซึ่งอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น แม่ยายกล่าวกับนายกุมภโฆสกะนั้นว่า “พ่อ มหรสพ เกิดเป็นมหรสพที่พวกเรา ฟิงทำตามอาชญาของพระราชาที่ถนนนายจ้าง, พวกเราจะทำอะไรได้”

อถ กาลสัตตมี สสุสู สุททกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ กุมภโฆสกํฯ ออกิตกัมมะใน อาห “ตาท อาลปนนะ ฉโณ สุททกัตตานิ ชาโตฯ กิตบทกัตตฺวาจก อมฺเหหิ อนภิหิตกัตตานิ กตฺตพฺโพ ภตกวีถิยํ วิสยาธาระใน กตฺตพฺโพ ราชานาย ตติยาวิเสสนะใน กตฺตพฺโพ เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ กตฺตพฺโพฯ วิกิตกัตตานิ ชาโต, มยฺ สุททกัตตานิ กโรมฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิ อวุตตกัมมะใน กโรม” อิตคัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๕๒. “อมม อหํ ภตี กโรนฺโตปิ ชีวิทฺตํ น สกุโกมิ, กิ กริสฺสามีติ ฯ

(กุมภโฆสโก) “อมม อหํ ภตี กโรนฺโตปิ ชีวิทฺตํ น สกุโกมิ, (อหํ) กิ กริสฺสามีติ (อาห) ฯ

(กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม ข้าแต่แม่ อหํ

อ.กระผม **กโรนุโตปี** แม้กระทำอยู่ **ภตี** ซึ่งการรับจ้าง **น สกุโกมิ** ย่อมไม่อาจ **ชีวิตุ** เพื่ออันเป็นอยู่, **(อห)** อ.กระผม **กฤษุสามิ** จักกระทำ **ก็** อย่างไร” **อิติ** ดังนี้ ฯ

นายกุมภโฆสกะกล่าวว่า “แน่แม่ ผมแม้ทำการรับจ้าง ย่อมยังไม่อาจเพื่อจะเป็นอยู่ได้, ผมจักทำอย่างไร”

กุมภโฆสโก สุทรกัตตาในอาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อมฺม อาลปนะ อหฺ สุทรกัตตา ใน สกุโกมิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก **ภตี** อุตตกัมมะใน **กโรนุโต** อปีศัพฺท อเปกขัตถะ เข้ากับ **กโรนุโต**ฯ อพฺพันฺตรกิริยาของ **อหฺ** **ชีวิตุ** ตุมตถสฺมปทานใน **สกุโกมิ** นศัพฺท ปฏฺฐิเสระใน **สกุโกมิ**, **อหฺ** สุทรกัตตาใน **กฤษุสามิ**ฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก **ก็** อุตตกัมมะ ใน **กฤษุสามิ**” **อิติศัพฺท** อากาละใน **อาห** ฯ

๕๓. “ตาด ฆราวาสํ วสนฺตนา นาม อิณฺปิ คณฺหนฺติ, รณฺโณ อาณา อกาตุํ น ลพฺภา, อิณฺโต นาม เยน เกนฺจิ อุปาเยน มุจฺจิตฺตํ สกฺกา, คจฺจ ตาด กุโตจิ เอกํ วา เทว กหาปณฺ ออาหารติ ฯ

(สา สสุ) “(ชนา) ตาด ฆราวาสํ วสนฺตนา นาม อิณฺปิ คณฺหนฺติ, (เกนฺจิ) รณฺโณ อาณา อกาตุํ น ลพฺภา, (อมฺเหหิ) อิณฺโต นาม เยน เกนฺจิ อุปาเยน มุจฺจิตฺตํ สกฺกา, (ตุว) คจฺจ ตาด, (ตุว) กุโตจิ (จานฺโต) เอกํ (กหาปณ) วา เทว กหาปณฺ ออาหารติ (อาห) ฯ

(สา สสุ) อ.แม่ยายนั้น (อาห) กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “ตาด **แน่**พ่อ **(ชนา)** อ.ชน ท. **วสนฺตนา** **นาม** ชื่อว่าอยู่อยู่ **ฆราวาสํ** อยู่ในเรือน **คณฺหนฺติ** ย่อมถือเอา **อิณฺปิ** แม่ซึ่งเห็น, **อาณา** อ.อาชญา **रणฺโณ** ของพระราช (เกนฺจิ) อันใครๆ **น ลพฺภา** ไม่ฟังได้ **อกาตุํ** เพื่ออันไม่กระทำ, **(อมฺเหหิ)** อันเรา ท. **สกฺกา** อาจ **มุจฺจิตฺตํ** เพื่ออันพัน **อิณฺโต** **นาม** ชื่อจากนั้น **เยน เกนฺจิ** อุปาเยน ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง, **ตาด** **แน่**พ่อ **(ตุว)** อ.เธอ **คจฺจ** จงไป, **(ตุว)** อ.เธอ **อาห** จงนำมา **เอกํ** **กหาปณ** ซึ่ง **กหาปณ**หนึ่ง **วา** หรือว่า **เทว** **กหาปณ** ซึ่ง **กหาปณ** ท. **สอง** **กุโตจิ (จานฺโต)** จากที่ไหนๆ” **อิติ** ดังนี้ ฯ

แม่ยายนั้นกล่าวว่า “แน่พ่อ พวกชนชื่อว่าผู้อยู่อยู่ครองเรือน ย่อมถือเอาแม่ซึ่งเห็น, อาชญาของพระราช ใครๆ ก็ไม่ฟังได้เพื่อที่จะไม่ทำ, พวกเราอาจเพื่อจะพันชื่อจาก

หนี้ได้ ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง, แน่พ่อ เธอจงไป, เธอจงนำหนึ่งกหาปณะหรือ สองกหาปณะมาจากที่ไหนๆ ก็ได้”

สา วิเสสนะของ สสุสุๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตาท อาลปนนะ ชนา สุทธกัตตาใน คณฺหฺนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ฆรราวาส์ กิริยาวิเสสนะใน วสนฺดา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺตาๆ อัปกันฺตรกิริยาของ ชนา อปีศัพท์ อเปกชัตตะเข้ากับ อิณฺๆ อวุตตกัมมะใน คณฺหฺนฺติ, อาณา วุตตกัมมะใน ลพฺภาๆ กิริยาบทกัมมวาจก เกนจิ อนภิตกัตตาใน ลพฺภา รมฺโณ สามีสัมพันธะใน อาณา อกาตุํ ตุมฺตถสัมปทานใน ลพฺภา นศัพท์ ปฏฺิเสระใน ลพฺภา, อมฺเหหิ อนภิตกัตตา ใน สกฺกาๆ กิริยาบทภาววาจก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิณฺโตๆ อปาทานใน มุจฺจิตฺตุํ เยน เกนจิ วิเสสนะของ อุปาเยนๆ ภาวะใน มุจฺจิตฺตุํ ตุมฺตถสัมปทานใน สกฺกา, ตาท อาลปนนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน คจฺจๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก, ตฺวํ สุทธกัตตาใน อาหฺรๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก กุโตนฺจิ วิเสสนะของ จานฺโตๆ อปาทานใน อาหฺร เอกํ วิเสสนะของ กหาปณฺๆ กิตฺติ กหาปณฺ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน อาหฺร เทว วิเสสนะของ กหาปณฺ วัสศัพท์ ปทวิกปปีตตะเข้ากับ เอกํ กหาปณฺ และ เทว กหาปณฺ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๕๔. โส อฺุชฺฌายนฺโต ชียนฺโต คณฺตุวา จตฺตาฬิสโกฏฺิธนฺฏฺานโต เอกเมว กหาปณฺ อหฺรติ ๕

โส (กฺุมภโฆสโก) อฺุชฺฌายนฺโต ชียนฺโต คณฺตุวา จตฺตาฬิสโกฏฺิธนฺฏฺานโต เอกํ เอว กหาปณฺ อหฺรติ ๕

โส (กฺุมภโฆสโก) อ.นายกฺุมภโฆสกะนั้น อฺุชฺฌายนฺโต เฟงโทษอยฺุ ชียนฺโต ติเตียน อยฺุ คณฺตุวา ไปแล้ว อหฺรติ ย่อมนำมา กหาปณฺ ซึ่งกหาปณะ เอกํ เอว หนึ่งนั้น เทียว จตฺตาฬิสโกฏฺิธนฺฏฺานโต จากที่แห่งทรัพย์มีโกฏฺิสีลิบเป็นประมาณ ๕

นายกฺุมภโฆสกะนั้น เฟงโทษอยฺุ ติเตียนอยฺุ ไปนำกหาปณะหนึ่งเท่านั้นมาจากที่แห่ง ทรัพย์มี ๔๐ โกฏฺิเป็นประมาณ

โส วิเสสนะของ กฺุมภโฆสโกๆ สุทธกัตตาใน อหฺรติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก

อุชฌายนุโต กิติ ขีณนุโต กิติ อัปภันตรกิริยาของ กุมภโมสโก คนตุวา ปุพพกาลกิริยา ใน อหารติ จตตาทิสโกฐิชนฎจานโต อปาทานใน อหารติ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ เอกัง วิเสสณะของ กหาปณัง อวุตตกัมมะใน อหารติ ฯ

๕๕. สา ตัม กหาปณัม รมโฆ เปเสตวา อตตโน กหาปณน จณิ กตวา ปุน กติปาหจเจเนน ตเถว สาสนัม ปหิณิ ฯ

สา (ปริจาริกา) ตัม กหาปณัม รมโฆ เปเสตวา อตตโน กหาปณน จณิ กตวา ปุน กติปาหจเจเนน ตถา เอว สาสนัม ปหิณิ ฯ

สา (ปริจาริกา) อ.นางสนมนั้น เปเสตวา ส่งไปแล้ว ตัม กหาปณัม ซึ่งกหาปณะนั้น รมโฆ แก่พระราชา กตวา กระทำแล้ว จณิ ซึ่งมหรสพ กหาปณน ด้วยกหาปณะ อตตโน ของตน ปหิณิ ส่งไปแล้ว สาสนัม ซึ่งชาวสาส์น ตถา เอว เหมือนอย่างนั้น นั้นเทียว กติปาหจเจเนน โดยอันล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย ปุน อีก ฯ

นางสนมนั้นส่งกหาปณะนั้นไปถวายแต่พระราชา ทำมหรสพด้วยกหาปณะของตน ส่ง ชาวสาส์นไปเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ โดยผ่านไปสองสามวันอีกครั้ง

สา วิเสสณะของ ปริจาริกาฯ สุทธกัตตนาใน ปหิณิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ตัม วิเสสณะ ของ กหาปณัง อวุตตกัมมะใน เปเสตวา รมโฆ สัมปทานใน เปเสตวาฯ ปุพพกาล- กิริยาใน กตวา อตตโน สามีสัมพันธะใน กหาปณนฯ กระณะใน กตวา จณิ อวุตตกัมมะใน กตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปหิณิ ปุนคัพพ กิริยาวิเสสณะใน ปหิณิ กติปาหจเจเนน ตติยาวิเสสณะใน ปหิณิ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ตถาฯ กิริยา- วิเสสณะใน ปหิณิ สาสนัม อวุตตกัมมะใน ปหิณิ ฯ

๕๖. ปุน ราชา “จณิ กโรนตุ, อกรอนตานัม เอตตโก ทณโหติ อาณาเปสิ ฯ

ปุน ราชา “(ชนา) จณิ กโรนตุ, อกรอนตานัม (ชนานัม) เอตตโก ทณโห (โหติ)” อิติ อาณาเปสิ ฯ

ราชา อ.พระราชา อาณาเปสิ ทรงรับสั่งแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. กโรนตุ จงกระทำ จณิ ซึ่งมหรสพ, ทณโห อ.อาชญา เอตตโก มีประมาณเท่านี้ (โหติ)

ย่อมมี (ชนาน์) แก่ชน ท. อกรโหนฺตานิ ผู้ไม่กระทำอยู่” อิติ ดังนี้ ปุณ อีก ๙

พระราชาทรงรับสั่งว่า “พวกชนจงทำมหรสพ, อาชญาที่มีประมาณเท่านี้ ย่อมมีแก่พวกชนผู้ไม่ทำอยู่”

ราชา สุทธกัตตานิ อาณาเปสิฯ อาชญาตบทกัตตฺวาจก ปุณ กิริยาวิเสสนะใน อาณาเปสิ “ชนา สุทธกัตตานิ กรโหนฺตฺวฺย อาชญาตบทกัตตฺวาจก ฉณ อวุตตกัมมะใน กรโหนฺตฺวฺย, เอตฺตโก วิเสสนะของ ทณฺโฑวฺย สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชญาตบทกัตตฺวาจก อกรโหนฺตานิ วิเสสนะของ ชนानฺย สัมปทานใน โหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาณาเปสิ ๙

๕๗. ปุณปี โส ตาย ตเถว วตฺวา นิปปีพฺยมาโน คนฺตฺวา ตโย กหาปเณ อหริ ๙

ปุณปี โส (กุมภโฆสโก) ตาย (ปริจาริกาย) ตเถว เอว วตฺวา นิปปีพฺยมาโน คนฺตฺวา ตโย กหาปเณ อหริ ๙

โส (กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะนั้น ตาย (ปริจาริกาย) ตเถว เอว วตฺวา นิปปีพฺยมาโน ผู้อันนางสนมนั้น กล่าวแล้ว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว ปีบคั้นอยู่ คนฺตฺวา ไปแล้ว อหริ นำมาแล้ว กหาปเณ ซึ่งกหาปณะ ท. ตโย สาม ปุณปี แม้อีก ๙

นายกุมภโฆสกะนั้น ถูกนางสนมนั้นกล่าวเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละรบเร้าอยู่ ไปนำ กหาปณะ ๓ กหาปณะมาแม้อีกครั้ง

โส วิเสสนะของ กุมภโฆสโกฯ สุทธกัตตานิ อหริฯ อาชญาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ปุณฯ กิริยาวิเสสนะใน อหริ ตาย วิเสสนะของ ปริจาริกายฯ อนภิตกัตตานิ นิปปีพฺยมาโน เอตศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตเถวฯ กิริยาวิเสสนะใน วตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิปปีพฺยมาโนฯ อัพภันฺตรกิริยาของ กุมภโฆสโก คนฺตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อหริ ตโย วิเสสนะของ กหาปเณฯ อวุตตกัมมะใน อหริ ๙

๕๘. สตา เตปี กหาปเณ รณฺโณ เปเสตฺวา ปุณ กติปาหจฺเจน สาสนํ ปหิณฺติ “อิทานิ ปุริเส เปเสตฺวา อิมํ ปกุโกสาเปตฺตุติ ๙

สา (ปริจาริกา) เตปิ กหาปณะ รมโย เปเสตวา ปุน กติปาหจเยน สาสน์ ปหิณิ “อิทานิ (ราชา) ปุริเส เปเสตวา (ปุริเส) อิมิ (กุมภโฆสกะ) ปกุโกสาเปตติ ฯ

สา (ปริจาริกา) อ.นางสนมนั้น เปเสตวา ส่งไปแล้ว เตปิ กหาปณะ ซึ่งกหาปณะ ท. แม่เหล่านั้น รมโย แก่พระราช ปหิณิ ส่งไปแล้ว สาสน์ ซึ่งข่าวสาสน์ กติปา- หจเยน โดยอันล่องไปแห่งวันเล็กน้อย ปุน อีก อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ (ราชา) อ.พระราช เปเสตวา ทรงส่งไปแล้ว ปุริเส ซึ่งบุรุษ ท. (ปุริเส) ยังบุรุษ ท. ปกุโกสาเปตติ จงให้ร้องเรียก อิมิ (กุมภโฆสกะ) ซึ่งนายกุมภโฆสกะนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางสนมนั้นส่งกหาปณะแม่เหล่านั้นไปให้แต่พระราช ส่งข่าวสาสน์ไปโดยผ่านไปสอง สามวันอีกว่า “บัดนี้ ขอพระราชจงส่งพวกบุรุษ แล้วให้เรียกนายกุมภโฆสกะนี้เถิด”

สา วิเสสนะของ ปริจาริกาฯ สุทรกัตตาใน ปหิณิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ เตฯ วิเสสนะของ กหาปณะฯ อวุตตกัมมะใน เปเสตวา รมโย สัมปทานใน เปเสตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปหิณิ ปุน กิริยาวิเสสนะใน ปหิณิ กติปาหจเยน ตติยาวิเสสนะใน ปหิณิ สาสน์ อวุตตกัมมะใน ปหิณิ “อิทานิ กาล- สัตตมี ราชา เหตุกัตตาใน ปกุโกสาเปตติฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุริเส อวุตต- กัมมะใน เปเสตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปกุโกสาเปตติ ปุริเส การิตกัมมะใน ปกุโกสาเปตติ อิมิ วิเสสนะของ กุมภโฆสกะฯ อวุตตกัมมะใน ปกุโกสาเปตติ” อิติศัพท สรุปะใน สาสน์ ฯ

๕๙. ราชา เปเสสิ ฯ

ราชา อ.พระราช เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว ฯ

พระราชาทรงส่งไปแล้ว

ราชา สุทรกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฯ

๖๐. ปุริสา ตตถ คนตฺวา “กุมภโฆสโก นาม กตโรติ ปุจฺจิตฺวา ปริเยสนฺตา ตํ ทิสฺวา “เอहि อมฺโห, ราชา ตํ ปกุโกสตีติ อาหฺสุ ฯ

ปริสา ตตถ (จาเน) คนตฺวา “กมุภโฆสโก นาม กตโร (ปุริโส)” อิติ ปุจฺฉิตฺวา ปริเยสนฺดา ตํ (กมุภโฆสโก) ทิสฺวา “(ตฺว) เอหิ อมุภ, ราชฺา ตํ ปกุโกสตีติ อาหํสุ ๫

ปริสา อ.บุรุษ ท. คนตฺวา ไปแล้ว ตตถ (จาเน) ในที่นั้น ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “กตโร (ปุริโส) อ.บุรุษ คนไหน กมุภโฆสโก นาม ชื่อว่ากมุภโฆสกะ” อิติ ดังนี้ ปริเยสนฺดา แสงหาอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (กมุภโฆสโก) ซึ่งนายกมุภโฆสกะนั้น อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมุภ เนะท่านผู้เจริญ (ตฺว) อ.ท่าน เอหิ จงมา, ราชฺา อ.พระราชฺา ปกุโกสตี ย่อมตรัสเรียก ตํ ซึ่งท่าน” อิติ ดังนี้ ๫

พวกบุรุษไปในที่นั้น ถามว่า “บุรุษคนไหนชื่อว่ากมุภโฆสกะ” แสงหาอยู่ ก็พบเขา แล้วกล่าวว่า “นะท่านผู้เจริญ ท่านจงมา, พระราชฺาย่อมตรัสเรียกหาท่าน”

ปริสา สุทฺธกัตฺตาใน อาหํสุ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตตถ วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน คนตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “นามศัพท์ สัญญาชิตฺกะเข้ากับ กมุภโฆสโก ๆ ก็ดี กตโร ก็ดี วิเสสนะของ ปุริโส ๆ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริเยสนฺดา ๆ อัปภันตริกิริยาของ ปริสา ตํ วิเสสนะของ กมุภโฆสโก ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “อมุภ อาลปนะ ตฺว สุทฺธกัตฺตาใน เอหิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, ราชฺา สุทฺธกัตฺตาใน ปกุโกสตี ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ อวุตตกัมมะใน ปกุโกสตี” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุ ๫

๖๑. โส ภีโต “น มํ ราชฺา ชานาตีติอาทีนิ วตฺวา คนฺตุํ น อิจฺฉิ ๫

โส (กมุภโฆสโก) ภีโต “น มํ ราชฺา ชานาตีติอาทีนิ (วจนานิ) วตฺวา คนฺตุํ น อิจฺฉิ ๫

โส (กมุภโฆสโก) อ.นายกมุภโฆสกะนั้น ภีโต กล่าวแล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว (วจนานิ) ซึ่งคำ ท. อิติอาทีนิ ว่า “ราชฺา อ.พระราชฺา น ชานาติ ย่อมไม่ทรงรู้จัก มํ ซึ่งเรา” อิติอาทีนิ ดังนี้เป็นต้น น อิจฺฉิ ไม่ปรารถนาแล้ว คนฺตุํ เพื่ออันไป ๫

นายกมุภโฆสกะนั้นกล่าวแล้ว กล่าวคำทั้งหลายเป็นต้นว่า “พระราชฺาย่อมไม่ทรงรู้จัก เรา” แล้วไม่ปรารถนาเพื่อจะไป

โส วิเสสนะของ กมุภโฆสโก ๆ สุทฺธกัตฺตาใน อิจฺฉิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ภีโต

วิเสสณะของ กุมภโฆสโก “ราชา สุทรกัตตาใน ชานาติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
นศััพท์ ปฏิเสธะใน ชานาติ มํ อวุตตกัมมะใน ชานาติ” อิติศััพท์ สรุปะใน อาทีนิ
วจนานิ อาทีนิ วิเสสณะของ วจนานิฯ อวุตตกัมมะใน วตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อิจฉิ
คนตุํ ตุมัตถสัมปะทานใน อิจฉิ นศััพท์ ปฏิเสธะใน อิจฉิ ฯ

๖๒. อถ นํ พลกุกาเรน หตุถาทิสฺสุ คเหตุวา อากขุฌิสฺสุ ฯ

อถ (ปุริสา) นํ (กุมภโฆสโก) พลกุกาเรน หตุถาทิสฺสุ (อวยเวสุ) คเหตุวา อากขุฌิสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น (ปุริสา) อ.บุรุษ ท. คเหตุวา จับแล้ว นํ (กุมภโฆสโก) ซึ่งนายกุมภ-
โฆสโกนั้น หตุถาทิสฺสุ (อวยเวสุ) ที่อวัยวะ ท. มีมือเป็นต้น พลกุกาเรน โดยการ
กระทำด้วยกำลัง อากขุฌิสฺสุ คร่ำมาแล้ว ฯ

ที่นั่น พวกบุรุษพากันจับนายกุมภโฆสโกนั้นที่อวัยวะทั้งหลายมีมือเป็นต้นโดยผลการ
แล้วฉุดคร่ำมา

อถ กาลสัตตมี ปุริสา สุทรกัตตาใน อากขุฌิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นํ วิเสสณะ
ของ กุมภโฆสโกฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา พลกุกาเรน ตติยาวิเสสณะใน คเหตุวา
หตุถาทิสฺสุ วิเสสณะของ อวยเวสุฯ วิสยาธาระใน คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
อากขุฌิสฺสุ ฯ

๖๓. สา อิตถิ เต ทิสฺวา “อเร ทุพฺพินีตา ตุมฺเห มม ชามาตรํ หตุถาทิสฺสุ คเหตุํ
อนนฺจฉวิกาติ ตชฺเชตฺวา “เอหิ ตาต, มา ภายิ, ราชานํ ทิสฺวา ตว หตุถาทิกาหกานํ
หตุเถเยว ฉินฺหาเปสฺสามิติ ธีตรํ อาทาย ปุโรโต คนฺตฺวา ราชเคหํ ปตฺวา เวสํ
ปรีวตฺเตตฺวา สพฺพาลงฺการปฏิมณฺหิตา เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ ฯ

สา อิตถิ เต (ปุริเส) ทิสฺวา “อเร ทุพฺพินีตา (ปุริสา) ตุมฺเห มม ชามาตรํ หตุถาทิสฺสุ
(อวยเวสุ) คเหตุํ อนนฺจฉวิกา (อตุถ)” อิติ ตชฺเชตฺวา “(ตุว) เอหิ ตาต, (ตุว) มา ภายิ, (อห)
ราชานํ ทิสฺวา (ราชานํ) ตว หตุถาทิกาหกานํ (ปุริสานํ) หตุเถ เอว ฉินฺหาเปสฺสามิติ (วตุวา)
ธีตรํ อาทาย ปุโรโต คนฺตฺวา ราชเคหํ ปตฺวา เวสํ ปรีวตฺเตตฺวา สพฺพาลงฺการปฏิมณฺหิตา
เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ ฯ

สา อิตถิ อ.หญิงนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว เต (ปุริเส) ซึ่งบุรุษ ท. เหล่านั้น ตชฺเชตฺวา
 คูกคามแล้ว อิติ ว่า “ทฺพฺพินิตา (ปุริสา) เนาะบุรุษ ท. ผู้อันบุคคลนำไปให้วิเศษได้
 โดยยากแล้ว อเร วัยฺย ตุมฺเห อ.เจ้า ท. อนนฺนุจฺฉวิกา เป็นผู้ไม่สมควร คเหตุํ เพื่อ
 อันจับ ชามาตรํ ซึ่งลูกเขย มม ของเรา หตฺถาทิสฺสุ (อวยเวสุ) ที่อวัยวะ ท. มีมือ
 เป็นต้น (อตุถ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาท เนาะพ้อ (ตฺวํ)
 อ.เธอ เอหิ จงมา, (ตฺวํ) อ.เธอ มา ภายิ อยากลัวแล้ว, (อหํ) อ.เรา ทิสฺวา ฝ้าแล้ว
 ราชานํ ซึ่งพระราช (ราชานํ) ทูลยังพระราชชา จินฺหาเปสฺสามิ จักให้ตัด หตฺถ
 เอว ซึ่งมีอ ท. (ปุริสานํ) ของบุรุษ ท. หตฺถาทิคากานํ ผู้จับอวัยวะมีมือเป็นต้น
 ตว ของเธอ นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อาทาย พาเอาแล้ว ธีตรํ ซึ่งธิดา คนฺตฺวา
 ไปแล้ว ปฺรโต ในที่ข้างหน้า ปตฺวา ถึงแล้ว ราชเคหํ ซึ่งพระราชวัง เวสํ ยังเพศ
 ปริวตฺเตตฺวา ให้เป็นไปรอบแล้ว สพฺพาลงการปฏิมณฺฑิตา ผู้ประดับแล้ว
 ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง อฏฺฐาสิ ได้ยืนแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

หญิงนั้นเห็นพวกบุรุษเหล่านั้น ก็คูกคามว่า “เนาะพวกบุรุษที่บุคคลแนะนำได้ยากไว้ย
 พวกท่านเป็นผู้ไม่สมควรเพื่อจะจับลูกเขยของเราที่อวัยวะทั้งหลายมีมือเป็นต้น” กล่าว
 ว่า “เนาะพ้อ เธอจงมา, เธออย่ากลัวไปเลย, เราฝ้าพระราชแล้ว จะทูลพระราชให้
 ตัดมือทั้งหลายของพวกจับอวัยวะมีมือเป็นต้นของเธอ” ดังนี้แล้ว ก็พาเอาธิดาไปก่อน
 ถึงพระราชวัง เปลี่ยนเพศ ประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร

สา วิเสสฺนะของ อิตฺถิ ๆ สฺสทกฺตฺตานิ อฏฺฐาสิ ๆ อาชยตบทกฺตฺตฺวาจก เต วิเสสฺนะของ
 ปุริเส ๆ อวตฺตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ตชฺเชตฺวา “อเร กิติ ทฺพฺพินิตา กิติ
 วิเสสฺนะของ ปุริสา ๆ อาลปนะ ตุมฺเห สฺสทกฺตฺตานิ อตุถ ๆ อาชยตบทกฺตฺตฺวาจก มม
 สามีสัมพันธะใน ชามาตรํ ๆ อวตฺตกัมมะใน คเหตุํ หตฺถาทิสฺสุ วิเสสฺนะของ อวยเวสุ ๆ
 วิสยาธาระใน คเหตุํ ๆ ตุมฺตถสัมปทานใน อนนฺนุจฺฉวิกา ๆ วิกติกฺตฺตานิ อตุถ” อิติศัพท์
 อากาเรใน ตชฺเชตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ตาท อาลปนะ ตฺวํ สฺสทกฺตฺตานิ
 เอหิ ๆ อาชยตบทกฺตฺตฺวาจก, ตฺวํ สฺสทกฺตฺตานิ ภายิ ๆ อาชยตบทกฺตฺตฺวาจก
 มาศฺพท์ ปฏฺิเสธะใน ภายิ, อหํ เหตุกฺตฺตานิ จินฺหาเปสฺสามิ ๆ อาชยตบทเหตุ-
 กฺตฺตฺวาจก ราชานํ อวตฺตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺหาเปสฺสามิ ราชานํ
 การิตกัมมะใน จินฺหาเปสฺสามิ ตว สามีสัมพันธะใน หตฺถาทิคากานํ ๆ วิเสสฺนะของ

ปฐิธานันจ สามีสัมพันธะใน หตถเ อเวศัพท อวธารณะเข้ากับ หตถจ อวุตตกัมมะ
 ใน ฉินหาเปสสามิ” อิตติศัพท อาการะใน วตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อาทาย ฐีตร
 อวุตตกัมมะใน อาทายจ สมานกาลกิริยาใน คนตวา ปุโรโต วิสยาธาระใน คนตวาจ
 ปุพพกาลกิริยาใน ปตวา ราชเคห สัมปาปญญีกัมมะใน ปตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปริวตเตตวา เวส การิตกัมมะใน ปริวตเตตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน สพพาลงการ-
 ปฏิมณฑิตาจ วิเสสณะของ อิตถี เอกมนต วิสยาธาระใน อฏฐจาสิ ๗

๖๔. อิตรมปิ ปริกขุตติตวา อานยีสุเยว ๗

(ปฐิสา) อิตรมปิ (กุมภโฆสกะ) ปริกขุตติตวา อานยีสุ เอว ๗

(ปฐิสา) อ.บุรุษ ท. ปริกขุตติตวา คร่าไปรอบแล้ว อิตรมปิ (กุมภโฆสกะ) ซึ่ง
 นายกุมภโฆสกะ แม้นอกนี้ อานยีสุ เอว นำมาแล้วนั้นเทียว ๗

พวกบุรุษพากันจุดคร่านายกุมภโฆสกะแม้นอกนี้ นำมาแล้วนั้นแหละ

ปฐิสา สุกทกัตตาใน อานยีสุจ อาขยาตบทกัตตวาจก อพิศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ
 อิตรจ วิเสสณะของ กุมภโฆสกะจ อวุตตกัมมะใน ปริกขุตติตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน
 อานยีสุ เอเวศัพท อวธารณะเข้ากับ อานยีสุ ๗

๖๕. อถ นั วนุทิตวา จิตั ราชา อาห “ตวั กุมภโฆสโก นามาติ ๗

อถ นั (กุมภโฆสกะ) วนุทิตวา จิตั ราชา อาห “ตวั กุมภโฆสโก นาม (อสิ)” อิติ ๗

อถ ครั้งนั้น ราชา อ.พระราชา อาห ตรัสแล้ว นั (กุมภโฆสกะ) กะนายกุมภโฆสกะ
 นั้น วนุทิตวา จิตั ผู้ถววยบังคมแล้ว ยืนอยู่แล้ว อิติ ว่า “ตวั อ.เธอ กุมภโฆสโก
 นาม เป็นผู้ชื่อว่ากุมภโฆสกะ (อสิ) ย่อมเป็นหรือ” อิติ ดังนี้ ๗

ที่นั้น พระราชาตรัสกับนายกุมภโฆสกะนั้นผู้ถววยบังคมแล้วยืนอยู่แล้วว่า “เธอเป็นผู้
 ชื่อว่ากุมภโฆสกะหรือ”

อถ กาลสัตตมี ราชา สุกทกัตตาใน อาหจ อาขยาตบทกัตตวาจก นั วิเสสณะของ
 กุมภโฆสกะจ ออกถิตกัมมะใน อาห วนุทิตวา ปุพพกาลกิริยาใน จิตจ วิเสสณะของ

กุมภโฆสกัม “ตฺวํ สุทฺธกัตฺตํใน อสิจฺจ อายฺยตบฺทกัตฺตฺวํจาก นามคัप्พํ สัณฺญาโชตฺกํ
เข้ากัปฺ กุมภโฆสกโกจฺจ สัณฺญาวิกิตกัตฺตํใน อสิ” อิติคัप्พํ อากาเรใน อหา ฯ

๖๖. “อาม เทวาทิ ฯ

(กุมภโฆสกโก) “อาม (เอวํ) เทวาทิ (อาห) ฯ

(กุมภโฆสกโก) อ.นายกุมภโฆสกะ **(อาห)** กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์
ผู้สมมุติเทพ อาม พระเจ้าข้า เอวํ อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

นายกุมภโฆสกะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระเจ้าข้า”

กุมภโฆสกโก สุทฺธกัตฺตํใน อหาจฺจ อายฺยตบฺทกัตฺตฺวํจาก “เทว อาลปนํ อามคัप्พํ
สัมปฏฺิจฺฉนัตฺถะ เอวํ สัจจววจกฺลึงคัตฺถะ” อิติคัप्พํ อากาเรใน อหา ฯ

๖๗. “กัการณา มหารณํ วญฺเจตฺวา ชาทสิตี ฯ

(ราชา) “(ตฺวํ) กัการณา มหารณํ วญฺเจตฺวา ชาทสิตี (ปฺจฺฉิ) ฯ

(ราชา) อ.พระราช **(ปฺจฺฉิ)** ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.เธอ วญฺเจตฺวา ลวงแล้ว
ชาทสิ ย่อมเคี้ยวกิน มหารณํ ซึ่งทรัพย์มาก กัการณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสถามว่า “เธอลวงแล้วย่อมเคี้ยวกินทรัพย์มาก เพราะเหตุอะไร”

ราชา สุทฺธกัตฺตํใน ปฺจฺฉิจฺจ อายฺยตบฺทกัตฺตฺวํจาก “ตฺวํ สุทฺธกัตฺตํใน ชาทสิจฺจ
อายฺยตบฺทกัตฺตฺวํจาก กัการณา เหตุใน วญฺเจตฺวา มหารณํ อวฺตุตกัมฺมะใน
วญฺเจตฺวาจฺจ สมานกาลกิริยาใน ชาทสิ” อิติคัप्พํ อากาเรใน ปฺจฺฉิ ฯ

๖๘. “กฺโต เม เทว ธนํ, ภตฺตี กตฺวา ชีวามิตฺติ ฯ

(กุมภโฆสกโก) “กฺโต (จฺานโต) เม เทว ธนํ (ภวิสฺสตี), (อหํ) ภตฺตี กตฺวา ชีวามิตฺติ (อาห) ฯ

(กุมภโฆสกโก) อ.นายกุมภโฆสกะ **(อาห)** กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์
ผู้สมมุติเทพ ธนํ อ.ทรัพย์ เม ของข้าพระองค์ ภวิสฺสตี จักมี กฺโต (จฺานโต) แต่

ที่ไหน, (อห) อ.ข้าพระองค์ กตฺวา กระทำแล้ว ภตฺติ ซึ่งการรับจ้าง ชีวามิ ย่อมเป็นอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

นายกุมภโฆสกะกล่าวว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ทรัพย์ของข้าพระองค์จักมีแต่ที่ไหน, ข้าพระองค์ทำการรับจ้าง ย่อมเป็นอยู่”

กุมภโฆสโก สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปนะ ชนฺ สุททกัตตา ใน ภวิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุโต วิเสสนะของ จานโตฯ อปาทานใน ภวิสฺสตีเม สามีสัมพันธะใน ชนฺ, อหฺ สุททกัตตาใน ชีวามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภตฺติ อุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชีวามิ” อิตฺตฺัพพ อากาเรใน อาห ฯ

๖๙. “มา เอวํ กิริ, ก็ อมฺเห วณฺเจสฺตีติ ฯ

(ราชา) “(ตุว) มา เอวํ กิริ, (ตุว) ก็ อมฺเห วณฺเจสฺตีติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ มา กิริ อย่างกระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้, (ตุว) อ.เธอ วณฺเจสิ ย่อมลวง อมฺเห ซึ่งเรา ท. ก็ เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสว่า “เธออย่าทำอย่างนี้, เธอย่อมลวงพวกเราเพราะเหตุอะไร”

ราชา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตุวํ สุททกัตตาใน กิริฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาตฺตฺัพพ ปฏฺวิเสระใน กิริ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน กิริ, ตุวํ สุททกัตตาใน วณฺเจสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิตฺตฺัพพ ปุจฺฉนฺตถะ อมฺเห อุตตกัมมะใน วณฺเจสิ” อิตฺตฺัพพ อากาเรใน อาห ฯ

๗๐. “น วณฺเจมิ เทว, นตฺถิ เม ชนฺนฺติติ ฯ

(กุมภโฆสโก) “(อห) น วณฺเจมิ เทว, นตฺถิ เม ชนฺนฺติติ (อาห) ฯ

(กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (อห) อ.ข้าพระองค์ น วณฺเจมิ ย่อมไม่ลวง, ชนฺ อ.ทรัพย์ เม ของข้าพระองค์ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

นายกุมภโฆสกะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ข้าพระองค์ยอมไม่หลอกลวง, ทรัพย์สินของข้าพระองค์ไม่มี”

กุมภโฆสโก สุทกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทว อาลปนะ อหฺ สุทกัตตา ใน วณเจมิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพท์ ปฏิสระใน วณเจมิ, ชนฺ สุทกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน ชนฺ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฯ

๗๑. อถ สสุ ราชา เต กหาปณ ทสเสตฺวา “อิมะ กหาปณา กสฺสาติ อาหฯ

อถ อสฺส (กุมภโฆสกสฺส) ราชา เต กหาปณ ทสเสตฺวา “อิมะ กหาปณา กสฺสาติ อาหฯ

อถ ครั้งนั้น ราชาน อ.พระราชาน ทสเสตฺวา แสดงแล้ว เต กหาปณ ซึ่งกหาปณะ ท. เหล่านั้น อสฺส (กุมภโฆสกสฺส) แก่นายกุมภโฆสกะนั้น อาห ตรีสแล้ว อิติ ว่า “อิมะ กหาปณา อ.กหาปณะ ท. เหล่านี้ กสฺส ของใคร” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระราชานแสดงกหาปณะเหล่านั้นแก่นายกุมภโฆสกะนั้น ตรีสว่า “กหาปณะเหล่านี้เป็นของใคร”

อถ กาลสํตตมี ราชาน สุทกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อสฺส วิเสสนะของ กุมภโฆสกสฺสฯ สัมปทานใน ทสเสตฺวา เต วิเสสนะของ กหาปณฯ อวุตตกัมมะใน ทสเสตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อิมะ วิเสสนะของ กหาปณฯ ลิงคัตถะ กสฺส สามีสัมพันธะใน อิมะ กหาปณา” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฯ

๗๒. โส สณฺขานิตฺวา “อโห นฺนุโจมฺหิ, กถํ นุ โข อิมะ รมฺโฆ หตฺถํ ปตฺตาติ อิตฺโต จิตฺโต จ โอลเณฺโต ตา เทวปี มณฺฑิตปสาธิตา คพฺภทวารมฺมุเล จิตา ทิสฺวา “ภาริยํ วตฺติ กมฺมํ, อิมานฺหิ รมฺณา ปโยชิตานฺหิ ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตสิ ฯ

โส (กุมภโฆสโก) สณฺขานิตฺวา “อโห (อหฺ) นฺนุโจ อมฺหิ, กถํ นุ โข อิมะ (กหาปณา) รมฺโฆ หตฺถํ ปตฺตาติ (จินฺเตตฺวา) อิตฺโต (ปสฺสโต) จ อิตฺโต (ปสฺสโต) จ โอลเณฺโต ตา (อิตฺถิโย) เทวปี มณฺฑิตปสาธิตา คพฺภทวารมฺมุเล จิตา ทิสฺวา “ภาริยํ วต อิทํ กมฺมํ, อิมานฺหิ (อิตฺถิ) รมฺณา ปโยชิตานฺหิ ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตสิ ฯ

โส (กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะนั้น สยซานิตวา จำได้แล้ว (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อโห โอ (อห) อ.เรา นกฺุโจ เป็นผู้ฉิบหายแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น, อิเม (กหาปณา) อ.กหาปณะ ท. เหล่านี้ ปตฺตฺตา ถึงแล้ว หตฺถิ ซึ่งพระหัตถ์ รมฺโถ ของพระราชชา กถฺ หุ โข อย่างไรหนอแล” อิติ ดังนี้ โอลเณฺโต แลดูอยู่ อิตฺ (ปสฺสโต) จ ข้างนี้ด้วย อิตฺ (ปสฺสโต) จ ข้างนี้ด้วย ทิสฺวา เห็นแล้ว ตา (อิตฺถิโย) ซึ่งหญิง ท. เหล่านั้น เทวปี แม่ทั้งสอง มณฺฑิตปสาธิตา ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว จิตา ผู้ยืนอยู่แล้ว คพฺภทวารมฺมุเล ณ ที่ใกล้แห่งประตูแห่งห้อง จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อหิ กมฺมํ อ.กรรมนี้ ภาริยํ วัต หนักหนอ, อิม่าหิ (อิตฺถิหิ) อันหญิง ท. เหล่านี้ รมฺญา ปโยชิตาหิ เป็นผู้อันพระราชชา ทรงประกอบแล้ว ภวิตพฺพํ ฟังเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นายกุมภโฆสกะนั้นจำได้แล้ว คิดว่า “โอ เราเป็นผู้ฉิบหายแล้ว, กหาปณะเหล่านี้ถึงพระหัตถ์ของพระราชชาได้อย่างไรหนอ” แลดูอยู่ทั้งข้างนี้และข้างโน้น เห็นหญิงเหล่านั้นแม่ทั้งสองผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ใกล้ประตูห้อง คิดว่า “กรรมนี้หนักหนอ, หญิงพวกนี้ฟังเป็นผู้ที่พระราชชาประกอบขึ้น”

โส วิเสสณะของ กุมภโฆสโก ๆ สุทฺรกตฺตฺตาใน จินฺเตสิ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺตฺวาจาก สยซานิตวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตวา “อโห สังเวคตฺตฺเถ อหิ สุทฺรกตฺตฺตาใน อมฺหิ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺตฺวาจาก นกฺุโจ วิกตฺกตฺตฺตาใน อมฺหิ, อิเม วิเสสณะของ กหาปณา ๆ สุทฺรกตฺตฺตาใน ปตฺตฺตา ๆ กิตบทกตฺตฺตฺวาจาก กถฺศัพฺพํ ปุจณฺนตฺตฺเถ นุศฺพํ สังกปฺปตฺตฺเถ โชศัพฺพํ วจนาลังการะ รมฺโถ สามีสัมพันธะใน หตฺถิ ๆ สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปตฺตฺตา” อิตฺศัพฺพํ อาการะใน จินฺเตตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลเณฺโต อิตฺ สองบท วิเสสณะของ ปสฺสโต ๆ สองบท ตติยาวิเสสณะใน โอลเณฺโต จ สองศัพฺพํ ปทสมฺมุจยตฺตฺเถเข้ากับ อิตฺ ปสฺสโต และ อิตฺ ปสฺสโต โอลเณฺโต อัปภันตฺรกิริยาของ กุมภโฆสโก อปฺศัพฺพํ อเปกขตฺตฺเถเข้ากับ เทว ตา กิตฺติ เทว กิตฺติ มณฺฑิตปสาธิตา กิตฺติ จิตา กิตฺติ วิเสสณะของ อิตฺถิโย ๆ อวฺตกัมมะใน ทิสฺวา คพฺภทวารมฺมุเล วิสยาธาระใน จิตา ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “ภาริยํ กิตฺติ อหิ กิตฺติ วิเสสณะของ กมฺมํ ๆ ลิงคตฺตฺเถ วัตศัพฺพํ สังกตฺตฺเถ, อิม่าหิ วิเสสณะของ อิตฺถิหิ ๆ อนภิทกตฺตฺตาใน ภวิตพฺพํ ๆ กิตบทภาวจาก รมฺญา อนภิทกตฺตฺตาใน ปโยชิตาหิ ๆ วิกตฺกตฺตฺตาใน ภวิตพฺพํ” อิตฺศัพฺพํ อาการะใน จินฺเตสิ ฯ

๗๓. อถ นั ราชา “วเทหิ โภ, กสฺมา เอวํ กโรสึติ อาห ฯ

อถ นั (กุมภโฆสกํ) ราชา “(ตฺวํ) วเทหิ โภ, (ตฺวํ) กสฺมา เอวํ กโรสึติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น ราชา อ.พระราชชา อาห ตรัสแล้ว นั (กุมภโฆสกํ) กะนายกุมภโฆสกะ นั้น อิติ ว่า “โภ ตูก่อนท่านผู้เจริญ (ตฺวํ) อ.เธอ วเทหิ จงกล่าว, (ตฺวํ) อ.เธอ กโรสิ ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระราชาตรัสกับนายกุมภโฆสกะนั้นว่า “ท่านผู้เจริญ เธอจงกล่าว, เธอย่อมกระทำอย่างนี้ เพราะเหตุอะไร” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี ราชา สุทรกัตตานิ อาห ฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก นั วิเสสนะของ กุมภโฆสกํ อกถิตกัมมะใน อาห “โภ อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตานิ วเทหิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก, ตฺวํ สุทรกัตตานิ กโรสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก กสฺมา เหตุไฉน กโรสิ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน กโรสิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๗๔. “นิสฺสโย เม นตฺถิ เทวาติ ฯ

(กุมภโฆสกํ) “นิสฺสโย (ปุคฺคโล) เม นตฺถิ เทวาติ (อาห) ฯ

(กุมภโฆสกํ) อ.นายกุมภโฆสกะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมุติเทพ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล นิสฺสโย ผู้เป็นที่พึ่ง เม ของข้าพระองค์ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

นายกุมภโฆสกะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ บุคคลผู้เป็นที่พึ่งของข้าพระองค์ ย่อมไม่มี”

กุมภโฆสกํ สุทรกัตตานิ อาห ฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “เทว อาลปนะ นิสฺสโย วิเสสนะของ ปุคฺคโล ฯ สุทรกัตตานิ นตฺถิ ฯ กิริยาบทกัตตฺวจาก เม สามีสัมพันธะใน นิสฺสโย” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๗๕. “มาทิสฺโส นิสฺสโย น วญฺญูตฺติติ ฯ

(ราชา) “มาทิสो นิสฺสโย (ปุคฺคโล) น วฏฺฏตีติ (อาห) ๕

(ราชา) อ.พระราชธา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล นิสฺสโย ผู้เป็นที่ อาศัย มาทิสอ ผู้เช่นกับเรา น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควรหรือ” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชธาตรัสว่า “บุคคลผู้เป็นที่พึ่งผู้เช่นกับเรา ย่อมไม่ควรหรือ”

ราชา สุทรกัตตทาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มาทิสอ กัตี นิสฺสโย กัตี วิเสสนะ ของ ปุคฺคโล๑ สุทรกัตตทาใน วฏฺฏติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคัพท ปฏฺวิเสชนะใน วฏฺฏติ” อิติคัพท อาการะใน อาห ๕

๗๖. “กลฺยาณํ เทว, สเจ เม เทโว นิสฺสโย โหตีติ ๕

(กุมภโฆสโก) “กลฺยาณํ (กมฺม) เทว, สเจ เม เทโว นิสฺสโย โหตีติ (อาห) ๕

(กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมุติเทพ (กมฺม) อ.กรรม กลฺยาณํ อੰนงาม, สเจ ถ้าว้า เทโว อ.พระองค์ผู้สมมุติ เทพ นิสฺสโย เป็นที่พึ่ง เม ของข้าพระองค์ โหติ ย่อมเป็นไชร์” อิติ ดังนี้ ๕

นายกุมภโฆสกะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ กรรมอੰนงาม, ถ้าว้าพระองค์ ผู้สมมุติเทพเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์ไชร์” ดังนี้

กุมภโฆสโก สุทรกัตตทาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปนะ กลฺยาณํ วิเสสนะของ กมฺม๑ ลิงคัตตะ, สเจ ปริกัปปัตตะ เทโว สุทรกัตตทาใน โหติ๑ อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน นิสฺสโย๑ วิกตีกัตตทาใน โหติ” อิติคัพท อาการะใน อาห ๕

๗๗. “โหมิ โภ, กิตฺตกํ เต ธนฺนติ ๕

(ราชา) “(อหํ นิสฺสโย) โหมิ โภ, กิตฺตกํ เต ธนฺนติ (อาห) ๕

(ราชา) อ.พระราชธา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ (อหํ) อ.เรา นิสฺสโย เป็นที่พึ่ง โหมิ ย่อมเป็น, ธนํ อ.ทรัพย์ เต ของท่าน กิตฺตกํ มีประมาณ เท่าไร” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชชาตรัสว่า “ดูก่อนท่านผู้เจริญ เราเป็นที่พึงให้, ทรัพย์ของท่านมีประมาณเท่าไร”
 ราชา สุทนต์กัตตาดาน อหะห อายยาตบทกัตตวาจก “โฆ อาลปนะ อหัง สุทนต์กัตตาดาน
 โหมิห อายยาตบทกัตตวาจก นิสฺสโย วิกตีกัตตาดาน โหมิ, กิตฺตกั วิเสสนะของ ฌน
 เต สามีสัมพันธะใน ฌนห ลิงคัตตะ” อิตฺตัพพ อาการะใน อหะห ๗

๗๘. “จตุตทาฬิส โภภฺยโย เทวาติ ๗

(กุมภโฆสโก) “จตุตทาฬิส โภภฺยโย (สนฺติ) เทวาติ (อหะห) ๗

(กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะ (อหะห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้ำแต่พระองค์
 ผู้สมมุติเทพ โภภฺยโย อ.โภภฺย ท. จตุตทาฬิส สีสิบ (สนฺติ) มีอยู่” อิติ ดังนี้ ๗

นายกุมภโฆสกะกราบทูลว่า “ข้ำแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ มี ๔๐ โภภฺย”

กุมภโฆสโก สุทนต์กัตตาดาน อหะห อายยาตบทกัตตวาจก “เทว อาลปนะ จตุตทาฬิส
 วิเสสนะของ โภภฺยโยห สุทนต์กัตตาดาน สนฺติห อายยาตบทกัตตวาจก” อิตฺตัพพ อาการะ
 ใน อหะห ๗

๗๙. “กั ลทฺฐั วฏฺฐตีติ ๗

(ราชา) “(ตยา) กั ลทฺฐั วฏฺฐตีติ (อหะห) ๗

(ราชา) อ.พระราชชา (อหะห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตยา) กั ลทฺฐั อ.อัน- อันเชอ -ได้
 ซึ่งอะไร วฏฺฐติ ยอมควร” อิติ ดังนี้ ๗

พระราชชาตรัสว่า “การที่เธอได้อะไร จึงจะควร”

ราชา สุทนต์กัตตาดาน อหะห อายยาตบทกัตตวาจก “ลทฺฐั ตุมัตถกัตตาดาน วฏฺฐติห
 อายยาตบทกัตตวาจก ตยา อนภิทกัตตาดาน ลทฺฐั กั อวุตตกัมมะใน ลทฺฐั” อิตฺตัพพ
 อาการะใน อหะห ๗

๘๐. “สกฏานิ เทวาติ ฯ

(กุมภโฆสโก) “(มยา) สกฏานิ (ลหุञ् วกฺกฺติ) เทวาติ (อาห) ฯ

(กุมภโฆสโก) อ.นายกุมภโฆสกะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยา) สกฏานิ (ลหุञ्) อ.อัน- อันข้าพระองค์ -ได้ ซึ่งเกี่ยวน ท. (วกฺกฺติ) ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

นายกุมภโฆสกะกราบทูลว่า “การที่ข้าพระองค์ได้เกี่ยวนทั้งหลาย ย่อมควร” ดังนี้

กุมภโฆสโก สุทนต์ตตนาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปนะ ลหุञ् ตุมัตถกัตตนาใน วกฺกฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา อนภิทกัตตนาใน ลหุञ् สกฏานิ อวุตตกัมมะใน ลหุञ्” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๘๑. ราชา อนเนกสทานิ สกฏานิ โยชาเปตฺวา ปหิณฺตีวาทํ ฌนํ อาหาราเปตฺวา
ราชงฺคเณ ราสี กาทเรตฺวา ราชคหฺวาสิโน สนนฺิปาตาเปตฺวา “อตุถิ กสฺสจฺจ อิมสฺมึ
นคเร เอตตํ ฌนฺนํ ปุจฺฉิตฺวา, “นตุถิ เทวาติ, “กึ ปนสฺส กาทุํ วกฺกฺตฺติ,
“สกฺกการํ ตสฺส เทวาติ วุตฺเต, มหฺนเตน สกฺกาเรน ตํ เสฏฺฐิจฺฉาเน จเปตฺวา ตสฺสา
รึตฺรํ ตสฺส ทตฺวา เตน สทฺธิ สตุถฺ สนนฺิกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา “ภนฺเต ปสฺสถิมํ
ปฺริสํ, เอวฺรุโป ฐิตฺมา นาม นตุถิ, จตฺตวาฬิสโกฏฺวิวิโว โหนฺโตปิ อุกฺพิลลาวิตากการํ
วา อสฺมิมานมตฺตํ วา น กโรติ, กปฺโณ วีย ปิไลตํ นีวาเสตฺวา ฆตฺกวีถิยํ
ภตฺติ กตฺวา ฐีวฺนโต มยา อิมินา นาม อฺปาเยน ฌาโต, ชานิตฺวา จ ปน
ปฏฺโกสาเปตฺวา สชนภาวํ สมฺปฏฺิจฺฉาเปตฺวา ตํ ฌนํ อาหาราเปตฺวา เสฏฺฐิจฺฉาเน
จปิโต, ฐิตาปิสฺส มยา ทินฺนา, ภนฺเต มยา เอวฺรุโป ฐิตฺมา น ทิฏฺฐจฺฟูโปติ อาห ฯ

ราชา (ราชปฺริสํ) อนเนกสทานิ สกฏานิ โยชาเปตฺวา ปหิณฺตีวาทํ (ราชปฺริสํ) ตํ ฌนํ อาหาราเปตฺวา
ราชงฺคเณ ราสี กาทเรตฺวา ราชคหฺวาสิโน (ชเน) สนนฺิปาตาเปตฺวา “อตุถิ กสฺสจฺจ อิมสฺมึ นคเร
เอตตํ ฌนฺนํ ปุจฺฉิตฺวา, “นตุถิ (กสฺสจฺจ อิมสฺมึ นคเร เอตตํ ฌนํ) เทวาติ (วจเน ชเนหิ
วุตฺเต), “(มยา) กึ ปน อสฺส (ปฺริสสฺส) กาทุํ วกฺกฺตฺติ (วตฺวา), “(ตุมเหหิ) สกฺกการํ ตสฺส
(ปฺริสสฺส) (กาทุํ วกฺกฺติ) เทวาติ (วจเน ชเนหิ) วุตฺเต, มหฺนเตน สกฺกาเรน ตํ (กุมภโฆสกํ)
เสฏฺฐิจฺฉาเน จเปตฺวา ตสฺสา (ปฺริจาริกาย) รึตฺรํ ตสฺส (กุมภโฆสกสฺส) ทตฺวา เตน

(กุมภโฆสเกน) สหฐี สตุฏฺฐ สนฺตีกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา “(ตุมฺเห) ฆนฺเต ปสฺสธ อิมํ ปุริสํ, เอวฺรุโป ฐิตีมา นาม (ปุริโส) นตฺถิ, (โส ปุริโส) จตฺตาศิสโกฏฺฐิวิโก โหนฺโตปิ อุพฺพิลลาวิตาการํ วา อสฺมิมานมตฺตํ (อาการํ) วา น กโรติ, (อโย ปุริโส) กปฺโณ วีย (หุตฺวา) ปีโลติกํ นิวาเสตฺวา ภาตฺทวียํ ภาตี กตฺวา ฐีวฺนโต มยา อิมินา นาม อุปาเยน ฉาโต, (อโย ปุริโส มยา) ชานิตฺวา จ ปน (ปุคฺคัล) ปกฺโกสาเปตฺวา (อิมํ ปุริสํ อตฺตโน) สรณภาวํ สมฺปฏฺฐิจาเปตฺวา (ปุคฺคัล) ตํ ฐนํ อหฺราเปตฺวา เสฏฺฐิจฺจุจฺจาเน จปิโต, ฐิตาปี อสฺส (ปุริสฺสส) มยา ทินฺนา, ฆนฺเต มยา เอวฺรุโป ฐิตีมา (ปุริโส) น ทิฏฺฐปฺพุโป (โหติ)” อิติ อห ๕

ราชา อ.พระราชชา (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ โยชาเปตฺวา ให้ประกอบแล้ว สกฺกฺวานิ ซึ่งเกี่ยวน ท. อเนกสฺตานิ มีร้อยมิใช่หนึ่ง ปหิณฺตีตฺวา ทรงส่งไปแล้ว (ราชปุริส) ยังราชบุรุษ อหฺราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว ตํ ฐนํ ซึ่งทรัพย์นั้น การेतฺวา ให้กระทำแล้ว ราสี ให้เป็นกอง ราชฆคฺเณ ที่เนินแห่งพระราชชา (ชเน) ยังชน ท. ราชคหฺวาสิโน ผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์โดยปกติ สนฺนิปาตฺวาเปตฺวา ให้ประชุมกันแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “ฐนํ อ.ทรัพย์ เอตฺตํ มีประมาณเท่านี้ อิมฺสฺมิ นคเร ในพระนครนี้ กสฺสจฺจิ ของใครๆ อตฺถิ มีอยู่หรือ” อิติ ดั่งนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ฐนํ) อ.ทรัพย์ (เอตฺตํ) อันมีประมาณเท่านี้ (อิมฺสฺมิ นคเร) ในพระนครนี้ (กสฺสจฺจิ) ของใครๆ นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดั่งนี้ (ชเนหิ) อันชน ท. วุตฺเต กราบทูลแล้ว, (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปน กิ (มยา) ก็ อสฺส (ปุริสฺสส) กาคฺตุ อ.อัน- อันเรา -กระทำ ซึ่งอะไร แก่บุรุษนั้น วฏฺฐติ ย่อมควร” อิติ ดั่งนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ตุมฺเหหิ) สกฺกการํ ตสฺส (ปุริสฺสส) (กาคฺตุ) อ.อัน- อันพระองค์ -กระทำ ซึ่งสักการะ แก่บุรุษนั้น (วฏฺฐติ) ย่อมควร” อิติ ดั่งนี้ (ชเนหิ) อันชน ท. วุตฺเต กราบทูลแล้ว, จเปตฺวา ทรงตั้งไว้แล้ว ตํ (กุมภโฆสก) ซึ่งนายกุมภโฆสกะนั้น เสฏฺฐิจฺจุจฺจาเน ในตำแหน่งแห่งเศรษฐี สกฺกาเรน ด้วยเครื่องสักการะ มหฺนฺเตน อันใหญ่ ทตฺวา พระราชทานแล้ว ฐิตริ ซึ่งธิดา ตสฺสา (ปริจาริกาย) ของนางสนมนั้น ตสฺส (กุมภโฆสกสฺส) แก่นายกุมภโฆสกะนั้น คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺตีกํ สู้สำนัก สตุฏฺฐ ของพระศาสดา สหฐี กับ เตน (กุมภโฆสเกน) ด้วยนายกุมภโฆสกะนั้น วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว อหฺ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ.พระองค์ ปสฺสธ ขอจงทอดพระเนตร อิมํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษนี้, (ปุริโส) อ.บุรุษ ฐิตีมา นาม ชื่อว่าผู้มีปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ เอวฺรุโป

ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป นตฺถิ ย่อมไม่มี, (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น จตฺตาทิสโกฏฐิวิภโว เป็นผู้มีทรัพย์อันบุคคลพึงเสวยมีโกฏฐิสีลเป็นประมาณ โทหนฺโตปิ แม้มีอยู่ น กรโถติ ย่อมไม่กระทำ อุพฺพิลลาวิตาการิ วา ซึ่งอาการอันเยอหยิ่งแล้วหรือ อสฺสมิมานมตฺตํ (อาการ) วา หรือว่า ซึ่งอาการ สักว่าอัสสมิมานะ, (อโย ปุริโส) อ.บุรุษนี้ กปโถเน วिय เป็นราวกะว่าคนกำพรว้า (หุตฺวา) เป็นแล้ว นิวาเสตฺวา หน่งแล้ว ปีโลติกั ซึ่งผ้าเก่า กตฺวา กระทำแล้ว ภตฺติ ซึ่งการรับจ้าง ภตฺทกวีถียํ ในถนนของนายจ้าง ชีวนฺโต เป็นอยู่ อยู่ มยา อันข้าพระองค์ ญาโต รู้แล้ว อิมินา นาม อุปาเยน ด้วยอุบายชื่อนี้, จ ปน ก็แล (อโย ปุริโส) อ.บุรุษนี้ (มยา) อันข้าพระองค์ ซานิตฺวา ครั้นรู้แล้ว (บุคคล) ยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว (อิมํ ปุริสํ) ยังบุรุษนี้ สมฺปฏฺฐิจฺจาเปตฺวา ให้รับแล้ว (อตฺตโน) สรณภาวํ ซึ่งความที่ แห้งตน เป็นผู้เป็นไปกับด้วยทรัพย์ (บุคคล) ยังบุคคล อาหาราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว ตํ ธนํ ซึ่งทรัพย์นั้น จปิโต แต่งตั้งไว้แล้ว เสฏฺฐิจฺฐาเน ในตำแหน่งแห่งเศรษฐี, ธิตาปิ แม้อ.ธิดา มยา อันข้าพระองค์ ทินฺหา พระราชทานแล้ว อสฺส (ปุริสฺส) แก่บุรุษนั้น, ภาหฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ปุริโส) อ.บุรุษ ธิติมา ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ เอวรฺวโป ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป มยา ทิฏฺฐปฺพุโป เป็นผู้ อันข้าพระองค์ เห็นแล้วในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชารับสั่งให้ราชบุรุษประกอบเกวียนหลายร้อยเล่ม ทรงส่งไป รับสั่งให้ราชบุรุษ นำทรัพย์นั้นมา ให้ทำเป็นกองที่ท้องสนามหลวง รับสั่งให้ชาวเมืองราชคฤห์ประชุม แล้วตรัสถามว่า “ทรัพย์มีประมาณเท่านี้ในพระนครนี้ของใครๆ มีอยู่บ้างไหม”, เมื่อพวกเขากราบทูลว่า “ไม่มี พระเจ้าข้า”, จึงตรัสว่า “ก็ เราทำอะไรแก่บุรุษนั้น จึงจะควร” ดังนี้, เมื่อพวกเขากราบทูลว่า “ทำสักการะแก่เขา จึงจะควร พระเจ้าข้า” ดังนี้, จึงทรงแต่งตั้งเขาไว้ในตำแหน่งเศรษฐีด้วยเครื่องสักการะใหญ่ พระราชทานธิดาของนางสนมนั้นแก่เขา แล้วเสด็จไปยังสำนักของพระศาสตราพร้อมทั้งเขา ถวายบังคม แล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดทอดพระเนตรบุรุษนี้เถิด, บุรุษชื่อว่าผู้มีปัญญาเห็นปานนี้ ย่อมไม่มี, บุรุษนั้น แม้เป็นผู้มีทรัพย์ ๔๐ โกฏิ ก็ไม่กระทำอาการอันเยอหยิ่ง หรืออาการสักว่าอัสสมิมานะ, บุรุษนี้ เป็นดุจคนกำพรว้า หน่งผ้าเก่าๆ ทำการรับจ้างในถนนของนายจ้างเลี้ยงชีพ ข้าพระองค์รู้ด้วยอุบายชื่อนี้, ก็แล ข้าพระองค์ครั้นรู้แล้ว รับสั่งให้เรียกมา ให้เขารับว่าเป็นผู้มีทรัพย์ รับสั่งให้นำทรัพย์นั้น

มา แล้วแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งเศรษฐี, แมธิดา ข้าพระองค์ก็พระราชทานให้แก่เขา, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษผู้มีปัญญาเห็นปานนี้ ข้าพระองค์ไม่เคยพบเห็นมาก่อน”

ราชา สุทนต์ตาใน อากะ อายตบทกัตตวจาก ราชปุริส การิตกัมมะใน โยชาเปตวา อนนีสถานิ วิเสสนะของ สกฏานิจ อวุตตกัมมะใน โยชาเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปหิณิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาหาราเปตวา ราชปุริส การิตกัมมะใน อาหาราเปตวา ต วิเสสนะของ ฌนิจ อวุตตกัมมะใน อาหาราเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน การेतวา ราชญคณ วิสยาธาระใน การेतวา ราช วิกิตกัมมะใน การेतวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน สนุหนีปาตาเปตวา ราชคหवासิน วิเสสนะของ ฌนิจ การิตกัมมะใน สนุหนีปาตาเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิตวา “เอตตัก วิเสสนะของ ฌนิจ สุทนต์ตาใน อตติฯ อายตบทกัตตวจาก กสสุจิ สามีสัมพันธะใน ฌน อิมสมิ วิเสสนะของ นคเรฯ วิสยาธาระใน ฌน” อิตติศัพท์ อากะระใน ปุจฉิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา, “เทว อาลปนะ เอตตัก วิเสสนะของ ฌนิจ สุทนต์ตาใน นตติฯ กิริยาบทกัตตวจาก กสสุจิ สามีสัมพันธะใน ฌน อิมสมิ วิเสสนะของ นคเรฯ วิสยาธาระใน ฌน” อิตติศัพท์ สรุปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา ฌเนหิ อนนินทกัตตวาใน วุตเต, “ปนศัพท์ วากยารัมภชิตกะ กาคู ตุมัตถกัตตวาใน วฏฏติฯ อายตบทกัตตวจาก มยา อนนินทกัตตวาใน กาคู ก็ อวุตตกัมมะใน กาคู อสสุ วิเสสนะของ ปุริสสุสฯ สัมปทานใน กาคู” อิตติศัพท์ อากะระใน วตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จเปตวา, “เทว อาลปนะ กาคู ตุมัตถกัตตวาใน วฏฏติฯ อายตบทกัตตวจาก ตุมเหหิ อนนินทกัตตวาใน กาคู สกุการ อวุตตกัมมะใน กาคู ตสสุ วิเสสนะของ ปุริสสุสฯ สัมปทานใน กาคู” อิตติศัพท์ สรุปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา ฌเนหิ อนนินทกัตตวาใน วุตเต, มหนเตน วิเสสนะของ สกุกาเรนฯ ภาระใน จเปตวา ต วิเสสนะของ กุมภโฆสกักฯ อวุตตกัมมะใน จเปตวา เสฏฐิจฺจนเน วิสยาธาระใน จเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทตวา ตสสุ วิเสสนะของ ปริจาริกายฯ สามีสัมพันธะใน ฐีตรักฯ อวุตตกัมมะใน ทตวา ตสสุ วิเสสนะของ กุมภโฆสกสสุฯ สัมปทานใน ทตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนตวา เตน วิเสสนะของ กุมภโฆสเคนฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐีฯ กิริยาสมวาเยใน คนตวา สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนุติกักฯ สัมปทาปุณียกัมมะใน คนตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วนุทิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อากะ “ภนุเต อาลปนะ ตุมเห สุทนต์ตาใน ปสสุตฯ อายตบทกัตตวจาก อิม วิเสสนะของ ปุริสสุฯ อวุตตกัมมะใน ปสสุต, นามศัพท์

สัญญาโชตกะเข้ากับ ฐิติมา เอรูโป ก็ดี ฐิติมา ก็ดี วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุธกัตตทานใน นตถิๆ กิริยาบพกัตตตุวาจก, โส วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุธกัตตทานใน กโรติๆ อาชยาตบพกัตตตุวาจก จตตาทิสโกฏฐิวิโก วิกตีกัตตทานใน โหนโต อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ โหนโตๆ อัมภันตริกิริยาของ ปุริโส อุกุฬลาวิตาการ ก็ดี อาการ ก็ดี อวุตตกัมมะใน กโรติ อสมิमानมตต์ วิเสสณะของ อาการ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปตถะเข้ากับ อุกุฬลาวิตาการ และ อสมิमानมตต์ นศัพท์ ปฏิเสธะใน กโรติ, อย วิเสสณะของ ปุริโสๆ วุตตกัมมะใน ฉาโตๆ กิตบพกัมมวาจก กปโณ อุปมาวิกตีกัตตทานใน หุตวา วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ กปโณ หุตวา ปุพพกาลกิริยาใน นิวาเสตวา ปีโลติกั อวุตตกัมมะใน นิวาเสตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา ภตทวิถิย วิสยาธาระใน กตวา ภตี อวุตตกัมมะใน กตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ชีวนโตๆ อัมภันตริกิริยาของ ปุริโส มยา อนภิตกัตตทานใน ฉาโต นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิมินาๆ วิเสสณะของ อุปาเยนๆ ภาระใน ฉาโต, จ ปน นิปาตสมุหะ อย วิเสสณะของ ปุริโสๆ วุตตกัมมะใน จปีโตๆ กิตบพกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตทานใน จปีโต ชานิตวา ลักขณัตถะ ปุคคัล การิตกัมมะใน ปกุโกสาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สมปฏิจจาเปตวา อิม วิเสสณะของ ปุริสัง การิตกัมมะใน สมปฏิจจาเปตวา อตตโน ภาวาที่สัมพันธะใน สรณภาวๆ อวุตตกัมมะใน สมปฏิจจาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาหาราเปตวา ปุคคัล การิตกัมมะใน อาหาราเปตวา ต วิเสสณะของ ชนๆ อวุตตกัมมะใน อาหาราเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยา จปีโต เสฏฐิจจาเน วิสยาธาระใน จปีโต, อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ฐิตาๆ วุตตกัมมะใน ทินนาๆ กิตบพกัมมวาจก อสส วิเสสณะของ ปุริสสๆ สัมปทานใน ทินนา มยา อนภิตกัตตทานใน ทินนา, ภนเต อาลปนะ เอรูโป ก็ดี ฐิติมา ก็ดี วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุธกัตตทานใน โหติๆ อาชยาตบพกัตตตุวาจก มยา อนภิตกัตตทานใน ทิฏฐ- นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ ทิฏฐปุพโพ วิกตีกัตตทานใน โหติ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๘๒. ต สุตวา สตถา “เอว ชีวนตสส ชีวิตัม ชมมิกชีวิตัม นาม มหาราช, จริกาทิกมมัม ปน อิท โลเก เจว ปิเพติ หีเสติ, ปรโลเก จ ตโตนิทานัง สุขัง นาม นตถิ, ปุริสสส หิ ชนปาริชุณณกาลเ ภตี วา กสิ วา กตวา ชีวิตเมว ชมมิกชีวิตัม นาม, เอรูปสส หิ วีริยสมปฺนุณสส สติสมปฺนุณสส กายวาจาที่หิ ปริสุทฺทกมฺมสส ปณฺณาย

นิสุมการิโน กายาที่หิ สญตสฺส ฌมฺมชวีตํ ชีวนุตสฺส สติอวิปฺวาเส จิตฺตสฺส
อิสฺสรียา วฑฺฒนฺติเยวาทิ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“อุฏฺฐานวโต สติมโต
สฺจิกมฺมสฺส นิสุมการิโน
สญตสฺส จ ฌมฺมชวีโน
อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒตีติ ฯ

ตํ (วจนํ) สุตฺวา สตุถา “เอวํ ชีวนุตสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ชีวิตํ ฌมฺมิกชีวิตํ นาม (โหติ) มหาราช,
โจริกาทิกมฺมํ ปน อีธ โลเก เจว ปิเพติ หีเสติ, ปฺรโลเก จ ตโตนิทานํ สุขํ นาม นตฺถิ,
ปฺริสฺสฺส หิ (อตฺตโน) ฌนปาริชฺฌณฺกाले ภตี วา กสึ วา กตฺวา ชีวิตเมว ฌมฺมิกชีวิตํ นาม
(โหติ), เอวรฺูปสฺส หิ วีริยสมฺปนฺนสฺส สติสมฺปนฺนสฺส กายวาจาที่หิ (ทฺวาเรหิ) ปฺริสฺสุทฺทกมฺมสฺส
ปญฺญา ย นิสุมการิโน กายาที่หิ (ทฺวาเรหิ) สญตสฺส ฌมฺมชวีตํ ชีวนุตสฺส สติอวิปฺวาเส
จิตฺตสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) อิสฺสรียา วฑฺฒนฺติ เอว” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“อุฏฺฐานวโต สติมโต
สฺจิกมฺมสฺส นิสุมการิโน
สญตสฺส จ ฌมฺมชวีโน
อปฺปมตฺตสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ยโส อภิวฑฺฒตีติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งพระดำรัสนั้น วตฺวา ตรัส
แล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร ชีวิตํ อ.ชีวิต (ปฺคฺคฺลสฺส) ของบุคคล
ชีวนุตสฺส ผู้เป็นอยู่อยู่ เอวํ อย่างนี้ ฌมฺมิกชีวิตํ นาม ชื่อว่าเป็นชีวิตอันประกอบแล้ว
ด้วยธรรม (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า โจริกาทิกมฺมํ อ.กรรมมีกรรมอันเป็นของมี
อยู่แห่งใจเป็นต้น ปิเพติ ย่อมบีบคั้น หีเสติ ย่อมเบียดเบียน อีธ โลเก เจว ในโลก
นี้ด้วยนั้นเทียว, สุขํ นาม ชื่อ อ.ความสุข ตโตนิทานํ อันมีกรรมนั้นเป็นเหตุ นตฺถิ
ย่อมไม่มี ปฺรโลเก จ ในโลกอื่นด้วย, หิ ก็ ปฺริสฺสฺส (อตฺตโน) ฌนปาริชฺฌณฺกाले
ภตี วา กสึ วา กตฺวา ชีวิตํ เอว อ.อัน- กระทำแล้ว ซึ่งการรับจ้าง หรือ หรือว่า ซึ่งการ
ไถ -เป็นอยู่ แห่งบุรุษ ในกาลแห่งตนเป็นผู้มีความเสื่อมจากทรัพย์นั้นเทียว ฌมฺมิก-
ชีวิตํ นาม ชื่อว่าเป็นชีวิตอันประกอบแล้วด้วยธรรม (โหติ) ย่อมเป็น, หิ เพราะว่า
อิสฺสรียา อ.ความเป็นใหญ่ ท. วฑฺฒนฺติ เอว ย่อมเจริญนั้นเทียว (ปฺคฺคฺลสฺส) แก่

บุคคล **วีริยสมฺปนฺนสฺส** ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยความเพียร **สติสมฺปนฺนสฺส** ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยสติ **ปริสุทฺถกมฺมสฺส** ผู้มีกรรมอันหมดจดรอบแล้ว (**ทวารเวทิ**) โดยทวาร ท. กายวาจาทีหิ มีกายและวาจาเป็นต้น **ปญฺญา** **นิสมฺมการิโน** ผู้มีอันใคร่ครวญด้วยปัญญา แล้วกระทำเป็นปกติ **สญฺยตสฺส** ผู้สำรวมแล้ว (**ทวารเวทิ**) โดยทวาร ท. กายาทีหิ มีกายเป็นต้น **ชีวนตฺสฺส** ผู้เป็นอยู่อยู่ **ธมฺมชีวิโต** เป็นอยู่โดยธรรม **จิตฺตสฺส** ผู้ตั้งอยู่แล้ว **สติวิปฺปวาเส** ในการไม่อยู่ปราศจากสติ **เอวรूपสฺส** ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป” **อิตติ** ดังนี้ **อาห** ตรัสแล้ว **อิมํ คาถํ** ซึ่งพระคาถานี้ **อิตติ** ว่า

“**ยโส อ.ยศ อภิวัตฺตติ** ย่อมเจริญ (**ปคฺคสฺส**) แก่บุคคล **อฏฺฐาหฺวโต จ** ผู้มีความเพียรเป็นเหตุลุกขึ้นด้วย **สติมโต จ** ผู้มีสติด้วย **สุจิตฺตมฺมสฺส จ** ผู้มีการงานสะอาดด้วย **นิสมฺมการิโน จ** ผู้มีอันใคร่ครวญแล้วกระทำเป็นปกติด้วย **สญฺยตสฺส จ** ผู้สำรวมแล้วด้วย **ธมฺมชีวิโน จ** ผู้เป็นอยู่โดยธรรมโดยปกติด้วย **อปฺปมตฺตสฺส จ** ผู้ไม่ประมาทแล้วด้วย” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงสดับพระดำรัสนั้นแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร ชีวิตของบุคคลผู้เป็นอยู่อย่างนี้ ชื่อว่าเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยธรรม, แต่กรรมมีกรรมของบุคคลผู้ประกอบด้วยความเป็นโจรเป็นต้น ย่อมบีบคั้นและย่อมเบียดเบียนในโลกนี้ และธรรมตาว่าความสุขที่เกิดแต่เหตุนั้น ย่อมไม่มีในโลกอื่น, ก็การทำกรับจ้างหรือกสิกรรมของบุรุษในเวลาที่มีความเสื่อมจากทรัพย์แล้วเป็นอยู่ ชื่อว่าเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยธรรม, เพราะว่าเป็นใหญ่ทั้งหลายย่อมเจริญแก่บุคคล ผู้ถึงพร้อมด้วยความเพียร ผู้ถึงพร้อมด้วยสติ ผู้มีการงานบริสุทธิ์โดยกายทวารและวจีทวารเป็นต้น ผู้ใคร่ครวญด้วยปัญญาแล้วจึงทำเป็นปกติ ผู้สำรวมทางกายทวารเป็นต้น ผู้เป็นอยู่ เป็นอยู่โดยธรรม ผู้ตั้งอยู่ในความไม่อยู่ปราศจากสติ เห็นปานนี้” ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

“**ยศย่อมเจริญแก่บุคคล** ผู้มีความเพียรเป็นเหตุลุกขึ้น **ผู้มีสติ** ผู้มีการงานสะอาด **ผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำเป็นปกติ** **ผู้สำรวมแล้ว** **ผู้เป็นอยู่โดยธรรมโดยปกติ** **และผู้ไม่ประมาทแล้ว**”

สตฺถา สุทฺถกัตตาโน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ วจัน ๑ อวุตตกัมมะ

ใน สุตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “มหาราช อาลปนะ ชีวิตํ สุทฺธกัตฺตาใน โหติจฺจ
 อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสณะใน ชีวนุตฺตฺสจฺจ วิเสสณะของ ปุคฺคตฺตฺสจฺจ
 สามีสัมพันธะใน ชีวิตํ นามศัพฺพํ ปสังสัตฺถโชตกะเข้ากับ ฌมฺมิกชีวิตํจฺจ วิกตีกัตฺตาใน
 โหติ, ปนศัพฺพํ ปักขันตรโชตกะ โจริกาทิกมฺมํ สุทฺธกัตฺตาใน ปีเพติ และ หีเสติ ปีเพติ
 กัตฺติ หีเสติ กัตฺติ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อิธ วิเสสณะของ โลเกจฺจ วิสยาธาระใน ปีเพติ
 และหีเสติ เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ จจฺจ สองศัพฺพํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ อิธ โลเก
 และ ปรโลเก, ตโตนิทานํ วิเสสณะของ สุขํ นามศัพฺพํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ สุขํจฺจ
 สุทฺธกัตฺตาใน นตฺถิจฺจ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก ปรโลเก วิสยาธาระใน นตฺถิ, หิศัพฺพํ
 วากยารัมภโชตกะ เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ ชีวิตํจฺจ สุทฺธกัตฺตาใน โหติจฺจ อาชยต-
 บทกัตฺตฺวาจก ปุริสสุส สามีสัมพันธะใน ชีวิตํ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ฌนปาริชฺฌณ-
 กาลेจฺจ กาลสัตตมึใน กตฺวา ภตฺติ กัตฺติ กสิ กัตฺติ อวุตตกัมมะใน กตฺวา วา สองศัพฺพํ
 ปทวิกัปปตถะเข้ากับ ภตฺติ และ กสิ กตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ชีวิตํ นามศัพฺพํ ปสังสัตฺถ-
 โชตกะเข้ากับ ฌมฺมิกชีวิตํจฺจ วิกตีกัตฺตาใน โหติ, หิศัพฺพํ เหตุโชตกะ อีสฺสรียา
 สุทฺธกัตฺตาใน วทฺถนตฺถิจฺจ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอวรูปสุส กัตฺติ วีริยสมฺปนฺนสุส กัตฺติ
 สติสมฺปนฺนสุส กัตฺติ ปริสุทฺทกมฺมสุส กัตฺติ นิสมฺมการิโน กัตฺติ สณฺณตฺตฺส กัตฺติ ชีวนุตฺตฺส
 กัตฺติ จิตฺตฺส กัตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคตฺตฺสจฺจ สัมปทานใน วทฺถนตฺถิ ภายวาทฺทึ วิเสสณะ
 ของ ทฺวาเรหิจฺจ ตติยาวิเสสณะใน ปริสุทฺทกมฺมสุส ปณฺณาย ภาระใน นิสมฺมการิโน
 ภายทฺทึ วิเสสณะของ ทฺวาเรหิจฺจ ตติยาวิเสสณะใน สณฺณตฺตฺส ฌมฺมชีวิตํ กิริยา-
 วิเสสณะใน ชีวนุตฺตฺส สติอวิปฺวาเส วิสยาธาระใน จิตฺตฺส เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้า
 กับ วทฺถนตฺถิ” อิติศัพฺพํ อาการะใน วตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมิ วิเสสณะของ
 คาทํจฺจ อวุตตกัมมะใน อาห

“ยโส สุทฺธกัตฺตาใน อภิวทฺถนตฺถิจฺจ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก
 อฏฺฐจฺฉานวโต กัตฺติ สติมโต กัตฺติ สุจิกมฺมสุส กัตฺติ นิสมฺมการิโน กัตฺติ
 สณฺณตฺตฺส กัตฺติ ฌมฺมชีวินโน กัตฺติ อปฺปมตฺตฺส กัตฺติ วิเสสณะของ
 ปุคฺคตฺตฺสจฺจ สัมปทานใน อภิวทฺถนตฺถิ จศัพฺพํ ปทสมฺมจยัตถะเข้า
 กับ อฏฺฐจฺฉานวโต สติมโต สุจิกมฺมสุส นิสมฺมการิโน สณฺณตฺตฺส
 ฌมฺมชีวินโน และ อปฺปมตฺตฺส” อิติศัพฺพํ สรุปะใน อิมิ คาทํ ๗

๘๓. ตตถ อุฏฺฐานวโตติ อุฏฺฐานวิริยวณฺตสฺส ฯ

ตตถ (ปะเทศุ) “อุฏฺฐานวโตติ (ปะทสฺส) “อุฏฺฐานวิริยวณฺตสฺส” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อุฏฺฐานวิริยวณฺตสฺส ผู้มีความเพียรอันเป็นเหตุลุกขึ้น” (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปะเทศุ) “อุฏฺฐานวโตติ (ปะทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา- บท ว่า “อุฏฺฐานวโต” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อุฏฺฐานวโต” ความว่า ผู้มีความเพียรเป็นเหตุลุกขึ้น

ตตถ วิเสสณะของ ปะเทศุๆ นิทธารณะใน ปะทสฺส “อุฏฺฐานวโต” สรุปะไน อิติๆ ศัพท์ สรุปะไน ปะทสฺสๆ นิทธารณะยะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “อุฏฺฐานวิริยวณฺตสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺส” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

๘๔. สติมโตติ สติสมฺปนฺนสฺส ฯ

“สติมโตติ (ปะทสฺส) “สติสมฺปนฺนสฺส” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สติสมฺปนฺนสฺส ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยสติ” (อิติ) ดังนี้ (ปะทสฺส) แห่งบท “สติมโตติ ว่า “สติมโต” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สติมโต” ความว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยสติ

“สติมโต” สรุปะไน อิติๆ ศัพท์ สรุปะไน ปะทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “สติสมฺปนฺนสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺส” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

๘๕. สุจิกมฺมสุสาติ นิทฺโทเสหิ นิรปราเชหิ กายกมฺมาทีหิ สมฺนฺนาคตสฺส ฯ

“สุจิกมฺมสุสาติ (ปะทสฺส) “นิทฺโทเสหิ นิรปราเชหิ กายกมฺมาทีหิ (กมฺเมหิ) สมฺนฺนาคตสฺส” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สมฺนฺนาคตสฺส ผู้มาตามพร้อมแล้ว (กมฺเมหิ) ด้วยกรรม ท. กายกมฺมาทีหิ มีกายกรรมเป็นต้น นิทฺโทเสหิ อันมีโทษออกแล้ว นิรปราเชหิ คือว่า อันมีความผิดออกแล้ว” (อิติ) ดังนี้ (ปะทสฺส) แห่งบท “สุจิกมฺมสุสาติ ว่า

“สุจิตมมุตส” ดังนี้ ๕

บทว่า “สุจิตมมุตส” ความว่า ผู้ประกอบด้วยกรรมทั้งหลายมีกายกรรมเป็นต้น ที่ไม่มีโทษ คือปราศจากความผิดใดๆ

“สุจิตมมุตส” สรุปะใน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะใน ปทสสุ ๕ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “นิทโทเสหิ กิติ นิรปราเชหิ กิติ วิเสสณะของ กายกมมาทีหิ ๕ วิเสสณะของ กมเมหิ ๕ ตติยาวิเสสณะ ใน สมณนาตสสุ ๕ วิเสสณะของ ปุคคตสสุ นิทโทเสหิ วิริยะใน นิรปราเชหิ ๕ วิरणะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๕ ลิงคัตถะ ๕

๘๖. **นิสมุมการิโนติ** “เอวญเจ ภวิสสติ, เอวํ กริสฺสามิตี วา “อิมฺสฺมี กมฺเม เอวํ กเต, อิทฺหนาม ภวิสฺสตีตี วา เอวํ นิทานํ สลฺลกฺเขตฺตวา โรคฺติกิจฺจนํ วิย สพฺพกมฺมานิ นิสฺสามेतฺตวา อุปฺชาเรตฺตวา กโรนฺตสฺส ๕

“นิสมุมการิโนติ (ปทสสุ) “เอวํ (ผล) เจ ภวิสสติ, (อหํ) เอวํ กริสฺสามิตี วา ‘อิมฺสฺมี กมฺเม (มยา) เอวํ กเต, อิทํ นาม (ผล) ภวิสฺสตีตี วา เอวํ (เวชฺโซ) นิทานํ สลฺลกฺเขตฺตวา โรคฺติกิจฺจนํ (กโรนฺโต) วิย สพฺพกมฺมานิ นิสฺสามेतฺตวา อุปฺชาเรตฺตวา กโรนฺตสฺส” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “เอวํ (ผล) เจ ภวิสสติ, (อหํ) เอวํ กริสฺสามิตี วา ‘อิมฺสฺมี กมฺเม (มยา) เอวํ กเต, อิทํ นาม (ผล) ภวิสฺสตีตี วา เอวํ (เวชฺโซ) นิทานํ สลฺลกฺเขตฺตวา โรคฺติกิจฺจนํ (กโรนฺโต) วิย สพฺพกมฺมานิ นิสฺสามेतฺตวา อุปฺชาเรตฺตวา กโรนฺตสฺส” ผู้พิจารณาแล้ว คือว่า ใคร่ครวญแล้ว อย่างนี้ ว่า ‘หากว่า อ.ผล อย่างนี้ จักมีไซ้, อ.เรา จักกระทำ อย่างนี้’ ดังนี้หรือ หรือว่า ว่า ‘ครั้นเมื่อกรรมนี้ อันเรา กระทำแล้ว อย่างนี้, อ.ผล ชื่อนี้ จักมี’ ดังนี้ -กระทำอยู่ ซึ่งการงานทั้งปวง ท. รวากะ อ.หมอ กำหนดแล้ว ซึ่งเหตุ กระทำอยู่ ซึ่งการเยียวยาซึ่งโรค” (อติ) ดังนี้ (ปทสสุ) แห่งบท “นิสมุมการิโนติ ว่า “นิสมุมการิโน” ดังนี้ ๕

บทว่า “นิสมุมการิโน” ความว่า ผู้พิจารณา คือว่า ใคร่ครวญอย่างนี้ว่า ‘ถ้าหากผล อย่างนี้จักมีไซ้, เราจักทำอย่างนี้’ หรือว่า ‘เมื่อเราทำกรรมนี้อย่างนี้แล้ว, ผลชื่อนี้จักมี’ ดังนี้ แล้วทำการงานทุกอย่าง เหมือนหมอกำหนดเหตุ แล้วทำการเยียวยารักษาโรค ฉะนั้น

“นิสมุมการิโน” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ใจ
 ปริกัปปัตถะ เอว วิเสสณะของ ผล๑ สุทธกัตตานิ ภาวิสฺสติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก,
 อหิ สุทธกัตตานิ กริสฺสามิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอว กิริยาวิเสสณะใน กริสฺสามิ’
 อิติศัพท์ สรุปะใน เอว วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ “เอวญเจ ภาวิสฺสติ, เอว
 กริสฺสามิติ และ ‘อิมสฺมี กมฺเม เอว กเต, อิทนฺนาม ภาวิสฺสตีติ, ‘อิมสฺมี วิเสสณะของ
 กมฺเม๑ ลักษณะใน กเต๑ ลักษณะกิริยา มยา อนภิตกัตตานิ กเต เอว กิริยาวิเสสณะ
 ใน กเต, นามศัพท์ สัญญาวิเสสณะของ อิท๑ วิเสสณะของ ผล๑ สุทธกัตตานิ
 ภาวิสฺสติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก’ อิติศัพท์ สรุปะใน เอว๑ นิตฺสสนันตถะ เวชฺโซ
 อุปมาลึงคัตถะ นิทานํ อวุตตกัมมะใน สลฺลภฺเขตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺโต
 โรคติกิจฺจนํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต๑ วิเสสณะของ เวชฺโซ วยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้า
 กับ เวชฺโซ นิทานํ สลฺลภฺเขตฺวา โรคติกิจฺจนํ กโรนฺโต, สพฺพกมฺมานิ อวุตตกัมมะ
 ใน นิสามेतฺวา และ อุปฺชาเรตฺวา นิสามेतฺวา กิตฺติ อุปฺชาเรตฺวา กิตฺติ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 กโรนฺตสฺส๑ วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺส” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑ ลึงคัตถะ ๫

๘๗. **สญฺญตสฺสชาติ** ภายาทีหิ สญฺญตสฺส นิจฺฉิทฺทสฺส ๫

“สญฺญตสฺสชาติ (ปทสฺส) “ภายาทีหิ (ทฺวาเรหิ) สญฺญตสฺส นิจฺฉิทฺทสฺส” (อิติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า “**สญฺญตสฺส** ผู้สำรวมแล้ว **นิจฺฉิทฺทสฺส** คือว่า ผู้มีช่องออก
 แล้ว (ทฺวาเรหิ) โดยทวาร ท. ภายาทีหิ มีกายเป็นตัน” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 “**สญฺญตสฺสชาติ** ว่า “สญฺญตสฺส” ดังนี้ ๫

บทว่า “**สญฺญตสฺส**” ความว่า ผู้สำรวมแล้ว คือว่า ผู้ไม่มีช่องโดยทวารทั้งหลายมีกาย
 เป็นตัน

“สญฺญตสฺส” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ภายาทีหิ
 วิเสสณะของ ทฺวาเรหิ๑ ตติยาวิเสสณะใน สญฺญตสฺส และ นิจฺฉิทฺทสฺส สญฺญตสฺส กิตฺติ
 นิจฺฉิทฺทสฺส กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺส สญฺญตสฺส วิวริยะใน นิจฺฉิทฺทสฺส๑ วิวรรณะ”
 อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑ ลึงคัตถะ ๫

๘๘. **ธมฺมชีวิโน**ติ อาคาริกสฺส ตฺลากลุภาทีนึ วชฺเชตฺวา กสิโครกฺขาทึหิ อนาคาริกสฺส เวชชกมฺมทฺตกมฺมาทีนึ วชฺเชตฺวา ธมฺเมน สเมน ภิกฺขวจริยา ชีวิทํ กปฺเปนฺตสฺส ฯ

“**ธมฺมชีวิโน**ติ (ปทสฺส) “อาคาริกสฺส ตฺลากลุภาทีนึ (กฺุภาณึ) วชฺเชตฺวา กสิโครกฺขาทึหิ (กมฺเมหิ ชีวิทํ กปฺเปนฺตสฺส) อนาคาริกสฺส เวชชกมฺมทฺตกมฺมาทีนึ (กมฺมานึ) วชฺเชตฺวา ธมฺเมน สเมน ภิกฺขวจริยา ชีวิทํ กปฺเปนฺตสฺส” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**อาคาริกสฺส** ผู้อยู่ในเรือน **ตฺลากลุภาทีนึ (กฺุภาณึ)** **วชฺเชตฺวา กสิโครกฺขาทึหิ (กมฺเมหิ ชีวิทํ กปฺเปนฺตสฺส)** ผู้- เว้น ซึ่งการโกง ท. มีการโกงด้วยตราซึ่งเป็นต้น -แล้วจึงสำเร็จอยู่ ซึ่งชีวิต ด้วยกรรม ท. มีการไถและการรักษาซึ่งโคเป็นต้น, **อนาคาริกสฺส** ผู้มีใช้ผู้อยู่ครองในเรือน **เวชชกมฺมทฺตกมฺมาทีนึ (กมฺมานึ)** **วชฺเชตฺวา ธมฺเมน สเมน ภิกฺขวจริยา ชีวิทํ กปฺเปนฺตสฺส** ผู้- เว้น ซึ่งกรรม ท. มีเวชกรรมและทุตกรรมเป็นต้น -แล้วจึงสำเร็จอยู่ ซึ่งชีวิต ด้วยการเที่ยวไปเพื่อภิกษา โดยธรรม คือว่าโดยสม่าเสมอ” อิตติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ธมฺมชีวิโน**ติ ว่า “**ธมฺมชีวิโน**” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**ธมฺมชีวิโน**” ความว่า ผู้อยู่ครองเรือน เว้นการโกงมีการโกงด้วยตราซึ่งเป็นต้น แล้วสำเร็จชีวิตด้วยกสิกรรมและโครักษกรรมเป็นต้น, ผู้มีใช้ผู้ครองเรือน เว้นเวชกรรมและทุตกรรมเป็นต้น แล้วสำเร็จชีวิตด้วยการเที่ยวไปเพื่อภิกษาโดยธรรม คือโดยสม่าเสมอ

“**ธมฺมชีวิโน**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “**อาคาริกสฺส** วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺส ตฺลากลุภาทีนึ วิเสสณะของ กฺุภาณึฯ อวฺตตกัมมะไน วชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน กปฺเปนฺตสฺส กสิโครกฺขาทึหิ วิเสสณะของ กมฺเมหิฯ ภาระไน กปฺเปนฺตสฺส ชีวิทํ อวฺตตกัมมะไน กปฺเปนฺตสฺสฯ วิเสสณะของ อาคาริกสฺส อนาคาริกสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺส เวชชกมฺมทฺตกมฺมาทีนึ วิเสสณะของ กมฺมานึฯ อวฺตตกัมมะไน วชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน กปฺเปนฺตสฺส ธมฺเมน กิตฺติ สเมน กิตฺติ ตติยาวิเสสณะไน กปฺเปนฺตสฺส ภิกฺขวจริยา ภาระไน กปฺเปนฺตสฺส ชีวิทํ อวฺตตกัมมะไน กปฺเปนฺตสฺสฯ วิเสสณะของ อนาคาริกสฺส ธมฺเมน วิวริยะไน สเมนฯ วิวริยะ” อิตติศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๘๙. **อุปมตตสฺสชาติ** อวิปฺปวฺตฺตสฺสทินโน ๕

“อุปมตตสฺสชาติ (ปทสฺส) “อวิปฺปวฺตฺตสฺสทินโน” (อติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อวิปฺปวฺตฺตสฺสทินโน ผู้มีสติอันไม่อยู่ปราศจากแล้ว” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุปมตตสฺสชาติ ว่า “อุปมตตสฺส” ดังนี้ ๕

บทว่า “อุปมตตสฺส” ความว่า ผู้ไม่อยู่ปราศจากสติ

“อุปมตตสฺส” สรุปะใน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๕ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อวิปฺปวฺตฺตสฺสทินโน วิเสสนะของ ปุคฺคสฺส” อติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถ ๕ ลิงคัตถะ ๕

๙๐. **ยโสภิวฑฺฒตีติ** อีสฺสรียโภคสมฺมานสงฺขาโต เจว กิตฺติวณฺณภณนสงฺขาโต จ ยโสภิวฑฺฒตีติ ๕

“ยโสภิวฑฺฒตีติ (ปทสฺส) “อิสฺสรียโภคสมฺมานสงฺขาโต เจว กิตฺติวณฺณภณนสงฺขาโต จ ยโสภิวฑฺฒตีติ (อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ อติ ว่า “ยโส อ.ยศ อีสฺสรียโภคสมฺมานสงฺขาโต เจว อันอัน บัณฑิตกล่าวแล้วว่าความเป็นใหญ่ โภคะ และความนับถือด้วยดีด้วยนั้นเกี่ยว กิตฺติวณฺณภณนสงฺขาโต จ อันบัณฑิต กล่าวแล้วว่าเกียรติและการกล่าวซึ่งคุณอันบุคคลพึงพรรณนาด้วย วฑฺฒติ ย่อมเจริญ” อติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ยโสภิวฑฺฒตีติ ว่า “ยโสภิวฑฺฒติ” ดังนี้ ๕

บทว่า “ยโสภิวฑฺฒติ” ความว่า ยศ กล่าวคือความเป็นใหญ่ โภคะและสัมมานะ และ กล่าวคือเกียรติและการกล่าวคุณ ย่อมเจริญ

“ยโสภิวฑฺฒติ” สรุปะใน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๕ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อิสฺสรียโภคสมฺมานสงฺขาโต ก็ดี กิตฺติวณฺณภณนสงฺขาโต ก็ดี วิเสสนะของ ยโส ๕ สุททกัตตา ใน วฑฺฒติ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ จ ๕ สองศัพท์ ปทสมฺจยัตถะเข้ากับ อีสฺสรียโภคสมฺมานสงฺขาโต และ กิตฺติวณฺณภณนสงฺขาโต” อติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถ ๕ ลิงคัตถะ ๕

๙๑. คาถาปริโยसानะ กุมภโฆสโก โสตาปัตติผล ปติฏฺฐหิ ฯ

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา **กุมภโฆสโก** อ.เศรษฐี
ชื่อว่ากุมภโฆสกะ **ปติฏฺฐหิ** ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **โสตาปัตติผล** ในโสตาปัตติผล ฯ

เวลาจบพระคาถา กุมภโฆสกะเศรษฐีตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมีใน ปติฏฺฐหิ กุมภโฆสโก สุทธกัตตาใน ปติฏฺฐหิ ฯ อาชยาต-
บทกัตตุวจาก โสตาปัตติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหิ ฯ

๙๒. อญฺเฌปี พหู โสตาปัตติผลาทินี ปาปฺถึสุ ฯ

อญฺเฌปี พหู (ชนา) โสตาปัตติผลาทินี (อริยผลานิ) ปาปฺถึสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. พหู มาก **อญฺเฌปี** แม่เหล่าอื่น **ปาปฺถึสุ** บรรลุแล้ว **(อริยผลานิ)**
ซึ่งอริยผล ท. **โสตาปัตติผลาทินี** มีโสตาปัตติผลเป็นต้น ฯ

พวกชนจำนวนมากแม่เหล่าอื่นบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น

อปีศัพทํ อเปกชัตตะเข้ากับ อญฺเฌ ฯ กิติ พหู กิติ วิเสสนะของ ชนา ฯ สุทธกัตตาใน
ปาปฺถึสุ ฯ อาชยาตบอทกัตตุวจาก โสตาปัตติผลาทินี วิเสสนะของ อริยผลานิ ฯ
สัมปาปฺถึยักัมมะใน ปาปฺถึสุ ฯ

๙๓. เอวํ มหาชนสฺส สาทฺถิกา เทสฺนา ชาตาทิ ฯ

เทสฺนา อ.พระเทศนา **สาทฺถิกา** เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ **ชาตา**
เกิดแล้ว **มหาชนสฺส** แก่มหาชน **เอวํ** อย่างนี้ **อิติ** ดังนี้แล ฯ

พระเทศนาเกิดเป็นเทศนามีประโยชน์ต่อมหาชนอย่างนี้ ดังนี้แล

เทสฺนา สุทธกัตตาใน ชาตา ฯ กิตบอทกัตตุวจาก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน ชาตา
มหาชนสฺส สัมปทานใน ชาตา สาทฺถิกา วิกติกัตตาใน ชาตา อิติศัพทํ สมานปะ ฯ

กุมภโฆสกวตฺถุ ๗

กุมภโฆสกวตฺถุ (นิฎฺฐิตํ) ๗

กุมภโฆสกวตฺถุ อ.เรื่องแห่งเศรษฐีชื่อว่ากุมภโฆสกะ (นิฎฺฐิตํ) จบแล้ว ๗

กุมภโฆสกวตฺถุ สุตหกัถตาใน นิฎฺฐิตํ๑ กิตบหกัถตฺวาจก ๗

จบเรื่องกุมภโฆสกเศรษฐี

วิเคราะห์ศัพท์กิตกั สมาส ตัทธิต

กุมภโฆสกวตตุ

เป็นฉนุฎฐิตัปฐิสสมาส โดยมีฉนุฎฐิตัปฐิสสมาสอยูภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุมภสส โฆสโก กุมภโฆสโก. (กุมภ + โฆสโก) ฉนุฎฐิตัปฐิสสมาส
โฆสโก อ.ผู้ประกาศ กุมภสส ซึ่งชุมทรัพย์ กุมภโฆสโก ชื่อว่ากุมภโฆสโก. (ผู้ประกาศชุมทรัพย์)
๒. กุมภโฆสกสส วตตุ กุมภโฆสกวตตุ. (กุมภโฆสโก + วตตุ) ฉนุฎฐิตัปฐิสสมาส
วตตุ อ.เรื่อง กุมภโฆสกสส แห่งเศรษฐีชื่อว่ากุมภโฆสโก กุมภโฆสกวตตุ ชื่อว่ากุมภโฆสกวตตุ.
(เรื่องเศรษฐีชื่อว่ากุมภโฆสโก, เรื่องกุมภโฆสโกเศรษฐี)

อทิวตทโรโค

เป็นตติยัตัปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อทิวสสทิสเสน วาเตน ปวตโต โรโค อทิวตทโรโค. (อทิ + วตท + โรโค)
โรโค อ.โรค ปวตโต อันเป็นไปแล้ว วาเตน ด้วยลม อทิวสสทิสเสน อันเช้นกับด้วยพิษของงู
อทิวตทโรโค ชื่อว่าอทิวตทโรค. (โรคที่เป็นไปด้วยลมเช้นกับพิษของงู)

ทาสกมมกร

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ทาสา จ กมมกร จ ทาสกมมกร. (ทาส + กมมกร)
ทาสา จ อ.ทาส ท. ด้วย กมมกร จ อ.กรรมกร ท. ด้วย ทาสกมมกร ชื่อว่าทาสกมมกร. (ทาส
และกรรมกร)

สพพปจจา

เป็นฉนุฎฐิตัปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สพเพส ปจจา สพพปจจา. (สพพ + ปจจา) ฉนุฎฐิตัปฐิสสมาส
ปจจา ในกาลภายหลัง สพเพส (ชานาน) แห่งชน ท. ทั้งปวง สพพปจจา ชื่อว่าสพพปจจา. (ในกาล
ภายหลังชนทั้งปวง)

เคทสามิกา

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทานิ สามิกา เคทสามิกา. (เคท + สามิก)

สามิกา อ.เจ้าของ ท. เคทานิ แห่งเรือน ท. เคทสามิกา ชื่อว่าเคทสามิก. (เจ้าของเรือน)

โรคพญา

เป็นตติยัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

โรคเณ พญา โรคพญา, ชนา. (โรค + พญา)

(ชนา) อ.ชน ท. โรคเณ พญา ผู้- อันโรค -กระทบแล้ว โรคพญา ชื่อว่าโรคพญา. (ผู้อันโรคกระทบแล้ว)

อสุสุพณานิ

เป็นตติยัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุสุทิ พณานิ อสุสุพณานิ, เนตตานิ. (อสุสุ + พณณ)

(เนตตานิ) อ.นัยน์ตา ท. พณณานิ อันเต็มแล้ว อสุสุทิ ด้วยน้ำตา ท. อสุสุพณานิ ชื่อว่าอสุสุพณณ, ได้แก่นัยน์ตาทั้งหลาย. (เต็มด้วยน้ำตา)

อสุกกุจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุกกุจ ตั จานญจาทิ อสุกกุจัน. (อสุก + จาน)

อสุก กุ จ อ.โน้นด้วย ตั อ.โน้นนั้น จาน กุ เป็นสถานที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อสุกกุจัน ชื่อว่าอสุกกุจัน. (ที่โน้น)

ธนโกฏิโย

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธนานิ โกฏิโย ธนโกฏิโย. (ธน + โกฏิ)

โกฏิโย อ.โกฏิ ท. ธนานิ แห่งทรัพย์ ท. ธนโกฏิโย ชื่อว่าธนโกฏิ. (โกฏิแห่งทรัพย์)

มาตาปิตโร

เป็นอิตริตรโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิต)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

มรณภยภีโต

เป็นปัญจมีตปฺริสฺสฺมาส โดยมีอวธาณบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มรณฺ เหว ภยฺ มรณภยฺ. (มรณ + ภย) อวธาณบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

มรณฺ เหว อ.ความตายนั้นเทียว ภยฺ เป็นภยฺ มรณภยฺ ชื่อว่ามรณภย. (ภยฺคือความตาย)

๒. มรณภยสฺมา ภีโต มรณภยภีโต, ปฺริสฺ. (มรณภย + ภีโต) ปัญจมีตปฺริสฺสฺมาส

(ปฺริสฺ) อ.บุรุษ ภีโต ผู้กลัวแล้ว มรณภยสฺมา จากภยฺคือความตาย มรณภยภีโต ชื่อว่ามรณ-
ภยภีโต. (ผู้กลัวภยฺคือความตาย)

ปพฺพตคฺทหนิ

เป็นจฺญฐิตฺตปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพฺพตสฺส คฺทหนิ ปพฺพตคฺทหนิ. (ปพฺพต + คฺทหนิ)

คฺทหนิ อ.จฺญฐิตฺต ปพฺพตสฺส แห่งญฺเฐ ปพฺพตคฺทหนิ ชื่อว่าปพฺพตคฺทหนิ. (จฺญฐิตฺตแห่งญฺเฐ)

ทฺวาทส

เป็นตติยาดตฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฺวีทฺธิ อธิกา ทส ทฺวาทส. (ทฺวี + อธิก + ทส)

ทส อ.ลึบ ท. อธิกา อันยิํ ทฺวีทฺธิ ด้วยสอง ท. ทฺวาทส ชื่อว่าทฺวาทส. (ลึบอันยิํด้วยสอง, ลึบสอง)

มาตาปิตฺวสนฺนฺจฺฉานิ

เป็นจฺญฐิตฺตปฺริสฺสฺมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสฺมาส และวิเสสนฺบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิต) อิตริตรโยคทวันทสฺมาส

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

๒. วสันตฤๅจ ตํ จานนฤๅจาติ วสันตฤๅจัน. (วสัน + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 วสันํ จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.เป็นที่อยู่นั้น จันํ จ เป็นสถานที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 วสันตฤๅจัน ชื่อว่าวสันตฤๅจัน. (ที่เป็นที่อยู่)
๓. มาตาศิปตุนํ วสันตฤๅจัน มาตาศิปตวสันตฤๅจัน. (มาตาศิปต + วสันตฤๅจัน) ฦสิฏฐิตํปฺปริสสมาส
 วสันตฤๅจัน อ.ที่เป็นที่อยู่ มาตาศิปตุนํ ของมารดาและบิดา ท. มาตาศิปตวสันตฤๅจัน ชื่อว่ามาตาศิปต-
 วสันตฤๅจัน. (ที่เป็นที่อยู่ของมารดาและบิดา)

ททรกาล

- เป็นฦสิฏฐิตํปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ททรสฺส กาลิ ททรกาล. (ททร + กาล)
 กาลิ อ.กาล ททรสฺส (อตุตโน) แห่งตน ผู้เป็นคนหนุ่ม ททรกาล ชื่อว่าททรกาล. (กาลที่ตนเป็นคน
 หนุ่ม)

ปรุพฺทเกสมสฺสกาล

เป็นฦสิฏฐิตํปฺปริสสมาส โดยมีอิตริตฺตโรยคทวันทมฺมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี
 วิเคราะห์ดังนี้

๑. เกสํ จ มสฺสนิ จ เกสมสฺสนิ. (เกส + มสฺส) อิตริตฺตโรยคทวันทมฺมาส
 เกสํ จ อ.ผม ท. ด้วย มสฺสนิ จ อ.หนวด ท. ด้วย เกสมสฺสนิ ชื่อว่าเกสมสฺส. (ผมและ
 หนวด)
๒. ปรุพฺทานิ จ ตานิ เกสมสฺสนิ จาติ ปรุพฺทเกสมสฺสนิ. (ปรุพฺท + เกสมสฺส) วิเสสนบุพพท-
 กัมมธารยสมาส
 ปรุพฺทานิ จ อ.อึ่งออกขึ้นแล้ว ท. ด้วย ตานิ อ.อึ่งออกขึ้นแล้ว ท. เหล่านั้น เกสมสฺสนิ จ
 เป็นผมและหนวดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรุพฺทเกสมสฺสนิ ชื่อว่าปรุพฺทเกสมสฺส. (ผมและหนวดอึ่งออกขึ้นแล้ว)
๓. ปรุพฺทเกสมสฺสนิ กาลิ ปรุพฺทเกสมสฺสกาล. (ปรุพฺทเกสมสฺส + กาล) ฦสิฏฐิตํปฺปริสสมาส
 กาลิ อ.กาล ปรุพฺทเกสมสฺสนิ แห่งผมและหนวดอึ่งออกขึ้นแล้ว ท. ปรุพฺทเกสมสฺสกาล ชื่อว่า
 ปรุพฺทเกสมสฺสกาล. (กาลแห่งผมและหนวดอึ่งออกขึ้นแล้ว)

ทินนสญญาวโส

เป็นจัญญูตูปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทินนา จ ส่า สญญา จาติ ทินนสญญา. (ทินนา + สญญา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส (มาตาปิตุติ) ทินนา จ อ.อันมารดาและบิดา ท. ให้แล้วด้วย ส่า อ.อันมารดาและบิดา ท. ให้แล้วนั้น สญญา จ เป็นลัญญาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทินนสญญา ชื่อว่าทินนสญญา. (ลัญญาที่มารดาและบิดาให้ไว้)
๒. ทินนสญญา ย วโส ทินนสญญาวโส. (ทินนสญญา + วส) จัญญูตูปุริสสมาส วโส อ.สามารถ (มาตาปิตุติ) ทินนสญญา ย แห่งลัญญา อันมารดาและบิดา ท. ให้แล้ว ทินนสญญาวโส ชื่อว่าทินนสญญาวส. (สามารถแห่งลัญญาที่มารดาและบิดาให้ไว้)

ชนฏจान

เป็นจัญญูตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชนสฺส จาน ชนฏจान. (ชน + จาน)

จान อ.ที่เป็นที่ตั้ง ชนสฺส ของทรัพย์ ชนฏจาน ชื่อว่าชนฏจาน. (ที่เป็นที่ตั้งของทรัพย์)

อโรคภาโว

เป็นจัญญูตูปุริสสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตฺติ โรค อสฺสาติ อโรคํ, ชน. (น + โรค) นิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาส โรค อ.โรค อสฺส (ชนสฺส) แห่งทรัพย์นั้น นตฺติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ ชน) อ.ทรัพย์นั้น อโรคํ ชื่อว่าอโรค, ได้แก่ทรัพย์. (อันไม่มีโรค)
๒. อโรคสฺส ภาโว อโรคภาโว. (อโรค + ภาว) จัญญูตูปุริสสมาส ภาโว อ.ความเป็น อโรคสฺส (ชนสฺส) แห่งทรัพย์ อันไม่มีโรค อโรคภาโว ชื่อว่าอโรคภาว. (ความที่ทรัพย์ไม่มีโรค)

อตุถิโก

เป็นอัสสตีตัตถิตี มีวิเคราะห์ว่า

อตุถิ อสฺส อตุถิติ อตุถิโก, ปุคฺคโล. (อตุถ + ธิก)

- อตุถิ อ.ความต้องการ อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตุถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สฺส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อตุถิโก ชื่อว่าอตุถิก, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความต้องการ)

ภติโก

เป็นทนต์ยาตปบุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภติ กโรตติ ภติโก, ปุคฺคโล. (ภติสทหุปพท + กร กรณ ในการกระทำ + กุวิปจจัย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรติ ย่อมกระทำ ภติ ซึ่งการรับจ้าง อติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น ภติโก ชื่อว่าภติก, ไต่แก่บุคคล. (ผู้ทำการรับจ้าง)

ภตทกวีถิ

เป็นภฏฐิตปบุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตทกานํ วีถิ ภตทกวีถิ. (ภตท + วีถิ)

วีถิ อ.ถนน ภตทกานํ ของนายจ้าง ท. ภตทกวีถิ ชื่อว่าภตทกวีถิ. (ถนนของนายจ้าง)

หรือวิเคราะห์ว่า

ภตทกานํ วาโล วีถิ ภตทกวีถิ. (ภตท + วีถิ) เป็นมฆัฒเฒโลปัสมาส, ลป วาสคัพท

วีถิ อ.ถนน วาโล อันเป็นที่อยู่ ภตทกานํ ของนายจ้าง ท. ภตทกวีถิ ชื่อว่าภตทกวีถิ. (ถนนอันเป็นที่อยู่
ของนายจ้าง)

ภตตเวตณํ

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตตตบจ เวตตตบจ ภตตเวตณํ. (ภตต + เวตต)

ภตต จ อ.ภัตตรด้วย เวตต จ อ.ค่าจ้างด้วย ภตตเวตณํ ชื่อว่าภตตเวตต. (ภัตตรและค่าจ้าง)

ปโปชนโจททกมมํ

เป็นอวธาธณบุพพทกัมมธาธยสมาส โดยมีสมาหารทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปโปชนตบจ โจททตบจ ปโปชนโจทท. (ปโปชน + โจทท) สมาหารทวันทสมาส

ปโปชน จ อ.การปลูกด้วย โจทท จ อ.การเตือนด้วย ปโปชนโจทท ชื่อว่าปโปชนโจทท. (การ
ปลูกและการเตือน)

๒. ปโปชนโจททเมว กมมํ ปโปชนโจททกมมํ. (ปโปชนโจทท + กมม) อวธาธณบุพพทกัมมธาธย.

ปโปชนโจทท เอว อ.การปลูกและการเตือนนั้นเกี่ยว กมมํ เป็นกรงาน ปโปชนโจททกมมํ
ชื่อว่าปโปชนโจททกมม. (กรงานคือการปลูกและการเตือน)

ทตฺติออสฺสาทีนึ

เป็นฉัฏฐวิทูปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมิตฺตริตรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ทตฺติโน จ ออสฺสา จ ทตฺติออสฺสา. (ทตฺติ + ออสฺ) อิตฺตริตรโยคทวันทสฺมาส

ทตฺติโน จ อ.ข้าง ท. ด้วย ออสฺสา จ อ.ม้า ท. ด้วย ทตฺติออสฺสา ชื่อว่าทตฺติออสฺส. (ข้างและม้า)

๒. ทตฺติออสฺสา อาทึ เยสฺนติ ทตฺติออสฺสาทีนึ, วาหนานึ. (ทตฺติออสฺส + อาทึ) ฉัฏฐวิทูปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

ทตฺติออสฺสา อ.ข้างและม้า ท. อาทึ เป็นต้น เยสฺ (วาหนานึ) แห่งพาทนะ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ วาหนานึ) อ.พาทนะ ท. เหล่านี้ ทตฺติออสฺสาทีนึ ชื่อว่าทตฺติออสฺสาทึ, ได้แก่พาทนะทั้งหลาย. (มีข้างและม้าเป็นต้น)

ติณตฺตถาย

เป็นจตุตถิตตฺปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ติณนํ อตฺถาย ติณตฺตถาย. (ติณ + อตฺถ)

อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ติณนํ แก่หญ้า ท. ติณตฺตถาย ชื่อว่าติณตฺถ. (ประโยชน์แก่หญ้า)

คฺมนเวลา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

คฺมนญจ ตํ เวลา จาติ คฺมนเวลา. (คฺมน + เวลา)

คฺมนํ จ อ.เป็นที่ไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปนั้น เวลา จ เป็นเวลาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คฺมนเวลา ชื่อว่าคฺมนเวลา. (เวลาเป็นที่ไป)

วสนตฺตถาย

เป็นจตุตถิตตฺปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วสนสฺส อตฺถาย วสนตฺตถาย. (วสน + อตฺถ)

อตฺถาย เพื่อประโยชน์ วสนสฺส แก่การอยู่ วสนตฺตถาย ชื่อว่าวสนตฺถ. (ประโยชน์แก่การอยู่)

ศัพท์วรรณคดี

เป็นทนต์ยาตปฐิสสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัพเพ จ เต รวาทิ สัพพรวา. (สัพพ + รว) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 สัพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น รวาทิ จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น สัพพรวา ชื่อว่าสัพพรว. (เสียงทั้งปวง)

๒. สัพพรเว ชานาตติ สัพพรวณฺญ, ปุคฺคโล. (สัพพรวสทหฺนุปรท + ณา อวโพธเน ในการรู้ +
 รุปรุจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส, ทนต์ยาตปฐิสสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ชานาติ ย่อมรู้ สัพพรเว ซึ่งเสียงทั้งปวง ท. อิติ เพราะเหตุนั้น
 (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สัพพรวณฺญ ชื่อว่าสัพพรวณฺญ, ได้แก่บุคคล. (ผู้รู้เสียงทั้งปวง)

มหาธโน

เป็นนัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

มหนฺตํ ธนํ อสฺสํติ มหาธโน, ปุริโส. (มหนฺต + ธน)

ธนํ อ.ทรัพย์ มหนฺตํ มาก อสฺสํ (ปฐิสส) ของบุรุษนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
 ปุริโส) อ.บุรุษนั้น มหาธโน ชื่อว่ามหาธน, ได้แก่บุรุษ. (ผู้มีทรัพย์มาก)

ภติการโก

เป็นทนต์ยาตปฐิสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ภติ กโรตฺติ ภติการโก, ปุคฺคโล. (ภติสทหฺนุปรท + กร กรณ ในการะทำ + ฏรุปรุจจย) กัตตุรูป,
 กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรติ ย่อมกระทำ ภติ ซึ่งการรับจ้าง อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล)
 อ.บุคคลนั้น ภติการโก ชื่อว่าภติการก, ได้แก่บุคคล. (ผู้กระทำการรับจ้าง)

กปณมณฺสโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

กปณํ จ โส มณฺสโล จาติ กปณมณฺสโล. (กปณ + มณฺส)

กปณํ จ อ.ผู้กำพรวด้วย โส อ.ผู้กำพรวนั้น มณฺสโล จ เป็นมนุษย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กปณ-
 มณฺสโล ชื่อว่ากปณมณฺสโล. (มนุษย์กำพรว)

ทุดิยทิวโส, ทุดิยทิวส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุดิโย จ โส ทิวโส จาติ ทุดิยทิวโส. (ทุดิย + ทิวส)

ทุดิโย จ อ.ที่สองด้วย โส อ.ที่สองนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทุดิยทิวโส
ชื่อว่าทุดิยทิวส. (วันที่สอง)

ตติยทิวโส, ตติยทิวส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตติโย จ โส ทิวโส จาติ ตติยทิวโส. (ตติย + ทิวส)

ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ตติยทิวโส
ชื่อว่าตติยทิวส. (วันที่สาม)

ยถาสภาว

เป็นนิบาตบุพพกะอัพยยสภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เย เย สภาวา ยถาสภาว. (ยธา + สภาว)

สภาวา อ.สภาพ ท. เย เย ไตไต ยถาสภาว ชื่อว่ายถาสภาว. (ตามสภาพ, ตามความเป็นจริง)

ราชกุล

เป็นฉฐฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ราชิโน กุล ราชกุล. (ราช + กุล)

กุล อ.ตระกูล ราชิโน ของพระราช่า ราชกุล ชื่อว่าราชกุล. (ตระกูลของพระราช่า)

มลินชาตุก

เป็นฉฐฐฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มลิน ชาตุก อสสาติ มลินชาตุก, วตถ. (มลิน + ชาตุ)

ชาตุก อ.ชาตุ มลิน อันเศร้าหมอง อสส (วตถอสส) ของผ้านั้น (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น
(ต้ วตถ) อ.ผ้านั้น มลินชาตุก ชื่อว่ามลินชาตุก, ไต้แก่ผ้า. (มีชาตุอันเศร้าหมอง, มีชาตุที่เศร้าหมอง)

ราชเคหี

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

รณโณ เคหี ราชเคหี. (ราช + เคห)

เคหี อ.วัง รณโณ ของพระราชำ ราชเคหี ชื่อว่าราชเคห. (พระราชวัง, ตำแหน่งของพระราชำ)

มคคปฎิปนนา

เป็นทนต์ยัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคค ปฎิปนนา มคคปฎิปนนา, อิตถี. (มคค + ปฎิปนนา)

(อิตถี) อ.ทนต์ย ปฎิปนนา ผู้ดำเนินไปแล้ว มคค สู้หนทาง มคคปฎิปนนา ชื่อว่ามคคปฎิปนนา, ได้แก่ ทนต์ย. (ผู้ดำเนินไปสู่หนทาง, ผู้เดินทาง)

เอกาททวิหี

เป็นวาลัททตถสังขโยภยบทพทพพิทิสมาส โดยมีอสมาทททิสมาส และอสมาทททิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกี อหี เอกาท. (เอก + อห) อสมาทททิสมาส

อหี อ.วัน เอกี หนึ่ง เอกาท ชื่อว่าเอกาท. (วันหนึ่ง, หนึ่งวัน)

๒. เทว อทา ทวิหี. (ทวิ + อท) สมาทททิสมาส

อทา อ.วัน ท. เทว สอง ทวิหี ชื่อว่าทวิห. (วันสอง, สองวัน)

๓. เอกาท วา ทวิหี วา เอกาททวิหี. (เอกาท + ทวิห) วาลัททตถสังขโยภยบทพทพพิทิสมาส

เอกาท วา อ.วันหนึ่ง หรือ ทวิหี วา หรือว่า อ.วันสอง เอกาททวิหี ชื่อว่าเอกาททวิห. (วันหนึ่งหรือวันสอง, หนึ่งหรือสองวัน)

ชมรมานุสสานิ (ชมรมานุสสานิ)

เป็นสัตตมิตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มนุสสานิ สมนุโท มานุสสโก. (มนุสส + กณ) สัตตมิตทนต์ยัตถิต

สมนุโท อ.ประชุม มนุสสานิ แห่งมนุสสย ท. มานุสสโก ชื่อว่ามานุสสโก. (ประชุมแห่งมนุสสย, หมู่มนุสสย)

๒. ชมเร มานุสส์กานิ ชมมานุสส์กานิ. (ชม + มานุสส์ก) ลัตตมิต์ปปริสส์มาส
 มานุสส์กานิ อ.ประชุมแห่งมนุษย์ ท. ชมเร ในเรือน ชมมานุสส์กานิ ชื่อว่าชมมานุสส์ก. (ประชุม
 แห่งมนุษย์ในเรือน, หมู่มนุษย์ในเรือน)

เอกทิวสมตโต

เป็นจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมาหารทิวสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอก ทิวส เอกทิวส. (เอก + ทิวส) อสมาหารทิวสมาส
 ทิวส อ.วัน เอก หนึ่ง เอกทิวส ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง, หนึ่งวัน)
๒. เอกทิวส มตตา อสสาติ เอกทิวสมตโต, กาโล. (เอกทิวส + มตต) จัญญูทวิปทตูลยา-
 ธิกรณพหุพีทิสมาส

เอกทิวส อ.วันหนึ่ง มตตา เป็นประมาณ อสส (กาลส) ของกาลนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนี้ (ส กาโล) อ.กาลนั้น เอกทิวสมตโต ชื่อว่าเอกทิวสมตต, ได้แก่กาล. (มีวันหนึ่งเป็นประมาณ)

อรุณคณเวลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญูตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อรุณสส คมน อรุณคณ. (อรุณ + คณ) จัญญูตปปริสส์มาส
 คมน อ.เป็นที่ไป อรุณสส สู้ป่า อรุณคณ ชื่อว่าอรุณคณ. (เป็นที่ไปสู้ป่า)
๒. อรุณคณญจ ต เวลา จาติ อรุณคณเวลา. (อรุณคณ + เวลา) วิเสสนบุพพทกัมม-
 ธารยสมาส

อรุณคณ จ อ.เป็นที่ไปสู้ป่าด้วย ต อ.เป็นที่ไปสู้ป่านั้น เวลา จ เป็นเวลาด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ อรุณคณเวลา ชื่อว่าอรุณคณเวลา. (เวลาเป็นที่ไปสู้ป่า)

คหิตมตตัก

เป็นจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คหิต มตตา อสสาติ คหิตมตตัก, กหาปณ. (คหิต + มตตา)

คหิต อ.การถือเอา มตตา เป็นประมาณ อสส (กหาปณส) แห่งกหาปณนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนี้ (ต กหาปณ) อ.กหาปณนั้น คหิตมตตัก ชื่อว่าคหิตมตตัก, ได้แก่กหาปณ. (มีการถือเอาเป็น
 ประมาณ, ลักว่าการถือเอา)

อนุดราปณัม

เป็นนิบาตบุพพกัณฑ์ยัชฎาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาปณสส์ อนุดรา อนุดราปณัม. (อนุดรา + อาปณ)

อนุดรา ในระหว่าง อาปณสส์ แห่งตลาต อนุดราปณัม ชื่อว่าอนุดราปณ. (ระหว่างตลาต)

ปริสุทตตณฺหุลาทีนึ

เป็นฉกฺษึทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริสุทธานึ จ ตานึ ตณฺหุลาณึ จาติ ปริสุทตตณฺหุลาณึ. (ปริสุท + ตณฺหุลา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ปริสุทธานึ จ อ.อันปริสุทธีแล้ว ท. ด้วย ตานึ อ.อันปริสุทธีแล้ว ท. เหล่านี้ ตณฺหุลาณึ จ เป็นข่าวสารด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปริสุทตตณฺหุลาณึ ชื่อว่าปริสุทตตณฺหุลา. (ข่าวสารที่ปริสุทธี)

๒. ปริสุทตตณฺหุลาณึ อาทึ เยลึ ตานึ ปริสุทตตณฺหุลาทีนึ, อาหารวตฺถุณึ. (ปริสุทตตณฺหุลา + อาทึ) ฉกฺษึทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปริสุทตตณฺหุลาณึ อ.ข่าวสารอันปริสุทธีแล้ว ท. อาทึ เป็นต้น เยลึ (อาหารวตฺถุณึ) แห่งอาหารวตฺถุ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, ตานึ (อาหารวตฺถุณึ) อ.อาหารวตฺถุ ท. เหล่านี้ ปริสุทตตณฺหุลาทีนึ ชื่อว่าปริสุทตตณฺหุลาที, ได้แก่อาหารวตฺถุทั้งหลาย. (มีข่าวสารอันปริสุทธีแล้วเป็นต้น)

ปจนนินยาโม

เป็นฉกฺษึตฺปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจนสส นินยาโม ปจนนินยาโม. (ปจน + นินยาม)

นินยาโม อ.ทำนอง ปจนสส แห่งการทง ปจนนินยาโม ชื่อว่าปจนนินยาม. (ทำนองแห่งการทง)

สุปริสุทโธ

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุทโร ปริสุทโธ สุปริสุทโธ, โอทโน. (สุ + ปริสุท)

(โอทโน) อ.ข่าวสุก ปริสุทโธ อันปริสุทธีแล้ว สุทโร อันตี สุปริสุทโธ ชื่อว่าสุปริสุท, ได้แก่ข่าว. (อันปริสุทธีแล้ว)

สาธุรสาณ

เป็นณัฐวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาล มีวิเคราะหว่า

สาธุ รโล เยสนติ สาธุรสาณ, สุปพยณชานา. (สาธุ + รล)

รโล อ.รล สาธุ อันตี เยล (สุปพยณชานา) แห่งแกงและกับ ท. เหล่าไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ดาณิ สุปพยณชานา) อ.แกงและกับ ท. เหล่านี้ สาธุรสาณ ชื่อว่าสาธุรล, ไต่แกงและกับ ทั้งหลาย. (อันมีรสดี, มีรสอร่อย)

สุปพยณชานา

เป็นอติตรีโยคทวันทลมาล มีวิเคราะหว่า

สุปญจ พยณชณญจ สุปพยณชานา. (สุป + พยณชณ)

สุป จ อ.แกงด้วย พยณชณ จ อ.กับด้วย สุปพยณชานา ชื่อว่าสุปพยณชณ. (แกงและกับ)

มธุจิตตดา

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะหว่า

๑. มธุ จิตต อลลลลลล มธุจิตโต, ปุริโล (มธุ + จิตต) ณัฐวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาล จิตต อ.จิต มธุ อันอ่อน อลล (ปุริลลล) ของบุรุษนี้ (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ มธุจิตโต ชื่อว่ามธุจิตต, ไต่แก่บุรุษ (ผู้มีจิตอ่อน)

๒. มธุจิตตลลล ภาโว มธุจิตตดา. (มธุจิตต + ดา) ภาวตัทธิต ภาโว อ.ความเป็น มธุจิตตลลล (บุคคลลลล) แห่งบุคคล ผู้มีจิตอันอ่อน มธุจิตตดา ชื่อว่ามธุจิตตดา. (ความเป็นแห่งผู้มีจิตอันอ่อน)

มธุรภาตต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยลมาล มีวิเคราะหว่า

มธุรญจ ต ภาตตญจาติ มธุรภาตต. (มธุร + ภาตต)

มธุร จ อ.อันอร่อยด้วย ต อ.อันอร่อยนี้ ภาตต จ เป็นภัตร์ด้วย อติ เพราะเหตุนี้ มธุรภาตต ชื่อว่ามธุรภาตต. (ภัตร์อันอร่อย)

มุกุจิตต์

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มุกุ จ ต จิตตญจาติ มุกุจิตต์. (มุกุ + จิตต)

มุกุ จ อ.อันอ่อนด้วย ต อ.อันอ่อนนั้น จิตต์ จ เป็นจิตต์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มุกุจิตต์ ชื่อว่า มุกุจิตต์. (จิตอันอ่อน)

มณจฏจัน

เป็นฉฐฐิตต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มณจลล์ จัน มณจฏจัน. (มณจ + จัน)

จัน อ.ที่ มณจลล์ แห่งเดียว มณจฏจัน ชื่อว่ามณจฏจัน. (ที่แห่งเดียว)

เทฎจอาฎนิ

เป็นอมาทิปรัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อฎนิยา เทฎจา เทฎจอาฎนิ. (เทฎจา + อฎนิ)

เทฎจา ในภายใต้ อฎนิยา แห่งแม่แคว เทฎจอาฎนิ ชื่อว่าเทฎจอาฎนิ. (ภายใต้แม่แคว)

นลินนมตโต

เป็นฉฐฐิตต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นลินโน มตตา อลล์าติ นลินนมตโต, โลลโก. (นลินน + มตตา)

นลินโน อ.ผู้หนึ่งแล้ว มตตา เป็นประมาณ อลล์ (โลลกลล์) ของนายโลลกะนั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ นลินนมตโต ชื่อว่านลินนมตต, ได้แก่นายโลลกะ. (ผู้มีการหนึ่งแล้วเป็นประมาณ, ลักว่าหนึ่งแล้ว)

ททรทารกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททรา จ เต ทารกา จาติ ททรทารกา. (ททร + ทารก)

ททรา อ.ผู้เป็นหนุ่ม ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นหนุ่ม ท. เหล่านั้น ทารกา จ เป็นเด็กด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ททรทารกา ชื่อว่าททรทารก. (เด็กหนุ่ม)

เอกเทวราชชุกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกา วา เทว วา ราชชุกา เอกเทวราชชุกา. (เอก + ทวี + ราชชุก)

ราชชุกา อ.เชื้อก ท. เอกา วา หนึ่งหรือ เทว วา หรือว่าสอง เอกเทวราชชุกา ชื่อว่าเอกเทวราชชุก.
(เชื้อกหนึ่งเส้นหรือสองเส้น)

นิปชชนมญจ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิปชชนมญจ ต มญจญาติ นิปชชนมญจ. (นิปชชน + มญจ)

นิปชชนํ จ อ.อันเป็นที่นอนด้วย ต อ.อันเป็นที่นอนนั้น มญจํ จ เป็นเดียวกับ อิติ เพราะเหตุนั้น
นิปชชนมญจ ชื่อว่านิปชชนมญจ. (เตียงเป็นที่นอน)

อสุสามิก

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น สามิก อสุสามิก. (น + สามิก)

สามิก อ.เจ้าของ น ทามีได้ อสุสามิก ชื่อว่าอสุสามิก. (ผู้มีใจเจ้าของ, ไม่ใช่เจ้าของ)

ปฏิวีสสกทารกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฏิวีสสก จ เต ทารกา จาติ ปฏิวีสสกทารกา. (ปฏิวีสสก + ทารก)

ปฏิวีสสก จ อ.ผู้คุ้นเคยกัน ท. ด้วย เต อ.ผู้คุ้นเคยกัน ท. เหล่านั้น ทารกา จ เป็นเด็กด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปฏิวีสสกทารกา ชื่อว่าปฏิวีสสกทารก. (เด็กผู้คุ้นเคยกัน)

นิปชชโนกาโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิปชชณญจ ต โอกาโส จาติ นิปชชโนกาโส. (นิปชชน + โอกาโส)

นิปชชณํ จ อ.อันเป็นที่นอนด้วย ต อ.อันเป็นที่นอนนั้น โอกาโส จ เป็นโอกาสด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น นิปชชโนกาโส ชื่อว่านิปชชโนกาโส. (โอกาสเป็นที่นอน)

เอกมณัจ

เป็นอสมาทวารทิศสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอก มณัจ เอกมณัจ. (เอก + มณัจ)

มณัจ อ.เตียง เอก หนึ่ง เอกมณัจ ชื่อว่าเอกมณัจ. (เตียงหนึ่ง, เตียงเดียวกัน)

ปาทปริจาริกา

เป็นสัตตมิตต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาเท ปริจาริกา ปาทปริจาริกา. (ปาท + ปริจาริกา)

ปริจาริกา อ.หญิงผู้รับใช้ ปาเท ไกล่เท้า ปาทปริจาริกา ชื่อว่าปาทปริจาริกา. (หญิงผู้รับใช้ไกล่เท้า, ภรรยา)

ข่ามาตา

เป็นกัตตรูป, กัตตสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ปุตเต ชเนตติ ข่ามาตา. (ชน ชนเน ในการเกิด + ริดปัจจัย)

(โย บุคฺคโล) อ.บุคคลใด ปุตเต ยงฺทลน ท. ชเนติ ย่อมให้เกิด อิติ เพราะเหตุนั้น (โล บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ข่ามาตา ชื่อว่าข่ามาตุ. (ผู้ยังทลนให้เกิด, ลูกเขย)

สมคฺคสวาโส

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมคฺเคน สวาโส สมคฺคสวาโส. (สมคฺค + สวาโส)

สวาโส อ.การอยู่ร่วม สมคฺเคน โดยความพร้อมเพรียงกัน สมคฺคสวาโส ชื่อว่าสมคฺคสวาโส. (การอยู่ร่วมโดยความพร้อมเพรียงกัน)

กติปาหจโย

เป็นฉฐฐิตต์ปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กติปี อหฺ กติปาหฺ. (กติปี + อห) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อหฺ อ.วัน กติปี เล็กน้อย กติปาหฺ ชื่อว่ากติปาท. (วันเล็กน้อย, ส่องสว่างวัน)

๒. กติปาหสฺส อจฺจโย กติปาหจฺจโย, กาโล. (กติปาห + อจฺจโย) ัญฺฐิตฺตฺปฺริสฺสฺมาส อจฺจโย อ.อันล่งไป กติปาหสฺส แห่งวันเล็กน้อย กติปาหจฺจโย ชื่อว่ากติปาหจฺจโย, ได้แก่กาล. (อันล่งไปแห่งวันเล็กน้อย, ผ่านไปสองสามวัน)

ราชาณา

เป็นัญฺฐิตฺตฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

रणฺโย อาณา ราชาณา. (ราช + อาณา)

อาณา อ.อาชญา रणฺโย ของพระราช่า ราชาณา ชื่อว่าราชาณา. (อาชญาของพระราช่า)

ฆราวาโล

เป็นลิตตมิตฺตฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฆเร อาวาโล ฆราวาโล. (ฆร + อาวาโล)

อาวาโล อ.การอยู่ครอง ฆเร ในเรือน ฆราวาโล ชื่อว่าฆราวาโล. (การอยู่ครองเรือน)

จตตาลีโกฏิตนฺจานํ

เป็นัญฺฐิตฺตฺปฺริสฺสฺมาส โดยมีัญฺฐิตฺตฺปฺริสฺสฺมาสทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตตาลีโกฏโย ปมาณานิ เอเตสนฺติ จตตาลีโกฏิ, ธนํ. (จตตาลีโกฏ + โกฏิ) ัญฺฐิตฺตฺปฺริสฺสฺมาสทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส

โกฏิโย อ.โกฏิ ท. จตตาลีโกฏิ สีสิบ ปมาณานิ เป็นประมาณ เอเตส (ธนานิ) ของทรัพย์ ท. เหล่านั้น (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น จตตาลีโกฏิ ชื่อว่าจตตาลีโกฏิ, ได้แก่ทรัพย์. (มีโกฏิสิบเป็นประมาณ)

๒. จตตาลีโกฏิ จ ตํ ธนญฺจาติ จตตาลีโกฏิตนํ. (จตตาลีโกฏิ + ธน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

จตตาลีโกฏิ จ อ.อันมีโกฏิสิบเป็นประมาณด้วย ตํ อ.อันมีโกฏิสิบเป็นประมาณนั้น ธนํ จ เป็นทรัพย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น จตตาลีโกฏิตนํ ชื่อว่าจตตาลีโกฏิตน. (ทรัพย์มี ๔๐ โกฏิเป็นประมาณ, ทรัพย์มีประมาณ ๔๐ โกฏิ)

๓. จตตาลีโกฏิตนฺสฺส จานํ จตตาลีโกฏิตนฺจานํ. (จตตาลีโกฏิตน + จาน) ัญฺฐิตฺตฺปฺริสฺสฺมาส

จาง อ.ที่ จตุตตพิลโกฏิธนส์ส แห่งทรรพ์มีโกฏิสี่สิบเป็นประมาณ จตุตตพิลโกฏิธนญจาง ชื่อว่า จตุตตพิลโกฏิธนญจาง. (ที่แห่งทรรพ์มีโกฏิสี่สิบเป็นประมาณ)

พลกกาโร

เป็นตติยัตปปริสส์มาส มีวิเคราะหว่า
พเลน กรณ พลกกาโร. (พลสททุปต + กร กรณ ในการกระทำ + ณปัจจัจ)

กรณ อ.การกระทำ พเลน ด้วยกำลัง พลกกาโร ชื่อว่าพลกการ. (การกระทำด้วยกำลัง, การทำโดยพลกการ)

หตุตทโย

เป็นฉัญฐีทวีปตตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า
หตุตท อาทิ เยล เต หตุตทโย, อวยวา. (หตุต + อาทิ)

หตุตท อ.มือ ท. อาทิ เป็นต้น เยล (อวยวชาตานิ) แห่งอวยวะ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, เต (อวยวชาตา) อ.อวยวะ ท. เหล่านั้น หตุตทโย ชื่อว่าหตุตททิ, ได้แก่อวยวะทั้งหลาย. (มีมือเป็นต้น)

อนนุจจวิกา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะหว่า
น อนนุจจวิกา อนนุจจวิกา. (น + อนนุจจวิกา)

อนนุจจวิกา อ.อันสมศวร น ทาไมได้ อนนุจจวิกา ชื่อว่าอนนุจจวิกา. (อันไม่สมศวร)

หตุตทาทิศาทกา

เป็นฉัญฐีตปปริสส์มาส โดยมีฉัญฐีทวีปตตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. หตุตท อาทิ เยล เต หตุตทโย, อวยวา. (หตุต + อาทิ) ฉัญฐีทวีปตตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
หตุตท อ.มือ ท. อาทิ เป็นต้น เยล (อวยวานิ) แห่งอวยวะ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, เต (อวยวา) อ.อวยวะ ท. เหล่านั้น หตุตทโย ชื่อว่าหตุตททิ, ได้แก่อวยวะทั้งหลาย. (มีมือเป็นต้น)
๒. หตุตททินิ (อวยวานิ) ศาทกา หตุตทาทิศาทกา, ชนา. (หตุตททิ + ศาทก) ฉัญฐีตปปริสส์มาส (ชนา) อ.ชน ท. ศาทกา ผู้จับ (อวยวานิ) ซึ่งอวยวะ ท. หตุตททินิ มีมือเป็นต้น หตุตทาทิศาทกา ชื่อว่าหตุตทาทิศาทก, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้จับอวยวะมีมือเป็นต้น)

สหพาลงการปฏิมณฑิตา

เป็นตติยาดัตตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สหเพ จ เต อลงการา จาติ สหพาลงการา. (สหพ + อลงการ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

สหเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น อลงการา จ เป็นเครื่องประดับด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ สหพาลงการา ชื่อว่าสหพาลงการ. (เครื่องประดับทั้งปวง)

๒. สหพาลงการเรติ ปฏิมณฑิตา สหพาลงการปฏิมณฑิตา, อิตถิ. (สหพาลงการ + ปฏิมณฑิตา)
ตติยาดัตตปุริสสมาส

(อิตถิ) อ.หญิง ปฏิมณฑิตา ผู้ประดับแล้ว สหพาลงการเรติ ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ท.
สหพาลงการปฏิมณฑิตา ชื่อว่าสหพาลงการปฏิมณฑิตา, ได้แก่หญิง. (ผู้ประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง)

เอกมนุโต

เป็นอสมาทหาคุสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก อนุโต เอกมนุโต. (เอก + อนุต)

อนุโต อ.ที่สมควร เอโก ข้างหนึ่ง เอกมนุโต ชื่อว่าเอกมนุต. (ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง)

มณฑิตปสาธิตา

เป็นวิเสสนโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มณฑิตา จ ปสาธิตา จ มณฑิตปสาธิตา, อิตถิ. (มณฑิตา + ปสาธิตา)

(อิตถิ) อ.หญิง มณฑิตา จ ผู้ประดับแล้วด้วย ปสาธิตา จ ผู้ตกแต่งแล้วด้วย มณฑิตปสาธิตา
ชื่อว่ามณฑิตปสาธิตา, ได้แก่หญิง. (ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว)

คพมทวารมุล

เป็นฉัญฐิตปุริสสมาส โดยมีฉัญฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คพมสฺส ทวาริ คพมทวาริ. (คพม + ทวาร) ฉัญฐิตปุริสสมาส

ทวาริ อ.ประตู คพมสฺส แห่งห้อง คพมทวาริ ชื่อว่าคพมทวาร. (ประตูห้อง)

๒. คพมทวารสฺส มุล คพมทวารมุล. (คพมทวาร + มุล) ฉัญฐิตปุริสสมาส

มูล อ.ทีโกลัส คพทวารมุลส แห่งประตูแห่งห้อง คพทวารมุลส ชื่อว่าคพทวารมุล. (ทีโกลัสประตูห้อง)

อเนกส์ตานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น เอกานิ อเนกานิ. (น + สต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
เอกานิ อ.หนึ่ง ท. น หามีได้ อเนกานิ ชื่อว่าอเนก. (มิใช่หนึ่ง, มาก)
๒. อเนกานิ จ ตานิ สตานิ จาติ อเนกส์ตานิ. (อเนก + สต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
อ.มิใช่หนึ่ง ท. ด้วย ตานิ อ.มิใช่หนึ่ง ท. เหล่านั้น สตานิ จ เป็นร้อยด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อเนกส์ตานิ ชื่อว่าอเนกส์ต. (ร้อยมิใช่หนึ่ง, หลายร้อย)

ราชังคณิ

เป็นฉัฎฐิตปป์ริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รณโณ องคณิ ราชังคณิ. (ราช + องคณ)

องคณิ อ.เนิน รณโณ แห่งพระราช่า ราชังคณิ ชื่อว่าราชังคณ. (เนินแห่งพระราช่า, ลานหลวง)

ราชคทวาลีโน

เป็นสัตตมิตปป์ริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ราชคเท วสนฺติ สีเลนาคิ ราชคทวาลีโน, ชนา. (ราชคทลทูปปท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ณี
ปัจจย) กัตตุรูป, ตัสสีลสาณะ, กิตันตสมาส

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ ราชคเท ในเมืองราชคฤห์ สีเลน โดยปกติ อิติ
เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ราชคทวาลีโน ชื่อว่าราชคทวาลี, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในเมือง
ราชคฤห์เป็นปกติ, ชาวเมืองราชคฤห์)

เสฎฐิจิฎฐานิ

เป็นฉัฎฐิตปป์ริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฎฐิโน ฐานิ เสฎฐิจิฎฐานิ. (เสฎฐิ + ฐาน)

ฐานิ อ.ตำแหน่ง เสฎฐิโน แห่งเศรษฐี เสฎฐิจิฎฐานิ ชื่อว่าเสฎฐิจิฎฐาน. (ตำแหน่งเศรษฐี)

เอวรूप

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะหว่า

เอว รูป อสสาติ เอวรूप, ปุคฺคโล. (เอว + รูป)

เอว อ.อย่างนี้ รูป เป็นรูป อสส (บุคคลล) ของบุคคลนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ เอวรूप ชื่อว่าเอวรूप, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป)

จตตาศิลาโกฏวิภาว

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. วิภวิตพโพติ วิภาว. (วิ + ภู สดตฺาย ในความมี, ความเป็น + ฌบัจจย) กัมมรูป, กัมมสาธนะ (โกโค) อ.โกคะ (บุคคล) อันบุคคล วิภวิตพโพ พิงเสวย/พิงใช้สอย อิติ เพราะเหตุนี้ วิภาว ชื่อว่าวิภาว. (ทรัพย์อันบุคคลพิงใช้สอย, ทรัพย์)

๒. จตตาศิลา โภฏโย ปมาณานิ ยสสาติ จตตาศิลาโกฏ, วิภาว. (จตตาศิลา + โภฏ) ฉัฏฐี-ทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

โภฏโย อ.โภฏ ท. จตตาศิลา สีสบ ปมาณานิ เป็นประมาณ ยสส (วิภาวส) แห่งทรัพย์ใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส วิภาว) อ.ทรัพย์นั้น จตตาศิลาโกฏ ชื่อว่าจตตาศิลาโกฏ, ได้แก่ทรัพย์. (มีโภฏีสบเป็นประมาณ, มีประมาณ ๔๐ โภฏ)

๓. จตตาศิลาโกฏ วิภาว อสสาติ จตตาศิลาโกฏวิภาว, ปุริโส. (จตตาศิลาโกฏ + วิภาว) ฉัฏฐี-ทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

วิภาว อ.ทรัพย์อันบุคคลพิงเสวย จตตาศิลาโกฏ มีโภฏีสบเป็นประมาณ อสส (ปุริสส) ของบุรุษนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ จตตาศิลาโกฏวิภาว ชื่อว่าจตตาศิลาโกฏวิภาว, ได้แก่บุรุษ. (ผู้มีทรัพย์อันบุคคลพิงเสวยมีโภฏีสบเป็นประมาณ, ผู้มีทรัพย์มีประมาณ ๔๐ โภฏ)

อุพพิลลาวิตากาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อุพพิลลาวิต จ โส อากาโร จาติ อุพพิลลาวิตากาโร. (อุพพิลลาวิต + อากาโร)

อุพพิลลาวิต จ อ.อันเยอหยังแล้วด้วย โส อ.อันเยอหยังแล้วนั้น อากาโร จ เป็นอาการด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุพพิลลาวิตากาโร ชื่อว่าอุพพิลลาวิตากาโร. (อาการอันเยอหยังแล้ว)

อัสมีมานมตโต

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาธิกรณพหุพหีหีสมาส โดยมีสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อัสมีติ มาโน อัสมีมาโน. (อัสมี + มาน) สัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส
มาโน อ.มานะ "อหํ อัสมี" อิติ ว่า "อ.เรา มีอยู่" อัสมีมาโน ชื่อว่าอัสมีมาน. (มานะว่าเรา มีอยู่, ความถือตัว, อัสมีมานะ)
๒. อัสมีมาโน มตตา อสสาติ อัสมีมานมตโต, อากาโร. (อัสมีมาน + มตตา) ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลา-
ธิกรณพหุพหีหีสมาส
อัสมีมาโน อ.อัสมีมานะ มตตา เป็นประมาณ อสส (อาการส) แห่งอาการนั้น (อตติ) มีอยู่
อิติ เพราะเหตุนั้น อัสมีมานมตโต ชื่อว่าอัสมีมานมตต, ได้แก่อาการ. (มีอัสมีมานะเป็นประมาณ, สักว่าอัสมี
มานะ)

สธนภาโว

- เป็นฉันทลักษณ์ปัฐิสมาส โดยมีสหบุพพทพหุพหีหีสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้
๑. สท ธเนน โย วตตตีติ สธโน, ปุคฺคโล. (สท + ธน) สทบุพพทพหุพหีหีสมาส
โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ธเนน ด้วยทรัพย์ อิติ เพราะเหตุนั้น
(โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สธโน ชื่อว่าสธน, ได้แก่บุคคล. (ผู้เป็นไปกับด้วยทรัพย์, ผู้มีทรัพย์)
  ๒. สธนสฺส ภาโว สธนภาโว. (สธน + ภาว) ฉันทลักษณ์ปัฐิสมาส
ภาโว อ.ความเป็น สธนสฺส (บุคคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้เป็นไปกับด้วยทรัพย์ สธนภาโว ชื่อว่า
สธนภาว. (ความเป็นผู้มีทรัพย์)

อิตติมา

- เป็นอัสสัดถิตทิต มีวิเคราะห์ว่า
- อิตติ อสส อตถิติ อิตติมา, ปุคฺคโล. (อิตติ + มนตุปัจจย)
- อิตติ อ.ปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ อสส (บุคคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น
(โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อิตติมา ชื่อว่าอิตติมนตุ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องทรงจำ)

ทิวฏฐปุพฺพโ

เป็นอยุตต์ตตสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทิวฏฐ ปุพฺพนติ ทิวฏฐปุพฺพโ, ปุคฺคโล. (ทิวฏฐ + ปุพฺพ)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ทิวฏฐ อันถูกเห็นแล้ว ปุพฺพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น ทิวฏฐปุพฺพ ชื่อว่า ทิวฏฐปุพฺพ, ได้แก่บุคคล. (ผู้เคยถูกเห็นแล้ว, เคยเห็นแล้ว)

ธมฺมิกชีวิตํ

เป็นวิเสสํนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

๑. ธมฺเมน นียุตฺตํ ธมฺมิกํ, ชีวิตํ. (ธมฺม + ฌิก) สํสํญฺฐาทิอเนกตตตติ

(ชีวิต) อ.ชีวิต นียุตฺตํ อันประกอบแล้ว ธมฺเมน ด้วยธรรม ธมฺมิกํ ชื่อว่าธมฺมิก, ได้แก่ชีวิต.
(อันประกอบแล้วด้วยธรรม)

๒. ธมฺมิกญฺจ ตํ ชีวิตญฺจาทิ ธมฺมิกชีวิตํ. (ธมฺมิก + ชีวิต) วิเสสํนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส

ธมฺมิกํ จ อ.อันประกอบแล้วด้วยธรรมด้วย ตํ อ.อันประกอบแล้วด้วยธรรมนั้น ชีวิตํ จ เป็น
ชีวิตด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ธมฺมิกชีวิตํ ชื่อว่าธมฺมิกชีวิต. (ชีวิตอันประกอบแล้วด้วยธรรม)

โจริกาทิกมฺมํ

เป็นวิเสสํนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส โดยมีฉัฏฐีทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ
ดังนี้

๑. โจรสฺส วิชฺชํมานํ โจริกํ, กมฺมํ. (โจร + ฌิก) สํสํญฺฐาทิอเนกตตตติ

(กมฺม) อ.กรรม วิชฺชํมานํ อันเป็นของมีอยู่ โจรสฺส แห่งโจร โจริกํ ชื่อว่าโจริก, ได้แก่กรรม.
(อันเป็นของมีอยู่แห่งโจร)

๒. โจริกํ อาทิ ยสฺสํชาติ โจริกาทิ, กมฺมํ. (โจริก + อาทิ) ฉัฏฐีทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

โจริกํ (กมฺม) อ.กรรม อันเป็นของมีอยู่แห่งโจร อาทิ เป็นต้น ยสฺสํ (กมฺมสฺส) แห่งกรรมใด
(อตุลิตี) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ กมฺม) อ.กรรมนั้น โจริกาทิ ชื่อว่าโจริกาทิ, ได้แก่กรรม. (มีกรรมอันเป็น
ของมีอยู่แห่งโจรเป็นต้น)

๓. โจริกาทิ จ ตํ กมฺมญฺจาทิ โจริกาทิกมฺมํ. (โจริกาทิ + กมฺม) วิเสสํนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส

โจริกาทิ จ อ.อันมีกรรมอันเป็นของมีอยู่แห่งโจรเป็นต้นด้วย ตํ อ.อันมีกรรมอันเป็นของมีอยู่แห่ง

โจรเป็นต้นนั้น กุมภ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น โจริกาติกุมภ ชื่อว่าโจริกาติกุมภ. (กรรมมีกรรมอันเป็นของมีอยู่แห่งโจรเป็นต้น)

ปรโลโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปรโร จ โส โลโก จาติ ปรโลโก. (ปร + โลก)

ปรโร จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรโลโก ชื่อว่าปรโลก. (โลกอื่น, ปรโลก)

ชนปาริชูณฺณกาโล

เป็นัญญัติปุปุริสสมาส โดยมีทวิปทินนาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ชนสฺมา ปาริชูณฺณ อสฺสาติ ชนปาริชูณฺณ, ปุคฺคโล. (ชน + ปาริชูณฺณ) ทวิปทินนาธิกรณพหุพพิทิสมาส

ปาริชูณฺณ อ.ความเลื่อม ชนสฺมา จากทริพยฺ อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ชนปาริชูณฺณ ชื่อว่าชนปาริชูณฺณ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความเลื่อมจากทริพยฺ)

๒. ชนปาริชูณฺณสฺส กาโล ชนปาริชูณฺณกาโล. (ชนปาริชูณฺณ + กาล) ัญญัติปุปุริสสมาส

กาโล อ.กาล ชนปาริชูณฺณสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้มีความเลื่อมจากทริพยฺ ชนปาริชูณฺณกาโล ชื่อว่าชนปาริชูณฺณกาล. (กาลที่เป็นผู้มีความเลื่อมจากทริพยฺ)

วีริยสมฺปนฺโน

เป็นตติยัตปุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วีริเยน สมฺปนฺโน วีริยสมฺปนฺโน, ปุคฺคโล. (วีริย + สมฺปนฺน)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว วีริเยน ด้วยความเพียร วีริยสมฺปนฺโน ชื่อว่าวีริยสมฺปนฺน, ได้แก่บุคคล. (ผู้ถึงพร้อมด้วยความเพียร)

สดีสมปนโน

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สดียา สมปนโน สดีสมปนโน, ปุคฺคโล. (สดี + สมปนฺน)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมปนโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว สดียา ด้วยสดี สดีสมปนโน ชื่อว่าสดีสมปนฺน, ได้แก่บุคคล. (ผู้ถึงพร้อมด้วยสดี)

กายวาทินิ

เป็นจัญญูทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพีหีสมาส โดยมีอิตริตฺรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กายโย จ วาจา จ กายวาทโย. (กาย + วาจา) อิตริตฺรโยคทวันทสมาส

กายโย จ อ.กายด้วย วาจา จ อ.วาจาดด้วย กายวาทโย ชื่อว่ากายวาท. (กายและวาจา)

๒. กายวาทโย อาทิ เยสํ ตานิ กายวาทินิ, ทวารานิ. (กายวาท + อาทิ) จัญญูทวิพท-
ตฺลยาธิกรณพหุพีหีสมาส

กายวาทโย อ.กายและวาจา ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (ทวารานิ) แห่งทวาร ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, (ตานิ ทวารานิ) อ.ทวาร ท. เหล่านั้น กายวาทินิ ชื่อว่ากายวาทินิ, ได้แก่ทวารทั้งหลาย. (มีกายและวาจาเป็นต้น)

ปริสฺทุทกมฺโม

เป็นจัญญูทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริสฺทุทํ กมฺมํ ยสฺสาติ ปริสฺทุทกมฺโม, ปุคฺคโล. (ปริสฺทุท + กมฺม)

กมฺมํ อ.กรรม ปริสฺทุทํ อันหมดจดรอบแล้ว ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ปริสฺทุทกมฺโม ชื่อว่าปริสฺทุทกมฺม, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีกรรมอันหมดจดแล้ว, ผู้มีกรรมบริสุทธิ์)

นิสฺสมการิ

เป็นสมาสรูป, ตัสสิลสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

นิสฺสม กาคฺตุํ สีสฺมสฺสาติ นิสฺสมการิ, ปุคฺคโล. (นิสฺสมสทฺทูปปท + กร กรณ ในการกระทำ + ณีปัจจย) กัตตฺรูป, ตัสสิลสาธนะ, กิตฺนตสมาส

นิสฺสม กาคฺตุํ อ.อันใคร่ครวญแล้วจึงกระทำ สีสฺม เป็นปกติ ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ นิสฺสมการิ ชื่อว่านิสฺสมการิ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีการใคร่ครวญแล้วจึงกระทำเป็นปกติ)

กายาทินี

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาธิกรณพหุพหิหส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กาโย อาทิ เยสํ ดานิ กายาทินี, ทวารานิ. (กาย + อาทิ)

กาโย อ.กาย อาทิ เป็นต้น เยสํ (ทวาราน) แห่งทวาร ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่, ดานิ (ทวาราน)

อ.ทวาร ท. เหล่านั้น กายาทินี ชื่อว่ากายาทิ, ได้แก่ทวารทั้งหลาย. (มีกายเป็นต้น)

ธมฺมชีวิต

เป็นตติยชาติปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมฺเมน ชีวิต ธมฺมชีวิต. (ธมฺม + ชีวิต)

ชีวิต อ.ความเป็นอยู่ ธมฺเมน โดยธรรม ธมฺมชีวิต ชื่อว่าธมฺมชีวิต. (ความเป็นอยู่โดยธรรม)

สติอวิปวาโส

เป็นปัญจมีตปปริสส์มาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น วิปวาโส อวิปวาโส. (น + วิปวาโส) นิบาตบุพพทกัมมธารยสํมาส

วิปวาโส อ.การอยู่ปราศ น หามิได้ อวิปวาโส ชื่อว่าอวิปวาโส. (การไม่อยู่ปราศ)

๒. สติยา อวิปวาโส สติอวิปวาโส. (สติ + อวิปวาโส) ปัญจมีตปปริสส์มาส

อวิปวาโส อ.การไม่อยู่ปราศ สติยา จากสติ สติอวิปวาโส ชื่อว่าสติอวิปวาโส. (การไม่อยู่ปราศจากสติ)

อุฏฺฐานวา

เป็นอัสสัดติตัทธิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุฏฺฐาติ เอเตนาคิ อุฏฺฐาน. (อุ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการทำการไป + ยุปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(บุคคล) อ.บุคคล อุฏฺฐาติ ย่อมลุกขึ้น เอเตน (วีริเยน) ด้วยความเพียรนั้น อิติ เพราะเหตุ นั้น เอตํ (วีริย) อ.ความเพียรนั้น อุฏฺฐาน ชื่อว่าอุฏฺฐาน. (ความเพียรเป็นเหตุลุกขึ้น)

๒. อุฏฺฐานํ อสฺสํ อตฺถิตฺติ อุฏฺฐานวา, บุคฺคโล. (อุฏฺฐาน + วนฺตุ)

อุฏฺฐานํ อ.การลุกขึ้น อสฺสํ (บุคคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น อุฏฺฐานวา ชื่อว่าอุฏฺฐานวนฺตุ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความเพียรเป็นเหตุลุกขึ้น, ผู้มีความขยัน)

สตีมา

เป็นอัสสตีตัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

สตี อสส อตถิตี สตีมา, ปุคฺคโล. (สตี + มนฺตุ)

สตี อ.สตี อสส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตถิตี มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคล
นั้น สตีมา ชื่อว่าสตีมนฺตุ, ใต้แก่บุคคล. (ผู้มีสตี)

สุจิกมโม

เป็นฉฐฐิวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

สุจิกมม อสสาตี สุจิกมโม, ปุคฺคโล. (สุจิก + กมฺม)

กมฺม อ.การงาน สุจิก อันสะอาด อสส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อตถิตี) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น
(โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สุจิกมโม ชื่อว่าสุจิกมม, ใต้แก่บุคคล. (ผู้มีการงานสะอาด)

ธมฺมชีว

เป็นตติยาตปฺปฺริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ธมฺเมเน ชีวตี ลีเสนาตี ธมฺมชีว, ปุคฺคโล. (ธมฺม + ชีว ปาณธารणे ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + ณี

ปัจจย) กัตตฺรูป, ตัสลีสสาธนะ, กิตฺนตสฺมาส, ตติยาตปฺปฺริสสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ชีวตี ย่อมเป็นอยู่ ธมฺเมเน โดยธรรม อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล)

อ.บุคคลนั้น ธมฺมชีว ชื่อว่าธมฺมชีว, ใต้แก่บุคคล. (ผู้เป็นอยู่โดยธรรมโดยปกติ)

อปฺปมตโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

น ปมตโต อปฺปมตโต, ปุคฺคโล. (น + ปมตต)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปมตโต ผู้ประมาทแล้ว น ทาไมได้ อปฺปมตโต ชื่อว่าอปฺปมตต, ใต้แก่บุคคล.

(ผู้ไม่ประมาทแล้ว)

อุฏฺฐานวิริยวา

เป็นอัสสัดถิตถิต มิวิเคราะห์ว่า

๑. อุฏฺฐาติ เอเตนาติ อุฏฺฐานํ. (อุ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการทำการไป + ุပ္ปัจจัย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุฏฺฐาติ ย่อมลุกขึ้น เอเตน (วิริเยน) ด้วยความเพียรนั้น อิติ เพราะเหตุ นั้น เอตํ (วิริย) อ.ความเพียรนั้น อุฏฺฐานํ ชื่อว่าอุฏฺฐาน. (ความเพียรเป็นเหตุลุกขึ้น)

๒. อุฏฺฐานญจ ตํ วิริยญจาติ อุฏฺฐานวิริยํ. (อุฏฺฐาน + วิริย) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาล อุฏฺฐานํ จ อ.อันเป็นเหตุลุกขึ้นด้วย ตํ อ.อันเป็นเหตุลุกขึ้นนั้น วิริยํ จ เป็นความเพียรด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อุฏฺฐานวิริยํ ชื่อว่าอุฏฺฐานวิริย. (ความเพียรอันเป็นเหตุลุกขึ้น)

๓. อุฏฺฐานวิริยํ อสฺสํ อตถิติ อุฏฺฐานวิริยวา, ปุคฺคโล (อุฏฺฐานวิริย + วนตุ) อัสสัดถิตถิต อุฏฺฐานวิริยํ อ.ความเพียรอันเป็นเหตุลุกขึ้น อสฺสํ (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตถิติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น อุฏฺฐานวิริยวา ชื่อว่าอุฏฺฐานวิริยวนตุ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความเพียรอันเป็นเหตุลุกขึ้น)

นิทฺโถสํ

เป็นปัญจมีทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาล มิวิเคราะห์ว่า

นิคฺคโต โทสํ อสฺมาติ นิทฺโถสํ, กมฺมํ. (นิ + โทส)

โทสํ อ.โทษ นิคฺคโต อันไปปราศแล้ว อสฺมา (กมฺมสฺมา) จากกรรมนั้น (อตถิติ) มีอยู่ อิติ เพราะ เหตุ นั้น (ตํ กมฺมํ) อ.กรรมนั้น นิทฺโถสํ ชื่อว่านิทฺโถส, ได้แก่กรรม. (อันมีโทษออกแล้ว, ไม่มีโทษ)

นिरปราริ

เป็นปัญจมีทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาล มิวิเคราะห์ว่า

นิคฺคโต อปราริ อสฺมาติ นिरปราริ, กมฺมํ. (นิ + อปราริ)

อปราริ อ.ความผิด นิคฺคโต อันออกแล้ว อสฺมา (กมฺมสฺมา) จากกรรมนั้น (อตถิติ) มีอยู่ อิติ เพราะ เหตุ นั้น (ตํ กมฺมํ) อ.กรรมนั้น นिरปราริ ชื่อว่านिरปราริ, ได้แก่กรรม. (อันมีความผิดออกแล้ว, ไม่มีความผิด)

กายกมฺมาทีน

เป็นฉนฺฺฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาสํ โดยมิตฺตยาตํปฺริสฺสํมาสํอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. กาเยน กมฺมํ กายกมฺมํ. (กาย + กมฺม) ตฺตยาตํปฺริสฺสํมาสํ

กมฺมํ อ.กรรม กาเยน ทางกาย กายกมฺมํ ชื่อว่ากายกมฺม. (กรรมทางกาย, กายกรรม)

๒. กายกมฺมํ อาทึ เยสํ ตานึ กายกมฺมาทีนึ, กมฺมานึ. (กายกมฺม + อาทึ) ฉนฺฺฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาสํ

กายกมฺมํ อ.กายกรรม อาทึ เป็นต้น เยสํ (กมฺมานึ) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่, (ตานึ กมฺมานึ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น กายกมฺมาทีนึ ชื่อว่ากายกมฺมาทึ, ได้แก่กรรมทั้งหลาย. (มีกรรมทางกาย เป็นต้น, มีกายกรรม เป็นต้น)

โรคตฺกิจฺจนํ

เป็นฉนฺฺฐิตฺปฺริสฺสํมาสํ มีวิเคราะหฺ์ว่า

โรคสฺสํ ตฺกิจฺจนํ โรคตฺกิจฺจนํ. (โรค + ตฺกิจฺจน)

ตฺกิจฺจนํ อ.การเยียวยา โรคสฺสํ ซึ่งโรค โรคตฺกิจฺจนํ ชื่อว่าโรคตฺกิจฺจน. (การเยียวยาโรค)

สพฺพกมฺมานึ

เป็นวิเสสํนบุพพทกัสมฺมธารยสฺมาสํ มีวิเคราะหฺ์ว่า

สพฺพานึ จ ตานึ กมฺมานึ จาตึ สพฺพกมฺมานึ. (สพฺพ + กมฺม)

สพฺพานึ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานึ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น กมฺมานึ จ เป็นการงานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สพฺพกมฺมานึ ชื่อว่าสพฺพกมฺม. (การงานทั้งปวง)

นิจฺฉิทฺโท

เป็นปัญจมีทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาสํ มีวิเคราะหฺ์ว่า

นิตฺตํ ฉิทฺทํ อสฺมาตึ นิจฺฉิทฺโท, ปุคฺคโล. (นิ + ฉิทฺท)

ฉิทฺทํ อ.ช่อง นิตฺตํ อันออกแล้ว อสฺมา (ปุคฺคลสฺมา) จากบุคฺคสนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สํ ปุคฺคโล) อ.บุคฺคสนั้น นิจฺฉิทฺโท ชื่อว่านิจฺฉิทฺท, ได้แก่บุคฺค. (ผู้มีช่องออกแล้ว)

อาคาริโก

เป็นสังข์สัญญาทิวเนกัตถตตทิต มิวีเคราะห์ว่า

อคาริ อชฺฌมาวสตีติ อาคาริโก, ปุคฺคโล. (อคาร + ฌิก)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลโต อชฺฌมาวสตี ย่อมอยู่ครอง อคาริ ในเรือน อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลนััน อาคาริโก ชื่อว่าอาคาริก, ได้แก่บุคฺคฺล. (ผู้อยู่ครองเรือน)

ตุลาภุมฺมาทินิ

เป็นจัญญูทิวปทตฺลยาธิกรณพทฺพพิทิสฺมาส โดยมิตติยาตปฺปฺริสฺสฺมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. ตุลาภุมฺมาทินิ ตุลาภุมฺมาทินิ. (ตุลา + ภุมฺมา) ตติยาตปฺปฺริสฺสฺมาส

ภุมฺมา อ.การโกง ตุลาภุมฺมาทินิ ด้วยตาชั่ง ตุลาภุมฺมา ชื่อว่าตุลาภุมฺมา. (การโกงด้วยตาชั่ง)

๒. ตุลาภุมฺมาทินิ อาทิ เยสํ ตานิ ตุลาภุมฺมาทินิ, ภุมฺมานิ. (ตุลาภุมฺมา + อาทิ) จัญญูทิวปทตฺลยาธิกรณ-
พทฺพพิทิสฺมาส

ตุลาภุมฺมาทินิ อ.การโกงด้วยตาชั่ง อาทิ เป็นต้น เยสํ (ภุมฺมานิ) แห่งการโกง ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, ตานิ (ภุมฺมานิ) อ.การโกง ท. เหล่านั้น ตุลาภุมฺมาทินิ ชื่อว่าตุลาภุมฺมาทินิ, ได้แก่การโกงทั้งหลาย. (มีการโกงด้วยตาชั่งเป็นต้น)

กสิโครกฺษาทินิ

เป็นจัญญูทิวปทตฺลยาธิกรณพทฺพพิทิสฺมาส โดยมีทติยาตปฺปฺริสฺสฺมาส และอิตริตฺรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. คาโว รกฺษา โครกฺษา. (โค + รกฺษา) ทติยาตปฺปฺริสฺสฺมาส

รกฺษา อ.การรกฺษา คาโว ซึ่งโค ท. โครกฺษา ชื่อว่าโครกฺษา. (การรกฺษาซึ่งโค, การเลี้ยงโค)

๒. กสิ จ โครกฺษา จ กสิโครกฺษา. (กสิ + โครกฺษา) อิตริตฺรโยคทวันทสฺมาส

กสิ จ อ.การไถด้วย โครกฺษา จ อ.การรกฺษาซึ่งโคด้วย กสิโครกฺษา ชื่อว่ากสิโครกฺษา. (การไถและการรกฺษาโค)

๓. กสิโครกฺษา อาทิ เยสํ ตานิ กสิโครกฺษาทินิ, กมฺมานิ. (กสิโครกฺษา + อาทิ) จัญญูทิวปท-
ตฺลยาธิกรณพทฺพพิทิสฺมาส

กสิโครกฺษา อ.การไถและการรกฺษาซึ่งโค ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (กมฺมานิ) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, ตานิ (กมฺมานิ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น กสิโครกฺษาทินิ ชื่อว่ากสิโครกฺษาทินิ, ได้แก่กรรมทั้งหลาย.

(มีการไถและการรักษาโคเป็นต้น)

อนาคาริก

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

น อคาริก อนาคาริก, ปุคฺคโล. (น + อคาริก)

อคาริก อ.ผู้อยู่ครองในเรือน น ทามีได้ อนาคาริก ชื่อว่าอนาคาริก, ใต้แก่บุคคล. (ผู้มีใช้อยู่ครองเรือน)

เวชชกมฺมุตกมฺมาทินิ

เป็นนัฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตรียศทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. เวชชกมฺมญจ ทุตกมฺมญจ เวชชกมฺมุตกมฺมาทินิ. (เวชชกมฺม + ทุตกมฺม) อิตรียศทวันทสมาส เวชชกมฺม จ อ.เวชกรรมด้วย ทุตกมฺม จ อ.ทุตกรรมด้วย เวชชกมฺมุตกมฺมาทินิ ชื่อว่า เวชชกมฺมุตกมฺม. (เวชกรรมและทุตกรรม)

๒. เวชชกมฺมุตกมฺมาทินิ อาทิ เยลลิตานิ เวชชกมฺมุตกมฺมาทินิ, กมฺมาทินิ. (เวชชกมฺมุตกมฺม + อาทิ) นัฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

เวชชกมฺมุตกมฺมาทินิ อ.เวชกรรมและทุตกรรม ท. อาทิ เป็นต้น เยลลิตานิ (กมฺมาทินิ) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, ตานิ (กมฺมาทินิ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น เวชชกมฺมุตกมฺมาทินิ ชื่อว่าเวชชกมฺม-ทุตกมฺมาทินิ, ใต้แก่กรรมทั้งหลาย. (มีเวชกรรมและทุตกรรมเป็นต้น)

ภิกฺขาจริยา

เป็นจตุตตีตปฺปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

ภิกฺขาย จริยา ภิกฺขาจริยา. (ภิกฺขา + จริยา)

จริยา อ.การเที่ยวไป ภิกฺขาย เพื่อภิกฺขา ภิกฺขาจริยา ชื่อว่าภิกฺขาจริยา. (การเที่ยวไปเพื่อภิกฺขา)

อวิปฺปวฺตตฺสตี

เป็นนัฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. น วิปฺปวฺตตา อวิปฺปวฺตตา, สตี. (น + วิปฺปวฺตตา) นินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(สดี) อ.สดี วิปฺพุตฺตา อันอยู่ปราศแล้ว น ทามิได้ อวิปฺพุตฺตา ชื่อว่าอวิปฺพุตฺตา, ได้แก่สดี. (อันไม่อยู่ปราศแล้ว)

๒. อวิปฺพุตฺตา สดี อสฺสํสดี อวิปฺพุตฺตสดี, ปุคฺคโล. (อวิปฺพุตฺตา + สดี) จัณฐิทธิปทตฺตยาธิ-
กรรมพหุพีทิสมาส

สดี อ.สดี อวิปฺพุตฺตา อันไม่อยู่ปราศแล้ว อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อวิปฺพุตฺตสดี ชื่อว่าอวิปฺพุตฺตสดี, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีสดีอันไม่อยู่ปราศแล้ว)

อิสฺสรียโมคสมฺมานสงฺขาโต

เป็นสัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมียิตฺริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. อิสฺสรียญจ โภโค จ สมฺมาโน จ อิสฺสรียโมคสมฺมานา. (อิสฺสรีย + โภค + สมฺมาน) ยิตฺริตร-
โยคทวันทสมาส

อิสฺสรีย จ อ.ความเป็นใหญ่ด้วย โภโค จ อ.โภคะด้วย สมฺมาโน จ อ.ความนับถือด้วยดี
ด้วย อิสฺสรียโมคสมฺมานา ชื่อว่าอิสฺสรียโมคสมฺมาน. (ความเป็นใหญ่ โภคะ และความนับถือด้วยดี)

๒. อิสฺสรียโมคสมฺมานา อิติ สงฺขาโต อิสฺสรียโมคสมฺมานสงฺขาโต. (อิสฺสรียโมคสมฺมาน +
สงฺขาท) สัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสมาส

(ปณฺชิเตน) สงฺขาโต อ.อันบัณฑิต กล่าวแล้ว อิสฺสรียโมคสมฺมานา อิติ ว่าความเป็นใหญ่ โภคะ
และความนับถือด้วยดี ท. อิสฺสรียโมคสมฺมานสงฺขาโต ชื่อว่าอิสฺสรียโมคสมฺมานสงฺขาท. (กล่าวคือความเป็นใหญ่
โภคะ และความนับถือด้วยดี)

กิตฺติวณฺณภณนสงฺขาโต

เป็นสัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจันฐิตฺตปุริสสมาส และสมาหารทวันทสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ว่า

๑. วณฺณสฺส ภณนํ วณฺณภณนํ. (วณฺณ + ภณน) จัณฐิตฺตปุริสสมาส
ภณนํ อ.การกล่าว วณฺณสฺส ซึ่งคุณอันบุคคลพึงพรรณนา วณฺณภณนํ ชื่อว่าวณฺณภณน. (การ
กล่าวคุณ)

๒. กิตฺติ จ วณฺณภณนญจ กิตฺติวณฺณภณนํ. (กิตฺติ + วณฺณภณน) สมาหารทวันทสมาส

กิตฺติ จ อ.เกียรติด้วย วณฺณภณนํ จ อ.การกล่าวซึ่งคุณด้วย กิตฺติวณฺณภณนํ ชื่อว่ากิตฺติ-

วณฺณภณฺน. (เกียรติและการกล่าวซึ่งคุณ)

๓. กิตฺติวณฺณภณฺนํ อิติ สงฺขาโต กิตฺติวณฺณภณฺนสงฺขาโต. (กิตฺติวณฺณภณฺน + สงฺขาต)
สัมภาวนาบุพพทกัมมธารสมาส
(ปณฺทิตฺเตน) สงฺขาโต อ.อํนํบํณชิต กล่าวแล้ว กิตฺติวณฺณภณฺนํ อิติ ว่าเกียรติและการกล่าว
ซึ่งคุณ กิตฺติวณฺณภณฺนสงฺขาโต ชื่อว่ากิตฺติวณฺณภณฺนสงฺขาต. (กล่าวคือเกียรติและการกล่าวคุณ)

คาถาปริโยสานํ

เป็นนัจฺฉฐิตํปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริวสฺยติ เอตฺถาติ ปริโยสานํ, กาโล. (ปฺริ+อว+ โส โอสิตฺเต ในการจบลง, สำเร็จลง + ยุ
ปัจจํย) กัตตฺรูป, อธิกรณสาธนะ

(คาถา) อ.คาถา ปริวสฺยติ ย่อมสิ้นสุดลงรอบ เอตฺถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้
ปริโยสานํ ชื่อว่าปริโยสาน. ได้แก่กาล. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ)

๒. คาถาย ปริโยสานํ คาถาปริโยสานํ. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสานํ อ.ที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งคาถา คาถาปริโยสานํ ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (ที่สิ้นสุด
ลงรอบแห่งคาถา, จบคาถา)

โสตาปัตติผล

เป็นนัจฺฉฐิตํปฺริสสมาส โดยมีทุตฺติยาตํปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อาปชฺชนํ อาปตฺติ. (อา + ปท คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ติปัจจํย) ภาวรูป, ภาวสาธนะ

อาปชฺชนํ อ.การถึง อาปตฺติ ชื่อว่าอาปตฺติ. (การถึง, การต้อง)

๒. โสตํ อาปตฺติ โสตาปัตติ. (โสต + อาปตฺติ) ทุตฺติยาตํปฺริสสมาส

อาปตฺติ อ.การถึง โสตํ ซึ่งกระแส โสตาปัตติ ชื่อว่าโสตาปัตติ. (การถึงกระแส)

๓. โสตาปัตติยา ผล โสตาปัตติผล. (โสตาปัตติ + ผล) นัจฺฉฐิตํปฺริสสมาส

ผล อ.ผล โสตาปัตติยา แห่งการถึงซึ่งกระแส โสตาปัตติผล ชื่อว่าโสตาปัตติผล. (ผลแห่งการ
ถึงกระแส, โสตาปัตติผล)

โสดาปัตติผลาทีน

เป็นจัญญูฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 โสดาปัตติผล อาทิ เยสํ ตานิ โสดาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ. (โสดาปัตติผล + อาทิ)
 โสดาปัตติผล อ.โสดาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตฺถิ)
 มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสดาปัตติผลาทีน ชื่อว่าโสดาปัตติผลาที, ได้แก่อริยผล
 ทั้งหลาย. (มีโสดาปัตติผลเป็นต้น)

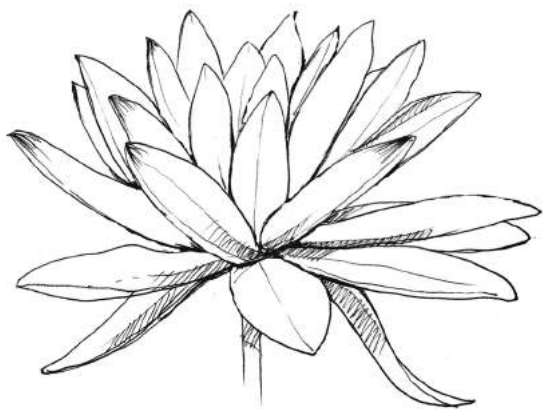
มหาชโน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 มหนฺโต จ โส ชโน จาติ มหาชโน. (มหนฺต + ชน)
 มหนฺโต จ อ.มากด้วย โส อ.มากนั้น ชโน จ เป็นชนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหาชโน ชื่อว่า
 มหาชน. (ชนมาก, มหาชน)

สาตติกา

เป็นสหบุพพทพหุพีหิสมาส มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อตฺถอ อสสา อตฺถิตติ อตฺถิกา, วาจา. (อตฺถ + อิกปัจจัจย) อัสสัดติตฺถิตติ
 อตฺถอ อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา วาจา)
 อ.วาจานั้น อตฺถิกา ชื่อว่าอตฺถิกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)
๒. สท อตฺถิกาย ยา วตฺตติติ สาตติกา, เทสนา. (สท + อตฺถิกา) สหบุพพทพหุพีหิสมาส
 ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตฺถิกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมี
 ประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตติกา ชื่อว่าสาตติกา, ได้แก่เทศนา, (อันเป็นไป
 กับด้วยวาจามีประโยชน์)

๓. จูฬปณฺถกตฺเถรวตฺถุ [๑๗]

จูฬปณฺถกตฺเถรวตฺถุ (มยา วุจฺเจเต) ๕

จูฬปณฺถกตฺเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระจูฬปณฺถกเถระ (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสฺสะ)
(วุจฺเจเต) จะกล่าว ๕

จูฬปณฺถกตฺเถรวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภิกขิตกัตตานิ วุจฺเจเต ๕

๓. เรื่องพระจูฬปณฺถกเถระ

๑. “อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทนาติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต จูฬปณฺถกตฺเถ-
เรํ อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต จูฬปณฺถกตฺเถเรํ อารพฺภ “อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทนาติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ
กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ จูฬปณฺถกตฺเถเรํ ซึ่งพระจูฬปณฺถกเถระ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ
ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทนาติ ว่า “อุฏฺฐาเนนป-
ปมาเทน” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเวพฺพวัน ทรงปรารภพระจูฬปณฺถกเถระ ตรัสพระธรรม
เทศนาคือว่า “อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺขกัตตานิ กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาทก “อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน” สรุปะใน
อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ เวพฺพเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺภันตริกิริยาของ สตุถา จูฬปณฺถกตฺเถเรํ
อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....

๒. ราชคเห กิร ธนเสฏฐิจกุลสฺส ธีตา วยปรตตกาเล มาตาปิตูหิ สุตตญฺมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริตเล อติวिय รกฺขियมานา โยพพนมทมตตตาย ปุริสโลลา หุตฺวา อตฺตโน ทาเสเนว สทฺธิ์ สนฺถวํ กตฺวา “อญฺเฌปี เม อิหํ กมฺมํ ชาเนยฺยุนฺติ ภูติกา เอวมาห “อมฺเหหิ อิมฺสฺมี จาเน น สกฺกา วสิตุํ, สเจ มม มาตาปิตโร อิมํ โทสํ ชานิสฺสนฺติ, ขณฺหาขณฺทิกํ มํ กริสฺสนฺติ, วิเทสํ คนฺตฺวา วสิสฺสามาติ ฯ

ราชคเห กิร ธนเสฏฐิจกุลสฺส ธีตา (อตฺตโน) วยปรตตกาเล มาตาปิตูหิ สุตตญฺมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริตเล อติวिय รกฺขियมานา (อตฺตโน) โยพพนมทมตตตาย ปุริสโลลา หุตฺวา อตฺตโน ทาเสน เอว สทฺธิ์ สนฺถวํ กตฺวา “อญฺเฌปี (ชนา) เม อิหํ กมฺมํ ชาเนยฺยุนฺติ ภูติกา เอว อาห “อมฺเหหิ อิมฺสฺมี จาเน น สกฺกา วสิตุํ, สเจ มม มาตาปิตโร อิมํ โทสํ ชานิสฺสนฺติ, (มาตาปิตโร) ขณฺหาขณฺทิกํ มํ กริสฺสนฺติ, (มย) วิเทสํ คนฺตฺวา วสิสฺสามาติ ฯ

กิร ได้ยินว่า ธีตา อ.ธิดา ธนเสฏฐิจกุลสฺส ของตระกูลแห่งเศรษฐีผู้มีทรัพย์ ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ มาตาปิตูหิ สุตตญฺมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริตเล อติวिय รกฺขियมานา ผู้อันมารดาและบิดา ท. รักษาอยู่ เกินเปรียบ ในเบื้องบนแห่งพื้น แห่งปราสาท อันประกอบแล้วด้วยชั้นเจ็ด (อตฺตโน) วยปรตตกาเล ในกาล- แห่งตน -เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งวัย ปุริสโลลา เป็นผู้โลเลในบุรุษ (อตฺตโน) โยพพนมทมตตตาย เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้เมาแล้วเพราะความเมาในความเป็นแห่งหญิงสาว หุตฺวา เป็น กตฺวา กระทำแล้ว สนฺถวํ ซึ่งความเชยชิด สทฺธิ์ กับ ทาเสน เอว ด้วยทาส อตฺตโน ของตนนั้นเทียว ภูติกา กลัวแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. อญฺเฌปี แม่เหล่าอื่น ชาเนยฺยุนฺติ ฟังรู้ อิหํ กมฺมํ ซึ่งกรรมนี้ เม ของเรา” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว เอว อย่างนี้ อิติ ว่า “อมฺเหหิ อันเรา ท. น สกฺกา ไม่อาจ วสิตุํ เพื่ออันอยู่ อิมฺสฺมี จาเน ในที่นี้, สเจ ถ้าวว่า มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. มม ของดิฉัน ชานิสฺสนฺติ จักรู้ อิมํ โทสํ ซึ่งโทษนี้ไซ้, (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. กริสฺสนฺติ จักกระทำ มํ ซึ่งดิฉัน ขณฺหาขณฺทิกํ ให้เป็นอวัยวะมีที่อ่อนน้อยและท่อนใหญ่, (มย) อ.เรา ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว วิเทสํ สู้ต่างถิ่น วสิสฺสาม จักอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

เล่ากันมาว่า ธิดาของตระกูลเศรษฐีผู้มีทรัพย์ในเมืองราชคฤห์ เมื่อถึงวัย ถูกมารดา บิดารักษาอย่างเข้มงวดในเบื้องบนพื้นปราสาท ๗ ชั้น เป็นหญิงโลเลในบุรุษ เพราะความเมาด้วยความเมาในความเป็นสาว ทำการเชยชิดกับคนรับใช้ของตนเองนั้น

แหละ แล้วเกิดความกลัวว่า “พวกชนแม่เหล่าอื่นพึงรู้กรรมนี้ของเรา” จึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกเราไม่สามารถเพื่อจะอยู่ในที่แห่งนี้ได้, ถ้ามารดาบิดาของดิฉันจักรู้โทษนี้ไซ้, มารดาบิดาจักทำดิฉันให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่, พวกเราไปต่างถิ่นแล้วจักอยู่”

กิริศัพท์ อนุสสวัตตะ ฐิตา สุทธกัตตานิ อาหุ อาชยาตบทกัตตวาจก ราชคเห
วิสาขาธาระไน ธนเสฏฐิจกุลสุสสุ สามีสัมพันธะไน ฐิตา อุตตโน สามีสัมพันธะไน วยป-
ปตตกาเลจ กาลสัตตมมีไน รกขียมานา มาตาปิตูหิ อนภิตกัตตานิ รกขียมานา
สตุตฎุมิกสุส วิเสสณะของ ปาสาทสุสสุ สามีสัมพันธะไน อุปริตเลจ วิสาขาธาระไน
รกขียมานา อติวิย กิริยาวิเสสณะไน รกขียมานาจ อัมภันตริกิริยาของ ฐิตา อุตตโน
ภาวาทิสัมพันธะไน โยพพนมทมตตตายจ เหตุไน ปุริสโลลาจ วิกติกัตตานิ หุตวาจ
ปุพพกาลกิริยาไน กตวา อุตตโน สามีสัมพันธะไน ทาเสณ เหวศัพท์ อวธารณะเข้า
กับ ทาเสณจ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุจิจ กิริยาสมวายะไน กตวา สนถว อุตตกัมมะ
ไน กตวาจ ปุพพกาลกิริยาไน ภิตา “อพิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อญเญจ วิเสสณะของ
ชนาจ สุทธกัตตานิ ชานะยฺยจ อาชยาตบทกัตตวาจก เม สามีสัมพันธะไน อิหิ กมฺม
อิหิ วิเสสณะของ กมฺมจ อุตตกัมมะไน ชานะยฺยจ” อิติศัพท์ อาการะไน ภิตาจ วิเสสณะ
ของ ฐิตา เอว กิริยาวิเสสณะไน อาห “อมเหหิ อนภิตกัตตานิ สกกาจ กิริยาบท-
ภาววาจก อิมสุมี วิเสสณะของจาเนจ วิสาขาธาระไน วสิตุ นศัพท์ ปฏิเสสณะไน
สกกา วสิตุ ตุมัตถสัมปทานไน สกกา, สเจ ปริกัปปัตตะ มาตาปิตโร สุทธกัตตานิ
ชานิสฺสนฺติจ อาชยาตบทกัตตวาจก มม สามีสัมพันธะไน มาตาปิตโร อิม วิเสสณะของ
โทสจ อุตตกัมมะไน ชานิสฺสนฺติ, มาตาปิตโร สุทธกัตตานิ กริสฺสนฺติจ อาชยาตบท
กัตตวาจก ขณฺฑาขณฺฑิกิ วิกติกัมมะไน กริสฺสนฺติ ม อุตตกัมมะไน กริสฺสนฺติ, มย
สุทธกัตตานิ วสิสุสามจ อาชยาตบทกัตตวาจก วิเทส สัมปาปุณียกัมมะไน คนฺฑวาจ
ปุพพกาลกิริยาไน วสิสุสาม” อิติศัพท์ อาการะไน อาห ๕

๓. เต เคเห หตฺถสาร์ คเหตฺวา อุตฺตเรน ทฺวาเรน นิภฺขมิตฺวา “ยตฺถ วา ตตฺถ วา
อญฺเญหิ อชานนฺนฺจจัน คนฺฑวา วสิสุสามาติ อูโภปิ อคฺมฺสุ ๕

เต (ชนา) เคเห หตฺถสาร์ (ชน) คเหตฺวา อุตฺตเรน ทฺวาเรน นิภฺขมิตฺวา “(มย) ยตฺถ (จาเน)

วา ตตถ (จาเน) วา อญเณหิ (ชเนหิ) อชานนญฺจานํ คนฺตฺวา วสิสฺสามาติ (วตฺวา) อุโภปิ
 อคมฺสฺ ๫

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น **คเหตุวา** ถือเอาแล้ว **(ธนฺ)** ซึ่งทรัพย์ **หตฺถสฺสาริ** อันพึง
 นำไปด้วยมือ **เคเห** ในเรือน **นิกฺขมิตฺวา** ออกไปแล้ว **ทฺวาเรน** โดยประตุ **อุตฺตเรน**
 ทิศเหนือ **(วตฺวา)** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า **(มยฺ)** อ.เรา ท. **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **อญเณหิ**
(ชเนหิ) **อชานนญฺจานํ** ผู้ที่เป็นที่ อันชน ท. เหล่าอื่น ไม่รู้ **ยตถ (จาเน)** วา ในที่ใด
 หรือ **ตตถ (จาเน)** วา หรือว่า ในที่นั้น **วสิสฺสาม** จักอยู่” **อิติ** ดังนี้ **อุโภปิ** แม้ทั้ง
 สอง **อคมฺสฺ** ได้ไปแล้ว ๫

พวกชนเหล่านั้นถือเอาทรัพย์ที่มีพอจะหยิบเอาไปได้ในเรือน พวกนั้นออกทางประตู
 ทิศเหนือ กล่าวว่า “พวกเราไปยังสถานที่ที่พวกชนเหล่านั้นจะไม่รู้จัก ในที่ใดหรือนั้น
 ก็ได้ แล้วจักอยู่” แม้ทั้งสองได้พากันไปแล้ว

เต วิเสสฺนฺของ ชนาฯ สฺทฺธกัตฺตาใน อคมฺสฺฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เคเห วิสยาธาระ
 ใน คเหตุวา หตฺถสฺสาริ วิเสสฺนฺของ ธนฺฯ อุตฺตกัตฺตฺวาใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน นิกฺขมิตฺวา อุตฺตเรน วิเสสฺนฺของ ทฺวาเรนฯ ตติยาวิเสสฺนฺใน นิกฺขมิตฺวาฯ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน วตฺวา “มยฺ สฺทฺธกัตฺตาใน วสิสฺสามฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ยตถ
 วิเสสฺนฺของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คนฺตฺวา วา สองศัพฺทฺ ปทวิกัปปัตฺถะเข้ากับ ยตถ
 จาเน และ ตตถ จาเน, ตตถ วิเสสฺนฺของจาเนฯ วิสยาธาระใน คนฺตฺวา อญเณหิ
 วิเสสฺนฺของ ชเนหิฯ อนภิกัตฺกัตฺตาใน อชานน- อชานนญฺจานํฯ สัมปาปฺถึนยกัตฺตฺวาใน
 คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วสิสฺสาม” อิติศัพฺทฺ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อคมฺสฺ อปีศัพฺทฺ อเปกขัตฺถะเข้ากับ อุโภฯ วิเสสฺนฺของ ชนา ๫

๔. เตสํ เอกสฺมี จาเน วสนฺตฺวานํ สํวาสมนฺวาย ตสฺสา กุจฺฉิสฺมี คพฺโภ ปติฏฺฐาสิ ๫

เตสํ (ชนา) เอกสฺมี จาเน วสนฺตฺวานํ, สํวาสํ อนฺวาย ตสฺสา (อิติติยา) กุจฺฉิสฺมี คพฺโภ
 ปติฏฺฐาสิ ๫

เตสํ (ชนา) เมื่อชน ท. เหล่านั้น **วสนฺตฺวานํ** อยู่อยู่ **เอกสฺมี จาเน** ในที่แห่งหนึ่ง,
คพฺโภ อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ **ปติฏฺฐาสิ** ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **กุจฺฉิสฺมี** ในท้อง **ตสฺสา**

(อิตฺติยา) ของหญิงนั้น **อนุวาย** เพราะอาศัย **สวาส** ซึ่งการอยู่ร่วมกัน ฯ

เมื่อพวกชนเหล่านั้นอยู่ในที่แห่งหนึ่ง, สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ตั้งอยู่เฉพาะแล้วในท้องของหญิงนั้น เพราะอาศัยการอยู่ร่วมกัน

เตลีส วิเสสนะของ ชนानัน อนุทานใน วสนุทานัน อนุทานกริยา เอกสุมี วิเสสนะของจาเนน วิสยาธาระใน วสนุทานัน, คพฺโภ สุททกัตตาใน ปติภูจาสี อนุชยาตบท กัตตุวจาก สวาส อุตตกัมมะใน อนุวายน เหตุใน ปติภูจาสี ตสฺสา วิเสสนะของ อิตฺติยานน สามีสัมพันธะใน กุจฺฉิสฺสมีน วิสยาธาระใน ปติภูจาสี ฯ

๕. **สา** คพฺภปริปากมาคฺมฺม เตน สทฺธิ มนฺเตสิ “คพฺโภ เม ปริปากํ คโต, ฌาติพนฺธุริหิตเ จาเน คพฺภวฺภูจฺจัน นาม อฺภินฺหิปี อมฺหากํ ทฺกฺขาวหํ, กุลเคหเมว คจฺฉามาติ ฯ

สา (อิตฺติ) คพฺภปริปากํ อาคมฺม เตน (สามิเกน) สทฺธิ มนฺเตสิ “คพฺโภ เม ปริปากํ คโต, ฌาติพนฺธุริหิตเ จาเน คพฺภวฺภูจฺจัน นาม อฺภินฺหิปี อมฺหากํ ทฺกฺขาวหํ (โหติ), (มยํ) กุลเคหํ เอว คจฺฉามาติ ฯ

สา (อิตฺติ) อหญิงนั้น **อาคมฺม** อาศัยแล้ว **คพฺภปริปากํ** ซึ่งความแ่รอบแ่ห้งครรภ์ **มนฺเตสิ** ปรึกษาแล้ว **สทฺธิ** กับ **เตน (สามิเกน)** ด้วยสามีนัน **อิตฺติ** ว่า “**คพฺโภ** อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ **เม** ของดิฉัน **คโต** ถึงแล้ว **ปริปากํ** ซึ่งความแ่รอบ, **คพฺภวฺภูจฺจัน นาม** ชื่อ อ.การออกแ่ห้งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ **จาเน** ในที่ **ฌาติพนฺธุริหิตเ** อันเว้นแล้วจากญาติและพวกพ้อง **ทฺกฺขาวหํ** เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ **อมฺหากํ** แ่เรา ท. **อฺภินฺหิปี** แม้ทั้งสอง **(โหติ)** ย่อมเป็น, **(มยํ)** อ.เรา ท. **คจฺฉามา** จะไป **กุลเคหํ** เอว สู่เรือนแ่ห้งตระกูลนันเทียว” **อิตฺติ** ดั่งนี ฯ

หญิงนั้น อาศัยครรภ์ที่แ่รอบแล้ว ปรึกษากับสามีนันว่า “ครรภ์ของดิฉันถึงความแ่รอบแล้ว, ธรรมเนียมว่าการออกของสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ในทีที่เว้นจากญาติและพวกพ้อง เป็นเหตุนำความทุกข์มาให้แ่พวกเราแม้ทั้งสองคน, พวกเราจะไปยังเรือนตระกูลนันแหละ”

สา วิเสสณะของ อิตถึๆ สุทธกัตตานิ มนุเตสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คพฺภปริปากํ อวุตตกัมมะใน อาคมฺมๆ สมานกาลกิริยาใน มนุเตสิ เตน วิเสสณะของ สามิเกนๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวายะใน มนุเตสิ “คพฺโภ สุทธกัตตานิ คโตๆ กิตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน คพฺโภ ปริปากํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คโต, นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ คพฺภวฺจฺจฺจํ สุทธกัตตานิ โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภาติพนฺธุวิริเต วิเสสณะของจาเนๆ วิสยาธาระใน คพฺภวฺจฺจฺจํ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อฺภินฺนๆ วิเสสณะของ อมฺหากํๆ สัมปทานใน ทุกฺขาวหํๆ วิกตีกัตตานิ โหติ, มยฺ สุทธกัตตานิ คจฺฉามๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวฺชารณะเข้ากับ กุลเคหํๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺฉาม” อิตฺตีศัพท์ อาการะใน มนุเตสิ ๕

๖. โส “สจฺหาหํ ตตฺถ คมิสฺสามิ, ชีวิตํ เม นตฺถิติ ภาเยน “อชฺช คจฺฉาม, เสว คจฺฉามาติ ทิวเส อติกฺกามาสิ ๕

โส (สามิโก) “สเจ อหํ ตตฺถ (จาเน) คมิสฺสามิ, ชีวิตํ เม นตฺถิติ ภาเยน “(มยฺ) อชฺช คจฺฉาม, (มยฺ) เสว คจฺฉามาติ (วตฺวา) ทิวเส อติกฺกามาสิ ๕

โส (สามิโก) อ.สามินั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยฺ อ.เรา ท. คจฺฉาม จะไป อชฺช ในวันนี้, (มยฺ) อ.เรา ท. คจฺฉาม จะไป เสว ในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ทิวเส ยัง วัน ท. อติกฺกามาสิ ให้ก้าวล่วงแล้ว ภาเยน เพราะความกลัว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา คมิสฺสามิ จักไป ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้นไซ้, ชีวิตํ อ.ชีวิต เม ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๕

สามินั้นกล่าวว่า “พวกเราจะไปวันนี้, จะไปพรุ่งนี้” ทำให้วันๆ ผ่านไป เพราะกลัวว่า “ถ้าเราจักไปในที่นั้น, ชีวิตของเราจะไม่มี”

โส วิเสสณะของ สามิโกๆ เหตุกัตตานิ อติกฺกามาสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก “สเจ ปริกัปปัตถะ อหํ สุทธกัตตานิ คมิสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺถ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คมิสฺสามิ, ชีวิตํ สุทธกัตตานิ นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ชีวิตํ” อิตฺตีศัพท์ สรรูปะใน ภาเยนๆ เหตุใน อติกฺกามาสิ “มยฺ สุทธกัตตานิ

ใน คจฉาม ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อชช กาลสัตตมีใน คจฉาม, มย สุธกัตตาใน คจฉาม ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เสว กาลสัตตมีใน คจฉาม” อิติศัพท์ อาการะใน วตุว ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อติฏกาเมสิ ทิวเส การิตกัมมะใน อติฏกาเมสิ ฯ

๗. สา จินฺตสิ “อัย พาลอ อตฺตโน โทสมหนุตตาย คนฺตุํ น อุตฺตสฺสหติ, มาตาปิตโร นาม เอกนฺตหิตา ว, อัย คจฉตุ วา มา วา, อหํ คมิสฺสสามีติ ฯ

สา (อิตฺถิ) จินฺตสิ “อัย (สามิโก) พาลอ (หุตฺวา) อตฺตโน โทสมหนุตตาย คนฺตุํ น อุตฺตสฺสหติ, มาตาปิตโร นาม เอกนฺตหิตา ว (โหนฺติ), อัย (สามิโก) คจฉตุ วา มา (คจฉตุ) วา, อหํ คมิสฺสสามีติ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น จินฺตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (สามิโก) อ.สามีนี พาลอ เป็นคนเขลา (หุตฺวา) เป็นแล้ว น อุตฺตสฺสหติ ย่อมไม่อาจ คนฺตุํ เพื่ออันไป อตฺตโน โทสมหนุตตาย เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้มีโทษใหญ่, มาตาปิตโร นาม ชื่อ อ.มารดาและบิดา ท. เอกนฺตหิตา เป็นผู้เกื้อกูลโดยส่วนเดียวเที่ยว (โหนฺติ) ย่อม เป็น, อัย (สามิโก) อ.สามีนี คจฉตุ วา จงไปหรือ มา (คจฉตุ) วา หรือว่า จงอย่าไป, อหํ อ.เรา คมิสฺสสามิ จักไป” อิติ ดังนี้ ฯ

หญิงนั้นคิดว่า “สามีนีเป็นคนเขลา ย่อมไม่อาจเพื่อจะไป เพราะว่าตนมีความผิดใหญ่, ธรรมดาว่ามารดาและบิดา เป็นผู้เกื้อกูลโดยส่วนเดียวเท่านั้น, สามีนีจึงไปหรือไม่ไป ก็ตามที่, เราจักไป” ดังนี้

สา วิเสสนะของ อิตฺถิ ๆ สุธกัตตาใน จินฺตสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อัย วิเสสนะของ สามิโก ๆ สุธกัตตาใน อุตฺตสฺสหติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก พาลอ วิกติกัตตาใน หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน อุตฺตสฺสหติ อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน โทสมหนุตตาย ๆ เหตุ ใน อุตฺตสฺสหติ คนฺตุํ ตุมตถสัมปทานใน อุตฺตสฺสหติ นศัพท์ ปฏิเสหะใน อุตฺตสฺสหติ, นามศัพท์ สัญญาไซตกะเข้ากับ มาตาปิตโร ๆ สุธกัตตาใน โหนฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอว- ศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอกนฺตหิตา ๆ วิกติกัตตาใน โหนฺติ, อัย วิเสสนะของ สามิโก ๆ สุธกัตตาใน คจฉตุ ๆ สองบท อาชยาตบทกัตตุวจาก วา สองศัพท์ ปทวิกัปปีตตะเข้า

กับ คจจตุ และ มา คจจตุ มาศัพท์ ปฏิเสฐะใน คจจตุ, อหิ สุทธกัตตาใน คมิสุสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตสิ ฯ

๘. สา, ตสฺมี เคาหา นิกฺขนฺเต, เคาหปริกฺขาริ ปฏิสาเมตฺวา อตฺตโน กุลฆรคฺมนภาวึ อนนฺตรเคหาสิณิ อาโรเจตฺวา มคฺคํ ปฏิปชฺชิ ฯ

สา (อิตฺถิ), ตสฺมี (สามิเก) เคาหา นิกฺขนฺเต, เคาหปริกฺขาริ ปฏิสาเมตฺวา อตฺตโน กุลฆรคฺมนภาวึ อนนฺตรเคหาสิณิ (ชนานิ) อาโรเจตฺวา มคฺคํ ปฏิปชฺชิ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น, ตสฺมี (สามิเก) ครั้นเมื่อสามีนั้น นิกฺขนฺเต ออกไปแล้ว เคาหา จากเรือน, ปฏิสาเมตฺวา เก็บงำแล้ว เคาหปริกฺขาริ ซึ่งเครื่องใช้ในเรือน อาโรเจตฺวา บอกแล้ว กุลฆรคฺมนภาวึ ซึ่งความเป็นคืออันไปสู่เรือนแห่งตระกูล อตฺตโน ของตน (ชนานิ) แก่ชน ท. อนนฺตรเคหาสิณิ ผู้อยู่ในเรือนอันไม่มีระหว่าง โดยปกติ ปฏิปชฺชิ ดำเนินไปแล้ว มคฺคํ สู้หนทาง ฯ

หญิงนั้น เมื่อสามีออกจากบ้านไป ก็เก็บงำเครื่องใช้ในเรือน แล้วบอกความเป็นคืออันไปสู่เรือนแห่งตระกูลของตัวเอง แก่พวกชนผู้อยู่ในเรือนติด ๆ กัน แล้วก็เดินทางไป

สา วิเสสนะของ อิตฺถิฯ สุทธกัตตาใน ปฏิปชฺชิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตสฺมี วิเสสนะของ สามิเกฯ ลักขณะใน นิกฺขนฺเตฯ ลักขณกิริยา เคาหา อปาทานใน นิกฺขนฺเต, เคาหปริกฺขาริ อวุตตกัมมะใน ปฏิสาเมตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจตฺวา อตฺตโน สามิสัมพันธะใน กุลฆรคฺมน- กุลฆรคฺมนภาวึ อวุตตกัมมะใน อาโรเจตฺวา อนนฺตรเคหาสิณิ วิเสสนะของ ชนानิฯ สัมปทานใน อาโรเจตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏิปชฺชิ มคฺคํ สัมปาปุณฺเียกัมมะใน ปฏิปชฺชิ ฯ

๙. โสปี ฆริ อาคนฺตฺวา ตํ อทิสฺวา ปฏิวิสุสฺเส ปุจฺฉิตฺวา “กุลฆริ คตฺตาติ สุตฺวา เวเคน อนฺพนฺธิตฺวา อนฺตรามคฺเค สมฺปาปุณฺเีย ฯ

โสปี (สามิโก) ฆริ อาคนฺตฺวา ตํ (ภริย) อทิสฺวา ปฏิวิสุสฺเส (ชเน) ปุจฺฉิตฺวา “(สา ภริยา) กุลฆริ คตฺตาติ สุตฺวา เวเคน อนฺพนฺธิตฺวา อนฺตรามคฺเค สมฺปาปุณฺเีย ฯ

โสปี (สามิโก) อ.สามิแม่นั้น อาคนตุวา มาแล้ว ฆริ สู้เรือน อทิสวา ไม่เห็นแล้ว ต้ (ภริยั) ซึ่งภรรยา นั้น ปุจฉิตวา ถามแล้ว (ชเน) ซึ่งชน ท. ปฏิวิสสเก ผู้คู้เคยกัน สุตวา ฟังแล้ว อิติ ว่า “(สา ภริยา) อ.ภรรยา นั้น คตา ไปแล้ว กุลฆริ สู้เรือนแห่ง ตระกุล” อิติ ดังนี้ อนุพนธิตวา ติดตามแล้ว เวเคน โดยเร็ว สมปาปฺถนิ ถึงพร้อม แล้ว อนุตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง ๕

สามิแม่นั้นมาเรือน ไม่พบภรรยา นั้น ก็ถามกับพวกชนที่คู้เคยกัน ฟังว่า “นางไปสู ้เรือนแห่งตระกูล” ดังนี้ ก็ติดตามไปโดยเร็ว ทั้นในระหว่างทาง

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ โสๆ วิเสสณะของ สามิโกๆ สุกทกัตตานิ สมปาปฺถนิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฆริ สัมปาปฺถนียกัมมะใน อาคนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทิสวา ต้ วิเสสณะของ ภริยัๆ อวุตตกัมมะใน อทิสวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิตวา ปฏิวิสสเก วิเสสณะของ ชเนๆ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา “สา วิเสสณะของ ภริยาๆ สุกทกัตตานิ คตาๆ กิตบทกัตตฺวาจก กุลฆริ สัมปาปฺถนียกัมมะ ใน คตา” อิติศัพท์ อาการะใน สุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อนุพนธิตวา เวเคน ตติยา- วิเสสณะใน อนุพนธิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สมปาปฺถนิ อนุตรามคฺเค วิสยาธาระใน สมปาปฺถนิ ๕

๑๐. ตสฺสาปี ตตฺถ เอว คพฺภาวฺจฺจํ อโหสิ ๕

ตสฺสาปี (อิตฺติยา) ตตฺถ เอว (อนุตรามคฺเค) คพฺภาวฺจฺจํ อโหสิ ๕

คพฺภาวฺจฺจํ อ.การออกแห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ ตสฺสาปี (อิตฺติยา) แห่งหญิง แม้นั้น อโหสิ ได้มีแล้ว ตตฺถ เอว (อนุตรามคฺเค) ในระหว่างแห่งหนทางนั้นนั้น เทียว ๕

การออกของสัตว์ผู้เกิดในครรภ์แห่งหญิงแม้นั้นได้มีในระหว่างทางนั้นแหละ

คพฺภาวฺจฺจํ สุกทกัตตานิ อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตสฺสาๆ วิเสสณะของ อิตฺติยาๆ สามิสัมพันธะใน คพฺภาวฺจฺจํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตตฺถๆ วิเสสณะของ อนุตรามคฺเคๆ วิสยาธาระใน อโหสิ ๕

๑๑. โส “ก็ อิหํ ภทฺเทติ ปุจฺฉิ ฯ

โส (สามิโก) “ก็ อิหํ (การณ) ภทฺเทติ ปุจฺฉิ ฯ

โส (สามิโก) อ.สามีนัน ปุจฺฉิ ทามแล้ว อิติ ว่า “ภทฺเท เหนะนางผู้เจริญ อิหํ (การณ) อ.เหตุนี้ ก็ อะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

สามีนันถามว่า “นางผู้เจริญ เหตุนี้อะไร”

โส วิเสสนะของ สามิโกๆ สุตฺรกัถตาใน ปุจฺฉิๆ อาขยาดบทกัถตุวจาก “ภทฺเท อาลปนะ กิศฺพท์ ปุจฺฉนัถตะ อิหํ วิเสสนะของ การณๆ ลิงคัถตะ”

๑๒. “สามิ เอโก ปุตุโต ชาโตติ ฯ

(สา ภริยา) “สามิ เอโก ปุตุโต ชาโตติ (อาห) ฯ

(สา ภริยา) อ.ภรรยานัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย เอโก ปุตุโต อ.บุตร คนหนึ่ง ชาโต เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยานันกล่าวว่า “นาย ลูกชายคนหนึ่งเกิดแล้ว”

สา วิเสสนะของ ภริยาๆ สุตฺรกัถตาใน อาหๆ อาขยาดบทกัถตุวจาก “สามิ อาลปนะ เอโก วิเสสนะของ ปุตุโตๆ สุตฺรกัถตาใน ชาโตๆ กิตบทกัถตุวจาก” อิติศฺพท์ อาการะ ใน อาห ฯ

๑๓. “อิทานิ กิ กริสฺสามาติ ฯ

(โส สามิโก) “(มย) อิทานิ กิ กริสฺสามาติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส สามิโก) อ.สามีนัน (ปุจฺฉิ) ทามแล้ว อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. กริสฺสาม จักกระทำ กิ ซึ่งอะไร อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

สามีนันถามว่า “บัดนี้ พวกเราจักทำอะไร”

โส วิเสสนะของ สามิโกๆ สุตฺรกัถตาใน ปุจฺฉิๆ อาขยาดบทกัถตุวจาก “มย สุตฺรกัถตา

ใน กริสสาม ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทานิ กาลสัตตมีใน กริสสาม ก็ อวุตตกัมมะ
ใน กริสสาม” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๔. “ยสฺสตุถาย มยํ กุลฆริ คจฺเจยยาม, ตํ กมฺมํ อนฺตรามคฺเคว นิปฺพนฺ, ตตฺถ
คฺนฺตฺวา ก็ กริสสาม, นีวตฺตามาติ เทว เอกจิตฺตา หุตฺวา นีวตฺตีสฺสุ ฯ

(เต ชนา) “ยสฺส (กมฺมสฺส) อตฺถาย มยํ กุลฆริ คจฺเจยยาม, ตํ กมฺมํ อนฺตรามคฺเคว นิปฺพนฺ,
(มยํ) ตตฺถ (กุลฆเร) คฺนฺตฺวา ก็ กริสสาม, (มยํ) นีวตฺตามาติ (มฺนฺเตตฺวา) เทว เอกจิตฺตา
หุตฺวา นีวตฺตีสฺสุ ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (มฺนฺเตตฺวา) ปรึกษากันแล้ว อิติ ว่า “มยํ อ.เรา ท.
คจฺเจยยาม ฟังไป กุลฆริ สู้เรือนแห่งตระกูล อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ยสฺส (กมฺมสฺส)
แก่กรรมใด, ตํ กมฺมํ อ.กรรมนั้น นิปฺพนฺ สำเร็จแล้ว อนฺตรามคฺเคว เหว ใน
ระหว่างแห่งหนทางนั้นเทียว, (มยํ) อ.เรา ท. คฺนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ (กุลฆเร) ที่
เรือนแห่งตระกูลนั้น กริสสาม จักกระทำ ก็ ซึ่งอะไร, (มยํ) อ.เรา ท. นีวตฺตาม จะ
กลับ” อิติ ดังนี้ เทว ทั้งสอง เอกจิตฺตา เป็นผู้มีจิตเป็นอันเดียวกัน หุตฺวา เป็นแล้ว
นีวตฺตีสฺสุ กลับแล้ว ฯ

พวกชนเหล่านั้นปรึกษากันว่า “พวกเราฟังไปสู้เรือนตระกูลเพื่อประโยชน์แก่กรรมใด,
กรรมนั้นสำเร็จแล้วในระหว่างทางนั้นแหละ, พวกเราไปที่เรือนตระกูลนั้นจักทำอะไร,
พวกเราจะกลับ” ดังนี้ ทั้งสองมีจิตเหมือนกัน พวกกลับแล้ว

เต วิเสสนะของ ชนา ๆ สุทฺธกัตตาใน นีวตฺตีสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มยํ สุทฺธกัตตา
ใน คจฺเจยยาม ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยสฺส วิเสสนะของ กมฺมสฺส สัมปทานใน
อตฺถาย สัมปทานใน คจฺเจยยาม กุลฆริ สัมปาปุณฺียกัมมะใน คจฺเจยยาม, ตํ วิเสสนะ
ของ กมฺมํ ๆ สุทฺธกัตตาใน นิปฺพนฺ ๆ กิตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ
อนฺตรามคฺเคว วิชยชาระใน นิปฺพนฺ, มยํ สุทฺธกัตตาใน กริสสาม ๆ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก ตตฺถ วิเสสนะของ กุลฆเร วิชยชาระใน คฺนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
กริสสาม ก็ อวุตตกัมมะใน กริสสาม, มยํ สุทฺธกัตตาใน นีวตฺตาม ๆ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน มฺนฺเตตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา เทว วิเสสนะ

ของ ชนา เอกจิตตตา วิทิกัตตตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวตฺตีสฺสุ ฯ

๑๕. ตสฺเสว ทารกสฺส ปนฺเถ ชาตตฺตตา “ปนฺถโกติ นามํ กรีสฺสุ ฯ

(เต ชนา) ตสฺเสว ทารกสฺส (ทารกสฺส) ปนฺเถ ชาตตฺตตา “ปนฺถโกติ (วจนฺ) นามํ กรีสฺสุ ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น กรีสฺสุ กระทำแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “ปนฺถโก”
อ.ปนฺถก” อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ ตสฺส เอว ทารกสฺส ของเด็กนั้นนั่นเทียว
(ทารกสฺส) ปนฺเถ ชาตตฺตตา เพราะความที่แห่งเด็ก เป็นผู้เกิดแล้ว ในหนทาง ฯ

พวกชนเหล่านั้นตั้งคำว่า “ปนฺถก” ให้เป็นชื่อของเด็กนั้นนั่นแหละ เพราะความที่เด็ก
เป็นผู้เกิดที่หนทาง

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สฺุททกัตตตาใน กรีสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจาก เอวศัพฺท
อวธารณะเข้ากับ ตสฺสฯ วิเสสนะของ ทารกสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน นามํ ทารกสฺส
ภาวาทิสัมพันธ์ใน ชาตตฺตตา ปนฺเถ วิสยาธาระใน ชาต- ชาตตฺตตา เหตุใน กรีสฺสุ
“ปนฺถโก ลิงคัตถะ” อิติศัพฺท สรุปะใน วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน กรีสฺสุ นามํ วิทิกกัมมะใน
กรีสฺสุ ฯ

๑๖. ตสฺสา น จิรสฺเสว อปโรปิ คพฺโภ ปติฏฺฐหิ ฯ

ตสฺสา (อิตฺถิยา) น จิรสฺเสว อปโรปิ คพฺโภ ปติฏฺฐหิ ฯ

คพฺโภ อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ อปโรปิ แม่อื่นอีก ปติฏฺฐหิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ตสฺสา
(อิตฺถิยา) แก่หญิงนั้น น จิรสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเทียว ฯ

สัตว์ผู้เกิดในครรภ์แม่อื่นอีก ก็ตั้งอยู่เฉพาะแก่หญิงนั้น โดยกาลไม่นานนั้นแหละ

อปีศัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ อปโรฯ วิเสสนะของ คพฺโภฯ สฺุททกัตตตาใน ปติฏฺฐหิฯ
อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจาก ตสฺสา วิเสสนะของ อิตฺถิยาฯ สัมปทานใน ปติฏฺฐหิ นศัพฺท
ปฏฺฐิเสระใน จิรสฺส เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ฯ จันฐิตฺติยาวิเสสนะใน ปติฏฺฐหิ ฯ

๑๗. สพฺพํ ปุริมฺนเยเนว วิตุถาเรตพฺพํ ฯ

สพฺพํ (วตุถุ ปณฺหิตฺเตน) ปุริมฺนเยน เหว วิตุถาเรตพฺพํ ฯ

สพฺพํ (วตุถุ) อ.เรื่องทั้งปวง (ปณฺหิตฺเตน) อันบัณฑิต วิตุถาเรตพฺพํ ฟังให้พิสดาร
ปุริมฺนเยน เหว โดยนัยอันมีในก่อนนั้นเทียว ฯ

เรื่องทั้งหมด บัณฑิตฟังให้พิสดารโดยนัยอันมีในก่อนนั้นแหละ

สพฺพํ วิเสสนะของ วตุถุๆ วุตตกัมมะใน วิตุถาเรตพฺพํๆ กิตฺตพทเหตุกัมมมาจาก
ปณฺหิตฺเตน อนุภิตกัตตาใน วิตุถาเรตพฺพํ เหวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ปุริมฺนเยนๆ
ตติยาวิเสสนะใน วิตุถาเรตพฺพํ ฯ

๑๘. ตสฺสาปิ ทารกสฺส ปนฺเถ ชาตตุตา ปจฺมํ ชาตสฺส “มหาปนฺถโกติ นามํ กตฺวา ปจฺฉา
ชาตสฺส “จุพปนฺถโกติ นามํ กรีสฺสุ ฯ

(เต ชนา) ตสฺสาปิ ทารกสฺส ปนฺเถ ชาตตุตา ปจฺมํ ชาตสฺส (ทารกสฺส) “มหาปนฺถโกติ (วจนฺ)
นามํ กตฺวา ปจฺฉา ชาตสฺส (ทารกสฺส) “จุพปนฺถโกติ (วจนฺ) นามํ กรีสฺสุ ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น กตฺวา กระทำแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “มหาปนฺถโก
อ.มหาบัณฑิต” อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ (ทารกสฺส) ของเด็ก ชาตสฺส ผู้เกิดแล้ว
ปจฺมํ ก่อน กรีสฺสุ กระทำแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “จุพปนฺถโก อ.จุพบัณฑิต” อิติ
ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ (ทารกสฺส) ของเด็ก ชาตสฺส ผู้เกิดแล้ว ปจฺฉา ในภายหลัง
ตสฺสาปิ ทารกสฺส ปนฺเถ ชาตตุตา เพราะความที่ แห่งเด็ก แม่ นั้น เป็นผู้เกิดแล้ว ใน
หนทาง ฯ

ชนเหล่านั้นตั้งคำว่า “มหาบัณฑิต” ให้เป็นชื่อของเด็กที่เกิดก่อน ตั้งคำว่า “จุพบัณฑิต”
ให้เป็นชื่อของเด็กที่เกิดทีหลัง เพราะเด็กแม่นั้นก็เกิดที่หนทาง

เต วิเสสนะของ ชนาๆ สุตฺรกัตตาใน กรีสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีศัพท์ อเปกขัตถะ
เข้ากับ ตสฺสๆ วิเสสนะของ ทารกสฺสๆ ภาวาทิสัมพันธะใน ชาตตุตา ปนฺเถ วิสยาชาระ
ใน ชาต- ชาตตุตา เหตุใด กตฺวา ปจฺมํ กิริยาวิเสสนะใน ชาตสฺสๆ วิเสสนะของ
ทารกสฺสๆ สามีสัมพันธะใน นามํ “มหาปนฺถโก ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนฺๆ

อวุตตกัมมะใน กตฺวา นามํ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กรีสฺส ปจฺจกา
กาลสัตตมิมิใน ชาตสฺสฯ วิเสสนะของ ทารกสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน นามํ “จฺหวปนฺนโก
ลึงคัตตะ” อิติศัพท์ สฺสรุปะใน วจฺนํฯ อวุตตกัมมะใน กรีสฺส นามํ วิกตีกัมมะใน กรีสฺส ฯ

๑๙. เต เทวปี ทารเก คเหตุวา อตฺตโน วสนฺนฺจฺจานเมว คตา ฯ

เต (ชนา) เทวปี ทารเก คเหตุวา อตฺตโน วสนฺนฺจฺจานํ เอว คตา ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น คเหตุวา พาเอาแล้ว ทารเก ซึ่งเด็ก ท. เทวปี แม่สอง
คตา ไปแล้ว วสนฺนฺจฺจานํ เอว สู้ที่เป็นที่อยู่ อตฺตโน ของตนนั้นเที่ยว ฯ

พวกชนเหล่านั้นพาเด็ก ๆ แม่ทั้งสองคนไปยังที่เป็นที่อยู่ของตนนั้นแหละ

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุกฺทกัตฺตนาใน คตาฯ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตตะ
เข้ากับ เทวฯ วิเสสนะของ ทารเกฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน
คตา อตฺตโน สามีสัมพันธ์ใน วสนฺนฺจฺจานํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ วสนฺนฺจฺจานํฯ
สัมปาปุณฺณียกัมมะใน คตา ฯ

๒๐. เตสํ ตตฺถ วสนฺนฺตานํ, มหาปนฺนุกทารโก อญฺเฆ ทารเก “จฺหวปีตา มหาปีตาติ
“อฺยฺยโก อฺยฺยิกาติ จ วทฺนฺเต สุตฺวา มาตริ ปุจฺฉิ “อมฺม อญฺเฆ ทารกา ‘อฺยฺยโกติ
วทฺนฺติ ‘อฺยฺยิกาติ วทฺนฺติ, กจฺฉิ อมฺหากํ ฅาตฺกา นตฺถิติ ฯ

เตสํ (ชนา) ตตฺถ (จาเน) วสนฺนฺตานํ, มหาปนฺนุกทารโก อญฺเฆ ทารเก “จฺหวปีตา
มหาปีตาติ “อฺยฺยโก อฺยฺยิกาติ จ วทฺนฺเต สุตฺวา มาตริ ปุจฺฉิ “อมฺม อญฺเฆ ทารกา
‘อฺยฺยโกติ วทฺนฺติ ‘อฺยฺยิกาติ วทฺนฺติ, กจฺฉิ อมฺหากํ ฅาตฺกา นตฺถิติ ฯ

เตสํ (ชนา) เมื่อชน ท. เหล่านั้น วสนฺนฺตานํ อยู่อยู่ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น,
มหาปนฺนุกทารโก อ.เด็กชายชื่อว่ามหาปันนุก สุตฺวา ฟังแล้ว ทารเก ซึ่งเด็ก ท.
อญฺเฆ เหล่าอื่น วทฺนฺเต ผู้กล่าวอยู่ อิติ ว่า “จฺหวปีตา อ.อา มหาปีตา อ.ลุง” อิติ
ดังนี้ จ ด้วย อิติ ว่า “อฺยฺยโก อ.ตา อฺยฺยิกา อ.ยาย” อิติ ดังนี้ จ ด้วย ปุจฺฉิ ถาม
แล้ว มาตริ ซึ่งมารดา อิติ ว่า “อมฺม ข้าแต่แม่ ทารกา อ.เด็ก ท. อญฺเฆ เหล่าอื่น
วทฺนฺติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘อฺยฺยโก อ.ตา’ อิติ ดังนี้ วทฺนฺติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า

‘อัยยิกา อ.ยาย’ อิติ ดังนี้, **ฌาตกา อ.ญาติ ท. อมฺหากํ** ของเรา **ท. นตฺถิ** ย่อมไม่มี **กจฺจิ บ้างหรือ**” อิติ ดังนี้ ๕

เมื่อพวกชนเหล่านั้นอยู่ในที่นั้น, เด็กชายมหาบัณฑิตฟังพวกเด็กเหล่านั้นผู้กล่าวอยู่ว่า “อา ลุง” ดังนี้ และว่า “ตา ยาย” ดังนี้ จึงถามมารดาว่า “แม่ พวกเด็กเหล่านั้นย่อมกล่าวว่า “ตา” ย่อมกล่าวว่า “ยาย”, ญาติ ๆ ของพวกเราไม่มีบ้างเลยหรือ”

เตสํ วิเสสฺนะของ ชนानํ อนุทฺธานํ อนุทฺทกิริยา ตตฺถ วิเสสฺนะของ จาเนจฺ วิสยาธาระใน อนุทฺธานํ, มหาปฺนถกทารโก สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิ อายาตบท กัตฺตุวาก อญฺเฆ วิเสสฺนะของ ทารเกจฺ อวฺตตกัมฺมะใน สุตฺวา “จุฬปิศา กัตฺติ มหาปิศา กัตฺติ ลิงคัตฺตะ” อิติศัพฺท์ อากาเรใน วนฺหเต “อัยยโก กัตฺติ อัยยิกา กัตฺติ ลิงคัตฺตะ” อิติศัพฺท์ อากาเรใน วนฺหเตจฺ วิเสสฺนะของ ทารเก จศัพฺท์ ปทสมฺมุจยัตตะเข้ากับ “จุฬปิศา มหาปิศาติ และ “อัยยโก อัยยิกาคิ, สุตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ มาตรํ อวฺตตกัมฺมะใน ปุจฺฉิ “อมม อาลปนะ อญฺเฆ วิเสสฺนะของ ทารกาจฺ สุทฺธกัตฺตาใน วนฺหติจฺ สองบท อายาตบทกัตฺตุวาก ‘อัยยโก ลิงคัตฺตะ’ อิติศัพฺท์ อากาเรใน วนฺหติ ‘อัยยิกา ลิงคัตฺตะ’ อิติศัพฺท์ อากาเรใน วนฺหติ, ฌาตกา สุทฺธกัตฺตาใน นตฺถิจฺ กิริยาบทกัตฺตุวาก กจฺจิ ปุจฺฉนัตตะ อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ฌาตกา” อิติศัพฺท์ อากาเรใน ปุจฺฉิ ๕

๒๑. “อาม ตาต อมฺหากํ เอตฺถ ฌาตกา นตฺถิ, ราชคฺชนฺนเร ปน โว ธนฺเสฏฺฐิ นาม อัยยโก, ตตฺถ อมฺหากํ พหุ ฌาตกาติ ๕

(มาตา) “อาม ตาต อมฺหากํ เอตฺถ (จาเน) ฌาตกา นตฺถิ, ราชคฺชนฺนเร ปน โว ธนฺเสฏฺฐิ นาม อัยยโก (อตฺถิ), ตตฺถ (จาเน) อมฺหากํ พหุ ฌาตกา (สนฺติ)” อิติ (อาห) ๕

(มาตา) อ.มารดา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต เนพะอ อาม จิ ฌาตกา อ.ญาติ ท. อมฺหากํ ของเรา ท. เอตฺถ (จาเน) ในที่นี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี, ปน แต่ว่า อัยยโก อ.ตา โว ของเธอ ท. ธนฺเสฏฺฐิ นาม ชื่อว่าธนฺเศรฐฺฐิ (อตฺถิ) มีอยู่ ราชคฺชนฺนเร ในเมืองราชคฤห์, ฌาตกา อ.ญาติ ท. พหุ มาก อมฺหากํ ของเรา ท. (สนฺติ) มีอยู่ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น” อิติ ดังนี้ ๕

มารดา กล่าวว่ “จะลูก พวกญาติๆ ของพวกเราในที่นี้ ไม่มี, แต่ ตาของพวกเธอชื่อว่า
ชนเศรษฐี มีอยู่ในเมืองราชคฤห์, ญาติจำนวนมากของพวกเรามีอยู่ในที่นั่น”

มาตา สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาต อาลปนะ อาม สัมปฏิจันตตะ
ฆาตกา สุทรกัตตานิ นตฺติฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ฆาตกา
เอตถ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน ฆาตกา, ปนคัพฺท วิเสสโชตกะ นามคัพฺท
สัญญาโชตกะเข้ากับ ชนเสฏฺฐีฯ วิเสสณะของ อยฺยโกฯ สุทรกัตตานิ อตฺติฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก ราชคหฺนคเร วิสยาธาระใน อตฺติ โว สามีสัมพันธะใน อยฺยโก, พหุ
วิเสสณะของ ฆาตกาฯ สุทรกัตตานิ สนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺถ วิเสสณะของ
จาเนฯ วิสยาธาระใน สนฺติ อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ฆาตกา” อิตฺตคัพฺท อาการะใน
อาห ฯ

.....
.....

๒๒. “กสฺมา ตตฺถ น คจฺฉาม อมฺมาติ ฯ

(มหาปนฺถโก) “(มยฺ) กสฺมา ตตฺถ (จาเน) น คจฺฉาม อมฺมาติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(มหาปนฺถโก) อ.มหาปันถก (ปฺจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ข้าแต่แม่ (มยฺ) อ.เรา
ท. น คจฺฉาม ย่อมไม่ไป ตตฺถ (จาเน) ในที่นั่น กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ
ดังนี้ ฯ

มหาปันถกถามว่า “แม่ เพราะเหตุอะไร พวกเราจึงไม่ไปในที่นั่น”

มหาปนฺถโก สุทรกัตตานิ ปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อมฺม อาลปนะ มยฺ สุทรกัตตานิ
ใน คจฺฉามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺมา เหตุไฉน คจฺฉาม ตตฺถ วิเสสณะของ จาเนฯ
วิสยาธาระใน คจฺฉาม นคัพฺท ปฏิเสสณะใน คจฺฉาม” อิตฺตคัพฺท อาการะใน ปฺจฺฉิ ฯ

.....
.....

๒๓. สฺวา อตฺตโน อาคมนการณํ ปฺตฺตสฺส อกเถตฺวา, ปฺตฺเตสฺส ปฺนปฺปฺนํ กเถนเตสฺส, สามิกํ
อาห “อิเม มํ ทารกา อติวิย กิลเมนฺติ, กิ โน มาตาปิตโร ทิสฺวา มํสํ ขาทิสฺสนฺติ,
เอหิทานิ ทารกานํ อยฺยกกุลํ ทสฺเสสฺสามาติ ฯ

สา (มาตา) อุตตโน อาคมนาการณ์ ปุตตสสุ อกเถตวา, ปุตเตสุ ปุณปุณฺ์ กเถนเตสุ, สามิกั อาห “อิเม มํ ทารกา อติวีย กิลเมนฺติ, กิ โน มาตาปิตโร ทิสฺวา มํสํ ขาทิสฺสนฺติ, (ตุวํ) เอหิ อิทานิ, (มยํ) ทารกานํ อยฺยกกุลํ ทสฺเสสฺสามาติ ฯ

สา (มาตา) อ.มารดานั้น อกเถตวา ไม่บอกแล้ว อาคมนาการณ์ ซึ่งเหตุแห่งการ มา อุตตโน ของตน ปุตตสสุ แก่บุตร, ปุตเตสุ ครั้นเมื่อบุตร ท. กเถนเตสุ กล่าว อยู่ ปุณปุณฺ์ บ่อยๆ, อาห กล่าวแล้ว สามิกั กะสามิ อิติ ว่า “อิเม ทารกา อ.เด็ก ท. เหล่านี้ มํ ยังดิฉัน กิลเมนฺติ ย่อมให้ลำบาก อติวีย เกินเปรียบ, มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว โน ซึ่งเรา ท. ขาทิสฺสนฺติ จักเคี้ยวกิน มํสํ ซึ่งเนื้อ กิ หรือ, อิทานิ ในกาลนี้ (ตุวํ) อ.ท่าน เอหิ จงมา, (มยํ) อ.เรา ท. ทสฺเสสฺสาม จักแสดง อยฺยกกุลํ ซึ่งตระกูลแห่งตา ทารกานํ แก่เด็ก ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

มารดานั้นไม่บอกเหตุแห่งการมาของตัวเองให้แก่บุตร, เมื่อพวกบุตรกล่าวอยู่บ่อยๆ จึงกล่าวกับสามิว่า “พวกเด็กเหล่านี้ทำให้ดิฉันลำบากอย่างยิ่ง, มารดาบิดาเห็นพวก เราจักเคี้ยวกินเนื้อหรือ, บัดนี้ เชิญท่านมาเถิด, พวกเราจักแสดงตระกูลตาแก่พวก เด็กๆ”

สา วิเสสณะของ มาตาๆ สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุตตโน สามิ- สัมพันธะใน อาคมนาการณ์ๆ อุตตกัมมะใน อกเถตวา ปุตตสสุ สัมพันธานใน อกเถตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, ปุตเตสุ ลักษณะใน กเถนเตสุๆ ลักษณะกิริยา ปุณปุณฺ์ กิริยาวิเสสณะใน กเถนเตสุ, สามิกั อกถิตกัมมะใน อาห “อิเม วิเสสณะ ของ ทารกาๆ เหตุกัตตาใน กิลเมนฺติๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก มํ การิตกัมมะใน กิลเมนฺติ อติวีย กิริยาวิเสสณะใน กิลเมนฺติ, มาตาปิตโร สุททกัตตาใน ขาทิสฺสนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิศัพท์ ปุจฉนตฺถะ โน อุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา ใน ขาทิสฺสนฺติ มํสํ อุตตกัมมะใน ขาทิสฺสนฺติ, อิทานิ กาลสัตตมิใน เอหิ ตุวํ สุทท- กัตตาใน เอหิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, มยํ สุททกัตตาใน ทสฺเสสฺสามๆ อาชยาตบท กัตตฺวาจก ทารกานํ สัมพันธานใน ทสฺเสสฺสาม อยฺยกกุลํ อุตตกัมมะใน ทสฺเสสฺสาม” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....

๒๔. “อหิ สมมุขา ภวิตุ น สกฺขิสฺสามิ, เต ปน นยิสฺสามีติ ฯ

(โส สามิโก) “อหิ สมมุขา ภวิตุ น สกฺขิสฺสามิ, (อหิ) เต (ทารเก) ปน นยิสฺสามีติ (อาห) ฯ

(โส สามิโก) อ.สามีนัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา น สกฺขิสฺสามิ จักไม่
อาจ ภวิตุ เพื่ออันเป็น สมมุขา ในที่มีหน้าพร้อม, ปน แต่ว่า (อหิ) อ.เรา นยิสฺสามิ
จักนำไป เต (ทารเก) ซึ่งเด็ก ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

สามีนันกล่าวว่า “เราไม่อาจเพื่อจะมีในที่พร้อมหน้าได้, แต่จักนำพวกเด็กเหล่านั้นไป”

โส วิเสสนะของ สามิโกฯ สุกฺทกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อหิ สุกฺทกัตตา
ใน สกฺขิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก สมมุขา วิสยาธาระใน ภวิตุฯ ตุมัตถสัมปทาน
ใน สกฺขิสฺสามิ นคัพทํ ปฏิสเสระใน สกฺขิสฺสามิ, ปนคัพทํ วิเสสโชตกะ อหิ สุกฺทกัตตา
ใน นยิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เต วิเสสนะของ ทารเกฯ อวุตตกัมมะใน
นยิสฺสามิ” อิติคัพทํ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....

๒๕. “สาธุ เยน เกนจิ อุปาเยน ทารกานํ อยฺยกุลฺเมว ทฏฺฐํ วฏฺฐตีติ ฯ

(สา ภริยา) “สาธุ เยน เกนจิ อุปาเยน ทารกานํ อยฺยกุลํ เอว ทฏฺฐํ วฏฺฐตีติ (อาห) ฯ

(สา ภริยา) อ.ภรรยาฉัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สาธุ อ.ดีละ เยน เกนจิ
อุปาเยน ทารกานํ อยฺยกุลํ เอว ทฏฺฐํ อ.อัน- อันเด็ก ท. เห็น ซึ่งตระกูลแห่งตา
ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นเทียว วฏฺฐติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยาฉันกล่าวว่า “ดีแล้ว การที่เด็ก ๆ เห็นตระกูลตาด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น
แหละ ย่อมควร”

สา วิเสสนะของ ภริยาฯ สุกฺทกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สาธุ ลิงคัตถะ
ทฏฺฐํ ตุมัตถกัตตาใน วฏฺฐติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เยน เกนจิ วิเสสนะของ อุปาเยนฯ
ภริยาใน ทฏฺฐํ ทารกานํ จัฏฐีอนภิตกัตตาใน ทฏฺฐํ เอวคัพทํ อวชาระเข้ากับ
อยฺยกุลํฯ อวุตตกัมมะใน ทฏฺฐํ” อิติคัพทํ อาการะใน อาห ฯ

.....

๒๖. เทวปี ชนา ทารเก อาทาย อนุปุพฺพเพน ราชคหิ ปตฺวา นครทฺวาเร เอภิสฺสา
สาลาเย วสีสุ ๕

ชนา อ.ชน ท. เทวปี แม่สอง อาทาย พาเอาแล้ว ทารเก ซึ่งเด็ก ท. ปตฺวา ถึงแล้ว
ราชคหิ ซึ่งเมืองราชคฤห์ อนุปุพฺพเพน โดยลำดับ วสีสุ อยู่แล้ว สาลาเย ที่ศาลา
เอภิสฺสา หลังหนึ่ง นครทฺวาเร ใกล้ประตูแห่งพระนคร ๕

พวกชนแม่ทั้งสองคนพาเอาเด็กๆ ไปถึงเมืองราชคฤห์โดยลำดับ พักอาศัยที่ศาลาหลัง
หนึ่งใกล้ประตูพระนคร

อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ เทวๆ วิเสสนะของ ชนาๆ สุทฺธกัตฺตาโน วสีสุๆ อาชยาต-
บทกัตฺตฺวาจาก ทารเก อวุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน ปตฺวา อนุปุพฺพเพน
ตติยาวิเสสนะใน ปตฺวา ราชคหิ สัมปาปุณฺเณกัมมะใน ปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วสีสุ
นครทฺวาเร สมีปาธาระใน วสีสุ เอภิสฺสา วิเสสนะของ สาลาเยๆ วิสยาธาระใน วสีสุ ๕

.....
.....

๒๗. ทารกมาตา เทว ทารเก คเหตุวา อาคตภาวํ มาตาปีตฺนํ อาโรจาเปสิ ๕

ทารกมาตา (ปุคฺคัลลํ อุตฺตโน) เทว ทารเก คเหตุวา อาคตภาวํ มาตาปีตฺนํ อาโรจาเปสิ ๕

ทารกมาตา อ.มารดาของเด็กชาย (ปุคฺคัลลํ) ยิงบุคคล อาโรจาเปสิ ให้บอกแล้ว
(อุตฺตโน) เทว ทารเก คเหตุวา อาคตภาวํ ซึ่งความที่ แห่งตน เป็นผู้ พาเอาแล้ว
ซึ่งเด็ก ท. สอง มาแล้ว มาตาปีตฺนํ แก่มารดาและบิดา ท. ๕

มารดาของเด็กใช้คนให้ไปบอกว่าตนพาพวกเด็ก ๒ คนมาแล้ว แก่มารดาและบิดา

ทารกมาตา เหตุกัตฺตาโน อาโรจาเปสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจาก ปุคฺคัลลํ การิตกัมมะ
ใน อาโรจาเปสิ อุตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน อาคตภาวํ เทว วิเสสนะของ ทารเกๆ
อวุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ สมานกาลกิริยาใน อาคต- อาคตภาวํ อวุตตกัมมะใน
อาโรจาเปสิ มาตาปีตฺนํ สัมปทานใน อาโรจาเปสิ ๕

.....
.....

๒๘. เต ตํ สาสันํ สุตฺวา “สํสาเร วิจฺรณฺตานํ น ปุตุโต น ชีตา ภูตปุพฺพวา นาม นตฺถิ; เต อมฺหากํ มหาปฺราธิกา, น สกฺกา เตหิ อมฺหากํ จกฺขุเปเถ จาตุํ, เอตตฺกนฺนาม ฐนํ คเหตุวา เทวปี ชนา ฝาสฺกภูจฺจันํ คณฺตุวา ชีวนฺตุ, ทารเก ปน อีธ เปเสนฺตุติ ฯ

เต (มาตาปิตโร) ตํ สาสันํ สุตฺวา “สํสาเร วิจฺรณฺตานํ (ชานํ ชนา) น ปุตุโต น ชีตา ภูตปุพฺพวา นาม นตฺถิ; เต (เทว ชนา) อมฺหากํ มหาปฺราธิกา (โหนฺติ), น สกฺกา เตหิ (ทวิหิ ชเนหิ) อมฺหากํ จกฺขุเปเถ จาตุํ, เอตตํ นาม ฐนํ คเหตุวา เทวปี ชนา ฝาสฺกภูจฺจันํ คณฺตุวา ชีวนฺตุ, (เทว ชนา) ทารเก ปน อีธ (จาเน) เปเสนฺตุติ (อาหํสุ) ฯ

เต (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ สาสันํ ซึ่งข่าวสาส์นนั้น (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สํสาเร วิจฺรณฺตานํ (ชานํ ชนา) อ.- แห่งชน ท. ผู้เที่ยวไป ในสงสารหนา -ชน ท. ปุตุโต เป็นบุตร ภูตปุพฺพวา นาม ชื่อว่าเป็นแล้วในกาลก่อน นตฺถิ ย่อมไม่มี น หามิได้ ชีตา เป็นธิดา ภูตปุพฺพวา นาม ชื่อว่าเป็นแล้วในกาลก่อน นตฺถิ ย่อมไม่มี น หามิได้, เต (เทว ชนา) อ.ชน ท. สอง เหล่า นั้น มหาปฺราธิกา เป็นผู้มีความผิดใหญ่ อมฺหากํ ต่อเรา ท. (โหนฺติ) ย่อมเป็น, เตหิ (ทวิหิ ชเนหิ) อันชน ท. สอง เหล่า นั้น น สกฺกา ไม่อาจ จาตุํ เพื่ออันดำรงอยู่ จกฺขุเปเถ ในทางแห่งจักษุ อมฺหากํ ของเรา ท., ชนา อ.ชน ท. เทวปี แม้สอง คเหตุวา ถือเอาแล้ว ฐนํ ซึ่งทรัพย์ เอตตํ นาม ชื่อมีประมาณเท่านี้ คณฺตุวา ไปแล้ว ฝาสฺกภูจฺจันํ สู้ที่ฝาสก ชีวนฺตุ จงเป็นอยู่, ปน แต่ว่า (ชนา) อ.ชน ท. (เทว) สอง เปเสนฺตุ จงส่งมา ทารเก ซึ่งเด็ก ท. อีธ (จาเน) ในที่นี้” อิติ ดังนี้ ฯ

มารดาบิดาเหล่านั้นฟังข่าวสาส์นนั้นแล้ว กล่าวว่า “บรรดาชนทั้งหลายที่ท่องเที่ยวอยู่ สงสาร พวกชนที่ไม่เคยเป็นบุตร ไม่เคยเป็นธิดากัน ไม่มี, พวกชนทั้งสองคนเหล่านั้น เป็นผู้มีความผิดใหญ่ต่อพวกเรา, พวกชนทั้งสองคนเหล่านั้น ไม่อาจเพื่อจะดำรงอยู่ใน คลองแห่งจักษุของพวกเราได้, พวกชนแม้ทั้งสองคนถือเอาทรัพย์ชื่อมีประมาณเท่านี้ ไปสู้ที่ฝาสกแล้วจงเป็นอยู่เถิด, แต่ว่า พวกชนทั้งสองคนจงส่งพวกเด็กๆ มาในที่นี้”

เต วิเสสฺนะของ มาตาปิตโรสุทฺถกัฏตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัฏตาจก ตํ วิเสสฺนะของ สาสันํฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “สํสาเร วิชยาธาระใน วิจฺรณฺตานํฯ วิเสสฺนะของ ชานํฯ นิทธารณะใน ชนาฯ นิทธารณียะและสุทฺถกัฏตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัฏตาจก น สองศัพท์ ปฏิเสชนตถะ ปุตุโต กิติ ชีตา กิติ วิกตีกัฏตา

ใน ภูตปุพฺพ นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ ภูตปุพฺพ วิกิตักตฺตานิ นตฺถิ, เต กิตฺติ เทว กิตฺติ วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกิตฺตานิ โหนฺติฯ อาชยตบทกิตฺตฺวาจก อมฺหากํ สัมปทานนิน มหาปฺราธิกาย วิกิตักตฺตานิ โหนฺติ, เตหิ กิตฺติ ทฺวิหิ กิตฺติ วิเสสณะของ ชเนหิฯ อนภินทิกิตฺตฺตานิ สกฺกาฯ กิริยาบททาววจาก นศัพท์ ปฏฺวิเสสณะใน สกฺกา อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน จกฺขุเปเถฯ วิสยาธาระใน จาตุํฯ ตุมตถสัมปทานนิน สกฺกา, อปิตฺตํ อเปกขิตถะเข้ากับ เทวฯ วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกิตฺตานิ ชีวนฺตฺฯ อาชยตบทกิตฺตฺวาจก นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ เอตฺตํฯ วิเสสณะของ ฐนํฯ อุตฺตกัมมะ ใน คเหตุวฯฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ผาสกฺกฺจฺจํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชีวนฺตฺ, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ เทว วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกิตฺตานิ เปเสนฺตฺฯ อาชยตบทกิตฺตฺวาจก ทารเก อุตฺตกัมมะใน เปเสนฺตฺ อธิ วิเสสณะของ จาเนฯฯ วิสยาธาระใน เปเสนฺตฺ” อิตฺตํ อากาเรใน อาหํสุฯ

๒๙. เต เตหิ เปสิตฺ ฐนํ คเหตุวฯ ทารเก อาคตฺตฺตฺตฺตฺนญเฆว หตฺเถ ทตฺวา ปหิณฺสิสุฯ

เต (เทว ชนา) เตหิ (มาตาปิตฺตฺ) เปสิตฺ ฐนํ คเหตุวฯ ทารเก อาคตฺตฺตฺตฺนญ เหว หตฺเถ ทตฺวา ปหิณฺสิสุฯ

เต (เทว ชนา) อ.ชน ท. สอง เหล่านั้น คเหตุวฯ ถือเอาแล้ว ฐนํ ซึ่งทรัพย์ เตหิ (มาตาปิตฺตฺ) เปสิตฺ อัน- อันมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ส่งไปแล้ว ทตฺวา ให้แล้ว ทารเก ซึ่งเด็ก ท. หตฺเถ ในมือ อาคตฺตฺตฺตฺนญ เหว ของทูตผู้มาแล้ว ท. นั้นเที่ยว ปหิณฺสิสุ ส่งไปแล้วฯ

พวกชนทั้งสองคนเหล่านั้น ถือเอาทรัพย์ที่มารดาบิดาเหล่านั้นส่งมาให้ แล้วมอบเด็กๆ ให้ในมือของทูตที่มาแล้วนั้นแหละ ส่งไปแล้ว

เต กิตฺติ เทว กิตฺติ วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกิตฺตานิ ปหิณฺสิสุฯ อาชยตบทกิตฺตฺวาจก เตหิ วิเสสณะของ มาตาปิตฺตฺฯฯ อนภินทิกิตฺตฺตฺตฺตฺตฺนเปสิตฺฯฯ วิเสสณะของ ฐนํฯ อุตฺตกัมมะใน คเหตุวฯฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา ทารเก อุตฺตกัมมะใน ทตฺวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้า อาคตฺตฺตฺตฺนญฯฯ สามีสัมพันธะใน หตฺเถฯฯ วิสยาธาระใน ทตฺวาฯฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณฺสิสุฯ

๓๐. ทารกา อัยยภูกุเล วฑฒนุติ ฯ

ทารกา อ.เด็ก ท. **วฑฒนุติ** ย่อมเจริญ **อัยยภูกุเล** ในตระกูลแห่งตา ฯ

พวกเด็ก ๆ เจริญเติบโตในตระกูลตา

ทารกา สุทรภักตตาใน วฑฒนุติ ฯ อาชยาตบทักตตุวจาก อัยยภูกุเล วิสยาธาระใน วฑฒนุติ ฯ

๓๑. เตสุ จูพปนุถโก อติทหโร, มหาปนุถโก ปน อัยยเกน สหุธิ ทสพลสสุ ฐมมกถึ โสตุ คจจติ ฯ

เตสุ (ทารเกสุ) จูพปนุถโก อติทหโร (โหติ), มหาปนุถโก ปน อัยยเกน สหุธิ ทสพลสสุ ฐมมกถึ โสตุ คจจติ ฯ

เตสุ (ทารเกสุ) จูพปนุถโก อ.- ในเด็ก ท. เหล่านั้นหนา -จูพปันถก **อติทหโร** เป็นเด็กยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น, **ปน** ส่วนว่า **มหาปนุถโก** อ.มหาปันถก **คจจติ** ย่อมไป **โสตุ** เพื่ออันฟัง **ฐมมกถึ** ซึ่งธรรมเนียม **ทสพลสสุ** ของพระทศพล **สหุธิ** กับ **อัยยเกน** ด้วยตา ฯ

บรรดาเด็กเหล่านั้น จูพปันถกเป็นเด็กเกินไป, ส่วนมหาปันถกยอมไปเพื่อจะฟังธรรมเนียมพร้อมกับตา

เตสุ วิเสสนะของ ทารเกสุ ฯ นิทธารณะใน จูพปนุถโก ฯ นิทธารณียะและสุทรภักตตาใน โหติ ฯ อาชยาตบทักตตุวจาก อติทหโร วิกติกตตาใน โหติ, ปน ปักขันตรโชตกะ มหาปนุถโก สุทรภักตตาใน คจจติ ฯ อาชยาตบทักตตุวจาก อัยยเกน สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ ฯ กิริยาสมวายะใน คจจติ ทสพลสสุ สามีสัมพันธะใน ฐมมกถึ ฯ อวุตตกัมมะใน โสตุ ฯ ตุมัตถสัมปทานใน คจจติ ฯ

๓๒. ตสสุ นิจจึ สตุถุ สนุติกั คจจนุตสสุ ปพพชชชชช จิตตุ นมิ ฯ

ตสสุ (มหาปนุถกสสุ) นิจจึ สตุถุ สนุติกั คจจนุตสสุ ปพพชชชชช จิตตุ นมิ ฯ

จิตต์ อ.จิต ตสฺส (มหาปณฺณกสฺส) ของมหาปณฺณกนั้ญ คจฺจนฺตสฺส ผู้ไปอยู่ สนฺตีกั
สู่อำนาจ สตฺถุ ของพระศาสดา นิจฺจํ เนื่องนิตยํ นมิ น้อมไปแล้ว ปพฺพชฺชชาย ในการ
บวช ฯ

จิตของมหาปณฺณกนั้ญผู้ไปสู่อำนาจของพระศาสดาเนื่องนิตยํ น้อมไปในการบรรพชา

จิตต์ สุทฺธกัตฺตานิ นมิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตสฺส วิเสสนะของ มหาปณฺณกสฺส ฯ
สามีสัมพันธะใน จิตต์ นิจฺจํ กิริยาวิเสสนะใน คจฺจนฺตสฺส สตฺถุ สามีสัมพันธะใน
สนฺตีกั ฯ สัมปาปฺปณียกัम्मะใน คจฺจนฺตสฺส ฯ วิเสสนะของ มหาปณฺณกสฺส ปพฺพชฺชชาย
วิสยาธาระใน นมิ ฯ

.....
๓๓. โส อยฺยกั อาห “สเจ มั อฺนุชานะยฺยาถ, อหิ ปพฺพชฺชยฺยนฺติ ฯ

โส (มหาปณฺณโก) อยฺยกั อาห “สเจ (ตุมฺเห) มั อฺนุชานะยฺยาถ, อหิ ปพฺพชฺชยฺยนฺติ ฯ

โส (มหาปณฺณโก) อ.มหาปณฺณกนั้ญ อาห กล่าวแล้ว อยฺยกั กะตา อิติ ว่า “สเจ
ถ้าว้า (ตุมฺเห) อ.ท่าน อฺนุชานะยฺยาถ พึงอนุญาต มั ซึ่งกรรมไสร้, อหิ อ.กรรม
ปพฺพชฺชยฺย พึงบวช” อิติ ดังนี้ ฯ

มหาปณฺณกนั้ญกล่าวกับตัวว่า “ถ้าว้าท่านพึงอนุญาตผมไสร้, ผมพึงบวช”

โส วิเสสนะของ มหาปณฺณโก ฯ สุทฺธกัตฺตานิ อาห ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อยฺยกั
อกถิตกัम्मะใน อาห “สเจ ปริกัปปิตถะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ อฺนุชานะยฺยาถ ฯ อาชยาต-
บทกัตฺตวาจก มั อวุตตกัम्मะใน อฺนุชานะยฺยาถ, อหิ สุทฺธกัตฺตานิ ปพฺพชฺชยฺย
อาชยาตบทกัตฺตวาจก” อิติศัพท์ อากาธะใน อาห ฯ

.....
๓๔. “กั วเทสิ ตาต, สกฺลโลกสุสาปิ เม ปพฺพชิตโต ตว ปพฺพชฺชา ภาทฺทกา, สเจ
สกฺโกสิ, ปพฺพชชาติติ ตํ สตฺถุ สนฺตีกั เนตฺวา, “กั คหปติ ทารโก เต ลหุโรติ
วุตเต, “อาม ภาเนเต อยิ เม นตฺตา ตุมฺหากั สนฺติเก ปพฺพชิตุกาโมติ อาห ฯ

(โส อยฺยโก) “(ตัว) กั (จวน) วเทสิ ตาต, สกฺลโลกสุสาปิ เม ปพฺพชิตโต ตว ปพฺพชฺชา
ภาทฺทกา (โหติ), สเจ (ตัว) สกฺโกสิ, (ตัว) ปพฺพชชาติติ (วตฺวา) ตํ (มหาปณฺณกั) สตฺถุ สนฺตีกั

เนตฺวา, “กั คหปติ ทารโก เต ลหุโรติ (วจน สตุถารา) วุตฺเต, “อาม ภนฺเต อัย (ทารโก) เม นตฺตา (หุตฺวา) ตุมหากั สนฺติเก ปพฺพชิตฺกาม (โหติ)” อิติ อาห ฯ

(โส ออยฺโย) อ.ตานั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด ณะพอ (ตุว) อ.เจ้า วเทสิ ย่อมกล่าว กั (วจน) ซึ่งคำอะไร, ปพฺพชฺชา อ.การบวช ตว ของเจ้า ภทฺทกา เป็นความเจริญ เม แก่เรา ปพฺพชิตโต กว่าการบวช สกฺลโลกสุสาปิ แม่แห่งชาว โลกทั้งสิ้น (โหติ) ย่อมเป็น, สเจ ถ้าวว่า (ตุว) อ.เจ้า สกฺโกสิ ย่อมอาจไซร้, (ตุว) อ.เจ้า ปพฺพชฺหาจิ จบวชเถิด” อิติ ดังนี้ เนตฺวา นำไปแล้ว ตํ (มหาปญฺจก) ซึ่งมหา ปันถกนั้น สนฺติกั สู้สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา, (วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “คหปติ ตุก่อนคฤหบดี ทารโก อ.เด็ก เต อันท่าน ลหุโร ได้แล้ว กั หรือ” อิติ ดังนี้ (สตุถารา) อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว, อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า อัย (ทารโก) อ.เด็กนี้ นตฺตา เป็นหลาน เม ของข้าพระองค์ (หุตฺวา) เป็นแล้ว ปพฺพชิตฺกาม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันบวช สนฺติเก ในสำนัก ตุมหากั ของพระองค์ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ตานั้นกล่าวว่า “ณะพอ เจ้าย่อมกล่าวคำอะไร, การบวชของเจ้า เป็นความเจริญ แก่เรา กว่าการบวชของคนแม่ทั้งโลก, ถ้าเจ้าย่อมสามารถไซร้, เจ้าจงบวชเถิด” ดังนี้ นำมหาปันถกนั้นสู่นักของพระศาสดา, เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “ตูก่อนคฤหบดี เด็ก ท่านได้แล้วหรือ” ดังนี้, จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า เด็กนี้เป็น หลานของข้าพระองค์ มีความประสงค์จะบวชในสำนักของพระองค์” ดังนี้

โส วิเสสฺนะของ ออยฺโยๆ สุทฺธกตฺตาใน อาหๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “ตาด อาลปนฺเน ตฺวํ สุทฺธกตฺตาใน วเทสิๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก กั วิเสสฺนะของ วจนๆ อวุตตกัมมะใน วเทสิ, ปพฺพชฺชา สุทฺธกตฺตาใน โหติๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก อปีศัพฺท อเปกชฺตถะเข้า กับ สกฺลโลกสุสๆ สามีสัมพันธะใน ปพฺพชิตโต เม สัมปทานใน ภทฺทกา ปพฺพชิตโต อปาทานใน ภทฺทกา ตว สามีสัมพันธะใน ปพฺพชฺชา ภทฺทกา วิกิตกตฺตาใน โหติ, สเจ ปริกัปปัตถะ ตฺวํ สุทฺธกตฺตาใน สกฺโกสิๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก, ตฺวํ สุทฺธกตฺตา ใน ปพฺพชฺหาจิๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจก” อิติศัพฺท อากาละใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยา ใน เนตฺวา ตํ วิเสสฺนะของ มหาปญฺจกๆ อวุตตกัมมะใน เนตฺวา สตุถุ สามีสัมพันธะ ใน สนฺติกัๆ สัมปาปฺถนียกัมมะใน เนตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “คหปติ อาลปนฺเน

ทวารโก วุตตกัมมะใน ลทุโธฯ กิตตบทกัมมวาทก กิศัพท์ ปุจฉนัตถะ เต อนภิตกัตตา
ใน ลทุโธ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนะฯ ลักษณะใน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา สตุถารา
อนภิตกัตตาใน วุตเต, “ภนเต อาลปะนะ อาม สัมปฏิจฉนัตถะ อัย วิเสสนะของ
ทวารโกฯ สุตทกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตวาทก เม สามีสัมพันธะใน นตตวาท
วิกตีกัตตาใน หุตวาทฯ ปุพพกาลกิริยาใน โหติ ตุมหากัง สามีสัมพันธะใน สนตติเกฯ
วิสยาธาระใน ปพพชิตุกาโมฯ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๓๕. สตุถา อญญตรํ ปิณฑจาริกํ ภิกขุํ “อิมํ ทวารกํ ปพพวาเชหิติ อาณาเปสิ ๕

สตุถา อญญตรํ ปิณฑจาริกํ ภิกขุํ “(ตุว) อิมํ ทวารกํ ปพพวาเชหิติ อาณาเปสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา อาณาเปสิ ทรงรับสั่งแล้ว ภิกขุํ ซึ่งภิกษุ ปิณฑจาริกํ ผู้มีอัน
เที่ยวไปเพื่อก่อนข้าวเป็นวัตร อญญตรํ รูปใดรูปหนึ่ง อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ อิมํ
ทวารกํ ยังเด็กนี้ ปพพวาเชหิ จงให้บวช” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาทรงรับสั่งภิกษุผู้มีการเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตเป็นวัตรรูปใดรูปหนึ่งว่า “เธอ
จงให้เด็กคนนี้บวชเถิด”

สตุถา สุตทกัตตาใน อาณาเปสิฯ อาชยาตบทกัตตวาทก อญญตรํ กิติ ปิณฑจาริกํ
กิติ วิเสสนะของ ภิกขุํฯ อวุตตกัมมะใน อาณาเปสิ “ตุว เหตุกัตตาใน ปพพวาเชหิฯ
อาชยาตบทเหตุกัตตวาทก อิมํ วิเสสนะของ ทวารกํฯ การิตกัมมะใน ปพพวาเชหิ”
อิติศัพท์ อาการะใน อาณาเปสิ ๕

๓๖. เถโร ตสฺส ตจฺปญฺจกมฺมฏฺฐาณํ อัจฺฉิตฺวา ปพพวาเชสิ ๕

เถโร ตสฺส (มหาปนุถสฺส) ตจฺปญฺจกมฺมฏฺฐาณํ อัจฺฉิตฺวา (ตํ มหาปนุถกํ) ปพพวาเชสิ ๕

เถโร อ.พระเถระ อัจฉิตฺวา บอกแล้ว ตจฺปญฺจกมฺมฏฺฐาณํ ซึ่งกรรมฐานอันมี
หนึ่งเป็นที่ห้า ตสฺส (มหาปนุถสฺส) แก่มหาปนุถกัณ (ตํ มหาปนุถกํ) ยังมหา-
ปนุถกัณ ปพพวาเชสิ ให้บวชแล้ว ๕

พระเถระบอกตจฺปญฺจกมฺมฏฺฐาณํ แก่มหาปนุถกัณ แล้วให้มหาปนุถกัณบวช

เถโร เหตุกัตตาใน ปุพพาเชสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสนะของ มหาปณฺถกสฺสฯ สัมปทานใน อาจิกฺขิตฺวา ตจฺปณฺจกมฺมฏฺฐานํ อวุตตกัมมะใน อาจิกฺขิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุพฺพาเชสิ ตํ วิเสสนะของ มหาปณฺถกํฯ การิตกัมมะ ใน ปุพฺพาเชสิ ฯ

.....
.....

๓๗. โส พหุํ พุทฺธวจนํ อุกฺคณฺหิตฺวา ปริปฺปณฺณวสฺโส อุปสมฺปทํ ลภิตฺวา โยนิโสมนสิกาเร กมฺมํ กโรนฺโต อรหฺตฺตํ ปาปุณฺนิ ฯ

โส (มหาปณฺถโก) พหุํ พุทฺธวจนํ อุกฺคณฺหิตฺวา ปริปฺปณฺณวสฺโส อุปสมฺปทํ ลภิตฺวา โยนิโส-
มนสิกาเร กมฺมํ กโรนฺโต อรหฺตฺตํ ปาปุณฺนิ ฯ

โส (มหาปณฺถโก) อ.สามเณรชื่อว่ามหาปณฺถกนััน อุกฺคณฺหิตฺวา เรียนเอาแล้ว พุทฺธ-
วจนํ ซึ่งพระพุทฺธพจนํ พหุํ มาก ปริปฺปณฺณวสฺโส ผู้มีกาลฝนอันเต็มรอบแล้ว ลภิตฺวา
ได้แล้ว อุปสมฺปทํ ซึ่งการอุปสมบท กโรนฺโต กระทำอยู่ กมฺมํ ซึ่งกรรม โยนิโส-
มนสิกาเร ในการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย ปาปุณฺนิ บรรลุแล้ว อรหฺตฺตํ
ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

สามเณรมหาปณฺถกนัันเรียนพระพุทฺธพจนํจำนวนมาก มีอายุเต็มบริบูรณ์ ได้อุปสมบท
แล้ว ทำกรรมในโยนิโสมนสิการอยู่ ก็บรรลุพระอรหัต

โส วิเสสนะของ มหาปณฺถโกฯ สุตฺรกัตตาใน ปาปุณฺนิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก พหุํ
วิเสสนะของ พุทฺธวจนํฯ อวุตตกัมมะใน อุกฺคณฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริปฺปณฺณ-
ปริปฺปณฺณวสฺโส วิเสสนะของ มหาปณฺถโก อุปสมฺปทํ อวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺโต โยนิโสมนสิกาเร วิสยาธาระใน กโรนฺโต กมฺมํ อวุตตกัมมะ
ใน กโรนฺโตฯ อัปภันฺตรกิริยาของ มหาปณฺถโก อรหฺตฺตํ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน ปาปุณฺนิ ฯ

.....

๓๘. โส ฆานสฺสฺเชน ผลสฺสฺเชน วิตินาเมนฺโต จินฺเตสิ “สกา นุ โข อิมํ สฺขํ จูพฺพนฺถกสฺส
ทาตุนฺติ ตโต อยฺยกเสฏฺฐจิสฺส สนฺตีกํ คนฺตฺวา เอวมาห “มหาเสฏฺฐิ สเจ อนฺุชาเนยฺยาถ,
อหํ จูพฺพนฺถกํ ปุพฺพาเชยฺยุนฺติ ฯ

โส (มหาปณฺธโก กาล) ฌานสุขเขน ผลสุขเขน วิดีนาเมนโต จินฺเตสิ “(มยา) สกฺกา ญฺ โข อิมํ สุขํ จุฬปณฺธกสฺส ทาทุนฺติ ตโต อยฺยกเสฏฺฐจิสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา เอวํ อาห “มหาเสฏฺฐจि สเจ (ตุมฺเห) อนุชาเนยฺยาถ, อหํ จุฬปณฺธกํ ปพฺพาเชยฺยนฺติ ฯ

โส (มหาปณฺธโก) อ.พระมหาปณฺธกนั้น (กาล) ยังกาล วิดีนาเมนโต ให้น้อมไป ล่วงวิเศษอยู่ ฌานสุขเขน ด้วยความสุขอันเกิดแล้วแต่ฌาน ผลสุขเขน ด้วยความสุขอันเกิดแล้วแต่ผล จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันเรา สกฺกา ญฺ โข อาจหรือ หนอแล ทาทุํ เพื่ออันให้ อิมํ สุขํ ซึ่งความสุขนี้ จุฬปณฺธกสฺส แก่จุฬารัตน” อิติ ดังนี้ ตโต ต่อจากนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก อยฺยกเสฏฺฐจิสฺส ของเศรษฐี ผู้เป็นตา อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “มหาเสฏฺฐจิ ตุก่อนมหาเศรษฐี สเจ ถ้าวว่า (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อนุชาเนยฺยาถ พึงอนุญาตไชร้, อหํ อ.อาตมา จุฬปณฺธกํ ยังจุฬารัตน ปพฺพาเชยฺยํ พึงให้บวช” อิติ ดังนี้ ฯ

พระมหาปณฺธกนั้นให้กาลเวลาผ่านไปด้วยฌานสุข ด้วยผลสุข คิดว่า “เราสามารถเพื่อ จะให้ความสุขนี้แก่จุฬารัตนหรือหนอ” ลำดับนั้น จึงไปยังสำนักของเศรษฐีผู้เป็นตา กล่าวอย่างนี้ว่า “ตูก่อนมหาเศรษฐี ถ้าวานทั้งหลายพึงอนุญาตไชร้, อาตมาพึงให้ จุฬารัตนบวช”

โส วิเสสนะของ มหาปณฺธโกจฺจฺ สุทฺธกัตตาใน จินฺเตสิ และ อาห จินฺเตสิ กิติ อาห กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กาลํ การิตกัมมะใน วิดีนาเมนโต ฌานสุขเขน กิติ ผลสุขเขน กิติ ภาระใน วิดีนาเมนโตจฺจฺ อพฺภันตฺรกีริยาของ มหาปณฺธโก “มยา อนภิหิตกัตตาใน สกฺกาจฺจฺ กิริยาบททาววจาก ญฺคัพฺทํ สังกัปปัตถะ โชคัพฺทํ วจนาลังการะ อิมํ วิเสสนะ ของ สุขฺจฺจฺ อวุตตกัมมะใน ทาทุํ จุฬปณฺธกสฺส สัมปทานใน ทาทุํจฺจฺ ตุมตถสัมปทานใน สกฺกา” อิติคัพฺทํ อาการะใน จินฺเตสิ ตโต กาลสัตตมิ อยฺยกเสฏฺฐจิสฺส สามิสัมพันธะ ใน สนฺติกํจฺจฺ สัมปาปญฺเญยกัมมะใน คนฺตฺวาจฺจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห เอวํ กิริยาวิเสสนะ ใน อาห “มหาเสฏฺฐจิ อาลปนะ สเจ ปรักกัปปัตถะ ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน อนุชาเนยฺยาถจฺจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, อหํ เหตุกัตตาใน ปพฺพาเชยฺยจฺจฺ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก จุฬปณฺธกํจฺจฺ การิตกัมมะใน ปพฺพาเชยฺย” อิติคัพฺทํ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....

๓๙. “ปพฺพชาเชถ นํ ฆนฺเตติ ฯ

(โส เสฏฺฐิ) “(ตุมฺเห) ปพฺพชาเชถ นํ (จฺพปฺนถกํ) ฆนฺเตติ (อาห) ฯ

(โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐินั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน นํ (จฺพปฺนถกํ) ยังจฺพปฺนถกนั้น ปพฺพชาเชถ จงให้บวชเถิด” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฺฐินั้นกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ เชิญท่านให้จฺพปฺนถกบวชเถิด”

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิ ๆ สุทรกัถตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห เหตุกัถตาใน ปพฺพชาเชถ ๆ อาชยาตบทเหตุกัถตฺวาจก นํ วิเสสนะของ จฺพปฺนถก ๆ การิตกัมมะใน ปพฺพชาเชถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๔๐. เสฏฺฐิ กิร สาสเน สุปฺปสนฺโน “กตฺริธิตาย โว เอเต ปฺตุตฺตาติ ปฺจุฉิยมาโน จ “ปลาต-
ธิตายาติ วตฺตุ ลชฺชติ, ตสฺมา สุเชเนว เตสํ ปพฺพชฺชํ อนุชานาติ ฯ

เสฏฺฐิ กิร สาสเน สุปฺปสนฺโน (จ ชเนหิ) “กตฺริธิตาย โว เอเต (ทารกา) ปฺตุตฺตา (โหนฺติ)”
อิติ ปฺจุฉิยมาโน จ “ปลาตธิตาย (เอเต ทารกา ปฺตุตฺตา โหนฺติ)” อิติ วตฺตุ ลชฺชติ, ตสฺมา
(โส เสฏฺฐิ) สุเชเน เอว เตสํ (ทารกา) ปพฺพชฺชํ อนุชานาติ ฯ

กิร ได้ยินว่า เสฏฺฐิ อ.เศรษฺฐิ สุปฺปสนฺโน เลื่อมใสดีแล้ว สาสเน ในพระศาสนา จ
ด้วย (ชเนหิ) ปฺจุฉิยมาโน ผู้อันชน ท. ถามอยู่ อิติ ว่า “เอเต (ทารกา) อ.เด็ก ท.
เหล่านั้น ปฺตุตฺตา เป็นบุตร กตฺริธิตาย ของธิดาคณโหน โว ของท่าน ท. (โหนฺติ) ย่อม
เป็น” อิติ ดังนี้ จ ด้วย ลชฺชติ ย่อมละอาย วตฺตุ เพื่ออันกล่าว อิติ ว่า “(เอเต ทารกา)
อ.เด็ก ท. เหล่านั้น ปฺตุตฺตา เป็นบุตร ปลาตธิตาย ของธิดาผู้หนีไปแล้ว (โหนฺติ) ย่อม
เป็น” อิติ ดังนี้, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐินั้น อนุชานาติ ย่อม
อนุญาต ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบวช เตสํ (ทารกา) แก่เด็ก ท. เหล่านั้น สุเชเน เอว โดย
งายนั้นเทียว ฯ

ทราบมาว่า เศรษฺฐิ มีศรัทธาดีในพระศาสนา และถูกพวกชนถามอยู่ว่า “เด็กเหล่านั้น
เป็นบุตรของธิดาคณโหนของพวกท่าน” ย่อมละอายที่จะกล่าวว่า “ของธิดาคณโหน
หนีไป”, เพราะฉะนั้น เศรษฺฐินั้นจึงอนุญาตการบวชแก่เด็กเหล่านั้นโดยง่ายดายทีเดียว

กิริศัพท์ อนุสสวนัตถะ เสฏฐี สุทธกัตตานิ ลชชติฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก สาสเน
 วิสยาธาระไน สุปปสนโนฯ วิเสสณะของ เสฏฐี ชเนหิ อนภิกขิตกัตตานิ ปุจฺฉิยาโม
 “เอเต วิเสสณะของ ทารกาฯ สุทธกัตตานิ โหนฺติฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก กตริธิตาย
 สามีสัมพันธะไน ปุตฺตา โว สามีสัมพันธะไน กตริธิตาย ปุตฺตา วิกตีกัตตานิ โหนฺติ”
 อิติศัพท์ อากาเรไน ปุจฺฉิยาโมฯ อัปภันตริกิริยาของ เสฏฐี จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะ
 เข้ากับ สาสเน สุปปสนโน และ “กตริธิตาย โว เอเต ปุตฺตาติ ปุจฺฉิยาโม, “เอเต
 วิเสสณะของ ทารกาฯ สุทธกัตตานิ โหนฺติฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ปลาดริธิตาย
 สามีสัมพันธะไน ปุตฺตาฯ วิกตีกัตตานิ โหนฺติ” อิติศัพท์ อากาเรไน วตฺตฺตฺตํ ตุมฺมตถ-
 สัมปทานไน ลชชติ, ตสฺมา เหตุวตฺถะ โส วิเสสณะของ เสฏฐีฯ สุทธกัตตานิ
 อนุชานาติฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ สุชเนฯ ตติยาวิเสสณะ
 ไน อนุชานาติ เตสฺ วิเสสณะของ ทารกาฯ สัมปทานไน อนุชานาติ ปพฺพชฺช อวตฺต-
 กัมมะไน อนุชานาติ ฯ

๔๑. เถโร จุพฺพนุถกํ ปพฺพาเชตฺวา สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

เถโร จุพฺพนุถกํ ปพฺพาเชตฺวา (ตํ จุพฺพนุถกํ) สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ จุพฺพนุถกํ ยังจุพฺบันถก ปพฺพาเชตฺวา ให้บวชแล้ว (ตํ จุพฺพนุถกํ)
 ยังพระจุพฺบันถกนั้น ปติฏฺฐาเปสิ ให้ตั้งอยู่เฉพาแล้ว สีเลสุ ในศีล ท. ฯ

พระเถระให้จุพฺบันถกบวชแล้วให้ตั้งอยู่ในศีลทั้งหลาย

เถโร เหตุกัตตานิ ปติฏฺฐาเปสิฯ อาขยاتبทเหตุกัตตฺวาจก จุพฺพนุถกํ การิตกัมมะไน
 ปพฺพาเชตฺวาฯ ปพฺพกาลกิริยาไน ปติฏฺฐาเปสิ ตํ วิเสสณะของ จุพฺพนุถกํฯ การิตกัมมะ
 ไน ปติฏฺฐาเปสิ สีเลสุ วิสยาธาระไน ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

๔๒. โสปี ปพฺพชิตฺวา ว ทนฺโร อโหสิ ฯ

โสปี (จุพฺพนุถโก) ปพฺพชิตฺวา ว ทนฺโร อโหสิ ฯ

โสปี (จุพฺพนุถโก) อ.พระจุพฺบันถก แม้นั้น ปพฺพชิตฺวา บวชแล้วเที่ยว ทนฺโร เป็น
 คนเขลา อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระจูฬปันถกเมื่อนั้น พอบวชแล้ว ได้เป็นคนเขลา

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ โสๆ วิเสสนะของ จูฬปนุถโกๆ สุทธกัตตานิ อโหสิๆ
อาชยาตบทกัตตวาจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปพพชิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
อโหสิ ทนุโร วิกตีกัตตานิ อโหสิ ๫

๔๓. เถโร ตัม อณุสิกฺขนุโต อิมํ คาถมาห

“ปทุมํ ยถา โกกนุทํ สุขนุรํ
ปาโต สียา มุลลุมวิตคนุรํ,
องฺคิรสี ปสฺส วิโรจมานํ,
ตปนฺตมาทิจจมีวนุตลิกฺเขติ ๫

เถโร ตัม (จูฬปนุถก) อณุสิกฺขนุโต อิมํ คาถํ อาห

“ปทุมํ ยถา โกกนุทํ สุขนุรํ
ปาโต สียา มุลลํ อวิตคนุรํ,
(เอวํ ตว) องฺคิรสี ปสฺส วิโรจมานํ
ตปนฺตํ อาทิจจํ อิว อนุตลิกฺเขติ ๫

เถโร อ.พระเถระ อณุสิกฺขนุโต เมื่อตามศึกษา ตัม (จูฬปนุถก) ซึ่งพระจูฬปันถกนั้น
อาห กล่าวแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ อิติ ว่า

“ปทุมํ อ.ดอกบัว โกกนุทํ ชื่อว่าโกกนุทะ สุขนุรํ มีกลิ่นหอม
มุลลํ บานแล้ว ปาโต ในเวลาเช้า อวิตคนุรํ เป็นดอกไม้ไม่มี
กลิ่นไม่ไปปราศแล้ว สียา พึ่งเป็น ยถา ฉนฺได, (ตว) อ.เธอ
ปสฺส จงเห็น องฺคิรสี ซึ่งพระอังคิรสี วิโรจมานํ ผู้รุ่งเรือง
อยู่ อาทิจจํ อิว เพียงตั้ง พระอาทิตย์ ตปนฺตํ ส่องแสงอยู่
อนุตลิกฺเข ในอากาศ (เอว) ฉนฺนนั้น” อิติ ดังนี้ ๫

พระเถระเมื่อตามศึกษาพระจูฬปันถก กล่าวคาถานี้ว่า

“ดอกบัวชื่อว่าโกกนุทมีกลิ่นหอม บานในเวลาเช้า พึ่งเป็น
ดอกไม้ไม่มีกลิ่นยังไม่ไปปราศ ฉนฺได, เธอจงดูพระอังคิรสีผู้
รุ่งเรืองอยู่ ดูพระอาทิตย์ส่องแสงในอากาศ ฉนฺนนั้น”

เถโร สุทรกัศตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัศตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ จุฬปณฺธกัฯ
อวุตตกัสมมะใน อนฺตฺลิกฺขนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ เถโร อิมํ วิเสสณะของ คาคัฯ
อวุตตกัสมมะใน อาห

“โกกนุทํ สัญญาวิเสสณะของ ปทุมํฯ สุทรกัศตาใน สียาฯ
อาชยาตบทกัศตฺวาจก ยถา อุปมาไซตฺกะ สุกนฺธํ วิเสสณะ
ของ ปทุมํ ปาโต กาลสัตตมึใน ผุสฺลํฯ วิเสสณะของ ปทุมํ
อวีตคณฺธํ วิกตีกัศตาใน สียา, ตฺวํ สุทรกัศตาใน ปสฺสฯ
อาชยาตบทกัศตฺวาจก เอวํ อูปเมยฺยไซตฺกะ องฺคิรฺสํ อวุตต-
กัสมมะใน ปสฺส วิโรจมานํ วิเสสณะของ องฺคิรฺสํ ตปนฺตํ วิเสสณะ
ของ อาทิจจํฯ อูปมาวิเสสณะของ องฺคิรฺสํ อิวศัพฺทํ อูปมาไซตฺกะ
เข้ากักับ ตปนฺตํ อาทิจจํ อนฺตฺลิกฺเข, อนฺตฺลิกฺเข วิสยาธาระใน
ตปนฺตํ” อิติศัพฺทํ สรุปะใน อิมํ คาคัฯ

๔๔. อิมํ เอกํ คาคั จตุหิ มาเสหิ อุกฺคณฺหิตุํ นาสกฺขิฯ

(โส จุฬปณฺธโก) อิมํ เอกํ คาคั จตุหิ มาเสหิ อุกฺคณฺหิตุํ น อสฺกฺขิฯ

(โส จุฬปณฺธโก) อ.พระจุฬารัตนนั้น น อสฺกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว อุกฺคณฺหิตุํ เพื่ออัน
เรียนเอา อิมํ เอกํ คาคั ซึ่งคาคาหนึ่งนี้ มาเสหิ โดยเดือน ท. จตุหิ สีฯ

พระจุฬารัตนไม่ได้อาจเพื่อจะเรียนคาคา ๑ คาคานี้ โดย ๔ เดือน

โส วิเสสณะของ จุฬปณฺธโกฯ สุทรกัศตาใน อสฺกฺขิฯ อาชยาตบทกัศตฺวาจก อิมํ กัดี
เอกํ กัดี วิเสสณะของ คาคัฯ อวุตตกัสมมะใน อุกฺคณฺหิตุํ จตุหิ วิเสสณะของ มาเสหิฯ
ตติยาวิเสสณะใน อุกฺคณฺหิตุํ ตุมัตถสัมปทานใน อสฺกฺขิ นศัพฺทํ ปฏฺฐิเสหะใน อสฺกฺขิฯ

๔๕. “กสฺมาติฯ

(โส จุฬปณฺธโก) กสฺมา (อิมํ เอกํ คาคั จตุหิ มาเสหิ อุกฺคณฺหิตุํ น อสฺกฺขิ) อิติ (ปุจฺฉา)ฯ

(ปุจฺฉา) อ.อันถาม อิติ ว่า “(โส จุฬปณฺธโก) อ.พระจุฬารัตนนั้น (น อสฺกฺขิ) ไม่ได้
อาจแล้ว (อุกฺคณฺหิตุํ) เพื่ออันเรียนเอา (อิมํ เอกํ คาคั) ซึ่งคาคาหนึ่งนี้ (มาเสหิ)

โดยเดือน ท. (จตุหิ) สี่ กสุม่า เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ๫

ถามว่า “พระจูฬปันถกไม่ได้อาจเพื่อจะเรียนคาถา ๑ คาถานี้ โดย ๔ เดือน เพราะเหตุ
อะไร”

“โส วิเสสณะของ จูฬปนฺถโกฯ สุททกัตตาใน อสกุขิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสุม่า
เหตุใน อสกุขิ อิมํ กิตฺติ เอกํ กิตฺติ วิเสสณะของ คาถึฯ อวุตตกัมมะใน อุกคณฺหิตฺตุ จตุหิ
วิเสสณะของ มาเสหิฯ ตติยาวิเสสณะใน อุกคณฺหิตฺตุฯ ตุมตถสัมปทานใน อสกุขิ นคัพฺท
ปฏฺวิเสสณะใน อสกุขิ” อิติคัพฺท สรุปะใน ปุจฺฉาฯ ลิงคัตถะ ๫

๔๖. โส กิร กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล ปพฺพชิตฺวา ปญฺญา หุตฺวา อญฺจตรสฺส ทนฺธ-
ภิกฺขุโน อุกฺเทศคหณฺกาเล ปรีหาสเกหิ อกาสิ ๫

(วิสสชฺชน) “โส (จูฬปนฺถโก) กิร กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล ปพฺพชิตฺวา ปญฺญา หุตฺวา
อญฺจตรสฺส ทนฺธภิกฺขุโน อุกฺเทศคหณฺกาเล ปรีหาสเกหิ อกาสิ ๫ (อิตฺคัพฺท ข้อ ๔๘)

(วิสสชฺชน) อ.อันแกั อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า โส (จูฬปนฺถโก) อ.พระจูฬปันถกนั้น
ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า
พระนามว่ากัสสปะ ปญฺญา เป็นผู้มึปัญญา หุตฺวา เป็นแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว
ปรีหาสเกหิ ซึ่งการหัวเราะและการเยาะเย้ย อุกฺเทศคหณฺกาเล ในกาลเป็นที่
เรียนเอาซึ่งอุเทศ ทนฺธภิกฺขุโน ของภิกษุผู้เขลา อญฺจตรสฺส รูปใดรูปหนึ่ง ๫

แก้วว่า “เล่ากันมาว่า พระจูฬปันถกนั้น บวชในกาลพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่า
กัสสปะ เป็นผู้มึปัญญา ได้ทำการหัวเราะและการเยาะเย้ยในกาลเป็นที่เรียนอุเทศของ
ภิกษุผู้เขลารูปใดรูปหนึ่ง

วิสสชฺชน ลิงคัตถะ “กิริคัพฺท อนุสสวนตถะ โส วิเสสณะของ จูฬปนฺถโกฯ สุททกัตตาใน
อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล กาลสัตตมึใน ปพฺพชิตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา ปญฺญา วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาสิ
อญฺจตรสฺส วิเสสณะของ ทนฺธภิกฺขุโนฯ สามีสัมพันธะใน อุกฺเทศคหณฺกาเลฯ
กาลสัตตมึใน อกาสิ ปรีหาสเกหิ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ๫

๔๗. โส ภิกษุ เตน ปริหาเสน ลชฺชิตโต เนว อุทฺเทสํ คณฺหิ น สชฺฌายมกาสึ ฯ

โส ภิกษุ อ.ภิกษุนั้น ลชฺชิตโต ละอายแล้ว เตน ปริหาเสน ด้วยการหัวเราะนั้น น
เอว คณฺหิ ไม่เรียนแล้ว อุทฺเทสํ ซึ่งอุเทศนั้นเที่ยว น อกาสึ ไม่ได้กระทำแล้ว
สชฺฌายํ ซึ่งการสาธยาย ฯ

ภิกษุนั้นละอายด้วยการหัวเราะเยาะนั้น จึงไม่เรียนอุเทศนั้นแหละ ไม่ทำการสาธยาย

โส วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุทธกัตตาใน คณฺหิ และ อกาสึ คณฺหิ กิติ อกาสึ กิติ อาชยาด
บทกัตตฺวาจก เตน วิเสสณะของ ปริหาเสนๆ ภาระใน ลชฺชิตโตๆ วิเสสณะของ ภิกษุ
เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ นๆ คัพพํ ปฏิเสระใน คณฺหิ อุทฺเทสํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ
นคัพพํ ปฏิเสระใน อกาสึ สชฺฌายํ อวุตตกัมมะใน อกาสึ ฯ

๔๘. เตน กมฺเมน อยํ ปพฺพชิตฺวา ว ทนฺโร ชาโต ฯ

เตน กมฺเมน อยํ (จุฬปนฺถโก) ปพฺพชิตฺวา ว ทนฺโร ชาโต” (อิติ) ฯ

อยํ (จุฬปนฺถโก) อ.พระจุฬารัตนภักษะนี้ ปพฺพชิตฺวา ว บวชแล้วเที่ยว ทนฺโร เป็นคน
เขลา ชาโต เกิดแล้ว เตน กมฺเมน เพราะกรรมนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระจุฬารัตนภักษะนี้ บวชแล้วเที่ยว ก็กลายเป็นคนเขลา เพราะกรรมนั้น” ดังนี้

อยํ วิเสสณะของ จุฬปนฺถโกๆ สุทธกัตตาใน ชาโตๆ กิตบทกัตตฺวาจก เตน วิเสสณะ
ของ กมฺเมนๆ เหตุใด ชาโต เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ ปพฺพชิตฺวาๆ ปพฺพกาลกิริยา
ใน ชาโต ทนฺโร วิกิตกัตตาใน ชาโต” อิติคัพพํ สรุปะใน วิสฺสชฺชนํ ฯ

๔๙. คหิตคหิตปทํ, อุปรุปริปทํ อุคคณฺหนตฺสส, นสฺสติ ฯ

(จุฬปนฺถเกณ) คหิตคหิตปทํ, (ตฺสส จุฬปนฺถกสฺส) อุปรุปริปทํ อุคคณฺหนตฺสส, นสฺสติ ฯ

(จุฬปนฺถเกณ) คหิตคหิตปทํ อ.บท อันพระจุฬารัตนภักษะ ทั้งเรียนเอาแล้วทั้งเรียนเอา
แล้ว, (ตฺสส จุฬปนฺถกสฺส) เมื่อพระจุฬารัตนภักษะนั้น อุคคณฺหนตฺสส เรียนเอาอยู่
อุปรุปริปทํ ซึ่งบทในเบื้องต้นในเบื้องต้น, นสฺสติ ย่อมหายไป ฯ

บทที่พระจุฬารัตนภักษะทั้งเรียนเอาแล้วทั้งเรียนเอาแล้ว, เมื่อพระจุฬารัตนภักษะกำลังเรียนเอา

บทข้างหน้าๆ, ย่อมเลือนหายไป

คหิตคหิตปทํ สุทธกัตตาใน นสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จูฬปนฺนถเกน อนภิตฺต-
กัตตาใน คหิตคหิต-, ตสฺส วิเสสณะของ จูฬปนฺนถกสฺสฯ อนาทรใน อุกฺคณฺหนตสฺสฯ
อนาทรกิริยา อุปรุปริปทํ อวุตตกัมมะใน อุกฺคณฺหนตสฺส ฯ

๕๐. ตสฺส อิมเมว คาคํ อุกฺคเหตุํ วายมนฺตสฺส, จตฺตารโ มาสา อติกฺกนฺตา ฯ

ตสฺส (จูฬปนฺนถกสฺส) อิมํ เอว คาคํ อุกฺคเหตุํ วายมนฺตสฺส, จตฺตารโ มาสา อติกฺกนฺตา ฯ

ตสฺส (จูฬปนฺนถกสฺส) เมื่อพระจูฬป็นถกนั้น **วายนมนฺตสฺส** พยายามอยู่ **อุคฺคเหตุ**
เพื่ออันเรียนเอา **อิมํ เอว คาคํ** ซึ่งคาถานี้สั้นเทียว, **มาสา** อ.เดือน ท. **จตฺตารโ** สี่
อติกฺกนฺตา ก้าวล่วงแล้ว ฯ

เมื่อพระจูฬป็นถกนั้นพยายามเพื่อจะเรียนคาถา ๑ คาถานี้สั้นแหละ, ๔ เดือนก็ผ่านไป

ตสฺส วิเสสณะของ จูฬปนฺนถกสฺสฯ อนาทรใน วายมนฺตสฺสฯ อนาทรกิริยา เอวคัพทํ
อวชารณะเข้ากับ อิมํฯ วิเสสณะของ คาคํฯ อวุตตกัมมะใน อุกฺคเหตุฯ ตุมัตถสम्मปทาน
ใน วายมนฺตสฺส, จตฺตารโ วิเสสณะของ มาสาฯ สุทธกัตตาใน อติกฺกนฺตาฯ กิตบท-
กัตตฺวาจก ฯ

๕๑. อถ นํ มหาปนฺนถโก “จูฬปนฺนถก ตฺวํ อิมสฺมึ สาสเน อภพฺโพ, จตฺตฺหิ มาเสหิ เอกํ
คาคํปี คเหตุํ น สกฺโกสิ, ปพฺพชิตฺกิจจํ ปน กถํ มตฺถกํ ปาเปสฺสสิ, นิขม อิตฺติ
วิหารา นิกฺกขฺตฺมิ ฯ

อถ นํ (จูฬปนฺนถก) มหาปนฺนถโก “จูฬปนฺนถก ตฺวํ อิมสฺมึ สาสเน อภพฺโพ (อสิ), (ตฺวํ) จตฺตฺหิ
มาเสหิ เอกํ คาคํปี คเหตุํ น สกฺโกสิ, (ตฺวํ) ปพฺพชิตฺกิจจํ ปน กถํ มตฺถกํ ปาเปสฺสสิ, (ตฺวํ)
นิขม อิตฺ (จานโต)” อิติ (วตฺวา) วิหารา นิกฺกขฺตฺมิ ฯ

อถ ครั้งนั้น **มหาปนฺนถโก** อ.พระมหาป็นถก **(วตฺวา)** กล่าวแล้ว **นํ (จูฬปนฺนถก)** กะ
พระจูฬป็นถกนั้น **อิติ** ว่า “**จูฬปนฺนถก** ดูก่อนจูฬป็นถก **ตฺวํ** อ.ท่าน **อภพฺโพ** เป็นผู้
ไม่ควร **อิมสฺมึ สาสเน** ในพระศาสนานี้ **(อสิ)** ย่อมเป็น, **(ตฺวํ)** อ.ท่าน **น สกฺโกสิ**

ยอมไม่อาจ **คเหตุ** เพื่ออันเรียนเอา **คาคถิ** แม้ซึ่งคาถา **เอก** คาถาหนึ่ง **มาเสหิ** โดยเดือน **ท. จตุหิ** **สี, ปน** **ก** (**ตุ**) **อ.**ท่าน **ปพพชิตกัจจ** ยังกิจแห่งบรรพชิต **ปาเปสฺสสิ** จักให้ถึง **มตฺถก** ซึ่งที่สุด **กถ** อย่างไร, (**ตุ**) **อ.**ท่าน **นิกฺขม** จงออกไป **อิโต (จानโต)** จากที่นี่” **อิติ** ดังนี้ **นิกฺกขุ** คร่าออกแล้ว **วิหารา** จากวิหาร ๕

ที่นั่น พระมหาบัณฑิตกล่าวกับพระจุฬารัตนเถระว่า “จุฬารัตน ท่านเป็นคนอาภัพในพระศาสนา, ท่านยอมไม่อาจเพื่อจะเรียนแม้คาถาเดียวโดย ๔ เดือน, ก็ท่านจักทำกิจบรรพชิตให้ถึงที่สุดได้อย่างไร, ท่านจงออกไปจากที่นี่” คร่าออกแล้วจากวิหาร

อถ กาลสัตตมมี มหาปณฺธโก สุทฺธกัตฺตานิ นิกฺกขุ อายยตบทกัตฺตวาจก น วิเสสเนของ จุฬปณฺธกํ อภิตกัมมะเน วตฺวา “จุฬปณฺธก อาลปนเน **ตุ** สุทฺธกัตฺตานิ อสิ อายยตบทกัตฺตวาจก อิมสฺมิม วิเสสเนของ สาสเน อวิสาขาระเน อภพฺโพ อวิทกัตฺตานิ อสิ, **ตุ** สุทฺธกัตฺตานิ สกฺโกสิ อายยตบทกัตฺตวาจก จตุหิ วิเสสเนของ มาเสหิ ตติยาวิเสสเนใน **คเหตุ** **เอก** วิเสสเนของ **คาคถิ** อปิตฺตํ อเปกขัตถะ เข้ากับ **คาคถิ** อวุตตกัมมะเน **คเหตุ** **ตุ**มตฺถสัมปทาน **สกฺโกสิ** **นคฺค** **ปฏฺธิ**เสระใน **สกฺโกสิ**, **ปนคฺค** **วากยารัมภ** **ชิตกะ** **ตุ** **เหตุ**กัตฺตานิ **ปาเปสฺสสิ** อายยตบทเหตุกัตฺตวาจก **ปพพชิตกัจจ** **การิตกัมมะ**ใน **ปาเปสฺสสิ** **กถ** **ปุจฺจน** **ตถะ** **มตฺถก** **สัมปา** **ปฏฺธิ** **กัมมะ**ใน **ปาเปสฺสสิ**, **ตุ** **สุทฺธกัตฺตานิ** **นิกฺขม** อายยตบทกัตฺตวาจก **อิโต** วิเสสเนของ **จานโต** อปาทานใน **นิกฺขม**” **อิติ** **คค** **อาการะ**ใน **วตฺวา** **ปุพฺพ** **กาล** **กิริยา**ใน **นิกฺกขุ** **วิหารา** **อปาทาน**ใน **นิกฺกขุ** ๕

๕๒. จุฬปณฺธโก พุทฺธศาสนเน สีเนเหน คิหิภาวํ น ปตฺเถติ ๕

จุฬปณฺธโก **อ.**พระจุฬารัตน **น ปตฺเถติ** ย่อมไม่ปรารถนา **คิหิภาวํ** ซึ่งความเป็นแห่ง **คฤหัสถ์** **สีเนเหน** เพราะความรัก **พุทฺธศาสนเน** ในพระพุทฺธศาสนา ๕

พระจุฬารัตนยอมไม่ปรารถนาความเป็นคฤหัสถ์ เพราะความรักในพระพุทฺธศาสนา

จุฬปณฺธโก **สุทฺธกัตฺตานิ** **ปตฺเถติ** อายยตบทกัตฺตวาจก **พุทฺธศาสนเน** **วิสาขาระ**ใน **สีเนเหน** **เหตุ**ใน **ปตฺเถติ** **คิหิภาวํ** **อวุตตกัมมะ**ใน **ปตฺเถติ** **นคฺค** **ปฏฺธิ** **เสระ**ใน **ปตฺเถติ** ๕

๕๓. ตสฺมีญจ กाले महापनुठโก णत्तुत्तुत्तेสโก โหति ५

ตสฺมี จ กाले महापनुठโก णत्तुत्तुत्तेสโก โหติ ५

จ ก็ ตสฺมี กาลे ในกาลนั้น มหาปनुถโก อ.พระมหาปันถก ฆตฺตุत्เตสโก เป็นพระ ฆตฺตุत्เตสโก โหติ ย่อมเป็น ๫

ก็ในกาลนั้น พระมหาปันถกเป็นฆตฺตุत्เตสโก

จศััพท์ วากยารัมภโชตกะ ตสฺมี วิเสสนะของ กาลे ฆกาลสัตตมึใน โหติ มหาปनुถโก สุทรรกัตตาใน โหติ ฆ อาชยาดบทกัตฺตวากจ ฆตฺตุत्เตสโก วิกตีกัตตาใน โหติ ๫

๕๔. ชีวโก โภมารภจโจ พหุ มาลาคนฐวิเลปนมาทาย อมพวนั คนตุวา สตุถารั ปุเชตุวา ฐมมึ สุตฺวา อฏฺฐายาสนา ทสพลั วนุทิตฺวา มหาปनुठกั อฺปสงฺกมิตฺวา “กิตฺตกา ฆนุเต สตุถุ สนฺติเก ฆิกฺขุติ ปุจฺฉิ ๫

ชีวโก โภมารภจโจ พหุ มาลาคนฐวิเลปน อาทาย อมพวนั คนตุวา สตุถารั ปุเชตุวา ฐมมึ สุตฺวา อฏฺฐาย อาสนา ทสพลั วนุทิตฺวา มหาปनुठกั อฺปสงฺกมิตฺวา “กิตฺตกา ฆนุเต สตุถุ สนฺติเก ฆิกฺขุติ ปุจฺฉิ ๫

ชีวโก อ.หมอชีวก โภมารภจโจ ผู้โภมารภจ อาทาย ถือเอาแล้ว มาลาคนฐวิเลปนั ซึ่งระเบียบบ ของหอมและเครื่องลูบไล้ พหุ มาก คนตุวา ไปแล้ว อมพวนั สู้อัมพวัน ปุเชตุวา บูชาแล้ว สตุถารั ซึ่งพระศาสดา สุตฺวา ฟังแล้ว ฐมมึ ซึ่งธรรม อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ วนุทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ทสพลั ซึ่งพระทศพล อฺปสงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว มหาปनुठกั ซึ่งพระมหาปันถก ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนุเต ช้าแต่ท่านผู้เจริญ ฆิกฺขุ อ.ฆิกษุ ท. สนฺติเก ในสำนัก สตุถุ ของพระศาสดา กิตฺตกา มีประมาณเท่าไร” อิติ ดังนี้ ๫

หมอชีวกโภมารภจถือเอาระเบียบบ ของหอม และเครื่องลูบไล้จำนวนมาก ไปยังอัมพวัน บูชาพระศาสดา ฟังธรรม ลุกขึ้นจากอาสนะ ถวายบังคมพระทศพล เข้าไปหาพระ มหาปันถก ถามว่า “พวกฆิกษุในสำนักของพระศาสดามีจำนวนประมาณกี่รูป”

ชีวโก สุทรรกัตตาใน ปุจฺฉิ ฆ อาชยาดบทกัตฺตวากจ โภมารภจโจ วิเสสนะของ ชีวโก

พหู วิเสสณะของ มาลาคนุชวิเลปนิง อวุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน คนุตวา อมพวน สัมปาปฏินียกัมมะใน คนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุชุตวา สตถาร อวุตตกัมมะใน ปุชุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา ฐมม อวุตตกัมมะใน สุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อฎฐายๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนทิตวา อาสนา อปาทานใน อฎฐาย ทสพล อวุตตกัมมะใน วนทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุปสงกมิตวา มหาปนถก อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “ภนฺเต อาลปนะ กิตตกา วิเสสณะ ของ ภิกขุ สตถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกย วิสยาธาระใน ภิกขุๆ ลิงคัตถะ” อิตติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๕๕. “ปณฺจมตฺตานิ ภิกขุสฺตานีติ ฯ

(มหาปนถโก) “ปณฺจมตฺตานิ ภิกขุสฺตานีติ (อาห) ฯ

(มหาปนถโก) อ.พระมหาปันถก (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภิกขุสฺตานิ อ.ร้อยแห่ง ภิกษุ ท. ปณฺจมตฺตานิ มีห้าเป็นประมาณ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระมหาปันถกกล่าวว่า “มีภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป”

มหาปนถโก สุตฺรกัตตานิ อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปณฺจมตฺตานิ วิเสสณะของ ภิกขุสฺตานีๆ ลิงคัตถะ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๕๖. “เสว ภนฺเต พุทฺธปฺมุขานิ ปณฺจภิกขุสฺตานิ อาทาย อมฺหากํ นิเวสเน ภิกขุ คณฺหถาติ ฯ

(ชีวกโก) “(ตุมฺเห) เสว ภนฺเต พุทฺธปฺมุขานิ ปณฺจภิกขุสฺตานิ อาทาย อมฺหากํ นิเวสเน ภิกขุ คณฺหถาติ (อาห) ฯ

(ชีวกโก) อ.หมอชีวก (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อาทาย พาเอาแล้ว ปณฺจภิกขุสฺตานิ ซึ่งร้อยแห่งภิกษุห้า ท. พุทฺธปฺมุขานิ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข คณฺหถ ของจรับ ภิกขุ ซึ่งภิกษา นิเวสเน ในที่ เป็นที่อยู่ อมฺหากํ ของกระผม ท. เสว ในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

หมอชิวักกล่าวว่ “ท่านผู้เจริญ พวกท่านพาทิกษุ ๕๐๐ รูปมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
ของรับภิกษาในเรือนเป็นที่อยู่ของพวกกระผมในวันพรุ่งนี้เถิด”

ชิวัก สุทรกัตตทาใน อาหฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทรกัตตทา
ใน คณฺหถฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก เสฺว กาลสัตตมึใน คณฺหถ พุทฺธปรปฺมุขานึ
วิเสสนะของ ปณฺจภิกฺขุสตานึฯ อวฺตตกัมฺมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน คณฺหถ
อมุหากั สามีสัมพันธะใน นิเวสเนฯ วิสยาธาระใน คณฺหถ ภิกฺขุ อวฺตตกัมฺมะใน คณฺหถ”
อิติศัพฺท์ อากาละใน อาห ฯ

๕๗. “อุปาสก จุพปนถโก นาม ทนฺโธ ภิกฺขุ อวิรุพฺพหิธฺมโม, ตั จเปตฺวา เสสานั นิมนฺตนั
สมปฏฺฐิจฺฉามึติ เถโร อาห ฯ

“อุปาสก จุพปนถโก นาม ทนฺโธ ภิกฺขุ อวิรุพฺพหิธฺมโม (โหติ), (อหั) ตั (ภิกฺขุ) จเปตฺวา
เสสานั (ภิกฺขุณั) นิมนฺตนั สมปฏฺฐิจฺฉามึติ เถโร อาห ฯ

เถโร อ.พระเถระ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่ “อุปาสก ดูก่อนอุปาสก ภิกฺขุ อ.ภิกฺษุ
ทนฺโธ ผู้เขลา จุพปนถโก นาม ชื่อว่าจุพปนถก อวิรุพฺพหิธฺมโม เป็นผู้มึธรรมอันไม่
งอกงาม (โหติ) ย่อมเป็น, (อหั) อ.อาตมา สมปฏฺฐิจฺฉามึ ย่อมรับพร้อม นิมนฺตนั ซึ่ง
การนิมนต์ (ภิกฺขุณั) เพื่อภิกฺษุ ท. เสสานั ที่เหลือ จเปตฺวา เว้น ตั (ภิกฺขุ) ซึ่งภิกฺษุ
นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ดูก่อนอุปาสก ภิกฺษุผู้เขลาชื่อว่าจุพปนถก เป็นผู้มึธรรมอันไม่
งอกงาม, อาตมาขอรับการนิมนต์เพื่อภิกฺษุทั้งหลายที่เหลือ เว้นภิกฺษุนั้น”

เถโร สุทรกัตตทาใน อาหฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก “อุปาสก อาลปนะ นามศัพฺท์
สัญฺญาโชตกะเข้ากับ จุพปนถโกฯ กัตี ทนฺโธ กัตี วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุทรกัตตทาใน
โหติฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก อวิรุพฺพหิธฺมโม วิกตึกัตตทาใน โหติ, อหั สุทรกัตตทาใน
สมปฏฺฐิจฺฉามึฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ตั วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ อวฺตตกัมฺมะใน จเปตฺวาฯ
กิริยาวิเสสนะใน สมปฏฺฐิจฺฉามึ เสสานั วิเสสนะของ ภิกฺขุณัฯ สัมปทานึใน สมปฏฺฐิจฺฉามึ
นิมนฺตนั อวฺตตกัมฺมะใน สมปฏฺฐิจฺฉามึ” อิติศัพฺท์ อากาละใน อาห ฯ

๕๘. ต่ สุตฺวา จุฬพนฺธโก จินฺตลสิ “เถโร เอตฺตกาณํ ภิกฺขุณฺํ นิมนฺตณฺํ สมฺปฏฺิจฺจนฺโต มํ พาทิรํ กตฺวา สมฺปฏฺิจฺจติ, นิสฺสํสยํ มยฺหํ ภาตฺติกสฺส มยิ จิตฺตํ ภินฺนํ ภวิสฺสติ, กิ อิทาณิ มยฺหํ อิมินา สาสเนน, คิหิ หุตฺวา ทานาทินิ ปุณฺณานิ กโรนฺโต ชีวิสฺสามิตี ๕

ต่ (วจนฺ) สุตฺวา จุฬพนฺธโก จินฺตลสิ “เถโร เอตฺตกาณํ ภิกฺขุณฺํ นิมนฺตณฺํ สมฺปฏฺิจฺจนฺโต มํ พาทิรํ กตฺวา สมฺปฏฺิจฺจติ, นิสฺสํสยํ มยฺหํ ภาตฺติกสฺส มยิ จิตฺตํ ภินฺนํ ภวิสฺสติ, กิ (ปโยชน) อิทาณิ มยฺหํ อิมินา สาสเนน, (อหํ) คิหิ หุตฺวา ทานาทินิ ปุณฺณานิ กโรนฺโต ชีวิสฺสามิตี ๕

จุฬพนฺธโก อ.พระจุฬพนธก สุตฺวา ฟังแล้ว ต่ (วจนฺ) ซึ่งคํานั้น จินฺตลสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “เถโร อ.พระเถระ สมฺปฏฺิจฺจนฺโต เมื่อรับพร้อม นิมนฺตณฺํ ซึ่งคํานิมนต์ ภิกฺขุณฺํ เพื่อภิกษุ ท. เอตฺตกาณํ มีประมาณเท่านี้ กตฺวา กระทำแล้ว มํ ซึ่งเรา พาทิรํ ให้ มีในภายนอก สมฺปฏฺิจฺจติ ย่อมรับพร้อม, จิตฺตํ อ.จิต ภาตฺติกสฺส ของพี่ชาย มยฺหํ ของเรา ภินฺนํ เป็นสภาพแตกแล้ว มยิ ในเรา ภวิสฺสติ จักเป็น นิสฺสํสยํ อย่างมีความสงสยออกแล้ว, กิ (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร อิมินา สาสเนน ด้วยศาสนานี้ มยฺหํ แก่เรา อิทาณิ ในกาลนี้, (อหํ) อ.เรา คิหิ เป็นคฤหัสถ์ หุตฺวา เป็นแล้ว กโรนฺโต กระทำอยู่ ปุณฺณานิ ซึ่งบุญ ท. ทานาทินิ มีทานเป็นต้น ชีวิสฺสามิ จักเป็นอยู่” อิติ ดังนี้ ๕

พระจุฬพนธกฟังคํานั้นแล้ว คิดว่า “พระเถระเมื่อรับคํานิมนต์เพื่อภิกษุทั้งหลายมีประมาณเท่านี้ ทำเราในภายนอก ย่อมรับ, จิตในเราของพี่ชายของเรา จักเป็นธรรมชาติแตกแล้วในเรา อย่างไม่ต้องสงสัย, ประโยชน์อะไรด้วยพระศาสนานี้แก่เรา ในบัดนี้, เราเป็นคฤหัสถ์ ทำบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น จักเป็นอยู่”

จุฬพนฺธโก สุทฺธกัตฺตาใน จินฺตลสิ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ต่ วิเสสนะของ วจนฺ ๑ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺตลสิ “เถโร สุทฺธกัตฺตาใน สมฺปฏฺิจฺจติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เอตฺตกาณํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺํ ๑ สัมปทานใน สมฺปฏฺิจฺจนฺโต นิมนฺตณฺํ อวุตตกัมมะใน สมฺปฏฺิจฺจนฺโต ๑ อัปภันฺตรกิริยาของ เถโร มํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา พาทิรํ วิกติกัมมะใน กตฺวา ๑ สมานกาลกิริยาใน สมฺปฏฺิจฺจติ, จิตฺตํ สุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นิสฺสํสยํ กิริยาวิเสสนะใน ภินฺนํ มยฺหํ สามิสัมพันธะ

ใน ภาคิกสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน จิตต์ มย วิสยาธาระใน ภินฺนํ วิกติกัตตาใน ภวิสฺสติ, ก็ วิเสสนะของ ปโยชนํ ฌิงคัตถะ อิทานิ กาลสัตตมีใน ปโยชนํ มยหํ สัมปทานใน ปโยชนํ อิมินา วิเสสนะของ สาสเนนํ ๓ ตติยาวิเสสนะใน ปโยชนํ, อหํ สุกทกัตตา ใน ชีวิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก คิหิ วิกติกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺโต ทานาทีนํ วิเสสนะของ ปุณฺณานิฯ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ อหํ” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตสิ ฯ

๕๙. โส ปุณฺทิวเส ปาโตว วิพฺภมิตฺตุํ ปายาสิ ฯ

โส (จุพฺพนุถโก) ปุณฺทิวเส ปาโตว วิพฺภมิตฺตุํ ปายาสิ ฯ

โส (จุพฺพนุถโก) อ. พระจุพฺพนุถกนั้น ปายาสิ ได้ไปแล้ว วิพฺภมิตฺตุํ เพื่ออันสิก ปาโตว ในเวลาเช้าเกี่ยว ปุณฺทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ฯ

พระจุพฺพนุถกนั้น ได้เดินไปเพื่อลาสิกขาแต่เช้าตรู่ในวันรุ่งขึ้น

โส วิเสสนะของ จุพฺพนุถโกฯ สุกทกัตตาใน ปายาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุณฺทิวเส กาลสัตตมีใน ปาโต เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ปาโตฯ กาลสัตตมีใน วิพฺภมิตฺตุํ ๓ ตมัตถสัมปทานใน ปายาสิ ฯ

๖๐. สตุถา ปจฺจุสกาเลเยว โลกํ โวลเณนฺโต อิมิ การณํ ทิสฺวา ปจฺมตฺริ คนฺตฺวา จุพฺพนุถกสฺส คมนนฺคฺเค ทฺวารโกฏฺฐเก จงฺกมฺนฺโต อฏฺฐาสิ ฯ

สตุถา ปจฺจุสกาเล เอว โลกํ โวลเณนฺโต อิมิ การณํ ทิสฺวา ปจฺมตฺริ คนฺตฺวา จุพฺพนุถกสฺส คมนนฺคฺเค ทฺวารโกฏฺฐเก จงฺกมฺนฺโต อฏฺฐาสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา โวลเณนฺโต ทรงตรววจดูอยู่ โลกํ ซึ่งสัตว์โลก ปจฺจุสกาเล เอว ในกาลเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดนั้นเกี่ยว ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว อิมิ การณํ ซึ่ง เหตุนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ปจฺมตฺริ ก่อนกว่า จงฺกมฺนฺโต เสด็จจงกรมอยู่ ทฺวารโกฏฺฐเก ที่ซุ้มแห่งประตู คมนนฺคฺเค ในหนทางเป็นที่ไป จุพฺพนุถกสฺส ของพระ จุพฺพนุถก อฏฺฐาสิ ได้ประทับยืนแล้ว ฯ

พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่งนั้นแหละ ทอดพระเนตรเห็นเหตุนี้ เสด็จ
ไปก่อนกว่า เสด็จจงกรมอยู่ที่ซุ้มประตู ในทางเป็นที่ไปของพระจุพป็นถก ได้ประทับ
ยืนแล้ว

สตถา สุทรกัตตาใน อฏฐาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ
ปจฺจสุกกาเลฯ กาลสัตตมีใน โวลเณโต โลก อุตตกัมมะใน โวลเณโตฯ อัภันตร-
กิริยาของ สตถา อิม วิเสสณะของ การณฺญ อุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
คณฺตฺวา ปจฺมตรํ กิริยาวิเสสณะใน คณฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จงฺกมนฺโต จุพฺปนถกสุส
สามีสัมพันธะใน คมนมคฺเคฯ วิสยาธาระใน ทฺวารโกฏฺจเกฯ วิสยาธาระใน จงฺกมนฺโตฯ
อัภันตรกิริยาของ สตถา ฯ

๖๑. จุพฺปนถโก คจฺจนฺโต สตถารํ ทิสฺวา อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิ ฯ

จุพฺปนถโก อ.พระจุพป็นถก **คจฺจนฺโต** ไปอยู่ **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **สตถารํ** ซึ่งพระศาสดา
อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว **วนฺทิ** ถวายบังคมแล้ว ฯ

พระจุพป็นถกเดินไปอยู่ พบพระศาสดา จึงเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคม

จุพฺปนถโก สุทรกัตตาใน วนฺทิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คจฺจนฺโต อัภันตรกิริยาของ
จุพฺปนถโก สตถารํ อุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน วนฺทิ ฯ

๖๒. อถ นํ สตถา “กหํ ปน ตฺวํ จุพฺปนถก อิมาย เวลาย คจฺจสีติ อาห ฯ

อถ นํ (จุพฺปนถก) สตถา “กหํ (จาเน) ปน ตฺวํ จุพฺปนถก อิมาย เวลาย คจฺจสีติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น **สตถา** อ.พระศาสดา **อาห** ตรัสแล้ว **นํ (จุพฺปนถก)** กะพระจุพป็นถกนั้น
อิติ ว่า “**จุพฺปนถก** ดูก่อน**จุพป็นถก** **ปน** ก็ **ตฺวํ** อ.เธอ **คจฺจสี** จะไป **กหํ (จาเน)**
ในที่ไหน **อิมาย เวลาย** ในเวลานี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระศาสดาตรัสกับพระจุพป็นถกนั้นว่า “**จุพป็นถก** ก็เธอจะไปในที่ไหนในเวลานี้”

อถ กาลสัตตมี สตถา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะของ

จูปนุถกัฏ อกถิตกัมมะใน อาห “จูปนุถก อาลปนะ ปน วากยารัมภโชตกะ ตูว์
 สุทธกัถตาใน คจฉลิจ อาชยาดบทกัถตุวจาก กห วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระใน
 คจฉลสิ อิมาย วิเสสณะของ เวลายๆ กาลสัถตมีใน คจฉลสิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๖๓. “ภาตา มํ ฆนเต นิกกขุตติ, เตเนาหิ วิพุมิตุํ คจฉามิติ ๫

(จูปนุถโก) “ภาตา มํ ฆนเต นิกกขุตติ, เตเน อหิ วิพุมิตุํ คจฉามิติ (อาห) ๫

(จูปนุถโก) อ.พระจูปันถก (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ภาตา อ.พระพี่ชาย นิกกขุตติ ย่อมคร่าออก มํ ซึ่งข้าพระองค์, เตเน
 เพราะเหตุนั้น อหิ อ.ข้าพระองค์ คจฉามิ จะไป วิพุมิตุํ เพื่ออันลึก” อิติ ดังนี้ ๫

พระจูปันถกกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระพี่ชายย่อมคร่าข้าพระองค์ออก
 ไป, เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์จะไปเพื่อจะลาสิกขา”

จูปนุถโก สุทธกัถตาใน อาหๆ อาชยาดบทกัถตุวจาก “ฆนเต อาลปนะ ภาตา
 สุทธกัถตาใน นิกกขุตติๆ อาชยาดบทกัถตุวจาก มํ อวุตตกัมมะใน นิกกขุตติ,
 เตเน เหตุวัตถะ อหิ สุทธกัถตาใน คจฉามิๆ อาชยาดบทกัถตุวจาก วิพุมิตุํ ตุมัถล-
 ลัมปทานใน คจฉามิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๖๔. “จูปนุถก ตว ปพพชชา นาม มม สนฺติเก, ภาตรา นิกกขุตติโตปิ กสฺมา มม
 สนฺติกํ นาจจฺฉิ, เอหิ, กิณฺเต คิหิภาเวณ, มม สนฺติเก ภวิสฺสสีติ จกฺกงฺกิตตเลน
 ปาณินา ตํ สิริสิ ปรามสิตฺวา อาทาย คนฺตฺวา คนฺธกฺกุปฺมุเข นิสฺสีทาเปตฺวา
 “จูปนุถก ปุรฺตถาภิมุโข หุตฺวา อิมํ ปีโลติกํ ‘โรชฺหรณฺ รโรชฺหรณฺนฺติ ปริมชฺชนฺโต
 อิเรว โหหิติ อิทธิยา อภิสงฺขตํ ปริสุทฺธํ ปีโลติกํ ทตฺวา, กाले อาโรจิตฺ,
 ภิกฺขุสงฺฆปรีวฺโต ชีวฺกสฺส เคหํ คนฺตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสฺสีทิ ๫

(สตถา) “จูปนุถก ตว ปพพชชา นาม มม สนฺติเก (อตุถิ), (ตุว์) ภาตรา นิกกขุตติโตปิ
 กสฺมา มม สนฺติกํ น อาจจฺฉิ, (ตุว์) เอหิ, กิ (ปโยชน) เต คิหิภาเวณ, (ตุว์) มม สนฺติเก
 ภวิสฺสสีติ (วตฺวา) จกฺกงฺกิตตเลน ปาณินา ตํ (จูปนุถก) สิริสิ ปรามสิตฺวา อาทาย คนฺตฺวา

(จุฬารัตนภัก) คนธฤฎีปมูเข นิสีทาเปตวา “จุฬารัตนภัก (ตัว) ปุรตฤฎาภิมุโข หุตวา อิมิ ปิไลติกั
‘รโชทรณิ รโชทรณนุติ (ปริกมเมณ) ปริมชชุนโต อิศ เอว (จาเน) โหหิติติ (วจเนน อุตตนา)
อิทธิยา อภิสงขตัม ปริสุทฺธัม ปิไลติกั ทตวา, กาล (ปุคฺคเลน) อาโรจิต, ภิกขุสงฺฆปริวฺโต
ชีวกสฺส เคหิ คนฺตวา (ปุคฺคเลน) ปญฺจตตาสเน นิสีทิ ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “จุฬารัตนภัก ดูก่อนจุฬารัตนภัก
ปพฺพชฺชา นาม ชื่อ อ.การบวช ตัว ของเธอ (อุตฺถิ) มีอยู่ สนฺติเก ในสำนัก มม
ของเรา, (ตัว) อ.เธอ ภาตฺรา นิกฺกทฺตฺโตปิ แม้ผู้อันพี่ชาย คร่าออกแล้ว น อาคจฺฉิ
ไม่มาแล้ว สนฺติกั สู้สำนัก มม ของเรา กสฺมา เพราะเหตุอะไร, (ตัว) อ.เธอ เอหิ
จมา, ก็ (ปโยชนั) อ.ประโยชน์อะไร คิหิภาเวน ด้วยความเป็นแห่งคฤหัสถ์ เต
แก่เธอ, (ตัว) อ.เธอ ภวิสฺสสิ จักมี สนฺติเก ในสำนัก มม ของเรา” อิติ ดังนี้
ปรามสิตฺวา ทรงลูบแล้ว ตัม (จุฬารัตนภัก) ซึ่งพระจุฬารัตนภักนั้น สิริสิ ที่ศิระ ปาณินา
ด้วยฝ่าพระหัตถ์ จกฺกงฺกิตตเลน อันมีพื้นอันดารดาษแล้วด้วยจักร อาทาย ทรงพา
เอาแล้ว คนฺตวา เสด็จไปแล้ว (จุฬารัตนภัก) ทรงยังพระจุฬารัตนภัก นิสีทาเปตวา ให้
นั่งแล้ว คนธฤฎีปมูเข ที่หน้ามุขแห่งพระคันธฤฎี ทตวา ทรงประทานแล้ว ปิไลติกั
ซึ่งผ้าเก่า ปริสุทฺธัม อันหมดจดรอบแล้ว (อุตฺตนา) อภิสงขตัม อัน- อันพระองค์ -ทรง
ปรุงแต่งยี่งแล้ว อิทธิยา ด้วยพระฤทธิ์ (วจเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “จุฬารัตนภัก
ดูก่อนจุฬารัตนภัก (ตัว) อ.เธอ ปุรตฤฎาภิมุโข เป็นผู้ที่มีหน้าต่อทิศตะวันออก หุตวา เป็น
แล้ว ปริมชชุนโต ลูบคลำอยู่ อิมิ ปิไลติกั ซึ่งผ้าเก่านี้ (ปริกมเมณ) ด้วยการบริกรรม
‘รโชทรณิ รโชทรณนุติ ว่า ‘รโชทรณิ รโชทรณิ’ ดังนี้ โหหิ จมิมิ อิศ เอว (จาเน)
ในที่นั้นนั่นเทียว” อิติ ดังนี้, กาล ครั้นเมื่อกาล (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคล อาโรจิต
กราบทูลแล้ว, ภิกขุสงฺฆปริวฺโต ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว คนฺตวา เสด็จ
ไปแล้ว เคหิ สู้เรือน ชีวกสฺส ของหมอชีวก นิสีทิ ประทับนั่งแล้ว (ปุคฺคเลน)
ปญฺจตตาสเน บนอาสนะ อันบุคฺคล ปลูกแล้ว ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนจุฬารัตนภัก ธรรมดาว่าการบวชของเรามีในสำนักของ
เรา, เธอแม้ถูกพี่ชายคร่าออกแล้ว ไม่มาสู่สำนักของเรา เพราะเหตุอะไร, เธอจมา,
ประโยชน์อะไรด้วยความเป็นคฤหัสถ์แก่เธอ, เธอจักมีในสำนักของเรา” ดังนี้แล้ว ทรง
ใช้ฝ่าพระหัตถ์ที่มีพื้นมีลอยจักรลูบพระจุฬารัตนภักที่ศิระ แล้วพาไปให้นั่งที่หน้ามุข

พระคันธกุฎี ทรงประทานผ้าเก่าที่บริสุทธิ์ที่ทรงแต่งขึ้นด้วยพระฤทธิ์พร้อมกับตรัสว่า “จูปันถก เรอหันหน้าไปทางทิศตะวันออกลูบผ้าเก่านี้พร้อมกับปริกรรมว่า ‘**โรช-
หรรณฺ** **โรชหรรณฺ**’ จะมีในที่นี่นั่นแหละ” ดังนี้, เมื่อบุคคลกราบทูลกาลเวลาแล้ว, มีภิกษุ
สงฆ์แวดล้อม เสด็จไปยังเรือนของหมอชีวก ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้แล้ว

สตถา สุทธกัตตาใน นิสีทิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “จูปนถก อาลปนะ นามคัพพ
ลัญญาโชตกะเข้ากับ ปุพพชฺชาจฺ สุทธกัตตาใน อตฺถิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตว
สามีสัมพันธะใน ปุพพชฺชา มม สามีสัมพันธะใน สนฺติเกจฺจ วิสยาธาระใน อตฺถิจ, ตฺว
สุทธกัตตาใน อากจฺฉิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภาตฺรา อนภิทกัตตาใน นิกฺกขุณฺนิโต
อปิตัพพ อเปกขัตตะเข้ากับ นิกฺกขุณฺนิโตจฺจ วิเสสณะของ ตฺว กสฺมา เหตุใน อากจฺฉิ มม
สามีสัมพันธะใน สนฺติกํจฺจ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อากจฺฉิ นคัพพ ปฏฺวิเสระใน อากจฺฉิ,
ตฺว สุทธกัตตาใน เอหิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, กิ วิเสสณะของ ปโยชนํจฺจ ลิงคัตตะ เต
สัมปทานใน ปโยชนํ คิหิภาเวน ตติยาวิเสสณะใน ปโยชนํ, ตฺว สุทธกัตตาใน ภวิสฺสสิจฺจ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน สนฺติเกจฺจ วิสยาธาระใน ภวิสฺสสิ” อิติตัพพ
อาการะใน วตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน ปฺรามลิตฺวา จกฺกงฺกิตตเลน วิเสสณะของ
ปาณินาจฺจ ภาระใน ปฺรามลิตฺวา ตํ วิเสสณะของ จูปนถกํจฺจ อวฺตตกัมมะใน
ปฺรามลิตฺวา ลิสฺสิ วิสยาธาระใน ปฺรามลิตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน อาทายจฺจ สมาน-
กาลกิริยาใน คนฺตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทาเปตฺวา จูปนถกํ การิตกัมมะใน
นิสีทาเปตฺวา คนฺธกุฎฺธิปฺมุเข วิสยาธาระใน นิสีทาเปตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา
“จูปนถก อาลปนะ ตฺว สุทธกัตตาใน โหหิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปฺรตฺถตาภิมุโข
วิกตีกัตตาใน หุตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน ปฺริมชฺชนฺโต อิมํ วิเสสณะของ ปิโลตีกํจฺจ
อวฺตตกัมมะใน ปฺริมชฺชนฺโต ‘**โรชหรรณฺ** **โรชหรรณฺ**’ สฺรฺุปะใน อิติจฺจ คัพพ สฺรฺุปะใน
ปฺริกมฺเมนจฺจ ภาระใน ปฺริมชฺชนฺโตจฺจ อพฺภันตฺรกิริยาของ ตฺว เอวคัพพ อวฺชารณะเข้า
กับ อิทจฺจ วิเสสณะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน โหหิ” อิติตัพพ สฺรฺุปะใน วจเนนจฺจ ภาระใน
ทตฺวา อตฺตนา อนภิทกัตตาใน อภิสงฺขตํ อิทฺฐิยา ภาระใน อภิสงฺขตํจฺจ กิตฺติ ปฺริสฺสุทฺธ
กิตฺติ วิเสสณะของ ปิโลตีกํจฺจ อวฺตตกัมมะใน ทตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา, กาล-
ลัษณะใน อาโรจิตฺเตจฺจ ลัษณะกิริยา ปุคฺคเลน อนภิทกัตตาใน อาโรจิตฺเต, ภิกฺขุสงฺฆ-
ปฺริวฺโต วิเสสณะของ สตฺถา ชิวกสฺส สามีสัมพันธะใน เคหํจฺจ สัมปาปฺุณียกัมมะ
ใน คนฺตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทิจฺจ ปุคฺคเลน อนภิทกัตตาใน ปญฺญตฺต-

ปณตตาสเน อุปสิเลสิกาธาระไน นิสีทิ ฯ

๖๕. จุพปนุถโกปิ สุริย โอลิเกนุโต ตํ ปิไลติกํ “รโฆหรณํ รโฆหรณนุติ ปริมชชนุโต นิสีทิ ฯ

จุพปนุถโกปิ สุริย โอลิเกนุโต ตํ ปิไลติกํ “รโฆหรณํ รโฆหรณนุติ (ปริกมฺเมน) ปริมชชนุโต นิสีทิ ฯ

จุพปนุถโกปิ แมํ อ.พระจุพป็นถก โอลิเกนุโต แลดูอยู่ สุริย ซึ่งพระอาทิตย์ ปริมชชนุโต นิสีทิ นั้งลูปคล่าอยู่แล้ว ตํ ปิไลติกํ ซึ่งผ้าเก่านั้น (ปริกมฺเมน) ด้วย การบริการรรม “รโฆหรณํ รโฆหรณนุติ ว่า “รโฆหรณํ รโฆหรณํ” ดังนี้ ฯ

แมํพระจุพป็นถกแลดูพระอาทิตย์ นั้งลูปคล่าผ้าเก่าฝืนนั้นด้วยการบริการรรมว่า “รโฆ-หรณํ รโฆหรณํ” ดังนี้

อพิศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ จุพปนุถโก ๆ สุททกัตตาไน นิสีทิ ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก สุริย อวุตตกัมมะไน โอลิเกนุโต ๆ อพิกัณทรกิริยาของ จุพปนุถโก ตํ วิเสสณะของ ปิไลติกํ อวุตตกัมมะไน ปริมชชนุโต “รโฆหรณํ รโฆหรณํ” สรุปะไน อิติ ๆ ศัพทํ สรุปะไน ปริกมฺเมน ๆ ภาระไน ปริมชชนุโต ๆ อพิกัณทรกิริยาของ จุพปนุถโก ฯ

๖๖. ตสฺส ตํ ปิไลติกขณฺทํ ปริมชชนุตสฺส, กิลิฏฺจํ อโหสิ ฯ

ตสฺส (จุพปนุถกสฺส) ตํ ปิไลติกขณฺทํ ปริมชชนุตสฺส, (ตํ ปิไลติกขณฺทํ) กิลิฏฺจํ อโหสิ ฯ

ตสฺส (จุพปนุถกสฺส) เมื่อพระจุพป็นถกนั้น ปริมชชนุตสฺส ลูปคล่าอยู่ ตํ ปิไลติก-ขณฺทํ ซึ่งท่อนผ้าเก่านั้น, (ตํ ปิไลติกขณฺทํ) อ.ท่อนผ้าเก่านั้น กิลิฏฺจํ เป็นผ้าเศร่า หมองแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

เมื่อพระจุพป็นถกนั้นลูปคล่าท่อนผ้าเก่าฝืนนั้นอยู่, ท่อนผ้าเก่าฝืนนั้น ได้กลายเป็นผ้า เศร่าหมองแล้ว

ตสฺส วิเสสณะของ จุพปนุถกสฺส ๆ อนาทรไน ปริมชชนุตสฺส ๆ อนาทรกิริยา ตํ วิเสสณะ

ของ ปิโลติกขณฺฑ์ๆ อวุตตกัมมะใน ปริมชชุตสฺส, ตํ วิเสสณะของ ปิโลติกขณฺฑ์ๆ
 สุกฺทกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กิลิฏฺฐํ วิกติกัตตาใน อโหสิ ๕

๖๗. ตโต จินฺตสิ “อิทํ ปิโลติกขณฺฑ์ อติวิย ปริสุทฺธํ, อิมํ ปน อตฺตภาวํ นิสฺสาย
 ปุริมปกตํ ชหิตฺวา เอวํ กิลิฏฺฐํ ชาตํ, อนิจฺจา วต สงฺขาราติ ขยวยํ ปฏฺจเปนฺโต
 วิปฺสฺสนํ วฑฺฒสิ ๕

ตโต (จุพฺพนฺตโก) จินฺตสิ “อิทํ ปิโลติกขณฺฑ์ อติวิย ปริสุทฺธํ, (อิทํ ปิโลติกขณฺฑ์) อิมํ
 ปน อตฺตภาวํ นิสฺสาย ปุริมปกตํ ชหิตฺวา เอวํ กิลิฏฺฐํ ชาตํ, อนิจฺจา วต สงฺขาราติ ขยวยํ
 ปฏฺจเปนฺโต วิปฺสฺสนํ วฑฺฒสิ ๕

ตโต ในลำดับนั้น (จุพฺพนฺตโก) อ.พระจุพฺบันตก จินฺตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อิทํ
 ปิโลติกขณฺฑ์ อ.ทอนแห่งผ้าเก่านี้ ปริสุทฺธํ หมดจตรอบแล้ว อติวิย เกินเปรียบ,
 ปน แต่ว่ (อิทํ ปิโลติกขณฺฑ์) อ.ทอนแห่งผ้าเก่านี้ นิสฺสาย อาศัยแล้ว อิมํ
 อตฺตภาวํ ซึ่งอรรถภาพนี้ ชหิตฺวา ละแล้ว ปุริมปกตํ ซึ่งปกตอันมีในกาลก่อน กิลิฏฺฐํ
 เป็นผ้าอันเศร้าหมองแล้ว เอวํ อย่างนี้ ชาตํ เกิดแล้ว, สงฺขารา อ.สังขรา ท.
 อนิจฺจา วต ไม่เที่ยงหนอ” อิติ ดังนี้ ปฏฺจเปนฺโต เริ่มตั้งไว้อยู่ ขยวยํ ซึ่งความสิ้น
 ไปและความเสื่อมไป วิปฺสฺสนํ ยังวิปฺสฺสนา วฑฺฒสิ ให้เจริญแล้ว ๕

ลำดับนั้น พระจุพฺบันตกคิดว่า “ทอนผ้าเก่าผืนนี้บริสุทฺธ์อย่างยิ่ง, ทอนผ้าเก่าผืน
 นี้อาศัยอรรถภาพนี้ ละปกตที่มีในก่อน กลับกลายเป็นผ้าเศร้าหมองอย่างนี้, สังขาร
 ทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ” ดังนี้ เริ่มตั้งความสิ้นไปและความเสื่อมไป เจริญวิปฺสฺสนา

ตโต กาลสัตตมี จุพฺพนฺตโก สุกฺทกัตตาใน จินฺตสิ และ เหตุกัตตาใน วฑฺฒสิ จินฺตสิ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจาก และ วฑฺฒสิ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก “อิทํ วิเสสณะของ
 ปิโลติกขณฺฑ์ๆ สุกฺทกัตตาใน ปริสุทฺธ์ๆ กิตบทกัตตฺวาจาก อติวิย กิริยาวิเสสณะใน
 ปริสุทฺธ์, ปนศัพทํ วิเสสชตฺตะ อิทํ วิเสสณะของ ปิโลติกขณฺฑ์ๆ สุกฺทกัตตาใน ชาตํๆ
 กิตบทกัตตฺวาจาก อิมํ วิเสสณะของ อตฺตภาว์ๆ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายๆ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน ชหิตฺวา ปุริมปกตํ อวุตตกัมมะใน ชหิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาตํ เอวํ
 กิริยาวิเสสณะใน กิลิฏฺฐ์ๆ วิกติกัตตาใน ชาตํ, อนิจฺจา วิเสสณะของ สงฺขาราๆ ลิงคัตตะ
 วตศัพทํ สังเวคัตตะ” อิติศัพทํ อากาเรใน จินฺตสิ ขยวยํ อวุตตกัมมะใน ปฏฺจเปนฺโตๆ

อัปภันตรกิริยาของ จูฬปนุถโก วิปัสสน์ การิตกัมมะใน ๖๗๕ สลึง ๕

๖๘. สตุถา “จูฬปนุถกสฺส จิตฺตํ วิปัสสนํ อารุพฺพหฺนฺติ ฌตฺวา “จูฬปนุถก ตฺวํ ‘เอตํ
ปิโลตฺติกขณฺฑเมว สงฺกิลิฏฺฏจํ รัชฺชณฺชิตฺตํ มา สณฺณํ กริ, อพฺภนฺตเร ปนฺ เต
ราครธาทโย อตฺถิ, เต หราหิตี วตฺวา โอบาสํ วิสฺสชฺเชตฺวา ปฺรโต นิสฺสินฺโน ๖
วิย ปณฺณายมา นรฺโป หุตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“ราโค รโฆ, น จ ปนฺ เรณฺญ วุจฺจติ;
ราคสฺเสตํ อธิวจฺหนํ รโฆติ;
เอตํ รชํ วิปฺปชฺหิตฺวา ภิกฺขโว
วิหฺรณฺติ เต วิคฺตฺรชฺสฺส สาสเน ๗
โทโส รโฆ, น จ ปนฺ เรณฺญ วุจฺจติ;
โทสสฺเสตํ อธิวจฺหนํ ‘รโฆติ;
เอตํ รชํ วิปฺปชฺหิตฺวา ภิกฺขโว
วิหฺรณฺติ เต วิคฺตฺรชฺสฺส สาสเน ๗
โมโห รโฆ, น จ ปนฺ เรณฺญ วุจฺจติ;
โมหสฺเสตํ อธิวจฺหนํ ‘รโฆติ;
เอตํ รชํ วิปฺปชฺหิตฺวา ภิกฺขโว
วิหฺรณฺติ เต วิคฺตฺรชฺสฺส สาสเนติ ๕

สตุถา “จูฬปนุถกสฺส จิตฺตํ วิปัสสนํ อารุพฺพหฺนฺติ ฌตฺวา “จูฬปนุถก ตฺวํ ‘เอตํ ปิโลตฺติกขณฺฑํ
เอว สงฺกิลิฏฺฏจํ รัชฺชณฺชิตฺ (โหติ)” อิติ มา สณฺณํ กริ, อพฺภนฺตเร ปนฺ เต ราครธาทโย (รธา)
อตฺถิ, (ตฺวํ) เต (รช) หราหิตี วตฺวา โอบาสํ วิสฺสชฺเชตฺวา ปฺรโต นิสฺสินฺโน ๖
วิย ปณฺณายมา นรฺ-
รูปุ หุตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“ราโค (มยา) รโฆ (วุจฺจติ), น จ ปนฺ (ราโค มยา) เรณฺญ วุจฺจติ;
ราคสฺส เอตํ อธิวจฺหนํ (โหติ) ‘รโฆติ (วจฺหนํ);
เอตํ รชํ วิปฺปชฺหิตฺวา ภิกฺขโว
วิหฺรณฺติ เต วิคฺตฺรชฺสฺส (พฺพชฺส) สาสเน ๗
โทโส (มยา) รโฆ (วุจฺจติ), น จ ปนฺ (โทโส มยา) เรณฺญ วุจฺจติ;

โทสสุส เอตํ อธิวจนํ (โหติ) 'โรชติ (วจนํ);
 เอตํ รชํ วิปฺปชหิตฺวา ภิกฺขโว
 วิหรนฺติ เต วิคตฺรชฺชสุส (พฺพุทฺธสุส) สาสเน ฯ
 โมหโ (มยา) โรช (วฺจุจฺติ), ห จ ปน (โมโห มยา) เรณฺหฺ วฺจุจฺติ;
 โมหสุส เอตํ อธิวจนํ (โหติ) 'โรชติ (วจนํ);
 เอตํ รชํ วิปฺปชหิตฺวา ภิกฺขโว
 วิหรนฺติ เต วิคตฺรชฺชสุส (พฺพุทฺธสุส) สาสเนติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา ทตฺวา ทรงทราบแล้ว อิติ ว่า “จิตฺตํ อ.จิต จุฬปนฺถสุส ของพระจุฬปนฺถก อารุฬฺหํ ขึ้นแล้ว วิปฺสฺสนํ สฺวีปฺสฺสนา” อิติ ดั่งนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “จุฬปนฺถก ตุก่อนจุฬปนฺถก ตฺวํ อ.เธอ มา กฺริ อย่างกระทำแล้ว สญฺญํ ซึ่งความสำคัญ อิติ ว่า ‘เอตํ ปิโลตฺติกขณฺทํ เอว อ.ท่อนแห่งผ้าแก่นี้แน่นเทียว สงฺกิลิฏฺฏจํ เป็นผ้าอันเข้รำหมองแล้ว รชฺชฺชฺชิตํ เป็นผ้าอันซึลย้อมแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดั่งนี้, ปน กิ (รชา) อ.ซึล ท. ราวครชาทโย มีซึลคือราวเคเป็นต้น อตฺถิ มีอยู่ อพฺพนฺตเร ในภายใน เต ของเธอ, (ตฺวํ) อ.เธอ หฺรธาหิ จึงนำไป เต (รช) ซึ่งซึล ท. เหล่านี้” อิติ ดั่งนี้ วิสุสฺชฺชเตวฺวา ทรงเปล่งแล้ว โสกาสิ ซึ่งพระรัศมี ปญฺญาयมาทรูปิ เป็นผู้มีพระรูปอันปรากฏอยู่ นิสินฺโน วิย ราวกะว่า ประทับนั่ง แล้ว ปฺรโต ในที่ข้างหน้า หุตฺวา เป็นแล้ว อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อิมฺา คาทา ซึ่งพระคาทา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“ราโค อ.ราวเค (มยา) อันเรา (วฺจุจฺติ) ย่อมเรียก โรช ว่าจะลึ,
 จ กิ ปน แต่วํ (ราโค) อ.ราวเค (มยา) อันเรา ห วฺจุจฺติ
 ย่อมไม่เรียก เรณฺหฺ ว่าละออง, เอตํ ‘โรช’ติ (วจนํ) อ.คำว่า ‘ซึล’ ดั่งนี้นั้น อธิวจนํ เป็นชื่อ ราวคฺสุส ของราวเค (โหติ) ย่อมเป็น, เต ภิกฺขโว อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ วิปฺปชหิตฺวา ละชาติ
 แล้ว เอตํ รชํ ซึ่งซึลคือราวค่นั้น วิหรนฺติ ย่อมอยู่ สาสเน ใน
 พระศาสดา (พฺพุทฺธสุส) ของพระพุทฺธเจ้า วิคตฺรชฺชสุส ผู้มีซึล
 คือราวเคไปปราศแล้ว,
 “โทโส อ.โทสะ (มยา) อันเรา (วฺจุจฺติ) ย่อมเรียก โรช ว่าจะลึ,
 จ กิ ปน แต่วํ (โทโส) อ.โทสะ (มยา) อันเรา ห วฺจุจฺติ

ย่อมไม่เรียก เรณู ว่าละออง, เอตม์ ‘รโห’ติ (วจน) อ.คำว่า ‘รฐลี’ ดั่งนี้นั้น อธิวจน เป็นชื่อ โทสสุส ของโทสะ (โหติ) ย่อม เป็น, เต ภิภขโว อ.ภิภษุ ท. เหล่านั้น วิปฺปชหิตฺวา ละขาด แล้ว เอตม์ รชฺ ซึ่งรฐลีคือโทสะนั้น วิหรนฺติ ย่อมอยู่ สาสเน ใน พระศาสนา (พฺทุธสุส) ของพระพุทธเจ้า วิคตฺรชฺสุส ผู้มีรฐลี คือโทสะไปปราศแล้ว,

“โมโห อ.โมหะ (มยา) อันเรา (วฺจฺจติ) ย่อมเรียก รโห ว่ารฐลี, จ ก็ ปน แต่ว่า (โมโห) อ.โมหะ (มยา) อันเรา น วฺจฺจติ ย่อมไม่เรียก เรณู ว่าละออง, เอตม์ ‘รโห’ติ (วจน) อ.คำว่า ‘รฐลี’ ดั่งนี้นั้น อธิวจน เป็นชื่อ โมหสุส ของโมหะ (โหติ) ย่อม เป็น, เต ภิภขโว อ.ภิภษุ ท. เหล่านั้น วิปฺปชหิตฺวา ละขาด แล้ว เอตม์ รชฺ ซึ่งรฐลีคือโมหะนั้น วิหรนฺติ ย่อมอยู่ สาสเน ใน พระศาสนา (พฺทุธสุส) ของพระพุทธเจ้า วิคตฺรชฺสุส ผู้มีรฐลี คือโมหะไปปราศแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงทราบว่ “จิตของพระจุฬพนันตกขึ้นสู่วิปัสสนาแล้ว” จึงตรัสว่า “ดูก่อน จุฬพนันตก เธออย่าทำความสำคัญว่า ‘ท่อนผ้าเก่าผืนนี้นั้นแหละ เป็นผ้าเศร้าหมองแล้ว เป็นผ้าถูกรฐลีย้อมแล้ว’ ดังนี้, ก็รฐลีทั้งหลายมีรฐลีคือราคะเป็นต้นมีอยู่ในภายในของเธอ, เธอจงนำรฐลีเหล่านั้นออกไปเสีย” ดังนี้ ทรงเปล่งพระรัศมี เป็นผู้มีพระรูปปรากฏอยู่ ดุจประทับนั่งอยู่ในที่ข้างหน้า ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“ราคะ เราเรียกว่ารฐลี, ก็แต่ว่า ราคะ เราไม่เรียกว่าละออง, คำว่า ‘รฐลี’ นั้น เป็นชื่อของราคะ, พวกภิภษุเหล่านั้นละขาดรฐลี คือราคะนั้น ย่อมอยู่ในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้ปราศจาก รฐลีคือราคะ

“โทสะ เราเรียกว่ารฐลี, ก็แต่ว่า โทสะ เราไม่เรียกว่าละออง, คำว่า ‘รฐลี’ นั้น เป็นชื่อของโทสะ, พวกภิภษุเหล่านั้นละขาดรฐลี คือโทสะนั้น ย่อมอยู่ในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้ปราศจาก รฐลีคือโทสะ

“โมหะ เราเรียกว่ารฐลี, ก็แต่ว่า โมหะ เราไม่เรียกว่าละออง,

คำว่า ‘ฐลี’ นั้น เป็นชื่อของโมหะ, พวกภิกษุเหล่านั้นนั้นละขาดฐลี คือโมหะนั้น ย่อมอยู่ในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้ปราศจาก ฐลีคือโมหะ

สตถา สุทธกัตตาใน อภาสิฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก “จิตฺตํ สุทธกัตตาใน อารุพฺหํ igitbทกัตตฺวาจก จุพฺปนฺนถกฺกสฺส สามีสัมพันธะใน จิตฺตํ วิปสฺสนํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อารุพฺหํ” อิตฺตํ อากาเรใน ฉตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “จุพฺปนฺนถกฺก อาลปนนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน กริฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ‘เอตํ วิเสสณะของ ปิโลติกขณฺฑํ เอว- คัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ ปิโลติกขณฺฑํฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก สงฺกิลิฏฺฐํ กิตฺติ รชรมชิตํ กิตฺติ วิกตีกัตตาใน โหติ’ อิตฺตํ สรฺูปใน สณฺณํ มาศํพฺพํ ปฏฺฐิเสระใน กริ สณฺณํ อวุตตกัมมะใน กริ, ปนศํพฺพํ วากยารัมภโชตกะ รากรชาทโย วิเสสณะของ รชฯฯ สุทธกัตตาใน อตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก อพฺภนฺนตฺเร วิสยาชาระ ใน อตฺถิ เต สามีสัมพันธะใน อพฺภนฺนตฺเร, ตฺวํ สุทธกัตตาใน หราหิฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก เต วิเสสณะของ รชฯฯ อวุตตกัมมะใน หราหิ” อิตฺตํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสฺสชฺเชตฺวา โอภาสิ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน หุตฺวา ปฺรโต วิสยาชาระใน นิสินฺโนฯ อุปมาวิเสสณะของ สตฺถา วิยศํพฺพํ อุปมา- โชตกะเข้ากับ ปฺรโต นิสินฺโน ปณฺณายมานฺรฺูป วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อภาสิ อิมฯ วิเสสณะของ คาถาฯ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“ราโค วุตตกัมมะใน วุจฺจติฯ อาชยاتبทกัมมวาทก มยา อนภิทกัตตาใน วุจฺจติ รโช สัมภาวนาใน วุจฺจติ, จศํพฺพํ วากยารัมภโชตกะ ปนศํพฺพํ วิเสสโชตกะ ราโค วุตตกัมมะ ใน วุจฺจติฯ อาชยاتبทกัมมวาทก นศํพฺพํ ปฏฺฐิเสระใน วุจฺจติ มยา อนภิทกัตตาใน วุจฺจติ เรณฺุ สัมภาวนาใน วุจฺจติ, เอตํ วิเสสณะของ วจฺนํ ‘รโช’ สรฺูปะใน อิติฯ ศํพฺพํ สรฺูปะใน วจฺนํฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก รากสฺส สามีสัม- พันธะใน อธิวจฺนํฯ วิกตีกัตตาใน โหติ, เต วิเสสณะของ ภิกฺขโวฯฯ สุทธกัตตาใน วิหรนฺติฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก เอตํ วิเสสณะของ รชฯฯ อวุตตกัมมะใน วิปฺปชฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาล- กิริยาใน วิหรนฺติ วิคตฺรชฺส วิเสสณะของ พุทฺธสฺสฯฯ สามีส-

สัมพันธะใน สาสเนญ วิสยาธาระใน วิหรนฺติ,
 โทโส วุตตกัมมะใน วุจฺจติฯ อาชยาดบทกัมมวจาก มยา
 อนภิตกัตตานิ วุจฺจติ รโห สัมภาวนาใน วุจฺจติ, จศฺพท์
 วากยารัมภโหตกะ ปนศฺพท์ วิเสสโหตกะ โทโส วุตตกัมมะ
 ใน วุจฺจติฯ อาชยาดบทกัมมวจาก นศฺพท์ ปฏฺิเสระใน วุจฺจติ
 มยา อนภิตกัตตานิ วุจฺจติ เรณฺุ สัมภาวนาใน วุจฺจติ, เอตฺ
 วิเสสนะของ วจัน ‘รโห’ สฺรูปะใน อิติฯ ศฺพท์ สฺรูปะใน วจันฯ
 สฺุทกัตตานิ โหติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก โทสสฺส สามี-
 สัมพันธะใน อธิวจันฯ วิกตีกัตตานิ โหติ, เต วิเสสนะของ
 ภิกฺขโวฯ สฺุทกัตตานิ วิหรนฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก เอตฺ
 วิเสสนะของ รชฺชฺ อวุตตกัมมะใน วิปฺปชฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน วิหรนฺติ วิคตฺรชฺส วิเสสนะของ พุทฺธสฺสฯ สามี-
 สัมพันธะใน สาสเนญ วิสยาธาระใน วิหรนฺติ,
 โมโห วุตตกัมมะใน วุจฺจติฯ อาชยาดบทกัมมวจาก มยา
 อนภิตกัตตานิ วุจฺจติ รโห สัมภาวนาใน วุจฺจติ, จศฺพท์
 วากยารัมภโหตกะ ปนศฺพท์ วิเสสโหตกะ โมโห วุตตกัมมะ
 ใน วุจฺจติฯ อาชยาดบทกัมมวจาก นศฺพท์ ปฏฺิเสระใน วุจฺจติ
 มยา อนภิตกัตตานิ วุจฺจติ เรณฺุ สัมภาวนาใน วุจฺจติ, เอตฺ
 วิเสสนะของ วจัน ‘รโห’ สฺรูปะใน อิติฯ ศฺพท์ สฺรูปะใน วจันฯ
 สฺุทกัตตานิ โหติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก โมหสฺส สามี-
 สัมพันธะใน อธิวจันฯ วิกตีกัตตานิ โหติ, เต วิเสสนะของ
 ภิกฺขโวฯ สฺุทกัตตานิ วิหรนฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก เอตฺ
 วิเสสนะของ รชฺชฺ อวุตตกัมมะใน วิปฺปชฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน วิหรนฺติ วิคตฺรชฺส วิเสสนะของ พุทฺธสฺสฯ สามี-
 สัมพันธะใน สาสเนญ วิสยาธาระใน วิหรนฺติ” อิติศฺพท์ สฺรูปะ
 ใน อิมิ คาถา ฯ

๖๙. คาถาปริโยसानะ จุฬปณฺฑโก สห ปฏฺฐิสฺมฺภิทาหิ อรหฺตฺตํ ปาปฺปณฺนิ ฯ

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา จุฬปณฺฑโก อ.พระ
จุฬปณฺฑก ปาปฺปณฺนิ บรรลุแล้ว อรหฺตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ
ปฏฺฐิสฺมฺภิทาหิ ด้วยปฏฺฐิสฺมฺภิทา ท. ฯ

เวลาจบพระคาถา พระจุฬปณฺฑกบรรลุพระอรหัตพร้อมทั้งปฏฺฐิสฺมฺภิทาทั้งหลาย

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมฺหิใน ปาปฺปณฺนิ จุฬปณฺฑโก สุทฺธกตฺตาใน ปาปฺปณฺนิ ฯ อาชยาต-
บทกตฺตฺวาจก สหคฺคฺพทํ ทํพพสมวายะใน อรหฺตฺตํ ปฏฺฐิสฺมฺภิทาหิ สหคฺคฺตตฺติยาเข้ากับ
สห อรหฺตฺตํ สัมปาปฺปณฺนียกัมมะใน ปาปฺปณฺนิ ฯ

๗๐. สห ปฏฺฐิสฺมฺภิทาหิเยวสฺส ตีณฺนิ ปิฎฺฎกาณิ อาคมฺมึสุ ฯ

สห ปฏฺฐิสฺมฺภิทาหิ เอว อสฺส (จุฬปณฺฑกสฺส) ตีณฺนิ ปิฎฺฎกาณิ อาคมฺมึสุ ฯ

ปิฎฺฎกาณิ อ.ปิฎฺฎก ท. ตีณฺนิ สาม อาคมฺมึสุ มาแล้ว อสฺส (จุฬปณฺฑกสฺส) แก่พระจุฬ-
ปณฺฑกนั้ สห กับ ปฏฺฐิสฺมฺภิทาหิ เอว ด้วยปฏฺฐิสฺมฺภิทา ท. นั้เทียวก ฯ

พระไตรปิฎกพร้อมทั้งปฏฺฐิสฺมฺภิทาทั้งหลายนั้แหละมาแก่พระจุฬปณฺฑกนั้

ตีณฺนิ วิเสสนะของ ปิฎฺฎกาณิ สุทฺธกตฺตาใน อาคมฺมึสุ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก สหคฺคฺพทํ
กิริยาสมวายะใน อาคมฺมึสุ เอวคฺคฺพทํ อวธารณะเข้ากับ ปฏฺฐิสฺมฺภิทาหิ สหคฺคฺตตฺติยาเข้า
กับ สห อสฺส วิเสสนะของ จุฬปณฺฑกสฺส สัมปทานใน อาคมฺมึสุ ฯ

๗๑. โส กิร ปุพฺพเพ ราชา หุตฺวา นครปทกฺขิณฺ กโรนฺโต, นลาฎฺโตะ เสเท มุณฺจนฺเต,
ปฺริสุทฺเทเน สาฎฺฎเกน นลาฎฺฎนฺตํ ปุณฺณิ ฯ

โส (จุฬปณฺฑโก) กิร ปุพฺพเพ ราชา หุตฺวา นครปทกฺขิณฺ กโรนฺโต, นลาฎฺโตะ เสเท มุณฺจนฺเต,
ปฺริสุทฺเทเน สาฎฺฎเกน นลาฎฺฎนฺตํ ปุณฺณิ ฯ

กิร ได้ยินว่า โส (จุฬปณฺฑโก) อ.พระจุฬปณฺฑกนั้ ราชานั้ เป็นพระราชา ปุพฺพเพ ใน
กาลก่อน หุตฺวา เป็นแล้ว กโรนฺโต ทรงกระทำอยู่ นครปทกฺขิณฺ ซึ่งการประทักษิณ

ซึ่งพระนคร, เสเท ครั้นเมื่อพระเสโท มุญจนเต ไหลออกอยู่ หลาฏโต จากพระ หลาฏ, ปุญฉิ ทรงเช็ดแล้ว หลาฏนุดั ซึ่งที่สุดแห่งพระนลาฏ สาฎกเกน ด้วยผ้าสาฎก ปรีสุทฺธเรน อันหมดจดรอบแล้ว ๕

ไดยินว่า พระจุพป็นถกนั้น เป็นพระราชาในกาลก่อน ขณะกระทำประทักษิณพระนคร เมื่อพระเสโทไหลออกอยู่จากพระนลาฏ, ทรงใช้ผ้าสาฎกที่ปรีสุทฺธเช็ดที่สุดพระนลาฏ กิรศัพท์ อนุสสวนัตถะ โส วิเสสณะของ จุพปนุถโกๆ สุททกัตตาใน ปุญฉิๆ อาชยาตบ ทกัตตจวาก ปุพเพ กาลสัตตมมีใน ราชาย วิกตีกัตตาใน หุตวาท ปุพเพกาลกิริยา ใน กโรนโต นครปทกขิณ อุตตกัมมะใน กโรนโตๆ อัปพันทรกิริยาของ จุพปนุถโก, หลาฏโต อปาทานใน มุญจนเต เสเท ลักษณะใน มุญจนเตๆ ลักษณะกิริยา, ปรีสุทฺธเรน วิเสสณะของ สาฎกเกนๆ ภาระใน ปุญฉิ หลาฏนุดั อุตตกัมมะใน ปุญฉิ ๕

๗๒. สาฎโก กิลิฎโจ อโหสิ ๕

สาฎโก อ.ผ้าสาฎก กิลิฎโจ เป็นผ้าเศรำหมองแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕

ผ้าสาฎกได้เป็นผ้าเศรำหมองแล้ว

สาฎโก สุททกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบ ทกัตตจวาก กิลิฎโจ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ๕

๗๓. โส “อิมั สรีรั นิสสาย เอรูโป ปรีสุทฺธโร สาฎโก ปกดี ชหิตวา กิลิฎโจ ชาโต, อนิจจา วต สงขาราทิ อนิจจสณณั ปฎิลภิ, เตน การณนสส รโชรณเมว ปจจโย ชาโต ๕

โส (ราชา) “อิมั สรีรั นิสสาย เอรูโป ปรีสุทฺธโร สาฎโก ปกดี ชหิตวา กิลิฎโจ ชาโต, อนิจจา วต สงขาราทิ อนิจจสณณั ปฎิลภิ, เตน การณน อสส (จุพปนุถกสส) รโชรณ เอว ปจจโย ชาโต ๕

โส (ราชา) อ.พระราชานั้น ปฎิลภิ ทรงได้เฉพาะแล้ว อนิจจสณณั ซึ่งสัตถุญว่าไม่ เทียง อิติ ว่า “สาฎโก อ.ผ้าสาฎก ปรีสุทฺธโร อันหมดจดรอบแล้ว เอรูโป อันมีอย่าง นี้เป็นรูป นิสสาย อาศัยแล้ว อิมั สรีรั ซึ่งสรีระนี้ ชหิตวา ละแล้ว ปกดี ซึ่งปกติ

กิลฺกฺโวจ เป็นผ้าอันเศร้าหมองแล้ว ชาโต เกิดแล้ว, สงฺขารา อ.สังขาร ท. อนิจจา
วต ไม่เที่ยงหนอ” อิติ ดังนี้, รโฆหรณฺ อเว อ.ผ้าเป็นเครื่องนำไปซึ่งธุลีนั้นเที่ยว
ปจฺจโย เป็นปัจจัย อสฺส (จุพฺปนุถกฺกสฺส) ของพระจุพฺปนุถกฺกนั้น ชาโต เกิดแล้ว เตน
การณฺน เพราะเหตุนั้น ฯ

พระราชาทรงได้เฉพาะอนิจจสัญญาว่า “ผ้าสาฎกที่บริสุทธิ์เห็นปานนี้ อาศัยร่างกายนี้
ละปกติ กลายเป็นผ้าเศร้าหมองแล้ว, สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ, ผ้าเช็ดธุลีนั้นแหละ
กลายเป็นปัจจัยของพระจุพฺปนุถกฺกนั้นเพราะเหตุนี้

โส วิเสสฺนฺของ ราชา๑ สุทฺธกัถตาใน ปฏฺลิภิ๑ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก “เอวฺรุโป กัถิ
ปฺริสุทฺโธ กัถิ วิเสสฺนฺของ สาฎก๑ สุทฺธกัถตาใน ชาโต๑ กิตบทกัถตฺตฺวาจก อิมํ
วิเสสฺนฺของ สรีรํ๑ อวฺตตกัถมฺมะใน นิสฺสาย๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชหิตฺวา ปกัถิ
อวฺตตกัถมฺมะใน ชหิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กิลฺกฺโวจ๑ วิกัถิกัถตาใน ชาโต, อนิจฺจา
วิเสสฺนฺของ สงฺขารา๑ ลิงคัถตฺถะ วตศัพฺทํ สัถฺเวคัถตฺถะ” อิติศัพฺทํ สฺรุปะใน อนิจฺจสญฺญํ๑
อวฺตตกัถมฺมะใน ปฏฺลิภิ, เอวศัพฺทํ อวฺชารณฺเเข้ากัถ รโฆหรณฺ๑ สุทฺธกัถตาใน ชาโต๑
กิตบทกัถตฺตฺวาจก เตน วิเสสฺนฺของ การณฺน๑ เหตุใน ชาโต อสฺส วิเสสฺนฺของ
จุพฺปนุถกฺกสฺส๑ สามีสัมพັນธฺะใน ปจฺจโย๑ วิกัถิกัถตาใน ชาโต ฯ

.....

๗๔. ชิวโกปิ โข โกมารภจฺโจ ทสพฺลสฺส ทกฺขิณฺทกํ อุปนาเมสิ ฯ

ชิวโกปิ โข แม้ อ.หมอชิวกแล โกมารภจฺโจ ผู้โกมารภจ ทกฺขิณฺทกํ ยังนำเพื่อ
ทักษิณา อุปนาเมสิ ให้นำนมเข้าไปใกล้แล้ว ทสพฺลสฺส แก่พระทศพล ฯ

แม้หมอชิวกผู้โกมารภจแล ยังนำเพื่อทักษิณาให้นำนมเข้าไปใกล้แต่พระทศพล

อปีศัพฺทํ อเปกขัถตฺถะเข้ากัถ ชิวโก๑ เหตุกัถตาใน อุปนาเมสิ๑ อาชยาตบทเหตุ-
กัถตฺตฺวาจก โขศัพฺทํ วจนาลังการะ โกมารภจฺโจ วิเสสฺนฺของ ชิวโก ทสพฺลสฺส สัมปทาน
ใน อุปนาเมสิ ทกฺขิณฺทกํ การิตกัถมฺมะใน อุปนาเมสิ ฯ

.....

๗๕. สตุถา “นฺนุ ชิวก วิหาเร ภิกฺขุ อตุถิตฺติ หตุเถน ปตฺตํ ปิทฺธิ ฯ

สตุถา “นฺนุ ชิวก วิหาเร ภิกฺขุ อตุถิตฺติ (วตุวา) หตุเถน ปตฺตํ ปิทฺธิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ชิวก ดูก่อนหมอชิวก ภิกขุ อ.ภิกขุ วิหาระ ในวิหาร อตฺถิ มีอยู่ นนฺหฺ มิใช่หรือ” อิติ ดังนี้ ปิทธิ ทรงปิดแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร หตฺถเณ ด้วยพระหัตถ์ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนหมอชิวก ภิกขุในวิหารมีอยู่มิใช่หรือ” แล้วทรงใช้พระหัตถ์ ปิดบาตร

สตถา สุทฺธกัตฺตาใน ปิทธิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ชิวก อาลปนะ ภิกขุ สุทฺธกัตฺตา ใน อตฺถิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นนฺหฺคัพฺพํ ปุจจณัตถะ วิหาระ วิสยาธาระใน ภิกขุ” อิติคัพฺพํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปิทธิ หตฺถเณ ภาระใน ปิทธิ ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน ปิทธิ ฯ

๗๖. มหาปนฺธโก “นนฺหฺ ฆนฺเต วิหาระ นตฺถิ ภิกขุติ อาห ฯ

มหาปนฺธโก อ.พระมหานิกาย อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ภิกขุ อ.ภิกขุ นตฺถิ ย่อมไม่มี วิหาระ ในวิหาร นนฺหฺ มิใช่หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระมหานิกายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกขุไม่มีในวิหารมิใช่หรือ”

มหาปนฺธโก สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ ภิกขุ สุทฺธกัตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก นนฺหฺคัพฺพํ ปุจจณัตถะ วิหาระ วิสยาธาระใน นตฺถิ” อิติคัพฺพํ อาการะใน อาห ฯ

๗๗. สตถา “อตฺถิ ชิวกาติ อาห ฯ

สตถา “(ภิกขุ) อตฺถิ ชิวกาติ อาห ฯ

สตถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ชิวก ดูก่อนหมอชิวก (ภิกขุ) อ.ภิกขุ อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “หมอชิวก มีภิกขุอยู่”

สตถา สุทธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ซีวก อาลปนะ ภิกขุ สุทธกัตตาใน
 อตฺถิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

๗๘. ซีวโก “เตนหิ ภณเ คจจ, วิหารเ ภิกขุณฺ อตฺถิภาวํ วา นตฺถิภาวํ วา ชานาหิติ
 ปฺริสํ เปเสสิ ๫

ซีวโก “เตนหิ ภณเ (ตฺวํ) คจจ, (ตฺวํ) วิหารเ ภิกขุณฺ อตฺถิภาวํ วา (วิหารเ ภิกขุณฺ) นตฺถิภาวํ
 วา ชานาหิติ (วจเนน) ปฺริสํ เปเสสิ ๫

ซีวโก อ.หมอซีวก เปเสสิ ส่งไปแล้ว ปฺริสํ ซึ่งบุรุษ (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “ภณเ
 ณะพะนาย เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺวํ) อ.ท่าน คจจ จงไป, (ตฺวํ) อ.ท่าน ชานาหิ
 จงรู้ วิหารเ ภิกขุณฺ อตฺถิภาวํ วา ซึ่งความที่ แห่งภิกษุ ท. ในวิหาร มีอยู่ หรือ
 (วิหารเ ภิกขุณฺ) นตฺถิภาวํ วา หรือว่า ซึ่งความที่ แห่งภิกษุ ท. ในวิหาร ไม่มีอยู่”
 อิติ ดังนี้ ๫

หมอซีวกส่งบุรุษไปพร้อมกับกล่าวว่า “ณะพะนาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงไป, จงรู้ว่าใน
 วิหารมีพวกภิกษุหรือว่ามี”

ซีวโก สุทธกัตตาใน เปเสสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภณเ อาลปนะ เตนหิ
 อฺยุโยชนตฺถะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน คจจ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตฺวํ สุทธกัตตาใน
 ชานาหิตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิหารเ วิสยาธาระใน ภิกขุณฺ ๆ ภาวาหิตัมพันธะใน
 อตฺถิภาวํ ๆ อวุตตกัมมะใน ชานาหิ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปตฺถะเข้ากับ วิหารเ ภิกขุณฺ
 อตฺถิภาวํ และ วิหารเ ภิกขุณฺ นตฺถิภาวํ, วิหารเ วิสยาธาระใน ภิกขุณฺ ๆ ภาวาหิต-
 ัมพันธะใน นตฺถิภาวํ ๆ อวุตตกัมมะใน ชานาหิ” อิติศัพท สฺรูปะใน วจเนน ๆ ภาระใน
 เปเสสิ ปฺริสํ อวุตตกัมมะใน เปเสสิ ๫

๗๙. ตสฺมี ขณ จุพปนฺถโก “มยฺหํ ภาติโก ‘วิหารเ ภิกขุ นตฺถิติ ภณตฺติ, วิหารเ
 ภิกขุณฺ อตฺถิภาวามสฺส ปกาเสสฺสสามิตฺติ สกฺลํ อมฺพวนํ ภิกขุณฺณเมว ปฺุเรสิ: เอกจฺเจ
 ภิกขุ จีวรกมฺมํ กโรนฺติ, เอกจฺเจ รชนกมฺมํ กโรนฺติ, เอกจฺเจ สชฺฌายํ กโรนฺติ, เอวํ
 อณฺณมณฺณํ อสทิสํ ภิกขุสฺสทิสํ มาเปสิ ๫

ตสุมิ ขณ จุพปนถโก “มยุหิ ภาดิโก วิหารเอ ภิกขุ นตถิติ ภณติ, (อห) วิหารเอ ภิกขุณ อตถิภาว อสส (ภาดิกสส) ปกาเสสสามิติ (จินเตตวา) สกัล อมพวน ภิกขุณ เหว ปุเรสิ: เอกจเจ ภิกขุ จีวรกมม กโรนติ, เอกจเจ (ภิกขุ) รชนกมม กโรนติ, เอกจเจ (ภิกขุ) สชฌาย ภิกขุณติ, (โส จุพปนถโก) เหว อญมมญญ อสทิส ภิกขุสทสส มาเปสิ ฯ

ตสุมิ ขณ ในขณะนั้น จุพปนถโก อ.พระจุพป็นถก (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “ภาดิโก อ.พี่ชาย มยุหิ ของเรา ภณติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. วิหารเอ ในวิหาร นตถิ ย่อมไม่มี’ อิติ ดังนี้, (อห) อ.เรา ปกาเสสสามิ จักประกาศ วิหารเอ ภิกขุณ อตถิภาว ซึ่งความที่ แห่งภิกษุ ท. ในวิหาร มีอยู่ อสส (ภาดิกสส) แก่พี่ชาย นั้น” อิติ ดังนี้ อมพวน ยังอัมพวัน สกัล ทั้งสิ้น ปุเรสิ ให้เต็มแล้ว ภิกขุณ เหว ด้วย ภิกษุ ท. นั้นเทียว, ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. เอกจเจ บางพวก กโรนติ ย่อมกระทำ จีวร-กมม ซึ่งกรรมคือการเย็บซึ่งจีวร, (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เอกจเจ บางพวก กโรนติ ย่อม กระทำ รชนกมม ซึ่งกรรมคือการข้อม, (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เอกจเจ บางพวก กโรนติ ย่อมกระทำ สชฌาย ซึ่งการสาธยาย, (โส จุพปนถโก) อ.พระจุพป็นถกนั้น มาเปสิ เนรมิตแล้ว ภิกขุสทสส ซึ่งพันแห่งภิกษุ อสทิส ผู้ไม่เหมือนกัน อญมมญญ ด้วยกันและกัน เหว อย่างนี้ ฯ

ในขณะนั้น พระจุพป็นถกคิดว่า “พี่ชายของเราย่อมกล่าวว่า ‘ในวิหารไม่มีภิกษุ’ ดังนี้, เราจักประกาศให้รู้ว่าในวิหารมีภิกษุทั้งหลายแก่พี่ชายนั้น” ดังนี้แล้ว จึงทำให้อัมพวัน ทั้งหมดเต็มไปด้วยภิกษุทั้งหลายนั้นแหละ, ภิกษุบางพวกกำลังทำการเย็บจีวร, บาง พวกกำลังทำการข้อม, บางพวกกำลังสาธยาย, พระจุพป็นถกนั้นเนรมิตภิกษุหนึ่งพัน รูป ซึ่งไม่เหมือนกันและกันเลยอย่างนี้

ตสุมิ วิเสสนะของ ขณๆ กาลสัตตมิใน ปุเรสิ จุพปนถโก เหตุกัตตาใน ปุเรสิๆ อาชยาต-บทเหตุกัตตวาจก “ภาดิโก สุทธกัตตาใน ภณติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก มยุหิ สามีสัมพันธะใน ภาดิโก ‘ภิกขุ สุทธกัตตาใน นตถิติๆ กิริยาบทกัตตวาจก วิหารเอ วิสยาธาระใน ภิกขุ’ อิติศัพท์ อาการะใน ภณติ, อห สุทธกัตตาใน ปกาเสสสามิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก วิหารเอ วิสยาธาระใน ภิกขุณๆ ภาวาทิสัมพันธะใน อตถิภาวๆ อุตตกัมมะเนน ปกาเสสสามิ อสส วิเสสนะของ ภาดิกสสๆ สัมปทานใน ปกาเสสสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน จินเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน

ปุเรสิ สกล วิเสสนะของ อมฺพวนฺๆ การิตกัมมะใน ปุเรสิ เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ
 ภิกฺขุณฺๆ ฌณฺฐีकरणฺใน ปุเรสิ, เอกจฺเจ วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ สฺุทธกัตตาใน กโรนฺติๆ
 อาขยาตบทกัตตฺวจาก จีวรกมฺมํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺติ, เอกจฺเจ วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ
 สฺุทธกัตตาใน กโรนฺติๆ อาขยาตบทกัตตฺวจาก รัชนกมฺมํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺติ,
 เอกจฺเจ วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ สฺุทธกัตตาใน กโรนฺติๆ อาขยาตบทกัตตฺวจาก สฺุชฺฌายํ
 อวุตตกัมมะใน กโรนฺติ, โส วิเสสนะของ จุพฺพนฺุทโกๆ สฺุทธกัตตาใน มาเปสิๆ อาขยาต-
 บทกัตตฺวจาก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน มาเปสิ อณฺณมณฺณํ ตติยาวิเสสนะใน อสทิสฺๆ
 วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺุทสฺุสฺุทๆ อวุตตกัมมะใน มาเปสิ ๕

๘๐. โส ปุริโส วิหารเ พหุ ภิกฺขุ ทิสฺวา นิวตฺติตฺวา “อฺยฺย สกลอมฺพวนฺ ภิกฺขุหิ
 ปริปฺุณฺณฺติ ชีวกสฺุส อโรเจสิ ๕

โส ปุริโส อ.บุรุษนฺ ทิสฺวา เห็นแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. พหุ มาก วิหารเ ในวิหาร
 นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว อโรเจสิ บอกแล้ว ชีวกสฺุส แก่หมอชิวก อิติ ว่า “อฺยฺย
 ข้าแต่เจ้า สกลอมฺพวนฺ อ.อัมพวันทั้งสิ้น ปริปฺุณฺณํ เต็มรอบแล้ว ภิกฺขุหิ ด้วยภิกษุ
 ท.” อิติ ดั่งนี้ ๕

บุรุษนฺเห็นภิกษุจํานวนมากในวิหาร จึงกลับมาแจ้งแก่หมอชิวกว่า “พ่อเจ้า อัมพวัน
 ทั้งสิ้นเต็มไปด้วยภิกษุทั้งหลาย”

โส วิเสสนะของ ปุริโสๆ สฺุทธกัตตาใน อโรเจสิๆ อาขยาตบทกัตตฺวจาก วิหารเ
 วิสยาธาระใน ทิสฺวา พหุ วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน นิวตฺติตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโรเจสิ “อฺยฺย อาลปนะ สกลอมฺพวนฺ สฺุทธกัตตา
 ใน ปริปฺุณฺณํๆ กิตบทกัตตฺวจาก ภิกฺขุหิ ภาวะใน ปริปฺุณฺณํ” อิติศัพท์ อากาละใน
 อโรเจสิ ชีวกสฺุส สัมปทานใน อโรเจสิ ๕

๘๑. เถโรปี โข ตตฺเถว

สฺุทสฺุทกฺขตฺตมฺตฺตานํ	นิมฺมิหิตฺวาน ปนฺุทโก
นีสึทฺติ อมฺพวเน รฺมฺเม	ยว กาลปฺุปเวทนาติ ๕

(ธมฺมสงฺคาหกาจริโย) “เถโรปิ โข ตตฺถ เหว

สหสฺสกุขตฺตํ อุตฺตानํ นิมฺมิหิตฺวาน ปนฺถโก
 นิสีทิ อมฺพวเน (ปุกฺคเลน) รฺมเม ยาว กาลปฺปเวทนาติ (อาห) ๙

(ธมฺมสงฺคาหกาจริโย) อ.พระธรรมสังคากาจารย์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า
 “เถโรปิ โข แม้ อ.พระเถระแล

ปนฺถโก ชื่อว่าปั้นถก นิมฺมิหิตฺวาน เนมิตแล้ว อุตฺตานํ ซึ่ง
 ตน สหสฺสกุขตฺตํ พันครั้ง นิสีทิ นั่งแล้ว อมฺพวเน ในอัมพวัน
 (ปุกฺคเลน) รฺมเม อัน- อันบุคคล -พึงรึนรมย์ ตตฺถ เหว
 นั้นนั่นเทียว ยาว เพียงใด กาลปฺปเวทนา แต่การประกาศ
 ซึ่งกาล” อิติ ดังนี้ ๙

พระธรรมสังคากาจารย์กล่าวว่า

“แม้พระเถระชื่อว่า(จุพ)ปั้นถกแล เนมิตตนเองพันครั้ง นั่งอยู่
 ที่อัมพวันที่น่ารึนรมย์จนถึงการประกาศแจ้งเตือนเวลา”

ธมฺมสงฺคาหกาจริโย สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “อปีศัพทํ อเปกขัตตะ
 เข้ากับ เถโร ๑ สุทฺธกัตฺตาใน นิสีทิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก โขศัพทํ วจนาลังการะ
 เหวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตตฺถ ๑ วิเสสนะของ อมฺพวเน

สหสฺสกุขตฺตํ กิริยาวิเสสนะใน นิมฺมิหิตฺวาน อุตฺตานํ อวุตต-
 กัมมะใน นิมฺมิหิตฺวาน ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสีทิ ปนฺถโก
 สัณฺญาวิเสสนะของ เถโร อมฺพวเน วิสยาธาระใน นิสีทิ
 ปุกฺคเลน อนภินิหิตกัตฺตาใน รฺมเม ๑ วิเสสนะของ อมฺพวเน
 ยาวศัพทํ กิริยาวิเสสนะใน นิสีทิ กาลปฺปเวทนา อปาทานใน
 ยาว” อิติศัพทํ อากาธาระใน อาห ๙

๘๒. อถ สตุถา ตํ ปุริสํ อาห “วิหารํ คนฺตุวา ‘สตุถา จุพปนฺถกํ นาม ปกฺโกสตีติ
 วเทหีติ ๙

อถ สตุถา ตํ ปุริสํ อาห “(ตุว) วิหารํ คนฺตุวา ‘สตุถา จุพปนฺถกํ นาม ปกฺโกสตีติ วเทหีติ ๙

อด ครั้งนั้น สตถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว ตัม ปุริสั กะบุรุษนั้น อิติ ว่า “(ตวั) อ.เชอ คนุตวา ไปแล้ว วิหารั สู้วิหาร วเทหิ จงกล่าวว อิติ ว่า ‘สตถา อ.พระศาสดา ปกุกอสติ ย่อมตรัสเรียก จุพปนถกั นาม ซึ่งพระชื่อว่าจุพปนถกั’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระศาสดาตรัสกับบุรุษนั้นว่า “เธอไปวิหาร จงกล่าววว่า ‘พระศาสดาย่อมตรัสเรียกพระภิกษุที่ชื่อว่าจุพปนถกั’ ดังนี้

อด กาลสัตตมี สตถา สุททกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตัม วิเสสนะของ ปุริสั ๗ ออกิตกัมมะใน อาห “ตวั สุททกัตตาใน วเทหิ ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก วิหารั สัมปาปฎิเญกัมมะใน คนุตวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน วเทหิ ‘สตถา สุททกัตตาใน ปกุกอสติ ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก นามศัพท์ สัณญาไซตตะกะเข้ากับ จุพปนถกั ๗ อวุตตะกัมมะใน ปกุกอสติ’ อิติศัพท์ อาการะใน วเทหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๘๓. เตน คนุตวา ตถา วุตเต, “อหิ จุพปนถโก, อหิ จุพปนถโกติ มุขสหสสุ อฎุจหิ ๗

(วจน) เตน (ปุริเสน) คนุตวา ตถา วุตเต, “อหิ จุพปนถโก (อมหิ), อหิ จุพปนถโก (อมหิ) อิติ มุขสหสสุ อฎุจหิ ๗

(วจน) ครั้นเมื่อคำ เตน (ปุริเสน) อันบุรุษนั้น คนุตวา ไปแล้ว วุตเต กล่าวแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น, มุขสหสสุ อ.พันแห่งปาก อิติ ว่า “อหิ อ.เรา จุพปนถโก เป็นผู้ชื่อว่าจุพปนถก (อมหิ) ย่อมเป็น, อหิ อ.เรา จุพปนถโก เป็นผู้ชื่อว่าจุพปนถก (อมหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อฎุจหิ ตั้งขึ้นแล้ว ๗

เมื่อบุรุษนั้นไปแล้ว กล่าวคำเหมือนอย่างนั้น, หนึ่งพันปากก็ตั้งขึ้นว่า “เราเป็นผู้ชื่อว่า จุพปนถก, เราเป็นผู้ชื่อว่าจุพปนถก” ดังนี้

วจน ลักษณะใน วุตเต ๗ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสนะของ ปุริเสน ๗ อนภิตกัตตาใน วุตเต คนุตวา ปุพพกาลกิริยาใน วุตเต ตถา กิริยาวิเสสนะใน วุตเต, มุขสหสสุ สุททกัตตาใน อฎุจหิ ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อหิ สุททกัตตาใน อมหิ ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก จุพปนถโก วิกติกัตตาใน อมหิ, อหิ สุททกัตตาใน อมหิ ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก จุพปนถโก วิกติกัตตาใน อมหิ” อิติศัพท์ สรุปะใน มุขสหสสุ ๗

๘๔. โส ปุริโส ปุณ คนุตวา “สพฺเพปิ กิร ภาณเต จุพฺปนฺนกาเยว นามาติ อาห ๕

โส ปุริโส ปุณ คนุตวา “สพฺเพปิ (ภิกขุ) กิร ภาณเต จุพฺปนฺนกา เอว นาม (โหนฺติ)” อิติ อาห ๕

โส ปุริโส อ.บุรุษนั้น คนุตวา ไปแล้ว ปุณ อีก อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง จุพฺปนฺนกา
เอว นาม เป็นผู้ชื่อว่าจุพบันถกนั้นเที่ยว (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

บุรุษนั้นไปอีก กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ยินว่า พวกภิกษุแม่ทั้งหมด เป็น
ผู้ชื่อว่าจุพบันถกทั้งนั้น”

โส วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทรกัถตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก ปุณ กิริยาวิเสสณะ
ใน คนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภาณเต อาลปนะ กิร อนุสสวานันตเถ อปีศัพท
อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺเพๆ วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุทรกัถตาใน โหนฺติๆ อาชยาตบท
กัถตฺวาจาก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ จุพฺปนฺนกา นามศัพท สันญญาโชตกะเข้ากับ
จุพฺปนฺนกาๆ วิกติกัถตาใน โหนฺติ” อิติศัพท อากาละใน อาห ๕

๘๕. “เตนฺหิ คนุตวา, โย ปจฺม ‘อหํ จุพฺปนฺนโกติ วทติ, ตํ หตฺเถ คณฺห, อวเสสา
อนฺตรธาณิสฺสนฺตํติ ๕

(สตฺถา) “เตนฺหิ (ตฺว) คนุตวา, โย (ภิกขุ) ปจฺม ‘อหํ จุพฺปนฺนโก (อมฺหิ)’ อิติ วทติ, ตํ (ภิกขุ)
หตฺเถ คณฺห, อวเสสา (ภิกขุ) อนฺตรธาณิสฺสนฺตํติ (อาห) ๕

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.เธอ
คนุตวา ไปแล้ว คณฺห จงจับ ตํ (ภิกขุ) ซึ่ง-, โย (ภิกขุ) อ.ภิกษุใด วทติ ย่อม
กล่าว อิติ ว่า ‘อหํ อ.เรา จุพฺปนฺนโก เป็นผู้ชื่อว่าจุพบันถก (อมฺหิ) ย่อมเป็น’ อิติ
ดังนี้ ปจฺม ก่อน, -ภิกษุนั้น หตฺเถ ที่มีือ, (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. อวเสสา ผู้เหลือลง
อนฺตรธาณิสฺสนฺตํติ จักหายไป” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอไปแล้ว, ภิกษุใดย่อมกล่าวก่อนว่า ‘เราเป็นพระจุพ-
บันถก’, จงจับภิกษุรูปนั้นที่มีือ, พวกภิกษุที่เหลือจักหายไปเอง”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เตนหิ อฺยโยชนันตถะ ตฺวํ สุทธกัตตา
 ใน คณฺหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คณฺทฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺห, โย วิเสสณะของ
 ภิกฺขุ๑ สุทธกัตตาใน วทติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺมํ กิริยาวิเสสณะใน วทติ ‘อหํ
 สุทธกัตตาใน อมฺหิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จฺุพฺพนฺถโก วิกิตฺกัตตาใน อมฺหิ’ อิติศัพท์
 อากาเรใน วทติ, ตํ วิเสสณะของ ภิกฺขุ๑ อวฺุตตกัมมะใน คณฺห หตฺเถ วิสยาธาระ
 ใน คณฺห, อวเสสา วิเสสณะของ ภิกฺขุ๑ สุทธกัตตาใน อนฺตรธาณิสฺสฺสนฺติ๑ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๘๖. โส ตถา อกาสิ ๕

โส (ปุริโส) ตถา อกาสิ ๕

โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕

บุรุษนั้นได้ทำเหมือนอย่างนั้น

โส วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุทธกัตตาใน อกาสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา กิริยา-
 วิเสสณะใน อกาสิ ๕

๘๗. ตาวเทว สหฺสฺสมตฺตา ภิกฺขุ อนฺตรธาณีสฺสุ ๕

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สหฺสฺสมตฺตา มีพันเป็นประมาณ อนฺตรธาณีสฺสุ หายไปแล้ว ตาว-
 เทว ในขณะที่นั้นนั้นเทียว ๕

ภิกษุประมาณ ๑,๐๐๐ รูป หายไปในทันทีทันใด

สหฺสฺสมตฺตา วิเสสณะของ ภิกฺขุ๑ สุทธกัตตาใน อนฺตรธาณีสฺสุ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตาว๑ กาลสํตตมีใน อนฺตรธาณีสฺสุ ๕

๘๘. เถโร เตน ปุริเสน สทฺธิ อคฺมาสิ ๕

เถโร อ.พระเถระ อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว สทฺธิ กับ เตน ปุริเสน ด้วยบุรุษนั้น ๕

พระเถระได้ไปพร้อมกับบุรุษนั้น

เถโร สุทธกัตตาใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตน วิเสสนะของ ปุริเสนญ
สหัสตถตติยาเข้ากับ สทฐีฯ กิริยาสมวาเยใน อคมาสิ ฯ

๘๙. สตุถา ภตตทิจจปริโยसानเ ชีวกั อามนุเตสิ “ชีวก จุพปนุถกสุส ปตตัม คณฺห,
อยนฺเต อนฺโมทนํ กริสฺสตีติ ฯ

สตุถา ภตตทิจจปริโยसानเ ชีวกั อามนุเตสิ “ชีวก (ตุว) จุพปนุถกสุส ปตตัม คณฺห, อย
(จุพปนุถโก) เต อนฺโมทนํ กริสฺสตีติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา อามนุเตสิ ตรัสเรียกแล้ว ชีวกั ซึ่งหมอชีวก ภตตทิจจ-
ปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภักตร อิติ ว่า “ชีวก ตุก่อนชีวก
(ตุว) อ.เธอ คณฺห จงถือเอา ปตตัม ซึ่งบาตร จุพปนุถกสุส ของพระจุพบันถก, อย
(จุพปนุถโก) อ.พระจุพบันถกนี้ กริสฺสตี จักกระทำ อนฺโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา
เต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสเรียกหมอชีวกในเวลาเสร็จภักตกิจว่า “ตุก่อนชีวก เธอจงถือเอาบาตร
ของพระจุพบันถกเถิด, พระจุพบันถกนี้จักทำการอนุโมทนาแก่เธอ”

สตุถา สุทธกัตตาใน อามนุเตสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ภตตทิจจปริโยसानเ กาล-
ลัตตมิมิใน อามนุเตสิ ชีวกั อวุตตกัมมะใน อามนุเตสิ “ชีวก อาลปนะ ตุว สุทธกัตตาใน
คณฺหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก จุพปนุถกสุส สามีสัมพันธะใน ปตตัมฯ อวุตตกัมมะใน
คณฺห, อย วิเสสนะของ จุพปนุถโกฯ สุทธกัตตาใน กริสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
เต สัมปทาใน กริสฺสตี อนฺโมทนํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสตี” อิติศัพท์ อากาเรใน
อามนุเตสิ ฯ

๙๐. ชีวโก ตถา อกาสิ ฯ

ชีวโก อ.หมอชีวก อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

หมอชีวกได้ทำเหมือนอย่างนั้น

ชีวโก สุธกัตตาใน อกาลิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา กิริยาวิเสสนะใน อกาลิ ฯ

๙๑. เถโร สีหนาทํ นทฺโตะ ตฺรฺณสีโห วิย ตีณิ ปิฎฺฎกาณิ สงฺໄໂເກຕຸວາ ອນຸໂມທນ໌ ອກາລີ ຯ

เถโร สีหนาทํ นทฺโตะ ตฺรฺณสีโห วิย (หุตฺวา) ตีณิ ปิฎฺฎกาณิ สงฺໄໂເກຕຸວາ ອນຸໂມທນ໌ ອກາລີ ຯ

เถโร อ.พระเถระ นทฺโตะ เมื่อบันลือ สีหนาทํ บันลือเพียงดังราชสีห์ ตฺรฺณสีโห วิย เป็นราวกะวาราชสีห์หนุ่ม (หุตฺวา) เป็นแล้ว ปิฎฺฎกาณิ ยังปิฎก ท. ตีณิ สาม สงฺໄໂເກຕຸວາ ให้กระฉ่อนแล้ว อกาลิ ได้กระทำแล้ว ອນຸໂມທນ໌ ซึ่งการอนุโมทนา ฯ

พระเถระเมื่อจะบันลือ บันลือดุจราชสีห์ เป็นดุจราชสีห์หนุ่ม ทำพระไตรปิฎกให้ กระฉ่อนได้ทำการอนุโมทนา

เถโร สุธกัตตาใน อกาลิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สีหนาทํ กิริยาวิเสสนะใน นทฺโตะฯ อัมภันตฺรกิริยาของ เถโร ตฺรฺณสีโห อุปมาวิคิตกัตตาใน หุตฺวา วิยศัพท์ อุปมาโชตกะ เข้ากับ ตฺรฺณสีโห หุตฺวา สมานกาลกิริยาใน สงฺໄໂເກຕຸວາ ตีณิ วิเสสนะของ ปิฎฺฎกาณิฯ การิตกัมมะใน สงฺໄໂເກຕຸວາฯ สมานกาลกิริยาใน อกาลิ ອນຸໂມທນ໌ ອວຸຕຕກັມມະໃນ ອກາລີ ຯ

๙๒. สตุถา อຸຸຈຸຈາຍາສນາ ກິກຸຂຸສຸໝປຣິວຸໂຕ ວິຫາຣ໌ ຄນຸຕຸວາ, ກິກຸຂຸຫິ ວຕຸເຕ ຫສຸສິເຕ, ອຸຸຈຸຈາຍາສນາ ຄນຸຣກຸຸຸປຸມຸເຂ ຈຕຸວາ ກິກຸຂຸສຸໝສຸສ ສຸຄ໌ໂຕວາທ໌ ຫຕຸວາ ກມມຸກຸຈານ໌ ກເຄຕຸວາ ກິກຸຂຸສຸໝ໌ ອຸຍ໌ໂຍເຂຕຸວາ ສຸຣກິຄນຸໜາສິຕ໌ ຄນຸຣກຸຸຸປຸ ປຣິສິຕຸວາ ຫກຸຸຸຸເຄນ ປສຸເສນ ສີ໌ເສຍຍ໌ ອຸປຄ໌ໂຕ ຯ

สตุถา อຸຸຈຸຈาย อาสนา ກິກຸຂຸສຸໝປຣິວຸໂຕ ວິຫາຣ໌ ຄນຸຕຸວາ, ກິກຸຂຸຫິ ວຕຸເຕ ຫສຸສິເຕ, ອຸຸຈຸຈาย ອາສນາ ຄນຸຣກຸຸຸປຸມຸເຂ ຈຕຸວາ ກິກຸຂຸສຸໝສຸສ ສຸຄ໌ໂຕວາທ໌ ຫຕຸວາ ກມມຸກຸຈານ໌ ກເຄຕຸວາ ກິກຸຂຸສຸໝ໌ ອຸຍ໌ໂຍເຂຕຸວາ ສຸຣກິຄນຸໜາສິຕ໌ ຄນຸຣກຸຸຸປຸ ປຣິສິຕຸວາ ຫກຸຸຸຸເຄນ ປສຸເສນ ສີ໌ເສຍຍ໌ ອຸປຄ໌ໂຕ ຯ

สตุถา อ.พระศาสดา อຸຸຈຸຈาย เสด็จลุกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ ກິກຸຂຸສຸໝປຣິວຸໂຕ ผู้อันหมู່แห่งกิกุชแวดล้อมแล้ว ຄນຸຕຸວາ เสด็จไปแล้ว ວິຫາຣ໌ ສຸ໌ວິຫາຣ, ວຕຸເຕ ຄຣິ໌ນ ເມື່ອວັຕຣ ກິກຸຂຸຫິ ອັນກິກຸຂຸ ຫ. ຫສຸສິເຕ ແສດງแล้ว, ອຸຸຈຸຈาย เสด็จลุกขึ้นแล้ว ອາສນາ จากอาสนะ ຈຕຸວາ ປະທັບຍິນแล้ว ຄນຸຣກຸຸຸປຸມຸເຂ ที่หน้ามุขแห่งพระคันธกຸຸຸຸ ຫຕຸວາ

ทรงประทานแล้ว **สุคโตวาท** ซึ่งโอวาทของพระสุคต **ภิกษุสงฆ์** แก่หมู่แห่งภิกษุ
 กเถตวา ตรัสแล้ว **กมฺมฏฺจาณ** ซึ่งกรรมฐาน **อุยโยเชตวา** ทรงส่งไปแล้ว **ภิกษุสงฆ์**
 ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ **ปวิสิตฺวา** เสด็จเข้าไปแล้ว **คณฺธกฺกัฏฐิ** สู่พระคันทกฺกัฏฐิ **สุรภิกณฺธวาสิต**
 อันบุคคฺลอบแล้วด้วยกลิ่นอันหอม **อุปคโต** เสด็จเข้าถึงแล้ว **สีหเสยฺย** ซึ่งสีหไสยาสน์
ปสฺเสน โดยพระปรศวี **ทกฺขิณฺน** เบื้องขวา ฯ

พระศาสดาเสด็จลุกขึ้นจากอาสนะมีภิกษุสงฆ์แวดล้อมเสด็จไปยังวิหาร, เมื่อพวกภิกษุ
 แสดงวัตรแล้ว, เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะประทับยืนที่หน้ามุขพระคันทกฺกัฏฐิ ประทานสุคโต-
 วาทแก่ภิกษุสงฆ์ ตรัสบอกกรรมฐาน ส่งภิกษุสงฆ์ไป เสด็จเข้าไปยังพระคันทกฺกัฏฐิที่ถูก
 อบด้วยกลิ่นอันหอม เสด็จเข้าสู่สีหไสยาสน์โดยพระปรศวีเบื้องขวา

สตฺถา สุทฺธกัตฺตานิ อุปคโตจฺจ กิตฺตบกัตฺตฺวาจก อฏฺฏจาเย ปุพฺพกาลกิริยาใน -ปริวูโต
 อาสนา อปาทานใน อฏฺฏจาเย ภิกษุสงฆ์ปริวูโต วิเสสณะของ สตฺถา วิหาริ สัมปาปฺถึนฺย-
 กัมมะใน คณฺธวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฏจาเย, ภิกษุหิ อนภิตกัตฺตานิ ทสฺสีเต เวตเต
 ลักษณะใน ทสฺสีเตจฺจ ลักษณะกิริยา, อฏฺฏจาเย ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา อาสนา อปาทาน
 ใน อฏฺฏจาเย คณฺธกฺกัฏฐิปุเม เวสยาธาระใน จตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา ภิกษุสงฆ์
 สัมปทานใน ทตฺวา สุคโตวาท อวุตตกัมมะใน ทตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถตฺวา
 กมฺมฏฺจาณ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุยโยเชตฺวา ภิกษุสงฆ์
 อวุตต-
 กัมมะใน อุยโยเชตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา สุรภิกณฺธวาสิต วิเสสณะของ
 คณฺธกฺกัฏฐิจฺจ สัมปาปฺถึนฺยกัมมะใน ปวิสิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปคโต ทกฺขิณฺน
 วิเสสณะของ ปสฺเสนจฺจ ตติยาวิเสสณะใน อุปคโต สีหเสยฺย สัมปาปฺถึนฺยกัมมะใน
 สีหคโต ฯ

๙๓. อถ สายณฺหสมเย ภิกษุ อิตฺโต จิตฺโต จ สโมสริตฺวา รตฺตกมฺพลสาณิยา ปริกฺขิตฺตา
 วिय นิสิตฺตฺวา สตฺถุ คฺคณกถิ อารภิสฺสุ “อาวูโส มหาปนฺธโก จุพฺพนฺธกฺสฺส อชฺฌาสาณิ
 อชานนฺโต จตฺตฺหิ มาเสหิ เอกํ คาถิ อุกคณฺหาเปตฺตํ น สกฺโกติ, ‘ทนฺโธ อยฺนฺติ
 วิหารา นิกฺกทฺถึ; สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปน อตฺตโน อนฺตฺตรธมฺมราชาตาย เอกสมฺมิณฺเวย
 อนฺตรธาตฺเต สห ปฏฺฐิสฺมภิทาหิ อรหตฺตํ อทาสิ; ตีณิ ปิฏฺฐกาณิ สห ปฏฺฐิสฺมภิทาหิเยว
 อาคตานิ, อโห พุทฺธานํ พลนฺนาม มหฺนตฺนฺติ ฯ

อถ สายณฺหสมเย ภิกฺขุ อิตฺ (ปสุสโต) จ อิตฺ (ปสุสโต) จ สโมสริตฺวา รตฺตกมฺพลสาณิยา
 ปริกฺขิตฺตา วีย (หุตฺวา) นิสฺสิตฺวา สตฺถุ คุณฺณถํ อารภิสฺสุ “อาวุโส มหาปฺนถโก จุพฺปนถกฺสส
 อชฺฌมาสยํ อชานนฺโต (จุพฺปนถกํ) จตฺตฺหิ มาเสหิ เอกํ คาถํ อุกฺคณฺหาเปตฺตํ น สกฺโกติ, ‘ทฺนโร
 (โหติ) อยํ (จุพฺปนถโก)” อิติ (จินฺตเนน) วิหารา นิกฺกทฺตฺมิ; สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปน อตฺตโน
 อนฺุตฺตรมฺมราชตฺยา เอกสฺมี เอว อนฺุตฺราภตฺเต สห ปฺฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ อทาสิ; ตีณิ
 ปิฎฺฎกาหิ สห ปฺฏิสมฺภิทาหิ เอว อาคตานิ, อโห พุทฺธานํ พลํ นาม มหนตฺ (โหติ)” อิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น สายณฺหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สโมสริตฺวา
 ประชุมกันแล้ว อิตฺ (ปสุสโต) จ ข้างนี้ด้วย อิตฺ (ปสุสโต) จ ข้างนี้ด้วย ปริกฺขิตฺตา
 วีย เป็นราวกะว่าถูกล้อมแล้ว รตฺตกมฺพลสาณิยา ด้วยผ้ามานอันเป็นวิการแห่งผ้า
 กัมพลแดง (หุตฺวา) เป็นแล้ว นิสฺสิตฺวา นั่งแล้ว อารภิสฺสุ ปรารภแล้ว คุณฺณถํ ซึ่งวาจา
 เป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณ สตฺถุ ของพระศาสดา อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้อายุ ท.
 มหาปฺนถโก อ.พระมหาปັນถก อชานนฺโต ไม่รู้ยู่ อชฺฌมาสยํ ซึ่งอธฺยาศัย
 จุพฺปนถกฺสส ของพระจุพปັນถก น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ (จุพฺปนถกํ) จตฺตฺหิ
 มาเสหิ เอกํ คาถํ อุกฺคณฺหาเปตฺตํ เพื่ออัน- ยังพระจุพปັນถก -ให้เรียนเอา ซึ่งคาถา
 หนึ่ง โดยเดือน ท. สี่, นิกฺกทฺตฺมิ คร่าออกแล้ว วิหารา จากวิหาร (จินฺตเนน) ด้วย
 อันคิด อิติ ว่า “อัย (จุพฺปนถโก) อ.พระจุพปັນถกนี้ ทฺนโร เป็นคนโง่เขลา (โหติ)
 ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, ปน ส่วนว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ.พระสัมมาสัมพุทธเจ้า อทาสิ
 ได้ทรงประทานแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฺฏิสมฺภิทาหิ
 ด้วยปฏิสัมภิตา ท. อนฺุตฺราภตฺเต ในระหว่างแห่งภักตร เอกสฺมี เอว หนึ่งนั้นเกี่ยว
 อตฺตโน อนฺุตฺตรมฺมราชตฺยา เพราะความที่ แห่งพระองค์ ทรงเป็นพระธรรมราชา
 ผู้ยอดเยี่ยม, ปิฎฺฎกาหิ อ.ปิฎก ท. ตีณิ สาม อาคตานิ มาแล้ว สห กับ ปฺฏิสมฺภิทาหิ
 เอว ด้วยปฏิสัมภิตา ท. นั้นเกี่ยว, อโห โอ พลํ นาม ชื่อ อ.กำลัง พุทฺธานํ ของ
 พระพุทธเจ้า ท. มหนตฺ เป็นสภาพใหญ่ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น ในเวลาเย็น พวกภิกษุประชุมกันทั้งข้างนี้และข้างโน้น เป็นดุจถูกล้อมด้วยผ้า
 มานผ้ากัมพลแดง นั่งแล้ว ปรารภคุณกถาของพระศาสดาว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
 พระมหาปັນถกไม่ทราบอธฺยาศัยของพระจุพปັນถก ย่อมไม่อาจเพื่อที่จะให้พระจุพปัน
 ถกเรียนคาถาเดียวเป็นเวลาตั้ง ๔ เดือนได้ แล้วคร่าออกจากวิหารด้วยอันคิดว่า ‘พระ

จุพป็นถกนี่เป็นคนโง่เขลา' ดังนี้, แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้ประทานพระอรหัตต์พร้อมกับปฏิสัมภิทาทั้งหลายในระหว่างภัตตรหนึ่งนั้นแหละ เพราะความที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม, พระไตรปิฎกมาพร้อมกับปฏิสัมภิทาทั้งหลายนั้นแหละ, โอ ธรรมดากำลังของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นสภาพใหญ่" ดังนี้

อถ กาลสัตตมี สายณหสมเย กาลสัตตมีใน อารภิสฺสุ ภิกขุ สุททกัตตาใน อารภิสฺสุฯ
 อาขยาตบทกัตตฺวาจก อิตฺโต สองบท วิเสสณะของ ปสฺสุโตฯ สองบท ตติยาวิเสสณะ
 ใน สโมสริตฺวา จ สองศัพทฺ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อิตฺโต ปสฺสุโต และ อิตฺโต ปสฺสุโต
 สโมสริตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ปริกฺขิตฺตฺวา รตฺตกมฺพลสาณิยา ภาวะใน ปริกฺขิตฺตฺวาฯ
 อุปมาวิกตีกัตตาใน หุตฺวา วิยศัพทฺ อุปมาโชตกะเข้ากับ รตฺตกมฺพลสาณิยา ปริกฺขิตฺตฺวา
 หุตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสีทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อารภิสฺสุ สตฺถุ สามีสัมพันธะใน
 คุณกถํ อวุตตกัมมะใน อารภิสฺสุ "อาวฺโส อาลปนะ มหาปนฺถโก สุททกัตตาใน สกฺโกติ
 และ นิกฺกขุตฺติ สกฺโกติ กิตฺติ นิกฺกขุตฺติ กิตฺติ อาขยาตบทกัตตฺวาจก จุพปนฺถกฺสฺส สามี-
 สัมพันธะใน อชฺฌาสยฺย อวุตตกัมมะใน อชานนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ มหาปนฺถโก
 จุพปนฺถกํ การิตกัมมะใน อุกฺคณฺหาเปตฺตุ จตฺตฺหิ วิเสสณะของ มาเสหิฯ ตติยาวิเสสณะ
 ใน อุกฺคณฺหาเปตฺตุ เอกํ วิเสสณะของ คาถํฯ อวุตตกัมมะใน อุกฺคณฺหาเปตฺตุฯ ตุมฺมตถ-
 สัมปทานใน สกฺโกติ นศัพทฺ ปฏฺฐิสฺสะใน สกฺโกติ, 'ออยฺ วิเสสณะของ จุพปนฺถโกฯ
 สุททกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ทนฺโห วิกตีกัตตาใน โหติ' อิติศัพทฺ สฺรูปะ
 ใน จินฺตเนนฯ ภาวะใน นิกฺกขุตฺติ วิหารา อปาทานใน นิกฺกขุตฺติ; ปนศัพทฺ ปักขันตฺร-
 โชตกะ สมฺมาสมฺพุทฺโห สุททกัตตาใน อทาสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน ภาวาทิ-
 สัมพันธะใน อนฺตฺตรธมฺมราชตฺยาฯ เหตุโน อทาสิ เอวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ เอกสฺมีฯ
 วิเสสณะของ อนฺตฺรธาตฺเตฯ วิสยาธาระใน อทาสิ สหศัพทฺ ทัพพสมวายะใน อรหตฺตํ
 ปฏฺฐิสฺสุมภิทฺติ สหตฺถตติยาเข้ากับ สห อรหตฺตํ อวุตตกัมมะใน อทาสิ, ตีณิ วิเสสณะ
 ของ ปิฎฺฎกานิฯ สุททกัตตาใน อาคตานิฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจก สหศัพทฺ กิริยาสมวายะใน
 อาคตานิ เอวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ ปฏฺฐิสฺสุมภิทฺติ สหตฺถตติยาเข้ากับ สห, อโห
 อัจฉริยัตถะ นามศัพทฺ สญฺญาโชตกะเข้ากับ พลํฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบท
 กัตตฺวาจก พุทฺธานํ สามีสัมพันธะใน พลํ มหนตฺ วิกตีกัตตาใน โหติ" อิติศัพทฺ อาการะ
 ใน อารภิสฺสุ ฯ

๙๔. อถ ภควา ฐมมสภายํ อิมํ กถาปวตฺตี ฌตฺวา “อชฺช มยา คนฺตุํ วฏฺฏตีติ พุทฺธเสยฺยาย อุฏฺฏจาย สฺรตฺตทฺพฺภฺงิ นีวาเสตฺวา วิชฺชุลตํ วยิ กายพฺนฺธนํ พฺนฺธิตฺวา รตฺตกมฺพลสทิสํ สฺคตฺมहाปฺสฺกุลจิวฺรํ ปารุปีตฺวา สฺรภิกนฺธกฺกุฏีโต นิกฺขมฺม มตฺตวรวารณสีหวิภฺกนฺตฺวิลาสเณ อนนฺตฺตาย พุทฺธลีพฺุหาย ฐมมสภํ คนฺตฺวา อลงฺกตฺมณฺฑล-
มालมฺชฺเฒ สฺปฺญณฺตฺตปวรวุทฺธาสนํ อารุยฺห จพฺพณฺณา พุทฺธรฺสีโย วิสฺสชฺเชนฺโต
อณฺณวุกฺจณี โขภยมาโน วยิ ยฺคนฺธรมตฺถเก พาลสฺริโย วยิ อาสนมฺชฺเฒ นิสฺสีทิ ฯ

อถ ภควา ฐมมสภายํ อิมํ กถาปวตฺตี ฌตฺวา “อชฺช มยา คนฺตุํ วฏฺฏตีติ (จินฺเตตฺวา) พุทฺธ-
เสยฺยาย อุฏฺฏจาย สฺรตฺตทฺพฺภฺงิ นีวาเสตฺวา วิชฺชุลตํ วยิ กายพฺนฺธนํ พฺนฺธิตฺวา รตฺตกมฺพล-
สทิสํ สฺคตฺมहाปฺสฺกุลจิวฺรํ ปารุปีตฺวา สฺรภิกนฺธกฺกุฏีโต นิกฺขมฺม มตฺตวรวารณสีหวิภฺกนฺตฺวิลาสเณ
อนนฺตฺตาย พุทฺธลีพฺุหาย ฐมมสภํ คนฺตฺวา อลงฺกตฺมณฺฑลมालมฺชฺเฒ สฺปฺญณฺตฺตปวรวุทฺธาสนํ
อารุยฺห จพฺพณฺณา พุทฺธรฺสีโย วิสฺสชฺเชนฺโต อณฺณวุกฺจณี โขภยมาโน (วาโต) วยิ ยฺคนฺธร-
มตฺถเก พาลสฺริโย วยิ อาสนมฺชฺเฒ นิสฺสีทิ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ฌตฺวา ทรงทราบแล้ว อิมํ กถาปวตฺตี ซึ่ง
ความเป็นไปแห่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวนี้ ฐมมสภายํ ที่โรงเป็นที่กล่าวกับเป็นที่แสดง
ซึ่งธรรม (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “มยา คนฺตุํ อ.อัน-อันเรา-ไป อชฺช ในวันนี้
วฏฺฏตี ย่อมควร” อิติ ดังนี้ อุฏฺฏจาย เสด็จลุกขึ้นแล้ว พุทฺธเสยฺยาย จากการบรรทม
แห่งพระพุทฺธเจ้า นีวาเสตฺวา ทรงนั่งแล้ว สฺรตฺตทฺพฺภฺงิ ซึ่งผ้าชั้นสองอันบุคคลย้อม
ดีแล้ว พฺนฺธิตฺวา ทรงรัดแล้ว กายพฺนฺธนํ ซึ่งประคดเอาไว้ วิชฺชุลตํ วยิ อันราวกะ
ว่าสายแห่งฟ้า ปารุปีตฺวา ทรงห่มแล้ว สฺคตฺมहाปฺสฺกุลจิวฺรํ ซึ่งมหาบังสุกุลจิวร
ของพระสุคต รตฺตกมฺพลสทิสํ อันเช่นกับด้วยผ้ากัมพลสีแดง นิกฺขมฺม เสด็จออกไป
ไปแล้ว สฺรภิกนฺธกฺกุฏีโต จากพระคันธกฺกุฏีอันบุคคลอบแล้วด้วยของหอม คนฺตฺวา
เสด็จไปแล้ว ฐมมสภํ สูโรงเป็นที่กล่าวกับเป็นที่แสดงซึ่งธรรม พุทฺธลีพฺุหาย ด้วย
การเยื้องกรายแห่งพระพุทฺธเจ้า อนนฺตฺตาย อันไม่มีที่สุด มตฺตวรวารณสีหวิภฺกนฺต-
วิลาสเณ ด้วยความงามแห่งการเยื้องกรายเพียงดั่งการเยื้องกรายของช้างตัวประเสริฐ
ตัวซบมันแล้วและราชสีห์ อารุยฺห เสด็จขึ้นแล้ว สฺปฺญณฺตฺตปวรวุทฺธาสนํ สูอาสนะ
ของพระพุทฺธเจ้าอันประเสริฐอันบุคคลปูลาดไว้ดีแล้ว อลงฺกตฺมณฺฑลมालมฺชฺเฒ ใน
ท่ามกลางแห่งโรงกลมอันบุคคลประดับแล้ว วิสฺสชฺเชนฺโต ทรงเปล่งอยู่ พุทฺธรฺสีโย

ซึ่งพระรัศมีแห่งพระพุทธรเจ้า ท. **ฉัพพณฺณา** อันมีวรรณะหก **นินฺสีทิ** ประทับนั่งแล้ว **อาสนมฺขุเม** ในท่ามกลางแห่งอาสนะ (**วาโต**) **วีย** **ราวกะ** **อ.ลม** **อณฺณวฺกฺจฺฉิ** ยัง ท้องแห่งห้วงน้ำ **โขภยมาโน** ให้กระเพื่อมอยู่ **พาลสุริโย** **วีย** **ราวกะ** อ.พระอาทิตย์ อ่อน **ยฺคนุธรรมตฺตฺเถ** บนยอดแห่งภูเขาชื่อว่า **ยฺคันทร** ฯ

ที่นั่น พระผู้มีพระภาคทรงทราบความเป็นไปแห่งเรื่องนี้ที่ธรรมสภา ทรงดำริว่า “การที่เราไปในวันนี้ ย่อมควร” ดังนี้ จึงเสด็จลุกขึ้นจากพุทธรไสยาสน์ ทรงนุ่งผ้าสองชั้นที่ ถูยก้อมอย่างดี ทรงรัดประคดเอวดูจสายฟ้า ทรงห่มสุคตมหาบังสุกุลจีวรที่เช้นกับผ้า กัมพลแดง เสด็จออกจากพระคันธกุฎีที่มีกลิ่นหอม เสด็จไปสู่ธรรมสภาด้วยพุทธรลีลา ไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยความงามดูการเยื้องกรายของช่างตัวประเสริฐตัวซบมันและราชสีห์ เสด็จขึ้นสู่พุทธรอาสน์อันประเสริฐที่เขาปูลาดไว้ดีแล้ว ที่ท่ามกลางลานมณฑลที่ถูก ประดับไว้แล้ว ทรงเปล่งพระพุทธรรัศมีมี ๖ สี ประทับนั่งตรงกลางอาสนะ ดูจลมที่ท่า ท้องแห่งน้ำให้กระเพื่อมอยู่ และดูพระอาทิตย์อ่อน ๆ บนยอดภูเขา **ยฺคันทร** ฉะนั้น

อถ กาลสัตตมิมิ ภควา สุทฺธกัตฺตานิ นินฺสีทิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ฌมฺมสภายํ วิสยาธาระไน กถาปวตฺติมิ อิมํ วิเสสนะขอ กถาปวตฺติมิ อวตตกัมมะไน ฌตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน จินฺเตตฺวา “คนฺตุํ ตุมฺหิถกัตฺตานิ วฏฺฏติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อชฺช กาลสัตตมิมิไน คนฺตุํ มยา อนภินิหิตกัตฺตานิ คนฺตุํ” อิติศัพฺพํ อาการะไน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อฏฺฐาย พุทฺธเสยฺยาย อปาทานไน อฏฺฐายฯ ปุพฺพกาล- กิริยาไน นิวาเสตฺวา สุรตฺตทุปฺภุญฺจ อวตตกัมมะไน นิวาเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ไน พนฺธิตฺวา วิชฺชุลตํ อูปมาวิเสสนะขอ กายพนฺธนํ วิยศัพฺพํ อูปมาโชตกะเข้ากับ วิชฺชุลตํ กายพนฺธนํ อวตตกัมมะไน พนฺธิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปารุปีตฺวา รตฺต- กมฺพลสทิสฺสํ วิเสสนะขอ สุคตมहाปัสฺสุกุลจิวฺรํ อวตตกัมมะไน ปารุปีตฺวาฯ ปุพฺพ- กาลกิริยาไน นิกฺขมฺม สุรภิกนฺธกุฎฺฐิตอ อปาทานไน นิกฺขมฺมฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน คนฺตฺวา มตฺตวรวารณสีหวิกฺกนฺตฺวิลาสเณ ตติยาวิเสสนะไน คนฺตฺวา อนนฺตฺตาย วิเสสนะ ขอ พุทฺธลีพฺหายฯ กรณะไน คนฺตฺวา ฌมฺมสภํ สัมปาปฺณียกัมมะไน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อารุยฺห อลงฺกตมณฺฑลมาลมฺขุเม วิสยาธาระไน อารุยฺห สุปฺปณฺต- ตฺปวรพุทฺธาสนํ สัมปาปฺณียกัมมะไน อารุยฺหฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน วิสฺสชฺเชนฺโต ฉพฺพณฺณา วิเสสนะขอ พุทฺธรสิโยฯ อวตตกัมมะไน วิสฺสชฺเชนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยา

ของ ภควา อณฺณวกุจฺฉิ การิตกัมมะใน โขภยมาโน ๆ วิเสสนะของ วาโต ๆ อุปมา-
ลึงคัตถะ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ อณฺณวกุจฺฉิ โขภยมาโน วาโต, ยฺคนฺชรมตฺถเก
วิสยาธาระใน พาลสุริโย ๆ อุปมาลึงคัตถะ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ยฺคนฺชรมตฺถเก
พาลสุริโย, อาสนมชฺเฌ วิสยาธาระใน นิสีทิ ฯ

.....

๙๕. สมฺมาสมฺพุทฺเฐ ปน อาคตมตฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ กถํ ปจฺฉินฺหิตฺวา ตฺถุหิ อโหสิ ฯ

สมฺมาสมฺพุทฺเฐ ปน อาคตมตฺเต (สนฺเต), ภิกฺขุสงฺโฆ กถํ ปจฺฉินฺหิตฺวา ตฺถุหิ อโหสิ ฯ

ปน ก็ สมฺมาสมฺพุทฺเฐ ครั้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อาคตมตฺเต เป็นผู้สั้กว่าเสด็จ
มาแล้ว (สนฺเต) มีอยู่, ภิกฺขุสงฺโฆ อ.หมู่แห่งภิกษุ ปจฺฉินฺหิตฺวา ตัดขาดแล้ว กถํ
ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว ตฺถุหิ เป็นผู้หนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ก็ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้สั้กว่าเสด็จมาแล้ว, ภิกษุสงฆ์ตัดขาดคำกล่าว ได้
เป็นผู้หนึ่งแล้ว

ปนศัพท์วากยารัมภโชตกะ สมฺมาสมฺพุทฺเฐ ลักษณะใน สนฺเต ๆ ลักษณะกิริยา อาคตมตฺเต
วิกตีกัตตาใน สนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ สฺขรทตฺตาใน อโหสิ ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก กถํ
อวุตตกัมมะใน ปจฺฉินฺหิตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน อโหสิ ตฺถุหิ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

.....

๙๖. สตุถา มุทฺเฏน จิตฺเตน ปริสํ โอลเเกตฺวา “อํ ปริสา อติวีย โสภติ, เอกสุสาปิ
หตฺถกุกฺกุจฺจํ วา ปาทกุกฺกุจฺจํ วา อุกฺกาสิตสทฺโท วา ขิปิตสทฺโท วา นตฺถิ,
สพฺเพปิเม พุทฺธการเวณ สคารวา พุทฺธเตเชน ตชฺชิตา, มยิ อายุกปฺปมฺปิ อกเถตฺวา
นินฺนุเน, เกจิ ปจฺมํ กถํ สมฺภูจาเปตฺวา น กเถสฺสนฺติ, กถาสฺมฺภูจาปนวตฺตนฺนาม
มยา ชานิตพฺพํ, อหเมว ปจฺมํ กเถสฺสามิติ มชฺเรน พุรหฺมสเรณ ภิกฺขุ อามนฺเตตฺวา
“กาย นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนุนา, กา จ ปน โว อนฺตรา กถา
วิปฺกตฺตาติ ปุจฺฉิตฺวา, “อิมาย นามาติ วุตฺเต, “น ภิกฺขเว จุพฺพนฺถโก อิทาเนว
ทนฺโธ, ปุพฺเพปิ ทนฺโธ ว; น เกวลญฺจสุสาหํ อิทาเนว อวสุสโย ชาโต, ปุพฺเพปิ
อวสุสโย อโหสีเยว; ปุพฺเพ ปนาหํ อิมํ โลกียกฺกมฺพสฺส สามิกํ อกาสิ, อิทานิ
โลกุตฺตรกฺกมฺพสฺสาติ วตฺวา ตมตฺถํ วิตฺถารโต โสตุกาเมหิ ภิกฺขุหิ ยาจิตฺ อตีตํ
อาหริ

สตถา มุกุเกณ จิตเตน ปริสั โอลิเกตตวา “อัย ปริสา อติวีย โสภติ, เอกสุสาปิ (ภิกขุสุส) หตถกุกุกุจัจ จา ปาทกุกุกุจัจ จา อุกกาสิตสทโท วา ชิปิตสทโท วา นตถิ, สพเพปิ อิเม (ภิกขุ) พุทธคารเวณ สคารวา พุทธเตเชน ตชชิตา, มยิ आयุกปฺมปิ ออกเกตตวา นิสินเน, เกจิ (ภิกขุ) ปจฺม กถิ สมฺมจฺจาเปตฺวา น กเถสฺสนฺติ, กถาสมฺมจฺจาปนฺวตฺตํ นาม มยา ชานิตพฺพ, อหิ เอว ปจฺม กเถสฺสามิตี (จินฺเตตฺตวา) มจฺจเรณ พฺรหฺมสเรณ ภิกขุ อามนฺเตตฺตวา “(ตุมุเห) กาย นฺ อตฺถ ภิกขเว เอตฺรหิ กถาย สนนฺนิสนฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรรา กถา วิปฺปกตฺตาติ ปุจฺจิตฺตวา, “(มยิ เอตฺรหิ) อิมาย นาม (กถาย สนนฺนิสนฺนา อมฺห)” อิติ (วจเน เตหิ ภิกขุหิ) วุตฺเต, “น ภิกขเว จุพฺพนฺถโก อิทานิ เอว ทนฺโห (โหติ), ปุพฺเพปิ (จุพฺพนฺถโก) ทนฺโห ว (อโหสิ); น เกวสํ จ อสฺส (จุพฺพนฺถกสฺส) อหิ อิทานิ เอว อวสฺสโย ชาโต (อมฺหิ), ปุพฺเพปิ (อหิ) อวสฺสโย อโหสิ เอว; ปุพฺเพ ปน อหิ อิมิ (จุพฺพนฺถก) โลกียกฺกมฺพสฺส สามิกิ อกาสิ, อิทานิ (อหิ อิมิ จุพฺพนฺถก) โลกุตฺตรกฺกมฺพสฺส (สามิกิ กโรมิ)” อิติ วตฺตวา ตํ อตฺถ วิตถารโต โสตุกามเอหิ ภิกขุหิ ยาจิโต อตีตํ (วตฺถ) อหริ

สตถา อ.พระศาสดา โอลิเกตตวา ทรงแลดูแล้ว ปริสั ซึ่งบริษัท จิตเตน ด้วยพระทัย มุกุเกณ อันอ่อนโยน (จินฺเตตฺตวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อัย ปริสา อ.บริษัทนี้ โสภติ ย่อมงาม อติวีย เกินเปรียบ, หตถกุกุกุจัจ จา อ.ความคะนองแห่งมือหรือ ปาทกุกุกุจัจ จา หรือว่า อ.ความคะนองแห่งเท้า อุกกาสิตสทโท วา อ.เสียงแห่งการไอ หรือ ชิปิตสทโท วา หรือว่า อ.เสียงแห่งการจาม (ภิกขุสุส) ของภิกษุ เอกสุสาปิ แม้รูปหนึ่ง นตถิ ย่อมไม่มี, อิเม (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ สพเพปิ แม้ทั้งปวง สคารวา ผู้เป็นไปกับด้วยความเคารพ พุทธคารเวณ ด้วยความเคารพในพระพุทธรเจ้า พุทธเตเชน อันเดชแห่งพระพุทธรเจ้า ตชชิตา คุกคามแล้ว, มยิ ครั้นเมื่อเรา นิสินเน นั้นแล้ว ออกเกตตวา ไม่กล่าว आयุกปฺมปิ แม้ตลอดกับแห่งอายุ, เกจิ (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. บางพวก กถิ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว สมฺมจฺจาเปตฺวา ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว น กเถสฺสนฺติ จักไม่กล่าว ปจฺม ก่อน, กถาสมฺมจฺจาปนฺวตฺตํ นาม ชื่อ อ.ธรรมเนียม แห่งการยังวาจาเป็นเครื่องกล่าวให้ตั้งขึ้นพร้อม มยา อันเรา ชานิตพฺพ ฟังรู้, อหิ เอว อ.เรานั้นเที่ยว กเถสฺสามิ จักกล่าว ปจฺม ก่อน” อิติ ดังนี้ อามนฺเตตฺตวา ตรัส เรียกแล้ว ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. พฺรหฺมสเรณ ด้วยพระสุรเสียงเพียงดังเสียงแห่งพรหม มจฺจเรณ อันไพเราะ ปุจฺจิตฺตวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมุเห) อ.เธอ ท. สนนฺนิสนฺนา เป็นผู้หนึ่งพร้อมกันแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย

หุอะไรหนอ อตถ ย่อมมี เอตริทฺธิ ในกาลนี้, จ ปน ก็แล กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว
 กา อะไร โว อันธอ ท. วิปฺปกตา กระทำค้างไว้แล้ว อนฺตฺรา ในระหว่าง” อิติ ดังนี้,
 (วจนฺ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (สนฺหิสนฺหา) เป็นผู้หนึ่งพร้อมกัน
 แล้ว (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิมาย นาม ชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตริทฺธิ)
 ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา
 ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จุฬปนฺถโก อ.พระจุฬปันถก ทนฺโธ เป็น
 คนเขลา อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, ปุพฺเพปิ แม้ใน
 กาลก่อน (จุฬปนฺถโก) อ.พระจุฬปันถก ทนฺโธ เป็นคนเขลาเทียว (อโหสิ) ได้เป็น
 แล้ว, จ อนฺ อหฺ อ.เรา อวสฺสโย เป็นที่พึง อสฺส (จุฬปนฺถกสฺส) ของพระจุฬ-
 ปันถกนั้น ชาโต เกิดแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเทียว เกวลํ
 อย่างเดียว น หามิได้, ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน (อหฺ) อ.เรา อวสฺสโย เป็นที่พึง
 อโหสิ เอว ได้เป็นแล้วนั้นเทียว, ปน แต่ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน อหฺ อ.เรา อกาสิ
 ได้กระทำแล้ว อิมํ (จุฬปนฺถกํ) ซึ่งพระจุฬปันถกนี้ สามิกํ ให้เป็นเจ้าของ โลกีย-
 กุฏุมฺพสฺส แห่งขุมทรัพย์อันเป็นโลกิยะ, อิทานิ ในกาลนี้ (อหฺ) อ.เรา (กโรมิ) ย่อม
 กระทำ (อิมํ จุฬปนฺถกํ) ซึ่งพระจุฬปันถกนี้ (สามิกํ) ให้เป็นเจ้าของ โลกุตฺตร-
 กุฏุมฺพสฺส แห่งขุมทรัพย์อันเป็นโลกุตฺตระ” อิติ ดังนี้ ตํ อตถ วิตุถารโต
 โสตุกาเมหิ ภิกฺขุหิ ยาจิโต ผู้อันภิกษุ ท. ผู้ใคร่เพื่ออันฟัง ซึ่งเนื้อความนั้น โดย
 พิสดาร ทูลอ้อนวอนแล้ว อาหริ ทรงนำมาแล้ว อติตฺ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่อง อันเป็นไปล่วง
 แล้ว อิติ ว่า

พระศาสดาทรงแลดูบริษัทด้วยพระทัยที่อ่อนโยน ทรงดำริว่า “บริษัทนี้ย่อมงามอย่าง
 ยิ่ง, ความคะนองมือ หรือความคะนองเท้า เสียงโอะหรือเสียงจาม ของภิกษุแม้แต่
 รูปเดียว ก็ไม่มี, พวกภิกษุเหล่านี้แม้ทั้งหมด มีความเคารพด้วยความเคารพใน
 พระพุทธเจ้า ถูกเดชพระพุทฺธเจ้าคุกคาม, เมื่อเรานั่งไม่กล่าวมัตถลodayกัป, พวก
 ภิกษุบางรูปที่จะกล่าวขึ้นก่อน จักไม่กล่าว, ธรรมด้าวัตฺตคือการพูดขึ้น เราพึงรู้,
 เรานั้นแหละจักกล่าวก่อน” ดังนี้แล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยพระสุรเสียงดุจเสียง
 พรหมที่ไพเราะ ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้หนึ่งประชุม
 กันด้วยคำกล่าวอะไรหนอในกาลบัดนี้, ก็แล คำกล่าวอะไรที่พวกเธอพูดค้างกันไว้ใน
 กลางคัน”, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้”, จึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุ

ทั้งหลาย พระจุฬารัตนเทพเป็นคนโง่เขลาในกาลนี้เท่านั้น ก็หาไม่ได้, แม้ในกาลก่อน พระจุฬารัตนเทพ ก็ได้เป็นโง่เขลาเหมือนกัน, อนึ่ง เราเกิดเป็นที่พึงของพระจุฬารัตนเทพนั้นในกาลนี้เท่านั้นอย่างเดียว ก็หาไม่ได้, แม้ในกาลก่อน เราก็ได้เป็นที่พึงของพระจุฬารัตนเทพนั้น, แต่ว่า ในกาลก่อน เราได้ทำให้พระจุฬารัตนเทพนี้เป็นเจ้าของขุมทรัพย์ที่เป็นโลกิยะ, ในบัดนี้ เราได้ทำให้พระจุฬารัตนเทพเป็นเจ้าของขุมทรัพย์ที่เป็นโลกุตตระ” ดังนี้ ถูกพวกภิกษุผู้ประสงค์จะฟังเนื้อความนั้นโดยพิสดารทูลอ้อนวอน จึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า

สตถา สุทธกัตตาใน อาหริฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มุทุเคน วิเสสณะของ จิตฺเตนฯ ภาวะใน โอลเถตฺวา ปริสํ อุตตกัมมะใน โอลเถตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อัย วิเสสณะของ ปริสาฯ สุทธกัตตาใน โสภติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อติวีย กิริยา-วิเสสณะใน โสภติ, หตฺถกุกฺกัจจํ กิติ ปาทกุกฺกัจจํ กิติ อุกกาสิตสฺสทโท กิติ ขิปิตสฺสทโท กิติ สุทธกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก อปิตฺถํ อเปกขัตถะเข้ากับ เอกสฺสฯ วิเสสณะของ ภิกฺขุสฺสฯ สามีสัมพันธะใน หตฺถกุกฺกัจจํ ปาทกุกฺกัจจํ อุกกาสิตสฺสทโท และขิปิตสฺสทโท วา สิตฺถํ ปทวิกปิตถะเข้ากับ หตฺถกุกฺกัจจํ ปาทกุกฺกัจจํ อุกกาสิตสฺสทโท และ ขิปิตสฺสทโท, อปิตฺถํ อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺเพฯ กิติ อิม กิติ วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ วุตตกัมมะใน ตชฺชิตาฯ กิตบทกัมมวจาก พุทฺธการเวน ภาวะใน สคารวาท วิเสสณะของ ภิกฺขุ พุทฺธเตเชน อนภิตกัตตาใน ตชฺชิตา, มย ลักขณะใน นิสินฺเนฯ ลักขณกิริยา อปิตฺถํ อเปกขัตถะเข้ากับ อายุกปฺปํฯ อัจจันตสังโยคะใน อกเถตฺวาฯ กิริยาวิเสสณะใน นิสินฺเน, เกจิ วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ สุทธกัตตาใน กเถสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺมํ กิริยาวิเสสณะใน กเถสฺสนฺติ กถํ การิตกัมมะใน สมฺมูจฺจาเปตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสฺสนฺติ นคฺถํ ปฏฺฐิเสสฺสใน กเถสฺสนฺติ, นามคฺถํ สัตฺถินฺนํเข้ากับ กถาสมฺมูจฺจาปนวตฺตํฯ วุตตกัมมะใน ชานิตพฺพํฯ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิตกัตตาใน ชานิตพฺพํ, เอวคฺถํ อวธารณะเข้ากับ อหํฯ สุทธกัตตาใน กเถสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺมํ กิริยาวิเสสณะใน กเถสฺสามิ” อิติคฺถํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อามนฺเตตฺวา มรฺเรน วิเสสณะของ พุทฺธมฺสเรนฯ ภาวะใน อามนฺเตตฺวา ภิกฺขุ อุตตกัมมะใน อามนฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺहे สุทธกัตตาใน อตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภาย วิเสสณะของ กถาย นคฺถํ ปุจฺฉนฺตถะ เอตฺรหิ กาลสฺตตฺถิมิใน อตฺถ กถาย ภาวะใน สนฺนินฺนินฺนาฯ วิกิตกัตตาใน อตฺถ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ กา วิเสสณะของ กถาฯ วุตต-

กัมมะใน วิปปกตาทฺถ กิตตบทกัมมวาทก โว อนภิทกัตตทานิ วิปปกตาทฺถ อนุตฺรา
 วิสยาธาระใน วิปปกตาทฺถ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวาทฺถ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา,
 “มยฺ สฺสทฺธกัตตทานิ อมฺหํ” อาขยาดบทกัตตฺวาทก เอตฺรหิ กาลสํตตมฺมีใน อมฺห
 นามศัพท์ สํญญาโชตกะเข้ากับ อิมายํ วิเสสณะของ กถายํ ภาระใน สนนินฺนาถ
 วิกตีกัตตทานิ อมฺห” อิติศัพท์ สฺรูปะใน วจเนถฺย ลักขณะใน วุตฺเตถฺย ลักขณกิริยา
 เตหิ วิเสสณะของ ภิกฺขุหิถฺย อนภิทกัตตทานิ วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนะ จูพฺพนุถโก
 สฺสทฺธกัตตทานิ โหติถฺย อาขยาดบทกัตตฺวาทก นศัพท์ ปฏฺฐิเสธนํตถะ เอวศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ อิทานิถฺย กาลสํตตมฺมีใน ทนฺุโรถฺย วิกตีกัตตทานิ โหติ, อปีศัพท์
 อเปกขัตถะเข้ากับ ปุพฺเพถฺย กาลสํตตมฺมีใน อโหสิ จูพฺพนุถโกถฺย สฺสทฺธกัตตทานิ อโหสิถฺย
 อาขยาดบทกัตตฺวาทก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ทนฺุโรถฺย วิกตีกัตตทานิ อโหสิ,
 จศัพท์ สัมปินนํตถะ อหํ สฺสทฺธกัตตทานิ อมฺหิถฺย อาขยาดบทกัตตฺวาทก นศัพท์
 ปฏฺฐิเสธนํตถะ เกวลํ กิริยาวิเสสณะใน อมฺหิ อสฺส วิเสสณะของ จูพฺพนุถกสฺสถฺย สามี-
 สัมพันธ์ใน อวสฺสโย เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิทานิถฺย กาลสํตตมฺมีใน อมฺหิ
 อวสฺสโย วิกตีกัตตทานิ ชาโตถฺย วิกตีกัตตทานิ อมฺหิ, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ
 ปุพฺเพถฺย กาลสํตตมฺมีใน อโหสิ อหํ สฺสทฺธกัตตทานิ อโหสิถฺย อาขยาดบทกัตตฺวาทก
 อวสฺสโย วิกตีกัตตทานิ อโหสิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อโหสิ, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ
 ปุพฺเพ กาลสํตตมฺมีใน อกาสิ อหํ สฺสทฺธกัตตทานิ อกาสิถฺย อาขยาดบทกัตตฺวาทก อิมํ
 วิเสสณะของ จูพฺพนุถกํถฺย อวุตตกัมมะใน อกาสิ โลกียกุกฺกุณฺณพฺพสฺส สามีสัมพันธ์ใน
 สามิกํถฺย วิกตีกัมมะใน อกาสิ, อิทานิ กาลสํตตมฺมีใน กโรมิ อหํ สฺสทฺธกัตตทานิ กโรมิถฺย
 อาขยาดบทกัตตฺวาทก อิมํ วิเสสณะของ จูพฺพนุถกํถฺย อวุตตกัมมะใน กโรมิ โลกุตฺตร-
 กุกฺกุณฺณพฺพสฺส สามีสัมพันธ์ใน สามิกํถฺย วิกตีกัมมะใน กโรมิ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาท
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิโต ตํ วิเสสณะของ อตฺถํถฺย อวุตตกัมมะใน โสตุกาเมหิ วิตุถารโต
 ตติยาวิเสสณะใน โสตุกาเมหิถฺย วิเสสณะของ ภิกฺขุหิถฺย อนภิทกัตตทานิ ยาจิโตถฺย
 วิเสสณะของ สตุถา อตีตํ วิเสสณะของ วตฺถํถฺย อวุตตกัมมะใน อาหริ ๕

๑๗๗. อตีเต พาราณสีนครวาสี เอโก มาณโว ตกฺกสิลล์ คนฺตุวา สิปปุคฺคหณฺตถาย
 ทิสายาโมกฺขสฺสาจริยสฺส ฐมฺมนฺเตวาสีโก หุตฺวา ปณฺจนฺนํ มาณวกสฺถานํ อนุตฺเร
 อติวีย อาจริยสฺส อุปการโก อโหสิ, ปาทปริกมฺมาทีนํ สพฺพกิจฺจานํ กโรติ, ทนฺุชฺตาย

ปน กิณฉิ อุกคณหิตุ น สกุโกติ ฯ

อดีต พาราณสีนครวาสิ เอโก มาณโว ตกุกสิล คนตุวา สิปปุคคหณตถาย
ทิสปาโมกขสุส อาจริยสุส ฌมฺมนุเตวาสิโก หุตฺวา ปญฺจนฺน มาณวกสฺตานิ อนฺตเร อติวีย
อาจริยสุส อุปการโก อโหสิ, ปาทปริกมฺมาทีนึ สพฺพกิจฺจานิ กโรติ, (โส มาณโว อตฺตโน)
ทนฺธตฺตาย ปน กิณฉิ (สิปป) อุกคณหิตุ น สกุโกติ ฯ

อดีต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว มาณโว อ.มาณพ เอโก คนหนึ่ง พาราณสีนคร-
วาสิ ผู้อยู่ในเมืองพาราณสีโดยปกติ คนตุวา ไปแล้ว ตกุกสิล ผู้เมืองตักกสิลา
ฌมฺมนุเตวาสิโก เป็นอันเตวาสิกโดยธรรม อาจริยสุส ของอาจารย์ ทิสปาโมกขสุส
ผู้ทิสปาโมกข์ สิปปุคคหณตถาย เพื่อประโยชน์แก่การเรียนเอาซึ่งศิลปะ หุตฺวา เป็น
แล้ว อุปการโก เป็นผู้กระทำซึ่งอุปการะ อาจริยสุส แก่อาจารย์ อติวีย เกินเปรียบ
อนฺตเร ในระหว่าง มาณวกสฺตานิ แห่งร้อยแห่งมาณพ ท. ปญฺจนฺน ห้า อโหสิ
ได้เป็นแล้ว, กโรติ ย่อมกระทำ สพฺพกิจฺจานิ ซึ่งกิจทั้งปวง ท. ปาทปริกมฺมาทีนึ
มีการนวดซึ่งทำเป็นต้น, ปน แต่ว่า (โส มาณโว) อ.มาณพนั้น น สกุโกติ ย่อม
ไม่อาจ อุกคณหิตุ เพื่ออันเรียนเอา กิณฉิ (สิปป) ซึ่งศิลปะ ะไรๆ (อตฺตโน)
ทนฺธตฺตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นคนโง่เขลา ฯ

ในอดีตกาล มีมาณพคนหนึ่งชาวเมืองพาราณสี ไปยังเมืองตักกสิลา เป็นอันเตวาสิก
โดยธรรมของอาจารย์ผู้ทิสปาโมกข์เพื่อต้องการเรียนศิลปะ ได้เป็นผู้ทำอุปการะแก่
อาจารย์อย่างยี่งวดในระหว่างมาณพ ๕๐๐ คน, ย่อมทำกิจทุกอย่างที่มีการนวดทำ
เป็นต้น, แต่ไม่สามารถเพื่อจะเรียนศิลปะอะไรๆ ได้ เพราะว่าเป็นคนโง่เขลา

อดีต กาลสัตตมมีน อโหสิ พาราณสีนครวาสิ กิติ เอโก กิติ วิเสสนะของ มาณโว
สุทฺถกัตตาใน อโหสิ และ กโรติ อโหสิ กิติ กโรติ กิติ อาชยตบทกัตตุวจาก ตกุกสิล
สัมปานุณียกัมมะใน คนตุวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา สิปปุคคหณตถาย สัมปทาน
ใน ฌมฺมนุเตวาสิโก ทิสปาโมกขสุส วิเสสนะของ อาจริยสุสๆ สามีสัมพันธะใน
ฌมฺมนุเตวาสิโกๆ วิกิตกัตตาใน หุตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน อโหสิ ปญฺจนฺน วิเสสนะ
ของ มาณวกสฺตานิๆ สามีสัมพันธะใน อนฺตเรๆ วิสยาธาระใน อุปการโก อติวีย
กิริยาวิเสสนะใน อุปการโก อาจริยสุส สัมปทานใน อุปการโกๆ วิกิตกัตตาใน อโหสิ,

ปาทปริกมมาทีนิ วิเสสชะของ สพุพกิจจานิๆ อวุตตกัมมะใน กโรติ, ปนศัพท วิเสส-
โชตกะ โส วิเสสชะของ มาณโวๆ สุทธกัตตาใน สกโกติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจาก
อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะใน ทนุชตายๆ เหตุใ สกโกติ กิณจิ วิเสสชะของ สิปปๆ
อวุตตกัมมะใน อุกคณหิตุๆ ตุมัตถสัมปทานใน สกโกติ นศัพท ปฎิเสชะใน สกโกติ ๫

.....

๙๘. อาจารย์โย “อัย มม พหุปกาโร, สิขุษาเปสสามิ นนุติ วายมนุโตปิ กิณจิ สิขุษาเปตุ
น สกโกติ ๫

อาจารย์โย “อัย (มาณโว) มม พหุปกาโร (โหติ), (อห) สิขุษาเปสสามิ น (มาณว)” อิติ
(จินุเตตวา) วายมนุโตปิ (ต มาณว) กิณจิ (สิปป) สิขุษาเปตุ น สกโกติ ๫

อาจารย์โย อ.อาจารย์ (จินุเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (มาณโว) อ.มาณพนี
พหุปกาโร เป็นผู้มึอุปการะมาก มม แก่เรา (โหติ) ย่อมเป็น, (อห) อ.เรา น (มาณว)
ยังมาณพนัน สิขุษาเปสสามิ จักให้ศึกษา” อิติ ดังนี้ วายมนุโตปิ แม้พยายามอยู่
น สกโกติ ย่อมไม่อาจ (ต มาณว) กิณจิ (สิปป) สิขุษาเปตุ เพื่ออัน- ยังมาณพ
นั้น -ให้ศึกษา ซึ่งคิดปะอะไรๆ ๫

อาจารย์โยคิดว่า “มาณพนีเป็นผู้มึอุปการะมากแก่เรา, เราจะให้มาณพนันศึกษา” ดังนี้
แม้พยายามอยู่ ก็ไม่สามารถเพื่อที่จะทำให้มาณพนันศึกษาคิดปะอะไรๆ ได้เลย

อาจารย์โย สุทธกัตตาใน สกโกติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจาก “อัย วิเสสชะของ มาณโวๆ
สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจาก มม สัมปทานใน พหุปกาโรๆ วิกติกัตตา
ใน โหติ, อห เหตุกัตตาใน สิขุษาเปสสามิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจาก น วิเสสชะของ
มาณวๆ การิตกัมมะใน สิขุษาเปสสามิ” อิติศัพท อากาละใน จินุเตตวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน วายมนุโต อปีศัพท อเปกชัตตะเข้ากับ วายมนุโตๆ อัพภันตกริยาของ
อาจารย์โย ต วิเสสชะของ มาณวๆ การิตกัมมะใน สิขุษาเปตุ กิณจิ วิเสสชะของ สิปปๆ
อวุตตกัมมะใน สิขุษาเปตุๆ ตุมัตถสัมปทานใน สกโกติ นศัพท ปฎิเสชะใน สกโกติ ๫

.....

๙๙. โส จิร วสิตวา เอกิ คาทปี อุกคณหิตุ อสกโกโนโต อุกกณจิตวา “คมิสสามิติ
อาจารย์โย อาปุจนิ ๫

โส (มาณโว) จิริ วสิตวา เอก คาทปี อุกคณหิตุ อสกุโกนโต อุกกณจิตวา “(อห) คมิสสามิติ อาจริย อปุจฉิ ฯ

โส (มาณโว) อ.มาณพนัน วสิตวา อยู่แล้ว จิริ สิ้นกาลยาวนาน อสกุโกนโต ไม่อาจอยู่ **อุกคณหิตุ** เพื่ออันเรียนเอา **คาทปี** แม้ซึ่งคาถา **เอก** หนึ่ง **อุกกณจิตวา** เปื่อหน่ายแล้ว **อปุจฉิ** อ้าลาแล้ว **อาจริย** ซึ่งอาจารย์ **อิติ** ว่า “(อห) อ.กระผม **คมิสสามิ** จักไป” **อิติ** ดังนี้ ฯ

มาณพนันอยู่สิ้นกาลนาน เมื่อไม่สามารถเพื่อจะเรียนแม้คาถาเดียว ก็เปื่อหน่าย จึง อ้าลาอาจารย์ว่า “กระผมจักไป”

โส วิเสสณะของ มาณโว ๆ สุทธกัตตาใน อปุจฉิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก จิริ อัจจันต-สังโยคะใน วสิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อสกุโกนโต เอก วิเสสณะของ คาทปี อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ คาทปี ๆ อวุตตกัมมะใน อุกคณหิตุ ๆ ตุมัตถสัมปทานใน อสกุโกนโต ๆ อัพภันตรกิริยาของ มาณโว อุกกณจิตวา ปุพพกาลกิริยาใน อปุจฉิ “อห สุทธกัตตา ใน คมิสสามิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน อปุจฉิ อาจริย อวุตต-กัมมะใน อปุจฉิ ฯ

๑๐๐. อาจริโย จินฺตลฺลิตฺติ “อัย มยฺหํ อูปการโก, ปณฺทิตถาวมสฺส ปจฺจาสีสามิ, น จ นฺ กาทํ สกุโกมิ, อวสฺสํ มยา อิมสฺส ปจฺจุปกาโร กาทพฺโพ, เอกมสฺส มนฺตํ พนฺธิตวา ทสฺสามิติ ฯ

อาจริโย จินฺตลฺลิตฺติ “อัย (มาณโว) มยฺหํ อูปการโก (โหติ), (อห) ปณฺทิตถาวํ อสฺส (มาณวสฺส) ปจฺจาสีสามิ, (อห) น จ นฺ (ปณฺทิตถาวํ) กาทํ สกุโกมิ, อวสฺสํ มยา อิมสฺส (มาณวสฺส) ปจฺจุปกาโร กาทพฺโพ, (อห) เอก อสฺส (มาณวสฺส) มนฺตํ พนฺธิตวา ทสฺสามิติ ฯ

อาจริโย อ.อาจารย์ **จินฺตลฺลิตฺติ** คิดแล้ว **อิติ** ว่า “อัย (มาณโว) อ.มาณพนัน **อูปการโก** เป็นผู้กระทำซึ่งอูปการะ **มยฺหํ** แก่เรา (โหติ) ย่อมเป็น, (อห) อ.เรา **ปจฺจาสีสามิ** ย่อมหวังเฉพาะ **ปณฺทิตถาวํ** ซึ่งความเป็นแห่งบัณฑิต **อสฺส (มาณวสฺส)** ของ มาณพนัน, **จ** แต่ว่า (อห) อ.เรา **น สกุโกมิ** ย่อมไม่อาจ **กาทํ** เพื่ออันกระทำ **นฺ (ปณฺทิตถาวํ)** ซึ่งความเป็นแห่งบัณฑิตนั้น, **ปจฺจุปกาโร** อ.อูปการตอบแทน **มยา**

อันเรา กาดพุโพ พึงกระทำ อิมสูส (มาณวสูส) แก่มาณพนี้ อวสูสึ แน่แท้, (อห) อ.เรา พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว เอกั มนฺตํ ซึ่งมนต์บทหนึ่ง ทสฺสามิ จักให้ อสูส (มาณวสูส) แก่มาณพนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

อาจารย์คิดว่า “มาณพนี้เป็นผู้ทำอุปการะแก่เรา, เราย่อมหวังความเป็นบัณฑิตของเขา, แต่เราก็ไม่สามารถเพื่อที่จะทำให้เขาเป็นบัณฑิตได้, เราควรทำอุปการะตอบแทนแก่มาณพนี้อย่างแน่แท้, เราผูกมนต์บทหนึ่ง จักให้แก่เขา”

อาจารย์ สุธกัถตาใน จินฺตลสิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก “อัย วิเสสนะของ มาณโวฯ สุธกัถตาใน โหติฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก มยฺหํ สัมปทานใน อุปการโกฯ วิกัถกัถตาใน โหติ, อหํ สุธกัถตาใน ปจฺจาสีสามิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก ปณฺทิตภาวํ อวุตตกัมมะใน ปจฺจาสีสามิ อสูส วิเสสนะของ มาณวสูสฯ สัมปทานใน ปจฺจาสีสามิ, จศัพฺพํ วิเสสชิตตะ อหํ สุธกัถตาใน สกฺโกมิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก นศัพฺพํ ปฏิเสธะใน สกฺโกมิ นํ วิเสสนะของ ปณฺทิตภาวํฯ อวุตตกัมมะใน กาดุฯ ตุมตถสัมปทาน ใน สกฺโกมิ, ปจฺจุปการโ วุตตกัมมะใน กาดพุโพฯ กิตตบทกัมมวจาก อวสูสึ กิริยา-วิเสสะใน กาดพุโพ มยา อนภิกัถกัถตาใน กาดพุโพ อิมสูส วิเสสนะของ มาณวสูสฯ สัมปทานใน กาดพุโพ, อหํ สุธกัถตาใน ทสฺสามิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก เอกั วิเสสนะของ มนฺตํ อสูส วิเสสนะของ มาณวสูสฯ สัมปทานใน ทสฺสามิ มนฺตํ อวุตตกัมมะใน พนฺธิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺสามิ” อิติศัพฺพํ อาการะใน จินฺตลสิ ฯ

๑๐๑. โส ตํ อรณฺณํ เนตฺวา “ฆณฺเฐสิ ฆณฺเฐสิ, กิการณา ฆณฺเฐสิ, อหํปี ตํ ชานามิ ชานามิติ อิมํ มนฺตํ พนฺธิตฺวา อุกฺคณฺหาเปนฺโต อนเกสตทฺขตฺตํ ปริวตฺตาเปตฺวา “ปณฺณายติ เตติ ปุจฺฉิตฺวา, “อาม ปณฺณายตีติ วุตฺเต, “ทนฺเชน นาม วายามํ กตฺวา ปคฺคณํ กตํ สิปปํ น ปลายตีติ อาจิกฺขิตฺวา มคฺคปริพฺพยํ ทตฺวา “คจฺฉ อิมํ มนฺตํ นิสฺสาย ชีวิสฺสสิ, อปลายนตฺถาย ปนฺสฺส นิจฺจํ สชฺฌายํ กเรยฺยาสีติ วตฺวา ตํ อญฺโยเชสิ ฯ

โส (อาจารย์) ตํ (มาณว) อรณฺณํ เนตฺวา “(ตฺว) ฆณฺเฐสิ (ตฺว) ฆณฺเฐสิ, (ตฺว) กิการณา ฆณฺเฐสิ, อหํปี ตํ ชานามิ (อห) ชานามิติ อิมํ มนฺตํ พนฺธิตฺวา (มาณว) อุกฺคณฺหาเปนฺโต (มนฺต) อนเกสตทฺขตฺตํ ปริวตฺตาเปตฺวา “(ตํ มนฺต) ปณฺณายติ เตติ ปุจฺฉิตฺวา, “อาม (ตํ มนฺต)

ปญญาบดี (วจน มาณเวณ) วุตเต, “ทนะเรน นาม (ปุคฺคเลน) วายามํ กตฺวา ปคฺคณํ กตํ
 สิปปํ น ปลายตีติ อจฺจชิตฺวา มคฺคปริพฺพยํ ทตฺวา “(ตุํ) คจฺจ, (ตุํ) อิมํ มนฺตํ นิสฺสาย
 ชีวิสฺสสิ, (ตุํ) อปลายนตฺถาย ปน อสฺส (มนฺตสฺส) นิจฺจํ สขฺฌายํ กเรยฺยาสีติ วตฺวา ตํ
 (มาณวํ) อโยเชสิ ๕

โส (อาจารย์) อ.อาจารย์นั้น เหตุว่า นำไปแล้ว ตํ (มาณวํ) ซึ่งมาณพนั้น อรรถ
 สู้ป่า พงฺกิตฺวา ผูกแล้ว อิมํ มนฺตํ ซึ่งมนต์นี้ อิติ ว่า “(ตุํ) อ.ท่าน ขมฺภุสิ ย่อม
 พยายาม (ตุํ) อ.ท่าน ขมฺภุสิ ย่อมพยายาม, (ตุํ) อ.ท่าน ขมฺภุสิ ย่อมพยายาม
 ก็กรรม เพราะเหตุอะไร, อหํปิ แม้อ.เรา ชานามิ ย่อมรู้ ตํ ซึ่งท่าน (อหํ) อ.เรา
 ชานามิ ย่อมรู้” อิติ ดังนี้ (มาณวํ) ยังมาณพ อุกคฺคณฺหาเปนฺโต ให้เรียนเอาอยู่
 (มนฺตํ) ยังมนต์ ปริวตฺตาเปตฺวา ให้เป็นไปรอบแล้ว อเนกสตกฺขตฺตํ ร้อยครั้งมิใช่
 หนึ่ง ปุจฺจิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตํ มนฺตํ) อ.มนต์นั้น ปญญาบดี ย่อมปรากฏ เต
 แก่เธอหรือ” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อาม ตรี (ตํ มนฺตํ) อ.มนต์นั้น
 ปญญาบดี ย่อมปรากฏ” อิติ ดังนี้ (มาณเวณ) อันมาณพ วุตเต กล่าวแล้ว,
 อจฺจชิตฺวา บอกแล้ว อิติ ว่า “สิปปํ อ.ศีลปะ ทนะเรน นาม (ปุคฺคเลน) วายามํ
 กตฺวา ปคฺคณํ กตํ อัน-อันบุคคล ชื่อว่าผู้เฒ่า กระทำแล้ว ซึ่งความพยายาม กระทำ
 แล้ว ให้เป็นคล่องแคล่ว น ปลายติ ย่อมไม่เลือนหายไป” อิติ ดังนี้ ทตฺวา ให้แล้ว
 มคฺคปริพฺพยํ ซึ่งเสบียงในหนทาง วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุํ) อ.เธอ คจฺจ จง
 ไป, (ตุํ) อ.เธอ นิสฺสาย อาศัยแล้ว อิมํ มนฺตํ ซึ่งมนต์นี้ ชีวิสฺสสิ จักเป็นอยู่, ปน
 แต่ว่า (ตุํ) อ.เธอ กเรยฺยาสี พึงกระทำ สขฺฌายํ ซึ่งการสาธยาย นิจฺจํ เป็นนิตย์
 อปลายนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การไม่เลือนหายไป อสฺส (มนฺตสฺส) แห่งมนต์นั้น”
 อิติ ดังนี้ อโยเชสิ ส่งไปแล้ว ตํ (มาณวํ) ซึ่งมาณพนั้น ๕

อาจารย์นั้นนำมาณพนั้นไปยังป่า ผูกมนต์นี้ว่า “ขมฺภุสิ ขมฺภุสิ, ก็กรรม ขมฺภุสิ,
 อหํปิ ตํ ชานามิ ชานามิ” แล้วให้มาณพเรียน ให้รำมนต์หลายร้อยครั้ง แล้วถาม
 ว่า “มนต์ปรากฏแก่เธอหรือยัง” เมื่อมาณพตอบว่า “ครับ มนต์ย่อมปรากฏ”, จึงบอก
 ว่า “ศีลปะที่กรรมด่าว่าคนเฒ่าทำความพยายามแล้วทำให้คล่องแคล่ว ย่อมไม่เลือน
 หายไป” แล้วให้เสบียงสำหรับเดินทาง กล่าวว่ “เธอจงไป, จงอาศัยมนต์นี้เลี้ยงชีพ,
 แต่เธอพึงทำการสาธยายเป็นประจำเพื่อประโยชน์แก่การไม่เลือนหายไปแห่งมนต์

นั้น” ดังนี้แล้ว ก็ส่งมาณพนั้นไป

โส วิเสสนะของ อาจารย์โยจ สุทธกัตตานิ อุโยเชสิจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะ
 ของ มาณว์จ อุตตกัมมะใน เนตฺวา อรณฺณํ สัมปาปฺณียกัมมะใน เนตฺวาจ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน พนฺธิตฺวา “ตฺวํ สุทธกัตตานิ ฆณฺเณสิจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ตฺวํ สุทธกัตตานิ
 ใน ฆณฺเณสิจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก, ตฺวํ สุทธกัตตานิ ฆณฺเณสิจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก
 ก็การณฺหา เหตุใน ฆณฺเณสิ, อปิตฺทํ อเปกขิตฺถะเข้ากับ อหํจ สุทธกัตตานิ ชานามิจ
 อาชยاتبทกัตตฺวาจก ตํ อุตตกัมมะใน ชานามิ อหํ สุทธกัตตานิ ชานามิจ
 อาชยاتبทกัตตฺวาจก” อิตฺตํ สฺรูปะใน อิมํ มนฺตํ อิมํ วิเสสนะของ มนฺตํจ อุตต-
 กัมมะใน พนฺธิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกคฺคฺหาเปนฺโต มาณว์ การิตกัมมะใน
 อุกคฺคฺหาเปนฺโตจ อปฺพันฺตรกิริยาของ อาจารย์โย มนฺตํ การิตกัมมะใน ปรีวตฺตาเปตฺวา
 อเนกสตกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสนะใน ปรีวตฺตาเปตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา
 “ตํ วิเสสนะของ มนฺตํ สุทธกัตตานิ ปณฺณายติจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก เต สัมปทาน
 ใน ปณฺณายติ” อิตฺตํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาจิกฺขิตฺวา “อาม
 สัมปฺปิฉนฺตถะ ตํ วิเสสนะของ มนฺตํจ สุทธกัตตานิ ปณฺณายติจ อาชยاتبทกัตตฺ-
 วาจก” อิตฺตํ สฺรูปะใน วจเนจ ลักขณะใน วุตฺเตจ ลักขณกิริยา มาณเวน
 อนภิตกัตตานิ วุตฺเต, “กตํ วิเสสนะของ สิปปํจ สุทธกัตตานิ ปลายติจ อาชยاتب-
 ทกัตตฺวาจก นามตฺทํ สันฺญาชิตฺถะเข้ากับ ทนฺเชนจ วิเสสนะของ ปุคฺคฺเลนจ
 อนภิตกัตตานิ กตํ วายามํ อุตตกัมมะใน กตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตํ ปคฺคฺณ
 วิกิตกัมมะใน กตํ นตฺทํ ปฏฺธิเสธะใน ปลายติ” อิตฺตํ อากาเรใน อาจิกฺขิตฺวาจ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา มคฺคฺปริพฺพยํ อุตตกัมมะใน ทตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 วตฺวา “ตฺวํ สุทธกัตตานิ คจฺจจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก, ตฺวํ สุทธกัตตานิ ชีวิสฺสสิจ
 อาชยاتبทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ มนฺตํจ อุตตกัมมะใน นิสฺสายจ สมานกาล-
 กิริยาใน ชีวิสฺสสิ, ปนตฺทํ วิเสสชิตฺถะ ตฺวํ สุทธกัตตานิ กเรยฺยาสิจ อาชยاتبท
 กัตตฺวาจก อปลายนตฺถาย สัมปทานใน กเรยฺยาสิจ อสฺส วิเสสนะของ มนฺตฺสฺสจ
 สามีสัมพันธะใน อปลายนตฺถาย นิจจํ กิริยาวิเสสนะใน กเรยฺยาสิจ สชฺฌายํ อุตต-
 กัมมะใน กเรยฺยาสิจ” อิตฺตํ อากาเรใน วตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุโยเชสิ
 ตํ วิเสสนะของ มาณว์จ อุตตกัมมะใน อุโยเชสิ ๕

๑๐๒. อถสูส พาราณสีสมุปรตตกาเล “ปุตุโต เม สิปปิ สิทธิชิตวา อากโตติ มาตา มหาสกุการสมุมานมกาสิ ๕

อถ อสูส (มาณวสูส) พาราณสีสมุปรตตกาเล “ปุตุโต เม สิปปิ สิทธิชิตวา อากโตติ (จินตเนน) มาตา มหาสกุการสมุมาน อากสิ ๕

อถ ครั้งนั้น มาตา อ.มารดา อากสิ ได้กระทำแล้ว มหาสกุการสมุมาน ซึ่งสักการะ และสัมนานะอันใหญ่ (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “ปุตุโต อ.บุตร เม ของเรา สิทธิชิตวา เรียนเอาแล้ว สิปปิ ซึ่งศิลาปะ อากโต มาแล้ว” อิติ ดังนี้ พาราณสี-สมุปรตตกาเล ในกาลเป็นที่ถึงพร้อมแล้วซึ่งเมืองพาราณสี อสูส (มาณวสูส) แห่ง มาณพนัน ๕

ที่นั้น มารดาได้ทำสักการะและสัมนานะอันใหญ่ด้วยคิดว่า “บุตรของเราศึกษาศิลาปะ กลับมาแล้ว” ในเวลาที่มาณพนันกลับมาถึงเมืองพาราณสี

อถ กาลสัตตมี มาตา สุทธกัตตาใน อากสิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก อสูส วิเสสนะ ของ มาณวสูส๑ สามีสัมพันธะใน พาราณสีสมุปรตตกาเล๑ กาลสัตตมีใน อากสิ “ปุตุโต สุทธกัตตาใน อากโต๑ กิตบทกัตตวาจาก เม สามีสัมพันธะใน ปุตุโต สิปปิ อวุตตกัมมะใน สิทธิชิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อากโต” อิติศัพท์ สรุปะใน จินตเนน๑ ภาระใน อากสิ มหาสกุการสมุมาน อวุตตกัมมะใน อากสิ ๕

๑๐๓. ตทา พาราณสีราชา “อตุถิ นุ โข เม กายกมมาทิสู โกจิ โทโสติ ปจจเวกขนุโต อตุตโน อรุจจนกั กิณจิจิ กมม อทิสวา “อตุตโน วชชุนนาม อตุตโน น ปณณายติ, ปเรส ปณณายติ; นาครานัน ปริคคณหิสูสามิติ จินเตตวา สายั อณณาทกเวเสน นิกุขมิตวา “สายมาสั ภูณชิตวา นิสินนมนุสุสานัน กถาสลลาโป นาม นานปปรการโก โหติ, สจาห อธมเมน รชช กาเรมิ, ‘ปาเปเน อธมมิกรณณา ทณทพลิตาที่หิ หตมहाति วกุขนุติ, สเจ ธมเมน กาเรมิ, ‘ที่มายุโก โน โหตุ ราชชาติอาที่นิ วตุวา มม คุณัน กเถสุสนตีติ เตส เตส เคหานัน ภิตติอนุสาเรณ วิจิริ ๕

ตทา พาราณสีราชา “อตุถิ นุ โข เม กายกมมาทิสู (กมเมสุ) โกจิ โทโสติ ปจจเวกขนุโต อตุตโน อรุจจนกั กิณจิจิ กมม อทิสวา “อตุตโน วชชุนนาม อตุตโน น ปณณายติ, ปเรส

(ชานน) ปญญาติ; (อห) นาคราน (ปวตตี) ปรีคณฺหิสฺสามิติ จินฺเตตฺวา สายํ (เกนจิ) อญฺญาตกเวเสน นิกฺขมิตฺวา “สายมาสํ ภูยฺชิตฺวา นิสินฺนมฺหุสฺसानํ กถาสลฺลาโป นาม นานปฺปการโก โหติ, สเจ อหํ (ปฺคุคฺล) อธฺมเมณ รชฺชํ การเมมิ, (มฺหุสฺสา) ‘(มย) ปาเปณ อธฺมมิกฺรณฺญา ทณฺฑทฺพลีอาทึหิ (กมฺเมหิ) หตา อมฺหาติ วกฺขณฺติ, สเจ (อหํ ปฺคุคฺล) ธฺมเมณ การเมมิ, (ชนา) ‘ทึชฺมายุโก โน โหตุ ราชาทิอาทึหิ (วจนานิ) วตฺวา มม คุณฺํ กเถสฺสนฺหิตฺติ (จินฺเตตฺวา) เตสํ เตสํ เคหานํ ภิตฺติอนฺุสาเรณ วิจริ ๕

ตทา ในกาลนั้น พาราณสีราชา อ.พระราชารู้เป็นผู้ใหญ่ในเมืองพาราณสี ปจฺจเวกฺขณฺโถ ตฺรณพิจารณาอยู่ อิติ ว่า “โทโส อ.โทษ โภจิ ไรๆ (กมฺเมสฺ) ในกรรม ท. กายกมฺมาทิสฺสุ มีกายกรรมเป็นต้น เม ของเรา อตฺถิ หุ โข มีอยู่หรือหนอแล” อิติ ดั่งนี้ อทิสฺวา ไม่ทฺรณเห็นแลแล้ว ภิกฺขุจิกิ กมฺมํ ซึ่งกรรมอะไรๆ อรุจฺจนกํ อันไม่น่า พอพระทัย อตฺตโน ของพระองค์ จินฺเตตฺวา ทฺรณดําริแลแล้ว อิติ ว่า “วชฺชํ นาม ชื่อ อ.โทษ อตฺตโน ของตน น ปญญาติ ย่อมไม่ปรากฏ อตฺตโน แก่ตน, ปญญาติ ย่อมปรากฏ ปเรสํ (ชานน) แก่ชน ท. เหล่าอื่น; (อห) อ.เรา ปรีคณฺหิสฺสามิติ จักกำหนดจับ (ปวตตี) ซึ่งความเป็นไป นาคราน ของชาวเมือง ท.” อิติ ดั่งนี้ นิกฺขมิตฺวา เสตฺจออกไปแล้ว (เกนจิ) อญฺญาตกเวเสน ด้วยเพศ อันใครๆ ไม่รู้ แลแล้ว สายํ ในเวลาเย็น (จินฺเตตฺวา) ทฺรณดําริแลแล้ว อิติ ว่า “กถาสลฺลาโป นาม ชื่อ อ.การสนทนาด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว สายมาสํ ภูยฺชิตฺวา นิสินฺนมฺหุสฺसानํ ของมนุษย์ผู้หนึ่งบริโภคแล้ว ท. ซึ่งอาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเย็น นานปฺปการโก เป็นการสนทนามีประการต่างๆ โหติ ย่อมเป็น, สเจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา (ปฺคุคฺล) ยังบุคคล การเมมิ ย่อมให้กระทำ รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชธา อธฺมเมณ โดย มิใช่ธรรมไซ้, (มฺหุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. วกฺขณฺติ จักกล่าว อิติ ว่า ‘(มย) อ.เรา ท. ปาเปณ อธฺมมิกฺรณฺญา หตา เป็นผู้- อันพระราชารู้ไม่ทฺรณตั้งอยู่แลแล้วในธรรม ผู้ชั่ว- ขจัดแลแล้ว (กมฺเมหิ) ด้วยกรรม ท. ทณฺฑทฺพลีอาทึหิ มีอาชญาและพลีกรรมเป็นต้น อมฺหุ ย่อมเป็น’ อิติ ดั่งนี้, สเจ ถ้าว่า (อห) อ.เรา (ปฺคุคฺล) ยังบุคคล การเมมิ ย่อม ให้กระทำ ธฺมเมณ โดยธรรมไซ้, (ชนา) อ.ชน ท. วตฺวา กล่าวแลแล้ว (วจนานิ) ซึ่ง คำ ท. อิติอาทึหิ มีคำเป็นต้นว่า ‘ราชา อ.พระราชารู้ โน ของ เรา ท. ทึชฺมายุโก เป็น ผู้มีพระชนมายุยืนยาว โหตุ ขอจงเป็น’ อิติ ดั่งนี้ กเถสฺสนฺหิตฺติ จักกล่าว คุณฺํ ซึ่งคุณ มม ของเรา” อิติ ดั่งนี้ วิจริ เสตฺจเที่ยวไปแลแล้ว ภิตฺติอนฺุสาเรณ ตามแนวแห่งฝาราเรือน

เตลี เตลี เคหาน์ แห่งเรือน ท. เหล่านั้น ๆ

ในคราวนั้น พระราชาผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสีทรงพิจารณาอยู่ว่า “โทษอะไรๆ ในกรรมทั้งหลายมีกายกรรมเป็นต้นของเรามีอยู่หรือไม่หนอ” ไม่ทรงเห็นกรรมอะไรๆ ที่ไม่นำพอพระทัยของพระองค์ จึงดำริว่า “ธรรมดาว่าโทษของตัวเอง ย่อมไม่ปรากฏแก่ตนเอง, ย่อมปรากฏแก่ชนเหล่าอื่น, เราจะกำหนดจับความเป็นไปของชาวเมือง” เสด็จออกด้วยเพศที่ใครๆ ก็ไม่รู้ในเวลาเย็น ทรงดำริว่า “ธรรมดาว่าการสนทนาด้วยคำกล่าวของพวกมนุษย์ผู้หนึ่งบริโภคอาหารเย็น เป็นการสนทนามีประการต่างๆ, ถ้าเราครองราชย์โดยไม่เป็นธรรมไซ้, พวกมนุษย์จักพากันกล่าวว่า ‘พวกเราถูกพระราชาผู้ไม่ประกอบด้วยธรรม ผู้ชั่ว ขจัดแล้วด้วยกรรมทั้งหลายมีอาชญาและพลิกรรมเป็นต้น’, ถ้าเราครองราชย์โดยธรรมไซ้, พวกชนพากันกล่าวคำเป็นต้นว่า ‘ขอพระราชทานของพวกเรา จงมีพระชนมายุยืนยาว’ ดังนี้ จักกล่าวคุณของเรา” ดังนี้ เสด็จเที่ยวไปตามแนวแห่งฝาเรือนเหล่านั้นๆ

ดทา กาลสัตตมี พาราณสีราชา สุทกัตตาใน วิจริๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “โกจิ วิเสสนะของ โทโสๆ สุทกัตตาใน อตถิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก นุศัพท์ สังกัปปัตถะ โขศัพท์ วจนาลังการะ เม สามีสัมพันธะใน โทโส ภายกมมาทิสู วิเสสนะของ กมเมสุๆ วิสยาธาระใน โกจิ โทโส” อิตติศัพท์ อาการะใน ปจจเวกขนุโตๆ อัปกันตร-กิริยาของ พาราณสีราชา อตตโน สามีสัมพันธะใน อรุจจนกัๆ กิติ กิณจิ กิติ วิเสสนะของ กมมิงๆ อวุตตกัมมะใน อทิสวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “นามศัพท์ สัญญา-โชตกะเข้ากับ วชชัๆ สุทกัตตาใน ปณณายติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อตตโน สามีสัมพันธะใน วชชั อตตโน สัมปทานใน ปณณายติ นศัพท์ ปฏิสะระใน ปณณายติ, ปเรสั วิเสสนะของ ชนนานิงๆ สัมปทานใน ปณณายติ; อหิ สุทกัตตาใน ปริคคณหิสสามิงๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก นาครานัง สามีสัมพันธะใน ปวตตีๆ อวุตตกัมมะใน ปริคคณหิสสามิง” อิตติศัพท์ อาการะใน จินเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิขุมิตวา สายั กาลสัตตมีใน นิขุมิตวา เกนจิ อนภิตกัตตาใน อณณาทก- อณณาทกเวเสน กระณะใน นิขุมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ กถาสลลาไปๆ สุทกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก สายมาสิ อวุตตกัมมะใน ภูยชิตวาๆ สมานกาลกิริยาใน นิสินน- นิสินนมนุสสานัง สามีสัมพันธะใน กถาสลลาไป

นานอุปการโก วิคติกัตตานิ โหติ, สเจ ปริกัปปัตถะ อหิ เหตุกัตตานิ การเม็ญ
 อาชยาตบพเหตุกัตตวาจก ปุคฺคัล การิตกัมมะเน การเม็ อชฺมเมเน ตติยาวิเสสเนเน
 การเม็ รชช อวุตตกัมมะเน การเม็, มนุสฺสา สุทฺธกัตตานิ วกฺขณฺติฯ อาชยาตบพ
 กัตตวาจก ‘มยฺ สุทฺธกัตตานิ อมฺหฯ อาชยาตบพกัตตวาจก ปาเปเน วิเสสเนชของ
 อชฺมมิกฺรณฺญาฯ อนภิกิตกัตตานิ หตา ทณฺฑพฺลิตาทีหิ วิเสสเนชของ กมฺเมหิฯ
 กฺรณฺเเน หตาฯ วิคติกัตตานิ อมฺห’ อิตฺตํพท อากาเรเน วกฺขณฺติ, สเจ ปริกัปปัตถะ
 อหิ เหตุกัตตานิ การเม็ญ อาชยาตบพเหตุกัตตวาจก ปุคฺคัล การิตกัมมะเน การเม็
 อชฺมเมเน ตติยาวิเสสเนเน การเม็, ชนา สุทฺธกัตตานิ กเถสฺสนฺติฯ อาชยาตบพ
 กัตตวาจก ‘ราชา สุทฺธกัตตานิ โหตุฯ อาชยาตบพกัตตวาจก ทีชฌายุกโก วิคติกัตต
 นิ โหตุ โน สามีสัมพันธะเนราชา’ อิตฺตํพท สฺรุปะเน อาทิณี วจนาณี อาทิณี วิเสสเน
 ชของ วจนาณีฯ อวุตตกัมมะเน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาเน กเถสฺสนฺติ มม สามีสัมพันธะ
 เน กุณฺเญฯ อวุตตกัมมะเน กเถสฺสนฺติ” อิตฺตํพท อากาเรเน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 เน วิจฺริ เตสฺ สอบบท วิเสสเนชของ เคหาณฺเญ สามีสัมพันธะเน ภิตฺติอนุสारेณฯ ตติยา
 วิเสสเนเน วิจฺริ ฯ

.....
 .....

๑๐๔. ตสฺมี ชเณ อุมฺมงฺคโจรา ทฺวิณฺโณ เคหาณฺ อนฺตเร อุมฺมงฺคํ ภินฺทฺหนฺติ เอกอุมฺมงฺคเณว
 เทว เคหาณี ปวิสฺนตฺถาย ฯ

ตสฺมี ชเณ อุมฺมงฺคโจรา ทฺวิณฺโณ เคหาณฺ อนฺตเร อุมฺมงฺคํ ภินฺทฺหนฺติ เอกอุมฺมงฺคเณ เอว เทว
 เคหาณี ปวิสฺนตฺถาย ฯ

ตสฺมี ชเณ ในขณะนั้น **อุมฺมงฺคโจรา** อ.โจรผู้ทำลายแล้วซึ่งอุโมงค์ ท. **ภินฺทฺหนฺติ** ย่อม
 ทำลาย **อุมฺมงฺคํ** ซึ่งอุโมงค์ **อนฺตเร** ในระหว่าง **เคหาณฺ** แห่งเรือน ท. **ทฺวิณฺโณ** สอง
ปวิสฺนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การเข้าไป **เคหาณี** สู่เรือน ท. **เทว** สอง **เอก-**
อุมฺมงฺคเณ เอว โดยอุโมงค์เดียวกันนั้นเกี่ยว ฯ

ในขณะนั้น พวกโจรผู้ทำลายอุโมงค์ กำลังทำลายอุโมงค์ในระหว่างเรือนสองหลัง เพื่อ
 ต้องการจะเข้าไปยังเรือนทั้งสองหลัง โดยอุโมงค์เดียวกันนั้นแหละ

ตสุมิ วิเสสนะของ ขณเฑาะว์ กาลสัตตตมึใน ภินุทนต์ อุมมุงคโจรา สุททกัตตาใน ภินุทนต์
อาชยาตบทกัตตวาจาก ทูวินัน วิเสสนะของ เคหานัน สามีสัมพันธะใน อนตเร
วิสยาธาระใน ภินุทนต์ อุมมุงค อุตตตกัมมะใน ภินุทนต์ เอวคัพท อวธารณะเข้า
กับ เอกอุมมุงเคนๆ ตติยาวิเสสนะใน ปวิสสนตถาย เทว วิเสสนะของ เคหานัน
สัมปาปญญีกัมมะใน ปวิสสนตถายๆ สัมปทานใน ภินุทนต์ ฯ

๑๐๕. ราชชา เต ทิสวา เคหจฉายาย อฏฐาลิ ฯ

ราชชา เต (โจเร) ทิสวา เคหจฉายาย อฏฐาลิ ฯ

ราชชา อ.พระราชชา ทิสวา ทรงเห็นแล้ว เต (โจเร) ซึ่งโจร ท. เหล่านั้น อฏฐาลิ ได้
ประทับยืนแล้ว เคหจฉายาย ที่เงาแห่งเรือน ฯ

พระราชชาทรงเห็นพวกโจรเหล่านั้น ได้ประทับยืนอยู่ที่เงาของเรือน

ราชชา สุททกัตตาใน อฏฐาลิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เต วิเสสนะของ โจเรๆ อุตตต-
กัมมะใน ทิสวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อฏฐาลิ เคหจฉายาย วิสยาธาระใน อฏฐาลิ ฯ

๑๐๖. เตสึ อุมมุงค ภินุทิตวา เคห ปวิสิตวา ภณฺทาน โอลโลกนกาล มาณโว
ปพฺพชฺฌิตวา ตํ มนฺตํ สชฺฌายนฺโต “อฏฐาลิ อฏฐาลิ, กิการณา อฏฐาลิ; อหฺปิ ตํ
ชานามิ ชานามิติ อาห ฯ

เตสึ (โจราน) อุมมุงค ภินุทิตวา เคห ปวิสิตวา ภณฺทาน โอลโลกนกาล มาณโว
ปพฺพชฺฌิตวา ตํ มนฺตํ สชฺฌายนฺโต “(ตุว) อฏฐาลิ (ตุว) อฏฐาลิ, (ตุว) กิการณา อฏฐาลิ; อหฺปิ ตํ
ชานามิ (อห) ชานามิติ อาห ฯ

माणโว อ.माणพ ปพฺพชฺฌิตวา ตื่นขึ้นแล้ว สชฺฌายนฺโต เมื่อสาธยาย ตํ มนฺตํ ซึ่ง
มนต์นั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน อฏฐาลิ ย่อมพยายาม (ตุว) อ.ท่าน
อฏฐาลิ ย่อมพยายาม, (ตุว) อ.ท่าน อฏฐาลิ ย่อมพยายาม กิการณา เพราะเหตุอะไร,
อหฺปิ แม้อ.เรา ชานามิ ย่อมรู้ ตํ ซึ่งท่าน (อห) อ.เรา ชานามิ ย่อมรู้” อิติ ดังนี้
เตสึ (โจราน) อุมมุงค ภินุทิตวา เคห ปวิสิตวา ภณฺทาน โอลโลกนกาล ในกาล
เป็นที่- ทำลาย ซึ่งอุโมงค์ แล้วจึงเข้าไปสู่เรือน -แล้วจึงแลดู ซึ่งภณฺทชะ ท. แห่งโจร ท.

เหล่านั้น ๆ

มาณพตื้นขึ้น เมื่อสาธยายมนต์นั้น จึงกล่าวว่า “ท่านยอมพยายาม ท่านยอมพยายาม, ท่านยอมพยายามเพราะเหตุอะไร, แม้เรายอมรู้ท่าน เรายอมรู้” ดังนี้ ในเวลาเป็นที่ ทำลายอุโมงค์แล้วจึงเข้าไปยังเรือน แล้วแลดูภักทกะทั้งหลาย ของพวกโจรเหล่านั้น

มาณโว สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสนะของ โจรान์ฯ สามีสัมพันธะใน โอลอกน- อุมมุงค์ อุตตกัมมะใน ภินฺทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา เตหํ สัมปาปุณฺเญยกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โอลอกน- ฆณฺฑานํ ญฺฐูริอุตตกัมมะใน โอลอกน- โอลอกนกาเล กาลสัตตมีใน อาห ปพฺพุตฺติตฺวา ปุพพ- กาลกิริยาใน สขุฌายนฺโต ตํ วิเสสนะของ มนฺตํฯ อุตตกัมมะใน สขุฌายนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ มาณโว “ตฺวํ สุทรกัตตานิ ฆณฺเฐสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตฺวํ สุทรกัตตานิ ฆณฺเฐสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตฺวํ สุทรกัตตานิ ฆณฺเฐสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็การณา เหตุไฉน ฆณฺเฐสิ, อปีศัพทํ อเปกขัตตเถเข้ากับ อหํฯ สุทรกัตตานิ ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ อุตตกัมมะใน ชานามิ อหํ สุทรกัตตานิ ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๑๐๗. เต ตํ สุตฺวา “อิมินา กิรมฺห ฆาตา, อิทานิ โน นาเสสฺสตีติ นีวตฺถวตฺถานิปิ ฉนฺทเตตฺวา ภีตา สมฺมุขสมฺมุขญฺจาเนเนว ปลายีสุ ฯ

เต (โจรา) ตํ (มนฺตํ) สุตฺวา “(มยฺ) อิมินา (มาณเวณ) กิร อมฺห ฆาตา, (อຍฺ มาณโว) อิทานิ โน นาเสสฺสตีติ (จินฺเตตฺวา อตฺตนา) นีวตฺถวตฺถานิปิ ฉนฺทเตตฺวา ภีตา สมฺมุขสมฺมุขญฺจาเนเนว ปลายีสุ ฯ

เต (โจรา) อ.โจร ท. เหล่านั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (มนฺตํ) ซึ่งมนต์นั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า (มยฺ) อ.เรา ท. อิมินา (มาณเวณ) ฆาตา เป็นผู้ อันมาณพนี้ รู้แล้ว อมฺห ย่อมเป็น, (อຍฺ มาณโว) อ.มาณพนี้ โน ยังเรา ท. นาเสสฺสติ จักให้ฉิบหาย อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ฉนฺทเตตฺวา ทั้งแล้ว (อตฺตนา) นีวตฺถวตฺถานิปิ แม้ซึ่งผ้า อันตน นุ่งแล้ว ท. ภีตา กลัวแล้ว ปลายีสุ หนีไปแล้ว สมฺมุข-

สมมุขภูจําเนน เอว โดยที่ทั้งมีหน้าพร้อมทั้งมีหน้าพร้อมนั้นเกี่ยว ๆ

พวกโจรเหล่านั้นฟังมนต์นั้นแล้ว คิดว่า “ได้ยินว่า พวกเราถูกมาณพนี้รู้แล้ว, บัดนี้ มาณพนี้จักทำให้พวกเราฉิบหาย” ดังนี้ จึงทิ้งแม่ผ้าที่ตนนุ่งแล้วทั้งหลาย กลัวแล้วพากันหนีไปโดยที่ทั้งตรงหน้าทั้งตรงหน้านั้นแหละ

เต วิเสสณะของ โจรารุ สุทรกัตตาใน ปลายีสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสณะของ มนุํฏ อวุตตกัมมะใน สุตุวารุ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตุวารุ “กิริศัพทํ อนุสสวนํตถะ มยํ สุทรกัตตาใน อมฺหะ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิมินา วิเสสณะของ มาณเวณฺญ อนุภิกิตกัตตาใน ฉาตาญ วิกตีกัตตาใน อมฺห, อยํ วิเสสณะของ มาณโวญ เหตุกัตตา ใน นาเสสฺสตีญ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก อิทานิ กาลสํตตมีใน นาเสสฺสตี โน การิตกัมมะใน นาเสสฺสตี” อิติศัพทํ อากาละใน จินฺเตตุวารุ ปุพพกาลกิริยาใน ฉนฺทเหตุวารุ อตุตนา อนุภิกิตกัตตาใน นีวตุถ- อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ นีวตุถวตุถานีญ อวุตตกัมมะใน ฉนฺทเหตุวารุ ปุพพกาลกิริยาใน ฎีตาญ วิเสสณะของ โจรารุ เอวศัพทํ อวชารณะเข้ากับ สมมุขสมมุขภูจําเนนญ ตติยาวิเสสณะใน ปลายีสุ ๆ

.....
๑๐๘. ราชา เต ปลายนฺเต ทิสฺวา อิตฺรสุส จ มนุํฏ สชฺชฌายนฺตสุส สทฺทํ สุตุวารุ นาครานํ ปรีคฺคณฺหิตฺวา นีเวสนํ ปาวีสี; วิภาตาย ปน รตฺติยา ปาโต ว เอกํ ปุริสํ ปกุโกสิตุวารุ อาห “คจฺจ ภาณ อสุกวีถียํ อสุกฺสุมี นาม เคเห อุมฺมจฺโค ภินฺโน, ตตฺถ ตกฺกสิลโต สิปฺปํ อุกฺคณฺหิตฺวา อากตฺมาณโว อตุถิ, ตํ อานะหีติ ฯ

ราชา เต (โจเร) ปลายนฺเต ทิสฺวา อิตฺรสุส (มาณวสุส) จ มนุํฏ สชฺชฌายนฺตสุส สทฺทํ สุตุวารุ นาครานํ (ปวตุตี) ปรีคฺคณฺหิตฺวา นีเวสนํ ปาวีสี; วิภาตาย ปน รตฺติยา, (ราชา) ปาโต ว เอกํ ปุริสํ ปกุโกสิตุวารุ อาห “(ตุว) คจฺจ ภาณ, (โจเรหิ) อสุกวีถียํ อสุกฺสุมี นาม เคเห อุมฺมจฺโค ภินฺโน, ตตฺถ (เคเห) ตกฺกสิลโต สิปฺปํ อุกฺคณฺหิตฺวา อากตฺมาณโว อตุถิ, (ตุว) ตํ (มาณว) อานะหีติ ฯ

ราชา อ.พระราชา ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว เต (โจเร) ซึ่งโจร ท. เหล่านั้น ปลายนฺเต ผู้หนีไปอยู่ จ ด้วย สุตุวารุ ทรงสดับแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง อิตฺรสุส (มาณวสุส) ของ

มาณพนอกนี้ **สขุฉายนุตสูส** ผู้สาธยายอยู่ **มนต์** ซึ่งมนต์ จ ด้วย **ปริคคณหิตวา** ทรงกำหนดจับแล้ว (**ปวตฺตี**) ซึ่งความเป็นไป **นาคราน** ของชาวเมือง ท. **ปาวิสี** ได้เสด็จเข้าไปแล้ว **นิเวสน** สูพระราชนิเวศน์, **ปน** ก็ **รตฺติยา** ครั้นเมื่อราตรี **วิภาตยา** สว่างแล้ว, (**ราชา**) อ.พระราช **ปกุโกสิตฺวา** ตรัสเรียกแล้ว **เอก** **ปฺริส** ซึ่งบุรุษคนหนึ่ง **ปาโตว** ในเวลาเช้าเที่ยว **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**ภณ** **ณะพนาย** (**ตุ**) อ.เธอ **คจฺจ** จงไป, **อุมฺมงโค** อ.อุโมงค์ **เคเห** ในเรือน **อสุกฺสฺมิ** **นาม** ชื่อโน้น **อสุกฺวิถีย** ในถนนโน้น (**โจเรหิ**) **อันโจร** ท. **ภินฺโน** ทำลายแล้ว, **ตฺกฺกสิลโต** **สิปฺปี** **อฺคฺคณหิตวา** **อาคตฺมาณโว** อ.มาณพผู้ เรียนเอาแล้ว ซึ่งศิลปะ จากเมืองตักกสิลา มาแล้ว **อตุถิ** มีอยู่ **ตตุถ** (**เคเห**) ในเรือนนั้น, (**ตุ**) อ.เธอ **อาเนหิ** จงนำมา **ต** (**มาณว**) ซึ่งมาณพนั้น” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พระราชาทรงเห็นพวกโจรเหล่านั้นผู้กำลังหนีไป และทรงสดับเสียงของมาณพนอกนี้ ผู้กำลังสาธยายมนต์อยู่ ทรงกำหนดจับความเป็นไปของชาวเมืองทั้งหลายแล้ว ได้เสด็จเข้าไปยังพระราชนิเวศน์, ก็เมื่อราตรีสว่างแล้ว พระราชาตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่ง แต่เข้าตรู ตรัสว่า “**ณะพนาย** เธอจงไป, พวกโจรได้ทำลายอุโมงค์ที่เรือนหลังชื่อโน้น ที่ถนนโน้น, มาณพผู้เรียนศิลปะจากเมืองตักกสิลาแล้วกลับมา มีอยู่ที่เรือนหลังนั้น, เธอจงนำมาณพนั้นมา”

ราชา **สุทฺทกัตฺตา** ใน **ปาวิสี** ๑ **อาชย** ๒ **ตบ** ๓ **ทกัตฺตา** ๔ **จก** ๕ **เต** ๖ **วิเสสน** ๗ **ของ** ๘ **โจเร** ๙ **อฺตุต** ๑๐ **กัมมะ** ๑๑ **ใน** ๑๒ **ทิสฺวา** ๑๓ **ปฺลายน** ๑๔ **เต** ๑๕ **วิเสสน** ๑๖ **ของ** ๑๗ **โจเร** ๑๘ **ทิสฺวา** ๑๙ **ปฺพพ** ๒๐ **กาลี** ๒๑ **กิริยา** ๒๒ **ใน** ๒๓ **สุตฺวา** ๒๔ **อิตร** ๒๕ **สฺส** ๒๖ **วิเสสน** ๒๗ **ของ** ๒๘ **มาณว** ๒๙ **สฺส** ๓๐ **สาม** ๓๑ **ิสัม** ๓๒ **พัน** ๓๓ **ระ** ๓๔ **ใน** ๓๕ **สทฺ** ๓๖ **ท** ๓๗ **จศ** ๓๘ **พ** ๓๙ **ท** ๔๐ **ปท** ๔๑ **สมุ** ๔๒ **จย** ๔๓ **ัตถ** ๔๔ **ะ** ๔๕ **เข้า** ๔๖ **กับ** ๔๗ **เต** ๔๘ **ปฺลายน** ๔๙ **เต** ๕๐ **ทิสฺวา** ๕๑ **และ** ๕๒ **อิตร** ๕๓ **สฺส** ๕๔ **มน** ๕๕ **ต์** ๕๖ **สขุ** ๕๗ **ฉาย** ๕๘ **นุต** ๕๙ **สูส** ๖๐ **สท** ๖๑ **ท** ๖๒ **สุ** ๖๓ **ตฺวา** ๖๔ **มน** ๖๕ **ต์** ๖๖ **อฺตุต** ๖๗ **กัม** ๖๘ **มะ** ๖๙ **ใน** ๗๐ **สขุ** ๗๑ **ฉาย** ๗๒ **นุต** ๗๓ **สูส** ๗๔ **วิ** ๗๕ **เส** ๗๖ **สน** ๗๗ **ของ** ๗๘ **มาณว** ๗๙ **สฺส** ๘๐ **สท** ๘๑ **ท** ๘๒ **อฺตุต** ๘๓ **กัม** ๘๔ **มะ** ๘๕ **ใน** ๘๖ **สุ** ๘๗ **ตฺวา** ๘๘ **ปฺพ** ๘๙ **พ** ๙๐ **พ** ๙๑ **กาลี** ๙๒ **กิริยา** ๙๓ **ใน** ๙๔ **ปริ** ๙๕ **ค** ๙๖ **ค** ๙๗ **ณ** ๙๘ **หิต** ๙๙ **วา** ๑๐๐ **นาค** ๑๐๑ **ราน** ๑๐๒ **สาม** ๑๐๓ **ิสัม** ๑๐๔ **พัน** ๑๐๕ **ระ** ๑๐๖ **ใน** ๑๐๗ **ปว** ๑๐๘ **ตฺตี** ๑๐๙ **อฺตุต** ๑๑๐ **กัม** ๑๑๑ **มะ** ๑๑๒ **ใน** ๑๑๓ **ปริ** ๑๑๔ **ค** ๑๑๕ **ค** ๑๑๖ **ณ** ๑๑๗ **หิต** ๑๑๘ **วา** ๑๑๙ **ปฺพ** ๑๒๐ **พ** ๑๒๑ **กาลี** ๑๒๒ **กิริยา** ๑๒๓ **ใน** ๑๒๔ **ปาว** ๑๒๕ **ิสี** ๑๒๖ **นิ** ๑๒๗ **เว** ๑๒๘ **สน** ๑๒๙ **ิสัม** ๑๓๐ **ป** ๑๓๑ **ป** ๑๓๒ **ณ** ๑๓๓ **ีย** ๑๓๔ **กัม** ๑๓๕ **มะ** ๑๓๖ **ใน** ๑๓๗ **ปาว** ๑๓๘ **ิสี** ๑๓๙ **ปน** ๑๔๐ **ศ** ๑๔๑ **พ** ๑๔๒ **ท** ๑๔๓ **ว** ๑๔๔ **าก** ๑๔๕ **ย** ๑๔๖ **าร** ๑๔๗ **ัม** ๑๔๘ **ภ** ๑๔๙ **โ** ๑๕๐ **ช** ๑๕๑ **ต** ๑๕๒ **กะ** ๑๕๓ **รต** ๑๕๔ **ติ** ๑๕๕ **ยา** ๑๕๖ **ลัก** ๑๕๗ **ษ** ๑๕๘ **ณะ** ๑๕๙ **ใน** ๑๖๐ **วิ** ๑๖๑ **ภ** ๑๖๒ **า** ๑๖๓ **ต** ๑๖๔ **าย** ๑๖๕ **ย** ๑๖๖ **ลัก** ๑๖๗ **ษ** ๑๖๘ **ณ** ๑๖๙ **กิริ** ๑๗๐ **ยา** ๑๗๑ **ราชา** ๑๗๒ **สุ** ๑๗๓ **ท** ๑๗๔ **กั** ๑๗๕ **ต** ๑๗๖ **ตา** ๑๗๗ **ใน** ๑๗๘ **อา** ๑๗๙ **ห** ๑๘๐ **ท** ๑๘๑ **อา** ๑๘๒ **ช** ๑๘๓ **ย** ๑๘๔ **ต** ๑๘๕ **บ** ๑๘๖ **ท** ๑๘๗ **กั** ๑๘๘ **ต** ๑๘๙ **ตา** ๑๙๐ **จก** ๑๙๑ **เ** ๑๙๒ **อ** ๑๙๓ **ศ** ๑๙๔ **พ** ๑๙๕ **ท** ๑๙๖ **อ** ๑๙๗ **ว** ๑๙๘ **ธ** ๑๙๙ **าร** ๒๐๐ **ณะ** ๒๐๑ **เข้า** ๒๐๒ **กับ** ๒๐๓ **ปา** ๒๐๔ **โต** ๒๐๕ **ย** ๒๐๖ **กาล** ๒๐๗ **ส** ๒๐๘ **ต** ๒๐๙ **ต** ๒๑๐ **มี** ๒๑๑ **ใน** ๒๑๒ **ป** ๒๑๓ **กุ** ๒๑๔ **โก** ๒๑๕ **สิ** ๒๑๖ **ต** ๒๑๗ **วา** ๒๑๘ **เอ** ๒๑๙ **ก** ๒๒๐ **วิ** ๒๒๑ **เส** ๒๒๒ **สน** ๒๒๓ **ของ** ๒๒๔ **ป** ๒๒๕ **ริ** ๒๒๖ **ส** ๒๒๗ **ย** ๒๒๘ **อ** ๒๒๙ **ตุ** ๒๓๐ **ต** ๒๓๑ **กัม** ๒๓๒ **มะ** ๒๓๓ **ใน** ๒๓๔ **ป** ๒๓๕ **กุ** ๒๓๖ **โก** ๒๓๗ **สิ** ๒๓๘ **ต** ๒๓๙ **วา** ๒๔๐ **ป** ๒๔๑ **พ** ๒๔๒ **พ** ๒๔๓ **กาลี** ๒๔๔ **กิริยา** ๒๔๕ **ใน** ๒๔๖ **อา** ๒๔๗ **ห** ๒๔๘ **ภ** ๒๔๙ **ณ** ๒๕๐ **อ** ๒๕๑ **าล** ๒๕๒ **ป** ๒๕๓ **นะ** ๒๕๔ **ตุ** ๒๕๕ **สุ** ๒๕๖ **ท** ๒๕๗ **กั** ๒๕๘ **ต** ๒๕๙ **ตา** ๒๖๐ **ใน** ๒๖๑ **ค** ๒๖๒ **จ** ๒๖๓ **ย** ๒๖๔ **ท** ๒๖๕ **บ** ๒๖๖ **ท** ๒๖๗

กัตตฺวาจก, อุมฺมงฺโก วุตตกัมมะใน ภินฺโน๑ กิตฺตทกัมมวาจก โจเรหิ อนภินฺนิตกัตตทา
 ใน ภินฺโน อสฺสทวีนฺน วิสยาธาระใน เคเห นามศัพฺท สันญญาชฺชตกะเข้ากัปฺ อสฺสทสมึ๑
 วิเสสนะของ เคเห๑ วิสยาธาระใน อุมฺมงฺโก, อาคตมาณโว สฺสททกัตตทาใน อตฺถิ๑
 อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺถ วิเสสนะของ เคเห๑ วิสยาธาระใน อตฺถิ ตกฺกสิลโต
 อปาทานใน อุกฺคณฺหิตฺวา สิปปํ อวุตตกัมมะใน อุกฺคณฺหิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อาคต-, ตฺวํ สฺสททกัตตทาใน อาเนหิ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ มาณวํ๑
 อวุตตกัมมะใน อาเนหิ” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ๕

๑๐๙. โส คนฺตุวา “ราชา ตํ ปกฺโกสตีติ วตฺวา มาณวํ อาเนสิ ๕

โส (ปุริโส) คนฺตุวา “ราชา ตํ ปกฺโกสตีติ วตฺวา มาณวํ อาเนสิ ๕

โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น คนฺตุวา ไปแล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ราชา อ.พระราช
 ปกฺโกสตี ย่อมทรงให้ร้องเรียก ตํ ซึ่งท่าน” อิติ ดังนี้ อาเนสิ นำมาแล้ว มาณว
 ซึ่งมาณพ ๕

บุรุษนั้นไปแล้ว กล่าวว่า “พระราชาทรงร้องเรียกท่าน” ดังนี้ แล้วนำมาณพมา

โส วิเสสนะของ ปุริโส๑ สฺสททกัตตทาใน อาเนสิ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก คนฺตุวา
 ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ราชา สฺสททกัตตทาใน ปกฺโกสตี๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
 ตํ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสตี” อิติศัพฺท อากาละใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาเนสิ
 มาณวํ อวุตตกัมมะใน อาเนสิ ๕

๑๑๐. อถ นํ ราชา อาห “ตฺวํ ตาต ตกฺกสิลโต สิปปํ อุกฺคณฺหิตฺวา อาคตมาณโวติ ๕

อถ นํ (माणวํ) ราชา อาห “ตฺวํ ตาต ตกฺกสิลโต สิปปํ อุกฺคณฺหิตฺวา อาคตมาณโว
 (อสิ)” อิติ ๕

อถ ครั้งนั้น ราชา อ.พระราช อาห ตรัสแล้ว นํ (माणวํ) กะมาณพนั้น อิติ ว่า
 “ตาต ดูก่อนพ่อ ตฺวํ อ.เชอ ตกฺกสิลโต สิปปํ อุกฺคณฺหิตฺวา อาคตมาณโว เป็น
 มาณพผู้ เรียนเอา ซึ่งศีลปะ จากเมืองตักกสิลา แล้วจึงมาแล้ว อสิ ย่อมเป็นหรือ” อิติ
 ดังนี้ ๕

ที่นั่น พระราชาตรัสกับมาณพนั้นว่า “ดูก่อนพ่อ เธอเป็นมาณพผู้เรียนศิลปะจากเมือง ตักกสิลาแล้วกลับมาใช้ใหม่”

อถ กาลสัตตมี ราชชา สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะของ มาณวฺฯ อกถิตกัมมะใน อาห “ตาด อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตานิ อสิฯ อาชยาตบท กัตตุวจาก ตกุกสิลาโต อปาทานใน อุกคณฺหิตฺวา สิปปํ อวุตตกัมมะใน อุกคณฺหิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาคต- อาคตมาณโว วิกติกัตตานิ อสิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๑๑. “อาม เทวาติ ฯ

(มาณโว) “อาม เทว (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(มาณโว) อ.มาณพ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

มาณพกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระเจ้าข้า”

มาณโว สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทว อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนฺตถะ เอวํ สัจจวจากลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๑๒. “อมุหากํปิ ตํ สิปปํ เทหิติ ฯ

(ราชา) “(ตฺวํ) อมุหากํปิ ตํ สิปปํ เทหิติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.เธอ เทหิ ของงให้ ตํ สิปปํ ซึ่งศิลปะนั้น อมุหากํปิ แม่แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชาตรัสว่า “ขอเธอจงให้ศิลปะนั้นแม่แก่พวกเรา”

ราชา สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตฺวํ สุทรกัตตานิ เทหิฯ อาชยาต บทกัตตุวจาก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากัษ อมุหากํฯ สัมปทานใน เทหิ ตํ วิเสสนะของ สิปปํฯ อวุตตกัมมะใน เทหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๑๓. “สาธุ เทว สมาสเน นิสีทิตฺวา คณฺหาติ ฯ

(มาณโว) “สาธุ เทว, (ตุว) สมาสเน นิสีทิตฺวา คณฺหาติ (อาห) ฯ

(มาณโว) อ.มาณพ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ สาธุ อ.ดีละ, (ตุว) อ.พระองค์ นิสีทิตฺวา ประทับนั่งแล้ว สมาสเน บนอาสนะอันเสมอกัน คณฺห ขอจงเรียนเอา” อิติ ดังนี้ ฯ

มาณพกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ได้พระเจ้าข้า, ขอพระองค์ประทับนั่งบนอาสนะที่เสมอกัน จงเรียนเอาเถิด”

มาณโว สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เทว อาลปนะ สาธุ ลิงคัตถะ, ตุว สุททกัตตาใน คณฺหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก สมาสเน อุปสิเลสิกาธาระใน นิสีทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺห” อิตีศัพท อากาละใน อาห ฯ

๑๑๔. อถ นํ ราชา ตถา กตฺวา ตํ มนฺตํ คเหตฺวา “อยนฺเต อาจริยาโกติ สหสฺสํ อทาสี ฯ

อถ นํ (มาณว) ราชา ตถา กตฺวา ตํ มนฺตํ คเหตฺวา “อัย (ภาโค) เต อาจริยาโก (โหติ)” อิติ (วตฺวา) สหสฺสํ อทาสี ฯ

อถ ครั้งนั้น ราชา อ.พระราชา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น คเหตฺวา ทรงเรียนเอาแล้ว ตํ มนฺตํ ซึ่งมนต์นั้น (วตฺวา) ตรัสแล้ว นํ (มาณว) กะมาณพนั้น อิติ ว่า “อัย (ภาโค) อ.ส่วนนี้ อาจริยาโก เป็นส่วนแห่งอาจารย์ เตของเธอ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อทาสี ได้พระราชทานแล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ ฯ

ที่นั้น พระราชาทรงกระทำเหมือนอย่างนั้น ทรงเรียนเอามนต์นั้น แล้วตรัสกับมาณพนั้นว่า “นี่เป็นส่วนแห่งอาจารย์ของเธอ” ได้พระราชทานทรัพย์หนึ่งพัน

อถ กาลสัตตมี ราชา สุททกัตตาใน อทาสีฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก นํ วิเสสนะของ มาณวฺ อภิตกัมมะใน วตฺวา ตถา กิริยาวิเสสนะใน กตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตฺวา ตํ วิเสสนะของ มนฺตํฯ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน

วตฺวา “อัย วิเสสณะของ ภาโคจฺ สุทฺธกัตฺตาใน โหติจฺ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก เต
 สามีสัมพันธะใน อาจริยภาโคจฺ วิกติกัตฺตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากากระใน วตฺวาจฺ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี สหสฺสุ อวฺุตตกัมมะใน อทาสี ๕

๑๑๕. ททา เสนาปติ รมฺโณ กปฺปกํ อาห “ททา รมฺโณ มสฺสุํ กริสฺสสึติ ๕

ททา เสนาปติ รมฺโณ กปฺปกํ อาห “(ตุวํ) ททา รมฺโณ มสฺสุํ กริสฺสสึติ ๕

ททา ในกาลนั้น เสนาปติ อ.เสนาปติ อาห กล่าวแล้ว กปฺปกํ กะนายภูษามาลา
 รมฺโณ ของพระราชา อิติ ว่า “(ตุวํ) อ.ท่าน กริสฺสสึ จักกระทำ มสฺสุํ ซึ่งพระมัสสุ
 รมฺโณ ของพระราชา ททา ในกาลไร” อิติ ดังนี้ ๕

ในคราวนั้น เสนาปติพูดกับนายภูษามาลาของพระราชาว่า “ท่านจักทำการปลงพระ
 มัสสุของพระราชาเมื่อไร”

ททา กาลสัตตมึ เสนาปติ สุทฺธกัตฺตาใน อาหจฺ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก รมฺโณ สามี
 สัมพันธะใน กปฺปกํจฺ อภิตกัมมะใน อาห “ตุวํ สุทฺธกัตฺตาใน กริสฺสสึจฺ อาขยาตบ
 ทกัตฺตฺวาจก ททา กาลสัตตมึใน กริสฺสสึ รมฺโณ สามีสัมพันธะใน มสฺสุจฺ อวฺุตตกัมมะใน
 กริสฺสสึ” อิติศัพท์ อากากระใน อาห ๕

๑๑๖. “เสว วา ปรเสว วาติ ๕

(กปฺปโก) “(อหํ) เสว วา ปรเสว วา (รมฺโณ มสฺสุํ กริสฺสสามิ)” อิติ (อาห) ๕

(กปฺปโก) อ.นายภูษามาลา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.กระผม (กริสฺสสามิ)
 จักกระทำ (มสฺสุํ) ซึ่งพระมัสสุ (รมฺโณ) ของพระราชา เสว วา ในวันพรุ่งนี้หรือ
 ปรเสว วา หรือว่า ในวันมะรืนนี้” อิติ ดังนี้ ๕

นายภูษามาลากล่าวว่า “พรุ่งนี้หรือมะรืนนี้”

กปฺปโก สุทฺธกัตฺตาใน อาหจฺ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก “อหํ สุทฺธกัตฺตาใน กริสฺสสามิจฺ
 อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก เสว กิติ ปรเสว กิติ กาลสัตตมึใน กริสฺสสามิ วา สองศัพท์
 ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ เสว และ ปรเสว รมฺโณ สามีสัมพันธะใน มสฺสุจฺ อวฺุตตกัมมะใน

กริสฺสามิ” อิติศัพฺท อากากระไน อาห ๕

๑๑๗. โส ตสฺส สหสฺสํ ทตฺวา “กิจจํ โน อตฺถิติ วตฺวา, “กึ สามึติ วุตฺเต, “ธมฺมโณ มสฺสูกมฺมํ กโรนฺโต วิย หุตฺวา ชุริ อติวิย ปหฺสิตฺวา คลนาฬิ จินฺหิตฺวา เสนาปติ ภวิสฺสสิ, อหํ ราชาติ ๕

โส (เสนาปติ) ตสฺส (กปฺปกสฺส) สหสฺสํ ทตฺวา “กิจจํ โน อตฺถิติ วตฺวา, “กึ สามึติ (วจน กปฺปกน) วุตฺเต, “(ตุว) ธมฺมโณ มสฺสูกมฺมํ กโรนฺโต วิย หุตฺวา ชุริ อติวิย ปหฺสิตฺวา คลนาฬิ จินฺหิตฺวา เสนาปติ ภวิสฺสสิ, อหํ ราชา (ภวิสฺสามิ)” อิติ (อาห) ๕

โส (เสนาปติ) อ.เสนาบดีนั้น ทตฺวา ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทัพย์ ตสฺส (กปฺปกสฺส) แก่ นายภูษามาลานั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กิจจํ อ.กิจ โน ของเรา ท. อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย กึ อ.อะไร” อิติ ดังนี้ (กปฺปกน) อัน นายภูษามาลา วุตฺเต กล่าวแล้ว, (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน กโรนฺโต วิย เป็นราวกะว่า กระทำอยู่ มสฺสูกมฺมํ ซึ่งกรรม คือการปลงพระมัสสุ ธมฺมโณ ของพระราชา หุตฺวา เป็น ปหฺสิตฺวา สะบัดแล้ว ชุริ ซึ่งมีดโกน อติวิย เกินเปรียบ จินฺหิตฺวา ตัดแล้ว คลนาฬิ ซึ่งก้านแห่งพระศอ เสนาปติ เป็นเสนาบดี ภวิสฺสสิ จักเป็น, อหํ อ.เรา ราชา เป็นพระราชา (ภวิสฺสามิ) จักเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

เสนาบดีนั้นให้ทัพย์หนึ่งพันแก่นายภูษามาลานั้น แล้วกล่าวว่า “กิจของพวกเรามีอยู่”, เมื่อนายภูษามาลากล่าวว่า “นาย อะไร” ดังนี้, จึงกล่าวว่า “ท่านเป็นเหมือนทำการปลงพระมัสสุของพระราชา สะบัดมีดโกนแรง ๆ ตัดก้านพระศอ จักเป็นเสนาบดี, เราจักเป็นพระราชา”

โส วิเสสนะของ เสนาปติ ๆ สุกทกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ กปฺปกสฺส ๆ สัมปทานใน ทตฺวา สหสฺสํ อุตฺตกัมมะใน ทตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “กิจจํ สุกทกัตตาใน อตฺถิ ๆ กิริยาบทกัตตฺวาจก โน สามึสัมพันธะใน กิจจํ” อิติศัพฺท อากากระไน วตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “สามิ อาลปนะ กึ ลิงคัตถะ”

อิตติศัพท์ สรุประใน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตจฺจ ลักษณะกิริยา กปฺปเกน อนภิตกัตตทา ใน วุตเต, “ตฺวํ สุทฺธกัตตทาใน ภวิสฺสสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รมฺโถ สามีสัมพันธะ ใน มสฺสุกมฺมํจฺจ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโตจฺจ อุปมาอัปพันฺตรกิริยาของ ตฺวํ วยัตฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ รมฺโถ มสฺสุกมฺมํ กโรนฺโต, หุตฺวา สมานกาลกิริยาใน ปหฺสิตฺวา ขุริ อวุตตกัมมะใน ปหฺสิตฺวา อติวีย กิริยาวิเสสณะใน ปหฺสิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฉินฺหิตฺวา คลนาฬิ อวุตตกัมมะใน ฉินฺหิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภวิสฺสสิ เสนาปติ วิกิตกัตตทาใน ภวิสฺสสิ, อหํ สุทฺธกัตตทาใน ภวิสฺสสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ราชา วิกิตกัตตทาใน ภวิสฺสสิ” อิตติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๑๑๘. โส “สาธฺฐติ สมฺปญฺญิจฺฉิตฺวา รมฺโถ มสฺสุกรณทิวเส คนฺโธทเกน มสฺสุ เตเมตฺวา ขุริ ปหฺสิตฺวา นลาภฺนเต คเหตุวา “ขุโร โถกํ กุณฺจธาโร, เอกปฺปหาเรเนว คลนาฬิ ฉินฺหิตฺุ วฏฺฏตีติ ปฺน เอกมฺนฺตํ จตฺวา ขุริ ปหฺสิ ๕

โส (กปฺปโก) “สาธฺฐติ สมฺปญฺญิจฺฉิตฺวา รมฺโถ มสฺสุกรณทิวเส คนฺโธทเกน มสฺสุ เตเมตฺวา ขุริ ปหฺสิตฺวา นลาภฺนเต คเหตุวา “ขุโร โถกํ กุณฺจธาโร (โหติ), (มยา) เอกปฺปหาเรน เอว คลนาฬิ ฉินฺหิตฺุ วฏฺฏตีติ (ฉินฺเตตฺวา) ปฺน เอกมฺนฺตํ จตฺวา ขุริ ปหฺสิ ๕

โส (กปฺปโก) อ.นายภุชามาลานันท์ สมฺปญฺญิจฺฉิตฺวา รัปพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺฐ อ.ตีละ” อิติ ดังนี้ มสฺสุ ยังพระมัสฺสุ เตเมตฺวา ให้เปี้ยกแล้ว คนฺโธทเกน ด้วย น้ำอันเจือด้วยของหอม มสฺสุกรณทิวเส ในวันเป็นที่กระทำซึ่งพระมัสฺสุ รมฺโถ ของ พระราชา ปหฺสิตฺวา สะบัดแล้ว ขุริ ซึ่งมีตโกน คเหตุวา จับแล้ว นลาภฺนเต บน ที่สุดแห่งพระนลาภฺ (ฉินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “ขุโร อ.มีตโกน กุณฺจธาโร เป็น มีตมีคมอันร่อย โถกํ หน้อยหนึ่ง (โหติ) ย่อมเป็น, (มยา) เอกปฺปหาเรน เอว คลนาฬิ ฉินฺหิตฺุ อ.อัน- อันเรา -ตัด ซึ่งก้านแห่งพระศอ โดยการประหารครั้งเดียวนั้น เที้ยว วฏฺฏติ ย่อมควาร” อิติ ดังนี้ จตฺวา ยืนแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ปหฺสิ สะบัดแล้ว ขุริ ซึ่งมีตโกน ปฺน อีก ๕

นายภุชามาลานันท์รับว่า “ได้ครับ” ใช้น้ำหอมทำให้พระมัสฺสุเปี้ยก ในวันเป็นที่ปลงพระ มัสฺสุของพระราชา สะบัดมีตโกน จับบนที่ สุดแห่งพระนลาภฺ คิดว่า “มีตโกน เป็นมีต มีคมอันร่อยหน้อยหนึ่ง, การที่เราตัดก้านพระศอด้วยการประหารครั้งเดียวนั้นแหละ

ย่อมควร” ดังนี้ ยืน ณ ที่สมควร สบัดมีตโกนอีก

โส วิเสสณะของ กปปโก๑ สุทธกัตตานิ ปหัสสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สาธุ ลิงคัตถะ”
 อิตติศัพท์ อาการะใน สมปฏิจฺฉิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน เตเมตฺวา รมฺโย สามีสัมพันธะ
 ใน มสฺสุกรณทิวเส๑ กาลสัตตมีใน เตเมตฺวา คนฺโฆทเกณ ภาระใน เตเมตฺวา มสฺสุ
 การิตกัมมะใน เตเมตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหัสสิตฺวา ชุริ อวุตตกัมมะใน ปหัสสิตฺวา๑
 ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุตฺวา นลาภฺนเต วิสยาธาระใน คเหตุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 จินฺเตตฺวา “ขุโร สุทธกัตตานิ โหติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โภกํ กิริยาวิเสสณะใน
 กุณฺจธาโร๑ วิกตีกัตตานิ โหติ, จินฺทิตฺตํ ตุมตถกัตตานิ วฏฺฏิตฺต๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 มยา อนภิตกัตตานิ จินฺทิตฺตํ เอวคัฟท์ อวธารณะเข้ากับ เอกปฺปหาเรน๑ ตติยา-
 วิเสสณะใน จินฺทิตฺตํ คลนาพี อวุตตกัมมะใน จินฺทิตฺตํ” อิตติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวา๑
 ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา ปฺน กิริยาวิเสสณะใน จตฺวา เอกมนฺตํ วิสยาธาระใน จตฺวา๑
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหัสสิ ชุริ อวุตตกัมมะใน ปหัสสิ ๕

๑๑๙. ตสฺมี ขณ ราชา อตฺตโน มนฺตํ สริตฺวา สขุฌายํ กโรนฺโต “ฆณฺเฐสิ ฆณฺเฐสิ,
 กิการณา ฆณฺเฐสิ, อหฺปิ ตํ ชานามิ ชานามิติ อาห ๕

ตสฺมี ขณ ราชา อตฺตโน มนฺตํ สริตฺวา สขุฌายํ กโรนฺโต “(ตุว) ฆณฺเฐสิ (ตุว) ฆณฺเฐสิ, (ตุว)
 กิการณา ฆณฺเฐสิ, อหฺปิ ตํ ชานามิ (อหฺ) ชานามิติ อาห ๕

ตสฺมี ขณ ในขณะนั้น ราชา อ.พระราชา สริตฺวา ทรงระลึกถึงแล้ว มนฺตํ ซึ่งมนต์
 อตฺตโน ของพระองค์ กโรนฺโต เมื่อทรงกระทำ สขุฌายํ ซึ่งการสาธยาย อาห ตรัส
 แล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน ฆณฺเฐสิ ย่อมพยายาม (ตุว) อ.ท่าน ฆณฺเฐสิ ย่อมพยายาม,
 (ตุว) อ.ท่าน ฆณฺเฐสิ ย่อมพยายาม กิการณา เพราะเหตุอะไร, อหฺปิ แม้ อ.เรา
 ชานามิ ย่อมรู้ ตํ ซึ่งท่าน (อหฺ) อ.เรา ชานามิ ย่อมรู้” อิติ ดังนี้ ๕

ในขณะนั้น พระราชาทรงระลึกถึงมนต์ของพระองค์ เมื่อทำการสาธยาย จึงตรัสว่า
 “ท่านย่อมพยายาม ท่านย่อมพยายาม, ท่านย่อมพยายามเพราะเหตุอะไร, แม้เราย่อม
 รู้ท่าน เราย่อมรู้” ดังนี้

ตสฺมี วิเสสณะของ ขณ๑ กาลสัตตมีใน อาห ราชา สุทธกัตตานิ อาห๑ อาชยาตบท

กัตตุวจาก อุตตโน สามีสัมพันธะใน มนุตฺตํ อวุตตกัมมะใน สริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺโต สขฺฌาย อวุตตกัมมะใน กโรนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ ราชา “ตฺวํ สุทฺธกัตตา ใน ฆฺเฏสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ฆฺเฏสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก, ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ฆฺเฏสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ก็การณา เหตุใน ฆฺเฏสิ, อปีศัพฺพ อเปกขัตถะเข้ากับ อหฺงฺ สุทฺธกัตตาใน ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ อวุตต- กัมมะใน ชานามิ อหฺ สุทฺธกัตตาใน ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพฺพ อาการะใน อาห ฯ

๑๒๐. นหาปิตสฺส นลาภฺโต เสทา มุจฺจิสฺสุ ฯ

เสทา อ.เห็งื่อ ท. มุจฺจิสฺสุ ไหลออกแล้ว นลาภฺโต จากหน้าผาก นหาปิตสฺส ของนาย ภูษามาลา ฯ

เห็งื่อทั้งหลายไหลออกจากหน้าผากของนายภูษามาลา

เสทา สุทฺธกัตตาใน มุจฺจิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นหาปิตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นลาภฺโตฯ อปาทานใน มุจฺจิสฺสุ ฯ

๑๒๑. โส “ชานาติ มํ ราชาติ ภิโต ชุรํ ภูมิมํ ชิปิตฺวา ปาทมฺมุเล อุเรน นิปชฺชติ ฯ

โส (กปฺปโก) “ชานาติ มํ ราชาติ (จินฺเตตฺวา) ภิโต ชุรํ ภูมิมํ ชิปิตฺวา ปาทมฺมุเล อุเรน นิปชฺชติ ฯ

โส (กปฺปโก) อ.นายภูษามาลานั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “ราชา อ.พระ ราชา ชานาติ ย่อมทรงรู้ มํ ซึ่งเรา” อิติ ดังนี้ ภิโต กลัวแล้ว ชิปิตฺวา โยนทิ้งแล้ว ชุรํ ซึ่งมีตโกน ภูมิมํ ที่ภาคพื้น นิปชฺชติ หมอบแล้ว อุเรน ด้วยอก ปาทมฺมุเล ที่ใกล้ แห่งพระบาท ฯ

นายภูษามาลานั้นคิดว่า “พระราชาย่อมทรงรู้เรา” ดังนี้ กลัวแล้ว โยนมีตโกนทิ้งที่ภาค พื้น หมอบด้วยอก ณ ที่ใกล้ฝ่าพระบาท ฯ

โส วิเสสนะของ กปฺปโกฯ สุทฺธกัตตาใน นิปชฺชติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ราชา สุทฺธกัตตาใน ชานาติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มํ อวุตตกัมมะใน ชานาติ” อิติศัพฺพ

อาการใน จินตเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ภิโตๆ วิเสสณะของ กปโปโก ขุริ อวุตต-
กัมมะใน ขิปิตวา ภูมียิ วิสยาธาระใน ขิปิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิปชชิตี ปาทมมูเล
วิสยาธาระใน นิปชชิตี อุเรน ภาระณะใน นิปชชิตี ฯ

.....
๑๒๒. ราชานอ นาม เจกา โหนติ, เตน นอ เอวมาห “อเร ทูฏจนหาปิต ‘น มอ ราชานา
ชานาตีตี สณณัง กโรสีตี ฯ

ราชานอ นาม เจกา โหนติ, เตน (ราชาน) นอ (กปโปโก) เอวอ อาห “อเร ทูฏจนหาปิต (ตุว)
‘น มอ ราชานาชานาตีตี สณณัง กโรสีตี ฯ

ราชานอ นาม ชื่อ อ.พระราชาน ท. เจกา ทรงเป็นผู้ฉลาด โหนติ ย่อมเป็น, เตน
เพราะเหตุนี้ (ราชาน) อ.พระราชาน อาห ตรัสแล้ว นอ (กปโปโก) กะนายภูษามาลานอ
เอวออย่างนี้ อิติ ว่า “ทูฏจนหาปิต แนะนายภูษามาลาผู้อันโทษประทุษร้ายแล้ว อเร
ไวย (ตุว) อ.เจ้า กโรสี ย่อมกระทำ สณณัง ซึ่งความสำคัญ อิติ ว่า ‘ราชาน อ.พระ
ราชาน น ชานาติ ย่อมไม่รู้ มอ ซึ่งเรา’ อิติ ดังนี้หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ธรรมดว่าพระราชานทั้งหลาย ทรงเป็นผู้ฉลาด, เพราะฉะนั้น พระราชานจึงตรัสกับนาย
ภูษามาลานออย่างนี้ว่า “แนะนายภูษามาลาผู้ชั่วช้าไวย เจ้าย่อมทำความสำคัญว่า
‘พระราชานยอมไม่รู้’ ดังนี้

นามศัพท์ สณณัง โสตกะเข้ากับ ราชานอๆ สุตทกัตตานิ โหนติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก
เจกา วิกติกัตตานิ โหนติ, เตน เหตุวัตตะ ราชาน สุตทกัตตานิ อาหๆ อาชยาตบท
กัตตวาจก นอ วิเสสณะของ กปโปโกๆ ออกิตกัมมะใน อาห เอวอ กิริยาวิเสสณะใน อาห
“อเร วิเสสณะของ ทูฏจนหาปิตๆ อาลปนะ ตุว สุตทกัตตานิ กโรสีๆ อาชยาตบท
กัตตวาจก ‘ราชาน สุตทกัตตานิ ชานาติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน
ชานาติ มอ อวุตตกัมมะใน ชานาติ’ อิตติศัพท์ สรุปะใน สณณังๆ อวุตตกัมมะใน กโรสี”
อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....
๑๒๓. “อภยอ เม เทหิ เทวาตี ฯ

(กปโปโก) “(ตุว) อภยอ เม เทหิ เทวาตี (อาห) ฯ

(กปป์โก) อ.นายภูษามาลา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ตุว์) อ.พระองค์ เทหิ ของจงพระราชทาน อภย ซึ่งอภย เม แก่ ข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ ฯ

นายภูษามาลากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ขอพระองค์จงพระราชทาน อภยโทษแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด”

กปป์โก สุธกัตตาดานี อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทว อาลปนะ ตุว์ สุธกัตตาดานี เทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อภย อวุตตกัมมะเน เทหิ เม สัมปทานโน เทหิ” อิติ ศัพท์ อาการะโน อาห ฯ

๑๒๔. “โหตุ, มา ภายิ, กเถหิตี ฯ

(ราชา) “(เอตํ การณํ) โหตุ, (ตุว์) มา ภายิ, (ตุว์) กเถหิตี (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(เอตํ การณํ) อ.เหตุ นั้น โหตุ จง ยกไว้, (ตุว์) อ.เธอ มา ภายิ อย่างแล้วแล้ว, (ตุว์) อ.เธอ กเถหิ จงบอก” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชาตรัสว่า “เหตุ นั้นจงยกไว้, เธออย่างแล้วไปเลย, เธอจงบอก”

ราชา สุธกัตตาดานี อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เอตํ วิเสสนะของ การณํฯ สุธกัตตาดานี โหตุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก, ตุว์ สุธกัตตาดานี ภายิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มาศัพท์ ปฏิเสระโน ภายิ, ตุว์ สุธกัตตาดานี กเถหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ อาการะโน อาห ฯ

๑๒๕. “เสนาปติ เม เทว สหสฺสํ ทตุวา ‘รณโย มสฺสุํ กโรนโต วีย คลนาพี ฉินฺท, ตสฺมี มเต, อหํ ราชา หุตฺวา ตํ เสนาปตี กริสฺสามีติ อาหาคี ฯ

(กปป์โก) “เสนาปติ เม เทว สหสฺสํ ทตุวา (ตุว์) รณโย มสฺสุํ กโรนโต วีย คลนาพี ฉินฺท, ตสฺมี (รณเย) มเต, อหํ ราชา หุตฺวา ตํ เสนาปตี กริสฺสามีติ อาหาคี (อาห) ฯ

(กปป์โก) อ.นายภูษามาลา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ เสนาปติ อ.เสนาปตี ทตุวา ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทัพย์ เม แก่

ข้าพระองค์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า '(ตฺว) อ.ท่าน กโรนโต วย ราวกะว่ากระทำอยู่ มสฺสฺ ซึ่งพระมัสสุ รมโย ของพระราชชา ฉินท จงตัด คลนาพี ซึ่งก้านแห่งพระศอ, ตสฺมี (รมเย) ครั้นเมื่อพระราชชานั้น มเต สวรรคตแล้ว, อหฺ อ.เรา ราชา เป็นพระราชา หุตฺวา เป็นแล้ว กริสฺสามิ จักกระทำ ตํ ซึ่งท่าน เสนาปตี ให้เป็นเสนาปตี' อิติ ดังนี้" อิติ ดังนี้ ๕

นายภูษามาลากราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ เสนาปตีให้ทรัพย์หนึ่งพันแก่ ข้าพระองค์ แล้วกล่าวว่า 'ท่านทำเป็นเหมือนปลงพระมัสสุของพระราชชา จงตัดก้านพระศอ, เมื่อพระราชชานั้นสวรรคตแล้ว, เราจักเป็นพระราชชา จักแต่งตั้งท่านให้เป็น เสนาปตี"

กปฺโปโก สุทฺธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก "เทว อาลปนะ เสนาปตี สุทฺธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สัมปทานใน ทตฺวา สหสฺสํ อุตฺตกัมมะใน ทตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห 'ตฺว สุทฺธกัตตาใน ฉินท ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รมโย สามีสัมพันธะใน มสฺสฺ ๑ อุตฺตกัมมะใน กโรนโต ๑ อุปมาอัปภันตรกิริยาของ ตฺว วยศัพทํ อุปมาไซตตะเข้ากับ รมโย มสฺสฺ กโรนโต, คลนาพี อุตฺตกัมมะใน ฉินท, ตสฺมี วิเสสณะของ รมเย ๑ ลักษณะใน มเต ๑ ลักษณะกิริยา, อหฺ สุทฺธกัตตาใน กริสฺสามิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ราชา วิกตีกัตตาใน หุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กริสฺสามิ ตํ อุตฺตกัมมะใน กริสฺสามิ เสนาปตี วิกตีกัมมะใน กริสฺสามิ" อิติศัพทํ อาการะใน อาห" อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๕

๑๒๖. ราชา ตํ สุตฺวา "อาจริยํ เม นิสฺสาย ชีวิตํ ลทฺชนฺติ เสนาปตี ปกฺโกสาเปตฺวา "อมฺโห เสนาปตี ก็ นาม ตยา มม สนฺติกา น ลทฺธํ, อิทานิ ตํ ทฏฺฐํ น สกฺโกมิ, มม รฏฺฐา นิกฺขมาตี ตํ รฏฺฐา ปพฺพาเซตฺวา อาจริยํ ปกฺโกสาเปตฺวา "อาจริย ตํ นิสฺสาย มยา ชีวิตํ ลทฺชนฺติ วตฺวา มหนฺตํ สกฺการํ กริตฺวา ตสฺส เสนาปตีฏฺฐาณํ อทาลิ ๕

ราชา ตํ (วจน) สุตฺวา "อาจริยํ เม นิสฺสาย ชีวิตํ ลทฺชนฺติ (ฉินฺเตตฺวา ปุคฺคล) เสนาปตี ปกฺโกสาเปตฺวา "อมฺโห เสนาปตี ก็ นาม ตยา มม สนฺติกา น ลทฺธํ, (อหฺ) อิทานิ ตํ ทฏฺฐํ น สกฺโกมิ, (ตฺว) มม รฏฺฐา นิกฺขมาตี (วตฺวา) ตํ (เสนาปตี) รฏฺฐา ปพฺพาเซตฺวา

(ปุคฺคฺล) อาจารย์ ปุกุโกสาเปตฺวา “อาจารย์ ตํ นิสฺสาย มยา ชีวิตํ ลทฺฐนฺติ วตฺวา มหฺนตํ สกฺกาโร กริตฺวา ตสฺส (อาจารย์สฺส) เสนาปติภูจฺจานํ อทาสี ๫

ราชา อ.พระราชสา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (วจน) ซึ่งคํานั้น (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “ชีวิตํ อ.ชีวิต เม อันเรา นิสฺสาย อาศัยแล้ว อาจารย์ ซึ่งอาจารย์ ลทฺฐํ ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคล ปุกุโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว เสนาปติ ซึ่งเสนาปติ (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เสนาปติ ดูก่อนเสนาปติ อมฺโห ผู้เจริญ กิ นาม ชื่อ อ.อะไร ตยา อันท่าน น ลทฺฐํ ไม่ได้แล้ว สหฺตฺติกา จากสำนัก มม ของเรา, (อห) อ.เรา น สกฺโกมิ ย่อมไม่อาจ ทฏฺฐํ เพื่ออันเห็น ตํ ซึ่งท่าน อิทาหิ ในกาลนี้, (ตฺว) อ.ท่าน นิภฺขม จงออกไป รมฺมจฺจา จากแวนแคว้น มม ของเรา” อิติ ดังนี้ ปุพฺพทาเชตฺวา ทรงเนรเทศแล้ว ตํ (เสนาปติ) ซึ่งเสนาปตินั้น รมฺมจฺจา จากแวนแคว้น (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคล ปุกุโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว อาจารย์ ซึ่งอาจารย์ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อาจารย์ ข้าแต่อาจารย์ ชีวิตํ อ.ชีวิต มยา อันข้าพเจ้า นิสฺสาย อาศัยแล้ว ตํ ซึ่งท่าน ลทฺฐํ ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ กริตฺวา ทรงกระทำแล้ว สกฺกาโร ซึ่งสักการะ มหฺนตํ อันใหญ่ อทาสี ได้พระราชทานแล้ว เสนาปติภูจฺจานํ ซึ่งตำแหน่งแห่งเสนาปติ ตสฺส (อาจารย์สฺส) แก่อาจารย์นั้น ๫

พระราชสาทรงสดับคํานั้นแล้ว ทรงดำริว่า “เราอาศัยอาจารย์ได้ชีวิตแล้ว” ทรงใช้บุคคล ให้เรียกเสนาปติมา ตรัสว่า “ดูก่อนเสนาปติผู้เจริญ ขึ้นชื่อว่าอะไรที่ท่านไม่ได้จากสำนักของเรา, บัดนี้เราไม่อาจเพื่อจะเห็นท่าน, ท่านจงออกไปจากแวนแคว้นของเรา” ดังนี้ ทรงเนรเทศเสนาปตินั้นจากแวนแคว้น ทรงใช้บุคคลให้เรียกอาจารย์มา ตรัสว่า “ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าอาศัยท่านแล้วได้ชีวิต” ดังนี้ ทรงกระทำสักการะใหญ่ แล้วได้พระราชทานตำแหน่งเสนาปติแก่อาจารย์นั้น ๫

ราชา สุกฺทกตฺตาโน อทาสี ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ วจน ๑ อวฺตตกัมมะ ใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “ชีวิตํ วุตตกัมมะใน ลทฺฐ ๑ กิตบทกัมมวจาก อาจารย์ ๑ อวฺตตกัมมะใน นิสฺสาย เม อนภิหิตกตฺตาโน ลทฺฐ นิสฺสาย ปุพฺพกาลกิริยา ใน ลทฺฐ” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุกุโกสาเปตฺวา ปุคฺคฺล การิตกัมมะใน ปุกุโกสาเปตฺวา เสนาปติ อวฺตตกัมมะใน ปุกุโกสาเปตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อมฺโห วิเสสนะของ เสนาปติ ๑ อาลปนะ นามศัพท์ สัญญาไซตตะ

เข้ากับ กี่ๆ วุฒตกัมมะใน ลหุรั้งๆ กิตบหกัมมวจาก ตยา อนภิตกัตตาดานใน ลหุรั มม
 สามีสัมพันธะใน สนฺติกาๆ อปาทานใน ลหุรั นศัพท์ ปฏิเสระใน ลหุรั, อหํ สุทฐกัตตาด
 ใน สกโกมิๆ อาชยาตบหกัตตวจาก อิทานิ กาลสัตตมีใน สกโกมิ ตํ อวุฒตกัมมะ
 ใน ทฎจฺจํ ตุมตถสัมปทานใน สกโกมิ นศัพท์ ปฏิเสระใน สกโกมิ, ตวํ สุทฐกัตตาดาน
 นิภุขมๆ อาชยาตบหกัตตวจาก มม สามีสัมพันธะใน รฎจฺจํ อปาทานใน นิภุขม”
 อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปพฺพาเชตฺวา ตํ วิเสสนะของ เสนาปตีๆ
 อวุฒตกัมมะใน ปพฺพาเชตฺวา รฎจฺ อปาทานใน ปพฺพาเชตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา อัจริยํ อวุฒตกัมมะใน
 ปกฺโกสาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “อัจริย อาลปนะ ชีวิทํ วุฒตกัมมะใน
 ลหุรั้งๆ กิตบหกัมมวจาก ตํ อวุฒตกัมมะใน นิสุสายๆ ปุพพกาลกิริยาใน ลหุรั มยา
 อนภิตกัตตาดานใน ลหุรั” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กริตฺวา มหนตํ
 วิเสสนะของ สกุการฺ์ๆ อวุฒตกัมมะใน กริตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี ตสฺส
 วิเสสนะของ อัจริยสฺสๆ สัมปทานใน อทาสี เสนาปตีฎจฺจํ อวุฒตกัมมะใน อทาสี ฯ

๑๒๗. โส ตทา จุพปนฺถโก อโหสิ, สตฺถา ทิสปาโมกฺขจฺริโยติ ฯ

โส ตทา (มาณโว อิทานิ) จุพปนฺถโก อโหสิ, สตฺถา (ตทา) ทิสปาโมกฺขจฺริโย (อโหสิ)
 อิติ ฯ (เปิดข้อ ๙๖ หน้า ๑๗๒)

โส (มาณโว) อ.มาณพนัน ตทา ในกาลนั้น จุพปนฺถโก เป็นพระจุฬารัตนคณเฑาะ อโหสิ
 ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, สตฺถา อ.พระศาสดา ทิสปาโมกฺขจฺริโย เป็น
 อาจารย์ทิสปาโมกข์ อโหสิ ได้เป็นแล้ว (ตทา) ในกาลนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

มาณพนันในกาลนั้น ได้เป็นพระจุฬารัตนคณเฑาะในกาลนี้, พระศาสดา ได้เป็นอาจารย์ทิสปา
 ปาโมกข์ในกาลนั้น” ดังนี้

โส วิเสสนะของ มาณโวๆ สุทฐกัตตาดานใน อโหสิๆ อาชยาตบหกัตตวจาก ตทา กาล-
 สัตตมีใน มาณโว อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ จุพปนฺถโก วิกติกัตตาดานใน อโหสิ, สตฺถา
 สุทฐกัตตาดานใน อโหสิๆ อาชยาตบหกัตตวจาก ตทา กาลสัตตมีใน ทิสปาโมกฺขจฺริโยๆ
 วิกติกัตตาดานใน อโหสิ อิติศัพท์ สรุปะใน อตีตํ วตฺถุ ฯ

๑๒๘. สตุถา อิมํ อตีตํ อหริตฺวา “เอวํ ภิกฺขเว ปุพฺเพปิ จุพฺพนฺถโก ทนฺโหว อโหสิ, ตถาปิ สฺส อหํ อวสฺสโย หุตฺวา ตํ โลกียกฺกุณฺมฺเพ ปติจฺจจาเปสิ นฺติ วตฺวา, ปุเนกทิวสํ “อโห สตุถา จุพฺพนฺถกสฺส อวสฺสโย ชาโตติ กถาย สมฺมุจฺจตาย, จุพฺกเสฏฺฐจฺชาตเก อตีตวตฺถุํ กถตฺวา

“อปปเกนปิ เมธาวิ ปากเตน วิจฺขยฺโณ

สมฺมุจฺจาเปติ อตฺตนาํ อณฺํ อคฺคิํ สหฺมมฺหฺติ

คาถํ วตฺวา “น ภิกฺขเว อิทาเนวาทํ อิมสฺส อวสฺสโย ชาโต, ปุพฺเพปิ อวสฺสโย อโหสิเมว, ปุพฺเพ ปนาหํ อิมํ โลกียกฺกุณฺมฺพสฺส สามิกํ อกาสิ, อิทานิ โลกุตฺตรกฺกุณฺมฺพสฺสาติ วตฺวา “ตทาปิ จุพฺกนฺตฺวาสิโก จุพฺพนฺถโก อโหสิ, จุพฺกเสฏฺฐจฺ ปน ปณฺทิตฺโต พฺยตฺโต นกฺขตฺตโกวิทฺโ อหเมวาทิ ชาตกํ สโมชานสิ ๕

สตุถา อิมํ อตีตํ (วตฺถุํ) อหริตฺวา “เอวํ ภิกฺขเว ปุพฺเพปิ จุพฺพนฺถโก ทนฺโหว อโหสิ, ตถาปิ สฺส (จุพฺพนฺถกสฺส) อหํ อวสฺสโย หุตฺวา ตํ (จุพฺพนฺถกํ) โลกียกฺกุณฺมฺเพ ปติจฺจจาเปสิ นฺติ วตฺวา, ปุเนกทิวสํ “อโห สตุถา จุพฺพนฺถกสฺส อวสฺสโย ชาโตติ กถาย สมฺมุจฺจตาย, จุพฺกเสฏฺฐจฺชาตเก อตีตวตฺถุํ กถตฺวา

“อปปเกนปิ เมธาวิ ปากเตน วิจฺขยฺโณ (ปุคฺคโล)

สมฺมุจฺจาเปติ อตฺตนาํ (ปุคฺคโล) อณฺํ อคฺคิํ อิว สหฺมมฺหฺติ

คาถํ วตฺวา “น ภิกฺขเว อิทานิ เอว อหํ อิมสฺส (จุพฺพนฺถกสฺส) อวสฺสโย ชาโต (อมฺหิ), ปุพฺเพปิ (อหํ) อวสฺสโย อโหสิ เอว, ปุพฺเพ ปน อหํ อิมํ (จุพฺพนฺถกํ) โลกียกฺกุณฺมฺพสฺส สามิกํ อกาสิ, อิทานิ (อหํ อิมํ จุพฺพนฺถกํ) โลกุตฺตรกฺกุณฺมฺพสฺส (สามิกํ กโรมิ)” อิติ วตฺวา “ตทาปิ จุพฺกนฺตฺวาสิโก (อิทานิ) จุพฺพนฺถโก อโหสิ, (ตทา) จุพฺกเสฏฺฐจฺ ปน ปณฺทิตฺโต พฺยตฺโต นกฺขตฺตโกวิทฺโ (อิทานิ) อหํ เอว (อโหสิ)” อิติ (วจเนน) ชาตกํ สโมชานสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา อหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อตีตํ (วตฺถุํ) ซึ่งเรื่อง อันเป็น ไปล่วงแล้ว อิมํ นี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. จุพฺพนฺถโก อ.พระจุพฺบันถก ทนฺโหว เป็นคนโง่เขลาเที่ยว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ปุพฺเพปิ แม้ในกาล ก่อน เอว อย่างนี้, อหํ อ.เรา อวสฺสโย เป็นที่พึง อสฺส (จุพฺพนฺถกสฺส) ของพระจุพฺบันถกนั้น ตถาปิ แม้เหมือนอย่างนั้น หุตฺวา เป็นแล้ว ตํ (จุพฺพนฺถกํ) ยังพระจุพฺบันถกนั้น ปติจฺจจาเปสิ ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โลกียกฺกุณฺมฺเพ ในขุมทรัพย์อันเป็นโลกียะ”

อิตี ดังนี้, ภาย ครั้นเมื่อวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิตี ว่า “อโห โอ สตุธา อ.พระ ศาสดา อวสุสโย ทรงเป็นที่พึง จุฬปนุถกสุส ของพระจุฬารัตนภัก ชาโต เกิดแล้ว” อิตี ดังนี้ สมภูจิตาย ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ปุเนกทิวส์ ในวันหนึ่งอีก, กเถตุวา ตรัสแล้ว อตีตวตถุ ซึ่งเรื่องอันเป็นไปล่วงแล้ว จุฬกเสฏฐิชาตเก ในจุฬกเสฏฐิชาตก วตุวา ตรัสแล้ว คากั ซึ่งคากา อิตี ว่า

“เมธาวิ (ปุคคโล) อ.บุคคล ผู้มีปัญญา วิจกขโณ ผู้เห็นแจ้ง โดยปกติ อตุตทานิ ยังตน สมภูจาเปติ ย่อมให้ตั้งขึ้นพร้อม ปากเตน ด้วยต้นทุน อปปเกนปิ แม้อันน้อย (ปุคคโล) อิว เพียงดัง อ.บุคคล สนมม ผู้ก่อกอง อคคิ ซึ่งไฟ อณู อันน้อย” อิตี ดังนี้ ๕

วตุวา ตรัสแล้ว อิตี ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อหิ อ.เรา อวสุสโย เป็นที่พึง อิมสุส (จุฬปนุถกสุส) ของพระจุฬารัตนภักนี้ ชาโต เป็นผู้เกิดแล้ว (อมหิ) ย่อมเป็น อิทาหิ เอว ในกาลนั้นนั้นเทียว น หามิได้, ปุพเพปิ แมื่อกาลก่อน (อหิ) อ.เรา อวสุสโย เป็นที่พึง อโหสิ เอว ได้เป็นแล้วนั้นนั้นเทียว, ปน แต่ว่า ปุพเพ ในกาลก่อน อหิ อ.เรา อากสิ ได้กระทำแล้ว อิม (จุฬปนุถก) ซึ่งพระจุฬารัตนภักนี้ สามิกิ ให้เป็น เจ้าของ โลกียกฏุมพสุส แห่งชมพูทวีปอันเป็นโลกียะ, อิทาหิ ในกาลนี้ (อหิ) อ.เรา (กรอมิ) ย่อมกระทำ (อิม จุฬปนุถก) ซึ่งพระจุฬารัตนภักนี้ (สามิกิ) ให้เป็นเจ้าของ โลกุตตรกฏุมพสุส แห่งชมพูทวีปอันเป็นโลกุตตระ” อิตี ดังนี้ ชาตกั ทรงยังชาตก สโมธาเนสิ ให้ประชุมลง (วเจเนน) ด้วยพระดำรัส อิตี ว่า “จุฬกนุเตवासิกโก อ.อันเตवासิกของเศรษฐีชื่อว่าจุฬกะ ตทาปิ แมื่อกาลนั้น จุฬปนุถโก เป็นพระจุฬารัตนภัก อโหสิ ได้เป็นแล้ว (อิทาหิ) ในกาลนี้, ปน ส่วนว่า จุฬกเสฏฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่า จุฬกะ ปณฺหิตโต ผู้ฉลาด พยตโต ผู้เฉียบแหลม นกขตโตโกวิทอ ผู้ฉลาดในนักษัตร (ตทา) ในกาลนั้น อหิ เอว เป็นเรานั้นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทาหิ) ในกาลนี้” อิตี ดังนี้ ๕

พระศาสดาครั้นทรงนำอดีตนิทานนี้มาแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระจุฬารัตนภัก ได้เป็นคนโง่เขลาแมื่อกาลก่อนอย่างนี้, เราเป็นที่พึงของพระจุฬารัตนภักนั้น เหมือนกัน ทำให้พระจุฬารัตนภักตั้งอยู่ในชมพูทวีปที่เป็นโลกียะ”, เมื่อการสนทนาตั้งขึ้น ในวันรุ่งขึ้นอีกว่า “โอ พระศาสดาเกิดเป็นที่พึงของพระจุฬารัตนภัก”, จึงตรัสเรื่องในอดีต

ในจุพกเสฏฐิชาตก ตรัสพระคาถาว่า

“บุคคลผู้มีปัญญา ผู้เห็นแจ้งโดยปกติ ย่อมตั้งตนด้วยทรัพย์
ต้นทุนมั่นน้อยนิด ดุจบุคคลผู้ก่อไฟทีละน้อย ฉะนั้น” ดังนี้

ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราเกิดเป็นที่พึงของพระจุพปันถกนี้ในกาลนี้เท่านั้น
หามิได้, แม้ในกาลก่อน เราก็คงได้เป็นที่พึงแล้วนั้นแหละ, แต่ว่า ในกาลก่อน เราได้ทำให้
พระจุพปันถกนี้เป็นเจ้าของขุมทรัพย์ที่เป็นโลกิยะ, ในบัดนี้ เราได้ทำให้พระจุพปันถก
นี้เป็นเจ้าของทรัพย์ที่เป็นโลกุตตระ” ดังนี้ ทรงประชุมชาตกว่า “อันเตवासสิกของจุพก
เศรษฐีแม้ในกาลนั้น ได้เป็นพระจุพปันถกในกาลนี้, ส่วนจุพกเศรษฐีในกาลนั้น ผู้ฉลาด
ผู้เฉียบแหลม ผู้ฉลาดในนักษัตร ได้เป็นเรานั้นแหละในกาลนี้” ดังนี้

สตถา เหตุกัตตาใน สโมธานสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อิมํ กิตฺติ อตีตํ กิตฺติ
วิเสสนะของ วตฺถุญฺญ อวุตตกัมมะใน อาหริตฺวาฯ ลักขณัตถะ “ภิกฺขเว อาลปนะ
จุพปนฺถโก สุทฺธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน
อโหสิ อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ปุพฺพเพฯ กาลสัตตมี อโหสิ เอวศัพฺทํ อวชารณะ
เข้ากับ ทนฺโรฯ วิกตีกัตตาใน อโหสิ, อหํ เหตุกัตตาใน ปตฺติจฺจาเปสีฯ อาชยาตบท-
เหตุกัตตฺวาจก อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ตถาฯ วิเสสนะใน อวสุสโย อสุส
วิเสสนะของ จุพปนฺถกสุสฯ สามีสัมพันธะใน อวสุสโยฯ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ
สมานกาลกิริยาใน ปตฺติจฺจาเปสี ตํ วิเสสนะของ จุพปนฺถกํฯ การิตกัมมะใน
ปตฺติจฺจาเปสี โลกียกฺกมฺเพ วิสยาชาระใน ปตฺติจฺจาเปสี” อิติศัพฺทํ อาการะใน วตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถตฺวา, ปุณฺ กิริยาวิเสสนะใน เอกทิวสํฯ หุตฺยากาลสัตตมีใน
สมมุจฺจิตาย “อโห อัจฉริยัตถะ สตถา สุทฺธกัตตาใน ชาโตฯ กิตบทกัตตฺวาจก
จุพปนฺถกสุส สามีสัมพันธะใน อวสุสโยฯ วิกตีกัตตาใน ชาโต” อิติศัพฺทํ สรุปะใน
กถาฯ ลักขณะใน สมมุจฺจิตายฯ ลักขณกิริยา, จุพกเสฏฐิชาตเก วิสยาชาระใน
อตีตวตฺถุญฺญ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา

“เมธาวิ กิตฺติ วิจฺกฺขโน กิตฺติ วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ เหตุกัตตาใน
สมมุจฺจาเปติฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะ
เข้ากับ อปฺปนเณฯ วิเสสนะของ ปาภเตนฯ ภาระใน
สมมุจฺจาเปติ อตฺตานิ การิตกัมมะใน สมมุจฺจาเปติ ปุคฺคโล
อุปมาลึงคัตถะ อถฺ วิเสสนะของ อคฺคิฯ อวุตตกัมมะใน

สนุขมิ่ง วิเสสนะของ ปุคฺคโล อิวศัพฺท อูปมาโชตกะเข้ากับ

ปุคฺคโล อณฺเฏ อคฺคิ สนุขมิ่ง” อิติศัพฺท สรุปะไน คาทํ

คาทํ อวุตตกัมมะใน วตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ อหํ สุทฺธกัตตา
ใน อมุหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศฺพท ปฏฺวิเสธนฺตถะ เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ
อิทานิฯ กาลสัตตมฺมีใน อมุหิ อิมฺสฺส วิเสสนะของ จุพฺพนุถกฺกสฺสฯ สามิสัมพันธะใน
อวสฺสโยฯ วิกตีกัตตาใน ชาโตฯ วิกตีกัตตาใน อมุหิ, อปิศัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ
ปุพฺพเพฯ กาลสัตตมฺมีใน อโหสิ อหํ สุทฺธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
อวสฺสโย วิกตีกัตตาใน อโหสิ เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ อโหสิ, ปนศฺพท วิเสส-
โชตกะ ปุพฺพเพ กาลสัตตมฺมีใน อกาสิ อหํ สุทฺธกัตตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
อิมํ วิเสสนะของ จุพฺพนุถกฺก อวุตตกัมมะใน อกาสิ โลกฺยกุฎฺทมุพฺสฺส สามิสัมพันธะใน
สามิกฺกฯ วิกตีกัมมะใน อกาสิ, อิทานิ กาลสัตตมฺมีใน กโรมิ อหํ สุทฺธกัตตาใน กโรมิฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ จุพฺพนุถกฺก อวุตตกัมมะใน กโรมิ โลกุตฺตร-
กุฎฺทมุพฺสฺส สามิสัมพันธะใน สามิกฺกฯ วิกตีกัมมะใน กโรมิ” อิติศัพฺท อากาเรใน วตฺวาจ
ปุพฺพกาลกิริยาใน สโมธานสิ “อปิศัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ ตทาฯ กาลสัตตมฺมีใน อโหสิ
จุพฺพนุถวาสิโก สุทฺธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทานิ กาลสัตตมฺมีใน
อโหสิ จุพฺพนุถโก วิกตีกัตตาใน อโหสิ, ปนศฺพท ปักขันตรโชตกะ ตทา กาลสัตตมฺมีใน
จุพฺพเสฏฺฐิจฺจ สุทฺธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปณฺทิตโต กิตฺติ พุยฺตุโต กิตฺติ
นกุขตฺตโกวิทอ กิตฺติ วิเสสนะของ จุพฺพเสฏฺฐิจฺจ อิทานิ กาลสัตตมฺมีใน อโหสิ เอวศัพฺท
อวธารณะเข้ากับ อหํฯ วิกตีกัตตาใน อโหสิ” อิติศัพฺท สรุปะไน วจเนนฯ ภาระใน
สโมธานสิ ชาตกํ การิตกัมมะใน สโมธานสิ ฯ

๑๒๗. ปุเนกทิวสํ ฌมฺมสภายํ ภิกฺขู กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส จุพฺพนุถโก จตุหิ มาเสหิ
จตุปปทํ คาทํ คเหตุํ อสฺสโกนฺโตปิ วิริยํ อนฺนสฺสชฺชิตฺวา อรหฺตเต ปติฏฺฐิจฺจโต, อิทานิ
โลกุตฺตรฌมฺมกุฎฺทมุพฺสฺส สามิกโก ชาโตติ ฯ

ปุเน เอกทิวสํ ฌมฺมสภายํ ภิกฺขู กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส จุพฺพนุถโก จตุหิ มาเสหิ จตุปปทํ
คาทํ คเหตุํ อสฺสโกนฺโตปิ วิริยํ อนฺนสฺสชฺชิตฺวา อรหฺตเต ปติฏฺฐิจฺจโต, (โส จุพฺพนุถโก) อิทานิ
โลกุตฺตรฌมฺมกุฎฺทมุพฺสฺส สามิกโก ชาโตติ ฯ

ปุณ เอกทิวส์ ในวันหนึ่งอีก ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. กถิ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. จูพปนุถโก อ.พระจูพปันถก อสกุโกนุโตปิ แม้ไม่อาจอยู่ คเหตุุ เพื่ออันเรียนเอา คาคถิ ซึ่งคาถา จตูปุปรุท อันมีบทสี่ มาเสหิ โดยเดือน ท. จตฺตฺหิ สึ อโนสฺสชฺชิตฺตวา ไม่สละลงแล้ว วิริยํ ซึ่งความเพียร ปติฏฺฐิตฺตอ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อรหตฺเต ในความเป็นแห่งพระอรหันต์, อิทานิ ในกาลนี้ (โส จูพปนุถโก) อ.พระจูพปันถกนั้น สามิโก เป็นเจ้าของ โลกุตฺตรธมฺมกฺกุณฺณพฺพสฺส แห่งขุมทรัพย์แห่งธรรมอันเป็นโลกุตฺตรระ ชาโต เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ สมฺภูจฺจาเปสฺสุ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในโรงเป็นที่กล่าวกับเป็นที่แสดงซึ่งธรรม ฯ

ในวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุสนทนากันที่ธรรมสภาว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระจูพปันถก แม้ไม่สามารถเพื่อจะเรียนคาถาที่มี ๔ บท โดย ๔ เดือนได้ ไม่สละทิ้งความเพียร ก็ตั้งอยู่ในพระอรหัต, บัดนี้ เกิดเป็นเจ้าของแห่งขุมทรัพย์ที่เป็นโลกุตฺตรธรรม”

ปุณ กิริยาวิเสสณะใน เอกทิวส์ๆ ทุตฺติยากาลสัตฺตมีใน สมฺภูจฺจาเปสฺสุ ภิกขุ เหตุกัตฺตาใน สมฺภูจฺจาเปสฺสุๆ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก ธมฺมสภายํ วิสยาธาระใน สมฺภูจฺจาเปสฺสุ กถิ การิตกัมมะใน สมฺภูจฺจาเปสฺสุ “อาวุโส อาลปนะ จูพปนุถโก สุทฺธกัตฺตาใน ปติฏฺฐิตฺตอๆ กิตบทกัตฺตฺวาจก จตฺตฺหิ วิเสสณะของ มาเสหิๆ ตติยาวิเสสณะใน คเหตุุ จตูปุปรุท วิเสสณะของ คาคถิๆ อวุตตกัมมะใน คเหตุุๆ ตุมัตถสัมปทานใน อสกุโกนุโต อปีตฺทพฺทอเปกขัตถะเข้ากับ อสกุโกนุโตๆ อัมภันตฺรกิริยาของ จูพปนุถโก วิริยํ อวุตตกัมมะใน อโนสฺสชฺชิตฺตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปติฏฺฐิตฺตอ อรหตฺเต วิสยาธาระใน ปติฏฺฐิตฺตอ, โส วิเสสณะของ จูพปนุถโกๆ สุทฺธกัตฺตาใน ชาโตๆ กิตบทกัตฺตฺวาจก อิทานิ กาลสัตฺตมี ใน ชาโต โลกุตฺตรธมฺมกฺกุณฺณพฺพสฺส สามิสัมพันธะใน สามิโกๆ วิกตีกัตฺตาใน ชาโต” อิติตฺทพฺทอ สรุปะใน กถิ ฯ

๑๓๐. สตุถา อาคนุตฺวา “กาย นุตถ ภิกขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนนาติ ปุจฺฉิตฺตวา, “อิมาย นามาติ วุตเต, “ภิกขเว มม สาสเน อารทฺธวิริโย ภิกขุ โลกุตฺตรธมฺมสฺส สามิโก โหติเยวาทิ วุตวา อิมิ คาทมาห

“อฺภูจฺจาเนนปฺปมาเทน   สญฺญเมเน ทเมน จ
ที่ปี กยฺรธา เมธาวิ,   ยํ โอโฆ นาภิกิรตีติ ฯ

สตถา อาคนุตวา “(ตุมุเห) กาย ญ อตถ ภิกขเว เอตริท กถาย สนฺนินฺนนาติ ปุจฺจิตฺวา, “(มยฺ เอตริท) อิมาย นาม (กถาย สนฺนินฺนนา อมุห)” อิติ (วจนฺ เตหิ ภิกขุหิ) วุตฺเต, “ภิกขเว มม สาสเน อารทฺธวิริโย ภิกขุ โลกุตฺตรธมฺมสฺส สามิกโก โหติ เอว” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“อุฏฺฐาเนน อปฺปมาเทน สญฺญเมณ ทเมณ จ

(ตํ) ทิปิ กยฺรธา เมธาวิ (ปุคฺคโล), ยํ (ทิปิ) โอโฆ น อภิกิรตีติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา อาคนุตวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมุเห) อ.เธอ ท. สนฺนินฺนนา เป็นผู้หนึ่งพร้อมกันแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย ญ อะไรหนอ อตถ ย่อมมี เอตริท ในกาลนี้” อิติ ดังนี้, (วจนฺ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (สนฺนินฺนนา) เป็นผู้หนึ่งพร้อมกันแล้ว (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิมาย นาม ชื่อนี้ (อมุห) ย่อมมี (เอตริท) ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ภิกขุ อ.ภิกษุ อารทฺธวิริโย ผู้มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว สาสเน ในพระศาสนา มม ของเรา สามิกโก เป็นเจ้าของ โลกุตฺตรธมฺมสฺส แห่งธรรมอันเป็นโลกุตฺตระ โหติ เอว ย่อมเป็นนั่นเทียว” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระศาสดานี้ อิติ ว่า

“โอโฆ อ.ห้วงน้ำ น อภิกิรตีติ ย่อมไม่ท่วมทับ ยํ (ทิปิ) ซึ่ง เกาะใด, เมธาวิ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ผู้มีปัญญา กยฺรธา พึ่งกระทำ (ตํ) ทิปิ ซึ่งเกาะนั้น อุฏฺฐาเนน จ ด้วยความเพียร อันเป็นเหตุลุกขึ้นด้วย อปฺปมาเทน จ ด้วยความไม่ประมาท ด้วย สญฺญเมณ จ ด้วยความสำรวมด้วย ทเมณ จ ด้วยการ ฝึกด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเป็นผู้หนึ่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ ย่อมมีในกาลนี้”, เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้”, จึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ปรารถนาความเพียรในศาสนาของเรา เป็นเจ้าของ โลกุตฺตรธรรมทั้งนั้น” ดังนี้ ตรัสพระศาสดานี้ว่า

“ห้วงน้ำย่อมไม่ท่วมทับเกาะใด, บุคคลผู้มีปัญญาพึ่งทำเกาะนั้น ด้วยความเพียร ด้วยความไม่ประมาท ด้วยความสำรวม

และด้วยการฝึกฝน”

สตถา สุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตต๑วจาก อาคน๑ต๑วา ปุพพกาลกิริยาใน
 ปุจ๑จิต๑วา “ภิก๑ขเว อาล๑ปน๑ะ ต๑มุ๑เห สุทธกัตตาใน อ๑ต๑ถ๑ อาชยาตบทกัตต๑วจาก กาย
 วิเส๑สน๑ะของ ก๑ถาย นุ๑ค๑ัพ๑ท์ ปุ๑จ๑ฉ๑น๑ต๑ถ๑ะ เอ๑ต๑ร๑หิ ก๑าล๑ส๑ต๑ต๑มี๑น อ๑ต๑ถ ก๑ถาย ๑กร๑ณะใน
 ส๑น๑ุ๑น๑ิส๑น๑า๑ วิ๑ก๑ติ๑ก๑ต๑ตาใน อ๑ต๑ถ” อ๑ติ๑ค๑ัพ๑ท์ อ๑าก๑ระใน ปุ๑จ๑จิต๑วา๑ ปุ๑พ๑พ๑ก๑าล๑ก๑ิริยาใน
 ว๑ต๑วา, ม๑ย๑ สุ๑ทธก๑ัต๑ตาใน อ๑ม๑ห๑ อาชยาตบทกัตต๑วจาก เอ๑ต๑ร๑หิ ก๑าล๑ส๑ต๑ต๑มี๑น อ๑ม๑ห
 น๑าม๑ค๑ัพ๑ท์ ส๑ัญ๑ญา๑ช๑อ๑ด๑กะ๑เข๑้า๑ก๑ับ อ๑ิ๑มาย๑ วิ๑เส๑สน๑ะของ ก๑ถาย๑ ๑กร๑ณะใน ส๑น๑ุ๑น๑ิส๑น๑า๑
 วิ๑ก๑ติ๑ก๑ต๑ตาใน อ๑ม๑ห” อ๑ติ๑ค๑ัพ๑ท์ ส๑ร๑ู๑ปะใน ว๑จ๑เน๑ ๑ล๑ก๑ษ๑ณะใน ว๑ตุ๑เต๑ ๑ล๑ก๑ษ๑ณ๑ก๑ิริยา เ๑เท๑หิ
 วิ๑เส๑สน๑ะของ ภิก๑ข๑ุ๑หิ๑ อ๑น๑ภิ๑หิ๑ต๑ก๑ต๑ตาใน ว๑ตุ๑เต, “ภิก๑ขเว อาล๑ปน๑ะ อ๑าร๑ท๑ุ๑วิ๑ริ๑โย วิ๑เส๑สน๑ะ
 ของ ภิก๑ข๑ุ๑ สุ๑ทธก๑ัต๑ตาใน โห๑ติ๑ อาชยาตบทกัตต๑วจาก ม๑ม ส๑ามี๑ส๑ัม๑พ๑น๑ะใน ส๑า๑ส๑เน๑
 วิ๑ส๑ยา๑ธ๑าร๑ะใน อ๑าร๑ท๑ุ- โล๑ก๑ตุ๑ต๑ร๑ม๑ม๑ส๑ส ส๑ามี๑ส๑ัม๑พ๑น๑ะใน ส๑ามี๑โก๑ วิ๑ก๑ติ๑ก๑ต๑ตาใน โห๑ติ
 เอ๑ว๑ค๑ัพ๑ท์ อ๑ว๑ธ๑าร๑ณะ๑เข๑้า๑ก๑ับ โห๑ติ” อ๑ติ๑ค๑ัพ๑ท์ อ๑าก๑ระใน ว๑ต๑วา๑ ปุ๑พ๑พ๑ก๑าล๑ก๑ิริยาใน อาห
 อ๑ิม๑ วิ๑เส๑สน๑ะของ ค๑าถ๑ อ๑ว๑ต๑ต๑ก๑ัม๑มะใน อาห ๑

“เม๑ธา๑ วิ๑เส๑สน๑ะของ ปุ๑ค๑ุ๑โล๑ สุ๑ทธก๑ัต๑ตาใน ก๑ยิ๑รา๑ถ๑ อาชยาต
 บทกัตต๑วจาก อ๑ุ๑จ๑า๑เน๑น ก๑ี๑ดี อ๑ป๑ป๑มา๑เท๑น ก๑ี๑ดี ส๑ถ๑ณ๑เม๑น ก๑ี๑ดี
 ท๑เม๑น ก๑ี๑ดี ๑กร๑ณะใน ก๑ยิ๑รา๑ถ จ๑ค๑ัพ๑ท์ ป๑ท๑สม๑จ๑ย๑ต๑ถ๑ะ๑เข๑้า๑ก๑ับ
 อ๑ุ๑จ๑า๑เน๑น อ๑ป๑ป๑มา๑เท๑น ส๑ถ๑ณ๑เม๑น และ ท๑เม๑น ต๑ วิ๑เส๑สน๑ะ
 ของ ที่๑ป๑ อ๑ว๑ต๑ต๑ก๑ัม๑มะใน ก๑ยิ๑รา๑ถ, โอ๑โ๑ สุ๑ทธก๑ัต๑ตาใน
 อ๑ภิ๑ก๑ี๑ร๑ติ๑ อาชยาตบทกัตต๑วจาก ย๑ วิ๑เส๑สน๑ะของ ที่๑ป๑
 อ๑ว๑ต๑ต๑ก๑ัม๑มะใน อ๑ภิ๑ก๑ี๑ร๑ติ น๑ค๑ัพ๑ท์ ป๑ฏิ๑เส๑ธ๑ะใน อ๑ภิ๑ก๑ี๑ร๑ติ” อ๑ติ๑ค๑ัพ๑ท์
 ส๑ร๑ู๑ปะใน อ๑ิม๑ ค๑าถ๑ ๑

๑๓๑. ต๑ต๑ถ ที่๑ป๑ ก๑ยิ๑รา๑ถ๑ติ: วิ๑ริ๑ย๑สง๑ข๑า๑เต๑น อ๑ุ๑จ๑า๑เน๑น ส๑ติ๑ยา อ๑วิ๑ป๑วา๑ส๑สง๑ข๑า๑เต๑น
 อ๑ป๑ป๑มา๑เท๑น จ๑ตุ๑ป๑ริ๑สุ๑ท๑ริ๑สี๑ล๑สง๑ข๑า๑เต๑น ส๑ถ๑ณ๑เม๑น อ๑ิน๑ุ๑ท๑ริ๑ย๑ท๑ม๑เน๑น จ๑า๑ติ อ๑ิ๑เม๑หิ
 ๑การ๑ณ๑ภ๑ู๑เต๑หิ จ๑ตุ๑หิ ๑ม๑เม๑หิ ๑ม๑โ๑ช๑ป๑ณ๑ถ๑าย ส๑ม๑น๑า๑ค๑โ๑ต๑ เม๑ธา๑ อ๑ิม๑สุ๑มี อ๑ติ๑ทุ๑ล๑ภ๑-
 ป๑ติ๑ภู๑จ๑ต๑าย อ๑ติ๑ค๑ม๑ภี๑เร ส๑ส๑าร๑สา๑ค๑เร อ๑ต๑โน ป๑ติ๑ภู๑จ๑าน๑ภ๑ู๑ต๑ อ๑ร๑ห๑ต๑ต๑ผล๑ที่๑ป๑ ก๑ยิ๑รา๑ถ
 ก๑เร๑ย๑ ก๑า๑ตุ๑ ส๑ก๑ุ๑ณ๑ย๑า๑ติ อ๑ตุ๑โ๑ ๑

ตตถ (ปเทศ) “ที่ปี กยิราถาติ: (ปททวยสฺส) “วิริยสงฺขาเตน อญฺญาเนน สติยา อวิปฺวาส-
สงฺขาเตน อปฺปมาเทน จตุปาริสฺสุทฺธิสฺสสงฺขาเตน สมณฺหาโต อินฺทฺริยมเนน จาติ อิมฺหิ
การณฺภูเตหิ จตุหิ ฐมฺเมหิ ฐมฺโมชปณฺณาย สมณฺหาโต (ปุคฺคโล) เมธาวิ อิมฺสฺมึ (ตสฺส
อรหตฺตผลทีปฺสฺส) อติทูลลภปติฏฺฐจตาย อติคฺมภีเร สํสารสาครเร อตฺตโน ปติฏฺฐาณญฺตุ
อรหตฺตผลทีปฺ กยิราถ กเรยฺย กาทํ สกฺกณฺเยยยาติ อตฺโถ ฯ

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมณฺหาโต ผู้มาตามพร้อมแล้ว ฐมฺโมช-
ปณฺณาย ด้วยปัญญาที่มีโอชะอันเกิดแล้วแต่ธรรม ฐมฺเมหิ ด้วยธรรมท. จตุหิสี่ การณ-
ภูเตหิ อันเป็นเหตุเป็นแล้ว อิมฺหิ เหล่านี้ อิติ คือ “อญฺญาเนน ด้วยความเพียร
เป็นเหตุลุกขึ้น วิริยสงฺขาเตน อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าความเพียร จ ด้วย
อปฺปมาทเน ด้วยความไม่ประมาท อวิปฺวาสสงฺขาเตน อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว
ว่าการไม่อยู่ปราศ สติยา จากสติ จ ด้วย สมณฺหาโต ด้วยความสำรวม จตุปาริสฺสุทฺธิ-
สฺสสงฺขาเตน อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าปาริสฺสุทฺธิสฺส ๔ จ ด้วย อินฺทฺริยมเนน
ด้วยการฝึกซึ่งอินทริย์ จ ด้วย” เมธาวิ ชื่อว่าผู้มีปัญญา กยิราถ ฟังกระทำ กเรยฺย
คือว่า ควรกระทำ สกฺกณฺเยย คือว่า ฟังอาจ กาทํ เพื่ออันกระทำ อรหตฺตผลทีปฺ
ซึ่งเกาะคือพระอรหันต์ผล อตฺตโน ปติฏฺฐาณญฺตุ อันเป็นที่ฟัง ของตน เป็นแล้ว
สํสารสาครเร ในสาครคือสงสาร อติคฺมภีเร อันลึกยิ่ง (ตสฺส อรหตฺตผลทีปฺสฺส)
อติทูลลภปติฏฺฐจตาย เพราะความที่แห่งเกาะคือพระอรหันต์ผลนั้น เป็นที่ฟังอันสัตว์ได้
โดยยากอย่างยิ่ง อิมฺสฺมึ นี้” อิติ ดังนี้ ตตถ (ปเทศ) “ที่ปี กยิราถาติ (ปททวยสฺส)
แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หนา- หมวดสองแห่งบท ว่า “ที่ปี กยิราถ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “ที่ปี กยิราถ” ความว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยปัญญา
มีโอชะที่เกิดแต่ธรรม ด้วยธรรม ๔ อันเป็นเหตุเหล่านี้ คือ “ด้วยความเพียร กล่าวคือ
วิริยะ ด้วยความไม่ประมาท กล่าวคือการไม่อยู่ปราศจากสติ ด้วยความสำรวมกล่าว
คือปาริสฺสุทฺธิสฺส ๔ และการฝึกอินทริย์” ชื่อว่าผู้มีปัญญา ฟังทำ คือว่าควรทำ ได้แก่
ฟังอาจเพื่อจะทำเกาะคืออรหันต์ผล อันเป็นที่ฟังของตนในสาครคือสงสารที่ลึกอย่างยิ่ง
เพราะความที่เกาะคืออรหันต์ผลนั้นเป็นที่ฟังที่บุคคลได้โดยยากอย่างยิ่ง” ดังนี้

ตตถ วิเสสนะของ ปเทศๆ นิทธารณะใน ปททวยสฺส “ที่ปี กยิราถ” สรุปะไน อิติๆ ศัพท์
สรุปะไน ปททวยสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “สมณฺหาโตๆ วิเสสนะ

ของ ปุคฺคโล๑ สุทฺธกัตฺตานิ กยิราถ กเรยฺย และ สกฺกฺุณฺเยย กยิราถ กัถิ กเรยฺย กัถิ สกฺกฺุณฺเยย กัถิ อาขยาดบทกัตฺตฺวจาก “วิริยสงฺขาเตน อฏฺฐจาเนน สติยา อวิปฺปวาส-สงฺขาเตน อปฺปมาเทน จตฺตฺปาริสฺสุทฺธิสึลสงฺขาเตน สญฺญเมเนน อินฺทฺริยทมเนน จ” สรฺฐปะไน อิติ๑ ศัฟฺท สรฺฐปะไน อิเมหิ การณฺภูเตหิ จตฺตฺหิ ฌมฺเมหิ, อิเมหิ กัถิ การณฺภูเตหิ กัถิ จตฺตฺหิ กัถิ วิเสสนะของ ฌมฺเมหิ๑ ภาวะใน สมฺนุหาคโต ฌมฺโมชปญฺญาय ภาวะใน สมฺนุหาคโต ฌมฺโมชปญฺญาय สมฺนุหาคโต ปุคฺคโล สัณฺญี เมธาวิ สัณฺญา อิมสฺมี วิเสสนะของ สัสารสาคร เตสฺส วิเสสนะของ อรหตฺตผลที่ปฺสสุ๑ ภาวาทิสัมพันธะใน อติทูลลภปฺติฏฺจตาย๑ เหตุใน กยิราถ กเรยฺย กาทฺตุ สกฺกฺุณฺเยย, อติคฺมฺภีเร วิเสสนะของ สัสารสาคร๑ วิสยาธาระใน ปติฏฺจจานภฺตุ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปติฏฺจจานภฺตุ๑ วิเสสนะของ อรหตฺตผลที่ปฺ๑ อวฺตตกัมฺมะใน กยิราถ กเรยฺย และ กาทฺตุ, กาทฺตุ ตุมฺตถสัมฺปทานใน สกฺกฺุณฺเยย กิริยาถ วิวิริยะใน กเรยฺย๑ วิวรรณะและวิวิริยะใน กาทฺตุ สกฺกฺุณฺเยย๑ วิวรรณะ” อิติศัฟฺท สรฺฐปะไน อตฺถิ๑ ลิงคัถะ ๫

๑๓๒. กิทิสฺ ?

“(เมธาวิ ปุคฺคโล) กิทิสฺ (ทีปํ กยิราถ” อิติ ปุจฺฉา) ?

(ปุจฺฉา) อ.อันถาม (อิติ) ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล (เมธาวิ) ผู้มีปัญญา (กยิราถ) พึงกระทำ (ทีปํ) ซึ่งเกาะ (กิทิสฺ) อันเช่นไร” (อิติ) ดังนี้ ๫

ถามว่า “บุคคลผู้มีปัญญาพึงทำเกาะเช่นไร”

“เมธาวิ วิเสสนะของ ปุคฺคโล๑ สุทฺธกัตฺตานิ กยิราถ๑ อาขยาดบทกัตฺตฺวจาก กิทิสฺ วิเสสนะของ ทีปํ๑ อวฺตตกัมฺมะใน กยิราถ” อิติศัฟฺท สรฺฐปะไน ปุจฺฉา๑ ลิงคัถะ ๫

๑๓๓. ยํ โอโฆ นากิกริตฺติ: ยํ จตฺตฺพิโรปิ กิเลโสโฆ อภิกิรฺตฺตุ วิทฺธเสตฺตุ น สกฺโกติ, น หิ สกฺกา อรหตฺตํ โอฆเนน วิกิริตฺนติ ๫

“ยํ (ทีปํ) โอโฆ น อภิกิรฺติ, (เมธาวิ ปุคฺคโล) ตํ (ทีปํ กยิราถ)” อิติ (วิสฺซชฺชน)

“ยํ (ทีปํ) จตฺตฺพิโรปิ กิเลโสโฆ อภิกิรฺตฺตุ วิทฺธเสตฺตุ น สกฺโกติ, (เมธาวิ ปุคฺคโล) ตํ (ทีปํ

กยิราถ), น หิ สกกา อรหตุตฺ โอเขน วิกีริตฺตุนฺติ (อตฺโถ) ฯ

(วิสุตฺตชนฺ) อ.อันแก่ อิติ ว่า “โอโฆ อ.ห้วงน้ำ น อภิกีริติ ย่อมไม่ท่วมทับ ยํ (ทีป) ซึ่งเกาะใด, (ปฺคุคฺโล) อ.บุคคล (เมธาวิ) ผู้มีปัญญา (กยิราถ) ฟังกระทำ (ตํ ทีป) ซึ่งเกาะนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ.อธิบาย อิติ ว่า “กิเลโสโฆ อ.ห้วงน้ำคือกิเลส จตุพฺพิโรปิ แม้อันมีอย่างสี่ น สกโกติ ย่อมไม่อาจ อภิกีริตฺตํ เพื่ออันท่วมทับ วิหุํเสตฺตํ คือว่า เพื่ออันกำจัด ยํ (ทีป) ซึ่งเกาะใด, (ปฺคุคฺโล) อ.บุคคล (เมธาวิ) ผู้มีปัญญา (กยิราถ) ฟังกระทำ (ตํ ทีป) ซึ่งเกาะนั้น, หิ จริงอยู่ อรหตุตฺ อ.ความเป็นแห่งพระอรหันต์ โอเขน อันห้วงน้ำ น สกกา ไม่อาจ วิกีริตฺตํ เพื่ออันท่วมทับ” อิติ ดังนี้ ฯ

แก้ว่า “ห้วงน้ำย่อมไม่ท่วมทับเกาะใด, บุคคลผู้มีปัญญาฟังทำเกาะนั้น”

อธิบายว่า “ห้วงน้ำคือกิเลสแม้มี ๔ อย่าง ย่อมไม่อาจเพื่อจะท่วมทับ คือว่าเพื่อจะกำจัด เกาะใด, บุคคลผู้มีปัญญาฟังทำเกาะนั้น, จริงอยู่ พระอรหันต์ ห้วงน้ำไม่อาจเพื่อจะท่วมทับได้”

“โอโฆ สุททกัตตาใน อภิกีริตฺตํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยํ วิเสสนะของ ทีปํ อวุตตกัมมะใน อภิกีริติ นคฺพทฺ ปรฎิเสระใน อภิกีริติ, เมธาวิ วิเสสนะของ ปฺคุคฺโลจฺ สุททกัตตาใน กยิราถจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ทีปํ อวุตตกัมมะใน กยิราถ” อิติศัพทฺ สรุปะใน วิสุตฺตชนฺจฺ ลิงคัตถะ ฯ

“อปิศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ จตุพฺพิโรจฺ วิเสสนะของ กิเลโสโฆจฺ สุททกัตตาใน สกโกติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยํ วิเสสนะของ ทีปํ อวุตตกัมมะใน อภิกีริตฺตํ และ วิหุํเสตฺตํ อภิกีริตฺตํ กิติ วิหุํเสตฺตํ กิติ ตุมัตถสัมปทานใน สกโกติ นคฺพทฺ ปรฎิเสระใน สกโกติ อภิกีริตฺตํ วิวริยะใน วิหุํเสตฺตํจฺ วิวระนะ, เมธาวิ วิเสสนะของ ปฺคุคฺโลจฺ สุททกัตตาใน กยิราถจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ทีปํ อวุตตกัมมะใน กยิราถ, หิศัพทฺ ทฬหิกรณโชตกะ อรหตุตฺ วุตตกัมมะใน สกกาจฺ กิริยาบทกัมมวจาก นคฺพทฺ ปรฎิเสระใน สกกา โอเขน อนภินิหิตกัตตาใน สกกา วิกีริตฺตํจฺ ตุมัตถสัมปทานใน สกกา” อิติศัพทฺ สรุปะใน อตฺโถจฺ ลิงคัตถะ ฯ

.....
 .....

๑๓๔. คากาวसानะ พหุ โสตาปนุหนาทโย อหะสุ ๕

คากาวसानะ พหุ (ชนา) โสตาปนุหนาทโย (อริยบุคคล) อหะสุ ๕

คากาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระคาถา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก (อริยบุคคล) เป็นอริยบุคคล โสตาปนุหนาทโย มีพระโสตาบันเป็นต้น อหะสุ ได้เป็นแล้ว ๕

เวลาจบพระคาถา พวกชนเป็นจำนวนมากได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น คากาวसानะ กาลสัตตมีใน อหะสุ พหุ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน อหะสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปนุหนาทโย วิเสสนะของ อริยบุคคลฯ วิกติกัตตาใน อหะสุ ๕

๑๓๕. เอวํ เทสณา สมฺปตฺตปริสาย สาตฺถิกา ชาตาดิ ๕

เทสณา อ.พระเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตาดิ เกิดแล้ว สมฺปตฺตปริสาย แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้แล ๕

พระเทศนาเกิดเป็นเทศนามีประโยชน์ต่อบริษัทผู้ถึงพร้อมแล้วอย่างนี้ ดังนี้แล

เทสณา สุทธกัตตาใน ชาตาดิ กิตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน ชาตาดิ สมฺปตฺตปริสาย สัมปทานใน ชาตาดิ สาตฺถิกา วิกติกัตตาใน ชาตาดิ อิติศัพท์ สมานะ ๕

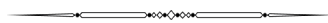
จูปนุถกตฺเถรวตฺถุ ๕

จูปนุถกตฺเถรวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ๕

จูปนุถกตฺเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระจูปนุถกผู้เถระ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ๕

จูปนุถกตฺเถรวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตํฯ กิตบทกัตตฺวาจก ๕

จบเรื่องพระจูปนุถกเถระ

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ สมาส และศัพท์

จุฬารัตน

เป็นฉันทลักษณ์ประสม โดยมีวิเศษสุดครบทั้งมหารายสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จุฬารัตน โฉม โส เกโร จาติ จุฬารัตน (จุฬารัตน + เกโร) วิเศษสุดครบทั้งมหาราย-
สมาส

จุฬารัตน โฉม อ.พระจุฬารัตนด้วย โส อ.พระจุฬารัตนนั้น เกโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ จุฬารัตน เรียกว่าจุฬารัตน (พระจุฬารัตนผู้เถระ, พระเถระชื่อว่าจุฬารัตน, พระจุฬารัตน
เถระ)

๒. จุฬารัตน สล วตถุ จุฬารัตน (จุฬารัตน + วตถุ) ฉันทลักษณ์ประสม
วตถุ อ.เรื่อง จุฬารัตน สล แห่งพระจุฬารัตนผู้เถระ จุฬารัตน วตถุ เรียกว่าจุฬารัตน-
วตถุ. (เรื่องพระจุฬารัตน)

ฉันทลักษณ์

เป็นฉันทลักษณ์ประสม โดยมีวิเศษนบุพบททั้งมหารายสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ฉน อส อตติ ฉน, สฉ. (ฉน + ฉ) อัสสตีติ
ฉน อ.ทรัพย์ อส (สฉ.) ของเศรษฐีนั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สฉ.)
อ.เศรษฐีนั้น ฉน เรียกว่าฉน, ใต้แก่เศรษฐี. (ผู้มีทรัพย์)

๒. ฉน จ โส สฉ. จาติ ฉนสฉ. (ฉน + สฉ.) วิเศษนบุพบททั้งมหารายสมาส
ฉน จ อ.ผู้มีทรัพย์ด้วย โส อ.ผู้มีทรัพย์นั้น สฉ. จ เป็นเศรษฐีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ฉนสฉ.
เรียกว่าฉนสฉ. (เศรษฐีผู้มีทรัพย์)

๓. ฉนสฉ. กุล ฉนสฉ. (ฉนสฉ. + กุล) ฉันทลักษณ์ประสม
กุล อ.ตระกูล ฉนสฉ. แห่งเศรษฐีผู้มีทรัพย์ ฉนสฉ. เรียกว่าฉนสฉ. (ตระกูลเศรษฐี
ผู้มีทรัพย์)

วยุปปตตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส โดยมีทุตียาตปุริสสสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วยุ ปตโต วยุปปตโต, กาโล. (วยุ + ปตต) ทุตียาตปุริสสสมาส

(กาโล) อ.กาล ปตโต เป็นที่ถึงแล้ว วยุ ซึ่งวยุ วยุปปตโต ชื่อว่าวยุปปตต, ได้แก่กาล. (เป็นที่ถึงแล้วซึ่งวยุ)

๒. วยุปปตโต จ โส กาโล จาติ วยุปปตตกาโล. (วยุปปตต + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส

วยุปปตโต จ อ.เป็นที่ถึงแล้วซึ่งวยุด้วย โส อ.เป็นที่ถึงแล้วซึ่งวยุนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วยุปปตตกาโล ชื่อว่าวยุปปตตกาล. (กาลเป็นที่ถึงวยุ)

มาตาปิตโร

เป็นอิติริตรโยคทวันทสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิต)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

สตุตถุมิโก

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. สตุต ฐุมิโย สตุตถุมิโย. (สตุต + ฐุมิ) อสมาทาทิศุสสมาส

ฐุมิโย อ.ชั้น ท. สตุต เจต สตุตถุมิโย ชื่อว่าสตุตถุมิ. (ชั้น ๗, เจตชั้น)

๒. สตุตถุมิทธิ นิยุตโต สตุตถุมิโก, ปาสาทิ. (สตุตถุมิ + ธิกัจจย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต

ปาสาทิ อ.ปราสาท นิยุตโต อันประกอบแล้ว สตุตถุมิทธิ ด้วยชั้น ๗ ท. สตุตถุมิโก ชื่อว่าสตุตถุมิก, ได้แก่ปราสาท. (อันประกอบด้วยชั้น ๗, มี ๗ ชั้น)

อุปริตล

เป็นนิบาตบุพพกัณเฑยยิวาสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตลลล อุปริ อุปริตล. (อุปริ + ตล)

อุปริ ในเบื้องบน ตลลล แห่งพื้น อุปริตล ชื่อว่าอุปริตล. (ในเบื้องบนแห่งพื้น)

โยพพนมทมตตดา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ยุสส์ ภาโว โยพพน. (ยุ + ญย) ภาวัตถิต (สง นอาคม = เตสฺ วุทธิย)
ภาโว อ.ความเป็น ยุสส์ แห่งชายหนุ่มหรือหญิงสาว โยพพน ชื่อว่าโยพพน. (ความเป็นชาย
หนุ่มหรือหญิงสาว)
๒. โยพพเน มโท โยพพนมโท. (โยพพน + มท) สัตตมัตปุริสส์มาส
มโท อ.ความเมา โยพพเน ในความเป็นแห่งหญิงสาว โยพพนมโท ชื่อว่าโยพพนมท. (ความเมา
ในความเป็นหญิงสาว)
๓. โยพพนมทส์มา มตดา โยพพนมทมตตดา. (โยพพนมท + มตดา) ปัญจมีตปุริสส์มาส
มตดา อ.ผู้เมาแล้ว โยพพนมทส์มา เพราะความเมาในความเป็นแห่งหญิงสาว โยพพนมทมตตดา
ชื่อว่าโยพพนมทมตตดา. (ผู้เมาเพราะความเมาในความเป็นหญิงสาว)
๔. โยพพนมทมตตดา ภาโว โยพพนมทมตตดา. (โยพพนมทมตตดา + ตา) ภาวัตถิต
ภาโว อ.ความเป็น โยพพนมทมตตดา แห่งผู้เมาแล้วเพราะความเมาในความเป็นแห่งหญิงสาว
โยพพนมทมตตดา ชื่อว่าโยพพนมทมตตดา. (ความเป็นผู้เมาเพราะความเมาในความเป็นหญิงสาว)

ปุริสโลลา

เป็นสัตตมัตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุริเส โลลา ปุริสโลลา. (ปุริส + โลลา)

โลลา อ.ความโลเล ปุริเส ในบุรุษ ปุริสโลลา ชื่อว่าปุริสโลลา. (ความโลเลในบุรุษ)

ขณฺหาขณฺทิกา

เป็นอัสนัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ขณฺทญจ อขณฺทญจ ขณฺหาขณฺท. (ขณฺท + อขณฺท)
ขณฺท จ อ.ท่อนน้อยด้วย อขณฺท จ อ.ท่อนใหญ่ด้วย ขณฺหาขณฺท ชื่อว่าขณฺหาขณฺท. (ท่อน
น้อยและท่อนใหญ่)
๒. ขณฺหาขณฺท อสฺสา อตฺถิตี ขณฺหาขณฺทิกา, อิตฺถี. (ขณฺหาขณฺท + อิก) อัสนัตถิต
ขณฺหาขณฺท อ.ท่อนน้อยและท่อนใหญ่ อสฺสา (อิตฺถียา) ของหญิงนั้น อตฺถี มีอยู่ อิตฺถี เพราะ
เหตุนี้ (สา อิตฺถี) อ.หญิงนั้น ขณฺหาขณฺทิกา ชื่อว่าขณฺหาขณฺทิกา, ได้แก่หญิง. (มีท่อนน้อยและท่อนใหญ่)

หตถสาร์

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตถเณ สาร์ หตถสาร์, ธนฺ. (หตถ + สาร์)

(ธนฺ) อ.ทรัพย์ สาร์ อันบุคคลพึงนำไป หตถเณ ด้วยมือ หตถสาร์ ชื่อว่าหตถสาร์, ได้แก่ทรัพย์. (อันบุคคลพึงนำไปด้วยมือ)

อชานนฏจान्ह

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ชานนฺ อชานนฺ, จานฺ. (น + ชานน) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

(จานฺ) อ.ที่ ชานนฺ เป็นที่รู้ น ทาไมได้ อชานนฺ ชื่อว่าอชานน, ได้แก่ที่. (เป็นที่ไม่รู้)

๒. อชานนญจ ตํ จานญจาทิ อชานนฏจान्ह. (อชานน + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

อชานนฺ จ อ.อันเป็นที่ไม่รู้ด้วย ตํ อ.อันเป็นที่รู้นั้น จานฺ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้

อชานนฏจान्ह ชื่อว่าอชานนฏจान्ह. (ที่เป็นที่ไม่รู้)

คพฺพปรีปาโก

เป็นจฺญูตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คพฺพสฺส ปรีปาโก คพฺพปรีปาโก. (คพฺพ + ปรีปาโก)

ปรีปาโก อ.ความแ่รอบ คพฺพสฺส แ่ทงกรรมํ คพฺพปรีปาโก ชื่อว่าคพฺพปรีปาโก. (ความแ่รอบแ่ทงกรรมํ, กรรมํแ่)

ณาทิพฺพญูวิริทิตํ

เป็นปัญจมีตปฺปรีสฺสมาส โดยมีอิตรียอคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ณาทิ จ พฺพญู จ ณาทิพฺพญูนิ. (ณาทิ + พฺพญู) อิตรียอคทวันทสฺมาส

ณาทิ จ อ.ณาทิตด้วย พฺพญู จ อ.พวกพ้องด้วย ณาทิพฺพญูนิ ชื่อว่าณาทิพฺพญู. (ณาทิแ่และพวกพ้อง)

๒. ณาทิพฺพญูทิต วิริทิตํ ณาทิพฺพญูวิริทิตํ, จานฺ. (ณาทิพฺพญู + วิริทิต) ปัญจมีตปฺปรีสฺสมาส

จานฺ อ.ที่ วิริทิตํ อันเว้นแล้ว ณาทิพฺพญูทิต จากณาทิแ่และพวกพ้อง ท. ณาทิพฺพญูวิริทิต ชื่อว่า

ณาทิพฺพญูวิริทิต, ได้แก่ที่. (อันเว้นแล้วจากณาทิแ่และพวกพ้อง)

คพภวภูจนัน

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คพภเว ข่าโต คพภเว, สัตโต. (คพภ + ฌบัจจย) สัจฉัฏฐิต์ปปริสสมาส
(สัตโต) อ.สัตว์ ข่าโต ผู้เกิดแล้ว คพภเว ในครรรภ คพภเว ชื่อว่าคพภเว, ใต้แก้สัตว์. (ผู้เกิดแล้ว
ในครรรภ)
๒. คพภสส ภูจนัน คพภภูจนัน. (คพภ + ภูจนัน) ฉัฏฐิต์ปปริสสมาส
ภูจนัน อ.การออก คพภสส แห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ คพภภูจนัน ชื่อว่าคพภภูจนัน. (การ
ออกแห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ)

ทุกขาวท

เป็นทุตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ทุกข อวท ททุกขาวท, คพภภูจนัน. (ทุกข + อวท)
คพภภูจนัน อ.อันออกแห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ อวท เป็นเหตุนำมา ทุกข ซึ่งความทุกข ททุกขาวท
ชื่อว่าทุกขาวท, ใต้แก้อันออกแห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ. (เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข)

กุลเคท

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- กุลสส เคท กุลเคท. (กุล + เคท)
เคท อ.เรือน กุลสส แห่งตระกูล กุลเคท ชื่อว่ากุลเคท. (เรือนตระกูล)

โทสมทนต์ตา

เป็นภาวตัตติต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โทโส มทนต์ อสสาติ โทสมทนต์, ปุริโส. (โทส + มทนต์) ฉัฏฐิต์ปปริสสมาส
สมาส
โทโส อ.โทษ มทนต์ อันใหญ่ อสส (ปุริสส) ของบุรุษนั้น (อดีต) มีอยู่ ติติ เพราะเหตุนั้น
(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น โทสมทนต์ ชื่อว่าโทสมทนต์, ใต้แก้บุรุษ. (ผู้มีโทษใหญ่, มีความผิดมาก)
๒. โทสมทนต์ส ภาว โทสมทนต์ตา. (โทสมทนต์ + ตา) ภาวตัตติต
ภาว อ.ความเป็น โทสมทนต์ส (ปุริสส) แห่งบุรุษ ผู้มีโทษใหญ่ โทสมทนต์ตา ชื่อว่า

โทสมทนต์ดา. (ความเป็นผู้มีโทษใหญ่)

เอกนุตหิตา

เป็นตติยาดัปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกนุเตน หิตา เอกนุตหิตา, มาตาปิตโร. (เอกนุต + หิต)

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. หิตา เป็นผู้ถือกุศล เอกนุเตน โดยส่วนตัว เอกนุตหิตา ชื่อว่า เอกนุตหิต, ได้แก่มารดาและบิดาทั้งหลาย. (ผู้ถือกุศลโดยส่วนตัว)

เคทปริกาโร

เป็นลัตตมัตตปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เคเท ปริกาโร เคทปริกาโร. (เคท + ปริกาโร)

ปริกาโร อ.เครื่องใช้ เคเท ในเรือน เคทปริกาโร ชื่อว่าเคทปริกาโร. (เครื่องใช้ในเรือน)

กุลฆรคมนาโว

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญฐิตัปปริสส์มาส และจัญฐิตัปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

วิ. กุลลัส มริ กุลฆริ. (กุล + มริ) จัญฐิตัปปริสส์มาส

มริ อ.เรือน กุลลัส แห่งตระกูล กุลฆริ ชื่อว่ากุลฆริ. (เรือนแห่งตระกูล)

วิ. กุลฆรลล คมนิ กุลฆรคمني. (กุลฆร + คมนิ) จัญฐิตัปปริสส์มาส

คมนิ อ.การไป กุลฆรลล ลูเรือนแห่งตระกูล กุลฆรคمني ชื่อว่ากุลฆรคمني. (การไปสู่เรือนแห่งตระกูล)

วิ. กุลฆรคมนาเว ภาโว กุลฆรคมนาโว. (กุลฆรคมน + ภาว) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

กุลฆรคمني เอเว อ.การไปสู่เรือนแห่งตระกูลนั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น กุลฆรคมนาโว ชื่อว่ากุลฆรคมนาโว. (ความเป็นคืออันไปสู่เรือนแห่งตระกูล)

อนนตรเคทวาสี,

เป็นลัตตมิตต์ปฐิสสมาส โดยนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่
ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตติ อนนตรี อสสาติ อนนตรี, เคท. (น + อนนตร) นนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส
อนนตรี อระหว่าง อสส (เคทส) แห่งเรือนั้น นตติ ย่อมไม่มี อติ เพราะเหตุนี้ (ต เคท)
อ.เรือนั้น อนนตรี ชื่อว่าอนนตร, ได้แก่เรือน. (อันไม่มีระหว่าง)
๒. อนนตรนุจ ต เคทนุจติ อนนตรเคท. (อนนตร + เคท) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
อนนตรี จ อ.อันไม่มีระหว่างด้วย ต อ.อันไม่มีระหว่างนั้น เคท จ เป็นเรือนด้วย อติ
เพราะเหตุนี้ อนนตรเคท ชื่อว่าอนนตรเคท. (เรือนอันไม่มีระหว่าง)
๓. อนนตรเคทเท วสติ สีเสนาติ อนนตรเคทวาสี, ชโน. (อนนตรเคท + วส นิวาเส ในการอยู่
+ ณีปัจจย) กัตตรูป, ตัสสิสสาธนะ, กิตันตสมาส, ลัตตมิตต์ปฐิสสมาส
(โย ชโน) อ.ชไนโต วสติ ย่อมอยู่ อนนตรเคทเท ในเรือนอันไม่มีระหว่าง สีเสนา โดยปกติ อติ
เพราะเหตุนี้ (โส ชโน) อ.ชไนนั้น อนนตรเคทวาสี ชื่อว่าอนนตรเคทวาสี, ได้แก่ชไน. (ผู้อยู่ในเรือนอันไม่มี
ระหว่างโดยปกติ, ผู้อยู่เรือนติดกัน)

อนนตรามคค

เป็นนนิบาตบุพพทอภัยยิวาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคคสส อนนตรา อนนตรามคค. (อนนตรา + มคค)

อนนตรา ในระหว่าง มคคสส แห่งหนทาง อนนตรามคค ชื่อว่าอนนตรามคค. (ระหว่างทาง)

เอกจิตตา

เป็นนนิบาตบุพพทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอก จิตต เตสนติ เอกจิตตา, ชนา. (เอก + จิตต)

จิตต อ.จิต เอก อันเดียวกัน เตส (ชนา) ของชน ท. เหล่านั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้
(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น เอกจิตตา ชื่อว่าเอกจิตต, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีจิตเป็นอันเดียวกัน)

ปุริมนโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปุเร ภโว ปุริโม, นโย. (ปุร + อิม) ลังสัญญาทิวเนกัตถัตถิต
(นโย) อ.นัย ภโว อันมี ปุเร ในก่อน ปุริโม ชื่อว่าปุริม. (อันมีในก่อน)

๒. ปุริโม จ โส นโย จาติ ปุริมนโย. (ปุริม + นย)

ปุริโม จ อ.อันมีในก่อนด้วย โส อ.อันมีนัยก่อนนั้น นโย จ เป็นนัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปุริมนโย ชื่อว่าปุริมนย. (นัยอันมีในก่อน)

วสนฏจาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนญจ ตี จานญจาติ วสนฏจาน. (วสน + จาน)

วสนิ จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ตี อ.อันเป็นที่อยู่นั้น จานิ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ชื่อวาวสนฏจาน. (ที่เป็นที่อยู่)

มหาปนถกทารโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหาปนถโก จ โส ทารโก จาติ มหาปนถกทารโก. (มหาปนถก + ทารก)

มหาปนถโก จ อ.ชื่อวามหาปนถกด้วย โส อ.ชื่อวามหาปนถกนั้น ทารโก จ เป็นเด็กชายด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มหาปนถกทารโก ชื่อวามหาปนถกทารก. (เด็กชายชื่อวามหาปนถก)

อาคมนตรี

เป็นฉฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนตรี การณ อาคมนตรี. (อาคมนตรี + การณ)

การณิ อ.เหตุ อาคมนตรีส แห่งการมา อาคมนตรี ชื่อวามาคมนตรี. (เหตุแห่งการมา)

อชยชกกุล

เป็นนัฏฐิต์ปฐริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

อชยชกกุล กุล อชยชกกุล. (อชยช + กุล)

กุล อ.ตระกุล อชยชกกุล แห่งตา อชยชกกุล ชื่อว่าอชยชกกุล. (ตระกุลตา)

นศรทวาร

เป็นนัฏฐิต์ปฐริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

นศรลล ทวาร นศรทวาร. (นศร + ทวาร)

ทวาร อ.ประตุ นศรลล แห่งพระนศร นศรทวาร ชื่อว่านศรทวาร. (ประตุพระนศร, ประตุเมือง)

ทารกมาตา

เป็นนัฏฐิต์ปฐริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

ทารกาน มาตา ทารกมาตา. (ทารก + มาตา)

มาตา อ.มารตา ทารกาน ของเด็กชาย ท. ทารกมาตา ชื่อว่าทารกมาตา. (มารตาของเด็กชาย)

อาศตภาโว

เป็นนัฏฐิต์ปฐริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

อาศตลล ภาโว อาศตภาโว. (อาศต + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ อาศตลล (อตุตโน) แห่งตน ผู้มาแล้ว อาศตภาโว ชื่อว่าอาศตภาว. (ความที่ตนเป็นผู้มาแล้ว)

ภูตปพพา

เป็นอชยชกกุลมาส มีวิเคราะห้ว่า

ภูตา ปพพนติ ภูตปพพา, ชน. (ภูต + ปพพ)

(ชน) อ.ชน ท. ภูตา เป็นแล้ว ปพพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น ภูตปพพา ชื่อว่าภูตปพพ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้เคยเป็นแล้ว)

มหาปราธิกา

เป็นฉัฏฐีทวิบทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทตี อปราธิกา เตสนุติ มหาปราธิกา, ชนา. (มทตี + อปราธิกา)

อปราธิกา อ.ความผิด มทตี อันใหญ่ เตส (ชنان) ของชน ท. เหล่านั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น มหาปราธิกา ชื่อว่ามหาปราธิก, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีความผิดใหญ่)

จกขุปโต

เป็นฉัฏฐีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จกขุสฺส ปโต จกขุปโต. (จกขุ + ปโต)

ปโต อ.คลอง จกขุสฺส แห่งจักขุ จกขุปโต ชื่อว่าจกขุปโต. (คลองจักขุ)

ผาสุกฺกฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ผาสุกฺกฺจ ตํ จานญฺจาทิ ผาสุกฺกฺจานํ. (ผาสุก + จาน)

ผาสุกํ จ อ.อันสำราญด้วย ตํ อ.อันสำราญนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ผาสุกฺกฺจ-
จานํ ชื่อว่าผาสุกฺกฺจาน. (ที่อันสำราญ)

อาคตฺตฺตฺตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตฺตา จ เต ทฺตฺตา จาทิ อาคตฺตฺตฺตา. (อาคต + ทฺต)

อาคตฺตา จ อ.ผู้มาแล้ว ท. ด้วย เต อ.ผู้มาแล้ว ท. เหล่านั้น ทฺตฺตา จ เป็นเหตุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาคตฺตฺตา ชื่อว่าอาคตฺตฺต. (เหตุผู้มาแล้ว)

อติทฺทโร

เป็นปาทีบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อติโก ทฺทโร อติทฺทโร. (อติ + ทฺทร)

ทฺทโร อ.เด็ก อติโก ยิง อติทฺทโร ชื่อว่าอติทฺทร. (เด็กยิง, เด็กเกินไป)

ทสพล

เป็นฉันทวิภวตฺสยาธิกรณพหุพหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทส พลานิ อสฺสํวติ ทสพล, พุทฺธ. (ทส + พล)

พลานิ อ.กำลัง ท. ทส ลิบ อสฺส (พุทฺธสฺส) ของพระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส พุทฺธ) อ.พระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น ทสพล ชื่อว่าทสพล, ได้แก่พระพุทฺธเจ้า. (ผู้มีพลญาณ ๑๐, พระทศพล)

ธมมกถา

เป็นทุตียาตปฺปวิภวตฺสยาธิกรณพหุพหิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กเถติ เอตยาติ กถา, วาจา. (กถ กถเน ในการกล่าว + อ + อา) กัตตุรูป, กรณสาธนะ (ปฺคตฺส) อ.บุคคล กเถติ ย่อมกล่าว เอตยา (วาจา) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอสํ วาจา) อ.วาจานั้น กถา ชื่อว่ากถา, ได้แก่วาจา. (เป็นเครื่องกล่าว)

๒. ธมฺมํ กถา ธมฺมกถา. (ธมฺม + กถา) ทุตียาตปฺปวิภวตฺสยาธิกรณพหุพหิสมาส กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺม ซึ่งธรรม ธมฺมกถา ชื่อว่าธมฺมกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าว ซึ่งธรรม)

สกลโลโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกล จ โส โลโก จาติ สกลโลโก. (สกล + โลโก)

สกล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย โส อ.ทั้งสิ้นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลโลโก ชื่อว่าสกลโลก. (โลกทั้งสิ้น)

ปพพชิตุกาโม

เป็นจตุตถิตปฺปวิภวตฺสยาธิกรณพหุพหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชิตุํ กาเมตติ ปพพชิตุกาโม, ทารโก. (ปพพชิตุํทูปปท + กมฺ กนฺติย ในความใคร่ + ณ ปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตฺนตฺสมาส

(โย ทารโก) อ.เด็กใด กาเมติ ย่อมใคร่ ปพพชิตุํ เพื่ออันบวช อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ทารโก) อ.เด็กนั้น ปพพชิตุกาโม ชื่อว่าปพพชิตุกาโม, ได้แก่เด็ก. (ผู้ใคร่เพื่อจะบวช, ผู้ประสงค์จะบวช)

ปัญหาคาริก

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

ปัญหาย จรณ สีสมส์สาติ ปัญหาคาริก, ภิกขุ. (ปัญหจร + ฌิกปัจจัจย)

จรณ อ.อันเที่ยวไป ปัญหาย เพื่อบิณฑบาต สีส เป็นปกติ อสส์ (ภิกขุโน) ของภิกษุหนึ่ง (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุหนึ่ง (โส ภิกขุ) อ.ภิกษุหนึ่ง ปัญหาคาริก ชื่อว่าปัญหาคาริก, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตเป็นปกติ)

ตจปญจกกมมฏจาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีฉัฎฐีทวีปตลยาธิกรณพหุพีหิสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. ตโจ ปญจโก อสส์สาติ ตจปญจก, กมมฏจาน. (ตจ + ปญจก) ฉัฎฐีทวีปตลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

ตโจ อ.หนึ่ง ปญจโก เป็นที่ห้า อสส์ (กมมฏจานส์) แห่งกรรมฐานนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุหนึ่ง (ต กมมฏจาน) อ.กรรมฐานนั้น ตจปญจก ชื่อว่าตจปญจก, ได้แก่กรรมฐาน. (มีหนึ่งเป็นที่ห้า)

๒. ตจปญจกญจ ต กมมฏจานญจาติ ตจปญจกกมมฏจาน. (ตจปญจก + กมมฏจาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส

ตจปญจก จ อ.อันมีหนึ่งเป็นที่ห้าด้วย ต อ.อันมีหนึ่งเป็นที่ห้า กมมฏจาน จ เป็นกรรมฐานด้วย อิติ เพราะเหตุหนึ่ง ตจปญจกกมมฏจาน ชื่อว่าตจปญจกกมมฏจาน. (กรรมฐานอันมีหนึ่งเป็นที่ห้า)

พุททวจน

เป็นฉัฎฐีตปุริสส์มาส มิวีเคราะห์ว่า

พุททสส์ วจน พุททวจน. (พุทท + วจน)

วจน อ.พระดำรัส พุททสส์ ของพระพุทเจ้า พุททวจน ชื่อว่าพุททวจน. (พระดำรัสของพระพุทเจ้า, พระพุททพจน)

ปริปัญณวสโส

เป็นฉัฎฐีทวีปตลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ปริปัญณวส สสสิ อสส์สาติ ปริปัญณวสโส, ปุริโส. (ปริปัญณ + วสส)

วสส อ.กาลฝน ปริปัญณ อนันต์มรอบแล้ว อสส์ (ปุริสส์) ของบุรุษหนึ่ง (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะ

เหตุนี้ (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ปรีปัญณวสุโส ชื่อว่าปรีปัญณวสุส, ไต้แก่บุรุษ. (ผู้มีกาลฝนอันเต็มรอบแล้ว, มีอายุเต็มบริบูรณ์)

โยนิโสมนสิกาโร

เป็นอโลปตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มนสิ กาโร มนสิกาโร. (มน + การ)

กาโร อ.การกระทำ มนสิ ในใจ มนสิกาโร ชื่อว่ามนสิการ. (การทำไว้ในใจ)

๒. โยนิโส มนสิกาโร โยนิโสมนสิกาโร. (โยนิ + มนสิการ)

มนสิกาโร อ.การทำไว้ในใจ โยนิโส โดยอุบายอันแยบคาย โยนิโสมนสิกาโร ชื่อว่าโยนิโส-มนสิการ. (การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย)

อรทตต์

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

อรทโต ภาโว อรทตต์. (อรทนต์ + ตต)

ภาโว อ.ความเป็น อรทโต แห่งพระอรหันต์ อรทตต์ ชื่อว่าอรทตต์. (ความเป็นแห่งพระอรหันต์, พระอรหันต์)

ฌานสุขิ

เป็นปัญจมีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฌานสุมา อุปปนฺหิ สุขิ ฌานสุขิ. (ฌาน + สุข) มัจฉะโลปีสสมาส, ลป อุปปนฺหิตัพท

สุขิ อ.ความสุข อุปปนฺหิ อันเกิดแล้ว ฌานสุมา แต่ฌาน ฌานสุขิ ชื่อว่าฌานสุขิ. (สุขิที่เกิดแต่ฌาน)

ผลสุขิ

เป็นปัญจมีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ผลสุมา อุปปนฺหิ สุขิ ผลสุขิ. (ผล + สุข) มัจฉะโลปีสสมาส, ลป อุปปนฺหิตัพท

สุขิ อ.ความสุข อุปปนฺหิ อันเกิดแล้ว ผลสุมา แต่ผล ผลสุขิ ชื่อว่าผลสุขิ. (สุขิที่เกิดแต่ผล)

อชฺชยกเสฏฺฐี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อชฺชยก โจ โส เสฏฺฐี จาติ อชฺชยกเสฏฺฐี. (อชฺชยก + เสฏฺฐี)

อชฺชยก โจ อ.ผู้เป็นตาด้วย โส อ.ผู้เป็นตานั่น เสฏฺฐี จ เป็นเศรษฐีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อชฺชยกเสฏฺฐี
ชื่อว่าอชฺชยกเสฏฺฐี. (เศรษฐีผู้เป็นตา)

มหาเสฏฺฐี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

มหนโต โจ โส เสฏฺฐี จาติ มหาเสฏฺฐี. (มหนโต + เสฏฺฐี)

มหนโต โจ อ.ผู้ประเสริฐด้วย โส อ.ผู้ประเสริฐนั่น เสฏฺฐี จ เป็นเศรษฐีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาเสฏฺฐี
ชื่อว่ามหาเสฏฺฐี. (เศรษฐีผู้ประเสริฐ, มหาเศรษฐี)

กตริตฺตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

กตฺรา โจ ส่า ตีตา จาติ กตริตฺตา. (กตฺรา + ตีตุ)

กตฺรา โจ อ.คนไหนด้วย ส่า อ.คนไหนนั่น ตีตา จ เป็นติตาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตริตฺตา
ชื่อว่ากตริตฺตุ. (ติตาคนไหน)

ปลาตติตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ปลาตา โจ ส่า ตีตา จาติ ปลาตติตา. (ปลาตา + ตีตุ)

ปลาตา โจ อ.ผู้หนีไปแล้วด้วย ส่า อ.ผู้หนีไปแล้วนั่น ตีตา จ เป็นติตาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปลาตติตา ชื่อว่าปลาตติตุ. (ติตาผู้หนีไปแล้ว)

สุคนฺธ

เป็นฉฺฐีทวิบทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

สุนฺทโร คนฺโธ อสฺสาติ สุคนฺธ, โภกนฺท. (สุ + คนฺธ)

คนโธ อ.กลิ่น สุนทรโร อันตี อสฺส (โกกนุทสฺส) ของดอกบัวโกกนุทนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ โกกนุท) อ.ดอกบัวโกกนุทนั้น สฺคนุธฺ ชื่อว่าสฺคนุธ, ได้แก้ดอกบัวโกกนุท. (มีกลิ่นอันตี, มีกลิ่นหอม)

อวิตคนุธฺ

เป็นปัญจมีทวีปทศุลาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น วิโต อวิต, คนโธ. (น + วิโต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
(คนโธ) อ.กลิ่น วิโต อันไปปราศแล้ว น หามิได้ อวิต ชื่อว่าอวิต, ได้แก้กลิ่น. (อันไม่ไปปราศแล้ว)
๒. อวิต คนโธ อสฺมาติ อวิตคนุธฺ, โกกนุท. (อวิต + คนุธ)
คนโธ อ.กลิ่น อวิต อันไม่ไปปราศแล้ว อสฺมา (โกกนุทสฺมา) จากดอกบัวโกกนุทนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ โกกนุท) อ.ดอกบัวโกกนุทนั้น อวิตคนุธฺ ชื่อว่าอวิตคนุธ, ได้แก้ดอกบัวโกกนุท. (มีกลิ่นอันไม่ไปปราศแล้ว, ไม่ปราศจากกลิ่น)

กสฺสปลสมมาสมพุททกาโล

เป็นฉฎฐิตูปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กสฺสไป จ โส สมมาสมพุทโธ จาติ กสฺสปลสมมาสมพุทโธ. (กสฺสไป + สมมาสมพุท) วิเสสน-
บุพพทกัมมธารยสมาส
กสฺสไป จ อ.พระนามว่ากสฺสปะด้วย โส อ.พระนามว่ากสฺสปะนั้น สมมาสมพุทโธ จ เป็นพระสัมมาสัมพุทเจ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กสฺสปลสมมาสมพุทโธ ชื่อว่ากสฺสปลสมมาสมพุท. (พระสัมมาสัมพุทเจ้าพระนามว่ากสฺสปะ)
๒. กสฺสปลสมมาสมพุททสฺส กาลิ กสฺสปลสมมาสมพุททกาโล. (กสฺสปลสมมาสมพุท + กาล) ฉฎฐิตูปริสสมาส
กาลิ อ.กาล กสฺสปลสมมาสมพุททสฺส แห่งพระสัมมาสัมพุทเจ้าพระนามว่ากสฺสปะ กสฺสปลสมมาสมพุททกาโล ชื่อว่ากสฺสปลสมมาสมพุททกาล. (กาลแห่งพระพุทเจ้าพระนามว่ากสฺสปะ)

ปณณวา

เป็นอัสสัถิตัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

ปณณวา อสส อตถิตติ ปณณวา, ภิกขุ. (ปณณวา + วนตุ)

ปณณวา อ.ปัญญา อสส (ภิกขุโน) ของภิกขุโนนั้น อตถิต มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น ปณณวา ชื่อว่า ปณณววนตุ, ได้แก่ภิกขุ. (ผู้มีปัญญา)

ทนุฏภิกขุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ทนุโธ จ โส ภิกขุ จาติ ทนุฏภิกขุ. (ทนุ + ภิกขุ)

ทนุโธ จ อ.ผู้เขลาด้วย โส อ.ผู้เขลานั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทนุฏภิกขุ ชื่อว่าทนุฏภิกขุ. (ภิกษุผู้เขลา)

อุทเทสคทณกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญิตูปริสสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. อุทเทสสส คทณ อุทเทสคทณ, กาล. (อุทเทส + คทณ) จัญญิตูปริสสมาส คทณ อ.เป็นที่เรียนเอา อุทเทสสส ซึ่งอุเทศ อุทเทสคทณ ชื่อว่าอุทเทสคทณ, ได้แก่กาล. (เป็นที่เรียนเอาซึ่งอุเทศ)

๒. อุทเทสคทณญจ ต่ กาล จาติ อุทเทสคทณกาล. (อุทเทสคทณ + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อุทเทสคทณ จ อ.อันเป็นที่เรียนเอาซึ่งอุเทศด้วย ต่ อ.อันเป็นที่เรียนเอาซึ่งอุเทศนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อุทเทสคทณกาล ชื่อว่าอุทเทสคทณกาล. (กาลเป็นที่เรียนเอาซึ่งอุเทศ)

ปริทาสเกพี

เป็นสมาหารทวันทสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ปริทาส จ เกพี จ ปริทาสเกพี. (ปริทาส + เกพี)

ปริทาส จ อ.การทัวเราะด้วย เกพี จ อ.การเยาะเย้ยด้วย ปริทาสเกพี ชื่อว่าปริทาสเกพี. (การทัวเราะและการเยาะเย้ย)

คหิตคหิตปท

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส โดยมีวิเสสนโนภยบทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คหิตตญจ ตํ คหิตตญจาทิ คหิตคหิตํ, ปท. (คหิต + คหิต) วิเสสนโนภยบทกัมมธรรยสมาส
 ตํ (ปท) อ.บทนั้น คหิตํ จ อันถูกเรียนแล้วด้วย คหิตํ จ อันถูกเรียนแล้วด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น คหิตคหิตํ ชื่อว่าคหิตคหิต, ได้แก่บท. (อันทั้งถูกเรียนแล้วทั้งถูกเรียนแล้ว)

๒. คหิตคหิตตญจ ตํ ปทตญจาทิ คหิตคหิตปท. (คหิตคหิต + ปท) วิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส
 คหิตคหิตํ จ อ.อันทั้งถูกเรียนแล้วทั้งถูกเรียนแล้วด้วย ตํ อ.อันทั้งถูกเรียนแล้วทั้งถูกเรียนแล้ว
 นั้น ปท จ เป็นบทด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น คหิตคหิตปท ชื่อว่าคหิตคหิตปท. (บทอันทั้งถูกเรียนแล้วทั้งถูก
 เรียนแล้ว)

อุปรุปริปท

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

อุปริ อุปริ ปท อุปรุปริปท. (อุปริ + อุปริ + ปท)

ปท อ.บท อุปริ ในเบื้องบน อุปริ ในเบื้องบน อุปรุปริปท ชื่อว่าอุปรุปริปท. (บทในเบื้องบน)

อภพโพ

เป็นนินบาตบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภวิตุ อรทตติ ภพโพ. (ภู สัตตตาย ในความมี, ความเป็น + ฌยปัจจัจ) กัตตุรูป, กัตตุสัจฉน
 (โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด อรทติ ย่อมควร ภวิตุ เพื่ออันเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
 ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น ภพโพ ชื่อว่าภพพ. (ผู้ควร)

๒. น ภพโพ อภพโพ. (น + ภพพ) นินบาตบุพพบทกัมมธรรยสมาส

ภพโพ อ.ผู้ควร น หามีได้ อภพโพ ชื่อว่าอภพพ. (ผู้ไม่ควร, ผู้อำภพ)

ปพพชิตกิจจ

เป็นฉฐฐัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ปพพชิตสสส กิจจจ ปพพชิตกิจจ. (ปพพชิต + กิจจ)

กิจจจ อ.กิจ ปพพชิตสสส แห่งบรรพชิต ปพพชิตกิจจ ชื่อว่าปพพชิตกิจจ. (กิจแห่งบรรพชิต)

พุทฺธสาสน์

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทฺธสฺส สาสน์ พุทฺธสาสน์. (พุทฺธ + สาสน์)

สาสน์ อ.คำสั่งสอน พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า พุทฺธสาสน์ ชื่อว่าพุทฺธสาสน์. (คำสั่งสอนของพระพุทฺธเจ้า, พุทฺธศาสนา)

คิทธิภาโว

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คิทธิโน ภาโว คิทธิภาโว. (คิธี + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น คิทธิโน แห่งคฤหัสถ์ คิทธิภาโว ชื่อว่าคิทธิภาว. (ความเป็นแห่งคฤหัสถ์)

ภตตฺตฺเทสโก

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตตสฺส อฺภตฺตฺเทสโก ภตตฺตฺเทสโก, ภิกฺขุ. (ภตต + อฺภตฺตฺเทสโก)

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ อฺภตฺตฺเทสโก ผู้แสดง ภตตสฺส ซึ่งภัตฺร ภตตฺตฺเทสโก ชื่อว่าภตตฺตฺเทสโก, ได้แก่ภิกฺขุ. (ผู้แสดงซึ่งภัตฺร, ผู้แจกภัตฺร, ภัตตฺตฺเทสโก)

มาลาคนฺธวิเลปนํ

เป็นสมาทรวทนต์สมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาลา จ คนฺธो จ วิเลปนญจ มาลาคนฺธวิเลปนํ. (มาลา + คนฺธ + วิเลปน)

มาลา จ อ.ระเบียบด้วย คนฺธो จ อ.ของหอมด้วย วิเลปนํ จ อ.เครื่องลูบไล้ด้วย มาลาคนฺธ-วิเลปนํ ชื่อว่ามาลาคนฺธวิเลปน. (ระเบียบ ของหอม และเครื่องลูบไล้)

ปญฺจมตฺตานิ

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปญฺจ มตฺตา เตสฺสนฺติ ปญฺจมตฺตานิ, ภิกฺขุสฺตฺตานิ. (ปญฺจ + มตฺต)

ปญฺจ อ.ห้า ท. มตฺตา เป็นประมาณ เตสฺ (ภิกฺขุสฺตฺตานิ) แห่งร้อยแห่งภิกฺขุ ท. เหล่านั้น (สนฺติ) มี

อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานี ภิกษุสตัน) อ.ร้อยแห่งภิกษุ ท. เหล่านี้ ปณจมตตานี ชื่อว่าปณจมตต, ได้แก่ ภิกษุหนึ่งร้อย. (มีประมาณ ๕)

พุทธอุปมาขานี

เป็นฉันทวิทิตตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

พุทธโอ ปมฺขํ เตสนฺติ พุทธอุปมาขานี, ปณจภิกษุสตัน. (พุทธ + ปมฺข)

พุทธโอ อ.พระพุทเจ้า ปมฺขํ เป็นประมุข เตสํ (ปณจภิกษุสตัน) แห่งร้อยแห่งภิกษุททำ ท. เหล่านี้ (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานี ปณจภิกษุสตัน) อ.ร้อยแห่งภิกษุททำ ท. เหล่านี้ พุทธอุปมาขานี ชื่อว่าพุทธอุปมาข, ได้แก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป. (มีพระพุทเจ้าเป็นประมุข)

ปณจภิกษุสตัน

เป็นอสมาหารทิสมาส โดยมีฉันทวิทิตตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ภิกษุณํ สตัน ภิกษุสตัน. (ภิกษุ + สต) ฉันทวิทิตตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สตัน อ.ร้อย ท. ภิกษุณํ แห่งภิกษุ ท. ภิกษุสตัน ชื่อว่าภิกษุสต. (ภิกษุ ๑๐๐ รูป)

๒. ปณจ ภิกษุสตัน ปณจภิกษุสตัน. (ปณจ + ภิกษุสต) อสมมาหารทิสมาส

ภิกษุสตัน อ.ร้อยแห่งภิกษุ ท. ปณจ ท้า ปณจภิกษุสตัน ชื่อว่าปณจภิกษุสต. (ภิกษุ ๕๐๐ รูป)

อวิรุฬหิธมโม

เป็นฉันทวิทิตตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉันทวิทิตตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. น วิรุฬหิ อวิรุฬหิ. (น + วิรุฬหิ) ฉันทวิทิตตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

วิรุฬหิ อ.ความงอกงาม น ทามิได้ อวิรุฬหิ ชื่อว่าอวิรุฬหิ. (ความไม่งอกงาม)

๒. อวิรุฬหิ ธมโม อสส่าติ อวิรุฬหิธมโม, ภิกษุ. (อวิรุฬหิ + ธมม) ฉันทวิทิตตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ธมโม อ.ธรรม อวิรุฬหิ อันไม่งอกงาม อสสํ (ภิกษุโน) ของภิกษุหนึ่ง (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกษุ) อ.ภิกษุหนึ่ง อวิรุฬหิธมโม ชื่อว่าอวิรุฬหิธมม, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้มีธรรมอันไม่งอกงาม)

นิสสัย

เป็นปัญจมีทวีปทศุลาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺโคโต สลฺโย อสฺมาติ นิสฺสัยํ, จิตฺตํ. (นิ + สลฺย)

สลฺโย อ.ความสงสัย นิคฺโคโต อันออกไปแล้ว อสฺมา (จิตตมฺหา) จากจิตนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ จิตฺตํ) อ.จิตนั้น นิสฺสัยํ ชื่อว่านิสสัย, ได้แก่จิต. (อันมีความสงสัยไปปราศแล้ว, , ปราศจากความสงสัย, ทมตความสงสัย)

ทานาทินิ

เป็นจัญญูทวีปทศุลาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทานํ อาทิ เตสนฺติ ทานาทินิ, ปุณฺณานิ. (ทาน + อาทิ)

ทานํ อ.ทาน อาทิ เป็นต้น เตสฺ (ปุณฺณานิ) แห่งบุญ ท. เหล่านี้ (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ทานาทินิ ชื่อว่าทานาทิ, ได้แก่บุญทั้งหลาย. (มีทานเป็นต้น)

ปัจจุสกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปัจจุสฺ กาลโ ปัจจุสฺกาลโ. (ปัจจุสฺ + กาล)

กาลโ อ.กาล ปัจจุสฺ อันขจัดเฉพาะซึ่งมีต ปัจจุสฺกาลโ ชื่อว่าปัจจุสกาล. (กาลอันขจัดเฉพาะซึ่งมีต)

ปจฺมตรํ

เป็นวิเสสตฺถิตติ มีวิเคราะห์ว่า

สพฺพานิ อิมานิ ปจฺมานิ, อิทฺมิเมสฺ วิเสสนํ ปจฺมนฺติ ปจฺมตรํ. (ปจฺม + ตรปฺจฺจย)

(คฺมนานิ) อ.การไป ท. อิมานิ เหล่านี้ สพฺพานิ ทั้งปวง ปจฺมานิ ก่อน, อิทฺ (คฺมน) อิมสฺ (คฺมนาน)

อ.- แห่งการไป ท. เหล่านี้หนา -การไปนี้ ปจฺม ก่อน วิเสสนํ โดยวิเศษ อิติ เพราะเหตุนี้ ปจฺมตรํ ชื่อว่าปจฺมตร. (ก่อนกว่า)

คฺมนมคฺโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คฺมนญฺจ ตํ มคฺโค จาติ คฺมนมคฺโค. (คฺมน + มคฺค)

คณ จ. เป็นที่ไปด้วย ต. เป็นที่ไปนั้น มคฺโค จ. เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คณมคฺโค
ชื่อว่าคณมคฺค. (หนทางเป็นที่ไป)

ทวารโกฏจกั

เป็นฉฐฐิต์ปฐฐิต์มาส มีวิเคราะหว่า

ทวารสส โกฏจกั ทวารโกฏจกั. (ทวาร + โกฏจก)

โกฏจกั อ. ชุม ทวารสส แห่งประตุ ทวารโกฏจกั ชื่อว่าทวารโกฏจก. (ชุมประตุ)

จกุกงกิตตโล

เป็นฉฐฐิต์ทวิปฐฐิต์ยาธิกรณพหุพหุพิหิสมาส โดยมีตติยัตปฐฐิต์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. จกุกเน องกิต จกุกงกิต, ตล. (จกุก + องกิต) ตติยัตปฐฐิต์มาส

(ตล) อ. พื้น องกิต อันดารตาสแล้ว จกุกเน ด้วยกงจักร จกุกงกิต ชื่อว่าจกุกงกิต, ได้แก่พื้น.

(อันดารตาสแล้วด้วยกงจักร)

๒. จกุกงกิต ตล อสสาติ จกุกงกิตตโล, ปาณ. (จกุกงกิต + ตล) ฉฐฐิต์ทวิปฐฐิต์ยาธิกรณ-
พหุพหุพิหิสมาส

ตล อ. พื้น จกุกงกิต อันดารตาสแล้วด้วยกงจักร อสส (ปาณิสส) ของฝ่ามือนั้น (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ จกุกงกิตตโล ชื่อว่าจกุกงกิตตล, ได้แก่ฝ่ามือ. (มีพื้นอันดารตาสแล้วด้วยกงจักร)

คณฐกุกิปมุง

เป็นฉฐฐิต์ปฐฐิต์มาส มีวิเคราะหว่า

คณฐกุกิยา ปมุง คณฐกุกิปมุง. (คณฐกุกิ + ปมุง)

ปมุง อ. หน้ามุง คณฐกุกิยา แห่งพระคณฐกุกิ คณฐกุกิปมุง ชื่อว่าคณฐกุกิปมุง. (หน้ามุงพระคณฐกุกิ)

ปรตถากิมุจ

เป็นทวิปฐฐิต์ยาธิกรณพหุพหุพิหิสมาส มีวิเคราะหว่า

ปรตถสส อิมุง อสสาติ ปรตถากิมุจ, ปุคคโล. (ปรตถ + อิมุง)

อิมุง อ. หน้าเฉพาะ ปรตถสส ต่อทิศตะวันออก อสส (ปุคคลสส) ของบุคคลนั้น (อติ) มีอยู่ อติ
เพราะเหตุนี้ ปรตถากิมุจ ชื่อว่าปรตถากิมุง, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีหน้าเฉพาะต่อทิศตะวันออก)

รโหิทรณ

เป็นทติยาตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รชั ทรตีติ รโหิทรณ. (รชัสหุทูปปท + ทร ทรณ ในการนำไป + ยุบัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตส์มาส

(ย วุตถ) อ.ผ้ำไต ทรติ ย่อมนำไป รชั ซึ่งผู้่นละของ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต วุตถ) อ.ผ้ำนั้น รโหิทรณ ชื่อว่ารโหิทรณ. (ผู้่นไปซึ่งผู้่นละของ)

ภิกขุสงฆปริวโต

เป็นตติยาตปปริสส์มาส โดยมีฉฐฐิตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภิกขุณิ สงโฆ ภิกขุสงโฆ. (ภิกขุ + สงฆ) ฉฐฐิตปปริสส์มาส

สงโฆ อ.หมู ภิกขุณิ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฆ. (หมูภิกษุ, ภิกขุสงฆ)

๒. ภิกขุสงฆเมณ ปริวโต ภิกขุสงฆปริวโต, สตถา. (ภิกขุสงฆ + ปริวโต) ตติยาตปปริสส์มาส

(สตถา) อ.พระศาสดา ภิกขุสงฆเมณ ปริวโต ผู้้นหมูแห่งภิกษุ แวดล้อมแล้ว ภิกขุสงฆปริวโต ชื่อว่าภิกขุสงฆปริวโต, ใต้แก่พระศาสดา. (ผู้ที่หมูภิกษุแวดล้อมแล้ว)

ปณตตตาสัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณตตตตตตจ ต อาสนนญจติ ปณตตตตตสัน. (ปณตตตต + อาสน)

ปณตตตต จ อ.อันถูกปูลาดแล้วด้วย ต อ.อันถูกปูลาดแล้วนั้น อาสนัน จ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปณตตตตตสัน ชื่อว่าปณตตตตตสัน. (อาสนะที่ถูกปูลาดไว้)

ปิไลติกขณท

เป็นฉฐฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิไลติกสฺส ขณท ปิไลติกขณท. (ปิไลติก + ขณท)

ขณท อ.ท่อน ปิไลติกสฺส แห่งผ้ำเก่า ปิไลติกขณท ชื่อว่าปิไลติกขณท. (ท่อนผ้ำเก่า)

ปุริมปกติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุเร ภวา ปุริมา, ปกติ. (ปุร + อิม + อา) สัจฉฐฐาทีอเนกัตถัตถิต
(ปกติ) อ.ปกติ ภวา อันมี ปุเร ในก่อน ปุริมา ชื่อว่าปุริมา. (มีในก่อน)
๒. ปุริมา จ ส่า ปกติ จาติ ปุริมปกติ. (ปุริมา + ปกติ) วิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส
ปุริมา จ อ.อันมีในก่อนด้วย ส่า อ.อันมีในก่อนนั้น ปกติ จ เป็นปกติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปุริมปกติ ชื่อว่าปุริมปกติ. (ปกติอันมีในก่อน)

อนิจจา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- น นิจจา อนิจจา, สัจจารา. (น + นิจจ)
(สัจจารา) อ.สังขาร ท. นิจจา เทียง น ทามีได้ อนิจจา ชื่อว่าอนิจจ, ได้แก่สังขารทั้งหลาย. (ไม่
เที่ยง)

ขยวย

เป็นสมาทรวนทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ขยญจ วยญจ ขยวย. (ขย + วย)
ขย จ อ.ความสิ้นไปด้วย วย จ อ.ความเลื่อมไปด้วย ขยวย ชื่อว่าขยวย. (ความสิ้นไปและความ
เลื่อมไป)

รชรรณชิต

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- รเชน รมชิต รชรรณชิต, วตถ. (รช + รมชิต)
(วตถ) อ.ผ้า รเชน รมชิต อันตุลี ย้อมแล้ว รชรรณชิต ชื่อว่ารชรรณชิต, ได้แก่ผ้า. (อันตุลีย้อมแล้ว)

ราครษาทโย

เป็นฉัฏฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมื่อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. ราโค เอว รโหฺ รากฺโรหฺ. (ราก + รห) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

ราโค เอว อ.รากะนั้นเทียว รโหฺ เป็นอฺฐี รากฺโรหฺ ชื่อว่าราครษ. (อฺฐีคือรากะ)

๒. รากฺโรหฺ อาทึ เยสฺ เต รากฺรษาทโย, รษา. (รากฺร + อาทึ) ฉัฏฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

รากฺโรหฺ อ.อฺฐีคือรากะ อาทึ เป็นต้น เยสฺ (รษาํ) แทงอฺฐี ท. เหล่าใด (อฺตฺติ) มีอยู่ เต (รษา) อ.อฺฐี ท. เหล่านั้น รากฺรษาทโย ชื่อว่ารากฺรษาทึ, ได้แก่อฺฐี. (มีอฺฐีคือรากะเป็นต้น)

ปณณายมานรูป

เป็นฉัฏฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

ปณณายมานํ รูปํ อสฺสาติ ปณณายมานรูป, สฺตถา. (ปณณายมาน + รูป)

รูปํ อ.พระรูป ปณณายมานํ อันปรากฏอยู่ อสฺส (สฺตฺถโน) ของพระศาสดานั้น (อฺตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ปณณายมานรูป ชื่อว่าปณณายมานรูป, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีพระรูปปรากฏอยู่)

วิตฺตรโหฺ

เป็นปญฺจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

วิตฺโต รโหฺ อสฺมาติ วิตฺตรโหฺ, พุทฺโธ. (วิต + รห)

รโหฺ อ.อฺฐีคือรากะ วิตฺโต ไปปราศแล้ว อสฺมา (พุทฺธสฺมา) จากพระพุทฺธเจ้านั้น (อฺตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส พุทฺโธ) อ.พระพุทฺธเจ้านั้น วิตฺตรโหฺ ชื่อว่าวิตฺตรษ, ได้แก่พระพุทฺธเจ้า. (ผู้มีอฺฐีคือรากะไปปราศแล้ว)

นฺครปทกฺขิณา

เป็นทฺติยาตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

นฺครํ ปทกฺขิณา นฺครปทกฺขิณา. (นฺคร + ปทกฺขิณา)

ปทกฺขิณา อ.การประทักขิณ นฺครํ ซึ่งพระนฺคร นฺครปทกฺขิณา ชื่อว่านฺครปทกฺขิณา. (การประทักขิณพระนฺคร)

นลาภฺนโต

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว มีวิเคราะหฺว่า

นลาภฺสฺส อฺนโต นลาภฺนโต. (นลาภฺ + อฺนโต)

อนฺโต อ.ที่สุด นลาภฺสฺส แห่งหน้าผาก นลาภฺนโต ชื่อว่านลาภฺนโต. (ที่สุดแห่งหน้าผาก)

อนิจจฺสฺสณฺญา

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว มีวิเคราะหฺว่า

อนิจจํ อิติ สฺสณฺญา อนิจจฺสฺสณฺญา. (อนิจจ + สฺสณฺญา)

สฺสณฺญา อ.สัญญา อนิจจํ อิติ ว่าไม่เที่ยง อนิจจฺสฺสณฺญา ชื่อว่าอนิจจฺสฺสณฺญา. (สัญญาว่าไม่เที่ยง)

ทกฺขิโณทกํ

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว มีวิเคราะหฺว่า

ทกฺขิณฺญา อฺทกํ ทกฺขิโณทกํ. (ทกฺขิณา + อฺทก)

อฺทกํ อ.หน้า ทกฺขิณฺญา เพื่อทักขิณา ทกฺขิโณทกํ ชื่อว่าทกฺขิโณทก. (หน้าเพื่อทักขิณา)

อตฺติภาโว

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว มีวิเคราะหฺว่า

อตฺติ ภาโว อตฺติภาโว. (อตฺติ + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ อตฺติ (ภิกฺขุณี) แห่งภิกฺษุ ท. มีอยู่ อตฺติภาโว ชื่อว่าอตฺติภาว. (ความที่ภิกฺษุมีอยู่)

นตฺติภาโว

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว มีวิเคราะหฺว่า

นตฺติ ภาโว นตฺติภาโว. (นตฺติ + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ นตฺติ (ภิกฺขุณี) แห่งภิกฺษุ ท. ไม่มีอยู่ นตฺติภาโว ชื่อว่านตฺติภาว. (ความที่ภิกฺษุไม่มีอยู่)

จีวรกมมัม

เป็นอวชาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จีวรสลฺ ลีพพนเมว กมมัม จีวรกมมัม. (จีวร + ลีพพน + กมม)

จีวรสลฺ ลีพพณฺเ อว อ.การเย็บ ซึ่งจีวรนั้นเที่ยว กมมัม เป็นกรรม จีวรกมมัม ชื่อว่าจีวรกมม. (กรรมคือการเย็บซึ่งจีวร)

รชณกมมัม

เป็นอวชาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รชณเมว กมมัม รชณกมมัม. (รชณ + กมม)

รชณํ เอว อ.การย้อมนั้นเที่ยว กมมัม เป็นกรรม รชณกมมัม ชื่อว่ารชณกมม. (กรรมคือการย้อม)

อสทิสฺ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น สทิสฺ อสทิสฺ, ภิกขุสทสฺส (น + สทิส)

(ภิกขุสทสฺส) อ.พันแห่งภิกษุ สทิสฺ อันเช่นกับ น ทามิได้ อสทิสฺ ชื่อว่าอสทิส. (อันไม่เช่นกับ, ไม่เหมือนกัน)

ภิกขุสทสฺส

เป็นฉฎฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุณํ สทสฺส ภิกขุสทสฺส. (ภิกขุ + สทสฺส)

สทสฺส อ.พัน ภิกขุณํ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสทสฺส ชื่อว่าภิกขุสทสฺส. (ภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป)

สกลอมพวนํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลญจ ตํ อมพวนญจาติ สกลอมพวนํ. (สกล + อมพวน) วิ.บุพ.กัมมธารยสมาส

สกลํ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น อมพวนํ จ เป็นอัมพวนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลอมพวน ชื่อว่าสกลอมพวน. (อัมพวนทั้งสิ้น)

สทสสภทตฺ

เป็นอภัยยัตถิต มิวิเคราะห์ว่า

สทสสมฺหิ วาเร สทสสภทตฺ. (สทสส + ภทตฺ)

วาเร ในวาระ สทสสมฺหิ พันหนึ่ง สทสสภทตฺ ชื่อว่าสทสสภทตฺ. (พันครึ่ง)

กาลปปเวทนา

เป็นนัจฉฐิตฺปฺริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

กาลสฺส ปเวทนา กาลปปเวทนา. (กาล + ปเวทนา)

ปเวทนา อ.การประกาศ กาลสฺส ซึ่งกาล กาลปปเวทนา ชื่อว่ากาลปปเวทนา. (การประกาศซึ่งกาล)

มุขสทสส

เป็นนัจฉฐิตฺปฺริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

มุขานํ สทสสํ มุขสทสสํ. (มุข + สทสส)

สทสสํ อ.พัน มุขานํ แห่งปาก ท. มุขสทสสํ ชื่อว่ามุขสทสส. (พันปาก)

สทสสมตฺตา

เป็นนัจฉฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพหิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

สทสสํ มตฺตา เยลฺ เต สทสสมตฺตา, ภิกฺขุ. (สทสส + มตฺตา)

สทสสํ อ.พัน มตฺตา เป็นประมาณ เยลฺ (ภิกฺขุนิ) แห่งภิกฺษุ ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่ เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. เหล่านั้น สทสสมตฺตา ชื่อว่าสทสสมตฺต, ได้แก่ภิกฺษุทั้งหลาย. (มีพันหนึ่งเป็นประมาณ, ภิกฺษุประมาณ ๑,๐๐๐ รูป)

ภตฺตภิกฺจฺปรีโยสํ

เป็นนัจฉฐิตฺปฺริสสมาส โดยมีตฺติยาตฺปฺริสสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตฺตเตน ภิกฺจํ ภตฺตภิกฺจํ. (ภตฺต + ภิกฺจ) ตฺติยาตฺปฺริสสมาส

ภิกฺจํ อ.ภิก ภตฺตเตน ด้วยภัตฺร ภตฺตภิกฺจํ ชื่อว่าภตฺตภิกฺจ. (ภิกฺจด้วยภัตฺร, ภัตฺรภิก)

๒. ภตฺตภิกฺจฺสํ ปรีโยสํ ภตฺตภิกฺจฺปรีโยสํ. (ภตฺตภิกฺจ + ปรีโยสํ)

ปรีโยธานิ อ.การสิ้นสุดลงรอบ ฆตตกิจจสุส แห่งกิจด้วยภัตร ฆตตกิจจปรีโยธานิ ชื่อว่า ฆตตกิจจปรีโยธานิ. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภัตร, เสร็จภัตรกิจ)

สีหนาโท

เป็นวิเสสนูปมบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สีหสฺส วิย นาโท สีหนาโท. (สีห + นาท)

นาโท อ.การบ้นลือ สีหสฺส นาโท วิย เพียงตั้ง อ.การบ้นลือ ของราชสีห์ สีหนาโท ชื่อว่าสีหนาท. (บ้นลือเพียงตั้งสีหะ)

ตรุณสีโท

เป็นวิเสสนูปมบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตรุณเ จ โส สีโท จาติ ตรุณสีโท. (ตรุณ + สีท)

ตรุณเ จ อ.ทนมด้วย โส อ.ทนมนั้น สีโท จ เป็นราชสีห์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ตรุณสีโท ชื่อว่าตรุณสีท. (ราชสีห์ทนม)

สุตโตวาโท

เป็นฉฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุตตสฺส โอวาโท สุตโตวาโท. (สุตต + โอวาท)

โอวาโท อ.โอวาท สุตตสฺส แห่งพระสุตต สุตโตวาโท ชื่อว่าสุตโตวาท. (โอวาทพระสุตต)

สุรภิกนุทวาสิตา

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนูปมบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุรภิก จ โส คนุโธ จาติ สุรภิกนุโธ. (สุรภิก + คนุธ) วิเสสนูปมบทกัมมธารยสมาส สุรภิก จ อ.อันทอมด้วย โส อ.อันทอมนั้น คนุโธ จ เป็นกลืนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สุรภิก-คนุโธ ชื่อว่าสุรภิกนุธ. (กลืนทอม)

๒. สุรภิกนุเธน วาสิตา สุรภิกนุทวาสิตา, คนุทกุฎิ. (สุรภิกนุธ + วาสิตา) ตติยาตปุริสสมาส (คนุทกุฎิ) อ.พระคณทกุฎิ สุรภิกนุเธน วาสิตา อันถูกอบแล้ว ด้วยกลืนอันทอม สุรภิกนุทวาสิตา ชื่อว่าสุรภิกนุทวาสิตา, ไต่แก่พระคณทกุฎิ. (ที่ถูกอบด้วยกลืนอันทอม)

สีทเสยยา

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

สีทสฺส วีย เสยยา สีทเสยยา. (สีท + เสยยา)

เสยยา อ.การนอน สีทสฺส เสยยา วีย รววกะ อ.การนอน ของราชสีห์ สีทเสยยา ชื่อว่าสีทเสยยา.
(การนอนตุงการนอนของราชสีห์, สีทไสยาสน์)

สายตฺทสมโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีอมาติปรตปรัสนมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อทสฺส สายํ สายตฺท. (อท + สาย) อมาติปรตปรัสนมาส

สาย อ.เป็นที่ลื่นไป อทสฺส แห่งวัน สายตฺท ชื่อว่าสายตฺท. (เป็นที่ลื่นไปแห่งวัน)

๒. สายตฺทญจ ตํ สมโย จาติ สายตฺทสมโย. (สายตฺท + สมโย) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

สายตฺท จ อ.อันเป็นที่ลื่นไปแห่งวันด้วย ตํ อ.อันเป็นที่ลื่นไปแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมโยด้วย
อิติ เพราะเหตุนั้น สายตฺทสมโย ชื่อว่าสายตฺทสมโย. (สมโยเป็นที่ลื่นไปแห่งวัน)

รตตกมฺพลสาณิ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รตตญจ ตํ กมฺพลญจาติ รตตกมฺพล. (รตต + กมฺพล) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

รตต จ อ.สีแดงด้วย ตํ อ.สีแดงนั้น กมฺพล จ เป็นผ้ากัมพลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
รตตกมฺพล ชื่อว่ารตตกมฺพล. (ผ้ากัมพลสีแดง)

๒. รตตกมฺพลสฺส วิกาโร สาณิ รตตกมฺพลสาณิ. (รตตกมฺพล + สาณิ) ฉันทลักษณ์ปรัสนมาส

สาณิ อ.ผ้าม่าน วิกาโร อันเป็นวิการ รตตกมฺพลสฺส แห่งผ้ากัมพลสีแดง รตตกมฺพลสาณิ
ชื่อว่ารตตกมฺพลสาณิ. (ผ้าม่านอันเป็นวิการแห่งผ้ากัมพลสีแดง)

หรือวิเคราะห์เป็นตติยัตปรัสนมาสว่า

รตตกมฺพลเณ ปกตา สาณิ รตตกมฺพลสาณิ. (รตตกมฺพล + สาณิ)

สาณิ อ.ผ้าม่าน ปกตา อันถูกกระทำแล้ว รตตกมฺพลเณ ด้วยผ้ากัมพลสีแดง รตตกมฺพลสาณิ ชื่อ
ว่ารตตกมฺพลสาณิ. (ผ้าม่านอันถูกกระทำแล้วด้วยผ้ากัมพลสีแดง)

คุณกถา

เป็นทุตียาต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

คุณ กถา คุณกถา. (คุณ + กถา)

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวอันแสดง คุณ ซึ่งคุณ คุณกถา ชื่อว่าคุณกถา. (กถาแสดงคุณ)

อนุตตรธมมราชาดา

เป็นภาวัตถิตี มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น อุตโตร อนุตโตร. (น + อุตโตร) นินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

อุตโตร อ.ผู้ยิ่งกว่า น หามีได้ อนุตโตร ชื่อว่าอนุตตร. (มีใช้ผู้ยิ่งกว่า, ผู้ยอดเยี่ยม)

๒. อนุตโตร จ โส ธมมราชา จาติ อนุตตรธมมราชา. (อนุตตร + ธมมราชา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อนุตโตร จ อ.ผู้ยอดเยี่ยมด้วย โส อ.ผู้ยอดเยี่ยมนั้น ธมมราชา จ เป็นพระธรรมราชาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนุตตรธมมราชา ชื่อว่าอนุตตรธมมราชา. (พระธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม)

๓. อนุตตรธมมรณโณ ภาวโ อนุตตรธมมราชาดา. (อนุตตรธมมราชา + ดา) ภาวัตถิตี

ภาวโ อ.ความเป็น อนุตตรธมมรณโณ แห่งพระธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม อนุตตรธมมราชาดา ชื่อว่า อนุตตรธมมราชาดา. (ความเป็นแห่งพระธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม)

ธมมส์ภา

เป็นทุตียาต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมมส์ ภา ธมมส์ภา. (ธมม + สภา)

สภา อ.โรงเป็นที่กล่าวกับเป็นที่แสดง ธมมส์ ซึ่งธรรม ธมมส์ภา ชื่อว่าธมมส์ภา. (โรงเป็นที่กล่าวกับเป็นที่แสดงซึ่งธรรม, ธรรมส์ภา)

กถาปวตติ

เป็นฉฐฐิต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. กเถติ เอตยาติ กถา, วาจา. (กถ กถน ในการกล่าว + อ + อา) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(บุคคล) อ.บุคคล กเถติ ย่อมกล่าว เอตยา (วาจาย) ด้วยวาจານี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอสวา

วาจา) อ.วาจานั้น กถา ชื่อว่ากถา, ได้แก่วาจา. (เป็นเครื่องกล่าว)

๒. กถาย ปวดติ กถापวดติ. (กถา + ปวดติ) ฉัญฉฐิต์ปปริสส์มาส
 ปวดติ อ.ความเป็นไป กถาย แห่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว กถापวดติ ชื่อว่ากถापวดติ. (ความ
 เป็นไปแห่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว)

พุกุชเสยยา

เป็นฉัญฉฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 พุกุชสฺส เสยยา พุกุชเสยยา. (พุกุช + เสยยา)
 เสยยา อ.การบรรทม พุกุชสฺส แห่งพระพุกุชเจ้า พุกุชเสยยา ชื่อว่าพุกุชเสยยา. (การบรรทมแห่ง
 พระพุกุชเจ้า)

สรตตทุปฏฺฐ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีสมาหารทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้
 ๑. เทว ปฏฺฐานิ ทุปฏฺฐ. (ทวิ + ปฏฺฐ) สสมาหารทิสฺมาส
 ปฏฺฐานิ อ.แผ่นผ้า ท. เทว สอง ทุปฏฺฐ ชื่อว่าตุปฏฺฐ. (แผ่นผ้าสองชั้น)
 ๒. สรตตญจ ตํ ทุปฏฺฐญจาทิ สรตตทุปฏฺฐ. (สรตต + ทุปฏฺฐ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส
 สรตตํ จ อ.อันถูกข้อมติแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกข้อมติแล้วนั้น ทุปฏฺฐํ จ เป็นแผ่นผ้าชั้นสองด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ สรตตทุปฏฺฐ ชื่อว่าสรตตทุปฏฺฐ. (แผ่นผ้าสองชั้นที่ถูกข้อมติแล้ว)

วิขุขุลตา

เป็นฉัญฉฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 วิขุขุโน ลตา วิขุขุลตา. (วิขุขุ + ลตา)
 ลตา อ.สาย วิขุขุโน แห่งฟ้า วิขุขุลตา ชื่อว่าวิขุขุลตา. (สายแห่งฟ้า, สายฟ้า)

กายพนฺธ

เป็นฉัญฉฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้
 ๑. พนฺธิ เอเตนาคิ พนฺธ, วตถิ. (พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ยุ) กัตตุรูป, กรณสาธนะ
 (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ พนฺธิ ย่อมผูก เอเตน (วตถเน) ด้วยผ้านี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตํ วตถิ)
 อ.ผ้านั้น พนฺธ ชื่อว่าพนฺธ, ได้แก่ผ้า. (เป็นเครื่องผูก)

๒. กายสล พนฺธํ กายพนฺธณฺ. (กาย + พนฺธ) ฉฺฉฐิตฺตํปฺริสฺสํมาส
 พนฺธณํ อ.ผ้าเป็นเครื่องผูก กายสล ซึ่งกาย กายพนฺธณฺ ชื่อว่ากายพนฺธณ. (ผ้าเป็นเครื่องผูก
 กาย, ประตอเวว)

รตตกมฺพลสทิสฺ,

เป็นตติยาตํปฺริสฺสํมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. รตตญจ ตํ กมฺพลญจาติ รตตกมฺพลํ. (รตต + กมฺพล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาส
 รตตํ จ อ.สีแดงด้วย ตํ อ.สีแดงนั้น กมฺพลํ จ เป็นผ้ากัมพลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ รตต-
 กมฺพลํ ชื่อว่ารตตกมฺพล. (ผ้ากัมพลสีแดง)
๒. รตตกมฺพลเณ สทิสฺ รตตกมฺพลสทิสฺ, จีวรํ. (รตตกมฺพล + สทิส) ตติยาตํปฺริสฺสํมาส
 (จีวร) อ.จีวร สทิสฺ อันเช่นกับ รตตกมฺพลเณ ด้วยผ้ากัมพลสีแดง รตตกมฺพลสทิสฺ ชื่อว่า
 รตตกมฺพลสทิสฺ, ได้แก่จีวร. (อันเช่นกับด้วยผ้ากัมพลสีแดง)

สุคตมทาปัสฺกุลจิวรํ

เป็นฉฺฉฐิตฺตํปฺริสฺสํมาส โดยมีตติยาตํปฺริสฺสํมาส วิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาส และ วิเสสนบุพพท-
 กัมมธารยสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ปัสฺนา กุลํ ปัสฺกุลํ. (ปัส + กุล) ตติยาตํปฺริสฺสํมาส
 กุลํ อ.อันเกลือกกิ้ว ปัสฺนา ด้วยฝุ่น ปัสฺกุลํ ชื่อว่าปัสฺกุล. (อันเกลือกกิ้วด้วยฝุ่น)
๒. ปัสฺกุลญจ ตํ จิวรญจาติ ปัสฺกุลจิวรํ. (ปัสฺกุล + จิวร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาส
 ปัสฺกุลํ จ อ.อันเกลือกกิ้วด้วยฝุ่นด้วย ตํ อ.อันเกลือกกิ้วด้วยฝุ่นนั้น จิวรํ จ เป็นจิวรด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ ปัสฺกุลจิวรํ ชื่อว่าปัสฺกุลจิวร. (ผ้าอันเกลือกกิ้วด้วยฝุ่น)
๓. มทนต์ญจ ตํ ปัสฺกุลจิวรญจาติ มทาปัสฺกุลจิวรํ. (มทนต์ + ปัสฺกุลจิวร) วิเสสนบุพพทกัมม-
 ธารยสํมาส
 มทนต์ จ อ.ผืนใหญ่ด้วย ตํ อ.ผืนใหญ่นั้น ปัสฺกุลจิวรํ จ เป็นผ้าอันเกลือกกิ้วด้วยฝุ่นด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ มทาปัสฺกุลจิวรํ ชื่อว่ามทาปัสฺกุลจิวร. (ผ้าอันเกลือกกิ้วด้วยฝุ่นผืนใหญ่)
๔. สุคตสฺส มทาปัสฺกุลจิวรํ สุคตมทาปัสฺกุลจิวรํ. (สุคต + มทาปัสฺกุลจิวร) ฉฺฉฐิตฺตํปฺริสฺสํมาส
 มทาปัสฺกุลจิวรํ อ.ผ้าอันเกลือกกิ้วด้วยฝุ่นผืนใหญ่ สุคตสฺส ของพระสุคต สุคตมทาปัสฺกุลจิวรํ
 ชื่อว่าสุคตมทาปัสฺกุลจิวร. (ผ้าอันเกลือกกิ้วด้วยฝุ่นผืนใหญ่ของพระสุคต, มทนต์ปัสฺกุลจิวรของพระสุคต)

มตตวรารณสีทวิภูกนตวิลาโส

เป็นฉันทลักษณ์ประพันธ์โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส อิตริตรโยค-
ทวันทสมาส และฉันทลักษณ์ประพันธ์ มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วโร จ โส วารโณ จาติ วรवारโณ. (วร + วารณ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
วโร จ อ.ตัวประเสริฐด้วย โส อ.ตัวประเสริฐนั้น วารโณ จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
วรवारโณ ชื่อว่าวรवारณ. (ข้างตัวประเสริฐ)
๒. มตโต จ โส วรवारโณ จาติ มตตวรवारโณ. (มตต + วรवारณ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
มตโต จ อ.ตัวขั้มมันแล้วด้วย โส อ.ตัวขั้มมันแล้วนั้น วรवारโณ จ เป็นข้างตัวประเสริฐด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มตตวรवारโณ ชื่อว่ามตตวรवारณ. (ข้างตัวประเสริฐตัวขั้มมันแล้ว)
๓. มตตวรवारโณ จ สีโท จ มตตวรवारณสีทา. (มตตวรवारณ + สีท) อิตริตรโยคทวันทสมาส
มตตวรवारโณ จ อ.ข้างตัวประเสริฐตัวขั้มมันแล้วด้วย สีโท จ อ.ราชสีห์ด้วย มตตวรवारณสีทา
ชื่อว่ามตตวรवारณสีท. (ข้างตัวประเสริฐตัวขั้มมันแล้วและราชสีห์)
๔. มตตวรवारณสีทานิ วิภูกนโต อิว วิภูกนโต มตตวรवारณสีทวิภูกนโต. (มตตวรवारณสีท +
วิภูกนต) ฉันทลักษณ์ประพันธ์
วิภูกนโต การเอียงกราย วิภูกนโต อิว เพียงตั้ง อ.การเอียงกราย มตตวรवारณสีทานิ ของข้าง
ตัวประเสริฐตัวขั้มมันแล้วและราชสีห์ มตตวรवारณสีทวิภูกนโต ชื่อว่ามตตวรवारณสีทวิภูกนต. (การเอียงกราย
เพียงตั้งการเอียงกรายของข้างตัวประเสริฐตัวขั้มมันแล้วและราชสีห์)
๕. มตตวรवारณสีทวิภูกนตสส วิลาโส มตตวรवारณสีทวิภูกนตวิลาโส. (มตตวรवारณสีทวิภูกนต +
วิลาส) ฉันทลักษณ์ประพันธ์
วิลาโส อ.ความงาม มตตวรवारณสีทวิภูกนตสส แห่งการเอียงกรายเพียงตั้งการเอียงกราย
ของข้างตัวประเสริฐตัวขั้มมันแล้วและราชสีห์ มตตวรवारณสีทวิภูกนตวิลาโส ชื่อว่ามตตวรवारณสีทวิภูกนตวิลาส.
(ความงามแห่งการเอียงกรายและการเอียงกรายของข้างตัวประเสริฐตัวขั้มมันแล้วและราชสีห์)

อนนตทา

เป็นฉันทลักษณ์ประพันธ์โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
นตติ อนโต อสสาติ อนนตทา, พุททสิฬทา. (น + อนต)
อนโต อ.ที่สุด อสสา (พุททสิฬทา) ของพุททสิฬานั้น นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ อนนตทา
ชื่อว่าอนนตทา, ใต้แก่พุททสิลา. (อันมีที่สุดหาได้, อันไม่มีที่สุด)

พทุธลีพฺหา

เป็นฉัฏฐีตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

พทุธลฺลํ ลีพฺหา พทุธลีพฺหา. (พทุธ + ลีพฺหา)

ลีพฺหา อ.การเยื้องกราย พทุธลฺลํ แห่งพระพทุธเจ้า พทุธลีพฺหา ชื่อว่าพทุธลีพฺหา. (การเยื้องกราย แห่งพระพทุธเจ้า)

อลงกตมณฺฑลมาลมฺขุโณ

เป็นฉัฏฐีตปฺปรีสฺสมาส โดยมีวิเสสณฺบุพพทกัสมฺหารยสฺมาส และวิเสสณฺบุพพทกัสมฺหารยสฺมาสอยู่ ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มณฺฑลญฺจ ตํ มาโล จาติ มณฺฑลมาโล. (มณฺฑล + มาล) วิเสสณฺบุพพทกัสมฺหารยสฺมาส มณฺฑลํ จ อ.อันกลมด้วย ตํ อ.อันกลมนั้น มาโล จ เป็นโรง(เรือนยอด)ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น มณฺฑลมาโล ชื่อว่ามณฺฑลมาล. (โรงอันกลม, เรือนยอดอันกลม)

๒. อลงกโต จ โส มณฺฑลมาโล จาติ อลงกตมณฺฑลมาโล. (อลงกต + มณฺฑลมาล) วิเสสณฺ- บุปพทกัสมฺหารยสฺมาส

อลงกโต จ อ.อันถูกประดับแล้วด้วย โส อ.อันถูกประดับแล้วนั้น มณฺฑลมาโล จ เป็นโรงกลม ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อลงกตมณฺฑลมาโล ชื่อว่าอลงกตมณฺฑลมาล. (โรงกลมอันถูกประดับแล้ว)

๓. อลงกตมณฺฑลมาลลฺลํ มฺขุโณ อลงกตมณฺฑลมาลลฺลํ. (อลงกตมณฺฑลมาล + มฺขุโณ) ฉัฏฐี- ตปฺปรีสฺสมาส

มฺขุโณ อ.ท่ามกลาง อลงกตมณฺฑลมาลลฺลํ แห่งโรงกลมอันถูกประดับแล้ว อลงกตมณฺฑลมาล- มฺขุโณ ชื่อว่าอลงกตมณฺฑลมาลลฺลํ. (ท่ามกลางแห่งโรงกลมอันถูกประดับแล้ว)

สุปฺณตตปฺวรพฺพทชานฺนิ

เป็นวิเสสณฺบุพพทกัสมฺหารยสฺมาส โดยมีจตุตถีตปฺปรีสฺสมาส และวิเสสณฺบุพพทกัสมฺหารยสฺมาสอยู่ ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. พทุธลฺลํ อาสนฺนิ พฺพทชานฺนิ. (พทุธ + อาสนฺ) จตุตถีตปฺปรีสฺสมาส

อาสนฺนิ อ.อาสนะ พทุธลฺลํ เพื่อพระพทุธเจ้า พฺพทชานฺนิ ชื่อว่าพฺพทชานฺนิ. (อาสนะเพื่อพระพทุธเจ้า, พทุธอาสนฺนิ)

๒. ปรวรณจ ตํ พุทธสาสน์นญาติ ปรวรพุทธสาสน์. (ปรวร + พุทธสาสน์) วิเสสน์นบุพพทกัมมชารยสมาส ปรวร จ อ.อันประเสริฐตด้วย ตํ อ.อันประเสริฐนัั้น พุทธสาสน์ จ เป็นพุทธสาสน์ด้วย อิติ เพราะเหตุนัั้น ปรวรพุทธสาสน์ ชื่อว่าปรวรพุทธสาสน์. (พุทธสาสน์อันประเสริฐ)

๓. สุปณตตตตตต ตํ ปรวรพุทธสาสน์นญาติ สุปณตตตตตตตต. (สุปณตตต + ปรวรพุทธสาสน์) วิ.บุพ.กัม.

สุปณตตตต ตํ อ.อันนุกปูลาตตีแล้วด้วย ตํ อ.อันนุกปูลาตตีแล้วนัั้น ปรวรพุทธสาสน์ จ เป็นพุทธสาสน์อันประเสริฐตด้วย อิติ เพราะเหตุนัั้น สุปณตตตตตตตตตตตต ชื่อว่าสุปณตตตตตตตตตตตต. (พุทธสาสน์อันประเสริฐอันนุกปูลาตตีแล้ว)

จพพณณา

เป็นจัญญีทวิบทตตตตตตตตตตตตตตตตตต มีวิเคราะหั่ว

จ ฆณณา ตาสน์ติ จพพณณา, พุทธวิธีโย. (จ + ฆณณ)

ฆณณา อ.วรรณะ ท. จ ทก ตาสน์ (พุทธรวิธีนัั้น) แห่งรัศมีแห่งพระพุทเจ้า ท. เหล่านัั้น (สน์ติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนัั้น จพพณณา ชื่อว่าจพพณณา, ได้แก่พระรัศมีแห่งพระพุทเจ้าทั้งหลาย. (อันมีวรรณะทก)

พุทธรวิธีโย

เป็นจัญญีตปปริสสมาส มีวิเคราะหั่ว

พุทธรสส์ วิธีโย พุทธรวิธีโย. (พุทธร + วิธี)

วิธีโย อ.พระรัศมี ท. พุทธรสส์ แห่งพระพุทเจ้า พุทธรวิธีโย ชื่อว่าพุทธรวิธี. (พระรัศมีแห่งพระพุทเจ้า)

อณณวทจจจิ

เป็นจัญญีตปปริสสมาส มีวิเคราะหั่ว

๑. อณณอ ยสมี วิชชติติ อณณอ. (อณณ + อ) อัสสตีตตีตตี

อณณอ อ.น้ำ วิชชติ มีอยู่ ยสมี (ปะเทเส) ในปะเทตใด อิติ เพราะเหตุนัั้น (โส ปะเทโส) อ.ปะเทตนั้น อณณอ ชื่อว่าอณณอ. (ห้วงน้ำ, มหาสมุท, อณณพ)

๒. อณณออสส์ กจจจิ อณณอจจจิ. (อณณอ + กจจจิ) จัญญีตปปริสสมาส

กจจจิ อ.ทอง อณณออสส์ แห่งห้วงน้ำ อณณอจจจิ ชื่อว่าอณณอจจจิ. (ทองแห่งห้วงน้ำ)

ยุคนุธรรมตถกัม

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยุคนุธรรมสฺส มตถกัม ยุคนุธรรมตถกัม. (ยุคนุธรรม + มตถกัม)

มตถกัม อ.ยอด ยุคนุธรรมสฺส แห่งภูเขาเขาคันธะ ยุคนุธรรมตถกัม ชื่อว่ายุคนุธรรมตถกัม. (ยอดภูเขาเขาคันธะ)

พาลสุริโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พาลो ज सो सुरियो जाति पालसुरियो. (พาล + สุริโย)

พาลो ज อ.อันอ่อนด้วย โส อ.อันอ่อนนั้น สุริโย จ เป็นพระอาทิตย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พาล-
สุริโย ชื่อว่าพาลสุริโย. (พระอาทิตย์อันอ่อน)

อาสนมขุโณ

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสนสฺส มขุโณ อาสนมขุโณ. (อาสน + มขุโณ)

มขุโณ อ.ท่ามกลาง อาสนสฺส แห่งอาสนะ อาสนมขุโณ ชื่อว่าอาสนมขุโณ. (ท่ามกลางอาสนะ)

อากาศมตโต

เป็นฉัฏฐิทวิพทศุลาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อากาศं मत्ता अस्साति आकत्तमतो, สत्ตา. (อากาศ + มตตา)

อากาศ อ.การเสด็จมา มตตา เป็นประมาณ อสฺส สตฺตโน แห่งพระศาสดานั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส สตฺตา) อ.พระศาสดานั้น อากาศมตโต ชื่อว่าอากาศมตโต, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีการเสด็จ
มาเป็นประมาณ, ลักว่าเสด็จมา)

หตถกุกกุจจัม

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตถสฺส กุกกุจจัม หตถกุกกุจจัม. (หตถ + กุกกุจจ)

กุกกุจจัม อ.ความคะนอง หตถสฺส แห่งมือ หตถกุกกุจจัม ชื่อว่าหตถกุกกุจจ. (ความคะนองมือ)

ปาทกุกุจจ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทสฺส กุกุจจ ปาทกุกุจจ. (ปาท + กุกุจจ)

กุกุจจ อ.ความคะนอง ปาทสฺส แห่งเท้า ปาทกุกุจจ ชื่อว่าปาทกุกุจจ. (ความคะนองเท้า)

อุกกาสิตสทโท

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุกกาสิตสฺส สทโท อุกกาสิตสทโท. (อุกกาสิต + สทท)

สทโท อ.เสียง อุกกาสิตสฺส แห่งการไอ อุกกาสิตสทโท ชื่อว่าอุกกาสิตสทท. (เสียงไอ)

จิปิตสทโท

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิปิตสฺส สทโท จิปิตสทโท. (จิปิต + สทท)

สทโท อ.เสียง จิปิตสฺส แห่งการจาม จิปิตสทโท ชื่อว่าจิปิตสทท. (เสียงจาม)

พทุธคารโว

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุธ คารโว พทุธคารโว. (พทุธ + คารว)

คารโว อ.ความเคารพ พทุธ ในพระพทุธเจ้า พทุธคารโว ชื่อว่าพทุธคารว. (ความเคารพในพระพทุธเจ้า)

สคารวา

เป็นฉันทลักษณ์พหุพหิสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท คารเวน ยา วุตตติติ สคารวา, ปริสา. (สท + คารว)

ยา (ปริสา) อ.บริษัทใด วุตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ คารเวน ด้วยความเคารพ อิติ เพราะเหตุฉะนั้น (สท ปริสา) อ.บริษัทนั้น สคารวา ชื่อว่าสคารวา, ได้แก่บริษัท. (ผู้เป็นไปก็ด้วยความเคารพ, มีความเคารพ)

พุกุเตโช

เป็นฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

พุกุเตสส์ เตโช พุกุเตโช. (พุกุ + เตช)

เตโช อ.เตช พุกุเตสส์ แห่งพระพุกุเตจ้่า พุกุเตโช ชื่อว่าพุกุเตช. (เตชแห่งพระพุกุเตจ้่า)

อายุกปิโป

เป็นฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

อายุสส์ กปิโป อายุกปิโป. (อายุ + กปิ)

กปิโป อ.กัปป อายุสส์ แห่งอายุ อายุกปิโป ชื่อว่าอายุกปิ. (กัปปแห่งอายุ)

กถาสมฺภูจาปนวัตต

เป็นฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. กถาย สมฺภูจาปน กถาสมฺภูจาปน. (กถา + สมฺภูจาปน) ฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส

กถาย สมฺภูจาปน อ.การ- ย้งวจาเป็นเครื่องกล่าว -ให้ตั้งขึ้นพร้อม กถาสมฺภูจาปน ชื่อว่า
กถาสมฺภูจาปน. (การย้งวจาเป็นเครื่องกล่าวให้ตั้งขึ้นพร้อม)

๒. กถาสมฺภูจาปนสล์ วัตต กถาสมฺภูจาปนวัตต. (กถาสมฺภูจาปน + วัตต) ฉนัฎฐิต์ปปริสส์มาส

วัตต อ.ธรรมเนียม กถาสมฺภูจาปนสล์ แห่งการย้งวจาเป็นเครื่องกล่าวให้ตั้งขึ้นพร้อม กถา-
สมฺภูจาปนวัตต ชื่อว่ากถาสมฺภูจาปนวัตต. (ธรรมเนียมแห่งการย้งวจาเป็นเครื่องกล่าวให้ตั้งขึ้นพร้อม)

พุทธมสส์โร

เป็นฉนัฎฐิต์ยัตถะ อุปมานบุพพทพพิทิสมาส มีวิเคราะห้ว่า

พุทฺทมสส์ อิว สโร ยสส์ โส พุทฺทมสส์โร, ภควา. (พุทฺทม + สโร)

สโร อ.พระสร้ะเสียง สโร อิว เพียงดั่ง อ.เสียง พุทฺทมสส์ แห่งพุทฺทม ยสส์ (ภควโต) แห่งพระผู้
มีพระภาคเจ้าไต่ (อติ) มีอยู่, โส (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น พุทฺทมสส์โร ชื่อว่าพุทฺทมสส์โร, ไต่แก่
พระผู้มีพระภาคเจ้า. (ผู้มีพระสร้ะเสียงเพียงดั่งเสียงแห่งพุทฺทม)

โลกียกฤมโพ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลกเ ภโว (ชาโต) โลกโย. (โลก + อโย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต
(กฤมโพ) อ.ชุมทรัพย์ ภโว อันมี (ชาโต อันเกิดแล้ว) โลกเ ในโลก โลกโย ชื่อว่าโลกีย,
ได้แก่ชุมทรัพย์ (อันมีในโลก, อันเกิดขึ้นในโลก)

๒. โลกโย จ โส กฤมโพ จาติ โลกียกฤมโพ. (โลกีย + กฤมโพ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

โลกโย จ อ.อันเป็นโลกียะด้วย โส อ.อันเป็นโลกียะนั้น กฤมโพ จ เป็นชุมทรัพย์ด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ โลกียกฤมโพ ชื่อว่าโลกียกฤมพ. (ชุมทรัพย์อันเป็นโลกียะ)

โลกุตตรกฤมโพ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีปัญจมีตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลกโต อุตตรตีติ โลกุตโตร. (โลกสทหุอุปท + อุ + ตโร ตโรเน ในการข้าม + อปัจจย) กัตตุ
รูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส, ปัญจมีตปปริสสมาส

(โย กฤมโพ) อ.ชุมทรัพย์โต อุตตรติ ย่อมข้ามพ้น โลกโต จากโลก อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
กฤมโพ) อ.ชุมทรัพย์นั้น โลกุตโตร ชื่อว่าโลกุตตร, ได้แก่ชุมทรัพย์ (ที่ข้ามพ้นจากโลก)

๒. โลกุตโตร จ โส กฤมโพ จาติ โลกุตตรกฤมโพ. (โลกุตตร + กฤมโพ) วิเสสนบุพพบทกัมม-
ธารยสมาส

โลกุตโตร จ อ.อันเป็นโลกุตระด้วย โส อ.อันเป็นโลกุตระนั้น กฤมโพ จ เป็นชุมทรัพย์ด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ โลกุตตรกฤมโพ ชื่อว่าโลกุตตรกฤมพ. (ชุมทรัพย์อันเป็นโลกุตระ)

โสตุกามโ

เป็นจตุตถิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตุ กามตีติ โสตุกามโ, ภิกขุ. (โสตุสทหุอุปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ + ฌปัจจย) กัตตุรูป,
กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลโต กามตีติ ย่อมใคร่ โสตุ เพื่ออันพึง อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น โสตุกามโ ชื่อว่าโสตุกาม, ได้แก่ภิกขุ. (ผู้ใคร่เพื่ออันพึง)

พาราณสีนครวาสี

เป็นลัตตมัตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

พาราณสีนคร เวสตี สีเลนาติ พาราณสีนครวาสี, มาณโว. (พาราณสีนครสหุอุปปท + เวสตี นิวาเส
ในการอยู่ + ณิปัจจย) กัตตรูป, ตัสสีลสาธนะ, กิตันตสมาส

(โย มาณโว) อ.มาณโวโต เวสตี ย่อมอยู่ พาราณสีนคร ในเมืองชื่อว่าพาราณสี สีเลนา โดยปกติ
อิตติ เพราะเหตุนี้ (โส มาณโว) อ.มาณพนัน พาราณสีนครวาสี ชื่อว่าพาราณสีนครวาสี, ได้แก่มาณพ.
(ผู้อยู่ในเมืองพาราณสีโดยปกติ, ชาวเมืองพาราณสี)

ลিপฺปคฺคทณฺตโถ

เป็นจตุตถิปุริสส์มาส โดยมีณัฐิปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลิปฺปสฺส อุกฺคทณฺ ลิปฺปคฺคทณฺ. (ลิปฺป + อุกฺคทณ) ณัฐิปุริสส์มาส

อุกฺคทณฺ อ.อันเรียนเอา ลิปฺปสฺส ซึ่งศีลปะ ลิปฺปคฺคทณฺ ชื่อว่าลิปฺปคฺคทณ. (การเรียนศีลปะ)

๒. ลิปฺปคฺคทณฺสฺส อตฺโถ ลิปฺปคฺคทณฺตโถ. (ลิปฺปคฺคทณ + อตฺถ) จตุตถิปุริสส์มาส

อตฺโถ อ.ประโยชน์ ลิปฺปคฺคทณฺสฺส แก่อันเรียนเอาซึ่งศีลปะ ลิปฺปคฺคทณฺตโถ ชื่อว่าลิปฺปคฺค-
ทณฺตฺถ. (ประโยชน์แก่การเรียนศีลปะ)

ทิสฺวาปาโมกฺขจริโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีลัตตมัตตปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทิสฺวายํ ปาโมกฺโข ทิสฺวาปาโมกฺโข, อาจริโย. (ทิสฺวา + ปาโมกฺข) ลัตตมัตตปุริสส์มาส

(อาจริโย) อ.อาจารย์ ปาโมกฺโข ผู้เป็นใหญ่ ทิสฺวายํ ในทิสฺวา ทิสฺวาปาโมกฺโข ชื่อว่าทิสฺวาปาโมกฺข,
ได้แก่อาจารย์. (ผู้เป็นใหญ่ในทิสฺวา)

๒. ทิสฺวาปาโมกฺโข จ โส อาจริโย จาติ ทิสฺวาปาโมกฺขจริโย. (ทิสฺวาปาโมกฺข + อาจริโย) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส

ทิสฺวาปาโมกฺโข จ อ.ผู้เป็นใหญ่ในทิสฺวาด้วย โส อ.ผู้เป็นใหญ่ในทิสฺวา อาจริโย จ เป็นอาจารย์
ด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ ทิสฺวาปาโมกฺขจริโย ชื่อว่าทิสฺวาปาโมกฺขจริโย. (อาจารย์ผู้เป็นใหญ่ในทิสฺวา, อาจารย์ผู้ทิสฺวา-
ปาโมกฺข)

ธมฺมนฺเตวาลีโก

เป็นตติยชาติปฐิสสฺมาส โดยมิลิตตมิตปฐิสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดั่งนี้

๑. ธนฺเต วลีตุํ ลีลมฺลสาติ ธนฺเตวาลีโก. (ธนฺตสฺททูปปท + วลฺ นินวเส ในกาโรอยู่ + ติปจฺจย + กปจฺจย) สฺมาสรูป, ตฺลลีสลสาธนะ, กิตันตสฺมาส, ลิตตมิตปฐิสสฺมาส

วลีตุํ อ.อันอยู่ ธนฺเต ในภายใน ลีล เป็นปกติ อลฺล (บุคคลลล) ของบุคคลนั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ธนฺเตวาลีโก ชื่อว่าธนฺเตวาลีโก. (ผู้อยู่ในภายในเป็นปกติ, คิษย)

๒. ธมฺเมน ธนฺเตวาลีโก ธมฺมนฺเตวาลีโก. (ธมฺ + ธนฺเตวาลีโก)

ธนฺเตวาลีโก อ.อันเตวาลีโก(คิษย) ธมฺเมน โดยธรรม ธมฺมนฺเตวาลีโก ชื่อว่าธมฺมนฺเตวาลีโก. (อันเตวาลีโกโดยธรรม)

(ปญจ) มาณวกสฺตานิ

เป็นจฺญฐิตปฐิสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

माणวกานํ สฺตานิ มาณวกสฺตานิ. (माणวก + สฺต)

สฺตานิ อ.ร้อย ท. มาณวกานํ แห่งมาณพ ท. มาณวกสฺตานิ ชื่อว่าमाणวกสฺต. (มาณพทหนึ่งร้อยคน)

ปาทปริกมฺมาทีนํ

เป็นจฺญฐิตวิปทฺตุลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาส โดยมิตุติยชาติปฐิสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดั่งนี้

๑. ปาทํ ปริกมฺมํ ปาทปริกมฺมํ. (ปาท + ปริกมฺม) ทฺติยชาติปฐิสสฺมาส

ปริกมฺมํ อ.การนวด ปาทํ ซึ่งเท้า ปาทปริกมฺมํ ชื่อว่าปาทปริกมฺม. (การนวดเท้า)

๒. ปาทปริกมฺมํ อาทิ เยสํ ตานํ ปาทปริกมฺมาทีนํ, สฺพพกิจฺจานิ. (ปาทปริกมฺม + อาทิ) จฺญฐิต-
วิปทฺตุลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาส

ปาทปริกมฺมํ อ.การนวดซึ่งเท้า อาทิ เป็นต้น เยสํ (สฺพพกิจฺจานิ) แห่งกิจทั้งปวง ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ ตานํ (สฺพพกิจฺจานิ) อ.กิจทั้งปวง ท. เหล่านั้น ปาทปริกมฺมาทีนํ ชื่อว่าปาทปริกมฺมาที, ได้กิจทั้งปวง. (มีการนวดเท้าเป็นต้น)

สหพกิจจานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สหพพานิ จ ตานิ กิจจานิ จาติ สหพกิจจานิ. (สหพ + กิจจ)

สหพพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น กิจจานิ จ เป็นกิจด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สหพกิจจานิ ชื่อว่าสหพกิจจ. (กิจทั้งปวง)

ทนุชตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ทนุชส์ส ภาวโ ทนุชตา. (ทนุช + ตา)

ภาวโ อ.ความเป็น ทนุชส์ส แห่งคนเงลา ทนุชตา ชื่อว่าทนุชตา. (ความเป็นแห่งผู้เงลา)

พหุปกาโร

เป็นจัญญูทวิบทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พหุ อุปการา อสส์ส่าติ พหุปกาโร, มาณโว. (พหุ + อุปการ)

อุปการา อ.อุปการะ ท. พหุ มาก อสส์ส (มาณวส์ส) ของมาณพนั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ พหุปกาโร ชื่อว่าพหุการ, ได้แก่มาณพ. (ผู้มีอุปการะมาก)

ปณชิตภาวโ

เป็นจัญญูตีปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณชิตส์ส ภาวโ ปณชิตภาวโ. (ปณชิต + ภาว)

ภาวโ อ.ความเป็น ปณชิตส์ส แห่งบัณฑิต ปณชิตภาวโ ชื่อว่าปณชิตภาว. (ความเป็นบัณฑิต)

อเนกสตกขตตุ

เป็นอัพยยัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น เอกํ อเนกํ. (น + เอก) นนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส

เอกํ อ.หนึ่ง น ทาหมิได้ อเนกํ ชื่อว่าอเนก. (มิใช่หนึ่ง)

๒. อเนกญจ ตํ สตญจาติ อเนกสฺตํ. (อเนก + สฺต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส
อเนกํ จ อ.มิใช่หนึ่งด้วย ตํ อ.มิใช่หนึ่งนั้น สฺตํ จ เป็นร้อยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อเนก-
สฺตํ ชื่อว่าอเนกสฺต. (ร้อยมิใช่หนึ่ง, หลายร้อย)
๓. อเนกสฺตสฺมี วาเร อเนกสฺตกฺขตฺตํ. (อเนกสฺต + กฺขตฺตํปัจจัย) อพยยตฺทอติ
วาเร ในวาระ อเนกสฺตสฺมี ร้อยมิใช่หนึ่ง อเนกสฺตกฺขตฺตํ ชื่อว่าอเนกสฺตกฺขตฺตํ. (หลายร้อยครั้ง)

มคคปริพพโย

เป็นสัดตมิตต์ปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

มคเค ปริพพโย มคคปริพพโย. (มคค + ปริพพโย)

ปริพพโย อ.เสบียง มคเค ในหนทาง มคคปริพพโย ชื่อว่ามคคปริพพโย. (เสบียงในหนทาง)

อปลายนตถาย

เป็นจตุตถิตต์ปปริสฺสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปลายนํ อปลายนํ. (น + ปลายน) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

ปลายนํ อ.การเลือนหายไป น ทาไม้ได้ อปลายนํ ชื่อว่าอปลายน. (อันไม่เลือนหายไป)

๒. อปลายนสฺส อตถาย อปลายนตถาย. (อปลายน + อตถาย) จตุตถิตต์ปปริสฺสมาส

อตถาย เพื่อประโยชน์ อปลายนสฺส แก่อันไม่เลือนหายไป อปลายนตถาย ชื่อว่าอปลายนตถ. (ประโยชน์แก่อันไม่เลือนหายไป)

พารานลีสมฺปตฺตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีทุตียาตปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สมฺปาปฺุณิ เอตฺถาติ สมฺปตฺโต, กาโล. (สฺ+ป+ อป ปาปุณเ ในกาไรให้ถึง + ตปัจจัย) กัตตุ-
รูป, อธิกรณสาธนะ

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมฺปาปฺุณิ ถึงพร้อมแล้ว เอตฺถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้
(เอโส กาโล) อ.กาลนี้ สมฺปตฺโต ชื่อว่าสมฺปตฺต, ใต้แก่กาล. (เป็นที่ถึงพร้อมแล้ว)

๒. พารานลีสมฺปตฺโต พารานลีสมฺปตฺโต. (พารานลีส + สมฺปตฺต) ทุตียาตปปริสฺสมาส

(กาโล) อ.กาล สมฺปตฺโต เป็นที่ถึงพร้อมแล้ว พารานลีส ซึ่งเมืองพารานลีส พารานลีสสมฺปตฺโต
ชื่อว่าพารานลีสสมฺปตฺต, ใต้แก่กาล. (เป็นที่ถึงเมืองพารานลีส)

๓. พาราณสีสัมปตโต จ โส กาลโ จาติ พาราณสีสัมปตตกาโล. (พาราณสีสัมปตต + กาล)
วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

พาราณสีสัมปตโต จ อ.เป็นที่ถึงพร้อมแล้วซึ่งเมืองพาราณสีด้วย โส อ.เป็นที่ถึงพร้อมแล้วซึ่งเมืองพาราณสีนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พาราณสีสัมปตตกาโล ชื่อว่าพาราณสีสัมปตต-กาล. (กาลเป็นที่ถึงเมืองพาราณสี)

มหาสัฏการสมมานัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีสมาหารทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัฏกาโร จ สมมานโน จ สัฏการสมมานัน. (สัฏการ + สมมาน) สมาหารทวันทสมาส
สัฏกาโร จ อ.สักการะด้วย สมมานโน จ อ.สมมานะด้วย สัฏการสมมานัน ชื่อว่าสัฏการสมมาน.
(สักการะและสมมานะ)

๒. มหนตญจ ตั สัฏการสมมานญจาติ มหาสัฏการสมมานัน. (มหนต + สัฏการสมมาน)
มหนต จ อ.ใหญ่ด้วย ตั อ.ใหญ่นั้น สัฏการสมมานัน จ เป็นสักการะและสมมานะด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มหาสัฏการสมมานัน ชื่อว่ามหาสัฏการสมมาน. (สักการะและสมมานะใหญ่)

กายกมฺมาทีน

เป็นฉัฏฐีทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
กายกมฺม อาทิ เยส ตานิ กายกมฺมาทีน, กมฺมานิ. (กายกมฺม + อาทิ)
กายกมฺม อ.กายกรรม อาทิ เป็นต้น เยส (กมฺมาน) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่ ตานิ
(กมฺมาน) อ.กรรม ท. เหล่านั้น กายกมฺมาทีน ชื่อว่ากายกมฺมาทิ, ได้แก่กรรมทั้งหลาย. (มีกายกรรมเป็นต้น)

อรุจจนกั

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รุจติ เอตถาติ รุจจนกั, กมฺม. (รุจ กนฺติย ในความชอบใจ + ยฺยัจจย + กปฺจัจจย) กัตตุรูป,
อธิกรณสาธนะ

(บุคฺคโล) อ.บุคคล รุจติ ย่อมชอบใจ เอตถ (กมฺเม) ในกรรมนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตฺ
กมฺม) อ.กรรมนั้น รุจจนกั ชื่อว่ารุจจนก, ได้แก่กรรม. (เป็นที่ชอบใจ)

๒. น รุจจนกั อรุจจนกั, กมฺม. (น + รุจจนก) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

(กมม) อ.กรรม รุจจนกั อันเป็นที่ช่อบใจ น หามิได้ อรุจจนกั ชื่อว่าอรุจจนก, ใต้แก่กรรม. (อันไม่เป็นที่ช่อบใจ)

นาครา

เป็นลัษงัฏฐราทือเนกัถตถัถิต มีวิเคราะห้ว่า

นคเร วสนุดีติ นาครา. (นคเร + ณ)

(เย ช่นา) อ.ช่น ท. เหล่าไต วสนุติ ย่อมอยู่ นคเร ในเมือง อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ช่นา) อ.ช่น ท. เหล่านี้ นาครา ชื่อว่านาคร. (ผู้อยู่ในเมือง, ชาวเมือง)

อณณตกเวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมินนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. น ณาตโก อณณตโก. (น + ณาตก) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(เกนจิ) อันใครๆ ณาตโก รู้แล้ว น หามิได้ อณณตโก ชื่อว่าอณณตก. (อันใครๆ ไม่รู้แล้ว)

๒. อณณตโก จ โส เวโส จาติ อณณตกเวโส. (อณณตก + เวโส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อณณตโก จ อ.อันใครๆ ไม่รู้แล้วด้วย โส อ.อันใครๆ ไม่รู้แล้วนั้น เวโส จ เป็นเพศด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อณณตกเวโส ชื่อว่าอณณตกเวโส. (เพศอันใครๆ ไม่รู้แล้ว)

นินินนมนุสสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

นินินนา จ เต มนุสสา จาติ นินินนมนุสสา. (นินินน + มนุสสา)

นินินนา จ อ.ผู้หนึ่งแล้ว ท. ด้วย เต อ.ผู้หนึ่งแล้ว ท. เหล่านี้ มนุสสา จ เป็นมนุษย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นินินนมนุสสา ชื่อว่านินินนมนุสส. (มนุษย์ผู้หนึ่งแล้ว)

กถาสลลาโป

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

กถาย สลลาโป กถาสลลาโป. (กถา + สลลาป)

สลลาโป อ.การสนทนา กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กถาสลลาโป ชื่อว่ากถาสลลาป. (การสนทนาด้วยถ้อยคำ, คำสนทนา)

นानุปการโก

เป็นฉฐฐวิทวิทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นानา ปกาโร อสสาติ นานุปการโก, กถาสลลาโป. (นानา + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ อสส (กถาสลลาปส) แห่งการสนทนาด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว
นั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น นานุปการโก ชื่อว่านานุปการก, ได้แก่การสนทนา. (มีประการต่างๆ)

อธมโม

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ธมโม อธมโม. (น + ธมม)

ธมโม อ.ธรรม น ทาไมได้ อธมโม ชื่อว่าอธมม. (มิใช่ธรรม)

ราชช

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

रणโย ภาโว ราชช. (ราช + ฌย)

ภาโว อ.ความเป็น रणโย แห่งพระราช่า ราชช ชื่อว่าราชช. (ความเป็นแห่งพระราช่า, รัชสมบัติ)

อธมมิกราชา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมเม จิตฺ ธมมิโก, ราช่า. (ธมม + ฌิก) สังสัฎฐาทิอเนกัตถตัทธิต

(ราช่า) อ.พระราช่า จิตฺ ผู้ทรงตั้งอยู่แล้ว ธมเม ในธรรม ธมมิโก ชื่อว่าธมมิก, ได้แก่
พระราช่า. (ผู้ทรงตั้งอยู่แล้วในธรรม)

๒. น ธมมิโก อธมมิโก, ราช่า. (น + ธมมิก) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

(ราช่า) อ.พระราช่า ธมมิโก ผู้ทรงตั้งอยู่แล้วในธรรม น ทาไมได้ อธมมิโก ชื่อว่าอธมมิก, ได้แก่
พระราช่า. (ผู้ไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรม)

๓. อธมมิโก จ โส ราช่า จาติ อธมมิกราชา. (อธมมิก + ราช) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อธมมิโก จ อ.ผู้ไม่ทรงตั้งอยู่แล้วในธรรมด้วย โส อ.ผู้ไม่ทรงตั้งอยู่แล้วในธรรมนั้น ราช่า จ
เป็นพระราช่าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อธมมิกราชา ชื่อว่าอธมมิกราชา. (พระราช่าผู้ไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรม)

ทณฺหพฬิอาทีน,

เป็นฉัฏฐวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส โดยมิตฺตริตรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ทณฺโท จ พฬิ จ ทณฺหพฬิโย. (ทณฺห + พฬิ) อิตฺตริตรโยคทวันทสฺมาส

ทณฺโท จ อ.อาชฺญาด้วย พฬิ จ อ.พฬิด้วย ทณฺหพฬิโย ชื่อว่าทณฺหพฬิ. (อาชฺญาและพฬิ)

๒. ทณฺหพฬิโย อาทิ เยสํ ดานิ ทณฺหพฬิอาทีน, กมฺมานิ. (ทณฺหพฬิ + อาทิ) ฉัฏฐวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส

ทณฺหพฬิโย อ.อาชฺญาและพฬิทั้งหลาย อาทิ เป็นต้น เยสํ (กมฺมานิ) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (สฺนฺติ) มีอยู่ (दानิ กมฺมานิ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น ทณฺหพฬิอาทีน ชื่อว่าทณฺหพฬิอาทิ, ได้แก่กรรมทั้งหลาย. (มีอาชฺญาและพฬิเป็นต้น)

ทีชฺมายโก

เป็นฉัฏฐวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทีชฺมํ आयु อสฺสํสาติ ทีชฺมายโก, ราชา. (ทีชฺ + आयु)

อายุ อ.พระชนมายุ ทีชฺมํ อันยืนยาว อสฺสํ (รณฺโณ) ของพระราชานั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น ทีชฺมายโก ชื่อว่าทีชฺมายุก, ได้แก่พระราช่า. (ผู้มีพระชนมายุยืนยาว)

ภิตฺติอนุส่าโร

เป็นฉัฏฐวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ภิตฺติยา อนุส่าโร ภิตฺติอนุส่าโร. (ภิตฺติ + อนุส่าโร)

อนุส่าโร อ.แนว ภิตฺติยา แห่งฝาเรือน ภิตฺติอนุส่าโร ชื่อว่าภิตฺติอนุส่าโร. (แนวแห่งฝาเรือน)

อุมฺมจฺจโจรา

เป็นทตฺติยาตปฺปวิสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อุมฺมจฺจํ ภินฺนา โจรา อุมฺมจฺจโจรา. (อุมฺมจฺจ + ภินฺน + โจร) มัชฌิมโลปีสฺมาส, ลป ภินฺนคฺัพท์

โจรา อ.โจร ท. ภินฺนา ผู้ทำลายแล้ว อุมฺมจฺจํ ซึ่งอุมฺจจฺจํ อุมฺมจฺจโจรา ชื่อว่าอุมฺมจฺจโจร. (โจรผู้ทำลายอุมฺจจฺจ)

เอกอุมมงค์

เป็นอสมาทาทิศุสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

เอกํ อุมมงค์ เอกอุมมงค์. (เอก + อุมมงค์)

อุมมงค์ อ.อุมมงค์ เอกํ เดียวกัน เอกอุมมงค์ ชื่อว่าเอกอุมมงค์. (อุมมงค์เดียวกัน)

ปวิสนตฺโต

เป็นจตุตถิตตฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปวิสนตฺส อตฺโต ปวิสนตฺโต. (ปวิสน + อตฺโต)

อตฺโต อ.ประโยชน์ ปวิสนตฺส แก่การเข้าไป ปวิสนตฺโต ชื่อว่าปวิสนตฺโต. (ประโยชน์แก่การเข้าไป)

เคทฺจฺฉายา

เป็นฉฺฉิตฺตฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

เคทฺสฺ ฉายา เคทฺจฺฉายา. (เคท + ฉายา)

ฉายา อ.เงา เคทฺสฺ แห่งเรือน เคทฺจฺฉายา ชื่อว่าเคทฺจฺฉายา. (เงาเรือน)

โไอโลกนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. โไอโลเกติ เอตฺถาติ โไอโลกนํ, กาโล. (อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, การเห็น + ชุบฺจจฺย) กัตตฺรูป, อธิกรณสาธนะ

(บุคคล) อ.บุคคล โไอโลเกติ ช่อมแลดู เอตฺถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโสฺ กาล) อ.กาลนี้ โไอโลกนํ ชื่อว่าโไอโลกน, ใต้แก่กาล. (เป็นที่แลดู)

๒. โไอโลกนญจ ตํ กาโล จาติ โไอโลกนกาโล. (โไอโลกน + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โไอโลกนํ จ อ.เป็นที่แลดูด้วย ตํ อ.เป็นที่แลดูนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โไอโลกนกาโล ชื่อว่าโไอโลกนกาล. (กาลเป็นที่แลดู)

นิเวศตฤณานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิเวศตฤณานิ จ ตา นิ เวศตฤณานิ จาติ นิเวศตฤณานิ. (นิเวศต + เวศต)

นิเวศตฤณานิ จ อ.อันถูกนุ่งแล้ว ท. ด้วย ตา นิ อ.อันถูกนุ่งแล้ว ท. เหล่า นั้น เวศตฤณานิ จ เป็นผ้าด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น นิเวศตฤณานิ ชื่อว่านิเวศตฤณ. (ผ้าอันถูกนุ่งแล้ว, ผ้าที่ตนนุ่งแล้ว)

สัมมุขสัมมุขญาณิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส โดยมีบัญญัติวิปทตูลยาธิกรรมพหุพีทิสมาส และวิเสสโนภยบทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อภิมุขิ มุขิ อสสาติ สัมมุขิ, จานิ. (ส + มุข) บัญญัติวิปทตูลยาธิกรรมพหุพีทิสมาส

มุขิ อ.หน้า อภิมุขิ อันพร้อม อสสา (จานส) ของที่นั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น สัมมุขิ ชื่อว่าสัมมุข, ได้แก้ที่. (มีหน้าพร้อม)

๒. สัมมุขญจ ติ สัมมุขญจาติ สัมมุขสัมมุขิ, จานิ. (สัมมุข + สัมมุข) วิเสสโนภยบทกัมมธรรยสมาส

ติ (จานิ) อ.ที่นั้น สัมมุขิ จ มีหน้าพร้อมด้วย สัมมุขิ จ มีหน้าพร้อมด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น สัมมุขสัมมุขิ ชื่อว่าสัมมุขสัมมุข, ได้แก้ที่. (ทั้งมีหน้าพร้อมทั้งมีหน้าพร้อม)

๓. สัมมุขสัมมุขญจ ติ จานญจาติ สัมมุขสัมมุขญาณิ. (สัมมุขสัมมุข + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส

สัมมุขสัมมุขิ จ อ.อันมีทั้งหน้าพร้อมทั้งหน้าพร้อมด้วย ติ อ.อันมีทั้งหน้าพร้อมทั้งหน้าพร้อมนั้น จานิ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น สัมมุขสัมมุขญาณิ ชื่อว่าสัมมุขสัมมุขญาณ. (ที่ทั้งมีหน้าพร้อมทั้งมีหน้าพร้อม, ที่ตรงหน้า)

อสกวีถิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสกกา จ ส่า วิถิ จาติ อสกวีถิ. (อสกกา + วิถิ)

อสกกา จ อ.โน้นด้วย ส่า อ.โน้นนั้น วิถิ จ เป็นถนนด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อสกวีถิ ชื่อว่า อสกวีถิ. (ถนนโน้น)

อาคตมาณโว

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคโต จ โส มาณโว จาติ อาคตมาณโว. (อาคต + มาณว)

อาคโต จ อ.ผู้มาแล้วด้วย โส อ.ผู้มาแล้วนั้น มาณโว จ เป็นมาณพด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อาคตมาณโว ชื่อว่าอาคตมาณว. (มาณพผู้มาแล้ว)

อาจารย์ภาโค

เป็นจัญญูตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาจารย์สส ภาโค อาจารย์ภาโค. (อาจารย์ + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน อาจารย์สส แห่งอาจารย์ อาจารย์ภาโค ชื่อว่าอาจารย์ภาค. (ส่วนแห่งอาจารย์)

มสฺสูกมมํ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มสฺสฺ เอว กมมํ มสฺสูกมมํ. (มสฺสฺ + กम्म)

มสฺสฺ เอว อ.การปลงซึ่งทนต์นั้นเทียว กम्म เป็นกรรม มสฺสูกมมํ ชื่อว่ามสฺสูกมม. (กรรมคือการ
ปลงทนต์)

คมนาฬิ

เป็นจัญญูตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คณสฺสฺ นาฬิ คมนาฬิ. (คณ + นาฬิ)

นาฬิ อ.ก้าน คณสฺสฺ แห่งคณ คมนาฬิ ชื่อว่าคมนาฬิ. (ก้านคณ, ก้านพระศอ)

มสฺสฺกรณทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญูตีปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กโรติ เอตถาติ กรณํ, ทิวโส. (กร กรณ ในการกระทำ + ยุปัจจัย) กัตตุรูป, อธิกรณ-
สำณะ

(บุคคล) อ.บุคคล กโรติ ย่อมกระทำ เอตถ (ทิวเส) ในวันนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส ทิวโส)
อ.วันนี้ กรณํ ชื่อว่ากรณ, ได้แก่วัน. (เป็นที่กระทำ)

๒. มลฺลฺโน กรณฺ มลฺลฺกรณฺ. (มลฺลฺ + กรณ) ฌฎฐิตฺปฺริสฺสมาส
กรณฺ อ.เป็นที่กระทำ มลฺลฺโน ซึ่งหนด มลฺลฺกรณฺ ชื่อว่ามลฺลฺกรณ. (เป็นที่กระทำหนด)
๓. มลฺลฺกรณญจ ตํ ทิวสํ จาติ มลฺลฺกรณทิวสํ. (มลฺลฺกรณ + ทิวส) วิเสสนบุพพทกัสมฆารย-
สฺมาส
มลฺลฺกรณฺ จ อ.เป็นที่กระทำซึ่งหนดด้วย ตํ อ.เป็นที่กระทำซึ่งหนดนั้น ทิวสํ จ เป็นวันด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ มลฺลฺกรณทิวสํ ชื่อว่ามลฺลฺกรณทิวส. (วันเป็นที่กระทำการปลงหนด)

คนุโธทกั

เป็นตติยาตปฺริสฺสมาส, มัชฌิมโลปิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
คนุเชน ลัฏฐจํ อุทกั คนุโธทกั. (คนุช + ลัฏฐจ + อุทก)
อุทกั อ.น้ำ ลัฏฐจํ อันเจือแล้ว คนุเชน ด้วยของหอม คนุโธทกั ชื่อว่าคนุโธทก. (น้ำอันเจือด้วยของ
หอม)

กุกฺขธาโร,

เป็นฌฎฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
กุกฺขโ จ ธาโร อสฺสาติ กุกฺขธาโร, ขุโร. (กุกฺข + ธาร)
ธาโร อ.คม กุกฺขโ อันร่อย อสฺส (ขุรสฺส) ของมิตโกนนั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
ขุโร) อ.มิตโกนนั้น กุกฺขธาโร ชื่อว่ากุกฺขธาร, ไต่แก่มิตโกน. (มีคมอันร่อย)

เอกปฺปทาโร

เป็นอสฺมาทาทิคุสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
เอโก ปทาโร เอกปฺปทาโร. (เอก + ปทา)
ปทาโร อ.การประหาร เอโก ครั้งเดียว เอกปฺปทาโร ชื่อว่าเอกปฺปทา. (การประหารครั้งเดียว)

ปาทมูลิ

เป็นฌฎฐิตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ปาทานิ มูลิ ปาทมูลิ. (ปาท + มูล)
มูลิ อ.ที่ใกล้ ปาทานิ แห่งเท้า ท. ปาทมูลิ ชื่อว่าปาทมูล. (ที่ใกล้เท้า)

ทุฏจนหาปีโต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อทุสสีตถาติ ทุฏโจ. (ทุส อปปีติมฺหิ ในความไม่ยินดี + ตปฺจจฺย) กัมมรูป, กัมมสาธนะ (นหาปีโต) อ.นายภาษามาลา อทุสสีตถ ได้ถูกประทุษร้ายแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น ทุฏโจ ชื่อว่า ทุฏจ. (ถูกประทุษร้ายแล้ว, อันโทษประทุษร้ายแล้ว)

๒. ทุฏโจ จ โส นหาปีโต จาติ ทุฏจนหาปีโต. (ทุฏจ + นหาปีโต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

ทุฏโจ จ อ.ผู้อันโทษประทุษร้ายแล้วด้วย โส อ.ผู้อันโทษประทุษร้ายแล้วนั้น นหาปีโต จ เป็นนายภาษามาลาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทุฏจนหาปีโต ชื่อว่าทุฏจนหาปีโต. (นายภาษามาลาผู้อันโทษประทุษร้ายแล้ว)

เสนาปติฏจนัน

เป็นจฺญฐิตฺตปฺริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เสนาปติโน จานํ เสนาปติฏจนัน. (เสนาปติ + จาน)

จานํ อ.ตำแหน่ง เสนาปติโน แห่งเสนาปตี เสนาปติฏจนัน ชื่อว่าเสนาปติฏจน. (ตำแหน่งเสนาปตี)

อตีตวตฺต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อตีตญจ ตํ วตฺต จาติ อตีตวตฺต. (อตีต + วตฺต)

อตีตํ จ อ.อันล่วงไปแล้วด้วย ตํ อ.อันล่วงไปแล้วนั้น วตฺต จ เป็นเรื่องด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อตีตวตฺต ชื่อว่าอตีตวตฺต. (เรื่องอันล่วงไปแล้ว)

เมธาวี

เป็นอัสลตฺถิตฺตทิตฺต มีวิเคราะห์ว่า

เมธา อสฺส อตฺถิตฺติ เมธาวี, ปุคฺคโล. (เมธา + วี)

เมธา อ.ปัญญา อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น เมธาวี ชื่อว่าเมธาวี, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีปัญญา)

วิจกขโณ

เป็นกัตตุรูป, ตัสนีสลสาธนะ หรือเป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิจกขติ สีสเลนาติ วิจกขโณ. (วิ + จกข ทลฺสเน ในการดู, การเห็น + ยุบัจจย) กัตตุรูป, ตัสนีสลสาธนะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด วิจกขติ ย่อมเห็นแจ้ง สีสเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น วิจกขโณ ชื่อว่าวิจกขณ. (ผู้เห็นแจ้งโดยปกติ)

๒. วิเสเสน อตฺถํ จกขตีติ วิจกขโณ. (วิ + จกข วยตฺตยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ยุบัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด จกขติ ย่อมกล่าว อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ วิเสเสน โดยพิเศษ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น วิจกขโณ ชื่อว่าวิจกขณ. (ผู้กล่าวเนื้อความโดยพิเศษ)

นภขตตโกวิทอ

เป็นสัดตมิตป์ปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นภขตเต โกวิทอ นภขตตโกวิทอ. (นภขตต + โกวิท)

โกวิทอ อ.ผู้ฉลาด นภขตเต ในนักษัตร นภขตตโกวิทอ ชื่อว่านภขตตโกวิทอ. (ผู้ฉลาดในนักษัตร)

จตูปปทา,

เป็นนภขตตมิตป์ปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตตาริ ปทานิ ปมาณํ ยสฺสาติ จตูปปทา, คาถา. (จต + ปท)

ปทานิ อ.บท ท. จตตาริ สี่ ปมาณํ เป็นประมาณ ยสฺสา (คาถา) แห่งคาถาใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ส่า คาถา) อ.คาถานั้น จตูปปทา ชื่อว่าจตูปปทา, ได้แก่คาถา. (อันมีบทสี่เป็นประมาณ)

โลกุตตรธมมกุฎมโพ

เป็นนภขตตมิตป์ปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลกุตตรโร จ โส ธมฺโม จาติ โลกุตตรธมฺโม. (โลกุตตร + ธมฺม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-สมาส

โลกุตตรโร จ อ.อันเป็นโลกุตระด้วย โส อ.อันเป็นโลกุตระนั้น ธมฺโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ

เพราะเหตุนี้ โลกุตตรมโห ซึ่งว่าโลกุตตรมม. (ธรรมอันเป็นโลกุตระ, โลกุตระธรรม)

๒. โลกุตตรมมสฺส กุฏุมโพ โลกุตตรมมกุฏุมโพ. (โลกุตตรมม + กุฏุมพ) จัณฐิตฺตปฺปริสฺสมาส
 กุฏุมโพ อ.ชุมทรัพย์ โลกุตตรมมสฺส แห่งธรรมอันเป็นโลกุตระ โลกุตตรมมกุฏุมโพ ซึ่งว่า
 โลกุตตรมมกุฏุมพ. (ชุมทรัพย์แห่งธรรมที่เป็นโลกุตระ)

อารทวิริโย

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. วีรานํ ภาโว กมฺมํ วา วิริยํ. (วีร + ฌย) ภาวตฺถิต

ภาโว อ.ความเป็น วา หรือ กมฺมํ อ.กรรม วีรานํ ของผู้กล้า ท. วิริยํ ซึ่งว่าวิริย. (ความเป็น
 แห่งผู้กล้า, กรรมของผู้กล้า, ความเพียร, วิริยะ)

๒. อารทํ วิริยํ เยน โส อารทวิริโย, ภิกฺขุ. (อารท + วิริย) ตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณ-
 พหุพีทิสมาส

วิริยํ อ.ความเพียร เยน (ภิกษุณา) อันภิกษุใด อารทํ ปรารภแล้ว (อตฺถิ) มีอยู่ โส (ภิกษุ)
 อ.ภิกษุนั้น อารทวิริโย ซึ่งว่าอารทวิริย, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้มีความเพียรที่ปรารภแล้ว, ผู้ปรารภความเพียร)

วิริยสงฺขาโต

เป็นลัมภานาบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิริยํ อิติ สงฺขาโต วิริยสงฺขาโต. (วิริย + สงฺขาท)

(ปณฺฑิตฺเตน) สงฺขาโต อ.อันบัณฑิต กล่าวแล้ว วิริยํ อิติ ว่าความเพียร วิริยสงฺขาโต ซึ่งว่าวิริย-
 สงฺขาท. (กล่าวคือความเพียร)

อุฏฺฐาณํ

เป็นกัตตรูป, กรรมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

อุฏฺฐาติ เอเตนาติ อุฏฺฐาณํ, วิริยํ. (อุ + ฐา คตินิวตติมฺติ ในการทำมการไป + ุပ္จจฺย) กัตตรูป,
 กรรมสาธนะ

(บุคคล) อ.บุคคล อุฏฺฐาติ ย่อมลุกขึ้น เอเตน (วิริเยน) ด้วยความเพียรนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตํ
 วิริยํ) อ.ความเพียรนี้ อุฏฺฐาณํ ซึ่งว่าอุฏฺฐาณ, ได้แก่ความเพียร. (อันเป็นเหตุลุกขึ้น)

อวิปวาาสสงฆาโต

เป็นสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. น วิปวาโส อวิปวาโส. (น + วิปวาส) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

วิปวาโส อ.ความอยู่ปราศ น ทาไมได้ อวิปวาโส ชื่อว่าอวิปวาส. (ความไม่อยู่ปราศ)

๒. อวิปวาโส อิติ สงฆาโต อวิปวาาสสงฆาโต. (อวิปวาส + สงฆาต) สัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส

(ปณฺหิตเตน) สงฆาโต อ.อันบัณฑิต กล่าวแล้ว อวิปวาโส อิติ ว่าความไม่อยู่ปราศ อวิปวาส-สงฆาโต ชื่อว่าอวิปวาาสสงฆาต. (กล่าวคือความไม่อยู่ปราศ)

จตุปาริสฺสุทฺธิสึลสงฆาโต

เป็นสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอสมาทาทิคุสมาส และอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. จตฺสึล ปาริสฺสุทฺธิโย จตุปาริสฺสุทฺธิโย. (จตุ + ปาริสฺสุทฺธิ) อสมาทาทิคุสมาส

ปาริสฺสุทฺธิโย อ.ปาริสฺสุทฺธิ ท. จตฺสึล สึ จตุปาริสฺสุทฺธิโย ชื่อว่าจตุปาริสฺสุทฺธิ. (ปาริสฺสุทฺธิ ๔)

๒. จตุปาริสฺสุทฺธิโย เอว สึล จตุปาริสฺสุทฺธิสึล. (จตุปาริสฺสุทฺธิ + สึล) อวธารณบุพพทกัมมธารย-สมาส

จตุปาริสฺสุทฺธิโย เอว อ.ปาริสฺสุทฺธิ ๔ ท. นั้นเทียว สึล เป็นศีล จตุปาริสฺสุทฺธิสึล ชื่อว่าจตุปาริสฺสุทฺธิ-สึล. (ศีลคือปาริสฺสุทฺธิ ๔)

๓. จตุปาริสฺสุทฺธิสึล อิติ สงฆาโต จตุปาริสฺสุทฺธิสึลสงฆาโต. (จตุปาริสฺสุทฺธิสึล + สงฆาต) สัมภวานา-บุพพทกัมมธารยสมาส

(ปณฺหิตเตน) สงฆาโต อ.อันบัณฑิต กล่าวแล้ว จตุปาริสฺสุทฺธิสึล อิติ ว่าศีลคือปาริสฺสุทฺธิ ๔ จตุปาริสฺสุทฺธิสึลสงฆาโต ชื่อว่าจตุปาริสฺสุทฺธิสึลสงฆาต. (กล่าวคือปาริสฺสุทฺธิศีล ๔)

อินฺทฺริยทมนํ

เป็นนัฏฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

อินฺทฺริยานํ ทมนํ อินฺทฺริยทมนํ. (อินฺทฺริย + ทมน)

ทมนํ อ.การฝึก อินฺทฺริยานํ ซึ่งอินฺทฺริยํ ท. อินฺทฺริยทมนํ ชื่อว่าอินฺทฺริยทมน. (การฝึกอินฺทฺริย)

การณภูโต

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

การณ ภูโต การณภูโต, ธมฺโม. (การณ + ภูโต)

(ธมฺโม) อ.ธรรม การณ อันเป็นเหตุ ภูโต เป็นแล้ว การณภูโต ชื่อว่าการณภูโต, ได้แก่ธรรม. (อันเป็นเหตุเป็นแล้ว)

ธมฺโมชฺปญญา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีทวิปทินนาธิกรณพหุพพิทิสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมฺเมทึ ช่าตา โອชะ ยสฺสาติ ธมฺโมชะ, ปญญา. (ธมฺม + ชนฺน + โອช) ทวิปทินนา-
ธิกรณพหุพพิทิสมาส

โອชะ อ.โອชะ ท. ช่าตา อันเกิดแล้ว ธมฺเมทึ แต่ธรรม ยสฺสา (ปญญา) แห่งปัญญาใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา ปญญา) อ.ปัญญาอัน ธมฺโมชะ ชื่อว่าธมฺโมชะ, ได้แก่ปัญญา. (อันมีโອชะอันเกิดแต่ธรรม)

๒. ธมฺโมชะ จ ส่า ปญญา จาติ ธมฺโมชฺปญญา. (ธมฺโมชะ + ปญญา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

ธมฺโมชะ จ อ.อันมีโອชะอันเกิดแล้วแต่ธรรมด้วย ส่า อ.อันมีโອชะอันเกิดแล้วแต่ธรรมนั้น ปญญา
จ เป็นปัญญาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ธมฺโมชฺปญญา ชื่อว่าธมฺโมชฺปญญา. (ปัญญามีโອชะอันเกิดแต่ธรรม)

อติทูลสมปติฏฺฐจา

เป็นภาวตฺถิตี มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อติทุกฺเคน ลพฺมาตีติ อติทูลสม. (อติ + ทฺ + สม ลาภ ในการได้ + ขปฺจจฺย) กัมมรูป,
กัมมสาธนะ

(ปติฏฺฐจา) อ.ที่พึง (สฺตเตน) อันสัตว์ ลพฺมาติ ย่อมได้ อติทุกฺเคน โดยยากอย่างยิ่ง อิติ เพราะ
เหตุนี้ อติทูลสม ชื่อว่าอติทูลสม. (ถูกได้โดยยากอย่างยิ่ง, อันสัตว์ได้โดยยากอย่างยิ่ง)

๒. อติทูลสม จ ส่า ปติฏฺฐจา จาติ อติทูลสมปติฏฺฐจา. (อติทูลสม + ปติฏฺฐจา) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

อติทูลสม จ อ.อันสัตว์ได้โดยยากอย่างยิ่งด้วย ส่า อ.อันสัตว์ได้โดยยากอย่างนั้น ปติฏฺฐจา
จ เป็นที่พึงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อติทูลสมปติฏฺฐจา ชื่อว่าอติทูลสมปติฏฺฐจา. (ที่พึงอันสัตว์ได้โดยยากอย่างยิ่ง)

๓. อติทุลลภปติภูจาย ภาโว อติทุลลภปติภูจตา. (อติทุลลภปติภูจา + ตา) ภาวัตตทิต
ภาโว อ.ความเป็น อติทุลลภปติภูจาย แห่งที่พึงอันสัตว์ได้โดยยากอย่างยิ่ง อติทุลลภปติภูจตา
ชื่อว่าอติทุลลภปติภูจตา. (ความเป็นแห่งที่พึงอันสัตว์ได้โดยยากอย่างยิ่ง)

อติคัมภีโร

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
อติโก คัมภีโร อติคัมภีโร. (อติ + คัมภีร)
คัมภีโร อ.ลิก อติโก ยิ่ง อติคัมภีโร ชื่อว่าอติคัมภีร. (ลิกยิ่ง)

ลัสสารสาครโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ลัสสโร เอว สาครโร ลัสสารสาครโร. (ลัสสาร + สาคร)
ลัสสโร เอว อ.ลัสสารนั้นเที่ยว สาครโร เป็นสาคร ลัสสารสาครโร ชื่อว่าลัสสารสาคร. (สาครคือลัสสาร)

ปติภูจานภูโต

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ปติภูจาน ภูโต ปติภูจานภูโต, อรทตตผลทีโป. (ปติภูจาน + ภูโต)
อรทตตผลทีโป อ.เกาะคืออรทตผล ปติภูจาน เป็นที่พึง ภูโต เป็นแล้ว ปติภูจานภูโต ชื่อว่าปติภูจาน-
ภูโต, ใต้แก่เกาะคืออรทตผล. (เป็นที่พึงเป็นแล้ว)

อรทตตผลทีโป

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉัญฐิตูปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อรทโต ภาโว อรทตตี. (อรทต + ฌย) ภาวัตตทิต
ภาโว อ.ความเป็น อรทโต แห่งพระอรหันต์ อรทตตี ชื่อว่าอรทตตี. (ความเป็นแห่งพระอรหันต์,
พระอรหันต์)
๒. อรทตตลล์ ผล อรทตตลล์. (อรทตต + ผล) ฉัญฐิตูปริสสมาส
ผล อ.ผล อรทตตลล์ แห่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ อรทตตลล์ ชื่อว่าอรทตตผล. (ผลแห่ง

ความเป็นแห่งพระอรหันต์, อรหัตผล)

วิ. อรหัตผลเมว ทีโป อรหัตผลทีโป. (อรหัตผล + ทีโป) อวธารณบุพพบทกัมมธารยส์มาส อรหัตผล เอว อ.อรหัตผลนั้นเทียว ทีโป เป็นเกาะ อรหัตผลทีโป ชื่อว่าอรหัตผลทีโป. (เกาะคืออรหัตผล)

จตุพพิโต

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
จตุตาโร วิชา อสสาติ จตุพพิโต, กิเลสโสม. (จตุ + วิธ)
วิชา อ.อย่าง ท. จตุตาโร ลี อสส (กิเลสสมส) แห่งห้วงน้ำคือกิเลสนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ จตุพพิโต ชื่อว่าจตุพพิธ, ได้แก่ห้วงน้ำคือกิเลส. (อันมีอย่าง ๔, อันมี ๔ อย่าง)

กิเลสโสม

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
กิเลส เอว โสม กิเลสโสม. (กิเลส + โสม)
กิเลส เอว อ.กิเลสนั้นเทียว โสม เป็นห้วงน้ำ กิเลสโสม ชื่อว่ากิเลสโสม. (ห้วงน้ำคือกิเลส)

คาถาวสาน

เป็นฉัฏฐีตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
คาถาย อวสาน คาถาวสาน. (คาถา + อวสาน)
อวสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลง คาถาย แห่งคาถา คาถาวสาน ชื่อว่าคาถาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งคาถา, จบคาถา)

โสตาปนุนาทย

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
โสตาปนโน อาทิ เยส เต โสตาปนุนาทย, อริยบุคคลา. (โสตาปน + อาทิ)
โสตาปนโน อ.พระโสตาปน อาทิ เป็นต้น เยส (อริยบุคคลาน) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ เต (อริยบุคคล) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านี้ โสตาปนุนาทย ชื่อว่าโสตาปนุนาทย, ได้แก่พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาปนเป็นต้น)

สมปตตปริสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมปตตดา จ ส่า ปริสา จาติ สมปตตปริสา. (สมปตตดา + ปริสา)

สมปตตดา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย ส่า อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วนั้น ปริสา จ เป็นบริษัทด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น สมปตตปริสา ชื่อว่าสมปตตปริสา. (บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว)

๔. พาลนภขตตวตถุ [๑๘]

พาลนภขตตวตถุ (มยา วุจเต) ๗

พาลนภขตตวตถุ อ.เรื่องแห่งนั้กษัตริของคนพาล (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธโฆส) (วุจเต) จะกล่าว ๗

พาลนภขตตวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตๆ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๗

๔. เรื่องนั้กษัตริของคนพาล

๑. “ปมาทมนุญชนุติ อิมั ฐมมเทสนั สตุถา เขตวเน วิหรนุโต พาลนภขตต อารพุก กเถสิ ๗

สตุถา เขตวเน วิหรนุโต พาลนภขตต อารพุก “ปมาทมนุญชนุติ อิมั ฐมมเทสนั กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนุโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน อารพุก ทรงปรารภ พาลนภขตต นั้กษัตริของคนพาล กเถสิ ตรัสแล้ว อิมั ฐมมเทสนั ซึ่งพระธรรมเทศนานั้ “ปมาทมนุญชนุติ” ว่า “ปมาทมนุญชนุติ” ดั่งนั้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภนั้กษัตริของคนพาล ตรัสพระธรรมเทศนานั้ว่า “ปมาทมนุญชนุติ” ดั่งนั้ เป็นต้น

สตุถา สุกถกัตตาใน กเถสิๆ อาชยาตบทกัตตวจาก “ปมาทมนุญชนุติ” สรุปะใน อิติๆ ศัพทั อาชยัตถะใน อิมั ฐมมเทสนั อิมั วิเสสนะของ ฐมมเทสนัๆ อวุตตกัมมะ ใน กเถสิ เขตวเน วิสาธาระใน วิหรนุโตๆ อัภันตริกิริยาของ สตุถา พาลนภขตต อวุตตกัมมะใน อารพุกๆ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....
.....
.....

๒. เอกสมิ หิ กิร สมเย สาวตถิยํ พาลนภขตฺตํ นาม สงฺฆฏฺจํ ๕

เอกสมิ หิ กิร สมเย (ปุคฺคเลน) สาวตถิยํ พาลนภขตฺตํ นาม สงฺฆฏฺจํ ๕

หิ ดังจะกล่าวโดยย่อ กิร ได้ยินว่า เอกสมิ สมเย ในสมัยหนึ่ง พาลนภขตฺตํ นาม ชื่อ อ.นั้ษัทรของคณพาล (ปุคฺคเลน) อันบุคคล สงฺฆฏฺจํ ป่าวร้องแล้ว สาวตถิยํ ในเมืองสาวัตถิ ๕

ความย่อว่า ได้ยินว่า ในสมัยหนึ่ง ชื่อนั้ษัทรของคณพาลที่บุคคลป่าวร้องแล้วในเมืองสาวัตถิ

หิศัพทํ สังเขปไซตกะ กิรศัพทํ อนุสสวณฺตถะ เอกสมิ วิเสสณะของ สมเยฯ กาลสัตตมิ ใน สงฺฆฏฺจํ นามศัพทํ สัญญาไซตกะเข้ากับ พาลนภขตฺตํฯ วุตตกัมมะใน สงฺฆฏฺจํฯ กิตบทกัมมวจาก ปุคฺคเลน อนภิทกัตตาใน สงฺฆฏฺจํ สาวตถิยํ วิสยาธาระใน สงฺฆฏฺจํ ๕

๓. ตสมิ นภขตฺเต พาลา ทุมฺเมธิโน ชนา ฉาริกาย เจว โคมเยน จ สรีริ มกุเขตฺวา สตฺตทาหํ อสพฺภิวาจํ ภาณนฺตา วิจฺรนฺติ, กณฺจิ ญาตี วา สุหฺขชฺชํ วา ปพฺพชิตํ วา ทิสฺวา ลชฺชนฺตา นาม นตฺถิ, ทฺวาเร ทฺวาเร จตฺวา อสพฺภํ ภาณนฺติ ๕

ตสมิ นภขตฺเต พาลา ทุมฺเมธิโน ชนา ฉาริกาย เจว โคมเยน จ สรีริ มกุเขตฺวา สตฺตทาหํ อสพฺภิวาจํ ภาณนฺตา วิจฺรนฺติ, (เต พาลชนา) กณฺจิ ญาตี วา สุหฺขชฺชํ วา ปพฺพชิตํ วา ทิสฺวา ลชฺชนฺตา นาม นตฺถิ, (เต พาลชนา) ทฺวาเร ทฺวาเร จตฺวา อสพฺภํ (วาจํ) ภาณนฺติ ๕

ชนา อ.ชน ท. พาลา ผู้เป็นพาล ทุมฺเมธิโน ผู้มีปัญญาทรม มกุเขตฺวา ทาแล้ว สรีริ ซึ่งสรีระ ฉาริกาย เจว ด้วยชี้เถ้าด้วยนั้นเที่ยว โคมเยน จ ด้วยโคมัย ด้วย ภาณนฺตา วิจฺรนฺติ ย่อมเที่ยวกล่าวอยู่ อสพฺภิวาจํ ซึ่งวาจาอันมิใช่สัตบุรุษ สตฺตทาหํ ตลอดวันเจ็ด ตสมิ นภขตฺเต ในเพราะนั้ษัทรนั้น, (เต พาลชนา) อ.ชน พาล ท. เหล่านั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ญาตี วา ซึ่งญาตีหรือ สุหฺขชฺชํ วา หรือว่า ซึ่งบุคคลผู้มีใจดี ปพฺพชิตํ วา หรือว่าซึ่งบรรพชิต กณฺจิ ใดๆ ลชฺชนฺตา นาม ชื่อว่าเป็นผู้ละอายอยู่ นตฺถิ ย่อมไม่มี, (เต พาลชนา) อ.ชนพาล ท. เหล่านั้น จตฺวา ยืนอยู่แล้ว ทฺวาเร ที่ประตุ ทฺวาเร ที่ประตุ ภาณนฺติ ย่อมกล่าว อสพฺภํ (วาจํ) ซึ่ง

วาทา อันมิใช่ของสัตบุรุษ ฯ

พวกชนพาลผู้มีปัญญาทราม พวกกันท่าร่างกายด้วยขี้เถ้าและโคลมัย ย่อมเที่ยวกล่าววาทาที่มีไช้ของสัตบุรุษตลอด ๗ วัน ในเพราะนักร้องนั้น, พวกชนพาลเหล่านั้น เห็นใครๆ จะเป็นญาติ คนผู้มีใจดี หรือบรรพชิตก็ตาม ชื่อว่าละอายอยู่ ย่อมไม่มี, พวกชนพาลเหล่านั้นจะยืนอยู่ที่ทุกๆ ประตูล้วนแล้วกล่าวคำที่มีไช้ของสัตบุรุษ

พาลา กิติ ทุมเมธิโน กิติ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน วิจรนฺติฯ อาชยาตบท กัตตุวาทก ตสฺมี วิเสสนะของ นกฺขตฺเตฯ นิमितตสฺตตมิใน วิจรนฺติ ฉาริกาย กิติ โคมเยน กิติ ภาระไน มกฺเขตฺวา เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ จฯ สองศัพฺท ปท-สมุจยัต ณะเข้ากับ ฉาริกาย และ โคมเยน สรีรํ อวุตตกัมมะไน มกฺเขตฺวาฯ ปุพฺพ-กาลกิริยาใน ภาณนฺตา สุตฺตาทํ อัจจันตสังโยคะไน ภาณนฺตา อสฺพฺภาวํ อวุตตกัมมะไน ภาณนฺตาฯ อัมภันตรกิริยาของ ชนา, เต วิเสสนะของ พาลชนาฯ สุทธกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบท กัตตุวาทก กณฺจ วิเสสนะของ ฌาตี สุหฺชฺ และ ปพฺพชิตํ ฌาตี กิติ สุหฺชฺ กิติ ปพฺพชิตํ กิติ อวุตตกัมมะไน ทิสฺวา วา สามศัพฺท ปทวิกัปป์ตณะเข้ากับ ฌาตี สุหฺชฺ และ ปพฺพชิตํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ลชฺชฺนฺตา นามศัพฺท ครหฺตถโชนตทะเข้ากับ ลชฺชฺนฺตาฯ วิกติ-กัตตาใน นตฺถิ, เต วิเสสนะของ พาลชนาฯ สุทธกัตตาใน ภาณนฺติฯ อาชยาตบท กัตตุวาทก ทฺวาเร สองบท วิสยาธาระไน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภาณนฺติ อสฺพฺภํ วิเสสนะของ วาจํ อวุตตกัมมะไน ภาณนฺติ ฯ

๔. มนุสฺสา เตสฺ อสฺพฺภํ โสตุ อสฺกโกนฺตา ยถาพลฺ อหฺมฺ วา ปาทํ วา กหาปณฺ วา เปเสนฺติ, เตสฺ เตสฺ ฆรทฺวาเร ลทฺธํ ลทฺธํ คเหตุวา ปกฺกมฺนฺติ ฯ

มนุสฺสา เตสฺ (พาลชนาฯ) อสฺพฺภํ (วาจ) โสตุ อสฺกโกนฺตา ยถาพลฺ อหฺมฺ วา ปาทํ วา กหาปณฺ วา เปเสนฺติ, (เต พาลชนาฯ อตฺตนา) เตสฺ เตสฺ (มนุสฺสาน) ฆรทฺวาเร ลทฺธํ ลทฺธํ (ชน) คเหตุวา ปกฺกมฺนฺติ ฯ

มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. อสฺกโกนฺตา ไม่อาจอยู่ โสตุ เพื่ออันฟัง อสฺพฺภํ (วาจ) ซึ่ง วาทา อันมิใช่ของสัตบุรุษ เตสฺ (พาลชนาฯ) ของชนพาล ท. เหล่านั้น เปเสนฺติ ย่อมส่งไป อหฺมฺ วา ซึ่งกึ่งหนึ่งหรือ ปาทํ วา หรือว่า ซึ่งหนึ่งบาท กหาปณฺ วา หรือว่า ซึ่งกหาปณะ ยถาพลฺ ตามกำลัง, (เต พาลชนาฯ) อ.ชนพาล ท. เหล่านั้น

คเหตฺวา ถือเอาแล้ว (ธน) ซึ่งทรัพย์ (อตุตนา) ลหุํ ลหุํ อัน- อันตน ได้แล้ว ได้แล้ว ขรทฺวาเร ที่ประตูแห่งเรือน เตสํ เตสํ (มฺนุสฺसानํ) ของมนุษย์ ท. เหล่านั้น เหล่านั้น ปกฺกมฺหฺติ ย่อมหลีกไป ๕

พวกมนุษย์ไม่อาจเพื่อจะฟังวาจาที่มีไชของสัตบุรุษของพวกชนพาลเหล่านั้น ย่อมส่ง ครึ่งบาทบ้าง หนึ่งบาทบ้าง หรือหาปณะบ้าง ตามกำลัง, พวกชนพาลถือเอาทรัพย์ที่ ตนทั้งได้แล้วทั้งได้แล้วที่ประตูเรือนของพวกมนุษย์เหล่านั้นๆ ย่อมหลีกไป

มฺนุสฺสา สุทฺรกัตฺตาใน เปเสนฺติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เตสํ วิเสสนะของ พาลชนานํฯ สามีสัมพันธะใน อสพฺภํฯ วิเสสนะของ วาจํฯ อวุตตกัมมะใน โสตุํฯ ตุมตถสัมปทานใน อสกุโกนฺตาฯ อัปกันตฺรกิริยาของ มฺนุสฺสา ยถาพลํ กิริยาวิเสสนะใน เปเสนฺติ อหฺมํ กัตี ปาทำ กัตี กหาปณํ กัตี อวุตตกัมมะใน เปเสนฺติ วา สามศฺพทํ ปทวิกัปปิตถะเข้า กับ อหฺมํ ปาทำ และ กหาปณํ, เต วิเสสนะของ พาลชนาฯ สุทฺรกัตฺตาใน ปกฺกมฺหฺติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อตุตนา อนภิทกัตฺตาใน ลหุํ และ ลหุํ เตสํ สองบท วิเสสนะของ มฺนุสฺसानํฯ สามีสัมพันธะใน ขรทฺวาเรฯ วิสยาธาระใน ลหุํ และ ลหุํฯ สองบท วิเสสนะของ ฌนํฯ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกมฺหฺติ ๕

๕. ตทา ปน สาวตฺถิยํ ปญฺจโกฏฺฐิมตฺตา อริยสาวกา โหนฺติ, เต สตุฏฺฐ สาสนํ เปสยีสฺสุ “ภควา ภนฺเต สตุตฺตาหํ ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิ นครํ อปฺวิสิตฺวา วิหาระเยว โหตุตฺติ, ตถจ ปน สตุตฺตาหํ ภิกฺขุสงฺฆสฺส วิหาระเยว ยาคุกฺกตฺตาทีนํ สมฺปาเทตฺวา สยมฺปิ เคหา น นิกฺขมียีสฺสุ ๕

ตทา ปน สาวตฺถิยํ ปญฺจโกฏฺฐิมตฺตา อริยสาวกา โหนฺติ, เต (อริยสาวกา) สตุฏฺฐ สาสนํ เปสยีสฺสุ “ภควา ภนฺเต สตุตฺตาหํ ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิ นครํ อปฺวิสิตฺวา วิหาระ เอว โหตุตฺติ, (เต อริยสาวกา) ตํ จ ปน สตุตฺตาหํ ภิกฺขุสงฺฆสฺส วิหาระ เอว ยาคุกฺกตฺตาทีนํ (อาหารวตฺถุณิ) สมฺปาเทตฺวา สยมฺปิ เคหา น นิกฺขมียีสฺสุ ๕

ปน ก็ ตทา ในกาลนั้น อริยสาวกา อ.อริยสาวก ท. ปญฺจโกฏฺฐิมตฺตา มีโกฏฺฐิห้าเป็น ประมาณ โหนฺติ ย่อมมี สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี, เต (อริยสาวกา) อ.อริยสาวก ท. เหล่านั้น เปสยีสฺสุ ส่งไปแล้ว สาสนํ ซึ่งชาวสาธัน สตุฏฺฐ แก่พระศาสดา อิติ ว่า

“ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อปวิสิตวา ไม่เสด็จเข้าไปแล้ว นครี สู่พระนคร สทฺธิ กับ ภิกขุสงฺฆเมณ ด้วยหมู่แห่งภิกษุ สตฺตาหํ ตลอดวันเจ็ด โหตุ จงมี วิหาเร เอว ในวิหารนั้นเทียว” อิติ ดังนี้, จ ปน ก็แล (เต อริยสาวกา) อ.อริยสาวก ท. เหล่านั้น (อาหารวตฺถุณี) ยังอาหารวตฺถุ ท. ยาคุกตฺตาทีนิ มีข้าวต้มและข้าวสวยเป็นต้น สมฺปาเตตฺวา ให้ถึงพร้อมแล้ว วิหาเร เอว ในวิหารนั้นเทียว ภิกขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ น นิกฺขมึสฺส ไม่ออกไปแล้ว เคหา จากเรือน สมฺมุปี แม้ด้วยตนเอง ตํ สตฺตาหํ ตลอดวันเจ็ดนั้น ๆ

ก็ ในคราวนั้น ในเมืองสาวัตถี มีอริยสาวกอยู่ประมาณ ๕ โกฏิ, พวกอริยสาวกเหล่านั้นส่งข่าวสาสน์ไปแต่พระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคไม่เสด็จเข้ามายังพระนครพร้อมกับภิกษุสงฆ์จึงมีอยู่ในพระวิหารนั้นแหละตลอด ๗ วัน”, ก็แล พวกอริยสาวกเหล่านั้น ทำอาหารวตฺถุมีข้าวต้มและข้าวสวยเป็นต้นให้ถึงพร้อมในวิหารนั้นแหละเพื่อภิกษุสงฆ์ตลอด ๗ วันนั้น แม้นตนเองก็ไม่พากันออกจากเรือน

ปนคัพฺท วากยารัมภโชตกะ ปณฺจโกฏฺฐิมตฺตา วิเสสฺนะของ อริยสาวกาฯ สุกฺทกัตฺตา ใน โหนฺติฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ตทา กาลสัตฺตมึ สวตฺถุณิฯ วิสยฺยาธาระใน โหนฺติ, เต วิเสสฺนะของ อริยสาวกาฯ สุกฺทกัตฺตาใน เปสฺยีสฺสุฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก สตฺถุ สัมปทานใน เปสฺยีสฺสุฯ สาสนํ อวุตฺตกัมมะใน เปสฺยีสฺสุ “ภนุเต อาลปนะ ภควา สุกฺทกัตฺตาใน โหนฺตฺตฺฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก สตฺตาหํ อัจจันตสังโยคะใน อปวิสิตวา ภิกขุสงฺฆเมณ สหัตถตฺตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน อปวิสิตวา นครี สัมปาปฺถึนฺย-กัมมะใน อปวิสิตวาฯ สมานกาลกิริยาใน โหนฺตฺตฺฯ เอวคัพฺท อวชฺชาธนะเข้ากับ วิหาเรฯ วิสยฺยาธาระใน โหนฺตฺตฺฯ อิติคัพฺท สฺรุปะใน สาสนํ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ เต วิเสสฺนะของ อริยสาวกาฯ สุกฺทกัตฺตาใน นิกฺขมึสฺสุฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺนะของ สตฺตาหํฯ อัจจันตสังโยคะใน นิกฺขมึสฺสุฯ ภิกขุสงฺฆสฺส สัมปทานใน สมฺปาเตตฺวา เอวคัพฺท อวชฺชาธนะเข้ากับ วิหาเรฯ วิสยฺยาธาระใน สมฺปาเตตฺวา ยาคุกตฺตาทีนิ วิเสสฺนะของ อาหารวตฺถุณิฯ การิตกัมมะใน สมฺปาเตตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิกฺขมึสฺสุฯ อปิคัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ สยฺย ภาระใน นิกฺขมึสฺสุฯ เคหา อปาทานใน นิกฺขมึสฺสุฯ นคัพฺท ปฏฺฐิสฺสะใน นิกฺขมึสฺสุฯ

๖. นกขตุเต ปน ปริโยสิตเต, อฏฺฐเม ทิวเส พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา นครํ ปเวเสตฺวา มหาทานํ ทตฺวา เอกมฺนตํ นิสินฺหา “ภนฺเต อติทฺกฺเขน โน สตฺตทิวสา อติทฺกฺนฺตา, พาลานํ อสพฺภํ สุณฺนฺตานํ กณฺณา ภิชฺชนาการปฺปตฺตา วีย โหนฺติ, โกจิ กสฺสจฺจ น ลชฺชติ, เตน มยํ ตุมฺหากํ อนฺโตนฺครํ ปวิสิตฺตํ น ทมฺหา, มยฺปิ เคหโต น นิกฺขมิมฺหาติ อาหํสุ ฯ

นกขตุเต ปน ปริโยสิตเต, อฏฺฐเม ทิวเส (เต อริยสาวกา) พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา (ตํ ภิกฺขุสงฺฆํ) นครํ ปเวเสตฺวา มหาทานํ ทตฺวา เอกมฺนตํ นิสินฺหา “ภนฺเต อติทฺกฺเขน โน สตฺตทิวสา อติทฺกฺนฺตา, พาลานํ อสพฺภํ (วาจ) สุณฺนฺตานํ (อมฺหาก) กณฺณา ภิชฺชนาการปฺปตฺตา วีย โหนฺติ, โกจิ กสฺสจฺจ น ลชฺชติ, เตน มยํ ตุมฺหากํ อนฺโตนฺครํ ปวิสิตฺตํ น ทมฺหา, มยฺปิ เคหโต น นิกฺขมิมฺหาติ อาหํสุ ฯ

ปน ก็ นกขตุเต ครั้นเมื่อนักษัตร ปริโยสิตเต สิ้นสุดลงรอบแล้ว, ทิวเส ในวัน อฏฺฐเม ที่แปด (เต อริยสาวกา) อ.อริยสาวก ท. เหล่านั้น นิมนฺเตตฺวา นิมนต์แล้ว ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมฺขํ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (ตํ ภิกฺขุสงฺฆํ) ยังหมู่แห่งภิกษุนั้น ปเวเสตฺวา ให้เข้าไปแล้ว นครํ สู่พระนคร ทตฺวา ถวายแล้ว มหาทาน ซึ่งทานใหญ่ นิสินฺหา นั่งแล้ว เอกมฺนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง อาหํสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิวสา อ.วัน ท. สตฺต เจ็ด โน ของข้าพระองค์ ท. อติทฺกฺนฺตา ก้าวล่วงแล้ว อติทฺกฺเขน โดยยากยิ่ง, กณฺณา อ.หุ ท. (อมฺหาก) ของข้าพระองค์ ท. สุณฺนฺตานํ ผู้ฟังอยู่ (วาจ) ซึ่งวาจา อสพฺภํ อันมิใช่ของสัตบุรุษ พาลานํ ของคนพาล ท. ภิชฺชนาการปฺปตฺตา วีย เป็นราวกะว่าถึงแล้วซึ่งอาการคืออันแตกไป โหนฺติ ย่อมเป็น, โกจิ อ.ใคร น ลชฺชติ ย่อมไม่ละอาย กสฺสจฺจ ต่อใครๆ, เตน เพราะเหตุนี้ มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. น ทมฺหา ไม่ให้แล้ว ปวิสิตฺตํ เพื่ออันเสด็จเข้าไป อนฺโตนฺครํ สู่ภายในแห่งพระนคร ตุมฺหากํ แก่พระองค์ ท., มยฺปิ แม้ อ.ข้าพระองค์ ท. น นิกฺขมิมฺหา ไม่ออกไปแล้ว เคหโต จากเรือน” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็ เมื่อนักษัตรสิ้นสุดลง, ในวันที่ ๘ พวกอริยสาวกพากันนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข นิมนต์ภิกษุสงฆ์ให้เข้าไปสู่พระนคร ถวายมหาทาน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ็ดวันของพวกข้าพระองค์ผ่านไปโดยยากยิ่ง, หุ

ทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ผู้ฟังวาทะจาไมไชของสัตบุรุษของเหล่าคณพาด เป็นดุจถึง
อาการคืออันแตกไป, ใครๆ ย่อมไม่ละอายต่อใครๆ, เพราะเหตุนั้น พวกข้าพระองค์จึง
ไม่ให้เพื่อจะเสด็จเข้าไปยังข้างในพระนครแก่พระองค์ทั้งหลาย, แม้พวกข้าพระองค์ก็
ไม่พากันออกจากเรือน”

ปนศัพท วากยารัมภโศตกะ นกขตุเต ลักษณะใน ปริโยสิเตจ ลักษณะกิริยา, อฏฐเม
วิเสสณะของ ทิวเสจ กาลสัตตมีใน อาหंसุ เต วิเสสณะของ อริยสาวกาจ สุทธกัตตาใน
อาหंसุจ อาชยาดบทกัตตฺวจาก พุทฺธปฺปมฺข วิเสสณะของ ภิกฺขุสงฺฆจ อวุตตกัมมะใน
นิมฺนฺเตตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปเวเสตฺวา ต วิเสสณะของ ภิกฺขุสงฺฆจ การิตกัมมะ
ใน ปเวเสตฺวา นคร สัมปาปฺณียกัมมะใน ปเวเสตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา
มหาทาน อวุตตกัมมะใน ทตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสินฺหา เอกมฺนฺต วิสยาธาระ
ใน นิสินฺหาจ วิเสสณะของ อริยสาวกา “ภนฺเต อาลปนะ สุตต วิเสสณะของ ทิวสาจ
สุทธกัตตาใน อติภฺกนฺตาจ กิตฺตบทกัตตฺวจาก อติภฺกฺเขน ตติยาวิเสสณะใน อติภฺกนฺตา
โน สามีสัมพันธะใน สุตต ทิวสา, กณฺณา สุทธกัตตาใน โหนฺติจ อาชยาดบทกัตตฺวจาก
พาลาน สามีสัมพันธะใน วาจ อสพฺภ วิเสสณะของ วาจจ อวุตตกัมมะใน สุนฺนฺตานจ
วิเสสณะของ อมฺหากจ สามีสัมพันธะใน กณฺณา ภิชฺชนาการปฺปตฺตา อุปฺมาวิกตีกัตตา
ใน โหนฺติ วยศัพท อุปฺมาโศตกะเข้ากับ ภิชฺชนาการปฺปตฺตา, โกจิ สุทธกัตตาใน
ลชฺชติจ อาชยาดบทกัตตฺวจาก กสฺสจ สัมปทานใน ลชฺชติ นศัพท ปฏฺฐิเสระใน ลชฺชติ,
เตน เหตุวัตตะ มยฺ สุทธกัตตาใน ทมฺหาจ อาชยาดบทกัตตฺวจาก ตมฺหาก สัมปทาน
ใน ทมฺหา อนฺโตนคร สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสิตฺตฺจ ตมฺถตสัมปทานใน ทมฺหา นศัพท
ปฏฺฐิเสระใน ทมฺหา, อปิตฺท อเปกขัตตะเข้ากับ มยฺจ สุทธกัตตาใน นิกฺขมิมฺหาจ
อาชยาดบทกัตตฺวจาก เคหโต อปาทานใน นิกฺขมิมฺหา นศัพท ปฏฺฐิเสระใน
นิกฺขมิมฺหา” อิติศัพท อาการะใน อาหंसุ ๕

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๗. สตถา เตสํ กถํ สุตฺวา “พาลานํ ทุมฺเมธานํ กิริยา เอวรูปา โหติ, เมธาวิโน ปน
 ชนสาร์ วีย อปฺปมาทํ รกฺขิตฺวา อมตฺมทานิพฺพานสมฺปตฺตี ปาปฺณนฺตีติ วตฺวา อีมา
 คาถา อภาสิ

“ปฺมาทมนฺยุญฺชนฺติ พาลา ทุมฺเมธินฺ ชนา,
 อปฺปมาทญฺจ เมธาวิ ธนํ เสฏฺฐจํ รกฺขติ ฯ
 มา ปฺมาทมนฺยุญฺเชถ, มา กามรตฺติสนฺถวํ
 อปฺปมตฺโต หิ ฌายนฺโต ปปฺโปติ วิปฺลํ สุขนฺติ ฯ

สตถา เตสํ (อริยสาวกาน) กถํ สุตฺวา “พาลานํ ทุมฺเมธานํ (ชนาน) กิริยา เอวรูปา โหติ,
 เมธาวิโน (ชนา) ปน ชนสาร์ (รกฺขนฺโต ปุคฺคโล) วีย อปฺปมาทํ รกฺขิตฺวา อมตฺมทานิพฺพาน-
 สมฺปตฺตี ปาปฺณนฺตีติ วตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“ปฺมาทํ อญฺยุญฺชนฺติ พาลา ทุมฺเมธินฺ ชนา,
 อปฺปมาทญฺจ เมธาวิ (ปุคฺคโล) ธนํ เสฏฺฐจํ (รกฺขนฺโต ปุคฺคโล) อิว รกฺขติ ฯ
 (ตุมฺเห) มา ปฺมาทํ อญฺยุญฺเชถ, มา กามรตฺติสนฺถวํ (อญฺยุญฺเชถ)
 อปฺปมตฺโต หิ ฌายนฺโต (ปุคฺคโล) ปปฺโปติ วิปฺลํ สุขนฺติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถํ ซึ่งวาทาเป็นเครื่องกล่าว เตสํ (อริย-
 สาวกาน) ของอริยสาวก ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “กิริยา อ.กิริยา (ชนาน) ของชน ท. พาลานํ ผู้เป็นพาล ทุมฺเมธานํ ผู้มีปัญญาทราวม เอวรูปา เป็นกิริยา
 มีอย่างนี้เป็นรูป โหติ ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า (ชนา) อ.ชน ท. เมธาวิโน ผู้มีปัญญา
 รกฺขิตฺวา รักษาแล้ว อปฺปมาทํ ซึ่งความไม่ประมาท (ปุคฺคโล) วีย ราวกะ อ.บุคคล
 (รกฺขนฺโต) รักษาอยู่ ธนสาร์ ซึ่งทรัพย์อันเป็นสาระ ปาปฺณนฺติ ย่อมบรรลุ อมต-
 มทานิพฺพานสมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติคืออมตมทานิพพาน” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว
 อีมา คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“ชนา อ.ชน ท. พาลา ผู้เป็นพาล ทุมฺเมธินฺ ผู้มีปัญญาทราวม
 อญฺยุญฺชนฺติ ย่อมตามประกอบ ปฺมาทํ ซึ่งความประมาท, จ
 ส่วนว่า เมธาวิ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ผู้มีปัญญา รกฺขติ ย่อม
 รักษา อปฺปมาทํ ซึ่งความไม่ประมาท (ปุคฺคโล) อิว เพียง
 ดัง อ.บุคคล (รกฺขนฺโต) รักษาอยู่ ธนํ ซึ่งทรัพย์ เสฏฺฐจํ อัน

ประเสริฐที่สุด ฯ

(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. มา อหฺยุญฺเชถ จงอย่าตามประกอบ
ปมาทฺ์ ซึ่งความประมาท มา อหฺยุญฺเชถ จงอย่าตามประกอบ
กามรตีสหนฺถวํ ซึ่งความเซยชิดด้วยอำนาจแห่งความยินดี
ในกาม, ทิ เพราะวํ (ปุกฺคฺโล) อ.บุคคล อปฺปมตฺโต ผู้ไม่
ประมาทแล้ว ฌายนฺโต ผู้เพ่งอยู่ ปปฺโปติ ย่อมถึง สุขํ ซึ่ง
ความสุข วิปฺลํ อันไพบุลย์” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงสดับคำกล่าวของอริยสาวกทั้งหลายเหล่านั้น ตรัสแล้วว่า “กิริยาของ
พวกชนพาลผู้มีปัญญาทราม เป็นกิริยามีสภาพอย่างนี้, แต่พวกชนผู้มีปัญญา รักษา
ความไม่ประมาท ดุจบุคคลรักษาทรัพย์ที่เป็นสาระ ย่อมบรรลุมสมบัติคืออมตมหา
นิพพาน” ดังนี้ ได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

“พวกชนพาลผู้มีปัญญาทราม ย่อมตามประกอบความ
ประมาท, ส่วนบุคคลผู้มีปัญญา ย่อมรักษาความไม่ประมาท
ดุจบุคคลรักษาทรัพย์ที่ประเสริฐที่สุด
พวกเธออย่าตามประกอบความประมาท อย่าตามประกอบ
ความเซยชิดด้วยความยินดีในกาม, เพราะวํ บุคคลผู้ไม่
ประมาทแล้ว เพ่งอยู่ ย่อมถึงความสุขอันไพบุลย์” ดังนี้

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อภาสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เตสํ วิเสสฺสนะของ อริยสาวกานํฯ
สามีสัมพันธะในกถํฯ อวุตตกัมมะใน สตฺถฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “กิริยาสุทฺธกัตฺตา
ใน โหติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก พาลานํ กิตี ทุมฺเมธานํ กิตี วิเสสฺสนะของ ชนํฯ
สามีสัมพันธะใน กิริยา เอวรฺฐปาวิกิติกัตฺตาใน โหติ, ปนศัพฺพํ ปักขันตรโชตฺกะ เมธาวิโน
วิเสสฺสนะของ ชนํฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปาปฺปณฺฺนฺติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ฐนฺสาร์ อวุตต-
กัมมะใน รกฺขนฺฺโตฯ วิเสสฺสนะของ ปุกฺคฺโลฯ อฺปมาลิ่งคัตฺถะ วยศัพฺพํ อฺปมาโชตฺกะเข้า
กับ ฐนฺสาร์ รกฺขนฺฺโต ปุกฺคฺโล, อปฺปมาทํ อวุตตกัมมะใน รกฺขิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน ปาปฺปณฺฺนฺติ อมตฺตมหาณิพฺพานสมฺปตฺตี สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺปณฺฺนฺติ” อิติศัพฺพํ
อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อีมา วิเสสฺสนะของ คาถาฯ อวุตตกัมมะ
ใน อภาสิ

“พาลา กัถิ ทุมเมธินอ กัถิ วิเสสณะของ ชนาญ สุทธกัถตา ใน อนุยฺยชนฺติญ อาชยตบทกัถตฺวาจก ปมาทอ อุตตกัถมมะ ใน อนุยฺยชนฺติ, จศัพทอ ปักขันตรโชตกะ เมธาวิ วิเสสณะของ ปุคฺคโลญ สุทธกัถตาใน รกฺขติญ อาชยตบทกัถตฺวาจก อปฺปมาทอ อุตตกัถมมะใน รกฺขติ เสฏฺฐัง วิเสสณะของ ฌนฺญอ อุตตกัถมมะใน รกฺขนุโตญ วิเสสณะของ ปุคฺคโลญ อุมาลิงคัถตตะ อิวศัพทอ อุมมาโชตกะเข้ากับ ฌนฺ เสฏฺฐัง รกฺขนุโต ปุคฺคโล ๕

ตุมเห สุทธกัถตาใน อนุยฺยเชตญ สองบท อาชยตบท กัถตฺวาจก มาศัพทอ ปฏิเสธะใน อนุยฺยเชต ปมาทอ อุตตกัถมมะ ใน อนุยฺยเชต มาศัพทอ ปฏิเสธะใน อนุยฺยเชต กามรตีสนฺถวอ อุตตกัถมมะใน อนุยฺยเชต, หิตัพทอ เหตุโชตกะ อปฺปมตฺโต วิเสสณะของ ปุคฺคโลญ สุทธกัถตาใน ปปโปติญ อาชยตบท กัถตฺวาจก ฌายนุโต วิเสสณะของ ปุคฺคโล วิปุลลํ วิเสสณะของ สุขุญ สัมปาปุณเญกัถมมะใน ปปโปติ” อิตติศัพทอ สรุปะใน อิมาคาธา ๕

๘. ตตฺถ พาลาติ พาเลยณ สมนฺนาคตา อธิโลกปรโลกตฺถอ อชานนฺดา ๕

ตตฺถ (ปะเทสฺ) “พาลาติ (ปะทสฺ) “พาเลยณ สมนฺนาคตา อธิโลกปรโลกตฺถอ อชานนฺดา” (อิตติ อตฺถอ) ๕

(อตฺถอ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สมนฺนาคตา ผู้มาตามพร้อมแล้ว พาเลยณ ด้วยความเป็นแห่งคนพาล อชานนฺดา คือว่า ผู้ไม่รู้้อยุ อธิโลกปรโลกตฺถอ ซึ่งประโยชน์ในโลกนี้และโลกอื่น” อิตติ ดังนี้ ตตฺถ (ปะเทสฺ) “พาลาติ (ปะทสฺ) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “พาลา” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านี้ บทว่า “พาลา” ความว่า ผู้ประกอบด้วยความเป็นคนพาล คือผู้ไม่รู้ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกอื่น

ตตฤ วิเสสณะของ ปเทสุญ นิทธารณะใน ปทสฺส “พาลา” สฺรูปะใน อิติ๑ ศัพท์ สฺรูปะ
ใน ปทสฺส๑ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “พาลุยน ภาระใน สมนุหาคตา๑
วิเสสณะของ ชนา อิศโลกปรโลกตถ์ อวุตตกัมมะใน อชานนุตา๑ วิเสสณะของ ชนา”
อิติศัพท์ สฺรูปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๫

๙. **ทุมเมธิโนติ นิปฺปญญา ๫**

“ทุมเมธิโนติ (ปทสฺส) “นิปฺปญญา” (อิตี อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตี) ว่า “**นิปฺปญญา** ผู้มีปัญญาออกแล้ว” อิตี ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บท “**ทุมเมธิโนติ** ว่า “**ทุมเมธิโน**” ดังนี้ ๫

บทว่า “**ทุมเมธิโน**” ความว่า ผู้ไม่มีปัญญา

“ทุมเมธิโน” สฺรูปะใน อิติ๑ ศัพท์ สฺรูปะใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “นิปฺปญญา
วิเสสณะของ ชนา” อิติศัพท์ สฺรูปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๫

๑๐. **เต ปมาเท อาทีนวิ อปฺสฺสนุตา ปมาทํ อนุยฺยุชฺชติ ปมาเทน กาลํ วิดีนาเมนฺติ ๫**

เต (พาลชนา) ปมาเท อาทีนวิ อปฺสฺสนุตา ปมาทํ อนุยฺยุชฺชติ ปมาเทน กาลํ วิดีนาเมนฺติ ๫

เต (พาลชนา) อ.ชนพาล ท. เหล่านั้น **อปฺสฺสนุตา** เมื่อไม่เห็น **อาทีนวิ** ซึ่งโทษ
ปมาเท ในความประมาท **อนุยฺยุชฺชติ** ย่อมตามประกอบ **ปมาทํ** ซึ่งความประมาท
กาลํ ยังกาล **วีดีนาเมนฺติ** ย่อมให้หม่อมไปล่วงวิเศษ **ปมาเทน** ด้วยความประมาท ๫

พวกชนพาลเหล่านั้น เมื่อไม่เห็นโทษในความประมาท ก็ย่อมตามประกอบความ
ประมาท ทำกาลเวลาหม่อมให้ผ่านไปด้วยความประมาท

เต วิเสสณะของ พาลชนา๑ สุทฐกัตตาใน อนุยฺยุชฺชติ และเหตุกัตตาใน วีดีนาเมนฺติ
อนุยฺยุชฺชติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วีดีนาเมนฺติ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปมาเท
วิสยาธาระใน อาทีนวิ๑ อวุตตกัมมะใน อปฺสฺสนุตา๑ อัปฺภันตริกิริยาของ พาลชนา
ปมาทํ อวุตตกัมมะใน อนุยฺยุชฺชติ ปมาเทน ภาระใน วีดีนาเมนฺติ กาลํ การิตกัมมะ
ใน วีดีนาเมนฺติ ๫

๑๑. เมธาวิตติ ฐมโมชปญญาय สมนฺนาโคโต ปน ปญฺหิตโต กุลวํสาณุกตํ เสฏฺฐจํ อุตฺตมํ สตุตฺตรตนฺธนํ วิวี อปฺปมาทํ รกฺขติ:

“เมธาวิตติ (ปทสฺส) “ฐมโมชปญญาय สมนฺนาโคโต ปน ปญฺหิตโต กุลวํสาณุกตํ เสฏฺฐจํ อุตฺตมํ สตุตฺตรตนฺธนํ (รกฺขนฺโต ปุคฺคโล) วิวี อปฺปมาทํ รกฺขติ” (อิตติ อตุโถ) ๕

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “ปน ส่วนว่า ปญฺหิตโต อ.บํณฺหิต สมนฺนาโคโต ผู้มาตามพร้อม แล้ว ฐมโมชปญญาय ด้วยปัญญาอันมีโอชะอันเกิดแล้วแต่ธรรม รกฺขติ ย่อมรักษา อปฺปมาทํ ซึ่งความไม่ประมาท (ปุคฺคโล) วิวี รวากะ อ.บุคคล รกฺขนฺโต ผู้รักษาอยู่ สตุตฺตรตนฺธนํ ซึ่งทรัพย์คือรัตนะเจ็ด เสฏฺฐจํ อันประเสริฐที่สุด อุตฺตมํ คือว่าอันสูงสุด กุลวํสาณุกตํ อันไปตามแล้วซึ่งวงศ์แห่งตระกูล” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เมธาวิตติ ว่า “เมธาวิ” ดังนี้ เป็นต้น ๕

บทว่า “เมธาวิ” เป็นต้น ความว่า แต่บํณฺหิตผู้ประกอบด้วยปัญญาอันมีโอชะอันเกิด แต่ธรรม ย่อมรักษาความไม่ประมาท ดุจบุคคลผู้รักษาทรัพย์คือรัตนะ ๗ ประการ ที่ ประเสริฐ สูงสุด อันเป็นไปตามลำดับวงศ์ตระกูล

“เมธาวิ” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท์ อาทยัตถะไน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “ปนศัพท์ บัณฑิตโรชิตกะ สมนฺนาโคโต วิเสสณะของ ปญฺหิตโต ๑ สุทธกัตตาไน รกฺขติ ๑ อาชยาต- บทกัตตฺวาจก ฐมโมชปญญาय ตติยาวิเสสณะไน สมนฺนาโคโต กุลวํสาณุกตํ กิติ เสฏฺฐจํ กิติ อุตฺตมํ กิติ วิเสสณะของ สตุตฺตรตนฺธน ๑ อวุตตกัมมะไน รกฺขนฺโต ๑ วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๑ อุปมาลึงคัตถะ วิวีศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ กุลวํสาณุกตํ เสฏฺฐจํ อุตฺตมํ สตุตฺตรตนฺธนํ รกฺขนฺโต ปุคฺคโล, อปฺปมาทํ อวุตตกัมมะไน รกฺขติ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ ๑ ลึงคัตถะ ๕

.....

๑๒. ยถา หิ “อุตฺตมํ ฐนํ นิสฺสาย กามคฺคณสมฺปตฺตี ปาปฺปณฺนิสฺสาม ปฺรโลภคมนมคฺคํ โสเรสฺสามาติ ฐเน อานิสฺสํ ปสฺสนฺดา ตํ รกฺขนฺติ; เหวํ ปญฺหิตโตปิ “อปฺปมตฺโต ปจฺมชฺฆานาทีนํ ปฏฺฐิภตติ มคฺคผลาทีนํ ปาปฺปณาติ ติสฺโส วิชฺชา ฉ อภิญญา สมปาเทตฺตีติ อปฺปมาเท อานิสฺสํ ปสฺสนฺโต ฐนํ เสฏฺฐจํ วิวี อปฺปมาทํ รกฺขติติ อตุโถ ๕

“ยถา หิ (ชนา) ‘(มย) อุตตมัม ฐนํ นิสฺสาย กามคุณสมฺปตฺตี ปาปฺณิสฺสาม ปรโลกคมนฺมคฺคํ
 โสเชสฺสามาติ ฐเน อานิสฺสํ ปสฺสนฺตา ตํ (ฐนํ) รกฺขนฺติ; เหวํ ปณฺหิโตปิ ‘อฺปฺมตฺโต (ปฺคฺคฺโล)
 ปจฺมชฺฌานาทีนํ (ฌานานํ) ปฏฺิลภฺติ มคฺคผลาทีนํ (อริยชฺฌานานํ) ปาปฺณาติ ติสฺโส วิชฺชา ฉ
 อภิญฺญา สมฺปาเทตฺตีติ อฺปฺมาเท อานิสฺสํ ปสฺสนฺโต ฐนํ เสฏฺฐํ (รกฺขนฺโต ปฺคฺคฺโล) วีย
 อฺปฺมาทํ รกฺขตฺตีติ อตฺโถ ๕

อตฺโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “หิ เหมือนอย่างว่า (ชนา) อ.ชน ท. ปสฺสนฺตา เมื่อเห็น
 อานิสฺสํ ซึ่งอานิสฺสํ ฐเน ในทริภุญช์ อิติ ว่า ‘(มย) อ.เรา ท. นิสฺสาย อาศยแล้ว
 ฐนํ ซึ่งทริภุญช์ อุตตมัม อันสูงสุด ปาปฺณิสฺสาม จักถึง กามคุณสมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติคือ
 กามคุณ ปรโลกคมนฺมคฺคํ ยังหนทางเป็นที่ไปสู่อื่น โสเชสฺสาม จักให้หมดจด’
 อิติ ดังนี้ รกฺขนฺติ ชื่อว่ายอมรักษา ตํ (ฐนํ) ซึ่งทริภุญช์นั้น ยถา ฉนฺใด, ปณฺหิโตปิ
 แม้ อ.บัณฑิต ปสฺสนฺโต เห็นอยู่ อานิสฺสํ ซึ่งอานิสฺสํ อฺปฺมาเท ในความไม่
 ประมาท อิติ ว่า ‘(ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล อฺปฺมตฺโต ผู้ไม่ประมาทแล้ว ปฏฺิลภฺติ ย่อมได้
 เฉพาะ (ฌานานํ) ซึ่งฌาน ท. ปจฺมชฺฌานาทีนํ มีปฐมฌานเป็นต้น ปาปฺณาติ ย่อม
 บรรลุ (อริยชฺฌานานํ) ซึ่งอริยทริภุญช์ ท. มคฺคผลาทีนํ มีมรรคและผลเป็นต้น วิชฺชา
 ยังวิชา ท. ติสฺโส สาม อภิญฺญา ยังอภิญฺญา ท. ฉ หก สมฺปาเทติ ย่อมให้ถึง
 พร้อม’ อิติ ดังนี้ รกฺขติ ชื่อว่ายอมรักษา อฺปฺมาทํ ซึ่งความไม่ประมาท (ปฺคฺคฺโล)
 วีย รวากะ อ.บุคคล (รกฺขนฺโต) ผู้รักษาอยู่ ฐนํ ซึ่งทริภุญช์ เสฏฺฐํ อันประเสริฐที่สุด
 เหวํ ฉนฺนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

อธิบายว่า “เหมือนพวกชนที่เมื่อเห็นอานิสฺสํในทริภุญช์ว่า ‘พวกเราอาศัยทริภุญช์ที่
 สูงสุด จักถึงสมบัติคือกามคุณ ทำหนทางไปสู่อื่นให้หมดจด’ ดังนี้ ชื่อว่ายอมรักษา
 ทริภุญช์นั้น ฉนฺใด, แม้บัณฑิตเห็นอานิสฺสํในความไม่ประมาทว่า ‘บุคคลผู้ไม่ประมาท
 แล้ว ย่อมได้ฌานมีปฐมฌานเป็นต้น ย่อมบรรลุอริยทริภุญช์มีมรรคและผลเป็นต้น และ
 ทำวิชา ๓ อภิญฺญา ๖ ย่อมให้ถึงพร้อม’ ดังนี้ ชื่อว่ายอมรักษาความไม่ประมาท ดุจ
 บุคคลผู้รักษาทริภุญช์ที่ประเสริฐ ฉนฺนั้น” ดังนี้

“หิตฺพทํ ตปฺปาฏฺิกรณฺโชนฺตกะ ชนา สุททกัตฺตาใน รกฺขนฺติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
 ยถา อฺปฺมาโชตกะ ‘มยฺ สุททกัตฺตาใน ปาปฺณิสฺสาม และเหตุกัตฺตาใน โสเชสฺสาม
 ปาปฺณิสฺสาม อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก และโสเชสฺสาม อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อุตตมัม

วิเสสณะของ หนึ่งๆ อวุตตกัมมะใน นิสสัยๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปาปฺณิสฺสาม กามคุณ-
สมฺปตฺตีๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺสาม ปรโลกคณนมมคฺคํ การิตกัมมะใน
โสเธสฺสาม’ อิตฺตํพทํ สฺรุปะเน ฐเนๆ วิสยาธาระใน อาณิสฺสํๆ อวุตตกัมมะใน
ปสฺสนฺตาๆ อัมภันตริกิริยาของ ชนา ตํ วิเสสณะของ หนึ่งๆ อวุตตกัมมะใน รกฺขณฺติ,
อปีศฺพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ปณฺหิโตๆ สฺุททกัตฺตานิ รกฺขติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
เอวํ อูปเมยยชิตฺตะ ‘อูปมตฺโต วิเสสณะของ ปุคฺคโลๆ สฺุททกัตฺตานิ ปฏฺิลภติ
ปาปฺณาติ และเหตุกัตฺตานิ สมฺปาเทติ ปฏฺิลภติ กัตฺตี ปาปฺณาติ กัตฺตี อาชยาตบท
กัตฺตฺวาจก และ สมฺปาเทติ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก ปรมชฺฌานาที่นิ วิเสสณะของ
ฌานาณีๆ อวุตตกัมมะใน ปฏฺิลภติ มคฺคผลาที่นิ วิเสสณะของ อริยฌานาณีๆ สัมปาปฺณีย-
กัมมะใน ปาปฺณาติ ติสฺโส วิเสสณะของ วิชฺชา ฉ วิเสสณะของ อภิญญา วิชฺชา กัตฺตี
อภิญญา กัตฺตี การิตกัมมะใน สมฺปาเทติ” อิตฺตํพทํ อากาละใน ปสฺสนฺโต อูปมาท
วิสยาธาระใน อาณิสฺสํๆ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนฺโตๆ อัมภันตริกิริยาของ ปณฺหิโต
เสฏฺฐจํ วิเสสณะของ หนึ่งๆ อวุตตกัมมะใน รกฺขณฺโตๆ วิเสสณะของ ปุคฺคโลๆ อูปมา-
ลึงคัตตะ วยศฺพทํ อูปมาชิตฺตะเข้ากับ ฐนํ เสฏฺฐจํ รกฺขณฺโต ปุคฺคโล, อูปมาท
อวุตตกัมมะใน รกฺขติ” อิตฺตํพทํ สฺรุปะเน อตุโถๆ ลึงคัตตะ ๗

.....
.....
๑๓. **มา ปมาทนฺติ** ตสฺมา ตุมฺเห มา ปมาทมนฺุญฺเชถ มา ปมาเทน กาลํ
วิตินามยิตถ ๗

“**มา ปมาทนฺติ** (ปทสฺส) “ตสฺมา ตุมฺเห มา ปมาทํ อนุญฺเชถ มา ปมาเทน กาลํ
วิตินามยิตถ” (อติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**ตสฺมา** เพราะเหตุนี้ **ตุมฺเห** อ.เธอ ท. **มา อนุญฺเชถ**
จงอย่าประกอบ **ปมาทํ** ซึ่งความประมาท **มา กาลํ** **วิตินามยิตถ** คือว่า อย่า ยังกาล
ให้ห้อมไปล่วงวิเศษแล้ว **ปมาเทน** ด้วยความประมาท” อติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“**มา ปมาทนฺติ** ว่า “**มา ปมาทํ**” ดังนี้ ๗

บทว่า “**มา ปมาทํ**” ความว่า เพราะฉะนั้น พวกเธออย่าตามประกอบความประมาท
คือว่า อย่าทำให้กาลเวลาผ่านไปด้วยความประมาทเลย

“มา ปมาท” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ตสฺมา
 เหตุวิตถะ ตุมฺเห สุททกัตตานิ อนุยฺยเชถ และเหตุกัตตานิ วิดีนามยิตถ อนุยฺยเชถ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิดีนามยิตถ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก มา สองศัพท์ ปฏิเสธะ
 ใน อนุยฺยเชถ และ วิดีนามยิตถ ปมาท อวุตตกัมมะใน อนุยฺยเชถ ปมาเทน กระณะ
 ใน วิดีนามยิตถ กาลํ การิตกัมมะใน วิดีนามยิตถ มา ปมาทมนุยฺยเชถ วิวริยะใน
 มา ปมาเทน กาลํ วิดีนามยิตถ๑ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๫

๑๔. มา กามรตีสนฺถวฺนฺติ วตฺตุกามกิเลสกาเมสุ รตีสงฺขาตํ ตณฺหาสนฺถวฺปิ มา
 อนุยฺยเชถ มา จินฺตยิตถ มา ปฏฺฐิลภิตถ ๫

“มา กามรตีสนฺถวฺนฺติ (คาถาปาทสฺส) “(ตุมฺเห) (ปณฺทิตฺเตน) วตฺตุกามกิเลสกาเมสุ รตีสงฺขาตํ
 ตณฺหาสนฺถวฺปิ มา อนุยฺยเชถ มา จินฺตยิตถ มา ปฏฺฐิลภิตถ” (อิติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรธ (อิติ) ว่า “(ตุมฺเห) อ.เชอ ท. มา อนุยฺยเชถ จงอย่าตามประกอบ
 มา จินฺตยิตถ คือว่า อย่าคิดแล้ว มา ปฏฺฐิลภิตถ คือว่า อย่าได้เฉพาะแล้ว ตณฺหา-
 สนฺถวฺปิ แม้ซึ่งความเขยชิดด้วยสามารถแห่งตณฺหา (ปณฺทิตฺเตน) รตีสงฺขาตํ อัน อัน
 บัณฑิต กล่าวแล้วว่าความยินดี วตฺตุกามกิเลสกาเมสุ ในวตฺตุกามและกิเลสกาเม ท.”
 อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “มา กามรตีสนฺถวฺนฺติ ว่า
 “มา กามรตีสนฺถว” ดังนี้ ๫

บาทพระคาถาว่า “มา กามรตีสนฺถว” ความว่า พวกเขาอย่าพึงตามประกอบ คือว่า
 อย่าคิดแล้ว คืออย่าได้แม้ความเขยชิดด้วยสามารถตณฺหากล่าวคือความยินดีในวตฺตุ-
 กามและกิเลสกาเม

“มา กามรตีสนฺถว” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน
 อตุโถ “ตุมฺเห สุททกัตตานิ อนุยฺยเชถ จินฺตยิตถ และ ปฏฺฐิลภิตถ อนุยฺยเชถ กัถิ
 จินฺตยิตถ กัถิ ปฏฺฐิลภิตถ กัถิ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วตฺตุกามกิเลสกาเมสุ วิสยาธาระ
 ใน รตีสงฺขาตํ ปณฺทิตฺเตน อนนิกิตกัตตานิ -สงฺขาตํ รตีสงฺขาตํ วิเสสนะของ
 ตณฺหาสนฺถวฺ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตณฺหาสนฺถวฺ๑ อวุตตกัมมะใน อนุยฺยเชถ

จินตยิตถ และ ปฏิลภิตถ มา สามศัพท์ ปฏิเสระใน อนุยุฌเชถ จินตยิตถ และ ปฏิลภิตถ อนุยุฌเชถ วิวริยะใน จินตยิตถๆ วิวระณะและวิวริยะใน ปฏิลภิตถๆ วิวระณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๕

.....
.....

๑๕. **อปฺปมตฺโต** หีติ อฺปฺภูจิตฺตติตฺตาย หิ อปฺปมตฺโต ฌายนฺโต ปุคฺคโล วิปฺลํ โอปารํ นิพฺพานสุขํ ปาปฺภนฺตํติติ ๕

“อปฺปมตฺโต หีติ (ปทสฺส) “(อตุตโน) อฺปฺภูจิตฺตติตฺตาย หิ อปฺปมตฺโต ฌายนฺโต ปุคฺคโล วิปฺลํ โอปารํ นิพฺพานสุขํ ปาปฺภนฺตํติติ (อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “หิ เพราะว่่า **ปุคฺคโล** อ.บุคคล **อปฺปมตฺโต** ผู้ไม่ประมาท แล้ว (อตุตโน) **อฺปฺภูจิตฺตติตฺตาย** เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้ แล้ว **ฌายนฺโต** ผู้เพ่งอยู่ **ปาปฺภนฺตํ** ย่อมถึง **นิพฺพานสุขํ** ซึ่งความสุขคือพระนิพพาน **วิปฺลํ** อันไพบูลย์ **โอปารํ** คือว่่า **อันโอปาร**” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อปฺปมตฺโต หีติ** ว่่า “อปฺปมตฺโต หิ” ดังนี้ ๕

บทว่่า “**อปฺปมตฺโต หิ**” ความว่่า เพราะว่่าบุคคลผู้ไม่ประมาท เพราะความที่ตนมีสติเข้าไปตั้งไว้แล้ว ผู้เพ่งอยู่ ย่อมบรรลุนิพพานสุขอันไพบูลย์ คืออันโอปาร

“อปฺปมตฺโต หิ” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “หิศัพท์ เหตุชฺตทกะ อปฺปมตฺโต กิติ ฌายนฺโต กิติ วิเสสณะของ ปุคฺคโลๆ สุททกัตตา ใน ปาปฺภนฺตํๆ อาชยตบทกัตตฺวจาก อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะใน อฺปฺภูจิตฺตติตฺตายๆ เหตุใน อปฺปมตฺโต วิปฺลํ กิติ โอปารํ กิติ วิเสสณะของ นิพฺพานสุขํๆ สัมปาปฺภณียกัมมะ ใน ปาปฺภนฺตํ วิปฺลํ วิวริยะใน โอปารํๆ วิวระณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๕

.....
.....

๑๖. คาถาปริโยसानะ พหุ โสตาปนฺนาทโย อหะสุ ๕

คาถาปริโยसानะ พหุ (ชนา) โสตาปนฺนาทโย (อริยปุคฺคลา) อหะสุ ๕

คาถาปริโยสานะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา (ชนา) อ.ชน ท. พหู มาก (อริยบุคคล) เป็นพระอริยบุคคล โสตาปนุหนาทโย มีพระโสดาบันเป็นต้น อเหตุได้เป็นแล้ว ฯ

เวลาจบพระคาถา พวกชนเป็นจำนวนมากได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสดาบันเป็นต้น คาถาปริโยสานะ กาลสัตตมีใน อเหตุ พหู วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน อเหตุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปนุหนาทโย วิเสสนะของ อริยบุคคลฯ วิกติกัตตาใน อเหตุ ฯ

๑๗. มหาชนสุส สาตฺถิกา เทสนา ชาตาทิ ฯ

เทสนา อ.พระเทสนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตา เกิดแล้ว มหาชนสุส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ฯ

พระเทสนาเกิดเป็นเทศนามีประโยชน์ต่อมหาชน ดังนี้แล

เทสนา สุทธกัตตาใน ชาตาฯ กิตบทกัตตฺวาจก มหาชนสุส สัมปทานใน ชาตา สาตฺถิกา วิกติกัตตาใน ชาตา อิติศัพท์ สมานปะ ฯ

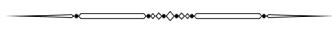
พาลนภุตตฺวตฺถุ ฯ

พาลนภุตตฺวตฺถุ (นิฎฺฐิตํ) ฯ

พาลนภุตตฺวตฺถุ อ.เรื่องแห่งนักร้องของคนพาล (นิฎฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

พาลนภุตตฺวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฎฺฐิตํฯ กิตบทกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องนักร้องของคนพาล

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

พาลนภขตตวตตุ

เป็นฉัฎฐิต์ปุริสสมาส โดยมีฉัฎฐิต์ปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พาลสฺส นภขตตํ พาลนภขตตํ. (พาล + นภขตต) ฉัฎฐิต์ปุริสสมาส
นภขตตํ อ.นัษัตริ พาลสฺส ของคนพาล พาลนภขตตํ ชื่อว่าพาลนภขตต. (นัษัตริของคณพาล)
๒. พาลนภขตตสฺส วตตุ พาลนภขตตวตตุ. (พาลนภขตต + วตตุ) ฉัฎฐิต์ปุริสสมาส
วตตุ อ.เรื่อง พาลนภขตตสฺส แห่งนัษัตริของคณพาล พาลนภขตตวตตุ ชื่อว่าพาลนภขตตวตตุ.
(เรื่องนัษัตริของคณพาล)

ทุมเมธิ

เป็นอัสนัตติตติต มีวิเคราะห์ว่า

- ทุมเมธา อสฺส อตติติ ทุมเมธิ, ชโน. (ทุมเมธา + อี)
ทุมเมธา อ.ปัญญาอันทราม อสฺส (ชนสฺส) ของชนนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ชโน)
อ.ชนนั้น ทุมเมธิ ชื่อว่าทุมเมธิ, ได้แก่ชน. (ผู้มีปัญญาทราม)

อสฺพภิวจา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น สฺพภิ อสฺพภิ. (น + สฺพภิ) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
สฺพภิ อ.สัตบุรุษ น หามิได้ อสฺพภิ ชื่อว่าอสฺพภิ. (มิใช่สัตบุรุษ, อสัตบุรุษ)
๒. อสฺพภิ จ ส่า วจา จาติ อสฺพภิวจา. (อสฺพภิ + วจา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
อสฺพภิ จ อ.อันมิใช่สัตบุรุษด้วย ส่า อ.อันมิใช่สัตบุรุษนั้น วจา จ เป็นวจาด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ อสฺพภิวจา ชื่อว่าอสฺพภิวจา. (วจาอันมิใช่สัตบุรุษ)

สฺทชฺไซ

เป็นภาวตติต มีวิเคราะห์ว่า

๑. สฺทชฺไซ ททยํ อสฺสาติ สฺทชฺไซ, ปุคฺคโล. (สฺ + ททย) ฉัฎฐิต์วิปทลยาธิกรณพหุพีฬสมาส
ททยํ อ.ใจ สฺทชฺไซ อันตี อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้

(โล่ บุคคโล) อ.บุคคลนั้น สุธทโย ชื่อว่าสุทธย, ใต้แก่บุคคล. (ผู้มีใจดี)

๒. สุธทยสส์ ภาโว สุธซข์. (สุทธย + ฌยปัจจย) ภาวัตตธิต
ภาโว อ.ความเป็น สุธทยสส์ (บุคคลสส์) แห่งบุคคล ผู้มีใจดี สุธซข์ ชื่อว่าสุทธซข์. (ความเป็น
ผู้มีใจดี)

อัสพภ

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น สพภ อัสพภ. (น + สพภ)

สพภ อ.สัตบุรุษ น ทาไมได้ อัสพภ ชื่อว่าอัสพภ. (มีใจสัตบุรุษ, อสัตบุรุษ)

ยถาพล

เป็นนิบาตบุพพกะอัพยยภาวสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พล อนติกุกมิตวา ยถาพล. (ยถา + พล)

อนติกุกมิตวา ไม่ข้ามล่วงแล้ว พล ซึ่งกำลัง ยถาพล ชื่อว่ายถาพล. (ตามกำลัง)

มรทวาร

เป็นจัญฐิตุปริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรสส์ ทวาร มรทวาร. (มร + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู มรสส์ แห่งเรือน มรทวาร ชื่อว่ามรทวาร. (ประตูเรือน)

ปณจโกฎิมตดา

เป็นจัญฐิตวิปตตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส โดยมีอสมาทารทิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณจ โกฎियो ปณจโกฎियो. (ปณจ + โกฎิ) อสมาทารทิสสมาส

โกฎियो อ.โกฎิ ท. ปณจ ท้า ปณจโกฎियो ชื่อว่าปณจโกฎิ. (โกฎิท้า, ท้าโกฎิ)

๒. ปณจโกฎियो มตดา เยล เต ปณจโกฎิมตดา, อริยสาวกา. (ปณจโกฎิ + มตต) จัญฐิตวิปต-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส

ปณจโกฎियो อ.โกฎิท้า ท. มตดา เป็นประมาณ เยล (อริยสาวกาน) แห่งอริยสาวก ท. เหล่า
ไต (สนธิ) มีอยู่ เต (อริยสาวกา) อ.อริยสาวก ท. เหล่านั้น ปณจโกฎิมตดา ชื่อว่าปณจโกฎิมตต, ใต้แก่
อริยสาวกทั้งหลาย. (มี ๕ โกฎิเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐ ล้านคน)

ภิกขุสงฺโฆ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุณฺเฬ สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺโฆ)

สงฺโฆ อ.หฺมู ภิกขุณฺเฬ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกษุสงฺฆ. (หฺมูแห่งภิกษุ, ภิกษุสงฺฆ)

ยาคุมตตานินิ

เป็นฉัฏฐิต์วิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิติริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ยาคุ จ มตตตฺย ยาคุมตตานินิ. (ยาคุ + มตต) อิติริตรโยคทวันทสมาส

ยาคุ จ อ.จ้าวยาคุด้วย มตตฺ จ อ.ภัตด้วย ยาคุมตตานินิ ชื่อว่ายาคุมตต. (จ้าวยาคุและภัต)

๒. ยาคุมตตานินิ อาทิ เยสฺ ตานินิ ยาคุมตตานินิ, วตฺถุนิ. (ยาคุมตต + อาทิ) ฉัฏฐิต์วิปท-
ตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ยาคุมตตานินิ อ.จ้าวยาคุและภัต ท. อาทิ เป็นต้น เยสฺ (วตฺถุนิ) แห่งวตฺถุ ท. เหล่าใด (สนฺติ)
มีอยู่ ตานินิ (วตฺถุนิ) อ.วตฺถุ ท. เหล่านั้น ยาคุมตตานินิ ชื่อว่ายาคุมตตาทิ, ได้แก่วตฺถุทั้งหลาย. (มีจ้าวยาคุ
และภัตเป็นต้น)

อฏฺฐโฆ

เป็นสังฆยาด์ทิตติ มีวิเคราะห์ว่า

อฏฺฐนฺเฬ ปุโรเณ อฏฺฐโฆ, ทิวโล. (อฏฺฐ + มปัจจัจย)

(ทิวโล) อ.วัน ปุโรเณ อันเป็นเหตุเต็ม อฏฺฐนฺเฬ แห่งแปด ท. อฏฺฐโฆ ชื่อว่าอฏฺฐม, ได้แก่วัน. (ที่แปด)

พฺพุทฺตปฺมุโข

เป็นฉัฏฐิต์วิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พฺพุโธ ปฺมุโข อสฺสาติ พฺพุทฺตปฺมุโข, ภิกขุสงฺโฆ. (พฺพุทฺ + ปฺมุข)

พฺพุโธ อ.พระพฺพุทฺเจ้า ปฺมุโข เป็นประมุข อสฺส (ภิกขุสงฺฆมสฺส) แห่งหฺมูแห่งภิกษุณฺเฬ (อตฺถิ) มีอยู่
อิตติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกขุสงฺโฆ) อ.หฺมูแห่งภิกษุณฺเฬ พฺพุทฺตปฺมุโข ชื่อว่าพฺพุทฺตปฺมุข, ได้แก่หฺมูแห่งภิกษุ.
(มีพระพฺพุทฺเจ้าเป็นประมุข)

มหาทาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มทนต์ญจ ตั ทานญจจาติ มหาทาน. (มทนต์ + ทาน)
 มทนต์ จ อ.ใหญ่ด้วย ตั อ.ใหญ่นั้น ทาน จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาทาน ชื่อว่า
 มหาทาน. (ทานใหญ่, มหาทาน)

ภิชฺชนากการปุตตา

เป็นทุตียาตปฺริสสมาส โดยมีอวธรรณบุพพทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้
 ๑. ภิชฺชนเมว อากาโร ภิชฺชนากาโร. (ภิชฺชน + อาการ) อวธรรณบุพพทกัมมธรรยสมาส
 ภิชฺชนํ เอว อ.อันแตกไปนั้นเที่ยว อากาโร เป็นอาการ ภิชฺชนากาโร ชื่อว่าภิชฺชนากการ. (อาการ
 คืออันแตกไป)
 ๒. ภิชฺชนากการํ ปุตตา ภิชฺชนากการปุตตา, กณฺณา. (ภิชฺชนากการ + ปุตต) ทุตียาตปฺริสสมาส
 (กณฺณา) อ.หุ ท. ปุตตา อันถึงแล้ว ภิชฺชนากการ ซึ่งอาการคืออันแตกไป ภิชฺชนากการปุตตา
 ชื่อว่าภิชฺชนากการปุตต, ได้แก่หุทั้งหลาย. (ถึงอาการคืออันแตกไป)

อนฺโตนคร

เป็นนิบาตบุพพกะอัพยยิภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นครสฺส อนฺโต อนฺโตนคร. (อนฺโต + นคร)
 อนฺโต ในภายใน นครสฺส แห่งเมือง อนฺโตนคร ชื่อว่าอนฺโตนคร. (ในภายในเมือง)

ทุมเมโธ

เป็นอัสนัตถิตฺทิตฺติ มีวิเคราะห์ว่า
 ทุมเมธา อสฺส อตฺถิตฺติ ทุมเมโธ, พาโล. (ทุมเมธา + ฌบัจจย) อัสนัตถิตฺทิตฺติ
 ทุมเมธา อ.ปัญญาอันทราม อสฺส (พาลสฺส) ของคนพาลนั้น (อตฺถิตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
 ทุมเมโธ ชื่อว่าทุมเมธ, ได้แก่คนพาล. (ผู้มีปัญญาทราม)

เอวรูปา

เป็นฉนฺทวิทวิปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอวฺ รูปํ อสฺสํติ เอวรูปา, กิริยา. (เอวฺ + รูป)

เอวฺ อ.อย่างนี้ รูปํ เป็นรูป อสฺสํ (กิริยา) ของกิริยานั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ เอวรูปา ชื่อว่าเอวรูปา, ได้แก่กิริยา. (อันมีอย่างนี้เป็นรูป)

เมธาวิโน

เป็นอัสสํตติตฺถิต มีวิเคราะห์ว่า

เมธา อสฺสํ อตฺถิตติ เมธาวิ, ขิโน. (เมธา + วิปัจจย)

เมธา อ.ปัญญา อสฺสํ (ขณฺสฺส) ของขณฺนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โลํ ขิโน) อ.ขณฺนั้น เมธาวิ ชื่อว่าเมธาวิ, ได้แก่ขณ. (ผู้มีปัญญา)

อมตมทานิพพานสมฺปัตติ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อมตมทานิพพานเมว สมฺปัตติ อมตมทานิพพานสมฺปัตติ. (อมตมทานิพพาน + สมฺปัตติ)

อมตมทานิพพานํ เอว อ.อมตมทานิพพานันฺเทียว สมฺปัตติ เป็นสมฺบัตติ อมตมทานิพพานสมฺปัตติ ชื่อว่าอมตมทานิพพานสมฺปัตติ. (สมฺบัตติคืออมตมทานิพพาน)

กามรติสนฺถโว

เป็นฉนฺทวิทวิปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมิลลิตตมิตฺตปฺปุริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กามเมสุ รติ กามรติ. (กาม + รติ) สัตตมิตฺตปฺปุริสฺสมาส

รติ อ.ความยินดี กามเมสุ ในกาม ท. กามรติ ชื่อว่ากามรติ. (ความยินดีในกาม)

๒. กามรติยา วเสนฺ สนฺถโว กามรติสนฺถโว. (กามรติ + วส + สนฺถว) ฉนฺทวิทวิปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส, มัชฌิมโลปิสฺมาส, ลป วสคัพพ

สนฺถโว อ.ความสนธิสนม วเสนฺ ด้วยอำนาจ กามรติยา แห่งความยินดีในกาม กามรติสนฺถโว ชื่อว่ากามรติสนฺถโว. (ความสนธิสนมด้วยอำนาจแห่งความยินดีในกาม)

พาลย์

เป็นภาวด์ทิต มีวิเคราะห์ว่า

พาลส์ส ภาโว พาลย์. (พาล + ญยปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น พาลส์ส แห่งชนพาล พาลย์ ชื่อว่าพาลย. (ความเป็นชนพาล)

อิธิโลกปรโลกตโต

เป็นสัตตมัตปุริสสมาส โดยมีอิธิไตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อิธิโลก ๑ ปรโลก ๑ อิธิโลกปรโลกา. (อิธิโลก + ปรโลก) อิธิไตรโยคทวันทสมาส
อิธิโลก ๑ อ.โลกนี้ด้วย ปรโลก ๑ อ.โลกอื่นด้วย อิธิโลกปรโลกา ชื่อว่าอิธิโลกปรโลก. (โลกนี้
และโลกอื่น)

๒. อิธิโลกปรโลกเกสุ อตโต อิธิโลกปรโลกตโต. (อิธิโลกปรโลก + อตต) สัตตมัตปุริสสมาส
อตโต อ.ประโยชน์ อิธิโลกปรโลกเกสุ ในโลกนี้และโลกอื่น ท. อิธิโลกปรโลกตโต ชื่อว่าอิธิโลก-
ปรโลกตต. (ประโยชน์ในโลกนี้และโลกอื่น)

นิปฺปนฺนโย

เป็นปัญจมีทวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคตา ปณฺญา อสฺมาติ นิปฺปนฺนโย, พาลฺ. (นิ + ปณฺญา)

ปณฺญา อ.ปัญญา นิคฺคตา ออกแล้ว อสฺมา (พาลสมา) จากชนพาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล
พาล) อ.ชนพาลนั้น นิปฺปนฺนโย ชื่อว่านิปฺปนฺนโย, ได้แก่ชนพาล. (ผู้มีปัญญาออกแล้ว)

ธมฺโมชฺปนฺนโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีทวิปทภินนาธิกรณพทฺพิทิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมฺเมติ ช่าตา โอส่า ยสฺสาติ ธมฺโมช่า, ปณฺญา. (ธมฺ + ช่าต + โอส) ทวิปทภินนา-
ธิกรณพทฺพิทิสสมาส

โอส่า อ.โอชะ ท. ช่าตา อันเกิดแล้ว ธมฺเมติ แต่ธรรม ยสฺสา (ปณฺญา) แห่งปัญญาใด
(อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า ปณฺญา) อ.ปัญญานั้น ธมฺโมช่า ชื่อว่าธมฺโมช่า, ได้แก่ปัญญา. (อันมี
โอชะอันเกิดแต่ธรรม)

๒. ฌโมฆา จ ส่า ปญญา จาติ ฌโมฆปญญา. (ฌโมฆา + ปญญา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

ฌโมฆา จ อ.อันมีโอชะอันเกิดแล้วแต่ธรรมด้วย ส่า อ.อันมีโอชะอันเกิดแล้วแต่ธรรมนั้น ปญญา
จ เป็นปัญญาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ฌโมฆปญญา ชื่อว่าฌโมฆปญญา. (ปัญญามีโอชะอันเกิดแต่ธรรม)

กุลวีสานุคต

เป็นทุตียาตปุริสสมาส โดยมีจัญฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุลสัส วิโส กุลวโส. (กุล + วิส) จัญฐิตปุริสสมาส

วิโส อ.วงศ์ กุลสัส แห่งตระกูล กุลวโส ชื่อว่ากุลวโส. (วงศ์ตระกูล)

๒. กุลวสิ อนุคต กุลวีสานุคต, สัตตรตณน. (กุลวส + อนุคต) ทุตียาตปุริสสมาส

(สัตตรตณน) อ.ทรัพย์คืออรรถนะเจต อนุคต อันไปตาม กุลวสิ ซึ่งวงศ์แห่งตระกูล กุลวีสานุคต
ชื่อว่ากุลวีสานุคต, ได้แก่ทรัพย์คืออรรถนะเจต. (อันไปตามวงศ์ตระกูล)

สัตตรตณน

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีอสมาทารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัตต รตณานิ สัตตรตณานิ. (สัตต + รตณ) อสมาทารทิสมาส

รตณานิ อ.รัตนะ ท. สัตต เจต สัตตรตณานิ ชื่อว่าสัตตรตณ. (รัตนะเจต)

๒. สัตตรตณานิ เอว ธนํ สัตตรตณน. (สัตตรตณ + ธน) อวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส

สัตตรตณานิ เอว อ.รัตนะเจต ท. นั่นเทียว ธนํ เป็นทรัพย์ สัตตรตณน ชื่อว่าสัตตรตณน.
(ทรัพย์คืออรรถนะเจต)

กามคุณสมฺปตติ

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กามคุณเ เอว สมฺปตติ กามคุณสมฺปตติ. (กามคุณ + สมฺปตติ)

กามคุณเ เอว อ.กามคุณนั้นเทียว สมฺปตติ เป็นสมบัติ กามคุณสมฺปตติ ชื่อว่ากามคุณสมฺปตติ.
(สมบัติคือกามคุณ)

ปรโลกคณมคโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส และฉัญฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปโร จ โส โลก จาติ ปรโลก. (ปร + โลก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ปโร จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โลก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปรโลก ชื่อว่า ปรโลก. (โลกอื่น)
๒. คจจติ เอตตติ คมนิ, มคโค. (คมุ คติมทิ ในการไป + ยุปัจจย) กัตตรูป, อธิกรณสาธนะ (ปุคคโล) อ.บุคคล คจจติ ย่อมไป เอตต (มคเค) ในหนทางนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น คมนิ ชื่อว่าคมน, ได้แก่หนทาง. (เป็นที่ไป)
๓. ปรโลกสส คมนิ ปรโลกคมนิ. (ปรโลก + คมน) ฉัญฐิตปุริสสมาส
คมนิ อ.อันเป็นที่ไป ปรโลกสส สูโลกอื่น ปรโลกคมนิ ชื่อว่าปรโลกคมน. (อันเป็นที่ไปสู่โลกอื่น)
๔. ปรโลกคมนญจ ตํ มคโค จาติ ปรโลกคณมคโค. (ปรโลกคมน + มคค) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ปรโลกคมนิ จ อ.อันเป็นที่ไปสู่โลกอื่นด้วย ตํ อ.อันเป็นที่ไปสู่โลกอื่นนั้น มคโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปรโลกคณมคโค ชื่อว่าปรโลกคณมคค. (หนทางอันเป็นที่ไปสู่โลกอื่น)

ปจมชฎานาทินิ

เป็นฉัญฐิตวิปทตลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปจมญจ ตํ ฌานญจาติ ปจมชฎานิ. (ปจม + ฌาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ปจม จ อ.ที่หนึ่งด้วย ตํ อ.ที่หนึ่งนั้น ฌานิ จ เป็นฌานด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปจมชฎานิ ชื่อว่าปจมชฎาน. (ฌานที่ ๑, ปฐมฌาน)
๒. ปจมชฎานิ อาทิ เยสํ ตานิ ปจมชฎานาทินิ, ฌานานิ. (ปจมชฎาน + อาทิ) ฉัญฐิตวิปทตลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส
ปจมชฎานิ อ.ปฐมฌาน อาทิ เป็นต้น เยสํ (ฌานานิ) แห่งฌาน ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ ตานิ (ฌานานิ) อ.ฌาน ท. เหล่านั้น ปจมชฎานาทินิ ชื่อว่าปจมชฎานาทิ, ได้แก่ฌานทั้งหลาย. (มีปฐมฌาน เป็นต้น)

มคฺคผลาทีน

เป็นฉัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมิตฺตริตฺตโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนึ้

๑. มคฺโค จ ผลญจ มคฺคผลานิ. (มคฺค + ผล) อิตฺตริตฺตโยคทวันทสมาส

มคฺโค จ อ.มรรคด้วย ผล จ อ.ผลด้วย มคฺคผลานิ ชื่อว่ามคฺคผล. (มรรคและผล)

๒. มคฺคผลานิ อาทิ เยสํ ตานิ มคฺคผลาทีน, อริยชนานิ. (มคฺคผล + อาทิ) ฉัฏฐิทวีปท-
ตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

มคฺคผลานิ อ.มรรคและผล ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยชนานิ) แห่งอริยทรัพย์ ท. เหล่าใด
(สนฺติ) มีอยู่ ตานิ (อริยชนานิ) อ.อริยทรัพย์ ท. เหล่านั้น มคฺคผลาทีน ชื่อว่ามคฺคผลาที, ได้แก่อริยทรัพย์
ทั้งหลาย. (มีมรรคและผลเป็นต้น)

วตฺตูกามกิเลสฺกามา

เป็นอิตฺตริตฺตโยคทวันทสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วตฺตูกาโม จ กิเลสฺกาโม จ วตฺตูกามกิเลสฺกามา. (วตฺตูกาม + กิเลสฺกาม)

วตฺตูกาโม จ อ.วตฺตูกามด้วย กิเลสฺกาโม จ อ.กิเลสฺกามด้วย วตฺตูกามกิเลสฺกามา ชื่อว่าวตฺตูกาม-
กิเลสฺกาม. (วตฺตูกามและกิเลสฺกาม)

รติสงฺขาโต

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

รติ อิติ สงฺขาโต รติสงฺขาโต. (รติ + สงฺขาต)

(ปณฺหิติน) สงฺขาโต อ.อันบัณฑิต กล่าวแล้ว รติ อิติ ว่าความยินดี รติสงฺขาโต ชื่อว่ารติสงฺขาต.
(กล่าวคือความยินดี)

ตณฺหาสนฺถโว

เป็นฉัฏฐิตีปฺปฺริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ตณฺหาช วเสนฺ สนฺถโว ตณฺหาสนฺถโว. (ตณฺหา + วเสนฺ + สนฺถว) มังเฒโลปิสมาส, ลบ วสคฺัพท

สนฺถโว อ.ความเขยชิด วเสนฺ ด้วยอำนาจ ตณฺหาช แห่งตณฺหา ตณฺหาสนฺถโว ชื่อว่าตณฺหาสนฺถว.
(ความเขยชิดด้วยอำนาจแห่งตณฺหา)

อุปภูจิตตสตีตา

เป็นภาวด์ทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุปภูจิตตา สตี เยน โส อุปภูจิตสตี, ปุคคโล. (อุปภูจิตตา + สตี) ฌฏฐิตวิปทตลยาธิกรณ-
พทพพิทิสมาล

สตี อ.สตี เยน (ปุคคเลน) อันบุคคลใด อุปภูจิตตา เข้าไปตั้งไว้แล้ว (อตติ) มีอยู่ (โส
ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น อุปภูจิตสตี ชื่อว่าอุปภูจิตสตี. (ผู้มีสตีอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว)

๒. อุปภูจิตตตีโน ภาวโว อุปภูจิตตตีตา. (อุปภูจิตตตี + ตา) ภาวด์ทิต

ภาวโว อ.ความเป็น อุปภูจิตตตีโน (ปุคคลลส) แห่งบุคคล ผู้มีสตีอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว อุปภูจิต-
ตตีตา ชื่อว่าอุปภูจิตตตีตา. (ความเป็นผู้มีสตีอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว)

นิพพานสุข

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาล โดยมีอมาทิปรัตปุริสสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วานโต นิภขนุติ นิพพาน. (นิ + วาน) อมาทิปรัตปุริสสมาล

นิภขนุติ อ.สภาวะอันออกไปแล้ว วานโต จากต้นหา นิพพาน ชื่อว่านิพพาน. (สภาวะอันออกไป
จากต้นหา, นิพพาน)

๒. นิพพานเมว สุข นิพพานสุข. (นิพพาน + สุข) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาล

นิพพาน เอว อ.พระนิพพานนั้นเทียว สุข เป็นความสุข นิพพานสุข ชื่อว่านิพพานสุข. (ความสุข
คือพระนิพพาน)

คาถาปริโยสาน

เป็นฌฏฐิตปุริสสมาล มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริโยสยติ เอตถาติ ปริโยสาน, กาล. (ปริ+อว+ โส โอสิตะ ในการจบลง, สำเร็จลง + ุ
ปัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(คาถา) อ.พระคาถา ปริโยสยติ ย่อมสิ้นสุดลงรอบ เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เอโส กาล) อ.กาลนี้ ปริโยสาน ชื่อว่าปริโยสาน, ได้แก่กาล. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ, เวลาจบ)

๒. คาถาย ปริโยสาน คาถาปริโยสาน, กาล. (คาถา + ปริโยสาน) ฌฏฐิตปุริสสมาล

ปริโยสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสาน ชื่อว่าคาถาปริโยสาน.
(เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา, เวลาจบพระคาถา)

โสตาปนุนาทย

เป็นฉัฏฐิทธิบทตุลยาธิกรณพหุพีหีสมาส โดยมีทุตียาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โสต้ อาปนโน โสตาปนโน. (โสต้ + อาปนโน) ทุตียาตปปริสสมาส
อาปนโน อ.ผู้ถึงแล้ว โสต้ ซึ่งกระแส(แห่งอริยมรรค) โสตาปนโน ชื่อว่าโสตาปนุน. (ผู้ถึงซึ่ง
กระแส, พระโสตาบัน)
๑. โสตาปนโน อาทิ เยล เต โสตาปนุนาทย, อริยบุคคลา. (โสตาปนุน + อาทิ) ฉัฏฐิทธิบท-
ตุลยาธิกรณพหุพีหีสมาส
โสตาปนโน อ.พระโสตาบัน อาทิ เป็นต้น เยล (อริยบุคคลาน) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด
(อตฺถิ) มีอยู่ เต (อริยบุคคล) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสตาปนุนาทย ชื่อว่าโสตาปนุนาทย, ได้แก่
พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาบันเป็นต้น)

มหาขโน

- เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
- มทฺหโต จ โส ขโน จาติ มหาขโน. (มทฺหโต + ขน)
- มทฺหโต จ อ.มากด้วย โส อ.มากนั้น ขโน จ เป็นชนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาขโน ชื่อว่า
มหาขน. (ชนจำนวนมาก, มหาชน)

สาตติกา

- เป็นสหบุพพทพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า
๑. อตฺโต อสสา อตฺติตติ อตฺติกา, วาจา. (อตฺโต + อิกปัจจย) อัสสัตฺติตฺตติ
อตฺโต อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา)
อ.วาจานั้น อตฺติกา ชื่อว่าอตฺติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)
  ๒. สท อตฺติกาย ยา วตฺตตีติ สาตฺติกา, เทสนา. (สท + อตฺติกา) สหบุพพทพหุพีหีสมาส
ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตฺติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมี
ประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตฺติกา ชื่อว่าสาตฺติกา, ได้แก่เทศนา. (เป็นไปกับ
ด้วยวาจามีประโยชน์)

๕. มหาากุสสปตฺเถรวตฺถ [๑๙]

มหาากุสสปตฺเถรวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ๕

มหาากุสสปตฺเถรวตฺถ อ.เรื่องแห่งพระมหาากุสสปตฺเถระ (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทฺธโฆสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ๕

มหาากุสสปตฺเถรวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจฺเจเต ๕

๕. เรื่องพระมหาากุสสปตฺเถระ

๑. “ปมาทํ อปฺปมาเทนาคิ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต มหาากุสสปตฺเถรํ
อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต มหาากุสสปตฺเถรํ อารพฺภ “ปมาทํ อปฺปมาเทนาคิ อิมํ ฌมฺมเทสนํ
กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ มหาากุสสปตฺเถรํ ซึ่งพระมหาากุสสปตฺเถระ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ
ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “ปมาทํ อปฺปมาเทนาคิ ว่า “ปมาทํ อปฺปมาเทน”
ดังนี้เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภพระมหาากุสสปตฺเถระ ตรัสพระธรรม-
เทศนานี้ว่า “ปมาทํ อปฺปมาเทน” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวจาก “ปมาทํ อปฺปมาเทน” สรุปะใน
อิตฺติฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสณะของ ฌมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สตุถา มหาากุสสปตฺ-
เถรํ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....

๒. เอกสุมี หิ ทิวเส เถโร ปิปลลิกุหายํ วิหรนุโต ราชคเห ปิณฑาย จริตวา ปจฉาภตตํ
 ปิณฑปาตปฏิกกนุโต อาโลกํ วฑฺฒเตตวา ปมตเต จ อปฺปมตเต จ อุกกปจวิ
 ปพพตาทิสฺสุ จวนเก อุปฺปชฺชนเก สตเต ทิพฺเพน จกฺขุณา โอลิเกนุโต นิสฺสีทิ ฯ

เอกสุมี หิ ทิวเส เถโร ปิปลลิกุหายํ วิหรนุโต ราชคเห ปิณฑาย จริตวา ปจฉาภตตํ
 ปิณฑปาตปฏิกกนุโต อาโลกํ วฑฺฒเตตวา ปมตเต จ อปฺปมตเต จ อุกกปจวิปพพตาทิสฺสุ
 (จาเนสฺสุ) จวนเก อุปฺปชฺชนเก สตเต ทิพฺเพน จกฺขุณา โอลิเกนุโต นิสฺสีทิ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยย่อ เอกสุมี ทิวเส ในวันหนึ่ง เถโร อ.พระเถระ วิหรนุโต เมื่อ
 อยู่ ปิปลลิกุหายํ ในถ้ำชื่อว่าปิปลลิกุหายํ จริตวา เทียบไปแล้ว ปิณฑาย เพื่อก่อนเข้า
 ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ ปิณฑปาตปฏิกกนุโต ผู้ก้าวกลับแล้วจากบิณฑปาต
 ปจฉาภตตํ ในภายหลังแห่งภัตฺร อาโลกํ ยังแสงสว่าง วฑฺฒเตตวา ให้เจริญแล้ว
 โอลิเกนุโต นิสฺสีทิ นั่งแลดูอยู่แล้ว สตเต ซึ่งสัตว์ ท. ปมตเต จ ผู้ประมาทแล้ว
 ด้วย อปฺปมตเต จ ผู้ไม่ประมาทแล้วด้วย จวนเก ผู้เคลื่อน อุปฺปชฺชนเก ผู้เกิด
 อุกกปจวิปพพตาทิสฺสุ (จาเนสฺสุ) ในที่ ท. มีน้ำ แผ่นดิน และภูเขาเป็นต้น จกฺขุณา
 ด้วยจักษุ ทิพฺเพน อันเป็นทิพย์ ฯ

ความย่อว่า ในวันหนึ่ง พระเถระขณะที่อยู่ในปิปลลิกุหายํ เทียบบิณฑปาตในเมือง
 ราชคฤห์ กลับจากบิณฑปาตในภายหลังภัตฺร เจริญอาโลกกสิณ นั่งแลดูพวกสัตว์ผู้
 ประมาทแล้วและไม่ประมาทแล้ว ผู้เคลื่อน และเกิดขึ้นในที่ทั้งหลายมีน้ำ แผ่นดิน และ
 ภูเขาเป็นต้น ด้วยจักษุที่เป็นทิพย์

หิศัพท์ สังเขปโชตกะ เอกสุมี วิเสสนะของ ทิวเสฯ กาลสัตตมมีใน นิสฺสีทิ เถโร สุทธกัตตา
 ใน นิสฺสีทิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปิปลลิกุหายํ วิสยาธาระใน วิหรนุโตฯ อัพภันตฺร-
 กิริยาของ เถโร ราชคเห วิสยาธาระใน จริตวา ปิณฑาย สัมปทานใน จริตวาฯ ปุพพ-
 กาลกิริยาใน -ปฏิกกนุโต ปจฉาภตตํ กาลสัตตมมีใน -ปฏิกกนุโต ปิณฑปาตปฏิกกนุโต
 วิเสสนะของ เถโร อาโลกํ การิตกัมมะใน วฑฺฒเตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โอลิเกนุโต
 ปมตเต กิติ อปฺปมตเต กิติ วิเสสนะของ สตเต จ สองศัพท์ ปทสมฺมุจยัตถะเข้ากับ
 ปมตเต และ อปฺปมตเต อุกกปจวิปพพตาทิสฺสุ วิเสสนะของ จาเนสฺสุฯ วิสยาธาระใน
 จวนเก และอุปฺปชฺชนเก จวนเก กิติ อุปฺปชฺชนเก กิติ วิเสสนะของ สตเตฯ อวุตตกัมมะ

ใน โอลิเกนโต ทิพเพน วิเสสนะของ จกขุณาฯ กระณะใน โอลิเกนโตฯ อัมภันตร-
กิริยาของ เถโร ฯ

๓. สตุถา เขตวเน นิสินฺนโกว “เกน นุ โข วิหารเน อชช มม ปุตฺโต กสฺสโป
วิหฺรตีติ ทิพเพน จกขุณา อุปฺธาเรนฺโต “สตุตฺตานิ จุตฺตูปฺปาตํ โอลิเกนโต วิหฺรตีติ
ยถว “สตุตฺตานิ จุตฺตูปฺปาโต นาม พุทฺธฅาณนาปี อปริจฺฉินฺโน, มาตฺตูกุจฺฉิยํ
ปฏฺิสนฺธิ คเหตฺวา มาตาปีตโร อชานาเปตฺวา จวนกสตุตฺตานิ ปริจฺเจทํ กาทํ น
สกกฺกา, เต ชานิตฺตํ ตว อวิสโย, อปฺปมตฺตโก ตว วิสโย, สพฺพโส ปน จวนฺเต จ
อุปฺปชฺชนฺเต จ ชานิตฺตํ ปสฺสิตฺตํ พุทฺธานเมว วิสโยติ วตฺวา โอลิเกนโต ฝริตฺวา สมฺมุเข
นิสินฺโน วีย หุตฺวา อิมํ คาทมาห

“ปมาทํ อปฺปมาเทน ยथा นุทติ ปณฺทิตฺ,
ปณฺญาปาสาทมารุห อโสก โสภินิ ปชํ
ปพฺพตฺตฺวจิร ภูมฺมฏฺเจ ธีโร พาลे อเวกฺขตีติ ฯ

สตุถา เขตวเน นิสินฺนโกว “เกน นุ โข วิหารเน อชช มม ปุตฺโต กสฺสโป วิหฺรตีติ
ทิพเพน จกขุณา อุปฺธาเรนฺโต “(กสฺสโป) สตุตฺตานิ จุตฺตูปฺปาตํ โอลิเกนโต วิหฺรตีติ ยถว
“สตุตฺตานิ จุตฺตูปฺปาโต นาม พุทฺธฅาณนาปี อปริจฺฉินฺโน, (เกนจิ) มาตฺตูกุจฺฉิยํ ปฏฺิสนฺธิ คเหตฺวา
มาตาปีตโร อชานาเปตฺวา จวนกสตุตฺตานิ ปริจฺเจทํ กาทํ น สกกฺกา, เต (สตุเต) ชานิตฺตํ ตว
อวิสโย (โหติ), อปฺปมตฺตโก (โหติ) ตว วิสโย, สพฺพโส ปน จวนฺเต จ อุปฺปชฺชนฺเต จ
(สตุเต) ชานิตฺตํ ปสฺสิตฺตํ พุทฺธานํ เอว วิสโย(โหติ)” อิติ วตฺวา โอลิเกนโต ฝริตฺวา สมฺมุเข (จาน)
นิสินฺโน วีย หุตฺวา อิมํ คาทํ อาห

“ปมาทํ อปฺปมาเทน ยथा นุทติ ปณฺทิตฺ,
(โส ปณฺทิตฺ) ปณฺญาปาสาทํ อารุห อโสก โสภินิ ปชํ (อเวกฺขติ),
ปพฺพตฺตฺวจิร (ปฺคฺคฺโล) อิว ภูมฺมฏฺเจ (ชเน อเวกฺขนฺโต) ธีโร พาลे อเวกฺขตีติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา นิสินฺนโกว ประทับนั่งแล้วเทียว เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่า
เขตวัน อุปฺธาเรนฺโต ทรงพิจารณาอยู่ จกขุณา ด้วยจักขุ ทิพเพน อันเป็นทิพย์

อติ ว่า “กสฺสโป อ.พระกัสสปะ ปุตุโต ผู้เป็นบุตร มม ของเรา วิหริติ ย่อมอยู่
 วิหารเณ ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ เกณ หุ โข อะไรหนอแล อชฺช ในวันนี้” อติ
 ดังนี้ ฏตฺวา ทรงทราบแล้ว อติ ว่า “กสฺสโป อ.พระกัสสปะ โอลิเกนุโต แลดูอยู่
 จตุปปาตี ซึ่งการเคลื่อนและการเกิด สตุตฺตานิ แห่งสัตว์ ท. วิหริติ ย่อมอยู่” อติ
 ดังนี้ ฏตฺวา ตรัสแล้ว อติ ว่า “จตุปปาโต นาม ชื่อ อ.การเคลื่อนและการเกิด
 สตุตฺตานิ แห่งสัตว์ ท. พุทฺธญาเณนาปิ แม้อันพระญาณของพระพุทธเจ้า อปริจฺจินฺโน
 ไม่กำหนดแล้ว, (เกนจิ) อันใครๆ น สกฺกา ไม่อาจ กาคฺตุ เพื่ออันกระทำ ปริจฺเจทํ
 ซึ่งการกำหนด มาตฺตูกุจฺฉิยํ ปฏิสฺสนฺธิ คเหตุวา มาตาปิตโร อชานาเปตฺวา จวนก-
 สตุตฺตานิ ซึ่งสัตว์ผู้- ถือเอาแล้ว ซึ่งปฏิสฺสนฺธิ ในท้องของมารดา ไม่ยังมารดาและบิดา ท.
 ให้อุแล้ว -เคลื่อน ท., ซานิตฺตํ อ.อันรู้ เต (สตุเต) ซึ่งสัตว์ ท. เหล่านั้น อวิสโย เป็น
 สภามิใช่วิสัย ตว ของเธอ (โหติ) ย่อมเป็น, วิสโย อ.วิสัย ตว ของเธอ อปฺปมตฺตโก
 เป็นสภามิประมาณน้อย (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า ซานิตฺตํ อ.อันรู้ ปสฺสิตฺตํ อ.อัน
 เห็น (สตุเต) ซึ่งสัตว์ ท. จวนุเต จ ผู้เคลื่อนอยู่ด้วย อุปฺปชฺชนุเต จ ผู้เข้าถึงอยู่
 ด้วย สพฺพโส โดยประการทั้งปวง วิสโย เป็นวิสัย พุทฺธานํ เอว ของพระพุทธเจ้า
 ท. นั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น” อติ ดังนี้ ฝริตฺวา ทรงแผ่ไปแล้ว โอลาสํ ซึ่งพระรัศมี
 นิสินฺโน วิย เป็นราวกะว่าประทับนั่งแล้ว สมฺมุเข (จาเน) ในที่มีหน้าพร้อม อาห
 ตรัสแล้ว อิมํ คาคํ ซึ่งพระคาถานี้ อติ ว่า

“ปณฺฑิตโต อ.บัณฑิต นุทฺติ ย่อมบรรเทา ปมาทํ ซึ่งความ
 ประมาท อุปฺปมาเทน ด้วยความไม่ประมาท ยทา ในกาลใด,
 (ตทา) ในกาลนั้น (โส ปณฺฑิตโต) อ.บัณฑิตนั้น อารุหฺห ขึ้น
 แล้ว ปญฺญาปาสาทํ สู้ปัญญาเพียงดั่งปราสาท อโสโก ผู้ไม่มี
 ความเศร้าโศก (อเวกฺขติ) ย่อมพิจารณาเห็น ปชฺ ซึ่งหมู่สัตว์
 โสกีหิ ผู้มีความเศร้าโศก, ธีโร อ.นักปราชญ์ อเวกฺขติ ย่อม
 พิจารณาเห็น (ชเน) ซึ่งชน ท. พาเล ผู้เป็นพาล ปพฺพตฺตฺวจ
 (ปฺคฺคโล) อิว เพียงดั่ง อ.บุคคล ผู้ดำรงอยู่แล้วบนภูเขา
 (อเวกฺขนุโต) พิจารณาเห็นอยู่ ภูมฺมฏฺเฐ (ชเน) ซึ่งชน ท.
 ผู้ดำรงอยู่แล้วที่ภาคพื้น” อติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาประทับนั่งที่พระเชตวันนั้นแหละ ทรงพิจารณาอยู่ด้วยทิพยจักขุว่า “พระกัสสปะผู้เป็นบุตรของเรา วันนี้ ย่อมอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไรหนอแล” ทรงทราบแล้วว่า “พระกัสสปะแลดูการเคลื่อนไหวและการเกิดของเหล่าสัตว์ ย่อมอยู่” ดังนี้ จึงตรัสว่า “ธรรมดว่าการเคลื่อนไหวและการเกิดของเหล่าสัตว์ แม้พระพุทธรูปก็ไม่ได้กำหนดแล้ว, ใครๆ ไม่สามารถเพื่อจะทำการกำหนดสัตว์ผู้ถือเอาปฏิสนธิในท้องของมารดา ไม่ทำให้มารดาและบิดารู้ แล้วเคลื่อนไหวไปทั้งหลาย, การรู้สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น มิใช่วิสัยของเธอ, วิสัยของเขามีประมาณน้อย, ส่วนการรู้ การเห็นเหล่าสัตว์ผู้เคลื่อนไหวและผู้เกิดอยู่โดยประการทั้งปวง เป็นวิสัยของพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายเท่านั้น” ดังนี้ ทรงแผ่พระรัศมีไป เป็นเหมือนประทับนั่งในที่ต่อหน้า ตรัสพระคาถานี้ว่า

“บัณฑิตย่อมบรรเทาความประมาทด้วยความไม่ประมาท ในกาลใด, ในกาลนั้น บัณฑิตนั้น ขึ้นสู่ปัญญาจุฬาราสาท ผู้ไม่เศร้าโศก ย่อมพิจารณาเห็นหมู่สัตว์ผู้มีความเศร้าโศก, นักปราชญ์ย่อมพิจารณาเห็นพวกชนผู้เป็นพาล จุบบุคคลผู้ดำรงอยู่บนภุมมา พิจารณาเห็นพวกชนผู้ดำรงอยู่ที่ภาคพื้น ฉะนั้น”

สตถา สุททกัตตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจกฺ เชตฺวเน วิสยาธาระใน นิสินฺนโก เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ นิสินฺนโกจฺ วิเสสณะของ สตถา “ปุตุโต วิเสสณะของ กสฺสโปจฺ สุททกัตตาใน วิหฺรติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจกฺ เกน วิเสสณะของ วิหารเณ นุคัพฺพํ สังกปปีตถะ โขคัพฺพํ วจนาลังการะ วิหารเณ ภาระใน วิหฺรติ อชฺช กาลสัดตมึ ใน วิหฺรติ มม สามีสัมพันธะใน ปุตุโต” อิติคัพฺพํ อาการะใน อุปฺชาเรนโต ทิพฺเพเน วิเสสณะของ จกฺขุหาจฺ ภาระใน อุปฺชาเรนโตจฺ อัพภันตรกิริยาของ สตถา “กสฺสโป สุททกัตตาใน วิหฺรติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจกฺ สตฺตานํ สามีสัมพันธะใน จุตฺตปาตํจฺ อวุตตกัมมะใน โอลเณนโตจฺ อัพภันตรกิริยาของ กสฺสโป” อิติคัพฺพํ อาการะใน ฌตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “นามคัพฺพํ สันญญาชิตกะเข้ากับ จุตฺตปาโตจฺ วุตตกัมมะใน อปริจฺฉินฺโนจฺ กิตฺตบทกัมมวจากฺ สตฺตานํ สามีสัมพันธะใน จุตฺตปาโต อปีคัพฺพํ อเปกชิตถะเข้ากับ พุทฺธมาเณนจฺ อนภิตกัตตาใน อปริจฺฉินฺโน, เกนจิ อนภิตกัตตาใน สกฺกาจฺ กิตฺตบทกาววจากฺ มาตฺกฺจฺฉินฺนํ วิสยาธาระใน คเหตุวา ปฏิสนฺธิ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อชานาเปตฺวา มาตาปีตโร การิตกัมมะใน อชานาเปตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน จวนก- จวนกสตฺตานํ ฉินฺนํ อวุตต-

กัมมะใน ปริจเฉทๆ อุตตกัมมะใน กาคู่ๆ ตุมัตถสัมปทานใน สกกา นคัพพ์ ปฏิเสระ ใน สกกา, ชานิตุ่ ตุมัตถกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เต วิเสสณะของ สตุเตๆ อุตตกัมมะใน ชานิตุ่ ตว สามีสัมพันธะใน อวิสโยๆ วิกติกัตตาใน โหติ, วิสโย สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปฺปมตฺตโก วิกติกัตตาใน โหติ ตว สามีสัมพันธะใน วิสโย, ปนคัพพ์ ปักขันตรโชตกะ ชานิตุ่ กิติ์ ปสฺสิตุ่ กิติ์ ตุมัตถกัตตา ใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก สพฺพโส ตติยาวิเสสณะใน จวนฺเต และ อุปฺปชฺชนฺเต จวนฺเต กิติ์ อุปฺปชฺชนฺเต กิติ์ วิเสสณะของ สตุเต จ สองคัพพ์ ปทสมฺมุจยัตถะเข้ากับ จวนฺเต และ อุปฺปชฺชนฺเต สตุเต อุตตกัมมะใน ชานิตุ่ และ ปสฺสิตุ่ เอวคัพพ์ อวธารณะ เข้ากับ พุทฺธานํๆ สามีสัมพันธะใน วิสโยๆ วิกติกัตตาใน โหติ” อิติคัพพ์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฝริตฺวา โอภาส อุตตกัมมะใน ฝริตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยา ใน นิสินฺโน สมฺมุখে วิเสสณะของ จานะๆ วิสยาธาระใน นิสินฺโนๆ อุปฺมาวิกติกัตตาใน หุตฺวา วิยคัพพ์ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ สมฺมุখে นิสินฺโน, หุตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมิ์ วิเสสณะของ คาคิ์ อุตตกัมมะใน อาห

“ปณฺธุติโต สุทธกัตตาใน นฺหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปมาท อุตตกัมมะใน นฺหติ อุปฺปมาเทน ภาระใน นฺหติ ยทา กาล- สัตตมีใน นฺหติ, ตทา กาลสัตตมีใน อเวกฺขติ โส วิเสสณะของ ปณฺธุติโตๆ สุทธกัตตาใน อเวกฺขติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปณฺญาปาสาทิ์ สัมปาปฺณียกัมมะใน อารุຍหๆ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อเวกฺขติ อโสโก วิเสสณะของ ปณฺธุติโต โสกินิ์ วิเสสณะของ ปชฺๆ อุตตกัมมะใน อเวกฺขติ, ธีโร สุทธกัตตาใน อเวกฺขติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปพฺพตฺตฺตฺต วิเสสณะของ ปุคฺคโลๆ อุปฺมาลึงคัตถะ ภูมฺมฺมฺมฺมฺม วิเสสณะของ ชเนๆ อุตตกัมมะใน อเวกฺขนฺโตๆ วิเสสณะของ ปุคฺคโล อิวคัพพ์ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ ปพฺพตฺตฺตฺต ปุคฺคโล ภูมฺมฺมฺมฺมฺม ชเน อเวกฺขนฺโต, พาเล วิเสสณะของ ชเนๆ อุตตกัมมะใน อเวกฺขติ” อิติคัพพ์ สฺรุปะใน อิมิ์ คาคิ์ ๗

.....
 .....

๔. ตตถ นุทตีติ ยถา นาม โปกฺขรณึ ปวิสหนฺตํ นโวทกํ ปุราโณทกํ สงฺโฆเกตฺวา ตสฺสโสภาสํ อทตฺวา อตฺตโน มตฺถเกณ ปลายนฺตํ นุทติ นีหริติ; เอวเมว ปณฺทิตอ อปฺปมาทลฺกฺขณํ พฺรุหนฺโต ปมาทสฺสโสภาสํ อทตฺวา ยทา อปฺปมาทเวเคน ตํ นุทติ นีหริติ; อถ โส ปนฺนุหนฺปมาโท อจฺจุคฺคตฺตเถน ปริสฺสุทฺธํ ทิพฺพจกฺขุสงฺฆาตํ ปณฺญาปาสาทํ ตสฺส อนฺุจฺฉวิกํ ปฏฺิปปทํ ปฺุเรนฺโต ตาย ปฏฺิปปทาย นิสฺเสณฺนิยา ปาสาทํ วีย อารุยฺห ปหฺินโสภกสฺสลฺลตาย อโสโก อปฺปหฺินโสภกสฺสลฺลตาย โสภินิ ปชฺชํ สตฺตนิกาเย จวมาณญฺจ อฺุปฺปชฺชมาณญฺจ ทิพฺพจกฺขุณา อเวกฺขติ ปสฺสติ ฯ

ตตถ (ปะเทศุ) “นุทตีติ (ปะทสฺส) “ยถา นาม โปกฺขรณึ ปวิสหนฺตํ นโวทกํ ปุราโณทกํ สงฺโฆเกตฺวา ตสฺส (ปุราโณทกสฺส) โสภาสํ อทตฺวา อตฺตโน มตฺถเกณ ปลายนฺตํ (กตฺวา) นุทติ นีหริติ; เอวเมว ปณฺทิตอ อปฺปมาทลฺกฺขณํ พฺรุหนฺโต ปมาทสฺส โสภาสํ อทตฺวา ยทา อปฺปมาทเวเคน ตํ (ปะมาทํ) นุทติ นีหริติ; อถ โส (ปะณฺทิตอ) ปนฺนุหนฺปมาโท อจฺจุคฺคตฺตเถน ปริสฺสุทฺธํ ทิพฺพจกฺขุสงฺฆาตํ ปณฺญาปาสาทํ ตสฺส (ปะณฺญาปาสาทสฺส) อนฺุจฺฉวิกํ ปฏฺิปปทํ ปฺุเรนฺโต ตาย ปฏฺิปปทาย นิสฺเสณฺนิยา ปาสาทํ (อารุหนฺโต ปุคฺคโล) วีย อารุยฺห (อตฺตโน) ปหฺินโสภกสฺสลฺลตาย อโสโก (อตฺตโน) อปฺปหฺินโสภกสฺสลฺลตาย โสภินิ ปชฺชํ สตฺตนิกาเย จวมาณญฺจ อฺุปฺปชฺชมาณญฺจ ทิพฺพจกฺขุณา อเวกฺขติ ปสฺสติ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “นโวทกํ อ.น้ำอันใหม่ ปวิสหนฺตํ อันไหลเข้าไปอยู่ โปกฺขรณึ สูสระโบกขรณี ปุราโณทกํ ยังน้ำอันเก่า สงฺโฆเกตฺวา ให้กระเพื่อมแล้ว อทตฺวา ไม่ให้แล้ว โสภาสํ ซึ่งโอกาส ตสฺส (ปุราโณทกสฺส) แก่น้ำอันเก่า นั้น นุทติ ย่อมเดินไป นีหริติ คือว่า ย่อมนำออกไป (กตฺวา) กระทำ ปลายนฺตํ ให้เป็นน้ำอันไหลลอยไป อยู่ มตฺถเกณ โดยที่สุด อตฺตโน ของตน ยถา นาม ชื่อฉันใด, ปณฺทิตอ อ.บัณฑิต พฺรุหนฺโต พอกพูนอยู่ อปฺปมาทลฺกฺขณํ ซึ่งลักษณะแห่งความไม่ประมาท อทตฺวา ไม่ให้แล้ว โสภาสํ ซึ่งโอกาส ปมาทสฺส แก่ความประมาท นุทติ ชื่อว่าย่อมบรรเทา นีหริติ คือว่าย่อมนำออก ตํ (ปะมาทํ) ซึ่งความประมาทนั้น อปฺปมาทเวเคน ด้วย กำลังแห่งความไม่ประมาท ยทา ในกาลใด เอวเมว ฉะนั้นนั้นเทียว, อถ ในกาล นั้น โส (ปะณฺทิตอ) อ.บัณฑิตนั้น ปนฺนุหนฺปมาโท ผู้มีความประมาทอันบรรเทาแล้ว ปฏฺิปปทํ ยังข้อปฏิบัติ อนฺุจฺฉวิกํ อันสมควร ตสฺส (ปะณฺญาปาสาทสฺส) แก่ปัญญา เพียงตั้งปราสาทนั้น ปฺุเรนฺโต ให้เต็มอยู่ อารุยฺห ขึ้นแล้ว ปณฺญาปาสาทํ สู้ปัญญา

เพียงดังปราสาท **ทิพพจกขุสงฺขาตํ** อัน- อันบัณฑิต -กล่าวแล้วว่าจักษุอันเป็นทิพยปริสุทฺธํ อันชื่อว่าอันหมดจตรอบแล้ว **อจฺจุคฺคตตฺถเนน** เพราะอรรถว่าขึ้นไปสว่างแล้วตาย ปฏิปทาย ด้วยข้อปฏิบัตินั้น (**ปุคฺคโล**) **วีย** ราวกะ **อ.บุคฺคล (อารุหนฺโต)** ขึ้นอยู่ **ปาสาทํ** สู่ปราสาท **นิสฺเสณียา** ด้วยบันได **อโสก** ชื่อว่าผู้ไม่มีความเศร้าโศก (**อตุตฺโท**) **ปหีนโสกสฺสลุตตาย** เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้มีความเศร้าโศกเพียงดังลูกศรอันละได้แล้ว **อเวกฺขติ** ย่อมพิจารณาเห็น **ปสฺสติ** คือว่า ย่อมเห็น **ปชฺ** ซึ่งหมู่มสัตว์ **สตฺตนิกายํ** คือว่า ซึ่งหมู่มสัตว์ **โสกีนี** ผู้ชื่อว่าผู้มีความเศร้าโศก (**อตุตฺโท**) **อปฺปหีนโสกสฺสลุตตาย** เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้มีความเศร้าโศกเพียงดังลูกศรอันละไม่ได้แล้ว **จวมานํ** จ ผู้เคลื่อนอยู่ด้วย **อุปฺปชฺชมานํ** จ ผู้เข้าถึงอยู่ด้วย **ทิพพจกฺขุหา** ด้วยจักษุอันเป็นทิพย” (**อิติ**) ดังนี้ **ตตฺถ (ปเทศุ)** “**นุทฺติติ (ปทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “**นุทฺติ**” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**นุทฺติ**” ความว่า น้ำใหม่ที่กำลังไหลเข้าสระโบกขรณี ทำให้น้ำเก่ากระเพื่อม ไม่ให้โอกาสแก่น้ำเก่า ย่อมดับ คือนำออกทำให้ไหลถอยไปโดยที่สุดของตน ชื่อฉันทไค, บัณฑิตพอกพูนลักษณะความไม่ประมาท ไม่ให้โอกาสแก่ความประมาท ย่อมบรรเทา คือว่า นำความประมาทนั้นออก ด้วยกำลังแห่งความไม่ประมาท ในกาลใด ฉะนั้นนั้นแหละ, ในกาลนั้น บัณฑิตนั้น ผู้บรรเทาความประมาทแล้ว ทำข้อปฏิบัติที่เหมาะสมแก่ปัญญาจุจปราสาทนั้นให้เต็ม แล้วขึ้นสู่ปัญญาจุปราสาทกล่าวคือทิพยจักษุที่ปริสุทฺธํ เพราะอรรถว่าขึ้นไปสูงยิ่งด้วยข้อปฏิบัตินั้น เหมือนบุคคลผู้ขึ้นสู่ปราสาทด้วยบันได ผู้ไม่มีความเศร้าโศก เพราะว่าความเศร้าโศกดุจลูกศรที่ละได้แล้ว ย่อมพิจารณาเห็น คือว่า ย่อมเห็นหมู่มสัตว์ คือว่าหมู่มสัตว์ผู้ชื่อว่าผู้มีความเศร้าโศก เพราะว่ามีมีความเศร้าโศกดุจลูกศรที่ยังละไม่ได้ ผู้กำลังเคลื่อนและกำลังเกิดอยู่ ด้วยทิพยจักษุ

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทศุฯ นิทธารณะใน ปทสฺส “**นุทฺติ**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโต “**ปวิสนุตํ** วิเสสณะของ นโวทกํฯ สุกทกัตตาใน นุทฺติ และ นีหฺรติ นุทฺติ กิติ นีหฺรติ กิติ อาชยาตทกัตตฺวาจก ยถา นาม อุปมาโชตกะ โปกฺขรณี สัมปาปุณียกัมมะใน ปวิสนุตํ ปุราโณทกํ การิตกัมมะใน สงฺโขเขตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ ปุราโณทกสฺสฯ สัมปทาน

ใน อทตวา โอกาส อุตตกัมมะใน อทตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นุทติ และ นีหริติ
 อตตโน สามีสัมพันธะใน มตถเกนฯ ตติยาวิเสสณะใน ปลายนุตฺตฺย วิกตีกัมมะใน
 กตฺวาฯ กิริยาวิเสสณะใน นุทติ และ นีหริติ นุทติ วิวริยะใน นีหริติฯ วิวระณะ; ปณฺหิโต
 สุทฺธกัตตนาใน นุทติ และ นีหริติ นุทติ กิติ นีหริติ กิติ อาชยาตทกัตตฺวาจาก เหวเมว
 อุปเมยยชิตกะ อุปปมาทลฺกฺขณฺญ อุตตกัมมะใน พฺรุหนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ
 ปณฺหิโต ปมาทสุส สัมปทานใน อทตวา โอกาส อุตตกัมมะใน อทตวา ยทา กาล-
 สัตตมีใน นุทติ และ นีหริติ อุปปมาทเวเคน ภาวะใน นุทติ และ นีหริติ ตํ วิเสสณะของ
 ปมาทฺญ อุตตกัมมะใน นุทติ และ นีหริติ นุทติ วิวริยะใน นีหริติฯ วิวระณะ, อถ กาล-
 สัตตมี โส วิเสสณะของ ปณฺหิโตฯ สุทฺธกัตตนาใน อเวกฺขติ และ ปสฺสติ อเวกฺขติ กิติ
 ปสฺสติ กิติ อาชยาตทกัตตฺวาจาก ปนฺนุนปมาโท วิเสสณะของ ปณฺหิโต อจฺจุคฺคตฺตฺเถน
 เหตุโน ปริสุทฺธฺย กิติ ทิพฺพจกฺขุสงฺฆาตํ กิติ วิเสสณะของ ปณฺญาปาสาทฺญ สัมปาปฺถึย-
 กัมมะใน อารุหฺ ทสฺส วิเสสณะของ ปณฺญาปาสาทสฺสฯ สัมปทานใน อนฺุจฺจวิกิฯ
 วิเสสณะของ ปฏฺธิปทฺญ การิตกัมมะใน ปฺรุหนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ ปณฺหิโต ตาย
 วิเสสณะของ ปฏฺธิปทฺญ ภาวะใน อารุหฺ นิสฺเสณฺญา ภาวะใน อารุหนฺโต ปาสาทํ
 สัมปาปฺถึยกัมมะใน อารุหนฺโตฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ อุปมาลึงคัตถะ วิยคัพฺพ
 อุปมาชิตกะเข้ากับ นิสฺเสณฺญา ปาสาทํ อารุหนฺโต ปุคฺคโล, อตตโน ภาวาทิสัมพันธะ
 ใน ปหีนโสกลลตฺตยาฯ เหตุโน อโสโกฯ วิเสสณะของ ปณฺหิโต อตตโน ภาวาทิสัมพันธะ
 ใน อุปปหีนโสกลลตฺตยาฯ เหตุโน โสกีนึฯ วิเสสณะของ ปชฺ และ สตฺตนิกาเย ปชฺ กิติ
 สตฺตนิกาเย กิติ อุตตกัมมะใน อเวกฺขติ และ ปสฺสติ จวมานฺ และ อุปปชฺชมานฺ วิเสสณะ
 ของ ปชฺ และ สตฺตนิกาเย จ สองคัพฺพ ปทวิกิปปัตถะเข้ากับ จวมานฺ และ อุปปชฺชมานฺ
 ทิพฺพจกฺขุนา ภาวะใน อเวกฺขติ และปสฺสติ อเวกฺขติ วิวริยะใน ปสฺสติฯ วิวระณะ” อิติ
 คัพฺพ สฺรุปะใน อตฺโตฯ ลึงคัตถะ ฯ

๕. ยถา กิ ? **ปพฺพตฺตฺมฺโจว ภูมฺมมฺภูเจติ** ปพฺพตฺตมฺุทฺธนิฏฺฐิโต ภูมฺมียํ จิตฺเต อฺุปริปาสาทาเท วา
 จิตฺเต ปาสาทปฺริเวเณ จิตฺเต อิกิเจเนน อเวกฺขติ; ตถา โสปี ธีโร ปณฺหิโต มหาชึณฺณาสโว
 อสมฺมุจฺฉินฺนาวฏฺฐพฺิเช พาเล จวนฺเต จ อุปปชฺชนฺเต จ อิกิเจเนน อเวกฺขติตี ฯ

“ยถา ก็ (ธีโร พาละ ชเน อเวกขตีติ ปุจฉา) ๕

“ปพฺพตมฺภูโจ (ปุคฺคโล) อิว ภูมฺมภูเจ (ชเน อเวกฺขนฺโต ธีโร พาละ ชเน อเวกฺขติ)” ติ (วิสุสฺซชฺชน) ๕

“(ยถา) ปพฺพตมฺภูริ จิโต (ปุคฺคโล) ภูมฺมยฺ จิตะ (ชเน อกฺกฺเจเน อเวกฺขติ), อุปริปาสาทะ วา จิโต (ปุคฺคโล) ปาสาทปริเวเณ จิตะ (ชเน) อกฺกฺเจเน อเวกฺขติ; ตถา โสปี ธีโร ปณฺฑิตโถ มหาชฺเณสโว อสมฺมุจฺฉินฺนาวุฏฺฐพิเช พาละ จวนฺเต จ อุปฺปชฺชุนฺเต จ (ชเน) อกฺกฺเจเน อเวกฺขตีติ (อตฺโถ ปณฺฑิตเณ เวทิตพฺโพ) ๕

(ปุจฉา) อ.อันถาม (อิตติ) ว่า “(ธีโร) อ.นักปราชญ์ (อเวกฺขติ) ย่อมพิจารณาเห็น (ชเน) ซึ่งชน ท. (พาละ) ผู้เป็นพาล ยถา ก็ ราวกะ อ.อะไร” (อิตติ) ดังนี้ ๕

(วิสุสฺซชฺชน) อ.อันแก่ อิตติ ว่า “ธีโร อ.นักปราชญ์ (อเวกฺขติ) ย่อมพิจารณาเห็น (ชเน) ซึ่งชน ท. (พาละ) ผู้เป็นพาล (ปุคฺคโล) อิว เพียงตั้ง อ.บุคคล ปพฺพตมฺภูโจ ผู้ดำรงอยู่ แล้วบนภูเขา (อเวกฺขนฺโต) พิจารณาเห็นอยู่ (ชเน) ซึ่งชน ท. ภูมฺมภูเจ ผู้ดำรงอยู่ที่ภาคพื้น” อิตติ ดังนี้ ๕

(อตฺโถ) อ.อธิบาย อิตติ ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล จิโต ผู้ดำรงอยู่แล้ว ปพฺพตมฺภูริ บนยอดแห่งภูเขา (อเวกฺขติ) ย่อมพิจารณาเห็น (ชเน) ซึ่งชน ท. จิตะ ผู้ดำรงอยู่แล้ว ภูมฺมยฺ ที่ภาคพื้น (อกฺกฺเจเน) โดยไม่ยาก, วา หรือว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคคล จิโต ผู้ดำรงอยู่แล้ว อุปริปาสาทะ ในเบื้องบนแห่งปราสาท อเวกฺขติ ย่อมพิจารณาเห็น (ชเน) ซึ่งชน ท. จิตะ ผู้ดำรงอยู่แล้ว ปาสาทปริเวเณ ในบริเวณแห่งปราสาท อกฺกฺเจเน โดยไม่ยาก (ยถา) ฉนฺได, ธีโร อ.นักปราชญ์ ปณฺฑิตโถ คือว่า อ.บัณฑิต มหาชฺเณสโว คือว่า อ.พระมหาชเณสพ โสปี แม้นั้น อเวกฺขติ ย่อมพิจารณาเห็น (ชเน) ซึ่งชน ท. อสมฺมุจฺฉินฺนาวุฏฺฐพิเช ผู้มีพิษในวิภูฏะอันยังไม่ได้ถอนขึ้นแล้ว พาละ ชื่อว่าผู้เป็นพาล จวนฺเต จ ผู้เคลือบอยู่ด้วย อุปฺปชฺชุนฺเต จ ผู้เข้าถึงอยู่ด้วย อกฺกฺเจเน โดยไม่ยาก ตถา ฉนฺนํ” อิตติ ดังนี้ (ปณฺฑิตเณ) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) ฟังทราบ ๕

ถามว่า “เหมือนอะไร”

แก้ว่า “เหมือนบุคคลผู้ดำรงอยู่บนภูเขาย่อมพิจารณาเห็นพวกชนผู้ดำรงอยู่ที่ภาคพื้น”

บัณฑิตพึงทราบอธิบายว่า “บุคคลผู้ดำรงอยู่บนยอดภูเขาย่อมพิจารณาเห็นพวกชนผู้ดำรงอยู่ที่ภาคพื้น หรือผู้ดำรงอยู่ข้างบนปราสาทย่อมพิจารณาเห็นพวกชนผู้ดำรงอยู่ที่บริเวณปราสาทได้ไม่ยาก ฉันทิด, นักปราชญ์ คือบัณฑิต ได้แก่พระมหาชีณาสพเมื่อนั้น ย่อมพิจารณาเห็นพวกชนผู้มีพีชในวิญญูที่ขังไม่ได้ถอนขึ้น ผู้ซึ่งถือว่าเป็นคนพาล ผู้เคลือบอยู่และผู้เกิดอยู่ โดยไม่ยาก ฉันทิด” ดังนี้

“ธีโร สุทรกัตตานิ อเวกขติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะเข้ากับ กิจอุปมาลึงคัตตถะ พาละ วิเสสณะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน อเวกขติ” อิติศัพท์ สรุปะในปุจฉาฯ ลึงคัตตถะ ฯ

“ธีโร สุทรกัตตานิ อเวกขติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปพพตฏฺโจะ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ อุปมาลึงคัตตถะ อิตฺศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปพพตฏฺโจะ ปุคฺคโล ภูมฺมฏฺเจะ ชเน อเวกขนฺโต, ภูมฺมฏฺเจะ วิเสสณะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน อเวกขนฺโตฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโล พาละ วิเสสณะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน อเวกขติ” อิติศัพท์ สรุปะในวิสฺสชฺชนฺฯ ลึงคัตตถะ ฯ

“จิตฺ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทรกัตตานิ อเวกขติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ ปพพตมฺุทฺธิฯ วิสยาธาระใน จิตฺ ภูมฺยิ วิสยาธาระใน จิตฺฯ วิเสสณะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน อเวกขติ อภิจฺเณ ตติยาวิเสสณะใน อเวกขติ, จิตฺ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทรกัตตานิ อเวกขติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุปริปาสาทะ วิสยาธาระใน จิตฺ วาศิัพท์ วากยวิกัปิตถะเข้ากับ ปพพตมฺุทฺธิ จิตฺ ปุคฺคโล ภูมฺยิ จิตฺ ชเน อภิจฺเณ อเวกขติ และ อุปริปาสาทะ จิตฺ ปุคฺคโล ปาสาทปริเวณ จิตฺ (ชเน) อภิจฺเณ อเวกขติ, ปาสาทปริเวณ วิสยาธาระใน จิตฺฯ วิเสสณะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน อเวกขติ อภิจฺเณฯ ตติยาวิเสสณะใน อเวกขติ, อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ โสฯ วิเสสณะของ ธีโร ปณฺุทิตฺ และ มหาชีณาสโว ธีโร กิตฺ ปณฺุทิตฺ กิตฺ มหาชีณาสโว กิตฺ สุทรกัตตานิ อเวกขติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสมฺุจฺฉินฺนวฏฺฏฺพีเช กิตฺ พาละ กิตฺ จานฺุเต กิตฺ อุปฺชฺชนฺเต กิตฺ วิเสสณะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน อเวกขติ อภิจฺเณ ตติยาวิเสสณะใน อเวกขติ อสมฺุจฺฉินฺนวฏฺฏฺพีเช สัณฺุณฺณี พาละ สัณฺุณฺญา จ สองศัพท์ ปทสมฺุจฺยัตถะเข้ากับ จานฺุเต และ อุปฺชฺชนฺเต” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ อวุตตกัมมะใน เวทิตพฺุโพฯ กิตบทกัมมวจาก ปณฺุทิตฺเตน อนภิหิตกัตตานิ เวทิตพฺุโพ ฯ

๖. คาถาปริโยสาเน พหู โสตาปัตติผลาทีนิ สจฺฉิกรีสฺสูติ ๕

คาถาปริโยสาเน พหู (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) สจฺฉิกรีสฺสูติ อิติ ๕

คาถาปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา พหู (ชนา) อ.ชน ท. มาก สจฺฉิกรีสฺสูติ กระทำให้แจ้งแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตปัตติผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๕

เวลาจบพระคาถา พวกชนเป็นจำนวนมาก ต่างพากันกระทำให้แจ้งอริยผลทั้งหลาย มีโสตปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล

คาถาปริโยสาเน กาลสัตตมมีใน สจฺฉิกรีสฺสูติ พหู วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน สจฺฉิกรีสฺสูติฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลานิฯ สัมปาปุณฺเณยักมมะใน สจฺฉิกรีสฺสูติ อิติศัพท์ สมापนะ ๕

.....

.....

มหากุสสปตฺเถรวตฺถุ ๕

มหากุสสปตฺเถรวตฺถุ (นิฎฺฉิตํ) ๕

มหากุสสปตฺเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระมหากุสสปะผู้เถระ (นิฎฺฉิตํ) จบแล้ว ๕

มหากุสสปตฺเถรวตฺถุ สุททกัตตาใน นิฎฺฉิตํฯ กิตบทกัตตฺวาจก ๕

จบเรื่องพระมหากุสสปเถระ

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และต่อทิต

มหากัสสปเถรวตฺต

เป็นบัญญัติปริสฺสมาส โดยมีวิเสสนุตฺตรบทกัมมชารยฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหากัสสป โฉ โส เถโร จาติ มหากัสสปเถโร. (มหากัสสป + เถโร) วิเสสนุตฺตรบทกัมมชารยฺสมาส

มหากัสสป โฉ อ.พระมหากัสสปด้วย โส อ.พระมหากัสสปนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหากัสสปเถโร ชื่อว่ามหากัสสปเถระ. (พระมหากัสสปผู้เถระ)

๒. มหากัสสปเถรสฺส วตฺต มหากัสสปเถรวตฺต. (มหากัสสปเถระ + วตฺต) บัญญัติปริสฺสมาส วตฺต อ.เรื่อง มหากัสสปเถรสฺส ของพระมหากัสสปผู้เถระ มหากัสสปเถรวตฺต ชื่อว่า มหากัสสปเถรวตฺต. (เรื่องพระมหากัสสปเถระ)

ปิปลิคุหา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิปลิ จ ส่า คุหา จาติ ปิปลิคุหา. (ปิปลิ + คุหา)

ปิปลิ จ อ.ชื่อว่าปิปลิด้วย ส่า อ.ชื่อว่าปิปลินั้น คุหา จ เป็นถ้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปิปลิคุหา ชื่อว่าปิปลิคุหา. (ถ้ำชื่อว่าปิปลิ)

ปจฺจมาตตํ

เป็นนิบาตบุพพะอภัยยํภาวสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตฺตสฺส ปจฺจมา ปจฺจมาตตํ. (ปจฺจมา + ภตฺต)

ปจฺจมา ในภายหลัง ภตฺตสฺส แห่งภตฺตร ปจฺจมาตตํ ชื่อว่าปจฺจมาตต. (ในภายหลังภตฺตร, หลังอาหาร)

ปิณฑปาตปฏิกฺกนโต

เป็นบัญญัติปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิณฑปาตสฺมา ปฏิกฺกนโต ปิณฑปาตปฏิกฺกนโต, เถโร. (ปิณฑปาต + ปฏิกฺกนโต)

(เถโร) อ.พระเถระ ปฏิกฺกนโต ผู้ก้าวกลับแล้ว ปิณฑปาตสฺมา จากปิณฑปาต ปิณฑปาตปฏิกฺกนโต ชื่อว่าปิณฑปาตปฏิกฺกนโต, ได้แก่พระเถระ. (ผู้กลับจากปิณฑปาต)

อุทกปจวิปพพตาทินิ

เป็นฉัฏฐิวิปทตฺลยธาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมิตฺติโรคฺยทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อุทกณฺจ ปจฺวี จ ปพฺพโต จ อุทกปจวิปพพตา. (อุทก + ปจฺวี + ปพฺพต) อิตฺติโรคฺยทวันทสฺมาส

อุทกํ จ อ.น้ำด้วย ปจฺวี จ อ.แผ่นดินด้วย ปพฺพโต จ อ.ภูเขาด้วย อุทกปจวิปพพตา ชื่อว่าอุทกปจวิปพพต. (น้ำ แผ่นดิน และภูเขา)

๒. อุทกปจวิปพพตา อาทิ เยสํ ตานิ อุทกปจวิปพพตาทินิ, จานานิ. (อุทกปจวิปพพตา + อาทิ) ฉัฏฐิวิปทตฺลยธาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

อุทกปจวิปพพตา อ.น้ำ แผ่นดิน และภูเขา ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (จานานิ) แห่งสถานที่ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ ตานิ (จานานิ) อ.สถานที่ ท. เหล่านั้น อุทกปจวิปพพตาทินิ ชื่อว่าอุทกปจวิปพพตาทิ, ได้แก่สถานที่ทั้งหลาย. (มีน้ำ แผ่นดิน และภูเขาเป็นต้น)

จตุปปาโต

เป็นสมอาหารทวันทสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

จฺติ จ อุปปาโต จ จตุปปาโต. (จฺติ + อุปปาต)

จฺติ จ อ.การเคลื่อน (ตาย) ด้วย อุปปาโต จ อ.การเกิดด้วย จตุปปาโต ชื่อว่าจตุปปาต. (การเคลื่อนและการเกิด)

พุทฺธญาณ

เป็นฉัฏฐิตีปฺริสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

พฺุทฺธสฺส ญาณํ พุทฺธญาณํ. (พฺุทฺธ + ญาณ)

ญาณํ อ.ญาณ พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า พุทฺธญาณํ ชื่อว่าพุทฺธญาณ. (พระญาณของพระพุทฺธเจ้า, พระพุทฺธญาณ)

มาตุกฺุจฺฉิ

เป็นฉัฏฐิตีปฺริสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

มาตุยา กฺุจฺฉิ มาตุกฺุจฺฉิ. (มาตุ + กฺุจฺฉิ)

กฺุจฺฉิ อ.ท้อง มาตุยา ของมารดา มาตุกฺุจฺฉิ ชื่อว่ามาตุกฺุจฺฉิ. (ท้องของมารดา)

มาตาปิตโร

เป็นอิตรียุโรปทวันท์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

จวนกสตุตา

เป็นวิเศษบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จวนกา จ เต สตุตา จาติ จวนกสตุตา. (จวนก + สตุต)

จวนกา จ อ.ผู้เคลื่อน ท. ด้วย เต อ.ผู้เคลื่อน ท. เหล่านั้น สตุตา จ เป็นสัตว์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
จวนกสตุตา ชื่อว่าจวนกสตุต. (สัตว์ผู้เคลื่อน)

อวิสัย

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น วิสัย อวิสัย. (น + วิสัย)

วิสัย อ.วิสัย น หามีได้ อวิสัย ชื่อว่าอวิสัย. (มิใช่วิสัย)

อปปมตตโก

เป็นวิเศษวิปทตลยาธิกรณพทพทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปปา มตตา อสสาติ อปปมตตโก, วิสัย. (อปป + มตต)

มตตา อ.ประมาณ อปปา อันน้อย อสส (วิสัยส) ของวิสัยนั้น (อตุ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(โส วิสัย) อ.วิสัยนั้น อปปมตตโก ชื่อว่าอปปมตตก, ได้แก่วิสัย. (มีประมาณน้อย)

สพพโส

เป็นอภัยยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สพเพน ปกาเรน สพพโส. (สพพ + โส)

ปกาเรน โดยประการ สพเพน ทั้งปวง สพพโส ชื่อว่าสพพโส. (โดยประการทั้งปวง)

ปณญาปาสาทิ

เป็นอุปมานุตตรบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณญา ปาสาทิ อิว ปณญาปาสาทิ. (ปณญา + ปาสาท)

ปณญา อ.ปัญญา ปาสาทิ อิว เพียงตั้งปราสาท ปณญาปาสาทิ ชื่อว่าปณญาปาสาท. (ปัญญา ตจปราสาท)

ปพพตฏฺโฆ

เป็นสัตตมัตตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพเต อฏฺฐจาสิตี ปพพตฏฺโฆ. (ปพพต + จา คตินิวตติมฺหิ ในการทำมการไป + อัจจย) กัตตรูป, กัตตูลาณะ, กิตันตสฺมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด อฏฺฐจาสิ ได้ดำรงอยู่แล้ว ปพพเต บนภูเขา อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ปพพตฏฺโฆ ชื่อว่าปพพตฏฺจ. (ผู้ดำรงอยู่แล้วบนภูเขา)

ภุมมฏฺโฆ

เป็นสัตตมัตตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุมเม อฏฺฐจาสิตี ภุมมฏฺโฆ. (ภุมม + จา คตินิวตติมฺหิ ในการทำมการไป + อัจจย) กัตตรูป, กัตตูลาณะ, กิตันตสฺมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด อฏฺฐจาสิ ได้ดำรงอยู่แล้ว ภุมเม ที่ภาคพื้น อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ภุมมฏฺโฆ ชื่อว่าภุมมฏฺจ. (ผู้ดำรงอยู่แล้วที่ภาคพื้น)

นโวทกั

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นวยจ ตั อุกกญฺจาติ นโวทกั. (นว + อุทก)

นวิ จ อ.อันใหม่ด้วย ตั อ.อันใหม่นั้น อุทกั จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นโวทกั ชื่อว่า นโวทก. (น้ำใหม่)

ปุราโณทก

เป็นวิเศษสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุราณณจ ต อุตกณจติ ปุราโณทก. (ปุราณ + อุตก)

ปุราณ จ อ.อันเก่าด้วย ต อ.อันแก่นั่น อุตก จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุราโณทก
ชื่อว่าปุราโณทก. (น้ำเก่า)

อปปมาทลक्षण

เป็นฉัฏฐิตปุริสสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปมาโท อปปมาโท. (น + ปมาท) นิบาตบุพพบทกัมมธรรยสมาส

ปมาโท อ.ความประมาท น ทามิได้ อปปมาโท ชื่อว่าอปปมาท. (ความไม่ประมาท)

๒. อปปมาทสส ลक्षण อปปมาทลक्षण. (อปปมาท + ลक्षण) ฉัฏฐิตปุริสสมาส

ลक्षण อ.ลักษณะ อปปมาทสส แห่งความไม่ประมาท อปปมาทลक्षण ชื่อว่าอปปมาทลक्षण.

(ลักษณะแห่งความไม่ประมาท)

อปปมาทเวโค

เป็นฉัฏฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปปมาทสส เวโค อปปมาทเวโค. (อปปมาท + เวค)

เวโค อ.กำลัง อปปมาทสส แห่งความไม่ประมาท อปปมาทเวโค ชื่อว่าอปปมาทเวค. (กำลังแห่งความ
ไม่ประมาท)

ปนุณนปมาโท

เป็นตติยาทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปนุณโน ปมาโท เยนติ ปนุณนปมาโท, ปณฺชิตโต. (ปนุณน + ปมาท)

ปมาโท อ.ความประมาท เยน (ปนฺชิตเตน) อันบัณฑิตใด ปนุณโน บรรเทาแล้ว (อตุติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส ปณฺชิตโต) อ.บัณฑิตนั้น ปนุณนปมาโท ชื่อว่าปนุณนปมาท, ได้แก่บัณฑิต. (ผู้มีความประมาท
อันบรรเทาแล้ว, ผู้บรรเทาความประมาทแล้ว)

อจจุคฺคตตโต

เป็นสัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อจจุคฺคโต อิติ อตโต อจจุคฺคตตโต. (อจจุคฺคต + อตต)

อตโต อ.อรรถ อจจุคฺคโต อิติ ว่าขึ้นไปล่วงแล้ว อจจุคฺคตตโต ชื่อว่าอจจุคฺคตตต. (อรรถว่าขึ้นไปล่วงแล้ว)

ทิพฺพจกฺขุสงฺขาโต

เป็นสัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ทิพฺพญจ ตํ จกฺขุ จาติ ทิพฺพจกฺขุ. (ทิพฺพ + จกฺขุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

ทิพฺพํ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ตํ อ.อันเป็นทิพย์นั้น จกฺขุ จ เป็นจักขุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพฺพจกฺขุ ชื่อว่าทิพฺพจกฺขุ. (จักขุอันเป็นทิพย์, ทิพย์จักขุ)

๒. ทิพฺพจกฺขุ อิติ สงฺขาโต ทิพฺพจกฺขุสงฺขาโต. (ทิพฺพจกฺขุ + สงฺขาต) สัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสฺมาส

(ปณฺฑิติน) สงฺขาโต อ.อันบัณฑิต กล่าวแล้ว ทิพฺพจกฺขุ อิติ ว่าจักขุอันเป็นทิพย์ ทิพฺพจกฺขุสงฺขาโต ชื่อว่าทิพฺพจกฺขุสงฺขาต. (กล่าวคือทิพย์จักขุ)

อปปทินโสภสฺสลตฺตา

เป็นภาวตฺตทิต มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. น ปทินอ อปปทินอ, โสภสฺสล. (น + ปทิน) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

(โสภสฺสล) อ.ความโศกเพียงตั้งลูกศร (ปุคฺคเลน) ปทินอ อันบุคคล ละได้แล้ว น ทาไมได้ อปปทินอ ชื่อว่าอปปทิน. (อันละไม่ได้แล้ว)

๒. โสภ สลล วย โสภสฺสล. (โสภ + สลล) อุปมานุตตรบทกัมมธารยสฺมาส

โสภ อ.ความเศร้าโศก สลล วย เพียงตั้งลูกศร โสภสฺสล ชื่อว่าโสภสฺสล. (ความเศร้าโศกเพียงตั้งลูกศร)

๓. อปปทิน โสภสฺสล เยนาคิ อปปทินโสภสฺสโล, ปุคฺคโล. (อปปทิน + โสภสฺสล) ตติยาทวิพทตฺตยาธิกรณพหุพีหิสมาส

โสภสฺสล อ.ความเศร้าโศกเพียงตั้งลูกศร เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคคลใด อปปทิน ละไม่ได้แล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อปปทินโสภสฺสล ชื่อว่าอปปทินโสภสฺสล, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความ

เศร้้าโคกเพียงตั้งลูกศรอันละไม่ได้แล้ว)

๔. อปฺปทินโสภัสสลลลลล ภาโว อปฺปทินโสภัสสลลลลล. (อปฺปทินโสภัสสลลลล + ตาปจจัย) ภาวตํทิต
ภาโว อ.ความที่ อปฺปทินโสภัสสลลลลล (บุคคลลลลล) แห่งบุคคล ผู้มีความเศร้้าโคกเพียงตั้งลูกศร
อันละไม่ได้แล้ว อปฺปทินโสภัสสลลลลลล ชื่อว่าอปฺปทินโสภัสสลลลลล. (ความที่บุคคลผู้มีความเศร้้าโคกตั้งลูกศรที่ยังละ
ไม่ได้)

อโสโก

เป็นนินิบาดบุพพบทพทพทพิทิสมาส มีวิเคราะห้ว่า
นตติ โสโก อลลลลลลล อโสโก, บุคคโล. (น + โสก)
โสโก อ.ความเศร้้าโคก อลลลลลลล (บุคคลลลลล) ของบุคคลนั้น นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนั้น อโสโก
ชื่อว่าอโสโก, ใต้แก่บุคคล. (ผู้ไม่มีความเศร้้าโคก)

โสกินี

เป็นอัสลลลลลลลลลลล มีวิเคราะห้ว่า
โสโก อลลลลลลล อตติติ โสกินี, ปชา. (โสก + อีปจจัย + อินีปจจัย)
โสโก อ.ความเศร้้าโคก อลลลลลลล (ปช่าย) ของหมู่สัตว์นั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ลลลล ปช่า)
อ.หมู่สัตว์นั้น โสกินี ชื่อว่าโสกินี, ใต้แก่หมู่สัตว์. (ผู้มีความเศร้้าโคก)

สตุตติกาย

เป็นฉนุฎฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า
สตุตตานํ นิกาย สตุตติกาย. (สตุต + นิกาย)
นิกาย อ.หมู่ สตุตตานํ แห่งสัตว์ ท. สตุตติกาย ชื่อว่าสตุตติกาย. (หมู่สัตว์)

ปพพตมุตตนิฏฐิต

เป็นอโปลปตปปริสสมาส โดยฉนุฎฐิต์ปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้
๑. ปพพตลลล มุตตนิฏฐิต ปพพตมุตตนิฏฐิต. (ปพพต + มุตต) ฉนุฎฐิต์ปปริสสมาส
มุตตนิฏฐิต อ.ยอด ปพพตลลล แห่งภูเขา ปพพตมุตตนิฏฐิต ชื่อว่าปพพตมุตตนิฏฐิต. (ยอดภูเขา)

๒. ปพพตมฺหุทฺธิ จิตฺ ปพพตมฺหุทฺธิญฺจิตฺ, ปุคฺคโล. (ปพพตมฺหุทฺ + จิต) อิลปตฺปปริสฺสมาส
(ปุคฺคโล) อ.ปุคฺคล จิตฺ ผู้ยื่นแล้ว ปพพตมฺหุทฺธิ บนยอตแห่งภูเขฯ ปพพตมฺหุทฺธิญฺจิตฺ ชื่อว่า
ปพพตมฺหุทฺธิญฺจิตฺ, ไต่แก่ปุคฺคล. (ผู้ยื่นบนยอตภูเขฯ)

อุปริปาสาทำ

เป็นนิบาตบุพพะอภัยยี่ภาวสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาสาทสฺส อุปริ อุปริปาสาทำ. (อุปริ + ปาสาทำ)

อุปริ ในเบื้องบน ปาสาทสฺส แห่งปราสาท อุปริปาสาทำ ชื่อว่าอุปริปาสาทำ. (ในเบื้องบนปราสาท)

ปาสาทปริเวณิ

เป็นฉฺฉิตฺปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาสาทสฺส ปริเวณิ ปาสาทปริเวณิ. (ปาสาท + ปริเวณิ)

ปริเวณิ อ.บริเวณิ ปาสาทสฺส แห่งปราสาท ปาสาทปริเวณิ ชื่อว่าปาสาทปริเวณิ. (บริเวณิปราสาท)

อกิจฺโฆ

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น กิจฺโฆ อกิจฺโฆ. (น + กิจฺจ)

กิจฺโฆ ยาก น ทาหิไตฺ อกิจฺโฆ ชื่อว่าอกิจฺจ. (ไม่ยาก)

อสมฺมุจฺฉินฺนวฏฺฏทฺธิโซ

เป็นทวีปทมิณาธิกรณพหุพทิตฺสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส และ วิเสสนฺบุพพทกัมม-
ธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น สฺมุจฺฉินฺนํ อสมฺมุจฺฉินฺนํ, วฏฺฏํ. (น + สฺมุจฺฉินฺน) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

(วฏฺฏํ) อ.วฏฺฏะ สฺมุจฺฉินฺนํ อ.อันถูกถอนขึ้นได้แล้ว น ทาหิไตฺ อสมฺมุจฺฉินฺนํ ชื่อว่าอสมฺมุจฺฉินฺน,
ได้แก่วฏฺฏะ. (อันยังไม่ถูกถอนขึ้น)

๒. อสมฺมุจฺฉินฺนญจ ตํ วฏฺฏญจาทิ อสมฺมุจฺฉินฺนวฏฺฏํ. (อสมฺมุจฺฉินฺน + วฏฺฏ) วิเสสนฺบุพพทกัมมธารย-
สฺมาส

อสมุจจินน์ จ อ.อันไม่ถูกถอนขึ้นแล้วด้วย ต อ.อันไม่ถูกถอนขึ้นแล้วนั้น วรรณิ จ เป็นวิญญูด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสมุจจินน์วรรณิ ชื่อว่าอสมุจจินน์วรรณิ. (วิญญูอันยังไม่ถูกถอนขึ้นแล้ว)

๓. อสมุจจินน์วรรณิ พิช อสสาติ อสมุจจินน์วรรณิพิช, ชโน. (อสมุจจินน์วรรณิ + พิช) ทวิปท-ภินนาธิกรณพหุพพิทิสมาส

พิช อ.พิช อสมุจจินน์วรรณิ ในวิญญูอันไม่ถูกถอนขึ้นแล้ว อสส (ชโน) ของชโนนั้น (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ชโน) อ.ชโนนั้น อสมุจจินน์วรรณิพิช ชื่อว่าอสมุจจินน์วรรณิพิช, ได้แก่ชโน. (ผู้มีพิชในวิญญูอันไม่ถูกถอนขึ้นแล้ว)

คาถาปริโยสาน

เป็นจัญฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริโยสยติ เขตตาติ ปริโยสาน, กาโล. (ปริ+อว+ โล โอลิตะ ในการจบลง, สำเร็จลง + ยุปัจจัย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(คาถา) อ.พระคาถา ปริโยสยติ ย่อมสิ้นสุดลงรอบ เขตตา (กาเล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโล กาโล) อ.กาลนี้ ปริโยสาน ชื่อว่าปริโยสาน, ได้แก่กาล. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ, เวลาจบ)

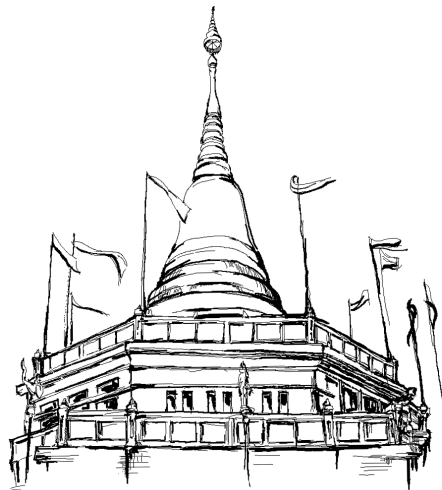
๒. คาถาย ปริโยสาน คาถาปริโยสาน, กาโล. (คาถา + ปริโยสาน) จัญฐิต์ปุริสสมาส ปริโยสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสาน ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา, เวลาจบพระคาถา)

โสตาปัตติผลาทินิ

เป็นจัญฐิต์ทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ, ได้แก่อริยผลทั้งหลาย. (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น)

๖. เทวสหายภิกษุขุวัตถุ [๒๐]

เทวสหายภิกษุขุวัตถุ (มยา วุจเจเต) ๕

เทวสหายภิกษุขุวัตถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้เป็นสหายกัน ๒ รูป (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทโธมโหสะ) (วุจเจเต) จะกล่าว ๕

เทวสหายภิกษุขุวัตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเตฯ อาชยาตบทกัมมมาจาก
มยา อนภิตกัตตานิ วุจเจเต ๕

๖. เรื่องภิกษุสองสหาย

๑. “อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต เทว สหายเก
ภิกฺขุ อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต เทว สหายเก ภิกฺขุ อารพฺภ “อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุติ อิมํ
ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตฺวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. สหายเก ผู้เป็นสหายกัน เทว สองรูป กเถสิ
ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุติ” ว่า
“อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุ” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภภิกษุสองสหาย ตรัสพระธรรม-
เทศนาคือว่า “อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตานิ กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุ” สรุปะใน
อิตฺติฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสณะของ ฌมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เขตฺวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺกัณฺตรกิริยาของ สตุถา เทว ก็ดี สหายเก
ก็ดี วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....

๒. เต กิร สตถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตุวา อรณฺณกวิหารํ ปวิสีสุ ฯ

เต (ภิกขุ) กิร สตถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตุวา อรณฺณกวิหารํ ปวิสีสุ ฯ

กิร ได้ยินว่า **เต (ภิกขุ)** อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น **คเหตุวา** เรียนเอาแล้ว **กมฺมฏฺฐานํ** ซึ่งกรรมฐาน **สนฺติเก** ในสำนัก **สตถุ** ของพระศาสดา **ปวิสีสุ** เข้าไปแล้ว **อรณฺณก-
วิหารํ** สู่วิหารอันตั้งอยู่ในป่า ฯ

ได้ยินว่า พวกภิกษุเหล่านั้น เรียนกรรมฐานในสำนักของพระศาสดา แล้วพากันเข้าไป
สู่วิหารที่ตั้งอยู่ในป่า

กิร อนุสฺสนนฺตถะ เต วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุททกัตตาใน ปวิสีสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
สตถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาธาระใน คเหตุวา กมฺมฏฺฐานํ อวุตตกัมมะใน
คเหตุวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสีสุ อรณฺณกวิหารํ สัมปาปุณฺณกัมมะใน ปวิสีสุ ฯ

.....
.....
.....

๓. เตสุ เอโก สกาลสุเสว ทารุณี อหริตฺวา องฺคารกปลลํ สขฺเชตฺวา วิสิพฺเพตฺวา
ทหฺรสามเณเรหิ สทฺธิ สลฺลปนฺโต ปจฺมยามํ นิสิตฺติ ฯ

เตสุ (ภิกขุสุ) เอโก (ภิกขุ) สกาลสุสฺส เอว (สมยสุส) ทารุณี อหริตฺวา องฺคารกปลลํ
สขฺเชตฺวา วิสิพฺเพตฺวา ทหฺรสามเณเรหิ สทฺธิ สลฺลปนฺโต ปจฺมยามํ นิสิตฺติ ฯ

เตสุ (ภิกขุสุ) เอโก (ภิกขุ) อ.- ในภิกษุ ท. เหล่านั้นหนา -ภิกษุรูปหนึ่ง **อหริตฺวา**
นำมาแล้ว **ทารุณี** ซึ่งพิน ท. **สกาลสุสฺส เอว (สมยสุส)** โดยสมัย อันเป็นไปกับด้วยกาล
นั้นเทียว **สขฺเชตฺวา** ตระเตรียมแล้ว **องฺคารกปลลํ** ซึ่งกระเบื้องเป็นเครื่องรองรับ
ซึ่งถ่านเพลิง **วิสิพฺเพตฺวา** ผิงแล้ว **สลฺลปนฺโต นิสิตฺติ** ย่อมนั่งสนทนาอยู่ **สทฺธิ** กับ
ทหฺรสามเณเรหิ ด้วยภิกษุหนุ่มและสามเณร ท. **ปจฺมยามํ** ตลอดยามที่หนึ่ง ฯ

บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุรูปหนึ่งนำพินทั้งหลายมาโดยกาลเวลานั้นแหละ ตระเตรียม
กระเบื้องถ่านเพลิง ผิงแล้ว นั่งสนทนาอยู่กับพวกภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย
ตลอดปฐมยาม

เตสุ วิเสสณะของ ภิกขุสุๆ นิทธารณะใน เอโก ภิกขุ เอโก วิเสสณะของ ภิกขุๆ นิทธารณียะและสุทธกัตตาใน นิสิตติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพพ อวธารณะ เข้ากับ สกาลสุสุๆ วิเสสณะของ สมยสุสุๆ จัญฐิตติยาวิเสสณะใน อหริตฺวา ทารุณี อวุตตกัมมะใน อหริตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สชฺเชตฺวา องฺการกปลล อวุตตกัมมะ ใน สชฺเชตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิสิพฺเพตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สลฺลปนฺโต ทหฺรสามเณเรหิ สหิตถตติยาเข้ากับ สหฺริๆ กิริยาสมวายะใน สลฺลปนฺโตๆ อัมภันตร- กิริยาของ ภิกขุ ปรมยามํ อัจจันตสังโยคะใน นิสิตติ ฯ

๔. เอโก อปฺปมตฺโต สมณธมฺมํ กโรนฺโต อิตฺร โอวทติ “อาวุโส มา เอวํ กิริ, ปมตฺตสุส หิ จตฺตารอ อปายา สยนฆรสทิสสา, พุทฺธา นาม สาเถยเยน อาราเชตฺถุ น สกฺกาติ ฯ

เอโก (ภิกขุ) อปฺปมตฺโต สมณธมฺมํ กโรนฺโต อิตฺร (ภิกขุ) โอวทติ “อาวุโส (ตุ) มา เอวํ กิริ, ปมตฺตสุส (บุคคลสุส) หิ จตฺตารอ อปายา สยนฆรสทิสสา (โหนดิ), พุทฺธา นาม สาเถยเยน (บุคคลเลน) อาราเชตฺถุ น สกฺกาติ ฯ

เอโก (ภิกขุ) อ.ภิกษุรูปหนึ่ง อปฺปมตฺโต ผู้ไม่ประมาทแล้ว กโรนฺโต กระทำอยู่ สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม โอวทติ ย่อมกล่าวสอน อิตฺร (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุนอกนี้ อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนผู้มีอายุ (ตุ) อ.ท่าน มา กิริ อย่างกระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้, หิ เพราะว่า อปายา อ.อบาย ท. จตฺตารอ สี่ สยนฆรสทิสสา เป็นเช่นกับด้วยเรือนเป็นที่นอน (บุคคลสุส) ของบุคคล ปมตฺตสุส ผู้ประมาทแล้ว (โหนดิ) ย่อมเป็น, พุทฺธา นาม ชื่อ อ.พระพุทฺธเจ้า ท. (บุคคลเลน) อันบุคคล สาเถยเยน ผู้ไอ้อวด น สกฺกา ไม่อาจ อาราเชตฺถุ เพื่ออันให้ทรงโปรดปรานได้” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุรูปหนึ่งไม่ประมาทแล้ว กระทำสมณธรรมอยู่ ย่อมโอวาทภิกษุนอกนี้ว่า “ผู้มีอายุ ท่านอย่าทำอย่างนี้, เพราะว่า อบายทั้ง ๔ เป็นเช่นกับด้วยเรือนนอนของบุคคล ผู้ประมาทแล้ว, ธรรมดาว่าพระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย อันบุคคลผู้ไอ้อวดไม่สามารถเพื่อที่จะให้ทรงโปรดปรานได้”

เอโก วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตาใน โอวทติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปฺปมตฺโต

วิเสสณะของ ภิกขุ สมณธมมัม อวุตตกัมมะใน กโรนุโตๆ อัพกันตรกิริยาของ ภิกขุ
 อิตโร วิเสสณะของ ภิกขุๆ อวุตตกัมมะใน โอวาทติ “อาวุโส อาลปนะ ตวั สุทธกัตตา
 ใน กริๆ อาชยาตบทกัตตวาจก มาศัพท ปฏิสเสระใน กริ เอวั กิริยาวิเสสณะใน กริ,
 หิศัพท เหตุชิตตะกะ จตตารุ วิเสสณะของ อปายาๆ สุทธกัตตาใน โหนติๆ อาชยาตบท
 กัตตวาจก ปมตตสสุ วิเสสณะของ ปุคฺคลสสุๆ สามีสัมพันธะใน สยนธรร- สยนธรรสทิสา
 วิกตีกัตตาใน โหนติ, นามศัพท สัญญาชิตตะกะเข้ากับ พุทฺธาๆ วุตตกัมมะใน สกฺกาๆ
 กิริยาบทกัมมวาจก สาถยเยน วิเสสณะของ ปุคฺคเลนๆ อนภิตกัตตาใน สกฺกา
 อาราเรตุ ตุมัตถสัมปทานใน สกฺกา นศัพท ปฏิสเสระใน สกฺกา” อิตติศัพท อากาเรใน
 โอวาทติ ๕

.....
 .....

๕. โส ตสฺโสวาทำ น สฺณาทิ ๕

โส (ภิกขุ) ตสฺส (ภิกขุสฺส) โอวาทำ น สฺณาทิ ๕

โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น น สฺณาทิ ย่อมไม่ฟัง โอวาทำ ซึ่งโอวาท ตสฺส (ภิกขุสฺส)
 ของภิกษุ นั้น ๕

ภิกษุ นั้นไม่ฟังโอวาทของภิกษุ นั้น

โส วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตาใน สฺณาทิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ตสฺส วิเสสณะ
 ของ ภิกขุสฺสๆ สามีสัมพันธะใน โอวาทำๆ อวุตตกัมมะใน สฺณาทิ นศัพท ปฏิสเสระใน
 สฺณาทิ ๕

.....
 .....

๖. อิตโร “นาย วจนกฺขโมติ ตํ อปตฺเตตฺวา อปฺปมตฺโต สมณธมมัม อกาสิ ๕

อิตโร (ภิกขุ) “น อยํ (ภิกขุ) วจนกฺขโม (โหติ)” อิติ (จินฺเตตฺวา) ตํ (ภิกขุ) อปตฺเตตฺวา
 อปฺปมตฺโต สมณธมมัม อกาสิ ๕

อิตโร (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นอกนี้ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นี้
 วจนกฺขโม เป็นผู้อดทนต่อคำพูด (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ อปตฺเตตฺวา

ไม่ปรารภมาแล้ว **ต๋ (ภิกษุ)** ซึ่งภิกษุนั้น **อปฺปมตฺโต** ผู้ไม่ประมาทแล้ว **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **สมณธมฺม** ซึ่งสมณธรรม ฯ

ภิกษุคนนี้คิดว่า “ภิกษุนี้ไม่เป็นผู้อดทนต่อคำว่ากล่าว” ดังนี้ไม่ปรารภภิกษุนั้น ไม่ประมาทแล้ว ได้กระทำสมณธรรม

อิติโร วิเสสนะของ ภิกษุๆ สุทรกัตตาใน อกาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อโย วิเสสนะของ ภิกษุๆ สุทรกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศฺพทํ ปฏฺฐิเสสนํตถะวจนกฺขโม วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศฺพทํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อปฺตฺเถตฺวา ตํ วิเสสนะของ ภิกษุๆ อวุตตกัมมะใน อปฺตฺเถตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อปฺปมตฺโตๆ วิเสสนะของ ภิกษุ สมณธมฺม อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

๗. อลสตุเถโรปิ ปจฺมยาเม วิสิพฺเพตฺวา อิตฺรสุส จงฺกมิตฺวา คพฺภํ ปวิฏฺฐกาเล ปวิสิตฺวา “มหากุสิต นิปชฺชิตฺวา สยหนตฺถาย อรณฺณํ ปวิฏฺฐโจะสิ; ก็ พุทฺธานํ สนฺติเก กมฺมฏฺฐาณํ คเหตฺวา อุกฺกจาเย รตฺตินฺทิวํ สมณธมฺมํ กาทํ น วฏฺฐตฺตีติ วตฺวา อตฺตโน วสนฺนฏฺฐาณํ ปวิสิตฺวา นิปชฺชิตฺวา สุปฺติ ฯ

อลสตุเถโรปิ ปจฺมยาเม วิสิพฺเพตฺวา อิตฺรสุส (ภิกษุสุส) จงฺกมิตฺวา คพฺภํ ปวิฏฺฐกาเล ปวิสิตฺวา “(ตฺวํ) มหากุสิต นิปชฺชิตฺวา สยหนตฺถาย อรณฺณํ ปวิฏฺฐโจะ อสิ; (ตยา) ก็ พุทฺธานํ สนฺติเก กมฺมฏฺฐาณํ คเหตฺวา อุกฺกจาเย รตฺตินฺทิวํ สมณธมฺมํ กาทํ น วฏฺฐตฺตีติ วตฺวา อตฺตโน วสนฺนฏฺฐาณํ ปวิสิตฺวา นิปชฺชิตฺวา สุปฺติ ฯ

อลสตุเถโรปิ แม้ อ.พระเถระผู้เกียจคร้าน วิสิพฺเพตฺวา ผิงแล้ว ปจฺมยาเม ในยามที่หนึ่ง ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว อิตฺรสุส (ภิกษุสุส) จงฺกมิตฺวา คพฺภํ ปวิฏฺฐกาเล ในกาลเป็นที่จงกรม แล้วจึงเข้าไปแล้ว สู้ห้อง แห่งภิกษุคนนี้ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติว่า “มหากุสิต ดูก่อนท่านผู้เกียจคร้านใหญ่ (ตฺวํ) อ.ท่าน ปวิฏฺฐโจะ เป็นผู้เข้าไปแล้ว อรณฺณํ สู่ป่า นิปชฺชิตฺวา สยหนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การนอนหลับแล้ว อสิ ย่อมเป็น, (ตยา) ก็ พุทฺธานํ สนฺติเก กมฺมฏฺฐาณํ คเหตฺวา อุกฺกจาเย รตฺตินฺทิวํ สมณ-

ธมฺมํ กาคฺตุ อ.อัน- อันท่าน เรียบเอาแล้ว ซึ่งกรรมฐาน ในสำนัก ของพระพุทธเจ้า ท. ลูกขึ้นแล้ว -ทำ ซึ่งสมณธรรม ตลอดคืนและวัน น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร ก็ หรือ” อิติ ดังนี้ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว วสนฺนฺจฺจํ สู้ที่เป็นที่อยู่ อตฺตโน ของตน นิปชฺชิตฺวานอนแล้ว สุปฺติ ย่อมนอนหลับ ๕

แม้พระเถระผู้เกียจคร้านฝังไฟในปฐมยาม เข้าไปในกาลเป็นที่จงกรมแล้วเข้าไปสู่ห้องของภิกษุอื่นนอกนี้ กล่าววว่า “ท่านผู้เกียจคร้านใหญ่ ท่านเป็นผู้เข้าไปสู่ป่าเพื่อประโยชน์แก่การนอนหลับ, การที่ท่านเรียนกรรมฐานในสำนักของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ลูกขึ้นแล้วทำสมณธรรมตลอดคืนและวัน ย่อมไม่ควรหรือ” ดังนี้ แล้วเข้าไปสู่ห้องของตัวเอง ย่อมนอนหลับ

อปิตฺถํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อลสฺตฺเถโรฯ สุทฺธกตฺตาใน สุปฺติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ปจฺมยาเม กาลสฺตฺตมิใน วิสิทฺเพตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา อิตฺรสุส วิเสสนะของ ภิกฺขุสุสฯ สามีสัมพันธะใน ปวิฏฺจกาเล จงฺกมิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิฏฺจคพฺภํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน ปวิฏฺจกาเลฯ กาลสฺตฺตมิใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “มหากุสิต อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกตฺตาใน อสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก นิปชฺชิตฺวานปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิฏฺจโ สยนตฺถาย สัมปทานใน ปวิฏฺจโ อรณฺณํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน ปวิฏฺจโฯ วิกิตฺกตฺตาใน อสิ, กาคฺตุ ตฺมตฺถกตฺตาใน วฏฺฏติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ตยา อนภิทกตฺตาใน กาคฺตุ กิตฺถํ ปจฺจณตฺถะ พุทฺธานํ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน คเหตุวฯ กมฺมฏฺจจํ อวตฺตกัมมะใน คเหตุวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺกฺจาย ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาคฺตุ รตฺตินฺทิวํ อัจฺจนตฺสังโยคะใน กาคฺตุ สมณธมฺมํ อวตฺตกัมมะใน กาคฺตุ นศฺถํ ปฏฺิเสระใน วฏฺฏติ” อิติศฺพฺทํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน วสนฺนฺจฺจํฯ สัมปาปฺถึยกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปชฺชิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุปฺติ ๕

.....
 .....

๘. อิตโรปี มชฺฌิมยาเม วิสฺสมิตฺวา ปจฺจิมยาเม ปจฺจุกฺกฺจาย สมณธมฺมํ กโรติ ๕

อิตโรปี (ภิกฺขุ) มชฺฌิมยาเม วิสฺสมิตฺวา ปจฺจิมยาเม ปจฺจุกฺกฺจาย สมณธมฺมํ กโรติ ๕

อิตโรปี (ภิกษุ) อ.ภิกษุแม่นอกนี้ วิสฺสमितฺวา พักแล้ว มชฺฌิมยาม ในยามอันมีในท่ามกลาง ปจฺจุฏฺฐาย ลุกขึ้นเฉพาะแล้ว ปจฺฉิมยาม ในยามอันมีในภายหลัง กโรติ ย่อมกระทำ สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม ฯ

ภิกษุแม่นอกนี้ พักผ่อนในมัชฌิมยาม ลุกขึ้นในปัจฉิมยาม ย่อมทำสมณธรรม

อปีศัพท์ อเปกชัตตะเข้ากับ อิตโร ๆ วิเสสนะของ ภิกษุ ๆ สุททกัตตาใน กโรติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มชฺฌิมยาม กาลสัตตมึใน วิสฺสमितฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปจฺจุฏฺฐาย ปจฺฉิมยาม กาลสัตตมึใน ปจฺจุฏฺฐาย ๆ ปุพพกาลกิริยาใน กโรติ สมณธมฺมํ อุตตกัมมะใน กโรติ ฯ

.....
.....
.....

๙. โส เอวํ อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต นจิริสฺเสว สห ปฏฺฐสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ ฯ

โส (ภิกษุ) เอวํ อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต นจิริสฺเสว สห ปฏฺฐสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ ฯ

โส (ภิกษุ) อ.ภิกษุนั้น อปฺปมตฺโต ไม่ประมาทแล้ว เอวํ อย่างนี้ วิหรนฺโต อยู่อยู่ ปาปุณฺนิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏฺฐสมฺภิทาหิ ด้วยปฏฺฐสมฺภิทา ท. นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเกี่ยว ฯ

ภิกษุนั้น ไม่ประมาทแล้วอย่างนี้ ขณะที่อยู่ ก็บรรลุพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏฺฐสมฺภิทา ทั้งหลาย โดยกาลไม่นานเลย

โส วิเสสนะของ ภิกษุ ๆ สุททกัตตาใน ปาปุณฺนิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน อปฺปมตฺโต ๆ วิเสสนะของ ภิกษุ วิหรนฺโต อัปฺพันฺตรกิริยาของ ภิกษุ เอวตฺตํ อวธารณะเข้ากับ นจิริสฺส ๆ ฌณฺฐิตฺติยาวิเสสนะใน ปาปุณฺนิ สหตฺตํ ทัพพสมวายะใน อรหตฺตํ ปฏฺฐสมฺภิทาหิ สหตฺตติยาเข้ากับ สห อรหตฺตํ สัมปาปุณฺนีกัมมะใน ปาปุณฺนิ ฯ

.....
.....
.....

๑๐. อิตโร ปมาเทเนว วิดีนาเมสิ ฯ

อิตโร (ภิกขุ กาล) ปมาเทน เอว วิดีนาเมสิ ฯ

อิตโร (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นอกนี้ (กาล) ยังกาล วิดีนาเมสิ ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว ปมาเทน เอว ด้วยความประมาทนั้นเทียว ฯ

ภิกษุ นอกนี้ ทำให้กาลเวลาผ่านไปด้วยความประมาทนั้นแหละ

อิตโร วิเสสนะของ ภิกขุๆ เหตุกัตตาใน วินาเมสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก กาล การติดกัมมะใน วิดีนาเมสิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปมาเทนๆ ภาระใน วิดีนาเมสิ ฯ

.....
.....

๑๑. เต วุตถาสฺสา สตุถุ สนฺติกั คฺนฺตฺวา สตุถารั วฺนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทิสฺสุ ฯ

เต (ภิกขุ) วุตถาสฺสา สตุถุ สนฺติกั คฺนฺตฺวา สตุถารั วฺนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสฺสีทิสฺสุ ฯ

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตถาสฺสา ผู้มีกาลฝนอันอยู่จำแล้ว คฺนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกั สูสำนัก สตุถุ ของพระศาสดา วฺนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารั ซึ่งพระศาสดา นิสฺสีทิสฺสุ นั่งแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้น พอออกพรรษาแล้ว ก็ไปยังสำนักพระศาสดา ถวายบังคมพระศาสดา แล้วนั่ง ณ ที่สมควร

เต วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุทรกัตตาใน นิสฺสีทิสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก วุตถาสฺสาๆ วิเสสนะของ ภิกขุ สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัๆ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน คฺนฺตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วฺนฺทิตฺวา สตุถารั อวุตตกัมมะใน วฺนฺทิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสีทิสฺสุ เอกมฺนฺตํ วิสยาระใน นิสฺสีทิสฺสุ ฯ

.....
.....

๑๒. สตุถา เตหิ สทฺธี ปฏฺิสนฺถารั กตฺวา “กจฺจึ ภิกขเว อปฺปมตฺตา สมณธมฺมํ กริตฺถ,

กจจิ โว ปพพชิตกัจจ มตถกัม ปตตุนฺติ ปุจฺฉิ ฯ

สตถา เตหิ (ภิกขุหิ) สหฺริ ปฏฺิสนฺถารํ กตฺวา “(ตุมฺเห) กจจิ ภิกฺขเว อปฺปมตฺตา สมณธมฺมํ กริตฺถ, กจจิ โว ปพพชิตกัจจ มตถกัม ปตตุนฺติ ปุจฺฉิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ปฏฺิสนฺถารํ ซึ่งการปฏิสันถาร สหฺริ กับ เตหิ (ภิกขุหิ) ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อน ภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. อปฺปมตฺตา ไม่ประมาทแล้ว กริตฺถ กระทำแล้ว สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม กจจิ แลหรือ, ปพพชิตกัจจ อ.กิจแห่งบรรพชิต โว ของเธอ ท. ปตฺตํ ถึงแล้ว มตถกัม ซึ่งที่สุด กจจิ แลหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงทำการปฏิสันถารกับพวกภิกษุเหล่านั้น แล้วตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ประมาทพากันทำสมณธรรมแลหรือ, กิจแห่งบรรพชิตของพวกเธอ ถึงที่สุดบ้างหรือไม่”

สตถา สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เตหิ วิเสสนฺขอว ภิกขุหิ ฯ สหฺตถตฺติยาเข้ากัป สหฺริ ฯ กิริยาสมวายะใน กตฺวา ปฏฺิสนฺถารํ อวฺตตกัมมะใน กตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน กริตฺถ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กจจิ ปุจฺฉนัตตะ อปฺปมตฺตา วิเสสนฺขอว ตุมฺเห สมณธมฺมํ อวฺตตกัมมะใน กริตฺถ, ปพพชิตกัจจ สุทฺธกัตฺตาใน ปตฺตํ ฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก กจจิ ปุจฺฉนัตตะ โว สามีสัมพันธะใน ปพพชิตกัจจ มตถกัม สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตฺตํ” อิติศัพท์ อากาโร ใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๓. ปมตฺโต ภิกฺขุ อาห “กุโตะ ภนฺเต เอตฺสฺส อปฺปมาโท, คตกาลโต ปฏฺุจาย นิปชฺชิตฺวา นินฺทหายนฺโต วิดีนาเมสฺสีติ ฯ

ปมตฺโต ภิกฺขุ อาห “กุโตะ (จानฺโต) ภนฺเต เอตฺสฺส (ภิกขุสฺส) อปฺปมาโท (ภวิสฺสติ), (โส ภิกฺขุ) คตกาลโต ปฏฺุจาย นิปชฺชิตฺวา นินฺทหายนฺโต (กาลํ) วิดีนาเมสฺสีติ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ปมตฺโต ผู้ประมาทแล้ว อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ อปฺปมาโท อ.ความไม่ประมาท เอตฺสฺส (ภิกขุสฺส) แห่งภิกษุนั้น

(ภวิสฺสติ) จักมี กุโธ (จฺานโต) แต่ที่ไหน, (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ นั้น นิปชฺชิตฺวา นิทฺทายนฺโต ประพตฺตินอนหลับอยู่แล้ว (กาล) ยังกาล วิตฺตินาเมสิ ให้น้อมไปล่วง วิเศษแล้ว ปฏฺจาย จํเดิม คตฺกาลโต แต่กาลเป็นที่ไปแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

ภิกษุผู้ประมาทกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความไม่ประมาทของภิกษุนั้นจักมี แต่ที่ไหน, ภิกษุนั้นประพตฺตินอนหลับแล้ว ทำให้เวลาผ่านไป ตั้งแต่เวลาที่ไป”

ปมฺตฺโต วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ สฺุทฺทกัตฺตาใน อาหๆ อาชยฺาตบทกัตฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ อปฺปมาโท สฺุทฺทกัตฺตาใน ภวิสฺสติๆ อาชยฺาตบทกัตฺตฺวาจก กุโธ วิเสสนะ ของ จฺานโตๆ อปาทานใน ภวิสฺสติ เอตฺส วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อปฺปมาโท, โส วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ เหตุกัตฺตาใน วิตฺตินาเมสิๆ อาชยฺาตบทเหตุ- กัตฺตฺวาจก คตฺกาลโต อปาทานใน ปฏฺจายๆ กิริยาวิเสสนะใน นิปชฺชิตฺวาๆ สฺมา- นกาลกิริยาใน นิทฺทายนฺโตๆ อัมภันตฺรกิริยาของ ภิกฺขุ กาล การิตกัมมะใน วิตฺตินาเมสิ” อิตฺติศัพฺท์ อากาเรใน อาห ๕

๑๔. “ตฺวํ ปน ภิกฺขุติ ๕

(สตุถา) “ตฺวํ ปน ภิกฺขุติ (ปฺจฺฉิ) ๕

(สตุถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ปน ก็ ตฺวํ อ.เธอละ” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุ ก็เธอละ”

สตุถา สฺุทฺทกัตฺตาใน ปฺจฺฉิๆ อาชยฺาตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกฺขุ อาลปนะ ปนศัพฺท์ วากยา- รัมภโฆตกะ ตฺวํ ลิงคัตฺตะ” อิตฺติศัพฺท์ อากาเรใน ปฺจฺฉิ ๕

๑๕. “อหํ ภนฺเต สฺกาลสฺเสว ทารุณี อาหริตฺวา องฺคารกปฺลลํ สชฺเชตฺวา ปจฺมยํ วิสิพฺพนฺโต นิสีทิตฺวา อนิทฺทายนฺโต วิตฺตินาเมสินฺติ ๕

(โส ภิกษุ) “อหิ ภนุเต สกาลสุเสว (สมยสุส) ทารุณี อหริตวา อังคารกปลลั สชเชตวา
ปรมยาม วิสิพพนโต นิสิติตวา อนิทุทายนโต (กาล) วิตินาเมสินติ (อาห) ๗

(โส ภิกษุ) อ.ภิกษุ นั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อหิ อ.ข้าพระองค์ อหริตวา นำมาแล้ว ทารุณี ซึ่งพิน ท. สกาลสุส เอว (สมยสุส)
โดยสมัย อันเป็นไปกับด้วยกาลนั้นเทียว สชเชตวา ตระเตรียมแล้ว อังคารกปลลั
ซึ่งกระเบื้องเป็นเครื่องรองรับซึ่งถ่านเพลิง วิสิพพนโต นิสิติตวา นั่งผิงอยู่แล้ว
ปรมยาม ตลอดยามที่หนึ่ง อนิทุทายนโต ไม่ประพฤติหลับอยู่ (กาล) ยังกาล
วิตินาเมสี ให้น้อมไปล่วงไปวิเศษแล้ว” อิติ ดังนี้ ๗

ภิกษุ นั้นกล่าวว่่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นำพินทั้งหลายมาโดยสมัยเป็นไป
กับด้วยกาลนั้นแหละ ตระเตรียมกระเบื้องสำหรับรองรับถ่านเพลิง นั่งผิงตลอดปฐมยาม
ไม่ประพฤติหลับ ทำให้เวลาผ่านไป

โส วิเสสนะของ ภิกษุๆ สุกทกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตวาจก “ภนุเต อาลปนนะ
อหิ เหตุกัตตาใน วิตินาเมสีๆ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก เอวคัพพิ อวธารณะเข้ากับ
สกาลสุสๆ วิเสสนะของ สมยสุสๆ ฉัญฐิตติยาวิเสสนะใน อหริตวา ทารุณี อวุตตกัมมะ
ใน อหริตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สชเชตวา อังคารกปลลั อวุตตกัมมะใน สชเชตวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน วิสิพพนโต ปรมยาม อัจจันตสังโยคะใน วิสิพพนโตๆ อัพภันตร-
กิริยาของ อหิ นิสิติตวาๆ สมานกาลกิริยาใน อนิทุทายนโตๆ อัพภันตรกิริยาของ อหิ
กาล การิตกัมมะใน วิตินาเมสี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

.....
.....
.....

๑๖. อถ นั สตุถา “ตุวั ปมตุโต กาล วิตินาเมตวา ‘อปฺปมตุโตมฺหีติ วทสิ, อปฺปมตุตฺติ
ปน ปมตุตฺติ กโรสิ: ตวั มม ปุตุตฺตสฺส สนฺติเก ชวจฺฉินฺโน ทุพฺพลสฺโส วิย, เอส ปน
ตว สนฺติเก สีมฺชวสฺโส วิยาติ วตฺวา อิมิ คาถมาห

“อปฺปมตุโต ปมตุเตสุ   สตุเตสุ พหุชาคโร
อพลสฺสว สีมฺชวสฺโส   หิตฺวา ยาติ สฺเมธฺโสติ ๗

อถ นั (ภิกขุ) สตุถา “ตุวั ปมตุโต กาลั วิตินาเมตวา ‘(อห) อปปรมาตุโต อมฺหิ’ อิติ วทสิ,
(ตุวั) อปปรมาตุต (ปุคฺคัล) ปน ปมตุต กโรสิ: ตุวั มม ปุตฺตสฺส สนฺติเก ชวจฺฉินฺโน ทุพฺพลสฺส
วีย (อสิ), เอโส (มม ปุตฺโต) ปน ตว สนฺติเก สีมฺชวสฺโส วีย (โหติ)” อิติ วตฺวา อิมํ คากั
อาห

“อปปรมาตุโต, (สตุเตสฺ) ปมตุเตสฺ สตุเตสฺ, พหุชาคโร
อพลสฺส (หิตฺวา ยนฺโต) อิว สีมฺชวสฺโส (ตํ มนุสฺสปรณฺณํ ปุคฺคัล) หิตฺวา ยาทิ
สฺเมธสฺ (ปุคฺคโล)” อิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว นั (ภิกขุ) กะภิกขุรูปนั้น อิติ ว่า
“ตุวั อ.เธอ ปมตุโต ประมาทแล้ว กาลั ยังกาล วิตินาเมตวา ให้น้อมไปล่วงวิเศษ
แล้ว วทสิ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘(อห) อ.ข้าพระองค์ อปปรมาตุโต เป็นผู้ไม่ประมาท
แล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้, ปน หนึ่ง (ตุวั) อ.เธอ กโรสิ ย่อมกระทำ (ปุคฺคัล)
ซึ่งบุคคล อปปรมาตุต ผู้ไม่ประมาทแล้ว ปมตุต ให้เป็นผู้ประมาทแล้ว, ตุวั อ.เธอ
ทุพฺพลสฺส วีย เป็นราวกะมามีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ชวจฺฉินฺโน ตัวมีเขี้ยว
อันขาดแล้ว สนฺติเก ในสำนัก ปุตฺตสฺส แห่งบุตร มม ของเรา (อสิ) ย่อมเป็น, ปน
ส่วนว่า เอโส (มม ปุตฺโต) อ.บุตรของเรา นั้น สีมฺชวสฺโส วีย เป็นผู้ราวกะว่ามัตว์
มีเขี้ยวอันเร็ว สนฺติเก ในสำนัก ตว ของเธอ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัส
แล้ว อิมํ คากั ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(สตุเตสฺ) ครั้นเมื่อสัตว์ ท. ปมตุเตสฺ ประมาทแล้ว สตุเตสฺ
หลับแล้ว, สฺเมธสฺ (ปุคฺคโล) อ.บุคคลผู้มีปัญญาดี อปปรมาตุโต
ผู้ไม่ประมาทแล้ว พหุชาคโร ผู้ตื่นโดยมาก หิตฺวา ยาทิ
ย่อมละไป (ตํ มนุสฺสปรณฺณํ ปุคฺคัล) ซึ่งบุคคล ผู้มีปัญญาน้อย
นั้น สีมฺชวสฺโส อิว เพียงดัง อ.มัตว์มีเขี้ยวเร็ว (หิตฺวา ยนฺโต)
ตัวจะไปอยู่ อพลสฺส ซึ่งมัตว์ไม่มีกำลัง” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระศาสดาตรัสกับภิกษุเห็นว่า “เธอประมาทแล้ว ทำให้เวลาผ่านไป ย่อมกล่าวว่า
‘ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว’ ดังนี้, หนึ่ง เธอย่อมทำบุคคลผู้ไม่ประมาทแล้ว ให้
เป็นผู้ประมาทแล้ว, เธอเป็นเช่นกับม้าไม่มีกำลังตัวมีเขี้ยวขาดแล้วในสำนักของบุตร
ของเรา, แต่บุตรของเรานั้น เป็นดุจม้ามี่เขี้ยวเร็วในสำนักของเธอ” ดังนี้ แล้วตรัสพระ

คาถานี้ว่า

“เมื่อสัตว์ทั้งหลายประมาทแล้ว นอนหลับแล้ว, บุคคลผู้มี
ปัญญาดี ผู้ไม่ประมาทแล้ว ผู้ตื่นอยู่โดยมาก ย่อมละไป ดุจม้า
มีเขาว์เร็วละม้าตัวไม่มีกำลังไป ฉะนั้น”

อถ กาลสัตตมมี สตุถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะ
ของ ภิกขุฯ อภิตกัมมะใน วตุวา “ตุว สุทธกัตตาใน วทสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
ปมตุโต วิเสสนะของ ตุว กาล การิตกัมมะใน วิตนาเมตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน วทสิ
‘อหฺ สุทธกัตตาใน อมุหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปฺปมตุโต วิกติกัตตาใน อมุหิ’
อิติศัพท์ อาการะใน วทสิ, ปนศัพท์ สัมปิณฑนัตถะ ตุว สุทธกัตตาใน กโรสิฯ อาชยาต-
บทกัตตุวจาก อปฺปมตุต วิเสสนะของ ปุคฺคลํฯ อวุตตกัมมะใน กโรสิ ปมตุต วิกติกัมมะ
ใน กโรสิ, ตุว สุทธกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺตสุสฯ
สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน ชวจฺฉินฺโนฯ วิเสสนะของ ทุพฺพลสุโสฯ อุปฺมา-
วิกติกัตตาใน อสิ วิยศัพท์ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ มม ปุตฺตสุส สนฺติเก ชวจฺฉินฺโน
ทุพฺพลสุโส, ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ เอโส วิเสสนะของ ปุตฺโตฯ สุทธกัตตาใน
โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺโต ตว สามีสัมพันธะใน
สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน สีมฺชวสุโสฯ อุปฺมาวิกติกัตตาใน โหติ วิยศัพท์ อุปฺมาโชตกะ
เข้ากับ ตว สนฺติเก สีมฺชวสุโส” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห
อิมิ วิเสสนะของ คาถิฯ อวุตตกัมมะใน อาห

“อปฺปมตุโต กิติ พุชฺชาโคร กิติ สุเมธโส กิติ วิเสสนะของ
ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตาใน ยาติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สตุเตสุ
ลักษณะใน ปมตเตสุ และ สตุเตสุ ปมตเตสุ กิติ สตุเตสุ กิติ
ลักษณะกิริยา อพฺลสุส อวุตตกัมมะใน หิตฺวฯ สมานกาลกิริยา
ใน ยนฺโตฯ วิเสสนะของ สีมฺชวสุโสฯ อุปฺมาลึงคัตถะ อิวศัพท์
อุปฺมาโชตกะเข้ากับ อพฺลสุส หิตฺวา ยนฺโต สีมฺชวสุโส, ตํ กิติ
มนุชฺชปญฺญํ กิติ วิเสสนะของ ปุคฺคลํฯ อวุตตกัมมะใน หิตฺวฯ
สมานกาลกิริยาใน ยาติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อิมิ คาถิ ฯ

๑๗. ตตถ **อปฺปมตฺโตติ** สติเวปฺปุลฺลปตฺตตตาย อปฺปมาทสมฺปนฺโน ชีณาสโว ๫

ตตถ (ปเทศุ) “**อปฺปมตฺโตติ** (ปทสฺส) “(อตฺตโน) สติเวปฺปุลฺลปตฺตตตาย อปฺปมาทสมฺปนฺโน ชีณาสโว” (อิติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**อปฺปมาทสมฺปนฺโน** ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยความไม่ประมาท (อตฺตโน) สติเวปฺปุลฺลปตฺตตตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความไพบูลย์ แห่งสติ **ชีณาสโว** คือว่า ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว” (อิติ) ดังนี้ **ตตถ (ปเทศุ) “อปฺปมตฺโตติ (ปทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “อปฺปมตฺโต” ดังนี้ ๫

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**อปฺปมตฺโต**” ความว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เพราะว่าถึงความไพบูลย์แห่งสติ คือว่า พระชีณาสพ

ตตถ วิเสสนะของ ปเทศุๆ นิทธารณียะใน ปทสฺส “อปฺปมตฺโต” สรูปะใน อิติๆ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺสๆ นิทธารณะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะ ใน สติเวปฺปุลฺลปตฺตตตายๆ เหตุใ อปฺปมาทสมฺปนฺโนๆ กิติ ชีณาสโว กิติ วิเสสนะ ของ ปุคฺคโล สติเวปฺปุลฺลปตฺตตตาย อปฺปมาทสมฺปนฺโน วิวริยะใน ชีณาสโวๆ วิวระนะ” อิติศัพท์ สรูปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๫

๑๘. **ปมตฺเตสฺสูติ** สติโวสฺสคฺเค จิตฺเตสฺสู สตฺเตสฺสู ๫

“**ปมตฺเตสฺสูติ** (ปทสฺส) “สติโวสฺสคฺเค จิตฺเตสฺสู สตฺเตสฺสู” (อิติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**สตฺเตสฺสู** ครั้นเมื่อสัตว์ ท. **จิตฺเตสฺสู** ตั้งอยู่แล้ว **สติโวสฺสคฺเค** ในการสละลงซึ่งสติ” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปมตฺเตสฺสูติ** ว่า “ปมตฺเตสฺสู” ดังนี้ ๫

บทว่า “**ปมตฺเตสฺสู**” ความว่า ครั้นเมื่อสัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่แล้วในการสละสติ

“ปมตฺเตสฺสู” สรูปะใน อิติๆ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “สตฺเตสฺสู ลักษณะใน จิตฺเตสฺสูๆ ลักษณะกิริยา สติโวสฺสคฺเค วิสยาธาระใน จิตฺเตสฺสู” อิติศัพท์ สรูปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๫

๑๙. **สุตฺเตสฺสุติ** สติชาคริยาภาเวน สพฺพิริยาปถสฺสุ นิทฺทายนฺนเตสฺสุเยว ฯ

“สุตฺเตสฺสุติ (ปทสฺส) “(สฺตฺเตสฺสุ) สติชาคริยาภาเวน สพฺพิริยาปถสฺสุ นิทฺทายนฺนเตสฺสุ เอว” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(สฺตฺเตสฺสุ) ครั้นเมื่อสัตฺว์ ท. นิทฺทายนฺนเตสฺสุ เอว ประพฤติ หลับอยู่ สพฺพิริยาปถสฺสุ ในอิริยาบถทั้งปวง ท. สติชาคริยาภาเวน เพราะความไม่มี แห่งกรรมเป็นเครื่องตั้นคือสตินั้นเกี่ยว” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สุตฺเตสฺสุติ ว่า “สุตฺเตสฺสุ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สุตฺเตสฺสุ” ความว่า เมื่อสัตฺว์ทั้งหลายประพฤติหลับอยู่ในอิริยาบถทั้งปวง เพราะ ความไม่มีกรรมเป็นเครื่องตั้นคือสตินั้นเอง

“สุตฺเตสฺสุ” สรุปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “สฺตฺเตสฺสุ ลักษณะใน นิทฺทายนฺนเตสฺสุฯ ลักษณะกิริยา สติชาคริยาภาเวน เหตุใน นิทฺทายนฺนเตสฺสุ สพฺพิริยาปถสฺสุ วิสยาธาระใน นิทฺทายนฺนเตสฺสุ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ นิทฺทายนฺนเตสฺสุ” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....
.....

๒๐. **พหุชาคโรติ** มหฺนฺเต สติเวปฺกุลฺลชาคริเย จิโต ฯ

“พหุชาคโรติ (ปทสฺส) “มหฺนฺเต สติเวปฺกุลฺลชาคริเย จิโต” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “จิโต ผู้ตั้งอยู่แล้ว สติเวปฺกุลฺลชาคริเย ในกรรมเป็นเครื่อง ตั้นคือความไพบูลย์แห่งสติ มหฺนฺเต อันใหญ่” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “พหุ- ชาคโรติ ว่า “พหุชาคโร” ดังนี้ ฯ

บทว่า “พหุชาคโร” ความว่า ผู้ตั้งอยู่ในกรรมเป็นเครื่องตั้นคือสติอันไพบูลย์อันใหญ่

“พหุชาคโร” สรุปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “มหฺนฺเต วิเสสณะของ สติเวปฺกุลฺลชาคริเยฯ วิสยาธาระใน จิโตฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโล” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....

๒๑. **อพลสุสฺสวาติ** กุณฺจปาทฉินฺนชวี ทุพฺพลสุสฺสํ สีฆชโว สีฆรวาชาานิโย วีย ๕

“อพลสุสฺสวาติ (ปทสฺส) “กุณฺจปาทฉินฺนชวี ทุพฺพลสุสฺสํ (หิตฺวา ยนฺโต) สีฆชโว สีฆรวาชาานิโย วีย” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “สีฆรวาชาานิโย วีย ราวกะ อ.มำสินธพตัวอาชาในย สีฆชโว ตัวมีเขาว์อันเร็ว (หิตฺวา ยนฺโต) ละไปอยู่ ทุพฺพลสุสฺสํ ซึ่งมำตัวมีกำลังอัน โทษประทุษร้ายแล้ว กุณฺจปาทฉินฺนชวี ตัวมีเขาว์อันขาดแล้วโดยความเป็นมำมีเท้า อันด้วน” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อพลสุสฺสวาติ ว่า “อพลสุสฺสว” ดังนี้ ๕

บทว่า “อพลสุสฺสว” ความว่า ดุจมำสินธพตัวอาชาในยตัวมีเขาว์เร็วตัวละมำตัวมีกำลัง ทราม มีเขาว์อันขาดแล้วโดยความเป็นมำมีเท้าด้วนไป ฉะนั้น

“อพลสุสฺสว” สรุปะใน อติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตุโถ “กุณฺจปาท- ฉินฺนชวี วิเสสนะของ ทุพฺพลสุสฺสํ อวุตตกัมมะใน หิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ยนฺโตฯ กิติ สีฆชโว กิติ วิเสสนะของ สีฆรวาชาานิโยฯ อุปมาลึงคัตถะ วียศัพท์ อุปมาโชตกะ เข้ากับ กุณฺจปาทฉินฺนชวี ทุพฺพลสุสฺสํ หิตฺวา ยนฺโต สีฆชโว สีฆรวาชาานิโย” อติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลึงคัตถะ ๕

๒๒. **สุเมธโสติ** อุตฺตมปณฺโณ ตถารูปี ปุคฺคัลลํ อากเมหนี อธิคเมหนี หิตฺวา ยาทิ:

“สุเมธโสติ (ปทสฺส) “อุตฺตมปณฺโณ (ปุคฺคัลล) ตถารูปี ปุคฺคัลลํ อากเมหนี อธิคเมหนี หิตฺวา ยาทิ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(ปุคฺคัลล) อ.บุคคล อุตฺตมปณฺโณ ผู้มีปัญญาอันสูงสุด หิตฺวา ยาทิ ย่อมละไป ปุคฺคัลลํ ซึ่งบุคคล ตถารูปี ผู้มีอย่างนั้นเป็นรูป อากเมหนี ด้วยปริยัติเป็นที่มาบ้าง อธิคเมหนี ด้วยมรรคและผลเป็นที่บรรลู่บ้าง” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สุเมธโสติ ว่า “สุเมธโส” ดังนี้ ๕

บทว่า “สุเมธโส” ความว่า บุคคลผู้มีปัญญาสูงสุดย่อมละบุคคลผู้มีสภาพเช่นนั้นไป ด้วยพระปริยัติธรรมบ้าง ด้วยมรรคผลเป็นที่บรรลู่บ้าง

“สุเมธโส” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตุโถ “อุตุตมปญโธ
 วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุททกัตตาใน ยาติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถารูป วิเสสนะ
 ของ ปุคฺคลฺฯ อุตุตกัมมะใน หิตฺวา อปี สองศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อากเมน และ
 อธิคเมน อากเมน กิตฺติ อธิคเมน กิตฺติ ภาระใน หิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ยาติ”
 อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๒๓. มนุทปญญสฺมี หิ เอกํ สุตฺตํ คเหตุํ วายมนุเตเยว, สุเมธโส เอกํ วคฺคํ คณฺหาติ,
 เอวํ ตาว อากเมน หิตฺวา ยาติ; มนุทปญญเ ปน รตฺติฎฺฐานทิวาฎฺฐานานิ กาคฺตุ
 วายมนุเตเยว กมฺมฎฺฐานํ อุกฺคเหตุวา สขฺฌายนุเตเยว จ, สุเมธโส ปุพฺพภาเคปิ
 ปเรน กตํ รตฺติฎฺฐานํ วา ทิวาฎฺฐานํ วา ปวิสิตฺวา กมฺมฎฺฐานํ สมฺมสนฺโต
 สพฺพกิเลสฺส เขเปตฺวา นว โลกุตฺตรธมฺเม หตฺถกเต กโรติ ฯ เอวํ อธิคเมน หิตฺวา
 ยาติ: วฏฺฏเ ปน ตํ มนุทปญญํ หิตฺวา จฯเหตุวา วฏฺฏโต นิสฺสรนฺโต ยาติเยวาติ ฯ

“มนุทปญญสฺมี (ปุคฺคเล) หิ เอกํ สุตฺตํ คเหตุํ วายมนุเต เอว, สุเมธโส (ปุคฺคโล) เอกํ วคฺคํ
 คณฺหาติ, (สุเมธโส ปุคฺคโล) เอวํ ตาว อากเมน หิตฺวา ยาติ; มนุทปญญ (ปุคฺคเล) ปน
 รตฺติฎฺฐานทิวาฎฺฐานานิ กาคฺตุ วายมนุเต เอว กมฺมฎฺฐานํ อุกฺคเหตุวา สขฺฌายนุเต เอว จ,
 สุเมธโส (ปุคฺคโล) ปุพฺพภาเคปิ ปเรน (ชเนน) กตํ รตฺติฎฺฐานํ วา ทิวาฎฺฐานํ วา ปวิสิตฺวา
 กมฺมฎฺฐานํ สมฺมสนฺโต สพฺพกิเลสฺส เขเปตฺวา นว โลกุตฺตรธมฺเม หตฺถกเต กโรติ, (สุเมธโส
 ปุคฺคโล) เอวํ อธิคเมน หิตฺวา ยาติ; (สุเมธโส ปุคฺคโล) วฏฺฏเ ปน ตํ มนุทปญญํ (ปุคฺคลฺ)
 หิตฺวา จฯเหตุวา วฏฺฏโต นิสฺสรนฺโต ยาติ เอว” อิติ (อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อธิบาย อิติ ว่า “หิ กิ (ปุคฺคเล) ครั้นเมื่อบุคคล มนุทปญญสฺมี ผู้มีปัญญา
 น้อย วายมนุเต เอว พยายามอยู่ คเหตุํ เพื่ออันเรียนเอา เอกํ สุตฺตํ ซึ่งสูตร สุตฺตหนึ่ง
 นั้นเทียว, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล สุเมธโส ผู้มีปัญญาดี คณฺหาติ ย่อมเรียนเอา เอกํ วคฺคํ
 ซึ่งวรรค วรรคหนึ่ง, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (สุเมธโส) ผู้มีปัญญาดี หิตฺวา ยาติ ย่อมจะไป
 อากเมน ด้วยปริยัติเป็นที่มา เอวํอย่างนี้ ตาว ก่อน, ปน หนึ่ง (ปุคฺคเล) ครั้นเมื่อบุคคล
 มนุทปญญ ผู้มีปัญญา น้อย วายมนุเต เอว พยายามอยู่ กาคฺตุ เพื่ออันกระทำ
 รตฺติฎฺฐานทิวาฎฺฐานานิ ซึ่งที่เป็นที่พักในเวลากลางคืนและที่เป็นที่พักในเวลา

กลางวัน ท. นั้นเทียว จ ด้วย **อุคคเหตฺวา** เรียนเอาแล้ว **กมุฏฐาณํ** ซึ่งกรรมฐาน **สขุฌายนฺเต** เอว สารยาอยู่นั้นเทียว จ ด้วย, (**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **สุเมธโส** ผู้มีปัญญาดี **ปวิสิตฺวา** เข้าไปแล้ว **รตฺติฐาณํ** วา สู้ที่เป็นที่พักในเวลากลางคืนหรือ **ทิวาฐาณํ** วา หรือว่า สู้ที่เป็นที่พักในเวลากลางวัน **ปเรน (ขเนน)** กตฺ อัน- อันชนอื่น -กระทำแล้ว **ปุพฺพภาเคปิ** แม้ในส่วนอันเป็นเบื้องต้นแรก **สมฺมสนฺโต** พิจารณาอยู่ **กมุฏฐาณํ** ซึ่งกรรมฐาน **สพฺพกิลเส** ยังกิลเสทั้งปวง ท. **เขเปตฺวา** ให้สิ้นไปแล้ว **กโรติ** ย่อมกระทำ **โลกุตฺตรธฺมเม** ซึ่งโลกุตตรธรรม ท. **นฺว** แก้ว **หตฺถกเต** ให้เป็นธรรมไปแล้วในมือ, (**สุเมธโส ปุคฺคโล**) อ.บุคคล ผู้มีปัญญาดี **หิตฺวา** ยาคิ ย่อมละไป **อริคฺเมณ** ด้วยมรรคและผลเป็นที่บรรลु **เอว** อย่างนี้; **ปน** หนึ่ง (**สุเมธโส ปุคฺคโล**) อ.บุคคล ผู้มีปัญญาดี **หิตฺวา** ละแล้ว **จทฺเทตฺวา** คือว่า ทิ้งแล้ว **ตํ มนฺทปญฺญํ (ปุคฺคลํ)** ซึ่งบุคคล ผู้มีปัญญาน้อยนั้น **วฏฺฏเฐ** ในวิภูฏะ **นิสฺสรนฺโต** ยาคิ เอว ย่อมแล่นออกไปอยู่ **วฏฺฏโต** จากวิภูฏะนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

อธิบายว่า “ก็เมื่อบุคคลผู้มีปัญญาน้อยพยายามเพื่อจะเรียนหนึ่งสูตรนั้นแหละ, บุคคลผู้มีปัญญาดีย่อมเรียนเอาหนึ่งวรรค, บุคคลผู้มีปัญญาดีย่อมละไปด้วยพระปริยัติอย่างนี้ก่อน, หนึ่ง เมื่อบุคคลผู้มีปัญญาน้อยพยายามเพื่อจะทำที่พักกลางคืนและที่พักกลางวัน และเรียนเอากรรมฐานสารยาอยู่, บุคคลผู้มีปัญญาดีเข้าไปสู่ที่พักกลางคืนหรือที่พักกลางวันทีคนอื่นทำไว้แม้ในส่วนเบื้องต้นแรก พิจารณากรรมฐาน ทำให้กิลเสทั้งปวงสิ้นไป ทำโลกุตตรธรรม ๙ ให้อยู่ในมือ, บุคคลผู้มีปัญญาดีย่อมละไปด้วยมรรคผลที่บรรลุอย่างนี้, หนึ่ง บุคคลผู้มีปัญญาดีละ คือทิ้งบุคคลผู้มีปัญญาน้อยนั้นไว้ในวิภูฏะ ย่อมแล่นออกไปจากวิภูฏะทีเดียว” ดังนี้

“หิตฺัพทํ วากยารัมภโชตฺกะ มนฺทปญฺญสฺมิ วิเสสนะของ ปุคฺคเลฯ ลักษณะใน วายมนฺเตฯ ลักษณะกิริยา เอกํ วิเสสนะของ สุตฺตํฯ อวฺตตกัมมะใน ค.เหตุฯ ตุมัตถสฺมปทานใน วายมนฺเต เอวศัพทํ อวฺชารณะเข้ากับ วายมนฺเต, สุเมธโส วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุกฺทกัตตาใน คณฺหาติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอกํ วิเสสนะของ วคฺคํฯ อวฺตตกัมมะใน คณฺหาติ, สุเมธโส วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุกฺทกัตตาใน ยาคิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน หิตฺวา ตาวศัพทํ กิริยาวิเสสนะใน หิตฺวา อากฺเมณ ภาระใน หิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ยาคิ; ปนศัพทํ สัมปิณฺทนัตถะ มนฺทปญฺญเอ วิเสสนะ

ของ ปุคฺคฺเลจฺ ลักษณะใน วายมนุเต และ สขุฉายนุเต วายมนุเต กิติ สขุฉายนุเต กิติ ลักษณะกิริยา รตฺติฎฺฎานทิวาฎฺฎานานิ อวุตตกัมมะใน กาคฺตุจฺ ตุมฺตถสัมฺปทาน ใน วายมนุเต เอวคัप्พทิวาธารณะเข้ากัปป วายมนุเต กมฺมฎฺฎานํ อวุตตกัมมะใน อุกฺคฺเหตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน สขุฉายนุเต เอวคัप्พทิวาธารณะเข้ากัปป สขุฉายนุเต จคัप्พทิวาธารณะเข้ากัปป รตฺติฎฺฎานทิวาฎฺฎานานิ กาคฺตุ วายมนุเตเยว และ กมฺมฎฺฎานํ อุกฺคฺเหตฺวา สขุฉายนุเตเยว, สฺมุสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคฺโลจฺ สุทฺธกัตฺตา ใน กโรติจฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อปคัप्พทิวาธารณะเข้ากัปป ปุพฺพภาเคจฺ กาลสัตฺตมึ ใน กตฺติ ปเรน วิเสสณะของ ชเนนจฺ อนภิกฺขิตกัตฺตาใน กตฺติ วิเสสณะของ รตฺติฎฺฎานํ และ ทิวาฎฺฎานํ รตฺติฎฺฎานํ กิติ ทิวาฎฺฎานํ กิติ สัมปาปุณฺณิยกัมมะใน ปวิสิตฺวา วา ธารณะเข้ากัปป ทิวาฎฺฎานํ และ ทิวาฎฺฎานํ ปวิสิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา ใน สมฺมสนฺโต กมฺมฎฺฎานํ อวุตตกัมมะใน สมฺมสนฺโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ ปุคฺคฺโล สพุพฺพกิลเสส การิตกัมมะใน เขเปตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรติ นว วิเสสณะของ โลกุตฺตรธมฺเมจฺ อวุตตกัมมะใน กโรติ หตฺถกเต วิกิตกัมมะใน กโรติ, สฺมุสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคฺโลจฺ สุทฺธกัตฺตาใน ยาดิจฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอว กิริยาวิเสสณะใน หิตฺวา อธิคฺเมน ภาวะใน หิตฺวาจฺ สมานกาลกิริยาใน ยาดิ; ปนคัप्พทิวาธารณะเข้ากัปป สฺมุสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคฺโลจฺ สุทฺธกัตฺตาใน ยาดิจฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก วฏฺฏวิสยารณะใน หิตฺวา และ จญฺเหตฺวา ตํ กิติ มนฺทปณฺณํ กิติ วิเสสณะของ ปุคฺคฺลจฺ อวุตตกัมมะใน หิตฺวา และ จญฺเหตฺวา หิตฺวา กิติ จญฺเหตฺวา กิติ สมานกาลกิริยาใน นิสฺสรนฺโต วฏฺฏนฺโต อปาทานใน นิสฺสรนฺโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ ปุคฺคฺโล เอวคัप्พทิวาธารณะเข้ากัปป ยาดิ” อิติคัप्พทิวาธารณะเข้ากัปป สฺมุสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคฺโลจฺ ลิงคัตฺถะ ๕

๒๔. คาถาปริโยसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทินิ ปาปุณฺณิสฺสูติ ๕

คาถาปริโยसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทินิ (อริยผลานิ) ปาปุณฺณิสฺสู อิติ ๕

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา พหุ (ชนา) อ.ชน ท. มาก ปาปุณฺณิสฺสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทินิ มีโสตาปตฺติผล เป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๕

ในเวลาจบพระคาถา พวกชนเป็นจำนวนมาก บรรลุอริยมรรคมีสิบตาปัตติผลเป็นต้น

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมมีใน ปาปุณีสู พหู วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน
ปาปุณีสูๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยมลานิๆ
สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสู อิตีศัพท์ สมานปะนะ ฯ

.....

.....

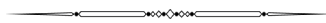
เทวสหายกภิกขุขุวตฺถุ ฯ

เทวสหายกภิกขุขุวตฺถุ (นิฎฺฉิตฺ) ฯ

เทวสหายกภิกขุขุวตฺถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้เป็นสหายนีสองรูป (นิฎฺฉิตฺ) จบแล้ว ฯ

เทวสหายกภิกขุขุวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฎฺฉิตฺๆ กิตบทกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องภิกษุสองสหาย

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

เทวสหายภิกษุขุดตุ

เป็นนัฎฐิต์ปปริสสมาส โดยมีอสมาหกรทศุสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทว สหายกา เทวสหายกา. (ทวิ + สหายก) อสมมาหกรทศุสมาส
สหายกา อ.สหาย ท. เทว สอง เทวสหายกา ชื่อว่าเทวสหายก. (สหาย ๒)
๒. เทวสหายกา จ เต ภิกษุ จาติ เทวสหายภิกษุ. (เทวสหายก + ภิกษุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
เทวสหายกา จ อ.ผู้เป็นสหายกัน ๒ ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นสหายกัน ๒ ท. เหล่านั้น ภิกษุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เทวสหายภิกษุ ชื่อว่าเทวสหายภิกษุ. (ภิกษุผู้เป็นสหายกัน ๒ รูป)
๓. เทวสหายภิกษุขุดตุ เทวสหายภิกษุขุดตุ. (เทวสหายภิกษุ + ขุดตุ) นัฎฐิต์ปปริสสมาส
ขุดตุ อ.เรื่อง เทวสหายภิกษุขุดตุ แห่งภิกษุผู้เป็นสหายกัน ๒ รูป ท. เทวสหายภิกษุขุดตุ ชื่อว่าเทวสหายภิกษุขุดตุ. (เรื่องภิกษุสงฆ์หลาย)

อรณณกวิหาร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อरणณ เต ติฎฐิตติ อरणณโก, วิหาร. (อรณณก + ณปัจจย) สัฎฐฐาติอเนกัตถัตถิต
(วิหาร) อ.วิหาร ติฎฐิตติ ย่อมตั้งอยู่ อरणณ ในป่า อิติ เพราะเหตุนั้น อरणณโก
ชื่อว่าอรณณก, ได้แก่วิหาร. (อันตั้งอยู่ในป่า)
๒. อरणณโก จ โส วิหาร จาติ อरणณกวิหาร. (อรณณก + วิหาร) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส
อรณณโก จ อ.อันตั้งอยู่ในป่าด้วย โส อ.อันตั้งอยู่ในป่านั้น วิหาร จ เป็นวิหารด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ อरणณกวิหาร ชื่อว่าอรณณกวิหาร. (วิหารอันตั้งอยู่ในป่า)

สกาโล

สทบุพพทพทพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท กาเลน โย วตตตีติ สกาโล, สมโย. (สท + กาล)

โย (สมโย) อ.สมัยโต วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ กาเลน ด้วยกาล อิติ เพราะเหตุนี้
(โส สมโย) อ.สมัยนั้น สกาโล ชื่อว่าสกาล, ไต่แก่สมัย. (อันเป็นไปกับด้วยกาล)

องคารกปลล

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

องคาร อาธารณ กปลล องคารกปลล. (องคาร + กปลล) มัจเผลปีสมาส, ลข อาธารณคัพท

กปลล อ.กระเบื้อง อาธารณ เป็นเครื่องรองรับ องคาร ซึ่งถ่านเพลิง องคารกปลล ชื่อว่า
องคารกปลล. (กระเบื้องเป็นเครื่องรองรับถ่านเพลิง)

ททสามเณร

เป็นอิตริตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททรา จ สามเณร จ ททสามเณร. (ทท + สามเณร)

ททรา จ อ.ภิกษุหนุ่ม ท. ด้วย สามเณร จ อ.สามเณร ท. ด้วย ททสามเณร ชื่อว่า
ททสามเณร. (ภิกษุหนุ่มและสามเณร)

ปจมายาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจโม จ โส ยาโม จาติ ปจมายาโม. (ปจ + ยาม)

ปจโม จ อ.ที่หนึ่งด้วย โส อ.ที่หนึ่งนั้น ยาโม จ เป็นยามด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจมายาโม
ชื่อว่าปจมายาม. (ยามที่หนึ่ง, ปฐมยาม)

สมณธมโม

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมณสส ธมโม สมณธมโม. (สมณ + ธมม)

ธมโม อ.ธรรม สมณสส ของพระสมณะ สมณธมโม ชื่อว่าสมณธมม. (สมณธรรม)

สยมนรลัทธินา

เป็นตติยชาติปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สยนติ เอตถาติ สยนํ, พรํ. (ลี สเย ในการนอน + ุปัจจัจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธานะ (ชานา) อ.ชน ท. สยนติ ย่อมนอน เอตถ (นเร) ในเรือนนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ สยนํ ชื่อว่าสยน, ได้แก่เรือน. (เป็นที่นอน)
๒. สยนญจ ตํ พรญจาติ สยนพรํ. (สยน + พร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส สยนํ จ อ.อันเป็นที่นอนด้วย ตํ อ.อันเป็นที่นอนนั้น พรํ จ เป็นเรือนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สยนพรํ ชื่อว่าสยนพร. (เรือนเป็นที่นอน)
๓. สยนนเรน ลัทธินา สยนนรลัทธินา, อปายา. (สยนนร + ลัทธิน) ตติยชาติปุริสสมาส (อปายา) อ.อบาย ท. ลัทธินา อันเข้ากับ สยนนเรน ด้วยเรือนอันเป็นที่นอน สยนนรลัทธินา ชื่อว่าสยนนรลัทธิน, ได้แก่อบายทั้งหลาย. (อันเข้ากับด้วยเรือนเป็นที่นอน)

วจนกุขโม

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วจนลลํ ขโม วจนกุขโม. (วจน + ขม)

ขโม อ.ผู้อดทน วจนลลํ ต่อคำพูด วจนกุขโม ชื่อว่าวจนกุขม. (ผู้อดทนต่อคำพูด)

อลลตเถโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อลลํ จ ลํ เถโร จาติ อลลตเถโร. (อลล + เถร)

อลลํ จ อ.ผู้เกียจคร้านด้วย ลํ อ.ผู้เกียจคร้านนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อลลตเถโร ชื่อว่าอลลตเถร. (พระเถระผู้เกียจคร้าน)

ปวิฏฐกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปวิสสิฺสฺ เอตถาติ ปวิฏฐํ, กาโล. (ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + ตปัจจัจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธานะ

(ขนา) อ.ชน ท. ปวิสึสุ เข้าไปแล้ว เขตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (เอโส กาล) อ.กาลนี้ ปวิฏจฺ ชื่อว่าปวิฏจ, ได้แก่กาล. (เป็นที่เข้าไป)

๒. ปวิฏจญจ ตํ กาล จาติ ปวิฏจกาล. (ปวิฏจ + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส ปวิฏจฺ จ อ.อันเป็นที่เข้าไปด้วย ตํ อ.อันเป็นที่เข้าไปนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปวิฏจกาล ชื่อว่าปวิฏจกาล. (กาลเป็นที่เข้าไป)

มหากุสิโต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺโต จ โสฺ กุสิโต จาติ มหากุสิโต. (มหนฺต + กุสิโต)

มหนฺโต จ อ.ใหญ่ด้วย โสฺ อ.ใหญ่นั้น กุสิโต จ เป็นความเกียจคร้านด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหากุสิโต ชื่อว่ามหากุสิโต. (ผู้เกียจคร้านใหญ่)

สยนตถาย

เป็นจตุตถิตตปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

สยนสฺส อตถาย สยนตถาย. (สยน + อตถาย)

อตถาย เพื่อประโยชน์ สยนสฺส แก่การนอน สยนตถาย ชื่อว่าสยนตถ. (ประโยชน์แก่การนอน)

รตตินทิว

เป็นสมาทราทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตติ จ ทิว จ รตตินทิว. (รตติ + ทิว)

รตติ จ อ.คืนด้วย ทิว จ อ.วันด้วย รตตินทิว ชื่อว่ารตตินทิว. (คืนและวัน)

วสนฺจฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. วสนฺติ เขตฺตาติ วสนํ, จานํ. (วสฺ นิวาเส ในกาโรอยู่ + ยุปัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(ขนา) อ.ชน ท. วสนฺติ ย่อมอยู่ เขตถ (จาน) ในที่นี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เขตฺ จาน) อ.ที่นั้น วสนฺ ชื่อว่าวสน, ได้แก่สถานที่. (อันเป็นที่อยู่)

๒. วสันตฺจ ตํ จานตฺจจติ วสันตฺจจัน. (วสัน + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส
 วสนํ จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.อันเป็นที่อยู่นั้น จานํ จ เป็นสถานที่ด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น วสันตฺจจัน ชื่อว่าวสันตฺจจัน. (ที่เป็นที่อยู่)

มชฺฌิมยาโม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มชฺฌเฌ ภโว มชฺฌิมโ, ยาโม. (มชฺฌ + อิม) สังสฺฐฐาทิอเนกัตถตฺทิตติ
 (ยาโม) อ.ยาม ภโว อันมีอยู่ มชฺฌเฌ ในท่ามกลาง มชฺฌิมโ ชื่อว่ามชฺฌิม, ได้แก่ยาม.
 (อันมีอยู่ในท่ามกลาง)

๒. มชฺฌิมโ จ โส ยาโม จติ มชฺฌิมยาโม. (มชฺฌิม + ยาม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
 สฺมาส

มชฺฌิมโ จ อ.อันมีในท่ามกลางด้วย โส อ.อันมีในท่ามกลางนั้น ยาโม จ เป็นยามด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ มชฺฌิมยาโม ชื่อว่ามชฺฌิมยาม. (ยามอันมีในท่ามกลาง, มชฺฌิมยาม)

ปจฺฉิมยาโม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปจฺฉา ภโว ปจฺฉิมโ, ยาโม. (ปจฺฉา + อิม) สังสฺฐฐาทิอเนกัตถตฺทิตติ
 (ยาโม) อ.ยาม ภโว อันมีอยู่ ปจฺฉา ในภายหลัง ปจฺฉิมโ ชื่อว่าปจฺฉิม, ได้แก่ยาม. (อัน
 มีในภายหลัง, อันมีในที่สุด)

๒. ปจฺฉิมโ จ โส ยาโม จติ ปจฺฉิมยาโม. (ปจฺฉิม + ยาม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
 สฺมาส

ปจฺฉิมโ จ อ.อันมีในภายหลังด้วย โส อ.อันมีในภายหลังนั้น ยาโม จ เป็นยามด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ ปจฺฉิมยาโม ชื่อว่าปจฺฉิมยาม. (ยามอันมีในภายหลัง, ปจฺฉิมยาม)

วุดถวสฺสา

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุดโต วสฺโส เยหิ เต วุดถวสฺสา, ภิกฺขุ. (วุดถ + วสฺส)

วสฺโส อ.กาลณฺเณ เยหิ (ภิกฺขุ) อัมภิกฺษุ ท. เหล่าใด วุดโต อยู่จำแล้ว, เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. เหล่านั้น วุดถวสฺสา ชื่อว่าวุดถวสฺส, ได้แก่ภิกฺษุทั้งหลาย. (ผู้มีกาลณฺเณอันอยู่จำแล้ว, ผู้จำพรรษาแล้ว)

ปพฺพชิตกัจจ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปรีสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพฺพชิตฺสฺส กัจจ ปพฺพชิตกัจจ. (ปพฺพชิต + กัจจ)

กัจจ อ.กิจ ปพฺพชิตฺสฺส แห่งบรรพชิต ปพฺพชิตกัจจ ชื่อว่าปพฺพชิตกัจจ. (กิจบรรพชิต)

คตกาโล

เป็นวิเสสํบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คจฺจนฺติ เอตฺถาติ คตํ, กาโล. (คจฺ คติมฺหิ ในการไป + ตปฺจจฺย) กัตตฺรูป, อธิกรณ-
สาธนะ

(เช่น) อ.เช่น ท. คจฺจนฺติ ย่อมไป เอตฺถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส
กาโล) อ.กาลนี้ คตํ ชื่อว่าคต, ได้แก่กาล. (เป็นที่ไปแล้ว)

๒. คตญจ ตํ กาโล จาติ คตกาโล. (คต + กาล) วิเสสํบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส
คตํ จ อ.เป็นที่ไปแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ คตกาโล ชื่อว่าคตกาล. (กาลเป็นที่ไปแล้ว)

ชวฺจฉินฺโน

เป็นฉฺฉฐิตฺตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชวฺ ฉินฺนํ อสฺสาติ ชวฺจฉินฺโน, อสฺโส. (ชวฺ + ฉินฺน)

ชวฺ อ.เข้า ฉินฺนํ อันขาดแล้ว อสฺส (อสฺสฺสฺส) ของม้านั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(โส อสฺโส) อ.ม้านั้น ชวฺจฉินฺโน ชื่อว่าชวฺจฉินฺน, ได้แก่ม้า. (ตัวมีเข้าอันขาดแล้ว)

ทุพพลสโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉัญฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทุฏจํ พลํ อสฺสาติ ทุพฺพโล, อสฺโส. (ทุ + พล) ฉัญฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส พลํ อ.กำลัง ทุฏจํ อันโทษประทุษร้ายแล้ว อสฺส (อสฺสฺส) ของมันนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ทุพฺพโล ชื่อว่าทุพพล, ได้แก่ม้า. (ตัวมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว, ตัวมีกำลังทราวม)

๒. ทุพฺพโล จ โส อสฺโส จาติ ทุพฺพลสฺโส. (ทุพฺพล + อสฺส) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-สมาส

ทุพฺพโล จ อ.ตัวมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วด้วย โส อ.ตัวมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วนั้น อสฺโส จ เป็นม้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุพฺพลสฺโส ชื่อว่าทุพพลสฺส. (ม้าตัวมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว, ม้าตัวมีกำลังทราวม)

สิมขวสโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉัญฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สิมํ ขวํ อสฺสาติ สิมขโว, อสฺโส. (สิม + ขว) ฉัญฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส ขวํ อ.เข้ารี สิมํ อันเร็ว อสฺส (อสฺสฺส) ของมันนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อสฺโส) อ.มันนั้น สิมขโว ชื่อว่าสิมขว, ได้แก่ม้า. (ตัวมีเข้ารีเร็ว)

๒. สิมขโว จ โส อสฺโส จาติ สิมขวสฺโส. (สิมขว + อสฺส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส สิมขโว จ อ.ตัวมีเข้ารีอันเร็วด้วย โส อ.ตัวมีเข้ารีอันเร็วนี้ อสฺโส จ เป็นม้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สิมขวสฺโส ชื่อว่าสิมขวสฺส. (ม้าตัวมีเข้ารีอันเร็ว)

พหุชาคโร

เป็นตติยาดัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พหุณา ชาคโร พหุชาคโร. (พหุ + ชาคร)

ชาคโร อ.ผู้ตื่น พหุณา โดยมาก พหุชาคโร ชื่อว่าพหุชาคร. (ผู้ตื่นโดยมาก)

อพลสฺสโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีนินบาตบุพพทพหุพีทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตฺถิ พลฺ อสฺสาติ อพฺโล, อสฺสโล. (น + พล) นินบาตบุพพทพหุพีทิสฺมาส
 พลฺ อ.กำลัง อสฺส (อสฺสฺส) ของม้านั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (โล อสฺสโล)
 อ.ม้านั้น อพฺโล ชื่อว่าอพล, ใต้แก้วม้า. (ตัวไม่มีกำลัง)
๒. อพฺโล จ โล อสฺสโล จาติ อพฺลสฺสโล. (อพล + อสฺส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส
 อพฺโล จ อ.ตัวไม่มีกำลังด้วย โล อ.ตัวไม่มีกำลังนั้น อสฺสโล จ เป็นม้าด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ อพฺลสฺสโล ชื่อว่าอพลสฺส. (ม้าตัวไม่มีกำลัง)

สิมฺสโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สิมฺชโว จ โล อสฺสโล จาติ สิมฺสโล. (สิมฺชว + อสฺส) มัชฌิมโลปีสฺมาส, ลป ชวคฺคฺท
 สิมฺชโว จ อ.ตัวมีเขี้ยวเร็วด้วย โล อ.ตัวมีเขี้ยวเร็วนี้ อสฺสโล จ เป็นม้าด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นี้ สิมฺสโล ชื่อว่าสิมฺส. (ม้าตัวมีเขี้ยวเร็ว)

สุเมธโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สุเมธา อสฺส อตฺถิติ สฺเมธโล, ปุคฺคโล. (สุเมธา + โล)
 สฺเมธา อ.ปัญญาดี อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล
 ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สฺเมธโล ชื่อว่าสุเมธโล, ใต้แก้วบุคคล. (ผู้มีปัญญาดี)

สติเวปุลลปตฺตตา

เป็นภาวตฺถิตี มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิปุลสฺส ภาโว เวปุลล. (วิปุล + ญยปัจจย) ภาวตฺถิตี
 ภาโว อ.ความเป็น วิปุลสฺส แห่งผู้ไพบูลย์ เวปุลล ชื่อว่าเวปุลล. (ความเป็นผู้ไพบูลย์)
๒. สติยา เวปุลล สติเวปุลล. (สติ + เวปุลล) ตติยาตฺปปริสฺสมาส
 เวปุลล อ.ความเป็นแห่งผู้ไพบูลย์ สติยา ด้วยสติ สติเวปุลล ชื่อว่าสติเวปุลล. (ความเป็น
 ผู้ไพบูลย์ด้วยสติ)

๓. สติเวปุลลํ ปตโต สติเวปุลลปตโต, ปุคฺคโล. (สติเวปุลล + ปตต) ทุตติยาตฺตปฺปรีสฺสมาส (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปตโต ผู้ถึงแล้ว สติเวปุลลํ ซึ่งความเป็นแห่งผู้โพบูลย์ด้วยสติ สติ-เวปุลลปตโต ชื่อว่าสติเวปุลลปตต, ได้แก่บุคคล. (ผู้ถึงความผู้โพบูลย์ด้วยสติ)
๔. สติเวปุลลปตตสฺส ภาโว สติเวปุลลปตตตา. (สติเวปุลลปตต + ตา) ภาวตฺตทิต ภาโว อ.ความเป็น สติเวปุลลปตตสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้ถึงแล้วซึ่งความเป็นแห่งผู้โพบูลย์ด้วยสติ สติเวปุลลปตตตา ชื่อว่าสติเวปุลลปตตตา. (ความเป็นผู้ถึงความผู้โพบูลย์ด้วยสติ)

อุปมาทสมฺปนฺโน

- เป็นตติยาตฺตปฺปรีสฺสมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้
๑. น ปมาโท อุปฺปมาโท. (น + ปมาท) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส ปมาโท อ.ความประมาท น ทาหมิได้ อุปฺปมาโท ชื่อว่าอุปฺปมาท. (ความไม่ประมาท)
๒. อุปฺปมาเทน สมฺปนฺโน อุปฺปมาทสมฺปนฺโน, ปุคฺคโล. (อุปฺปมาท + สมฺปนฺน) ตติยา-ตฺตปฺปรีสฺสมาส (ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว อุปฺปมาเทน ด้วยความไม่ประมาท อุปฺปมาท-สมฺปนฺโน ชื่อว่าอุปฺปมาทสมฺปนฺน, ได้แก่บุคคล. (ผู้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท)

จิณฺหาสโว

- เป็นจฺณัฐิทวีปทตฺตยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
- จิณฺหา อาสฺวา ยสฺสาติ จิณฺหาสโว, ปุคฺคโล. (จิณฺ + อาสว)
- อาสฺวา อ.อาสว ะ ท. ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด จิณฺหา สิ้นไปแล้ว (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น จิณฺหาสโว ชื่อว่าจิณฺหาสว, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีอาสวสิ้นแล้ว)

สติโวสฺสคฺโค

- เป็นจฺณัฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า
- สตฺยา โวสฺสคฺโค สติโวสฺสคฺโค, ปุคฺคโล. (สติ + โวสฺสค)
- โวสฺสคฺโค อ.การสละลง สตฺยา ซึ่งสติ สติโวสฺสคฺโค ชื่อว่าสติโวสฺสค. (การสละลงสติ)

สตีชาคริยามาโว

เป็นบัญญัติปุริสสมาส โดยมีอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส และนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ชาครติ เอเตนาคี ชาคริโย, อุมโม. (ชาคร วิพฺเช ในความตื่น + ฌยปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(บุคคล) อ.บุคคล ชาครติ ย่อมตื่น เอเตน (อุมเมน) ด้วยธรรมนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส อุมโม) อ.ธรรมนั้น ชาคริโย ชื่อว่าชาคริโย, ได้แก่ธรรม. (เป็นเครื่องตื่น)

๒. สตี เอว ชาคริโย สตีชาคริโย. (สตี + ชาคริโย) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส
สตี เอว อ.สตีนั้นเที่ยว ชาคริโย เป็นธรรมเป็นเครื่องตื่น สตีชาคริโย ชื่อว่าสตีชาคริโย.
(ธรรมเป็นเครื่องตื่นคือสตี)

๓. น มาโว อมาโว. (น + มาว) นินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
มาโว อ.ความมี น ทาไมได้ อมาโว ชื่อว่าอมาว. (ความไม่มี)

๔. สตีชาคริยสส อมาโว สตีชาคริยามาโว. (สตีชาคริโย + อมาว) บัญญัติปุริสสมาส
อมาโว อ.ความไม่มี สตีชาคริยสส แห่งธรรมเป็นเครื่องตื่นคือสตี สตีชาคริยามาโว ชื่อว่า
สตีชาคริยามาว. (ความไม่มีแห่งธรรมเป็นเครื่องตื่นคือสตี)

สพฺพิริยาปโต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพฺพิ โจ โส อิริยาปโต จาติ สพฺพิริยาปโต. (สพฺพิ + อิริยาปโต)

สพฺพิ โจ อ.ทั้งปวงด้วย โส อ.ทั้งปวงนั้น อิริยาปโต จ เป็นอิริยาบถด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
สพฺพิริยาปโต ชื่อว่าสพฺพิริยาปโต. (อิริยาบถทั้งปวง)

สตีเวปฺลลชาคริโย

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีตติยาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตียา เวปฺลล สตีเวปฺลล. (สตี + เวปฺลล) ตติยาตปุริสสมาส

เวปฺลล อ.ความเป็นแห่งผู้โง่เขลา สตียา ด้วยสตี สตีเวปฺลล ชื่อว่าสตีเวปฺลล. (ความเป็น
แห่งผู้โง่เขลาด้วยสตี)

๒. สติเวปุลลเมว ชำครियो สติเวปุลลชำครियो. (สติเวปุลล + ชำครियो) อวธารณบุพพทกัมม-
ธารยสฺมาล

สติเวปุลล เอว อ.ความเป็นแห่งผู้โง่ด้วยสตินั้นเทียว ชำครियो เป็นธรรมเป็นเครื่องตั้ง
สติเวปุลลชำครियो ชื่อว่าสติเวปุลลชำครियो. (ธรรมเป็นเครื่องตั้งคือความเป็นผู้โง่ด้วยสติ)

กฤษปาทจินนชโว

เป็นฉนฺธิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาล โดยมีฉนฺธิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาล และตติยา-
ดปฺปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. กฤษโจ ปาโท อสฺสาติ กฤษปาโท, อสฺโส. (กฤษ + ปา) ฉนฺธิทวิปทตฺลยาธิกรณ-
พหุพพีทิสฺมาล

ปาโท อ.เท้า กฤษโจ อันตฺวน อสฺ (อสฺสฺส) ของม้านั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น กฤษปาโท ชื่อว่ากฤษปาท, ได้แก่ม้า. (ตัวมีเท้าตฺวน)

๒. กฤษปาเทน (อสฺสฺภาเวน) จินฺนํ กฤษปาทจินฺนํ, ชโว. (กฤษปาท + อสฺสฺภาว + จินฺน)
ตติยาดปฺปริสฺสมาส

(ชโว) อ.เข่า จินฺนํ อันชาติแล้ว กฤษปาเทน (อสฺสฺภาเวน) โดยความเป็นม้า มีเท้าอัน
ตฺวน กฤษปาทจินฺนํ ชื่อว่ากฤษปาทจินฺน, (อันชาติแล้วโดยความเป็นม้ามีเท้าอันตฺวน)

๓. กฤษปาทจินฺนํ ชโว อสฺสาติ กฤษปาทจินฺนชโว, อสฺโส. (กฤษปาทจินฺน + ชโว) ฉนฺธิทวิปท-
ตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาล

(ชโว) อ.เข่า กฤษปาทจินฺนํ อันชาติแล้วโดยความเป็นม้ามีเท้าอันตฺวน อสฺ (อสฺสฺส)
ของม้านั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น กฤษปาทจินฺนชโว ชื่อว่ากฤษปาทจินฺนชโว, ได้แก่ม้า. (ตัวมี
เข่าอันชาติแล้วโดยความเป็นม้ามีเท้าอันตฺวน)

สินธวาชานियो

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อา ภูโส การณาการณํ ชานาติติ อาชานियो, อาชาเนยโย วา. (อา + ณา อวคฺมเน
ในการรู้ + นาปัจจย + ญะปัจจย) กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ

(โย สฺโต) อ.สัตว์ใด ชานาติ ย่อมรู้ การณาการณํ ซึ่งเหตุและสิ่งที่มีเหตุ อา ภูโส
อย่างยั้ง อิติ เพราะเหตุนั้น อาชานियो ชื่อว่าอาชานियो, อาชาเนยโย ชื่อว่าอาชาเนยโย บ้าง. (ผู้รู้เหตุและ

สิ่งที่ไม่ใช่เหตุอย่างยิ่ง, อาชาไนย)

๒. ลินฺธโว จ โส อาชาไนโย จาติ ลินฺธวาชานีโย. (ลินฺธว + อาชาไนย) วิ.อุ.กัม.

ลินฺธโว จ อ.มำสินฺธพด้วย โส อ.มำสินฺธพนั้น อาชาไนโย จ ตัวอาชาไนยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ลินฺธวาชานีโย ชื่อว่าลินฺธวาชานีโย. (มำสินฺธพตัวอาชาไนย)

อุตตมปณฺโณ

เป็นจัญญุทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุตตมา ปณฺณา อสฺสํติ อุตตมปณฺโณ, ปุคฺคโล. (อุตตมา + ปณฺณา)

ปณฺณา อ.ปญฺญา อุตตมา อันสูงสุด อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคฺคลนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ อุตตมปณฺโณ ชื่อว่าอุตตมปณฺณ, ได้แก่บุคฺคล. (ผู้มีปญฺญาอันสูงสุด)

มนฺทปณฺโณ

เป็นจัญญุทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนฺทา ปณฺณา อสฺสํติ มนฺทปณฺโณ, ปุคฺคโล. (มนฺทา + ปณฺณา)

ปณฺณา อ.ปญฺญา มนฺทา อันน้อย อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคฺคลนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ มนฺทปณฺโณ ชื่อว่ามนฺทปณฺณ, ได้แก่บุคฺคล. (ผู้มีปญฺ्यान้อย)

รตฺติฎฺฎจฺานทิวาฎฺฎจฺานานิ

เป็นอิตริตโรคทวันทสฺมาส โดยมีลตฺตมิตฺปปริสฺสํมาส และลตฺตมิตฺปปริสฺสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รตฺติยํ จานํ รตฺติฎฺฎจฺานํ. (รตฺติ + จาน) ลตฺตมิตฺปปริสฺสํมาส

จานํ อ.ที่เป็นที่พัก รตฺติยํ ในกลางคืน รตฺติฎฺฎจฺานํ ชื่อว่ารตฺติฎฺฎจฺาน. (ที่เป็นที่พักในกลางคืน)

๒. ทิวา จานํ ทิวาฎฺฎจฺานํ. (ทิวา + จาน) ลตฺตมิตฺปปริสฺสํมาส

จานํ อ.ที่เป็นที่พัก ทิวา ในกลางวัน ทิวาฎฺฎจฺานํ ชื่อว่าทิวาฎฺฎจฺาน. (ที่เป็นที่พักในกลางวัน)

๓. รตฺติฎฺฎจฺานญจ ทิวาฎฺฎจฺานญจ รตฺติฎฺฎจฺานทิวาฎฺฎจฺานานิ. (รตฺติฎฺฎจฺาน + ทิวาฎฺฎจฺาน) อิตริตโร-

โยคทวันทสฺมาส

รตฺติฎฺฎจฺานํ จ อ.ที่เป็นที่พักในกลางคืนด้วย ทิวาฎฺฎจฺานํ จ อ.ที่เป็นที่พักในกลางวันด้วย

รตฺติฎฺฎจฺานทิวาฎฺฎจฺานานิ ชื่อว่ารตฺติฎฺฎจฺานทิวาฎฺฎจฺาน. (ที่เป็นที่พักในกลางคืนและที่เป็นที่พักในกลางวัน)

บุพพภาโต

เป็นสัทตमित्तปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

บุพเพ ภาโต บุพพภาโต, กาโล. (บุพพ + ภาค)

(กาโล) อ.กาล ภาโต อันเป็นส่วน บุพเพ ในเบื้องต้น บุพพภาโต ชื่อว่าบุพพภาค, ได้แก่กาล.
(อันเป็นส่วนในเบื้องต้น)

สหพกิเลส่า

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สหพเพ จ เต กิเลส่า จาติ สหพกิเลส่า. (สหพ + กิเลส)

สหพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น กิเลส่า จ เป็นกิเลสด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ สหพกิเลส่า ชื่อว่าสหพกิเลส. (กิเลสทั้งปวง)

โลกุตตรธมมา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีปัญจमित्तปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลกโต อุตตรตติ โลกุตตโร, ธมโม. (โลก + อุตตร) ปัญจमित्तปุริสสมาส
(โย ธมโม) อ.ธรรมใด อุตตรตติ ย่อมข้ามขึ้น โลกโต จากโลก อิติ เพราะเหตุนี้
(โลธ ธมโม) อ.ธรรมนั้น โลกุตตโร ชื่อว่าโลกุตตร, ได้แก่ธรรม. (อันข้ามขึ้นจากโลก, โลกุตตรธรรม)

๒. โลกุตตรา จ เต ธมมา จาติ โลกุตตรธมมา. (โลกุตตร + ธมม) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

โลกุตตรา จ อ.อันเป็นโลกุตระ ท. ด้วย เต อ.อันเป็นโลกุตระ ท. เหล่านั้น ธมมา จ
เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โลกุตตรธมมา ชื่อว่าโลกุตตรธมม. (ธรรมที่เป็นโลกุตระ, โลกุตตรธรรม)

หตถคตา

เป็นสัทตमित्तปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตถเถ คตา หตถคตา, ธมมา. (หตถ + คต)

ธมมา อ.ธรรม ท. คตา อันไปแล้ว หตถเถ ในมือ หตถคตา ชื่อว่าหตถคต, ได้แก่ธรรม
ทั้งหลาย. (อันไปแล้วในมือ, อยู่ในมือ)

คาถาปริโยสาน์

เป็นภุมมัญญิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริโยสยติ เขตฺตาทิ ปริโยสาน์, กาโล. (ปริ+อว+ โส โอลิตะ ในการจบลง, สำเร็จลง + ยุ
ปัจจัย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(คาถา) อ.พระคาถา ปริโยสยติ ย่อมสิ้นสุดลงรอบ เขตฺต (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เอโส กาโล) อ.กาลนี้ ปริโยสาน์ ชื่อว่าปริโยสาน์, ได้แก่กาล. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ, เวลาจบ)

๒. คาถาย ปริโยสาน์ คาถาปริโยสาน์, กาโล. (คาถา + ปริโยสาน์) ภุมมัญญิต์ปุริสสมาส
ปริโยสาน์ อ.เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสาน์ ชื่อว่าคาถาปริโยสาน์.
(เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา, เวลาจบพระคาถา)

โสตาปัตติผลาทินี

เป็นภุมมัญญิต์วิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยสํ ตานิ โสตาปัตติผลาทินี, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด
(อตุถิ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทินี ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ,
ได้แก่อริยผลทั้งหลาย. (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น)

๓๗. สกุกวตฤ [๒๑]

สกุกวตฤ (มยา วุจเต) ๕

สกุกวตฤ อ.เรื่องแห่งท้าวสักกะ (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธโฆสะ)
(วุจเต) จะกล่าว ๕

สกุกวตฤ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภินิตกัตตาใน วุจเต ๕

๓๗. เรื่องท้าวสักกะ

๑. “อุปฺปมาเทน มฆวาทิ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เวสาลีํ นิสฺสาย กุฎฺฑาคารสาลาโย
วิหรนฺโต สกุกํ เทวราชานํ อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เวสาลีํ นิสฺสาย กุฎฺฑาคารสาลาโย วิหรนฺโต สกุกํ เทวราชานํ อารพฺภ “อุปฺปมาเทน
มฆวาทิ อิมํ ฐมฺมเทสนํ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว เวสาลี ซึ่งเมืองเวสาลี วิหรนฺโต เมื่อ
ประทับ กุฎฺฑาคารสาลาโย ที่กุฎฺฑาคารศาลา อารพฺภ ทรงปรารภ สกุกํ ซึ่งท้าวสักกะ
เทวราชานํ ผู้เป็นพระราชาแห่งเทพ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรม-
เทศนานี้ “อุปฺปมาเทน มฆวาทิ ว่า “อุปฺปมาเทน มฆว” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยเมืองเวสาลีประทับอยู่ที่กุฎฺฑาคารศาลา ทรงปรารภท้าวสักกะ
ผู้เป็นจอมเทพ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า “อุปฺปมาเทน มฆว” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุทฺธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวจาก “อุปฺปมาเทน มฆว” ฐรูปะใน
อิติฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสณะของ ฐมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เวสาลี อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรนฺโต กุฎฺฑาคาร-
สาลาโย วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺภันตริกิริยาของ สตุถา สกุกํ อวุตตกัมมะใน
อารพฺภ เทวราชานํ วิเสสณะของ สกุกํ อารพฺภ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....
.....

๒. เวสาลียํ หิ มหาลีนาม ลิจจวี วสติ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร **ลิจจวี** อ.เจ้าลิจจวี **มหาลีนาม** พระนามว่ามหาลีนาม **วสติ** ย่อมประทับอยู่ **เวสาลียํ** ในเมืองเวสาลี ฯ

ความพิสดารว่า เจ้าลิจจวีพระนามว่ามหาลีนาม ทรงประทับอยู่ที่เมืองเวสาลี

หิศัพท์ ทัพหิกรณชตกะ นามศัพท์ สัญญาชตกะเข้ากับ มหาลีนาม วิเสสนะของ ลิจจวี ๑ สุตทกัตตาใน วสติ ๑ อาชยตบทกัตตวาจาก เวสาลียํ วิชยาคาระใน วสติ ฯ

๓. โส ตถาคตสฺส สกุกปญฺหสฺสุตฺตนฺตเทสํ สุตฺวา “สมฺมาสมฺพุทฺโธ สกุกสฺส สมฺปตฺตี มหตี กตฺวา กเถติ; ทิสฺวา นุ โข กเถติ อุกาหุ อทิสฺวา, ชานาติ นุ โข สกุกํ อุกาหุ โน; ปุจฺฉิสฺสามิ นนฺติ จินฺเตสิ ฯ

โส (ลิจจวี) ตถาคตสฺส สกุกปญฺหสฺสุตฺตนฺตเทสํ สุตฺวา “สมฺมาสมฺพุทฺโธ สกุกสฺส สมฺปตฺตี มหตี กตฺวา กเถติ; (สมฺมาสมฺพุทฺโธ) ทิสฺวา นุ โข กเถติ อุกาหุ อทิสฺวา (กเถติ), (สมฺมาสมฺพุทฺโธ) ชานาติ นุ โข สกุกํ อุกาหุ โน (ชานาติ); (อหํ) ปุจฺฉิสฺสามิ นนฺติ (สมฺมาสมฺพุทฺธํ)” อิติ จินฺเตสิ ฯ

โส (ลิจจวี) อ.เจ้าลิจจวีนั้น สุตฺวา ทรงสดับแล้ว **สกุกปญฺหสฺสุตฺตนฺตเทสํ** ซึ่งเทศนาในสักกปัญฺหสูตร **ตถาคตสฺส** ของพระตถาคต **จินฺเตสิ** ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “**สมฺมาสมฺพุทฺโธ** อ.พระสัมมาสัมพุทธเจ้า **กตฺวา** ทรงกระทำแล้ว **สมฺปตฺตี** ซึ่งสมบัติ **สกุกสฺส** ของท้าวสักกะ **มหตี** ให้เป็นสมบัติใหญ่ **กเถติ** ย่อมตรัส, (**สมฺมาสมฺพุทฺโธ**) อ.พระสัมมาสัมพุทธเจ้า **ทิสฺวา** ทรงเห็นแล้ว **กเถติ** ย่อมตรัส **นุ โข** หรือหนอแล **อุกาหุ** หรือว่า **อทิสฺวา** ไม่ทรงเห็นแล้ว (**กเถติ**) ย่อมตรัส, (**สมฺมาสมฺพุทฺโธ**) อ.พระสัมมาสัมพุทธเจ้า **ชานาติ นุ โข** ย่อมทรงทราบหรือหนอแล **สกุกํ** ซึ่งท้าวสักกะ **อุกาหุ** หรือว่า **โน (ชานาติ)** ย่อมไม่ทรงทราบ, (**อหํ**) อ.เรา **ปุจฺฉิสฺสามิ** จักทูลถาม **นนฺติ (สมฺมาสมฺพุทฺธํ)** ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เจ้าลิจจวีนั้นทรงสดับพระเทศนาในสักกปัญฺหสูตรของพระตถาคต ทรงดำริว่า “พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทำสมบัติของท้าวสักกะ ย่อมตรัสใหญ่โต, พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทรงเห็นหรือหนอ ย่อมตรัส หรือไม่ทรงเห็น ย่อมตรัส, พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้จัก ท้าวสักกะหรือหนอแล หรือไม่ทรงรู้จัก, เราจักทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น”

โส วิเสสนะของ ลิจฉวีฯ สุทธกัตตาใน จินฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตถาคตสฺส สามีสัมพันธะใน สกุกปญฺหสฺสุตตฺนตฺเตสนฺง อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “สมฺมาสมฺพุทฺโธ สุทธกัตตาใน กเถติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สกุกสฺส สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺตีฯ อวุตตกัมมะใน กตฺวา มหตี วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน กเถติ, สมฺมาสมฺพุทฺโธ สุทธกัตตาใน กเถติฯ สองบท อาชยาตบทกัตตุวจาก ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถติ นุคฺคฺพทฺ สังกปฺปตฺถะ ไชคฺคฺพทฺ วจนาลังการะ อุกาหุ ปุจฺฉนฺตถะ อทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถติ, สมฺมาสมฺพุทฺโธ สุทธกัตตาใน ชานาติฯ สองบท อาชยาตบทกัตตุวจาก นุคฺคฺพทฺ สังกปฺปตฺถะ ไชคฺคฺพทฺ วจนาลังการะ สกุก อวุตตกัมมะใน ชานาติ อุกาหุ ปุจฺฉนฺตถะ โนคฺคฺพทฺ ปฏฺฐิสฺเสธะใน ชานาติ, อหฺ สุทธกัตตาใน ปุจฺฉนฺตสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นํ วิเสสนะของ สมฺมาสมฺพุทฺธฺฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉนฺตสฺสามิ” อิตฺติคฺคฺพทฺ อาการะใน จินฺเตสิ ฯ

๔. อถ โข มหาลลิจฉวี, เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ; อุปสงฺกमितฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทิ; เอกมฺนตํ นิสฺสินฺโน โข มหาลลิจฉวี ภควนฺตํ เอตทโวจ “ทิจฺฉว โข ภนฺเต ภควตา สกุกโก เทวานมฺินฺโทติ ฯ

อถ โข มหาลลิจฉวี, เยน (ทิสสาภาเคน) ภควา (วิหฺรติ), เตน (ทิสสาภาเคน) อุปสงฺกมิ; (ลิจฉวี) อุปสงฺกमितฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทิ; เอกมฺนตํ นิสฺสินฺโน โข มหาลลิจฉวี ภควนฺตํ เอต (วจน) อโวจ “ทิจฺฉว โข ภนฺเต ภควตา สกุกโก เทวานมฺินฺโทติ ฯ

อถ โข ครั้งนั้นแล ลิจฉวี อ.เจ้าลิจฉวี มหาลลิจฉวี พระนามว่ามหาลลิจฉวี เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสสาภาเคน) ใน-, ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสสาภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, -ส่วนแห่งทิศนั้น, (ลิจฉวี) อ.เจ้าลิจฉวี อุปสงฺกमितฺวา ครั้นเสด็จเข้าไปเฝ้าแล้ว อภิวาเทตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค นิสฺสีทิ ประทับนั่งแล้ว เอกมฺนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง; ลิจฉวี อ.เจ้าลิจฉวี มหาลลิจฉวี พระนามว่ามหาลลิจฉวี นิสฺสินฺโน โข ผู้ประทับนั่งแล้วแล เอกมฺนตํ ณ ที่สมควรส่วนข้าง

หนึ่ง อโวก ได้กราบทูลแล้ว เอต (วจน) ซึ่งพระดำรัสนั้น ภควนุต กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สกโก อ.ท้าวสักกะ เทวานมินุโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ ภควตา อันพระผู้มีพระภาค ทิฏฺฐโจ โข ทรงเห็นแล้วแลหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่นแล เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ, ครั้นเสด็จเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร, เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาเสด็จผู้ประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้วแล ได้กราบทูลพระดำรัสนั้นกับพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเคยเห็นท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพแล้วหรือไร”

อถ กาลสัตตมึ โขศัพท วจนาลังการะ มหาสิ สัญญาวิเสสณะของ ลิจฉวีจ สุทธกัตตา ใน อุปสงกมิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ภควา สุทธกัตตาใน วิหฺรติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เยน วิเสสณะของ ทิสภาเคนจ ตติยาวิสยาธาระใน วิหฺรติ, เตน วิเสสณะของ ทิสภาเคนจ ตติยาวิสยาธาระใน อุปสงกมิ, ลิจฉวี สุทธกัตตาใน นิสสิทิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุปสงกมิตฺวา ลักขณัตถะ ภควนุต อวุตตกัมมะใน อภิวาเทตฺวาจก ปุพพกาลกิริยาใน นิสสิทิ เอกมนุต วิสยาธาระใน นิสสิทิ; นิสินฺโน วิเสสณะของ ลิจฉวี มหาสิ สัญญาวิเสสณะของ ลิจฉวีจ สุทธกัตตาใน อโวกจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกมนุต วิสยาธาระใน นิสินฺโน โขศัพท วจนาลังการะ ภควนุต อกถิตกัมมะใน อโวก เอต วิเสสณะของ วจนจ อวุตตกัมมะใน อโวก “ภนุเต อาลปนะ เทวานมินุโท วิเสสณะของ สกโกจ วุตตกัมมะใน ทิฏฺฐโจจ กิตบทกัมมฺวาจก โขศัพท วจนาลังการะ ภควตา อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐโจ” อิติศัพท สฺรุปะใน เอต วจน ฯ

๕. “ทิฏฺฐโจ โข เม มหาสิ สกโก เทวานมินุโทติ ฯ

(ภควา) “ทิฏฺฐโจ โข เม มหาสิ สกโก เทวานมินุโทติ (อาห) ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาสิ ดูก่อนมหาสิ สกโก อ.ท้าวสักกะ เทวานมินุโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ เม อันเรา ทิฏฺฐโจ โข เห็นแล้วแล”

อิตี ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูก่อนมหาลิมิ ท้าวสั๊กกะผู้เป็นจอมเทพ เราเห็นแล้วแหละ”

ภควา สุทธกัตตานิ อาหะ อายยตบทกัตตวาจก “มหาลิมิ อลปนะ เทวานมินุโท วิเสสณะของ สกุกโกฏ วุตตกัมมะเน ทิฏฐโฏจก กิตตทกัมมวาจก โขศัพท วณาลังการะ เม อนภิตกัตตานิ ทิฏฐโฏ” อิตีศัพท อาการะใน อาห ฯ

.....
.....
.....

๖. “โส ทิ นุณ ภนฺเต สกุกปฏฐูปโก ภวิสฺสติ, ทุทฺทโส ทิ ภนฺเต สกุกโก เทวาน-
มินุโทติ ฯ

(ลิจฉวี) “โส (สกุกโก) ทิ นุณ ภนฺเต สกุกปฏฐูปโก ภวิสฺสติ, ทุทฺทโส (โหติ) ทิ ภนฺเต สกุกโก เทวานมินุโทติ (อาห) ฯ

(ลิจฉวี) อ.เจ้าลิจฉวี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิ ก็ โส (สกุกโก) อ.ท้าวสั๊กกะนั้น สกุกปฏฐูปโก เป็นรูปเปรียบแห่งท้าวสั๊กกะ ภวิสฺสติ จักเป็น นุณ แน่, ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิ เพราะว่า สกุกโก อ.ท้าวสั๊กกะ เทวานมินุโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ ทุทฺทโส เป็นผู้อันใครๆ เห็นได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เจ้าลิจฉวีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นั้น น่าจักเป็นรูปเหมือนท้าวสั๊กกะแน่, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะว่า ท้าวสั๊กกะผู้เป็นจอมเทพ เป็นผู้ที่ใครๆ ก็เห็นได้ยาก”

ลิจฉวี สุทธกัตตานิ อาหะ อายยตบทกัตตวาจก “ภนฺเต อลปนะ หิตัพท วากยา-
รัมภโศตกะ โส วิเสสณะของ สกุกโกฏ สุทธกัตตานิ ภวิสฺสติ อายยตบทกัตตวาจก
นุณศัพท อนุমানตถะ สกุกปฏฐูปโก วิกติกัตตานิ ภวิสฺสติ, ภนฺเต อลปนะ หิตัพท
เหตุโศตกะ เทวานมินุโท วิเสสณะของ สกุกโกฏ สุทธกัตตานิ โหติ อายยตบท
กัตตวาจก ทุทฺทโส วิกติกัตตานิ โหติ” อิตีศัพท อาการะใน อาห ฯ

.....
.....

๗.๑ “สกุฏญจาหิ มหาลิต् ปชานามิ สกุฏกรณเ จ ฐมเม; เยสญจ ฐมมานิ สમાทินฺนุตตา สกุโก สกุฏตุตฺติ อชฺฌคา, เต จ ปชานามิ; สกุโก มหาลิต् เทวานมินฺโท ปุพฺเพ มนุสฺสสุทฺโต สมานो มโฆ นาม มาณโว อโหสิ, ตสฺมา ‘มชฺวาติ วุจฺจติ;

(ภควา) “สกุฏํ จ อหิ มหาลิต् ปชานามิ สกุฏกรณเ จ ฐมเม; เยสํ จ ฐมมานิ (สกุเณ) สમાทินฺนุตตา สกุโก สกุฏตุตฺติ อชฺฌคา, (อหิ) เต (ฐมเม) จ ปชานามิ; สกุโก มหาลิต् เทวานมินฺโท ปุพฺเพ มนุสฺสสุทฺโต สมานอ มโฆ นาม มาณโว อโหสิ, ตสฺมา (โส สกุโก ชเนทิตฺติ) ‘มชฺวาติ วุจฺจติ; (เปิดข้อ ๗.๑๐)

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาลิต् ตุกก่อนมหาลิต् อหิ อ.เรา ปชานามิ ย่อมรู้ทั่ว สกุฏํ จ ซึ่งทำวสัฏกะด้วย ฐมเม ซึ่งธรรม ท. สกุฏกรณเ อันเป็นเครื่องกระทำให้เป็นทำวสัฏกะ จ ด้วย; จ อนึ่ง สกุโก อ.ทำวสัฏกะ อชฺฌคา ได้ถึงทับแล้ว สกุฏตุตฺติ ซึ่งความเป็นแห่งทำวสัฏกะด้วย เยสํ ฐมมานิ (สกุเณ) สમાทินฺนุตตา เพราะความที่- แห่งธรรม ท. เหล่าใด -เป็นธรรม อันทำวสัฏกะ ทรงสมาทานแล้ว จ ด้วย, (อหิ) อ.เรา ปชานามิ ย่อมรู้ทั่ว เต (ฐมเม) ซึ่งธรรม ท. เหล่า นั้น จ ด้วย; มหาลิต् ตุกก่อนมหาลิต् สกุโก อ.ทำวสัฏกะ เทวานมินฺโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ มนุสฺสสุทฺโต เป็นผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว สมานอ มีอยู่ ปุพฺเพ ในกาลก่อน มาณโว เป็นมาณพ มโฆ นาม ชื่อว่ามชฺเว อโหสิ ได้เป็นแล้ว, ตสฺมา เพราะเหตุานั้น (โส สกุโก) อ.ทำวสัฏกะนั้น (ชเนทิตฺติ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า “มชฺวา อ.ทำวชฺวะ” อิติ ดังนี้:

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ตุกก่อนมหาลิต् เราจักทำวสัฏกะและธรรมทั้งหลายที่ทำให้เป็นทำวสัฏกะ, อนึ่ง ทำวสัฏกะได้ถึงความเป็นทำวสัฏกะ เพราะความที่ธรรมทั้งหลาย เหล่าใดเป็นธรรมอันทำวสัฏกะสมาทานแล้ว, และเราก็รู้ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น, ตุกก่อนมหาลิต् ทำวสัฏกะผู้เป็นจอมเทพ เป็นมนุษย์ในกาลก่อนมีอยู่ ได้เป็นมาณพชื่อว่ามชฺเว, เพราะฉะนั้น ทำวสัฏกะนั้น จึงถูกเรียกว่า “ทำวชฺวะ”

ภควา สุทฺธกัตฺตาใน อาหจฺ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “มหาลิต् อาลปนะ อหิ สุทฺธกัตฺตา ใน ปชานามิจฺ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก สกุฏํ อวุตตกัมมะใน ปชานามิจ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ สกุฏํ และ สกุฏกรณเ ฐมเม, สกุฏกรณเ วิเสสนะของ ฐมเมจฺ อวุตตกัมมะใน ปชานามิจ; จศัพท์ สัมปิณฑนัตตะ สกุโก สุทฺธกัตฺตาใน อชฺฌคาจ

อาชยาตบทกัตุวจาก เยส วิเสสณะของ ฌมมานัง ภาวาทิสัมพันธะใน สมานินนตดา สกุกเณ อนภิกิตกัตุตาใน สมานินน- สมานินนตดา เหตุไฉน อชฌคา สกุกตุตัง สัมปาปฺฐนียกัมมะใน อชฌคา, อหัง สุธกัตุตาใน ปชานามิ ฌ อชยาตบทกัตุวจาก เต วิเสสณะของ ฌมเม ฌ อวุตตกัมมะใน ปชานามิ ฌ ศัพทัง วากยสมุจจยัตถะเข้ากับ อหัง เต ฌมเม ปชานามิ, มหาลิต อาลปนะ เทวานมินุโท วิเสสณะของ สกุกโก ฌ สุธกัตุตาใน อโหสิ ฌ อชยาตบทกัตุวจาก ปุพฺเพ กาลสัตตมิมัน มนุสฺสภูโต ฌ วิกิตกัตุตาใน สมานิน ฌ อภันทรกิริยาของ สกุกโก นามศัพทัง สัญญาชิตทกะเข้ากับ มโฆ ฌ วิเสสณะของ มาณโว ฌ วิกิตกัตุตาใน อโหสิ, ตสฺมา เหตุวัตถะ โส วิเสสณะของ สกุกโก ฌ วุตตกัมมะใน วุจฺจติ ฌ อชยาตบทกัตุวจาก ชเนหิ อนภิกิตกัตุตาใน วุจฺจติ “มชฺวา ลิงคัตถะ” อิตติศัพทัง อากาละใน วุจฺจติ;

๗.๒ สกุกโก มหาลิต เทวานมินุโท ปุพฺเพ มนุสฺสภูโต สมานิน ปุเร ทานัง อทาสี, ตสฺมา ‘ปุรินฺทโทติ วุจฺจติ;

สกุกโก มหาลิต เทวานมินุโท ปุพฺเพ มนุสฺสภูโต สมานิน ปุเร ทานัง อทาสี, ตสฺมา (โส สกุกโก ชเนหิ) “ปุรินฺทโทติ วุจฺจติ;

มหาลิต ดูก่อนมหาลิต สกุกโก อ.ท้าวสั๊กกะ เทวานมินุโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ มนุสฺส- ภูโต เป็นผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน สมานิน มีอยู่ อทาสี ได้ให้แล้ว ทานัง ซึ่งทาน ปุเร ในกาลก่อน, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส สกุกโก) อ.ท้าวสั๊กกะนั้น (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า “ปุรินฺทโท อ.ท้าวปุรินททะ” อิติ ดังนี้;

ดูก่อนมหาลิต ท้าวสั๊กกะผู้เป็นจอมเทพ เป็นมนุษย์ในกาลก่อนมีอยู่ ได้ให้ทานในกาล ก่อน, เพราะฉะนั้น ท้าวสั๊กกะนั้น จึงถูกเรียกว่า “ท้าวปุรินททะ”

มหาลิต อาลปนะ เทวานมินุโท วิเสสณะของ สกุกโก ฌ สุธกัตุตาใน อทาสี ฌ อชยาตบ ทกัตุวจาก ปุพฺเพ กาลสัตตมิมัน มนุสฺสภูโต ฌ วิกิตกัตุตาใน สมานิน ฌ อภันทรกิริยา ของ สกุกโก ปุเร กาลสัตตมิมัน อทาสี ทานัง อวุตตกัมมะใน อทาสี, ตสฺมา เหตุวัตถะ โส วิเสสณะของ สกุกโก ฌ วุตตกัมมะใน วุจฺจติ ฌ อชยาตบทกัตุวจาก ชเนหิ อนภิกิต- กัตุตาใน วุจฺจติ “ปุรินฺทโท ลิงคัตถะ” อิตติศัพทัง อากาละใน วุจฺจติ;

๗.๓ สกุกโก มหาลึ เทวานมึนุโท ปุพฺเพ มนุสฺสญฺโต สมานึ สกุกจึ ทานึ อทาสึ, ตสฺมา ‘สกุกโกติ วุจฺจติ;

สกุกโก มหาลึ เทวานมึนุโท ปุพฺเพ มนุสฺสญฺโต สมานึ สกุกจึ ทานึ อทาสึ, ตสฺมา (โส สกุกโก ชเนหึ) “สกุกโกติ วุจฺจติ;

มหาลึ ดูก่อนมหาลึ **สกุกโก** อ.ท้าวสักกะ **เทวานมึนุโท** ผู้เป็นจอมแห่งเทพ **มนุสฺสญฺโต** เป็นผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว **ปุพฺเพ** ในกาลก่อน **สมานึ** มีอยู่ **อทาสึ** ได้ให้แล้ว **ทานึ** ซึ่งทาน **สกุกจึ** โดยเคารพ, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น (โส สกุกโก) อ.ท้าวสักกะนั้น (ชเนหึ) อันชน ท. **วุจฺจติ** ย่อมเรียก **อิติ** ว่า “สกุกโก อ.ท้าวสักกะ” **อิติ** ดังนี้;

ดูก่อนมหาลึ ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ เป็นมนุษย์ในกาลก่อนมีอยู่ ได้ให้ทานโดยเคารพ, เพราะฉะนั้น ท้าวสักกะนั้น จึงถูกเรียกว่า “ท้าวสักกะ”

มหาลึ อาลปนะ เทวานมึนุโท วิเสสนะของ สกุกโกๆ สุธกัถตาใน อทาสึๆ อาชยาตบท กัถตุวาก ปุพฺเพ กาลสัถตมึใน มนุสฺสญฺโตๆ วิกัถกัถตาใน สมานึๆ อัพภันตรกัถยา ของ สกุกโก สกุกจึ กัถยาวิเสสนะใน อทาสึ ทานึ อวุตตกัถมะใน อทาสึ, ตสฺมา เหตุวัถถะ โส วิเสสนะของ สกุกโกๆ วุตตกัถมะใน วุจฺจติๆ อาชยาตบทกัถมวาก ชเนหึ อนภึถกัถตาใน วุจฺจติ “สกุกโก ลึงคัถถะ” อิติศัพฺฐ์ อาการะใน วุจฺจติ;

๗.๔ สกุกโก มหาลึ เทวานมึนุโท ปุพฺเพ มนุสฺสญฺโต สมานึ อวาสถึ อทาสึ, ตสฺมา ‘วาสโวติ วุจฺจติ;

สกุกโก มหาลึ เทวานมึนุโท ปุพฺเพ มนุสฺสญฺโต สมานึ อวาสถึ อทาสึ, ตสฺมา (โส สกุกโก ชเนหึ) “วาสโวติ วุจฺจติ;

มหาลึ ดูก่อนมหาลึ **สกุกโก** อ.ท้าวสักกะ **เทวานมึนุโท** ผู้เป็นจอมแห่งเทพ **มนุสฺสญฺโต** เป็นผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว **ปุพฺเพ** ในกาลก่อน **สมานึ** มีอยู่ **อทาสึ** ได้ให้แล้ว **อวาสถึ** ซึ่งเป็นที่อยู่, **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น (โส สกุกโก) อ.ท้าวสักกะนั้น (ชเนหึ) อันชน ท. **วุจฺจติ** ย่อมเรียก **อิติ** ว่า “วาสโว อ.ท้าววาสวะ” **อิติ** ดังนี้;

ดุก่อนมหาลิม ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ เป็นมนุษย์ในกาลก่อนมีอยู่ ได้ให้ที่อยู่อาศัย, เพราะฉะนั้น ท้าวสักกะนั้น จึงถูกเรียกว่า “ท้าววาสวะ”

มหาลิม อลปนนะ เทวานมินุโท วิเสสนะของ สกุกโก๑ สุทธกัตตานิ อทาสี๑ อาชยาตบท กัตตุวาก ปุพเพ กาลสัตตมิมิน มนุสสุฏ๑โต๑ วิกตีกัตตานิ สมาน๑ อพภันตริกิริยา ของ สกุกโก อวสธ๑ อวุตตกัมมะใน อทาสี, ตสุมมา เหตุวัตถะ โส วิเสสนะของ สกุกโก๑ วุตตกัมมะใน วุจจติ๑ อาชยาตบทกัมมวาก ชเนหิ อนภินทีกัตตานิ วุจจติ “วาสโว ลิงคัตถะ” อิติศัพท๑ อากาละใน วุจจติ;

๗.๕ สกุกโก มหาลิม เทวานมินุโท สหสสุ๑ อตถ๑ มุหุตเตน จินเตสิ, ตสุมมา ‘สหสสุโข๑ชติ วุจจติ;

สกุกโก มหาลิม เทวานมินุโท สหสสุ๑ อตถ๑ มุหุตเตน จินเตสิ, ตสุมมา (โส สกุกโก ชเนหิ) “สหสสุโข๑ชติ วุจจติ;

มหาลิม ดุก่อนมหาลิม สกุกโก อ.ท้าวสักกะ เทวานมินุโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ จินเตสิ ทรงดำริแล้ว อตถ๑ ซึ่งเนื้อความ สหสสุ๑ หนึ่งพัน มุหุตเตน โดยกาลครั้งเดียว, ตสุมมา เพราะเหตุนั้น (โส สกุกโก) อ.ท้าวสักกะนั้น (ชเนหิ) อันชน ท. วุจจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า “สหสสุโข๑ อ.ท้าวสหสสุ๑ชติ” อิติ ดังนี้;

ดุก่อนมหาลิม ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ ทรงดำริเนื้อความหนึ่งพัน โดยกาลเพียงชั่วครั้ง, เพราะฉะนั้น ท้าวสักกะนั้น จึงถูกเรียกว่า “ท้าวสหสสุ๑ชติ”

มหาลิม อลปนนะ เทวานมินุโท วิเสสนะของ สกุกโก๑ สุทธกัตตานิ จินเตสิ๑ อาชยาตบ ทกัตตุวาก สหสสุ๑ วิเสสนะของ อตถ๑ อวุตตกัมมะใน จินเตสิ มุหุตเตน ตติยา- วิเสสนะใน จินเตสิ, ตสุมมา เหตุวัตถะ โส วิเสสนะของ สกุกโก๑ วุตตกัมมะใน วุจจติ๑ อาชยาตบทกัมมวาก ชเนหิ อนภินทีกัตตานิ วุจจติ “สหสสุโข๑ ลิงคัตถะ” อิติศัพท๑ อากาละใน วุจจติ;

๗.๖ สกุกสูส มหาลิ เทวานมินุทสูส สุชาตา นาม อสุรกณฺญา ปชาปติ, ตสฺมา 'สุขุมปตฺตีติ วุจฺจติ;

สกุกสูส มหาลิ เทวานมินุทสูส สุชาตา นาม อสุรกณฺญา ปชาปติ (อโหสิ), ตสฺมา (โส สกุกโก ชเนหิ) "สุขุมปตฺตีติ วุจฺจติ;

มหาลิ ดูก่อนมหาลิ อสุรกณฺญา อ.อสุรกณฺญา สุชาตา นาม ชื่อว่าสุชาตา ปชาปติ เป็นปชาปติ สกุกสูส ของท้าวสักกะ เทวานมินุทสูส ผู้เป็นจอมแห่งเทพ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส สกุกโก) อ.ท้าวสักกะนั้น (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า "สุขุมปติ อ.ท้าวสุขุมปติ" อิติ ดังนี้;

ดูก่อนมหาลิ นางอสุรกณฺญาชื่อว่าสุชาตา ได้เป็นปชาปติของท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ, เพราะฉะนั้น ท้าวสักกะนั้น จึงถูกเรียกว่า "ท้าวสุขุมปติ"

มหาลิ อาลปนะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ สุชาตาๆ วิเสสนะของ อสุรกณฺญาๆ สุทกตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกตตุวจาก สกุกสูส สามีสัมพันธะใน ปชาปติ เทวานมินุทสูส วิเสสนะของ สกุกสูส ปชาปติ วิกติกตตาใน อโหสิ, ตสฺมา เหตุวัตตะโส วิเสสนะของ สกุกโกๆ วุตตกัมมะใน วุจฺจติๆ อาชยาตบทกัมมวจาก ชเนหิ อนภิหิตกตตาใน วุจฺจติ "สุขุมปติ ลิงคัตตะ" อิติศัพท์ อาการะใน วุจฺจติ;

๗.๗ สกุกโก มหาลิ เทวานมินุโท เทวานํ ตาวตีสานํ อิสฺสรียาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรสิ, ตสฺมา 'เทวานมินุโทติ วุจฺจติ;

สกุกโก มหาลิ เทวานมินุโท (เทว) เทวานํ ตาวตีสานํ อิสฺสรียาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรสิ, ตสฺมา (โส สกุกโก ชเนหิ) "เทวานมินุโทติ วุจฺจติ;

มหาลิ ดูก่อนมหาลิ สกุกโก อ.ท้าวสักกะ เทวานมินุโท ผู้เป็นจอมแห่งเทพ (เทว) ทรงยังเทพ กาเรสิ ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราช อิสฺสรียาธิปจฺจํ อันมีความเป็นใหญ่ยิ่งโดยความเป็นใหญ่ เทวานํ แห่งเทพ ท. ตาวตีสานํ ผู้อยู่ในภพดาวตีสัน, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส สกุกโก) อ.ท้าวสักกะนั้น (ชเนหิ) อันชน ท. วุจฺจติ ย่อมเรียก อิติ ว่า "เทวานมินุโท อ.ท้าวเทวานมินุทะ" อิติ ดังนี้;

ดุก่อนมหาลิม ท้าวสັกกะผู้เป็นจอมเทพ ทรงครองราชย์ซึ่งเป็นความเป็นใหญ่โดยอิสรียยศแห่งเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์, เพราะฉะนั้น ท้าวสັกกะนั้น จึงถูกเรียกว่า “ท้าวเทวานมินทะ”

มหาลิม อาลปนะ เทวานมินโท วิเสสนะของ สกโกฏ เหตุกัตตานิ กาเรสิฏ อาชยาตบตเหตุกัตตวาจก เทวี การิตกัมมะใน กาเรสิ เทวาน สามีสัมพันธะใน อิสฺสรียาธิปจจํ ดาวดีसानํ วิเสสนะของ เทวานํ อิสฺสรียาธิปจจํ วิเสสนะของ รชชฏ อวุตตกัมมะใน กาเรสิ, ตสฺมา เหตุวัตตะ โส วิเสสนะของ สกโกฏ วุตตกัมมะใน วุจฺจติฏ อาชยาตบตกัมมวาจก ชเนหิ อนภินิตกัตตานิ วุจฺจติ “เทวานมินโท ลิงกัตตะ” อิติศัพทํ อากาเรใน วุจฺจติ;

๗.๘ สกุกสุส มหาลิม เทวานมินทสุส ปุพฺเพ มนุสฺสญฺุตสุส สฺมานสุส สตฺต วตฺตปทานิ สฺมตฺตานิ สฺมาทินฺนานิ อเหสุ, เยสํ สฺมาทินฺนตฺตา สกโก สกุกตฺตํ อชฺฌคา ฯ

สกุกสุส มหาลิม เทวานมินทสุส ปุพฺเพ มนุสฺสญฺุตสุส สฺมานสุส (ตานิ) สตฺต วตฺตปทานิ สฺมตฺตานิ (กตฺวา) สฺมาทินฺนานิ อเหสุ, เยสํ (วตฺตปทานํ สกฺเกน) สฺมาทินฺนตฺตา สกโก สกุกตฺตํ อชฺฌคา ฯ

มหาลิม ดุก่อนมหาลิม สกโก อ.ท้าวสັกกะ อชฺฌคา ได้ถึงทับแล้ว สกุกตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งท้าวสັกกะ เยสํ (วตฺตปทานํ สกฺเกน) สฺมาทินฺนตฺตา เพราะความที่- แห่งวัตรบต ท. เหล่าใด -เป็นวัตรบต อันท้าวสັกกะ สฺมาทานแล้ว, วตฺตปทานิ อ.วัตรบต ท. สตฺต เจ็ด (ตานิ) เหล่านั้น สกุกสุส เทวานมินทสุส ปุพฺเพ มนุสฺสญฺุตสุส สฺมานสุส สฺมตฺตานิ (กตฺวา) สฺมาทินฺนานิ เป็นวัตรบต อันท้าวสັกกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทพ เป็นผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว มีอยู่ ในกาลก่อน ทรงสฺมาทานแล้ว กระทำแล้ว ให้บริบูรณ์ อเหสุ ได้เป็นแล้ว ฯ

ดุก่อนมหาลิม ท้าวสັกกะได้ถึงความเป็นท้าวสັกกะ เพราะความที่วัตรบตเหล่าใด เป็นวัตรอันท้าวสັกกะสฺมาทานแล้ว, วัตรบต ๗ เหล่านั้น ได้เป็นวัตรที่ท้าวสັกกะผู้เป็นจอมเทพ เป็นมนุษย์ในกาลก่อนมีอยู่ สฺมาทานทำให้บริบูรณ์แล้ว

มหาลี อาลปนะ ตานี กิติ สตุต กิติ วิเสสณะของ วุตตปทานิฯ สุทธกัตตาใน อหะสุ์ฯ
 อาชยาดบทกัตตฺวาจก สกุกสฺส ฉัญฺฐีอนภิตกัตตาใน สมานินฺนทานิ เทวานมินฺทสฺส
 วิเสสณะของ สกุกสฺส ปุพฺเพ กาลสัตตมีใน มนุสฺสญฺุตสฺสฯ กิติ สมานสฺส กิติ วิเสสณะ
 ของ สกุกสฺส สมตฺตานิ วิกิติกัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสณะใน สมานินฺนทานิฯ วิกิติ-
 กัตตาใน อหะสุ์, สกุกโก สุทธกัตตาใน อชฺฉคฺคาฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เยสฺ วิเสสณะ
 ของ วุตตปทานิฯ ภาวาทิสัมพันธะใน สมานินฺนตฺตา สกุกเณ อนภิตกัตตาใน
 สมานินฺนตฺตาฯ เหตุโน อชฺฉคฺคา สกุกตฺตํ สัมปาปฺญีเยกัมมะใน อชฺฉคฺคา ฯ

.....
 .....

๗.๙ กตมานิ สตุต ?

กตมานิ สตุต (วุตตปทานิ) ?

(วุตตปทานิ) อ.วัตรบท ท. สตุต เจ็ด กตมานิ เป็นไฉน ?

วัตรบท ๗ เป็นไฉน?

กตมานิ กิติ สตุต กิติ วิเสสณะของ วุตตปทานิฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....
 .....

๗.๑๐ ยาวซีว มาตาเปติภโร อสฺส; ยาวซีว กุเล เชฏฺฐาปจายี อสฺส; ยาวซีว สณฺหฺวาโจ
 อสฺส; ยาวซีว อปิสุณฺวาโจ อสฺส; ยาวซีว วิคตมลมจฺเจเรน เจตสา อคารํ
 อชฺฉวเสยฺย; มุตฺตจาโค ปยตปาณิ โวสุสฺสคฺครโต; ยาจโยโค ทานสัวิภาครโต;
 ยาวซีว สจฺจวาโจ อสฺส; ยาวซีว อุกุโธโร อสฺส; สเจ เม โกโร อฺปฺปชฺเชยฺย,
 ชิปปเมว นํ ปฏฺวิเนยฺยนฺติ, สกุกสฺส มหาลี เทวานมินฺทสฺส ปุพฺเพ มนุสฺสญฺุตสฺส
 สมานสฺส อิมานิ สตุต วุตตปทานิ สมตฺตานิ สมานินฺนทานิ อหะสุ์, เยสฺ
 สมานินฺนตฺตา สกุกโก สกุกตฺตํ อชฺฉคฺคาติ ฯ

“(อหํ) ยาวซีว มาตาเปติภโร อสฺส; (อหํ) ยาวซีว กุเล เชฏฺฐาปจายี อสฺส; (อหํ) ยาวซีว
 สณฺหฺวาโจ อสฺส; (อหํ) ยาวซีว อปิสุณฺวาโจ อสฺส; (อหํ) ยาวซีว วิคตมลมจฺเจเรน
 เจตสา อคารํ อชฺฉวเสยฺย; มุตฺตจาโค ปยตปาณิ โวสุสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสัวิภาครโต;

(อห้) ยาวซิว สจจวาใจ อสุส; (อห้) ยาวซิว อุกโธโธ โอสสุ; สเจ เม โโกโธ อุปปชเชยย,
 (อห้) ขิปโปเมว นั (โกธ) ปฏิวินเญยนุติ (สตุต วตุตปทานิ), สกุกสุส มหาลิ เทวานมินุทสุส
 ปุพเพ มนุสสุภูตสุส สมานสุส อิมานิ สตุต วตุตปทานิ สมตตานิ (กตุวา) สมาทินุหานิ
 อเหตุ, เยสั (วตุตปทานิ สกุกเณ) สมาทินุหตุตา สกุกโก สกุกตุตติ อชฎคาคติ (อาห) ๕

(วตุตปทานิ) อ.วัตรบท ท. (สตุต) เจต อิติ คือ “(อห้) อ.เรา มาตาเปติโกโร เป็นผู้เลี้ยง
 ซึ่งมารดาและบิดา ยาวซิว ตลอดกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต อสุส ฟังเป็น; (อห้)
 อ.เรา กุเล เขฎจาปจายี เป็นผู้ประพฤต้อ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญที่สุดในตระกูลโดย
 ปกติ ยาวซิว ตลอดกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต อสุส ฟังเป็น; (อห้) อ.เรา สณหวาใจ
 เป็นผู้มิวจาอันอ่อนหวาน ยาวซิว ตลอดการกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต อสุส ฟังเป็น;
 (อห้) อ.เรา อปิสุนวาใจ เป็นผู้มิวจาอันไม่ส่อเสียด ยาวซิว ตลอดกาลกำหนดเพียง
 ใดแห่งชีวิต อสุส ฟังเป็น; (อห้) อ.เรา เจตสา มีใจ วิคตมลมจุเจเรน อันมีความ
 ตระหนี่คือมลินอันไปปราศแล้ว มุตตจาโค ผู้มีการสละอันปล่อยแล้ว ปยตปาณิ ผู้
 มีฝ่ามืออันล้างแล้ว โวสุสครโต ผู้ยินดีแล้วในการสละลง ยาจโยโค ผู้ควรแก่การขอ
 ทานสัวิภาครโต ผู้ยินดีแล้วในการจำแนกซึ่งทาน อชฎาวเสยย ฟังอยู่ครอง อคาริ
 ในเรือน ยาวซิว ตลอดกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต; (อห้) อ.เรา สจจวาใจ เป็นผู้
 มิวจาสัตย์ ยาวซิว ตลอดกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต อสุส ฟังเป็น; (อห้) อ.เรา
 อุกโธโธ เป็นผู้ไม่โกรธเป็นปกติ ยาวซิว ตลอดกาลกำหนดเพียงใดแห่งชีวิต อสุส
 ฟังเป็น; สเจ ถ้าว่า โโกโธ อ.ความโกรธ อุปปชเชยย ฟังเกิดขึ้น เม แก่เราไซ้,
 (อห้) อ.เรา ปฏิวินเญย ฟังกำจัดเฉพาะ นั (โกธ) ซึ่งความโกรธนั้น ขิปปิ เอว พลัน
 นั้นเทียว”, มหาลิ ตุก่อนมหาลิ สกุกโก อ.ท้าวสั๊กกะ อชฎคา ได้ถึงทับแล้ว สกุกตุตติ
 ซึ่งความเป็นแห่งท้าวสั๊กกะ เยสั (วตุตปทานิ สกุกเณ) สมาทินุหตุตา เพราะความ
 ที่- แห่งวัตรบท ท. เหล่าใด -เป็นวัตรบท อันท้าวสั๊กกะ สมาทานแล้ว, วตุตปทานิ
 อ.วัตรบท ท. สตุต เจต อิมานิ เหล่านี้ สกุกสุส เทวานมินุทสุส ปุพเพ
 มนุสสุภูตสุส สมานสุส สมตตานิ (กตุวา) สมาทินุหานิ เป็นวัตรบท อันท้าว
 สั๊กกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทพ เป็นผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว มีอยู่ ในกาลก่อน ทรงสมาทาน
 แล้ว กระทำให้บริบูรณ์แล้ว อเหตุ ได้เป็นแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

วัตรบท ๗ คือ “เราพึงเป็นผู้เลี้ยงมารดาและบิดาตลอดชีวิต, เราพึงเป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญที่สุดในตระกูลโดยปกติตลอดชีวิต, เราพึงเป็นผู้มีวาจาอันอ่อนหวานตลอดชีวิต, เราพึงเป็นผู้ไม่มีวาจาส่อเสียดตลอดชีวิต, เรามีใจปราศจากความตระหนี่คือมลทิน มีการสละอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันล้างแล้ว ยินดีในการสละ ผู้ควรแก่การขอ ผู้ยินดีในการจำแนกทาน พึ่งอยู่ครองเรือนตลอดชีวิต, เราพึงเป็นผู้มีวาจาสัตย์ตลอดชีวิต, เราพึงเป็นผู้ไม่มักโกรธตลอดชีวิต, ถ้าความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เราไซ้ไร, เราพึงกำจัดความโกรธนั้นฉับพลันทีเดียว”, ดูก่อนมหาลิก ท้าวสักกะ ได้ถึงความเป็นท้าวสักกะ เพราะความที่วัตรบทเหล่านี้ เป็นวัตรอันท้าวสักกะสมทานแล้ว, วัตรบท ๗ เหล่านี้ ได้เป็นข้อวัตรที่ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ เป็นมนุษย์ในกาลก่อนมีอยู่ สมทานทำให้บริบูรณ์แล้ว

“อหิ สุกุทกัตตาโน อสุสฺสํ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยาวชิวํ อัจจันตสังโยคะโน มาตา-
 เปติภโรจฺ วิกติกัตตาโน อสุสฺสํ, อหิ สุกุทกัตตาโน อสุสฺสํ อาชยตบทกัตตฺวาจก
 ยาวชิวํ อัจจันตสังโยคะโน เชฏฺฐาปจายี กุเล วิสยาธาระโน เชฏฺฐาปจายีจฺ วิกติกัตตา
 โน อสุสฺสํ, อหิ สุกุทกัตตาโน อสุสฺสํ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยาวชิวํ อัจจันตสังโยคะ
 โน สณฺหฺวาโจจฺ วิกติกัตตาโน อสุสฺสํ, อหิ สุกุทกัตตาโน อสุสฺสํ อาชยตบทกัตตฺวาจก
 ยาวชิวํ อัจจันตสังโยคะโน อปิสุณฺวาโจจฺ วิกติกัตตาโน อสุสฺสํ, อหิ สุกุทกัตตาโน
 อชฺชฺมาวเสยฺยํ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยาวชิวํ อัจจันตสังโยคะโน อชฺชฺมาวเสยฺยํ
 วิคตมฺลจฺเจเรน วิเสสนะขอ เจตสาจฺ อิตถัมภฺตตะโน อหิ อคารํ ทฺติยาวิสยาธาระ
 โน อชฺชฺมาวเสยฺยํ มฺุตตจาคอ กิตฺติ ปยตปานิ กิตฺติ โวสุสคฺครโต กิตฺติ ยาจโยโค กิตฺติ
 ทานสฺวิภาครโต กิตฺติ วิเสสนะขอ อหิ; อหิ สุกุทกัตตาโน อสุสฺสํ อาชยตบทกัตตฺวาจก
 ยาวชิวํ อัจจันตสังโยคะโน สจฺจวาโจจฺ วิกติกัตตาโน อสุสฺสํ, อหิ สุกุทกัตตาโน อสุสฺสํ
 อาชยตบทกัตตฺวาจก ยาวชิวํ อัจจันตสังโยคะโน อกฺโกทโนจฺ วิกติกัตตาโน อสุสฺสํ,
 สเจ ปริกัปปัตตะ โกโร สุกุทกัตตาโน อฺุปฺปชฺเชยฺยจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก เม สัมปทาน
 โน อฺุปฺปชฺเชยฺย, อหิ สุกุทกัตตาโน ปฏฺวิเนยฺยจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวสฺสัพพ
 อวธารณะเข้ากับ ขิปฺปจฺ กิริยาวิเสสนะโน ปฏฺวิเนยฺย นํ วิเสสนะขอ โกธจฺ อวฺุตต-
 กัมมะโน ปฏฺวิเนยฺย” อิตฺสัพพ สฺรูปะโน สตฺต วตฺตปทานิ สตฺต วิเสสนะขอ
 วตฺตปทานิจฺ ลิงคัตตะ, มหาลิก อาลปนะ อิมานิ กิตฺติ สตฺต กิตฺติ วิเสสนะขอ วตฺตปทานิจฺ
 สุกุทกัตตาโน อหะสุสฺสํ อาชยตบทกัตตฺวาจก สกฺกสฺส จัฏฐีอนภิตกัตตาโน

สมาทินุหนานี เทวานมินุทสูส วิเสสณะของ สกุกสูส ปุพฺเพ กาลสัตตมึใน มนุสฺสภูตสูสฯ กิติ์ สมานสูส กิติ์ วิเสสณะของ สกุกสูส สมตฺตานี วิกติกัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสณะ ใน สมาทินุหนานีฯ วิกติกตฺตาใน อหะสุ์, สกุกโก สุกฺทกตฺตาใน อชฺฌคาฯ อาชยาตบท กตฺตฺวาจก เยสึ วิเสสณะของ วตฺตปทาน์ฯ ภาวาทิสัมพันธะใน สมาทินุหนตฺตา สกุกเณ อนภินิตกตฺตาใน สมาทินุหนตฺตาฯ เหตุใน อชฺฌคา สกุกตฺตึ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน อชฺฌคา” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ฯ

๘.

“มาตาเปติภรฺ ชนตฺ	กุเล เชฏฺจาปจายินฺ
สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ	เปสฺสเณยฺยปฺปหายินฺ
มจฺเจรวินเย ยุตฺตํ	สจฺจํ โภธาภิภุํ หนฺ
ตํ เว เทวา ตาวตีสสา	อาหุ ‘สปฺปริโส อิติติ ฯ

(ภควา อิทํ เวยฺยาकरणํ อโวจ, สุกฺโต สตฺถา อิทํ เวยฺยาकरणํ วตฺวาน อถ อปรํ เอตํ คาถาพนฺธํ อโวจ)

“มาตาเปติภรฺ ชนตฺ	กุเล เชฏฺจาปจายินฺ
สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ	เปสฺสเณยฺยปฺปหายินฺ
มจฺเจรวินเย ยุตฺตํ	สจฺจํ โภธาภิภุํ หนฺ
ตํ เว เทวา ตาวตีสสา	อาหุ ‘สปฺปริโส อิติติ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อโวจ) ได้ตรัสแล้ว (อิทํ เวยฺยาकरणํ) ซึ่งคำอันเป็น ไวยากรณ์นี้, (สुकฺโต) อ.พระสุคต (สตฺถา) ผู้พระศาสดา (วตฺวาน) ครั้นตรัสแล้ว (อิทํ เวยฺยาकरणํ) ซึ่งคำอันเป็นไวยากรณ์นี้ (อโวจ) ได้ตรัสแล้ว (เอตํ คาถาพนฺธํ) ซึ่งคาถาพนธ์นั้น (อปรํ) อื่นอีก (อถ) ในภายหลัง อิติ ว่า

“เทวา อ.เทพ ท. ตาวตีสสา ผู้อยู่ในชั้นดาวดึงส์ อาหุ กล่าว แล้ว หนฺ ซึ่งนรชน มาตาเปติภรฺ ผู้เลี้ยงซึ่งมารดาและบิดา ชนตฺ ผู้เป็นสัตว์เกิด กุเล เชฏฺจาปจายินฺ ผู้ประพฤติอ่อนน้อม ต่อบุคคลผู้เจริญที่สุดในตระกูลโดยปกติ สณฺหํ ผู้มีวาจาอ่อนหวาน สขิลสมฺภาสํ ผู้กล่าวอยู่ซึ่งคำอันไพเราะ เปสฺสเณยฺยป-

ปหายินิ ผู้ละซึ่งคำอันเป็นที่ตั้งแห่งความส่อเสียดโดยปกติ
 ยุตุตฺติ ผู้ประกอบแล้ว มจฺเจรวินเย ในการกำจัดซึ่งความ
 ตระหนี่ สจฺจํ ผู้มีวาจาสัตย์ โกธากิภู ผู้ครอบงำซึ่งความโกรธ
 ตํ เว นั้นแล อิติ ว่า ‘สปปุริโส อ.สัตบุรุษ’ อิติ ดังนี้” อิติ
 ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคำที่เป็นไวยากรณ์นี้, พระสุคตผู้พระศาสดาครั้นตรัสคำอัน
 เป็นไวยากรณ์นี้แล้ว ได้ตรัสคาถาประพันธ์นั้นอื่นอีก ในกาลต่อมาว่า

“พวกเทพชั้นดาวดึงส์กล่าวถึงนรชนผู้เลี้ยงมารดาและบิดา ผู้
 เป็นสัตว์เกิด ผู้ประพฤดิอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้เจริญที่สุดใน
 ตระกูล ผู้มีวาจาอ่อนหวาน ผู้กล่าวคำที่ไพเราะ ผู้ละคำที่เป็น
 ที่ตั้งแห่งความส่อเสียดโดยปกติ ผู้ประกอบในการกำจัดความ
 ตระหนี่ ผู้มีวาจาสัตย์ ผู้ครอบงำความโกรธ นั้นแล ว่า ‘สัตบุรุษ’
 ดังนี้

ภควา สุททกัตตาโน อโวจฺจ อายยาตบทกัตตุวจาก อิทํ วิเสสชนะของ เวยยากรณฺญ
 อวุตตกัมมะโน อโวจ, สตุถา วิเสสชนะของ สุกโตจฺจ สุททกัตตาโน อโวจฺจ อายยาต
 บทกัตตุวจาก อิทํ วิเสสชนะของ เวยยากรณฺญ อวุตตกัมมะโน วตฺวานจฺจ ลักขณัตถะ
 อถ กาลสัตตมฺโหโน อโวจ อปรํ กิตฺติ เอตํ กิตฺติ วิเสสชนะของ คาถาพนฺธฺจ อวุตตกัมมะโน
 อโวจ

“ดาวทีสา วิเสสชนะของ เทวาจฺจ สุททกัตตาโน อาหุจฺจ อายยาต
 บทกัตตุวจาก มาตาเปติภรํ กิตฺติ ชนฺตุํ กิตฺติ เขมฺมจฺจาปจายินิ กิตฺติ
 สณฺหํ กิตฺติ สขิลสมฺภาสํ กิตฺติ เปสฺสุณฺเวยยปฺปหายินิ กิตฺติ ยุตุตฺติ กิตฺติ
 สจฺจํ กิตฺติ โกธากิภูํ กิตฺติ วิเสสชนะของ นรฺจฺจ อวุตตกัมมะโน อาหุ
 กุเล วิสยาธาระโน เขมฺมจฺจาปจายินิ มจฺเจรวินเย วิสยาธาระ
 โน ยุตุตฺติ ตํ วิเสสชนะของ นรํ เวศฺพทํ ปทปฺปุระณะ ‘สปปุริโส
 ลิงคัตถะ’ อิติศัพทํ อากาเรโน อาหุ” อิติศัพทํ สรุปะโน อปรํ
 เอตํ คาถาพนฺธํ ฯ

๙. “อิหฺ มหาลล สกฺเกน มชฺฌมาณวกาลล กตฺถํ กมฺมุนฺตี วตฺวา ปุณฺ เตน “กถํ ภาณฺเต มชฺฌมาณวอ ปฏฺฐปชฺชตฺตี ตสฺส ปฏฺฐปตฺตี วิตฺถารโต สอฺตุกาเมน ปุณฺโจ “เตนหิ มหาลล สฺสณหิตฺตี วตฺวา อตฺถิตํ อารหิ ๕

(ภควา) “อิหฺ (กมฺม) มหาลล สกฺเกน (สกฺกสฺส) มชฺฌมาณวกาลล กตฺถํ กมฺม (โหติ)” อิติ วตฺวา ปุณฺ เตน (มหาลลนา) “กถํ ภาณฺเต มชฺฌมาณวอ ปฏฺฐปชฺชตฺตี ตสฺส (สกฺกสฺส) ปฏฺฐปตฺตี วิตฺถารโต สอฺตุกาเมน ปุณฺโจ “เตนหิ (ตฺว) มหาลล สฺสณหิตฺตี วตฺวา อตฺถิตํ (วตฺถ) อารหิ ๕

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค วตฺวา ตรัสแล้่ว อิติ ว่า “มหาลล ตูก่อนมหาลล อิหฺ (กมฺม) อ.กรรมนี้ กมฺม เป็นกรรม สกฺเกน (สกฺกสฺส) มชฺฌมาณวกาลล กตฺถํ อันอันท้าวสັกกะ -ทรงกระทำแล้่ว ในกาลแห่งท้าวสັกกะเป็นมาณพ็ชื่อว่ามชฺ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ เตน (มหาลลนา) ตสฺส (สกฺกสฺส) ปฏฺฐปตฺตี วิตฺถารโต สอฺตุกาเมน ปุณฺโจ ผู้อันเจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลลนั้น ผู้ใคร่เพื่ออันฟัง ซึ่งข้อปฏิบัติ ของท้าวสັกกะนั้น โดยพิสดาร ทูลถามแล้่ว ปุณฺ อีก อิติ ว่า “ภาณฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มชฺฌมาณวอ อ.มาณพ็ชื่อว่ามชฺ ปฏฺฐปชฺชติ ย่อมปฏิบัติ กถํ อย่างไร” อิติ ดั่งนี้ วตฺวา ตรัสแล้่ว อิติ ว่า “มหาลล ตูก่อนมหาลล เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.ท่าน สฺสณหิ จงฟัง” อิติ ดั่งนี้ อารหิ ทรงนำมาแล้่ว อตฺถิตํ (วตฺถ) ซึ่งเรื่อง อันเป็นไปลวงแล้่ว ๕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ตูก่อนมหาลล กรรมนี้เป็นกรรมที่ท้าวสັกกะกระทำในกาลเป็นมชฺฌมาณพ” ดั่งนี้ ผู้ที่เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลลนั้นผู้ประสงค์จะฟังข้อปฏิบัติของท้าวสັกกะนั้นโดยพิสดาร ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มชฺฌมาณพ็ปฏิบัติอย่างไร” ดั่งนี้ ตรัสว่า “ตูก่อนมหาลล ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง” ดั่งนี้ ทรงนำเรื่องที่เป็นอดีตมา

ภควา สฺสทฺธกตฺตาใน อารหิฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก “มหาลล อาลปนล อิหฺ วิเสสนล ของ กมฺมฺย สฺสทฺธกตฺตาใน โหติฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก สกฺเกน อนภิตกตฺตาใน กตฺถํ สกฺกสฺส สามีสัมพันธลใน มชฺฌมาณวกาลลฯ กาลสัตตมิลลใน กตฺถํ วิเสสนลของ กมฺมฺย วิกติกัมมลใน โหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุณฺโจ ปุณฺ กิริยาวิเสสนลใน ปุณฺโจ เตน วิเสสนลของ มหาลลนาฯ อนภิตกตฺตาใน ปุณฺโจ “ภาณฺเต อาลปนล มชฺฌมาณวอ สฺสทฺธกตฺตาใน ปฏฺฐปชฺชติฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก กถํ ปุณฺจณฺตถล” อิติศัพท์

อาการใน ปุฏฺโฐ วิเสสณะของ สกุกฺกุสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปฏิปตฺตีฯ อวุตต-
 กัมมะใน โสตุกกาเมน วิตุถารโต ตติยาวิเสสณะใน โสตุกกาเมนฯ วิเสสณะของ มหาลิณา
 ปุฏฺโฐ วิเสสณะของ ภควา “มหาลิ อาลปนะ เตนหิ อุกฺโขชนันตถะ ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน
 สุกฺกานาหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพฺพํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหาริ
 อตีตํ วิเสสณะของ วตฺถุํฯ อวุตตกัมมะใน อาหาริ ฯ

.....
 .....

๑๐. อตีเต มคฺชรฎฺเฏ อจฺลคาเม มโฆ นาม มาณโว คามกมฺมกรณฎฺฐานํ คนฺตุวา
 อตฺตโน จิตฺฎฺฐานเ ปาทนฺเตน ปัสฺสุ วิญฺหิตฺวา รมณียํ กตฺวา อฎฺฐาสิ ฯ

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว มาณโว อ.มาณพ มโฆ นาม ชื่อว่ามฆะ อจล-
 คาเม ในหมู่บ้านชื่อว่าอจละ มคฺชรฎฺเฏ ในแคว้นมคธ คนฺตุวา ไปแล้ว คามกมฺม-
 กรณฎฺฐานํ สู่ที่เป็นที่กระทำซึ่งการงานในหมู่บ้าน วิญฺหิตฺวา คຸຍแล้ว ปัสฺสุ ซึ่ง दिनร่วม
 ปาทนฺเตน ด้วยปลายแห่งเท้า จิตฺฎฺฐานเ ในที่เป็นที่ยืน อตฺตโน ของตน กตฺวา
 กระทำแล้ว รมณียํ ให้เป็นที่อันบุคคลพึงยินดี อฎฺฐาสิ ได้ยืนแล้ว ฯ

ในอดีตกาล มาณพชื่อว่ามฆะในหมู่บ้านชื่อว่าอจละ ในแคว้นมคธ ไปสู่ที่เป็นที่ทำการ
 งานในหมู่บ้าน ใช้ปลายเท้าคຸຍ दिनร่วมในที่เป็นที่ยืนของตน ทำให้น่ารื่นรมย์ แล้วได้
 ยืน

อตีเต กาลสัตฺตมีใน อฎฺฐาสิ นามศัพฺพํ สัญฺญาโชตกะเข้ากับ มโฆฯ วิเสสณะของ
 มาณโวฯ สุทฺธกัตตาใน อฎฺฐาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มคฺชรฎฺเฏ วิสยาธาระใน
 อจฺลคาเมฯ วิสยาธาระใน มโฆ คามกมฺมกรณฎฺฐานํ อวุตตกัมมะใน คนฺตุวาฯ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน วิญฺหิตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน จิตฺฎฺฐานเฯ วิสยาธาระใน วิญฺหิตฺวา
 ปาทนฺเตน ภาระใน วิญฺหิตฺวา ปัสฺสุ อวุตตกัมมะใน วิญฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา
 รมณียํ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฎฺฐาสิ ฯ

.....
 .....

๑๑. อปโร ตํ พาหุณา ปหริตฺวา ตโต อปเนตฺวา สยํ ตตฺถ อฎฺฐาสิ ฯ

อปโร (ปุริโส) ตั (มาณว) พาหุณา ปหริตวา ตโต (จानโต) อปนตวา สยั ตตถ (จานเ) อฏจาสิ ฯ

อปโร (ปุริโส) อ.บุรุษอื่นอีก ปหริตวา ผลักแล้ว ตั (มาณว) ซึ่งมาณพนั้น พาหุณา ด้วยแขน อปนตวา นำไปปราศแล้ว ตโต (จานโต) จากที่นั้น อฏจาสิ ได้ยื่นแล้ว ตตถ (จานเ) ในที่นั้น สยั ด้วยตนเอง ฯ

บุรุษอื่นอีกใช้แขนผลักมาณพนั้นนำออกจากที่นั้น ได้ยื่นในที่นั้นด้วยตนเอง

อปโร วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทธกัตตาใน อฏจาสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ตั วิเสสณะ ของ มาณวๆ อวุตตักัมมะใน ปหริตวา พาหุณา ภาระใน ปหริตวาๆ ปุพพกาลกิริยา ใน อปนตวา ตโต วิเสสณะของ จานโตๆ อปาทานใน อปนตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อฏจาสิ สยั ภาระใน อฏจาสิ ตตถ วิเสสณะของ จานเๆ วิสยาธาระใน อฏจาสิ ฯ

.....
.....
.....

๑๒. โส ตสฺส อกฺขมิตฺวา อญฺญํ จานํ รมณียํ กตฺวา อฏจาสิ ฯ

โส (มาณโว) ตสฺส (ปุริสฺส) อกฺขมิตฺวา อญฺญํ จานํ รมณียํ กตฺวา อฏจาสิ ฯ

โส (มาณโว) อ.มาณพนั้น อกฺขมิตฺวา ไม่โกรธแล้ว ตสฺส (ปุริสฺส) ต่อบุรุษนั้น กตฺวา กระทำแล้ว อญฺญํ จานํ ซึ่งที่อื่น รมณียํ ให้เป็นที่อันบุคคลพึงยินดี อฏจาสิ ได้ยื่นแล้ว ฯ

มาณพนั้นไม่โกรธต่อบุรุษนั้น ทำที่อื่น ให้นำรื่นรมย์ แล้วได้ยื่น

โส วิเสสณะของ มาณโวๆ สุทธกัตตาใน อฏจาสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ ปุริสฺสๆ สัมปทานใน อกฺขมิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตฺวา อญฺญํ วิเสสณะของ จานนํ อวุตตักัมมะใน กตฺวา รมณียํ วิกตักัมมะใน กตฺวาๆ ปุพพกาล- กิริยาใน อฏจาสิ ฯ

.....
.....

๑๓. ตโตปิ นํ อญโธ พาทุณา ปหริตฺวา อปเนตฺวา สยํ ตตฺถ อฏฺฐจาสิ ฯ

ตโตปิ (จानโต) นํ (มาณว) อญโธ (ปุริโส) พาทุณา ปหริตฺวา อปเนตฺวา สยํ ตตฺถ (จาเน) อฏฺฐจาสิ ฯ

อญโธ (ปุริโส) อ.บุรุษอื่น ปหริตฺวา ผลักแล้ว นํ (มาณว) ซึ่งมาณพนั้น ตโตปิ (จานโต) จากที่ แม่นั้น พาทุณา ด้วยแขน อปเนตฺวา นำไปปราศแล้ว อฏฺฐจาสิ ได้ ยืนแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น สยํ ด้วยตนเอง ฯ

บุรุษอื่นใช้แขนผลักมาณพนั้นนำออกจากที่แม่นั้น ได้ยืนในที่นั้นด้วยตนเอง

อญโธ วิเสสนะของ ปุริโสๆ สุกุทกัตตาใน อฏฺฐจาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ตโตๆ วิเสสนะของ จานโตๆ อปาทานใน อปเนตฺวา นํ วิเสสนะของ มาณวๆ อวุตตกัมมะใน ปหริตฺวา พาทุณา ภาระใน ปหริตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อปเนตฺวา ๑ ปุพพกาล-กิริยาใน อฏฺฐจาสิ สยํ ภาระใน อฏฺฐจาสิ ตตฺถ วิเสสนะ จาเนๆ วิสยาธาระใน อฏฺฐจาสิ ฯ

.....
.....

๑๔. โส ตสฺสปี อกฺขุณฺณิตฺวา อญฺญํ จานํ รมณียํ กตฺวา จิโต ฯ

โส (มาณโว) ตสฺสปี (ปุริสฺสฺส) อกฺขุณฺณิตฺวา อญฺญํ จานํ รมณียํ กตฺวา จิโต ฯ

โส (มาณโว) อ.มาณพนั้น อกฺขุณฺณิตฺวา ไม่โกรธแล้ว ตสฺสปี (ปุริสฺสฺส) ต่อบุรุษ แม่นั้น กตฺวา กระทำแล้ว อญฺญํ จานํ ซึ่งที่อื่น รมณียํ ให้เป็นที่อันบุคคลพึงยินดี จิโต ยืนแล้ว ฯ

มาณพนั้นไม่โกรธต่อบุรุษแม่มานั้น ทำที่อื่น ให้น่ารื่นรมย์ แล้วยืน

โส วิเสสนะของ มาณโวๆ สุกุทกัตตาใน จิโตๆ กิตบทกัตตฺวาจาก อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ตสฺสๆ วิเสสนะของ ปุริสฺสฺสๆ สัมปทานใน อกฺขุณฺณิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตฺวา อญฺญํ วิเสสนะของ จานํๆ อวุตตกัมมะใน กตฺวา รมณียํ วิกติกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จิโต ฯ

.....

๑๕. อิติ ต่ เคหโต นิภขนฺดา นิภขนฺดา ปุริสา พาหุณา ปหริตฺวา โสธิตโสธิตฎฺจานโต
อปเนสฺสุ ฯ

อิติ ต่ (มาณว) เคหโต นิภขนฺดา นิภขนฺดา ปุริสา พาหุณา ปหริตฺวา (เตน มาณเวน)
โสธิตโสธิตฎฺจานโต อปเนสฺสุ ฯ

ปุริสา อ.บุรุษ ท. นิภขนฺดา ผู้ออกไปแล้ว นิภขนฺดา ผู้ออกไปแล้ว เคหโต จาก
เรือน ปหริตฺวา ผลักแล้ว ต่ (มาณว) ซึ่งมาณพนั้น พาหุณา ด้วยแขน อปเนสฺสุ
นำไปปราศแล้ว (เตน มาณเวน) โสธิตโสธิตฎฺจานโต จากที่ อันมาณพนั้น ทั้งให้
หมดจดแล้วทั้งให้หมดจดแล้ว อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

พวกบุรุษผู้ทั้งออกแล้วๆ จากบ้าน ใช้แขนผลักมาณพนั้นนำออกจากที่ที่มาณพนั้น
ทั้งชำระแล้วทั้งชำระแล้ว ด้วยประการฉะนี้

นิภขนฺดา สองบท วิเสสนะของ ปุริสาๆ สุทฐกัตตาใน อปเนสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
อิตติศัพท์ ปการัตถะ ต่ วิเสสนะของ มาณวๆ อวุตตกัมมะใน ปหริตฺวา เคหโต อปาทาน
ใน นิภขนฺดา และ นิภขนฺดา พาหุณา ภาระใน ปหริตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อปเนสฺสุ
เตน วิเสสนะของ มาณเวนๆ อนภิหิตกัตตาใน โสธิตโสธิต- โสธิตโสธิตฎฺจานโต
อปาทานใน อปเนสฺสุ ฯ

๑๖. โส “สพฺเพปิ เต สุขิตา ชาตา, อิมินา กมฺเมน มยฺหํ สุขทายเกน ปุญฺญกมฺเมน
ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตตฺวา ปุณฺทิวเส กุฑฺฑาลมาทาย ขลฺมณฺฑลฺมตฺตํ จานํ รมณียํ
อกาลิ ฯ

โส (มาณว) “สพฺเพปิ เต (ชนา) สุขิตา ชาตา, อิมินา กมฺเมน มยฺหํ สุขทายเกน
ปุญฺญกมฺเมน ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตตฺวา ปุณฺทิวเส กุฑฺฑาลํ อาทาย ขลฺมณฺฑลฺมตฺตํ จานํ รมณียํ
อกาลิ ฯ

โส (มาณว) อ.มาณพนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น
สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง สุขิตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข ชาตา เกิดแล้ว, อิมินา กมฺเมน
อันกรรมนี้ ปุญฺญกมฺเมน เป็นบุญกรรม สุขทายเกน อันให้ซึ่งความสุข มยฺหํ แก่เรา

ภวิตพัพพี ฟังเป็น” อิติ ดังนี้ อาทาย ถือเอาแล้ว กุฑุทาล์ ซึ่งจอบ ปุ่ทิวเส ในวัน รุ่งขึ้น อกาลิ ได้กระทำแล้ว จาน์ ซึ่งที่ ขลมนุทลมตุตต์ อันมีมณฑลแห่งลานเป็น ประมาณ รมณีย์ ให้เป็นที่อันบุคคลพึงยินดี ฯ

มาณพนั้นคิดว่า “พวกชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมดกลายเป็นผู้มีความสุข, กรรมนี้ ฟังเป็น บุญกรรมอันให้ความสุขแก่เรา” ดังนี้ วันรุ่งขึ้น จึงถือเอาจอบ ได้ทำที่มีมณฑลแห่งลาน เป็นประมาณให้เป็นที่อันนารีนรมย์

โล วิเสสนะของ มาณโว ๆ สุททกัตตาใน อกาลิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อปีศัพท์ อเปกชัตตะเข้ากับ สพฺเพย กิติ เต กิติ วิเสสนะของ ชนา ๆ สุททกัตตาใน ชาตา ๆ กิตบทกัตตุวาจก สุชิตา วิกติกัตตาใน ชาตา, อิมินา วิเสสนะของ กมฺเมน ๆ อนภีหิต- กัตตาใน ภวิตพัพพ กิตบทภาววาจก มยฺหึ สัมปทานใน สุขทายเกน ๆ วิเสสนะของ ปุญญกมฺเมน ๆ วิกติกัตตาใน ภวิตพัพพ” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺวา ๆ ปุพฺพกาล- กิริยาใน อาทาย ปุ่ทิวเส กาลสัตตมึใน อาทาย กุฑุทาล์ อวุตตกัมมะใน อาทาย ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาลิ ขลมนุทลมตุตต์ วิเสสนะของ จาน์ ๆ อวุตตกัมมะใน อกาลิ รมณีย์ วิกติกัมมะใน อกาลิ ฯ

.....
.....

๑๗. สพฺเพ คนฺตุวา ตตฺถ เอว อฏฺฐังสุ ฯ

สพฺเพ (ชนา) คนฺตุวา ตตฺถ เอว (จาเน) อฏฺฐังสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. สพฺเพ ทั้งปวง คนฺตุวา ไปแล้ว อฏฺฐังสุ ได้ยื่นแล้ว ตตฺถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว ฯ

พวกชนทั้งปวงพากันไปแล้ว ได้ยื่นในที่นั้นนั้นแหละ

สพฺเพ วิเสสนะของ ชนา ๆ สุททกัตตาใน อฏฺฐังสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก คนฺตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐังสุ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตตฺถ ๆ วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน อฏฺฐังสุ ฯ

.....
.....

๑๘. อถ เนสั สีสสมเย อคฺคี กตฺวา อทาสี, คิมฺหกาเล อุทกั ๕

อถ (โส มาณโว) เนสั (ชานนั) สีสสมเย อคฺคี กตฺวา อทาสี, คิมฺหกาเล อุทกั (อทาสี) ๕

อถ ครั้งนั้น (โส มาณโว) อ.มาณพนั กตฺวา กระทำแล้ว อคฺคี ซึ่งไฟ อทาสี ได้ให้แล้ว เนสั (ชานนั) แก่ชน ท. เหล่านั สีสสมเย ในสมัยแห่งฤดูหนาว, (อทาสี) ได้ให้แล้ว อุทกั ซึ่งน้ำ คิมฺหกาเล ในกาลแห่งฤดูร้อน ๕

ที่นั้น มาณพนั ได้ก่อไฟให้แก่พวกชนเหล่านั ในสมัยแห่งฤดูหนาว, ได้ให้น้ำในกาลแห่งฤดูร้อน

อถ กาลสัตตมึ โส วิเสสณะของ มาณโว ๕ สุททกัตตาใน อทาสี ๕ สองบท อาชยาต-บทกัตตฺวาจาก เนสั วิเสสณะของ ชานนั ๕ สัมปทานใน อทาสี สีสสมเย กาลสัตตมึใน กตฺวา อคฺคี อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี, คิมฺหกาเล กาลสัตตมึใน อทาสี อุทกั อวุตตกัมมะใน อทาสี ๕

๑๙. ตโต “รมณียั จานั นาม สพฺเพสั ปิยั, กสฺสจฺจึ อปฺปิยั นาม นตฺถิ, อิตฺโต ปฏฺจายมยา มคฺคั สมั กโรนฺเตน วิจฺริตุั วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺตฺวา ปาโต ว นิกฺขมิตฺตฺวา มคฺคั สมั กโรนฺโต จินฺทิตฺตฺวา หริตฺตฺพยุตฺตกา รุกฺขสาขา หรฺนฺโต วิจฺรติ ๕

ตโต (โส มาณโว) “รมณียั จานั นาม สพฺเพสั (ชานนั) ปิยั (โหติ), (ตั จานั) กสฺสจฺจึ อปฺปิยั นาม นตฺถิ, อิตฺโต (กาลโต) ปฏฺจาย มยา มคฺคั สมั กโรนฺเตน วิจฺริตุั วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺตฺวา ปาโต ว นิกฺขมิตฺตฺวา มคฺคั สมั กโรนฺโต จินฺทิตฺตฺวา (อตฺตนา) หริตฺตฺพยุตฺตกา รุกฺขสาขา หรฺนฺโต วิจฺรติ ๕

ตโต ในลำดับนั้น (โส มาณโว) อ.มาณพนั จินฺเตตฺตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “จานั นาม ชื่อ อ.ที่ รมณียั อันบุคคลพึงยินดี ปิยั เป็นที่รัก สพฺเพสั (ชานนั) ของชน ท. ทั้งปวง (โหติ) ย่อมเป็น, (ตั จานั) อ.ที่นั้น อปฺปิยั นาม ชื่อว่าไม่เป็นที่รัก กสฺสจฺจึ ของใครๆ นตฺถิ ย่อมไม่มี, มยา มคฺคั สมั กโรนฺเตน วิจฺริตุั อ.อัน-อันเรา ผู้กระทำอยู่ ซึ่งหนทาง ให้เป็นที่อันเสมอ -เที่ยวไป ปฏฺจาย จำเดิม อิตฺโต (กาลโต) แต่กาลนี้ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ นิกฺขมิตฺตฺวา ออกไปแล้ว ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว

กโรนโต กระทำอยู่ มคค์ ซึ่งหนทาง สม ให้เป็นที่อันเสมอ (อตุตนา) จินุทิตวา
 หริตพพยุตตกา รุกขสาขา หรนโต วิจรติ ย่อมเที่ยว รานอยู่ ซึ่งกิ่งของต้นไม้ ท.
 อันควรแล้วแก่ความเป็นแห่งกิ่งอันตนพึงตัดแล้วให้กราน ๕

ลำดับนั้น มาณพนั้นคิดว่า “ธรรมดาว่าที่นารีนรมย์ เป็นที่รักของชนทั้งหลายทั้งปวง,
 ที่นั้น ชื่อว่าไม่เป็นที่รักของใครๆ ไม่มีเลย, การที่เราทำหนทางให้เสมอเที่ยวไป จำเดิม
 แต่กาลนี้ ย่อมควร” ดังนี้ ออกไปแต่เช้าตรู่ ทำหนทางให้เสมอ ย่อมเที่ยวรานกิ่งของ
 ต้นไม้ทั้งหลายที่ควรตัดแล้วราน

ตโต กาลสัตตมี โส วิเสสนะของ มาณโว ๑ สุททกัตตาใน วิจรติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก
 “รมณีย วิเสสนะของ จาน นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ จาน ๑ สุททกัตตาใน โหติ ๑
 อาชยาตบทกัตตวาจาก สพเพส วิเสสนะของ ชนาน ๑ สามีสัมพันธะใน ปิย ๑ วิคิตกัตตา
 ใน โหติ, ต วิเสสนะของ จาน ๑ สุททกัตตาใน นตติ ๑ กิริยาบทกัตตวาจาก กสสจ
 สามีสัมพันธะใน อปปิย นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อปปิย ๑ วิคิตกัตตาใน นตติ,
 วิจริตุ ๑ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก อโต วิเสสนะของ กาลโต ๑
 อปาทานใน ปฏจาย ๑ กิริยาวิเสสนะใน วิจริตุ ๑ มยา อนภิตกัตตาใน วิจริตุ ๑ มคค์
 อวุตตกัมมะใน กโรนเตน สม วิคิตกัมมะใน กโรนเตน ๑ วิเสสนะของ มยา” อิติศัพท์
 อากาเรใน จินเตตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิขมิตวา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ
 ปาโต ๑ กาลสัตตมีใน นิขมิตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน กโรนโต มคค์ อวุตตกัมมะใน
 กโรนโต สม วิคิตกัมมะใน กโรนโต ๑ อัภันตรกิริยาของ มาณโว จินุทิตวา
 ปุพพกาลกิริยาใน หริตพพ- อตุตนา อนภิตกัตตาใน หริตพพ- หริตพพยุตตกา
 วิเสสนะของ รุกขสาขา ๑ อวุตตกัมมะใน หรนโต ๑ อัภันตรกิริยาของ มาณโว ๕

๒๐. อถ น อปโร ทิสวา อาห “สมม ก็ กโรสีติ ๕

อถ น (มาณว) อปโร (ปุริโส) ทิสวา อาห “(ตุว) สมม ก็ กโรสีติ ๕

อถ ครั้งนั้น อปโร (ปุริโส) อ.บุรุษ อื่นอีก ทิสวา เห็นแล้ว น (มาณว) ซึ่งมาณพนั้น
 อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม แห่งสหายผู้มีฐานะอันเสมอ (ตุว) อ.ท่าน กโรสีติ ย่อม

กระทำ ก็ ซึ่งอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น บุรุษอื่นอีกเห็นมาณพนั้น กล่าวว่า “แน่สหาย ท่านทำอะไร”

ถถ กาลสัตตมี อปโร วิเสสณะของ บุรีโส ๆ สุทรกัตตาดใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
น วิเสสณะของ มาณว ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “สมมุ อาลปะนะ
ตฺว สุทรกัตตาดใน กโรสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ก็ อวุตตกัมมะใน กโรสิ” อิติศัพท์
อาการะใน อาห ฯ

๒๑. “มยฺหิ สคฺคคามินิ มคฺคํ กโรมิ สมฺมาติ ฯ

(โส มาณโว) “(อห) มยฺหิ สคฺคคามินิ มคฺคํ กโรมิ สมฺมาติ (อาห) ฯ

(โส มาณโว) อ.มาณพนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมมุ แน่สหายผู้มีฐานะอัน
เสมอ (อห) อ.เรา กโรมิ ย่อมกระทำ มคฺคํ ซึ่งหนทาง สคฺคคามินิ อันเป็นเหตุไป
สู่สวรรค์โดยปกติ มยฺหิ เพื่อเรา” อิติ ดังนี้ ฯ

มาณพนั้นกล่าวว่า “แน่สหาย เราทำทางอันเป็นเหตุไปสวรรค์โดยปกติเพื่อเรา”

โส วิเสสณะของ มาณโว ๆ สุทรกัตตาดใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สมมุ อาลปะนะ
อหฺ สุทรกัตตาดใน กโรมิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก มยฺหิ สัมปะทานใน กโรมิ สคฺคคามินิ
วิเสสณะของ มคฺคํ ๆ อวุตตกัมมะใน กโรมิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๒๒. “เตนฺหิ อหฺปิ เต สหาโย โหมิติ ฯ

(โส บุรีโส) “เตนฺหิ อหฺปิ เต สหาโย โหมิติ (อาห) ฯ

(โส บุรีโส) อ.บุรุษนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น อหฺปิ แม้อ.เรา
สหาโย เป็นสหาย เต ของท่าน โหมิ จะเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้นกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น แม้เราจะเป็นเพื่อนของท่าน”

โส วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เตนหิ อุกโยชนัตถะ อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อหังๆ สุทธกัตตาใน โหมิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เต สามีสัมพันธะใน สหาโยๆ วิกติกัตตาใน โหมิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

.....

.....

๒๓. “โหหิ สมม, สคโค นาม พหุณ ปิโย มนาโปติ ๫

(โส มาณโว) “(ตุว) โหหิ สมม, สคโค นาม พหุณ (ชานน) ปิโย มนาโป (โหติ)”ติ (อาห) ๫

(โส มาณโว) อ.มาณพนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติว่า “**สมม** เนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ (ตุว) อ.ท่าน โหหิ จงเป็นเถิด, **สคโค นาม** ชื่อ อ.สวรรณ **ปิโย** เป็นที่รัก **มนาโป** เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ (**ชานน**) ของชน ท. **พหุณ** มาก (**โหติ**) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๫

มาณพนั้นกล่าวว่า “เนะสหาย ท่านจงเป็นเถิด, ธรรมดาว่าสวรรณ เป็นที่รัก เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบของพวกชนเป็นจำนวนมาก” ดังนี้

โส วิเสสณะของ มาณโวๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สมม อาลปนะ ตว สุทธกัตตาใน โหหิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก, นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ สคโคๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก พหุณ วิเสสณะของ ชานนๆ สามีสัมพันธะใน ปิโย และมนาโป ปิโย ก็ดี มนาโป ก็ดี วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

.....

.....

๒๔. ตโต ปฏุจาย เทว ชนา อหสิ ๫

ตโต (กาลโต) ปฏุจาย เทว ชนา อหสิ ๫

ชนา อ.ชน ท. **เทว** สอง **อหสิ** ได้มีแล้ว **ปฏุจาย** จำเดิม **ตโต (กาลโต)** แต่กาลนั้น ๫

ตั้งแต่บัดนั้นมา ได้มีชนทั้งสอง

เทว วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน อหะสุ์ๆ อาขยาตบทกัตตุวจาก ตโต วิเสสณะ
ของ กาลโตๆ อปาทานใน ปฏุจายๆ กิริยาวิเสสณะใน อหะสุ์ ๗

๒๕. เต ทิสฺวา ตเถว ปุจฺฉิตฺวา สุตฺวา ว อปโรปิ เตสฺ สหาโย ชาโต; เอวํ อปโรปิ
อปโรปีติ สพฺเพปิ เตตฺตีสฺ ชนา ชาตา ๗

เต (ชเน) ทิสฺวา ตถา เอว ปุจฺฉิตฺวา สุตฺวา ว อปโรปิ (ปุริโส) เตสฺ (ชนา) สหาโย ชาโต;
เอวํ อปโรปิ (ปุริโส เตสฺ ชนา) สหาโย ชาโต, อปโรปิ (ปุริโส เตสฺ ชนา) สหาโย ชาโต)
อิติ สพฺเพปิ (ชนา) เตตฺตีสฺ ชนา ชาตา ๗

**(ปุริโส) อ.บุรุษ อปโรปิ แม้อีก ทิสฺวา เห็นแล้ว เต (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่า
นั้น ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเกี่ยว สุตฺวา ว ฟังแล้วเกี่ยว
สหาโย เป็นสหาย เตสฺ (ชนา) ของชน ท. เหล่านั้น ชาโต เกิดแล้ว; (ปุริโส)
อ.บุรุษ อปโรปิ แม้อีก (สหาโย) เป็นสหาย (เตสฺ ชนา) ของชน ท. เหล่านั้น
(ชาโต) เกิดแล้ว, (ปุริโส) อ.บุรุษ อปโรปิ แม้อีก (สหาโย) เป็นสหาย (เตสฺ
ชนา) ของชน ท. เหล่านั้น (ชาโต) เกิดแล้ว เอวํ อย่างนี้, (ชนา) อ.ชน ท. สพฺเพปิ
แม่ทั้งปวง ชนา เป็นชน เตตฺตีสฺ สามสิบสามคน ชาตา เกิดแล้ว อิติ ด้วยประการ
ฉะนี้ ๗**

บุรุษแม้อีกเห็นพวกชนเหล่านั้น แล้วถามเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ พอฟังเท่านั้น
ก็กลายเป็นสหายของพวกชนเหล่านั้น, บุรุษแม้อีกก็กลายเป็นสหายของพวกชน
เหล่านั้น, บุรุษแม้อีกก็กลายเป็นสหายของพวกชนเหล่านั้นอย่างนี้ พวกชนแม่
ทั้งหมดกลายเป็นชน ๓๓ คน ด้วยประการฉะนี้

อปีคัพฺพํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อปโรๆ วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทธกัตตาใน ชาโตๆ
กิตบทกัตตุวจาก เต วิเสสณะของ ชเนๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ปุจฺฉิตฺวา เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ ตถาๆ กิริยาวิเสสณะใน ปุจฺฉิตฺวาๆ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน สุตฺวา เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ สุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาโต เตสฺ
วิเสสณะของ ชนาๆ สามีสัมพันธะใน สหาโยๆ วิกตีกัตตาใน ชาโต, อปีคัพฺพํ

อเปกขัตถะเข้ากับ อปโรๆ วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทธกัตตาใน ชาโตๆ กิตบทกัตตุวจาก
 เอรุ กิริยาวิเสสณะใน ชาโต เศล วิเสสณะของ ชนานๆ สามีสัมพันธะใน สหาโยๆ
 วิกติกัตตาใน ชาโต, อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อปโรๆ วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทธ-
 กัตตาใน ชาโตๆ กิตบทกัตตุวจาก เศล วิเสสณะของ ชนานๆ สามีสัมพันธะใน
 สหาโยๆ วิกติกัตตาใน ชาโต, อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ สพเพๆ วิเสสณะของ
 ชนาๆ สุทธกัตตาใน ชาตาๆ กิตบทกัตตุวจาก อิติตัพท ปการัตถะ เตตตุตีส วิเสสณะ
 ของ ชนาๆ วิกติกัตตาใน ชาตา ๫

.....
 .....

๒๖. เต สพเพปิ กุฑุทาลาทิหตุถา มคคัม สมัน กโรนุตา เอกโยชนทวิโยชนมตุตัม จานัน
 คจจนุติ ๫

เต สพเพปิ (ชนา) กุฑุทาลาทิหตุถา มคคัม สมัน กโรนุตา เอกโยชนทวิโยชนมตุตัม จานัน
 คจจนุติ ๫

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น **สพเพปิ** แม่ทั้งปวง **กุฑุทาลาทิหตุถา** ผู้มีวัตถุมีจอบ
 เป็นต้นในมือ **กโรนุตา** กระทำอยู่ **มคคัม** ซึ่งหนทาง **สมัน** ให้เป็นที่อันเสมอ **คจจนุติ**
 ย่อมไป **จานัน** สู้ที่ **เอกโยชนทวิโยชนมตุตัม** อันมีโยชนหนึ่งหรือโยชนสองเป็น
 ประมาณ ๫

พวกชนเหล่านั้นแม่ทั้งหมด มีมือถือจอบ เป็นต้น พวกกันทำหนทางให้เสมอ ย่อมไปสู้ที่
 มีประมาณหนึ่งหรือสองโยชน

อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ สพเพ เต กิติ สพเพ กิติ วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตา
 ใน คจจนุติๆ อาชยตบทกัตตุวจาก กุฑุทาลาทิหตุถา วิเสสณะของ ชนา มคคัม
 อวุตตกัมมะใน กโรนุตา สมัน วิกติกัมมะใน กโรนุตาๆ อัปกันตรกิริยาของ ชนา
 เอกโยชนทวิโยชนมตุตัม วิเสสณะของ จานันๆ สัมปาปุณียกัมมะใน คจจนุติ ๫

.....
 .....

๒๗. เต ทิสฺวา คามโกชโก จินฺเตสิ “อิเม มนุสฺสา อโยเค ยุตฺตา; สเจปิ อิเม อรณฺโณโต มจฺฉมฺสาคีนิ วา อาหเรยฺยํ สุรํ วา กตฺวา ปิเวยฺยํ อณฺณํ วา ตาทิสฺ กมฺมํ กเรยฺยํ, อหฺปิ กิณฺจิ ลภฺยยนฺติ ฯ”

เต (ชเน) ทิสฺวา คามโกชโก จินฺเตสิ “อิเม มนุสฺสา อโยเค (กิจฺเจ) ยุตฺตา; สเจปิ อิเม (ชนา) อรณฺโณโต มจฺฉมฺสาคีนิ (อาหฺรเวตฺถุนิ) วา อาหเรยฺยํ สุรํ วา กตฺวา ปิเวยฺยํ อณฺณํ วา ตาทิสฺ กมฺมํ กเรยฺยํ, อหฺปิ กิณฺจิ (เวตฺถุ) ลภฺยยนฺติ ฯ”

คามโกชโก อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งหมู่บ้าน ทิสฺวา เห็นแล้ว เต (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่านั้น จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อิเม มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. เหล่านี้ ยุตฺตา ประกอบแล้ว (กิจฺเจ) ในกิจ อโยเค ในบุคคลไม่พึงประกอบ, สเจปิ แม้ถ้าว อิเม (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ อาหเรยฺยํ พึ่งนำมา (อาหฺรเวตฺถุนิ) ซึ่งอาหารวัตถุ ท. มจฺฉมฺสาคีนิ มีปลาและเนื้อเป็นต้น อรณฺโณโต จากป่า วา หรือ วา หรือว่า กตฺวา กระทำแล้ว สุรํ ซึ่งสุรา ปิเวยฺยํ พึ่งดื่ม วา หรือว่า กเรยฺยํ พึ่งกระทำ กมฺมํ ซึ่งกรรม ตาทิสฺ อัน เช่นนั้น อณฺณํ อย่างอื่นไซ้, อหฺปิ แม้ อ.เรา ลภฺยยนฺติ พึ่งได้ กิณฺจิ (เวตฺถุ) ซึ่งวัตถุ อะไรๆ” อิติ ดังนี้ ฯ

ผู้ใหญ่บ้านเห็นพวกชนเหล่านั้น คิดว่า “พวกมนุษย์เหล่านี้ประกอบในกิจที่ไม่ควร ประกอบ, แม้ถ้าวพวกชนเหล่านี้ นำอาหารวัตถุทั้งหลายมีปลาและเนื้อเป็นต้นมาจาก ป่าก็ดี ทำสุราแล้วดื่มก็ดี พึ่งทำการงานอันเช่นนั้นอื่นก็ดีไซ้, แม้เราก็พึ่งได้วัตถุ อะไรๆ” ดังนี้

คามโกชโก สุทฺธกตฺตาโน จินฺเตสิฯ อาชฺยาตบทกตฺตฺวาจก เต วิเสสนะของ ชเนฯ อวฺตตกัมมะโน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน จินฺเตสิ “อิเม วิเสสนะของ มนุสฺสาฯ สุทฺธกตฺตาโน ยุตฺตาฯ กิตฺตบทกตฺตฺวาจก อโยเค วิเสสนะของ กิจฺเจฯ วิสยาธาระโน ยุตฺตา, อปิตฺถํ อเปกขตฺถะเข้ากับ สเจฯ ปรักปัดถะ อิเม วิเสสนะของ ชนาฯ สุทฺธกตฺตาโน อาหเรยฺยํ ปิเวยฺยํ และ กเรยฺยํ อาหเรยฺยํ กิตฺติ ปิเวยฺยํ กิตฺติ กเรยฺยํ กิตฺติ อาชฺยาตบทกตฺตฺวาจก อรณฺโณโต อปาทานโน อาหเรยฺยํ มจฺฉมฺสาคีนิ วิเสสนะของ อาหฺรเวตฺถุนิฯ อวฺตตกัมมะโน อาหเรยฺยํ วา สามิตฺถํ ปทวิกปัดถะเข้ากับ อรณฺโณโต มจฺฉมฺสาคีนิ อาหเรยฺยํ, สุรํ กตฺวา ปิเวยฺยํ และ อณฺณํ ตาทิสฺ กมฺมํ กเรยฺยํ, สุรํ

อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปีเวยฺยํ อญฺญํ กิตฺติ สทิสํ กิตฺติ วิเสสนะ
ของ กมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน กรเญยฺยํ, อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อหํฯ สุตฺตกัตตาใน
ลภะยฺยํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิณฺจิ วิเสสนะของ วตฺถุญฺญํ อวุตตกัมมะใน ลภะยฺยํ
อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตสิ ฯ

๒๘. อถ เน ปกุโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ “กึ กโรนฺดา วิจฺรธาติ ฯ

อถ (คามโกชโก ปุคฺคัล) เน (ชเน) ปกุโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ “(ตุมฺเห) กึ กโรนฺดา วิจฺรธาติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (คามโกชโก) อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งหมู่บ้าน (ปุคฺคัล) ยังบุคคล
ปกุโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว เน (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิ ถาถามแล้ว อิติ
ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. กโรนฺดา วิจฺรธ ย่อมเที่ยวกระทำอยู่ กึ ซึ่งอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ
ที่นั้น ผู้ใหญ่บ้านใช้คนให้ไปเรียกพวกชนเหล่านั้น แล้วถามว่า “พวกท่านเที่ยวทำอะไร
กันอยู่”

อถ กาลสัตฺตมี คามโกชโก สุตฺตกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคัล
การิตกัมมะใน ปกุโกสาเปตฺวา เน วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน ปกุโกสาเปตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ตุมฺเห สุตฺตกัตตาใน วิจฺรธฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กึ
อวุตตกัมมะใน กโรนฺดาฯ อัปภันตฺรกีริยาของ ตุมฺเห” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๙. “สคฺคฺมคฺคํ สามิตฺติ ฯ

(เต ชนา) “(มยฺ) สคฺคฺมคฺคํ (กโรนฺดา วิจฺรธา) สามิตฺติ (อาหฺสฺ) ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (มยฺ)
อ.กระผม ท. (กโรนฺดา วิจฺรธา) ย่อมเที่ยวกระทำอยู่ สคฺคฺมคฺคํ ซึ่งทางแห่งสวรรค์”
อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นกล่าวว่า “นาย พวกกระผมพากันเที่ยวทำทางสวรรค์กันครับ”

เต วิเสสนะของ ชนาญ สุทรกัถตาโน อาหังสุญ อาชยาตบทกัถตุวาจก “สามิ อาลปนะ มยั สุทรกัถตาโน วิจรามญ อาชยาตบทกัถตุวาจก สคคัมคัค อวุตตกัมมะใน กโรนุตาญ อัปภันตกริยาของ มยั” อิติศัพท อาการะใน อาหังสุ ๫

๓๐. “ขรวัสส์ วสนุเตหิ นาม เอวิ กาทุ น วฏฏติ, อรณฺญโตะ มจจฺมสาทินิ อาหริตุ สฺริ กตฺวา ปาตุ นานปฺปกาเร จ กมฺมุนฺเต กาทุ วฏฏติตีติ ๫

(คามโกชโก) “ขรวัสส์ วสนุเตหิ นาม (ชเนหิ) เอวิ กาทุ น วฏฏติ, (ขรวัสส์ วสนุเตหิ นาม ชเนหิ) อรณฺญโตะ มจจฺมสาทินิ (อาหารวตฺถุนิ) อาหริตุ (จ ขรวัสส์ วสนุเตหิ นาม ชเนหิ) สฺริ กตฺวา ปาตุ (จ ขรวัสส์ วสนุเตหิ นาม ชเนหิ) นานปฺปกาเร จ กมฺมุนฺเต กาทุ วฏฏติตีติ (อาห) ๫

(คามโกชโก) อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งหมู่บ้าน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ขรวัสส์ วสนุเตหิ นาม (ชเนหิ) เอวิ กาทุ อ.อัน- อันชน ท. ชื่อ ผู้อยู่อยู่ อยู่ในเรือน -กระทำ อย่างนี้ น วฏฏติ ย่อมไม่ควร, (ขรวัสส์ วสนุเตหิ นาม ชเนหิ) อรณฺญโตะ มจจฺมสาทินิ (อาหารวตฺถุนิ) อาหริตุ (จ) อ.อัน- อันชน ท. ชื่อ ผู้อยู่อยู่ อยู่ในเรือน -นำมา ซึ่งอาหารวตฺถุ ท. มีปลาและเนื้อเป็นต้น จากป่า ด้วย (ขรวัสส์ วสนุเตหิ นาม ชเนหิ) สฺริ กตฺวา ปาตุ (จ) อ.อัน- อันชน ท. ชื่อ ผู้อยู่อยู่ อยู่ในเรือน -กระทำ ซึ่งสุรา แล้วจึงดื่ม ด้วย (ขรวัสส์ วสนุเตหิ นาม ชเนหิ) นานปฺปกาเร จ กมฺมุนฺเต กาทุ อ.อัน- อันชน ท. ชื่อ ผู้อยู่อยู่ อยู่ในเรือน -กระทำ ซึ่งการงาน ท. อันมี ประการต่างๆ ด้วย วฏฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๫

ผู้ใหญ่นักกล่าวว่ “การที่พวกชนธรรมดาคว่าผู้อยู่อยู่ครองเรือนทำอย่างนี้ ย่อมไม่ควร, การที่พวกชนธรรมดาคว่าผู้อยู่อยู่ครองเรือน นำอาหารวตฺถุทั้งหลายมีปลาและเนื้อ เป็นต้นมาจากป่า ทำสุราแล้วจึงดื่ม และทำการงานทั้งหลายมีประการต่างๆ จึงจะ ควร” ดังนี้

คามโกชโก สุทรกัถตาโน อาหญ อาชยาตบทกัถตุวาจก “กาตุ ตุมตถกัถตาโน วฏฏติญ อาชยาตบทกัถตุวาจก ขรวัสส์ กิริยาวิเสสนะใน วสนุเตหิ นามศัพท สัญญาโชตกะ เข้ากับ วสนุเตหิญ วิเสสนะของ ชเนหิญ อนภิทิตกัถตาโน กาทุ เอวิ กิริยาวิเสสนะ ใน กาทุ นศัพท ปฏิสะระใน วฏฏติ, อาหริตุ กิติ ปาตุ กิติ กาทุ กิติ ตุมตถกัถตาโน

วฏฏติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฆราวาส์ กิริยาวิเสสนะใน วสนฺเตหิ นามศัพท์ สัญญา-
 ไซตกะเข้ากับ วสนฺเตหิๆ วิเสสนะของ ชเนหิๆ อนภิตกัตตฺตาใน อหริตุํ อรณฺณโต
 อปาทานใน อหริตุํ มจฺจมฺสาทินิ วิเสสนะของ อาหารวตฺถุนิๆ อวุตตกัมมะใน อหริตุํ,
 ฆราวาส์ กิริยาวิเสสนะใน วสนฺเตหิ นามศัพท์ สัญญาไซตกะเข้ากับ วสนฺเตหิๆ วิเสสนะ
 ของ ชเนหิๆ อนภิตกัตตฺตาใน ปาตุํ สุริ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาตุํ,
 ฆราวาส์ กิริยาวิเสสนะใน วสนฺเตหิ นามศัพท์ สัญญาไซตกะเข้ากับ วสนฺเตหิๆ
 วิเสสนะของ ชเนหิๆ อนภิตกัตตฺตาใน กาทุํ นานปฺปกาเร วิเสสนะของ กมฺมฺนฺเตๆ
 อวุตตกัมมะใน กาทุํ จศัพท์ ปทสมฺมจฺยัตถะเข้ากับ อรณฺณโต มจฺจมฺสาทินิ อหริตุํ,
 สุริ กตฺวา ปาตุํ และ นานปฺปกาเร กมฺมฺนฺเต กาทุํ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๓๑. เต ตสฺส วจฺหนํ ปฏิภฺขิปีสุ, ปุณฺนปฺปฺนํ วุจฺจมาเนาปิ ปฏิภฺขิปีสุเยว ๕

เต (ชนา) ตสฺส (คามโกชกสฺส) วจฺหนํ ปฏิภฺขิปีสุ, (เต ชนา คามโกชเกณ) ปุณฺนปฺปฺนํ
 วุจฺจมาเนาปิ ปฏิภฺขิปีสุ เอว ๕

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปฏิภฺขิปีสุ ปฏิเสธแล้ว วจฺหนํ ซึ่งคำ ตสฺส (คามโกชกสฺส)
 ของบุคคลผู้รักษาซึ่งหมู่บ้าน, (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (คามโกชเกณ)
 วุจฺจมาเนาปิ แม้ผู้อันบุคคลผู้รักษาซึ่งหมู่บ้าน กล่าวอยู่ ปุณฺนปฺปฺนํ บ่อยๆ ปฏิภฺขิปีสุ
 เอว ปฏิเสธแล้วนั้นเทียว ๕

พวกชนเหล่านั้นปฏิบัติเสธคำของผู้ใหญ่บ้านนั้น, พวกชนเหล่านั้น แม้ถูกผู้ใหญ่บ้านพูด
 อยู่บ่อยๆ ก็ปฏิบัติเสธเสียั้นแหละ

เต วิเสสนะของ ชนาๆ สุทฺธกัตตฺตาใน ปฏิภฺขิปีสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะ
 ของ คามโกชกสฺสๆ สามีสัมพันธ์ใน วจฺหนํๆ อวุตตกัมมะใน ปฏิภฺขิปีสุ, เต วิเสสนะ
 ของ ชนาๆ สุทฺธกัตตฺตาใน ปฏิภฺขิปีสุ คามโกชเกณ อนภิตกัตตฺตาใน วุจฺจมาเนา
 ปุณฺนปฺปฺนํ กิริยาวิเสสนะใน วุจฺจมาเนา อปิตศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ วุจฺจมาเนาๆ
 อัปภันตรกิริยาของ ชนา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปฏิภฺขิปีสุ ๕

๓๒. โส กุชฌิตวา “นาเสสฺสามิ เนติ รมโย สนฺติกั คนฺตวา “โจเร เทว วคฺคพฺนฺเชน วิจฺรณฺเต ปสฺสามีติ วตฺวา, “คจฺฉ เต คเหตุวา อาเนหีติ วุตฺเต, ตถา กตฺวา รมโย ทสฺเสสิ ฯ”

โส (คามโกชโก) กุชฌิตวา “(อห) นาเสสฺสามิ เน (ชเน)” อิติ (จินฺเตตฺวา) รมโย สนฺติกั คนฺตวา “(อห) โจเร เทว วคฺคพฺนฺเชน วิจฺรณฺเต ปสฺสามีติ วตฺวา, “(ตฺว) คจฺฉ, (ตฺว) เต (โจเร) คเหตุวา อาเนหีติ (วจเน รมญา) วุตฺเต, ตถา กตฺวา รมโย ทสฺเสสิ ฯ”

โส (คามโกชโก) อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งหมู่บ้านนั้น กุชฌิตวา โกรธแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา เน (ชเน) ยิงชน ท. เหล่านี้ นาสเสสฺสามิ จักให้พินาศ” อิติ ดังนี้ คนฺตวา ไปแล้ว สนฺติกั สู้สำนัก รมโย ของพระราชชา วตฺวา กราบทูล แล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (อห) อ.ข้าพระองค์ ปสฺสามิ ย่อม เห็น โจเร ซึ่งโจร ท. วิจฺรณฺเต ผู้เที่ยวไปอยู่ วคฺคพฺนฺเชน ด้วยการผูกกันเป็นพวก” อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ คจฺฉ จงไป, (ตฺว) อ.เธอ คเหตุวา จับแล้ว เต (โจเร) ซึ่งโจร ท. เหล่านี้ อาเนหิ จงนำมา” อิติ ดังนี้ (รมญา) อันพระราชชา วุตฺเต ตรัสแล้ว, กตฺวา กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ทสฺเสสิ แสดงแล้ว รมโย แก่พระราชชา ฯ

ผู้ใหญ่บ้านนั้นโกรธแล้ว คิดว่า “เราจักให้พวกชนเหล่านั้นฉิบหาย” ดังนี้ จึงไปสู่นัก ของพระราชชา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ข้าพระองค์เห็นพวกโจรผู้กำลัง เที่ยวไปโดยผูกกันเป็นพวก” ดังนี้, เมื่อพระราชชาตรัสว่า “เธอจงไป, จงจับพวกโจร เหล่านี้ แล้วจงนำมาเถิด” ดังนี้, จึงทำเหมือนอย่างนั้น แล้วแสดงแก่พระราชชา

โส วิเสสณะของ คามโกชโก ๆ สุททกัตตานิ ทสฺเสสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุชฌิตวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อหฺ เหตุกัตตานิ นาสเสสฺสามิ ๆ อาชยาตบทเหตุ กัตตฺวาจก เน วิเสสณะของ ชเน ๆ การิตกัมมะใน นาสเสสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตวา รมโย สามีสัมพันธะใน สนฺติกั ๆ สัมปาปุณฺณิ- กัมมะใน คนฺตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “เทว อาลปนะ อหฺ สุททกัตตานิ ปสฺสามิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โจเร อวุตตกัมมะใน ปสฺสามิ วคฺคพฺนฺเชน ภาระใน วิจฺรณฺเต ๆ วิเสสณะของ โจเร” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา,

“ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺจนฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน อาเนหิยฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เต วิเสสนะของ โจเรยฺ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาทฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาเนหิ” อิติศัพฺทํ สฺรุปะใน วจเนยฺ ลัทธิใน วุตฺเตยฺ ลัทธิกิริยา รมณฺยา อนภิกฺทกัตฺตาใน วุตฺเต, ตถา กิริยาวิเสสนะใน กตฺวา ยฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺเสสิ รมณฺโย สัมปทานใน ทสฺเสสิ ฯ

๓๓. ราชาน อวิมฺลิตฺวา ว “หตฺถินา มทฺทาเปถาติ อาณาเปสิ ฯ

ราชาน อวิมฺลิตฺวา ว “(ตุมฺเห) หตฺถินา มทฺทาเปถาติ อาณาเปสิ ฯ

ราชาน อ.พระราชา อวิมฺลิตฺวา ว ไม่พิจารณาแล้วเทียว อาณาเปสิ ทรงรับสั่งบังคับแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. หตฺถินา ยังช้ำ มทฺทาเปถ จงให้เหยียบ” อิตินี้ ฯ

พระราชาไม่ทรงพิจารณาเทียว ทรงรับสั่งบังคับว่า “พวกท่านจงให้ช้ำเหยียบ”

ราชาน สุทฺธกัตฺตาใน อาณาเปสิยฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ อวิมฺลิตฺวา ยฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาณาเปสิ “ตุมฺเห เหตุกัตฺตาใน มทฺทาเปถยฺ อาชยตบทเหตุกัตฺตฺวาจก หตฺถินา ตติยาการิตกัมมะใน มทฺทาเปถ” อิติศัพฺทํ อากาละใน อาณาเปสิ ฯ

๓๔. มโฆ เสสานํ โอวาทํ อทาสิ “สมฺมา จเปตฺวา เมตฺตํ ญญโฆ อมฺหากํ อวสฺสโย นตฺถิ, ตุมฺเห กตฺถจฺจิ โภปํ อกตฺวา รมณฺเย จ คามโฆชเก จ มทฺทนหตฺถิมฺหิ จ อตฺตนิ จ เมตฺตจฺจิตฺเตน สมฺจิตฺตา ว โหถาติ ฯ

มโฆ เสสานํ (ชานน) โอวาทํ อทาสิ “สมฺมา จเปตฺวา เมตฺตํ ญญโฆ อมฺหากํ อวสฺสโย นตฺถิ, ตุมฺเห กตฺถจฺจิ (ปุกฺคเล) โภปํ อกตฺวา รมณฺเย จ คามโฆชเก จ มทฺทนหตฺถิมฺหิ จ อตฺตนิ จ เมตฺตจฺจิตฺเตน สมฺจิตฺตา ว โหถาติ ฯ

มโฆ อ.มาณพซึ่งอวมชะ อทาสิ ได้ให้แล้ว โอวาทํ ซึ่งโอวาท เสสานํ (ชานน)

แก่ชน ท. ที่เหลือ อิติ ว่า “สมุมา แนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ ท. อวสุสโย อ.ที่พึ่ง
 อมุหาก่ ของเรา ท. อญโธ อื่น จเปตวา เว้น เมตตี่ ซึ่งเมตตา นตฺถิ ย่อมไม่มี,
 ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ออกตฺวา ไม่กระทำแล้ว โภปี ซึ่งความโกรธ กตฺถจิ (บุคคล) ใน
 บุคคลไหนๆ สมจิตฺตา ว เป็นผู้มิจิตเสมอเทียม เมตฺตจิตฺเตน ด้วยจิตอันประกอบ
 แล้วด้วยเมตตา รมฺเย จ ในพระราชาด้วย ความโทษเก จ ในบุคคลผู้รักษา
 ซึ่งหมู่บ้านด้วย มทุทนต์ตฺถิมฺหิ จ ในช้างตัวเหยียบด้วย อตฺตนิ จ ในตนด้วย โทถ
 จงเป็นเกิด” อิติ ดังนี้ ฯ

มขณะมาณพได้ให้โอวาทแก่พวกชนที่เหลือว่า “แนสหายทั้งหลาย ที่พึ่งอื่นของพวกเขา
 เราเว้นเมตตาเสีย ไม่มี, พวกท่านไม่ทำความโกรธในบุคคลไหนๆ ของเป็นผู้มิจิต
 เสมอด้วยเมตตาคิดในพระราช ผู้ใหญ่บ้าน ช้างตัวที่เหยียบ และในตนเองเกิด”

มโฆ สุททกัตฺตาใน อทาสึฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เสสานํ วิเสสณะของ ชนน่านุ
 สัมปทานใน อทาสึ โอวาทํ อวุตตกัมมะใน อทาสึ “สมุมา อาลปะนะ อญโธ วิเสสณะ
 ของ อวสุสโยฯ สุททกัตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก จเปตวา วิเสสณะของ
 อวสุสโย เมตตี่ อวุตตกัมมะใน จเปตวา อมุหาก่ สามีสัมพันธะใน อวสุสโย, ตุมฺเห
 สุททกัตฺตาใน โทถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กตฺถจิ วิเสสณะของ บุคคลๆ วิสยาธาระ
 ใน ออกตฺวา โภปี อวุตตกัมมะใน ออกตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โทถ รมฺเย กัถิ
 ความโทษเก กัถิ มทุทนต์ตฺถิมฺหิ กัถิ อตฺตนิ กัถิ วิสยาธาระใน สมจิตฺตา จ สีสัพพ์
 ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ รมฺเย ความโทษเก มทุทนต์ตฺถิมฺหิ และ อตฺตนิ เมตฺตจิตฺเตน
 ตติยาวิเสสณะใน สมจิตฺตา เอวตฺัพพ์ อวธารณะเข้ากับ สมจิตฺตาฯ วิกตีกัตฺตาใน โทถ”
 อิติศัพท์ สรุปะใน โอวาทํ ฯ

๓๕. เต ตถา กรีสู ฯ

เต (ชนา) ตถา กรีสู ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่า นั้น กรีสู กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

พวกชนเหล่านั้น พวกกันทำเหมือนอย่างนั้น

เต วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน กรีสสุๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก ตถา กิริยาวิเสสณะ
ใน กรีสสุ ๕

.....

.....

๓๖. อถ เนสึ เมตตานุภาเวน หตถึ อุปสงกมิตุํ น วิสหิ ๕

อถ เนสึ (ชนานํ) เมตตานุภาเวน หตถึ อุปสงกมิตุํ น วิสหิ ๕

อถ ครั้งนั้น หตถึ อ.ช้าง น วิสหิ ไม่อาจแล้ว อุปสงกมิตุํ เพื่ออันเข้าไปใกล้
เมตตานุภาเวน เพราะอานุภาพแห่งเมตตา เนสึ (ชนานํ) ของชน ท. เหล่านั้น ๕

ที่นั้น ช้างไม่สามารถเพื่อจะเข้าไปใกล้ได้ เพราะอานุภาพแห่งเมตตาของพวกชนเหล่านี้นั้น

อถ กาลสัตตมี หตถึ สุทธกัตตาใน วิสหิๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก เนสึ วิเสสณะของ
ชนานํๆ สามีสัมพันธะใน เมตตานุภาเวนๆ เหตุไฉน วิสหิ อุปสงกมิตุํ ตุมัตถสัมปทาน
ใน วิสหิ นคัพทํ ปฏิเสระใน วิสหิ ๕

.....

.....

๓๗. ราชชา ตมตถึ สุตวา “พหุ มนุสเส ทิสฺวา มหุทิตุํ น วิสหิสฺสติ, คจฺฉถ, กญฺสาเรน
ปฏิจฺฉาเทตฺวา มหุทาเปถาติ อาห ๕

ราชชา ตํ อตถึ สุตวา “(หตถึ) พหุ มนุสเส ทิสฺวา มหุทิตุํ น วิสหิสฺสติ, (ตุมฺเห) คจฺฉถ,
(ตุมฺเห) กญฺสาเรน ปฏิจฺฉาเทตฺวา (หตถึ) มหุทาเปถาติ อาห ๕

ราชชา อ.พระราชชา สุตวา ทรงสดับแล้ว ตํ อตถึ ซึ่งเนื้อความนั้น อาห ตรัสแล้ว
อิติ ว่า “(หตถึ) อ.ช้าง ทิสฺวา เห็นแล้ว มนุสฺเส ซึ่งมนุษย์ ท. พหุ มาก น วิสหิสฺสติ
จักไม่อาจ มหุทิตุํ เพื่ออันเหยียบ, (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. คจฺฉถ จงไป, (ตุมฺเห)
อ.เธอ ท. ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปกปิดแล้ว กญฺสาเรน ด้วยเสื่อสำแพน (หตถึ) ยังช้าง
มหุทาเปถ จงให้เหยียบ” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชาทรงสดับเนื้อความนั้นแล้ว ตรัสว่า “ข้างเห็นพวกมนุษย์จำนวนมาก จึงไม่
อาจเพื่อจะเหยียบ, พวกเธอจงไป จงใช้เสื่อลำแพนปกปิด แล้วให้ข้างเหยียบเถิด”

ราชา สุทรกัศตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัศตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ อตุถึฯ อวุตตกัสมมะ
ใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “หตุถึ สุทรกัศตาใน วิสหัสสูติฯ อาชยาตบท
กัศตฺวาจก พหุ วิเสสนะของ มนุสฺเสฯ อวุตตกัสมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
วิสหัสสูติ มหฺทิตฺตํ ตุมตฺถสัมฺปทานใน วิสหัสสูติ นศัพฺทํ ปฏฺวิเสระใน วิสหัสสูติ,
ตุมฺเห สุทรกัศตาใน คจฺจถฯ อาชยาตบทกัศตฺวาจก, ตุมฺเห เหตุกัศตาใน มหฺทาเปถฯ
อาชยาตบทเหตุกัศตฺวาจก กฏฺสาเรณ ภาระเณ ปฏฺิจฺฉาเทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
มหฺทาเปถ หตุถึ การิตกัสมมะใน มหฺทาเปถ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน อาห ฯ

๓๙. เต กฏฺสาเรณ ปฏฺิจฺฉาเทตฺวา มหฺทิตฺตํ เปลฺยมาโน หตุถึ ทูโรโต ว ปฏฺิกุกมิ ฯ

(ราชปริเสหิ) เต (ชเน) กฏฺสาเรณ ปฏฺิจฺฉาเทตฺวา มหฺทิตฺตํ เปลฺยมาโน หตุถึ ทูโรโต ว
ปฏฺิกุกมิ ฯ

หตุถึ อ.ข้าง (ราชปริเสหิ) **เต (ชเน) กฏฺสาเรณ ปฏฺิจฺฉาเทตฺวา มหฺทิตฺตํ**
เปลฺยมาโน ตัวอันราชบุรุษ ท. ปกปิดแล้ว ซึ่งชน ท. เหล่านั้น ด้วยเสื่อลำแพน ใสไป
อยู่ เพื่ออันเหยียบ **ปฏฺิกุกมิ** ก้าวกลับแล้ว **ทูโรโต** ว แต่ที่ไกลเที่ยว ฯ

ข้างตัวที่ถูกพวกราชบุรุษใช้เสื่อลำแพนปกปิดพวกชนเหล่านั้นใสไปเพื่อจะให้เหยียบ
ก้าวกลับแต่ที่ไกลเลย

เปลฺยมาโน วิเสสนะของ หตุถึฯ สุทรกัศตาใน ปฏฺิกุกมิฯ อาชยาตบทกัศตฺวาจก
ราชปริเสหิ อนภิตกัศตาใน เปลฺยมาโน เต วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัสมมะใน
ปฏฺิจฺฉาเทตฺวา กฏฺสาเรณ ภาระเณ ปฏฺิจฺฉาเทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปลฺยมาโน
มหฺทิตฺตํ ตุมตฺถสัมฺปทานใน เปลฺยมาโน เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ ทูโรโตฯ อปาทาน
ใน ปฏฺิกุกมิ ฯ

๓๙. ราชา ตัม ปวตฺตี สุตฺวา “การณเนตถ ภวิตพฺพนฺติ เต ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ
“ตาทา มํ นิสฺสาย ตุมฺहे กิ น ลภถาติ ฯ

ราชา ตัม ปวตฺตี สุตฺวา “การณเนน เอตถ (วตฺถุมฺหิ) ภวิตพฺพนฺติ (จินฺเตตฺวา ปุคฺคํ) เต (ชเน)
ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ “ตาทา มํ นิสฺสาย ตุมฺहे กิ น ลภถาติ ฯ

ราชา อ.พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตัม ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น (จินฺเตตฺวา)
ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “การณเนน อันเหตุ ภวิตพฺพํ ฟิงฺมี เอตถ (วตฺถุมฺหิ) ในเรื่อง
นี้” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคํ) ยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว เต (ชเน) ซึ่งชน ท.
เหล่านั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ตาทา แนะพฺออ ท. ตุมฺहे อ.เชอ ท. นิสฺสาย
อาศัยแล้ว มํ ซึ่งเรา น ลภถ ย่อมไม่ได้ กิ ซึ่งอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาทรงสดับความเป็นไปทั่วนั้น ทรงดำริว่า “เหตุฟิงมีในเรื่องนี้” จึงรับสั่งให้เรียก
พวกชนเหล่านั้นมา ตรัสถามว่า “แน่พื่อทั้งหลาย พวกเขอาศัยเราแล้ว ย่อมไม่ได้
อะไรหรือ”

ราชา สฺุทฺธกัถตาโน ปุจฺฉิ ฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก ตัม วิเสสนะของ ปวตฺตี ฯ อวุตต-
กัมมะโน สุตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน จินฺเตตฺวา “การณเนน อนภิหิตกัถตาโน ภวิตพฺพํ
กิตบทภาววจาก เอตถ วิเสสนะของ วตฺถุมฺหิ ฯ วิสยาธาระโน ภวิตพฺพํ” อิติศัพท์
อาการะโน จินฺเตตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะโน
ปกฺโกสาเปตฺวา เต วิเสสนะของ ชเน ฯ อวุตตกัมมะโน ปกฺโกสาเปตฺวา ฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาโน ปุจฺฉิ “ตาทา อาลปนะ ตุมฺहे สฺุทฺธกัถตาโน ลภถ ฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก
มํ อวุตตกัมมะโน นิสฺสาย ฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ลภถ กิ อวุตตกัมมะโน ลภถ นศัพท์
ปฏฺิเสระโน ลภถ” อิติศัพท์ อาการะโน ปุจฺฉิ ฯ

๔๐. “กิเมตํ เทวาทิ ฯ

(เต ชนา) “กิ เอตํ (วตฺถุ) เทวาทิ (อาหังสุ) ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (อาหังสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์
ผู้สมมุติเทพ เอตํ (วตฺถุ) อ.เรื่องนั้น กิ อะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ เรื่องนั้นอะไรกัน”

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุทรกัตตาใน อาหํสูฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทว อาลปนะ เอตํ วิเสสนะของ วตุฏฺฐ ลิงคัตตะ กิศัพท์ ปุจฉนัตตะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหํสูฯ

๔๑. “ตุมุเห กิร วคคพฺนุเชน โจรา หุตฺวา อรณฺเณ วิจรณฺณติ ฯ

(ราชา) “ตุมุเห กิร วคคพฺนุเชน โจรา หุตฺวา อรณฺเณ วิจรณฺณติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า ตุมุเห อ.เชอ ท. โจรา เป็นโจร วคคพฺนุเชน โดยการผูกกันโดยความเป็นพวก หุตฺวา เป็น วิจรณ ย่อม เทียวไป อรณฺเณ ในป่า” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาตรัสว่า “ทราบมาว่า พวกเธอเป็นโจรโดยรวมตัวกันเป็นพวกเทียวไปในป่า”

ราชา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “กิร อนุสฺสวณัตตะ ตุมุเห สุทรกัตตา ใน วิจรณฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก วคคพฺนุเชน ตติยาวิเสสนะใน โจราฯ วิกตีกัตตา ใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิจรณ อรณฺเณ วิสยาระใน วิจรณ” อิติศัพท์ อาการะ ใน อาห ฯ

๔๒. “โก เอวมมาห เทวาทิ ฯ

(เต ชนา) “โก เอวํ อาห เทวาทิ (ปุจฉิสฺสุ) ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (ปุจฉิสฺสุ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมุติเทพ โก อ.ใคร อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ใครกล่าวอย่างนี้”

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุทรกัตตาใน ปุจฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทว อาลปนะ โก สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน อาห” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิสฺสุ ฯ

๔๓. “คามโกชโก ตาตาติ ฯ

(ราชา) “คามโกชโก (เอวํ อาท) ตาตาติ (อาท) ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา (อาท) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา เนพะออ ท. คามโกชโก อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งหมู่บ้าน (อาท) กล่าวแล้ว (เอวํ) อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชาตรัสว่า “เนพะออทั้งหลาย ผู้ใหญ่บ้าน”

ราชา สุทรกัตตาใน อาทๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “ตาตา อาลปนะ คามโกชโก สุทรกัตตาใน อาทๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน อาท” อิติศัพท์ อาการะใน อาท ฯ

๔๔. “น มยํ เทว โจรา, มยํ ปน อตฺตโน สคฺคมคฺคํ โสเชนฺตา อิทฺถจิทฺถจ กโรม; คามโกชโก อมฺเห อุกฺสลกิริยา ย นโยเชตฺวา อตฺตโน วจฺนํ อกโรนฺเต นาเสตฺกาโม กุชฺฌิตฺวา เอวมาหติ ฯ

(เต ชนา) “น มยํ เทว โจรา (อมฺห), มยํ ปน อตฺตโน สคฺคมคฺคํ โสเชนฺตา อิทํ (กมฺม) จ อิทํ (กมฺม) จ กโรม; คามโกชโก อมฺเห อุกฺสลกิริยา ย นโยเชตฺวา (อมฺเห) อตฺตโน วจฺนํ อกโรนฺเต นาเสตฺกาโม (หุตฺวา) กุชฺฌิตฺวา เอวํ อาทติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้ สมมุติเทพ มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. โจรา เป็นโจร (อมฺห) ย่อมเป็น น หามีได้, ปน แต่ว่า มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. สคฺคมคฺคํ ยังทางแห่งสวรรค์ โสเชนฺตา ให้หมดจดอยู่ อตฺตโน เพื่อตน กโรม ย่อมกระทำ อิทํ กมฺมํ จ ซึ่งกรรมนี้ด้วย อิทํ กมฺมํ จ ซึ่ง กรรมนี้ด้วย, คามโกชโก อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งหมู่บ้าน นโยเชตฺวา ชักชวนแล้ว อมฺเห ซึ่งข้าพระองค์ ท. อุกฺสลกิริยา ในการกระทำซึ่งอกุศล (อมฺเห) อตฺตโน วจฺนํ อกโรนฺเต นาเสตฺกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน- ยังข้าพระองค์ ท. ผู้ไม่กระทำอยู่ ซึ่งคำ ของตน -ให้ฉิบหาย (หุตฺวา) เป็น กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว อาท กราบทูลแล้ว เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พวกข้าพระองค์มิใช่เป็นโจร, แต่พวกข้าพระองค์ชำระทางแห่งสวรรค์เพื่อตน ย่อมกระทำการกรรมนี้และกรรมนี้, ผู้ใหญ่ บ้านชกชนพวกข้าพระองค์ในการทำอกุศล เป็นผู้มีความประสงค์จะทำให้พวกข้าพระองค์ผู้ไม่ทำตามคำของตนให้ฉิบหาย โกรธแล้วจึงกราบทูลอย่างนี้”

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน อาหิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปะนะ มยฺ สุทธกัตตาใน อมฺหฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศฺพทฺ ปรฺกฤษเณนตถะ โจรา วิกตีกัตตา ใน อมฺห, ปนศฺพทฺ วิเสสชิตกะ มยฺ สุทธกัตตาใน กโรมฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สัมปะทานโน โสเชนฺตฺวา สคฺคฺมคฺคฺ การิตกัมมะโน โสเชนฺตฺวาฯ อพฺภันตฺรกีรียา ของ มยฺ อิทฺ สอบบท วิเสสนะของ กมฺมฺฯ สอบบท อวฺตตกัมมะโน กโรม จ สองศฺพทฺ ปทสมฺมุจยฺตถะเข้ากั บอิทฺ กมฺมฺ และ อิทฺ กมฺมฺ; คามโกชโก สุทธกัตตาใน อาหฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมฺเห อวฺตตกัมมะโน นิโยเชตฺวา อกฺุสฺลกีรียาย วิสยาธาระ ใน นิโยเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรียาใน หุตฺวา อมฺเห การิตกัมมะโน นาเสตฺ- อตฺตโน สามีสัมพันธะโน วจฺนฺฯ อวฺตตกัมมะโน อกโรนฺเตฯ วิเสสนะของ อมฺเห นาเสตฺกฺวาโม วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกีรียาใน กุชฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรียาใน อาห เอวฺ กีรียาวิเสสนะโน อาห” อิตศฺพทฺ อาการะโน อาหิสฺสุฯ

๔๕. อถ ราชฯ เตสฺ กถฺ สุตฺวา โสมนสฺสปปตฺโต หุตฺวา “ตาทา อยฺ ตีรจฺฉานโน ตุมฺหากํ คฺุณ ชานาติ, อหฺ มนุสฺสสฺสุโต ชานิตฺุ นาสกฺุชฺชี, ขมถ เมติ, เอวญฺจ ปน วตฺวา สปุตฺตทาร์ คามโกชกํ เตสฺ ทาสฺ ตํ หตฺถี อารโหณฺนียํ ตณฺจ คามํ ยถาสฺุขํ ปรีโภคํ กตฺวา อทาสีฯ

อถ ราชฯ เตสฺ (ชนานฺ) กถฺ สุตฺวา โสมนสฺสปปตฺโต หุตฺวา “ตาทา อยฺ ตีรจฺฉานโน ตุมฺหากํ คฺุณ ชานาติ, อหฺ มนุสฺสสฺสุโต ชานิตฺุ น อสฺกฺุชฺชี, (ตุมฺเห) ขมถ เมติ (อาห), (ราชฯ) เอวฺ จ ปน วตฺวา สปุตฺตทาร์ คามโกชกํ เตสฺ (ชนานฺ) ทาสฺ (กตฺวา) ตํ หตฺถี อารโหณฺนียํ (กตฺวา) ตํ จ คามํ ยถาสฺุขํ ปรีโภคํ กตฺวา อทาสีฯ

อก ครั้งนั้น ราชา อ.พระราชชา สุตวา ทรงสดับแล้ว กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เตสั (ชานาห) ของชน ท. เหล่านั้น โสมนสสุปฺตโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความโสมนัส หุตฺวา เป็น (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ตูก่อนพ่อ ท. อัย ตีรจฺฉานอ อ.สัตฺว์ เตรจฺฉานนี้ ชานาติ ย่อมรู้ คุณ ซึ่งคุณ ท. ตุมหากั ของเธอ ท., อหิ อ.เรา มนุสฺสภูโต ผู้เป็นมนุษย์เป็นแล้ว น อสฺกขี ไม่ได้ आजแล้ว ชานิตุ์ เพื่ออันรู้, (ตุมเห) อ.เธอ ท. ขมถ จงอดโทษ เม แก่เรา” อิติ ดังนี้, จ ปน ก็แล (ราชา) อ.พระราชชา วตฺวา ครั้นตรัสแล้ว เอว อยางนี้ อทาสี ได้พระราชทานแล้ว คามโกชกั ซึ่งบุคคลผู้ รักษาซึ่งหมู่บ้าน สฺปุตฺตทวาริ ผู้เป็นไปกับด้วยบุตรและภรรยา (กตฺวา) กระทำ ทาสี ให้เป็นทาส เตสั (ชานาห) ของชน ท. เหล่านั้น (จ) ด้วย ตั หตฺถิ ซึ่งข้างนั้น (กตฺวา) กระทำ อารโหรณียั ให้เป็นสัตฺว์อันบุคคลพึงชี้ (จ) ด้วย ตั คามั ซึ่งหมู่บ้านนั้น กตฺวา กระทำ ปริโกคั ให้เป็นเครื่องใช้สอย ยถาสุขั ตามสบาย จ ด้วย ฯ

ทีนั้น พระราชาทรงสดับคำกล่าวของพวกชนเหล่านั้น ทรงเป็นผู้ถึงความโสมนัส ตรัส ว่า “ตูก่อนพ่อทั้งหลาย สัตฺว์เตรจฺฉานนี้ยังรู้คุณทั้งหลายของพวกเธอ, เราเป็นมนุษย์ ไม่สามารถที่จะรู้, ขอพวกเธอจงอดโทษแก่เรา”, ก็แลพระราชชาครั้นตรัสแล้วอยาง นี้ ได้พระราชทานผู้ใหญ่บ้านพร้อมบุตรและภรรยา ให้เป็นทาสของพวกชนเหล่านั้น พระราชทานข้างเชือกนั้นทำให้ควรแก่การชี้ และได้พระราชทานหมู่บ้านนั้นทำให้เป็น เครื่องใช้สอยตามสบาย

อก กาลสัตตมี ราชา สุททกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เตสั วิเสสนะของ ชานาหฯ สามีสัมพันธะใน กถิฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน -ปฺตโต โสมนสสุปฺตโต วิกติกัตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตาตา อาลปนะ อัย วิเสสนะของ ตีรจฺฉานอฯ สุททกัตฺตาใน ชานาติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมหากั สามีสัมพันธะใน คุณฯ อวุตตกัมมะใน ชานาติ, อหิ สุททกัตฺตาใน อสฺกขีฯ อาชยาต- บทกัตฺตฺวาจก มนุสฺสภูโต วิเสสนะของ อหิ ชานิตุ์ ตุมัตถสัมปทานใน อสฺกขี นศัพฺทั ปฏฺฐิเสระใน อสฺกขี, ตุมเห สุททกัตฺตาใน ขมถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เม สัมปทาน ใน ขมถ” อิติศัพฺทั อาการะใน อาห, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ ราชา สุททกัตฺตาใน อทาสีฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอว กิริยาวิเสสนะใน วตฺวาฯ ลักขณัตถะ สฺปุตฺตทวาริ วิเสสนะ ของ คามโกชกัฯ อวุตตกัมมะใน อทาสี เตสั วิเสสนะของ ชานาหฯ สามีสัมพันธะใน

ทาสๆ วิกตีกัมมะใน กตฺวา ตํ วิเสสณะของ หตฺถีๆ อวุตตกัมมะใน อทาสี อาโรหณียํ วิกตีกัมมะใน กตฺวา ตํ วิเสสณะของ คาม์ๆ อวุตตกัมมะใน อทาสี ยถาสุขํ กิริยา- วิเสสณะใน ปริโภค์ๆ วิกตีกัมมะใน กตฺวาๆ สามบพ กิริยาวิเสสณะใน อทาสี จศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ สปุตตทวารํ คามโภชกํ เตสํ ทาสํ, ตํ หตฺถี อาโรหณียํ และ ตํ คาม์ ยถาสุขํ ปริโภค์ กตฺวา ฯ

๔๖. เต “อิธว โน ปุณฺณสุสานิสฺสโร ทิฏฺฐโจติ ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย ปสนฺนมนฺสา หุตฺวา ตํ หตฺถี วาเรน อารุญฺห คจฺจนฺตา มนฺตยีสฺสุ “อิทานิ อมฺเหหิ อติเรกตรํ ปุณฺณ กาทพฺพนฺติ ฯ

เต (ชนา) “อิธ เอว (อตฺตภาเว) โน ปุณฺณสุส อานิสฺสโร ทิฏฺฐโจติ (วตฺวา) ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย ปสนฺนมนฺสา หุตฺวา ตํ หตฺถี วาเรน อารุญฺห คจฺจนฺตา มนฺตยีสฺสุ “อิทานิ อมฺเหหิ อติเรกตรํ ปุณฺณ กาทพฺพนฺติ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อานิสฺสโร อ.อานิสฺงส์ ปุณฺณสุส แห่งบุญฺ โน อันเรท. ทิฏฺฐโจ เห็นแล้ว อิธ เอว (อตฺตภาเว) ในอตฺภาพ นี้นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ปสนฺนมนฺสา เป็นผู้มึใจอันเลื่อมใสแล้ว ภิกฺขุโยโส โดยยัง มตฺตตาย โดยประมาณ หุตฺวา เป็น อารุญฺห ขึ้นแล้ว ตํ หตฺถี สู้ช้ํนั้น วาเรน โดย วาระ คจฺจนฺตา ไปอยู่ มนฺตยีสฺสุ ปรีกษากันแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ ปุณฺณ อ.บุญฺ อติเรกตรํ อันยิ่งกว่า อมฺเหหิ อันเรท. กาทพฺพํ ฟิงฺกระทำ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นกล่าวว่า “อานิสฺงส์แห่งบุญฺ พวกเราเห็นแล้วในอตฺภาพนี้นั้นแหละ” ดังนี้ เป็นผู้มึใจเลื่อมใสโดยยัง โดยประมาณ ผลัดกันขึ้นช้ํนั้นตามวาระ ไปอยู่ ปรีกษากันว่า “บัดนี้ พวกเราควรทำบุญฺให้ยิ่งกว่า”

เต วิเสสณะของ ชนาๆ สุทฺธกตฺตทาใน มนฺตยีสฺสุๆ อาชยตบทกตฺตวาจก “อานิสฺสโร วุตตกัมมะใน ทิฏฺฐโจๆ กิตบทกัมมวาจก เอวศัพทํ อวชารณะเข้ากับ อิธๆ วิเสสณะของ อตฺตภาเวๆ วิสยาชาระใน ทิฏฺฐโจ โน อนภิทกตฺตทาใน ทิฏฺฐโจ ปุณฺณสุส สามีสัมพันธะ ใน อานิสฺสโร” อิติศัพทํ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา ภิกฺขุโยโส กิติ

มตตาย ก็ดี ตติยาวิเสสณะใน ปสนุน- ปสนุนมนสา วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน อารุหฺ ทํ วิเสสณะของ หตฺถึฯ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน อารุหฺ วาเรน ตติยา-
 วิเสสณะใน อารุหฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺตาฯ อัปฺภันฺตรกิริยาของ ชนา “อิทานิ
 กาลสัตฺตมีใน กาทพฺพํ อติเรกตรํ วิเสสณะของ ปุณฺณํฯ วุตตกัมมะใน กาทพฺพํฯ
 กิตฺตบทกัมมวาทก อมฺเหหิ อนภิทกัตตาใน กาทพฺพํ” อิตฺตฺพทํ อากาเรใน มนฺตยีสฺสุ ฯ

.....
 .....

๔๗. “กั กโรมาติ ฯ

(เต ชนา) “(มย) กั กโรมาติ (อาหฺสฺ) ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. กโรม ย่อม
 กระทำ กั ซึ่งอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นกล่าวว่า “พวกเราจะทำอะไร”

เต วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกัตตาใน อาหฺสฺฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “มยฺ สุทฺธกัตตา
 ใน กโรมฺฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก กั อวุตตกัมมะใน กโรม” อิตฺตฺพทํ อากาเรใน
 อาหฺสฺ ฯ

.....
 .....

๔๘. “จาตุมาหาปเถ ถาวรํ กตฺวา มหาชนสฺส วิสฺสมนฺสาลํ กริสฺสามาติ ฯ

(โส มาณโว) “(มย) จาตุมาหาปเถ ถาวรํ กตฺวา มหาชนสฺส วิสฺสมนฺสาลํ กริสฺสามาติ (อาห) ฯ

(โส มาณโว) อ.มาณพนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. กตฺวา กระทำ
 แล้ว ถาวรํ ซึ่งถาวรวัตถุ จาตุมาหาปเถ ในทางใหญ่สี่แพร่ง กริสฺสาม จักกระทำ
 วิสฺสมนฺสาลํ ซึ่งศาลาเป็นที่พัก มหาชนสฺส แก่มหาชน” อิติ ดังนี้ ฯ

มาณพนั้นกล่าวแล้วว่า “พวกเราทำถาวรวัตถุในทางสี่แพร่ง จักทำศาลาเป็นที่พักแก่
 มหาชน”

โส วิเสสณะของ มาณโว ๆ สุททกัตตาใน อาห ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “มยฺ สุททกัตตา
ใน กริสฺสาม ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก จาตุมฺมหาปเถ วิสยาธาระใน กตฺวา ภาวริ
อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กริสฺสาม มหาชนสฺส สัมปทานใน กริสฺสาม
วิสฺสมนสาละ อวุตตกัมมะใน กริสฺสาม” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ๆ

๔๙. เต วฑฺฒกึ ปกฺโกสาเปตฺวา สาละ ปฏฺฐเปสฺสุ, มาตุคามสฺส ปน วิคตจฺจนฺทตาย ตสฺสา
สาลาย มาตุคามานํ ปตฺตี นาทิสฺสุ ฯ

เต (ชนา ปุคฺคล) วฑฺฒกึ ปกฺโกสาเปตฺวา สาละ ปฏฺฐเปสฺสุ, (เต ชนา อตฺตโน) มาตุคามสฺส ปน
วิคตจฺจนฺทตาย ตสฺสา สาลาย มาตุคามานํ ปตฺตี น อทิสฺสุ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (ปุคฺคล) ยังบุคฺคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว
วฑฺฒกึ ซึ่งช่างไม้ ปฏฺฐเปสฺสุ เริ่มตั้งไว้แล้ว สาละ ซึ่งศาลา, ปน แต่ว่า (เต ชนา)
อ.ชน ท. เหล่านั้น น อทิสฺสุ ไม่ได้ให้แล้ว ปตฺตี ซึ่งส่วนบุญ ตสฺสา สาลาย ในศาลา
หลังนั้น มาตุคามานํ แก่มาตุคาม ท. (อตฺตโน) มาตุคามสฺส วิคตจฺจนฺทตาย
เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้มีความพอใจออกแล้ว ในมาตุคาม ท. ฯ

พวกชนเหล่านั้นใช้บุคฺคลให้เรียกช่างไม้ แล้วเริ่มตั้งศาลา, แต่พวกชนเหล่านั้นไม่ได้
ให้ส่วนบุญในศาลาหลังนั้นแก่พวกมาตุคาม เพราะว่าตนปราศจากความพอใจในพวก
มาตุคาม

เต วิเสสณะของ ชนา ๆ สุททกัตตาใน ปฏฺฐเปสฺสุ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคล การิต-
กัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา วฑฺฒกึ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ปฏฺฐเปสฺสุ สาละ อวุตตกัมมะใน ปฏฺฐเปสฺสุ, ปนศัพฺท วิเสสโชตกะ เต วิเสสณะของ ชนา ๆ
สุททกัตตาใน อทิสฺสุ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน วิคตจ-
จนฺทตาย มาตุคามสฺส วิสยาธาระใน วิคต- วิคตจฺจนฺทตาย เหตุใด อทิสฺสุ ตสฺสา
วิเสสณะของ สาลาย ๆ วิสยาธาระใน ปตฺตี มาตุคามานํ สัมปทานใน อทิสฺสุ ปตฺตี
อวุตตกัมมะใน อทิสฺสุ นศัพฺท ปฏิเสชะใน อทิสฺสุ ฯ

๕๐. มขสฺส ปน เคเห “สุนฺนุทา สุจิตฺตา สุธมฺมา สุชาตาติ จตฺสฺโส อิตฺติโย โหนฺติ ฯ
 ปน ก็ อิตฺติโย อ.หญิง ท. จตฺสฺโส สี่ อิติ คือ “สุนฺนุทา อ.นางสุนันฺทา สุจิตฺตา
 อ.นางสุจิตฺตา สุธมฺมา อ.นางสุธมฺมา สุชาตา อ.นางสุชาตา” โหนฺติ ย่อมมี เคเห
 ในเรือน มขสฺส ของมาณพชื่อว่ามฆะ ฯ

ก็ หญิง ๔ คน คือ “นางสุนันฺทา นางสุจิตฺตา นางสุธมฺมา นางสุชาตา” มีอยู่ในเรือน
 ของมฆะมาณพ

ปนศัพฺท วากยารัมภโขตกะ “สุนฺนุทา ก็ดี สุจิตฺตา ก็ดี สุธมฺมา ก็ดี สุชาตา ก็ดี สรุปะ
 ใน อิติฯ ศัพฺท สรุปะใน จตฺสฺโส อิตฺติโย จตฺสฺโส วิเสสนะของ อิตฺติโยฯ สุทกัตตาใน
 โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มขสฺส สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน โหนฺติ ฯ

๕๑. ตาสฺ สุธมฺมา วฑฺฒกิณา สทฺธิ เอโกโต หุตฺวา “ภาติก อิมิสฺสา सालาย มํ เชฏฺจกํ
 กโรหิติ วตฺวา ลญฺจํ อทาสิ ฯ

ตาสฺ (จตุสฺ อิตฺถิสฺ) สุธมฺมา วฑฺฒกิณา สทฺธิ เอโกโต หุตฺวา “(ตุ) ภาติก อิมิสฺสา सालาย
 มํ เชฏฺจกํ กโรหิติ วตฺวา ลญฺจํ อทาสิ ฯ

ตาสฺ (จตุสฺ อิตฺถิสฺ) สุธมฺมา อ.- ในหญิง ท. สี่ เหล่านั้นหนา -นางสุธมฺมา หุตฺวา เป็น
 แล้ว เอโกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน สทฺธิ กับ วฑฺฒกิณา ด้วยช่างไม้ วตฺวา กล่าว
 แล้ว อิติ ว่า “ภาติก ข้าแต่พี่ชาย (ตุ) อ.ท่าน กโรหิ จงกระทำ มํ ซึ่งดิฉัน เชฏฺจกํ
 ให้เป็นผู้เจริญที่สุด อิมิสฺสา सालาย ในศาลาหลังนี้” อิติ ดังนี้ อทาสิ ได้ให้แล้ว
 ลญฺจํ ซึ่งสินจ้าง ฯ

บรรดาหญิง ๔ คนเหล่านั้น นางสุธมฺมาร่วมมือกับช่างไม้ กล่าวว่า “ข้าแต่พี่ชาย ท่าน
 ช่วยทำให้ดิฉันเป็นผู้เจริญที่สุดในศาลาหลังนี้เถิด” ดังนี้แล้ว ได้ให้สินจ้าง

ตาสฺ ก็ดี จตุสฺ ก็ดี วิเสสนะของ อิตฺถิสฺฯ นิทธารณะใน สุธมฺมาฯ นิทธารณียะและ
 สุทกัตตาใน อทาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วฑฺฒกิณา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ
 ทัพพสมวายะใน เอโกโตฯ ตติยาวิเสสนะใน หุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภาติก

อาลปนนะ ตูว์ สุทธกัตตานิ กโรหิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมิสฺสา วิเสสนะของ
สาลาเยว วิสยาชาระใน กโรหิ มํ อวุตตกัมมะใน กโรหิ เชฏฺฐกํ วิกตีกัมมะใน กโรหิ”
อิตติศัพท์ อาการะใน วตฺวาเยว ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ลมฺพจํ อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๕๒. โส “สาธฺฐติ สมฺปญฺญิจฺฉิตฺวา ปจฺมเมว กณฺณิกฺกรุกฺขํ สุกฺขาเปตฺวา ตจฺเจตฺวา วิชฺฉิตฺวา
กณฺณิกํ นิฏฺฐาเปตฺวา “สุธฺมมา นาม อยํ สาลาติ อกฺขรานิ ฉินฺหิตฺวา วตฺเถน
ปฺลิวะเจตฺวา จเปสฺสิ ฯ

โส (วฑฺฒกึ) “สาธฺฐติ สมฺปญฺญิจฺฉิตฺวา ปจฺมํ เอว กณฺณิกฺกรุกฺขํ สุกฺขาเปตฺวา ตจฺเจตฺวา วิชฺฉิตฺวา
กณฺณิกํ นิฏฺฐาเปตฺวา “สุธฺมมา นาม อยํ สาลาติ อกฺขรานิ ฉินฺหิตฺวา วตฺเถน ปฺลิวะเจตฺวา
จเปสฺสิ ฯ

โส (วฑฺฒกึ) อ.ช่างไม้ นั้น สมฺปญฺญิจฺฉิตฺวา รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺฐ อ.ตีละ” อิติ
ดังนี้ กณฺณิกฺกรุกฺขํ ยังตันไม้เป็นเครื่องกระทำซึ่งข้อฟ้า สุกฺขาเปตฺวา ให้แห้งแล้ว
ปจฺมํ เอว ก่อนนั้นเที่ยว ตจฺเจตฺวา ถากแล้ว วิชฺฉิตฺวา แกะสลักแล้ว กณฺณิกํ ยัง
ข้อฟ้า นิฏฺฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว ฉินฺหิตฺวา สลักแล้ว อกฺขรานิ ซึ่งอักษร ท. อิติ
ว่า “อยํ สาลา อ.ศาลาหลังนี้ สุธฺมมา นาม ชื่อว่าสุธฺมมา” อิติ ดังนี้ ปฺลิวะเจตฺวา
พันแล้ว วตฺเถน ด้วยผ้า จเปสฺสิ เก็บไว้แล้ว ฯ

ช่างไม้ นั้นรับคำว่า “ตีละ” ทำต้นไม้สำหรับทำข้อฟ้าให้แห้งก่อนที่เตียว ถาก แกะสลัก
ทำข้อฟ้าให้เสร็จแล้วสลักอักษรทั้งหลายว่า “ศาลาหลังนี้ ชื่อว่าสุธฺมมา” แล้วใช้ผ้าพัน
เก็บเอาไว้

โส วิเสสนะของ วฑฺฒกึสุ สุทธกัตตานิ จเปสฺสิเยว อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สาธฺฐ ลิงคัตถะ”
อิตติศัพท์ อาการะใน สมฺปญฺญิจฺฉิตฺวาเยว ปุพฺพกาลกิริยาใน สุกฺขาเปตฺวา เอวศัพท์
อวชารณะเข้ากับ ปจฺมํเยว กิริยาวิเสสนะใน สุกฺขาเปตฺวา กณฺณิกฺกรุกฺขํเยว การิตกัมมะใน
สุกฺขาเปตฺวาเยว ปุพฺพกาลกิริยาใน ตจฺเจตฺวาเยว ปุพฺพกาลกิริยาใน วิชฺฉิตฺวาเยว ปุพฺพ
กาลกิริยาใน นิฏฺฐาเปตฺวา กณฺณิกํ การิตกัมมะใน นิฏฺฐาเปตฺวาเยว ปุพฺพกาลกิริยาใน
ฉินฺหิตฺวา “นามศัพท์ สัณฺญาโชตตะเข้ากับ สุธฺมมาเยว ก็ดี อยํ ก็ดี วิเสสนะของ สาลาเยว

ลึงค์ตตะ” อิตีศัพทํ สรุปะเน อกุขรานิฯ อวุตตกัมมะเน ฉินทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปลิเวเจตฺวา วตฺถเนน ภาวะเนน ปลิเวเจตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ ฯ

๕๓. อถ เน วฑฺฒกึ สาถํ นิฏฺฐาเปตฺวา กณฺณิกาโรปนทิวเส “อโห อยฺยา เอกํ ภาวะนียํ
 น สริมหาทิ อาห ฯ

อถ เน (ชเน) วฑฺฒกึ สาถํ นิฏฺฐาเปตฺวา กณฺณิกาโรปนทิวเส “อโห อยฺยา (มยํ) เอกํ
 (อมฺเหหิ) ภาวะนียํ (กิจจํ) น สริมหาทิ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น วฑฺฒกึ อ.ช่างไม้ สาถํ ยังศาลา นิฏฺฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว อาห
 กล่าวแล้ว กณฺณิกาโรปนทิวเส ในวันเป็นที่ยกขึ้นซึ่งข้อฟ้า เน (ชเน) กะชน ท.
 เหล่านั้น อิติ ว่า “อโยยา ข้าแต่เจ้า ท. อโห อ.โอ (มยํ) อ.ข้าพเจ้า ท. น สริมหา
 ระลึกไม่ได้แล้ว (กิจจํ) ซึ่งกิจ (อมฺเหหิ) ภาวะนียํ อัน- อันข้าพเจ้า ท. ฟังกระทำ เอกํ
 อย่างหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น ช่างไม้ทำศาลาเสร็จแล้ว จึงกล่าวกับพวกชนเหล่านั้น ในวันยกข้อฟ้าว่า “ข้าแต่
 เจ้าทั้งหลาย โอ พวกเราระลึกกิจที่ควรทำอย่างหนึ่งไม่ได้”

อถ กาลสัตตมี วฑฺฒกึ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เน วิเสสนะของ
 ชเนฯ อกถิตกัมมะเน อาห สาถํ การิตกัมมะเน นิฏฺฐาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 อาห กณฺณิกาโรปนทิวเส กาลสัตตมีใน อาห “อโยยา อาลปนะ อโห สังเวคัตตะ มยํ
 สุทฺธกัตฺตาใน สริมหาฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอกํ กิติ ภาวะนียํ กิติ วิเสสนะของ กิจจํ
 อมฺเหหิ อนภินิตกัตฺตาใน ภาวะนียํ กิจจํ อวุตตกัมมะเน สริมหา นศัพทํ ปฏฺิเสระใน
 สริมหา” อิตีศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๕๔. “กึ นาม โภติ ฯ

(เต ชนา) “(ตุวํ) กึ นาม (น สริ) โภติ (ปฺจฺจิสฺสุ) ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (ปฺจฺจิสฺสุ) ถามแล้ว อิติ ว่า “โภ แนะนำท่านผู้เจริญ (ตุวํ)

อ.ท่าน (น สริ) ไม่ระลึกลแล้ว ก็ นาม ชื่อซึ่งอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นถามว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านไม่ระลึกลถึงอะไร”

เต วิเสสนะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน ปุจฉิสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “โภ อาลปะนะ ตุวิ สุทธกัตตาใน สริๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ กิๆ อวุตตกัมมะใน สริ นศัพท์ ปฏิเสระใน สริ” อิตติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิสุ ฯ

๕๕. “กณฺณิกนฺติ ฯ

(วฑฺฒกั) “(มยั) กณฺณิกั (น สริมหา)” อิติ (อาห) ฯ

(วฑฺฒกั) อ.ช่างไม้ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยั) อ.ข้าพเจ้า ท. (น สริมหา) ไม่ระลึกลแล้ว กณฺณิกั ซึ่งช่อฟ้า” อิติ ดังนี้ ฯ

ช่างไม้กล่าวว่า “พวกข้าพเจ้าไม่ระลึกลถึงช่อฟ้า”

วฑฺฒกั สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “มยั สุทธกัตตาใน สริมหาๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก กณฺณิกั อวุตตกัมมะใน สริมหา นศัพท์ ปฏิเสระใน สริมหา” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๕๖. “โหตุ, ตั อหริสฺสามาติ ฯ

(เต ชนา) “(เอตั วตุถุ) โหตุ, (มยั) ตั (กณฺณิกั) อหริสฺสามาติ (อาหฺสุ) ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอตั วตุถุ อ.เรื่องนั้น โหตุ จงยกไว้เถิด, (มยั) อ.เรา ท. อหริสฺสาม จักนำมา ตั (กณฺณิกั) ซึ่งช่อฟ้านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นกล่าวว่า “จงยกไว้เถิด, พวกเราจักนำช่อฟ้านั้นมา”

เต วิเสสนะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน อาหฺสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เอตั วิเสสนะ

ของ วตฺตฺย สฺุทฺทกัตฺตานิ โหตฺย อาขยตบทกัตฺตฺวจาก, มยฺ สฺุทฺทกัตฺตานิ
อาหริสฺสามยฺ อาขยตบทกัตฺตฺวจาก ตํ วิเสสนะของ กณฺณิกํยฺ อวุตตกัมมะใน
อาหริสฺสาม” อิติศัฟฺท อาการะใน อาหฺสฺ ๕

.....
.....

๕๗. “อิทานิ ฉินฺนรฺกฺเขน กาทฺํ น สกฺกา, ปุพฺเพเว ฉินฺนิตฺวา ตจฺเจตฺวา วิชฺฌิตฺวา
จปีตกณฺณิกํ ลทฺฐํ วฏฺฏตีติ ๕

(วทฺทกึ) “(มยา) อิทานิ ฉินฺนรฺกฺเขน กาทฺํ น สกฺกา, (อมฺเหหิ ปุคฺคเลน) ปุพฺเพ เหว
ฉินฺนิตฺวา ตจฺเจตฺวา วิชฺฌิตฺวา จปีตกณฺณิกํ ลทฺฐํ วฏฺฏตีติ (อาห) ๕

(วทฺทกึ) อ.ช่างไม้ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ
กาทฺํ เพื่ออันกระทำ ฉินฺนรฺกฺเขน ด้วยต้นไม้อันบุคคลตัดแล้ว อิทานิ ในกาลนี้,
(อมฺเหหิ ปุคฺคเลน) ปุพฺเพ เหว ฉินฺนิตฺวา ตจฺเจตฺวา วิชฺฌิตฺวา จปีตกณฺณิกํ
ลทฺฐํ อ.อัน- อันเรา ท. -ได้ ซึ่งข้อฟ้า อัน- อันบุคคล ตัดแล้ว ถากแล้ว แกะแล้ว เก็บไว้
แล้ว ในกาลก่อนนั้นเทียว วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๕

ช่างไม้กล่าวว่า “เราไม่สามารถเพื่อจะทำด้วยต้นไม้ที่ถูกตัดแล้วในบัดนี้, การที่พวก
เราได้ข้อฟ้าที่บุคคลตัด ถาก แกะสลัก แล้วเก็บไว้ในกาลก่อนนั้นแหละ จึงควร” ดังนี้

วทฺทกึ สฺุทฺทกัตฺตานิ อาหยฺ อาขยตบทกัตฺตฺวจาก “มยา อนภิทกัตฺตานิ สกฺกา
กิริยาบทภาวจาก อิทานิ กาลสัตตมึใน สกฺกา ฉินฺนรฺกฺเขน กรณะใน กาทฺํยฺ ตุมัถถ-
สัมปทานใน สกฺกา นศัฟฺท ปฏฺิเสฐะใน สกฺกา, ลทฺฐํ ตุมัถถกัตฺตานิ วฏฺฏติยฺ อาขยต-
บทกัตฺตฺวจาก อมฺเหหิ อนภิทกัตฺตานิ ลทฺฐํ ปุคฺคเลน อนภิทกัตฺตานิ จปีต-
เอวศัฟฺท อวธารณะเข้ากับ ปุพฺเพยฺ กาลสัตตมึใน จปีต- ฉินฺนิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา
ใน ตจฺเจตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิชฺฌิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จปีต- จปีตกณฺณิกํ
อวุตตกัมมะใน ลทฺฐํ” อิติศัฟฺท อาการะใน อาห ๕

.....
.....
.....

๕๘. “อิทานิ ก็ กาทพพุนฺติ ฯ

(เต ชนา) “อิทานิ ก็ (กมฺม อมฺเหหิ) กาทพพุนฺติ (ปฺจฺฉินฺสุ) ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (ปฺจฺฉินฺสุ) ถ้ามแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ ก็ (กมฺม) อ.กรรมอะไร (อมฺเหหิ) อันเรา ท. กาทพพฺ พึงกระทำ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นถามว่า “บัดนี้ พวกเราควรทำกรรมอะไร”

เต วิเสสณะของ ชนาฯ สุทรกัตฺตานิ ปฺจฺฉินฺสุฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “อิทานิ กาล- สัตตมฺใน กาทพพฺ ก็ วิเสสณะของ กมฺมฺฯ วุตตกัมมะใน กาทพพฺฯ กิตบทกัมมวาจก อมฺเหหิ อนภิทกัตฺตานิ กาทพพฺ” อิตฺตฺพท์ อากาละใน ปฺจฺฉินฺสุ ฯ

๕๙. “สเจ กสฺสจฺจิ เคเห นิฏฺฐาเปตฺวา จปีตา วิภฺกายิกกณฺณิกา อตฺถิ, สา ปริเยสิตพฺพาติ ฯ

(วทฺษกฺ) “สเจ (ปฺคฺคเลน) กสฺสจฺจิ เคเห นิฏฺฐาเปตฺวา จปีตา วิภฺกายิกกณฺณิกา อตฺถิ, สา (กณฺณิกา ตุมฺเหหิ) ปริเยสิตพฺพาติ (อาห) ฯ

(วทฺษกฺ) อ.ช่างไม้ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า วิภฺกายิกกณฺณิกา อ.ข้อฟ้าอันบุคคลกระทำแล้วเพื่ออันขาย (ปฺคฺคเลน) กสฺสจฺจิ เคเห นิฏฺฐาเปตฺวา จปีตา อัน- อันบุคคล ให้สำเร็จแล้ว ในเรือน ของใครๆ เก็บไว้แล้ว อตฺถิ มีอยู่ไชร้, สา (กณฺณิกา) อ.ข้อฟ้านั้น (ตุมฺเหหิ) อันท่าน ท. ปริเยสิตพฺพา พึงแสวงหา” อิติ ดังนี้ ฯ

ช่างไม้กล่าวว่า “ถ้าข้อฟ้าสำหรับขายที่บุคคลทำให้สำเร็จในเรือนของใครๆ เก็บไว้แล้ว มีอยู่ไชร้, ข้อฟ้านั้น พวกท่าน พึงแสวงหา”

วทฺษกฺ สุทรกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “สเจ ปริกัปปัตตะ จปีตา วิเสสณะ ของ วิภฺกายิกกณฺณิกาฯ สุทรกัตฺตานิ อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ปฺคฺคเลน อนภิทกัตฺตานิ จปีตา กสฺสจฺจิ สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน นิฏฺฐาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จปีตา, สา วิเสสณะของ กณฺณิกาฯ วุตตกัมมะใน ปริเยสิตพฺพาฯ

กิตตบทกัมมวาทก ตุมเหหิ อนภิตกัตตาโน ปรีเยสิตพพา” อิตตัพท อาการะโน อาห ๫

๖๐. เต ปรีเยสนุตตา สุธมฺมาย เคเห ทิสฺวา สหสฺสํ ทตฺวา มฺเลน น ลภิสฺสุ ๫

เต (ชนา) ปรีเยสนุตตา สุธมฺมาย เคเห ทิสฺวา สหสฺสํ ทตฺวา มฺเลน น ลภิสฺสุ ๫

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปรีเยสนุตตา แสงหาอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว เคเห ใน เรือน สุธมฺมาย ของนางสุธมฺมา ทตฺวา ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ น ลภิสฺสุ ไม่ได้แล้ว มฺเลน ด้วยมูลค่า ๫

พวกชนเหล่านั้นพากันแสวงหา พบในเรือนของนางสุธมฺมา ให้ทรัพย์หนึ่งพัน ก็ไม่ได้ ด้วยมูลค่า

เต วิเสสนะของ ชนา ๑ สุททกัตตาโน ลภิสฺสุ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปรีเยสนุตตา อัปกันตรกิริยาของ ชนา สุธมฺมาย สามีสัมพันธะใน เคเห ๑ วิสยาธาระใน ทิสฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา สหสฺสํ อุตตกัมมะใน ทตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ลภิสฺสุ มฺเลน ภาระใน ลภิสฺสุ นศัพท ปฏิเสระใน ลภิสฺสุ ๫

๖๑. “สเจ มํ สาลาย ปตฺติกํ กโรถ, ทสฺสามิติ วุตฺเต, “มยฺ มาตุคามานํ ปตฺติ น ทมฺหาติ อาหฺสฺสุ ๫

“สเจ (ตุมเห) มํ สาลาย ปตฺติกํ กโรถ, (อห) ทสฺสามิติ (วเจเน สุธมฺมาย) วุตฺเต, (เต ชนา) “มยฺ มาตุคามานํ ปตฺติ น ทมฺหาติ อาหฺสฺสุ ๫

(วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า (ตุมเห) อ.ท่าน ท. กโรถ จะกระทำ มํ ซึ่ง ดิฉัน ปตฺติกํ ให้เป็นผู้มีส่วนบุญ สาลาย ในศาลาไซรั, (อห) อ.ดิฉัน ทสฺสามิ จักให้” อิติ ดังนี้ (สุธมฺมาย) อันนางสุธมฺมา วุตฺเต กล่าวแล้ว, (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่า นั้น อาหฺสฺสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยฺ อ.เรา ท. น ทมฺหา ไม่ให้แล้ว ปตฺติ ซึ่งส่วนบุญ มาตุคามานํ แก่มาตุคาม ท.” อิติ ดังนี้ ๫

เมื่อนางสุธัมมมากล่าวว่า “ถ้าพวกท่านจะทำดิฉันให้เป็นผู้มีส่วนบุญในศาลาไซรั, ดิฉันจักให้”, พวกชนเหล่านั้น จึงกล่าวว่า “พวกเราไม่ให้ส่วนบุญแก่พวกมาตุคาม”

“สเจ ปริกัปปัตถะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน กโรถฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มํ อวุตตกัมฺมะใน กโรถ สาลาช วิสยาธาระใน ปตฺตีกัถฺย วิกตีกัมฺมะใน กโรถ, อหํ สุทฺธกัตฺตาใน ทสฺสามิถฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก” อิตฺตํพทํ สฺรุปะใน วจเนถฺย ลักขณะใน วุตฺเตถฺย ลักขณกิริยา สุธมฺมาย อนภิทกัตฺตาใน วุตฺเต, เต วิเสสชะของ ชนาถฺย สุทฺธกัตฺตาใน อาหํสุถฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “มยํ สุทฺธกัตฺตาใน ทมฺหาถฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มาตุคามานํ สัมปทานใน ทมฺหา ปตฺตํ อวุตตกัมฺมะใน ทมฺหา นศฺพทํ ปฏฺฐิเสชะใน ทมฺหา” อิตฺตํพทํ อากาชะใน อาหํสุ ๕

๖๒. อถ เน วฑฺฒกํ อาท “อຍຍာ ตุมฺเห กํ กถေ, จเปตฺวา พุรฺหมโลกํ อณฺเณ มาตุคามรหิตฺตฺถฺจานํนาม นตฺถิ, คณฺหาถ กณฺณิกํ, เหวํ สนฺเต, อมฺหากํ กมฺมํ นิฏฺฐํ คมฺมิตฺตํ ๕

อถ เน (ชเน) วฑฺฒกํ อาท “อຍຍာ ตุมฺเห กํ (วจฺน) กถေ, จเปตฺวา พุรฺหมโลกํ อณฺเณ มาตุคามรหิตฺตฺถฺจานํ นาม นตฺถิ, (ตุมฺเห) คณฺหาถ กณฺณิกํ, เหวํ (ภาเว) สนฺเต, อมฺหากํ กมฺมํ นิฏฺฐํ คมฺมิตฺตํ ๕

อถ ครั้งนั้น วฑฺฒกํ อ.ช่างไม้ อาท กล่าวแล้ว เน (ชเน) กะชน ท. เหล่านั้น อิติ ว่า “อຍຍာ ข้าแต่เจ้า ท. ตุมฺเห อ.ท่าน ท. กถေ ย่อมกล่าว กํ (วจฺน) ซึ่งคำอะไร, มาตุคามรหิตฺตฺถฺจานํ นาม ชื่อ อ.ที่อันเว้นแล้วจากมาตุคาม อณฺเณ ที่อื่น จเปตฺวา เวณ พุรฺหมโลกํ ซึ่งพรหมโลก นตฺถิ ย่อมไม่มี, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คณฺหาถ ขอจงถือเอา กณฺณิกํ ซึ่งข้อฟ้า, เหวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต มีอยู่, กมฺมํ อ.การงาน อมฺหากํ ของเรา ท. คมฺมิตฺตํ จักถึง นิฏฺฐํ ซึ่งการสำเร็จ” อิตฺตํพทํ ๕

ที่นั่น ช่างไม้กล่าวกับพวกชนเหล่านั้นว่า “ข้าแต่เจ้าทั้งหลาย พวกท่านย่อมกล่าวคำอะไร, ขึ้นชื่อว่าสถานที่ที่เว้นจากมาตุคามอื่น เวณพรหมโลก ย่อมไม่มี, ขอพวกท่านจงถือเอาข้อฟ้าเถิด, เมื่อเป็นเช่นนี้ การงานของพวกเราจักถึงความสำเร็จ”

อถ กาลสัตตมมี วฑุฑกั สุททกัตตทาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เน วิเสสนะของ ชเนฯ อกถิตกัมมะใน อาห “อชยา อาลปนะ ตุมเห สุททกัตตทาใน กเถถฯ อาชยาตบทกัตตวาจก กั วิเสสนะของ วจนัฯ อวุตตกัมมะใน กเถถ, อณณั วิเสสนะของ มาตุคามรหิตฎุจจัน นามศัพทั ปสังสัตถชอตกะเข้ากักับ มาตุคามรหิตฎุจจันฯ สุททกัตตทา ใน นตถิฯ กิริยาบทกัตตวาจก จเปตวา วิเสสนะของ มาตุคามรหิตฎุจจัน พุรหม-โลกั อวุตตกัมมะใน จเปตวา, ตุมเห สุททกัตตทาใน คณหาถฯ อาชยาตบทกัตตวาจก กณณิกั อวุตตกัมมะใน คณหาถ, เอวั วิเสสนะของ ภาเวฯ ลักขณะใน สนุเตฯ ลักขณกิริยา, กมมุ สุททกัตตทาใน คมิสุสสิตฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อมหากั สามั-สัมพันธะใน กมมุ นิฎุจ สัมปาปุณัณียกัมมะใน คมิสุสสิต” อิตศัพทั อาการะใน อาห ฯ

.....
 .....

๖๓. เต “สาธูติ กณณิกั คเหตุวา สาลั นิฎุจาเปตวา ติธา วิภชัสสุ; เอกสมั โกฎุจาเส อิสุสรานั วสนฎุจจัน กัริสุ, เอกสมั ทุคคตานั, เอกสมั คิลานานั ฯ

เต (ชนา) “สาธูติ (สมปฎุจจิตวา) กณณิกั คเหตุวา สาลั นิฎุจาเปตวา ติธา วิภชัสสุ; (เต ชนา) เอกสมั โกฎุจาเส อิสุสรานั (ชนานั) วสนฎุจจัน กัริสุ, เอกสมั (โกฎุจาเส) ทุคคตานั (ชนานั) วสนฎุจจัน กัริสุ), เอกสมั (โกฎุจาเส) คิลานานั (ชนานั) วสนฎุจจัน กัริสุ) ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั (สมปฎุจจิตวา) รัปพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธู อ.ติละ” อิติ ดังนี้ คเหตุวา ถือเอาแล้ว กณณิกั ซึ่งช่อฟ้า สาลั ยังศาลา นิฎุจาเปตวา ให้สำเร็จแล้ว วิภชัสสุ แบ่งแล้ว ติธา โดยส่วนสาม; (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั กัริสุ กระทำแล้ว วสนฎุจจัน ซึ่งที่เป็นที่อยู่ (ชนานั) เพื่อชน ท. อิสุสรานั ผู้เป็นใหญ่ เอกสมั โกฎุจาเส ในส่วนหนึ่ง, (กัริสุ) กระทำแล้ว (วสนฎุจจัน) ซึ่งที่เป็นที่อยู่ (ชนานั) เพื่อชน ท. ทุคคตานั ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก เอกสมั (โกฎุจาเส) ในส่วนหนึ่ง, (กัริสุ) กระทำแล้ว (วสนฎุจจัน) ซึ่งที่เป็นที่อยู่ (ชนานั) เพื่อชน ท. คิลานานั ผู้ป่วยไข้ เอกสมั (โกฎุจาเส) ในส่วนหนึ่ง ฯ

พวกชนเหล่านัรับว่า “ดีแล้ว” แล้วรับเอาช่อฟ้า สร้างศาลาให้สำเร็จแล้ว แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน, พวกชนเหล่านัทำที่พักเพื่ออิสสรชนทั้งหลายในส่วนหนึ่ง, เพื่อคนเข็ญใจ ในส่วนหนึ่ง, เพื่อคนป่วยไข้ ในส่วนหนึ่ง

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน วิภซีษุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สาธุ
 สัมปฏิจฉนัตถลึงคัตถะ” อิติศัพท อาการะใน สมปฏิจฉนิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 คเหตุวาท กณฺณิกํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาทฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิฏฺฐาเปตฺวา สาลํ
 การิตกัมมะใน นิฏฺฐาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วิภซีษุ ติธา ตติยาวิเสสนะใน วิภซีษุ;
 เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน กรีสสุฯ สามบท อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกสฺมี
 วิเสสนะของ โกฎฺจาเสฯ วิสยาธาระใน กรีสสุ อิศฺสรานํ วิเสสนะของ ชนาฯ สัมปทาน
 ใน กรีสสุ วสนฺนฺจานํ อวุตตกัมมะใน กรีสสุ, เอกสฺมี วิเสสนะของ โกฎฺจาเสฯ วิสยาธาระ
 ใน กรีสสุ ทฺคคฺคานํ วิเสสนะของ ชนาฯ สัมปทานใน กรีสสุ วสนฺนฺจานํ อวุตตกัมมะ
 ใน กรีสสุ, เอกสฺมี วิเสสนะของ โกฎฺจาเสฯ วิสยาธาระใน กรีสสุ คิลานานํ วิเสสนะของ
 ชนาฯ สัมปทานใน กรีสสุ วสนฺนฺจานํ อวุตตกัมมะใน กรีสสุ ๫

๖๔. เตตฺตีส ชนา เตตฺตีส ผลกานิ ปญฺญาเปตฺวา หตฺถิสฺส สญฺญํ อทฺสฺ “อาคฺนฺตุโก
 อาคฺนฺตุวาท ยสฺส อตฺถตฺถผลเก นิสฺสีทติ, ตํ คเหตุวาท ผลกสามิกฺสเสว เคเห
 ปตฺติฏฺฐาเปหิ, ตสฺส ปาทปริกมฺมํ ปิฏฺฐิปริกมฺมํ ชาทนียโกชนียสยนานิ สพฺพานิ
 ผลกสามิกฺสเสว ภาโร ภวิสฺสตีติ ๫

เตตฺตีส ชนา เตตฺตีส ผลกานิ ปญฺญาเปตฺวา หตฺถิสฺส สญฺญํ อทฺสฺ “อาคฺนฺตุโก (ปฺคฺคโล)
 อาคฺนฺตุวาท ยสฺส (ปฺคฺคลสฺส) อตฺถตฺถผลเก นิสฺสีทติ, (ตฺวํ) ตํ (อาคฺนฺตุกํ) คเหตุวาท (อาคฺนฺตุกํ)
 ผลกสามิกฺสเสว เอว เคเห ปตฺติฏฺฐาเปหิ, ตสฺส (อาคฺนฺตุกสฺส) ปาทปริกมฺมํ ปิฏฺฐิปริกมฺมํ ชาทนีย-
 โกชนียสยนานิ สพฺพานิ ผลกสามิกฺสเสว ภาโร ภวิสฺสตีติ ๫

ชนา อ.ชน ท. เตตฺตีส สามสิบสาม ปญฺญาเปตฺวา ปุลาตแล้ว ผลกานิ ซึ่งแผ่น
 กระดาน ท. เตตฺตีส สามสิบสามแผ่น อทฺสฺ ได้ให้แล้ว สญฺญํ ซึ่งสัญญาณ หตฺถิสฺส
 แก่ช้าง อิติ ว่า “อาคฺนฺตุโก (ปฺคฺคโล) อ.บุคคล ผู้จรมา อาคฺนฺตุวาท มาแล้ว
 นิสฺสีทติ ย่อมนั่ง ยสฺส (ปฺคฺคลสฺส) อตฺถตฺถผลเก บนแผ่นกระดาน อันบุคคลใด
 ปุลาตแล้ว, (ตฺวํ) อ.เจ้า คเหตุวาท รับเอาแล้ว ตํ (อาคฺนฺตุกํ) ซึ่งบุคคลผู้จรมานั้น
 ปตฺติฏฺฐาเปหิ จงให้ดำรงอยู่เฉพาะ เคเห ในเรือน ผลกสามิกฺสเสว เอว ของเจ้าของ
 แห่งแผ่นกระดานนั้นเทียว, ปาทปริกมฺมํ ก.การนวดซึ่งเท้า ปิฏฺฐิปริกมฺมํ อ.การ

นวดซึ่งหลัง **ตสุส (อาคนตุกสุส)** ของบุคคลผู้จรมานั้น **ขาทนีโยชนียสยนาหิ** อ.ของอันบุคคลพึงเคี้ยว ของอันบุคคลพึงบริโภคและที่เป็นที่นอน **ท. สพฺพพานิ** ทั้ง ปวง **ภาโร** เป็นภาระ **ผลกสามิกสุส** เอว แห่งเจ้าของแห่งแผ่นกระดานนั้นเทียว **ภวิสฺสติ จักเป็น”** อิติ ดังนี้ ฯ

ชน ๓๓ คน ปูแผ่นกระดาน ๓๓ แผ่น แล้วได้ให้สัญญาแก่ช้างว่า “ผู้เป็นอาคนตุกะมาถึงแล้ว ยอมนั่งบนแผ่นกระดานที่บุคคลใดปูไว้, เจ้าพาเอาอาคนตุกะคนนั้นไป แล้วให้ดำรงอยู่ในเรือนของเจ้าของแผ่นกระดานนั้นแหละ, การนวดเท้า การนวดหลังบุคคลผู้เป็นอาคนตุกะนั้น ของขบเคี้ยว ของบริโภค และที่นอน ทุกอย่าง จักเป็นภาระของเจ้าของแผ่นกระดานนั้นแหละ”

เตตฺตีส วิเสสนะของ ชนาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อทฺสุฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เตตฺตีส วิเสสนะของ ผลกานิฯ อวุตตกัมมะใน ปญฺญาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทฺสุ หตฺถิสฺส สัมปทานใน อทฺสุ สยณํ อวุตตกัมมะใน อทฺสุ “ปุคฺคโล วิเสสนะของ อาคนตุโก ฯ สุทฺธกัตฺตานิ นิสิตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อาคนตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสิตฺติ ยสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคลสฺสฯ ฉัฏฐีอนภิทกัตฺตานิ อตฺถต- อตฺถตผลเก วิสยาธาระใน นิสิตฺติ, ตฺวํ เหตุกัตฺตานิ ปตฺติจฺญาเปหิฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตวาจก ตํ วิเสสนะของ อาคนตุกัฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺติจฺญาเปหิ เอวคัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ ผลกสามิกสุสฯ สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน ปตฺติจฺญาเปหิ, ปาทปริกมฺมํ กิตฺติ ปิฏฺฐิจฺปริกมฺมํ กิตฺติ ขาทนีโยชนียสยนาหิ กิตฺติ สุทฺธกัตฺตานิ ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตสฺส วิเสสนะของ อาคนตุกสุสฯ สามีสัมพันธะใน ปาทปริกมฺมํ และ ปิฏฺฐิจฺปริกมฺมํ สพฺพพานิ วิเสสนะของ ขาทนีโยชนียสยนาหิ เอวคัพฺทํ อวธารณะ เข้ากับ ผลกสามิกสุสฯ สามีสัมพันธะใน ภาโรฯ วิกิตกัตฺตานิ ภวิสฺสติ” อิติคัพฺทํ สรุปะใน สยณํ ฯ

.....
.....

๖๕. หตฺถี อากตาคตํ คเหตุวา ผลกสามิกสุเสว ฆริ เนติ ฯ

หตฺถี อากตาคตํ (ปุคฺคลํ) คเหตุวา ผลกสามิกสุส เอว ฆริ เนติ ฯ

หตุถิ อ.ช้าง คเหตฺวา พาเอาแล้ว (บุคคล) ซึ่งบุคคล อาคตาคตฺ ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมา
แล้ว เนติ ย่อมนำไป ฃริ สู้เรื่อน ผลกสามิกสฺส เอว ของเจ้าของแห่งแผ่นดินกระดาน
นั้นเที่ยว ฯ

ช้างพาเอาบุคคลผู้ที่มาแล้ว ๆ นำไปยังเรื่อนของเจ้าของแผ่นดินกระดานนั้นแหละ

หตุถิ สุธรทตฺตาใน เนติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อาคตาคตฺ วิเสสนะของ บุคคลล่ง
อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน เนติ เอวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ ผลก-
สามิกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ฃริฯ สัมปวาปฺญนียกัมมะใน เนติ ฯ

.....
.....

๖๖. โส ตสฺส ตํทิวสํ กตฺตพฺพํ กโรติ ฯ

โส (ผลกสามิโก) ตสฺส (บุคคลสฺส) ตํทิวสํ (อตฺตนา) กตฺตพฺพํ (กิจจ) กโรติ ฯ

โส (ผลกสามิโก) อ.เจ้าของแห่งแผ่นดินนั้น กโรติ ย่อมกระทำ (กิจจ) ซึ่งกิจ
(อตฺตนา) กตฺตพฺพํ อัน- อันตน -พึงกระทำ ตํทิวสํ ในวันนั้น ตสฺส (บุคคลสฺส)
แก่บุคคลนั้น ฯ

เจ้าของแผ่นดินนั้น ย่อมทำกิจที่ตนควรกระทำในวันนั้นแก่บุคคลนั้น

โส วิเสสนะของ ผลกสามิโกฯ สุธรทตฺตาใน กโรติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตสฺส
วิเสสนะของ บุคคลสฺสฯ สัมปทานใน กตฺตพฺพํ ตํทิวสํ ทฺฤติยากาลสัตฺตมีใน กตฺตพฺพํ
อตฺตนา อนภิทกตฺตาใน กตฺตพฺพํฯ วิเสสนะของ กิจจฯ อวุตตกัมมะใน กโรติ ฯ

.....
.....

๖๗. มโฆ สาลาย อวิหฺูเร เอกํ โกวิลารุฑฺขํ โรเปตฺวา ตสฺส มฺูเล ปาสาณผลกํ อตฺถริ ฯ

มโฆ สาลาย อวิหฺูเร เอกํ โกวิลารุฑฺขํ โรเปตฺวา ตสฺส (โกวิลารุฑฺขสฺส) มฺูเล ปาสาณผลกํ
อตฺถริ ฯ

มโฆ อ.มาณพชื่อว่ามฆะ โรเปตฺวา ปลูกแล้ว โกวิลารุฑฺขํ ซึ่งต้นทองหลวง เอกํ
ต้นหนึ่ง อวิหฺูเร ในที่ไม่ไกล สาลาย แห่งศาลา อตฺถริ ปลูกแล้ว ปาสาณผลกํ

ซึ่งแผ่นกระดานแห่งแผ่นหิน มูเล ที่โคน ตสฺส (โกวิลารุกฺขสฺส) ของต้นทองหลาง นั้น ๆ

มฆมาณพปลุกต้นทองหลางหนึ่งต้นในที่ไม้ไผ่กลศาลา แล้วปลูลาดแผ่นกระดานแผ่นหิน ที่โคนต้นทองหลางนั้น

มโฆ สุทรกัตตาใน อตฺถจริฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สาลาย สามีสัมพันธะใน อวิทฺุเรฯ วิสยาธาระใน โรเปตฺวา เอกํ วิเสสนะของ โกวิลารุกฺขํ อุตตกัมมะใน โรเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อตฺถริ ตสฺส วิเสสนะของ โกวิลารุกฺขสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มูเลฯ วิสยาธาระใน อตฺถริ ปาสาณผลกั อุตตกัมมะใน อตฺถริ ฯ

๖๘. สาลํ ปวิฏฺจปวิฏฺจา กณฺณิกํ โอลเเกตฺวา อกฺขรานิ วาเจตฺวา “สุธมฺมา นาม สาลาติ วทนฺติ, เตตฺตีสชานนํ นามํ น ปณฺญาติ ฯ

สาลํ ปวิฏฺจปวิฏฺจา (ชนา) กณฺณิกํ โอลเเกตฺวา อกฺขรานิ วาเจตฺวา “สุธมฺมา นาม สาลาติ วทนฺติ, เตตฺตีสชานนํ นามํ น ปณฺญาติ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. ปวิฏฺจปวิฏฺจา ผู้ทั้งเข้าไปแล้วทั้งเข้าไปแล้ว สาลํ สู้ศาลา โอลเเกตฺวา แลดูแล้ว กณฺณิกํ ซึ่งช่อฟ้า วาเจตฺวา อ่านแล้ว อกฺขรานิ ซึ่งอักษร ท. วทนฺติ ย่อมกล่าวว อิติ ว่า “ศาลา อ.ศาลา สุธมฺมา นาม ชื่อว่าสุธมฺมา” อิติ ดังนี้, นามํ อ.ชื่อ เตตฺตีสชานนํ ของชน ๓๓ ท. น ปณฺญาติ ย่อมไม่ปรากฏ ฯ

พวกชนผู้ที่เข้าไปแล้ว ๆ สู้ศาลา แหงนดูช่อฟ้าอ่านจารึกอักษร ย่อมกล่าวว่า “ศาลา ชื่อว่าสุธมฺมา”, ชื่อของพวกชน ๓๓ คน ย่อมไม่ปรากฏ

ปวิฏฺจปวิฏฺจา วิเสสนะของ ชนาฯ สุทรกัตตาใน วทนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สาลํ สัมปาปฺญเณยกัมมะใน ปวิฏฺจปวิฏฺจา กณฺณิกํ อุตตกัมมะใน โอลเเกตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วาเจตฺวา อกฺขรานิ อุตตกัมมะใน วาเจตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วทนฺติ “นามศัพท์ สัญญาไซตกะเข้ากับ สุธมฺมาฯ วิเสสนะของ ศาลาฯ ลิงคัตตะ” อิติศัพท์ อากาเรใน วทนฺติ, นามํ สุทรกัตตาใน ปณฺญาติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เตตฺตีสชานนํ สามีสัมพันธะใน นามํ นศัพท์ ปฏฺิเสระใน ปณฺญาติ ฯ

๖๙. สุนนุทา จินุเตสิ “อิมะ สาลัง กโรนุตา อมเหหิ อปตติกั กรีสุ, สุธมมา ปน อตตโน พยตตตาย กณณิกั กตวา ปตติกา ซาตา, มยาปี กิจจิกิ กาทุ วฏฏติ; กิ นุ โข กริสสามีติ ฯ”

สุนนุทา จินุเตสิ “อิมะ (ชนา) สาลัง กโรนุตา อมเหหิ อปตติกั กรีสุ, สุธมมา ปน อตตโน พยตตตาย กณณิกั กตวา ปตติกา ซาตา, มยาปี กิจจิกิ (กุสลกมม) กาทุ วฏฏติ; (อห) กิ นุ โข กริสสามีติ ฯ”

สุนนุทา อ.นางสุนันทา จินุเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อิมะ (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ กโรนุตา เมื่อกระทำ สาลัง ซึ่งศาลา กรีสุ กระทำแล้ว อมเหหิ ซึ่งเรา ท. อปตติกั ให้เป็นผู้ไม่มีส่วนบุญ, ปน แต่ว่า สุธมมา อ.นางสุธมมา กตวา กระทำแล้ว กณณิกั ซึ่งช่อฟ้า ปตติกา เป็นผู้มีส่วนบุญ ซาตา เกิดแล้ว อตตโน พยตตตาย เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้ฉลาด, มยาปี กิจจิกิ (กุสลกมม) กาทุ อ.อัน- แม้อันเรา - กระทำ ซึ่งกรรมอันเป็นกุศล อะไรๆ วฏฏติ ย่อมควร; (อห) อ.เรา กริสสามิ จัก กระทำ กิ นุ โข ซึ่งอะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ฯ

นางสุนันทาคิดว่า “พวกชนเหล่านี้เมื่อสร้างศาลา ทำให้พวกเรามิได้มีส่วนบุญเลย, แต่ นางสุธมมาสร้างช่อฟ้า เป็นผู้มีส่วนบุญ เพราะตนเป็นผู้ฉลาด, การที่แม้เราทำกุศล กรรมบางอย่าง ย่อมควร, เราจักทำอะไรหนอแล”

สุนนุทา สุทธกัตตาโน จินุเตสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “อิมะ วิเสสชะของ ชนาฯ สุทธกัตตาโน กรีสุฯ อาชยาตบทกัตตวาจก สาลัง อวุตตกัมมะโน กโรนุตาฯ อัปพันตร- กิริยาของ ชนา อมเหหิ ตติยาอวุตตกัมมะโน กรีสุ อปตติกั วิกติกัมมะโน กรีสุ, ปนคัพพั วิเสสชะตกะ สุธมมา สุทธกัตตาโน ซาตาฯ กิตบทกัตตวาจก อตตโน ภาวาทิสัมพันธชะโน พยตตตายฯ เหตุโน ซาตา กณณิกั อวุตตกัมมะโน กตวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน ซาตา ปตติกา วิกติกัตตาโน ซาตา, กาทุ ตุมัตถกัตตาโน วฏฏติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อปีคัพพั อเปกขัตถะเข้ากับ มยาฯ อนภิทกัตตาโน กาทุ กิจจิกิ วิเสสชะของ กุสลกมมฯ อวุตตกัมมะโน กาทุ; อห สุทธกัตตาโน กริสสามิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก กิ อวุตตกัมมะโน กริสสามิ นุคัพพั สังกัปปัตถะ โชคัพพั วจนาลังการะ” อิติคัพพั อาการะโน จินุเตสิ ฯ

๗๐. อถสฺสา เอตทโหสิ “สาละ อาคตานิ ปานีเยญเจว นหानอทกญจ ลทฺฐํ วฏฺฏติ, โปกฺกขรณิ ขนาเปสฺสามิติ ฯ

อถ อสฺสา (สุนนุทาย) เอตฺ (จินฺตนํ) โหสิ “สาละ อาคตานิ (ขนา) ปานีเย เจว นหานอทกญจ ลทฺฐํ วฏฺฏติ, (อหํ ปุคฺคํ) โปกฺกขรณิ ขนาเปสฺสามิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอตฺ (จินฺตนํ) อ.ความคิดนั้น อิติ ว่า “สาละ อาคตานิ (ขนา) ปานีเย เจว นหานอทกญจ ลทฺฐํ อ.อัน- อันชน ท. ผู้มาแล้ว สู่ศาลา -ได้ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ด้วยนั้นเทียว ซึ่งน้ำเป็นเครื่องอาบด้วย วฏฺฏติ ย่อมควร, (อหํ) อ.เรา (ปุคฺคํ) ยัง บุคคล ขนาเปสฺสามิ จักให้ชุด โปกฺกขรณิ ซึ่งสระโบกขรณิ” อิติ ดังนี้ โหสิ ได้มี แล้ว อสฺสา (สุนนุทาย) แก่นางสุนันทานั้น ฯ

ที่นั้น นางสุนันทาได้มีความคิดนี้ว่า “การที่พวกชนผู้มาสู่ศาลาได้น้ำดื่มและน้ำอาบ จึงจะควร, เราจะใช้คนให้ชุดสระโบกขรณิ”

อถ กาลสัตตมี เอตฺ วิเสสนะของ จินฺตนํๆ สฺททกัตตานิ โหสิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อสฺสา วิเสสนะของ สุนนุทายๆ สัมปทานิใน โหสิ “ลทฺฐํ ตุมัตถกัตตานิ วฏฺฏติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก สาละ สัมปาปุณียกัมมะใน อาคตานิๆ วิเสสนะของ ขนาๆ จัฏฐิออนภิกกัตตานิ ลทฺฐํ ปานีเย กิติ นหานอทก กิติ อวุตตกัมมะใน ลทฺฐํ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ จๆ สองศัพทํ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ปานีเย และ นหานอทก, อหํ เหตุกัตตานิ ขนาเปสฺสามิๆ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคํ การิตกัมมะใน ขนาเปสฺสามิ โปกฺกขรณิ อวุตตกัมมะใน ขนาเปสฺสามิ” อิติศัพทํ สฺรุปะใน เอตฺ จินฺตนํ ฯ

๗๑. สา โปกฺกขรณิ กอารสิ ฯ

สา (สุนนุทา ปุคฺคํ) โปกฺกขรณิ กอารสิ ฯ

สา (สุนนุทา) อ.นางสุนันทานั้น (ปุคฺคํ) ยังบุคคล กอารสิ ให้กระทำแล้ว โปกฺกขรณิ ซึ่งสระโบกขรณิ ฯ

นางสุนันทานั้นให้คนชุดสระโบกขรณิ

สา วิเสสนะของ สุนนุทาทุ เหตุกัตตาดาน กาเรสิจ อาชยาดบพเหตุกัตตุดวจาก ปุคคัล
การิตกัมมะใน กาเรสิ ไปกุขรณี อวุตตกัมมะใน กาเรสิ ๗

๗๒. สุจิตตดา จินเตสิ “สุธมมาย กณณิกา ทินนา, สุนนุทาย ไปกุขรณี การิตา, มยาปี
กิญจิ กาทุ วฏฏติ; ก็ นุ โข กริสสามีติ ๗

สุจิตตดา จินเตสิ “สุธมมาย กณณิกา ทินนา, สุนนุทาย ไปกุขรณี การิตา, มยาปี กิญจิ
(กุสลกมม) กาทุ วฏฏติ; (อห) ก็ นุ โข กริสสามีติ ๗

สุจิตตดา อ.นางสุจิตตดา จินเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “กณณิกา อ.ซอฟ้า สุธมมาย อัน
นางสุธมมา ทินนา ให้แล้ว, ไปกุขรณี อ.สระโบกขรณี สุนนุทาย อันนางสุนนุทาทา
การิตา ให้กระทำแล้ว, มยาปี กิญจิ (กุสลกมม) กาทุ อ.อัน-แม่อันเรา-กระทำ ซึ่ง
กรรมอันเป็นกุศล อะไรๆ วฏฏติ ย่อมควร; (อห) อ.เรา กริสสามิ จักกระทำ ก็ นุ
โย ซึ่งอะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ๗

นางสุจิตตดาคิดว่า “ซอฟ้า นางสุธมมาก็ให้แล้ว, สระโบกขรณี นางสุนนุทาทา ก็ให้สร้าง
แล้ว, การที่แม่เราทำกุศลกรรมบางอย่าง ย่อมควร, เราจักทำอะไรหนอแล”

สุจิตตดา สุทธกัตตาดาน จินเตสิจ อาชยาดบพกัตตุดวจาก “กณณิกา วุตตกัมมะใน
ทินนาจ กิตบพกัมมวจาก สุธมมาย อนภิตกัตตาดาน ทินนา, ไปกุขรณี วุตตกัมมะ
ใน การิตาจ กิตบพเหตุกัมมวจาก สุนนุทาย อนภิตกัตตาดาน การิตา, กาทุ ตุมัตถ-
กัตตาดาน วฏฏติจ อาชยาดบพกัตตุดวจาก อปิตัพ อเปกขัตถะเข้ากับ มยาจ อนภิต-
กัตตาดาน กาทุ กิญจิ วิเสสนะของ กุสลกมมจ อวุตตกัมมะใน กาทุ; อห สุทธกัตตาดาน
ใน กริสสามิจ อาชยาดบพกัตตุดวจาก ก็ อวุตตกัมมะใน กริสสามิ นุคัพ สังกัปปัตถะ
โยคัพ วจนาลังการะ” อิตีคัพ อาการะใน จินเตสิ ๗

๗๓. อถสุสา เอตทโหสิ “สาล อาคเตหิ ปานีโย ปิวิตวา นหาตุวา คมนกาเล มาล
ปิลนุชิตวา คนตุ วฏฏติ, ปุพผาราม กาเรสามีติ ๗

อถ อสฺสา (สฺจิตฺตตาย) เอตํ (จินฺตณํ) อโหสิ “สาลํ อากเตหิ (ชเนหิ) ปานีเย ปิวิตฺวา นหาตุว
คมนกาลเ มาลํ ปิลนฺธิตุวา คนฺตุํ วัฏฺฏติ, (อหํ ปุคฺคํ) ปุปฺผารามํ การesuสามิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอตํ (จินฺตณํ) อ.ความคิดนั้น อิติ ว่า “สาลํ อากเตหิ (ชเนหิ) ปานีเย
ปิวิตฺวา นหาตุว คมนกาลเ มาลํ ปิลนฺธิตุวา คนฺตุํ อ.อัน- อันชน ท. ผู้มาแล้ว
สู่ศาลา ตี๋มแล้ว ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงตี๋ม อาบแล้ว ประดับแล้ว ซึ่งระเบียบ ในกาลเป็นที่
ไป-ไป วัฏฺฏติ ย่อมควร, (อหํ) อ.เรา (ปุคฺคํ) ยังบุคคล การesuสามิ จักให้กระทำ
ปุปฺผารามํ ซึ่งสวนแห่งดอกไม้” อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้มีแล้ว อสฺสา (สฺจิตฺตตาย) แก่
นางสฺจิตตานัน ฯ

ที่นั้น นางสฺจิตตาได้มีความคิดนั้นว่า “การที่พวกชนผู้พากันมาสู่ศาลา ตี๋มน้ำตี๋ม อาบน้ำ
ประดับระเบียบในกาลเป็นที่ไป แล้วจึงไป ย่อมควร, เราจักให้คนช่วยทำสวนดอกไม้”

อถ กาลสํตตมี เอตํ วิเสสนะของ จินฺตณํ สฺชทกัตฺตานิ อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก
อสฺสา วิเสสนะของ สฺจิตฺตตาย ฯ สัมปทานใน อโหสิ “คนฺตุํ ตุมํตถกัตฺตานิ วัฏฺฏติ ฯ
อาชยาตบทกัตฺตวาจก สาลํ สัมปาปุณฺเียกัมมะใน อากเตหิ ฯ วิเสสนะของ ชเนหิ ฯ
อนภิตกัตฺตานิ คนฺตุํ ปานีเย อวุตตกัมมะใน ปิวิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นหาตุว ฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน ปิลนฺธิตุวา คมนกาลเ กาลสํตตมีใน ปิลนฺธิตุวา มาลํ อวุตตกัมมะ
ใน ปิลนฺธิตุว ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตุํ, อหํ เหตุกัตฺตานิ การesuสามิ ฯ อาชยาต-
บทเหตุกัตฺตวาจก ปุคฺคํ การิตกัมมะใน การesuสามิ ปุปฺผารามํ อวุตตกัมมะใน
การesuสามิ” อิติศัพทํ สฺรุปะใน เอตํ จินฺตณํ ฯ

๗๔. สา รมณียํ ปุปฺผารามํ การesu ฯ

สา (สฺจิตฺตา ปุคฺคํ) รมณียํ ปุปฺผารามํ การesu ฯ

สา (สฺจิตฺตา) อ.นางสฺจิตตานัน (ปุคฺคํ) ยังบุคคล การesu ให้กระทำแล้ว ปุปฺผา-
รามํ ซึ่งสวนแห่งดอกไม้ รมณียํ อันบุคคลพึงยินดี ฯ

นางสฺจิตตาใช้คนให้ช่วยทำสวนดอกไม้ที่นารีนรมย์

สา วิเสสนะของ สุจิตตาทาใน กาเรสิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก ปุคคัล
การิตกัมมะใน กาเรสิ รมณีย วิเสสนะของ ปุปุผุคผลุปรุรุโข อวุตตกัมมะใน กาเรสิ ฯ

๗๕. “เยภุยุเยน ตสฺมี อารามะ อสุโก นาม ปุปุผุคผลุปรุรุโข นาม นตฺถิติ นาโหสิ ฯ

“เยภุยุเยน ตสฺมี อารามะ อสุโก นาม ปุปุผุคผลุปรุรุโข นาม นตฺถิติ (วจน) น อโหสิ ฯ

(วจน) อ.คำ อิติ ว่า “**ปุปุผุคผลุปรุรุโข นาม** ชื่อ อ.ต้นไม้อันเข้าถึงซึ่งดอก
และเข้าถึงซึ่งผล **อสุโก นาม** ชื่อโน้น **นตฺถิ** ย่อมไม่มี **ตสฺมี อารามะ** ในสวนนั้น
เยภุยุเยน โดยมาก” อิติ ดังนี้ **น อโหสิ** ไม่ได้มีแล้ว ฯ

คำว่า “ไม้ดอกและไม้ผลชื่อโน้น ไม่มีในสวนนั้น โดยมาก” ไม่ได้มีแล้ว

วจน สุทรกัตตาทาใน อโหสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “นามศัพท์ สัญญาชิตกะเข้ากับ
อสุโก ๆ วิเสสนะของ ปุปุผุคผลุปรุรุโข ๆ สุทรกัตตาทาใน นตฺถิ ๆ กิริยาบทกัตตุวจาก
เยภุยุเยน ตติยาวิเสสนะใน นตฺถิ ตสฺมี วิเสสนะของ อารามะ ๆ วิสยาธาระใน นตฺถิ”
อิตติศัพท์ สรุปะใน วจน นศัพท์ ปฎิเสระใน อโหสิ ฯ

๗๖. สุชาตา ปน “อหิ มขสฺส มาตุลธิตา เจว ปาทปริจาริกา จ, เอเตน กตํ กมฺมํ
มยฺหเมว, มยา กตํ กมฺมํ เอตสฺเสวาติ จินฺเตตฺวา กิญฺจि อกตฺวา อตฺตภาวเมว
มณฺฑยมานา วิตินาเมสิ ฯ

สุชาตา ปน “อหิ มขสฺส มาตุลธิตา เจว ปาทปริจาริกา จ (อมฺหิ), เอเตน (มเขน) กตํ
กมฺมํ มยฺหิ เอว (โหติ), มยา กตํ กมฺมํ เอตสฺส เอว (มขสฺส โหติ)” อิติ จินฺเตตฺวา กิญฺจิ
(กุสลกมฺมํ) อกตฺวา อตฺตภาวํ เอว มณฺฑยมานา (กาลํ) วิตินาเมสิ ฯ

ปน ส่วนว่า **สุชาตา** อ.นางสุชาตา **จินฺเตตฺวา** คิดแล้ว **อิติ** ว่า “**อหิ** อ.เรา **มาตุลธิตา**
เจว เป็นธิดาของลุงด้วยนั้นเทียว **ปาทปริจาริกา จ** เป็นหญิงรับใช้ใกล้เท้าด้วย
มขสฺส ของมาณพชื่อว่ามณะ (**อมฺหิ**) ย่อมเป็น, **กมฺมํ** อ.กรรม **เอเตน (มเขน)**
กตํ อัน- อันมาณพชื่อว่ามณะนั้น -กระทำแล้ว (**โหติ**) ย่อมมี **มยฺหิ เอว** แก่เรานั้น

เที่ยว, กมฺมํ อ.กรรม มยา กตํ อัน- อันเรา -กระทำแล้ว (โหติ) ย่อมมี เอตสฺส เอว (มขสฺส) แก่มาณพชื่อว่ามณะนั้นนั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ อกตฺวา ไม่กระทำแล้ว (กุสล-กมฺมํ) ซึ่งกรรมอันเป็นกุศล กิณฺณจึ อะไรๆ มนุชฺชยมาณา ประดับอยู่ อุตตภาวํ เอว ซึ่งอรรถภาพนั้นเที่ยว (กาลํ) ยังกาล วิดีนาเมสิ ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว ฯ

ฝ่ายนางสุชาดาคิดว่า “เราเป็นลูกสาวของลุง และเป็นภรรยาของมฆมาณพ, กรรมที่มฆมาณพทำแล้ว ย่อมมีแก่เรานั้นแหละ, กรรมที่เราทำแล้ว ย่อมมีแก่มฆมาณพนั้นเช่นกัน” จึงไม่ทำกุศลกรรมอะไรๆ เลย ประดับกายเท่านั้น ทำให้เวลาว่างเลยไป

ปนศัพฺทํ ปักขันตรโศตกะ สุชาดา เหตุกัตตาโน วีดีนาเมสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก “อหิ สฺุทธกัตตาโน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มฆสฺส สามีสัมพันธะโน มาตุลธิตฺตา และปาทปริจาริกา มาตุลธิตฺตา กิตฺติ ปาทปริจาริกา กิตฺติ วิกติกัตตาโน อมฺหิ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ จจฺ สองศัพฺทํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ มาตุลธิตฺตา และ ปาทปริจาริกา, กตํ วิเสสณะของ กมฺมํฯ สฺุทธกัตตาโน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอเตน วิเสสณะของ มฆเณฯ อนภิตกัตตาโน กตํ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ มยฺหํฯ สัมปทานโน โหติ, กตํ วิเสสณะของ กมฺมํฯ สฺุทธกัตตาโน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มยา อนภิตกัตตาโน กตํ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ เอตสฺสฯ วิเสสณะของ มฆสฺสฯ สัมปทานโน โหติ” อิติศัพฺทํ อากาเรโน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อกตฺวา กิณฺณจึ วิเสสณะของ กุสลกมฺมํฯ อวุตตกัมมะโน อกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน มนุชฺชยมาณา เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ อุตตภาวํฯ อวุตตกัมมะโน มนุชฺชยมาณาฯ อัพภันตรกิริยาของ สุชาดา กาลํ การิตกัมมะโน วีดีนาเมสิ ฯ

.....
 .....

๗๗. มโฆปี “มาตูปิตฺตฺอุปฏฺฏจันํ กุเล เชฏฺฐจาปจายิกกมฺมํ สจฺจจวจํ อผฺรุสฺวจํ อปีสุณฺวจํ มจฺจเณรวินยํ อโกโชนนฺหฺติ อิมานิ สตฺตฺต วตฺตปทานิ ปุเรตฺวา

“มาตาเปติภริ ชนฺตุํ	กุเล เชฏฺฐจาปจายินํ
สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ	เปสฺสุณฺณยฺยุปฺปหายินํ
มจฺจเณรวินเย ยุตฺตํ	สจฺจจํ โกอธาภิภูํ หนฺริ
ตํ เว เทวา ตาวตีสฺสา	อาหุ ‘สปฺปุริโส อิตฺติ

เอวี่ ปลัสสิยภาวี่ อาปชชิตวา ชีวิตปรีโยसानะ ทาวตีสภานะ สกุโก เทวราชา หุตวา นิพพตติ ฯ

มโหมปี “มาตูปิตุอุปฏฐาน์ กุเล เชฏฐาปจายิกกมมึ สจจวัจ อมฺรฺสวัจ อปีสุณวัจ มจฺเจรวินยั อุกุโธนนฺติ อิมานี สตต วตตปทานี ปุเรตวา

“มาตาเปติภริ ชนฺตุ	กุเล เชฏฐาปจายิน
สณฺหิ สขิลสมฺภาส	เปสุณฺเวยยปฺปหายิน
มจฺเจรวินเย ยุตฺติ	สจจํ โภธาภิภูํ หริ
ตํ เว เทวา ทาวตีสา	อาหุ ‘สปฺปริโส อิตฺติ

เอวี่ (ปุคฺคฺลสฺส ปณฺหิติน) ปลัสสิยภาวี่ อาปชชิตวา ชีวิตปรีโยसानะ ทาวตีสภานะ สกุโก เทวราชา หุตวา นิพพตติ ฯ

มโหมปี แม้อ.มฆะมาณพ วตตปทานี ยังวัตรบท ท. สตต เจต อิมานี เหล่านี้ อิติ คือ “มาตูปิตุอุปฏฐาน์” ยังการบำรุงมารดาและบิดา กุเล เชฏฐาปจายิกกมมึ ยังกรรมอันประกอบแล้วด้วยความประพฤดิอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญที่สุด ในตระกูล สจจวัจ ยังวาจาสัตย์ อมฺรฺสวัจ ยังวาจาอันไม่หยาบ อปีสุณวัจ ยังวาจาอันไม่ส่อเสียด มจฺเจรวินยั ยังการกำจัดซึ่งความตระหนี่ อุกุโธนนฺติ ยังความไม่โกรธ” ปุเรตวา ให้เต็มแล้ว อาปชชิตวา ถึงแล้ว (ปุคฺคฺลสฺส ปณฺหิติน) ปลัสสิยภาวี่ ซึ่งความเป็น- แห่งบุคคล -เป็นผู้ อันบัณฑิต พึงสรรเสริญ เอวี่ อย่างนี้ อิติ ว่า

“เทวา อ.เทพ ท. ทาวตีสา ผู้อยู่ในชั้นดาวดึงส์ อาหุ กล่าวแล้ว หริ ซึ่งนรชน มาตาเปติภริ ผู้เลี้ยงซึ่งมารดาและบิดา ชนฺตุ ผู้เป็นสัตรีเกิด กุเล เชฏฐาปจายิน ผู้ประพฤดิอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญที่สุดในตระกูลโดยปกติ สณฺหิ ผู้มีวาจาอ่อนหวาน สขิลสมฺภาส ผู้กล่าวอยู่ซึ่งคำอันไพเราะ เปสุณฺเวยยปฺปหายิน ผู้ละซึ่งคำอันเป็นที่ตั้งแห่งความส่อเสียดโดยปกติ ยุตฺติ ผู้ประกอบแล้ว มจฺเจรวินเย ในการกำจัดซึ่งความตระหนี่ สจจํ ผู้มีวาจาสัตย์ โภธาภิภู ผู้ครอบงำซึ่งความโกรธ ตํ เว นั้นแล อิติ ว่า ‘สปฺปริโส อ.สัตบุรุษ’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

สกุโก เป็นท้าวสักกะ เทวราชา ผู้เป็นพระราชแห่งเทพ ดาวตีสกวน ในภพชื่อว่าดาวตีส วิถีปฏิบัติวิโยสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งชีวิต นิพพตติ บังเกิดแล้ว ฯ

แม้ขมาณพบ่าเพ็ญวัตรบท ๗ เหล่านี้ คือ “บำรุงมารดาบิดา ทำการอ่อนน้อมต่อมตต่อบุคคลผู้เจริญที่สุดในตระกูล มีวาจาสัตย์ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด กำจัดความตระหนี่ ไม่มักโกรธ” ถึงความเป็นผู้ที่บัณฑิตควรสรรเสริญอย่างนี้ว่า

“พวกเทพชั้นดาวตีสกล่าวถึงนรชนผู้เลี้ยงมารดาและบิดา ผู้เป็นสัตว์เกิด ผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุดในตระกูล ผู้มีวาจาอ่อนหวาน ผู้กล่าวคำที่ไพเราะ ผู้ละคำที่เป็นที่ตั้งแห่งความส่อเสียดโดยปกติ ผู้ประกอบในการกำจัดความตระหนี่ ผู้มีวาจาสัตย์ ผู้ครอบงำความโกรธ นั้นแลว่า ‘สัตบุรุษ’ ดังนี้

ในคราวสิ้นสุดชีวิต บังเกิดเป็นท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมเทพบนสวรรค์ชั้นดาวตีส

อปัสสัม อเปกขัตตะเข้ากับ มโฆฏ สุทธกัตตาใน นิพพตติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “มาตูปิตุอุปภูจัน กิติ กุเล เชฏฐจาปจายิกกมม กิติ สจจวัจ กิติ อมรสุวัจ กิติ อปิสุนวัจ กิติ มจเจอร์วินย กิติ อุกุโธรณ กิติ” สรูปะใน อิติฯ ศัพท สรูปะใน อิมานิสตุต วุตตปทานิ อิมานิ กิติ สตุต กิติ วิเสสณะของ วุตตปทานิฯ การิตกัมมะใน ปุเรตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาปชชิตวา

“ดาวตีส วิเสสณะของ เทวาฯ สุธกัตตาใน อาหุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มาตาเปติมาร กิติ ชนตุ กิติ เชฏฐจาปจายิน กิติ สณห์ กิติ สขิลสมภาส กิติ เปสุณยยุปปหายิน กิติ ยุตุต กิติ สจจ กิติ โกธาภิภู กิติ วิเสสณะของ นรฯ อุตตกัมมะใน อาหุ กุเล วิสยาธาระใน เชฏฐจาปจายิน มจเจอร์วินเย วิสยาธาระใน ยุตุต ต วิเสสณะของ นร เวศัพท ปทปุระณะ ‘สปปุริโส ลิงคัตตะ’ อิติศัพท อาการะใน อาหุ” อิติศัพท นิทิสสันตตะใน เอว

เอว กิริยาวิเสสณะใน อาปชชิตวา ปุคคอสสุส ภาวาทิสัมพันธะใน ปัสสิยาภาว ปณฺหิตเตน

อนภิกขิตกัตตาใน ปลัสนีย- ปลัสนียภาว สัมปาปญเญยักมมะใน อาปชชิตวาจ ปุพพกาล-
กิริยาใน หุตวา ชีวิตปริโยसानะ กาลสัตตมีใน หุตวา ตาวตีสภานะ วิสยาธาระใน
หุตวา สกโก วิกตีกัตตาใน หุตวา เทวราชา วิเสสนะของ สกโก หุตวา สมานกาล-
กิริยาใน นิพพตติ ฯ

๗๘. เตปิสสุ สหายกา ตตถเอว นิพพตติสสุ ฯ

เตปิ อสสุ (มขสสุ) สหายกา ตตถ เอว (ตาวตีสภานะ) นิพพตติสสุ ฯ

สหายกา อ.สหาย ท. อสสุ (มขสสุ) ของมาณพชื่อว่ามมะนั้น เตปิ แม่เหล่านั้
นั้น นิพพตติสสุ บังเกิดแล้ว ตตถ เอว (ตาวตีสภานะ) ในภพชื่อว่าดาวตังสนั้
นั้นเทียว ฯ

พวกสหายของมมะมาณพนั้นแม่เหล่านั้ ก็บังเกิดในภพดาวตังสนั้ นั้นแหละ

อปีศัพทัง อเปกขัตตะเข้ากักับ เตจ วิเสสนะของ สหายกาจ สุกทกัตตาใน นิพพตติสสุจ
อาขยาตบทกัตตุวาจก อสสุ วิเสสนะของ มขสสุจ สามีสัมพันธะใน สหายกา
เอวศัพทัง อวธารณะเข้ากักับ ตตถจ วิเสสนะของ ตาวตีสภานะจ วิสยาธาระใน
นิพพตติสสุ ฯ

๗๙. วทุมกั วิสสุกมมเทวปุตโต หุตวา นิพพตติ ฯ

วทุมกั อ.ช่างไม้ วิสสุกมมเทวปุตโต เป็นวิสสุกรรมเทพบุตร หุตวา เป็น นิพพตติ
บังเกิดแล้ว ฯ

ช่างไม้เกิดเป็นวิสสุกรรมเทพบุตร

วทุมกั สุกทกัตตาใน นิพพตติจ อาขยาตบทกัตตุวาจก วิสสุกมมเทวปุตโต วิกตีกั-
กัตตาใน หุตวาจ สมานกาลกิริยาใน นิพพตติ ฯ

๘๐. ตทา ตาวตีสภวเน อสุรา วสนุตติ ฯ

ตทา ในกาลนั้น อสุรา อ.อสุร ท. วสนุตติ ย่อมอยู่ ตาวตีสภวเน ในภพชื่อว่า ตาวตีส ฯ

ในกาลนั้น พวกอสุรย่อมอยู่ที่ภพตาวตีส

ตทา กาลสัตตมมีใน วสนุตติ อสุรา สุทธกัตตาใน วสนุตติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตาวตีสภวเน วิสยาธาระใน วสนุตติ ฯ

.....
.....

๘๑. เต “อภินวา เทวปุตฺตา นิพฺพตฺตาติ ทิพฺพปานิ สชฺชยีสฺสุ ฯ

เต (อสุรา) “อภินวา เทวปุตฺตา นิพฺพตฺตาติ (จินฺเตตฺวา) ทิพฺพปานิ สชฺชยีสฺสุ ฯ

เต (อสุรา) อ.อสุร ท. เหล่านั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “เทวปุตฺตา อ.เทพบุตร ท. อภินวา ผู้ใหม่ยิ่ง นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ สชฺชยีสฺสุ ตระเตรียมแล้ว ทิพฺพปานิ ซึ่งนำอันบุคคลพึงดื่มอันเป็นทิพย์ ฯ

พวกอสุรเหล่านั้นคิดกันว่า “พวกเทพบุตรผู้ใหม่เอี่ยมบังเกิดขึ้นแล้ว” จึงพากัน ตระเตรียมน้ำดื่มที่เป็นทิพย์

เต วิเสสณะของ อสุรา ฯ สุทธกัตตาใน สชฺชยีสฺสุ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อภินวา วิเสสณะของ เทวปุตฺตา ฯ สุทธกัตตาใน นิพฺพตฺตา ฯ กิตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สชฺชยีสฺสุ ทิพฺพปานิ อวฺตตกัมมะใน สชฺชยีสฺสุ ฯ

.....
.....

๘๒. สกฺโก อตฺตโน ปริสาย กสฺสจฺจิ อปฺวันตฺถาย สณฺณํ อทาสิ ฯ

สกฺโก อ.ท้าวสักกะ อทาสิ ได้ประทานแล้ว สณฺณํ ซึ่งสัญญา อปฺวันตฺถาย เพื่อ ประโยชน์แก่การไม่ดื่ม กสฺสจฺจิ แห่งใคร ๆ ปริสาย แก่บริษัท อตฺตโน ของพระองค์ ฯ

ท้าวสั๊กกะได้ประทานสัญญา เพื่อประโยชน์แก่การไม่ตีแม่แห่งใครๆ แก่บริษัทของ พระองค์

สกุโก สุทรกัตตาใน อทาสีๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อตุตโน สามีสัมพันธะใน ปริสายๆ สัมปทานใน อทาสี กสุสจิ สามีสัมพันธะใน อปิวนตุถายๆ สัมปทานใน อทาสี สณญ์ อวตุตกัम्मะใน อทาสี ๕

๘๓. อสุรา ทิพพพาน์ ปิวิตฺวา ปมชฺชิสฺสุ ๕

อสุรา อ.อสุร ท. ปิวิตฺวา ตีมแล้ว ทิพพพาน์ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่มอันเป็นทิพย์ ปมชฺชิสฺสุ เมาทัวแล้ว ๕

พวกอสุรดื่มน้ำดื่มทิพย์ เมาทัวแล้ว

อสุรา สุทรกัตตาใน ปมชฺชิสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทิพพพาน์ อวตุตกัम्मะใน ปิวิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปมชฺชิสฺสุ ๕

๘๔. สกุโก “กั เม อิเมหิ สาธารณณ รชชเนาติ อตุตโน ปริสาย สณญ์ ทตุวา เต ปาเทสุ คาหาเปตุวา มหาสมุทฺเท ชิปาเปลิ ๕

สกุโก “กั (ปโยชน) เม อิเมหิ (อสุเรหิ) สาธารณณ รชชเนาติ (จินเตตุวา) อตุตโน ปริสาย สณญ์ ทตุวา (ปริส) เต (อสุเร) ปาเทสุ คาหาเปตุวา มหาสมุทฺเท ชิปาเปลิ ๕

สกุโก อ.ท้าวสั๊กกะ (จินเตตุวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “กั (ปโยชน) อ.ประโยชน์ อะไร รชชเนาติ ด้วยความเป็นแห่งพระราชสาธาณณ อันทัวไป อิเมหิ (อสุเรหิ) ด้วยอสุร ท. เหล่านี้ เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ทตุวา ประทานแล้ว สณญ์ ซึ่งสัญญา ปริสาย แก่บริษัท อตุตโน ของพระองค์ (ปริส) ทรงยังบริษัท คาหาเปตุวา ให้ จับแล้ว เต (อสุเร) ซึ่งอสุร ท. เหล่านั้น ปาเทสุ ที่เท่า ท. ชิปาเปลิ ให้ช้ดไปแล้ว มหาสมุทฺเท ในมหาสมุทร ๕

ท้าวสักกะทรงดำริว่า “ประโยชน์อะไรด้วยการครองราชย์ที่ทั่วไป ด้วยพวกอสูรเหล่านี้ แก่เรา” ทรงประทานสัญญาแก่บริษัทของพระองค์ ทรงให้บริษัทจับพวกอสูรเหล่านั้น ที่เท่า แล้วให้โยนไปมหาสมุทร

สกุโก เหตุกัตตานิ ชิปาเปสิฯ อาชยาตบเหตุกัตตวาจก “กี วิเสสณะของ ปโยชนํฯ ลิงคัตตะ เม สัมปทานไน ปโยชนํ อิเมหิ วิเสสณะของ อสุเรหิฯ ตติยาวิเสสณะไน สาธารณนํฯ วิเสสณะของ รชเชนํฯ ตติยาวิเสสณะไน ปโยชนํ” อิติศัพท์ อากาเรน จินเตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน ทตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะไน ปริสาฯ สัมปทาน ไน ทตฺวา สญญํ อวุตตกัมมะไน ทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน คาหาเปตฺวา ปริสํ การิตกัมมะไน คาหาเปตฺวา เต วิเสสณะของ อสุเรฯ อวุตตกัมมะไน คาหาเปตฺวา ปาเทสุ วิสยาธาระไน คาหาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน ชิปาเปสิ มหาสมุทเท วิสยาธาระไน ชิปาเปสิ ฯ

.....
.....

๘๕. เต อวิสิรา สมุทเท ปตีสุ ฯ

เต (อสุรา) อวิสิรา สมุทเท ปตีสุ ฯ

เต (อสุรา) อ.อสุร ท. เหล่านั้น อวิสิรา ผู้มีศีรษะอันลง ปตีสุ ตกไปแล้ว สมุทเท ในมหาสมุทร ฯ

พวกอสูรเหล่านั้น มีหัวดิ่งตกลงไปในมหาสมุทร

เต วิเสสณะของ อสุราฯ สุกทกัตตานิ ปตีสุฯ อาชยาตบเหตุกัตตวาจก อวิสิรา วิเสสณะของ อสุรา สมุทเท วิสยาธาระไน ปตีสุ ฯ

.....
.....

๘๖. อถ เนสํ ปุณฺณานุภาเวน สิเนรุโน เหฏฺฐิมตเล อสุรวิมานนฺนาม นิพฺพตฺติ ฯ

อถ เนสํ (อสุรานํ) ปุณฺณานุภาเวน สิเนรุโน เหฏฺฐิมตเล อสุรวิมานํ นาม นิพฺพตฺติ ฯ

อถ ครั้งนั้น อสุรวิมานํ นาม ชื่อ อ.วิมานของอสุร นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว เหฏฺฐิมตเล

บนพื้นอันมีในภายใต้ **สิเนรุโน** แห่งภูเขาสิเนรุ **ปุณฺณานุภาเวน** ด้วยอนุภาพแห่ง
บุญ **เนสิ (อสุราน)** ของอสูร ท. เหล่านั้น ๕

ที่นั่น ชื่อว่าอสูรวิมาน บังเกิดขึ้นที่พื้นที่มีในภายใต้ภูเขาสิเนรุ ด้วยอนุภาพแห่งบุญ
ของพวกอสูรเหล่านั้น

อถ กาลสัตตมี นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อสูรวิมาน ๆ สุทรกัตตาใน นิพฺพตฺติ ๆ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก เนสิ วิเสสนะของ อสุราน ๆ สามีสัมพันธะใน ปุณฺณานุภาเวน ๆ
กระณะใน นิพฺพตฺติ สิเนรุโน สามีสัมพันธะใน เหฏฺฐิมตฺเล ๆ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติ ๕

๘๗. จิตฺตปาตฺลิ นาม นิพฺพตฺติ ๕

จิตฺตปาตฺลิ นาม ชื่อ อ.ตันแคลฝอย **นิพฺพตฺติ** บังเกิดแล้ว ๕

ชื่อว่าตันแคลฝอยบังเกิดขึ้นแล้ว

นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ จิตฺตปาตฺลิ ๆ สุทรกัตตาใน นิพฺพตฺติ ๆ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก ๕

๘๘. เทวาสฺรสงฺคามเ ปน อสุเรสุ ปราชิตฺเตสุ, ทสโยชนสฺหสฺสํ ตาวตีสเทวนครํ นาม
นิพฺพตฺติ ๕

ปน ก็ **อสุเรสุ** ครั้นเมื่ออสูร ท. **ปราชิตฺเตสุ** ฟ่ายแพ้แล้ว **เทवासฺรสงฺคามเ** ในสงคราม
แห่งเทวดาและอสูร, **ตาวตีสเทวนครํ นาม** ชื่อ อ.เทพนครชื่อว่าดาวดึงส์ **ทสโยชน-**
สฺหสฺสํ อันมีพันแห่งโยชน์สิบเป็นประมาณ **นิพฺพตฺติ** บังเกิดแล้ว ๕

ก็ เมื่อพวกอสูรฟ่ายแพ้ในสงครามระหว่างเทวดาและอสูร, เทพนครชื่อว่าดาวดึงส์
มีประมาณหนึ่งหมื่นโยชน์ บังเกิดขึ้นมา

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อสุเรสุ ลักษณะใน ปราชิตฺเตสุ ๆ ลักษณะกิริยา เทवासฺร-
สงฺคามเ วิสยาธาระใน ปราชิตฺเตสุ, ทสโยชนสฺหสฺสํ วิเสสนะของ ตาวตีสเทวนครํ

นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ดาวตีสเทวนคร ๑ สุททกัตตานิ นิพพุตติ ๑ อาชยาตบ ทกัตตวาจาก ๫

.....
.....

๘๙. ตสฺส ปน นครสฺส ปาจันปัจฉิมทวาราน อนุตฺรา ทสโยชนสหสฺส โหติ, ตถา ทกฺขิณฺตุตฺตรทวาราน ๫

ตสฺส ปน นครสฺส ปาจันปัจฉิมทวาราน อนุตฺรา ทสโยชนสหสฺส โหติ, ตถา ทกฺขิณฺตุตฺตรทวาราน (อนุตฺรา ทสโยชนสหสฺส โหติ) ๫

ปน ก็ ทสโยชนสหสฺส อ.พันแห่งโยชนลิบ โหติ ย่อมมี อนุตฺรา ในระหว่าง ปาจัน-ปัจฉิมทวาราน แห่งประตูทิศตะวันออกและประตูทิศตะวันตก ท. ตสฺส นครสฺส แห่งนครนั้น, ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น (ทสโยชนสหสฺส) ก็อว่ อ.พันแห่งโยชนลิบ (โหติ) ย่อมมี (อนุตฺรา) ในระหว่าง ทกฺขิณฺตุตฺตรทวาราน แห่งประตูในทิศใต้และประตูทิศเหนือ ท. ๫

ก็ หนึ่งหมื่นโยชน ย่อมมีในระหว่างแห่งประตูทิศตะวันออกและทิศตะวันตกแห่งนคร นั้น, เช่นกัน หนึ่งหมื่นโยชน ย่อมมีในระหว่างประตูทิศใต้และประตูทิศเหนือ

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ทสโยชนสหสฺส สุททกัตตานิ โหติ ๑ อาชยาตบ ทกัตตวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ นครสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน ปาจันปัจฉิมทวาราน ๑ สามีสัมพันธะใน อนุตฺรา ๑ อาชาระใน โหติ, ตถา สุททกัตตานิ โหติ ๑ อาชยาตบ ทกัตตวาจาก ทสโยชนสหสฺส วิเสสลาภีของ ตถา ทกฺขิณฺตุตฺตรทวาราน สามีสัมพันธะใน อนุตฺรา ๑ อาชาระใน โหติ ๫

.....
.....

๙๐. ต ๑ ปน นคร ๑ ทวารสหสฺสยุตต ๑ อโหสิ อารามไปกฺขรณ ๑ ปฏิมณฺฑิต ๑, ตสฺส มชฺฌเณ สาลาย นิสฺสนนฺเทน ตโยชนสตุพฺเพเชหิ ๑ ๕เชหิ ๑ ปฏิมณฺฑิต ๑ สตุตฺตรตนมโย สตุตตโยชนสตุพฺเพโร เวชยนโต นาม ปาสาทิ อุกฺคจฺฉิ ๫

ต ๑ ปน นคร ๑ ทวารสหสฺสยุตต ๑ อโหสิ อารามไปกฺขรณ ๑ ปฏิมณฺฑิต ๑, ตสฺส (นครสฺส) มชฺฌเณ

สาลา ย นิสสนทน เทติโยชนสตูปุเพเชหิ ฐเชหิ ปฎิมณฺหิตโต สตุตฺรตนมโย สตุตโยชนสตูปุเพเช
เวชยนฺโต นาม ปาสาทอ อุกคจฺฉิ ฯ

ปน กิ ตํ นครํ อ.นครนํ ทวารสทสฺสยุตํ เป็นนครอันประกอบแล้วด้วยพันแห่งประตู
อารามไปกฺขรณิปฎิมณฺหิตํ เป็นนครอันประดับเฉพาะแล้วด้วยสวนและสระโบกขรณี
อโหสิ ได้เป็นแล้ว, ปาสาทอ อ.ปราสาท เวชยนฺโต นาม ชื่อว่าเวชยันต์ สตุต-
โยชนสตูปุเพเช อันมีร้อยแห่งโยชนเจ็ดเป็นส่วนสูง สตุตฺรตนมโย อันสำเร็จแล้ว
ด้วยรัตนะเจ็ด ปฎิมณฺหิตโต อันประดับแล้ว ฐเชหิ ด้วยธง ท. ตีโยชนสตูปุเพเชหิ
อันมีร้อยแห่งโยชนสามเป็นส่วนสูง อุกคจฺฉิ ผุดขึ้นแล้ว มชฺฌเม ในท่ามกลาง ตสฺส
(นครสฺส) แห่งนครนํ นิสฺสนทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก สาลา ย แห่ง
ศาลา ฯ

กิ นครนํ ได้เป็นนครประกอบด้วยหนึ่งพันประตู ประดับด้วยสวนและสระโบกขรณี,
ปราสาทชื่อว่าเวชยันต์ สูง ๗๐๐ โยชน สำเร็จด้วยรัตนะ ๗ ประดับด้วยธงทั้งหลาย อัน
สูง ๓๐๐ โยชน ผุดขึ้นที่ท่ามกลางนครนํ เพราะวิบากแห่งศาลา

ปนศัพทํ วากยารัมภโชนตกะ ตํ วิเสสนะของ นครํ สุททกัตตาโน อโหสิฯ อาชยาตบท
กัตตุวาก ทวารสทสฺสยุตํ กิติ อารามไปกฺขรณิปฎิมณฺหิตํ กิติ วิกติกัตตาโน อโหสิ,
ปฎิมณฺหิตโต กิติ สตุตฺรตนมโย กิติ สตุตโยชนสตูปุเพเช กิติ เวชยนฺโต กิติ วิเสสนะ
ของ ปาสาทอฯ สุททกัตตาโน อุกคจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวาก ตสฺส วิเสสนะของ
นครสฺสฯ สามีสัมพันธะโน มชฺฌเมฯ วิสยาธาระโน อุกคจฺฉิ สาลา ย สามีสัมพันธะ
โน นิสฺสนทนฯ เหตุโน อุกคจฺฉิ ตีโยชนสตูปุเพเชหิ วิเสสนะของ ฐเชหิฯ ภาระโน
ปฎิมณฺหิตโต นามศัพทํ สัญญาโชนตกะเข้ากับ เวชยนฺโต ฯ

.....
.....

๙๑. สุวณฺณยฎฺฐิสุ มณิรชา อหะสุ, มณฺยฎฺฐิสุ สุวณฺณรชา, ปวาลยฎฺฐิสุ มุตตารชา,
มุตตายฎฺฐิสุ ปวาลรชา, สตุตฺรตนมยฎฺฐิสุ สตุตฺรตนรชา ฯ

สุวณฺณยฎฺฐิสุ มณิรชา อหะสุ, มณฺยฎฺฐิสุ สุวณฺณรชา (อหะสุ), ปวาลยฎฺฐิสุ มุตตารชา
(อหะสุ), มุตตายฎฺฐิสุ ปวาลรชา (อหะสุ), สตุตฺรตนมยฎฺฐิสุ สตุตฺรตนรชา (อหะสุ) ฯ

มณิธา อ.รงอันเป็นวิการแห่งแก้วมณี ท. **อหะสุ** ได้มีแล้ว **สุวณฺณยฺยจฺจิสฺสุ** ในคันอัน เป็นวิการแห่งทอง ท., **สุวณฺณธา** อ.รงอันเป็นวิการแห่งทอง ท. (**อหะสุ**) ได้มีแล้ว **มณฺยฺยจฺจิสฺสุ** ในคันอันเป็นวิการแห่งแก้วมณี ท., **มุตฺตาราธา** อ.รงอันเป็นวิการแห่งแก้ว มุกดา ท. (**อหะสุ**) ได้มีแล้ว **ปวาลยฺยจฺจิสฺสุ** ในคันอันเป็นวิการแห่งแก้วประพาพ ท., **ปวาลธา** อ.รงอันเป็นวิการแห่งแก้วประพาพ ท. (**อหะสุ**) ได้มีแล้ว **มุตฺตายยฺยจฺจิสฺสุ** ในคันอันเป็นวิการแห่งแก้วมุกดา ท., **สตุตฺรตฺนธา** อ.รงอันเป็นวิการแห่งรัตนะเจ็ด ท. (**อหะสุ**) ได้มีแล้ว **สตุตฺรตฺนยฺยจฺจิสฺสุ** ในคันอันเป็นวิการแห่งรัตนะเจ็ด ท. ๕

รงแก้วมณีทั้งหลายได้มีที่คันทองคำทั้งหลาย, รงทองคำทั้งหลายได้มีที่คันแก้วมณี ทั้งหมด, รงแก้วมุกดาทั้งหลายได้มีที่คันแก้วประพาพทั้งหลาย, รงแก้วประพาพทั้งหมด ได้มีที่คันแก้วมุกดาทั้งหลาย, รงรัตนะ ๗ ประการทั้งหลายได้มีที่คันรัตนะ ๗ ประการทั้งหลาย

มณิธา สุทฺธกัตฺตานิ อหะสุ ๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก สุวณฺณยฺยจฺจิสฺสุ วิสยาธาระไน อหะสุ, สุวณฺณธา สุทฺธกัตฺตานิ อหะสุ ๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก มณฺยฺยจฺจิสฺสุ วิสยาธาระไน อหะสุ, มุตฺตาราธา สุทฺธกัตฺตานิ อหะสุ ๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก ปวาลยฺยจฺจิสฺสุ วิสยาธาระไน อหะสุ, ปวาลธา สุทฺธกัตฺตานิ อหะสุ ๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก มุตฺตายยฺยจฺจิสฺสุ วิสยาธาระไน อหะสุ, สตุตฺรตฺนธา สุทฺธกัตฺตานิ อหะสุ ๆ อาขยาตบท กัตฺตวาจก สตุตฺรตฺนยฺยจฺจิสฺสุ วิสยาธาระไน อหะสุ ๕

.....

๙๒. มชฺฌเฌ จิโต ฐโช ติโยชนสตุพฺเพโร อโหสิ ๕

ฐโช อ.รง จิโต อันตั้งอยู่แล้ว **มชฺฌเฌ** ในท่ามกลาง **ติโยชนสตุพฺเพโร** เป็นของมีร้อย แห่งโยชนสามเป็นส่วนสูง **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ๕

รงที่ตั้งอยู่ตรงกลาง สูง ๓๐๐ โยชน

จิโต วิเสสนะของ ฐโช ๆ สุทฺธกัตฺตานิ อโหสิ ๆ อาขยาตบทกัตฺตวาจก มชฺฌเฌ วิสยาธาระไน จิโต ติโยชนสตุพฺเพโร วิกตีกัตฺตานิ อโหสิ ๕

.....

๙๓. อิติ สาลา ย นิสฺสนฺแทน โยชนสฺหสฺสุพฺเพโร ปาสาโท สตุตฺรตนมโย ว หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ

ปาสาโท อ.ปราสาท โยชนสฺหสฺสุพฺเพโร อันมีพันแห่งโยชน์เป็นส่วนสูง สตุตฺรตนมโย ว เป็นปราสาทอันสำเร็จแล้วด้วยรัตนะเจ็ดเที่ยว หุตฺวา เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว นิสฺสนฺแทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก สาลา ย แห่งศาลา อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปราสาทสูง ๑,๐๐๐ โยชน์ เป็นของสำเร็จด้วยรัตนะ ๗ ประการเที่ยว บังเกิดขึ้น เพราะวิบากแห่งศาลา ด้วยประการฉะนี้

โยชนสฺหสฺสุพฺเพโร วิเสสนะของ ปาสาโท ๆ สุทฺถกัตฺตาใน นิพฺพตฺติ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อิติศัพท์ ปการัตถะ สาลา ย สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺแทน ๆ เหตุในนิพฺพตฺติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สตุตฺรตนมโย ๆ วิกตีกัตฺตาใน หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ ฯ

๙๔. โกวิลารรฺกฺขสฺส นิสฺสนฺแทน สมฺนฺตา ติโยชนสฺตปฺริมฺณฑฺโล ปาโรจฺจตฺตโก นิพฺพตฺติ ฯ

ปาโรจฺจตฺตโก อ.ต้นแคฝอย ติโยชนสฺตปฺริมฺณฑฺโล อันมีร้อยแห่งโยชน์สามเป็น ปริมณฑล นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว สมฺนฺตา ในที่โดยรอบ นิสฺสนฺแทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก โกวิลารรฺกฺขสฺส แห่งต้นทองหลาง ฯ

ต้นแคฝอยโดยรอบ ๓๐๐ โยชน์ บังเกิดในที่โดยรอบ เพราะวิบากแห่งต้นทองหลาง

ติโยชนสฺตปฺริมฺณฑฺโล วิเสสนะของ ปาโรจฺจตฺตโก ๆ สุทฺถกัตฺตาใน นิพฺพตฺติ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก โกวิลารรฺกฺขสฺส สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺแทน ๆ เหตุในนสมฺนฺตา ๆ อาธาระใน นิพฺพตฺติ ฯ

๙๕. ปาสาณผลกสฺส นิสฺสนฺแทน ปาโรจฺจตฺตกมฺมูเล ทิมฺโตะ สฺมฺมจฺจิโยชฺนา วิตุถารโตะ ปณฺณาสโยชฺนา พหลโตะ ปณฺณรฺสโยชฺนา ชยสฺสมฺนาลตฺตกปาฏฺฐลิวนฺณฺนา ปณฺทฺทกมฺพลสิลา

นิพพุตติ; ยตุถ นิสินฺนกาเล อุปฺพุกกาโย ปวิสติ, อุฏฺฐิตกาเล อุณฺนเมติ ปฺน
ปริปุเรติ ฯ

ปาสาณผลกฺกสฺส นิสฺสนฺแทน ปาริจฺจตฺตกฺกมุเล ทิมฺโต สฺกฺกฺกโยชฺนา วิตุถารโต ปญฺญาสโยชฺนา
พฺลโต ปญฺณรฺสโยชฺนา ชยฺสุมฺนาลตฺตกฺกปาฏฺฐลิวนฺณา (สา) ปญฺทกฺกมฺพฺลสิลา นิพพุตติ; ยตุถ
(ปญฺทกฺกมฺพฺลสิลา) นิสินฺนกาเล อุปฺพุกกาโย ปวิสติ, (ยา ปญฺทกฺกมฺพฺลสิลา) อุฏฺฐิตกาเล
อุณฺนเมติ ปฺน ปริปุเรติ ฯ

อุปฺพุกกาโย อ.พระวรกายอันเข้าไปด้วยทั้งกิ่ง ปวิสติ ย่อมเข้าไป นิสินฺนกาเล ใน
กาลเป็นที่ประทับนั่งแล้ว ยตุถ (ปญฺทกฺกมฺพฺลสิลา) บนบัณฑุกัมพลศิลาไค; (ยา
ปญฺทกฺกมฺพฺลสิลา) อ.บัณฑุกัมพลศิลาไค อุณฺนเมติ ย่อมพู่ขึ้น ปริปุเรติ ย่อมเต็ม
รอบ ปฺน อีก อุฏฺฐิตกาเล ในกาลเป็นที่เสด็จลุกขึ้นแล้ว; (สา) ปญฺทกฺกมฺพฺลสิลา
อ.บัณฑุกัมพลศิลานั้น ชยฺสุมฺนาลตฺตกฺกปาฏฺฐลิวนฺณา อันมีสีเพียงดั่งสีแห่งดอก
ชัยพฤกษ์ ครั่งสด และบัวโรย สฺกฺกฺกโยชฺนา อันมีโยชน์หกสิบเป็นประมาณ ทิมฺโต โดย
ส่วนยาว ปญฺญาสโยชฺนา อันมีโยชน์ห้าสิบเป็นประมาณ วิตุถารโต โดยส่วนกว้าง
ปญฺณรฺสโยชฺนา อันมีโยชน์สิบห้าเป็นประมาณ พฺลโต โดยส่วนหนา นิพพุตติ
บังเกิดแล้ว ปาริจฺจตฺตกฺกมุเล ที่โคนแห่งต้นแคฝอย นิสฺสนฺแทน เพราะวิบากเป็น
เครื่องไหลออก ปาสาณผลกฺกสฺส แห่งแผ่นกระดานแห่งแผ่นหิน ฯ

กายครั้งหนึ่งย่อมเข้าไปในกาลเป็นที่ประทับนั่งบนบัณฑุกัมพลศิลาไค, บัณฑุกัมพล
ศิลาไค ย่อมพู่ขึ้น ย่อมเต็มรอบอีกครั้ง ในกาลเป็นที่เสด็จลุกขึ้น; บัณฑุกัมพลศิลานั้น
มี ๖๐ โยชน์โดยส่วนยาว มี ๕๐ โยชน์โดยส่วนกว้าง มี ๑๕ โยชน์โดยส่วนหนา มีสี
เหมือนดอกชัยพฤกษ์ ครั่งสด และบัวโรย บังเกิดที่โคนต้นแคฝอย เพราะวิบากแห่ง
แผ่นกระดานที่เป็นแผ่นหิน

สฺกฺกฺกโยชฺนา กิติ ปญฺญาสโยชฺนา กิติ ปญฺณรฺสโยชฺนา กิติ ชยฺสุมฺนาลตฺตกฺกปาฏฺฐลิ
วณฺณา กิติ สา กิติ วิเสสนะของ ปญฺทกฺกมฺพฺลสิลาฯ สุทฺธกัตตาใน นิพพุตติฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก ปาสาณผลกฺกสฺส สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺแทนฯ เหตุใน นิพพุตติ
ปาริจฺจตฺตกฺกมุเล วิสยาธาระใน นิพพุตติ ทิมฺโต ตติยาวิเสสนะใน สฺกฺกฺกโยชฺนา
วิตฺถารโต ตติยาวิเสสนะใน ปญฺญาสโยชฺนา พฺลโต ตติยาวิเสสนะใน ปญฺณรฺส-

โยชนา; อุพทุพกาโย สุทรกัตตาใน ปวิสติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยตุถ วิเสสณะของ
 ปณทุพกมุพลลิสลาฯ วิสยาธาระใน ปวิสติ นิสินนกาเล กาลสัตตมีใน ปวิสติ, ยา
 วิเสสณะของ ปณทุพกมุพลลิสลาฯ สุทรกัตตาใน อุณนเมติ และ ปรีปุเรติ อุณนเมติ กัตี
 ปรีปุเรติ กัตี อาชยาตบทกัตตุวจาก อุฏฐิตกาเล กาลสัตตมีใน อุณนเมติ และ ปรีปุเรติ
 ปุณศัพท กิริยาวิเสสณะใน ปรีปุเรติ ฯ

๙๖. หตุถิ ปน เอราวัณ นาม เทวปุตุโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ

ปน ก็ หตุถิ อ.ช้าง เทวปุตุโต เป็นเทพบุตร เอราวัณ นาม ชื่อว่าเอราวัณ หุตฺวา
 เป็น นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ฯ

ก็ ช้างเกิดเป็นเทพบุตรชื่อว่าเอราวัณ

ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ หตุถิ สุทรกัตตาใน นิพฺพตฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ เอราวัณฯ วิเสสณะของ เทวปุตุโตฯ วิกติกัตตาใน
 หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ ฯ

๙๗. เทวโลกสฺมี หิ ตีรจฺฉานคตา น โหนฺติ; ตสฺมา โส อุยฺยานกัฬาย นิกฺขมฺนกาเล
 อตฺตภาวํ วิชฺหิตฺวา ทิยทุพโยชนสตีโก เอราวัณ นาม หตุถิ อโหสิ ฯ

เทวโลกสฺมี หิ ตีรจฺฉานคตา น โหนฺติ; ตสฺมา โส (เทวปุตุโต) อุยฺยานกัฬาย นิกฺขมฺนกาเล
 อตฺตภาวํ วิชฺหิตฺวา ทิยทุพโยชนสตีโก เอราวัณ นาม หตุถิ อโหสิ ฯ

หิ จจริงอยู่ ตีรจฺฉานคตา อ.สัตว์เดรัจฉาน ท. น โหนฺติ ย่อมไม่มี เทวโลกสฺมี ใน
 เทวโลก; ตสฺมา เพราะเหตุนั้น โส (เทวปุตุโต) อ.เทพบุตรนั้น วิชฺหิตฺวา ละแล้ว
 อตฺตภาวํ ซึ่งอรรถภาพ นิกฺขมฺนกาเล ในกาลเป็นที่เสด็จออกไป อุยฺยานกัฬาย เพื่อ
 อันทรงเล่นในพระอุทยาน หตุถิ เป็นช้าง เอราวัณ นาม ชื่อว่าเอราวัณ ทิยทุพ-
 โยชนสตีโก ตัวประกอบแล้วด้วยร้อยแห่งโยชนที่สองด้วยทั้งกิ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ความจริง พวกสัตว์เดรัจฉาน ไม่มีในเทวโลก; เพราะฉะนั้น เทพบุตรนั้น ละอรรถภาพ

ในเวลาเป็นที่เสด็จออกไปเพื่อทรงเล่นในพระอุทยาน ได้เป็นช้าง ชื่อว่าเอราวัณ
ตัวประกอบด้วย ๑๕๐ โยชน์

หิศัพท ทัพที่กรณโชตกะ ตีรจณาคตา สุทธกัตตาใน โหนติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
เทวโลกสูมี วิสยาธาระใน โหนติ นศัพท ปฏิสเสระใน โหนติ; ตสฺมา เหตุวัตถะ โส
วิเสสนะของ เทวปุตฺโตจฺจ สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อุตฺตยานกัฬาย
สัมปทานใน นิกขมนกาเลฯ กาลสัตตมีใน วิชหิตฺวา อตฺตภาวํ อวุตตกัมมะใน
วิชหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโหสิ ทิยขุณฺโณชฺชนสตีโก กัฏฐิ เอราวโณ กัฏฐิ วิเสสนะ
ของ หตฺถิ นามศัพท สัณฺญาโชตกะเข้ากับ หตฺถิฯ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

.....
.....

๙๘. โส เตตฺถีสชฺชานํ อตฺถาย เตตฺถีสกฺกมฺเภ มาเปสิ ฯ

โส (เทวปุตฺตหตฺถิ) เตตฺถีสชฺชานํ อตฺถาย เตตฺถีสกฺกมฺเภ มาเปสิ ฯ

โส (เทวปุตฺตหตฺถิ) อ.ช้างผู้เทพบุตรนั้น มาเปสิ เนมิตแล้ว เตตฺถีสกฺกมฺเภ ซึ่ง
กระพอง ๓๓ ท. อตฺถาย เพื่อประโยชน์ เตตฺถีสชฺชานํ แก่ชน ๓๓ ท. ฯ

ช้างเทพบุตรนั้นนมิตกระพอง ๓๓ กระพอง เพื่อประโยชน์แก่ชน ๓๓ คน

โส วิเสสนะของ เทวปุตฺตหตฺถิฯ สุทธกัตตาใน มาเปสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
เตตฺถีสชฺชานํ สัมปทานใน อตฺถายฯ สัมปทานใน มาเปสิ เตตฺถีสกฺกมฺเภ อวุตตกัมมะ
ใน มาเปสิ ฯ

.....
.....

๙๙. อวภูฏฺเณ ติคาวุตฺตปฺปมาโณ อายามโต อหฺมุชฺชโยชฺชนปฺปมาโณ ฯ

(เอเกโก กุมฺโภ) อวภูฏฺเณ ติคาวุตฺตปฺปมาโณ อายามโต อหฺมุชฺชโยชฺชนปฺปมาโณ (โหติ) ฯ

(กุมฺโภ) อ.กระพอง เอเกโก อันหนึ่งๆ ติคาวุตฺตปฺปมาโณ เป็นกระพองมีคาวุตสาม
เป็นประมาณ อวภูฏฺเณ โดยวงกลม อหฺมุชฺชโยชฺชนปฺปมาโณ เป็นกระพองมีกึ่งแห่ง
โยชฺชนเป็นประมาณ อายามโต โดยส่วนยาว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

กระพองอันหนึ่งๆ เป็นกระพองประมาณ ๓ คาวุต โดยวงกลม ประมาณครึ่งโยชน์ โดย
ส่วนยาว

เอเกโก วิเสสนะของ กุมภโกฏ สุธกัถตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก อาวภูฏเณน
ตติยาวิเสสนะใน ติศาวุตปป์มาโณๆ กัถิ อหุฒโยชนปป์มาโณ กัถิ วิกัถิกัถตาใน โหติ
อายามโต ตติยาวิเสสนะใน อหุฒโยชนปป์มาโณ ๕

๑๐๐. สฬุเพสั มชฺฌเณ สกุกุสฺส อตถาย สุกุสฺสนั นาม ตีสโยชนิกั กุมภั มาเปสิ ๕

(โส เทวปุตฺตหตฺถิ) สฬุเพสั (กุมภานั) มชฺฌเณ สกุกุสฺส อตถาย สุกุสฺสนั นาม ตีสโยชนิกั
กุมภั มาเปสิ ๕

(โส เทวปุตฺตหตฺถิ) อ.ช้างผู้เทพบุตรนั้น มาเปสิ เนมิตแล้ว กุมภั ซึ่งกระพอง
ตีสโยชนิกั อันประกอบแล้วด้วยโยชน์สามสิบ สุกุสฺสนั นาม ชื่อว่าสุทฺสสนะ
อตถาย เพื่อประโยชนั สกุกุสฺส แก่ท้าวสั๊กกะ มชฺฌเณ ในท่ามกลาง สฬุเพสั
(กุมภานั) แห่งกระพอง ท. ทั้งปวง ๕

ช้างเทพบุตรนั้นเนรมิตกระพองประมาณ ๓๐ โยชน์ ชื่อว่าสุทฺสสนะ เพื่อประโยชนัแก่
ท้าวสั๊กกะ ที่ท่ามกลางแห่งกระพองทั้งหมด

โส วิเสสนะของ เทวปุตฺตหตฺถิๆ สุธกัถตาใน มาเปสิๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก
สฬุเพสั วิเสสนะของ กุมภานัๆ สามีสัมพันธะใน มชฺฌเณๆ วิสยาคาระใน มาเปสิ สกุกุสฺส
สัมปทานใน อตถายๆ สัมปทานใน มาเปสิ นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ สุกุสฺสนัๆ
กัถิ ตีสโยชนิกั กัถิ วิเสสนะของ กุมภัๆ อวุตตกัถิมมะใน มาเปสิ ๕

๑๐๑. ตสฺส อูปริ ทฺวาทสโยชนิโก รตนมณฺฑปโป โหติ ๕

ตสฺส (กุมภุสฺส) อูปริ ทฺวาทสโยชนิโก รตนมณฺฑปโป โหติ ๕

รตนมณฺฑปโป อ.มณฑปอันเป็นวิหารแห่งรัตนะ ทฺวาทสโยชนิโก อันประกอบแล้ว

ด้วยโยชนีสิบสอง โหติ ย่อมมี อุปริ ในเมืองบน **ตสฺส (กุมภสฺส)** แห่งกระพองนั้น ๕

รัตนมณฑปประมาณ ๑๒ โยชนี ย่อมมีในเมืองบนแห่งกระพองนั้น

ทวาทสโยชนิโก วิเสสนะของ รตนมณฑปไปๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบท กัตตุวาก **ตสฺส** วิเสสนะของ กุมภสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อุปริๆ วิสยาธาระใน โหติ ๕

.....
.....

๑๐๒. ตตฺถ อนุตฺรนุตฺรา สตฺตรตฺนมยา โยชนุพฺเพธา ธชา อฏฺฐหนฺติ ๕

ตตฺถ (รตนมณฑป) อนุตฺรา อนุตฺรา สตฺตรตฺนมยา โยชนุพฺเพธา ธชา อฏฺฐหนฺติ ๕

ธชา อ.ธง ท. **โยชนุพฺเพธา** อันมีโยชนีเป็นส่วนสูง **สตฺตรตฺนมยา** อันเป็นวิหาร แห่งรัตนะเจ็ด **อฏฺฐหนฺติ** ย่อมตั้งขึ้น **อนุตฺรา อนุตฺรา** ในระหว่างๆ **ตตฺถ (รตน-มณฑป)** ในมณฑปอันเป็นวิหารแห่งรัตนะนั้น ๕

ซึ่งทั้งหลายสูงหนึ่งโยชนี เป็นวิหารแห่งรัตนะ ๗ ประการ ตั้งขึ้นในระหว่างๆ ที่มณฑป รัตนะนั้น

สตฺตรตฺนมยา กิติ โยชนุพฺเพธา กิติ วิเสสนะของ ธชาๆ สุทธกัตตาใน อฏฺฐหนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวาก ตตฺถ วิเสสนะของ รตนมณฑปไปๆ วิสยาธาระใน อนุตฺราๆ สองศัพท์ ธาระใน อฏฺฐหนฺติ ๕

.....
.....

๑๐๓. ปริยฺนเต กีกิณฺนิขาลํ โอลมฺเพติ, ยสฺส มนฺทวาเทริตฺสฺส ปญฺจกิกตฺตฺริยสทฺทสมฺมิสฺโส ทิพฺพคิตฺสทฺโท วิย สโร นิจฺจรติ ๕

ปริยฺนเต (ต) กีกิณฺนิขาลํ โอลมฺเพติ, ยสฺส (กีกิณฺนิขาลสฺส) มนฺทวาเทริตฺสฺส ปญฺจกิกตฺตฺริย-สทฺทสมฺมิสฺโส ทิพฺพคิตฺสทฺโท วิย สโร นิจฺจรติ ๕

สโร อ.เสียง **ยสฺส (กีกิณฺนิขาลสฺส)** แห่งข่ายแห่งกระดิ่งใด **มนฺทวาเทริตฺสฺส** อันลม อ่อนพัดแล้ว **นิจฺจรติ** ย่อมเปล่งออก **ทิพฺพคิตฺสทฺโท** วิย ราวกะ อ.เสียงแห่งเพลงขับ อันเป็นทิพย์ **ปญฺจกิกตฺตฺริยสทฺทสมฺมิสฺโส** อันเจือด้วยเสียงแห่งดนตรีอันประกอบแล้ว

ด้วยองค์ ๕, (ต) กีกิณิกชาล อ.ชายแห่งกระดิ่งนั้น โอลมฺเพติ ย่อมห้อยลง **ปริยฺนุเต**
ในที่สุดรอบ ๆ

เสียงแห่งชายกระดิ่งใด ที่ลมอ่อนๆ พัด ย่อมเปล่งเสียง ดุจเสียงเพลงทิพย์ ที่เจือด้วย
เสียงดนตรีที่ประกอบด้วยองค์ ๕, เสียงชายกระดิ่งนั้น ย่อมห้อยลงในที่สุด

ดี วิเสสนะของ กีกิณิกชาล ๑ สุทธกัตตาใน โอลมฺเพติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปริยฺนุเต
วิสาธาระใน โอลมฺเพติ, สโร สุทธกัตตาใน นิจฺจรติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ยสฺส
กิติ มนุทฺวาเทริตสฺส กิติ วิเสสนะของ กีกิณิกชาลสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน สโร ปญฺจกิก-
ตุริยสทฺทสมฺมิสฺโส วิเสสนะของ ทิพฺพคีตสทฺโท ๑ อุปฺมาลึงคัตถะ วิยศัพฺท อุปฺมาโชตกะ
เข้ากับ ปญฺจกิกตุริยสทฺทสมฺมิสฺโส ทิพฺพคีตสทฺโท ๑

๑๐๔. มณฺหปมฺขเฒ สกฺกสฺส โยชนิกโก มณฺปฺลฺลฺงโก สฺปญฺจตุโต โหติ, ตตฺถ สกฺโก
นีสิตฺติ ๑

มณฺหปมฺขเฒ สกฺกสฺส โยชนิกโก มณฺปฺลฺลฺงโก (เทวดาย) สฺปญฺจตุโต โหติ, ตตฺถ
(มณฺปฺลฺลฺงเก) สกฺโก นีสิตฺติ ๑

มณฺปฺลฺลฺงโก อ.บัลลังก์อันเป็นวิหารแห่งแก้วมณี **โยชนิกโก** อันประกอบแล้วด้วยโยชน์
(เทวดาย) **สฺปญฺจตุโต** เป็นบัลลังก์ อันเทวดา ปลูกแล้ว **สกฺกสฺส** เพื่อท้าวสักกะ
มณฺหปมฺขเฒ ในท่ามกลางแห่งมณฺหป โหติ ย่อมเป็น, **สกฺโก** อ.ท้าวสักกะ **นีสิตฺติ**
ย่อมประทับนั่ง **ตตฺถ (มณฺปฺลฺลฺงเก)** บนบัลลังก์อันเป็นวิหารแห่งแก้วมณีนั้น ๑

บัลลังก์แก้วมณีประมาณหนึ่งโยชน์ เป็นบัลลังก์ที่เทวดาปลูกไว้เพื่อท้าวสักกะ ที่
ท่ามกลางมณฺหป, ท้าวสักกะย่อมประทับนั่งบนบัลลังก์แก้วมณีนั้น

โยชนิกโก วิเสสนะของ มณฺปฺลฺลฺงโก ๑ สุทธกัตตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก
มณฺหปมฺขเฒ วิสาธาระใน สฺปญฺจตุโต สกฺกสฺส สัมปทานใน สฺปญฺจตุโต เทวดาย
อนภินิตกัตตาใน สฺปญฺจตุโต ๑ วิกตีกัตตาใน โหติ, สกฺโก สุทธกัตตาใน นีสิตฺติ ๑
อาชยาตบทกัตตุวาจก ตตฺถ วิเสสนะของ มณฺปฺลฺลฺงเก ๑ อุปฺลิสเสสิกาทาระใน นีสิตฺติ ๑

๑๐๕. เตตตีสเทวปุตฺตา อตฺตโน กุมฺภเ รตนปลฺลงเก นิสีทิสฺสุ ฯ

เตตตีสเทวปุตฺตา อ.เทพบุตร ๓๓ ท. **นิสียิสฺสุ** นั้งแล้ว **รตนปลฺลงเก** บนบัลลังก์อัน เป็นวิหารแห่งรัตนะ **กุมภเ** ที่กระพอง **อตฺตโน** ของตน ฯ

เทพบุตร ๓๓ องค์ นั้งบนบัลลังก์แก้ว ที่กระพองของตน

เตตตีสเทวปุตฺตา สุทฺธกัตตานิ นิสียิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะ ใน กุมภเฯ วิสยาธาระไน รตนปลฺลงเกฯ อุปลิเลสิกาธาระไน นิสียิสฺสุ ฯ

๑๐๖. เตตตีสาย กุมฺภานํ เอเกกฺสมิ กุมฺภเ สตุตฺ สตุตฺ ทนฺเต มาเปสิ, เตสุ เอเกโก ปณฺณาสโยชนายาโม, เอเกกฺสมิ ทนฺเต สตุตฺ สตุตฺ โปกฺขรณฺนิโย โหนฺติ, เอเกกาย โปกฺขรณฺนิยา สตุตฺ สตุตฺ ปทุมินิคฺฉานฺนิ โหนฺติ, เอเกกฺสมิ คจฺเจ สตุตฺ สตุตฺ ปุปฺผานิ โหนฺติ, เอเกกฺสมิ ปุปฺผเ สตุตฺ สตุตฺ ปตฺตานิ โหนฺติ, เอเกกฺสมิ ปตฺเต สตุตฺ สตุตฺ เทวธิตโร นจฺจนฺติ; เอวํ สมฺนฺตา ปณฺณาสโยชนฺภูจฺจาเนสุ หตฺถิทนฺเตสุเยว นจฺจสมฺชฺชา โหนฺติ ฯ

(โส เทวปุตฺตหตฺถิ) เตตตีสาย กุมฺภานํ เอเกกฺสมิ กุมฺภเ สตุตฺ สตุตฺ ทนฺเต มาเปสิ, เตสุ (ทนฺเตสุ) เอเกโก (ทนฺโต) ปณฺณาสโยชนายาโม (โหติ), เอเกกฺสมิ ทนฺเต สตุตฺ สตุตฺ โปกฺขรณฺนิโย โหนฺติ, เอเกกาย โปกฺขรณฺนิยา สตุตฺ สตุตฺ ปทุมินิคฺฉานฺนิ โหนฺติ, เอเกกฺสมิ คจฺเจ สตุตฺ สตุตฺ ปุปฺผานิ โหนฺติ, เอเกกฺสมิ ปุปฺผเ สตุตฺ สตุตฺ ปตฺตานิ โหนฺติ, เอเกกฺสมิ ปตฺเต สตุตฺ สตุตฺ เทวธิตโร นจฺจนฺติ; เอวํ สมฺนฺตา ปณฺณาสโยชนฺภูจฺจาเนสุ หตฺถิทนฺเตสุ เอว นจฺจสมฺชฺชา โหนฺติ ฯ

(โส เทวปุตฺตหตฺถิ) อ.ช้างผู้เทพบุตรนั้น มาเปสิ เนรมิตแล้ว **ทนฺเต** ซึ่งงา ท. **สตุตฺ สตุตฺ** เจ็ดๆ **เตตตีสาย กุมฺภานํ เอเกกฺสมิ กุมฺภเ** ใน- แห่งกระพอง ท. ๓๓ หน้า -กระพอง อันหนึ่งๆ, **เตสุ (ทนฺเตสุ) เอเกโก (ทนฺโต)** อ.- ในงา ท. เหล่านั้นหน้า - งา อันหนึ่งๆ **ปณฺณาสโยชนายาโม** เป็นงามีโยชน์ห้าสิบเป็นส่วนยาว (โหติ) ย่อม เป็น, **โปกฺขรณฺนิโย** อ.สระโปกฺขรณฺนิ ท. **สตุตฺ สตุตฺ** เจ็ดๆ **โหนฺติ** ย่อมมี **ทนฺเต** ในงา **เอเกกฺสมิ** อันหนึ่งๆ, **ปทุมินิคฺฉานฺนิ** อ.กอบแห่งดอกประทุม ท. **สตุตฺ สตุตฺ** เจ็ดๆ

โหนติ ย่อมมี ไปกุชฌณียา ในสระโบกขรณี เอเกกาย สระหนึ่ง, ปุบุผานิ อ.ดอก
ท. สดุด สดุด เจ็ดๆ โหนติ ย่อมมี คจฺเจ ที่กอ เอเกกสมฺมิ หนึ่ง, ปตฺตานิ อ.กลีบ
ท. สดุด สดุด เจ็ดๆ โหนติ ย่อมมี ปุบุผเ ที่ดอก เอเกกสมฺมิ หนึ่ง, เทวธิตโร
อ.เทพธิดา ท. สดุด สดุด เจ็ดๆ นจฺจนฺติ ย่อมพื่อนรำ ปตฺเต ที่กลีบ เอเกกสมฺมิ
หนึ่ง; นจฺสมชฺชา อ.มหรสพในเพราะการพื่อนรำ ท. โหนติ ย่อมมี หตฺถิทนฺเตสุ
เอว บนงาแห่งช้าง ท. นันเทียว ปญฺญาสโยชนฏฺจาเนสฺ ในที่มีโยชนห้ำสิบเป็น
ประมาณ ท. สมฺนฺตา ในที่โดยรอบ เอว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ช้างเทพบุตรนั้นนามมีตงา ๗ อัน ที่บรรดากะพอง ๓๓ กระพองๆ เหล่านั้น แต่ละ
กระพอง, บรรดางาเหล่านั้น งาแต่ละอัน ยาว ๕๐ โยชน, สระโบกขรณี ๗ สระ แต่ละ
สระย่อมมีที่กระพองอันหนึ่ง, กอดอกประทุม ๗ กอ แต่ละกอย่อมมีในสระโบกขรณี
สระหนึ่ง, ดอกบัว ๗ ดอก แต่ละดอกย่อมมีที่กอหนึ่ง, กลีบ ๗ กลีบ ย่อมมีที่ดอก
หนึ่ง, เทพธิดา ๗ นาง ทั้ง ๗ นางย่อมพื่อนรำที่กลีบอันหนึ่ง; มหรสพในเพราะการ
พื่อนรำทั้งหลาย ย่อมมีบนงาช้างทั้งหลายนั้นแหละ ในที่มีประมาณ ๕๐ โยชน ในที่
โดยรอบ ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสนะของ เทวปุตฺตหตฺถิๆ สุทฺธกัตฺตาโน มาเปสิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
เตตฺตีสาย วิเสสนะของ กุมฺภานํๆ นิทธารณะโน เอเกกสมฺมิ กุมฺภเ เอเกกสมฺมิ วิเสสนะ
ของ กุมฺภเๆ นิทธารณึเยและวิสยาธาระโน มาเปสิ สดุด สองบท วิเสสนะของ
ทนฺเตๆ อวุตตกัมมะโน มาเปสิ, เตสุ วิเสสนะของ ทนฺเตสุๆ นิทธารณะโน เอเกโก
ทนฺโต เอเกโก วิเสสนะของ ทนฺโตๆ นิทธารณึเยและสุทฺธกัตฺตาโน โหติๆ อาชยาต-
บทกัตฺตฺวาจก ปญฺญาสโยชนายาโม วิกตีกัตฺตาโน โหติ, สดุด สองบท วิเสสนะของ
ไปกุชฌณึโยๆ สุทฺธกัตฺตาโน โหนติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอเกกสมฺมิ วิเสสนะของ
ทนฺเตๆ วิสยาธาระโน โหนติ, สดุด สองบท วิเสสนะของ ปทุมึนึคจฺฉานึๆ สุทฺธกัตฺตา
โน โหนติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอเกกาย วิเสสนะของ ไปกุชฌณึยาๆ วิสยาธาระโน
โหนติ, สดุด สองบท วิเสสนะของ ของ ปุบุผานึๆ สุทฺธกัตฺตาโน โหนติๆ อาชยาตบท
กัตฺตฺวาจก เอเกกสมฺมิ วิเสสนะของ คจฺเจๆ วิสยาธาระโน โหนติ, สดุด สองบท วิเสสนะ
ของ ปตฺตานิๆ สุทฺธกัตฺตาโน โหนติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอเกกสมฺมิ วิเสสนะของ
ปุบุผเๆ วิสยาธาระโน โหนติ, สดุด สองบท วิเสสนะของ เทวธิตโรๆ สุทฺธกัตฺตาโน

นจฺจนฺตึฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอเกกฺสฺมี วิเสสเนของ ปตฺเตจฺ วิสยาธาระใน
นจฺจนฺตึ; นจฺจสมชฺชา สุททกัตฺตาใน โหนฺตึฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวํ ปการัตฺถะ
สมนฺตา อาธาระใน โหนฺตึ ปณฺณาสโยชนภฺรฺรานะสุ วิสยาธาระใน หตฺถิทนฺเตสุ
เอวตฺตฺพํ อวธารณะเข้ากัป หตฺถิทนฺเตสุฯ วิสยาธาระใน โหนฺตึ ฯ

.....
.....

๑๐๗. เอวํ มหนฺตํ ยสํ อนุภวานฺโต สกฺโก เทวราชา วิจฺรติ ฯ

สกฺโก อ.ท้าวสั๊กกะ เทวราชา ผู้เป็นจอมแห่งเทพ อนุภวานฺโต เสวยอยู่ ยสํ ซึ่งยศ
มหนฺตํ อันใหญ่ วิจฺรติ ย่อมเสด็จเที่ยวไป เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ท้าวสั๊กกะผู้เป็นจอมเทพ เสวยยศใหญ่ ย่อมเสด็จเที่ยวไป ด้วยประการฉะนี้

สกฺโก สุททกัตฺตาใน วิจฺรติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวํ ปการัตฺถะ มหนฺตํ วิเสสเน
ของ ยสํฯ อวุตตกัมมะใน อนุภวานฺโตฯ อัปภันตฺรกีรยาของ สกฺโก เทวราชา วิเสสเน
ของ สกฺโก ฯ

.....
.....

๑๐๘. สุธฺมมาปี กาลํ กตฺวา คนฺตฺวา ตตฺถ เอว (ดาวตีสภวเน) นิพฺพตฺติ ฯ

สุธฺมมาปี กาลํ กตฺวา คนฺตฺวา ตตฺถ เอว (ดาวตีสภวเน) นิพฺพตฺติ ฯ

สุธฺมมาปี แมํ อ.นางสุธัมมา กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ คนฺตฺวา ไปแล้ว
นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ตตฺถ เอว (ดาวตีสภวเน) ในภพชื่อว่าดาวตีสภวเนนั้นนั้นเกี่ยว ฯ

แมํนางสุธัมมาเสียชีวิตแล้ว ก็ไปบังเกิดในภพดาวตีสภวเนนั้นนั้นแหละ

อปีตฺตฺพํ อเปกขัตฺถะเข้ากัป สุธฺมมาฯ สุททกัตฺตาใน นิพฺพตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
กาลํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรยาใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรยาใน นิพฺพตฺติ
เอวตฺตฺพํ อวธารณะเข้ากัป ตตฺถฯ วิเสสเนของ ดาวตีสภวเนฯ วิสยาธาระใน
นิพฺพตฺติ ฯ

.....

๑๐๙. ตสุสา สุธมฺมา นาม ปญฺจโยชนสติกา เทวสภา นิพฺพตฺติ ฯ

ตสุสา (สุธมฺมาย) สุธมฺมา นาม ปญฺจโยชนสติกา เทวสภา นิพฺพตฺติ ฯ

เทวสภา อ.สภาของเทวดา ปญฺจโยชนสติกา อันประกอบแล้วด้วยร้อยแห่งโยชนห้า
 สุธมฺมา นาม ชื่อว่าสุธมฺมา นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ตสุสา (สุธมฺมาย) เพื่อนางสุธมฺมา
 นั้น ฯ

เทวสภามีประมาณ ๕๐๐ โยชน ชื่อว่าสุธมฺมา บังเกิดเพื่อนางสุธมฺมานั้น

นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ สุธมฺมาๆ ก็ดี ปญฺจโยชนสติกา ก็ดี วิเสสนะของ
 เทวสภาๆ สุทรกัตตาใน นิพฺพตฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสุสา วิเสสนะของ
 สุธมฺมายๆ สัมปทานใน นิพฺพตฺติ ฯ

.....
 .....

๑๑๐. ตโต รมณียตรํ กิร อญฺญํ จานํ นาม นตฺถิ ฯ

ตโต (เทวสภาโต) รมณียตรํ กิร อญฺญํ จานํ นาม นตฺถิ ฯ

กิร ได้ยินว่า อญฺญํ จานํ นาม ชื่อ อ.ที่อื่น รมณียตรํ อันบุคคลพึงยินดีกว่า ตโต
 (เทวสภาโต) กว่าสภาของเทวดานั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ

ทราบมาว่า ชื่อว่าสถานที่แห่งอื่นที่น่ารื่นรมย์กว่าเทวดานั้น ย่อมไม่มี

กิรศัพท์ อนุสสวนัตถะ รมณียตรํ ก็ดี อญฺญํ ก็ดี วิเสสนะของ จานํ นามศัพท์ สัญญา-
 โชตกะเข้ากับ จานํๆ สุทรกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตุวจาก ตโต วิเสสนะของ
 เทวสภาโตๆ อปาทานใน รมณียตรํ ฯ

.....
 .....

๑๑๑. มาสสุส อฏฺฐมีทิวเส ฆมฺมสุสวานํ ตตฺถ เอว โหติ ฯ

มาสสุส อฏฺฐมีทิวเส ฆมฺมสุสวานํ ตตฺถ เอว (เทวสภาย) โหติ ฯ

ฆมฺมสุสวานํ อ.การฟังซึ่งธรรม โหติ ย่อมมี ตตฺถ เอว (เทวสภาย) ที่เทวดานั้น

นั้นเที่ยว **อฏฐมีทิวเส** ในวันแห่งดิถีที่ ๘ **มาสสุส** แห่งเดือน ๗

การพึงธรรม ย่อมมีที่เทวสถานนั้นนั่นแหละในวัน ๘ คำของเดือน

ธมมสุสวน สุกธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก มาสสุส สามีสัมพันธะใน
อฏฐมีทิวเสฯ กาลสัตตมีใน โหติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตตถฯ วิเสสนะของ
เทวสภาพยฺฯ วิสยาธาระใน โหติ ๗

.....
.....

๑๑๒. ยาวชชุตตนา อญตริ รณณีย จาน ทิสวา “สุธมมา เทวสภา วียาติ วทนฺติ ๗

(ชนา) ยาว อชชุตตนา อญตริ รณณีย จาน ทิสวา “สุธมมา เทวสภา วียาติ วทนฺติ ๗

(ชนา) อ.ชช. ท. ทิสวา เห็นแล้ว จาน ซึ่งที่ รณณีย อันบุคคลพึงรึนรมย์ อญตริ
แห่งใดแห่งหนึ่ง วทนฺติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “เทวสภา วีย ราวกะ อ.สภาของเทวดา
สุธมมา ชื่อว่าสุธมมา” อิติ ดังนี้ ยาว เพียงใด อชชุตตนา แต่กาลอันมีในวันนี้ ๗

พวกชนเห็นสถานที่อันนำรึนรมย์แห่งใดแห่งหนึ่ง ย่อมพากันกล่าวว่า “ดูจเทวสภา
ชื่อว่าสุธมมา” トラบจนถึงทุกวันนี้

ชนา สุกธกัตตาใน วทนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน วทนฺติ
อชชุตตนา อปาทานใน ยาว อญตริ กิติ รณณีย กิติ วิเสสนะของ จานฯ อวุตตกัมมะ
ใน ทิสวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วทนฺติ “สุธมมา สัญญาวิเสสนะของ เทวสภาฯ อุปมาลึง
คัตถะ วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ สุธมมา เทวสภา” อิติศัพท์ อาการะใน วทนฺติ ๗

.....
.....

๑๑๓. สุนฺหาปี กาล กตฺวา คนฺตฺวา ตตฺถ เอว นิพฺพตฺติ ๗

สุนฺหาปี กาล กตฺวา คนฺตฺวา ตตฺถ เอว (ดาวตีสภวเน) นิพฺพตฺติ ๗

สุนฺหาปี แม อ.นางสุนฺทา กตฺวา กระทำแล้ว กาล ซึ่งกาละ คนฺตฺวา ไปแล้ว
นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ตตฺถ เอว (ดาวตีสภวเน) ในภพชื่อว่าดาวตีสภวณั้นนั่นเที่ยว ๗

แม้นางสุนันทาหลังจากเสียชีวิตแล้ว ก็ไปบังเกิดในภพดาวดึงส์นั้นนั่นแหละ

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สุนนทาทุ สุธกัตตาใน นิพพตติ อายยาตบทกัตตุวจาก กาล์ อวุตตกัมมะใน กตฺวาตุ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวาตุ ปุพพกาลกิริยาใน นิพพตติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตตฺถตุ วิเสสนะของ ตาวตีสฺสวเนตุ วิสยาธาระใน นิพพตติ ๕

๑๑๔. ตสฺสา ปณฺจโยชนสฺติกา นนฺทา นาม โปกฺขรณิ นิพพตติ ๕

ตสฺสา (สุนนฺทาย) ปณฺจโยชนสฺติกา นนฺทา นาม โปกฺขรณิ นิพพตติ ๕

โปกฺขรณิ อ.สระโปกฺขรณิ นนฺทา นาม ชื่อว่านนทา ปณฺจโยชนสฺติกา อันประกอบ แล้วด้วยโยชนห้า นิพพตติ บังเกิดแล้ว ตสฺสา (สุนนฺทาย) เพื่อนางสุนันทานั้น ๕

สระโปกฺขรณิชื่อว่านนทา ประกอบด้วย ๕๐๐ โยชน บังเกิดขึ้นเพื่อนางสุนันทานั้น

ปณฺจโยชนสฺติกา กิติ นนฺทา กิติ วิเสสนะของ โปกฺขรณิตุ สุธกัตตาใน นิพพตติตุ อายยาตบทกัตตุวจาก ตสฺสา วิเสสนะของ สุนนฺทายตุ สัมปทานใน นิพพตติ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ นนฺทา ๕

๑๑๕. สฺจิจฺจตาปี กาล์ กตฺวา คนฺตฺวา ตตฺถ เอว นิพพตติ ๕

สฺจิจฺจตาปี กาล์ กตฺวา คนฺตฺวา ตตฺถ เอว (ตาวตีสฺสวเน) นิพพตติ ๕

สฺจิจฺจตาปี แม้ อ.นางสฺจิจฺจตา กตฺวา กระทำแล้ว กาล์ ซึ่งกาละ คนฺตฺวา ไปแล้ว นิพพตติ บังเกิดแล้ว ตตฺถ เอว (ตาวตีสฺสวเน) ในภพชื่อว่าดาวดึงส์นั้นนั่นเทียว ๕

แม้นางสฺจิจฺจตาหลังจากเสียชีวิตแล้ว ก็ไปบังเกิดในภพดาวดึงส์นั้นนั่นแหละ

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สฺจิจฺจตาทุ สุธกัตตาใน นิพพตติตุ อายยาตบทกัตตุวจาก กาล์ อวุตตกัมมะใน กตฺวาตุ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวาตุ ปุพพกาลกิริยาใน นิพพตติ

เอาศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตตุถฺย วิเสสนะของ ดาวตีสภวเนญ วิสยาธาระใน นิพพุตติ ฯ

๑๑๖. ตสฺสาปิ ปญฺจโยชนสติกํ จิตฺตลตาวนํ นาม นิพพุตติ, ยตฺถ อูปฺปนฺนปุพฺพนิมิตฺเต เทวปฺตุเต เนตฺวา โมหยมานา วิจรนฺติ ฯ

ตสฺสาปิ (สุจิตฺตตาย ตํ) ปญฺจโยชนสติกํ จิตฺตลตาวนํ นาม นิพพุตติ, (เทวปฺตุตา) ยตฺถ (จิตฺตลตาวเน) อูปฺปนฺนปุพฺพนิมิตฺเต เทวปฺตุเต เนตฺวา โมหยมานา วิจรนฺติ ฯ

(เทวปฺตุตา) อ.เทพบุตร ท. เนตฺวา นำไปแล้ว เทวปฺตุเต ซึ่งเทพบุตร ท. อูปฺปนฺน-
ปุพฺพนิมิตฺเต ผู้มีบุรพนิมิตอันเกิดขึ้นแล้ว โมหยมานา ให้หลงอยู่ วิจรนฺติ ย่อม
เที่ยวไป ยตฺถ (จิตฺตลตาวเน) ในสวนชื่อว่าจิตฺตรลดาโต, จิตฺตลตาวนํ นาม ชื่อ
อ.สวนชื่อว่าจิตฺตรลดา ปญฺจโยชนสติกํ อันประกอบแล้วด้วยร้อยแห่งโยชนห้า ตํ นั้น
นิพพุตติ บังเกิดแล้ว ตสฺสาปิ (สุจิตฺตตาย) เพื่อนางสุจิตฺตตาแม่นั้น ฯ

พวกเทพบุตรนำพวกเทพบุตรผู้มีบุรพนิมิตอันเกิดขึ้นแล้ว ให้ลุ่มหลงอยู่ ย่อมเที่ยวไป
ในสวนจิตฺตรลดาโต, ชื่อว่าสวนจิตฺตรลดานั้น มี ๕๐๐ โยชนเป็นประมาณ บังเกิดขึ้นเพื่อ
นางสุจิตฺตตาแม่นั้น

ตํ กิตฺติ ปญฺจโยชนสติกํ กิตฺติ วิเสสนะของ จิตฺตลตาวนํ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ
จิตฺตลตาวนํ ๑ สุทฺธกัตฺตาใน นิพพุตติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตตะ
เข้ากับ ตสฺสา ๑ วิเสสนะของ สุจิตฺตตาย ๑ สัมปทานใน นิพพุตติ, เทวปฺตุตา สุทฺธกัตฺตา
ใน วิจรนฺติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ยตฺถ วิเสสนะของ จิตฺตลตาวเน ๑ วิสยาธาระใน
อูปฺปนฺนปุพฺพนิมิตฺเต ๑ วิเสสนะของ เทวปฺตุเต ๑ อวฺตตกัมมะใน เนตฺวา ๑ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน โมหยมานา ๑ อัปฺนัทรกิริยาของ เทวปฺตุตา ฯ

๑๑๗. สุชาตา ปน กาลํ กตฺวา เอกิสฺสา คิริกนฺทราย พกสฺกุณิกา หุตฺวา นิพพุตติ ฯ

ปน ส่วนว่า สุชาตา อ.นางสุชาตา กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ พกสฺกุณิกา

เป็นนางนกกกระยาง **คิริกนุทรา** ที่ชอกแห่งภูเขา **เอกิสสา** แห่งหนึ่ง **หุตุวา** เป็น **นิพพตติ** บังเกิดแล้ว ฯ

ส่วนนางสุชาดาหลังจากเสียชีวิตแล้ว ก็ไปบังเกิดเป็นนางนกกกระยางที่ชอกภูเขาแห่งหนึ่ง

ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ สุชาดา สุทรรกัตตาใน นิพพตติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจาก กาลล์ อวุตตกัมมะใน กตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน หุตุวา เอกิสสา วิเสสนะของ คิริกนุทราฯ วิสยาธาระใน พกสกุณิกาฯ วิกติกัตตาใน หุตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิพพตติ ฯ

๑๑๘. สกโก อตตโน ปริจาริกาย โอลเณโต “สุธมมา อิธเว นิพพตตา, ตถา สุนนทา จ สุจิตตา จาติ ฆตฺวา “สุชาตา นุ โข กุหิ นิพพตตติ จินฺเตนโต ตตฺถ นิพพตตํ ทิสฺวา “อัย พาลา กิณฺจิจิ ปุณฺณํ อกตฺวา อิทานิ ตีรจฺฉานโยนียํ นิพพตตา, อิทานิปี นํ ปุณฺณํ การาเปตฺวา อิธานตฺถุ วฏฺฏตีติ อตตภาวํ วิชฺหิตฺวา อณฺฎาทกเวเสน ตสฺสา สนฺติกํ คนฺตฺวา “กึ กโรนฺตี อิธ วิจรสีติ ปุจฺฉิ ฯ

สกโก อตตโน ปริจาริกาย โอลเณโต “สุธมมา อิธ เหว (จาเน) นิพพตตา, ตถา สุนนทา จ สุจิตตา จ (อิธ จาเน นิพพตตา)” อิติ ฆตฺวา “สุชาตา นุ โข กุหิ (จาเน) นิพพตตติ จินฺเตนโต ต (สุชาต) ตตฺถ (คิริกนุทรา) นิพพตตํ ทิสฺวา “อัย (สุชาตา) พาลา (หุตุวา) กิณฺจิจิ ปุณฺณํ อกตฺวา อิทานิ ตีรจฺฉานโยนียํ นิพพตตา, (มยา) อิทานิปี นํ (สุชาต) ปุณฺณํ การาเปตฺวา อิธ (จาเน) อาเนตฺถุ วฏฺฏตีติ (จินฺเตตฺวา) อตตภาวํ วิชฺหิตฺวา (เกนจิจิ) อณฺฎาทกเวเสน ตสฺสา (สุชาต) สนฺติกํ คนฺตฺวา “(ตฺว) กึ กโรนฺตี อิธ (จาเน) วิจรสีติ ปุจฺฉิ ฯ

สกโก อ.ท้าวสั๊กกะ **โอลเณโต** ทรงตรวจดูอยู่ **ปริจาริกาย** ซึ่งหญิงบำเรอ ท. **อตตโน** ของพระองค์ **ฆตฺวา** ทรงรู้แล้ว **อิติ** ว่า “**สุธมมา** อ.นางสุธมมา **นิพพตตา** บังเกิดแล้ว **อิธ เหว (จาเน)** ในที่นี้นั้นเทียว, **ตถา** อ.เหมือนอย่างนั้น **สุนนทา จ** คือ อ.นางสุนันทาด้วย **สุจิตตา จ** คือ อ.นางสุจิตตาด้วย (**นิพพตตา**) บังเกิดแล้ว (**อิธ จาเน**) ในที่นี้” **อิติ** ดังนี้ **จินฺเตนโต** ทรงดำริอยู่ **อิติ** ว่า “**สุชาตา** อ.นางสุชาดา

นิพพุตดา บังเกิดแล้ว กุหิ (จาเน) หนู โข ในที่ไหนด หนอแล” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ (สุชาต) ซึ่งนางสุชาดานั้น นิพพุตตี ผู้บังเกิดแล้ว ตตฺถ (คิริกนุทราญ) ที่ชอกแห่งภูเขานั้น (จินฺเตตฺตวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อัย (สุชาตา) อ.นางสุชาดานี้ พาลา เป็นคนเขลา (หุตฺตวา) เป็นแล้ว ออกตฺวา ไม่กระทำแล้ว ปุญฺญ ซึ่งบุญ กิณฺจิอะไรๆ นิพพุตดา บังเกิดแล้ว ตริจฺจนโยนินฺย ในกำเนิดแห่งสัตว์เดรัจฉาน อิทานิ ในกาลนี้, (มยา) อิทานิปี หน้ (สุชาต) ปุญฺญ การาเปตฺตวา อิศ (จาเน) อาเนตฺตอ.อัน- อันเรา ยังนางสุชาดานั้น ให้กระทำ ซึ่งบุญ -แล้วจึงนำมา ในที่นี้ แม่ในกาลนี้ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ วิชิตฺตวา ทรงละแล้ว อตฺตภาวํ ซึ่งอัตภาพ คนตฺตวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก ตสฺสา (สุชาตยา) ของนางสุชาดานั้น (เกนจ) อญฺญาตกเวเสน ด้วยเพศ อันใครๆ ไม่รู้แล้ว ปุจฺฉิ ตรีสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ กโรนฺตติ กระทำอยู่ ก็ ซึ่งอะไร วิจฺรสิ ย่อมเที่ยวไป อิศ (จาเน) ในที่นี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะทรงตรววจดูพวกหญิงบำเรอของพระองค์ ทรงรู้ว่า “นางสุชัมมาบังเกิดในที่นี้นั้นแหละ, เช่นเดียวกัน นางสุนฺทา และนางสุจิตฺตา ก็เกิดในที่นี้” ทรงดำริอยู่ว่า “นางสุชาดาบังเกิดในที่ไหนดหนอแล” ทรงเห็นนางสุชาดานั้นผู้บังเกิดที่ชอกภูเขานั้น ทรงดำริว่า “นางสุชาดานี้ เป็นคนเขลา ไม่ทำบุญอะไรๆ เลย จึงบังเกิดในกำเนิดสัตว์เดรัจฉานในบัดนี้, การที่เราให้นางสุชาดานั้นทำบุญ แล้วนำมาในที่นี้ แม่ในบัดนี้ ย่อมควร” ทรงละอัตภาพ เสด็จไปสู่สำนักของนางสุชาดานั้น ด้วยเพศที่ใครๆ ก็ไม่รู้ ตรีสถามว่า “เธอทำอะไรอยู่ ย่อมเที่ยวไปในที่นี้”

สกุโก สุทฺธกตฺตานิ ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกตฺตฺตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะในปริจาริกาโยฯ อวุตตกัมมะใน โอลิเกนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกีริยาของ สกุโก “สุชัมมา สุทฺธกตฺตานิ นิพพุตตาฯ กิตบทกตฺตฺตฺวาจก เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ อิชฯ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิพพุตตา, ตถา สุทฺธกตฺตานิ นิพพุตตาฯ กิตบทกตฺตฺตฺวาจก สุนฺทา กิตฺติ สุจิตฺตา กิตฺติ วิเสสลาภีของ ตถา จ สองคัพฺพ ปทวิกปป์ตตะเข้ากับ สุนฺทา และ สุจิตฺตา อิช วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิพพุตตา” อิติคัพฺพ อาการะใน ฌตฺตวาฯ ปุพฺพกาลกีริยาใน จินฺเตนฺโต “สุชาตา สุทฺธกตฺตานิ นิพพุตตาฯ กิตบทกตฺตฺตฺวาจก นุคัพฺพ สังกปป์ตตะ ไชคัพฺพ วจนาลังการะ กุหิ วิเสสนะของ จาเนฯ

วิสาขาระใน นิพพตฺตา” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตนุโต๑ อัมภันตริกิริยาของ สกฺโก
 ตํ วิเสสนะของ สุชาตํ๑ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ตตฺถ วิเสสนะของ คิริกนฺทรายํ๑
 วิสาขาระใน นิพพตฺตํ๑ วิเสสนะของ สุชาตํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อัย
 วิเสสนะของ สุชาตา๑ สุทฺธกัตฺตาใน นิพพตฺตา๑ กิตฺตทกัตฺตฺวาจก พาลา วิกตฺกัตฺตา
 ใน หุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกฺตฺวา กิณฺจ วิเสสนะของ ปุณฺณํ๑ อวุตตกัมมะใน
 อกฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพพตฺตา อิทานิ กาลสัตฺตมีใน นิพพตฺตา ติรจฺฉานโยนียํ
 วิสาขาระใน นิพพตฺตา, อาเนตฺตุํ ตุมฺถกัตฺตาใน วฏฺฏติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
 มยา อนภิทกัตฺตาใน อาเนตฺตุํ อปีศัพท์ อเปกขัตฺตะเข้ากับ อิทานิ๑ กาลสัตฺตมีใน
 อาเนตฺตุํ น วิเสสนะของ สุชาตํ๑ การิตกัมมะใน การาเปตฺวา ปุณฺณํ อวุตตกัมมะใน
 การาเปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาเนตฺตุํ อีห วิเสสนะของ จาเน๑ วิสาขาระใน อาเนตฺตุํ”
 อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิชฺหิตฺวา อตฺตภาวํ อวุตตกัมมะ
 ใน วิชฺหิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา เกนจि อนภิทกัตฺตาใน อญฺญาตก-
 อญฺญาตกเวเสน ตติยาวิเสสนะใน คนฺตฺวา ตสฺสา วิเสสนะของ สุชาตาย๑ สามี-
 สัมพันธะใน สนฺตํ๑ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ตฺวํ
 สุทฺธกัตฺตาใน วิจฺรลึ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ก็ อวุตตกัมมะใน กโรนฺตี๑ อัมภันตริ-
 กิริยาของ ตฺวํ อีห วิเสสนะของ จาเน๑ วิสาขาระใน วิจฺรลึ” อิติศัพท์ อากาเรใน
 ปุจฺฉิ ๕

๑๑๙. “โก ปน ตฺวํ สามีติ ๕

(พกสฺกฺณิกา) “โก ปน ตฺวํ (อสิ) สามีติ (ปุจฺฉิ) ๕

(พกสฺกฺณิกา) อ.นางนกระยาง (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย ปน ก็
 ตฺวํ อ.ท่าน โก เป็นใคร (อสิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

นางนกระยางถามว่า “นาย ก็ท่านเป็นใครกัน”

พกสฺกฺณิกา สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “สามิ อาลปนะ ปนศัพท์
 วากยารัมภโชตกะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน อสิ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก โก วิกตฺกัตฺตาใน

อสิ” อิตติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๒๐. “อหิ เต สามิโก มโฆติ ฯ

(สกุโก) “อหิ เต สามิโก มโฆ (อมฺหิ)” อิติ (อาห) ฯ

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา มโฆ เป็นมาณพชื่อว่ามฆะ สามิโก ผู้เป็นสามิ เต ของเธอ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะตรัสว่า “เราเป็นมฆมาณพผู้เป็นสามิของเธอ”

สกุโก สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อหิ สุทรกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เต สามิสัมพันธะใน สามิโกฯ วิเสสณะของ มโฆฯ วิกติกัตตาใน อมฺหิ” อิตติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๑๒๑. “กุหิ นิพฺพตฺโตสิ สามิติ ฯ

(พกสกุณิกา) “(ตุว) กุหิ (จาเน) นิพฺพตฺโต อสิ สามิติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(พกสกุณิกา) อ.นางนกระยาง (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ตุว) อ.ท่าน นิพฺพตฺโต เป็นผู้บังเกิดแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นางนกระยางถามว่า “นาย ท่านเป็นผู้บังเกิดที่ไหนละ”

พกสกุณิกา สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สามิ อาลปนะ ตุว สุทรกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก กุหิ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺโตฯ วิกติกัตตาใน อสิ” อิตติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๒๒. “อหิ ตาวตีสทวโลเก นิพฺพตฺโตมฺหิ, ตว สหายิกานํ ปน นิพฺพตฺตฺถุจฺจานํ ชานาสิติ ฯ

๑๒๔. “ต่าปี มเมว สนฺติเก นีพฺพตฺตา, ปสฺสิสฺสสิ เต สหายิกาทิ ฯ

(สกุโก) “ต่าปี (อิตฺติโย) มม เอว สนฺติเก นีพฺพตฺตา, (ตฺว) ปสฺสิสฺสสิ เต สหายิกาทิ (อาห) ฯ

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ต่าปี (อิตฺติโย) อ.หญิง ท. แม่เหล่านั้ นีพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว สนฺติเก ในสำนัก มม เอว ของเรานั้นเทียว, (ตฺว) อ.เธอ ปสฺสิสฺสสิ จักเห็น สหายิกา ซึ่งหญิงสหาย ท. เต ของเธอ หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะตรัสว่า “พวกหญิงแม่เหล่านั้ บังเกิดในสำนักของเรานั้นแหละ, เธอจัก เยี่ยมพวกหญิงสหายของเธอไหม”

สกุโก สุทฺธกัถตาใน อาหฯ อาขยاتبทกัถตฺวาจก “อปีศัพฺท์ อเปกขัถตะเข้ากับ ตาฯ วิเสสนะของ อิตฺติโยฯ สุทฺธกัถตาใน นีพฺพตฺตาฯ กิตบทกัถตฺวาจก เอวศัพฺท์ อวธารณะ เข้ากับ มมฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน นีพฺพตฺตา, ตฺว สุทฺธกัถตาใน ปสฺสิสฺสสิฯ อาขยاتبทกัถตฺวาจก เต สามีสัมพันธะใน สหายิกาฯ อวุตตกัถมมะใน ปสฺสิสฺสสิ” อิตีศัพฺท์ อาการะใน อาห ฯ

.....
 .....

๑๒๕. “กถาหิ ตตฺถ คมิสฺสามีติ ฯ

(พกสกุณิกา) “กถิ อหิ ตตฺถ (จาเน) คมิสฺสามีติ (อาห) ฯ

(พกสกุณิกา) อ.นางนกระยาง (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.ดิฉัน คมิสฺสามิ จักไป ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น กถิ อย่างไร” อิติ ดังนี้ ฯ

นางนกระยางกล่าวว่า “ดิฉันจักไปในที่นั้นอย่างไร”

พกสกุณิกา สุทฺธกัถตาใน อาหฯ อาขยاتبทกัถตฺวาจก “อหิ สุทฺธกัถตาใน คมิสฺสามิฯ อาขยاتبทกัถตฺวาจก กถิ ปุจฉนัถตะ ตตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คมิสฺสามิ” อิตีศัพฺท์ อาการะใน อาห ฯ

.....
 .....

๑๒๖. สกุกโ “อหฺ ตํ ตตฺถ เนสฺสามีติ วตฺวา เทวโลกํ เนตฺวา นนฺทาย โปกฺุขรณียา ตีเร
วิสุสฺซเชตฺวา อิตฺราสํ ติสฺสนฺหนํ อารโจะสิ “ตุมฺหากํ สหายิกํ สุชาตํ ปสฺสิสฺสเถตาติ ฯ

สกุกโ “อหฺ ตํ ตตฺถ (จาเน) เนสฺสามีติ วตฺวา เทวโลกํ เนตฺวา นนฺทาย โปกฺุขรณียา
ตีเร วิสุสฺซเชตฺวา อิตฺราสํ ติสฺสนฺหนํ (อิตฺถีนํ) อารโจะสิ “(ตุมฺเห) ตุมฺหากํ สหายิกํ สุชาตํ
ปสฺสิสฺสเถตาติ ฯ

สกุกโ อ.ท้าวสັกกะ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อหฺ อ.เรา เนสฺสามิ จักนำไป ตํ
ซึ่งเธอ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั่น” อิติ ดังนี้ เนตฺวา ทรงนำไปแล้ว เทวโลกํ สูเทวโลก
วิสุสฺซเชตฺวา ทรงปล่อยแล้ว ตีเร ที่ฝั่ง โปกฺุขรณียา แห่งสระโบกขรณี นนฺทาย
ชื่อนานันทา อารโจะสิ ตรัสบอกแล้ว (อิตฺถีนํ) แก่หญิง ท. ติสฺสนฺหนํ สาม อิตฺราสํ
นอกนี้ อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.เธอ ท. ปสฺสิสฺสเถตาติ จักเห็น สุชาตํ ซึ่งนางสุชาดา สหายิกํ
ผู้เป็นหญิงสหาย ตุมฺหากํ ของเธอ ท. หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสັกกะตรัสว่า “เราจักนำเธอไปในที่นั่น” นำไปสูเทวโลก แล้วปล่อยที่ริมฝั่งสระ
โบกขรณีชื่อนานันทา ตรัสบอกแก่หญิง ๓ ท่านนอกนี้ว่า “พวกเธอจักดูนางสุชาดา
ผู้เป็นหญิงสหายของพวกเขาไหม”

สกุกโ สุทฺธกัตฺตาใน อารโจะสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อหฺ สุทฺธกัตฺตาใน เนสฺสามิ ฯ
อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ อวฺุตตกัมฺมะใน เนสฺสามิ ตตฺถ วิเสสฺนะของ จาเน ฯ วิสยาธาระ
ใน เนสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เนตฺวา เทวโลกํ
สัมปาปุณฺเญกัมฺมะใน เนตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสุสฺซเชตฺวา นนฺทาย สัณฺญาวิเสสฺนะ
ของ โปกฺุขรณียา ฯ สามีสัมพันธะใน ตีเร ฯ วิสยาธาระใน วิสุสฺซเชตฺวา ฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อารโจะสิ อิตฺราสํ กัถิ ติสฺสนฺหนํ กัถิ วิเสสฺนะของ อิตฺถีนํ ฯ สัมปทานใน
อารโจะสิ “ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน ปสฺสิสฺสเถตาติ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมฺหากํ สามิ-
สัมพันธะใน สหายิกํ ฯ วิเสสฺนะของ สุชาตํ ฯ อวฺุตตกัมฺมะใน ปสฺสิสฺสเถตาติ” อิติศัพท์
อากาละใน อารโจะสิ ฯ

.....
.....
.....

๑๒๗. “กุหี สา เทวาติ ๕

(ตา อิตถิโย) “กุหี (จาเน วสติ) สา (สุชาตา) เทวาติ (ปุจฉิสฺสุ) ๕

(ตา อิตถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น (ปุจฉิสฺสุ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่เทพเจ้า
สา (สุชาตา) อ.นางสุชาดานั้น (วสติ) ย่อมอยู่ กุหี (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๕

พวกหญิงเหล่านั้นทูลถามแล้วว่า “ข้าแต่เทพเจ้า นางสุชาดานั้น ย่อมอยู่ ณ ที่ไหน”

ตา วิเสสนะของ อิตถิโย ๕ สุททกัตตาใน ปุจฉิสฺสุ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปนนะ
สา วิเสสนะของ สุชาตา ๕ สุททกัตตาใน วสติ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุหี วิเสสนะ
ของ จาเน ๕ วิสยาธาระใน วสติ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฉิสฺสุ ๕

.....

๑๒๘. “นนุทาย โปกฺขรณียา ตีเร จิตาติ อาห ๕

(สกุโก) “(สุชาตา) นนุทาย โปกฺขรณียา ตีเร จิตาติ อาห ๕

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(สุชาตา) อ.นางสุชาดา จิตา ดำรงอยู่
แล้ว ตีเร ที่ฝั่ง โปกฺขรณียา แห่งสระโปกฺขรณียะ นนุทาย ชื่อว่านั้นทา” อิติ ดังนี้ ๕

ท้าวสักกะตรัสว่า “นางสุชาดาดำรงอยู่ที่ฝั่งสระโปกฺขรณียะชื่อว่านั้นทา”

สกุโก สุททกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สุชาตา สุททกัตตาใน จิตา ๕
กิตบทกัตตฺวาจก นนุทาย สันญญาวิเสสนะของ โปกฺขรณียา ๕ สามีสัมพันธะใน ตีเร ๕
วิสยาธาระใน จิตา” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

.....

๑๒๙. ตา ติสฺโสปี ตตฺถ คนฺตฺวา “อโห อยฺยาย รูปิ, อโห อตฺตภาวมณฺฑนสฺส ผลิ:
อิทานิสฺสา ตฺถุณฺหิ ปสฺสถ, ชงฺขมา ปสฺสถ, ปาเท ปสฺสถ, โสภติ วตฺสฺสา อตฺตภาโวติ
เกพี กตฺวา ปกุกมฺิสฺสุ ๕

ตา ติสฺโสปี (อิตถิโย) ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา “อโห อยฺยาย รูปิ, อโห อตฺตภาวมณฺฑนสฺส ผลิ:

(ตุมเห) อิทานิ อสฺสา (สุชาตาย) ตุมฺหํ ปสฺสถ, (ตุมเห) ชงฺฆา ปสฺสถ, (ตุมเห) ปาเท ปสฺสถ, โสภติ วต อสฺสา (สุชาตาย) อตฺตภาโวติ เกฬี กตฺวา ปกฺกมึสุ ฯ

(อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. **ติสฺโส**ปี แม่สาม ตา เหล่านั้น **คนตฺวา** ไปแล้ว **ตตฺถ** (จาเน) ในที่นั้น **กตฺวา** กระทำแล้ว **เกฬี** ซึ่งการเยาะเย้ย **อิติ** ว่า “**อโห** โอ **รูป** อ.รูป อยุยาย ของแม่เจ้า, **อโห** โอ **ผล** อ.ผล **อตฺตภาวมณฺทสนฺส** แห่งการประดับ อดิภาพ: (ตุมเห) อ.เชอ ท. **ปสฺสถ** จงดุ **ตุมฺหํ** ซึ่งจะงอยปาก **อสฺสา (สุชาตาย)** ของนางสุชาดานั้น **อิทานิ** ในกาลนี้, (ตุมเห) อ.เชอ ท. **ปสฺสถ** จงดุ **ชงฺฆา** ซึ่งแข่ง ท., (ตุมเห) อ.เชอ ท. **ปสฺสถ** จงดุ **ปาเท** ซึ่งเท้า ท., **อตฺตภาโว** อ.อดิภาพ **อสฺสา (สุชาตาย)** ของนางสุชาดานั้น **โสภติ วต** ย่อมงามหนอ” **อิติ** ดังนี้ **ปกฺกมึสุ** หลีก ไปแล้ว ฯ

แม้พวกหญิง ๓ ท่านเหล่านั้น พวกกันไปในที่นั้น ทำการเยาะเย้ยว่า “วิ๊ว รูปของแม่ เจ้า, อโห ผลของการประดับอดิภาพ, พวกเธอจงดูจะงอยปากของนายสุชาดานั้นใน บัดนี้, พวกเธอจงดูแข่งทั้งหลาย, พวกเธอจงดูเท้าทั้งหลาย, อดิภาพของนางสุชาดา นั้น ย่อมงามจริงหนอ” ดังนี้แล้ว ก็พากันหลีกไป

อภิปัทฺถ์ อเปกขัตถะเข้ากับ **ติสฺโส** ตา กิติ **ติสฺโส** กิติ วิเสสนะของ **อิติ** ใด ๆ สุกฺทกัตตา ใน **ปกฺกมึสุ** อาขยาตบทกัตตฺวาจาก **ตตฺถ** วิเสสนะของ **จาเน** ใด ๆ วิสยาธาระใน **คนตฺวา** ใด ๆ ปุพพกาลกิริยาใน **กตฺวา** “**อโห** สังเวคัตถะ **อยุยาย** สามีสัมพันธะใน **รูป** ใด ๆ **ลึงคัตถะ**, **อโห** สังเวคัตถะ **อตฺตภาวมณฺทสนฺส** สามีสัมพันธะใน **ผล** ใด ๆ **ลึงคัตถะ**, **ตุมเห** สุกฺทกัตตาใน **ปสฺสถ** ใด ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก **อิทานิ** กาลสัตตมึใน **ปสฺสถ** **อสฺสา** วิเสสนะของ **สุชาตาย** ใด ๆ สามีสัมพันธะใน **ตุมฺหํ** ใด ๆ อวุตตกัมมะใน **ปสฺสถ**, **ตุมเห** สุกฺทกัตตาใน **ปสฺสถ** ใด ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก **ชงฺฆา** อวุตตกัมมะใน **ปสฺสถ**, **ตุมเห** สุกฺทกัตตาใน **ปสฺสถ** ใด ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก **ปาเท** อวุตตกัมมะใน **ปสฺสถ**, **อตฺตภาโว** สุกฺทกัตตาใน **โสภติ** ใด ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก **วตคัพฺพ** สังเวคัตถะ **อสฺสา** วิเสสนะ ของ **สุชาตาย** ใด ๆ สามีสัมพันธะใน **อตฺตภาโว**” **อิติ** คัพฺพ สรุปะใน **เกฬี** ใด ๆ อวุตตกัมมะใน **กตฺวา** ใด ๆ ปุพพกาลกิริยาใน **ปกฺกมึสุ** ฯ

.....
.....

๑๓๐. ปุณ สกุกโก ตสฺสา สนฺติกัំ คนฺตฺวา “ทิกฺกุจฺจา เต สหฺยาถิกาทิ วตฺตฺวา, “ทิกฺกุจฺจา, มั อฺปฺผณฺนฺเตตฺตฺวา คตฺตา, ตตฺตฺเถว มั เนหิตี วุตฺเต, ตั ตตฺตฺเถว เนตฺตฺวา อฺทเก วิสฺสชฺเชตฺตฺวา “ทิกฺกุจฺจา เต ตาสั สฺมปฺตฺตีติ ปุจฺฉิ ๕

ปุณ สกุกโก ตสฺสา (สุชฺชาตฺยา) สนฺติกัំ คนฺตฺวา “ทิกฺกุจฺจา เต สหฺยาถิกาทิ วตฺตฺวา, “ทิกฺกุจฺจา (เม สหฺยาถิกา), (ตา สหฺยาถิกา) มั อฺปฺผณฺนฺเตตฺตฺวา คตฺตา, (ตฺว) ตตฺถ เอว (จฺาเน) มั เนหิตี (วจเน สุชฺชาตฺยา) วุตฺเต, ตั (สุชฺชาตฺ) ตตฺถ เอว (คิริกนฺทฺรฺยา) เนตฺตฺวา อฺทเก วิสฺสชฺเชตฺตฺวา “ทิกฺกุจฺจา เต ตาสั (อิตฺถิณ) สฺมปฺตฺตีติ ปุจฺฉิ ๕

สกุกโก อ.ท้าวสักกะ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกัំ สู้สำนัก ตสฺสา (สุชฺชาตฺยา) ของ นางสุชฺชาดานั้น ปุณ อีก วตฺตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “สหฺยาถิกา อ.หญิงสหาย เต อันเธอ ทิกฺกุจฺจา เห็นแล้วหรือ” อิติ ดั่งนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(สหฺยาถิกา) อ.หญิง สหาย (เม) อันหม่อมฉัน ทิกฺกุจฺจา เห็นแล้ว, (ตา สหฺยาถิกา) อ.หญิงสหาย ท. เหล่านั้น อฺปฺผณฺนฺเตตฺตฺวา เยาะเย้ยแล้ว มั ซึ่งหม่อมฉัน คตฺตา ไปแล้ว, (ตฺว) อ.ท่าน เนหิ จง นำไป มั ซึ่งหม่อมฉัน ตตฺถ เอว (จฺาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว” อิติ ดั่งนี้ (สุชฺชาตฺยา) อันนางสุชฺชาดา วุตฺเต กล่าวแล้ว, เนตฺตฺวา ทรงนำไปแล้ว ตั (สุชฺชาตฺ) ซึ่งนางสุชฺชาดา นั้น ตตฺถ เอว (คิริกนฺทฺรฺยา) ที่ชอกแห่งภูเขานั้นนั้นเทียว วิสฺสชฺเชตฺตฺวา ทรงปล่อย แล้ว อฺทเก ในน้ำ ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “สฺมปฺตฺตีติ อ.สมบัติ ตาสั (อิตฺถิณ) ของหญิง ท. เหล่านั้น เต อันเธอ ทิกฺกุจฺจา เห็นแล้วหรือ” อิติ ดั่งนี้ ๕

ท้าวสักกะเสด็จไปสู่สำนักของนางสุชฺชาดานั้นอีก ตรัสว่า “หญิงสหาย อันเธอเห็นแล้ว หรือ”, เมื่อนางสุชฺชาดากล่าวว่า “หญิงสหาย อันหม่อมฉันเห็นแล้ว, พวกหญิงสหาย เหล่านั้น เยาะเย้ยหม่อมฉัน แล้วก็ไป, ท่านจงนำหม่อมฉันไปในที่นั้นนั้นแหละเถิด”, ทรงนำนางสุชฺชาดานั้นไปที่ชอกเขานั้นนั้นแหละ แล้วทรงปล่อยในน้ำ ตรัสถามว่า “สมบัติของพวกหญิงเหล่านั้น อันเธอเห็นแล้วหรือ”

สกุกโก สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปุณศัพทฺ กิริยาวิเสสณะใน คนฺตฺวา ตสฺสา วิเสสณะของ สุชฺชาตฺยา ๑ สามีสัมพันธะใน สนฺติกั ๑ สัมปวาปฺถนียกัมมะใน คนฺตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺตฺวา “สหฺยาถิกา วุตฺตกัมมะใน ทิกฺกุจฺจา ๑ กิตฺตทกัมมวาทก เต อนภิตกัตฺตาใน ทิกฺกุจฺจา” อิติศัพทฺ อากาธะใน วตฺตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน เนตฺตฺวา,

“สหายิกา วุตตกัมมะใน ทิฏฐาๆ กิตบทกัมมวจาก เม อนภิตกัตตาดานะ ทิฏฐา, ตา วิเสสณะของ สหายิกาๆ สุธธกัตตาดานะ คตาๆ กิตบทกัตตวจาก มํ อวุตตกัมมะใน อปุณณะเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คตา, ตวั สุธธกัตตาดานะ เนหิๆ อาชยาตบท กัตตวจาก เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากั บ ตตถๆ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน เนหิ มํ อวุตตกัมมะใน เนหิ” อิตติคัพพํ สรุปะใน วจเนๆ ลักขณะใน วุตเตๆ ลักขณกิริยา สุชาตยา อนภิตกัตตาดานะ วุตเต, ตํ วิเสสณะของ สุชาตํๆ อวุตตกัมมะใน เนตวา เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากั บ ตตถๆ วิเสสณะของ คิริกนุทราຍံๆ วิสยาธาระใน เนตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิสสุชเชตวา อุกเก วิสยาธาระใน วิสสุชเชตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “สมปตติ วุตตกัมมะใน ทิฏฐาๆ กิตบทกัมมวจาก เต อนภิตกัตตาดานะ ทิฏฐา ตาสํ วิเสสณะของ อิตถีนํๆ สามีสัมพันธะใน สมปตติ” อิตติคัพพํ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๑๓๑. “ทิฏฐา เม เทวาติ ฯ

(พทสกุณิกา) “ทิฏฐา เม (ตาสํ อิตถีนํ สมปตติ) เทวาติ (อาห) ฯ

(พทสกุณิกา) อ.นางนกระยาง (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่เทพเจ้า (สมปตติ) อ.สมบัตติ (ตาสํ อิตถีนํ) ของหญิง ท. เหล่านั้น เม อันหม่อมฉัน ทิฏฐา เห็นแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

นางนกระยางกล่าวว่า “ข้าแต่เทพเจ้า สมบัตติของหญิงเหล่านั้น หม่อมฉันเห็นแล้ว”

พทสกุณิกา สุธธกัตตาดานะ อาหๆ อาชยาตบทกัตตวจาก “เทว อาลปะนะ สมปตติ วุตตกัมมะใน ทิฏฐาๆ กิตบทกัมมวจาก เม อนภิตกัตตาดานะ ทิฏฐา ตาสํ วิเสสณะของ อิตถีนํๆ สามีสัมพันธะใน สมปตติ” อิตติคัพพํ อาการะใน อาห ฯ

๑๓๒. “ตยาปี ตตถ นิพพตตุนุบายํ กาคุํ วฏฏฐิตีติ ฯ

(สกุโก) “ตยาปี ตตถ (จาเน) นิพพตตุนุบายํ กาคุํ วฏฏฐิตีติ (อาห) ฯ

(สกุโก) อ.ท้าวสั๊กกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตยาปี ตตถ (จาเน) นิพพตตุนุบายํ

กาตุ อ.อัน- แมอันเธอ -กระทำ ซึ่งอุบายอันเป็นเหตุเกิด ในที่นั้น **วฏฏติ ย่อมควร**
อิตติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะตรัสว่า “การที่แม่เธอทำอุบายเป็นเหตุเกิดในที่นั้น ย่อมควร”

สกุโก สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “กาตุ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏติฯ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก อปีศัพท อเปกชัตถะเข้ากับ ตยาฯ อนภีหิตกัตตาใน กาตุ
 ตตุถ วิสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิพพตฺตน- นิพพตฺตนุปาย อวุตตกัมมะใน
 กาตุ” อิตติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๑๓๓. “ก็ กโรมิ เทวาติ ฯ

(พกสกุณิกา) “(อห) ก็ กโรมิ เทวาติ (ปุจฉิ) ฯ

(พกสกุณิกา) อ.นางนกระยาง (ปุจฉิ) ทูลถามแล้ว **อิตติ** ว่า “เทว ข้าแต่เทพเจ้า
 (อห) อ.ดิฉิน กโรมิ จะกระทำ ก็ อย่างไร” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

นางนกระยางทูลถามว่า “ข้าแต่เทพเจ้า ดิฉินจะทำอย่างไร”

พกสกุณิกา สุทรกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทว อาลปนะ อห สุทรกัตตา
 ใน กโรมิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กิศัพท ปุจฉนัตถะ” อิตติศัพท อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๑๓๔. “มยา ทินฺน โอวาท รุกฺขิสฺสตีติ ฯ

(สกุโก) “(ตฺว) มยา ทินฺน โอวาท รุกฺขิสฺสตีติ (ปุจฉิ) ฯ

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (ปุจฉิ) ตรัสถามแล้ว **อิตติ** ว่า “(ตฺว) อ.เธอ รุกฺขิสฺสตี จักรักษา
 โอวาท ซึ่งโอวาท มยา ทินฺน อัน- อันเรา -ให้แล้วหรือ” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะตรัสถามว่า “เธอจักษุรักษาโอวาที่เราให้แล้วหรือ”

สกุโก สุทรกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตฺว สุทรกัตตาใน รุกฺขิสฺสตีฯ

อาชยาตบทกั้ตตุวจาก มยา อนภีหิตกั้ตตาใน ทินุ่นๆ วิเสสนะของ โอวาทำๆ อวุตต-
กั้มมะใน รกฺขิสฺสาลี” อิติศัฟท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ๕

๑๓๕. “รกฺขิสฺสาลี เทวาติ ๕

(พกสกฺกณิกกา) “(อห) รกฺขิสฺสาลี เทวาติ (อาห) ๕

(พกสกฺกณิกกา) อ.นางนภกระยาง (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่เทพเจ้า (อห)
อ.ดิฉัน รกฺขิสฺสาลี จักรักรษา” อิติ ดังนี้ ๕

นางนภกระยางกล่าวว่า “ข้าแต่เทพเจ้า ดิฉันจักรักรษา”

พกสกฺกณิกกา สุกฺทกั้ตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกั้ตตุวจาก “เทว อาลปนะ อห สุกฺทกั้ตตา
ใน รกฺขิสฺสาลีๆ อาชยาตบทกั้ตตุวจาก” อิติศัฟท์ อาการะใน อาห ๕

๑๓๖. อถสฺสา ปณฺจ สีลานิ ทตุวา “อปฺปมตฺตา รกฺขาหิตี วตุวา ปกฺกามิ ๕

อถ (สกฺโก) อสฺสา (สฺซาทาย) ปณฺจ สีลานิ ทตุวา “(ตุว) อปฺปมตฺตา (หตุวา) รกฺขาหิตี
วตุวา ปกฺกามิ ๕

อถ ครั้งนั้น (สกฺโก) อ.ท้าวสั๊กกะ ทตุวา ทรงประทานแล้ว สีลานิ ซึ่งศีล ท. ปณฺจ ห้า
อสฺสา (สฺซาทาย) แก่นางสฺซาดานั้น วตุวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ
อปฺปมตฺตาเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว (หตุวา) เป็น รกฺขาหิ จรฺกรษา” อิติ ดังนี้ ปกฺกามิ
เสด็จหลีกไปแล้ว ๕

ทีนั้น ท้าวสั๊กกะทรงประทานศีล ๕ แก่นางสฺซาดานั้น ตรัสว่า “เธอเป็นผู้ไม่ประมาท
แล้ว จรฺกรษาเถิด” เสด็จหลีกไปแล้ว

อถ กาลสั้ตตมี สกฺโก สุกฺทกั้ตตาใน ปกฺกามิๆ อาชยาตบทกั้ตตุวจาก อสฺสา วิเสสนะ
ของ สฺซาทายๆ สัมปทานใน ทตุวา ปณฺจ วิเสสนะของ สีลานิๆ อวุตตกั้มมะใน
ทตุวาๆ ปุพพกาลกริยาใน วตุวา “ตุว สุกฺทกั้ตตาใน รกฺขาหิๆ อาชยาตบทกั้ตตุวจาก

อปฺปมตฺตา วิกตีกตฺตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน รุกฺขาทิ” อิตฺตํพทฺ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกามิ ฯ

๑๓๗. สาทโต ปฏฺจาย สยํ มตฺมจฺจนเภาเวว ปริเยสิตฺวา ชาทติ ฯ

สา (พกสฺกฺณิกา) ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย สยํ มตฺมจฺจน เหว ปริเยสิตฺวา ชาทติ ฯ

สา (พกสฺกฺณิกา) อ.นางนกระยางนั้น ปริเยสิตฺวา แสวงหาแล้ว มตฺมจฺจน เหว ซึ่งปลาตัวตายแล้ว ท. สยํ ด้วยตนเอง นั้นเทียว ชาทติ ย่อมจิกกิน ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

นางนกระยางนั้นแสวงหาปลาที่ตายเองเท่านั้น ย่อมจิกกิน จำเดิมแต่กาลนั้น

สา วิเสสนะของ พกสฺกฺณิกาฯ สฺุทฺธกตฺตาใน ชาทติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน ชาทติ สยํ ภาระใน मत- เหวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ มตฺมจฺจนฯ อวุตตกัมมะใน ปริเยสิตฺวาฯ ปุพฺพกาล- กิริยาใน ชาทติ ฯ

๑๓๘. สกฺโก กติปาหจฺเจน ตสฺสา วิมฺสนตฺถาย คนฺตฺวา วาลุกาปิฏฺเจ มตฺมจฺจโก วีย หุตฺวา อุตฺตานิ นิปชฺชิ ฯ

สกฺโก กติปาหจฺเจน ตสฺสา (สุชตา) วิมฺสนตฺถาย คนฺตฺวา วาลุกาปิฏฺเจ มตฺมจฺจโก วีย หุตฺวา อุตฺตานิ นิปชฺชิ ฯ

สกฺโก อ.ท้าวสักกะ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว วิมฺสนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การทดลอง ตสฺสา (สุชตา) ซึ่งนางสุชตานั้น กติปาหจฺเจน โดยอันล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย มตฺมจฺจโก วีย เป็นราวกะว่าปลาตายแล้ว วาลุกาปิฏฺเจ บนหลังแห่งทราย หุตฺวา เป็น อุตฺตานิ นิปชฺชิ นอนหงายแล้ว ฯ

ท้าวสักกะเสด็จไปเพื่อประโยชน์แก่การทดลองนางสุชตานั้น โดยผ่านไปเพียงสองสามวัน เป็นจุดปลาตาย นอนหงายท้องบนหลังทราย

สกุโก สุทรกัตตานิ นิปชฺชิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กติปาหจฺเจเนน ตติยาวิเสสฺสนะใน
 คนฺตุวา ตสฺสา วิเสสฺสนะของ สุชาตายจฺจ ฌฎฺฐิฏฺฐิวุตตกัมฺมะใน วิมฺสนตฺถายจฺจ สัมปทานใน
 คนฺตุวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา วาลุกาปิฎฺฐเจ อุปลิเลสิกาธาระใน มต- มตมจฺจโกจฺจ
 อุปฺมาวิกติกัตตานิ หุตฺวา วิยศัพฺพํ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ วาลุกาปิฎฺฐเจ มตมจฺจโก
 หุตฺวา สมานกาลกิริยาใน นิปชฺชิจฺจ อุตฺตานิ วิเสสฺสนะของ สกุโก ๕

.....

.....

๑๓๙. สา ตํ ทิสฺวา “มตมจฺจโกติ สญฺญา ย อคฺคเหสิ ๕

สา (พทสกุณิกา) ตํ (มจฺจ) ทิสฺวา “มตมจฺจโกติ สญฺญา ย อคฺคเหสิ ๕

สา (พทสกุณิกา) อ.นางนกระยางนั้น **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ตํ (มจฺจ)** ซึ่งปลานั้น
อคฺคเหสิ ได้จิกแล้ว **สญฺญา** ด้วยความสำคัญ **อิติ** ว่า “มตมจฺจโก อ.ปลาตายแล้ว”
อิติ ดังนี้ ๕

นางนกระยางนั้นเห็นปลานั้น จึงได้จิกด้วยความสำคัญว่า “ปลาตายแล้ว”

สา วิเสสฺสนะของ พทสกุณิกาจฺจ สุทรกัตตานิ อคฺคเหสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ
 วิเสสฺสนะของ มจฺจจฺจ อุตฺตกัมฺมะใน ทิสฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺคเหสิ “มตมจฺจโก
 ลิงคัตตะ” อิติศัพฺพํ สรุปะใน สญฺญาจฺจ ภาวะใน อคฺคเหสิ ๕

.....

.....

๑๔๐. มจฺจโณ คิลนกาเล นงฺคุฏฺฐจฺจ จาเลสิ ๕

มจฺจโณ อ.ปลา **นงฺคุฏฺฐจฺจ** ยังหาง **จาเลสิ** ให้ไหวแล้ว **คิลนกาเล** ในกาลเป็นที่กลืน ๕
 ปลากระตึกหางในเวลาเป็นที่กลืน

มจฺจโณ เหตุกัตตานิ จาเลสิจฺจ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก คิลนกาเล กาลสัตตมึใน
 จาเลสิ นงฺคุฏฺฐจฺจ การิตกัมฺมะใน จาเลสิ ๕

.....

.....

๑๔๑. สา “ชววมจจโกติ อุกเก วิสสชชเชสิ ๗

สา (พกสกุณิกา) “ชววมจจโกติ (ฃตววา) อุกเก วิสสชชเชสิ ๗

สา (พกสกุณิกา) อ.นางนกกะยางนั้ (ฃตววา) รุ้แล้ว อิติ ว่า “ชววมจจโก อ.ปลา
ตัวเป็นอยู่” อิติ ดั่งนี้ วิสสชชเชสิ ปล่อยแล้ว อุกเก ในน้ำ ๗

นางนกกะยางนั้รุ้ว่า “ปลายังเป็นอยู่” จึงปล่อยในน้ำ

สา วิเสสนะของ พกสกุณิกาๆ สุกทกัตตาดานะ วิสสชชเชสิๆ อาชยาดบทกัตตวจาก
“ชววมจจโก ลิงคัตตะ” อิติศัพท์ อาการะใน ฃตววาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิสสชชเชสิ
อุกเก วิสยาธาระใน วิสสชชเชสิ ๗

.....
.....

๑๔๒. โส โถกั วิตินาเมตววา ปุน ตสสา ปุโรโต อุตตาดานะ หุตววา นิปชชชช ๗

โส (สกุโก กาลั) โถกั วิตินาเมตววา ปุน ตสสา (พกสกุณิกาย) ปุโรโต อุตตาดานะ หุตววา
นิปชชชช ๗

โส (สกุโก) อ.ท้าวสักกะนั้ (กาลั) ทรงยังกาล วิตินาเมตววา ให้น้อมไปลวง
วิเศษแล้ว โถกั หน้อยหนึ่ง อุตตาดานะ เป็นผู้หงาย ปุโรโต ในที่ข้างหน้า ตสสา
(พกสกุณิกาย) ของนางนกกะยางนั้ หุตววา เป็น นิปชชชช นอนแล้ว ปุน อีกร ๗

ท้าวสักกะนั้ ทรงทำให้เวลาผ่านไปหน้อยหนึ่ง นอนหงายในที่ข้างหน้าของนางนก
กะยางนั้อีกร

โส วิเสสนะของ สกุโกๆ สุกทกัตตาดานะ นิปชชชชๆ อาชยาดบทกัตตวจาก กาลั การิต-
กัมมะใน วิตินาเมตววา โถกั กิริยาวิเสสนะใน วิตินาเมตววาๆ ปุพพกาลกิริยาใน หุตววา
ปุน กิริยาวิเสสนะใน นิปชชชช ตสสา วิเสสนะของ พกสกุณิกายๆ สามีสัมพันธะใน
ปุโรโตๆ อาธาระใน อุตตาดานะๆ วิกิตกัตตาดานะ หุตววาๆ สมานกาลกิริยาใน นิปชชชช ๗

.....
.....
.....

๑๔๓. ปุณฺ ๗ “มตมจจโกติ สญญาย คเหตุวา คิลนกาลเอ อคคณงคฺกุจฺ จาเลนหฺตํ ทิสฺวา “ชิวมจจโฉติ วิสฺสชฺเชสิ ๗

ปุณฺ ๗ (พทสกุณิกา) “มตมจจโกติ สญญาย คเหตุวา คิลนกาลเอ อคคณงคฺกุจฺ จาเลนหฺตํ (มจจ) ทิสฺวา “ชิวมจจโฉติ (จินฺตเนน) วิสฺสชฺเชสิ ๗

๗ (พทสกุณิกา) อ.นางนกกกระยางนั้น คเหตุวา จิกแล้ว สญญาย ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “มตมจจโก อ.ปลาตายแล้ว” อิติ ดังนี้ ปุณฺ อีก ทิสฺวา เห็นแล้ว (มจจ) ซึ่ง ปลา อคคณงคฺกุจฺ จาเลนหฺตํ ตัว ยังหางส่วนปลาย ให้ไหวอยู่ใน คิลนกาลเอ ในกาลเป็นที่ลื่นกิน วิสฺสชฺเชสิ ปล่อยแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “ชิวมจจโฉ อ.ปลา ตัวเป็นอยู่” อิติ ดังนี้ ๗

นางนกกกระยางนั้นจิกด้วยความสำคัญว่า “ปลาตายแล้ว” อีก เห็นปลาตัวทำปลายหาง ให้ไหวอยู่ในกาลเป็นที่ลื่นกิน จึงปล่อยด้วยความคิดว่า “ปลายังเป็นอยู่”

๗ วิเสสนะของ พทสกุณิกาฯ สุกทกัตตาใน วิสฺสชฺเชสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุณฺศัพทํ กิริยาวิเสสนะใน คเหตุวา “มตมจจโก ลิงคัตถะ” อิติศัพทํ สรูปะใน สญญายฯ ภาวะใน คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสฺวา คิลนกาลเอ กาลสัตตมีใน ทิสฺวา อคคณงคฺกุจฺ การิตกัมมะใน จาเลนหฺตํฯ วิเสสนะของ มจจฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วิสฺสชฺเชสิ “ชิวมจจโฉ ลิงคัตถะ” อิติศัพทํ สรูปะใน จินฺตเนนฯ ภาวะใน วิสฺสชฺเชสิ ๗

๑๔๔. เอวํ ติกฺขตฺตํ วิมฺลิตฺวา “สาธุกํ สีลํ รกฺขสีติ อตฺตานิ ชานาเปตฺวา “อหํ ทว วิมฺลิตฺถาย อาคโตะ, สาธุกํ สีลํ รกฺขสิ, เอวํ รกฺขมานา นจิริสฺเสว มม สนฺติเก นิพฺพตฺติสฺสสิ, อปฺปมตฺตา โหหิติ วตฺวา ปกฺกามิ ๗

เอวํ (สกุโก) ติกฺขตฺตํ วิมฺลิตฺวา “(ตฺว) สาธุกํ สีลํ รกฺขสีติ (วตฺวา พทสกุณิก) อตฺตานิ ชานาเปตฺวา “อหํ ทว วิมฺลิตฺถาย อาคโตะ (อมฺหิ), (ตฺว) สาธุกํ สีลํ รกฺขสิ, (ตฺว) เอวํ รกฺขมานา นจิริสฺเสว มม สนฺติเก นิพฺพตฺติสฺสสิ, (ตฺว) อปฺปมตฺตา โหหิติ วตฺวา ปกฺกามิ ๗

(สกุโก) อ.ท้าวสั๊กกะ วิมฺลิตฺวา ทรงทดลองแล้ว ติกฺขตฺตํ สามครั้ง เอวํ ด้วยประการ

จะนี้ (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ รกฺขสิ ย่อมรักษา สีลํ ซึ่งศีล สาธุกํ ดี” อิติ ดังนี้ (พกสฺกฺณิก) ยังนางนกกะยาง ขานาเปตฺวา ให้รู้แล้ว อตฺตฺานํ ซึ่ง พระองค์ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา อาคโต เป็นผู้มาแล้ว วิมฺสนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การทดลอง ตว ซึ่งเธอ (อมฺหิ) ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.เธอ รกฺขสิ ย่อมรักษา สีลํ ซึ่งศีล สาธุกํ ดี, (ตฺว) อ.เธอ รกฺขมานา รักษาอยู่ เอวํ อย่างนี้ นิพฺพตฺติสฺสสิ จักบังเกิด สนฺติเก ในสำนัก มม ของเรา นจิริสฺเสว ต่อกาลไม่นาน นั้นเทียว, (ตฺว) อ.เธอ อปฺปมตฺตา เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว โหหิ จงเป็น” อิติ ดังนี้ ปกฺกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว ฯ

ท้าวสักกะทรงทดลองสามครั้งด้วยประการจะนี้ ตรัสว่า “เธอย่อมรักษาศีลดี” ทรง ทำให้นางนกกะยางรู้พระองค์ ตรัสว่า “เรามาเพื่อจะทดลองเธอ, เธอย่อมรักษาศีลดี, เธอรักษาอยู่อย่างนี้ ไม่นาน จักบังเกิดในสำนักของเรา, เธอจะเป็นผู้ไม่ประมาทเกิด” แล้วก็เสด็จหลีกไป

สกุโก สุกฺทกัตฺตาใน ปกฺกามิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอวํ ปการัดถะ ติกฺขตฺตํ กิริยา- วิเสสฺนะใน วิมฺสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ตฺว สุกฺทกัตฺตาใน รกฺขสิฯ อาชยต- บทกัตฺตฺวาจก สาธุกํ วิเสสฺนะของ สีลํฯ อวฺตตกัมฺมะใน รกฺขสิ” อิติศัพท์ อากา- ระใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ขานาเปตฺวา พกสฺกฺณิกํ การิตกัมฺมะใน ขานาเปตฺวา อตฺตฺานํ อวฺตตกัมฺมะใน ขานาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อหํ สุกฺทกัตฺตาใน อมฺหิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตว จัณฺฐิอวฺตตกัมฺมะใน วิมฺสนตฺถายฯ สัมปทานใน อาคโตฯ วิกิติกัตฺตาใน อมฺหิ, ตฺว สุกฺทกัตฺตาใน รกฺขสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สาธุกํ วิเสสฺนะของ สีลํฯ อวฺตตกัมฺมะใน รกฺขสิ, ตฺว สุกฺทกัตฺตาใน นิพฺพตฺติสฺสสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสฺนะใน รกฺขมานาฯ อัปฺกันฺตรกิริยาของ ตฺว นจิริสฺเสว สัมปทานใน นิพฺพตฺติสฺสสิ มม สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติสฺสสิ, ตฺว สุกฺทกัตฺตาใน โหหิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อปฺปมตฺตา วิกิติกัตฺตา ใน โหหิ” อิติศัพท์ อากา- ระใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกามิ ฯ

๑๔๕. สฺวา ตโต ปฏฺจาย สยํ มตฺมจฺฉํ ลภติ วา โน วา, อลภมานา กติปาหจฺเจเนว สฺสฺสิตฺวา กาลํ กตฺวา ตสฺส สีลสฺส ฝเลน พาราณสียํ กุมฺภการสฺส ฐิตา หุตฺวา

นิพพุตติ ฯ

สา (พกสกุณิกา) ตโต (กาลโต) ปฏจาย สย มตมจณฺ ลภติ วา โน (ลภติ) วา, (สา พกสกุณิกา) อลภมานา กติปาหจฺเยน เหว สฺสุสิตฺวา กาลํ กตฺวา ตสฺส สีลสฺส ผเลน พาราณสิยํ กุมภการสฺส ธีตา หุตฺวา นิพพุตติ ฯ

สา (พกสกุณิกา) อ.นางนกระยางนั้น ลภติ ย่อมได้ มตมจณฺ ซึ่งปลาตัวตายแล้ว สย ด้วยตนเอง วา หรือ วา หรือว่า โน (ลภติ) ย่อมไม่ได้ ปฏจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น, (สา พกสกุณิกา) อ.นางนกระยางนั้น อลภมานา เมื่อไม่ได้ สฺสุสิตฺวา ชุบผอมแล้ว กติปาหจฺเยน เหว โดยอันล่งไปแห่งวันเล็กน้อยนั้นเที่ยว กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ ธีตา เป็นธิดา กุมภการสฺส ของบุคคลผู้กระทำ ซึ่งหม้อ พาราณสิยํ ในเมืองพาราณสี ผเลน เพราะผล ตสฺส สีลสฺส แห่งศีลนั้น หุตฺวา เป็น นิพพุตติ บังเกิดแล้ว ฯ

นางนกระยางนั้นย่อมได้ปลาที่ตายแล้วเอง หรือไม่ได้ จำเดิมแต่นั้นมา, นางนกระยางนั้นเมื่อไม่ได้ ก็ชุบผอมโดยผ่านไปเพียงสองสามวันนั้นแหละ ทำกาละ บังเกิด เป็นธิดาของช่างหม้อในเมืองพาราณสี เพราะผลแห่งศีลนั้น

สา วิเสสนะของ พกสกุณิกาฯ สุททกัตฺตาใน ลภติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ กาลโตฯ อกฺปาทานใน ปฏจายฯ กิริยาวิเสสนะใน ลภติ สย ภาระใน ลภติ มตมจณฺ อกฺตตกัมมะใน ลภติ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ มตมจณฺ ลภติและ โน ลภติ โนศัพท์ ปฏิเสธะใน ลภติ, สา วิเสสนะของ พกสกุณิกาฯ สุททกัตฺตา ใน นิพพุตติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อลภมานา อัมภันตริกิริยาของ พกสกุณิกา เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ กติปาหจฺเยนฯ ตติยาวิเสสนะใน สฺสุสิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กตฺวา กาลํ อกฺตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวา ตสฺส วิเสสนะของ สีลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ผเลนฯ เหตุใน หุตฺวา พาราณสิยํ วิสยาธาระใน หุตฺวา กุมภการสฺส สามีสัมพันธะใน ธีตาฯ วิกติกัตฺตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิพพุตติ ฯ

.....
.....

๑๔๖. อถสฺสา ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกกกาลे สกฺโก “กุหิ นุ โข สา นิพฺพตฺตาติ อวชฺเชนฺโต ทิสฺวา “อิทานิ มยา ตตฺถ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ เอลาพุกวณฺเณน ปญฺญาयมาเนหิ สตฺตหิ รตฺनेหิ ยานกํ ปฺปูเรตฺวา ปาเชนฺโต พาราณสียํ ปวิสิตฺวา “เอลาพุกานิ คนฺหถาติ อุกฺโขเสนฺโต วีถิ ปฏฺฐิปรชฺชิ; มุคฺคมาสาทินิ คเหตุวา อาคเต ปน “มุเลน น เหมติ วตฺวา, “กถํ เทสิตี วุตฺเต, “อหํ สีลรชฺชิกาย อิตฺถิยา ทมฺมีติ อาท ๕

อถ อสฺสา (อิตฺถิยา) ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกกกาลे สกฺโก “กุหิ (จาเน) นุ โข สา (สุชตา) นิพฺพตฺตาติ อวชฺเชนฺโต ทิสฺวา “อิทานิ มยา ตตฺถ (จาเน) คนฺตุํ วฏฺฏตีติ (จินเตตฺวา) เอลาพุกวณฺเณน ปญฺญาयมาเนหิ สตฺตหิ รตฺनेหิ ยานกํ ปฺปูเรตฺวา ปาเชนฺโต พาราณสียํ ปวิสิตฺวา “(ตุเม) เอลาพุกานิ คนฺหถาติ อุกฺโขเสนฺโต วีถิ ปฏฺฐิปรชฺชิ; (สกฺโก) มุคฺคมาสาทินิ (วตฺถุณี) คเหตุวา อาคเต (ชเน) ปน “(อหํ) มุเลน น เหมติ วตฺวา, “(ตุวํ) กถํ เทสิตี (วเจเนเตหิ ชเนหิ) วุตฺเต, “อหํ สีลรชฺชิกาย อิตฺถิยา ทมฺมีติ อาท ๕

อถ ครั้งนั้น สกฺโก อ.ท้าวสักกะ อวชฺเชนฺโต ทรงใคร่ครวญอยู่ อิติ ว่า “สา (สุชตา) อ.นางสุชตานั่น นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว กุหิ (จาเน) นุ โข ในที่ไหนหนอแล” อสฺสา (อิตฺถิยา) ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกกกาลे ในกาล- แห่งหึ่งนั้น -ผู้อันบุคคลพึงยกแสดงขึ้นว่ามีกาลฝนลึบห่าหรือลึบหก ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว (จินเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ มยา ตตฺถ (จาเน) คนฺตุํ อ.อัน- อันเรา-ไป ในที่นั้น ในกาลนี้ วฏฺฏตีติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ยานกํ ยังยานพาหนะน้อย ปฺปูเรตฺวา ให้เต็มแล้ว รตฺनेหิ ด้วยรัตนะ ท. สตฺตหิ เจ็ด ปญฺญาयมาเนหิ อันปรากฏอยู่ เอลาพุกวณฺเณน โดยสีเพียงดั่งสีแห่งพักเหลือง ปาเชนฺโต ทรงขับไปอยู่ ปวิสิตฺวา ทรงเข้าไปแล้ว พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี อุกฺโขเสนฺโต ทรงป่าวประกาศอยู่ อิติ ว่า “(ตุเม) อ.ท่าน ท. คนฺหถ จงถือเอา เอลาพุกานิ ซึ่งพักเหลือง ท.” อิติ ดังนี้ ปฏฺฐิปรชฺชิ ดำเนินไปแล้ว วีถิ สู่ถนน; ปน แต่ว่า (สกฺโก) อ.ท้าวสักกะ วตฺวา ตรัสแล้ว (ชเน) กะชน ท. มุคฺคมาสาทินิ (วตฺถุณี) คเหตุวา อาคเต ผู้- ถือเอาแล้ว ซึ่งวัตถุ ท. มีถั่วเขียวและถั่วราชมาสเป็นต้น-มาแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา น เหมิ ย่อมไม่ให้ มุเลน ด้วยมูลค่า” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(ตุวํ) อ.ท่าน เทสิ จะให้ กถํ อย่างไร” อิติ ดังนี้ (เตหิ ชเนหิ) อันชน ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาท ตรัส

แล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา ทมมิ จะให้ อิตติยา แก่หญิง สีลรุกขิกาย ผู้รักษาซึ่งศีล”
อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น ท้าวสั๊กกะทรงใคร่ครวญว่า “นางสุชาดานั้นบังเกิดในที่ไหนหนอแล” ในกาล
แห่งหญิงนั้นมีอายุ ๑๕ หรือ ๑๖ ปี ทรงเห็นแล้ว ทรงดำริว่า “การที่เราไปในที่นั่นใน
บัดนี้ ย่อมควร” บรรจตุตตะ ๗ ที่ปรากฏโดยสีดจสีพิกเหลืองให้เต็มยานน้อย ขับไป
อยู่ เข้าไปในเมืองพาราณสี ปาวประกาศว่า “ท่านทั้งหลายจงถือเอาพิกเหลืองทั้ง
หลายเถิด” ดำเนินไปสู่ถนน; แต่ท้าวสั๊กกะกล่าวกับพวกชนผู้ถือเอาวัตถุทั้งหลายมีถั่ว
เขียวและถั่วราชมาเป็นต้นมาแล้วว่า “เรายอมไม่ให้ด้วยมูลค่า”, เมื่อพวกชนกล่าวว่า
“ท่านจะให้อย่างไร”, จึงตรัสว่า “เราจะให้แก่หญิงผู้รักษาศีล”

อถ กาลสัตตมี สกุกุ สุทรกัตตานิ ปฏิปชชชช อาชยาตบทกัตตวาจก อสุสา วิเสสนะ
ของ อิตติยาฯ สามีสัมพันธะใน ปณฺณรโสฬสวสุสุเทสิกกาเลฯ กาลสัตตมีใน
อาวชฺเชนโต “สา วิเสสนะของ สุชาตาฯ สุทรกัตตานิ นิพพตฺตาฯ กิตบทกัตตวาจก
กุหิ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิพพตฺตา นุคฺคัพท สังกปฺปตถะ โขคฺคัพท
วจนาลังการะ” อิตติคฺคัพท อาการะใน อาวชฺเชนโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สกุกุ ทิสฺวา
ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “คนตุํ ตุมตถกัตตานิ วฏฺฏุตติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก
อิทานิ กาลสัตตมีใน คนตุํ มยา อนภิทกัตตานิ คนตุํ ตตถ วิเสสนะของ จาเนฯ
วิสยาธาระใน คนตุํ” อิตติคฺคัพท อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุเรตฺวา
เอลาพุกวนฺณเนน ตติยาวิเสสนะใน ปณฺณายมาเนหิฯ กิติ สตฺตหิ กิติ วิเสสนะของ
รตเนหิฯ กระณะใน ปุเรตฺวา ยานกั การิตกัมมะใน ปุเรตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
ปาเชนโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สกุกุ พาราณสิยั วิสยาธาระใน ปวิสิตฺวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน อุกุโฆเสนโต “ตุมเห สุทรกัตตานิ คนฺนุหถฯ อาชยาตบทกัตตวาจก
เอลาพุกานิ อวุตตกัมมะใน คนฺนุหถ” อิตติคฺคัพท อาการะใน อุกุโฆเสนโตฯ อัปภันตร-
กิริยาของ สกุกุ วิถิ สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปฏิปชชชช; ปนคฺคัพท วิเสสชตฺตะกะ สกุกุ
สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตวาจก มุคฺคมาสาทินิ วิเสสนะของ วตฺถุนิฯ
อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาคเตฯ วิเสสนะของ ชเนฯ อกถิตกัมมะ
ใน วตฺวา “อหิ สุทรกัตตานิ เหมยฯ อาชยาตบทกัตตวาจก มุเลน กระณะใน เหม
นคฺคัพท ปฏิเสชระใน เหม” อิตติคฺคัพท อาการะใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห,

“ตุวั สุทธกัตตานิ เทสิญ อายยาตบทกัตตฺวาจก กถํ ปุจจันตถะ” อิติศัพทํ สรุปะ
 ใน วจเนญ ลักขณะใน วุตเตญ ลักขณกิริยา เตหิ วิเสสณะของ ชเนหิญ อนภิท-
 กัตตานิ วุตเต, “อหํ สุทธกัตตานิ ทมมิญ อายยาตบทกัตตฺวาจก สีลรฎุขิกาย
 วิเสสณะของ อิตฺถิยาญ สัมปะทานใน ทมมิ” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ๫

๑๔๗. “สีลํ นาม สามิ กิทิสํ; กิ กาทํ อุทาทุ นีลาทิวณฺณนฺติ ๫

(เต ชนา) “สีลํ นาม สามิ กิทิสํ (โหติ); (สีลํ) กิ กาทํ (โหติ) อุทาทุ (สีลํ) นีลาทิวณฺณ
 (โหติ)” อิติ (ปุจจิสฺ) ๫

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (ปุจจิสฺ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย สีลํ นาม
 ชื่อ อ.ศีล กิทิสํ เป็นเช่นไร (โหติ) ย่อมเป็น; (สีลํ) อ.ศีล กาทํ เป็นสีดำ (โหติ) ย่อม
 เป็น กิ หรือ อุทาทุ หรือว่า (สีลํ) อ.ศีล นีลาทิวณฺณ เป็นสีมีสีเขียวเป็นต้น (โหติ)
 ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๫

พวกชนเหล่านั้นถามว่า “นาย ชื่อว่าศีลเป็นเช่นไร, ศีลเป็นสีดำหรือมีสีเขียวเป็นต้น”

เต วิเสสณะของ ชนาญ สุทธกัตตานิ ปุจจิสฺญ อายยาตบทกัตตฺวาจก “สามิ อาลปะนะ
 นามศัพทํ สัตฺถญาชตกะเข้ากับ สีลํญ สุทธกัตตานิ โหติญ อายยาตบทกัตตฺวาจก
 กิทิสํ วิกติกัตตานิ โหติ; สีลํ สุทธกัตตานิ โหติญ อายยาตบทกัตตฺวาจก กิศัพทํ
 ปุจจันตถะ กาทํ วิกติกัตตานิ โหติ อุทาทุ ปุจจันตถะ สีลํ สุทธกัตตานิ โหติญ
 อายยาตบทกัตตฺวาจก นีลาทิวณฺณ วิกติกัตตานิ โหติ” อิติ ศัพทํ อากาละใน ปุจจิสฺ ๫

๑๔๘. “ตุมุเห สีลํ ‘กิทิสนฺติ น ชานาถ, กิเมว นํ รฎุขิสฺสถ, สีลรฎุขิกาย ปน
 ทสฺสามิตี ๫

(สกุโก) “ตุมุเห สีลํ ‘กิทิสนฺติ น ชานาถ, (ตุมุเห) กิ เอว นํ (สีลํ) รฎุขิสฺสถ, (อหํ)
 สีลรฎุขิกาย (อิตฺถิยา) ปน ทสฺสามิตี (อาห) ๫

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตุมุเห อ.ท่าน ท. น ชานาถ ย่อมไม่รู้

สีล ซึ่งศีล 'กัทธิสนฺติ' ว่า 'เป็นเช่นไร' ดังนี้, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. รกฺขิสฺสเถ จักรักษา
หฺ (สีล) ซึ่งศีลนั้น ก็ เอว อย่างไรนั้นเทียว, ปนฺ ก็ (อหฺ) อ.เรา ทสฺสามิ จักให้
(อิตฺติยา) แก่หญิง สีลรกฺขิกาย ผู้รักษาศีล" อิติ ดังนี้ ๕

ท้าวสักกะตรัสว่า "พวกท่านไม่รู้จักศีลว่าเป็นเช่นไร, พวกท่านจักรักษาศีลนั้นได้
อย่างไร, ก็เราจักให้แก่หญิงผู้รักษาศีล"

สกฺโก สุทฺธกัตฺตานิ อาหฺ อายตบทกัตฺตวาจก "ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ ชานาถฺย
อายตบทกัตฺตวาจก สีล อวฺุตตกัมฺมะไน ชานาถ 'กัทธิสฺ สัมภาวนาไน อิตฺติฯ ศัพฺท
อาการไน ชานาถ นศัพฺท ปฏฺิเสธไน ชานาถ, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ รกฺขิสฺสเถ
อายตบทกัตฺตวาจก เอวศัพฺท อวฺธารณฺเข้ากัป กัฏฺ ศัพฺท ปุจฺฉนฺตถะ น วิเสสนะ
ของ สีลฺ อวฺุตตกัมฺมะไน รกฺขิสฺสเถ, ปนศัพฺท วากยารัมภโศตกะ อหฺ สุทฺธกัตฺตานิ
ทสฺสามิฯ อายตบทกัตฺตวาจก สีลรกฺขิกาย วิเสสนะของ อิตฺติยาฯ สัมปทานไน
ทสฺสามิ" อิตฺติศัพฺท อาการไน อาห ๕

๑๔๙. "สามิ เอสา กุมฺภการสฺส ธิดา 'สีล รกฺขามิติ วิจฺรติ, เอติสฺสา เทหิติ ๕

(เต ชนา) "สามิ เอสา กุมฺภการสฺส ธิดา '(อหฺ) สีล รกฺขามิติ (วตฺวา) วิจฺรติ, (ตฺว) เอติสฺสา
(กุมฺภการสฺส ธิตฺยา) เทหิติ (อาหฺสุ) ๕

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า "สามิ ข้าแต่นาย ธิดา
อ.ธิดา กุมฺภการสฺส ของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ เอสา นั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ
ว่า '(อหฺ) อ.ดิฉัน รกฺขามิ ย่อมรักษา สีล ซึ่งศีล' อิติ ดังนี้ วิจฺรติ ย่อมเทียวไป,
(ตฺว) อ.ท่าน เทหิ ขอจงให้ (ธิตฺยา) แก่ธิดา (กุมฺภการสฺส) ของบุคคลผู้กระทำซึ่ง
หม้อ เอติสฺสา นั้น" อิติ ดังนี้ ๕

พวกชนเหล่านั้นกล่าวว่า "ข้าแต่นาย ธิดาของช่างหม้อนั้น ย่อมเทียวกล่าวว่า 'ดิฉัน
รักษาศีล', ขอท่านจงให้แก่ธิดาของช่างหม้อนั้นเถิด"

เต วิเสสนะของ ชนาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฺสุฯ อายตบทกัตฺตวาจก "สามิ อาลปนะ
เอสา วิเสสนะของ ธิดาฯ สุทฺธกัตฺตานิ วิจฺรติฯ อายตบทกัตฺตวาจก กุมฺภการสฺส

สามีสัมพันธะใน ฐิตา ‘อหิ สุธกัตตานิ รุกขามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก สีลํ
 อวุตตกัมมะใน รุกขามิ” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิจฺรติ, ตฺวํ
 สุธกัตตานิ เทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอติสฺสา วิเสสชะของ ฐิตฺยา กุมฺภการุสฺส
 สามีสัมพันธะใน ฐิตฺยาฯ สัมปทานใน เทหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุฯ

.....

.....

๑๕๐. สาปี ตํ “เตนหิ มยฺหํ เทหิ สามีติ อาหฯ

สาปี (กุมภการุสฺส ฐิตา) ตํ (สกุํ) “เตนหิ (ตฺวํ) มยฺหํ เทหิ สามีติ อาหฯ

(ฐิตา) อ.ฐิตา (กุมภการุสฺส) ของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ สาปี แม้นั้น อาห กล่าว
 แล้ว ตํ (สกุํ) กะท้าวสักกะนั้น อิติ ว่า “สามี ข้าแต่ นาย เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺวํ)
 อ.ท่าน เทหิ ของจงให้ มยฺหํ แก่ดิฉัน” อิติ ดังนี้ฯ

ฐิตาของช่างหม้อแม้นั้นพูดกับท้าวสักกะว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงให้แก่ดิฉันเถิด นาย”

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สาฯ วิเสสชะของ ฐิตาฯ สุธกัตตานิ อาหฯ อาชยาต-
 บทกัตตุวาจก กุมภการุสฺส สามีสัมพันธะใน ฐิตา ตํ วิเสสชะของ สกุํฯ ออกกิตกัมมะ
 ใน อาห “สามี อาลปนะ เตนหิ อุโยชนัตตะ ตฺวํ สุธกัตตานิ เทหิฯ อาชยาตบ-
 ทกัตตุวาจก มยฺหํ สัมปทานใน เทหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหฯ

.....

๑๕๑. “กาสิ ตฺวานฺติฯ

(สกุํ) “กา อสิ ตฺวานฺติ (ปฺจฺฉิ)ฯ

(สกุํ) อ.ท้าวสักกะ (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ตฺวํ อ.เธอ กา เป็นใคร อสิ
 ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ฯ

ท้าวสักกะตรัสถามว่า “เธอเป็นใคร”

สกุํ สุธกัตตานิ ปฺจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตฺวํ สุธกัตตานิ อสิฯ อาชยาต-
 บทกัตตุวาจก กา วิกตีกัตตานิ อสิ” อิติศัพท์ อากาละใน ปฺจฺฉิฯ

.....

๑๕๒. “อหิ อวิชิตปณจสีลาติ อาห ๕

(กมุฏการธีตา) “อหิ อวิชิตปณจสีลา (อมุหิ)” อิติ อาห ๕

(กมุฏการธีตา) อ.ธิดาของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.ดิฉัน อวิชิตปณจสีลา เป็นผู้มึศีลห้าอันไม่ละแล้ว (อมุหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ธิดาของช่างหม้อกล่าวว่า “ดิฉันเป็นผู้มีศีลที่ไม่เคยละทิ้งเลย”

กมุฏการธีตา สุธรภัตตาดำใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อหิ สุธรภัตตาดำใน อมุหิ ๕ อาชยาตบทกัตตุวจาก อวิชิตปณจสีลา วิกตีกัตตาดำใน อมุหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๑๕๓. “ตฺยหเมว ตานิ มยา อานีตานีติ ๕

(สกุโก) “ตฺยหิ เอว ตานิ (เอลาพุกานิ) มยา อานีตานีติ (อาห) ๕

(สกุโก) อ.ท้าวสั๊กกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตานิ (เอลาพุกานิ) อ.พักเหลือง ท. เหล่านั้น มยา อันเรา อานีตานิ นำมาแล้ว ตฺยหิ เอว เพื่อเธอนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕

ท้าวสั๊กกะตรัสว่า “พักเหลืองเหล่านี้ เรานำมาเพื่อเธอนั้นแหละ”

สกุโก สุธรภัตตาดำใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตานิ วิเสสนะของ เอลาพุกานิ ๕ วุตตกัมมะใน อานีตานิ ๕ กิตบทกัมมวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตฺยหิ ๕ สัมปทาน ใน อานีตานิ มยา อนภิหิตกัตตาดำใน อานีตานิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๑๕๔. สกุโก ยานกั ปาเชนโต ตสสา ชมริ คนตุวา อญญเอหิ อนาหาริยั กตุวา เอลาพุกวณณน เทวทตฺติยชนั ทตุวา อตุตานั ชานาเปตุวา “อิหิ เต ชีวิตวุตฺติยา ชนั, ปณจ สีลานิ อชณฺทานิ กตุวา รุกฺขาหีติ วตุวา ปกุกามิ ๕

สกุโก ยานกั ปาเชนโต ตสุสา (กมุฏการธัตถุยา) ฆริ คนตุวา อญเณหิ (ชเนหิ) อนาหริยั กตุวา เอลาพุกวงฺเณน เทวทตฺตติยธนั ทตุวา (กมุฏการธัตถุ) อตฺตานัน ชานาเปตุวา “อิทฺ (ธนั) เต ชีวิตฺวตฺตติยา ธนั (โหติ), (ตุว) ปญจ สีลานิ อฆณฺฑานิ กตุวา รกฺขาหิติ วตุวา ปกุกามิ ฯ

สกุโก อ.ท้าวสักกะ **ปาเชนโต** ทรงขับไปอยู่ **ยานกั** ซึ่งยานน้อย **คนตุวา** เสด็จไปแล้ว **ฆริ** สู้เรื่อน **ตสุสา (กมุฏการธัตถุยา)** ของธิดาของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อนั้น **กตุวา** ทรงกระทำแล้ว **อญเณหิ (ชเนหิ)** **อนาหริยั** ให้เป็นของ อันชน ท. เหล่าอื่น ไม่พียงนำไป **ทตุวา** ประทานแล้ว **เทวทตฺตติยธนั** ซึ่งทรัพย์อันเทวดาให้แล้ว **เอลาพุกวงฺเณน** โดยสีเพียงดั่งสีแห่งฟักเหลือง (**กมุฏการธัตถุ**) ทรงยังธิดาของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ **ชานาเปตุวา** ให้รู้แล้ว **อตฺตานัน** ซึ่งตน **วตุวา** ตรีสแล้ว **อิติ** ว่า “**อิทฺ (ธนั)** อ.ทรัพย์นี้ **ธนั** เป็นทรัพย์ **ชีวิตฺวตฺตติยา** เพื่อความเป็นไปแห่งชีวิตเตของเธอ (**โหติ)** ย่อมเป็น, (ตุว) อ.เธอ **รกฺขาหิ** จงรักษา **สีลานิ** ซึ่งศีล ท. **ปญจ** ห้า **กตุวา** กระทำแล้ว **อฆณฺฑานิ** ให้เป็นคุณชาติไม่เป็นท่อน” **อิติ** ดั่งนี้ **ปกุกามิ** เสด็จหลีกไปแล้ว ฯ

ท้าวสักกะทรงขับยานน้อย เสด็จไปสู่เรื่อนของธิดาช่างหม้อนั้น ทรงทำให้เป็นของที่พวกชนเหล่าอื่นไม่ควรนำไป ประทานทรัพย์ที่เทวดาให้ โดยสีดุกฟักเหลือง ทรงทำให้ธิดาช่างหม้อรู้พระองค์ แล้วตรัสว่า “ทรัพย์นี้เป็นทรัพย์เพื่อการดำเนินชีวิตของเธอ, เธอจงรักษาศีล ๕ อย่าให้ขาด” แล้วก็เสด็จหลีกไป

สกุโก สุทฺทกัตตตานิ ปกุกามิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก ยานกั อวุตตกัมมะเน ปาเชนโตจฺจ อัปฺพันฺตรกิริยาของ สกุโก ตสุสา วิเสสณะของ กมุฏการธัตถุยาจฺจ สามีสัมพันธะเน ฆริจฺจ สัมปาปฺุณียกัมมะเน คนตุวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาเน กตุวา อญเณหิ วิเสสณะของ ชเนหิจฺจ อนภิตกัตตตานิ อนาหริยิจฺจ วิกิติกัมมะเน กตุวาจฺจ สมานกาลกิริยาเน ทตุวา เอลาพุกวงฺเณน ตติยาวิเสสณะเน ทตุวา เทวทตฺตติยธนั อวุตตกัมมะเน ทตุวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาเน ชานาเปตุวา กมุฏการธัตถุ การิตกัมมะเน ชานาเปตุวา อตฺตานัน อวุตตกัมมะเน ชานาเปตุวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาเน วตุวา “อิทฺ วิเสสณะของ ธนัจฺจ สุทฺทกัตตตานิ โหติจฺจ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก เต สามีสัมพันธะเน ชีวิตฺวตฺตติยาจฺจ สัมปทานเน ธนัจฺจ วิกิติกัตตตานิ โหติ, ตุว สุทฺทกัตตตานิ รกฺขาหิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก ปญจ วิเสสณะของ สีลานิจฺจ อวุตตกัมมะเน รกฺขาหิ อฆณฺฑานิ

วิกติภัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสนะใน รุกฺขาหิ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน ปกฺกามิ ฯ

๑๕๕. สาปี ตโต จวิตฺวา อสุรภวเน อสุรเชฏฺฐจกฺกสฺส ธีตา หุตฺวา สกฺกสฺส เวริชมเร
นิพฺพตฺติ, ทฺวิสฺสุ ปน อตฺตภาเวสฺสุ สีลสฺส สฺรฺกฺขิตฺตตฺตา อภิรฺูปา อโหสิ สฺวณฺณวณฺณนา
อสาธาธนาย รูปสิริยา สมนฺนาคตา ฯ

สาปี (กุมฺภการธีตา) ตโต (อตฺตภาวโต) จวิตฺวา อสุรภวเน อสุรเชฏฺฐจกฺกสฺส ธีตา หุตฺวา
สกฺกสฺส เวริชมเร นิพฺพตฺติ, (สา อสุรธีตา) ทฺวิสฺสุ ปน อตฺตภาเวสฺสุ สีลสฺส (อตฺตนา)
สฺรฺกฺขิตฺตตฺตา อภิรฺูปา อโหสิ สฺวณฺณวณฺณนา อสาธาธนายรูปสิริยา สมนฺนาคตา ฯ

สาปี (กุมฺภการธีตา) อ.ธิตาของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อแม้นั้น **จวิตฺวา** เคลื่อนแล้ว
ตโต (อตฺตภาวโต) จากอัทภานั้น **ธีตา** เป็นธิตา **อสุรเชฏฺฐจกฺกสฺส** ของอสุรผู้เจริญ
ที่สุด **อสุรภวเน** ในภพของอสุร **หุตฺวา** เป็น **นิพฺพตฺติ** บังเกิดแล้ว **เวริชมเร** ในเรือน
ของบุคคลผู้มีเวร **สกฺกสฺส** ของท้าวสักกะ, **ปน** ก็ **(สา อสุรธีตา)** อ.ธิตาของอสุร
นั้น **อภิรฺูปา** เป็นผู้มืรูปงาม **สฺวณฺณวณฺณนา** เป็นผู้มืวรรณะเพียงดั่งวรรณะแห่งทอง
สมนฺนาคตา เป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว **รูปสิริยา** ด้วยสิริแห่งรูป **อสาธาธนาย** อันไม่
ทั่วไป **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว **ทฺวิสฺสุ อตฺตภาเวสฺสุ สีลสฺส (อตฺตนา)** สฺรฺกฺขิตฺตตฺตา เพราะ
ความที่- แห่งศีล -เป็นคุณชาตอันตนรักชาติแล้ว ในอัทภภาพ ท. ๒ ฯ

แม้ธิตาของช่างหม้อเคลื่อนจากอัทภานั้นแล้วไปเกิดเป็นธิตาของหัวหน้าอสุรในภพ
อสุร ในเรือนของผู้มีเวรของท้าวสักกะ, ก็ธิตาของอสุรนั้น เป็นผู้มืรูปงาม มีผิวพรรณ
ดุจทอง ประกอบด้วยรูปสิริที่ไม่ทั่วไป เพราะว่าศีลเป็นคุณชาตที่ตนรักชาติแล้วใน ๒
อัทภภาพ

อปีศัพท์ อเปกขตฺถะเข้ากับ สาฯ วิเสสนะของ กุมฺภการธีตาฯ สฺรฺกฺกตฺตาใน
นิพฺพตฺติฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ อตฺตภาวโตฯ อปาทานใน
จวิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา อสุรภวเนฯ วิสยาธาระใน ธีตา อสุรเชฏฺฐจกฺกสฺส
สามีสัมพันธะใน ธีตาฯ วิกติภตฺตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ สกฺกสฺส

สามีสัมพันธะใน เวิธมเรจ วิสยาธาระใน นิพพตติ, สา วิเสสณะของ อสุรชิตาจ
 สุกทกัตตาใน อโหสิจ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทุวิสุ วิเสสณะของ อตตภาเวสุจ
 วิสยาธาระใน สุรกขิตตตตา สีลสส ภาวาทิสัมพันธะใน สุรกขิตตตตา อตตนา อนภิทิต-
 กัตตาใน สุรกขิตตตตาจ เหตุไฉน อโหสิ อภิรูปา กิติ สุวณฺณวณฺณา กิติ สมณฺนาคตา
 กิติ วิกตีกัตตาใน อโหสิ อสาธารณาย วิเสสณะของ รูปสิริยาจ ตติยาวิเสสณะใน
 สมณฺนาคตา ๫

๑๕๖. เวปจิตติ อสุรินฺโท อาคตาคตานิ “ตุมฺเห มม ธีตุ อนฺจจวิกา น โหถาติ ตํ กสฺสจ
 อทตฺวา “มม ธีตา อตตนา ว อตตโน อนฺจจวิกํ สามิกํ อุปฺชาเรสฺสตีติ อสุรพลฺล
 สนนฺิปาตาเปตฺวา “ตฺยหํ อนฺจจวิกํ สามิกํ คณฺหาหีติ ตสฺสา หตฺเถ ปุปฺพทามํ
 อทาสี ๫

เวปจิตติ อสุรินฺโท อาคตาคตานิ (อสุรานํ) “ตุมฺเห มม ธีตุ อนฺจจวิกา น โหถาติ (วตฺวา)
 ตํ (ธีตรํ) กสฺสจ อทตฺวา “มม ธีตา อตตนา ว อตตโน อนฺจจวิกํ สามิกํ อุปฺชาเรสฺสตีติ
 (จินฺเตตฺวา) อสุรพลฺล สนนฺิปาตาเปตฺวา “(ตฺวํ) ตฺยหํ อนฺจจวิกํ สามิกํ คณฺหาหีติ (วตฺวา)
 ตสฺสา (ธีตฺยา) หตฺเถ ปุปฺพทามํ อทาสี ๫

เวปจิตติ อ.ท้าวเวปจิตติ อสุรินฺโท ผู้เป็นจอมแห่งอสูร (วตฺวา) กล่าวแล้ว (อสุรานํ)
 แก้อสูร ท. อาคตาคตานิ ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท.
 อนฺจจวิกา เป็นผู้สมควร ธีตุ แก่ธิดา มม ของเรา โหถ ย่อมเป็น น หามีได้” อิติ
 ดังนี้ อทตฺวา ไม่ให้แล้ว ตํ (ธีตรํ) ซึ่งธิดานั้น กสฺสจ แก่ใครๆ (จินฺเตตฺวา) คิด
 แล้ว อิติ ว่า “ธีตา อ.ธิดา มม ของเรา อุปฺชาเรสฺสตีติ จักพิจารณา สามิกํ ซึ่งสามี
 อนฺจจวิกํ ผู้เหมาะสม อตตโน แก่ตน อตตนา ว ด้วยตนเทียว” อิติ ดังนี้ อสุรพลฺล
 ยังกำลังพลแห่งอสูร สนนฺิปาตาเปตฺวา ให้ประชุมกันแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ
 ว่า “(ตฺวํ) อ.เจ้า คณฺหาหิ จงรับ สามิกํ ซึ่งสามี อนฺจจวิกํ ผู้สมควร ตฺยหํ แก่เจ้า”
 อิติ ดังนี้ อทาสี ได้ให้แล้ว ปุปฺพทามํ ซึ่งพวงแห่งดอกไม้ หตฺเถ ในมือ ตสฺสา
 (ธีตฺยา) ของธิดานั้น ๫

ท้าวเวปจิตติผู้เป็นจอมอสูร กล่าวกับพวกอสูรผู้ทั้งมาแล้วๆ ว่า “พวกท่านเป็นผู้ไม่

เหมาะสมกับบิดาของเรา” แล้วไม่ให้ธิดานั้นแก่ใครๆ คิดว่า “ธิดาของเราจักเลือกสามีผู้เหมาะสมแก่ตน ด้วยตัวเอง” แล้วให้ประชุมหมู่อสุร กล่าวว่ “เจ้าจงรับสามีผู้เหมาะสมกับเจ้า” แล้วได้ให้พวงดอกไม้ในมือของธิดานั้น

เวปจิตติ สุทนต์ดาใน อทาสีๆ อาชยาตบทักตดูวจาก อสุรินโท วิเสสณะของ เวปจิตติ อาคตาคตานิ วิเสสณะของ อสุรานันๆ สัมปทานใน วตวา “ตุมเห สุทนต์ดาใน โทถๆ อาชยาตบทักตดูวจาก มม สามีสัมพันธะใน ฐิตุๆ สัมปทานใน อนุจฉวิกาๆ วิกติกัตตาใน โทถ นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ” อิตศัพท์ อาการะใน วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทตวา ต่ วิเสสณะของ ฐิตร์ๆ อวุตตกัมมะใน อทตวา กสฺสจิจิ สัมปทานใน อทตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตวา “ฐิตา สุทนต์ดาใน อุปฺชาเรสฺสติๆ อาชยาตบทักตดูวจาก มม สามีสัมพันธะใน ฐิตา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ อตตนาๆ ภาระใน อุปฺชาเรสฺสติ อตตโน สัมปทานใน อนุจฉวิก์ๆ วิเสสณะของ สามีก์ๆ อวุตตกัมมะใน อุปฺชาเรสฺสติ” อิตศัพท์ อาการะใน จินฺเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สนฺนิปาตาเปตวา อสุรพล์ การิตกัมมะใน สนฺนิปาตาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “ตุม สุทนต์ดาใน คณฺหาหิๆ อาชยาตบทักตดูวจาก ตุมเห สัมปทานใน อนุจฉวิก์ๆ วิเสสณะของ สามีก์ๆ อวุตตกัมมะใน คณฺหาหิ” อิตศัพท์ อาการะใน วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี ตสฺสา วิเสสณะของ ฐิตฺยาๆ สามีสัมพันธะใน หตฺถะๆ วิชยาชาระใน อทาสี ปุพฺพทาม์ อวุตตกัมมะใน อทาสี ๕

๑๕๗. ตสฺมี ขณฺ สกฺโก ตสฺสา นิพฺพตฺตญฺจานํ โอลฺเกนฺโต ตํ ปวตฺตี ฌตฺวา “อิทานิ มยา คณฺตวา ตํ อาเนตฺตุํ วฏฺฏตฺตีติ มหฺลลฺกอสุรฺวณฺณํ นิมฺมินิตฺวา คณฺตวา ปรีสฺปรียนฺเต อฏฺฐจาลิ ๕

ตสฺมี ขณฺ สกฺโก ตสฺสา (กุมฺภการฐิตฺยา) นิพฺพตฺตญฺจานํ โอลฺเกนฺโต ตํ ปวตฺตี ฌตฺวา “อิทานิ มยา คณฺตวา ตํ (อสุรฐิตร์) อาเนตฺตุํ วฏฺฏตฺตีติ (จินฺเตตวา) มหฺลลฺกอสุรฺวณฺณํ นิมฺมินิตฺวา คณฺตวา ปรีสฺปรียนฺเต อฏฺฐจาลิ ๕

ตสฺมี ขณฺ ในขณะนั้น **สกฺโก** อ.ท้าวสั๊กกะ **โอลฺเกนฺโต** ทรงตรววจดูอยู่ **นิพฺพตฺตญฺจานํ** ซึ่งเป็นที่บังเกิด **ตสฺสา (กุมฺภการฐิตฺยา)** แห่งธิดาของบุคคลผู้กระทำซึ่งหมั้นนั้น

ฉตฺวา ทรงทราบแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว
 อิติ ว่า “อิทานิ มยา คนฺตฺวา ตํ (อสุรธฺตฺริ) อาเนตฺตุ อ.อัน- อันเรา ไป -แล้วจึงนำ
 มา ซึ่งธิดาของอสุรนั้น ในกาลนี้ วมฺภูติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ นิมนฺนิตฺวา ทรงเนรมิต
 แล้ว มหุลลกอสุรวณฺณํ ซึ่งเพศแห่งอสุรผู้แก่ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว อมฺภุจาสฺมิ ได้ยืน
 แล้ว ปรีสปรียนฺเต ในที่สุตรอบแห่งบริษัท ฯ

ในขณะนั้น ท้าวสักกะทรงตรวจดูที่เป็นที่บังเกิดแห่งธิดาช่างหม้อนั้น ทรงทราบความ
 เป็นไปนั้นแล้ว ทรงดำริว่า “การที่เราไป แล้วนำธิดาของอสุรนั้นมาในบัดนี้ ย่อมควร”
 จึงเนรมิตเพศเป็นอสุรแก่ เสด็จไปประทับยืน ณ ทำยบริษัท

ตสฺมิ วิเสสณะของ ขณฺเฑย กาลสํตตมฺมีใน อมฺภุจาสฺมิ สกฺโก สุกฺทกัตฺตาใน อมฺภุจาสฺมิ ฯ อาชยาต-
 บทกัตฺตฺวาจาก ตสฺสา วิเสสณะของ กุมฺภการธฺตฺยา ฯ สามิสัมพันธฺเณ นิพฺพตฺตมฺญฺจํ
 อวฺตตกัมฺมะใน โอลฺเกนฺโต ฯ อัปฺภันตฺรกีรยาของ สกฺโก ตํ วิเสสณะของ ปวตฺตี ฯ
 อวฺตตกัมฺมะใน ฉตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกีรยาใน จินฺเตตฺวา “อาเนตฺตุ ตุมฺถกัตฺตาใน วมฺภูติ ฯ
 อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อิทานิ กาลสํตตมฺมีใน อาเนตฺตุ มยา อนภฺิหิตกัตฺตาใน อาเนตฺตุ
 คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกีรยาใน อาเนตฺตุ ตํ วิเสสณะของ อสุรธฺตฺริ ฯ อวฺตตกัมฺมะใน อาเนตฺตุ”
 อิติศัพฺพํ อากาเรใน จินฺเตตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกีรยาใน นิมนฺนิตฺวา มหุลลกอสุรวณฺณํ
 อวฺตตกัมฺมะใน นิมนฺนิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกีรยาใน คนฺตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกีรยาใน อมฺภุจาสฺมิ
 ปรีสปรียนฺเต วิสยาธาระใน อมฺภุจาสฺมิ ฯ

.....
 .....

๑๕๘. สาปี อิตฺโต จิตฺโต จ โอลฺเกนฺตฺตี ตํ ทิฏฺฐมฺตฺตา ว ปุพฺพสนฺนินฺวาสนฺเสน อฺุปฺปนฺเนน
 เปเมน มโหเชนฺเว อชฺโฆตฺตตฺตฺตฺยา หุตฺวา “เอโส เม สามิโกติ ตสฺส อฺุปริ
 ปุพฺพทามํ ชิปี ฯ

สาปี (อสุรกณฺญา) อิตฺโต (ปสฺสโต) จ อิตฺโต (ปสฺสโต) จ โอลฺเกนฺตฺตี ตํ (สกฺกํ) ทิฏฺฐมฺตฺตา ว
 ปุพฺพสนฺนินฺวาสนฺเสน อฺุปฺปนฺเนน เปเมน มโหเชนฺ อิว อชฺโฆตฺตตฺตฺตฺยา หุตฺวา “เอโส (อสุโร)
 เม สามิโก (โหตุ)” อิติ (จินฺเตตฺวา) ตสฺส (สกฺกสฺส) อฺุปริ ปุพฺพทามํ ชิปี ฯ

สาปี (อสุรกณฺญา) อ.นางอสุรกณฺญาแม่ นั้น โอลฺเกนฺตฺตี แลดูอยู่ อิตฺโต (ปสฺสโต) จ

จากข้างนี้ด้วย **อิโต (ปัสสูโต)** จ จากข้างนี้ด้วย **ทัญจุมตตาว** ผู้สั๊กว่าเห็นแล้วเที่ยว **ตัม (สกุ๊ก)** ซึ่งท้าวสั๊กกะนั้น **ปุพพสนุนิवासเสน** **อุปปนุเนน** **เปเมน** **มโหเมน** **อิวัชฌิตตตตททยา** เป็นผู้มีหทัย อันความรัก อันเกิดขึ้นแล้ว ด้วยอำนาจแห่งการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน อันเพียงตั้งห้วงน้ำใหญ่ ท่วมทับแล้ว **หุตฺวา** เป็นแล้ว **จินฺเตตฺวา** คิดแล้ว **อิติ** ว่า “**เอโส (อสุโร)** อ.อสุรนั้น **สามิโก** เป็นสามิ **เม** ของเรา **(โหตุ)** จงเป็น” **อิติ** ดังนี้ **ชิปี** โยนไปแล้ว **ปุพฺพทามํ** ซึ่งพวงแห่งดอกไม้ **อุปริ** ในเบื้องบน **ตสฺส (สกุ๊กสฺส)** แห่งท้าวสั๊กกะนั้น ฯ

แม้นางอสุรกายุณยานั้นแลดูข้างนี้และข้างนี้ ผู้สั๊กว่าเห็นท้าวสั๊กกะนั้นเท่านั้น เป็นผู้มีความรักที่เกิเกิดขึ้นด้วยสามารถบุพเพสันนิวาส ดุจห้วงน้ำใหญ่ ท่วมทับแล้ว คิดว่า “อสุรผู้นี้ จะเป็นสามิของเรา” แล้วโยนพวงดอกไม้ไปข้างบนท้าวสั๊กกะนั้น

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ **สา** ๗ วิเสสนะของ **อสุรกายุณา** ๗ **สุทฺธกัตฺตา** ใน **ชิปี** ๗ **อาชยาตบทกัตฺตฺวา** จาก **อิโต** **สอง** บท วิเสสนะของ **ปัสสูโต** ๗ **สอง** บท **ตติยา** วิเสสนะใน **โโอลเณตี** จ **สอง** ศัพท์ **ปทสมุจจยัตตะ** เข้ากับ **อิโต** **ปัสสูโต** และ **อิโต** **ปัสสูโต** **โโอลเณตี** **อัพภันตริกิริยา** ของ **อสุรกายุณา** **ตัม** วิเสสนะของ **สกุ๊ก** ๗ **อวุตตกัมมะ** ใน **ทัญจ** **เอวศัพท์** **อวชารณะ** เข้ากับ **ทัญจุมตตาว** ๗ วิเสสนะของ **อสุรกายุณา** **ปุพพสนุนิवासเสน** **ตติยา** วิเสสนะใน **อุปปนุเนน** ๗ วิเสสนะของ **เปเมน** ๗ **อนภินิตกัตฺตา** ใน **อิวัชฌิตตต-** **มโหเมน** **อุปมา** **อนภินิตกัตฺตา** ใน **อิวัชฌิตตต-** **อิวัศัพท์** **อุปมา** **ชิตตะ** เข้ากับ **ปุพพสนุนิवासเสน** **อุปปนุเนน** **เปเมน** **มโหเมน** **อิวัชฌิตตตททยา**, **อิวัชฌิตตตททยา** **วิกติ** **กัตฺตา** ใน **หุตฺวา** ๗ **ปุพพกาลกิริยา** ใน **จินฺเตตฺวา** “**เอโส** วิเสสนะของ **อสุโร** ๗ **สุทฺธกัตฺตา** ใน **โหตุ** ๗ **อาชยาตบทกัตฺตฺวา** จาก **เม** **สามิ** **สัมพันธะ** ใน **สามิโก** ๗ **วิกติ** **กัตฺตา** ใน **โหตุ**” **อิติศัพท์** **อากา** **ระ** ใน **จินฺเตตฺวา** ๗ **ปุพพกาลกิริยา** ใน **ชิปี** **ตสฺส** **วิเสสนะ** ของ **สกุ๊กสฺส** ๗ **สามิ** **สัมพันธะ** ใน **อุปริ** ๗ **วิชยา** **ชาระ** ใน **ชิปี** **ปุพฺพทามํ** **อวุตตกัมมะ** ใน **ชิปี** ฯ

๑๕๙. อสุรา “อมุหากัม ราชาน เอตตคัม กาลัม ชีตฺตุ อนุจฺจวิคัม อลภิตฺวา อิทานิ ลภี, อยเมวสฺส ชีตฺตุ ปิตามหโต มหุลลโก อนุจฺจวิโกติ ลชฺชมานา ปกุกมีสุ ฯ

อสุรา “อมุหากั ราชา เอตตักั กาลั ฐิตุ อนุจฉวิกั (อสุรั) อลภิตวา อิทานิ ลภิ, อัย เอว (อสุโร) อสฺส (รณฺโณ) ฐิตุ ปิตามหโต มหุลลโก อนุจฉวิกโก (โหติ)” อิติ ลชฺชมานา ปกุกมัสสุ ๫

อสุรา อ.อสุร ท. ลชฺชมานา ละอายอยุ อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชา อมุหากั ของเรา ท. อลภิตวา ไม่ได้แล้ว (อสุรั) ซึ่งอสุร อนุจฉวิกั ผู้สมควร ฐิตุ แกธิดา กาลั สิ้นกาล เอตตักั มีประมาณเท่านี้ ลภิ ได้แล้ว อิทานิ ในกาลนี้, อัย เอว (อสุโร) อ.อสุรนี้้นเทียว มหุลลโก ผู้แก่ ปิตามหโต กว่าปู่ อนุจฉวิกโก เป็นผู้สมควร ฐิตุ แกธิดา อสฺส (รณฺโณ) ของพระราชานัน (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปกุกมัสสุ หลีกไปแล้ว ๫

พวกอสุรละอายอยู่ว่า “พระราชาของพวกเราไม่ได้้อสุรผู้เหมาะสมแกธิดาสิ้นกาลมีประมาณเท่านี้ บัดนี้ได้แล้ว, อสุรท่านนี้้นแหละ ผู้แก่กว่าปู่ เป็นผู้เหมาะสมแกธิดาของพระราชานัน” แล้วก็พากันหลีกไป

อสุรา สุทธกัตตานิ ปกุกมัสสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ราชา สุทธกัตตานิ ลภิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมุหากั สามีสัมพันธะใน ราชา เอตตักั วิเสสณะของ กาลัฯ อัจฉนตสังโยคะใน อลภิตวา ฐิตุ สัมปทานใน อนุจฉวิกัฯ วิเสสณะของ อสุรึฯ อวุตตกัมมะใน อลภิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ลภิ อิทานิ กาลสัตตมีใน ลภิ, เอว-ศัพทั อวธารณะเข้ากับ อัยฯ วิเสสณะของ อสุโรฯ สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ รณฺโณฯ สามีสัมพันธะใน ฐิตุฯ สัมปทานใน อนุจฉวิกโก ปิตามหโต อปาทานใน มหุลลโกฯ วิเสสณะของ อสุโร อนุจฉวิกโก วิกติกัตตานิ โหติ” อิติศัพทั อากาละใน ลชฺชมานาฯ อัปภันตรกิริยาของ อสุรา ๫

๑๖๐. สกุกโปปิ ตั หตุเถ คเหตุวา “สกุกโหมสมิติ นทิตวา อากาเส ปกฺขนฺทิ ๫

สกุกโปปิ ตั (อสุรกณฺณ) หตุเถ คเหตุวา “สกุกโก อหั อสมิติ นทิตวา อากาเส ปกฺขนฺทิ ๫

สกุกโปปิ แม อ.ท้าวสักกะ คเหตุวา ทรงจับแล้ว ตั (อสุรกณฺณ) ซึ่งนางอสุรกัญญา นั้น หตุเถ ที่มีอ นทิตวา บันลือแล้ว อิติ ว่า “อหั อ.เรา สกุกโก เป็นท้าวสักกะ อสมิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปกฺขนฺทิ เสด็จแล่นไปแล้ว อากาเส ในอากาศ ๫

แม่ท้าวสັกกะทรงจับนางอสุรกายผู้นั้นที่มีมือ ทรงบันลือว่า “เราเป็นท้าวสັกกะ” แล้วเสด็จแล่นไปในอากาศ

อปีศัพท์ อเปกข์ตตะเข้ากับ สกฺโก ๑ สุทธกัถตาใน ปกฺขนฺทิก ๑ อาชยาดบทกัถตฺตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ อสุรกายณฺ ๑ อวุตตกัถมมะใน คเหตุวา หตฺเถ วิสยาธาระใน คเหตุวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นทิตฺวา “อหํ สุทธกัถตาใน อสมิ ๑ อาชยาดบทกัถตฺตฺวาจก สกฺโก ๑ วิกตีกัถตาใน อสมิ” อิตติศัพท์ อาการะใน นทิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺขนฺทิก อากาเส วิสยาธาระใน ปกฺขนฺทิก ๑

๑๖๑. อสุรา “วณฺจิตมฺหา ชรสฺสกุเณนาติ ตํ อนฺุพนฺธิสฺสุ ๑

อสุรา “(มยฺ) วณฺจิตา อมฺหา ชรสฺสกุเณนาติ (ณฺตฺวา) ตํ (สฺสกุ) อนฺุพนฺธิสฺสุ ๑

อสุรา อ.อสุร ท. (ณฺตฺวา) รู้แล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. ชรสฺสกุเณน วณฺจิตา เป็น ผู้- อันท้าวสັกกะผู้แก่ -ลงแล้ว อมฺหา เป็นแล้ว” อิติ ดังนี้ อนฺุพนฺธิสฺสุ ติดตามแล้ว ตํ (สฺสกุ) ซึ่งท้าวสັกกะนั้น ๑

พวกอสุรรู้ว่า “พวกเราถูกท้าวสັกกะแก่ลงแล้ว” จึงติดตามท้าวสັกกะนั้นไป

อสุรา สุทธกัถตาใน อนฺุพนฺธิสฺสุ ๑ อาชยาดบทกัถตฺตฺวาจก “มยฺ สุทธกัถตาใน อมฺหา ๑ อาชยาดบทกัถตฺตฺวาจก วณฺจิตา วิกตีกัถตาใน อมฺหา ชรสฺสกุเณน อนฺุพนฺธิสฺสุ ตํ วิเสสณะของ สกฺกั ๑ อวุตตกัถมมะใน อนฺุพนฺธิสฺสุ ๑

๑๖๒. มาตลี สงฺคาหโก เวชยนฺตรถํ อหริตฺวา อนฺุตรามคฺเค จเปสิ ๑

สงฺคาหโก อ.เทพบุตรผู้เป็นสารถี มาตลี ชื่อว่ามาตลี อหริตฺวา นำมาแล้ว เวชยนฺตรถํ ซึ่งรถชื่อว่าเวชยันต์ จเปสิ จอดไว้แล้ว อนฺุตรามคฺเค ในระหว่างแห่ง หนทาง ๑

เทพบุตรผู้เป็นสารถีชื่อว่ามาตลินารถเวชยันต์มา แล้วจอดรอที่ระหว่างทาง

มาตลี สัญญาวิเสสณะของ สงคาหโกๆ สุทธกัตตาใน จเปสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เวชยนุตรถ อวุตตกัมมะใน อahrtiwaๆ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ อนุตรามคฺเค วิสยาธาระใน จเปสิ ฯ

.....
.....

๑๖๓. สกุโก ตํ ตตฺถ อโรเปตฺวา เทวนคราภิมุโข ปายาสี ฯ

สกุโก ตํ (อสุรกณฺณ) ตตฺถ (เวชยนุตรเถ) อโรเปตฺวา เทวนคราภิมุโข ปายาสี ฯ

สกุโก อ.ท้าวสักกะ อโรเปตฺวา ทรงอุ้มขึ้นแล้ว ตํ (อสุรกณฺณ) ซึ่งนางอสุรกัญญา นั้น ตตฺถ (เวชยนุตรเถ) บนรถชื่อว่าเวชยันต์นั้น เทวนคราภิมุโข ผู้มีพระพักตร์ต่อ พระนครของเทพ ปายาสี เริ่มเสด็จดำเนินไปแล้ว ฯ

ท้าวสักกะทรงอุ้มนางอสุรกัญญานั้นขึ้นบนรถเวชยันต์นั้น มุ่งหน้าต่อเทพนคร เริ่ม เสด็จดำเนินไปแล้ว

สกุโก สุทธกัตตาใน ปายาสีๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตํ วิเสสณะของ อสุรกณฺณๆ อวุตตกัมมะใน อโรเปตฺวา ตตฺถ วิเสสณะของ เวชยนุตรเถๆ วิสยาธาระใน อโรเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปายาสี เทวนคราภิมุโข วิเสสณะของ สกุโก ฯ

.....
.....

๑๖๔. อถสฺส สิมฺพลินํ สมฺปตฺตกาเล รตสทฺทํ สุตฺวา ภีตา ครุพฺโปตฺกา วิรวีสุ ฯ

อถ อสฺส (สกุสฺส) สิมฺพลินํ สมฺปตฺตกาเล รตสทฺทํ สุตฺวา ภีตา ครุพฺโปตฺกา วิรวีสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น ครุพฺโปตฺกา อ.นกรุทตัวลูกน้อย ท. ภีตา กลัวแล้ว สุตฺวา เพราะฟัง รตสทฺทํ ซึ่งเสียงแห่งรถ สมฺปตฺตกาเล ในกาลเป็นที่ถึงแล้ว สิมฺพลินํ ซึ่งป่าไม้จิว อสฺส (สกุสฺส) แห่งท้าวสักกะนั้น วิรวีสุ ร้องแล้ว ฯ

ที่นั่น ผุ่งลูกนกรุทพากันกลัว เพราะได้ยินเสียงรถในเวลาทีท้าวสักกะเสด็จถึงป่าไม้ จิว จึงพากันร้อง

ออก กาลสัตตมณี ภิฑา วิเสสนะของ ครุพโปตกาฯ สุททกัตตาใน วิรวีสุฯ อาชยาตบท กัตตุวจาก อสุส วิเสสนะของ สกุกสุสฯ สามีสัมพันธะใน สมปตตกาเล สิฃพลินัน สัมปาปุณียกัมมะใน สมปตตกาเลฯ กาลสัตตมณีใน สุตฺวา รทสทท อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ภิฑา ฯ

๑๖๕. เตสั สทท สุตฺวา สกุกโก มาตลีส ปุจฺฉิ “เก เอเต วิรวนฺตีสติ ฯ

เตสั (ครุพโปตกาณ) สทท สุตฺวา สกุกโก มาตลีส ปุจฺฉิ “เก เอเต (สตุตฺตา) วิรวนฺตีสติ ฯ

สกุกโก อ.ท้าวสั๊กกะ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สทท ซึ่งเสียง เตสั (ครุพโปตกาณ) ของนทครุททัวลुकน่อย ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว มาตลีส ซึ่งเทพบุตรชื่อว่า มาตลีส อิติ ว่า “เอเต (สตุตฺตา) อ.สัทว ท. เหล่านั้น เก เหล่าไหน วิรวนฺติ ย่อมร้อง” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสั๊กกะทรงสดับเสียงของฝูงลูกนทครุททเหล่านั้น จึงตรัสถามกับมาตลีสเทพบุตรว่า “พวกสัทวเหล่านั้น เหล่าไหนกันที่พากันร้อง”

สกุกโก สุททกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เตสั วิเสสนะของ ครุพโปตกาณฯ สามีสัมพันธะใน สททท อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ มาตลีส อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “เก กัตติ เอเต กัตติ วิเสสนะของ สตุตฺตาฯ สุททกัตตาใน วิรวนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๖๖. “ครุพโปตกา เทวาทิ ฯ

(มาตลีส) “ครุพโปตกา (วิรวนฺติ) เทวาทิ (อาห) ฯ

(มาตลีส) อ.เทพบุตรชื่อว่ามาตลีส (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่เทพเจ้า (ครุพโปตกา) อ.นทครุททัวลुकน่อย ท. (วิรวนฺติ) ย่อมร้อง” อิติ ดังนี้ ฯ

มาตลีสเทพบุตรกราบทูลว่า “ฝูงลูกนทครุทท ย่อมร้อง พระเจ้าข้า”

มาตลี สุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เทว อาลปนะ ครุฟโปตกา
 สุทธกัตตาใน วิรวนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพทํ อากาเรน อาห ๫

๑๖๗. “กัการณาทิ ๫

(สกุโก) “(ครุฟโปตกา) กัการณา (วิรวนฺติ)” อิติ (ปุจฺฉิ) ๫

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ครุฟโปตกา) อ.นกกครุทตัวลูก
 น้อย ท. (วิรวนฺติ) ย่อมร้อง กัการณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ๫

ท้าวสักกะตรัสถามว่า “เพราะเหตุอะไร ผุ้งลูกนกกครุทจึงพากันร้อง”

สกุโก สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ครุฟโปตกา สุทธกัตตาใน วิรวนฺติ๑
 อาชยาตบทกัตตุวจาก กัการณา เหตุใน วิรวนฺติ” อิติศัพทํ อากาเรน ปุจฺฉิ ๫

๑๖๘. “รถสทฺทํ สุตฺวา มรณภเยนาติ ๫

(มาตลี) “(ครุฟโปตกา) รถสทฺทํ สุตฺวา มรณภเยน (วิรวนฺติ)” อิติ (อาห) ๫

(มาตลี) อ.เทพบุตรชื่อว่ามาตลี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(ครุฟโปตกา) อ.นกก
 ครุทตัวลูกน้อย ท. สุตฺวา ฟังแล้ว รถสทฺทํ ซึ่งเสียงแห่งรถ (วิรวนฺติ) ย่อมร้อง
 มรณภเยน เพราะภัยคือความตาย” อิติ ดังนี้ ๫

มาตลีเทพบุตรกราบทูลว่า “ผุ้งลูกนกกครุทฟังเสียงรถ ย่อมร้อง เพราะกลัวตาย”

มาตลี สุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ครุฟโปตกา สุทธกัตตาใน
 วิรวนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก รถสทฺทํ อวุตตกัมมะเน สุตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 วิรวนฺติ มรณภเยน เหตุใน วิรวนฺติ” อิติศัพทํ อากาเรน อาห ๫

๑๖๙. “มํ เอกํ นิสฺสาย เอตฺตโก ทิไซฺ รทเวเคน วิจฺฉุณฺโณโต, มา นิสฺสิ, นีวตฺเตหิ
 รทนฺติ ๫

(สกุโก) “ม้ เออ กั นิสสาย เอตตโก ทิโซ รทเวเคน วิจุนฺนิโต, (ทิโซ) มา นสฺสิ, (ตุว) นิวตเตหิ รทนฺติ (อาห) ๗

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ทิโซ อ.นก เอตตโก มีประมาณเท่านี้ วิจุนฺนิโต ย่อยยับแล้ว รทเวเคน โดยกำลังแห่งรท นิสสาย เพราะอาศัย ม้ ซึ่งเรา เออ กั ผู้เดียว, (ทิโซ) อ.นก มา นสฺสิ อย่าฉิบหายแล้ว, (ตุว) อ.เธอ รท ยังรท นิวตเตหิ จงให้กลับ” อิติ ดังนี้ ๗

ท้าวสักกะตรัสว่า “นกมีประมาณเท่านี้ ย่อยยับโดยกำลังรท เพราะอาศัยเราผู้เดียว, นกอย่าฉิบหายแล้ว, เธอจงกลับรทเถิด”

สกุโก สุกุทกัตตาใน อาห ๗ อาชยตบทกัตตฺวาจก “เอตตโก วิเสสณะของ ทิโซ ๗ สุกุทกัตตาใน วิจุนฺนิโต ๗ กิตบทกัตตฺวาจก ม้ อวุตตกัมมะใน นิสสาย เออ วิเสสณะของ ม้ นิสสาย เหตุใน วิจุนฺนิโต รทเวเคน ตติยาวิเสสณะใน วิจุนฺนิโต, ทิโซ สุกุทกัตตาใน นสฺสิ ๗ อาชยตบทกัตตฺวาจก มาศัพท ๗ ปฏิเสสณะใน นสฺสิ, ตุว เหตุกัตตาใน นิวตเตหิ ๗ อาชยตบทกัตตฺวาจก รท การิตกัมมะใน นิวตเตหิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๗

๑๗/๐. โส สินฺทวสทสฺสสฺส ทณฺทเกน สณฺณํ ทตฺวา รทํ นิวตเตสิ ๗

โส (มาตลิ) สินฺทวสทสฺสสฺส ทณฺทเกน สณฺณํ ทตฺวา รทํ นิวตเตสิ ๗

โส (มาตลิ) อ.เทพบุตรชื่อว่ามาตลีนั้น ทตฺวา ให้แล้ว สณฺณํ ซึ่งสัญญาณ ทณฺทเกน ด้วยท่อนไม้ สินฺทวสทสฺสสฺส แก่พันแห่งม้าสินธพ รทํ ยังรท นิวตเตสิ ให้กลับแล้ว ๗

เทพบุตรชื่อว่ามาตลีนั้นใช้ท่อนไม้ให้สัญญาณแก่ม้าสินธพ ๑,๐๐๐ ตัว ทำให้รถกลับ

โส วิเสสณะของ มาตลิ ๗ เหตุกัตตาใน นิวตเตสิ ๗ อาชยตบทกัตตฺวาจก สินฺทวสทสฺสสฺส สัมปทานใน ทตฺวา ทณฺทเกน ๗ กรณะใน ทตฺวา สณฺณํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน นิวตเตสิ รทํ การิตกัมมะใน นิวตเตสิ ๗

๑๗๑. ต่ ทิสวา อสุรา “ชรสกุโก อสุรปุโรโต ปฏุจาย ปลายนุโต อิทานิ รถํ นิวตเตสิ, อทฐาเนน อุปตถมฺโห ลหุโร ภวิสฺสตีติ นิวตติตฺวา อาคตมคฺเคเนว อสุรปุริ ปริสิตฺวา ปุณ สีสํ น อุกฺขิปีสุ ๕

ต่ (กิริย) ทิสวา อสุรา “ชรสกุโก อสุรปุโรโต ปฏุจาย ปลายนุโต อิทานิ รถํ นิวตเตสิ, อทฐา อเนน (ชรสกุเกน) อุปตถมฺโห (ปุคฺคโล) ลหุโร ภวิสฺสตีติ (จินฺเตตฺวา) นิวตติตฺวา อาคตมคฺเคน เหว อสุรปุริ ปริสิตฺวา ปุณ สีสํ น อุกฺขิปีสุ ๕

อสุรา อ.อสุร ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ต่ (กิริย) ซึ่งกิริยานั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “ชรสกุโก อ.ท้าวสักกะผู้แก่ ปลายนุโต หนีไปอยู่ ปฏุจาย จำเดิม อสุรปุโรโต จากเมืองของอสุร รถํ ยังรถ นิวตเตสิ ให้กลับแล้ว อิทานิ ในกาลนี้, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุปตถมฺโห ผู้อุปถัมภ์ อเนน (ชรสกุเกน) ลหุโร เป็นผู้- อันท้าวสักกะ ผู้แก่นี้ -ได้แล้ว ภวิสฺสตีติ จักเป็น อทฐา แน่แท้” อิติ ดังนี้ นิวตติตฺวา กลับแล้ว ปริสิตฺวา เข้าไปแล้ว อสุรปุริ สูเมืองของอสุร อาคตมคฺเคน เหว โดยหนทางเป็นที่มาแล้วนั้นเทียว น อุกฺขิปีสุ ไม่ยกขึ้นแล้ว สีสํ ซึ่งศึรชะ ปุณ อีก ๕

พวกอสุรเห็นกิริยานั้นแล้ว คิดว่า “ท้าวสักกะผู้แก่หนีไปอยู่จำเดิมแต่เมืองอสุร บัดนี้ ให้รถกลับ, บุคคลผู้อุปถัมภ์ จักเป็นผู้อันท้าวสักกะแก่นี้ได้แล้วเป็นแน่” จึงพากันกลับ เข้าไปสู่เมืองอสุรโดยทางที่มาแล้วนั้นแหละ ไม่ยกศึรชะขึ้นอีกเลย

อสุรา สุททกัตตาใน อุกฺขิปีสุฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ต่ วิเสสนะของ กิริยํฯ อวุตต- กัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “ชรสกุโก เหตุกัตตาใน นิวตเตสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก อสุรปุโรโต อปาทานใน ปฏุจายฯ กิริยาวิเสสนะใน ปลายนุโตฯ อัปกันตรกิริยาของ ชรสกุโก อิทานิ กาลสัตตมฺมีใน นิวตเตสิ รถํ การิต- กัมมะใน นิวตเตสิ, อุปตถมฺโห วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุททกัตตาใน ภวิสฺสตีติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อทฐา กิริยาวิเสสนะใน ภวิสฺสตีติ อเนน วิเสสนะของ ชรสกุเกนฯ อนภิทกัตตาใน ลหุโรฯ วิกติกัตตาใน ภวิสฺสตีติ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิวตติตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปริสิตฺวา เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อาคตมคฺเคนฯ ตติยาวิเสสนะใน ปริสิตฺวา อสุรปุริ สัมปาปุณฺเณยกัมมะ ใน ปริสิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อุกฺขิปีสุ ปุณ กิริยาวิเสสนะใน อุกฺขิปีสุ สีสํ อวุตต-

กัมมะใน อุกุขิปีสุ นคัพท ปฏิสเสระใน อุกุขิปีสุ ฯ

๑๗๒. สกโกปิ สุขํ อสุรกณฺณํ เทวนครํ เนตฺวา อทฺตมเตยฺยานํ อจฺจนฺราโกภฺนินํ เขมฺมจกฺกฺจฺจาเน จเปสึ ฯ

สกโกปิ แม่ อ.ท้าวสักกะ **เนตฺวา** ทรงนำไปแล้ว **อสุรกณฺณํ** ซึ่งนางอสุรกัญญา **สุขํ** ชื่อว่าสุชาดา **เทวนครํ** สู่เทพนคร **จเปสึ** ทรงแต่งตั้งไว้แล้ว **เขมฺมจกฺกฺจฺจาเน** ในตำแหน่งอันเจริญที่สุด **อจฺจนฺราโกภฺนินํ** กว่่าโกภฺนินแห่งนางอัปสร ท. **อทฺตมเตยฺยานํ** ที่สามด้วยทั้งกึ่ง ฯ

แม่ท้าวสักกะ ทรงนำนางอสุรกัญญาชื่อว่าสุชาดาไปสู่เทพนคร แล้วทรงแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งหัวหน้าของนางอัปสร ๒ โภภิกครั้ง

อปิตัพทํ อเปกขตถะเข้ากับ สกโก๑ สุททกัตตาใน จเปสึ๑ อาชยาดบทกัตตุวาจก สุขํ สัญญาวิเสสนะของ อสุรกณฺณ๑ อุตตกัมมะใน เนตฺวา เทวนครํ สัมปาปุณฺณียกัมมะ ใน เนตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสึ อทฺตมเตยฺยานํ วิเสสนะของ อจฺจนฺราโกภฺนิน๑ จักฺกฺจฺจือปาทานใน เขมฺมจกฺกฺจฺจาเน๑ วิสยาธาระใน จเปสึ ฯ

๑๗๓. สฺวา สกุกํ วรํ ยาจิ “มหาราช มม อิมสฺมึ เทวโลเก มาตาปิตโร วา ภาติกภคินิโย วา นตฺถิ; ยตฺถ ยตฺถ คจฺฉสิ, ตตฺถ ตตฺถ มํ คเหตฺวา คจฺเจยฺยาสีติ ฯ

สฺวา (อสุรกณฺณา) สกุกํ วรํ ยาจิ “มหาราช มม อิมสฺมึ เทวโลเก มาตาปิตโร วา ภาติกภคินิโย วา นตฺถิ; (ตุว) ยตฺถ ยตฺถ (จาเน) คจฺฉสิ, (ตุว) ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) มํ คเหตฺวา คจฺเจยฺยาสีติ ฯ

สฺวา (อสุรกณฺณา) อ.นางอสุรกัญญานั้น **ยาจิ** ทูลขอแล้ว **วรํ** ซึ่งพร **สกุกํ** กะท้าวสักกะ **อิติ** ว่า “**มหาราช** ข้าแต่มหาราชเจ้า **มาตาปิตโร** วา อ.มารดาและบิดา ท. หรือ **ภาติกภคินิโย** วา หรือว่า อ.พี่น้องชายและพี่น้องสาว ท. **มม** ของหม่อมฉัน **อิมสฺมึ เทวโลเก** ในเทวโลกนี้ **นตฺถิ** ย่อมไม่มี; (ตุว) อ.พระองค์ **คจฺฉสิ** จะเสด็จไป

ยตุถ ยตุถ (จาเน) ในที่ใดๆ, (ตุว) อ.พระองค์ คเหตุวา พาเอาแล้ว มั ซึ่งหม่อมฉัน คจฺเจยฺยาสี ฟังเสด็จไป ตตุถ ตตุถ (จาเน) ในที่นั้นๆ” อิติ ดังนี้ ฯ

นางอสุรกายุณยานั้นทูลขอพรกับท้าวสักกะว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า มารดาบิดา หรือพี่น้องชายหญิงของหม่อมฉัน บนสวรรค์นี้ ไม่มี, พระองค์จะเสด็จไปในที่ใดๆ ขอพระองค์พาหม่อมฉันฟังไปในที่นั้นๆ”

สา วิเสสนะของ อสุรกายุณาฯ สุทรกัตตานิ ยาจิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สุกกั อกถิตกัมมะไน ยาจิ วรํ อวุตตกัมมะไน ยาจิ “มหาราช อาลปนะ มาตาปิตโร กัถิ ภาติกภคินิโย กัถิ สุทรกัตตานิ นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะไน มาตาปิตโร และ ภาติกภคินิโย อิมสมิ วิเสสนะของ เทวโลกะฯ วิสยาธาระไน นตฺถิ วา สองศัพทํ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ มาตาปิตโร และ ภาติกภคินิโย; ตุว สุทรกัตตานิ ใน คจฺฉลึฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยตุถ สองบท วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระไน คจฺฉลึ, ตุว สุทรกัตตานิ คจฺเจยฺยาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตุถ สองบท วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระไน คจฺเจยฺยาสี มั อวุตตกัมมะไน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยา ใน คจฺเจยฺยาสี” อิติศัพทํ อากาเรไน ยาจิ ฯ

.....
.....

๑๗๔. โส “สาธฺฐติ ตสฺสา ปฏฺิณฺณํ อทาสี ฯ

โส (สกุโก) “สาธฺฐติ (สมปฏฺิณฺณิตฺวา) ตสฺสา (อสุรกายุณาย) ปฏฺิณฺณํ อทาสี ฯ

โส (สกุโก) อ.ท้าวสักกะนั้น (สมปฏฺิณฺณิตฺวา) รัปพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺฐ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ อทาสี ได้ให้แล้ว ปฏฺิณฺณํ ซึ่งปฏฺิณฺญา ตสฺสา (อสุรกายุณาย) แก่นาง อสุรกายุณยานั้น ฯ

ท้าวสักกะนั้นรับคำว่า “ได้จะ” แล้วได้ให้ปฏฺิณฺญาแก่นางอสุรกายุณยานั้น

โส วิเสสนะของ สกุโกฯ สุทรกัตตานิ อทาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สาธฺฐ ลิงคัถะ” อิติศัพทํ อากาเรไน สมปฏฺิณฺณิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน อทาสี ตสฺสา วิเสสนะของ อสุรกายุณายฯ สัมปทานไน อทาสี ปฏฺิณฺณํ อวุตตกัมมะไน อทาสี ฯ

.....

๑๗๕. ตโต ปฏุจาย จ จิตตปาตลिया ปุปฺผิตาย, อสุรา “อมุหากํ ทิพฺพปาริจฺจตฺตกฺขสฺส
 ปุปฺผนกาโลติ สณฺณาย ยฺยทฺตถาย สกุกํ อภियฺยฺมิตฺตูกามา อภิริหีสฺส ๕

ตโต (กาลโต) ปฏุจาย จ จิตตปาตลिया ปุปฺผิตาย, อสุรา “(อัย กาล) อมุหากํ
 ทิพฺพปาริจฺจตฺตกฺขสฺส ปุปฺผนกาโล (โหติ)” อิติ สณฺณาย ยฺยทฺตถาย สกุกํ อภियฺยฺมิตฺตูกามา
 (หุตฺวา) อภิริหีสฺส ๕

จ ก็ จิตตปาตลिया ครั้นเมื่อดอกไม้ชื่อว่าจิตตปาตลี ปุปฺผิตาย บานแล้ว, อสุรา
 อ.อสุร ท. อภियฺยฺมิตฺตูกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันรบ สกุกํ กะท้าวสั๊กกะ (หุตฺวา) เป็น
 อภิริหีสฺส ขึ้นเฉพาะแล้ว ยฺยทฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่อันรบ สณฺณาย ด้วยความ
 สำคัญ อิติ ว่า “(อัย กาล) อ.กาลนี้ ปุปฺผนกาโล เป็นกาลเป็นที่บาน ทิพฺพ-
 ปาริจฺจตฺตกฺขสฺส แห่งดอกไม้ชื่อว่าปาริจฺจตฺตอันเป็นทิพย์ อมุหากํ ของเรา ท. (โหติ)
 ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปฏุจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ๕

ก็ เมื่อดอกไม้ชื่อว่าจิตตปาตลีบานแล้ว, พวกอสุรประสงค์จะรบกับท้าวสั๊กกะ จึงขึ้นไป
 เพื่อต้องการจะรบด้วยความสำคัญว่า “กาลนี้ เป็นกาลบานแห่งดอกไม้ชื่อว่าปาริจฺจตฺต
 เป็นทิพย์ของพวกเรา” จำเดิมแต่กาลนั้น

จศัพท์ วากยารัมภโชนตกะ อสุรา สุทฺธกตฺตานิ อภิริหีสฺส อายยาตบทกตฺตฺวาจก ตโต
 วิเสสฺนของ กาลโตๆ อปาทานใน ปฏุจายๆ กิริยาวิเสสฺนใน ปุปฺผิตาย จิตตปาตลिया
 ลักษณะใน ปุปฺผิตายๆ ลักษณะกิริยา, “อัย วิเสสฺนของ กาลโตๆ สุทฺธกตฺตานิ โหติๆ
 อายยาตบทกตฺตฺวาจก อมุหากํ สามีสัมพันธะใน ทิพฺพปาริจฺจตฺตกฺขสฺสๆ สามีสัมพันธะ
 ใน ปุปฺผนกาโลๆ วิกตีกตฺตานิ โหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน สณฺณายๆ ภาระใน อภิริหีสฺส
 ยฺยทฺตถาย สัมปทานใน อภิริหีสฺส สกุกํ อภิตกัมมะใน อภियฺยฺมิตฺตูกามาๆ วิกตีกตฺตานิ
 ใน หุตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน อภิริหีสฺส ๕

๑๗๖. สกุกโก เหมจฺจาสมุทฺเท นาคานํ อารกฺขํ อทาสี, ตโต สฺปนฺณานํ, ตโต กุมฺภณฺฑานํ,
 ตโต ยกฺขานํ, ตโต จตฺตุนํ มหาราชานํ, สพฺพฺปุริ ปน เทวณฺครทฺวาเรสุ วชิรฺหตฺถา
 อินฺทปฏฺวีมา จเปสิ ๕

สกุโก เหฏฐาสมุเท นาคานํ อารกฺขํ อทาสี, ตโต (นาคานํ อารกฺขโต) สุปณฺณานํ (อารกฺขํ อทาสี), ตโต (สุปณฺณานํ อารกฺขโต) กุมฺภณฺฑานํ (อารกฺขํ อทาสี), ตโต (กุมฺภณฺฑานํ อารกฺขโต) ยกฺขานํ (อารกฺขํ อทาสี), ตโต (ยกฺขานํ อารกฺขโต) จตฺตุนฺนํ มหาราชานํ (อารกฺขํ อทาสี), (สกุโก) สพฺพปฺริ ปน เทวนครทฺวาเรสุ วชิรหตฺธา อินฺทปฏฺิมา จเปสิ ฯ

สกุโก อ.ท้าวสักกะ อทาสี ได้ประทานแล้ว อารกฺขํ ซึ่งการอารักขา นาคานํ แก่นาค ท. เหฏฐาสมุเท ในภายใต้แห่งมหาสมุทร, (อทาสี) ได้ประทานแล้ว (อารกฺขํ) ซึ่งการอารักขา สุปณฺณานํ แก่ครุท ท. (อารกฺขโต) จากการอารักขา (นาคานํ) ของ นาค ท. ตโต นั้น, (อทาสี) ได้ประทานแล้ว (อารกฺขํ) ซึ่งการอารักขา กุมฺภณฺฑานํ แก่กุมภณฺฑท. (อารกฺขโต) จากการอารักขา (สุปณฺณานํ) ของครุท ท. ตโต นั้น, (อทาสี) ได้ประทานแล้ว (อารกฺขํ) ซึ่งการอารักขา ยกฺขานํ แก่ยกฺษท. (อารกฺขโต) จากการอารักขา (กุมฺภณฺฑานํ) ของกุมภณฺฑท. ตโต นั้น, (อทาสี) ได้ประทานแล้ว (อารกฺขํ) ซึ่งการอารักขา มหาราชานํ แก่ท้าวมหาราช ท. จตฺตุนฺนํ สี (อารกฺขโต) จากการอารักขา (ยกฺขานํ) ของยกฺษท. ตโต นั้น, ปน หนึ่ง (สกุโก) อ.ท้าวสักกะ จเปสิ ทรงตั้งไว้แล้ว อินฺทปฏฺิมา ซึ่งรูปเปรียบแห่งพระอินทร์ ท. วชิรหตฺธา ผู้มี วชิระในพระหัตถ์ เทวนครทฺวาเรสุ ที่ประตูแห่งเทพนคร ท. สพฺพปฺริ ในเบื้องบน แห่งการอารักขาทั้งปวง ฯ

ท้าวสักกะได้ประทานการอารักขาแก่พวกนาคในภายใต้มหาสมุทร, ได้ประทานการ อารักขาแก่พวกครุท จากการอารักขาพวกนาคนั้น, ได้ประทานการอารักขาแก่พวก กุมภณฺฑท. จากการอารักขาพวกครุทนั้น, ได้ประทานการอารักขาพวกยกฺษแต่การ อารักขาพวกกุมภณฺฑท. นั้น, ได้ประทานการอารักขาท้าวมหาราชทั้ง ๔ จากการอารักขา พวกยกฺษนั้น, หนึ่ง ท้าวสักกะทรงตั้งรูปเหมือนพระอินทร์ในพระหัตถ์ถึอวิเชียร ที่ ประตูเทพนครทั้งหลาย เบื้องบนการอารักขาทั้งปวง

สกุโก สุทฺธกตฺตาใน อทาสี และ จเปสิ อทาสี ห้ามท กิติ จเปสิ กิติ อาชยาตบท กัตตฺวาจก เหฏฐาสมุเท วิสยาธาระใน นาคานํ ๑ สัมปทานใน อทาสี อารกฺขํ อวฺตตกัมมะใน อทาสี, ตโต วิเสสณะของ อารกฺขโต นาคานํ สามีสัมพันธะใน อารกฺขโต ๑ อปาทานใน อทาสี สุปณฺณานํ สัมปทานใน อทาสี อารกฺขํ อวฺตตกัมมะ ใน อทาสี, ตโต วิเสสณะของ อารกฺขโต สุปณฺณานํ ๑ สามีสัมพันธะใน อารกฺขโต ๑

อปาทานใน อทาสี กุมภกณฺฑานํ สัมปทานใน อทาสี อารกฺขํ อวุตตกัมมะใน อทาสี, ตโต วิเสสณะของ อารกฺขโต กุมภกณฺฑานํฯ สามีสัมพันธะใน อารกฺขโตฯ อปาทานใน อทาสี ยกฺขานํ สัมปทานใน อทาสี อารกฺขํ อวุตตกัมมะใน อทาสี, ตโต วิเสสณะของ อารกฺขโต ยกฺขานํ สามีสัมพันธะใน อารกฺขโตฯ อปาทานใน อทาสี จตฺตุนํ วิเสสณะของ มหาราชาฯ สัมปทานใน อทาสี อารกฺขํ อวุตตกัมมะใน อทาสี, ปนศัพทํ สัมปิตนหนัตถะ สกฺโก สุกฺธกัตตาใน จเปสิฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก สพฺพปุริ วิสยาธาระใน จเปสิ เทวนครทฺวาเรสุ วิสยาธาระใน จเปสิ วชิรหตฺถา วิเสสณะของ อินฺทปฏฺธิมาฯ อวุตตกัมมะใน จเปสิ ฯ

๑๗๗. อสุรา นาคาทโย ชินิตฺวา อาคตาปี อินฺทปฏฺธิมา ทูโรโต ทิสฺวา “สกฺโก นิกฺขนฺโตติ ปลายนฺติ ฯ

อสุรา นาคาทโย (อมนุสฺเส) ชินิตฺวา อาคตาปี อินฺทปฏฺธิมา ทูโรโต ทิสฺวา “สกฺโก นิกฺขนฺโตติ (สญฺญา) ปลายนฺติ ฯ

อสุรา อ.อสุร ท. ชินิตฺวา ชนะแล้ว (อมนุสฺเส) ซึ่งอมนุสฺย ท. นาคาทโย มีนาคเป็นต้น อาคตาปี แม้มาแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว อินฺทปฏฺธิมา ซึ่งรูปเปรียบแห่งพระอินทร์ ทูโรโต แต่ที่ไกล ปลายนฺติ ย่อมหนีไป (สญฺญา) ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “สกฺโก อ.ท้าวสັกกะ นิกฺขนฺโต เสด็จออกไปแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกอสุรชนะอมนุสฺยทั้งหลายมีนาคเป็นต้น แม้มาแล้ว เห็นรูปเปรียบพระอินทร์แต่ที่ไกล ย่อมหนีไปด้วยความสำคัญว่า “ท้าวสັกกะเสด็จออกไปแล้ว”

อสุรา สุกฺธกัตตาใน ปลายนฺติฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก นาคาทโย วิเสสณะของ อมนุสฺเสฯ อวุตตกัมมะใน ชินิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคตา อปิตฺทํ อเปกชัตถะ เข้ากับ อาคตาฯ วิเสสณะของ อสุรา อินฺทปฏฺธิมา อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ทูโรโต อปาทานใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปลายนฺติ “สกฺโก สุกฺธกัตตาใน นิกฺขนฺโตฯ กิตบทกัตตฺวาจก” อิตติศัพทํ สรุปะใน สญฺญาฯ ภาวะใน ปลายนฺติ ฯ

๑๗๘. “เอว มหาลิ มโฆ มาณโว อปฺปมาทปฏิปทํ ปฏิปชฺชิ; เอว อปฺปมตฺโต จ ปนเส
 เอวรูปํ อิสฺสรียํ ปตฺวา ทฺวิสุ เทวโลเกสุ รชฺชํ การเสสิ, อปฺปมาโท นามเส พุทฺธาทีหิ
 ปสฺสโต, อปฺปมาทํ หิ นิสฺสาย สพฺเพสฺสปี โลกียโลกุตฺตรานํ วิเสสานํ อธิคโม
 โหตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“อปฺปมาเทน มชฺวา   เทวานํ เสฏฺฐตํ คโต;
 อปฺปมาทํ ปสฺสหนฺติ,   ปมาโท ครหิตो สทาติ ฯ

(สตถา) “เอว มหาลิ มโฆ มาณโว อปฺปมาทปฏิปทํ ปฏิปชฺชิ; เอว อปฺปมตฺโต จ ปน
 เอโส (มชฺमाणโว) เอวรูปํ อิสฺสรียํ ปตฺวา (เทวตํ) ทฺวิสุ เทวโลเกสุ รชฺชํ การเสสิ, อปฺปมาโท
 นาม เอโส พุทฺธาทีหิ (ปณฺทิตฺเตหิ) ปสฺสโต, อปฺปมาทํ หิ นิสฺสาย สพฺเพสฺสปี โลกียโลกุตฺตรานํ
 วิเสสานํ อธิคโม โหตีติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“อปฺปมาเทน มชฺวา   (เทวสฺส) เทวานํ เสฏฺฐตํ คโต;
 (ปณฺทิตฺตา) อปฺปมาทํ ปสฺสหนฺติ, (อริเยหิ) ปมาโท ครหิตो สทาติ ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาลิ ดูก่อนมหาลิ มาณโว
 อ.มาณพ มโฆ ชื่อว่ามชฺวะ ปฏิปชฺชิ ปฏิบัติแล้ว อปฺปมาทปฏิปทํ ซึ่งปฏิบัติแห่ง
 ความไม่ประมาท เอว อย่างนี้; จ ปน ก็แล เอโส (มชฺमाणโว) อ.มาณพชื่อว่ามชฺวะ
 นั้น อปฺปมตฺโต ผู้ไม่ประมาทแล้ว ปตฺวา ถึงแล้ว อิสฺสรียํ ซึ่งความเป็นใหญ่ เอวรูปํ
 อันมีอย่างนี้เป็นรูป (เทวตํ) ยังเทวดา การเสสิ ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่ง
 พระราชา เทวโลเกสุ ในเทวโลก ท. ทฺวิสุ สอง เอว อย่างนี้, เอโส อปฺปมาโท นาม
 ชื่อ อ.ความไม่ประมาทนั้น (ปณฺทิตฺเตหิ) อันบัณฑิต ท. พุทฺธาทีหิ มีพระพุทฺธเจ้า
 เป็นต้น ปสฺสโต สรรเสริญแล้ว, หิ เพราะว่า อธิคโม อ.การบรรลุ วิเสสานํ ซึ่งคุณ
 วิเศษ ท. โลกียโลกุตฺตรานํ อันเป็นโลกิยะและโลกุตระ สพฺเพสฺสปี แม้ทั้งปวง โหติ
 ย่อมมี นิสฺสาย เพราะอาศัย อปฺปมาทํ ซึ่งความไม่ประมาท” อิติ ดังนี้ อาห ตรัส
 แล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“มชฺวา อ.ท้าวมชฺวะ คโต ทรงถึงแล้ว (เทวสฺส) เทวานํ
 เสฏฺฐตํ ซึ่งความเป็น- แห่งเทพ ผู้ประเสริฐที่สุด กว่าเทพ ท.
 อปฺปมาเทน เพราะความไม่ประมาท, (ปณฺทิตฺตา) อ.บัณฑิต
 ท. ปสฺสหนฺติ ย่อมสรรเสริญ อปฺปมาทํ ซึ่งความไม่ประมาท,

ปมาโท อ.ความประมาท (อริเยหิ) อันพระอริยเจ้า ท. ครหิโต
 ตีเตียนแล้ว สทา ในกาลทุกเมื่อ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนมหาเถร มหาสมณพ ปฏิบัติปฏิบัติแห่งความไม่ประมาท
 อย่างนี้, ก็แล มชมะถนพนั้นผู้ไม่ประมาทแล้ว ถึงความเป็นใหญ่เห็นปานนี้ ครองราชย์
 ในเทวโลกทั้งสองอย่างนี้, ธรรมดว่าความไม่ประมาทนั้น พวกบัณฑิตมีพระพุทธเจ้า
 เป็นต้นสรรเสริญ, เพราะว่า การบรรลุลุณวิเศษทั้งหลายทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ
 แม้ทั้งหมด ย่อมมีเพราะอาศัยความไม่ประมาท” ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“ท้าวมชวานต์ถึงความประเสริฐที่สุดกว่าเทพทั้งหลาย
 เพราะความไม่ประมาท, พวกบัณฑิตย่อมสรรเสริญความไม่
 ประมาท, ความประมาท พระอริยเจ้าทั้งหลายตีเตียนในกาล
 ทุกเมื่อ”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหจฺ อาชยาตบถกัตตฺวาจก “มหาเถร อาลปนะ มโฆ สัจญญา-
 วิเสสนะของ มาถโวจฺ สุทธกัตตาใน ปฏิปชฺชิจฺ อาชยาตบถกัตตฺวาจก เอวํ กิริยา-
 วิเสสนะใน ปฏิปชฺชิจฺ อปฺปมาทปฏิปทํ อวุตตกัมมะใน ปฏิปชฺชิจฺ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ
 อปฺปมตฺโต กิติ เอโส กิติ วิเสสนะของ มชฺชมาถโวจฺ เหตุกัตตาใน กาทเรสิจฺ อาชยาต-
 บถเหตุกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน กาทเรสิ เอวรูปํ วิเสสนะของ อิสฺสรียจฺ
 สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาทเรสิ เทวตํ การิตกัมมะใน กาทเรสิ
 ทฺวีสฺ วิเสสนะของ เทวโลกเสฏฺจฺ วิสยาธาระใน กาทเรสิ รชฺชํ อวุตตกัมมะใน กาทเรสิ,
 นามคัพฺพํ สัจญญาชฺชิตกะเข้ากับ อปฺปมาโท เอโส วิเสสนะของ อปฺปมาโทจฺ วุตตกัมมะ
 ใน ปสฺตฺโตจฺ กิตบถกัมมวาทก พุทฺธาทีหิ วิเสสนะของ ปณฺฑิตเตหิจฺ อนภินิตกัตตาใน
 ปสฺตฺโต, หิตคัพฺพํ เหตุชฺชิตกะ อธิคโม สุทธกัตตาใน โหติจฺ อาชยาตบถกัตตฺวาจก
 อปฺปมาทํ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายจฺ เหตุใน โหติ อปิตคัพฺพํ อเปกชฺชิตกะเข้ากับ
 สพฺเพสฺสจฺ กิติ โลกียโลกุตฺตรานํ กิติ วิเสสนะของ วิเสสานจฺ จันฺฏฐีอวุตตกัมมะใน
 อธิคโม” อิติคัพฺพํ อาการะใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสนะของ คาคจฺ
 อวุตตกัมมะใน อาห

“มชฺชวา สุทธกัตตาใน คโตจฺ กิตบถกัตตฺวาจก อปฺปมาเทน
 เหตุใน คโต เทวสุส ภาวาทีสัมพันธะใน เสฏฺจติ เทวานํ

จัญจื่อปาทานใน เสฏฺฐจ- เสฏฺฐจตํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน คโต,
ปณฺฑิตา สุทธกัตตาใน ปสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
อปฺปมาทํ อวฺตตกัมมะใน ปสฺสนฺติ, ปมาโท วฺตตกัมมะใน
ครหิตฺตฺย กิตฺตทกัมมฺวาจาก อริเยหิ อนภิตกัตตาใน ครหิตฺโต
สทา กาลสฺตตมฺมีใน ครหิตฺโต” อิตฺติศัพฺทํ สฺรุปะเน อิมิ คาคํ ฯ

.....
.....

๑๗๙. ตตฺถ “อปฺปมาเทนาคิ: อจฺลคามे ภูมิปฺปเทเส โสธนฺ อาทิ กตฺวา กเตน
อปฺปมาเทน ฯ

ตตฺถ (ปเทศุ) “อปฺปมาเทนาคิ: (ปทสฺส) “(อตุตฺนา) อจฺลคามे ภูมิปฺปเทเส โสธนฺ อาทิ
กตฺวา กเตน อปฺปมาเทน” (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อปฺปมาเทน เพราะความไม่ประมาท (อตุตฺนา) อจล-
คามे ภูมิปฺปเทเส โสธนฺ อาทิ กตฺวา กเตน อัน- อันตน -กระทำแล้ว กระทำ
ซึ่งการ- ยังประเทศแห่งภาคพื้น ท. ในหมู่บ้านชื่อว่าอจละ -ให้หมดจด ให้เป็นต้น”
(อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศุ) “อปฺปมาเทนาคิ: (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา
-บท ว่า “อปฺปมาเทน” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อปฺปมาเทน” ความว่า เพราะความไม่ประมาทที่ตนทำ
แล้ว ทำการชำระภูมิประเทศทั้งหลายในอจลคามให้เป็นต้น

ตตฺถ วิเสสนะของ ปเทศุๆ นิทธารณะใน ปทสฺส “อปฺปมาเทน” สฺรุปะเน อิตฺติฯ ศัพฺทํ
สฺรุปะเน ปทสฺสฯ นิทธารณฺเญและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “อตุตฺนา อนภิตกัตตาใน
กเตน อจฺลคามे วิสยาธาระใน ภูมิปฺปเทเสฯ การิตกัมมะใน โสธนฺฯ อวฺตตกัมมะใน
กตฺวา อาทิ วิกิตกัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสนะใน กเตนฯ วิเสสนะของ อปฺปมาเทนฯ
เหตุใน คโต” อิตฺติศัพฺทํ สฺรุปะเน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....

๑๘๐. มฆฺวาคิ อิทานิ “มฆฺวาคิ ปญฺญาโต มโฆ มาณโว ทุวิหนฺ เทวโลกานํ ราชภาเวน
เทวานํ เสฏฺฐจตํ คโต ฯ

“มฆวาติ (ปทสฺส) “อิทานิ (ชเนหิ) ‘มฆวาติ ปญญาโต มโฆ มาณโว ทูวิन्हึ เทวโลกานํ ราชภาเวณ (เทวสฺส) เทวานํ เสฏฺจตํ คโต” (อิติ อตฺถโ) ๕

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “มาณโว อ.มาณพ มโฆ ชื่อว่ามฆะ (ชเนหิ) ปญญาโต อัน- อันชน ท. -รู้แล้ว อิติ ว่า ‘มฆวา อ.ท้าวมฆะ’ อิติ ดังนี้ อิทานิ ในกาลนี้ คโต ชื่อว่าถึงแล้ว (เทวสฺส) เทวานํ เสฏฺจตํ ซึ่งความเป็น- แห่งเทพ -เป็นผู้ประเสริฐที่สุด กว่าเทพ ท. ราชภาเวณ โดยความเป็นแห่งพระราช เทวโลกานํ แห่งเทวโลก ท. ทูวิन्हึ สอง” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มฆวาติ ว่า “มฆวา” ดังนี้ ๕

บทว่า “มฆวา” ความว่า มาณพชื่อว่ามฆะถูกรู้ว่า “ท้าวมฆะ” ในบัดนี้ ชื่อว่าถึงความ เป็นผู้ประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย โดยความเป็นพระราชแห่งเทวโลกทั้งสอง

“มฆวา” สรุประใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตฺถโ “ปญญาโต วิเสสนะของ มาณโว มโฆ สัณฺญาวิเสสนะของ มาณโว๑ สุททกัตตาใน คโต๑ กิตบทกัตตุวจาก อิทานิ กาลสัตตตมีใน ปญญาโต ชเนหิ อนภิหิตกัตตาใน ปญญาโต ‘มฆวา ลิงคัตถะ’ อิติศัพท์ อากาละใน ปญญาโต ทูวิन्हึ วิเสสนะของ เทวโลกาน๑ สามีสัมพันธะใน ราชภาเวณ๑ ตติยาวิเสสนะใน เสฏฺจตํ เทวสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน เสฏฺจตํ เทวานํ จัฏฐีอุปาทานใน เสฏฺจ- เสฏฺจตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คโต, อิทานิ “มฆวาติ ปญญาโต มโฆ มาณโว สัณฺญา ทูวิन्हึ เทวโลกานํ ราชภาเวณ เทวานํ เสฏฺจตํ คโต สัณฺญา” อิติศัพท์ สรุประ ใน อตฺถโ๑ ลิงคัตถะ ๕

.....
.....

๑๘๑. ปล้สหนฺตติ พุทฺธาทโย ปณฺชิตา อปฺปมาทเมว โถเมนฺติ วณฺณยหนฺติ ๕

“ปล้สหนฺตติ (ปทสฺส) “พุทฺธาทโย ปณฺชิตา อปฺปมาทํ เอว โถเมนฺติ วณฺณยหนฺติ” (อิติ อตฺถโ) ๕

(อตฺถโ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ปณฺชิตา อ.บัณฑิต ท. พุทฺธาทโย มีพระพุทเจ้าเป็นต้น โถเมนฺติ ย่อมชมเชย วณฺณยหนฺติ คือว่าย่อมสรรเสริญ อปฺปมาทํ เอว ซึ่งความไม่ ประมาท” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปล้สหนฺตติ ว่า “ปล้สหนฺติ” ดังนี้ ๕

บทว่า “**ปลัสนนฺติ**” ความว่า พวกบัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมชมเชย คือว่าย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทนั้นแหละ

“**ปลัสนนฺติ**” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “**พุทฺธาทโย** วิเสสณะของ ปณฺหิตา ๑ สุทฺธกตฺตานิ โถเมนฺติ และ วณฺณยนฺติ โถเมนฺติ กิตฺติ วณฺณยนฺติ กิตฺติ อาชยตบทกตฺตวาจก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ อปฺปมาท ๑ อวุตตกัมมะไน โถเมนฺติ และ วณฺณยนฺติ โถเมนฺติ วิวริยะไน วณฺณยนฺติ ๑ วิวระ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ๑

๑๘๒. กิการณา ?

“(ปณฺหิตา) กิการณา (อปฺปมาท ปลัสนนฺติ” อิติ ปุจฺฉา) ?

(**ปุจฺฉา**) อ.อันถาม (**อิติ**) ว่า “(ปณฺหิตา) อ.บัณฑิต ท. **ปลัสนนฺติ** ย่อมสรรเสริญ **อปฺปมาท** ซึ่งความไม่ประมาท **กิการณา** เพราะเหตุอะไร” (**อิติ**) ดังนี้ ๑

ถามว่า “เพราะเหตุอะไร”

“ปณฺหิตา สุทฺธกตฺตานิ ปลัสนนฺติ ๑ อาชยตบทกตฺตวาจก กิการณา เหตุไน ปลัสนนฺติ อปฺปมาท อวุตตกัมมะไน ปลัสนนฺติ” อิติศัพท์ สรุปะไน ปุจฺฉา ๑ ลิงคัตถะ ๑

๑๘๓. สพฺเพสํ โลกียโลกุตฺตรานํ วิเสสานํ ปฏฺฐิลากการณตฺตา ๑

“(ปณฺหิตา) สพฺเพสํ โลกียโลกุตฺตรานํ วิเสสานํ ปฏฺฐิลากการณตฺตา (อปฺปมาท ปลัสนนฺติ” อิติ วิสฺสชฺชนํ) ๑

(**วิสฺสชฺชนํ**) อ.อันแก่ อิติ ว่า “(ปณฺหิตา) อ.บัณฑิต ท. (**ปลัสนนฺติ**) ย่อมสรรเสริญ (**อปฺปมาท**) ซึ่งความไม่ประมาท **ปฏฺฐิลากการณตฺตา** เพราะความเป็นแห่งเหตุแห่งการได้เฉพาะ **วิเสสานํ** ซึ่งคุณวิเศษ ท. **โลกียโลกุตฺตรานํ** อันเป็นโลกียะและโลกุตระ **สพฺเพสํ** ทั้งปวง” อิติ ดังนี้ ๑

แก้ว่า “พวกบัณฑิตย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท เพราะเป็นเหตุแห่งการได้คุณวิเศษทั้งหลาย ทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระทั้งปวง”

“ปณฺฑิตา สุทรกัตฺตานิ ปสฺสนฺติฯ อาชยตบทกัตฺตวาทจ สพฺเพสฺส วิเสสนะของ โลกีย-โลกุตฺตรานํฯ วิเสสนะของ วิเสสานํฯ ฌณฺฐิอวุตตกัมมะใน ปฏฺวิลาภ- ปฏฺวิลาภการณตฺตาเหตุใน ปสฺสนฺติ อปฺปมาทํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนฺติ” อิติศัพฺท สฺรุปะไน วิสฺสชฺชุนํฯ ลิงคัตฺถะ ๫

๑๘๔. ปมาโท ครหิโต สทาติ ปมาโท ปน เตหิ อริเยหิ นิจฺจํ ครหิโต นิหฺหิโต ๫

“ปมาโท ครหิโต สทาติ (คาถาปาทสฺส) “ปมาโท ปน เตหิ อริเยหิ นิจฺจํ ครหิโต นิหฺหิโต” (อิตฺติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ปน ก็ ปมาโท อ.ความประมาท เตหิ อริเยหิ อันพระอริยเจ้า ท. เหล่านั้น ครหิโต ตีเตียนแล้ว นิหฺหิโต คือว่า ต่ำหั้นแล้ว นิจฺจํ เป็นนิจ” อิตฺติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “ปมาโท ครหิโต สทา”ติ ว่า “ปมาโท ครหิโต สทา” ดังนี้ ๫

บาทพระคาถาว่า “ปมาโท ครหิโต สทา” ความว่า “ก็ ความประมาท พระอริยเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ตีเตียนแล้ว คือต่ำหั้นแล้ว เป็นนิจ”

“ปมาโท ครหิโต สทา” สฺรุปะไน อิตฺติฯ ศัพฺท สฺรุปะไน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ปนศัพฺท วากยารัมภชฺตกะ ปมาโท วุตตกัมมะใน ครหิโต และ นิหฺหิโต ครหิโต ก็ดี นิหฺหิโต ก็ดี กิตบทกัมมวาทจ เตหิ วิเสสนะของ อริเยหิฯ อนภิหิตกัตฺตานิใน ครหิโต และ นิหฺหิโต นิจฺจํ กิริยาวิเสสนะใน ครหิโต และ นิหฺหิโต ครหิโต วิวริยะใน นิหฺหิโตฯ วิวริณะ” อิติศัพฺท สฺรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตฺถะ ๫

๑๘๕. ก็การณา ?

“ก็การณา (อริเยหิ ปมาโท ครหิโต สทา” อิตฺติ ปุจฺฉา) ?

(ปุจฉา) อ.อันทาม อิติ ว่า “(ปมาโท) อ.ความประมาท (อริเยหิ) อันพระอริยเจ้า ท. (ครหิโต) ตีเตียนแล้ว (สทา) ในกาลทุกเมื่อ ก็การณา เพราะเหตุอะไร” (อิติ) ดังนี้ ๕

ถามว่า “ความประมาท พระอริยเจ้าทั้งหลายตีเตียนทุกเมื่อ เพราะเหตุอะไร”

“ปมาโท วุตตกัมมะใน ครหิโตๆ กิตตบทกัมมวจาก ก็การณา เหตุไฉน ครหิโต อริเยหิ อนภิทกัตตาใน ครหิโต สทา กาลสัตตมีใน ครหิโต” อิติศัพท์ สรุปะใน ปุจฉาๆ ลิงคัตถะ ๕

๑๘๖. สพฺพวิปตฺตีนํ มุลภาวโต ๕

“สพฺพวิปตฺตีนํ มุลภาวโต (อริเยหิ ปมาโท ครหิโต สทา” อิติ วิสฺสชฺชน) ๕

(วิสฺสชฺชน) อ.อันทัก อิติ ว่า “(ปมาโท) อ.ความประมาท (อริเยหิ) อันพระอริยเจ้า ท. (ครหิโต) ตีเตียนแล้ว (สทา) ในกาลทุกเมื่อ มุลภาวโต เป็นความเป็นแห่งรากเหง้า สพฺพวิปตฺตีนํ แห่งความวิบัติทั้งปวง ท.” (อิติ) ดังนี้ ๕

แก้ว่า “ความประมาท พระอริยเจ้าทั้งหลายตีเตียนทุกเมื่อ เพราะความเป็นรากเหง้า แห่งความวิบัติทุกอย่าง”

“ปมาโท วุตตกัมมะใน ครหิโตๆ กิตตบทกัมมวจาก สพฺพวิปตฺตีนํ สามีสัมพันธะใน มุลภาวโตๆ เหตุไฉน ครหิโต อริเยหิ อนภิทกัตตาใน ครหิโต สทา กาลสัตตมีใน ครหิโต” อิติศัพท์ สรุปะใน วิสฺสชฺชนๆ ลิงคัตถะ ๕

๑๘๗. มนุสฺสโทภคฺยํ วา หิ อปายฺปปตฺติ วา สพฺพวา ปมาทมูลิกาเยวาทิ ๕

“มนุสฺสโทภคฺยํ วา หิ อปายฺปปตฺติ วา สพฺพวา (วิปตฺติโย) ปมาทมูลิกา เอว (โหนติ)” อิติ (อตฺโต) ๕

(อตฺโต) อ.อธิบาย อิติ ว่า “หิ จจริงอยู่ (วิปตฺติโย) อ.ความวิบัติ ท. สพฺพวา ทั้งปวง มนุสฺสโทภคฺยํ คือ อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความโศคร้ายในมนุษย์ วา หรือ วา

หรือว่า **อปายุปปตติ** คือ อ.การเข้าถึงซึ่งอบาย **ปมาทมูลิกา** เอว เป็นธรรมชาติมีความประมาทเป็นรากเหง้าที่เกี่ยว (โหนติ) ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ ฯ

อธิบายว่า “ความจริง ความวิบัติทั้งปวง คือ ความเป็นผู้โศคร้ายในมนุษย์ หรือการเข้าถึงอบาย ล้วนมีความประมาทเป็นมูลทั้งนั้น”

“หิศัพท์ ทัพหิกรณโฆตกะ มนุสฺสโทภคฺยํ กิตฺติ อปายุปปตติ กิตฺติ วิเสสลาภีของสพฺพา วิปตฺติโย สพฺพา วิเสสนะของ วิปตฺติโยฯ สุกฺทกัตฺตานิ โหนติฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจกฺ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปตฺตเเข้ากัป มนุสฺสโทภคฺยํ และ อปายุปปตติ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากัป ปมาทมูลิกาฯ วิกตีกัตฺตานิ โหนติ” **อิตฺติศัพท์** สรุปะในอตุโถฯ ลิงคัตฺตเฯ

๑๘๘. **คาถาปริโยसानะ มหาลิ ลิจฉวี โสตาปตฺติผล** ปติฎฺฐหิ ฯ

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา **ลิจฉวี** อ.เจ้าลิจฉวี **มหาลิ** พระนามว่ามหาลิ **ปติฎฺฐหิ** ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว **โสตาปตฺติผล** ในโสตาปตฺติผล ฯ

เวลาจบพระคาถา **เจ้าลิจฉวี** พระนามว่ามหาลิ ดำรงอยู่ในโสตาปตฺติผล

คาถาปริโยसानะ กาลสัตฺตมีใน **ปติฎฺฐหิ** **มหาลิ** สัณฺญาวิเสสนะใน **ลิจฉวี**ฯ สุกฺทกัตฺตานิ ใน **ปติฎฺฐหิ**ฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจกฺ **โสตาปตฺติผล** **วิสยาชาระ**ใน **ปติฎฺฐหิ** ฯ

๑๘๙. **สมฺปตฺตปริสาปี พหุ โสตาปนฺนาทโย** ชาตาทิ ฯ

สมฺปตฺตปริสาปี **พหุ** **โสตาปนฺนาทโย** (อริยบุคคล) **ชาตาทิ** ฯ

สมฺปตฺตปริสาปี แม้ อ.บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว **ท. พหุ** มาก (อริยบุคคล) เป็นพระอริยบุคคล **โสตาปนฺนาทโย** มีพระโสตาบันเป็นต้น **ชาตา** เกิดแล้ว **อิติ** ดังนี้แล ฯ

แม้บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้วเป็นจำนวนมากได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น ดังนี้แล

อปีศัพท์ อเปกซ์ตตะเข้ากับ สมฺปตฺตปริสาฯ สุททกัตฺตานิ ชาตาฯ กิตตบทกัตฺตวาจก พหู วิเสสณะของ สมฺปตฺตปริสา โสตาปนฺนาทโย วิเสสณะของ อริยบุคคลาฯ วิกตีกัตฺตานิ ชาตา อิตีศัพท์ สมานะ ๕

.....

.....

สกุทตฺต ๕

สกุทตฺต (นิฏฺฐิตํ) ๕

สกุทตฺต อ.เรื่องแห่งท้าวสักกะ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ๕

สกุทตฺต สุททกัตฺตานิ นิฏฺฐิตํฯ กิตตบทกัตฺตวาจก ๕

จบเรื่องท้าวสักกะ

————— ❖ —————

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส ตัทธิ

สักกวตถุ

เป็นฉันทวิธานศัพท์ สมาส มีวิเคราะห์ว่า

สักกสฺส วตถุ สักกวตถุ. (สักก + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง สักกสฺส แห่งท้าวสักกะ สักกวตถุ ชื่อว่าสักกวตถุ. (เรื่องท้าวสักกะ)

เทวราชา

เป็นฉันทวิธานศัพท์ หรือวิเศษนุตรบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. เทวานํ ราชา เทวราชา. (เทว + ราช) ฉันทวิธานศัพท์

ราชา อ.พระราช เทวานํ แห่งเทพ ท. เทวราชา ชื่อว่าเทวราชา. (พระราชแห่งเทพ, จอมแห่งเทพ) หรือวิเคราะห์ว่า

๒. เทโว จ โส ราชา จาติ เทวราชา. (เทว + ราช) วิเศษนุตรบทกัมมธรรยสมาส

เทโว จ อ.เทวดาด้วย โส อ.เทวดานั้น ราชา จ เป็นพระราชด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เทวราชา ชื่อว่าเทวราชา. (เทวดาผู้พระราช)

สักกปัญหสูตตุนตเทสนา

เป็นฉันทวิธานศัพท์ สมาส มีวิเคราะห์ว่า

สักกปัญหสูตตุนตเทสนา สักกปัญหสูตตุนตเทสนา. (สักกปัญหสูตตุนต + เทสนา)

เทสนา อ.เทศนา สักกปัญหสูตตุนต ในลักกปัญหสูตตร สักกปัญหสูตตุนตเทสนา ชื่อว่าสักกปัญหสูตตุนตเทสนา. (เทศนาในลักกปัญหสูตตร)

สักกปฏีรูปโก

เป็นฉันทวิธานศัพท์ สมาส มีวิเคราะห์ว่า

สักกสฺส ปฏีรูปโก สักกปฏีรูปโก. (สักก + ปฏีรูปก)

ปฏีรูปโก อ.รูปเปรียบ สักกสฺส แห่งท้าวสักกะ สักกปฏีรูปโก ชื่อว่าสักกปฏีรูปโก. (รูปเหมือนท้าวสักกะ, รูปปั้นท้าวสักกะ)

ทุกุทโส

เป็นกัมมรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 ทุกุเจน ปลัสสัยตติ ทุกุทโส, สกโก. (ทุ + ทิส เพกขณ ในการดู, การเห็น + ขปัจจย)
 (สกโก) อ.ท้าวสักกะ (บุคคลเสน) อันบุคคล ปลัสสัยติ ย่อมเห็น ทุกุเจน โดยยาก อิติ เพราะ
 เหตุนั้น ทุกุทโส ชื่อว่าทุกุทส, ได้แก่ท้าวสักกะ. (อันบุคคลเห็นได้โดยยาก)

สกุกกกรณ

เป็นทุติยาดปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สกุกิ กรณ สกุกกกรณ. (สกุก + กรณ)
 กรณ อ.อันเป็นเครื่องกระทำ สกุกิ ให้เป็นท้าวสักกะ สกุกกกรณ ชื่อว่าสกุกกกรณ. (อันเป็นเครื่อง
 กระทำให้เป็นท้าวสักกะ)

สมาทินนตต

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า
 สมาทินนานิ (ธมมานิ) ภาวโ สมาทินนตต. (สมาทินน + ตต)
 ภาวโ อ.ความเป็น (สกุกน) สมาทินนานิ (ธมมานิ) แห่งธรรม ท. อันท้าวสักกะ สมาทาน
 แล้ว สมาทินนตต ชื่อว่าสมาทินนตต. (ความเป็นแห่งธรรมอันท้าวสักกะสมาทานแล้ว)

สกุกตต

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า
 สกุกสส ภาวโ สกุกตต. (สกุก + ตต)
 ภาวโ อ.ความเป็น สกุกสส แห่งท้าวสักกะ สกุกตต ชื่อว่าสกุกตต. (ความเป็นท้าวสักกะ)

มนุสสภูโต

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มนุสโส จ โส ภูโต จาติ มนุสสภูโต. (มนุสส + ภูโต)
 มนุสโส จ อ.มนุษย์ด้วย โส อ.มนุษย์นั้น ภูโต จ เป็นแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มนุสสภูโต
 ชื่อว่ามนุสสภูโต. (เป็นมนุษย์เป็นแล้ว)

ปุรินทโท

เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาณะ, กัตตันตสมาส, ทุตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปุเร ทานํ อทาสีติ ปุรินทโท. (ปุเรสททูปปท + ทท ทาเน ในการให้ + อัจจย)
 อทาสี ได้ให้แล้ว ทานํ ซึ่งทาน ปุเร ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น ปุรินทโท ชื่อว่าปุรินท.
 (ผู้ให้ทานในกาลก่อน, พระอินทร์)

สหสส์กุโ

เป็นนัฏฐิตวิพทตุลยาธิกรณพทพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สหสส์ อุกข์ อสสาติ สหสส์กุโ, สกโก. (สหสส์ + อุกข์)
 อุกข์ อ.นัยน์ตา สหสส์ พันหนึ่ง อสส (สกกส) ของท้าวสักกะนั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนี้ สหสส์กุโ ชื่อว่าสหสส์กุ, ได้แก่ท้าวสักกะ. (ผู้มีนัยน์ตาพันหนึ่ง)

อิสสรียาธิปจจ

เป็นทวิพทภินนาธิกรณพทพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อธิปติสส ภาโว อาธิปจจ. (อธิปติ + ฌย) ภาวตทิต
 ภาโว อ.ความเป็น อธิปติสส แห่งผู้เป็นใหญ่ยิ่ง อาธิปจจ ชื่อว่าอาธิปจจ. (ความเป็นใหญ่ยิ่ง)
 อิสสรียเณ อาธิปจจ อสสาติ อิสสรียาธิปจจ, รชช. (อิสสรีย+อาธิปจจ) ทวิพทภินนาธิกรณ-
 พทพพีทิสมาส

อาธิปจจ อ.ความเป็นใหญ่ยิ่ง อิสสรียเณ โดยความเป็นใหญ่ (อสส รชช) ของความเป็น
 แห่งพระราชานั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ อิสสรียาธิปจจ ชื่อว่าอิสสรียาธิปจจ, ได้แก่ความเป็น
 แห่งพระเจ้า. (อันมีความเป็นใหญ่ยิ่งโดยความเป็นใหญ่)

รชช

เป็นภาวตทิต มีวิเคราะห์ว่า
 ราชีโน ภาโว รชช. (ราช + ฌย)
 ภาโว อ.ความเป็น ราชีโน แห่งพระเจ้า รชช ชื่อว่ารชช. (ความเป็นพระเจ้า)

ยาวชีว์

เป็นนิบาตบุพพกัณฑ์ยยาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชีว์สส ยตตโก ปริจเฉโท ยาวชีว์. (ยาว + ชีว์)

ปริจเฉโท อ.การกำหนด ยตตโก อันมีประมาณเพียงใด ชีว์สส แห่งชีวิต ยาวชีว์ ชื่อว่ายาวชีว์.
(สิ้นกาลกำหนดเพียงไรแห่งชีวิต, ตลอดชีวิต)

มาตาเปติภโร

เป็นทุตียาตปุริสสมาส โดยมีอิตรียกทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ) อิตรียกทวันทสมาส

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

๒. มาตาปิตโร ภรตีติ มาตาเปติภโร. (มาตาปิตุสทหุขปท + ภร ภรณ ในการเลี้ยง +
อปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส, ทุตียาตปุริสสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ภรติ ย่อมเลี้ยง มาตาปิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. อิติ เพราะ
เหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น มาตาเปติภโร ชื่อว่ามาตาเปติภร. (ผู้เลี้ยงมารดาและบิดา)

เชฏฺฐาปจายี

เป็นกัตตุรูป, ตัสสีสสาธนะ, กัตตันตสมาส, จตุตถิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เชฏฺฐสส อปจายติ สึเลนาคิ เชฏฺฐาปจายี, ปุคฺคโล. (เชฏฺฐสทหุขปท + อป + จาย ปุช่าย
ในการบูชา + ณีปัจจย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด อปจายติ ย่อมประพฤดิอ่อนน้อม เชฏฺฐสส (ปุคฺคลสส) ต่อบุคคล
ผู้เจริญที่สุด สึเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น เชฏฺฐาปจายี ชื่อว่าเชฏฺฐาปจายี,
ได้แก่บุคคล. (ผู้ประพฤดิอ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุดโดยปกติ)

สณฺหวาโจ

เป็นฉฐฐีทวิพทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สณฺหา วาจา อสฺสาติ สณฺหวาโจ, ปุคฺคโล. (สณฺหา + วาจา)

วาจา อ.วาจา สณฺหา อันอ่อนหวาน อสฺส (ปุคฺคลสส) ของบุคคลนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ

เพราะเหตุนี้ สนั่นท้าวโจ ชื่อว่าสนั่นท้าวโจ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีวาจาอันอ่อนหวาน)

อภิสฺณท้าวโจ

เป็นนัฏฐิทธิพิทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. น อภิสฺณา อภิสฺณา. (น + อภิสฺณา) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาล
อภิสฺณา อ.อันส้อเสียด น ทาไมได้ อภิสฺณา ชื่อว่าอภิสฺณา. (ไม่ส้อเสียด)
๒. อภิสฺณา วาจา อสฺสาติ อภิสฺณท้าวโจ, บุคฺคโล. (อภิสฺณา + วาจา) นัฏฐิทธิพิทตฺลยา-
ธิกรณพหุพีทิสฺมาล
วาจา อ.วาจา อภิสฺณา อันไม่ส้อเสียด อสฺส (บุคฺคลสฺส) ของบุคฺคสนั้น (อติ) มี
อยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โล บุคฺคโล) อ.บุคฺคสนั้น อภิสฺณท้าวโจ ชื่อว่าอภิสฺณท้าวโจ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีวาจา
อันไม่ส้อเสียด)

วิตตมลมจฺเจโร

เป็นนัฏฐิทธิพิทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. วิตตญจ ตํ มลญจติ วิตตมล. (วิตต + มล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาล
วิตต จ อ.อันไปปราศแล้วด้วย ตํ อ.อันไปปราศแล้วนั้น มล จ เป็นมลทินด้วย อติ
เพราะเหตุนี้ วิตตมล ชื่อว่าวิตตมล. (มลทินอันไปปราศแล้ว, ปราศจากมลทิน)
๒. วิตตมลเมว มจฺเจโร อสฺสาติ วิตตมลมจฺเจโร, เจโต. (วิตตมล + มจฺเจโร) นัฏฐิทธิพิท-
ตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล
วิตตมล เอว อ.มลทินอันไปปราศแล้วนั้นเทียว มจฺเจโร เป็นความตระหนี่ อสฺส (เจตสฺส)
ของใจนั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ วิตตมลมจฺเจโร ชื่อว่าวิตตมลมจฺเจโร, ได้แก่ใจ. (อันมีความ
ตระหนี่คือมลทินอันไปปราศแล้ว)

มุตตจาโค

เป็นนัฏฐิทธิพิทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล มีวิเคราะหฺ์ว่า

- มุตโต จาโค อสฺสาติ มุตตจาโค, บุคฺคโล. (มุตต + จาค)
- จาค อ.การสละ มุตโต อันปล่อยแล้ว อสฺส (บุคฺคลสฺส) ของบุคฺคสนั้น (อติ) มีอยู่ อติ
เพราะเหตุนี้ มุตตจาโค ชื่อว่ามุตตจาค, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีการสละอันปล่อยแล้ว)

ปยตปาณิ

เป็นฉนฺทิสฺสทวิปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มิวิเคราะหฺทวํ

ปยโต ปาณิ อสฺสาติ ปยตปาณิ, ปุคฺคโล. (ปยต + ปาณิ)

ปาณิ อ.ฝ่ามือ ปยโต อันล้างแล้ว อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ปยตปาณิ ชื่อว่าปยตปาณิ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีฝ่ามืออันล้างแล้ว)

โวสฺสคฺครโต

เป็นสัดตมิตฺตปุริสฺสมาส มิวิเคราะหฺทวํ

โวสฺสคฺเค รโต โวสฺสคฺครโต, ปุคฺคโล. (โวสฺสคฺค + รต)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล รโต ผู้ยินดีแล้ว โวสฺสคฺเค ในการสละลง โวสฺสคฺครโต ชื่อว่าโวสฺสคฺครต, ได้แก่บุคคล. (ผู้ยินดีแล้วในการสละลง)

ยาจโยโค

เป็นจตุตถิตฺตปุริสฺสมาส มิวิเคราะหฺทวํ

ยาจสฺส โยโค ยาจโยโค, ปุคฺคโล. (ยาจ + โยค)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล โยโค ผู้ควร ยาจสฺส แก่การขอ ยาจโยโค ชื่อว่ายาจโยค, ได้แก่บุคคล. (ผู้ควรแก่การขอ)

ทานสฺวิภาครโต

เป็นสัดตมิตฺตปุริสฺสมาส โดยมีทุตฺติยาตฺตปุริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺทวํ

๑. ทานํ สฺวิภาโค ทานสฺวิภาโค. (ทาน + สฺวิภาค) ทุตฺติยาตฺตปุริสฺสมาส

สฺวิภาโค อ.การจำแนก ทานํ ซึ่งทาน ทานสฺวิภาโค ชื่อว่าทานสฺวิภาค. (การจำแนกซึ่งทาน)

๒. ทานสฺวิภาเค รโต ทานสฺวิภาครโต, ปุคฺคโล. (ทานสฺวิภาค + รต) สัดตมิตฺตปุริสฺสมาส

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล รโต ผู้ยินดีแล้ว ทานสฺวิภาเค ในการจำแนกซึ่งทาน ทานสฺวิภาครโต ชื่อว่าทานสฺวิภาครต, ได้แก่บุคคล. (ผู้ยินดีในการจำแนกทาน)

สัจจวาจา

เป็นนัจฉริทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สัจจ วาจา อสส์สาติ สัจจวาจา, ปุคฺคโล. (สัจจ + วาจา)
 วาจา อ.วาจา สัจจ สัตย์ อสส์ (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อดีต) มีอยู่ ยิตี เพราะเหตุนี้
 (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สัจจวาจา ชื่อว่าสัจจวาจา, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีวาจาสัตย์)

อกุโกธโน

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้
 ๑. กุขุณฺติ สิลมสฺสาติ โกธโน. (กุธ โกเป ในความกำเริบ + ญ) ตัสสิลสาธนะ
 กุขุณฺติ อ.อันโกรธ สิล เป็นปกติ อสส์ (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (อดีต) มีอยู่ ยิตี
 เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โกธโน ชื่อว่าโกธโน. (ผู้โกรธเป็นปกติ, ผู้มักโกรธ)
 ๒. น โกธโน อกุโกธโน. (น + โกธ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
 โกธโน อ.ผู้โกรธเป็นปกติ น หามิได้ อกุโกธโน ชื่อว่าอกุโกธโน. (ผู้ไม่โกรธเป็นปกติ)

สขิลสมภาส

เป็นทุตียาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สขิล สมภาส สขิลสมภาส, ปุคฺคโล. (สขิล + สมภาสนฺต)
 (ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมภาส ผู้กล่าวอยู่ สขิล ซึ่งคำอันไพเราะ สขิลสมภาส ชื่อว่าสขิลสมภาสนฺต,
 ได้แก่บุคคล. (ผู้กล่าวคำอันไพเราะ)

เปลฺลเนยฺยปฺพายี

เป็นกัตตรูป, ตัสสิลสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตียาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้
 ๑. ปิสุณาย จิตา เปลฺลเนยฺยา, วาจา. (ปิสุณา + ญ) สัจฉิจาทิอเนกัตถตทิต
 (วาจา) อ.คำพูด จิตา อันเป็นที่ตั้ง ปิสุณาย แห่งความส่อเสียด เปลฺลเนยฺยา ชื่อว่า
 เปลฺลเนยฺย, ได้แก่คำพูด. (อันเป็นที่ตั้งแห่งความส่อเสียด)
 ๒. เปลฺลเนยฺย ปชฺหาติ ลีเลนาติ เปลฺลเนยฺยปฺพายี, ปุคฺคโล. (เปลฺลเนยฺยาสทฺทูปฺพ + ป
 + ทา จาเค ในการสละ + ณีปัจจย) กัตตรูป, ตัสสิลสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตียาตปปริสสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคไลโต ปชฺหาติ ย่อมละ (วาจ) ซึ่งคำ เปลุ่ณฺยยํ อันเป็นที่ตั้งแห่งความล่อเสียด ลีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลันฺนํ เปลุ่ณฺยยปฺพทายี ชื่อว่าเปลุ่ณฺยยปฺพทายี, ได้แก่บุคฺค. (ผู้ละซึ่งคำอันเป็นที่ตั้งแห่งความล่อเสียดโดยปกติ)

มจฺเจรวินโย

เป็นทุตฺติยาตฺตปุริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มจฺเจรี วินโย มจฺเจรวินโย. (มจฺเจร + วินย)

วินโย อ.การก่าจัต มจฺเจรี ซึ่งความตระหนี่ มจฺเจรวินโย ชื่อว่ามจฺเจรวินย. (การก่าจัตความตระหนี่)

โกธากิฏ

เป็นทุตฺติยาตฺตปุริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

โกธํ อภิฏ โกธากิฏ, นโร. (โกธ + อภิฏ)

(นโร) อ.นรชน อภิฏ ผู้ครอบงำ โกธํ ซึ่งความโกรธ โกธากิฏ ชื่อว่าโกธากิฏ, ได้แก่รชน. (ผู้ครอบงำความโกรธ)

มฆมาณวกาล

เป็นฉฺฐิตฺตปุริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มฆมาณวสฺส กาล โฆฆมาณวกาล. (มฆมาณว + กาล)

กาล อ.กาล มฆมาณวสฺส (สํกฺกสฺส) แห่งท้าวลักกะ เป็นมาณพชื่อว่ามฆะ มฆมาณวกาล ชื่อว่ามฆมาณวกาล. (กาลแห่งท้าวลักกะเป็นมฆมาณพ)

โสตุคาม

เป็นกัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตันตฺสมาส, เป็นจตุตถิตฺตปุริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

โสตุํ กามเตติ โสตุคาม, ปุคฺคโล. (โสตุสํทหฺอุปท + กมุ กนฺตฺยํ ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคไลโต กามเตติ ย่อมใคร่ โสตุํ เพื่ออันพึง อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล)

อ.บุคฺคลันฺนํ โสตุคาม ชื่อว่าโสตุคาม, ได้แก่บุคฺค. (ผู้ใคร่เพื่ออันพึง)

คามากมมกรณภูจ่าน

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีสัตตมิตต์ปุปริสสมาส และจัญญิตต์ปุปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คาเม กมม คามากมม. (คาเม + กมม) สัตตมิตต์ปุปริสสมาส
กมม อ.การงาน คาเม ในหมู่บ้าน คามากมม ชื่อว่าคามากมม. (การงานในหมู่บ้าน)
๒. คามากมมสส กรณ คามากมมกรณ. (คามากมม + กรณ) จัญญิตต์ปุปริสสมาส
กรณ อ.การกระทำ คามากมมสส ซึ่งการงานในหมู่บ้าน คามากมมกรณ ชื่อว่าคามากมมกรณ. (การกระทำการทำงานในหมู่บ้าน)
๓. คามากมมกรณญจ ต จานญจติ คามากมมกรณภูจ่าน. (คามากมมกรณ + จาน) วิเสส-
บุพพบทกัมมธารยสมาส
คามากมมกรณ จ อ.อันกระทำซึ่งการงานในหมู่บ้านด้วย ต อ.อันกระทำซึ่งการงานใน
หมู่บ้านนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คามากมมกรณภูจ่าน ชื่อว่าคามากมมกรณภูจ่าน. (ที่
เป็นที่กระทำการงานในหมู่บ้าน)

จิตภูจ่าน

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
จิตญจ ต จานญจติ จิตภูจ่าน. (จิต + จาน)
จิต จ อ.เป็นที่ยืนด้วย ต อ.เป็นที่ยืนนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จิตภูจ่าน
ชื่อว่าจิตภูจ่าน. (ที่เป็นที่ยืน)

ปาทนุโต

เป็นจัญญิตต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ปาทสส อนุโต ปาทนุโต. (ปาท + อนุต)
อนุโต อ.ปลาย ปาทสส แห่งเท้า ปาทนุโต ชื่อว่าปาทนุโต. (ปลายเท้า)

โสติดโสติดฎจานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. โสติดญจ ตํ โสติดญจาติ โสติดโสติดิ, จานิ. (โสติด + โสติด) วิเสสโนภยบทกัมมธารย-
สมาส

ตํ (จานิ) อ.ที่นั้น (อตุตนา) โสติดิ จ อันตนให้หมดจดแล้วด้วย (อตุตนา) โสติดิ
จ อันตนให้หมดจดแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โสติดโสติดิ ชื่อว่าโสติดโสติด, ได้แก่ที่. (อันตนทั้งให้
หมดจดแล้วทั้งให้หมดจดแล้ว)

๒. โสติดโสติดญจ ตํ จานญจาติ โสติดโสติดฎจานิ. (โสติดโสติด + จาน) วิเสสนบุพพท-
กัมมธารยสมาส

โสติดโสติดิ จ อ.อันตนทั้งให้หมดจดแล้วทั้งให้หมดจดแล้วด้วย ตํ อ.อันตนทั้งให้หมดจด
แล้ว ทั้งให้หมดจดแล้วนั้น จานิ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โสติดโสติดฎจานิ ชื่อว่าโสติดโสติดฎ-
จานิ. (ที่อันตนทั้งให้หมดจดแล้วทั้งให้หมดจดแล้ว)

สุขทายกั

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

สุขิ เทตติ สุขทายกั, ปุณณมมม. (สุขสทหุปปท + ทา ทาเน ในกาไรให้ + ญวฺุบัจจย)

(ยํ ปุณณมมม) อ.บุญกรรมใด เทติ ย่อมให้ สุขิ ซึ่งความสุข อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ
ปุณณมมม) อ.บุญกรรมนั้น สุขทายกั ชื่อว่าสุขทายก, ได้แก่บุญกรรม. (อันให้ซึ่งความสุข)

ขลมณฺุทลมตฺตํ

เป็นจฺุฎฐิตวิปทฺุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีจฺุฎฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ขลสฺส มณฺุทลํ ขลมณฺุทลํ. (ขล + มณฺุทล) จฺุฎฐิตปุริสสมาส

มณฺุทลํ อ.มณฺุทล ขลสฺส แห่งลาน ขลมณฺุทลํ ชื่อว่าขลมณฺุทล. (มณฺุทลแห่งลาน)

๒. ขลมณฺุทลํ มตฺตา อสฺสาติ ขลมณฺุทลมตฺตํ, จานิ. (ขลมณฺุทล + มตฺตา) จฺุฎฐิตวิปท-
คฺุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

ขลมณฺุทลํ อ.มณฺุทลแห่งลาน มตฺตา เป็นประมาณ อสฺส (จานสฺส) แห่งที่นั้น (อตุติ) มี
อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ จานิ) อ.ที่นั้น ขลมณฺุทลมตฺตํ ชื่อว่าขลมณฺุทลมตฺต, ได้แก่ที่. (อันมีมณฺุทล
แห่งลานเป็นประมาณ)

สีตสมโย

เป็นนัฏฐิต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สีตสฺส สมโย สีตสมโย. (สีต + สมย)

สมโย อ.สมย สีตสฺส แห่งฤดูหนาว สีตสมโย ชื่อว่าสีตสมย. (สมยแห่งฤดูหนาว)

คิมทกาล

เป็นนัฏฐิต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คิมทสฺส กาล คิมทกาล. (คิมท + กาล)

กาล อ.กาล คิมทสฺส แห่งฤดูร้อน คิมทกาล ชื่อว่าคิมทกาล. (กาลแห่งฤดูร้อน)

ทริตพพยุดตกา

เป็นนัฏฐิต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทริตพพสฺส ยุดตกา ทริตพพยุดตกา, รุกขสาขา. (ทริตพพ + ยุดตก)

(รุกขสาขา) อ.กิ่งแห่งต้นไม้ ท. ยุดตกา อันควรแล้ว (ยุดตนา) ทริตพพสฺส แก่ความเป็นกิ่งไม้
อันตนตัดแล้วพึงราน ทริตพพยุดตกา ชื่อว่าทริตพพยุดตก, ได้แก่กิ่งแห่งต้นไม้ทั้งหลาย. (อันควรแล้วแก่
ความเป็นกิ่งไม้อันตนตัดแล้วพึงราน)

รุกขสาขา

เป็นนัฏฐิต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รุกขานํ สาขา รุกขสาขา. (รุกข + สาขา)

สาขา อ.กิ่ง ท. รุกขานํ แห่งต้นไม้ ท. รุกขสาขา ชื่อว่ารุกขสาขา. (กิ่งต้นไม้)

สคคคามิ

เป็นกัตตรูป, ตัสนีสลสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตยาตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สคคํ คจจติ สีเลนาติ สคคคามิ, มคโค. (สคคสทูปปท + คมฺ คติมฺทิ ในการไป + ฌิปฺจจฺย)

(โย มคโค) อ.หนทางใด คจจติ ย่อมไป สคคํ สู้สวรรค์ สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส มคโค) อ.หนทางนั้น สคคคามิ ชื่อว่าสคคคามิ, ได้แก่หนทาง. (อันเป็นไปสู้สวรรค์โดยปกติ)

กุกุทาลาทิหตถา

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉฐฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุกุทาลา อาทิ เยสนฺติ กุกุทาลาทินิ, วตฺตุนิ. (กุกุทาล + อาทิ) ฉฐฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

กุกุทาลา อ.จอบ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วตฺตุนิ) แห่งวตฺตุนิ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วตฺตุนิ) อ.วตฺตุนิ ท. เหล่านั้น กุกุทาลาทินิ ชื่อว่ากุกุทาลาติ, ได้แก่วตฺตุนิท้หลาย. (มีจอบเป็นต้น)

๒. กุกุทาลาทินิ หตฺเตสฺ เยสนฺติ กุกุทาลาทิหตถา, ชฺนา. (กุกุทาลาติ + หตถ) ทวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส

(วตฺตุนิ) อ.วตฺตุนิ ท. กุกุทาลาทินิ มีจอบเป็นต้น หตฺเตสฺ ในมือ ท. เยส (ชฺนา) ของชฺน ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่านั้น กุกุทาลาติหตถา ชื่อว่ากุกุทาลาติหตถ, ได้แก่ชฺนท้หลาย. (ผู้มีวตฺตุนิมือเป็นต้นในมือ)

เอกโยชนทวิโยชนมตฺตํ

เป็นฉฐฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมมาทททิสมาส ๒ สมาส และอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกํ โยชนํ เอกโยชนํ. (เอก + โยชน) อสมมาทททิสมาส

โยชนํ อ.โยชนํ เอกํ หนึ่ง เอกโยชนํ ชื่อว่าเอกโยชน. (โยชนํหนึ่ง, หนึ่งโยชน)

๒. เทว โยชนานิ ทวิโยชนานิ. (ทวิ + โยชน) อสมมาทททิสมาส

โยชนานิ อ.โยชนํ ท. เทว สอง ทวิโยชนานิ ชื่อว่าทวิโยชน. (โยชนํสอง, สองโยชน)

๓. เอกโยชนญจ ทวิโยชนานิ จ เอกโยชนทวิโยชนานิ. (เอกโยชน + ทวิโยชน) อิตริตรโยคทวันทสมาส

เอกโยชนํ จ อ.โยชนํหนึ่งด้วย ทวิโยชนานิ จ อ.โยชนํสอง ท. ด้วย เอกโยชนทวิโยชนานิ ชื่อว่าเอกโยชนทวิโยชน. (โยชนํหนึ่งและโยชนํสอง)

๔. เอกโยชนทวิโยชนานิ มตฺตา อสฺสาติ เอกโยชนทวิโยชนมตฺตํ, จานํ. (เอกโยชนทวิโยชน + มตฺตา) ฉฐฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

เอกโยชนทวิโยชนานิ อ.โยชนํหนึ่งและโยชนํสอง ท. มตฺตา เป็นประมาณ อสฺส (จานสฺส)

ปการา อ.ประการ ท. นานา ต่างๆ เยล (กมฺมุตานิ) แห่งการงาน ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต กมฺมุตาน) อ.การงาน ท. เหล่านี้ นานปฺปการา ชื่อว่านานปฺปการ, ได้แก่การงานทั้งหลาย. (มีประการต่างๆ)

วคฺคพนฺโธ

เป็นตติยาดับปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วคฺเคน พนฺโธ วคฺคพนฺโธ. (วคฺค + พนฺธ)
 พนฺโธ อ.การผูกกัน วคฺเคน โดยความเป็นพวก วคฺคพนฺโธ ชื่อว่าวคฺคพนฺธ. (การผูกกันโดยความเป็นพวก)

มทฺททตฺถิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มทฺททญฺจ ตํ ทตฺถิ จาติ มทฺททตฺถิ. (มทฺทท + ทตฺถิ)
 มทฺททํ จ อ.อันเทียบด้วย ตํ อ.อันเทียบนั้น ทตฺถิ จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มทฺทททตฺถิ ชื่อว่ามทฺทททตฺถิ. (ข้างตัวเทียบ)

เมตตจิจิตฺตํ

เป็นตติยาดับปฐิสสมาส, มัชฌิมโลปิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เมตตตาย นียุตฺตํ จิตฺตํ เมตตจิจิตฺตํ. (เมตตตา + จิตต)
 จิตฺตํ อ.จิต นียุตฺตํ อันประกอบแล้ว เมตตตาย ด้วยเมตตตา เมตตจิจิตฺตํ ชื่อว่าเมตตจิจิตต. (จิตอันประกอบแล้วด้วยเมตตตา, เมตตตาจิต)

สํมจิจิตฺตา

เป็นฉฐฐวิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สํมํ จิตฺตํ เยสนฺติ สํมจิจิตฺตา, ชฺเนา. (สํม + จิตต)
 จิตฺตํ อ.จิต สํมํ อันเสมอ เยล (ชฺเนานํ) ของชฺน ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชฺเนา) อ.ชฺน ท. เหล่านี้ สํมจิจิตฺตา ชื่อว่าสํมจิจิตต, ได้แก่ชฺนทั้งหลาย. (ผู้มีจิตเสมอกัน)

เมตตานุกาโว

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เมตตาย อานุกาโว เมตตานุกาโว. (เมตตา + อานุกาโว)
 อานุกาโว อ.อานุกาพ เมตตาย แห่งเมตตา เมตตานุกาโว ชื่อว่าเมตตานุกาพ. (อานุกาพแห่ง
 เมตตา)

อกุศลกิริยา

เป็นทนต์ยัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อกุศลลani กิริยา อกุศลกิริยา. (อกุศล + กิริยา)
 กิริยา อ.อันกระทำ อกุศลลani ซึ่งอกุศล ท. อกุศลกิริยา ชื่อว่าอกุศลกิริยา. (อันกระทำอกุศล)

นาเสตุกาโม

เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส, จตุตถิตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นาเสตุ กามาเทตีติ นาเสตุกาโม. (นาเสตุสททูปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ + ฌบัจจย)
 (โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลโต กามาเทติ ย่อมใคร่ (อมฺเท) นาเสตุ เพื่ออัน ยังข้าพระองค์ ท. ให้
 จิบหาย อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนััน นาเสตุกาโม ชื่อว่านาเสตุกาม. (ผู้ประสงค์จะ
 ทำให้ข้าพระองค์จิบหาย)

โสมนสลปุตโต

เป็นทนต์ยัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า
 โสมนสล ปุตโต โสมนสลปุตโต, ราชา. (โสมนสล + ปุตโต)
 (ราชา) อ.พระราช่า ปุตโต ผู้ถึงแล้ว โสมนสล ซึ่งความโสมนสล โสมนสลปุตโต ชื่อว่า
 โสมนสลปุตโต, ได้แก่พระราช่า. (ผู้ถึงความโสมนสล)

สปุตตทาโร

เป็นสทบุพพทพหุพีทิสมาส โดยมีอิตรียศทวันทสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุโตโต จ ทาโร จ ปุตตทารา. (ปุตต + ทาร) อิตรียศทวันทสมาส

ปุโตโต จ อ.บุตรด้วย ทาโร จ อ.ภรรยาด้วย ปุตตทารา ชื่อว่าปุตตทาร. (บุตรและภรรยา)

๒. ปุตตทาเรทิสท โย วุตตตีติ สปุตตทาโร, คามโกชโก. (สท + ปุตตทาร) สทบุพพทพหุพีทิสมาส

โย (คามโกชโก) อ.บุคคลผู้บริโภคน้ำซึ่งหมู่บ้านใด วุตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปุตตทาเรทิสทด้วยบุตรและภรรยา ท. อิติ เพราะเหตุนี้ (โส คามโกชโก) อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งหมู่บ้านนั้น สปุตตทาโร ชื่อว่าสปุตตทาร, ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน. (ผู้เป็นไปกับด้วยบุตรและภรรยา, พร้อมบุตรและภรรยา)

ยถาสุข

เป็นนิบาตบุพพทอภัยยิวาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ย ย สุข ยถาสุข. (ยถา + สุข)

สุข อ.ความสุข ย ย ใด ใด ยถาสุข ชื่อว่ายถาสุข. (ความสุขใดใด, ตามสบาย)

ปสนนมานสา

เป็นฉฐฐิวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปสนน มานส เยสนนติ ปสนนมานสา, ชนา. (ปสนน + มานส)

มานส อ.ใจ ปสนน อันเลื่อมใสแล้ว เยสนน (ชานา) ของชน ท. เหล่าใด อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปสนนมานสา ชื่อว่าปสนนมานส, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีใจอันเลื่อมใสแล้ว)

จาทุมมหาปถ

เป็นสมาทาทิศุสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหนโต จ โส ปถ จาติ มหาปถ. (มหนต + ปถ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น ปถ จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาปถ ชื่อว่ามหาปถ. (ทางใหญ่)

๒. จตุตถาโร มหาปถา จาตุมฺมหาปถิ. (จตุ + มหาปถ) สมหาทริศฺมาส
มหาปถา อ.หนทางใหญ่ ท. จตุตถาโร สี่แพร่ง จาตุมฺมหาปถิ ชื่อว่าจาตุมฺมหาปถ. (หนทาง
ใหญ่สี่แพร่ง)

วิสฺสมนสาลา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
วิสฺสมนญจ ตํ สาลา จาติ วิสฺสมนสาลา. (วิสฺสมน + สาลา)
วิสฺสมนํ จ อ.อันเป็นที่พักผ่อนด้วย ตํ อ.อันเป็นที่พักผ่อนนั้น สาลา จ เป็นคำลาด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ วิสฺสมนสาลา ชื่อว่าวิสฺสมนสาลา. (คำลาเป็นที่พักผ่อน)

วิคตจนฺทตา

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ดังนี้
๑. วิคโต ญโท เยหิติ วิคตจนฺทา, ชนา. (วิคต + จนฺท) ปัจจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีท-
สมาส
ญโท อ.ความพอใจ วิคโต ออกไปแล้ว เยหิ (ชนะ) จากชน ท. เหล่าใด อตฺถิ มีอยู่
อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น วิคตจนฺทา ชื่อว่าวิคตจนฺท, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มี
ความพอใจออกแล้ว, ผู้ปราศจากความพอใจ)
๒. วิคตจนฺทานํ ภาโว วิคตจนฺทตา. (วิคตจนฺท + ตา) ภาวตัทธิต
ภาโว อ.ความเป็น (ชนะ) แห่งชน ท. วิคตจนฺทานํ ผู้มีความพอใจออกแล้ว วิคตจนฺทตา
ชื่อว่าวิคตจนฺทตา. (ความเป็นแห่งผู้มีความพอใจออกแล้ว)

กณฺณกรุกฺโข

เป็นทุตยาตปุริสสมาส, มัชฌิมโลปีสมาส มีวิเคราะห์ว่า
กณฺณกํ กรณํ รุกฺโข กณฺณกรุกฺโข. (กณฺณิกา + รุกฺข)
รุกฺโข อ.ต้นไม้ กรณํ อันเป็นเครื่องกระทำ กณฺณกํ ซึ่งข้อฟ้า กณฺณกรุกฺโข ชื่อว่ากณฺณกรุกฺข.
(ต้นไม้อันเป็นเครื่องกระทำข้อฟ้า)

กณฺณิกาโรปนทิวสํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสํ โดยมีทุตฺยาตํปฺริสฺสฺมาสํอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. กณฺณิกํ อารोปนํ กณฺณิกาโรปนํ. (กณฺณิกา + อารอปน) ทุตฺยาตํปฺริสฺสฺมาสํ
 อารอปนํ อ.อันเป็นที่ยกขึ้น กณฺณิกํ ซึ่งข้อฟ้า กณฺณิกาโรปนํ ชื่อว่ากณฺณิกาโรปน. (เป็นที่
 ยกขึ้นซึ่งข้อฟ้า)

๒. กณฺณิกาโรปนญจ ตํ ทิวสญจาติ กณฺณิกาโรปนทิวสํ. (กณฺณิกาโรปน + ทิวส) วิเสสน-
 บุพพบทกัมมธารยสฺมาสํ

กณฺณิกาโรปนํ จ อ.อันเป็นที่ยกขึ้นซึ่งข้อฟ้าด้วย ตํ อ.อันเป็นที่ยกขึ้นซึ่งข้อฟ้านั้น ทิวสํ จ
 เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กณฺณิกาโรปนทิวสํ ชื่อว่า กณฺณิกาโรปนทิวส. (วันยกข้อฟ้า)

ฉินฺนรุกฺโข

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสํ มีวิเคราะหฺ์ว่า

ฉินฺโน จ โส รุกฺโข จาติ ฉินฺนรุกฺโข. (ฉินฺน + รุกฺข)

ฉินฺโน จ อ.อันถูกตัดแล้วด้วย โส อ.อันถูกตัดแล้วนั้น รุกฺโข จ เป็นต้นไม้ด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ ฉินฺนรุกฺโข ชื่อว่าฉินฺนรุกฺข. (ต้นไม้อันถูกตัดแล้ว)

จปีตกณฺณิกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสํ มีวิเคราะหฺ์ว่า

จปีตา จ สํ กณฺณิกา จาติ จปีตกณฺณิกา. (จปีตา + กณฺณิกา)

จปีตา จ อ.อันถูกเก็บไว้แล้วด้วย สํ อ.อันถูกเก็บไว้แล้วนั้น กณฺณิกา จ เป็นข้อฟ้าด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ จปีตกณฺณิกา ชื่อว่าจปีตกณฺณิกา. (ข้อฟ้าอันถูกเก็บไว้แล้ว)

วิกฺกายิกกณฺณิกา

เป็นจตุตถิตํปฺริสฺสฺมาสํ มีวิเคราะหฺ์ว่า

วิกฺกายิกสฺสํ กตา กณฺณิกา วิกฺกายิกกณฺณิกา. (วิกฺกายิก + กณฺณิกา)

กณฺณิกา อ.ข้อฟ้า (บุคคลเลน) กตา อันบุคคล กระทำแล้ว วิกฺกายิกสฺสํ เพ้ออันชาย วิกฺกายิก-
 กณฺณิกา ชื่อว่าวิกฺกายิกกณฺณิกา. (ข้อฟ้าที่บุคคลกระทำไว้เพื่อชาย) มังฆเณโลปปีสฺมาสํ, ลบ กตาศัพทํ

มาตุคามรทิตฎุจານ์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส โดยมิปัญญาจิตต์ปฐิสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มาตุคามส์มา รทิต์ มาตุคามรทิต์, จาน์. (มาตุคาม + รทิต) ปัญญาจิตต์ปฐิสส์มาส (จาน์) อ.ที่ รทิต์ อันเว้นแล้ว มาตุคามส์มา จากมาตุคาม มาตุคามรทิต์ ชื่อว่ามาตุคาม-รทิต, ไต่แก้ที่. (อันเว้นจากมาตุคาม)

๒. มาตุคามรทิตฎุจ ต์ จานญจาติ มาตุคามรทิตฎุจาน์. (มาตุคามรทิต + จาน) วิเสสน-บุพพทกัมมธารยส์มาส

มาตุคามรทิต์ จ อ.อันเว้นแล้วจากมาตุคามด้วย ต์ อ.อันเว้นแล้วจากมาตุคามนั้น จาน์ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มาตุคามรทิตฎุจาน์ ชื่อว่ามาตุคามรทิตฎุจาน. (ที่อันเว้นจากมาตุคาม)

อตุตตผลกั

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อตุตตฎุจ ต์ ผลกญจาติ อตุตตผลกั. (อตุตต + ผลก)

อตุตต จ อ.อันถูกปูลาดแล้วด้วย ต์ อ.อันถูกปูลาดแล้วนั้น ผลกั จ เป็นแผ่นกระดานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อตุตตผลกั ชื่อว่าอตุตตผลก. (แผ่นกระดานที่ถูกปูลาดไว้)

ผลกส์ามิโก

เป็นัญญูฐิต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ผลกส์ ส์ามิโก ผลกส์ามิโก. (ผลก + ส์ามิก)

ส์ามิโก อ.เจ้าของ ผลกส์ ส์ามิโก แห่งแผ่นกระดาน ผลกส์ามิโก ชื่อว่าผลกส์ามิก. (เจ้าของแผ่นกระดาน)

ปาทปริกมม

เป็นทุตียาตต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาท ปริกมม ปาทปริกมม. (ปาท + ปริกมม)

ปริกมม อ.การนวด ปาท ซึ่งเท้า ปาทปริกมม ชื่อว่าปาทปริกมม. (การนวดเท้า)

ปิฎจิปริกมม

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิฎจี้ ปริกมม ปิฎจิปริกมม. (ปิฎจี้ + กมม)

ปริกมม อ.การนวด ปิฎจี้ ซึ่งหลัง ปิฎจิปริกมม ชื่อว่าปิฎจิปริกมม. (การนวดหลัง)

ขาทนียโกขนียสยนาณิ

เป็นอิตริตโรยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขาทนียญจ โภขนียญจ สยนญจ ขาทนียโกขนียสยนาณิ. (ขาทนีย + โภขนีย + สยน)

ขาทนียํ จ อ.ของอันบุคคลพึงเคี้ยวด้วย โภขนียํ จ อ.ของอันบุคคลพึงบริโภคนด้วย สยนํ จ อ.ที่เป็นที่นอนด้วย ขาทนียโกขนียสยนาณิ ชื่อว่าขาทนียโกขนียสยน. (ของเคี้ยว ของบริโภค และที่นอน)

อาคตาคโต

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคโต จ โส อาคโต จาติ อาคตาคโต, ปุคฺคโล. (อาคต + อาคต)

โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อาคโต จ ผู้มาแล้วด้วย อาคโต จ ผู้มาแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อาคตาคโต ชื่อว่าอาคตาคต, ได้แก่บุคคล. (ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว)

ปาสาณผลก

เป็นฉกฺขิตฺตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาสาณสฺส ผลก ปาสาณผลก. (ปาสาณ + ผลก)

ผลก อ.แผ่นกระดาน ปาสาณสฺส แห่งแผ่นหิน ปาสาณผลก ชื่อว่าปาสาณผลก. (แผ่นกระดาน แห่งแผ่นหิน)

ปวิฏฺจปวิฏฺจา

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปวิฏฺจา จ เต ปวิฏฺจา จาติ ปวิฏฺจปวิฏฺจา, ชนา. (ปวิฏฺจ + ปวิฏฺจ)

เต (ชนา) อ.ชน ท. ปวิฏฺจา จ ผู้เข้าไปแล้วด้วย ปวิฏฺจา จ ผู้เข้าไปแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปวิฏฺจปวิฏฺจา ชื่อว่าปวิฏฺจปวิฏฺจ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ทั้งเข้าไปแล้วทั้งเข้าไปแล้ว)

เตตติสชันา

เป็นอสมาหารทศุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เตตติส ชณา เตตติสชันา. (เตตติส + ชน)

ชันา อ.ชน ท. เตตติส ๓๓ เตตติสชันา ชื่อว่าเตตติสชัน. (ชน ๓๓)

พยตตดา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

พยตตสส ภาโว พยตตดา. (พยตต + ตา)

ภาโว อ.ความเป็น พยตตสส (อตตโน) แห่งตน ผู้ฉลาด พยตตดา ชื่อว่าพยตตดา. (ความที่ตนเป็นผู้ฉลาด)

นทานอก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นทานญจ ตํ อุกกญจาติ นทานอก. (นทาน + อุกก)

นทานํ จ อ.อันเป็นเครื่องอาบด้วย ตํ อ.อันเป็นเครื่องอาบนั้น อุกกํ จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นทานอก ชื่อว่านทานอก. (น้ำสำหรับอาบ)

คมนาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คมนาญจ ตํ กาลิ จาติ คมนาโล. (คมนา + กาล)

คมนา จ อ.เป็นที่ไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คมนาโล ชื่อว่าคมนาโล. (กาลเป็นที่ไป)

ปุปผาราโม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุปผานํ อาราโม ปุปผาราโม. (ปุปผ + อาราโม)

อาราโม อ.สวน ปุปผานํ แห่งดอกไม้ม้ ท. ปุปผาราโม ชื่อว่าปุปผาราโม. (สวนดอกไม้)

ปุပ္ผุคผลุครุโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีทุตียาตปุริสสมาส ๒ สมาส และสมาหารทวันทสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุပ္ผุ อุตคจจตติติ ปุပ္ผุโป, รุกโก. (ปุပ္ผุสทหุปท + อุต + คมฺ คติมฺติ ในการไป + กวิปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตียาตปุริสสมาส

(โย รุกโก) อ.ต้นไม้โต อุตคจจตติ ย่อมเข้าถึง ปุပ္ผุ ซึ่งตอก อิติ เพราะเหตุนี้ ปุပ္ผุโป ชื่อว่าปุပ္ผุค, ได้แก่ต้นไม้. (อันเข้าถึงซึ่งตอก)

๒. ผล อุตคจจตติติ ผลุคโป, รุกโก. (ผลสทหุปท + อุต + คมฺ คติมฺติ ในการไป + กวิปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตียาตปุริสสมาส

(โย รุกโก) อ.ต้นไม้โต อุตคจจตติ ย่อมเข้าถึง ผล ซึ่งผล อิติ เพราะเหตุนี้ (โส รุกโก) อ.ต้นไม้นั้น ผลุคโป ชื่อว่าผลุค, ได้แก่ต้นไม้. (อันเข้าถึงซึ่งผล)

๓. ปุပ္ผุโป จ ผลุคโป จ ปุပ္ผุคผลุคโป, รุกโก. (ปุပ္ผุค + ผลุค) สมาหารทวันท-สมาส

ปุပ္ผุโป จ อ.อันเข้าถึงซึ่งตอกด้วย ผลุคโป จ อ.อันเข้าถึงซึ่งผลด้วย ปุပ္ผุคผลุคโป ชื่อว่าปุပ္ผุคผลุค, ได้แก่ต้นไม้. (อันเข้าถึงซึ่งตอกและอันเข้าถึงซึ่งผล)

๔. ปุပ္ผุคผลุคโป จ โส รุกโก จาติ ปุပ္ผุคผลุครุโก. (ปุပ္ผุคผลุค + รุก) วิเสสน-บุพพทกัมมธารยสมาส

ปุပ္ผุคผลุคโป จ อ.อันเข้าถึงซึ่งตอกและเข้าถึงซึ่งผลด้วย โส อ.อันเข้าถึงซึ่งตอกและเข้า ถึงซึ่งผลนั้น รุกโก จ เป็นต้นไม้ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุပ္ผุคผลุครุโก ชื่อว่าปุပ္ผุคผลุครุโก. (ต้นไม้อันเข้าถึงซึ่งตอกและเข้าถึงซึ่งผล)

มาตุลธิตา

เป็นฉนฺธิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตุลธิตา ธิตา มาตุลธิตา. (มาตุล + ธิต)

ธิตา อ.ลูกสาว มาตุลธิตา ของลุง มาตุลธิตา ชื่อว่ามาตุลธิต. (ลูกสาวของลุง)

ปาทปริจาริกา

เป็นสัทตมีตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปาเท ปริจาริกา ปาทปริจาริกา. (ปาท + ปริจาริกา)

ปริจาริกา อ.ทญฺงรับใช้ ปาเท ไกล่เท้า ปาทปริจาริกา ชื่อว่าปาทปริจาริกา. (ทญฺงรับใช้ไกล่เท้า)

มาตูปิตุอุภูจฺจานํ

เป็นฉฺฉฺฐิตปฺปรีสฺสมาส โดยมีอิตรียศทวินทลมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ) อิตรียศทวินทลมาส

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

๒. มาตาปิตุนํ อุภูจฺจานํ มาตาปิตุอุภูจฺจานํ. (มาตาปิตุ + อุภูจฺจาน) ฉฺฉฺฐิตปฺปรีสฺสมาส

อุภูจฺจานํ อ.การบำรุง มาตาปิตุนํ ซึ่งมารดาและบิดา ท. มาตาปิตุอุภูจฺจานํ ชื่อว่ามาตา-
ปิตุอุภูจฺจาน. (การบำรุงมารดาและบิดา)

เชฏฺฐาปจายิกกมฺมํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. เชฏฺฐสฺส อปจายเณ นียุตฺตํ เชฏฺฐาปจายิกํ, กมฺมํ. (เชฏฺฐ + อปจาย + ฦกปัจจย)

สังสฺฐฐาทิอเนกัตตตตทิต

(กมฺม) อ.กรรม นียุตฺตํ อันประกอบแล้ว อปจายเณ ด้วยความประพฤดิอ่อนน้อม เชฏฺฐสฺส (บุคคสฺส) ต่อบุคคส ผู้เจริณที่สุด เชฏฺฐาปจายิกํ ชื่อว่าเชฏฺฐาปจายิก, ได้แก่กรรม. (อันประกอบแล้ว ด้วยความประพฤดิอ่อนน้อมต่อบุคคสผู้เจริณที่สุด)

๒. เชฏฺฐาปจายิกญจ ตํ กมฺมญจาทิ เชฏฺฐาปจายิกกมฺมํ. (เชฏฺฐาปจายิก + กมฺม) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสฺมาส

เชฏฺฐาปจายิกํ จ อ.อันประกอบแล้วด้วยความประพฤดิอ่อนน้อมต่อบุคคสผู้เจริณที่สุดด้วย
ตํ อ.อันประกอบแล้วด้วยความประพฤดิอ่อนน้อมต่อบุคคสผู้เจริณที่สุดนั้น กมฺมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ เชฏฺฐาปจายิกกมฺมํ ชื่อว่าเชฏฺฐาปจายิกกมฺม. (กรรมอันประกอบแล้วด้วยความประพฤดิ
อ่อนน้อมต่อบุคคสผู้เจริณที่สุด)

ปลัสัยภาโว

เป็นฉนฺธิตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

ปลัสัยสฺส ภาโว ปลัสัยภาโว. (ปลัสัย + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น (ปณฺทิตฺเตน) ปลัสัยสฺส (ปุคฺคสฺส) แห่งบุคคล ผู้อันบัณฑิต พึงสรรเสริญ
ปลัสัยภาโว ชื่อว่าปลัสัยภาว. (ความเป็นแห่งผู้ควรถูกสรรเสริญ)

ชีวิตปริโยสานํ

เป็นฉนฺธิตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

ชีวิตสฺส ปริโยสานํ ชีวิตปริโยสานํ. (ชีวิต + ปริโยสาน)

ปริโยสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ ชีวิตสฺส แห่งชีวิต ชีวิตปริโยสานํ ชื่อว่าชีวิตปริโยสาน.
(กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งชีวิต, เวลาจบชีวิต)

ทิพฺพปานํ

เป็นวิเสสํนบุพฺพทกัมฺมธารยสํมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

ทิพฺพญจ ตํ ปานญจาทิ ทิพฺพปานํ. (ทิพฺพ + ปาน)

ทิพฺพํ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ตํ อ.อันเป็นทิพย์นั้น ปานํ จ เป็นน้ำอันบุคคลพึงดื่มด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ทิพฺพปานํ ชื่อว่าทิพฺพปาน. (น้ำดื่มทิพย์)

อปิวนตฺถาย

เป็นจตุตฺถิตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ โดยมีนินฺบาตบุพฺพทกัมฺมธารยสํมาสํอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. น ปิวนํ อปิวนํ. (น + ปิวน) นินฺบาตบุพฺพทกัมฺมธารยสํมาสํ

ปิวนํ อ.การดื่ม น หามิได้ อปิวนํ ชื่อว่าอปิวน. (การไม่ดื่ม)

๒. อปิวนสฺส อตฺถาย อปิวนตฺถาย. (อปิวน + อตฺถ) จตุตฺถิตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ

อตฺถาย เพื่อประโยชน์ อปิวนสฺส แก่การไม่ดื่ม อปิวนตฺถาย ชื่อว่าอปิวนตฺถ. (ประโยชน์แก่
การไม่ดื่ม)

ปุณณานุกาโว

เป็นฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสด มีวิเคราะห์ที่ว่า

ปุณณสส อานุกาโว ปุณณานุกาโว. (ปุณณ + อานุกา)

อานุกาโว อ.อานุกาพ ปุณณสส แห่งบุญ ปุณณานุกาโว ชื่อว่าปุณณานุกา. (อานุกาพแห่งบุญ)

เทภูจิมตล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสวัสด มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทภูจา ภว เทภูจิม, ตล. (เทภูจา + อิม) สังสฤษฏาทิอเนกัตตตทิต

(ตล) อ.พื้น ภว อันมี เทภูจา ในภายใต้ เทภูจิม ชื่อว่าเทภูจิม, ใต้แก่พื้น. (อันมีในภายใต้)

๒. เทภูจิมญจ ต่ ตลญจาติ เทภูจิมตล. (เทภูจิม + ตล) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสวัสด

เทภูจิม จ อ.อันมีในภายใต้ด้วย ต่ อ.อันมีในภายใต้ นั้น ตล จ เป็นพื้นด้วย อิติ เพราะ

เหตุนี้ เทภูจิมตล ชื่อว่าเทภูจิมตล. (พื้นอันมีในภายใต้)

อสุรวิมาน

เป็นฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสด มีวิเคราะห์ที่ว่า

อสุราน วิมาน อสุรวิมาน. (อสุร + วิมาน)

วิมาน อ.วิมาน อสุราน ของอสุร ท. อสุรวิมาน ชื่อว่าอสุรวิมาน. (วิมานของอสุร)

เทวาสฺรสงคาม

เป็นฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสด โดยมีอิทธิไตรโยคทวันทสวัสดอยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทวา จ อสุรา จ เทวาสฺรา. (เทว + อสุร) อิทธิไตรโยคทวันทสวัสด

เทวา จ อ.เทพ ท. ด้วย อสุรา จ อ.อสุร ท. ด้วย เทวาสฺรา ชื่อว่าเทวาสฺร. (เทพและอสุร)

๒. เทวาสฺราน สงคาม เทวาสฺรสงคาม. (เทวาสฺร + สงคาม) ฉันทลักษณ์ปรีดิ์สวัสด

สงคาม อ.สงคราม เทวาสฺราน แห่งเทพและอสุร ท. เทวาสฺรสงคาม ชื่อว่าเทวาสฺรสงคาม.

(สงครามแห่งเทพและอสุร)

ทสโยชนสทสส์

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมียอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทส โยชนานิ ทสโยชนานิ. (ทส + โยชน) อสมาหารทิสมาส
โยชนานิ อ.โยชนํ ท. ทส สิบ ทสโยชนานิ ชื่อว่าทสโยชน. (สิบโยชน)
๒. ทสโยชนานิ สทสส์ ปริมาณิ อสสาติ ทสโยชนสทสส์, นคร. (ทสโยชน + สทสส์)

นี้ฎฐิตวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส

สทสส์ อ.พัน ทสโยชนานิ แห่งโยชนํสิบ ท. ปริมาณิ เป็นประมาณ อสสา (นครสส) แห่งนครนั้น (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ทสโยชนสทสส์ ชื่อว่าทสโยชนสทสส์, ได้แก่นคร. (อันมีพันแห่งโยชนํสิบเป็นประมาณ, มีประมาณหนึ่งหมื่นโยชน)

ดาวตีสเทวนคร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ดาวตีสญจ ตํ เทวนครญจาติ ดาวตีสเทวนคร. (ดาวตีส + นคร)

ดาวตีส จ อ.ชื่อว่าดาวตีสด้วย ตํ อ.ชื่อว่าดาวตีสนั้น เทวนคร จ เป็นเทพนครด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ดาวตีสเทวนคร ชื่อว่าดาวตีสเทวนคร. (เทพนครชื่อว่าดาวตีส)

ปาจิมปัจฉิมทวารานิ

เป็นสัตตมัตปุริสสมาส โดยมีอิตรีตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปาจิมญจ ปัจฉิมญจ ปาจิมปัจฉิมานิ. (ปาจิม + ปัจฉิม) อิตรีตรโยคทวันทสมาส

ปาจิม จ อ.ทิศปาจิมด้วย ปัจฉิม จ อ.ทิศปัจฉิมด้วย ปาจิมปัจฉิมานิ ชื่อว่าปาจิมปัจฉิม. (ทิศปาจิมและทิศปัจฉิม, ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก)

๒. ปาจิมปัจฉิมเสฏฺ ทวารานิ ปาจิมปัจฉิมทวารานิ. (ปาจิมปัจฉิม + ทวาร)

ทวารานิ อ.ประตู ท. ปาจิมปัจฉิมเสฏฺ ในทิศปาจิมและทิศปัจฉิม ท. ปาจิมปัจฉิมทวารานิ ชื่อว่าปาจิมปัจฉิมทวาร. (ประตูทิศปาจิมและทิศปัจฉิม, ประตูทิศตะวันออกและทิศตะวันตก)

ทกฺขิณฺตุตฺตทวารานิ

เป็นสัดตมีตปฺปฺริสฺสํมาส โดยมียิตฺตริตรโยคทวันทสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ทกฺขิณฺตฺตทวารานิ อุตฺตฺตทวารานิ. (ทกฺขิณฺ + อุตฺตฺต) ยิตฺตริตรโยคทวันทสํมาส
ทกฺขิณฺ จ อ.ทิตฺไต้ด้วย อุตฺตฺต จ อ.ทิตฺเทือด้วย ทกฺขิณฺตฺตทวารานิ ชื่อว่าทกฺขิณฺตฺต.
(ทิตฺไต้และทิตฺเทือ)

๒. ทกฺขิณฺตฺตเรฺสุ ทวารานิ ทกฺขิณฺตฺตทวารานิ. (ทกฺขิณฺตฺต + ทวาร) สัดตมีตปฺปฺริสฺสํมาส
ทวารานิ อ.ประตุ ท. ทกฺขิณฺตฺตเรฺสุ ในทิตฺไต้และทิตฺเทือ ท. ทกฺขิณฺตฺตทวารานิ ชื่อว่า
ทกฺขิณฺตฺตทวาร. (ประตุทิตฺไต้และทิตฺเทือ)

ทวารสทฺสยฺตฺตํ

เป็นตติยาดปฺปฺริสฺสํมาส โดยมิจฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ทวารานํ สทฺสยฺ ทวารสทฺสยฺ. (ทวาร + สทฺสยฺ) จฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสํมาส
สทฺสยฺ อ.พัน ทวารานํ แห่งประตุ ท. ทวารสทฺสยฺ ชื่อว่าทวารสทฺสยฺ. (พันประตุ)

๒. ทวารสทฺสยฺ ยฺตฺตํ ทวารสทฺสยฺยฺตฺตํ, นครฺ. (ทวารสทฺสยฺ + ยฺตฺต) ตติยาดปฺปฺริสฺสํมาส
(นครฺ) อ.พระนคร ยฺตฺตํ อันประคอบแล้ว ทวารสทฺสยฺ ด้วยพันแห่งประตุ ทวารสทฺสยฺ-
ยฺตฺตํ ชื่อว่าทวารสทฺสยฺยฺตฺตํ, ไต้แก่พระนคร. (ประคอบด้วยพันประตุ)

อารามไปกฺขรณิปฏิมณฺฑิตํ

เป็นตติยาดปฺปฺริสฺสํมาส โดยมียิตฺตริตรโยคทวันทสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. อาราโม จ ไปกฺขรณิ จ อารามไปกฺขรณิโย. (อาราม + ไปกฺขรณิ) ยิตฺตริตรโยคทวันท
สํมาส

อาราโม จ อ.ส่วนด้วย ไปกฺขรณิ จ อ.สระไปกฺขรณิด้วย อารามไปกฺขรณิโย ชื่อว่า
อารามไปกฺขรณิ. (ส่วนและสระไปกฺขรณิ)

๒. อารามไปกฺขรณิทิ ปฏิมณฺฑิตํ อารามไปกฺขรณิปฏิมณฺฑิตํ, นครฺ. (อารามไปกฺขรณิ +
ปฏิมณฺฑิต) ตติยาดปฺปฺริสฺสํมาส

(นครฺ) อ.พระนคร ปฏิมณฺฑิตํ อันประคอบเฉพาะแล้ว อารามไปกฺขรณิทิ ด้วยส่วนและสระ
ไปกฺขรณิ ท. อารามไปกฺขรณิปฏิมณฺฑิตํ ชื่อว่าอารามไปกฺขรณิปฏิมณฺฑิต, ไต้แก่พระนคร. (อันประคอบด้วย
ส่วนและสระไปกฺขรณิ)

สตานิ อ.ร้อย ท. สัตตโยชนานันิ แห่งโยชนันิเจ็ด ท. สัตตโยชนสตานิ ชื่อว่าสัตตโยชนสัตต.
(เจ็ดร้อยโยชนันิ)

๓. สัตตโยชนสตานิ อุพเพธา ยสฺสํสํติ สัตตโยชนสัตตพเพโธ, ฌโช. (สัตตโยชนสัตต +
อุพเพธ) ฌณฺฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล

สัตตโยชนสตานิ อ.ร้อยแห่งโยชนันิเจ็ด ท. อุพเพธา เป็นส่วนสูง ยสฺสํ (ฌยฺสฺส) แห่งฌโต
(สนฺติ) มีอยู่ ๖๖๖ เพราะเหตุนั้น (โส ฌโช) อ.๖๖๖ นั้น สัตตโยชนสัตตพเพโธ ชื่อว่าสัตตโยชนสัตตพเพธ,
ได้แก่๖๖๖. (มี ๖๖๖ โยชนันิเป็นส่วนสูง)

สฺวณฺณยญฺจิ

เป็นฌณฺฐิตปฺปฺริสฺสํมาล มีวิเคราะหฺว่า
สฺวณฺณยญฺจ วิกาโร ยญฺจิ สฺวณฺณยญฺจิ. (สฺวณฺณ + ยญฺจิ) มํชฺฌเณโลปฺปํมาล
ยญฺจิ อ.คัน วิกาโร อันเป็นวิการ สฺวณฺณยญฺจ แห่งทอง สฺวณฺณยญฺจิ ชื่อว่าสฺวณฺณยญฺจิ. (คัน
ทองคํา)

มณฺธิชฺชา

เป็นฌณฺฐิตปฺปฺริสฺสํมาล มีวิเคราะหฺว่า
มณฺธินํ วิการา ฌชา มณฺธิชฺชา. (มณฺธิ + ฌช) มํชฺฌเณโลปฺปํมาล
ฌชา อ.๖๖ ท. วิการา อันเป็นวิการ มณฺธินํ แห่งแก้วมณฺธิ ท. มณฺธิชฺชา ชื่อว่ามณฺธิชฺ. (๖๖แก้วมณฺธิ)

มณฺธิยญฺจิ

เป็นฌณฺฐิตปฺปฺริสฺสํมาล มีวิเคราะหฺว่า
มณฺธิยา วิกาโร ยญฺจิ มณฺธิยญฺจิ. (มณฺธิ + ยญฺจิ) มํชฺฌเณโลปฺปํมาล
ยญฺจิ อ.คัน วิกาโร อันเป็นวิการ มณฺธิยา แห่งแก้วมณฺธิ มณฺธิยญฺจิ ชื่อว่ามณฺธิยญฺจิ. (คันแก้วมณฺธิ)

สฺวณฺณชฺชา

เป็นฌณฺฐิตปฺปฺริสฺสํมาล มีวิเคราะหฺว่า
สฺวณฺณยญฺจ วิการา ฌชา มณฺธิชฺชา. (สฺวณฺณ + ฌช) มํชฺฌเณโลปฺปํมาล
ฌชา อ.๖๖ ท. วิการา อันเป็นวิการ สฺวณฺณยญฺจ แห่งทอง สฺวณฺณชฺชา ชื่อว่าสฺวณฺณชฺช.
(๖๖ทองคํา)

ปวาลยญฺจิ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปวาลสฺส วิกาโร ยญฺจิ ปวาลยญฺจิ. (ปวาล + ยญฺจิ) มัชฺฌิมโลปิตฺตมาส

ยญฺจิ อ.คฺนฺ วิกาโร อันเป็นวิการ ปวาลสฺส แห่งแก้วประพาฬ ปวาลยญฺจิ ชื่อว่าปวาลยญฺจิ.
(คฺนฺแก้วประพาฬ)

มุตตาธชา

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มุตตานํ วิการา ธชา มุตตาธชา. (มุตตา + ธช) มัชฺฌิมโลปิตฺตมาส

ธชา อ.ธง ท. วิการา อันเป็นวิการ มุตตานํ แห่งแก้วมุกดา ท. มุตตาธชา ชื่อว่ามุตตาธช.
(ธงแก้วมุกดา)

มุตตายญฺจิ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มุตตาย วิกาโร ยญฺจิ มุตตายญฺจิ. (มุตตา + ยญฺจิ) มัชฺฌิมโลปิตฺตมาส

ยญฺจิ อ.คฺนฺ วิกาโร อันเป็นวิการ มุตตาย แห่งแก้วมุกดา มุตตายญฺจิ ชื่อว่ามุตตายญฺจิ.
(คฺนแก้วมุกดา)

ปวาลธชา

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปวาลานํ วิการา ธชา ปวาลธชา. (ปวาล + ธช) มัชฺฌิมโลปิตฺตมาส

ธชา อ.ธง ท. วิการา อันเป็นวิการ ปวาลานํ แห่งแก้วประพาฬ ท. ปวาลธชา ชื่อว่าปวาลธช.
(ธงแก้วประพาฬ)

สฺตตรตนยญฺจิ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส โดยมีอสมฺมาทรรทิกุสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. สฺตต รตนานิ สฺตตรตนานิ. (สฺตต + รตน) อสมฺมาทรรทิกุสฺมาส

รตนานิ อ.รัตนธ ท. สฺตต เจต สฺตตรตนานิ ชื่อว่าสฺตตรตน. (รัตนธ ๗)

๒. สฺตตรตนานํ วิกาโร ยญฺจิ สฺตตรตนยญฺจิ. (สฺตตรตน + ยญฺจิ) มัชฺฌิมโลปิตฺตมาส

ยญจि อ.ตัน วิกาโร อันเป็นวิการ สัตตรตนาณิ แห่งรัตนะเจ็ด ท. สัตตรตณยญจิ ชื่อว่า สัตตรตณยญจิ. (คัมภีร์ตนะ ๗)

สัตตรตณธชา

เป็นฉัญฉฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัตตรตนาณิ วิการา ธชา สัตตรตณธชา. (สัตตรตณ + ธช) มัชฌิมโลปีสมาส

ธชา อ.ธง ท. วิการา อันเป็นวิการ สัตตรตนาณิ แห่งรัตนะเจ็ด ท. สัตตรตณธชา ชื่อว่าสัตตรตณธช. (ธงรัตนะ ๗)

โยชนสหสสุพเพโธ

เป็นตติยัตปุริสสมาส โดยมีฉัญฉฐิต์ปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โยชนานิ สหสสิ โยชนสหสสิ. (โยชน + สหสสิ) ฉัญฉฐิต์ปุริสสมาส

สหสสิ อ.พัน โยชนานิ แห่งโยชนิ ท. โยชนสหสสิ ชื่อว่าโยชนสหสสิ. (หนึ่งพันโยชนิ)

๒. โยชนสหสสุเสน อุพเพโธ โยชนสหสสุพเพโธ, ปาสาทิ. (โยชนสหสสิ + อุพเพธ) ตติยัตปุริสสมาส

(ปาสาทิ) อ.ปราสาท อุพเพโธ อันสูง โยชนสหสสุเสน โดยพันแห่งโยชนิ โยชนสหสสุพเพโธ ชื่อว่าโยชนสหสสุพเพธ, ได้แก่ปราสาท. (สูง ๑,๐๐๐ โยชนิ)

ติโยชนสตปริมณฑลโธ

เป็นฉัญฉฐิต์วิพทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอสมาทหิคุสมมาส และฉัญฉฐิต์ปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตินิ โยชนานิ ติโยชนานิ. (ติ + โยชน) อสมาทหิคุสมมาส

โยชนานิ อ.โยชนิ ท. ตินิ สาม ติโยชนานิ ชื่อว่าติโยชน. (สามโยชนิ)

๒. ติโยชนานิ สตานิ ติโยชนสตานิ. (ติโยชน + สต) ฉัญฉฐิต์ปุริสสมาส

สตานิ อ.ร้อย ท. ติโยชนานิ แห่งโยชนิสาม ท. ติโยชนสตานิ ชื่อว่าติโยชนสต. (สามร้อยโยชนิ)

๓. ติโยชนสตานิ ปริมณฑลโธ ยสสิ โส ติโยชนสตปริมณฑลโธ, โกวิลารุกโข. (ติโยชนสต + ปริมณฑล) ฉัญฉฐิต์วิพทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

ติโยชนสตานิ อ.ร้อยแห่งโยชนิสาม ท. ปริมณฑลโธ เป็นปริมณฑล ยสสิ (โกวิลารุกขสสิ)

แห่งต้นแคฝอยไต่ (อุตถิ) มีอยู่, โส (โกวิลารรุกโข) อ.ต้นแคฝอยนั้น ดิโยชน์สตปริมณฑลโต ชื่อว่า ดิโยชน์สตปริมณฑล, ได้แก่ต้นแคฝอย. (กว้าง ๓๐๐ โยชน์โดยวงกลม)

ปาสาณผลกั

เป็นฉัญฉฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาสาณสส ผลกั ปาสาณผลกั. (ปาสาณ + ผลก)

ผลกั อ.แผ่นกระดาน ปาสาณสส แห่งแผ่นหิน ปาสาณผลกั ชื่อว่าปาสาณผลก. (แผ่นกระดาน แห่งแผ่นหิน)

ปาริจตตกมุลั

เป็นฉัญฉฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาริจตตกสส มุลั ปาริจตตกมุลั. (ปาริจตตก + มุล)

มุลั อ.โคน ปาริจตตกสส แห่งต้นแคฝอย ปาริจตตกมุลั ชื่อว่าปาริจตตกมุล. (โคนต้นแคฝอย)

สฎุจโยชน์นา

เป็นฉัญฉฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สฎุจ โยชน์นา นิ มตตา ยสสาติ สฎุจโยชน์นา, ปณทุกมพลลิสลา. (สฎุจ + โยชน์) อันตโลปัสสมาส

โยชน์นา นิ อ.โยชน์ ท. สฎุจ ทกสิบ มตตา เป็นประมาณ ยสสา (ปณทุกมพลลิสลา) แห่ง บัณทุกมพลลิสลาไต่ (อุตถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา ปณทุกมพลลิสลา) อ.บัณทุกมพลลิสลานั้น สฎุจโยชน์นา ชื่อว่าสฎุจโยชน์นา, ได้แก่บัณทุกมพลลิสลา. (มี ๖๐ โยชน์เป็นประมาณ, มีประมาณ ๖๐ โยชน์)

ปณณาสโยชน์นา

เป็นฉัญฉฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณณาส โยชน์นา นิ มตตา ยสสาติ ปณณาสโยชน์นา, ปณทุกมพลลิสลา. (ปณณาส + โยชน์) อันตโลปัสสมาส

โยชน์นา นิ อ.โยชน์ ท. ปณณาส ทาสิบ มตตา เป็นประมาณ ยสสา (ปณทุกมพลลิสลา) แห่ง บัณทุกมพลลิสลาไต่ (อุตถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา ปณทุกมพลลิสลา) อ.บัณทุกมพลลิสลานั้น

ปณณาสโยชณา ชื่อว่าปณณาสโยชณา, ได้แก่บัณฑิตกัมพลศิลา. (มี ๕๐ โยชน์เป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐ โยชน์)

ปณณรลโยชณา

เป็นนัญฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพพิทิสมาส มีวิเคราะหว่า

ปณณรล โยชณานิ มตฺตา ยสฺสาติ ปณณรลโยชณา, ปณฺทกมฺพลสิลา. (ปณณรล + โยชณ)
อันตโลปัสมาส

โยชณานิ อ.โยชณํ ท. ปณณรล ลิปทํ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺสา (ปณฺทกมฺพลสิลา) แห่ง
บัณฑิตกัมพลศิลาใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ลํ ปณฺทกมฺพลสิลา) อ.บัณฑิตกัมพลศิลา นั้น
ปณณรลโยชณา ชื่อว่าปณณรลโยชณา, ได้แก่บัณฑิตกัมพลศิลา. (มีประมาณ ๑๕ โยชน์)

ชยฺสุมฺนาลตฺตกปาฏฺลิวณฺณา

เป็นนัญฐิตูปมานบุพพททพพิทิสมาส โดยอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ชยฺสุมฺโน จ อาลตฺตโก จ ปาฏฺลิวณฺณา ชยฺสุมฺนาลตฺตกปาฏฺลิวณฺณา. (ชยฺสุมฺน + อาลตฺต
+ ปาฏฺลิวณฺณา) อิตริตรโยคทวันทสมาส

ชยฺสุมฺโน จ อ.ตอกชัยพฤกษ์ด้วย อาลตฺตโก จ อ.ครั้งสดด้วย ปาฏฺลิวณฺณา จ อ.บัวโรยด้วย
ชยฺสุมฺนาลตฺตกปาฏฺลิวณฺณา ชื่อว่าชยฺสุมฺนาลตฺตกปาฏฺลิวณฺณา. (ตอกชัยพฤกษ์ ครั้งสด และบัวโรย)

๒. ชยฺสุมฺนาลตฺตกปาฏฺลิวณฺณา วณฺณอิว วณฺณอิว ยสฺสาติ ชยฺสุมฺนาลตฺตกปาฏฺลิวณฺณา,
ปณฺทกมฺพลสิลา. (ชยฺสุมฺนาลตฺตกปาฏฺลิวณฺณา + อิว + วณฺณอิว) นัญฐิตูปมานบุพพททพพิทิสมาส

วณฺณอิว อ.สี วณฺณอิว อิว เพียงดัง อ.สี ชยฺสุมฺนาลตฺตกปาฏฺลิวณฺณา แห่งตอกชัยพฤกษ์ ครั้ง
สด และบัวโรย ท. ยสฺสา (ปณฺทกมฺพลสิลา) แห่งบัณฑิตกัมพลศิลาใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ลํ ปณฺทกมฺพลสิลา) อ.บัณฑิตกัมพลศิลา นั้น ชยฺสุมฺนาลตฺตกปาฏฺลิวณฺณา ชื่อว่า ชยฺสุมฺนาลตฺตก
ปาฏฺลิวณฺณา, ได้แก่บัณฑิตกัมพลศิลา. (มีสีตุจสีของตอกชัยพฤกษ์ ครั้งสด และบัวโรย)

นินฺนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

นินฺนกาโล ตํ กาลอ จาติ นินฺนกาโล. (นินฺน + กาล)

นินฺนกาโล จ อ.เป็นที่นั่งแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่นั่งแล้วนั้น กาลอ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น นินฺนกาโล ชื่อว่านินฺนกาโล. (กาลเป็นที่นั่งแล้ว)

อุพทตมกาโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุพทตม จ โส กาโย จาติ อุพทตมกาโย. (อุพทตม + กาย)

อุพทตม จ อ.อันเข้าไปด้วยทั้งกึ่งด้วย โส อ.อันเข้าไปด้วยทั้งกึ่งนั้น กาโย จ เป็นกายด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ อุพทตมกาโย ชื่อว่าอุพทตมกาย. (ครึ่งกาย)

อุฏฐิตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุฏฐิตตญจ ตํ กาโล จาติ อุฏฐิตกาโล. (อุฏฐิต + กาล)

อุฏฐิตํ จ อ.เป็นที่ลุกขึ้นแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ลุกขึ้นแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิตติ เพราะ
เหตุนี้ อุฏฐิตกาโล ชื่อว่าอุฏฐิตกาล. (กาลเป็นที่ลุกขึ้นแล้ว)

อุชฺชยานกีฬา

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุชฺชยาน กีฬา อุชฺชยานกีฬา. (อุชฺชยาน + กีฬา)

กีฬา อ.อันเล่น อุชฺชยาน ในอุชฺชยาน อุชฺชยานกีฬา ชื่อว่าอุชฺชยานกีฬา. (การเล่นในอุชฺชยาน)

นิกฺขมนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิกฺขมนตญจ ตํ กาโล จาติ นิกฺขมนกาโล. (นิกฺขมน + กาล)

นิกฺขมนํ จ อ.เป็นที่ออกไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ออกไปนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิตติ เพราะเหตุ
นี้ นิกฺขมนกาโล ชื่อว่านิกฺขมนกาล. (กาลเป็นที่ออกไป)

ทียทตมโยชนสตีโก

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตตทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อทตม ทุตยํ ทียทตม. (อทตม + ทุตย) ตติยัตตปุริสสมาส

ทุตยํ อ.ที่ส่ง อทตม ด้วยทั้งกึ่ง ทียทตม ชื่อว่าทียทตม. (ที่ส่งด้วยทั้งกึ่ง, หนึ่งครึ่ง)

๒. ทิยทุฒญจ ตั โยชนัญจาติ ทิยทุฒโยชน. (ทิยทุฒ + โยชน) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาส

ทิยทุฒ จ อ.ที่สองด้วยทั้งกิ่งด้วย ตั อ.ที่สองด้วยทั้งกิ่งนั้น โยชน จ เป็นโยชนด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ทิยทุฒโยชน ชื่อว่าทิยทุฒโยชน. (หนึ่งโยชนครึ่ง)

๓. ทิยทุฒโยชนสส สตฺ ทิยทุฒโยชนสตฺ. (ทิยทุฒโยชน + สต) ฦฎฐิตฺปฺปริสสมาส
สตฺ อ.ร้อย ทิยทุฒโยชนสส แห่งโยชนที่สองด้วยทั้งกิ่ง ทิยทุฒโยชนสตฺ ชื่อว่าทิยทุฒ-
โยชนสต. (๑๕๐ โยชน)

๔. ทิยทุฒโยชนสเตน นิยุตโต ทิยทุฒโยชนสติก, หตฺถิ. (ทิยทุฒโยชนสต + ฦกฺกัจจย)
สังสฎฐิตฺทิกนเกตฺตตฺทิต

(หตฺถิ) อ.ข้าง นิยุตโต ตัวประกอบแล้ว ทิยทุฒโยชนสเตน ด้วยร้อยแห่งโยชนที่สองด้วย
ทั้งกิ่ง ทิยทุฒโยชนสติก ชื่อว่า ทิยทุฒโยชนสติก, ได้แก่ข้าง. (ตัวประกอบด้วย ๑๕๐ โยชน)

เตตฺติสํกฺมภา

เป็นอสมาหารทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

เตตฺติสํ กุมภา เตตฺติสํกฺมภา. (เตตฺติสํ + กุมภา)

กุมภา อ.กระพอง ท. เตตฺติสํ สามสิบสาม เตตฺติสํกฺมภา ชื่อว่าเตตฺติสํกฺมภา. (๓๓ กระพอง)

ติคาวุตฺปมาณ

เป็นฦฎฐิตฺทวิปทฺลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส โดยมีอสมาหารทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ตโย คาวุตา ติคาวุตา. (ติ + คาวุต) อสมาหารทิสฺมาส

คาวุตา อ.คาวุต ท. ตโย สาม ติคาวุตา ชื่อว่าติคาวุต. (๓ คาวุต)

๒. ติคาวุตา ปมาณํ ยสฺสาติ ติคาวุตฺปมาณ, กุมฺโภ. (ติคาวุต + ปมาณ) ฦฎฐิตฺทวิปท-
ลฺยาธิกรณพหุพพิหิสมาส

ติคาวุตา อ.คาวุตสาม ท. ปมาณํ เป็นประมาณ ยสฺส (กุมภสฺส) แห่งกระพองใด (อติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สํ กุมฺโภ) อ.กระพองนั้น ติคาวุตฺปมาณ ชื่อว่าติคาวุตฺปมาณ, ได้แก่
กระพอง. (มีประมาณ ๓ คาวุต)

อหุณโยชนปุปมาโณ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอมาทิปรตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โยชนสฺส อหุณฺ อหุณโยชนํ. (อหุณ + โยชน) อมาทิปรตปุริสสมาส
อหุณฺ อ.กึ่ง โยชนสฺส แห่งโยชนํ อหุณโยชนํ ชื่อว่าอหุณโยชน. (ครึ่งโยชน)
๒. อหุณโยชนํ ปมาณํ ยสฺสาติ อหุณโยชนปุปมาโณ, กุมฺโภ. (อหุณโยชน + ปมาณ)

ฉัฏฐีทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

อหุณโยชนํ อ.กึ่งแห่งโยชนํ ปมาณํ เป็นประมาณ ยสฺส (กุมภสฺส) แห่งกระพองใต้ (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล โภ กุมฺโภ) อ.กระพองนั้น อหุณโยชนปุปมาโณ ชื่อว่าอหุณโยชนปุปมาณ, ได้แก่กระพอง. (มีประมาณครึ่งโยชน)

ติสโยชนิก

เป็นสังสัฎฐฐาทิอเนกัตตตติต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ติส โยชนานิ ติสโยชนานิ. (ติส + โยชน) อสมาหารทิสฺมาส
โยชนานิ อ.โยชนํ ท. ติส สามลิสฺ ติสโยชนานิ ชื่อว่าติสโยชน. (๓๐ โยชน)
๒. ติสโยชนเฑ นิยุตโต ติสโยชนิก, กุมฺโภ. (ติสโยชน + ฦกปัจจย) สังสัฎฐฐาทิอเนกัต-

ตติต

(กุมฺโภ) อ.กระพอง นิยุตโต อันประกอบแล้ว ติสโยชนเฑ ด้วยโยชนสามลิสฺ ท. ติสโยชนิก ชื่อว่าติสโยชนิก, ได้แก่กระพอง. (ประกอบด้วย ๓๐ โยชน)

ทวาทสโยชนิก

เป็นสังสัฎฐฐาทิอเนกัตตตติต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทวาทส โยชนานิ ทวาทสโยชนานิ. (ทวาทส + โยชน) อสมาหารทิสฺมาส
โยชนานิ อ.โยชนํ ท. ทวาทส ลิสฺสอง ทวาทสโยชนานิ ชื่อว่าทวาทสโยชน. (๑๒ โยชน)
๒. ทวาทสโยชนเฑ นิยุตโต ทวาทสโยชนิก, รตนมณฺหป. (ทวาทสโยชน + ฦกปัจจย)

สังสัฎฐฐาทิอเนกัตตตติต

(รตนมณฺหป) อ.รัตนมณฑป นิยุตโต อันประกอบแล้ว ทวาทสโยชนเฑ ด้วยโยชนลิสฺสอง ท. ทวาทสโยชนิก ชื่อว่าทวาทสโยชนิก, ได้แก่รัตนมณฑป. (ประกอบด้วย ๑๒ โยชน)

สัตตรถนมนยา

เป็นสังสังสุฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัตต รตนานิ สัตตรถนมนยา. (สัตต + รตน) อสมาทหารทิวศุสมาส
รตนานิ อ.รัตนะ ท. สัตต เจต สัตตรถนมนยา ชื่อว่าสัตตรถน. (รัตนะ ๗)

๒. สัตตรถนมนัน วิการา สัตตรถนมนยา, ธชา. (สัตตรถน + มย) สังสังสุฐาทิอเนกัตถัตถิต
(ธชา) อ.ธง ท. วิการา อันเป็นวิการ สัตตรถนมนัน แห่งรัตนะ ๗ ท. สัตตรถนมนยา

ชื่อว่าสัตตรถนมนย, ได้แก่องค์ทั้งหลาย. (ที่เป็นวิการแห่งรัตนะ ๗)

โยชน์อุพเพธา

เป็นฉัฏฐีทวีปทตูลยาธิกรณพทุพพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โยชน์ อุพเพโธ เยสนนติ โยชน์อุพเพธา, ธชา. (โยชน์ + อุพเพธ)

โยชน์ อ.โยชน์ อุพเพโธ เป็นส่วนสูง เยส (ธชาน) แห่งธง ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (เต ธชา) อ.ธง ท. เหล่านี้ โยชน์อุพเพธา ชื่อว่าโยชน์อุพเพธ, ได้แก่องค์ทั้งหลาย. (มีโยชน์
เป็นส่วนสูง, สูงหนึ่งโยชน์)

กิกิณิกขาล

เป็นฉัฏฐีต้ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กิกิณิกส ขาล กิกิณิกขาล. (กิกิณิก + ขาล)

ขาล อ.ขาย กิกิณิกส แห่งกระดิ่ง กิกิณิกขาล ชื่อว่ากิกิณิกขาล. (ขายกระดิ่ง)

มนทวาเทริต

เป็นตติยาคต้ปปริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มนุโท จ โส วาโต จาติ มนทวาโต. (มนุท + วาโต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส
มนุโท จ อ.อ่อนด้วย โส อ.อ่อนนั้น วาโต จ เป็นลมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มนทวาโต

ชื่อว่ามนทวาโต. (ลมอ่อน)

๒. มนทวาเตน อิริต มนทวาเทริต, กิกิณิกขาล. (มนทวาโต + อิริต) ตติยาคต้ปปริสส์มาส
(กิกิณิกขาล) อ.ขายแห่งกระดิ่ง มนทวาเตน อันลมอ่อน อิริต พัดแล้ว มนทวาเทริต

ชื่อว่ามนทวาเทริต, ได้แก่ขายกระดิ่ง. (ที่ลมอ่อนๆ พัด)

ปณจงคิกตริยสททสมมิลโส

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาส วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และฉัญฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณจ องคา ปณจงคา. (ปณจ + องค) อสมาหารทิสมาส
องคา อ.องค์ ท. ปณจ ห้า ปณจงคา ชื่อว่าปณจงค. (องค์ ๕)
๒. ปณจงคเทนิ นิยุตต์ ปณจงคิก, ตริย. (ปณจงค + ฌิกปัจจย) สังสังฐฐาทิอเนกัตถตทิต
(ตริย) อ.ตณตริ นิยุตต์ อันประกอบแล้ว ปณจงคเทนิ ด้วยองค์ห้า ท. ปณจงคิก ชื่อว่า
ปณจงคิก, ได้แก่ตณตริ. (ประกอบด้วยองค์ ๕)
๓. ปณจงคิกญจ ตํ ตริยญจาทิ ปณจงคิกตริย. (ปณจงคิก + ตริย) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส
ปณจงคิก จ อ.อันประกอบแล้วด้วยองค์ห้าด้วย ตํ อ.อันประกอบแล้วด้วยองค์ห้า
ตริย จ เป็นตณตริด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปณจงคิกตริย ชื่อว่าปณจงคิกตริย. (ตณตริประกอบด้วย
องค์ ๕)
๔. ปณจงคิกตริยสส สทโท ปณจงคิกตริยสทโท. (ปณจงคิกตริย + สทท) ฉัญฐิตปปริสสมาส
สทโท อ.เสียง ปณจงคิกตริยสส แห่งตณตริอันประกอบแล้วด้วยองค์ห้า ปณจงคิกตริย-
สทโท ชื่อว่าปณจงคิกตริยสทท. (เสียงแห่งตณตริที่ประกอบด้วยองค์ ๕)
๕. ปณจงคิกตริยสทเทน สมมิลโส ปณจงคิกตริยสททสมมิลโส, ทิพพิตสทโท. (ปณจงคิก-
ตริยสทท + สมมิล) ตติยัตปปริสสมาส
(ทิพพิตสทโท) อ.เสียงแห่งเพลงขับอันเป็นทิพย์ สมมิลโส อันเจือ ปณจงคิกตริยสทเทน
ด้วยเสียงแห่งตณตริอันประกอบแล้วด้วยองค์ห้า ปณจงคิกตริยสททสมมิลโส ชื่อว่าปณจงคิกตริยสทท-
สมมิล, ได้แก่เสียงเพลงขับที่เป็นทิพย์. (ที่เจือด้วยเสียงตณตริที่ประกอบด้วยองค์ ๕)

ทิพพิตสทโท

เป็นฉัญฐิตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทิพโพ จ โส คีโต จาติ ทิพพิโต. (ทิพพ + คีต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
ทิพโพ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย โส อ.อันเป็นทิพย์นั้น คีโต จ เป็นเพลงขับด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ทิพพิโต ชื่อว่าทิพพิต. (เพลงขับอันเป็นทิพย์)
๒. ทิพพิตสส สทโท ทิพพิตสทโท. (ทิพพิต + สทท) ฉัญฐิตปปริสสมาส

สทโท อ.เสียง ทิพพิศิตส์ส แห่งเพลงขับอันเป็นทิพย์ ทิพพิศิตส์สทโท ชื่อว่าทิพพิศิตส์สทท.
(เสียงเพลงขับที่เป็นทิพย์)

มณฑุทปมขุโณ

เป็นนัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
มณฑุทปส์ส มขุโณ มณฑุทปมขุโณ. (มณฑุทป + มขุโณ)
มขุโณ อ.ท่ามกลาง มณฑุทปส์ส แห่งมณฑุทป มณฑุทปมขุโณ ชื่อว่ามณฑุทปมขุโณ. (ท่ามกลาง
มณฑุทป)

โยชนิกโก

เป็นสังข์สุธาทอเนกัตถตติต มีวิเคราะห์ว่า
โยชนเนน นิยุตโต โยชนิกโก, มณิปลลงโก. (โยชน + ฦกัจจัย)
(มณิปลลงโก) อ.บัลลังก์อันเป็นวิการแห่งแก้วมณี นิยุตโต อันประกอบแล้ว โยชนเนน ด้วยโยชน
โยชนิกโก ชื่อว่าโยชนิก, ได้แก่บัลลังก์แก้วมณี. (ประกอบด้วยหนึ่งโยชน)

มณิปลลงโก

เป็นนัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
มณิสส์ วิกาโร ปลลงโก มณิปลลงโก. (มณิ + วิการ + ปลลงก) มังฆเณโลปัสมาส
ปลลงโก อ.บัลลังก์ วิกาโร อันเป็นวิการ มณิสส์ แห่งแก้วมณี มณิปลลงโก ชื่อว่ามณิปลลงก.
(บัลลังก์อันเป็นวิการแห่งแก้วมณี)

เตตติสทเวปุตตา

เป็นอสมาทารทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
เตตติส ทเวปุตตา เตตติสทเวปุตตา. (เตตติส + ทเวปุตต)
ทเวปุตตา อ.เทพบุตร ท. เตตติส สามสิบสาม เตตติสทเวปุตตา ชื่อว่าเตตติสทเวปุตต.
(เทพบุตร ๓๓ องค์)

รตนปลลงโก

เป็นฉัฏฐิต์ปปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รตนลส์ วิกาโร ปลลงโก รตนปลลงโก. (รตน + วิการ + ปลลงก) มัชฌิมโลปัสมาส

ปลลงโก อ.บัลลังก์ วิกาโร อันเป็นวิการ รตนลส์ แห่งรัตนะ รตนปลลงโก ชื่อว่ารตนปลลงก.
(บัลลังก์อันเป็นวิการแห่งรัตนะ)

ปณณาสโยชนายาโม

เป็นฉัฏฐิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณณาส โยชนานิ ปณณาสโยชนานิ. (ปณณาส + โยชน) อสมมาหารทิสมาส

โยชนานิ อ.โยชน์ ท. ปณณาส ทำลียบ ปณณาสโยชนานิ ชื่อว่าปณณาสโยชน. (๕๐ โยชน์)

๒. ปณณาสโยชนานิ อายามา ยลส์ล้าติ ปณณาสโยชนายาโม, ทนโต. (ปณณาสโยชน +
อายามา) ฉัฏฐิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปณณาสโยชนานิ อ.โยชน์ทำลียบ ท. อายามา เป็นส่วนยาว ยลส์ (ทนตลส์) แห่งงาไต
(สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล่ ทนโต) อ.งานั้น ปณณาสโยชนายาโม ชื่อว่าปณณาสโยชนายาม,
ได้แก่งา. (มีโยชน์ทำลียบเป็นส่วนยาว)

ปทุมนิคจจანი

เป็นฉัฏฐิต์ปปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปทุมินีนี้ คจจანი ปทุมนิคจจანი. (ปทุมินี + คจจ)

คจจანი อ.กอก ท. ปทุมินีนี้ แห่งดอกปทุม ท. ปทุมนิคจจანი ชื่อว่าปทุมนิคจจ. (กอกดอกปทุม)

ปณณาสโยชนจจานานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยลส์มาส โดยมีฉัฏฐิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณณาส โยชนานิ มตตทา เยลส์นติ ปณณาสโยชนานิ, จจานานิ. (ปณณาส + โยชน)

ฉัฏฐิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

โยชนานิ อ.โยชน์ ท. ปณณาส ทำลียบ มตตทา เป็นประมาณ เยลส์ (จจานานิ) แห่งที่ ท.
เหล่าไต (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ จจานานิ) อ.ที่ ท. เหล่านี้ ปณณาสโยชนานิ ชื่อว่า
ปณณาสโยชน, ได้แก่ที่ทั้งหลาย. (มีประมาณ ๕๐ โยชน์)

๒. ปณณาสโยชนานิ จ ตานิ จานานิ จาติ ปณณาสโยชนญฺจนานิ. (ปณณาสโยชน + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ปณณาสโยชนานิ จ อ.อันมีโยชน์ทำสิบเป็นประมาณ ท. ด้วย ตานิ อ.อันมีโยชน์ทำสิบเป็นประมาณ ท. เหล่านั้น จานานิ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ จานานิ) อ.ที่ ท. เหล่านั้น ปณณาสโยชนญฺจนานิ ชื่อว่าปณณาสโยชนญฺจน. (ที่มีประมาณ ๕๐ โยชน์)

หตติทนต์ตา

เป็นนัจฉฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตติสฺส ทนต์ตา หตติทนต์ตา. (หตติ + ทนต์)

ทนต์ตา อ.งา ท. หตติสฺส ของข้าง หตติทนต์ตา ชื่อว่าหตติทนต์. (งาข้าง)

นัจจสมชฺชา

เป็นสัจตตมีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นัจเจ สมชฺชา นัจจสมชฺชา. (นัจ + สมชฺชา)

สมชฺชา อ.มทรสพ ท. นัจเจ ในเพราะการพ้อนรำ นัจจสมชฺชา ชื่อว่านัจจสมชฺชา. (มทรสพ ในเพราะการพ้อนรำ)

ปณจโยชนสติกา

เป็นสังสัจฐิต์ทิวเกนัตตตติต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณจ โยชนานิ ปณจโยชนานิ. (ปณจ + โยชน) อสมาทารทิสฺมาส

โยชนานิ อ.โยชน์ ท. ปณจ ท้า ปณจโยชนานิ ชื่อว่าปณจโยชน. (๕ โยชน์)

๒. ปณจโยชนานํ สตานิ ปณจโยชนสตานิ. (ปณจโยชน + สต) ฉฐิต์ปุริสสมาส

สตานิ อ.ร้อย ท. ปณจโยชนานํ แห่งโยชน์ห้า ท. ปณจโยชนสตานิ ชื่อว่าปณจโยชนสต. (๕๐๐ โยชน์)

๓. ปณจโยชนสตติ นิยุตฺตา ปณจโยชนสติกา, เทวสฺมา. (ปณจโยชนสต + นิกัจจย)

สังสัจฐิต์ทิวเกนัตตตติต

(เทวสฺมา) อ.เทวสฺมา นิยุตฺตา อันประกอบแล้ว ปณจโยชนสตติ ด้วยร้อยแห่งโยชน์ห้า ท. ปณจโยชนสติกา ชื่อว่าปณจโยชนสติกา, ได้แก่เทวสฺมา. (ประกอบด้วย ๕๐๐ โยชน์)

รมณียตร

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

สพพานิ อิมานิ รมณียานิ, อิทิมเมส วิเสเสน รมณียนุติ รมณียตร, จานํ. (รมณีย + ตรปัจจัย)

อิมานิ (จานานิ) อ.ที่ ท. เหล่านี้ สพพานิ ทั้งปวง รมณียานิ เป็นที่อันบุคคลพึงร้นรมย์ (โหนติ) ย่อมเป็น, อิทํ (จานํ) อิมเมส (จานานิ) อ.- แห่งที่ ท. เหล่านี้หนา -ที่นี้ รมณียํ เป็นที่อันบุคคลพึงร้นรมย์ วิเสเสน โดยพิเศษ (โหนติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ รมณียตร ชื่อว่ารมณียตร, ได้แก่ที่. (ที่นาร้นรมย์กว่า)

อฏฺฐมีทิวโส

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อฏฺฐมียา ทิวโส อฏฺฐมีทิวโส. (อฏฺฐมี + ทิวส)

ทิวโส อ.วัน อฏฺฐมียา (ติถียา) แห่งดิถี ที่แปด อฏฺฐมีทิวโส ชื่อว่าอฏฺฐมีทิวส. (วัน ๘ คำ)

ธมฺมสฺสวณ

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมฺมสฺส สวณํ ธมฺมสฺสวณํ. (ธมฺม + สวณ)

สวณํ อ.การฟัง ธมฺมสฺส ซึ่งธรรม ธมฺมสฺสวณํ ชื่อว่าธมฺมสฺสวณ. (การฟังธรรม)

อชฺชตฺตโน

เป็นอัพยยัตทิต มีวิเคราะห์ว่า

อชฺชํ ภโว อชฺชตฺตโน, กาลโ. (อชฺช + ตนปัจจัย)

(กาลโ) อ.กาล ภโว อันมี อชฺชํ ในวันนี้ อชฺชตฺตโน ชื่อว่าอชฺชตฺตโน, ได้แก่กาล. (อันมีในวันนี้)

อุปปนฺนปุพฺพนิมิตฺตา

เป็นจตุตถิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปปนฺนํ ปุพฺพนิมิตฺตํ เยสนฺติ อุปปนฺนปุพฺพนิมิตฺตา, เทวปฺตฺตา. (อุปปนฺน + ปุพฺพนิมิตฺต)

ปุพฺพพนมิตตํ อ.บุรพนิมิต อูปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว เยสํ (เทวปุตฺตานิ) แก่เทพบุตร ท. เหล่า
 ใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต เทวปุตฺตา) อ.เทพบุตร ท. เหล่านี้ อูปฺปนฺนปุพฺพนิมิตฺตา
 ชื่อว่าอูปฺปนฺนปุพฺพนิมิตฺตา, ได้แก่เทพบุตรทั้งหลาย. (มีบุรพนิมิตอันเกิดขึ้นแล้ว, เกิดบุรพนิมิต)

ศิริกนฺทรา

เป็นนัฏฐิตํปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ศิริสฺส กนฺทรา ศิริกนฺทรา. (ศิริ + กนฺทรา)

กนฺทรา อ.ชอก ศิริสฺส แห่งภูเขา ศิริกนฺทรา ชื่อว่าศิริกนฺทรา. (ชอกภูเขา)

ติรจฺฉานโยนิ

เป็นนัฏฐิตํปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ติรจฺฉานสฺส โยนิ ติรจฺฉานโยนิ. (ติรจฺฉาน + โยนิ)

โยนิ อ.กำเนิด ติรจฺฉานสฺส แห่งสัตว์เดรัจฉาน ติรจฺฉานโยนิ ชื่อว่าติรจฺฉานโยนิ. (กำเนิดสัตว์
 เดรัจฉาน)

อณฺเฑตกเวส

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อณฺเฑตโก จ โส เวส จาติ อณฺเฑตกเวส. (อณฺเฑตก + เวส)

(เกณฺจ) อณฺเฑตโก จ อ.อันใครๆ ไม่รู้แล้วด้วย โส อ.อันใครๆ ไม่รู้แล้วนั้น เวส จ เป็น
 เพศด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อณฺเฑตกเวส ชื่อว่าอณฺเฑตกเวส. (เพศที่ใครๆ ก็ไม่รู้)

ดาวตีสเทวโลโก

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ดาวตีส โจ โส เทวโลโก จาติ ดาวตีสเทวโลโก. (ดาวตีส + เทวโลก)

ดาวตีส โจ อ.ชื่อว่าดาวตีสด้วย โส อ.ชื่อว่าดาวตีสนั้น เทวโลโก จ เป็นเทวโลกด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ ดาวตีสเทวโลโก ชื่อว่าดาวตีสเทวโลก. (เทวโลกชื่อว่าดาวตีส)

นิพพตตฎุจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพตตตญจ ต จานญจาติ นิพพตตฎุจัน. (นิพพตต + จาน)

นิพพตต จ อ.เป็นที่บังเกิดด้วย ต อ.เป็นที่บังเกิดนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นิพพตตฎุจัน ชื่อว่านิพพตตฎุจัน. (ที่เป็นที่บังเกิด)

อตตภาวมณฺทณ

เป็นฉฐฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อตตภาวสส มณฺทณ อตตภาวมณฺทณ. (อตตภาว + มณฺทณ)

มณฺทณ อ.การประดับ อตตภาวสส ซึ่งอตตภาพ อตตภาวมณฺทณ ชื่อว่าอตตภาวมณฺทณ. (การ
ประดับอตตภาพ)

นิพพตตนุปาโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพตตตญจ ต อฺปาโย จาติ นิพพตตนุปาโย. (นิพพตต + อฺปาโย)

นิพพตตณ จ อ.อันเป็นเหตุเกิดด้วย ต อ.อันเป็นเหตุเกิดนั้น อฺปาโย จ เป็นอฺปาโยด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ นิพพตตนุปาโย ชื่อว่านิพพตตนุปาโย. (อฺปาโยเป็นเหตุเกิด)

มตมจฺจกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มตา จ เต มจฺจกา จาติ มตมจฺจกา. (มต + มจฺจก)

มตา จ อ.ตัวตายแล้ว ท. ด้วย เต อ.ตัวตายแล้ว ท. เหล่านี้ มจฺจกา จ เป็นปลาด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มตมจฺจกา ชื่อว่ามตมจฺจก. (ปลาตายแล้ว)

กติปาทจโย

เป็นฉฐฐิตุปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กติปยา จ เต อทา จาติ กติปาทา. (กติปย + อท) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

กติปยา จ อ.เล็กน้อย ท. ด้วย เต อ.เล็กน้อย ท. เหล่านี้ อทา จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กติปาหา ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กน้อย)

๒. กติปาทาน์ อจจโย กติปาหจจโย. (กติปาห + อจจโย) ภูมิฐิต์ปุริสสมาส
 อจจโย อ.อันล่องไป กติปาทาน์ แห่งวันเล็กน้อย ท. กติปาหจจโย ชื่อว่ากติปาหจจโย. (ล่องไป
 แห่งวันเล็กน้อย, ผ่านไปสองสามวัน)

วิมส์นตถาย

เป็นจตุตถิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วิมส์นสส อตถาย วิมส์นตถาย. (วิมส์น + อตถ)
 อตถาย เพื่อประโยชน์ วิมส์นสส แก่การทดลอง วิมส์นตถาย ชื่อว่าวิมส์นตถ. (ประโยชน์แก่การ
 ทดลอง)

วาลุกาปิฏโจ

เป็นภูมิฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วาลุกาย ปิฏโจ วาลุกาปิฏโจ. (วาลุกา + ปิฏจ)
 ปิฏโจ อ.หลัง วาลุกาย แห่งทราย วาลุกาปิฏโจ ชื่อว่าวาลุกาปิฏจ. (หลังทราย)

คิลนกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 คิลนญจ ต่ กาลโ จาติ คิลนกาลโ. (คิลน + กาล)
 คิลน จ อ.เป็นที่กสิณด้วย ต่ อ.เป็นที่กสิณนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 คิลนกาลโ ชื่อว่าคิลนกาล. (กาลเป็นที่กสิณ)

ชีวมจจโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ชีโว จ โส มจจโก จาติ ชีวมจจโก. (ชีโว + มจจก)
 ชีโว จ อ.ตัวเป็นอยู่ด้วย โส อ.ตัวเป็นอยู่นั้น มจจโก จ เป็นปลาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ชีวมจจโก ชื่อว่าชีวมจจก. (ปลาตัวเป็นอยู่)

อคนนงคฺกุจฺ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อคนนจ ตํ นงคฺกุจฺนจจาติ อคนนงคฺกุจฺ. (อคน + นงคฺกุจ)

อคนํ จ อ.อันเป็นส่วนปลายด้วย ตํ อ.อันเป็นส่วนปลายนั้น นงคฺกุจฺ จ เป็นทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคนนงคฺกุจฺ ชื่อว่าอคนนงคฺกุจ. (ทางส่วนปลาย)

กุมภกาโร

เป็นกัตตรูป, กัตตสุสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตยาดัปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุมภํ กโรตีติ กุมภกาโร. (กุมภสทฺทูปปท + กร กรณ ในการกระทำ + ฌบัจจย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรติ ย่อมกระทำ กุมภํ ซึ่งหม้อ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กุมภกาโร ชื่อว่ากุมภการ. (ผู้ทำหม้อ, ช่างปั้นหม้อ)

ปณฺณรลโลฬสฺวสฺสุทฺเทสิกาโล

เป็นฉฺฉิตฺตปฺปริสสมาส โดยมีฉฺฉิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณฺณรลโลฬสฺวา วลฺลํนิ ยลฺลํสาติ ลํ ปณฺณรลโลฬสฺวสฺวา, อิตฺตี. (ปณฺณรลโลฬสฺวา + วลฺลํ + ยลฺลํ) ฉฺฉิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

वलฺลํนิ อ.การฝน ท. ปณฺณรลโลฬสฺวา ลีบห่าหรือ โลฬสฺวา หรือว่าลีบหก ยลฺลํ (อิตฺติยา) แห่งหญิงใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ลํ (อิตฺตี) อ.หญิงนั้น ปณฺณรลโลฬสฺวสฺวา ชื่อว่าปณฺณรลโลฬสฺวสฺวา, ได้แก่หญิง. (ผู้มีกาลฝนลีบห่าหรือลีบหก, มีอายุ ๑๕ หรือ ๑๖ ปี)

๒. ปณฺณรลโลฬสฺวสฺวา อิติ อฺทฺเทสิกา ปณฺณรลโลฬสฺวสฺสุทฺเทสิกา, อิตฺตี. (ปณฺณรลโลฬสฺวสฺวา + อฺทฺเทสิกา) สัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส

(อิตฺตี) อ.หญิง อฺทฺเทสิกา อันบุคคลพึงแสดงขึ้น ปณฺณรลโลฬสฺวสฺวา อิติ ว่ามีกาลฝนลีบห่าหรือลีบหก ปณฺณรลโลฬสฺวสฺสุทฺเทสิกา ชื่อว่าปณฺณรลโลฬสฺวสฺสุทฺเทสิกา, ได้แก่หญิง. (ผู้อันบุคคลพึงยกแสดงขึ้นว่ามีกาลฝนลีบห่าหรือลีบหก)

๓. ปณฺณรลโลฬสฺวสฺสุทฺเทสิกา ย กาโล ปณฺณรลโลฬสฺวสฺสุทฺเทสิกาโล. (ปณฺณรลโลฬสฺวสฺสุทฺเทสิกา + กาโล) ฉฺฉิตฺตปฺปริสสมาส

กาลโล อ.กาล ปณณรลโสฬสวสสุทเทสิกาเย (อิตติยา) แห่งทญิงผู้อันบุคคลพึงยกแสดงขึ้น
ว่ามีกาลฝนลึบทำหรือลึบหก ปณณรลโสฬสวสสุทเทสิกาโล ชื่อว่าปณณรลโสฬสวสสุทเทสิกาโล. (กาล
ที่ทญิงผู้อันบุคคลพึงยกแสดงขึ้นว่ามีอายุ ๑๕ หรือ ๑๖ ปี)

เอลาพุกวณโณ

เป็นนัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
เอลาพุกสส วณโณ อิว วณโณ เอลาพุกวณโณ. (เอลาพุก + วณณ)
วณโณ อ.สี วณโณ อิว เพียงดั่ง อ.สี เอลาพุกสส แห่งพิกเหลืออง เอลาพุกวณโณ ชื่อว่า
เอลาพุกวณณ. (สีดจสีแห่งพิกเหลืออง)

มุกคมาส่าทีนิ

เป็นนัฏฐิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตรียโคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มุกโค จ มาโส จ มุกคมาส่า. (มุกค + มาส) อิตรียโคทวันทสมาส
มุกโค จ อ.ถ้วเขียวด้วย มาโส จ อ.ถ้วราชมาสด้วย มุกคมาส่า ชื่อว่ามุกคมาส. (ถ้ว
เขียวและถ้วราชมาส)
๒. มุกคมาส่า อาทิ เยลั ตานิ มุกคมาส่าทีนิ, วตุณิ. (มุกคมาส + อาทิ)
มุกคมาส่า อ.ถ้วเขียวและถ้วราชมาส ท. อาทิ เป็นต้น เยลั (วตุณิ) แห่งวตุ ท. เหล่า
ไต (สนติ) มีอยู่, ตานิ (วตุณิ) อ.วตุ ท. เหล่านั้น มุกคมาส่าทีนิ ชื่อว่ามุกคมาส่าที, ได้แก่วตุ
ทั้งหลาย. (มีถ้วเขียวและถ้วราชมาสเป็นต้น)

สีลรกชิกา

เป็นนัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
สีล่าน รกชิกา สีลรกชิกา, อิตติ. (สีล + รกชิกา)
(อิตติ) อ.ทญิง รกชิกา ผู้รักษา สีล่าน ซึ่งศีล ท. สีลรกชิกา ชื่อว่าสีลรกชิกา, ได้แก่ทญิง.
(ผู้รักษาศีล)

นีสาทิวณฺณํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญีทวิปตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ ดังนี้

๑. นีส อาทิ ยสฺส ตํ นีสาทิ, วณฺณํ. (นีส + อาทิ) จัญญีทวิปตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส
 นีส อ.สีเขียว อาทิ เป็นต้น ยสฺส (วณฺณสฺส) แห่งสีไต (อดีต) มีอยู่, ตํ (วณฺณ) อ.สี
 นั้น นีสาทิ ชื่อว่านีสาทิ, ไต่แก่สี. (สีเขียวเป็นต้น)

๒. นีสาทิ จ ตํ วณฺณญจาติ นีสาทิวณฺณํ. (นีสาทิ + วณฺณ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
 สมาส

นีสาทิ จ อ.อันมีสีเขียวเป็นต้นด้วย ตํ อ.อันมีสีเขียวเป็นต้นนั้น วณฺณํ จ เป็นสีด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ นีสาทิวณฺณํ ชื่อว่านีสาทิวณฺณ. (สีเขียวเป็นต้น)

กิตฺถิ

เป็นกัมมรูป กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

กมิว ทิสฺสตีติ กิตฺถิ, สีสํ. (กิสฺทฺหุปฺท + ทิสฺ เพกฺชเณ ในการดู, การเห็น + กุวิปัจจย)
 (สี) อ.ศีล ทิสฺสตี ย่อมถูกเห็น กํ อิว เพียงดั่ง อ.อะไร อิติ เพราะเหตุนี้ กิตฺถิ ชื่อว่า
 กิตฺถิ, ไต่แก่ศีล. (อันเช่นไร)

อวิขฺหิตปญฺจสีลา

เป็นตติยาทวิปตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส โดยมีสมาหารทิสฺมาส และนนิบาตบุพพบทกัมมธารย-
 สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญฺจ สีลานิ ปญฺจสีลํ. (ปญฺจ + สีล) สมาหารทิสฺมาส

สีลานิ อ.ศีล ท. ปญฺจ ห้า ปญฺจสีลํ ชื่อว่าปญฺจสีล. (ศีล ๕)

๒. น วิขฺหิตํ อวิขฺหิตํ, ปญฺจสีลํ. (น + วิขฺหิต) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

(ปญฺจสีล) อ.ศีล ๕ วิขฺหิตํ อันถูกละแล้ว น หามีได้ อวิขฺหิตํ ชื่อว่าอวิขฺหิต, ไต่แก่ศีล
 ๕. (ที่ไม่ถูกละแล้ว)

๓. อวิขฺหิตํ ปญฺจสีลํ ยายาติ อวิขฺหิตปญฺจสีลา, อิตฺถิ. (อวิขฺหิต + ปญฺจสีล)

ปญฺจสีลํ อ.ศีล ๕ ยาย (อิตฺถิยา) อันหญิงใด อวิขฺหิตํ ไม่ละแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้
 (สา อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น อวิขฺหิตปญฺจสีลา ชื่อว่าอวิขฺหิตปญฺจสีลา, ไต่แก่หญิง. (ผู้มีศีล ๕ ที่ไม่ละแล้ว)

อนาทรีย์

เป็นนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น อาทรีย์ อนาทรีย์, ฌนฺ. (น + อาทรีย)

(ฌนฺ) อ.ทรัพย์ (บุคคลเณ) อาทรีย์ อันบุคคล พึงนำไป น ทาไม้ได้ อนาทรีย์ ชื่อว่าอนาทรีย, ได้แก่ทรัพย์. (ที่บุคคลไม่พึงนำไป)

เทวทตติยฌน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีตติยาดปฺปรีสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทเวณ ทตติยํ เทวทตติยํ, ฌนฺ. (เทว + ทตติย)

(ฌนฺ) อ.ทรัพย์ เทเวณ อันเทวดา ทตติย ให้อแล้ว เทวทตติย ชื่อว่าเทวทตติย, ได้แก่ทรัพย์. (ที่เทวดาให้อแล้ว)

๒. เทวทตติยญจ ตํ ฌนญจาทิ เทวทตติยฌน. (เทวทตติย + ฌน)

เทวทตติย จ อ.อันเทวดาให้อแล้วด้วย ตํ อ.อันเทวดาให้อแล้วนั้น ฌน จ เป็นทรัพย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เทวทตติยฌน ชื่อว่าเทวทตติยฌน. (ทรัพย์ที่เทวดาให้อแล้ว)

ชีวิตวุตติ

เป็นฉนฺสูตปฺปรีสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ชีวิตสฺส วุตติ ชีวิตวุตติ. (ชีวิต + วุตติ)

วุตติ อ.ความเป็นไป ชีวิตสฺส แห่งชีวิต ชีวิตวุตติ ชื่อว่าชีวิตวุตติ. (ความเป็นไปแห่งชีวิต)

อชฌทานิ

เป็นนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น ชฌทานิ อชฌทานิ, สีสานิ. (อ + ชฌท)

(สีสานิ) อ.ศีล ท. ชฌทานิ อันเป็นท่อนแล้ว น ทาไม้ได้ อชฌทานิ ชื่อว่าอชฌท, ได้แก่ศีลทั้งหลาย. (อันมิได้เป็นท่อน, มิได้ขาด)

อสุรภาน์

เป็นฉนฺธิ์ต้ปปุริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

อสุรภาน์ ภาน์ อสุรภาน์. (อสุร + ภาน)

ภาน์ อ.ภพ อสุรภาน์ ของอสุร ท. อสุรภาน์ ชื่อว่าอสุรภาน. (ภพอสุร)

อสุรเชฏฺจโก

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

อสุโร จ โส เชฏฺจโก จาติ อสุรเชฏฺจโก. (อสุร + เชฏฺจก)

อสุโร จ อ.อสุรด้วย โส อ.อสุรนั้น เชฏฺจโก จ เป็นผู้เจริญที่สุดด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อสุรเชฏฺจโก ชื่อว่าอสุรเชฏฺจก. (อสุรผู้เจริญที่สุด, หัวหน้าอสุร)

เวริฆริ

เป็นฉนฺธิ์ต้ปปุริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

๑. เวริ อสฺส อตถิติ เวริ, ปุคฺคโล. (เวร + อีปัจจย) อัสนัถิตตํทิต

เวริ อ.เวร อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น เวริ ชื่อว่าเวริ, ไต่แก่บุคคล. (ผู้มีเวร)

๒. เวริสฺส ฆริ เวริฆริ. (เวริ + ฆร) ฉนฺธิ์ต้ปปุริสส์มาส

ฆริ อ.เรือน เวริสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคล ผู้มีเวร เวริฆริ ชื่อว่าเวริฆริ. (เรือนของผู้มีเวร)

สุรฺกขิตตตํ

เป็นภาวตํทิต มีวิเคราะห้ว่า

สุรฺกขิตตสฺส ภาวโ สุรฺกขิตตตํ. (สุรฺกขิต + ตตปัจจย)

ภาวโ อ.ความเป็น (สึลสฺส) แห่งศีล (อตตนา) สุรฺกขิตตสฺส อัน- อันตน -รักษาตีแล้ว สุรฺกขิตตตํ ชื่อว่าสุรฺกขิตตต. (ความเป็นผู้มีศีลที่รักษาตีแล้ว)

สุวรรณวณฺเณ

เป็นฉันทลักษณ์ยัตถอุปมานบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สุวรรณสลล์ วณฺเณ อิว วณฺเณ ยสลล์ชาติ สุวรรณวณฺเณ, อิตา. (สุวรรณ + อิว + วณฺเณ)
 วณฺเณ อ.วณฺเณ วณฺเณ อิว เพียงตั้ง อ.วณฺเณ สุวรรณสลล์ แห่งทอง ยสลล์ (อิตฺยา) แห่ง
 อิตาไต (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น สุวรรณวณฺเณ ชื่อว่าสุวรรณวณฺเณ, ได้แก่อิตา. (ผู้มีวณฺเณ
 เพียงตั้งวณฺเณแห่งทอง)

อสาธาณนา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น สาธาณนา อสาธาณนา, รูปสิริ. (น + สาธาณนา)
 (รูปสิริ) อ.สิริแห่งรูป สาธาณนา อันทั่วไป น ทาไมได้ อสาธาณนา ชื่อว่าอสาธาณนา, ได้แก่
 สิริแห่งรูป. (อันไม่ทั่วไป)

รูปสิริ

เป็นฉันทลักษณ์ยัตถอุปมานบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 รูปสลล์ สิริ รูปสิริ. (รูป + สิริ)
 สิริ อ.สิริ รูปสลล์ แห่งรูป รูปสิริ ชื่อว่ารูปสิริ. (สิริแห่งรูป)

อาคตาคตา

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อาคตา จ เต อาคตา จาติ อาคตาคตา, ชนา. (อาคต + อาคต)
 เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อาคตา จ ผู้มาแล้วด้วย อาคตา จ ผู้มาแล้วด้วย อิติ
 เพราะเหตุนั้น อาคตาคตา ชื่อว่าอาคตาคต, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว)

อสุรพล

เป็นฉันทลักษณ์ยัตถอุปมานบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อสุรานํ พล อสุรพล. (อสุร + พล)
 พล อ.กำลังพล อสุรานํ แห่งอสุร ท. อสุรพล ชื่อว่าอสุรพล. (กำลังพลของอสุร)

ปุပ္ผทาโม

เป็นฉัฏฐิตุปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุပ္ผานํ ทาโม ปุပ္ผทาโม. (ปุပ္ผ + ทาม)

ทาโม อ.พวง ปุပ္ผานํ แห่งตอกไม้ ท. ปุပ္ผทาโม ชื่อว่าปุပ္ผทาม. (พวงตอกไม้)

มทลลกอสุรวณฺโณ

เป็นฉัฏฐิตุปุริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มทลลโก จ โส อสุโร จาติ มทลลกอสุโร. (มทลล + อสุร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

มทลลโก จ อ.ผู้แก้ด้วย โส อ.ผู้แก้หนี้ อสุโร จ เป็นอสุรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มทลลกอสุโร ชื่อว่ามทลลกอสุร. (อสุรแก้)

๒. มทลลกอสุรส์ วณฺโณ มทลลกอสุรวณฺโณ. (มทลลกอสุร + วณฺณ) ฉัฏฐิตุปุริสส์มาส วณฺโณ อ.เพศ มทลลกอสุรส์ แห่งอสุรผู้แก้ มทลลกอสุรวณฺโณ ชื่อว่ามทลลกอสุรวณฺณ. (เพศแห่งอสุรแก้)

ปรีสปรียนโต

เป็นฉัฏฐิตุปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปรีสาย ปรียนโต ปรีสปรียนโต. (ปรีสา + ปรียนต)

ปรียนโต อ.ที่สุตรอบ ปรีสาย แห่งบริษัท ปรีสปรียนโต ชื่อว่าปรีสปรียนต. (ทำบริษัท)

ทิกฺขมตฺตา

เป็นฉัฏฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิกฺขจา มตฺตา ยสฺสาตี ทิกฺขมตฺตา, อิตฺตา. (ทิกฺข + มตฺตา)

ทิกฺขจา อ.ผู้เห็นแล้ว มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺสา (อิตฺยา) แห่งอิตฺตาโต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา อิตฺตา) อ.อิตานัน ทิกฺขมตฺตา ชื่อว่าทิกฺขมตฺตา, ใต้แก้อิตฺตา. (ผู้เห็นแล้วเป็นประมาณ, ผู้ลึกลงกว่าเห็นแล้ว)

ปุพพสนนิวาสนวโล

เป็นฉันทฉริตปุริสสมาส โดยมีสัตตมิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุพเพ สนนิวาโส ปุพพสนนิวาโส. (ปุพพ + สนนิวาส) สัตตมิตปุริสสมาส
สนนิวาโส อ.การอยู่ร่วม ปุพเพ ในกาลก่อน ปุพพสนนิวาโส ชื่อว่าปุพพสนนิวาส. (การอยู่
ร่วมกันในกาลก่อน)
๒. ปุพพสนนิวาสนวโล วโล ปุพพสนนิวาสนวโล. (ปุพพสนนิวาส + วส) ฉันทฉริตปุริสสมาส
วโล อ.อำนาจ ปุพพสนนิวาสนวโล แห่งการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน ปุพพสนนิวาสนวโล ชื่อว่า
ปุพพสนนิวาสนวส. (อำนาจแห่งการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน)

มโหโหม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์ จ โส โหโหม จาติ มโหโหม. (มทนต์ + โหหม)

มทนต์ จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่ขึ้น โหโหม จ เป็นท้วงน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มโหโหม
ชื่อว่ามโหหม. (ท้วงน้ำใหญ่)

อชฺโหมตตตททยา

เป็นฉันทฉริตวิพทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อชฺโหมตตต ททย อสฺสาติ อชฺโหมตตตททยา, อิตา. (อชฺโหมตตต + ททย)

ททย อ.ททัย อสฺสา (อิตฺตยา) ของอิตานั้น (เปเมน) อันความรัก อชฺโหมตตต ท่วมทับแล้ว อิติ
เพราะเหตุนั้น (สา อิตา) อ.อิตานั้น อชฺโหมตตตททยา ชื่อว่าอชฺโหมตตตททยา, ไต่แก่อิตา. (ผู้มีททัยถูก
ความรักท่วมทับแล้ว)

ชรสกโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชโร จ โส สกโก จาติ ชรสกโก. (ชโร + สกก)

ชโร จ อ.ผู้แก้ด้วย โส อ.ผู้แก้ขึ้น สกโก จ เป็นท้าวสักกะด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ชรสกโก
ชื่อว่าชรสกก. (ท้าวสักกะผู้แก้)

อนุดรามคัค

เป็นนิบาตบุพพกัณฑ์ยัชยัภวสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคคคคคคค อนุดรา อนุดรามคคค. (อนุดรา + มคคค)

อนุดรา ในระหว่าง มคคคคคคค แห่งหนทาง อนุดรามคคค ชื่อว่าอนุดรามคคค. (ระหว่างทาง)

เทวนคราภิมุโข

เป็นทวิพทินนาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวนครคคคค อภิมุโข อคคคคคคค เทวนคราภิมุโข, สกโก. (เทวนคร + อภิมุโข)

อภิมุโข อ.พระพักตร์เฉพาะ เทวนครคคคคค ต่อเทพนคร อคคคคคคค (สกคคคคคคค) แห่งท้าวสักกะนั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส สกโก) อ.ท้าวสักกะนั้น เทวนคราภิมุโข ชื่อว่าเทวนคราภิมุโข, ได้แก่ท้าวสักกะ. (ผู้มีพระพักตร์ต่อเทพนคร)

สมปตตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมปตตคคคค จ ตํ กาลอ จาคิ สมปตตกาโล. (สมปตต + กาล)

สมปตตคคคค จ อ.เป็นที่ถึงพร้อมแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ถึงพร้อมแล้วนั้น กาลอ จ เป็นกาลด้วย อติ เพราะเหตุนั้น สมปตตกาโล ชื่อว่าสมปตตกาล. (กาลเป็นที่ถึงพร้อมแล้ว)

รตสทโท

เป็นฉฐฐิตูปุริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตคคคคคค สทโท รตสทโท. (รต + สทท)

สทโท อ.เสียง รตคคคคคค ของรต รตสทโท ชื่อว่ารตสทท. (เสียงรต)

ครุฟโปตกา

เป็นวิเสสนนุตตรบทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ครุฟคคคค จ เต โปตกา จาคิ ครุฟโปตกา. (ครุฟ + โปตก)

ครุฟคคคค จ อ.ครุท ท. ด้วย เต อ.ครุท ท. เหล่านั้น โปตกา จ เป็นตัวลูกน้อยด้วย อติ

เพราะเหตุนี้ ครุฑไปตกกา ชื่อว่าครุฑไปตก. (ลูกครุฑตัวน้อย)

มรณภย์

เป็นอวชารณบุพพทกัมมชารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณเมว ภย์ มรณภย์. (มรณ + ภย)

มรณ อ. ความตายนั้นเทียว ภย์ เป็นภย์ มรณภย์ ชื่อว่ามรณภย์. (ภย์คือความตาย)

รถเวโค

เป็นนัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รถสส์ เวโค รถเวโค. (รถ + เวค)

เวโค อ. กำลัง รถสส์ แห่งรถ รถเวโค ชื่อว่ารถเวค. (กำลังรถ)

สินธวสทสส์

เป็นนัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สินธวานัน สทสส์ สินธวสทสส์. (สินธว + สทสส์)

สทสส์ อ. พัน สินธวานัน แห่งม้าสินธพ ท. สินธวสทสส์ ชื่อว่าสินธวสทสส์. (ม้าสินธพหนึ่งพันตัว)

อสุรปุรี

เป็นนัฏฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุรานัน ปุรี อสุรปุรี. (อสุร + ปุรี)

ปุรี อ. เมือง อสุรานัน ของอสุร ท. อสุรปุรี ชื่อว่าอสุรปุรี. (เมืองอสุร)

อากาศมคโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อากาศตญจ ต มคโค จาติ อากาศมคโค. (อากาศ + มคค)

อากาศ ต จ อ. เป็นที่มาแล้วด้วย ต อ. เป็นที่มาแล้วนั้น มคโค จ เป็นทางด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น อากาศมคโค ชื่อว่าอากาศมคค. (ทางเป็นที่มา)

อสุรกณฺเฑาะ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อสุรฺรา จ สฺวา กณฺเฑาะ จาติ อสุรกณฺเฑาะ. (อสุรฺ + กณฺเฑาะ)

อสุรฺรา จ อ.ผู้เป็นอสุรฺด้วย สฺวา อ.ผู้เป็นอสุรฺนั้น กณฺเฑาะ จ เป็นส่วน้อยด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น อสุรกณฺเฑาะ ชื่อว่าอสุรกณฺเฑาะ. (ส่วน้อยผู้เป็นอสุรฺ, อสุรฺกณฺเฑาะ)

เทวนครี

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

เทวานํ นครี เทวนครี. (เทว + นคร)

นครี อ.นคร เทวานํ แห่งเทพ ท. เทวนครี ชื่อว่าเทวนคร. (เทพนคร)

อทฺถมเตยฺยา

เป็นตติยาดตฺปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อทฺถมเณ ตติยฺยา อทฺถมเตยฺยา, อจฺจราโกภฺยิ. (อทฺถม + ตติยฺยา)

ตติยฺยา อ.ที่สาม อทฺถมเณ ด้วยทั้งกึ่ง อทฺถมเตยฺยา ชื่อว่าอทฺถมเตยฺยา, ได้แก่นางอัปสรหนึ่งโกภฺยิ.
(สองครึ่ง, นางอัปสร ๒ โภภฺยิครึ่ง)

อจฺจราโกภฺยิ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อจฺจรานํ โภภฺยิ อจฺจราโกภฺยิ. (อจฺจรา + โภภฺยิ)

โกภฺยิ อ.โกภฺยิ อจฺจรานํ แห่งนางอัปสร ท. อจฺจราโกภฺยิ ชื่อว่าอจฺจราโกภฺยิ. (นางอัปสรหนึ่งโกภฺยิ)

เชฏฺฐจกฺกฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺดังนี้

เชฏฺฐจกฺกฺจ จ ตํ จานญฺจาติ เชฏฺฐจกฺกฺจานํ. (เชฏฺฐจกฺกฺ + จาน)

เชฏฺฐจกฺกํ จ อ.อันเจริญฺที่สุดด้วย ตํ อ.อันเจริญฺที่สุดนั้น จานํ จ เป็นตำแหน่งด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ เชฏฺฐจกฺกฺจานํ ชื่อว่าเชฏฺฐจกฺกฺจาน. (ตำแหน่งอันเจริญฺที่สุด)

ภาคภคินิโย

เป็นอิตรัตริย์ศทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

ภาคโก จ ภคินิ จาติ ภาคภคินิโย. (ภาค + ภคินิ)

ภาคโก จ อ.พี่น้องชายด้วย ภคินิ จ อ.พี่น้องสาวด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ภาคภคินิโย
ชื่อว่าภาคภคินิ. (พี่น้องชายและพี่น้องสาว)

ทิพพปาริฉตตโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหตั้งนี้

ทิพโพ จ โส ปาริฉตตโก จาติ ทิพพปาริฉตตโก. (ทิพพ + ปาริฉตต)

ทิพโพ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย โส อ.อันเป็นทิพย์นั้น ปาริฉตตโก จ เป็นดอกไม้ชื่อว่าปาริฉัตร
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพปาริฉตตโก ชื่อว่าทิพพปาริฉตตโก. (ดอกไม้ชื่อว่าปาริฉัตรอันเป็นทิพย์)

ปุพฺพนกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. ปุพฺผติ เอตถาติ ปุพฺพน, กาลโ. (ปุพฺผ + ยุบัจจย) กัตตรูป, อธิกรณสาธนะ

ปุพฺผ อ.ดอกไม้ ปุพฺผติ ย่อมบาน เอตถ (กาล) ในกาลนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส
กาล) อ.กาลนั้น ปุพฺพน ชื่อว่าปุพฺพน, ได้แก่กาลเวลา. (เป็นที่บาน)

๒. ปุพฺพนญจ ต กาลโ จาติ ปุพฺพนกาลโ. (ปุพฺพน + กาล)

ปุพฺพน จ อ.เป็นที่บานด้วย ต อ.เป็นที่บานนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
นี้ ปุพฺพนกาลโ ชื่อว่าปุพฺพนกาล. (กาลเป็นที่บาน)

ยฺหุตตถาย

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

ยฺหุตสส อตถาย ยฺหุตตถาย. (ยฺหุต + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ ยฺหุตสส แก่การรบ ยฺหุตตถาย ชื่อว่ายฺหุตตถ. (ประโยชน์แก่การรบ)

อภิชฺฌิตุกามา

เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส, จตุตถิตตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
อภิชฺฌิตุ กามาเนตติ อภิชฺฌิตุกามา, อสุรา. (อภิชฺฌิตุสฺสทูปปท + กมฺ กนฺติย ในความ
ใคร่ + ฌปฺจจฺย)

(เย อสุรา) อ.อสุร ท. เหล่าใด กามาเนติ ย่อมใคร่ อภิชฺฌิตุ เพื่ออันรบ อิติ เพราะเหตุนั้น
(เต อสุรา) อ.อสุร ท. เหล่านั้น อภิชฺฌิตุกามา ชื่อว่าอภิชฺฌิตุกาม, ได้แก่อสุรทั้งหลาย. (ผู้ประสงค์
จระบ)

เทภูจาสมฺมทโท

เป็นอมาทิปรตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
สมฺมททสฺส เทภูจา เทภูจาสมฺมทโท. (เทภูจา + สมฺมทท)
เทภูจา ในภายใต้ สมฺมททสฺส แห่งมหาสมฺมทร เทภูจาสมฺมทโท ชื่อว่าเทภูจาสมฺมท. (ภายใต้
มหาสมฺมทร)

สพฺพุปริ

เป็นฉฺฌิตตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
สพฺพทสฺส อุปฺริ สพฺพุปริ. (สพฺพ + อุปฺริ)
อุปฺริ ในเบื้องบน สพฺพทสฺส (อารกฺขานิ) แห่งการอารักขา ท. ทั้งปวง สพฺพุปริ ชื่อว่าสพฺพุปริ.
(ในเบื้องบนแห่งการอารักขาทุกอย่าง)

เทวนครทวารานิ

เป็นฉฺฌิตตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
เทวนครสฺส ทวารานิ เทวนครทวารานิ. (เทวนคร + ทวาร)
ทวารานิ อ.ประตุ ท. เทวนครสฺส แห่งเทพนคร เทวนครทวารานิ ชื่อว่าเทวนครทวาร. (ประตุ
เทพนคร)

วชิรฺทตฺตา

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพทฺพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
วชิรฺ ทตฺเต ยสฺสาติ วชิรฺทตฺตา, อินฺทปฺภิวา. (วชิรฺ + ทตฺเต)

วชิรฺ อ.วิเชียร ทตเถ ในมือ ยลฺลํ (อินทปฎิมา) แห่งรูปเปรียบแห่งพระอินทร์ใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ลํ อินทปฎิมา) อ.รูปเปรียบแห่งพระอินทร์นั้น วชิรฺทตเถา ชื่อว่าวชิรฺทตเถา, ได้แก่รูปเปรียบพระอินทร์. (มีวิเชียรในมือ)

นาคาทโย

นาโค อาทิ เยลฺ เต นาคาทโย, สฺตตฺตา. (นาค + อาทิ)

นาโค อ.นาค อาทิ เป็นต้น เยลฺ (สฺตตฺตานํ) แห่งสฺตฺตฺวํ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่, เต (สฺตตฺตา) อ.สฺตฺวํ ท. เหล่านั้น นาคาทโย ชื่อว่านาคาทิ, ได้แก่สฺตฺวํทั้งหลาย. (มีนาคเป็นต้น)

อูปปมาทปฎิปปทา

เป็นนัฎฐิตฺตฺปฎิรฺสฺสํมาล โดยมีนนิบาตบุพพทกัณฺมธรรยลฺลํมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺว่า

๑. น ปมาโท อูปปมาโท. (น + ปมาท) นนิบาตบุพพทกัณฺมธรรยลฺลํมาล
ปมาโท อ.ความประมาท น ทาไมได้ อูปปมาโท ชื่อว่าอูปปมาท. (ความไม่ประมาท)

๒. อูปปมาทลฺลํ ปฎิปปทา อูปปมาทปฎิปปทา. (อูปปมาท + ปฎิปปทา) นัฎฐิตฺตฺปฎิรฺสฺสํมาล
ปฎิปปทา อ.ปฎิปปทา อูปปมาทลฺลํ แห่งความไม่ประมาท อูปปมาทปฎิปปทา ชื่อว่าอูปปมาท-
ปฎิปปทา. (ปฎิปปทาแห่งความไม่ประมาท)

พทุธาทโย

เป็นนัฎฐิตฺตฺวิปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

พทุธโ อ.อาทิ เยลฺ เต พทุธาทโย, ปณฺชิตฺตา. (พทุธ + อาทิ)

พทุธโ อ.พระพทุธเจ้า อาทิ เป็นต้น เยลฺ (ปณฺชิตฺตานํ) แห่งปณฺชิต ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, เต (ปณฺชิตฺตา) อ.ปณฺชิต ท. เหล่านั้น พทุธาทโย ชื่อว่าพทุธาทิ, ได้แก่ปณฺชิตทั้งหลาย. (มีพระพทุธเจ้าเป็นต้น)

โลกิยโลกุตตรา

เป็นอิตริตฺตโยคทวันทลฺลํมาล มีวิเคราะหฺว่า

โลกิโย จ โลกุตฺตรโ จาติ โลกิยโลกุตตรา, วิเสลฺลํ. (โลกิย + โลกุตฺตร)

โลกิโย จ อ.อันเป็นโลกิยะด้วย โลกุตฺตรโ จ อ.อันเป็นโลกุตระด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
โลกิยโลกุตตรา ชื่อว่าโลกิยโลกุตฺตร, ได้แก่คฺคณฺวิเศษทั้งหลาย. (อันเป็นโลกิยะและโลกุตระ)

เสฏฐตา

เป็นภาวัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

๑. สัพเพ อิเม ปสตุถา, อยมิเมล วิเสเสน ปสตุถิตี เสฏฐโ, เทโว. (ปสตุถ + อิกฺข-
ปัจจย) วิเสสตัถิต

อิเม (เทวา) อ.เทพ ท. เหล่านี้ สัพเพ ทั้งปวง ปสตุถา เป็นผู้นำสรรเสริญ (โหนติ) ย่อม
เป็น, อย (เทโว) อ.เทพนี้ ปสตุถิตี เป็นผู้นำสรรเสริญ วิเสเสน โดยพิเศษ อิเมล (เทวาน) แห่งเทพ ท.
เหล่านี้ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ เสฏฐโ ชื่อว่าเสฏฐ, ได้แก่เทพ. (ผู้ประเสริฐที่สุด)

๒. เสฏฺฐานํ ภาวโ เสฏฐตา. (เสฏฺฐ + ตาปัจจย) ภาวัตถิต

ภาวโ อ.ความเป็น (เทวาน) แห่งเทพ ท. เสฏฺฐานํ ผู้ประเสริฐที่สุด เสฏฐตา ชื่อว่า
เสฏฐตา. (ความเป็นผู้ประเสริฐที่สุด)

อจลคาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อจโล จ โส คาโม จาติ อจลคาโม. (อจล + คาม)

อจโล จ อ.ชื่อว่าอจลด้วย โส อ.ชื่อว่าอจลนั้น คาโม จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น อจลคาโม ชื่อว่าอจลคาม. (หมู่บ้านชื่อว่าอจล)

ภุมิปปเทโส

เป็นภุมิสฺฐิตปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ภุมิยา ปเทโส ภุมิปปเทโส. (ภุมิ + ปเทส)

ปเทโส อ.ประเทศ ภุมิยา แห่งภาคพื้น ภุมิปปเทโส ชื่อว่าภุมิปปเทส. (ประเทศแห่งภาคพื้น)

ราชภาโว

เป็นภุมิสฺฐิตปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ราชิโน ภาวโ ราชภาโว. (ราช + ภาว)

ภาวโ อ.ความเป็น ราชิโน แห่งพระราช ราชภาโว ชื่อว่าราชภาว. (ความเป็นพระราช)

ปฏิลาภการณตต์

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปฏิลาภสส์ การณ ปฏิลาภการณ. (ปฏิลาภ + การณ) จัญฐิตปฺปฺริสฺสมาส
การณ อ.เหตุ ปฏิลาภสส์ แห่งการได้เฉพาะ ปฏิลาภการณ ชื่อว่าปฏิลาภการณ. (เหตุ
แห่งการได้เฉพาะ)
๒. ปฏิลาภการณสส์ ภาวโ ปฏิลาภการณตต์. (ปฏิลาภการณ + ตตฺตฺจฺจ) ภาวัตถิต
ภาวโ อ.ความเป็น ปฏิลาภการณสส์ แห่งเหตุแห่งการได้เฉพาะ ปฏิลาภการณตต์ ชื่อว่า
ปฏิลาภการณตต์. (ความเป็นเหตุแห่งการได้เฉพาะ)

สหพวิปตติโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สหพพา จ ตา วิปตติโย จาติ สหพวิปตติโย. (สหพพา + วิปตติ)
- สหพพา จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตา อ.ทั้งปวง ท. เหล่านี้ วิปตติโย จ เป็นความวิบัติด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ สหพวิปตติโย ชื่อว่าสหพวิปตติ. (ความวิบัติทั้งปวง)

มูลภาโว

เป็นจัญฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- มูลสส์ ภาวโ มูลภาโว. (มูล + ภาว)
- ภาวโ อ.ความที่ (ปมาทสส์) แห่งความประมาท มูลสส์ อันเป็นรากเหง้า มูลภาโว ชื่อว่า
มูลภาว. (ความที่ความประมาทเป็นรากเหง้า)

มนุสส์โทภคย

เป็นลัตตमितฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทุภคสส์ ภาวโ โภภคย. (ทุภค + ฌย) ภาวัตถิต
ภาวโ อ.ความเป็น ทุภคสส์ แห่งผู้ใจร้าย โภภคย ชื่อว่าโทภคย. (ความเป็นผู้ใจร้าย)
๒. มนุสส์ โภภคย มนุสส์โทภคย. (มนุสส์ + โภภคย) ลัตตमितฺตปฺปฺริสฺสมาส
โทภคย อ.ความเป็นแห่งผู้ใจร้าย มนุสส์ ในมนุษย์ มนุสส์โทภคย ชื่อว่ามนุสส์โทภคย.

(ความเป็นผู้โง่คร่ำในมนุษย์)

อปายุปปตติ

เป็นทุติยาตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อปาโย อุตตติ อปายุปปตติ. (อปาโย + อุตตติ)

อุตตติ อ.การเข้าถึง อปาโย ซึ่งอบาย อปายุปปตติ ชื่อว่าอปายุปปตติ. (การเข้าถึงอบาย)

ปมาทมูลิกา

เป็นอัสสัตติตัทธิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปมาโท จ โส มูลญจาติ ปมาทมูล. (ปมาท + มูล) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยส์มาส

ปมาโท อ.ความประมาทด้วย โส อ.ความประมาทนั้น มูล จ เป็นรากเหง้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปมาทมูล ชื่อว่าปมาทมูล. (ความประมาทเป็นรากเหง้า)

๒. ปมาทมูล อสสา อตติติ ปมาทมูลิกา, วิปตติ. (ปมาทมูล + อิกปัจจย)

ปมาทมูล อ.ความประมาทเป็นรากเหง้า อสสา (วิปตติยา) แห่งความวิบัตินี้ อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วิปตติ) อ.ความวิบัตินี้ ปมาทมูลิกา ชื่อว่าปมาทมูลิกา, ได้แก่ความวิบัติ. (อันมีความประมาทเป็นรากเหง้า)

สมปตตปริสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สมปตตา จ สา ปริสา จาติ สมปตตปริสา. (สมปตตา + ปริสา)

สมปตตา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย สา อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วนั้น ปริสา จ เป็นบริษัทด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สมปตตปริสา ชื่อว่าสมปตตปริสา. (บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว)

คาตาปริโยสาน

เป็นฉนฺธิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริโยสยติ เขตตาติ ปริโยสาน, กาโล. (ปริ+อว+ โส โอสิตะ ในการจบลง, สำเร็จลง + อุตตติ) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(คาตา) อ.พระคาตา ปริโยสยติ ย่อมสิ้นสุดลงรอบ เขตตา (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส กาโล) อ.กาลนี้ ปริโยสาน ชื่อว่าปริโยสาน, ได้แก่กาล. (เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ, เวลาจบ)

๒. คาทาย ปรีโยसान์ คาทายปรีโยसान์, กาลี. (คาทาย + ปรีโยसान์) ฦฎฐิต์ปุริสส์มาส
 ปรีโยसान์ อ.เป็นที่ลี้ล้ดลรงรอบ คาทาย แห่งพระคาทาย คาทายปรีโยसान์ ชื่อว่าคาทายปรีโยसान์.
 (เป็นที่ลี้ล้ดลรงรอบแห่งพระคาทาย, เวลาจบพระคาทาย)

โสตาปนุนาทโย

เป็นฦฎฐิต์ทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห้ว่า

โสตาปนุนา อาทิตี เยลล้ เต โสตาปนุนาทโย, อริยปุคคลา.

โสตาปนุนา อ.พระโสตาบัน ท. อาทิตี เป็นต้น เยลล้ (อริยปุคคลาน์) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าไต
 (ลันติ) มีอยู่, เต (อริยปุคคลา) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสตาปนุนาทโย ชื่อว่าโสตาปนุนาทิตี,
 ไต้แก่พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาบันเป็นต้น)

๘. อถุณตรภิกขุขวตุถุ [๒๒]

อถุณตรภิกขุขวตุถุ (มยา วุจเต) ๕

อถุณตรภิกขุขวตุถุ อ.เรื่อแหวงภิกขุรูปไตรูปหึ่ง (มยา) อ้นข้าพเจ้า
(พระพุทโธมสะ) (วุจเต) จะกล่ว ๕

อถุณตรภิกขุขวตุถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาขยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๕

๘. เรื่อภิกขุรูปไตรูปหึ่ง

๑. “อปปมารโต ภิกขุติ อิม ฐมมเทสน สตุถา เขตวเน วิหรนโต อถุณตร ภิกขุ
อารพุท กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนโต อถุณตร ภิกขุ อารพุท “อปปมารโต ภิกขุติ อิม ฐมมเทสน
กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนโต เมื่อประทบ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพุท ทรงปรารภ ภิกขุ ซึ่งภิกขุ อถุณตร รูปไตรูปหึ่ง กเถสิ ตรัสแล้ว อิม
ฐมมเทสน ซึ่งพระธรรมเทศนา “อปปมารโต ภิกขุติ” ว่า “อปปมารโต ภิกขุ”
ตั้งนี้เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทบอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภภิกขุรูปไตรูปหึ่ง ตรัสพระธรรม-
เทศนาว่า “อปปมารโต ภิกขุ” ตั้งนี้เป็นต้น

สตุถา สุกถกัตตาใน กเถสิฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก “อปปมารโต ภิกขุ” สรุปะใน
อิตติฯ ศัพท อาษยัตถะใน อิม ฐมมเทสน อิม วิเสสนะของ ฐมมเทสนฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนโตฯ อัพภันตรภิกขุของ สตุถา อถุณตร
วิเสสนะของ ภิกขุฯ อวุตตกัมมะใน อารพุทฯ สมานกาลภิกขุใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....

๒. โส กิร สตถุ สนฺติเก ยาว อรหตฺตา กมฺมฏฺจานํ กถาเปตฺวา อรณฺณํ ปวิสิตฺวา
 ฃมฺเณนฺโต วายมฺนฺโต อรหตฺตํ ปตฺตํ นาสกฺขิ ฯ

โส (ภิกฺขุ) กิร (สตถาร) สตถุ สนฺติเก ยาว อรหตฺตา กมฺมฏฺจานํ กถาเปตฺวา อรณฺณํ
 ปวิสิตฺวา ฃมฺเณนฺโต วายมฺนฺโต อรหตฺตํ ปตฺตํ น อสกฺขิ ฯ

กิร ได้ยินว่า โส (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ นั้น (สตถาร) ทูลยังพระศาสดา กถาเปตฺวา ให้ตรัส
 บอกแล้ว กมฺมฏฺจานํ ซึ่งกรรมฐาน ยาว เพียงใด อรหตฺตา แต่ความเป็นแห่งพระ
 อรหันต์ สนฺติเก ในสำนัก สตถุ ของพระศาสดา ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว อรณฺณํ สู่ป่า
 ฃมฺเณนฺโต เพียรอยู่ วายมฺนฺโต พยายามอยู่ น อสกฺขิ ไม่ได้อาจแล้ว ปตฺตํ เพื่ออัน
 บรรลุ อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

ทราบว่ ภิกษุ นั้นทูลขอพระศาสดาให้ช่วยตรัสบอกกรรมฐานจนถึงพระอรหันต์ในสำนัก
 ของพระศาสดา แล้วเข้าไปไป เพียรพยายามอยู่ ก็ไม่สามารถเพื่อที่จะบรรลุพระอรหันต์

กิริศัพท์ อนุสฺสวณฺตถะ โส วิเสสนะของ ภิกษุ ๆ สุทฺธกตฺตาใน อสกฺขิ ๆ อาชยาตบท
 กตฺตฺวาจก สตถาร การิตกัมมะใน กถาเปตฺวา สตถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเก ๆ
 วิสยาธาระใน กถาเปตฺวา ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน กถาเปตฺวา อรหตฺตา อปาทาน
 ใน ยาว กมฺมฏฺจานํ อวุตตกัมมะใน กถาเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา อรณฺณํ
 สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน ปวิสิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฃมฺเณนฺโต วายมฺนฺโต ฃมฺเณนฺโต ก็ดี
 วายมฺนฺโต ก็ดี อัปฺภันตฺรกิริยาของ ภิกษุ อรหตฺตํ สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน ปตฺตํ ๆ ตุมฺถถ-
 สัมปทานใน อสกฺขิ นศัพท์ ปฏิเสธะใน อสกฺขิ ฯ

๓. โส “วิเสเสตฺวา กมฺมฏฺจานํ กถาเปสฺสามิตฺติ ตโต นิภฺขมิตฺวา สตถุ สนฺติกํ
 อากจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค มหนฺตํ ทาวคฺคิ อฏฺฐจิตฺํ ทิสฺวา เวเคน เอกํ มุณฺหปพฺพต-
 มตฺตกํ อภิรฺยุห นิสินฺโน อรณฺณํ ฃยฺหฺมานํ อคฺคิ ทิสฺวา อารมฺมณฺ คณฺหิ “ยถา
 อโย อคฺคิ มหนฺตานิ จ ชฺขุทฺทกานิ จ อูปาทานานิ ทฺหนฺโต ว จจฺจนฺติ; เอวํ
 อริยมคฺคณฺณคฺคินาปี มหนฺตานิ จ ชฺขุทฺทกานิ จ สณฺโฆชนานิ ทฺหนฺเตน คณฺตพฺพํ
 ภวิสฺสตีติ ฯ

โส (ภิกษุ) “(อหฺ สตถาร) วิเสเสตฺวา กมฺมฏฺจานํ กถาเปสฺสามิตฺติ (จินฺเตตฺวา) ตโต (อรณฺณโต)

นิกุมขิมิตวา สตุถุ สนฺตํ อากจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค มหฺนตํ ทาวคฺคิ อฏฺฐจิตฺํ ทิสฺวา เวเคน
 เอกํ มุณฺทปพฺพตมตฺถกํ อภิรฺยุห นิสฺสินฺโน อรณฺณํ ทยฺหมานํ อคฺคิ ทิสฺวา อารมฺมณฺ
 คณฺหิ “ยถา อยํ อคฺคิ มหฺนตานิ จ ขุทฺทกานิ จ อุปาทานานิ ทนฺโตว คจฺจติ; เหว
 อริยมคฺคณฺณคฺคินาปิ มหฺนตานิ จ ขุทฺทกานิ จ สณฺโฆชนานิ ทนฺเตน คนฺตพฺพํ ภาวิสฺสตีติ ฯ

โส (ภิกษุ) อ.ภิกษุ นั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา (สตุถฺว) ทูลยัง
 พระศาสดา กถาเปสฺสามิ จักให้ตรัสบอก กมฺมฏฺฐาณํ ซึ่งกรรมฐาน วิเสเสตฺวา ให้
 พิเศษ” อิติ ดังนี้ นิกุมขิมิตวา ออกไปแล้ว ตโต (อรณฺณโต) จากป่านั้น อากจฺจนฺโต
 มาอยู่ สนฺตํ สู่สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา ทิสฺวา เห็นแล้ว ทาวคฺคิ ซึ่งไฟไหม้
 ป่า มหฺนตํ อันใหญ่ อฏฺฐจิตฺํ อันตั้งขึ้นแล้ว อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง
 อภิรฺยุห ขึ้นเฉพาะแล้ว มุณฺทปพฺพตมตฺถกํ สู่ยอดแห่งภูเขาหัวโล้น เอกํ ลูกหนึ่ง
 เวเคน โดยเร็ว นิสฺสินฺโน นั่งแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ ทยฺหมานํ อันไหม้
 อยู่ อรณฺณํ ซึ่งป่า คณฺหิ ถือเอาแล้ว อารมฺมณฺ ให้เป็นอารมณฺ อิติ ว่า “อยํ อคฺคิ
 อ.ไฟนี้ ทนฺโตว คจฺจติ ย่อมเผาไปอยู่เที่ยว อุปาทานานิ ซึ่งเชื้อ ท. มหฺนตานิ
 จ อันใหญ่ด้วย ขุทฺทกานิ จ อันเล็กด้วย ยถา จันใด, อริยมคฺคณฺณคฺคินาปิ
 มหฺนตานิ จ ขุทฺทกานิ จ สณฺโฆชนานิ ทนฺเตน คนฺตพฺพํ อ.อัน- แม้อันไฟ
 คือญาณในอริยมรรค เผาไหม้อยู่ ซึ่งสังโยชนํ ท. อันใหญ่ด้วย อันเล็กด้วย -พึงไป
 ภาวิสฺสตีติ จักมี เหว จันนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุ นั้นคิดว่า “เราจักทูลพระศาสดาให้ตรัสบอกกรรมฐานให้พิเศษ” จึงออกจากป่านั้น
 มาถึงสำนักของพระศาสดา ระหว่างทาง เห็นไฟไหม้ป่ากองใหญ่ที่ตั้งขึ้นแล้ว จึงรีบขึ้น
 สู่ยอดภูเขาหัวโล้นโดยเร็ว นั่งเห็นไฟกำลังไหม้ป่าอยู่ จึงถือให้เป็นอารมณฺว่า “ไฟนี้
 ย่อมไหม้ไปอยู่ซึ่งเชื้อทั้งหลายทั้งใหญ่และเล็ก จันใด; การที่ไฟคืออริยมรรคญาณไหม้
 สังโยชนํทั้งหลายทั้งใหญ่และเล็ก พึงไป จักมี จันนั้น”

โส วิเสสนะของ ภิกษุ ๆ สุทฺถกัตฺตาใน คณฺหิ ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “อหํ เหตุกัตฺตา
 ใน กถาเปสฺสามิ ๆ อาชยตบทเหตุกัตฺตฺวาจก สตุถฺวํ การิตกัมมะใน กถาเปสฺสามิ
 วิเสเสตฺวา กิริยาวิเสสนะใน กถาเปสฺสามิ กมฺมฏฺฐาณํ อวุตตกัมมะใน กถาเปสฺสามิ”
 อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิกุมขิมิตวา ตโต วิเสสนะของ
 อรณฺณโต ๆ อปาทานใน นิกุมขิมิตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากจฺจนฺโต สตุถุ สามิ-

สัมพันธะใน สนฺตักฺกํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อาคจฺจนฺโต อัมภันตฺรกริยาของ ภิกฺขุ
อนฺตรามคฺเค วิสยาธาระใน ทิสฺวา มหนฺตํ กิตฺติ อุกฺกจิตฺ กิตฺติ วิเสสนะของ ทาวคฺคิย
อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกริยาใน อภิรฺยุห เวเคน ตติยาวิเสสนะใน อภิรฺยุห
เอกํ วิเสสนะของ มุณฺหปพฺพตมตฺถกํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อภิรฺยุหฯ ปุพฺพกาล-
กริยาใน นิสฺนุโนฯ วิเสสนะของ ภิกฺขุ อรณฺญํ อวฺตตกัมมะใน พยฺหมานํฯ วิเสสนะ
ของ อคฺคิย อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกริยาใน คณฺหิ อารมฺมณฺ วิกตีกัมมะใน
คณฺหิ “ออยฺ วิเสสนะของ อคฺคิย สุทฺธกัตตาใน คจฺจติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ยถา
อุปมาไซตฺตะ มหนฺตานิ กิตฺติ ชุทฺทกานิ กิตฺติ วิเสสนะของ อุปาทานานิ จ สองศัพฺท
ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ มหนฺตานิ และ ชุทฺทกานิ อุปาทานานิ อวฺตตกัมมะใน ทนฺโต
เอวศัพฺท อวฺชารณะเข้ากับ ทนฺโตฯ อัมภันตฺรกริยาของ อคฺคิ; คณฺตพฺพํ สุทฺธกัตตา
ใน ภวิสฺสติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ อุปเมยไซตฺตะ อปิสฺสัพฺท อเปกขัตตะเข้า
กับ อริยมคฺคฌาณคฺคินาฯ อนภิทกัตตาใน คณฺตพฺพํ มหนฺตานิ กิตฺติ ชุทฺทกานิ กิตฺติ
วิเสสนะของ สยฺโยชฺชานานิ จ สองศัพฺท ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ มหนฺตานิ และ ชุทฺทกานิ
สยฺโยชฺชานานิ อวฺตตกัมมะใน ทนฺตเตนฯ วิเสสนะของ อริยมคฺคฌาณคฺคินา” อิตฺติศัพฺท
อาการะใน คณฺหิ ฯ

.....
.....

๔. สตุถา คณฺธกฺกฺขิยํ นิสฺนุโน ว ตสฺส จิตฺตวารี ฌตฺวา “เอวเมว ภิกฺขุ มหนฺตานิปิ
ชุทฺทกานิปิ อุปาทานานิ วิย อิมสฺส สตุตฺตานํ อพฺภนฺตเร อุปฺปชฺชมานานิ อณฺเฏถฺลานิ
สยฺโยชฺชานานิ, ตานิ ฌาณคฺคินา ฌาเปตฺวา อภพฺพปฺปตฺติกาणि กาทํ วฏฺฏตีตี
วตฺวา โอบาสํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตสฺส ภิกฺขุโน อภิมฺมุเข นิสฺนุโน วิย ปณฺณายมาโน อิมํ
คาถมาห

“อฺปฺปมาทโรโต ภิกฺขุ   ปมาเท ภยทสฺสิ วา
สยฺโยชฺชนํ อณฺเฏถฺลํ   ทํ อคฺคิวั คจฺจตฺตีติ ฯ

สตุถา คณฺธกฺกฺขิยํ นิสฺนุโน ว ตสฺส (ภิกฺขุสฺส) จิตฺตวารี ฌตฺวา “เอวเมว ภิกฺขุ มหนฺตานิปิ
ชุทฺทกานิปิ อุปาทานานิ วิย อิมสฺส สตุตฺตานํ อพฺภนฺตเร อุปฺปชฺชมานานิ อณฺเฏถฺลานิ
สยฺโยชฺชานานิ, (ปฺคฺคเลน) ตานิ (อุปาทานานิ) ฌาณคฺคินา ฌาเปตฺวา อภพฺพปฺปตฺติกาणि
กาทํ วฏฺฏตีตี วตฺวา โอบาสํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตสฺส ภิกฺขุโน อภิมฺมุเข (จาเน) นิสฺนุโน วิย

“ภิกษุผู้ยินดีในความไม่ประมาท หรือเห็นภัยในความประมาท โดยปกติ ย่อมเผาสังโยชน์ทั้งหลายทิ้งเหือดหายไป จุกไฟเผาใหม่เชื้อทั้งหลายทั้งใหญ่ทั้งน้อย ฉะนั้น”

สตถา สุทธกัตตาใน อหาๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คณฺฐกุณฺฑิยํ วิสยาธาระไน นิสินฺโน เหวศัพทํ อวธารณะเข้ากัับ นิสินฺโนๆ วิเสสณะของ สตถา ตสฺส วิเสสณะของ ภิกษุสุตๆ สามีสัมพันธะไน จิตตวารัๆ อวุตตกัम्मะไน ฃตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาไน วตฺวา “ภิกษุ อาลปนะ เหวศัพทํ อวธารณะเข้ากัับ เหวๆ ลิงคััตถะ, อุปฺปชฺชมานานิ กัิตี อณฺุณฺฑลานิ กัิตี วิเสสณะของ สญฺโฆชนานิๆ ลิงคััตถะ อปิ สองศัพทํ อเปกขััตถะเข้ากัับ มหฺนฺตานิ และ ชุทฺทกานิ มหฺนฺตานิ กัิตี ชุทฺทกานิ กัิตี วิเสสณะของ อุปาทานานิๆ อุปฺมาลิงคััตถะ วิยศัพทํ อุปฺมาโชตกะเข้ากัับ มหฺนฺตานิปิ ชุทฺทกานิปิ อุปาทานานิ, อิมํ วิเสสณะของ สตฺตานัๆ สามีสัมพันธะไน อพฺภนฺตเรๆ วิสยาธาระไน อุปฺปชฺชมานานิ, กาทุํ ตุมฺตถกัตตาไน วฏฺฏติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาไน กาทุํ ตานิ วิเสสณะของ อุปาทานานิๆ การิตกัम्मะไน ฃาเปตฺวา ฃาณคฺคินา ภาระไน ฃาเปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาไน กาทุํ อภพฺพปฺปตฺติกานิ วิกตีกัम्मะไน กาทุํ” อิติ- ศัพทํ อาการะไน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาไน วิสฺสชฺเชตฺวา โอภาสั อวุตตกัम्मะไน วิสฺสชฺเชตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาไน นิสินฺโน ตสฺส วิเสสณะของ ภิกษุโนๆ สามีสัมพันธะไน อภิมุเขๆ วิเสสณะของ ฃาเนๆ วิสยาธาระไน นิสินฺโนๆ อุปฺมาวิเสสณะของ สตถา วิยศัพทํ อุปฺมาโชตกะเข้ากัับ ตสฺส ภิกษุโน อภิมุเข ฃาเน นิสินฺโน, ปฃณายมาโน อัปภันตรกิริยาของ สตถา อิมํ วิเสสณะของ คากัถัๆ อวุตตกัम्मะไน อหา

“อุปฺปมาทรโต กัิตี ภยทสฺสึ กัิตี วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุทธกัตตาไน คจฺจติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปฺมาเท วิสยาธาระไน ภยทสฺสึ วาศัพทํ ปทวิกัปปััตถะเข้ากัับ อุปฺปมาทรโต และ ปฺมาเท ภยทสฺสึ, อณฺุณฺฑลั วิเสสณะของ สญฺโฆชนัๆ อวุตตกัम्मะไน ทหัๆ วิเสสณะของ อคฺคิ มหฺนฺตฺชุทฺทกานิ วิเสสณะของ อุปาทานานิๆ อวุตตกัम्मะไน ทหัๆ กัิตี คจฺจนฺโต กัิตี วิเสสณะของ อคฺคิๆ อุปฺมาลิงคััตถะ อิวศัพทํ อุปฺมาโชตกะเข้ากัับ สญฺโฆชนั อณฺุณฺฑลั ทหั อคฺคิ” อิติศัพทํ สรฺูปะไน อิมํ คากัถั ๕

๕. ตตถ “**อปปมาทรโตติ อปปมาเท รโต อภิรโต อปปมาเทน วีตินาเมนุโตติ อตุโถ** ฯ
 ตตถ (ปะเทศุ) “**อปปมาทรโตติ (ปะทสุส) “อปปมาเท รโต อภิรโต อปปมาเทน (กาลั)**
วีตินาเมนุโตติ อตุโถ ฯ

อตุโถ อ.อรรถ **อิติ** ว่า “**รโต** ผู้ยินดีแล้ว **อภิรโต** คือว่า ผู้ยินดียิ่งแล้ว **อปปมาเท**
 ในความไม่ประมาท **(กาลั)** คือว่า ยังกาล **วีตินาเมนุโต** ให้น้อมไปล่วงวิเศษอยู่
อปปมาเทน ด้วยความไม่ประมาท” **อิติ** ดังนี้ **ตตถ (ปะเทศุ) “อปปมาทรโตติ**
(ปะทสุส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “อปปมาทรโต” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**อปปมาทรโต**” ความว่า ผู้ยินดี คือว่า ผู้ยินดียิ่งในความไม่
 ประมาท ได้แก่ทำให้กาลเวลาผ่านไปด้วยความไม่ประมาท

ตตถ วิเสสณะของ ปะเทศุๆ นิทธารณะใน ปะทสุส “**อปปมาทรโต**” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์
 สรุปะใน ปะทสุสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “**อปปมาเท วิสยาธาระใน**
รโต และ อภิรโต รโต กัตติ อภิรโต กัตติ วิเสสณะของ ภิกขุ รโต วิวริยะใน อภิรโตๆ
วิวริณะ กาลั การิตกัมมะใน วีตินาเมนุโต อปปมาเทน ภาระใน วีตินาเมนุโตๆ
วิเสสณะของ ภิกขุ, อปปมาเท รโต อภิรโต วิวริยะใน อปปมาเทน วีตินาเมนุโตๆ
วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

๖. **ปมาเท ภยทสุสิ วาติ นิรยุปปตฺติอาทิกั ปมาเท ภยั ปสฺสนุโต, ตาสั วา**
อุปปตฺติณั มฺลตฺตา ปมาทั ภยโต ปสฺสนุโต ฯ

“**ปมาเท ภยทสุสิ วาติ (คาถาปาทสุส) “นิรยุปปตฺติอาทิกั ปมาเท ภยั ปสฺสนุโต, (ตสุส**
ปมาทสุส) ตาสั วา อุปปตฺติณั มฺลตฺตา ปมาทั ภยโต ปสฺสนุโต” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ **(อิติ)** ว่า “**ปสฺสนุโต** ผู้เห็นอยู่ **ภยั** ซึ่งภัย **ปมาเท** ในความประมาท
นิรยุปปตฺติอาทิกั มีการเข้าถึงซึ่งนรกเป็นต้น **วา** หรือว่า **ปสฺสนุโต** ผู้เห็นอยู่ **ปมาทั**
 ซึ่งความประมาท **ภยโต** โดยความเป็นภัย **(ตสุส ปมาทสุส) ตาสั อุปปตฺติณั**
มฺลตฺตา เพราะความที่ แห่งความประมาทนั้น เป็นมฺล แห่งการเข้าถึง **ท. เหล่านั้น**
อิติ ดังนี้ **(คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “ปมาเท ภยทสุสิ วาติ ว่า**
“ปมาเท ภยทสุสิ วา” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “**ปมาเท ภยทสฺสึ วา**” ความว่า ผู้เห็นภัยในความประมาทมีการเกิดในนรกเป็นต้น หรือผู้เห็นความประมาทโดยความเป็นภัย เพราะว่าเป็นมูลเหตุแห่งการเข้าถึงเหล่านั้น

“ปมาเท ภยทสฺสึ วา” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน คาถาบาทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “นิริยุปปตฺติอาทิก๑ วิเสสนะของ ภยํ ปมาเท วิสยาธาระใน ภย๑ อวุตตกัมมะ ใน ปสฺสนุโต๑ วิเสสนะของ ภิกฺขุ, ตสฺส วิเสสนะของ ปมาทสฺส๑ ภาวาทิสัมพันธะใน มูลตฺตา ตาสํ วิเสสนะของ อุปฺตฺติน๑ สามีสัมพันธะใน มูลตฺตา๑ เหตุ ใน ปสฺสนุโต วาศัพท์ ปทวิกปปตฺตอะเข้ากับ นิริยุปปตฺติอาทิกํ ปมาเท ภยํ ปสฺสนุโต และ ตสฺส ปมาทสฺส ตาสํ อุปฺตฺตินํ มูลตฺตา ปมาทํ ภยโต ปสฺสนุโต, ปมาทํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนุโต ภยโต ตติยาวิเสสนะใน ปสฺสนุโต๑ วิเสสนะของ ภิกฺขุ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑ ลิงคตฺตะ ๕

๗. **สญฺโฆชนนฺติ** วฏฺฏทฺทุกฺเขน สทฺธิ โยชนํ พนฺธนํ วฏฺฏเฏ โอสีทาปนสมตฺถํ ทสฺวิธํ สญฺโฆชนํ ๕

“**สญฺโฆชนนฺติ** (ปทสฺส) “วฏฺฏทฺทุกฺเขน สทฺธิ (สตุเต) โยชนํ พนฺธนํ (สตุเต) วฏฺฏเฏ โอสีทาปนสมตฺถํ ทสฺวิธํ สญฺโฆชนํ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรธ (อติ) ว่า “**โยชนํ** ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องประกอบ **พนฺธนํ** คือว่า อันเป็นเครื่องผูก (สตุเต) ซึ่งสัตว์ ท. สทฺธิ กับ **วฏฺฏทฺทุกฺเขน** ด้วยทุกขในวัฏฏะ **สญฺโฆชนํ** ชื่อว่าซึ่งสังโยชนํ **ทสฺวิธํ** อันมีอย่างสิบ (สตุเต) **โอสีทาปนสมตฺถํ** อันสามารถในการยังสัตว์ ท. ให้จมลง **วฏฺฏเฏ** ในวัฏฏะ” อติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สญฺโฆชนนฺติ** ว่า “**สญฺโฆชนํ**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**สญฺโฆชนํ**” ความว่า กิเลสเป็นเครื่องประกอบ คือว่าเป็นเครื่องผูกเหล่าสัตว์ไว้กับความทุกข์ในวัฏฏะ ชื่อว่าสังโยชนํมี ๑๐ ประการ ที่สามารถในการทำให้เหล่าสัตว์จมลงในวัฏฏะ

“**สญฺโฆชนํ**” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “วฏฺฏทฺทุกฺเขน สหตฺตตติยาเข้ากับ สทฺธิ๑ กิริยาสมวาเยใน โยชนํ และ พนฺธนํ สตุเต อวุตต-

กัมมะใน โยชน และ โพนธน์ โยชน กิติ พนธน์ กิติ อุตตกัมมะใน ทหิ โยชน วิวริยะใน พนธน์ วิวรรณะ สุตเต การิตกัมมะใน โอสีทาปน- วัฏฏเฐ วิสยาธาระใน โอสีทาปน- โอสีทาปนสมตถ์ กิติ ทสวิธ กิติ วิเสสณะของ สญโยชน์ อุตตกัมมะ ใน ทหิ, วัฏฏททุกเขน สทฐิ โยชน พนธน์ สัญญี วัฏฏเฐ โอสีทาปนสมตถ์ ทสวิธ สญโยชน์ สัญญา” อิติศัพท์ สรุปะใน อตโตถ์ ลิงคัตถะ ๕

๘. **อณฺฏฺณฺหฺติ** มหนฺตญจ ชุทฺทกญจ ๕

“อณฺฏฺณฺหฺติ (ปทสฺส) “มหนฺตญจ ชุทฺทกญจ” (อิติ อตโตถ) ๕

(อตโตถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “มหนฺต จ อันใหญ่ด้วย ชุทฺทก จ อันเล็กด้วย” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อณฺฏฺณฺหฺติ ว่า “อณฺฏฺณฺ” ดังนี้ ๕

บทว่า “อณฺฏฺณฺ” ความว่า ทั้งใหญ่และเล็ก

“อณฺฏฺณฺ” สรุปะใน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๕ สามีสัมพันธะใน อตโตถ “มหนฺต กิติ ชุทฺทก กิติ วิเสสณะของ สญโยชน์ จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ มหนฺต และ ชุทฺทก” อิติศัพท์ สรุปะใน อตโตถ ๕ ลิงคัตถะ ๕

๙. **ทหิ อคฺคิวิ คจฺจตีติ** ยถา อัย อคฺคิ ตํ มหนฺตญจ ชุทฺทกญจ อฺปาทานํ ทหนฺโตว คจฺจติ; เอวเมว โส อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ อปฺปมาทาทิคเตน ฅาณคฺคินา เอตํ สญโยชนํ ทหนฺโต อภพฺพปฺตติกํ กโรนฺโต คจฺจตีติ อตโตถ ๕

“ทหิ อคฺคิวิ คจฺจตีติ (คาถาปาทสฺส) “ยถา อัย อคฺคิ ตํ มหนฺต จ ชุทฺทก จ อฺปาทานํ ทหนฺโตว คจฺจติ; เอวเมว โส อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ (อตตนา) อปฺปมาทาทิคเตน ฅาณคฺคินา เอตํ สญโยชนํ ทหนฺโต อภพฺพปฺตติกํ กโรนฺโต คจฺจตีติ อตโตถ ๕

อตโตถ อ.อรรถ อิติ ว่า “อัย อคฺคิ อ.ไพนี ทหนฺโตว คจฺจติ ย่อมเฝ้าไปอยู่ อฺปาทานํ ซึ่งเชื้อ มหนฺต จ อันใหญ่ด้วย ชุทฺทก จ อันเล็กด้วย ตํ นั้น ยถา จันใด; ภิกฺขุ อ.ภิกษุ อปฺปมาทรโต ผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาท โส นั้น ทหนฺโต เฝ้าอยู่ เอตํ สญโยชนํ ซึ่งสังโยชน์นั้น อภพฺพปฺตติกํ กโรนฺโต คจฺจติ ก็อว่่า ย่อมกระทำ ให้เป็นธรรมชาติไม่ควรเพื่ออันเกิดขึ้น ไป ฅาณคฺคินา ด้วยไฟคือญาณ

(อตุตทา) อปฺปมาทาทิคเตน อัน- อันตนบรลฺลแล้วด้วยความไม่ประมาท เอวเมว ฉินฺนํนั้นนํเทียว” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “ทหิ อคฺคิคว คจฺจติติ” ว่า “ทหิ อคฺคิคว คจฺจติ” ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาว่า “ทหิ อคฺคิคว คจฺจติ” ความว่า ไฟนี้ย่อมเผาเชื้อทั้งใหญ่และน้อยนั้น ไป ฉินฺนํ, ภิภษุณฺณิยิตฺติในความไม่ประมาทนั้น เผาสังโยชนํนั้นไป คือว่าทำให้เป็นธรรมชาติไม่ควรเพื่อจะเกิดขึ้น ด้วยไฟคือญาณที่ได้บรลฺลแล้วด้วยความไม่ประมาท ฉินฺนํ นั้นแหละ

“ทหิ อคฺคิคว คจฺจติ” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสุส๑ สามีสัมพันธะใน อตุตโถ “อัย วิเสสณะของ อคฺคิ๑ สุททกัตตาใน คจฺจติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยถา อฺปมาชตกะ ตํ วิเสสณะของ มหนฺตํ และ ชุทฺทกํ มหนฺตํ กิติ ชุทฺทกํ กิติ วิเสสณะของ อฺปาทานํ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ มหนฺตํ และ ชุทฺทกํ อฺปาทานํ อวุตตกัมมะใน ทหนฺโต เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ทหนฺโต๑ อัปภันตริกิริยาของ อคฺคิ; โส กิติ อปฺปมาทโรต กิติ วิเสสณะของ ภิภษุ๑ สุททกัตตาใน คจฺจติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวเมว อฺปเมยชตกะ อตุตทา อนภิหิตกัตตาใน -อธิคเตน อปฺปมาทาทิคเตน วิเสสณะของ ฌาณคฺคินา๑ ภาระใน ทหนฺโต เอตํ วิเสสณะของ สยโยชน๑ อวุตตกัมมะใน ทหนฺโต๑ อัปภันตริกิริยาของ ภิภษุ อภพฺพุปฺปตฺติกํ วิกิตกัมมะใน กโรนฺโต๑ อัปภันตริกิริยาของ ภิภษุ เอตํ สยโยชนํ ทหนฺโต วิวริยะใน อภพฺพุปฺปตฺติกํ กโรนฺโต๑ วิวริยะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุตโถ๑ ลิงคัตตะ ๕

.....

๑๐. คาถาปริโยसानะ โส ภิภษุ ยถานิสฺสนโนว สพฺพสยโยชนานิ ฌาเปตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อากาเสนาคนฺตฺวา ตถาคตฺตสฺส สุวณฺณวณฺณํ สรีริ โถเมตฺวา วณฺเณตฺวา วนฺทมาโน ปกฺกามีติ ๕

คาถาปริโยसानะ โส ภิภษุ ยถานิสฺสนโนว สพฺพสยโยชนานิ ฌาเปตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา อากาเสน อาคนฺตฺวา ตถาคตฺตสฺส สุวณฺณวณฺณํ สรีริ โถเมตฺวา วณฺเณตฺวา วนฺทมาโน ปกฺกามีติ ๕

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา โส ภิภษุ อ.ภิภษุณฺนํ

ยถานิสฺสนโภว นังแล้วอย่างไรเทียว **สพฺพสญฺโฆชนานิ** ยังสังโยชน์ทั้งปวง ท.
 ฌาเปตฺวา ให้ไหม้แล้ว **ปตฺวา** บรรลุแล้ว **อรหตฺตํ** ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห
 กับ **ปฏิสมฺภิทาหิ** ด้วยปฏิสัมภิตา ท. **อาคฺนฺตฺวา** มาแล้ว **อากาเสน** ทางอากาศ
 โภเมตฺวา ชมเชยแล้ว **วณฺเณตฺวา** สรรเสริญแล้ว **สรีริ** ซึ่งพระสรีระ **สุวณฺณวณฺณํ**
 อันมีวิวัฒนะเพียงดั่งสีแห่งทอง **ตถาคตฺสฺส** ของพระตถาคต **วณฺทมาโน** ถวายบังคม
 อยู่ **ปฏุกามิ** หลีกไปแล้ว **อิติ** ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระคาถา ภิกษุ นั้น ตามที่นั่นนั้นแหละเผาสังโยชน์ทั้งหมด บรรลุพระอรหันต์
 พร้อมกับปฏิสัมภิตาทั้งหลาย แล้วมาทางอากาศ ชมเชย สรรเสริญพระสรีระที่มีวิวัฒนะ
 มีสีดุจทองของพระตถาคตเจ้า ถวายบังคมแล้วก็หลีกไป ดังนี้แล

คาถาปริโยสาเน กาลสัตตมึน ปฏุกามิ โส วิเสสฺนะของ ภิกฺขุ ๆ สุทฺธกัตฺตาใน
 ปฏุกามิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวคัप्พํ อวชารณฺะเข้ากับ ยถานิสฺสนโภว วิเสสฺนะ
 ของ ภิกฺขุ **สพฺพสญฺโฆชนานิ** การิตกัมมะใน ฌาเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺวา
 สหคัप्พํ ทัพฺพสมวายะใน อรหตฺตํ ปฏิสมฺภิทาหิ สหัตถตฺตฺติยาเข้ากับ สห อรหตฺตํ
 สัมปาปฺุณียกัมมะใน ปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคฺนฺตฺวา อากาเสน ตติยาวิเสสฺนะ
 ใน อาคฺนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โภเมตฺวา และ วณฺเณตฺวา ตถาคตฺสฺส สามีสัมพันธะ
 ใน สรีริ สุวณฺณวณฺณํ วิเสสฺนะของ สรีริ ๆ อวุตตกัมมะใน โภเมตฺวา และ วณฺเณตฺวา
 โภเมตฺวา กิติ วณฺเณตฺวา กิติ ปุพฺพกาลกิริยาใน วณฺทมาโน ๆ อัปฺภันตฺรกิริยาของ
 ภิกฺขุ **อิติคัप्พํ** समाปนะ ฯ

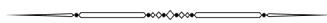
.....
 อณฺเวยตรภิกฺขุขวตฺตุ ฯ

อณฺเวยตรภิกฺขุขวตฺตุ (นิฎฺฐิตํ) ฯ

อณฺเวยตรภิกฺขุขวตฺตุ อ.เรื่องแห่งภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (นิฎฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

อณฺเวยตรภิกฺขุขวตฺตุ สุทฺธกัตฺตาใน นิฎฺฐิตํ ๆ กิตบทกัตฺตฺวาจก ฯ

จบเรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ชิต

อณฺตฺรภิกขุวตฺต

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อณฺตฺรโร จ โส ภิกขุ จาติ อณฺตฺรภิกขุ. (อณฺตฺร + ภิกขุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
ส์มาส

อณฺตฺรโร จ อ.รูปไตรรูปหนึ่งด้วย โส อ.รูปไตรรูปหนึ่งนั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ อณฺตฺรภิกขุ ชื่อว่าอณฺตฺรภิกขุ. (ภิกษุรูปไตรรูปหนึ่ง)

๒. อณฺตฺรภิกขุสฺส วตฺต อณฺตฺรภิกขุวตฺต. (อณฺตฺรภิกขุ + วตฺต) ฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส
วตฺต อ.เรื่อง อณฺตฺรภิกขุสฺส แห่งภิกษุรูปไตรรูปหนึ่ง อณฺตฺรภิกขุวตฺต ชื่อว่าอณฺตฺรภิกขุวตฺต.
(เรื่องภิกษุรูปไตรรูปหนึ่ง)

อนฺตรามคฺค

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มคฺคสฺส อนฺตรา อนฺตรามคฺค. (อนฺตรา + มคฺค)

อนฺตรา ในระหว่าง มคฺคสฺส แห่งหนทาง อนฺตรามคฺค ชื่อว่าอนฺตรามคฺค. (ระหว่างทาง)

ทาวคฺคิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาวโ จ โส อคฺคิ จาติ ทาวคฺคิ. (ทาว + อคฺคิ)

ทาวโ จ อ.ไหม้ป่าด้วย โส อ.ไหม้ป่านั้น อคฺคิ จ เป็นไฟด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทาวคฺคิ ชื่อว่า
ทาวคฺคิ. (ไฟไหม้ป่า)

มฺนุชปพฺพตมตฺถก

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มฺนุชโ จ โส ปพฺพโต จาติ มฺนุชปพฺพโต. (มฺนุช + ปพฺพโต)

มฺนุชโ จ อ.หัวโล้นด้วย โส อ.หัวโล้นนั้น ปพฺพโต จ เป็นภูเขาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มฺนุชปพฺพโต ชื่อว่ามฺนุชปพฺพโต. (ภูเขาหัวโล้น)

๒. มุณฑปพพตส์ส มตถกั มุณฑปพพตมตถกั. (มุณฑปพพต + มุณฑป)
 มตถกั อ.ยอต มุณฑปพพตส์ส แห่งภูเขาทัวโล้น มุณฑปพพตมตถกั ชื่อว่ามุณฑปพพตมตถก.
 (ยอตภูเขาทัวโล้น)

อริยมคคณาคติ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยส์มาส โดยมีสัตตมิตต์ปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. อริยมคคเณ ญาณ อริยมคคณาคติ. (อริยมคค + ญาณ) สัตตมิตต์ปปริสส์มาส
 ญาณ อ.ญาณ อริยมคคเณ ในอริยมรรค อริยมคคณาคติ ชื่อว่าอริยมคคณาคติ. (ญาณในอริยมรรค)

๒. อริยมคคณาคณเมว อคติ อริยมคคณาคณคติ. (อริยมคคณาคณ + อคติ) อวธารณบุพพทกัมม-
 ธารยส์มาส
 อริยมคคณาคณ เหว อ.ญาณในอริยมรรคนั้นเทียว อคติ เป็นไฟ อริยมคคณาคณคติ ชื่อว่า
 อริยมคคณาคณคติ. (ไฟคือญาณในอริยมรรค)

จิตตวาโร

เป็นจัญฐิตต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า
 จิตตส์ส วาโร จิตตวาโร. (จิตต + วาร)
 วาโร อ.วาระ จิตตส์ส แห่งจิต จิตตวาโร ชื่อว่าจิตตวาร. (วาระจิต)

อณูณูลานิ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห้ว่า
 อณูนิ จ ตานิ ณูลานิ จาติ อณูณูลานิ, สญโยชนานิ. (อณู + ณูล)
 ตานิ (สญโยชนานิ) อ.สังโยชน์ ท. เหล่านั้น อณูนิ จ อันน้อยด้วย ณูลานิ จ อันใหญ่ด้วย อิติ
 เพราะเหตุนั้น อณูณูลานิ ชื่อว่าอณูณูล, ได้แก่อสังโยชน์ทั้งหลาย. (ทั้งน้อยทั้งใหญ่)

ญาณคคิ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห้ว่า
 ญาณเมว อคติ ญาณคคิ. (ญาณ + อคติ)
 ญาณ เหว อ.ญาณนั้นเทียว อคติ เป็นไฟ ญาณคคิ ชื่อว่าญาณคคิ. (ไฟคือญาณ)

อภพพุปตติกั

เป็นอมาทิปรตปุริสสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ภพโพ อภพโพ. (น + ภพพ) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
ภพโพ ควร น ทาไมได้ อภพโพ ชื่อว่าอภพพ. (ไม่ควร)
๒. อุปุปตติกาย อภพโพ อภพพุปตติกั, สญโยชนั. (อภพพ + อุปุปตติกา) อมาทิปรตปุริส
สมาส

อภพโพ ไม่ควร อุปุปตติกาย เพื่ออันเกิดขึ้น อภพพุปตติกั ชื่อว่าอภพพุปตติกั, ได้แก่
สังโยชนั. (ไม่ควรเพื่ออันเกิดขึ้น)

อุปมาทรโต

เป็นลัตตมิตปุริสสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปมาโท อุปมาโท. (น + ปมาท) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
ปมาโท อ.ความประมาท น ทาไมได้ อุปมาโท ชื่อว่าอุปมาท. (ความไม่ประมาท)
๒. อุปมาเท รโต อุปมาทรโต, ภิกขุ. (อุปมาท + รต) ลัตตมิตปุริสสมาส
(ภิกขุ) อ.ภิกษุ รโต ยินดีแล้ว อุปมาเท ในความไม่ประมาท อุปมาทรโต ชื่อว่าอุปมาทรต,

ได้แก่ภิกษุ. (ผู้ยินดีในความไม่ประมาท)

ภยทสสิ

เป็นกัตตรูป, ตัสนีสลสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตติยัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภยั ปสฺสตี สึเลนาคี ภยทสสิ, ภิกขุ. (ภยสทหุปพท + ทิสฺ เปกฺขณฺ ในกาเรตุ, เห็น + ฌิปฺจัจย)
(โย ภิกขุ) อ.ภิกษุใด ปสฺสตี ย่อมเห็น ภยั ซึ่งภยั สึเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล

ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น ภยทสสิ ชื่อว่าภยทสสิ, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้เห็นภยัโดยปกติ)

อณฺฏณฺ

เป็นวิเสสนภยทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อณฺฏจ ตั ฏณฺญจาคี อณฺฏณฺ, สญโยชนั. (อณฺ + ฏณฺ)

ตั (สญโยชนั) อ.สังโยชนันั้น อณฺ จ อันน้อยด้วย ฏณฺ จ อันใหญ่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อณฺฏณฺ
ชื่อว่าอณฺฏณฺ, ได้แก่สังโยชนั. (ทั้งน้อยทั้งใหญ่)

นิริยุปปตติอาทิกั

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส โดยมิตฺติยาตปฺปฺริสฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. นิริยุ อฺปปตติ นิริยุปปตติ. (นิริยุ + อฺปปตติ) ทฺติยาตปฺปฺริสฺสฺมาส

อฺปปตติ อ.การเข้าถึง นิริยุ ซึ่งนรก นิริยุปปตติ ชื่อว่านิริยุปปตติ. (การเข้าถึงนรก)

๒. นิริยุปปตติ อาทิกิ ยสฺสาติ นิริยุปปตติอาทิกั, ภยํ. (นิริยุปปตติ + อาทิกิ) ฉัฏฐีทวีปทตฺลยา-
ธิกรณพทุพพีทิสฺมาส

นิริยุปปตติ อ.การเข้าถึงซึ่งนรก อาทิกิ เป็นต้น ยสฺส (ภยสฺส) แห่งภยํไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนั้น (ตํ ภยํ) อ.ภยํนั้น นิริยุปปตติอาทิกั ชื่อว่านิริยุปปตติอาทิกั, ได้แก่ภยํ. (มีการเข้าถึงนรกเป็นต้น,
มีการเกิดในนรกเป็นต้น)

มุลตตฺ

เป็นภาวตฺทิตฺติ มีวิเคราะหฺว่า

มุลสฺส ภาวอ มุลตตฺ. (มุล + ตตฺปัจจย)

ภาวอ อ.ความที่ (ปมาทสฺส) มุลสฺส แห่งความประมาท อันเป็นมุล มุลตตฺ ชื่อว่ามุลตตฺ. (ความที่
ความประมาทเป็นมุล)

วฏฺฏทุกฺข

เป็นลตฺตมิตฺตปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

วฏฺฏทุกฺข วฏฺฏทุกฺข. (วฏฺฏ + ทุกฺข)

ทุกฺข อ.ความทุกฺข วฏฺฏ ในวฏฺฏวฏฺฏ วฏฺฏทุกฺข ชื่อว่าวฏฺฏทุกฺข. (ความทุกฺขในวฏฺฏวฏฺฏ)

โอสีทาปนสมตฺถ

เป็นลตฺตมิตฺตปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

โอสีทาปน สมตฺถ โอสีทาปนสมตฺถ, สญฺโฆชนํ.

สญฺโฆชนํ อ.สังโยชนํ สมตฺถ อันสามารถ (สตฺถ) โอสีทาปน ในการ- (ยังลตฺถ) -ให้จมลง
โอสีทาปนสมตฺถ ชื่อว่าโอสีทาปนสมตฺถ, ได้แก่สังโยชนํ. (อันสามารถให้จมลง)

ทลวิธ

เป็นฉัฏฐีวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทล วิธานิ ยสฺสาติ ทลวิธ, สญฺโฆชนฺ. (ทล + วิธ)

วิธานิ อ.อย่าง ท. ทล สิบ ยสฺส (สญฺโฆชนฺสฺส) แห่งสังโยชนฺโต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ดี สญฺโฆชนฺ) อ.สังโยชนฺนั้น ทลวิธ ชื่อว่าทลวิธ, ได้แก่สังโยชนฺ. (มี ๑๐ อย่าง)

อัปมาทาทิคโต

เป็นตติยัตตปุริสฺสมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปมาโท อัปมาโท. (น + ปมาท) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

ปมาโท อ.ความประมาท น ทามีได้ อัปมาโท ชื่อว่าอัปมาท. (ความไม่ประมาท)

๒. อัปมาเทน อธิคโต อัปมาทาทิคโต, ฅาณคฺติ. (อัปมาท + อธิคต) ตติยัตตปุริสฺสมาส

(ฅาณคฺติ) อ.ไฟคืออญฺาณ (อตฺตนา) อธิคโต อัน- อันตน -บรรลุแล้ว อัปมาเทน ด้วยความไม่ประมาท อัปมาทาทิคโต ชื่อว่าอัปมาทาทิคต, ได้แก่ไฟคืออญฺาณ. (ที่ตนบรรลุด้วยความไม่ประมาท)

อภพฺพูปตฺติกั

เป็นอมาทิปรตตปุริสฺสมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ภพฺโพ อภพฺโพ. (น + ภพฺพ) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

ภพฺโพ อ.อันควร น ทามีได้ อภพฺโพ ชื่อว่าอภพฺพ. (ไม่ควร)

๒. อูปปตฺติยา อภพฺโพ อภพฺพูปตฺติกั, สญฺโฆชนฺ. (อภพฺพ + อูปปตฺติ) อมาทิปรตตปุริสฺสมาส

อภพฺโพ อ.อันไม่ควร อูปปตฺติยา เพื่ออันเกิดขึ้น อภพฺพูปตฺติกั ชื่อว่าอภพฺพูปตฺติกั, ได้แก่สังโยชนฺ. (อันไม่ควรเพื่อจะเกิดขึ้น)

คาถาปริโยส่าน

เป็นฉัฏฐัตตปุริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาถาย ปริโยส่าน คาถาปริโยส่าน. (คาถา + ปริโยส่าน)

ปริโยส่าน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยส่าน ชื่อว่าคาถาปริโยส่าน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา, เวลาจบพระคาถา)

ศัพท์สณฺโณชานานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ศัพท์านิ จ ตานิ สณฺโณชานานิ จาติ สัพพสณฺโณชานานิ. (ศัพท์ + สณฺโณชาน)

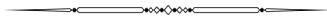
ศัพท์านิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น สณฺโณชานานิ จ เป็นสังโยชน์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สัพพสณฺโณชานานิ ชื่อว่าศัพท์สณฺโณชาน. (สังโยชน์ทั้งปวง)

สฺวณฺณวณฺณํ

เป็นนัจฉิยัตถะ อุปมานบุพพบทพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สฺวณฺณสฺส วณฺโณ วีย วณฺโณ ยสฺสาติ สฺวณฺณวณฺณํ, สรีริ. (สรีรวณฺณ + วณฺณ)

วณฺโณ อ.วิณฺณะ วณฺโณ วีย เพียงตั้ง อ.วิณฺณะ สฺวณฺณสฺส แห่งทอง ยสฺส (สรีรสฺส) แห่งสรีระ ไต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ต้ สรีริ) อ.สรีระนั้น สฺวณฺณวณฺณํ ชื่อว่าสฺวณฺณวณฺณ, ได้แก่สรีระ. (มีวรรณะตุจทอง)

๙. นิคมวาสิตีสุสตุเถรวตฺถุ [๒๓]

นิคมวาสิตีสุสตุเถรวตฺถุ (มยา วุจฺเจเต) ๕

นิคมวาสิตีสุสตุเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระติสสะผู้เถระผู้อยู่ในนิคมโดยปกติ
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสฺสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ๕

นิคมวาสิตีสุสตุเถรวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภินิหิตกัตตานิ วุจฺเจเต ๕

๙. เรื่องพระนิคมวาสิตีสุสเถระ

๑. “อปฺปมาทรโตติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต นิคมตีสุสตุเถรํ อารพุก
กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต นิคมตีสุสตุเถรํ อารพุก “อปฺปมาทรโตติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพุก ทรงปรารภ นิคมตีสุสตุเถรํ ซึ่งพระนิคมติสสะผู้เถระ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ
ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “อปฺปมาทรโตติ ว่า “อปฺปมาทรโต” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภพระนิคมตีสุสเถระ ตรัสพระธรรม-
เทศนานี้ว่า “อปฺปมาทรโต” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุทฺธกัตตานิ กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาทก “อปฺปมาทรโต” สรุปะไน อิติฯ
ศัพทํ อาชยัตถะไน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระไน วิหรนฺโตฯ อัพภันตริกิริยาของ สตุถา นิคมตีสุสตุเถรํ
อวุตตกัมมะใน อารพุกฯ สมานกาลกิริยาไน กเถสิ ๕

.....
.....
.....
.....
.....

๒. เอกสมิ์ หิ สาวตถิโต อวิหุเร นิคมคามเ ชาตสั้วทุโฒ เอโก กุลปุตโต สตถุ สาสเน
ปพพชิตวา ลทฐปสมบโท “นิคมติสสเถโร นาม อปปัจจโจ สนตฎฺฐโจ ปวิวิตโต
อารทฐวีริโยติ ปญญาปิ ฯ

เอกสมิ์ หิ สาวตถิโต อวิหุเร นิคมคามเ ชาตสั้วทุโฒ เอโก กุลปุตโต สตถุ สาสเน
ปพพชิตวา ลทฐปสมบโท “นิคมติสสเถโร นาม อปปัจจโจ สนตฎฺฐโจ ปวิวิตโต อารทฐ-
วีริโย (โหติ)” อิติ ปญญาปิ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร กุลปุตโต อ.กุลบุตร เอโก คนหนึ่ง ชาตสั้วทุโฒ ผู้เกิดแล้ว
และเจริญด้วยดีแล้ว นิคมคามเ ในนิคมและหมู่บ้าน เอกสมิ์ แห่งหนึ่ง อวิหุเร ใน
ที่ไม่ไกล สาวตถิโต จากเมืองสาวัตถี ปพพชิตวา บวชแล้ว สาสเน ในพระศาสนา
สตถุ ของพระศาสดา ลทฐปสมบโท ผู้มีอุปสมบทอันได้แล้ว ปญญาปิ ปรากฏแล้ว
อิติ ว่า “นิคมติสสเถโร นาม ชื่อ อ.พระนิคมติสสะผู้เถระ อปปัจจโจ เป็นผู้มี
ปรารถนาน้อย สนตฎฺฐโจ เป็นผู้สันโดษแล้ว ปวิวิตโต เป็นผู้สงบสงัดแล้ว อารทฐ-
วีริโย เป็นผู้มีคามเพียรอันปรารถนาแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ความพิสดารว่า กุลบุตรคนหนึ่งเกิดและเติบโตที่นิคมและหมู่บ้านแห่งหนึ่งในที่ไม่ไกล
จากเมืองสาวัตถี บวชพระศาสนาของพระศาสดา ใต้รับการอุปสมบทแล้ว ปรากฏว่า
“พระนิคมติสสเถระ เป็นผู้มักน้อย สันโดษ เป็นผู้สงบสงัด ปรารถนาคามเพียร”

หิศัพท์ ทัพหิภรณชิตกเก ชาตสั้วทุโฒ กิติ เอโก กิติ วิเสสนะของ กุลปุตโต ๑ สุตทกัตตา
ใน ปญญาปิ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก เอกสมิ์ วิเสสนะของ นิคมคามเ สาวตถิโต
อปาทานใน อวิหุเร ๑ วิสยาธาระใน นิคมคามเ ๑ วิสยาธาระใน ชาตสั้วทุโฒ สตถุ
สามีสัมพันธะใน สาสเน ๑ วิสยาธาระใน ปพพชิตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ลทฐ-
ลทฐปสมบโท วิเสสนะของ กุลปุตโต “นามศัพท์ สััญญาชิตกเกเข้ากับ นิคมติสสเถ-
โร ๑ สุตทกัตตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก อปปัจจโจ กิติ สนตฎฺฐโจ กิติ
ปวิวิตโต กิติ อารทฐวีริโย กิติ วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปญญาปิ ฯ

๓. โส นิพทฐิ ฌาติคามเยว ปิณฑาย จรติ ฯ

โส (เถโร) นิพทฐิ ฌาติคามเ เอว ปิณฑาย จรติ ฯ

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น จรติ ย่อมเที่ยวไป ฌาติคามา เอว ในหมู่บ้านแห่งญาติ
นั้นเที่ยว ปิณฑทาย เพื่อก่อนข้าว นีพทุธ์ เนื่องนิตยฺ ๗

พระเถระย่อมเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตในหมู่บ้านแห่งญาติเท่านั้นเนื่องนิตยฺ

โส วิเสสณะของ เถโร๑ สุทธกัตตาใน จรติ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก นีพทุธ์ กิริยา-
วิเสสณะใน จรติ เอวคัพพท์ อวชารณะเข้ากับ ฌาติคามา๑ วิสยชาระใน จรติ ปิณฑทาย
สัมปทานใน จรติ ๗

๔. อนาถปิณฑิกาทิสฺสู มหาทานานิ กโรนฺเตสุปิ, ปเสนทิกอสเล อสทิสทานํ กโรนฺเตปิ,
สาวตฺถี นาคจฺจติ ๗

อนาถปิณฑิกาทิสฺสู (ชเนสุ) มหาทานานิ กโรนฺเตสุปิ, ปเสนทิกอสเล อสทิสทานํ กโรนฺเตปิ,
(เถโร) สาวตฺถี น อาคจฺจติ ๗

(ชเนสุ) ครั้นเมื่อชน ท. อนาถปิณฑิกาทิสฺสู มีเศรษฐกิจชื่อว่าอนาถบิณฑิกะเป็นต้น
กโรนฺเตสุปิ แม้กระทำอยู่ มหาทานานิ ซึ่งมหาทาน ท., ปเสนทิกอสเล ครั้นเมื่อ
พระเจ้าปเสนทิกอสล กโรนฺเตปิ แม้ทรงกระทำอยู่ อสทิสทานํ ซึ่งอสทิสทาน,
(เถโร) อ.พระเถระ น อาคจฺจติ ย่อมไม่มา สาวตฺถี สู่เมืองสาวตฺถี ๗

เมื่อพวกชนมีอนาถบิณฑิกเศรษฐกิจเป็นต้น แม้ทำมหาทานทั้งหลาย เมื่อพระเจ้าปเสนทิก-
อสลแม้ทรงทำอสทิสทาน, พระเถระก็ไม่มาเมืองสาวตฺถี

อนาถปิณฑิกาทิสฺสู วิเสสณะของ ชเนสุ๑ ลักษณะใน กโรนฺเตสุ๑ ลักษณะกิริยา
มหาทานานิ อวุตตกัมมะใน กโรนฺเตสุ อปีคัพพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ กโรนฺเตสุ, ปเสนทิก-
อสเล ลักษณะใน กโรนฺเต๑ ลักษณะกิริยา อสทิสทานํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺเต อปีคัพพท์
อเปกขัตถะเข้ากับ กโรนฺเต, เถโร สุทธกัตตาใน อาคจฺจติ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก
สาวตฺถี สัมปทาปุณียกัมมะใน อาคจฺจติ นคัพพท์ ปฏิเสชระใน อาคจฺจติ ๗

๕. ภิกฺขุ “อโย นิคมตฺติสฺโส อุกฺกุจาย สมฺภูจาย ฌาติสฺสภูโจ วิหฺรติ, อนาถปิณฑิกาทิสฺสู
มหาทานานิ กโรนฺเตสุปิ, ปเสนทิกอสเล อสทิสทานํ กโรนฺเตปิ, เหนว อาคจฺจตีติ กถํ
สมฺภูจาเปตฺวา สตฺถุ อารอจฺยีสฺสุ ๗

ภิกขุ “อัย นิคมตีสุโส อฏฺฐาย สมฏฺฐาย ฌาตีสฺสฏฺฐโจ (หุตฺวา) วิหฺรติ, อนาถปิณฑิกาทิสฺสุ (ชเนสุ) มหาทานานิ กโรหนฺเตสุปิ, ปเสนทิกอสเล อสทิสทานํ กโรหนฺเตปิ, (อัย นิคมตีสุโส) น เอว อาคจฺจตีติ กถํ สมฏฺฐจาเปตฺวา สตฺถุ อาโรจยิสฺสุ ฯ

ภิกขุ อ.ภิกขุ ท. กถํ ยังวจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “อัย นิคมตีสุโส อ.พระนิคมตีสสะนี้ อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว สมฏฺฐาย ลุกขึ้นพร้อมแล้ว ฌาตีสฺสฏฺฐโจ เป็นผู้คลุกคลีแล้วด้วยญาติ (หุตฺวา) เป็นแล้ว วิหฺรติ ย่อมอยู่, (ชเนสุ) ครั้นเมื่อชน ท. อนาถปิณฑิกาทิสฺสุ มีเศรษฐกิจชื่อว่าอนาถบิณฑิกะเป็นต้น กโรหนฺเตสุปิ แม้กระทำอยู่ มหาทานานิ ซึ่งมหาทาน ท., ปเสนทิกอสเล ครั้นเมื่อพระเจ้าปเสนทิกอสล กโรหนฺเตปิ แม้กระทำอยู่ อสทิสทานํ ซึ่งอสทิสทาน, (อัย นิคมตีสุโส) อ.พระนิคมตีสสะนี้ น เอว อาคจฺจติ ย่อมไม่มานั้นเทียว” อิติ ดังนี้ สมฏฺฐจาเปตฺวา ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว อาโรจยิสฺสุ กราบทูลแล้ว สตฺถุ แก่พระศาสดา ฯ

พวกภิกษุสนทนากันว่า “พระนิคมตีสสะนี้ ผลุดลุกผลุดนั่ง เป็นผู้คลุกคลีกับพวกญาติ ย่อมอยู่, เมื่อพวกชนมีอนาถบิณฑิกเศรษฐกิจเป็นต้น แม้ทำมหาทานทั้งหลาย เมื่อพระเจ้าปเสนทิกอสลแม้ทรงทำอสทิสทาน, ก็ไม่มาเลย” ดังนี้ แล้วกราบทูลพระศาสดา

ภิกขุ สุทรกัตตฺวาใน อาโรจยิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อัย วิเสสฺนหฺของ นิคมตีสุโสฯ สุทรกัตตฺวาใน วิหฺรติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อฏฺฐาย กิติ สมฏฺฐาย กิติ สมานกาลกิริยาใน หุตฺวา ฌาตีสฺสฏฺฐโจฯ วิกติกัตตฺวาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิหฺรติ, อนาถปิณฑิกาทิสฺสุ วิเสสฺนหฺของ ชเนสุฯ ลักษณะใน กโรหนฺเตสุฯ ลักษณะกิริยามหาทานานิ อวุตตกัมเใน กโรหนฺเตสุ อปิตฺพท์ อเปกขัตตหฺเข้ากัับ กโรหนฺเตสุ, ปเสนทิกอสเล ลักษณะใน กโรหนฺเตฯ ลักษณะกิริยา อสทิสทานํ อวุตตกัมมะใน กโรหนฺเต อปิตฺพท์ อเปกขัตตหฺเข้ากัับ กโรหนฺเต, นิคมตีสุโส สุทรกัตตฺวาใน อาคจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคฺพท์ อวธารณะเข้ากัับ นนฺ คฺพท์ ปฏฺฐิเสหฺระใน อาคจฺจติ” อิตติคฺพท์ สรุปะใน กถํฯ การิตกัมมะใน สมฏฺฐจาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาโรจยิสฺสุ สตฺถุ สัมปทานใน อาโรจยิสฺสุ ฯ

.....
๖. สตฺถุตา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา “สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกขุ เอวํ กโรสฺสิติ ปุจฺฉิตฺวา, “นตฺถิ ภานฺเต มยฺหํ ฌาตีสฺสคฺโค, อหํ เอเต มนฺุเส นิสฺสาย อชฺโฆหฺรณียมตฺตํ ลภามิ,

‘ลูเช วา ปณิเตเต วา ยาปนมตเตเต ลทุเช, ปุณ ก็ อาหารปริเยสเนนาติ นาคจนามิ, ฌาตีหิ ปน เม สัสคโค นาม นตติ ฆนเตติ วุตเต, ปกตียาปิ ตสฺส อชฺฌาสนยํ ชานนุโต “สาธุ สาธุ ภิกขุติ สาธุการํ ทตฺวา “อนจฺจริยํ โข ปเนตํ ภิกขุ, ยํ ตํ มาทิสํ อจฺจริยํ ลภิตฺวา อปฺปิจฺจโณ อโหสิ; อยญฺหิ อปฺปิจฺจตา นาม มม ตนฺติ มม ปเวณฺตีติ วตฺวา ภิกขุหิ ยาจิโต อตีตํ อาหาริ :

สตถา (ปุคฺคล) ตํ (เถร) ปกฺโกสาเปตฺวา “สจฺจํ กิร ตํ ภิกขุ เอวํ กโรสฺสตีติ ปุจฺจิตฺวา, “นตฺติ ฆนเต มยฺหํ ฌาติสัสคโค, อหํ เอเต มนุสฺเส นิสฺสาย (ปุคฺคเลน) อชฺฌมฺหรณียมตฺตํ (อาหารวตฺถุ) ลภามิ, (อหํ) ‘ลูเช วา ปณิเตเต วา (อาหารวตฺถุมฺหิ มยา อตฺตภาวสฺส) ยาปนมตเตเต ลทุเช, ปุณ ก็ (ปโยชน) อาหารปริเยสเนนาติ (จินฺตเนน) น อาคจนามิ, ฌาตีหิ ปน เม สัสคโค นาม นตฺติ ฆนเตติ (วเจเน เตเน เถเรเน) วุตเต, ปกตียาปิ ตสฺส (เถรสฺส) อชฺฌาสนยํ ชานนุโต “สาธุ สาธุ ภิกขุติ สาธุการํ ทตฺวา “อนจฺจริยํ โข (โหตี) ปน เอตํ (ตว มาทิสํ อจฺจริยํ ลภิตฺวา อปฺปิจฺจตฺตํ) ภิกขุ, ยํ ตํ มาทิสํ อจฺจริยํ ลภิตฺวา อปฺปิจฺจโณ อโหสิ; อยํ หิ อปฺปิจฺจตา นาม มม ตนฺติ มม ปเวณฺตี (โหตี)” อิติ วตฺวา ภิกขุหิ ยาจิโต อตีตํ (วตฺถุ) อาหาริ:

สตถา อ.พระศาสดา (ปุคฺคล) ทรงยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว ตํ (เถร) ซึ่งพระเถระนั้น ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกขุ ดูก่อนภิกษุ กิร ได้ยินว่า ตํ อ.เธอ กโรสฺส ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้ สจฺจํ จริงหรือ” อิติ ดั่งนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฌาติสัสคโค อ.ความคลุกคลีด้วยญาติ มยฺหํ ของข้าพระองค์ นตฺติ ย่อมไม่มี, อหํ อ.ข้าพระองค์ นิสฺสาย อาศัยแล้ว เอเต มนุสฺเส ซึ่งมนุษย์ ท. เหล่านั้น ลภามิ ย่อมได้ (อาหารวตฺถุ) ซึ่งอาหารวตฺถุ อชฺฌมฺหรณียมตฺตํ อันสักว่าอันบุคคลพึงกลืนกิน, (อหํ) อ.ข้าพระองค์ น อาคจนามิ ย่อมไม่มา (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า (อาหารวตฺถุมฺหิ) ครั้นเมื่ออาหารวตฺถุ ลูเช วา อันเศร้าหมองหรือ ปณิเตเต วา หรือว่าอันประณีต (อตฺตภาวสฺส) ยาปนมตเตเต อันสักว่า ยังอัตภาพ ให้เป็นไป (มยา) อันเรา ลทุเช ได้แล้ว, ก็ (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร อาหารปริเยสเนน ด้วยการแสวงหาซึ่งอาหาร ปุณ อีก” อิติ ดั่งนี้, ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ สัสคโค นาม ชื่อ อ.ความคลุกคลี ฌาตีหิ ด้วยญาติ ท. เม ของข้าพระองค์ นตฺติ ย่อมไม่มี” อิติ ดั่งนี้ (เตเน เถเรเน) อันพระเถระนั้น วุตเต กราบทูลแล้ว, ชานนุโต แม้ทรงทราบอยู่ อชฺฌาสนยํ ซึ่งอัยยาศัย ตสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น ปกตียาปิ แม้โดยปกติ ทตฺวา ทรงประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่ง

สาธุการ อิติ ว่า “ภิกขุ ดูก่อนภิกษุ สาธุ อ.ดีละ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ วตวา
 ตรีสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขุ ดูก่อนภิกษุ ปน ก็ ตวุ อ.เธอ ลภิตวา ได้แล้ว อาจารย์ ซึ่ง
 อาจารย์ มาทิส ผู้เช่นกับด้วยเรา อปฺปิจฺโจ เป็นผู้มี ความปรารถนา น้อย อโหสิ ได้
 เป็นแล้ว ยํ ไค, เอตํ (ตว มาทิส อาจารย์ ลภิตวา อปฺปิจฺจตุตฺ) อ.ความที่ แห่ง
 เธอ เป็นผู้ ได้แล้ว ซึ่งอาจารย์ ผู้เช่นกับด้วยเรา มีความปรารถนา น้อย นั้น อนฺจฺจริย
 โข เป็นสิ่ง ไม่น่าอัศจรรย์ แล (โหติ) ย่อมเป็น, ทิ เพราะ ว่า อยํ อปฺปิจฺจตา นาม ชื่อ
 อ.ความเป็น แห่งบุคคล ผู้มีความปรารถนา นี้ ตนฺหติ เป็นแบบแผน มม ของเรา ปเวณิ
 เป็นเชื้อสาย มม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ภิกขุหิ ยาจิโต ผู้อันภิกษุ ท.
 ทูลอ้อนวอนแล้ว อาทริ ทรงนำ มาแล้ว อตีตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่อง อันเป็น ไปล่วงแล้ว

พระศาสดาทรงรับสั่งให้เรียกพระเถระนั้นมา ตรีสถามว่า “ดูก่อนภิกษุ ทราบว่า เธอ
 ย่อมทำอย่างนี้จริงหรือ” ดังนี้, เมื่อพระเถระกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความ
 คลุกคลีด้วยญาติของข้าพระองค์ไม่มี, ข้าพระองค์อาศัยพวกมนุษย์เหล่านั้น ย่อมได้
 อาหารวัตถุเพียงที่บุคคลพึงกลืนกิน, ข้าพระองค์ย่อมไม่มาด้วยอันคิดว่า ‘เมื่อเราได้
 อาหารวัตถุที่เส้าหมองหรือว่าประณีต สักว่าพอยังอัตภาพให้เป็นไปได้, ประโยชน์
 อะไรด้วยการแสวงหาอาหารอีก’” ดังนี้, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความคลุกคลีด้วย
 หมู่ญาติของข้าพระองค์ ไม่มี” ดังนี้, ทรงทราบอธยายของพระเถระนั้นแม้โดยปกติ
 ทรงประทานสาธุการว่า “ดูก่อนภิกษุ สาธุ สาธุ” ดังนี้ ตรีสว่า “ดูก่อนภิกษุ ก็ เธอได้
 อาจารย์ผู้เช่นกับเรา ได้เป็นผู้มีความมักน้อยใด, การที่เธอได้อาจารย์ผู้เช่นกับเราแล้ว
 เป็นผู้มักน้อยนั้น มิใช่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์, เพราะว่า ธรรมดว่าความมักน้อยนี้ เป็น
 แบบแผนของเรา เป็นเชื้อสายของเรา” ดังนี้ ญกพวกภิกษุทูลอาราธนาอ้อนวอน จึง
 ทรงนำอดีตนิทานมาแล้ว

สตฺธา สุทฺธกตฺตาใน อาทริฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ปุคฺคัลล การิตกัมมะใน
 ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ วิเสสฺนะของ เถรฺฯ อวฺตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “ภิกขุ อาลปนฺนะ กิร อนฺุสฺสวณฺตเถ ตวุ สุทฺธกตฺตาใน กโรสิฯ
 อาชยาตบทกตฺตฺวาจก สจฺจํ กิริยาวิเสสฺนะใน กโรสิ เอวํ กิริยาวิเสสฺนะใน กโรสิ”
 อิติศัพทํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชานนฺุโต, “ภนฺเต อาลปนฺนะ
 ฌาติสฺสคฺโค สุทฺธกตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกตฺตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธฺะใน

ชาติสังคโค, อหิ สุธกัตตานิ ลภามิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เอเต วิเสสณะของ
 มนุสเสฯ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ ปุพพกาลกิริยาใน ลภามิ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ
 ใน อชฺโฆรณีย- อชฺโฆรณียมตฺตํ วิเสสณะของ อาหารวตฺถุญฺ อวุตตกัมมะใน ลภามิ,
 อหิ สุธกัตตานิ อากจฺฉามิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ‘ลฺลฺเข กิตฺติ ปณฺเฑ กิตฺติ วิเสสณะ
 ของ อาหารวตฺถุมฺหิฯ ลักษณะใน ลทฺเชฯ ลักษณะกิริยา วา สองคัพฺทํ ปทวิกปฺปตฺถะ
 เข้ากับ ลฺลฺเข และ ปณฺเฑ มยา อนภิตกัตตานิ ลทฺเช อตฺตภาวสฺส จฺญฺฐีการิตกัมมะใน
 ยาปน- ยาปนมตฺเต วิเสสณะของ อาหารวตฺถุมฺหิ, กิ วิเสสณะของ ปโยชนฺฯ ลิงคตฺถะ
 ปุณฺ กิริยาวิเสสณะใน ปโยชนฺ อาหารปริเยสเนน ตติยาวิเสสณะใน ปโยชนฺ’ อิตฺตคัพฺทํ
 สฺรฺปะใน จินฺตเนนฯ ภาวะใน อากจฺฉามิ นคฺคํ ปฏฺิเสธะใน อากจฺฉามิ, ภาเน
 อาลปนะ ปนคัพฺทํ วากยารมฺภชตฺถะ นามคัพฺทํ สฺญญฺวชตฺถะเข้ากับ สสังคโคฯ สุธ-
 กัตตานิ นตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ชาติหิ ภาวะใน สสังคโค เม สามีสัมพันธะใน
 สสังคโค” อิตฺตคัพฺทํ สฺรฺปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสณะของ
 เถเรนฯ อนภิตกัตตานิ วุตฺเต, อปคัพฺทํ อเปกชตฺถะเข้ากับ ปกตฺติยาฯ ตติยาวิเสสณะ
 ใน ชานนฺโต ตสฺส วิเสสณะของ เถรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อชฺฉมาสยฺฯ อวุตตกัมมะใน
 ชานนฺโตฯ อพฺพันฺตรกิริยาของ สตฺถา “ภิกฺขุ อาลปนะ สาธุ สองบท ลิงคตฺถะ” อิตฺตคัพฺทํ
 สฺรฺปะใน สาธุการฺฯ อวุตตกัมมะน ทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกฺขุ อาลปนะ
 ปนคัพฺทํ วากยารมฺภชตฺถะ เอตํ วิเสสณะของ อปฺปิจฺจตฺตํ สุธกัตตานิ โหติฯ
 อาชยาตบทกัตตวาจก อนจฺฉริยํ วิกตฺกัตตานิ โหติ ไซคัพฺทํ วจนาลังการะ ตว
 ภาวาหิสัมพันธะใน อปฺปิจฺจตฺตํ มาทิสฺ วิเสสณะของ อาจฺริยฺฯ อวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน อปฺปิจฺจตฺตํ, ตว สุธกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก
 ยํ กิริยาปรามาสใน อโหสิ มาทิสฺ วิเสสณะของ อาจฺริยฺฯ อวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน อโหสิ อปฺปิจฺจเน วิกตฺกัตตานิ อโหสิ, หิตฺทํ เหตุชตฺถะ อยํ
 วิเสสณะของ อปฺปิจฺจตา นามคัพฺทํ สฺญญฺวชตฺถะเข้ากับ อปฺปิจฺจตาฯ สุธกัตตานิ
 ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก มม สามีสัมพันธะใน ตนฺตฺติฯ วิกตฺกัตตานิ โหติ
 มม สามีสัมพันธะใน ปเวณฺฯ วิกตฺกัตตานิ โหติ” อิตฺตคัพฺทํ อาการะใน วตฺวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน ยาจิตฺ ภิกฺขุหิ อนภิตกัตตานิ ยาจิตฺฯ วิเสสณะของ สตฺถา อตฺตํ
 วิเสสณะของ วตฺถุญฺ อวุตตกัมมะใน อาหาริ ฯ

๗. อตีเต หิมวฺหเต คงฺคาตีเร เอกฺสมิ อุกุมฺพรวเน อเนกสทฺสสา สุวกา วสีสุ ๕

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว สุวกา อ.นกกแก้ว ท. อเนกสทฺสสา ตัวมีพันมิใช่
หนึ่ง วสีสุ อยู่แล้ว อุกุมฺพรวเน ในป่ามะเดื่อ เอกฺสมิ แห่งหนึ่ง คงฺคาตีเร ที่ริมฝั่ง
แห่งแม่น้ำคงคา หิมวฺหเต ในป่าหิมพานต์ ๕

ในอดีตกาล มีนกกแก้วหลายพันตัวอาศัยอยู่ที่ป่ามะเดื่อแห่งหนึ่ง ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ใน
ป่าหิมพานต์

อตีเต กาลสัตตมีใน วสีสุ อเนกสทฺสสา วิเสสนะของ สุวกาฯ สุททกัตตาใน วสีสุฯ
อาชยาตบทกัตตฺวาจาก หิมวฺหเต วิสยาธาระใน คงฺคาตีเรฯ วิสยาธาระใน เอกฺสมิ
วิเสสนะของ อุกุมฺพรวเนฯ วิสยาธาระใน วสีสุ ๕

๘. ตตฺถ เอโก สุวราชา อตฺตโน นีวาสนรฺกฺขสฺส ผลฺลสุ ชีเณสุ ยเทว อวสิฏฺฐํ โหติ
องฺกุโร วา ปตฺตํ วา ตโจ วา, ตํ ขาทิตฺวา คงฺคายํ ปานียํ ปิวิตฺวา ปรมฺปิจฺโจ
สนฺตฺตฺวจฺโจ หุตฺวา อญฺญตฺถ น คจฺจติ ๕

ตตฺถ (สุวเกสุ) เอโก สุวราชา, อตฺตโน นีวาสนรฺกฺขสฺส ผลฺลสุ ชีเณสุ, ยเ (รฺกฺขาวยวํ)
อวสิฏฺฐํ โหติ องฺกุโร วา ปตฺตํ วา ตโจ วา, ตํ (รฺกฺขาวยวํ) ขาทิตฺวา คงฺคายํ ปานียํ ปิวิตฺวา
ปรมฺปิจฺโจ สนฺตฺตฺวจฺโจ หุตฺวา อญฺญตฺถ (จาเน) น คจฺจติ ๕

ตตฺถ (สุวเกสุ) เอโก สุวราชา อ.- ในนกกแก้ว ท. เหล่านั้นหนา- ตัวแก้วตัวพระราช
ตัวหนึ่ง, ผลฺลสุ ครั้นเมื่อผล ท. นีวาสนรฺกฺขสฺส ของต้นไม้อันเป็นที่อยู่ อตฺตโน
ของตน ชีเณสุ ลื่นไปแล้ว ขาทิตฺวา จิกกินแล้ว ตํ (รฺกฺขาวยวํ) ซึ่ง-, ยเ อา
(รฺกฺขาวยวํ) อ.รฺกฺขาวยวะใดนั้นเที่ยว องฺกุโร วา คือ อ.หนอหรือ ปตฺตํ วา หรือว่า
คือ อ.ใบ ตโจ วา หรือว่า คือ อ.เปลือก อวสิฏฺฐํ เป็นของเหลือลงแล้ว โหติ
ย่อมเป็น, -รฺกฺขาวยวะนั้น ปิวิตฺวา ต้มแล้ว ปานียํ ซึ่งน้ำอันบุคคผลพึงต้ม คงฺคายํ
ในแม่น้ำคงคา ปรมฺปิจฺโจ เป็นผู้มีความปรารถนาลอยอย่างยิ่ง สนฺตฺตฺวจฺโจ เป็นผู้
สันโดษแล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว น คจฺจติ ย่อมไม่ไป อญฺญตฺถ (จาเน) ในที่อื่น ๕

บรรดานกแก้วเหล่านั้น พญานกแก้ว เมื่อผลทั้งหลายของต้นไม้ที่อาศัยของตน หมด

ไปแล้ว, รุกขาวัยวะใดนั้นแหละ คือ หน่อ ใบ หรือเปลือก เป็นของเหลืออยู่, ก็จิกกิน รุกขาวัยวะนั้น ตีมน้ำในแม่น้ำคงคา เป็นผู้มีความมกน้อยอย่างยิ่ง มีความสันโดษ ย่อม ไม่ไปในที่อื่นเลย

ตตฤ วิเสสณะของ สุวเกสุๆ นิทธารณะใน เอโก สุวราชา เอโก วิเสสณะของ สุวราชาๆ นิทธารณียะและสุทฐกัตตานิ คจจติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก อตตโน สามีสัมพันธะ ใน นิवासนรูกขสุๆ สามีสัมพันธะใน ผลสุๆ ลักษณะใน ชีเณสุๆ ลักษณะกิริยา, เอว- ศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ยิงๆ วิเสสณะของ รุกขาวัยวะๆ สุทฐกัตตานิ โหติๆ อาชยาตบท กัตตวาจาก อวสิฏฐัง วิกติกัตตานิ โหติ องกุโร กิติ ปตต กิติ ตโจ กิติ วิเสสลาภีของ รุกขาวัยวะ วา สามศัพท์ ปทวิกัปปีตตะเข้ากับ องกุโร ปตต และ ตโจ, ตัง วิเสสณะของ รุกขาวัยวะ อวตตกัมมะใน ชาทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปิวิตวา คจจาย วิสยาธาระ ใน ปิวิตวา ปานีย อวตตกัมมะใน ปิวิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน หุตวา ปรมปิจโจ กิติ สนตฺฏโจ กิติ วิกติกัตตานิ หุตวาๆ สมานกาลกิริยาใน คจจติ อญตตฤ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คจจติ นศัพท์ ปฏิสเระใน คจจติ ฯ

๑. ตสฺส อปฺปิจฺจนฺตฺฏฺจภาวคฺคเณน สกฺกสฺส ภวนํ กมฺปิ ฯ

ตสฺส (สุวณฺโณ) อปฺปิจฺจนฺตฺฏฺจภาวคฺคเณน สกฺกสฺส ภวนํ กมฺปิ ฯ

ภวนํ อ.ที่อยู่ สกฺกสฺส ของท้าวสักกะ กมฺปิ หวั่นไหวแล้ว ตสฺส (สุวณฺโณ) อปฺปิจฺจนฺตฺฏฺจภาวคฺคเณน ด้วยคุณคือความที่ แห่งนกแก้วผู้พระราชานั้น เป็นสัตว์ มีความปรารถนาล้นและสันโดษแล้ว ฯ

ที่อยู่ของท้าวสักกะ หวั่นไหวแล้วด้วยคุณคือความที่พญานกแก้วมีความมกน้อยและ สันโดษ

ภวนํ สุทฐกัตตานิ กมฺปิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ สุวณฺโณ ภาวาทิสัมพันธะใน อปฺปิจฺจนฺตฺฏฺจภาวคฺคเณนๆ ภาระใน กมฺปิ สกฺกสฺส สามีสัมพันธะ ใน ภวนํ ฯ

๑๐. สกุกโก อวชชมาโน ตัง ทิสวา ตสฺส วิมฺสนตฺถิ อตฺตโน อานุกาเวน ตัง รุกฺขํ
 สุกฺขาเปสิ ฯ

สกุกโก อวชชมาโน ตัง (การณ) ทิสวา ตสฺส (สุวณฺโณ) วิมฺสนตฺถิ อตฺตโน อานุกาเวน ตัง
 รุกฺขํ สุกฺขาเปสิ ฯ

สกุกโก อ.ท้าวสักกะ อวชชมาโน ทรงใคร่ครวญอยู่ ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตัง (การณ)
 ซึ่งเหตุ นั้น ตัง รุกฺขํ ยังต้นไม้ นั้น สุกฺขาเปสิ ให้แห้งแล้ว อานุกาเวน ด้วยอนุภาพ
 อตฺตโน ของพระองค์ วิมฺสนตฺถิ เพื่ออันทดลอง ตสฺส (สุวณฺโณ) ซึ่งนกแก้วผู้พระ
 ราชานี้ น ฯ

ท้าวสักกะทรงใคร่ครวญอยู่ ทรงเห็นเหตุ นั้น ทรงทำต้นไม้ นั้นให้แห้ง ด้วยอนุภาพ
 ของพระองค์ เพื่อจะทดลองพญานกแก้วนั้น

สกุกโก เหตุกัตตาโน สุกฺขาเปสิ ฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก อวชชมาโน อัปภันตร-
 กิริยาของ สกุกโก ตัง วิเสสนะของ การณ ฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 สุกฺขาเปสิ ตสฺส วิเสสนะของ สุวณฺโณ ฯ ญฺฐิอุวตตกัมมะใน วิมฺสนตฺถิ ฯ สัมปทานใน
 สุกฺขาเปสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน อานุกาเวน ฯ ภาระใน สุกฺขาเปสิ ตัง วิเสสนะของ
 รุกฺขํ ฯ การิตกัมมะใน สุกฺขาเปสิ ฯ

๑๑. รุกฺโข โอบคคา ชาณฺมตฺโตว หุตฺวา จิตฺทาวจิตฺโท, วาเต ปหรนฺเต, อาโกฏิโต วีย
 สทฺทํ นิจฺจาเรนฺโต อฏฺฐาสิ ฯ

รุกฺโข โอบคคา ชาณฺมตฺโตว หุตฺวา จิตฺทาวจิตฺโท, วาเต ปหรนฺเต, (ปุคฺคเลน) อาโกฏิโต
 วีย (หุตฺวา) สทฺทํ นิจฺจาเรนฺโต อฏฺฐาสิ ฯ

รุกฺโข อ.ต้นไม้ ชาณฺมตฺโตว เป็นต้นไม้สักว่าตอเทียม โอบคคา จากการหักลง
 หุตฺวา เป็นแล้ว จิตฺทาวจิตฺโท มีช่องน้อยและช่องใหญ่, วาเต ครั้นเมื่อลม ปหรนฺเต
 พัดอยู่, อาโกฏิโต วีย เป็นราวกะว่าอันบุคคลเคาะแล้ว (หุตฺวา) เป็นแล้ว นิจฺจาเรนฺโต
 แปลงอยู่ สทฺทํ ซึ่งเสียง อฏฺฐาสิ ได้ตั้งอยู่แล้ว ฯ

ต้นไม้เป็นต้นสักว่ามีตอเท่านั้นจากการหักลง มีช่องน้อยช่องใหญ่, เมื่อลมพัดอยู่,

เป็นตุจถูกเคาะแล้ว ได้เปล่งเสียงตั้งอยู่

รุกขो सुथरुगतताइ ओणुजासिं ओथยาตบหगतตุวจาก ओภคคา अपाथानइ चाणुमतुโต
เอวศัพท ओवธารणेเข้ากับ ชาणุมตुโตๆ วิกตีกัตตาइ หุตวๆ ปุพพกาลกิริยาइ
อาโกฏิตุ จิฑุทาวจิฑุโท วิเสสณะของ รุกขो, วาเต ลักษณะใน ปหรนุเตๆ ลักษณะ-
กิริยา, ปุคฺคเลน อนภิตีกัตตาइ อาโกฏิตุๆ อุปมาวิกตีกัตตาइ หุตว วิยศัพท
อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุคฺคเลน อาโกฏิตุ หุตว สมานกาลกิริยาइ นิจฺจนาเรนุโต สหุท
อวุตตกัมมะइ นิจฺจนาเรนุโตๆ อัพภันตรกิริยาของ รุกขो ๫

๑๒. ตสฺส จิฑุเทหิ จุณฺณานิ นิฏฺขมนฺติ, สุวราชา ตานิ ชาทิตฺวา คงฺคายํ ปาณียํ
ปวิทฺวา อญฺตตถ อคนฺตฺวา วาตาตปํ อคเณตฺวา อุทุมฺพรชาณฺมตฺถเก นิสฺสีทึ ๫

ตสฺส (รุกขสฺส) จิฑุเทหิ จุณฺณานิ นิฏฺขมนฺติ, สุวราชา ตานิ (จุณฺณานิ) ชาทิตฺวา คงฺคายํ
ปาณียํ ปวิทฺวา อญฺตตถ (จาเน) อคนฺตฺวา วาตาตปํ อคเณตฺวา อุทุมฺพรชาณฺมตฺถเก นิสฺสีทึ ๫

จุณฺณานิ อ.ขุย ท. นิฏฺขมนฺติ ย่อมไหลออก จิฑุเทหิ จากช่อง ท. ตสฺส (รุกขสฺส)
ของต้นไม้นั้น, สุวราชา อ.นกกแก้วผู้พระราชชาทิตฺวา จิกกินแล้ว ตานิ (จุณฺณานิ)
ซึ่งขุย ท. เหล่านั้น ปวิทฺวา ตีมแล้ว ปาณียํ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม คงฺคายํ ในแม่น้ำ
คงคา อคนฺตฺวา ไม่ไปแล้ว อญฺตตถ (จาเน) ในที่อื่น อคเณตฺวา ไม่คำนึงถึงแล้ว
วาตาตปํ ซึ่งลมและแดด นิสฺสีทึ จับแล้ว อุทุมฺพรชาณฺมตฺถเก บนยอดแห่งต่อแห่ง
ไม้มะเดื่อ ๫

ขุยทั้งหลายย่อมไหลออกจากช่องทั้งหลายของต้นไม้นั้น, พญานกแก้วจิกกินขุยเหล่าน
ั้น ตีมน้ำในแม่น้ำคงคา ไม่ไปในที่อื่น ไม่คำนึงถึงลมและแดดจับบนยอดต่อไม้มะเดื่อ

จุณฺณานิ สุทรुगतताइ นิฏฺขมนฺติๆ อาขยาตบหगतตุวจาก ตสฺส วิเสสณะของ
รุกขสฺสๆ สามีสัมพันธะใน จิฑุเทหิๆ อปาथานइ นิฏฺขมนฺติ, สุวราชา สุทรुगतताइ
นิสฺสีทึๆ อาขยาตบหगतตุวจาก ตานิ วิเสสณะของ จุณฺณานิๆ อวุตตกัมมะइ ชาทิตฺวาๆ
ปุพพกาลกิริยาइ ปวิทฺวา คงฺคายํ วิสยาธาระइ ปวิทฺวา ปาณียํ อวุตตกัมมะइ
ปวิทฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาइ อคนฺตฺวา อญฺตตถ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระइ
อคนฺตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาइ อคเณตฺวา วาตาตปํ อวุตตกัมมะइ อคเณตฺวาๆ

ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทิ อุทุมพรชาณิมตถเก วิสยาธาระใน นิสีทิ ฯ

๑๓. สกุกโก ตสฺส ปรมปิัจจภาวํ ฅตฺวา “มิตฺตตฺรมมฺคฺคุณํ กถาเปตฺวา วรมสฺส ทตฺวา
อุทุมฺพรํ อมตผลํ กริตฺวา อาคมิสฺสามิตี เอโก หังสราชา หุตฺวา สุขํ อสุรกณฺณํ
ปฺรโต กตฺวา ตํ อุทุมฺพรวนํ คนฺตฺวา อวิหฺนุเร เอกสฺส รุกฺขสฺส สาขา ย นิสีทิตฺวา
เตน สหฺริตี กถนฺโต อิมํ คาถมาห

“สนฺติ รุกฺขา หริตฺปตฺตา, ทฺมาเนกผลา พหุ,
กสฺมา หุ สุขฺเช โกลาเป สฺวสฺส นิริโต มโนตี ฯ

สกุกโก ตสฺส (สฺวณฺณโณ) ปรมปิัจจภาวํ ฅตฺวา “(อหํ ตํ สฺวราชานํ) มิตฺตตฺรมมฺคฺคุณํ กถาเปตฺวา
วํ อสฺส (สฺวณฺณโณ) ทตฺวา อุทุมฺพรํ อมตผลํ กริตฺวา อาคมิสฺสามิตี (จินฺเตตฺวา) เอโก
หังสราชา หุตฺวา สุขํ อสุรกณฺณํ ปฺรโต กตฺวา ตํ อุทุมฺพรวนํ คนฺตฺวา อวิหฺนุเร เอกสฺส รุกฺขสฺส
สาขา ย นิสีทิตฺวา เตน (สฺวณฺณณา) สหฺริตี กถนฺโต อิมํ คาถํ อาห

“สนฺติ รุกฺขา หริตฺปตฺตา, ทฺมา อเนกผลา พหุ (สนฺติ),
กสฺมา หุ สุขฺเช โกลาเป (รุกฺเช) สฺวสฺส นิริโต มโนตี ฯ

สกุกโก อ.ท้าวสักกะ ฅตฺวา ทรงทราบแล้ว ตสฺส (สฺวณฺณโณ) ปรมปิัจจภาวํ ซึ่ง
ความที่ แห่งนกกแก้วผู้พระราชานั้น เป็นผู้มีความปรารถนาล้นอย่างยิ่ง (จินฺเตตฺวา)
ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา (ตํ สฺวราชานํ) ยังนกกแก้วผู้พระราชานั้น
กถาเปตฺวา ให้กล่าวแล้ว มิตฺตตฺรมมฺคฺคุณํ ซึ่งคุณแห่งมิตรธรรม ทตฺวา ให้แล้ว วํ
ซึ่งพร อสฺส (สฺวณฺณโณ) แก่นกแก้วผู้พระราชานั้น กริตฺวา กระทำแล้ว อุทุมฺพรํ
ซึ่งไม้มะเดื่อ อมตผลํ ให้เป็นต้นมีผลอันเป็นอมตะ อาคมิสฺสามิ จักมา” อิติ ดังนี้
หังสราชา เป็นหงส์ผู้พระราชานี้ เอโก ตัวหนึ่ง หุตฺวา เป็นแล้ว กตฺวา กระทำแล้ว
อสุรกณฺณํ ซึ่งนางอสุรกัญญา สุขํ ชื่อว่าสุชาดา ปฺรโต ในที่ข้างหน้า คนฺตฺวา เสด็จ
ไปแล้ว ตํ อุทุมฺพรวนํ สู่ป่าแห่งไม้มะเดื่ออัน นิสีทิตฺวา จับแล้ว สาขา ที่กิ่ง
เอกสฺส รุกฺขสฺส ของต้นไม้ต้นหนึ่ง อวิหฺนุเร ในที่ไม่ไกล กถนฺโต เมื่อตรัส สหฺริ
กับ เตน (สฺวณฺณณา) ด้วยนกกแก้วผู้พระราชานี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถา
นี้ อิติ ว่า

“รุกฺขา อ.ต้นไม้ ท. หริตฺปตฺตา มีใบอันเขียวสด สนฺติ มีอยู่,

ทูมา อ.ต้นไม้ ท. อเนกผลา มีผลมิใช่หนึ่ง พหู มีมาก (สนหติ) มีอยู่, มโน อ.ใจ สิวสุส ของนกแก้ว นิริโต ยินดีแล้ว (รุกฺเข) ในต้นไม้ สุกฺเข อันแห้งแล้ว โกลาเป อันผุ กสุมา หนู เพราะเหตุอะไรหนอ” อิติ ดังนี้ ฯ

ท้าวสักกะทรงทราบว่าพญานกแก้วนั้นมีความมักน้อยอย่างยิ่ง ทรงดำริว่า “เราให้พญานกแก้วกล่าวคุณแห่งมิตรธรรม ให้พรแก่พญานกแก้วนั้น ทำให้มีมะเดื่อให้มีผลอมตะ แล้วจักมา” ดังนี้ เป็นพญาหงส์ตัวหนึ่ง ทำอสุภกัญญาชื่อว่าสุชดาข้างหน้า เสด็จไปปามะเดื่ออันจับที่กิ่งของต้นไม้ต้นหนึ่งในที่ไม่ไกล เมื่อตรัสกับพญานกแก้วนั้น ตรัสคาถานี้ว่า

“ต้นไม้มทั้งหลายมีใบเสียวสด, ต้นไม้มทั้งหลายมีผลมิใช่หนึ่ง
จำนวนมาก, ใจของนกแก้วยินดีในต้นไม้มที่แห้ง ที่ผุ เพราะเหตุ
อะไรหนอ”

สกุโก สุทกัตตนาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตวาจก จสส วิเสสณะของ สุวรรณโณ
ภาวาทิสัมพันธะใน ปรมปิจนภาวัญ อุตตกัมมะใน ฌตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน
จินเตตวา “อหิ สุทกัตตนาใน อาคมิสฺสามิ อาชยาตบทกัตตวาจก ตัง วิเสสณะของ
สุวรรณานัญ การิตกัมมะใน กถาเปตวา มิตฺตทมฺมคฺคณฺ อุตตกัมมะใน กถาเปตวาจก
ปุพพกาลกิริยาใน ทตวา วริ อุตตกัมมะใน ทตวา อสฺส วิเสสณะของ สุวรรณโณ
สัมปทานใน ทตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน กริตวา อุกุมฺพร อุตตกัมมะใน กริตวา
อมตผล วิกิตกัมมะใน กริตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน อาคมิสฺสามิ” อิติศัพท์ อากา
ระใน จินเตตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน หุตวา เอโก วิเสสณะของ หัสฺราชาจก วิกิตกัตตนา
ใน หุตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน กตวา สุขฺ สัญญาวิเสสณะของ อสุภกณฺญญ อุตตกัมมะ
ใน กตวา ปุโรโต วิสยาธาระใน กตวาจก สมานกาลกิริยาใน คนฺตวา ตัง วิเสสณะของ
อุทุมฺพรานัญ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คนฺตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสิทิตวา อวิทฺทูเร
วิสยาธาระใน นิสฺสิทิตวา เอกสฺส วิเสสณะของ รุกฺขสฺสจก สามิสัมพันธะใน สาขา
จก วิสยาธาระใน นิสฺสิทิตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน กถนฺโต เตน วิเสสณะของ สุวรรณ
ญาจก สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิจก กิริยาสมวาเยใน กถนฺโตจก อัพภันตริกิริยาของ สกุ
โก อิมิ วิเสสณะของ คาถัญ อุตตกัมมะใน อาห

“รูกุขา สุทธกัตตานิ สนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก หริตปฺตฺตา
 วิกติกัตตานิ สนฺติ, ทูมา สุทธกัตตานิ สนฺติฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวจาก อนฺกผลา กิตฺติ พหฺว กิตฺติ วิกติกัตตานิ สนฺติ, มโน
 สุทธกัตตานิ นิริโตฯ กิตบทกัตตฺวจาก กสฺมา เหตุโน นิริโต
 ญฺคฺคฺพฺท ปุจจณฺตถะ สุกฺเข กิตฺติ โกลาเป กิตฺติ วิเสสฺนฺของ รุกฺเขฯ
 วิสยาธาระโน นิริโต สุวสุส สามีสัมพันธะโน มโน” อิติศัพฺท
 สฺรุปะโน อิมํ คาถํ ฯ

๑๔. สพฺพํ สุวชาตกํ นวกนิปาเต อาคตนเยเนว วิตุถาเรตพฺพํ; อตฺตฺวปฺตฺติเยว หิ ตตฺถ
 จ อธิ จ นานา, เสสฺสิ ตาทิสฺสเมว ฯ

สพฺพํ สุวชาตกํ (ปญฺชิตฺเตน) นวกนิปาเต อาคตนเยเน เอว วิตุถาเรตพฺพํ; อตฺตฺวปฺตฺติ เอว หิ
 ตตฺถ (นวกนิปาเต) จ อธิ (จาเน) จ นานา (โหติ), เสสฺสิ (วจฺหน) ตาทิสฺส เอว (โหติ) ฯ

สพฺพํ สุวชาตกํ อ.สุวชาตกทั้งปวง **(ปญฺชิตฺเตน)** อันบัณฑิต วิตุถาเรตพฺพํ พึงให้
 พิศดาร อาคตนเยเน เอว โดยนัยอันมาแล้วนั้นเกี่ยว **นวกนิปาเต** ในนวกนิปาต;
หิ ก็ **อตฺตฺวปฺตฺติ** เอว อ.การเกิดขึ้นแห่งเนื้อความนั้นเกี่ยว **นานา** เป็นต่างๆ กัน
ตตฺถ (นวกนิปาเต) จ ในนวกนิปาตนั้นด้วย **อธิ (จาเน) จ** ในที่นี้ด้วย **(โหติ)**
 ย่อมเป็น, **เสสฺสิ (วจฺหน)** อ.คำที่หลือ **ตาทิสฺส เอว** เป็นคำอันเช่นนั้นนั้นเกี่ยว **(โหติ)**
 ย่อมเป็น ฯ

สุวชาตกทั้งปวง บัณฑิตพึงให้พิสดารโดยนัยที่มาแล้วในนวกนิปาตนั้นแหละ, ก็การ
 เกิดเนื้อความนั้นแหละ ต่างกันในนวกนิปาตนั้นและในที่นี้, คำที่หลือเหมือนกันทั้งนั้น

สพฺพํ วิเสสฺนฺของ สุวชาตกํฯ วุตตกัมมะโน วิตุถาเรตพฺพํฯ กิตบทเหตุกัมมวจาก
 ปญฺชิตฺเตน อนฺภิหิตกัตตานิ วิตุถาเรตพฺพํ นวกนิปาเต วิสยาธาระโน วิตุถาเรตพฺพํ
 เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ อาคตนเยเนฯ ตติยาวิเสสฺนฺใน วิตุถาเรตพฺพํ; หิศัพฺทํ
 วากยารัมภโชตกะ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ อตฺตฺวปฺตฺติฯ สุทธกัตตานิ โหติฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวจาก ตตฺถ วิเสสฺนฺของ นวกนิปาเตฯ วิสยาธาระโน นานา อธิ
 วิเสสฺนฺของ จาเนฯ วิสยาธาระโน นานาฯ วิกติกัตตานิ โหติ จ สองศัพฺทํ ปท-

สมุจจยัตตะเข้ากับ ตตถ นวกนิปาเต และ อิธ จาเน, เสสิ วิเสสนะของ วจันญ
 สุตทกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพพ อวชาธนะเข้ากับ ตาทิสฺส
 วิกตีกัตตาใน โหติ ฯ

๑๕. สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา “ตทา สกฺโก อานนฺโท อโหสิ, สุวราชา
 อหเมวาทิ วตฺวา “เอวํ ภิกฺขเว อปฺปิจฺจตา นามเสสา มม ตนฺติ มม ปเวณิ; อนจฺจริยํ
 มม ปฺตฺตสฺส นิคมวาสิตีสฺสสฺส มาทิสฺ อจฺจริยํ ลภิตฺวา อปฺปิจฺจตา; ภิกฺขุณา นาม
 นิคมวาสิตีสฺเสน วิย อปฺปิจฺจเนน ภวิตฺพฺพ; เอวรูปฺโป ทิ ภิกฺขุ อภพฺโป มคฺคผลเอหิ
 ปริหานาย, อณฺณทตฺถุ นินฺพฺพานสฺเสว สนฺติเก โหตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ ปมาเท ภยทสฺสี วา
 อภพฺโป ปริหานาย นินฺพฺพานสฺเสว สนฺติเกติ ฯ

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา “ตทา สกฺโก (อิทานิ) อานนฺโท อโหสิ, (ตทา) สุวราชา
 (อิทานิ) อหํ เอว (อโหสิ)” อิติ วตฺวา “เอวํ ภิกฺขเว (ปฺคฺคผลสฺส) อปฺปิจฺจตา นาม เสสา มม
 ตนฺติ มม ปเวณิ (โหติ); อนจฺจริยํ (โหติ) มม ปฺตฺตสฺส นิคมวาสิตีสฺสสฺส มาทิสฺ อจฺจริยํ
 ลภิตฺวา อปฺปิจฺจตา; ภิกฺขุณา นาม นิคมวาสิตีสฺเสน วิย อปฺปิจฺจเนน ภวิตฺพฺพ; เอวรูปฺโป ทิ
 ภิกฺขุ อภพฺโป (โหติ) มคฺคผลเอหิ ปริหานาย, (โส ภิกฺขุ) อณฺณทตฺถุ นินฺพฺพานสฺส เอว สนฺติเก
 โหตีติ วตฺวา อิมํ คาถํ อห

“อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ ปมาเท ภยทสฺสี วา
 อภพฺโป (โหติ) ปริหานาย, (โส ภิกฺขุ) นินฺพฺพานสฺส เอว สนฺติเก (โหติ)” อิติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา อหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรม
 เทศนาอันนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “สกฺโก อ.ท้าวสักกะ ตทา ในกาลนั้น อานนฺโท
 เป็นพระอานนท อโหสิ ได้เป็นแล้ว อิทานิ ในกาลนี้, สุวราชา อ.นกกแก้วผู้พระราช
 ตทา ในกาลนั้น อหํ เอว เป็นเรานั้นเทียว อโหสิ ได้เป็นแล้ว อิทานิ ในกาลนี้” อิติ
 ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เสสา (ปฺคฺคผลสฺส) อปฺปิจฺจ
 ตา นาม ชื่อ อ.ความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้มีความปรารถนาล้นอนันต์ ตนฺติ เป็น
 แบบแผน มม ของเรา ปเวณิ เป็นเชื้อสาย มม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น เอว อย่าง
 นี้; มม ปฺตฺตสฺส นิคมวาสิตีสฺสสฺส มาทิสฺ อจฺจริยํ ลภิตฺวา อปฺปิจฺจตา อ.ความ

ที่ แห่งพระตีสสะผู้อยู่ในนิคมโดยปกติ ผู้เป็นบุตร ของเรา ได้แล้ว ซึ่งอาจารย์ ผู้เช่น
กับเรา เป็นผู้มีความปรารถนาล้น อหจจริย เป็นสิ่งไม่น่าอัศจรรย์ (โหติ) ย่อมเป็น,
ภิกษุหา นาม ชื่อ อันภิกษุ อปปัจเจน เป็นผู้มีความปรารถนาล้น นิคมวาสิ-
ติสุเสน วิย รวากะว่าพระตีสสะผู้อยู่ในนิคมโดยปกติ ภวิตพัพพ ฟังเป็น, ทิ เพราะว่า
ภิกษุ อ.ภิกษุ เอวรูป ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป อภพโพ เป็นผู้ไม่ควร ปรีหานาย เพื่ออัน
ล้อมรอบ มคคผลเลหิ จากมรรคและผล ท. (โหติ) ย่อมเป็น, (โส ภิกษุ) อ.ภิกษุนั้น
โหติ ย่อมมี สนฺติเก ในที่ใกล้ นีพพานสุส เอว แห่งพระนิพพาน อญฺมทตฺถ โดย
เท่านั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อาท ตรัสแล้ว อิม คาคํ ซึ่งพระศาสดา นี้ อิติ ว่า

“ภิกษุ อ.ภิกษุ อปฺปมาทรโต ผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาท
วา หรือว่า ปมาเท ภยทสฺสี ผู้เห็นซึ่งภัย ในความประมาท
โดยปกติ อภพโพ เป็นผู้ไม่ควร ปรีหานาย เพื่ออันล้อม
รอบ (โหติ) ย่อมเป็น, (โส ภิกษุ) อ.ภิกษุนั้น (โหติ) ย่อมมี
สนฺติเก ในที่ใกล้ นีพพานสุส เอว แห่งพระนิพพานนั้น
เทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า “ทำวสัฏกะในคราวนั้น ได้
เป็นพระอานนท์ในกาลนี้, พญานกแก้วในคราวนั้น ได้เป็นเรานั้นแหละในกาลนี้” ดังนี้
ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาว่าความมักน้อยนั้นเป็นแบบแผนของเรา เป็น
เชื้อสายของเราอย่างนี้, ความที่พระนิกมวาสิติสสะผู้เป็นบุตรของเรา ได้อาจารย์ผู้เช่น
กับเรา แล้วเป็นผู้มักน้อย เป็นสิ่งไม่น่าอัศจรรย์, ธรรมดาว่าภิกษุพึงเป็นผู้มักน้อยดู
พระนิกมวาสิติสสะ, เพราะว่าภิกษุผู้เห็นปานนี้ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะล้อมจากมรรคและ
ผล, ภิกษุนั้นย่อมมีในที่ใกล้แห่งพระนิพพานโดยเท่านั้นแหละ” ดังนี้ แล้วตรัสพระศาสดา
นี้ว่า

“ภิกษุผู้ยินดีในความไม่ประมาท หรือผู้เห็นภัยในความ
ประมาทโดยปกติ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะล้อม(จากมรรคและผล),
ภิกษุนั้นย่อมมีในที่ใกล้แห่งพระนิพพานนั้นแหละ” ดังนี้

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อิม วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํจ
อวุตตกัมมะใน อหริตฺวาจก ลักขณัตถะ “สกุโก สุทฺธกัตฺตาใน อโหสิจฺ อาชยาตบท

กัตตฺวาจก ตทา กาลสัตตมึใน สกโก อิทานิ กาลสัตตมึใน อโหสิ อานนฺโท วิกติกัตตา
 ใน อโหสิ, สุวราชา สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตทา กาลสัตตมึ
 ใน สุวราชา อิทานิ กาลสัตตมึใน อโหสิ เอวคัพท์ อวธารณะเข้ากับ อหัง วิกติกัตตา
 ใน อโหสิ” อิติคัพท์ อาการะใน วตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ
 เอสา วิเสสณะของ อปฺปิจฺจตา นามคัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อปฺปิจฺจตาจฺจ สุทธกัตตา
 ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสณะใน โหติ ปุคฺคผลสฺส ภาวาทิ-
 สัมพันธะใน อปฺปิจฺจตา มม สามีสัมพันธะใน ตนฺตึจฺจ วิกติกัตตาใน โหติ มม
 สามีสัมพันธะใน ปเวณึจฺจ วิกติกัตตาใน โหติ, อปฺปิจฺจตา สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาต
 บทกัตตฺวาจก อนจฺจริยํ วิกติกัตตาใน โหติ มม สามีสัมพันธะใน ปุคฺคตสฺสจฺจ วิเสสณะ
 ของ นิคมวาสิตีสฺสสฺสจฺจ ภาวาทิสัมพันธะใน อปฺปิจฺจตา มาทิสํ วิเสสณะของ อาจฺจริยํ
 อวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อปฺปิจฺจตา; นามคัพท์ สัญญาโชตกะเข้า
 กับ ภิกฺขุณาจฺจ อนภิตกัตตาใน ภวิตพฺพจฺจ กิตบทภาววจาก นิคมวาสิตีสฺสเสน อปฺมา-
 วิเสสณะของ อปฺปิจฺจเณ วิยคัพท์ อปฺมาโชตกะเข้ากับ นิคมวาสิตีสฺสเสน อปฺปิจฺจเณ
 วิกติกัตตาใน ภวิตพฺพ, หิตคัพท์ เหตุโชตกะ เอวรูปุ วิเสสณะของ ภิกฺขุจฺจ สุทธกัตตา
 ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อภพฺโพ วิกติกัตตาใน โหติ มคฺคผลเลหิ อปาทานใน
 ปรีหานายจฺจ สัมปทานใน อภพฺโพ, โส วิเสสณะของ ภิกฺขุจฺจ สุทธกัตตาใน โหติฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก อณฺณทตฺถุ กิริยาวิเสสณะใน โหติ เอวคัพท์ อวธารณะเข้า
 กัน นิพพานสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน สนฺตึเกจฺจ วิสยาธาระใน โหติ” อิติคัพท์ อาการะใน
 วตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คาถึจฺจ อวุตตกัมมะใน อาห

“อปฺปมาทรโต ก็ดี ภยทสฺสี ก็ดี วิเสสณะของ ภิกฺขุจฺจ สุทธกัต
 ตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปมาเท วิสยาธาระใน
 ภยทสฺสี วาคัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ อปฺปมาทรโต และ
 ปมาเท ภยทสฺสี, อภพฺโพ วิกติกัตตาใน โหติ ปรีหานาย
 สัมปทานใน อภพฺโพ, โส วิเสสณะของ ภิกฺขุจฺจ สุทธกัตตา
 ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพท์ อวธารณะเข้ากับ
 นิพพานสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน สนฺตึเกจฺจ วิสยาธาระใน โหติ”
 อิติคัพท์ สรุปะใน อิมํ คาถึ ๕

๑๖. ตตถ อภัพุโพ ปริหานายาติ โส เอวรูโป ภิกขุ สมถวิปัสสนาธมฺเมหิ วา มคฺคผลเลหิ วา ปริหานาย อภัพุโพ, นาปิ ปตฺเตหิ ปริหายติ น อปฺปตฺตานิ น ปาปฺณาติ ฯ

ตตถ (ปะเทศุ) “อภัพุโพ ปริหานายาติ (คาถาปาทสุส) “โส เอวรูโป ภิกขุ สมถวิปัสสนา-
ธมฺเมหิ วา มคฺคผลเลหิ วา ปริหานาย อภัพุโพ (โหติ), น อปี (อตฺตนา) ปตฺเตหิ (มคฺคผลเลหิ)
ปริหายติ น (อตฺตนา) อปฺปตฺตานิ (มคฺคผลลานิ) น ปาปฺณาติ” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “โส เอวรูโป ภิกขุ อ.ภิกขุ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป นั้น อภัพุโพ
เป็นผู้ไม่ควร ปริหานาย เพื่ออันอันเสื่อมรอบ สมถวิปัสสนาธมฺเมหิ วา จากธรรม
คือสมถะและวิปัสสนา ท. หรือ มคฺคผลเลหิ วา หรือว่า จากมรรคและผล ท. (โหติ)
ย่อมเป็น, น อปี ปริหายติ คือว่า แม้จะไม่เสื่อมรอบ (มคฺคผลเลหิ) จากมรรคและ
ผล ท. (อตฺตนา) ปตฺเตหิ อัน- อันตน -บรรลุแล้ว น ปาปฺณาติ คือว่า จะไม่บรรลุ
(มคฺคผลลานิ) ซึ่งมรรคและผล ท. (อตฺตนา) อปฺปตฺตานิ อัน- อันตน -ไม่บรรลุแล้ว
น หามิได้” (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปะเทศุ) “อภัพุโพ ปริหานายาติ (คาถาปาทสุส) แห่ง-
ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บาทแห่งพระคาถา ว่า “อภัพุโพ ปริหานาย” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า “อภัพุโพ ปริหานาย” ความว่า ภิกขุผู้มีสภาพ
เช่นนี้นั้น ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะเสื่อมจากธรรมคือสมถะและวิปัสสนา หรือจากมรรค
และผล, แม้จะไม่เสื่อมจากมรรคและผลที่ตนบรรลุแล้ว จะไม่บรรลุ มรรคและผลที่ยังไม่
บรรลุ หามิได้”

ตตถ วิเสสนะของ ปเทศุๆ นิทธารณะใน คาถาปาทสุส “อภัพุโพ ปริหานาย” สรุปะ
ใน อิติๆ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสุสๆ สามีสัมพันธ์ใน อตุโถ “โส กิติ เอวรูโป กิติ
วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตาใน โหติ ปริหายติ และ ปาปฺณาติ โหติ กิติ ปริหายติ
กิติ ปาปฺณาติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สมถวิปัสสนาธมฺเมหิ กิติ มคฺคผลเลหิ กิติ
อปาทานใน ปริหานาย วา สองศัพท์ ปทวิกัปตตะเข้ากับ สมถวิปัสสนาธมฺเมหิ และ
มคฺคผลเลหิ ปริหานาย สัมปทานใน อภัพุโพๆ วิกติกัตตาใน โหติ, อปีศัพท์ อเปกขัตตะ
เข้ากับ นๆ ศัพท์ ปฎิเสระใน ปริหายติ อตฺตนา อนภิตกัตตาใน ปตฺเตหิๆ วิเสสนะ
ของ มคฺคผลเลหิๆ อปาทานใน ปริหายติ นศัพท์ ปฎิเสระนัตตะ อตฺตนา อนภิตกัตตา
ใน อปฺปตฺตานิๆ วิเสสนะของ มคฺคผลลานิๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณาติ นศัพท์
ปฎิเสระใน ปาปฺณาติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงกัตตะ ฯ

๑๗. **นิพพานสุเสว สนฺติเกติ** กิเลสปรินิพพานสุสาปิ อนุปาทาปรินิพพานสุสาปิ
สนฺติเกเยวาติ ฯ

“นิพพานสุเสว สนฺติเกติ (คาถาปาทสุส) “(โส ภิกฺขุ) กิเลสปรินิพพานสุสาปิ อนุปาทา-
ปรินิพพานสุสาปิ สนฺติเก เอว (โหติ)” อิติ (อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “(โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ นั้น (โหติ) ย่อมมี สนฺติเก เอว ในที่ใกล้
กิเลสปรินิพพานสุสาปิ แม้แห่งกิเลสปรินิพพานบ้าง อนุปาทาปรินิพพานสุสาปิ
แม้แห่งอนุปาทาปรินิพพานบ้างนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่ง
พระคาถา “นิพพานสุเสว สนฺติเกติ ว่า “นิพพานสุเสว สนฺติเก” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “นิพพานสุเสว สนฺติเก” ความว่า ภิกษุ นั้นย่อมมีในที่ใกล้กิเลส-
ปรินิพพานบ้าง อนุปาทาปรินิพพานบ้าง

“นิพพานสุเสว สนฺติเก” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสุส๑ สามีสัมพันธะ
ใน อตุโถ “โส วิเสสนะของ ภิกฺขุ๑ สุทรกัตตาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปี-
สองศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ กิเลสปรินิพพานสุส และ อนุปาทาปรินิพพานสุส
กิเลสปรินิพพานสุส ก็ดี อนุปาทาปรินิพพานสุส ก็ดี สามีสัมพันธะใน สนฺติเก
เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สนฺติเก๑ วิสยาระใน โหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑
ลึงคัตตะ ฯ

๑๘. คาถาปริโยसानะ นิคมตีสสุตเถโร สห ปฎิสมฺภิทาหิ อรหตุตฺ ปาปุณฺนิ ฯ

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา **นิคมตีสสุตเถโร** อ.พระ
นิคมตีสสะผู้เถระ **ปาปุณฺนิ** บรรลุแล้ว **อรหตุตฺ** ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ **สห** กับ
ปฎิสมฺภิทาหิ ด้วยปฎิสัมภิทา ท. ฯ

เวลาจบพระคาถา พระนิคมตีสเถระบรรลุพระอรหัตพร้อมทั้งปฎิสัมภิทาทั้งหลาย

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมีใน ปาปุณฺนิ นิคมตีสสุตเถโร สุทรกัตตาใน ปาปุณฺนิ๑
อาชยาตบทกัตตุวาจก สหศัพท์ ทัพพสมวาเยใน อรหตุตฺ ปฎิสมฺภิทาหิ สหัตถตติยา
เข้ากับ สห อรหตุตฺ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน ปาปุณฺนิ ฯ

๑๙. อญฺเฌปี พหู โสตาปนฺนาทโย อหฺลฺสุ ๕

อญฺเฌปี พหู (ชนา) โสตาปนฺนาทโย (อริยบุคคลา) อหฺลฺสุ ๕

**พหู (ชนา) อ.ชน ท. มาก อญฺเฌปี แม่เหล่าอื่น (อริยบุคคลา) เป็นอริยบุคคล
โสตาปนฺนาทโย มีพระโสตาบันเป็นต้น อหฺลฺสุ ได้เป็นแล้ว ๕**

พวกชนเป็นจำนวนมากแม่เหล่าอื่น ได้เป็นอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น

อปีศัพทฺ อเปกชตฺเถเข้ากับ อญฺเฌ ๕ กิติ พหู กิติ วิเสสนะของ ชนา ๕ สุทธกัตตาใน
อหฺลฺสุ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปนฺนาทโย วิเสสนะของ อริยบุคคลา ๕ วิกตีกัตตา
ใน อหฺลฺสุ ๕

๒๐. มหาชนฺสุส มหฺปฺผลา เทสฺนา ชาตาทิ ๕

**เทสฺนา อ.พระเทศนา มหฺปฺผลา เป็นเทศนามีผลมาก ชาตา เกิดแล้ว มหาชนฺสุส
แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ๕**

พระเทศนาเกิดมีผลมากแก่มหาชน ดังนี้แล

เทสฺนา สุทธกัตตาใน ชาตา ๕ กิตบทกัตตฺวาจาก มหาชนฺสุส สัมปทานใน ชาตา
มหฺปฺผลา วิกตีกัตตาใน ชาตา อิติศัพทฺ สมาเป็น ๕

นิกมวาสิติสฺสตุเถรวตฺตฺ

นิกมวาสิติสฺสตุเถรวตฺตฺ (นิกฺวจิตฺ) ๕

**นิกมวาสิติสฺสตุเถรวตฺตฺ อ.เรื่องแห่งพระตีสสะผู้เระผู้อยู่ในนิกมโดยปกติ
(นิกฺวจิตฺ) จบแล้ว ๕**

นิกมวาสิติสฺสตุเถรวตฺตฺ สุทธกัตตาใน นิกฺวจิตฺ ๕ กิตบทกัตตฺวาจาก ๕

จบเรื่องพระนิกมวาสิติสฺสเถระ

อปฺปมาทวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา
 อปฺปมาทวคฺควณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรคอันบัณฑิต
 กำหนดแล้วด้วยความไม่ประมาท นิฏฺฐิตา จบแล้ว ฯ
 อปฺปมาทวคฺควณฺณนา สุทฺธกัตฺตานิ นิฏฺฐิตาฯ กิตฺตทกัตฺตวาจก ฯ
จบอัปมาทวรรควิณณนา

ทฺติโย วคฺโค
 ทฺติโย วคฺโค (นิฏฺฐิต)

วคฺโค อ.วรรค **ทฺติโย** ที่สอง **(นิฏฺฐิต)** จบแล้ว ฯ

ทฺติโย วิเสสฺนํของ วคฺโคฯ สุทฺธกัตฺตานิ นิฏฺฐิตฺตํ กิตฺตทกัตฺตวาจก ฯ
จบวรรคที่ ๒

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

นิคมวาสิติสฺสตุเถรวตฺต

เป็นนิจฐิตปุริสสมาส โดยมีสัตตมิตปุริสสมาส วิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิคม วสฺติ สีเลนาติ นิคมวาสิ, ติสฺสตุเถโร. (นิคมสทฺทูปปท + วสฺ นินวาเส ในการอยู่ + ณีปัจจจัย) กัตตฺรูป, ตัสสสิสสาธนะ, กิตฺนตสมาส, สัตตมิตปุริสสมาส

(โย ติสฺสตุเถโร) อ.พระติสฺสผู้เถระใด วสฺติ ย่อมอยู่ นิคม ในนิคม สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ติสฺสตุเถโร) อ.พระติสฺสผู้เถระนั้น นิคมวาสิ ชื่อว่านิคมวาสิ, ได้แก่พระติสฺสเถระ. (ผู้ผูอยู่ในนิคมโดยปกติ)

๒. ติสฺโส จ โส เถโร จาติ ติสฺสตุเถโร. (ติสฺส + เถร) วิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส

ติสฺโส จ อ.พระติสฺสด้วย โส อ.พระติสฺสนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ติสฺสตุเถโร ชื่อว่าติสฺสตุเถร. (พระติสฺสผู้เถระ, พระติสฺสเถระ, พระเถระชื่อว่าติสฺส)

๓. นิคมวาสิ จ โส ติสฺสตุเถโร จาติ นิคมวาสิติสฺสตุเถโร. (นิคมวาสิ + ติสฺสตุเถร) วิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส

นิคมวาสิ จ อ.ผู้อยู่ในนิคมโดยปกติด้วย โส อ.ผู้อยู่ในนิคมโดยปกติ นั้น ติสฺสตุเถโร จ เป็นพระติสฺสผู้เถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิคมวาสิติสฺสตุเถโร ชื่อว่านิคมวาสิติสฺสตุเถร. (พระติสฺสผู้เถระผู้อยู่ในนิคมโดยปกติ)

๓. นิคมวาสิติสฺสตุเถรสฺส วตฺต นิคมวาสิติสฺสตุเถรวตฺต. (นิคมวาสิติสฺสตุเถร + วตฺต) ญฐิตปุริสสมาส

วตฺต อ.เรื่อง นิคมวาสิติสฺสตุเถรสฺส แห่งพระติสฺสผู้เถระผู้อยู่ในนิคมโดยปกติ นิคมวาสิติสฺสตุเถรวตฺต ชื่อว่านิคมวาสิติสฺสตุเถรวตฺต. (เรื่องพระติสฺสผู้เถระผู้อยู่ในนิคมโดยปกติ, เรื่องพระนิคมวาสิติสฺสเถระ)

นิคมติสฺสตุเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

นิคมติสฺโส จ โส เถโร จาติ นิคมติสฺสตุเถโร. (นิคมติสฺส + เถร)

นิคมติสฺโส จ อ.พระนิคมติสฺสด้วย โส อ.พระนิคมติสฺสนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิคมติสฺสตุเถโร ชื่อว่านิคมติสฺสตุเถร. (พระนิคมติสฺสผู้เถระ, พระนิคมติสฺสเถระ)

นิคมคาโม

เป็นสัตว์ตมิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคมเม จิตฺ คาโม นิคมคาโม. (นิคม + คาโม) มัชฌิมนิคคมาส, ลข จิตคัพพ

คาโม อ.หมู่บ้าน จิตฺ อันตั้งอยู่แล้ว นิคมเม ในนิคม นิคมคาโม ชื่อว่านิคมคาม. (หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในนิคม)

ชาตลวทุโธ

เป็นสมาทานทวันทมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาโต จ ลวทุโธ จ ชาตลวทุโธ. (ชาต + ลวทุโธ)

ชาโต จ อ.ผู้เกิดแล้วด้วย ลวทุโธ จ อ.ผู้เติบโตแล้วด้วย ชาตลวทุโธ ชื่อว่าชาตลวทุโธ. (ผู้เจริญและเติบโตแล้ว)

ลทฐุปสมปโท

เป็นตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลทฐา อุปสมปทา เยนติ ลทฐุปสมปโท, กุลปุตโต. (ลทฐา + อุปสมปทา)

อุปสมปทา อ.การอุปสมบท เยน (กุลปุตเตน) อันกุลบุตรใด ลทฐา ได้แล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส กุลปุตโต) อ.กุลบุตรนั้น ลทฐุปสมปโท ชื่อว่าลทฐุปสมปท, ได้แก่กุลบุตร. (ผู้ได้อุปสมบทแล้ว)

อปปิจโจ

เป็นภิกขุวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปปา อิจจา ยสสาติ อปปิจโจ, เถโร. (อปปา + อิจจา)

อิจจา อ.ความปรารถนา อปปา น้อย ยสส (เถรอส) ของพระเถระใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น อปปิจโจ ชื่อว่าอปปิจจ, ได้แก่พระเถระ. (ผู้มีความปรารถนาล้น)

อารทฐวิริโย

เป็นตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อารทฐ วิริยฺ เยนติ อารทฐวิริโย, เถโร. (อารทฐ + วิริย)

วิริยฺ อ.ความเพียร เยน (เถเรณ) อันพระเถระใด อารทฐ ปรารถนาแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น อารทฐวิริโย ชื่อว่าอารทฐวิริย, ได้แก่พระเถระ. (ผู้มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว)

ฌาติคาคาโม

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฌาตินัน คาคาโม ฌาติคาคาโม. (ฌาติ + คาม)

คาคาโม อ.หมู่บ้าน ฌาตินัน แห่งญาติ ท. ฌาติคาคาโม ชื่อว่าฌาติคาคาม. (หมู่บ้านของญาติ)

อนาถปิณฑิกาทโย

เป็นฉัฏฐิวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนาถปิณฑิกโก อาทิ เยส เต อนาถปิณฑิกาทโย, ชนา. (อนาถปิณฑิก + อาทิ)

อนาถปิณฑิกโก อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ อาทิ เป็นต้น เยส (ชนาน) แห่งชน ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่, เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อนาถปิณฑิกาทโย ชื่อว่าอนาถปิณฑิกาทิ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (มีเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะเป็นต้น)

มหาทานานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหานทานิ จ ตานิ ทานานิ จาติ มหาทานานิ. (มหานต + ทาน)

มหานทานิ จ อ.อันใหญ่ ท. ด้วย ตานิ อ.อันใหญ่ ท. เหล่านั้น ทานานิ จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาทานานิ ชื่อว่ามหาทาน. (ทานใหญ่, มหาทาน)

อสทิสทาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น สทิส อสทิส, ทาน. (น + สทิส) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

(ทาน) อ.ทาน สทิส อันเช่นกันกับ น หามิได้ อสทิส ชื่อว่าอสทิส, ได้แก่ทาน. (อันไม่เช่นกันกับ, อันไม่เหมือนกัน)

๒. อสทิสญจ ตํ ทานญจาติ อสทิสทาน. (อสทิส + ทาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อสทิส จ อ.อันไม่เช่นกันกับด้วย ตํ อ.อันไม่เช่นนั้น ทาน จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสทิสทาน ชื่อว่าอสทิสทาน. (ทานอันไม่เช่นกันกับ, อสทิสทาน)

ฅาติสัสนุจ

เป็นตติยาดัปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฅาตีหิ สัสนุจ ฅาติสัสนุจ, นิคมตีสโล. (ฅาติ + สัสนุจ)

(นิคมตีสโล) อ.พระนิคมตีสละ สัสนุจ ผู้ลลुकคสิแล้ว ฅาตีหิ ด้วยฅาติ ท. ฅาติสัสนุจ ชื่อว่า ฅาติสัสนุจ (ผู้ลลुकคสิด้วยฅาติ)

ฅาติสัศคโค

เป็นตติยาดัปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฅาตีหิ สัศคโค ฅาติสัศคโค. (ฅาติ + สัศคค)

สัศคโค อ.ความลลुकคสิ ฅาตีหิ ด้วยฅาติ ท. ฅาติสัศคโค ชื่อว่าฅาติสัศคค. (ความลลुकคสิด้วย ฅาติ)

อชุโฆทริยมตโต

เป็นฉัฎฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อชุโฆทริยั มตตา ยสส์ลาคติ อชุโฆทริยมตโต, อาทาโร. (อชุโฆทริย + มตตา)

(ปุคคเลน) อชุโฆทริยั อ.อันบุคคล พิงกลินกิน มตตา เป็นประมาณ ยสส์ล (อาหารลล) แห่งอาหารใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล อาทาโร) อ.อาหารนั้น อชุโฆทริยมตโต ชื่อว่าอชุโฆทริยมตต, ได้แก่อาหาร. (อันมีการกลินกินเป็นประมาณ, ลักว่าอันบุคคลพิงกลินกิน)

ยาปนมตโต

เป็นฉัฎฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยาปนั มตตา ยสส์ลาคติ ยาปนมตโต, อาทาโร. (ยาปน + มตตา)

(อตุตทาวลล) ยาปนั อ.อัน- ยังอตุตทภาพ -ให้เป็นไป มตตา เป็นประมาณ ยสส์ล (อาหารลล) แห่งอาหารใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล อาทาโร) อ.อาหารนั้น ยาปนมตโต ชื่อว่ายาปนมตต, ได้แก่อาหาร. (อันมีการทำให้อตุตทภาพเป็นไปเป็นประมาณ, ลักว่าทำให้อตุตทภาพเป็นไป)

อาหารปริเยสน์

เป็นฉัฏฐิตุปฺปิสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

อาหารสุลฺ ปริเยสน์ อาหารปริเยสน์. (อาหาร + ปริเยสน์)

ปริเยสน์ อ.การแสวงหา อาหารสุลฺ ซึ่งอาหาร อาหารปริเยสน์ ชื่อว่าอาหารปริเยสน์. (การแสวงหาอาหาร)

อนจฺจริยํ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

น อจฺจริยํ อนจฺจริยํ. (น + อจฺจริย)

อจฺจริยํ อ.ความน่าอัศจรรย์ น ทาไมได้ อนจฺจริยํ ชื่อว่าอนจฺจริย. (ความไม่น่าอัศจรรย์)

อฺปฺปิจฺจตา

ภาวตฺทิต มิวีเคราะหฺตฺตังนํ

๑. อฺปฺปา อิจฺฉา ยลฺลํสาติ อฺปฺปิจฺโจ, เถโร. (อฺปฺปา + อิจฺฉา) ฉัฏฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพฺพุพิทิสฺมาส

อิจฺฉา อ.ความปรารถนา อฺปฺปา น้อย ยลฺลํ (เถรลฺ) ของพระเถระใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล เถโร) อ.พระเถระนั้น อฺปฺปิจฺโจ ชื่อว่าอฺปฺปิจฺ, ได้แก่พระเถระ. (ผู้มีความปรารถนาล้น, ผู้มีความมกน้อย)

๒. อฺปฺปิจฺจลฺลํ ภาโว อฺปฺปิจฺจตา. (อฺปฺปิจฺจ + ตาปัจจย) ภาวตฺทิต

ภาโว อ.ความเป็น อฺปฺปิจฺจลฺลํ (บุคคลลฺ) แห่งบุคคล ผู้มีความปรารถนาล้น อฺปฺปิจฺจตา ชื่อว่าอฺปฺปิจฺจตา. (ความเป็นผู้มีความปรารถนาล้น, ความเป็นผู้มีความมกน้อย)

อฺตุมฺพรวนํ

เป็นฉัฏฐิตุปฺปิสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

อฺตุมฺพรวนํ วนํ อฺตุมฺพรวนํ. (อฺตุมฺพร + วน)

วณํ อ.ป่า อฺตุมฺพรวนํ แห่งไม้มะเดื่อ ท. อฺตุมฺพรวนํ ชื่อว่าอฺตุมฺพรวน. (ป่าไม้มะเดื่อ)

อเนกสทสส์

เป็นฉันทวิทิตตลยาธิกรณพหุพหิตสสมาส โดยสันนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. น เอก อเนก, สทสส์. (น + เอก) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
เอก อ.หนึ่ง น หามีได้ อเนก ชื่อว่าอเนก. (มีใช้หนึ่ง, จำนวนมาก)
๒. อเนก สทสส์ เยล เต อเนกสทสส์, สวกา. (อเนก + สทสส์)
สทสส์ อ.พัน อเนก มีใช้หนึ่ง เยล (สวกาน) แห่งนกแก้ว ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่, เต
(สวกา) อ.นกแก้ว ท. เหล่านั้น อเนกสทสส์ ชื่อว่าอเนกสทสส์, ได้แก่นกแก้วทั้งหลาย. (หลายพันตัว)

สุวราชา

เป็นวิเสสนตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุโว จ โส ราชา จาติ สุวราชา. (สุว + ราช)

สุโว จ อ.นกแก้วด้วย โส อ.นกแก้วนั้น ราชา จ เป็นพระราชาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สุวราชา
ชื่อว่าสุวราชา. (นกแก้วผู้พระราช่า, พญานกแก้ว)

นิวาสนรูกโจ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิวาสนญจ ต รูกโจ จาติ นิวาสนรูกโจ. (นิวาสน + รูกช)

นิวาสน จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ต อ.อันเป็นที่อยู่นั้น รูกโจ จ เป็นต้นไม้ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นิวาสนรูกโจ ชื่อว่านิวาสนรูกช. (ต้นไม้อันเป็นที่อยู่)

ปรมปิจุโจ

เป็นฉันทวิทิตตลยาธิกรณพหุพหิตสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. อปปา จ ส่า อิจจจา จาติ อปปิจจจา. (อปปา + อิจจจา)

อปปา จ อ.น้อยด้วย ส่า อ.น้อยนั้น อิจจจา จ เป็นความปรารถนาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อปปิจจจา ชื่อว่าอปปิจจจา. (ความปรารถน่าน้อย, ความมักน้อย)

๒. ปรมมา อปฺปิจฺจมา ยสฺสํสาติ ปรมฺปิจฺโจ, สุวราชา. (ปรมมา + อปฺปิจฺจมา)

อปฺปิจฺจมา อ.ความปรารถนาน้อย ปรมมา อย่างยิ่ง ยสฺส (สุวราชีโน) ของนกแก้วผู้พระราชำได้ (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สุวราชา) อ.นกแก้วผู้พระราชำนั้น ปรมฺปิจฺโจ ชื่อว่าปรมฺปิจฺจ, ได้แก่ พญานกแก้ว. (ตัวมีความปรารถนาน้อยอย่างยิ่ง, ตัวมีความมักน้อยอย่างยิ่ง)

อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาวคฺคฺเค

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมัจฉฐฐิทวีปตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส ฉฐฐิตฺตฺปฺริสฺสํมาส และสมาทรรทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อปฺปา อิจฺจมา ยสฺสํสาติ อปฺปิจฺโจ, สุวราชา. (อปฺปา + อิจฺจมา) ฉฐฐิทวีปตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

อิจฺจมา อ.ความปรารถนา อปฺปา น้อย ยสฺส (สุวราชีโน) ของนกแก้วตัวพระราชำได้ (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สุวราชา) อ.นกแก้วตัวพระราชำนั้น อปฺปิจฺโจ ชื่อว่าอปฺปิจฺจ, ได้แก่พญานกแก้ว. (ตัวมีความปรารถนาน้อย, ตัวมีความมักน้อย)

๒. อปฺปิจฺโจ จ สนฺตุฏฺฐโจ จ อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐโจ. (อปฺปิจฺจ + สนฺตุฏฺฐ) สมาทรรทวันทสมาส

อปฺปิจฺโจ จ อ.ผู้มีความปรารถนาน้อยด้วย สนฺตุฏฺฐโจ จ อ.ผู้สิ้นโทษแล้วด้วย อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐโจ ชื่อว่าอปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐ, ได้แก่พญานกแก้ว. (ตัวมีความปรารถนาน้อยและตัวสิ้นโทษ)

๓. อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐสฺส ภาโว อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาโว. (อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐ + ภาว) ฉฐฐิตฺตฺปฺริสฺสํมาส

ภาโว อ.ความเป็น อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐสฺส (สุวราชีโน) แห่งนกแก้วตัวพระราชำ ตัวมีความปรารถนา น้อยและตัวสิ้นโทษแล้ว อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาโว ชื่อว่าอปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาว. (ความเป็นแห่งพญานกแก้วผู้มีความมัก น้อยและผู้สิ้นโทษ)

๔. อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาโวเยว คฺคฺเค อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาวคฺคฺเค. (อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาว + คฺคฺเค) อวธารณ บุพพทกัมมธารยสมาส

อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาโว เยว อ.ความเป็นแห่งนกแก้วตัวพระราชำตัวมีความปรารถนาน้อยและตัว สิ้นโทษแล้ว คฺคฺเค เป็นคฺคฺเค อปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาวคฺคฺเค ชื่อว่าอปฺปิจฺจสนฺตุฏฺฐภาวคฺคฺเค. (คฺคฺเคคือความเป็นผู้มีความ มักน้อยและผู้สิ้นโทษ)

ชาณุมตโต

เป็นฉัฏฐีทวีปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ชาณู มตตา ยสส์สาติ ชาณุมตโต, รุกโฆ. (ชาณู + มตตา)
 ชาณู อ.ตอ มตตา เป็นประมาณ ยสส์ (รุกขสส์) แห่งต้นไม้โต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้
 (โล รุกโฆ) อ.ต้นไม้นั้น ชาณุมตโต ชื่อว่าชาณุมตต, ได้แก้ต้นไม้. (อันมตอเป็นประมาณ, ลักว่าตอ)

จิตทาวจิตโท

เป็นฉัฏฐีทวีปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 จิตทญจ อวจิตทญจ ยสส์สาติ จิตทาวจิตโท, รุกโฆ. (จิตท + อวจิตท)
 จิตท จ อ.ช่องน้อยด้วย อวจิตท จ อ.ช่องใหญ่ด้วย ยสส์ (รุกขสส์) แห่งต้นไม้โต (อติ) มีอยู่
 อติ เพราะเหตุนี้ (โล รุกโฆ) อ.ต้นไม้นั้น จิตทาวจิตโท ชื่อว่าจิตทาวจิตท, ได้แก้ต้นไม้. (มีช่องน้อยและช่อง
 ใหญ่)

อคนตวา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น คนตวา อคนตวา. (น + คนตวา)
 คนตวา ไปแล้ว น ทาไม้ได้ อคนตวา ชื่อว่าอคนตวา. (ไม่ไปแล้ว)

วาตาทปี

เป็นสมาทรวทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วาโต จ อาตโป จ วาตาทปี. (วาต + อาตป)
 วาโต จ อ.ลมด้วย อาตโป จ อ.แดดด้วย วาตาทปี ชื่อว่าวาตาทป. (ลมและแดด)

อคณตวา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น คณตวา อคณตวา. (น + คณตวา)
 คณตวา คำนี้ถึงแล้ว น ทาไม้ได้ อคณตวา ชื่อว่าอคณตวา. (ไม่คำนี้ถึงแล้ว)

อุทุมพรชาณมตถกั

เป็นฉัฏฐิต์ปฐิสสมาส โดยฉัฏฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุทุมพรสส ชาณ อุทุมพรชาณ. (อุทุมพร + ชาณ) ฉัฏฐิต์ปฐิสสมาส
 ชาณ อ.ตอ อุทุมพรสส แห่งไม้มะเตือ อุทุมพรชาณ ชื่อว่าอุทุมพรชาณ. (ตอไม้มะเตือ)
๒. อุทุมพรชาณสส มตถกั อุทุมพรชาณมตถกั. (อุทุมพรชาณ + มตถก) ฉัฏฐิต์ปฐิสสมาส
 มตถกั อ.ที่สุด อุทุมพรชาณสส แห่งตอแห่งไม้มะเตือ อุทุมพรชาณมตถกั ชื่อว่าอุทุมพรชาณ-
 มตถก. (ที่สุดแห่งตอไม้มะเตือ, ยอดตอไม้มะเตือ)

ปรมปิจฉภาโว

เป็นฉัฏฐิต์ปฐิสสมาส โดยฉัฏฐิต์ทวิปทตลยาธิกรณพทพพิทิสมาส วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาสอยู่
 ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อปปา จ ส่า อิจฉา จาติ อปิจฉา. (อปปา + อิจฉา)
 อปปา จ อ.น้อยด้วย ส่า อ.น้อยนั้น อิจฉา จ เป็นความปรารถนาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
 อปิจฉา ชื่อว่าอปิจฉา. (ความปรารถนาล้อย, ความมกน้อย)
๒. ปรมา อปิจฉา ยสสาติ ปรมปิจฉโ, สุวราช่า. (ปรมา + อปิจฉา)
 อปิจฉา อ.ความปรารถนาล้อย ปรมา อย่างยิ่ง ยสส (สุวราช่า) ของนกแก้วผู้พระราช่าได
 (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สุวราช่า) อ.นกแก้วผู้พระราช่านั้น ปรมปิจฉโ ชื่อว่าปรมปิจฉ, ได้แก่
 พญานกแก้ว. (ตัวมีความปรารถนาล้อยอย่างยิ่ง, ตัวมีความมกน้อยอย่างยิ่ง)
๓. ปรมปิจฉสส ภาโว ปรมปิจฉภาโว. (ปรมปิจฉ + ภาว) ฉัฏฐิต์ปฐิสสมาส
 ภาโว อ.ความเป็น (สุวชญโ) แห่งนกแก้วตัวพระราช่า ปรมปิจฉสส ตัวมีความปรารถนาล้อย
 อย่างยิ่ง ปรมปิจฉภาโว ชื่อว่าปรมปิจฉภาว. (ความเป็นแห่งนกแก้วตัวพระราช่าตัวมีความมกน้อยอย่างยิ่ง)

มิตตตมมคุโณ

เป็นฉัฏฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มิตตตมมสส คุโณ มิตตตมมคุโณ. (มิตตตมม + คุณ)

คุโณ อ.คุณ มิตตตมมสส แห่งมิตตธรรม มิตตตมมคุโณ ชื่อว่ามิตตตมมคุณ. (คุณแห่งมิตตธรรม)

อมตผล

เป็นฉันทวิทิตตผลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยสันนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห
ดังนี้

๑. น มต อมต, ผล. (น + มต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
(ผล) อ.ผล มต อันไม่ตายแล้ว น ทามีได้ อมต ชื่อว่าอมต, ได้แก่ผล. (อันไม่ตาย)
๒. อมต ผล อสสาติ อมตผล, อุทุมพโร. (อมต + ผล) ฉันทวิทิตตผลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
ผล อ.ผล อมต อันไม่ตายแล้ว อสส (อุทุมพรส) แห่งต้นมะเดื่ออัน (อติ) มีอยู่ อติ
เพราะเหตุอัน (โส อุทุมพโร) อ.ต้นมะเดื่ออัน อมตผล ชื่อว่าอมตผล, ได้แก่ต้นมะเดื่อ. (มีผลอันไม่ตาย)

หังราชา

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

หัง จ โส ราชา จาติ หังราชา. (หัง + ราช)

หัง จ อ.หงส์ด้วย โส อ.หงส์นั้น ราชา จ เป็นพระราชาด้วย อติ เพราะเหตุอัน หังราชา
ชื่อว่าหังราชา. (หงส์ผู้พระราช)

อวิฑูร

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

น วิฑูร อวิฑูร. (น + วิฑูร)

วิฑูร ที่ไกล น ทามีได้ อวิฑูร ชื่อว่าอวิฑูร. (ที่ไม่ไกล)

หริตปตต

เป็นฉันทวิทิตตผลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

หริตานิ ปตตานิ เยสนติ หริตปตต, รุกขา. (หริต + ปตต)

ปตตานิ อ.ใบ ท. หริตานิ อันเขียวสด เยส (รุกขาน) แห่งต้นไม้ ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อติ
เพราะเหตุอัน (เต รุกขา) อ.ต้นไม้ ท. เหล่านั้น หริตปตต ชื่อว่าหริตปตต, ได้แก่ต้นไม้ทั้งหลาย. (มีใบอัน
เขียวสด)

อเนกผลา

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาสํ โดยมึนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาสํอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ
ดั่งนี้

๑. น เอกํ อเนกํ, ผล. (น + เอก) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาสํ
(ผล) อ.ผล เอกํ หนึ่ง น หามิได้ อเนกํ ชื่อว่าอเนก, ได้แก่ผล. (มีใช้หนึ่ง)
๒. อเนกํ ผลํ เยสํหฺติ อเนกผลา, ทูมา. (อเนก + ผล)
ผลํ อ.ผล อเนกํ มีใช้หนึ่ง เยสํ (ทูมานํ) แห่งต้นไม้ ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (เต ทูมา) อ.ต้นไม้ ท. เหล่านั้น อเนกผลา ชื่อว่าอเนกผล, ได้แก่ต้นไม้ทั้งหลาย. (มีผลมีใช้หนึ่ง)

อาคตนโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสํ มีวิเคราะหฺว่า
อาคโต จ โส นโย จาติ อาคตนโย. (อาคต + นย)
อาคโต จ อ.อันมาแล้วด้วย โส อ.อันมาแล้วนั้น นโย จ เป็นนัยด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อาคตนโย
ชื่อว่าอาคตนย. (นัยที่มาแล้ว)

อตตฺอุปฺตติ

เป็นฉัฏฐีตฺปปริสฺสฺมาสํ มีวิเคราะหฺว่า
อตตฺสฺสํ อุปฺตติ อตตฺอุปฺตติ. (อตต + อุปฺตติ)
อุปฺตติ อ.การเกิดขึ้น อตตฺสฺสํ แห่งเนื้อความ อตตฺอุปฺตติ ชื่อว่าอตตฺอุปฺตติ. (การเกิดขึ้นแห่งเนื้อ
ความ)

มาทิสฺ

เป็นกัตตรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะหฺว่า
มมิว นํ ปสฺสตีติ มาทิสฺ, อาจริโย. (อมุทสฺททูปฺพท + ทิสฺ เปกฺชณเ ในกาทรู, เห็น + กุวิปฺจจฺย)
(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปสฺสตีติ ย่อมเห็น นํ (อาจริย) ซึ่งอาจารย์นั้น มํ อิว เพียงดั่งซึ่งเรา อิติ เพราะ
เหตุนั้น (โส อาจริโย) อ.อาจารย์นั้น มาทิสฺ ชื่อว่ามาทิส, ได้แก่อาจารย์. (ผู้เช่นกับเรา)

เอวรูป

เป็นฉันทลักษณ์ทศสุธาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอว รูป อสสาติ เอวรูป, ภิคุ. (เอว + รูป)

เอว อ.อย่างนี้ รูป เป็นรูป อสส (ภิคุโน) แห่งภิคุนั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิคุ) อ.ภิคุนั้น เอวรูป ชื่อว่าเอวรูป, ได้แก่ภิคุ. (ผู้เป็นอย่างนี้เป็นรูป)

อภพโพ

เป็นฉันทลักษณ์ทศสุธาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ภพโพ อภพโพ, ภิคุ. (น + ภพ)

(ภิคุ) อ.ภิคุ ภพโพ ผู้สมควร น หามิได้ อภพโพ ชื่อว่าอภพโพ, ได้แก่ภิคุ. (ผู้ไม่สมควร)

มคคผลานิ

เป็นฉันทลักษณ์ทศสุธาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคคา จ ผลานิ จ มคคผลานิ. (มคค + ผล)

มคคา จ อ.มรรค ท. ด้วย ผลานิ จ อ.ผล ท. ด้วย มคคผลานิ ชื่อว่ามคคผล. (มรรคและผล)

อปปมาทรโต

เป็นฉันทลักษณ์ทศสุธาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยฉันทลักษณ์ทศสุธาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปมาโท อปปมาโท. (น + ปมาท) ฉันทลักษณ์ทศสุธาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปมาโท อ.ความประมาท น หามิได้ อปปมาโท ชื่อว่าอปปมาท. (ความไม่ประมาท)

๒. อปปมาเท รโต อปปมาทรโต, ภิคุ. (อปปมาท + รต) ฉันทลักษณ์ทศสุธาธิกรณพหุพีทิสมาส

(ภิคุ) อ.ภิคุ รโต ยินดีแล้ว อปปมาเท ในความไม่ประมาท อปปมาทรโต ชื่อว่าอปปมาทรต, ได้แก่ภิคุ. (ผู้ยินดีในความไม่ประมาท)

ภยทสฺสี

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภยฺ ปรสฺสติ ลีเลนาคิ ภยทสฺสี, ภิกฺขุ. (ภยสทฺทูปปท + ทิสฺ เปกฺขเณ ในกาเรตุ, เห็น + ติปัจจัย)

(โย ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุโต ปรสฺสติ ย่อมเห็น ภยฺ ซึ่งภยฺ ลีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุนั้น ภยทสฺสี ชื่อว่าภยทสฺสี, ใต้แก่ภิกฺขุ. (ผู้เห็นภยโดยปกติ)

สมถวิปัสสนาธมฺมา

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสมาทรวนทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สมฺถิ จ วิปัสสนา จ สมถวิปัสสนํ. (สมถ + วิปัสสนา)

สมฺถิ จ อ.สมถะด้วย วิปัสสนา จ อ.วิปัสสนาด้วย สมถวิปัสสนํ ชื่อว่าสมถวิปัสสน. (สมถะ และวิปัสสนา)

๒. สมถวิปัสสนเมว ธมฺมา สมถวิปัสสนธมฺมา. (สมถวิปัสสน + ธมฺม)

สมถวิปัสสนํ เอว อ.สมถะและวิปัสสนานั้นเทียว ธมฺมา เป็นธรรม สมถวิปัสสนธมฺมา ชื่อว่า สมถวิปัสสนธมฺม. (ธรรมคือสมถะและวิปัสสนา)

อุปฺปตฺตานิ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปตฺตานิ อุปฺปตฺตานิ, มคฺคผลานิ. (น + ปตฺต)

(มคฺคผลานิ) อ.มรรคและผล ท. ปตฺตานิ อันถูกบรรลุแล้ว น ทาไมได้ อุปฺปตฺตานิ ชื่อว่าอุปฺปตฺต, ใต้แก่มรรคและผลทั้งหลาย. (อันไม่ถูกบรรลุแล้ว)

คาถาปริโยสํานํ

เป็นฉฬฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาถาย ปริโยสํานํ คาถาปริโยสํานํ. (คาถา + ปริโยสําน)

ปริโยสํานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสํานํ ชื่อว่าคาถาปริโยสําน. (เวลาจบพระคาถา)

อรทตต์

เป็นภาวด์ทิต มีวิเคราะห์ว่า

อรทโต ภาโว อรทตต์. (อรทนุต + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น อรทโต แห่งพระอรหันต์ อรทตต์ ชื่อว่าอรทตต์. (ความเป็นพระอรหันต์, พระอรหันต์)

โสตาปนนาทโย

เป็นภิกษุวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปนโน อาทิ เยส เต โสตาปนนาทโย, อริยบุคคลา. (โสตาปน + อาทิ)

โสตาปนโน อ.พระโสตาบัน อาทิ เป็นต้น เยส (อริยบุคคลาน) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่, เต (อริยบุคคลา) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสตาปนนาทโย ชื่อว่าโสตาปนนาทโย, ได้แก่พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาบันเป็นต้น)

มทปผลา

เป็นภิกษุวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์ ผล ยสส์ลาติ มทปผลา, เทสนา. (มทนุต + ผล)

ผล อ.ผล มทนต์ ใหญ่ ยสส์ลา (เทสนาย) แห่งเทศนาใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น มทปผลา ชื่อว่ามทปผลา, ได้แก่เทศนา. (มีผลใหญ่)

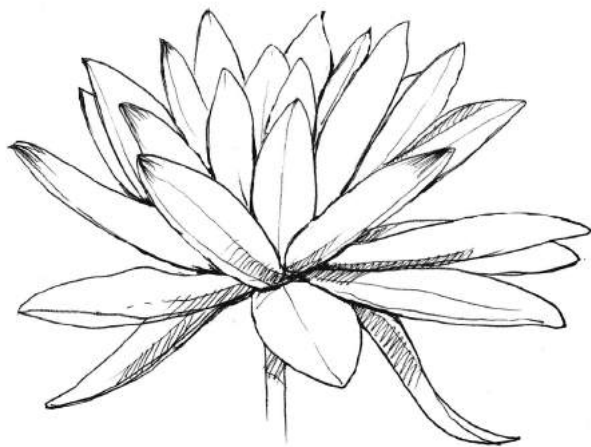
ทุดิโย

เป็นสังฆยาดัตทิต มีวิเคราะห์ว่า

ทวินนํ ปุโรณ ทุดิโย, วคโค. (ทวิ + ดิย)

ปุโรณ อ.อรธอันเป็นเหตุเต็ม ทวินนํ (วคคาน) แห่งวรรค ท. สอง ทุดิโย ชื่อว่าทุดิโย, ได้แก่วรรค. (ที่สอง)

คำศัพท์กริยานำรู้

กริยาคุณพากย์และกริยาในระหว่าง (อาชยาด - กิตก)

อกาลี	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกเถตวา	น + กถ วากเย ในการกล่าว, แสดง + เณ+ตวา	ไม่กล่าวแล้ว (จ.)
อกนตวา	น + คม คติมติ ในการไป + ตวา	ไม่ไปแล้ว
อคมาลี	อ + คม คติมติ ในการไป + อี	ได้ไปแล้ว
อคมส์	อ + คม คติมติ ในการไป + อूं	ได้ไปแล้ว
อคเถตวา	น + คณ สงฺขยาเน ในการนับ + เณ + ตวา	ไม่พรั้งพรั้งแล้ว, ไม่ค่านึงถึงแล้ว
อชานนต	น + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนต	ไม่รู้อยู่, เมื่อไม่รู้
อชานาเปตวา	น + ฉา อวคเมน ในการรู้ + นา + ฉาเป + ตวา	(ยัง...) ไม่ให้รู้แล้ว
อฏจาลี	อ + จา คตินิวตติมติ ในการทำมการไป + อี	ได้ยืนอยู่แล้ว
อติกกนต	อติ + กมฺ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวล่วงแล้ว, ผ่านไปแล้ว
อติกกาเมลี	อติ + กมฺ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + เณ + อี	(ยัง...) ให้ก้าวล่วงแล้ว
อติต	อติ + อี คติมติ ในการไป + ต	เป็นไปล่วงแล้ว
อดต	อส ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ถ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อทตวา	น + ทา ทาเน ในการให้ + ตวา	ไม่ให้แล้ว
อทาลี	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อี	ได้ให้แล้ว
อทิสวา	น + ทิส เปกฺชณ ในการดู, เห็น + ตวา	ไม่เห็นแล้ว
อทส์	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อूं	ได้ให้แล้ว (ภ.)
อนิททายนต	น + นิททา + อาย + อนต	ไม่ประพฤติหลับอยู่
อนุชานาติ	อนุ + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตี	ย่อมอนุญาต
อนุชานะยยาถ	อนุ + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + เอยยาถ	พึงอนุญาต
อนุพนธิตวา	อนุ + พนธ พนธเน ในการผูก + ตวา	ติดตามแล้ว
อนุยุณฺชนติ	อนุ + ยุช โยเค ในการประกอบ + อ + อนติ	ย่อมตามประกอบ
อนุยุณฺเชถ	อนุ + ยุช โยเค ในการประกอบ + อ + เอถ	พึงตามประกอบ
อนุลิกฺขนต	อนุ + ลิกฺข วิจฺโจปาทานมฺหิ ในการถือเอาซึ่งวิชา +อ+อนต	ตามศึกษาอยู่ (ภ.)
อนอสฺสงฺขิตวา	น + อว + สงฺข จาเค ในการสละ + ตวา	ไม่สละแล้ว

อโนโลเกตวา	น + อว + โลก ทลฺสฺเน ในการดู,เห็น +ณ+ตวา	ไม่แลดูแล้ว
อนฺตรธายิสฺสนฺติ	อนฺตร + ธา อทลฺสฺเน ในการไม่เห็น +ณย+สฺสนฺติ	จกฺทหายไป (จ.)
อนฺตรธายิสฺ	อนฺตร + ธา อทลฺสฺเน ในการไม่เห็น + ณย + อฺ	หายไปแล้ว (จ.)
อนฺวาย	อนฺ + อี ศตฺมฺติ ในการไป, ถึง + ตวา	อาศัยแล้ว
อปตฺเตตวา	น + ปตฺถ ยาจเน ในการขอ,มุ่งหวัง + ณ + ตวา	ไม่ปรารถนาแล้ว (จ.)
อปฺริจฺฉินฺน	น + ปฺริ + ฉิตฺติ ทฺวิธากรณ ในการตัด + ต	(อัน...) ไม่กำหนดแล้ว
อปฺวิสิตฺวา	น+ป+ วิสฺ ปเวสเน ในการเข้าไป + ตวา	ไม่เข้าไปแล้ว
อปฺสฺสนฺต	น + ทิสฺ เปกฺขณ ในการดู, เห็น + อ + อนฺต	ไม่เห็นอยู่
อปฺปตฺต	น + ป + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + ต	ไม่ถึงแล้ว, ไม่บรรลุแล้ว
อปฺปมฺตฺต	น + ป + มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ต	ไม่ประมาทแล้ว
อภาสิ	อ + ภาสฺ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดขัด + อี	โต้กล่าวแล้ว, ได้ภาษิตแล้ว
อภฺริต	อภฺ + รฺม กิฬายํ ในการเล่น + ต	ยินดีอยู่แล้ว
อภฺริรฺยฺท	อภฺ + รฺท ชนเน ในการเกิดขึ้น + ตวา	ขึ้นแล้ว
อภฺวิฯทฺมฺนฺติ	อภฺ+วฯทฺม วฯทฺมเน ในความเจริญ + อ + อนฺติ	ย่อมเจริญ
อภฺสิฯงฺขต	อภฺ + สฺ + กร กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) ประงแต่งแล้ว
อมฺท	อสฺ ภาฺวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ม	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อมฺทฺ	อสฺ ภาฺวิ ในความมี,ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อลฺงฺกต	อลฺ + กร กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) ประดับแล้ว
อวลฺสิฯจฺ	อว + ลฺสิฯ ชุฯชฺเน ในความหลงเหลืออยู่ + ต	เหลืออลงแล้ว
อเวกฺขตฺติ	อว + อิกฺข ทลฺสฺเน ในการดู, เห็น + อ + ติ	ย่อมพิจารณา
อลฺกฺจฺ	อ + ลฺก สฺตฺตฺมฺติ ในความสามารถ + อี	ได้อาจแล้ว
อลฺกฺโกณฺต	น + ลฺก สฺตฺตฺมฺติ ในความสามารถ + โอ + อนฺต	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อลฺ	อสฺ ภาฺวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ลี	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อลฺสิฯลฺสิ	อ + ลฺ สฺวณ ในการฟัง + อี	ได้ยินแล้ว, ได้ฟังแล้ว (สุ.)
อเทลฺ	อ + ทฺ สฺตฺตฺายํ ในความมี, ความเป็น + อฺ	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อโหสิ	อ + ทฺ สฺตฺตฺายํ ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อโหสิ	อ + ทฺ สฺตฺตฺายํ ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อากฯทฺสิ	อา + กฯทฺ อากฯทฺเน ในการคร่ำมา + อฺ	คร่ำมาแล้ว, ฤดูมาแล้ว

อาคจฉติ	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมมา
อาคจฉนฺต	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + นฺต	มาอยู่
อาคจฉ	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงมา
อาคต	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ต	มาแล้ว
อาคนฺตฺวา	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	มาแล้ว
อาคมิสฺสํสามิ	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + สฺสามิ	จักมา
อาคมีสฺ	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อฺ	มาแล้ว
อาคมฺม	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	อาศัยแล้ว
อาจิกฺขิตฺวา	อา + จิกฺข พยตฺตฺวาจายํ ในการพูดขัด + ตฺวา	บอกแล้ว (ภ.)
อาณฺาเปลี	อาณฺ อาณฺายํ ในการสั่ง, บังคับ + ณฺาเป + ลี	บังคับแล้ว, รั้งแล้ว
อาทาย	อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา	ถือเอาแล้ว, พาเอาแล้ว
อาณยฺสฺ	อา + นี นเย ในการนำไป + อฺ	นำมาแล้ว
อาปนฺน	อา + ปท คติมฺหิ ในการไป, ถึง + ต	ถึงแล้ว, ต้องแล้ว
อาปฺุจฉิ	อา + ปฺุจฉ ปรุทฺตฺวาปฺุจฉิ ในการถาม, เทียบ + อี	อ้างแล้ว (ภ.)
อามนฺตฺตฺวา	อา + มนฺต อามนฺตเน ในการเรียก + ณฺ + ตฺวา	เรียกมาแล้ว (จ.)
อามนฺตฺลึ	อา + มนฺต อามนฺตเน ในการเรียก + ณฺ + อี	เรียกมาแล้ว (จ.)
อารทฺธ	อา + รท รทสฺสํ ในการเริ่มต้น + ต	(อัน...) ปรารภแล้ว
อารพฺภ	อา + รท รทสฺสํ ในการเริ่มต้น + ตฺวา	ปรารภแล้ว
อารภีสฺ	อา + รท รทสฺสํ ในการเริ่มต้น + อฺ	เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว
อารุยฺท	อา + รุท อาโรทฺนฺมฺหิ ในการขึ้น + ตฺวา	ขึ้นแล้ว
อารุพฺท	อา + รุท อาโรทฺนฺมฺหิ ในการขึ้น + ต	ขึ้นแล้ว
อาวชฺุชฺุฆาน	อา + วชฺุชฺุ จาเค ในการสละ + ฆาน	ใคร่ครวญอยู่
อาท	พฺุรุ วิยตฺตฺย วาจายํ ในการพูดขัด + อ	กล่าวแล้ว
อาทฺรติ	อา + ทฺร ทฺรณฺ ในการนำไป + อ + ติ	ย่อมนำมา
อาทฺร	อา + ทฺร ทฺรณฺ ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา
อาทฺรฺาเปตฺวา	อา + ทฺร ทฺรณฺ ในการนำไป + ณฺาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาทฺรฺิตฺวา	อา + ทฺร ทฺรณฺ ในการนำไป + ตฺวา	นำมาแล้ว, ครั้นนำมาแล้ว
อาทฺริ	อา + ทฺร ทฺรณฺ ในการนำไป + อี	นำมาแล้ว, ทรงนำมาแล้ว

อาทสู์	พฐู วียตติย วาจาญ ในกรการพูตให้ปรากภูซัด + อัง	กล่าวแล้ว
อาเนลี	อา + นี นเย ในกรการนำไป + อี	นำมาแล้ว (ภ.)
อาเนหิ	อา + นี นเย ในกรการนำไป + อ + หิ	จงนำมา (ภ.)
อาโกภิต	อา + กภู เจทเน ในกรการตัด + ต	(อัน...) เคาะแล้ว
อาโรจยีส	อา + รุจ เทสเน ในกรการแสดง + ฌย + อัง	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว
อาโรจาเปลี	อา + รุจ เทสเน ในกรการกล่าว, แสดง + ฌาเป+ออี	(ยัง...) ให้บอกแจ้งแล้ว
อาโรจิต	อา + รุจ เทสเน ในกรการกล่าว, แสดง + (อ)+ต	(อัน...) บอกแล้ว
อาโรเจตวา	อา + รุจ เทสเน ในกรการกล่าว, แสดง + ฌ+ตวา	บอกแจ้งแล้ว
อาโรเจลี	อา + รุจ เทสเน ในกรการกล่าว, แสดง + ฌ + อี	บอกแจ้งแล้ว (จ.)
อาโรเจหิ	อา + รุจ เทสเน ในกรการกล่าว,แสดง + ฌ + หิ	จงบอก (จ.)
อิจฺฉิ	อิสฺ อิจฺฉากนฺตีสฺ ในกรการปรารถนา, ไคร์ + อี	ปรารถนาแล้ว
อุกฺกณฺจิตฺวา	อุ + กภูจฺ อชฺฌเน ในกรการเกียจคร้าน + ตวา	เบื่อหน่ายแล้ว, กระสันขึ้นแล้ว
อุคฺคณฺทหนฺต	อุ + คท อุปาทาเน ในกรการถือเอา + ฌทา + หนต	เรียนเอาอยู่, เมื่อเรียนเอา
อุคฺคณฺทาเปหนฺต	อุ + คท อุปาทาเน ในกรการถือเอา + ฌทา+ฌาเป+หนต	(ยัง...) ให้ศึกษาอยู่ (ก.)
อุคฺคณฺหิตฺวา	อุ + คท อุปาทาเน ในกรการถือเอา + ฌทา + ตวา	เรียนเอาแล้ว (ก.)
อุคฺคเทตฺวา	อุ + คท อุปาทาเน ในกรการถือเอา + ตวา	เรียนเอาแล้ว, รับเอาแล้ว
อุชฺฌายนฺต	อุ + ฌเม จินฺตยาญ ในกรการเพ่ง, คิด + อ + หนต	เพ่งโทษอยู่, โพนทะนาอยู่
อุชฺฌายิตฺวา	อุ + ฌเม จินฺตยาญ ในกรการเพ่ง,คิด + ตวา	เพ่งโทษแล้ว
อุฏฺฐท	อุ + จา คตฺตินิวตฺติมฺหิ ในกรการห้ามการไป + อ + ท	จงลุกขึ้น
อุฏฺฐหิ	อุ + จา คตฺตินิวตฺติมฺหิ ในกรการห้ามการไป + อี	ตั้งขึ้นแล้ว
อุฏฺฐาย	อุ+ จา คตฺตินิวตฺติมฺหิ ในกรการห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นแล้ว
อุฏฺฐิต	อุ + จา คตฺตินิวตฺติมฺหิ ในกรการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นแล้ว
อุทฺถริต	อุ + ธร ธารณ ในกรการทรงไว้ + ต	ยกขึ้นแล้ว, ถอนขึ้นแล้ว
อุทฺถริตฺวา	อุ + ธร ธารณ ในกรการทรงไว้ + ตวา	ถอนขึ้นแล้ว, ชูตขึ้นแล้ว
อุปฺคต	อุป + คมฺ คตฺติมฺหิ ในกรการไป, ถึง + ต	เข้าถึงแล้ว
อุปฺธาเรตฺวา	อุป + ธร ธารณ ในกรการทรงไว้ + ฌ + ตวา	ไคร์ครวญแล้ว
อุปฺธาเรหนฺต	อุป + ธร ธารณ ในกรการทรงไว้ + ฌ + หนต	ไคร์ครวญอยู่ (จ.)
อุปฺนาเมลี	อุป + นม นเต ในกรการนอบน้อม + ฌ + อี	น้อมเข้าไปแล้ว (จ.)

อุปสงกมิตวา	อุป+ส+ กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	เข้าไปทาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปปชฺชติ	อุ + ปท คติมฺทิ ในการไป + ย + ติ	ย่อมเกิดขึ้น (ท.)
อุปปชฺชมาน	อุ + ปท คติมฺทิ ในการไป + ย + มาน	เกิดขึ้นอยู่ (ท.)
อุปปนฺน	อุ + ปท คติมฺทิ ในการไป + ต	เกิดขึ้นแล้ว
อุยโยเซตฺวา	อุ + ยุชฺ พนฺธนโยชฺเณ ในการผูก,ประกอบ +เณ+ตฺวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุยโยเซสิ	อุ + ยุชฺ พนฺธนโยชฺเณ ในการผูก,ประกอบ +เณ+ฮี	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุสฺสํหติ	อุ + สหฺ อุสฺสํหาเท ในความสามารถ + อ + ติ	ย่อมสามารถ, ย่อมอาจ
อุสฺสํหสิ	อุ + สหฺ อุสฺสํหาเท ในความสามารถ + อ + สิ	ย่อมสามารถ, ย่อมอาจ
เอทิ	(อา) + อฺ คติมฺทิ ในการไป, ถึง + อ + ทิ	(จงมา), จงไป
โอบาคฺค	อว + ภาษฺ มทฺทเน ในการผ่า,ทำลาย + ต	หักลงแล้ว
โอบลมฺพิ	อว + ลพิ อวลมฺพเน ในการฟังกา + ฮี	ห้อยลงแล้ว, ย้อยลงแล้ว
โอบวทติ	อว + วท วิตฺตติยํ วาจาญํ ในการพูดจัด +อ+ติ	ย่อมกล่าวสอน
โอบโลเกตฺวา	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ + ตฺวา	แลดูแล้ว
โอบโลเกนฺต	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู,เห็น + เณ + อนุต	แลดูอยู่, เหลียวดูอยู่ (จ.)
กตตพฺพ	กร กรเณ ในการกระทำ + ตพฺพ	(อัน...) ฟังกระทำ
กตฺวา	กร กรเณ ในการกระทำ + ตฺวา	กระทำแล้ว
กต	กร กรเณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
กถาเปตฺวา	กถ กถเน ในการกล่าว + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ออกแล้ว
กถาเปสฺสามิ	กถ กถเน ในการกล่าว + ณาเป + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้ออก
กปฺเปยฺยาสี	กปฺป กปฺปเน ในการสำเร็จ + อ + เอยฺยาสี	พึงสำเร็จ (ภ.)
กมฺปิ	กปฺ กปฺเน ในความทวนัไหว + ฮี	ทวนัไหวแล้ว
กยิราถ	กร กรเณ ในการกระทำ + ยิร + เถถ	ฟังกระทำ
กรี	กร กรเณ ในการกระทำ + ฮี	กระทำแล้ว
กริตฺต	กร กรเณ ในการกระทำ + ตถ	กระทำแล้ว
กริตฺตฺวา	กร กรเณ ในการกระทำ + ตฺวา	กระทำแล้ว
กริสฺสติ	กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสติ	จักกระทำ
กริสฺสฺนฺติ	กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสฺนฺติ	จักกระทำ
กริสฺสฺสิ	กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสฺสิ	จักกระทำ

กริสรุสาม	กร	กรณ	ในการกระทำ + รัสสาม	จักกระทำ
กริสรุสามิ	กร	กรณ	ในการกระทำ + รัสสามิ	จักกระทำ
กรียติ	กร	กรณ	ในการกระทำ + ย + เต	(อัน...) ย่อมกระทำ
กริสุ	กร	กรณ	ในการกระทำ + อุ	กระทำแล้ว
กาตพพ	กร	กรณ	ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) พึ่งกระทำ
กาเรตุ	กร	กรณ	ในการกระทำ + เณ + ตุ	(ยัง...) จงให้กระทำ
กาเรตวา	กร	กรณ	ในการกระทำ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาเรมิ	กร	กรณ	ในการกระทำ + เณ + มิ	(ยัง...) จะให้กระทำ
กาเรสิ	กร	กรณ	ในการกระทำ + เณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กิลิฏจ	กิลิส	อุปตปมลิเน	ในความเร่าร้อน, เสร้าหมอง + ต	เสร้าหมองแล้ว (ท.)
กิลเมนติ	กิลมุ	เขเท	ในความเหน็ดเหนื่อย + อ + อนติ	ย่อมลำบาก, ย่อมเหน็ดเหนื่อย
กเถตวา	กถ	วากุเข	ในการกล่าว, แสดง + เณ + ตวา	กล่าวแล้ว (จ.)
กถนุต	กถ	กถเน	ในการกล่าว + เณ + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว (จ.)
กถลสิ	กถ	กถเน	ในการกล่าว + เณ + อี	กล่าวแล้ว
กถลลสิติ	กถ	กถเน	ในการกล่าว + เณ + ลลสิติ	จักกล่าว
กถลลสินติ	กถ	วากุเข	ในการกล่าว, แสดง + เณ + ลลสินติ	จักกล่าว, จักแสดง (จ.)
กถลลสามิ	กถ	วากุเข	ในการกล่าว, แสดง + เณ + ลลสามิ	จักกล่าว, จักแสดง (จ.)
กเถติ	กถ	วากุเข	ในการกล่าว, แสดง + เณ + ทิ	จงกล่าว (จ.)
กเรยฺยาลิ	กร	กรณ	ในการกระทำ + โอ + เอยฺยาลิ	พึงกระทำ (ต.)
กโรติ	กร	กรณ	ในการกระทำ + โอ + ติ	ย่อมกระทำ
กโรนุต	กร	กรณ	ในการกระทำ + โอ + อนุต	กระทำอยู่, เมื่อกระทำ (ต.)
กโรนติ	กร	กรณ	ในการกระทำ + โอ + อนติ	ย่อมกระทำ
กโรนตุ	กร	กรณ	ในการกระทำ + โอ + อนตุ	จงกระทำ (ต.)
กโรม	กร	กรณ	ในการกระทำ + โอ + ม	ย่อมกระทำ
กโรมิ	กร	กรณ	ในการกระทำ + โอ + มิ	ย่อมกระทำ (ต.)
กโรสิ	กร	กรณ	ในการกระทำ + โอ + สิ	ย่อมกระทำ (ต.)
ชาทสิ	ชาท	ภกฺขณ	ในการกิน + อ + สิ	ย่อมเคี้ยวกิน
ชาทิตฺวา	ชาท	ภกฺขณ	ในการกิน + ตฺวา	เคี้ยวกินแล้ว

ขาทิสฺสนฺติ	ขาท ภกฺขณฺ ในกาเรเคี้ยวกิน + สฺสนฺติ	จกเคี้ยวกิน
จีปีตฺวา	จีป โนทเน ในกาเรตัดไป, ขว้าง, ทิ้ง + ตฺวา	โยนไปแล้ว, ตัดไปแล้ว (ภ.)
จีณ	จี ขเย ในความสิ้นไป + ต	สิ้นไปแล้ว
จียนฺต	จี ขเย ในความสิ้นไป + ย + นฺต	ดิเตียนอยู่, สิ้นไปอยู่ (ภ./ภ.)
จียิตฺวา	จี ขเย ในความสิ้นไป + ตฺวา	ดิเตียนแล้ว, สิ้นไปแล้ว
เจเปตฺวา	จีป เจปน ในกาเรสิ้นไป, ตัดไป, ทิ้ง + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้สิ้นไปแล้ว
โจภยมาณ	จุภ สยฺจเล ในความทวนไหวอย่างรุนแรง + ณฺย + มาณ (ยัง...) ให้กระเพื่อมอยู่	
คจฺจ	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + อ + ทิ	จจะไป (ภ.)
คจฺจติ	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + อ + ทิ	ยอมไป, ไปอยู่, จะไป
คจฺจตุ	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป, ถึง + อ + ตฺ	จจะไป
คจฺจถ	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + อ + ถ	ยอมไป, จจะไป
คจฺจนฺต	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + อ + นฺต	ไปอยู่, เมื่อไป
คจฺจสิ	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + อ + สิ	ยอมไป, จะไป
คจฺจาม	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + อ + ม	ยอมไป
คจฺจามิ	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + อ + มิ	ยอมไป, จะไป
คจฺเจยฺยาม	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + อ + เยยฺยาม	พึงไป
คณฺท	คท อุปาทาเน ในกาเรถือเอา + ณฺทา + ทิ	จจะเรียนเอา (ภ.)
คณฺทถ	คท อุปาทาเน ในกาเรถือเอา + ณฺทา + ถ	จจะถือเอา
คณฺทนฺติ	คท อุปาทาเน ในกาเรถือเอา + ณฺทา + นฺติ	ยอมถือเอา, ย่อมเรียนเอา
คณฺทาทิ	คท อุปาทาเน ในกาเรถือเอา + ณฺทา + ทิ	ยอมถือเอา
คณฺทอิ	คท อุปาทาเน ในกาเรถือเอา + ณฺทา + อิ	ถือเอาแล้ว, จับแล้ว (ภ.)
คต	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป, ถึง + ต	ไปแล้ว, ถึงแล้ว
คนฺตพฺพ	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + ตพฺพ	พึงไป
คมิสฺสาม	คฺมฺ คตฺมฺทิ ในกาเรไป + สฺสาม	จักไป
คทิต	คท อุปาทาเน ในกาเรถือเอา + ต	(อัน...) ถือเอาแล้ว
คเหตุว	คท อุปาทาเน ในกาเรถือเอา + ตฺวา	จับแล้ว, ถือเอาแล้ว, รับเอาแล้ว, เรียนเอาแล้ว
คณฺนฺต	คณฺนฺต คณฺนฺต ในความพยายาม + ณฺ + นฺต	เพียรอยู่

ฆฏฐิ	ฆฏ ฆฏเณ ในความพยายาม + เณ + ฐิ	ย่อมพยายาม (จ.)
จงกมนุต	กมุ ปทวิกเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนุต	จงกรมอยู่
จงกมิตวา	กมุ ปทวิกเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	จงกรมแล้ว
จรติ	จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + ติ	ย่อมเที่ยวไป
จริตวา	จร จรเณ ในการเที่ยวไป + ตวา	เที่ยวไปแล้ว
จินตยิ	จินต จินตาย ในความคิด + ฌย + โย	คิดแล้ว (จ.)
จินตยิตถ	จินต จินตาย ในความคิด + ฌย + ตถ	คิดแล้ว
จินเตลสิ	จินต จินตาย ในความคิด + เณ + อี	คิดแล้ว (จ.)
ฉชฺชเตตวา	ฉชฺช ฌฏฏเณ ในการละ, ทัง + เณ + ตวา	ทิ้งแล้ว (จ.)
ฉิซฺชิตวา	ฉิธิ ฉิซฺชเณ ในการขาดไป + ตวา	ขาดแล้ว
ฉินุท	ฉิธิ ทวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + ติ	จงตัด (ร.)
ฉินุทาเปสฺสสามิ	ฉิธิ ทวิธากรเณ ในการตัด + ณาเป + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้ตัด
ฉินุทิ	ฉิธิ ทวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อี	ตัดแล้ว
ฉินุทิตวา	ฉิธิ ทวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	ตัดแล้ว
ฉินุณ	ฉิธิ ทวิธากรเณ ในการตัด + ต	ตัดแล้ว, ขาดแล้ว
ชทิตวา	ทา จาเค ในการสละ + ตวา	สละแล้ว, สละแล้ว
ชํต	ชน ชนเน ในการเกิด + ต	เกิดแล้ว
ชํนนุต	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + อนุต	รู้อยู่, ทรงทราบอยู่
ชํนาคิ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + ติ	ย่อมรู้ (ก.)
ชํนาคิ	ฌา อวตมเน ในการรู้ + ณา + ติ	จงรู้ (ก.)
ชํนิตตพพ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + ตพพ	(อัน...) พึงรู้
ชํนิตวา	ฌา อวตมเน ในการรู้ + ณา + ตวา	รู้แล้ว
ชํนิตฺสฺสนฺติ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + สฺสนฺติ	จักรู้
ชํเนยฺยํ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + อยฺยํ	พึงรู้ (ก.)
ชีวนุต	ชีว ปาณธารเณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + อนุต	เป็นอยู่, เลี้ยงชีพอยู่
ชีวนตุ	ชีว ปาณธารเณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + อนตุ	จงเป็นอยู่
ชีวามิ	ชีว ปาณธารเณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + มิ	ย่อมเป็นอยู่, ย่อมเลี้ยงชีพ
ชีวิสฺสลี	ชีว ปาณธารเณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + สฺสลี	จักเป็นอยู่ (ภ.)

ชีวิธส์สามิ	ชีวิ	ปาณธารณ ในกรทรวงไวซึ่งชีวิต + สสามิ	จักเป็นอยู่
ชีเวยย	ชีวิ	ปาณธารณ ในกรทรวงไวซึ่งชีวิต + อ + เอยย	พึงเป็นอยู่
ฌายนต	ฌ	จินตาย ในกรเพง + อ + นต	เพงอยู่
ฌาเปตวา	ฌ	จินตาย ในกรคิด,กรเพง + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ใ้ใหม่แล้ว
ฌตวา	ฌ	อวโพธเน ในกรรู้ + ตวา	รู้แล้ว, ทราบแล้ว
ฌาต	ฌ	อวคมเน ในกรรู้ + ต	(อัน...) รู้แล้ว
	ฌ	อวโพธเน ในกรรู้ + กต	รู้แล้ว
จตวา	จ	คตินิวตติมทิ ในกรทำมการไป + ตวา	ยืนอยู่แล้ว,ตั้งอยู่แล้ว,ตำรงอยู่แล้ว
จปีต	จป	ตปน ในกรตั้งไว้ + ต	(อัน...) ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว
จิต	จ	คตินิวตติมทิ ในกรทำมการไป + ต	ยืนอยู่แล้ว,ตั้งอยู่แล้ว,ตำรงอยู่แล้ว
จเปตวา	จป	ตปน ในกรตั้งไว้ + ตวา	เว้น, ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว
ททยหมาน	ทท	ทาเท ในกรร่าร้อน + ย + มาน	อัน...ใหม่อยู่
ททนต	ทท	ทาเท ในกรร่าร้อน + อ + นต	ใหม่อยู่, เมื่อใหม่
ตชชิต	ตชช	ภสสน ในกรดำวว่า-ช่มชู่ + (อิ) + ต	(อัน...) คุคคามแล้ว
ตชเชตวา	ตชช	ภสสน ในกรดำวว่า, ช่มชู่ + ฌ + ตวา	คุคคามแล้ว (จ./ภ.)
ตปนต	ตป	ทาเท ในกรร่าร้อน + อ + นต	ร่าร้อนอยู่ (ภ.)
เตเมตวา	ติม	กิลเท ในกรร่าเย็น, ช่มชู่ + ฌ + ตวา	(ยัง...) ใ้เปยงแล้ว (ภ.จ.ท.)
โถมตวา	โถม	ถเว ในกรร่าสรเรณิ + ฌ + ตวา	ช่มชေးแล้ว, สรเรณิแล้ว
ทตวา	ทา	ทาเน ในกรใ้ + ตวา	ใ้แล้ว
ทมทา	ทา	ทาเน ในกรใ้ + มทา	ใ้แล้ว
ทสสาม	ทา	ทาเน ในกรใ้ + สสาม	จักใ้
ทสสามิ	ทา	ทาเน ในกรใ้ + สสามิ	จักใ้ (ภ.)
ทสลิต	ทล	อุจจารณ ในกรสวด, แสดง + ต	(อัน...) แสดงแล้ว
ทสเสสสาม	ทล	อุจจารณ ในกรสวด, แสดง + ฌ + สสาม	จักแสดง
ทสเสตวา	ทล	อติสชเชเน ในกรแสดง + ฌ + ตวา	แสดงแล้ว
ทาเปลี	ทา	ทาเน ในกรใ้ + ฌาเป + อี	(ยัง...) ใ้ใ้แล้ว
ทิจูจ	ทล	เปกขณ ในกรดู,เห็น + ต	(อัน...) เห็นแล้ว
ทินน	ทา	ทาเน ในกรใ้ + ต	(อัน...) ใ้แล้ว, ใ้แล้ว

ทิสฺวา	ทิสฺ เปกฺขณฺเ ในการดู, เห็น + ตฺวา	เห็นแล้ว, พบแล้ว
ทฺพฺพิณฺตีต	ทฺ + วิ + ณี นฺเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำไปได้โดยยากแล้ว
เททฺติ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ทิ	จงให้ (ภฺ.)
นฺฏฺจ	นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ต	ฉิบหายแล้ว
นทฺนฺต	นทฺ อพฺยตฺตสฺทฺเท ในการทำให้ยุ่งไม่ชัด + อ + อนฺต	บั่นสืออยู่ (ภฺ.)
นมิ	นมฺ นเต ในการน้อมลง + อี	น้อมไปแล้ว
นยิสฺสํสามิ	นี นฺเย ในการนำไป + สฺสามิ	จักนำไป
นสฺสฺตติ	นสฺ นาเส ในความพินาศ + ย + ติ	ย่อมพินาศ, ย่อมฉิบหาย (ทฺ.)
นาตฺจฺฉิ	น + ฮา + คมฺ คตฺติมฺทฺติ ในการไป + อี	ไม่ได้มาแล้ว
นาทิกิริตฺติ	น + อภิ + ทิรฺ วิกฺขฺเปวิทฺติรฺเ ในการชัดไป, เรี่ยราย	+อ+ติ ย่อมไม่ท่วมทับ
นาสฺกฺขิ	น + อ + สฺกฺ สฺตฺติมฺทฺติ ในความสามารถ + อี	ไม่ได้อาจแล้ว
นาเสสฺสฺตติ	นสฺ นาเส ในความพินาศ + เณ + สฺสฺตติ	(ยัง...) จักให้ฉิบหาย (ทฺ.)
นิกฺกขฺทฺเมตฺติ	นิ + กขฺทฺเม อากขฺทฺเม ในการหลุด, คร่า, ลาก, ตึง + อ + ติ	ย่อมคร่าออก (ภฺ.)
นิกฺกขฺทฺเมตฺติ	นิ + กขฺทฺเม อากขฺทฺเม ในการหลุด, คร่า, ลาก, ตึง + ต	ถูกคร่าออกแล้ว
นิกฺกขฺทฺเม	นิ + กขฺทฺเม อากขฺทฺเม ในการหลุด, คร่า, ลาก, ตึง + อี	คร่าออกแล้ว (ภฺ.)
นิกฺขฺนฺต	นิ + กมฺฺ ปทฺวิกฺขฺเป ในการก้าวเท้า + ต	ออกไปแล้ว
นิกฺขฺม	นิ + กมฺฺ ปทฺวิกฺขฺเป ในการก้าวเท้า + อ + ทิ	จงออกไป (ภฺ.)
นิกฺขฺมฺนฺต	นิ + กมฺฺ ปทฺวิกฺขฺเป ในการก้าวเท้า + อ + อนฺต	ย่อมออกไป
นิกฺขฺมิตฺวา	นิ + กมฺฺ ปทฺวิกฺขฺเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	ออกไปแล้ว
นิกฺขฺมิมฺหา	นิ + กมฺฺ ปทฺวิกฺขฺเป ในการก้าวเท้า + มฺหา	ออกไปแล้ว
นิกฺขฺมีสฺ	นิ + กมฺฺ ปทฺวิกฺขฺเป ในการก้าวเท้า + อฺ	ออกไปแล้ว
นิกฺขฺมฺม	นิ + กมฺฺ ปทฺวิกฺขฺเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	ออกไปแล้ว
นิจฺจฺราเรณฺต	นิ + จฺรฺ เณเท ในการตัด + เณ + อนฺต	(ยัง...) ให้เปล่งออกอยู่
นิจฺฉิต	นิ + จา คตฺตนิวตฺตฺติมฺทฺติ ในการห้ามการไป + ต	จบแล้ว, สำเร็จแล้ว
นิตฺทิตฺวา	นิ + ฐา นฺยาเส ในการฝังไว้, ฝากไว้, มอบให้ + ตฺวา	ฝังไว้แล้ว
นิตฺทาทฺยณฺต	นิตฺทา + ฮาย + อนฺต	ประพடுத்தหลับอยู่
นิตฺชฺช	นิ + ปทฺ คตฺติมฺทฺติ ในการไป, ถึง + ย + ทิ	จงนอน (ทฺ.)
นิตฺชฺชิตฺวา	นิ + ปทฺ คตฺติมฺทฺติ ในการไป, ถึง + ตฺวา	นอนแล้ว

นิปชฺช	นิ + ปท คตมฺหิ ในการไป, ถึง + ย + ฮี	นอนแล้ว, ทมอบแล้ว
นิปปีฬิยมาน	นิ + ปีฬ วนธ ในการเปียดเบียน + ย + มาน	ถูกบีบคั้นอยู่
นิปพนน	นิ + ปท คตมฺหิ ในการไป, ถึง + ต	สำเร็จแล้ว
นิพนฺธิตฺวา	นิ + พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ตฺวา	ผูกแล้ว, ครอบแล้ว
นิมนเตตฺวา	นิ + มนฺต คุตฺตภาสฺเน ในการปรึกษา + เณ + ตฺวา	นิมนต์แล้ว
นิมฺมิณิตฺวาน	นิ + มา มานมฺหิ ในการขัง, รั้ง + นา + ตฺวาน	เนรมิตแล้ว
นิวตตาม	นิ + วตต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + ม	ย่อมกลับ
นิวตฺติตฺวา	นิ + วตต วตฺตเน ในความเป็นไป + ตฺวา	กลับแล้ว
นิวตฺตีสํ	นิ + วตต วตฺตเน ในการเป็นไป + อํ	กลับแล้ว
นิวตฺต	นิ + วส อจฺฉาตเน ในการนุ่งห่ม + ต	(อัน...) นุ่งแล้ว
นิวาเสตฺวา	นิ + วส อจฺฉาตเน ในการนุ่งห่ม + เณ + ตฺวา	นุ่งแล้ว (ภ./จ.)
นินฺสาเมตฺวา	นิ + สม อาโลจฺเน ในการไตร่ตรอง + เณ + ตฺวา	พิจารณาแล้ว, ไตร่ตรองแล้ว
นินฺสิณฺ	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	นั่งแล้ว, ประทับนั่งแล้ว
นินฺสีทติ	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + ต	ย่อมนั่ง
นินฺสีทาเปตฺวา	นิ + สท นินฺสีทเน ในการนั่ง + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้นั่งแล้ว
นินฺสีทิตฺวา	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ตฺวา	นั่งแล้ว
นินฺสีทิ	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ฮี	นั่งแล้ว
นินฺสีทิสํ	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อํ	นั่งแล้ว
นิสฺสรนฺต	นิ + สร คตฺยํ ในการไป + อ + อนฺต	แล่นออกไปอยู่
นิสฺสําย	นิ + สิ เสวํยํ ในการเสพ + ตฺวา	อาศัยแล้ว
นินฺทรติ	นิ + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ + ต	ย่อมนำออกไป
นุทติ	นุท ปโนทเน ในการบรรเทา + อ + ต	ย่อมนบรรเทา
เนตฺวา	นี นเย ในการนำไป + ตฺวา	นำไปแล้ว (ภ.)
ปกาสเสสฺสามิ	ป + กาส ปกาสเน ในการประกาศ + เณ + สฺสามิ	จักประกาศ (จ.)
ปกฺกมฺนฺติ	ป + กมุ ปทฺวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนฺติ	ย่อมหตลิกไป
ปกฺกามิ	ป + กมุ ปทฺวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ฮี	หตลิกไปแล้ว
ปกฺโกสฺติ	ป + กุส อวฺทาเน ในการร้องเรียก + อ + ต	ย่อมร้องเรียก (ภ.)
ปกฺโกสฺสาเปตฺ	ป + กุส อวฺทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + ต	(ยัง...) จงให้เรียก

ปกโกส่าเปตวา	ป + กุส อวทาน ในการร้องเรียก + ณาเป+ตวา	(ยัง...) ให้อ่านเรียกแล้ว
ปกโกสิตวา	ป + กุส อวทาน ในการร้องเรียก + ตวา	ร้องเรียกแล้ว
ปจถ	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + อ + ถ	จกทุง, จกต้ม, จกปิ้ง
ปจิตวา	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + ตวา	ทุงแล้ว, ต้มแล้ว, ปิ้งแล้ว
ปจิสส์สามิ	ปจ ปาเก ในการทุง, ต้ม, ปิ้ง, ย่าง + สสามิ	จกทุง, จกต้ม, จกปิ้ง
ปจจาจจฉิ	ปติ + อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อี	กลับมาแล้ว (ภ.)
ปจจาสิสามิ	ปติ + อา + ลิส อิจฉาย ในความปรารถนา + อ+มิ	ขอมหวังเฉพาะ (ภ.)
ปจจุฏจาย	ปติ + อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นเฉพาะแล้ว
ปจจเวกขนต	ปติ+อว+ อิกข ทสฺสนงฺเกสฺ ในการเห็น, เครื่องหมาย + อ+อนต	พิจารณาอยู่ (ภ.)
ปจฉินฺหิตวา	ป + ฉิหิ ทวิธกรณ ในการตัด + ตวา	ตัดขาดแล้ว (ฐ.)
ปณตต	ป + ณป อตฺตรณ ในการปลูต + ต	(อัน...) ปลูตแล้ว
ปณณายติ	ป + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ย + เต	ขอมปรากฏ
ปณณายมาน	ป + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ย + มาน	ปรากฏอยู่
ปณณายิ	ป + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ย + อี	ปรากฏแล้ว
ปฏิกกนต	ปติ + กมุ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวกลับแล้ว
ปฏิกขิตต	ปติ + ขิป นิเสธเน ในการห้าม + ต	(อัน...) ห้ามแล้ว
ปฏิปชชี	ปติ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ปฏิบัติแล้ว, ดำเนินไปแล้ว
ปฏิมณฺหิต	ปติ + มณฺห ทสฺสน ในการประดับ + ต	ประดับแล้ว
ปฏิลภติ	ปติ + ลภ ลาภ ในการได้ + อ + ต	ขอมกลับได้, ขอมได้เฉพาะ
ปฏิลภิตต	ปติ + ลภ ลาภ ในการได้ + อ + ตถ	กลับได้แล้ว, ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิลภิ	ปติ + ลภ ลาภ ในการได้ + อี	กลับได้แล้ว, ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิส่าเมตวา	ปติ + สมุ อุปสเม ในความสงบ + ฌ + ตวา	เก็บงำแล้ว (จ.)
ปฏฺจเปเนต	ป + ฌป ฌเปเน ในการตั้งไว้ + ฌ + อนต	เริ่มตั้งอยู่ (จ.)
ปติฏฺจหิ	ปติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจิต	ปติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นเฉพาะแล้ว, ประดิษฐานแล้ว
ปติฏฺจาสิ	ปติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, ประดิษฐานแล้ว
ปติฏฺจาเปสิ	ปติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อ	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจาเปสิ	ปติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อ	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว

ปติ	ปต ปตเน ในการตกไป + อี	ตกไปแล้ว
ปตต	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + ต	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปตวา	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + ตวา	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปตเถติ	ปตถ ยาจเน ในการขอ,ปรารภณา + เถ + ติ	ข่อมปรารภณา (จ.)
ปโปปติ	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + โอ + ติ	ข่อมถึง, ข่อมบรรลุ (ตนาทิ.)
ปพุชฌิตวา	ป + พุช ชาติเร ในการตื่น + (ย) + ตวา	ตื่นแล้ว (ทิ.)
ปพพช่าทิ	ป + วช คติมทิ ในการไป, ถึง + อ + ทิ	จงบรรพช่า, จงบวช
ปพพชิตวา	ป + วช คติมทิ ในการไป, ถึง + ตวา	บรรพช่าแล้ว, บวชแล้ว
ปพพาเซตวา	ป + วช คติมทิ ในการไป, ถึง + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพาเซถ	ป + วช คติมทิ ในการไป, ถึง + เณ + ถ	(ยัง...) จงให้บวช
ปพพาเซชยย์	ป + วช คติมทิ ในการไป, ถึง + เณ + เชยย์	(ยัง...) พึงให้บวช
ปพพาเซสี	ป + วช คติมทิ ในการไป, ถึง + เณ + อี	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพาเซทิ	ป + วช คติมทิ ในการไป, ถึง + เณ + ทิ	(ยัง...) จงให้บวช
ปพพเชยย์	ป + วช คติมทิ ในการไป, ถึง + อ + เชยย์	พึงบรรพช่า, พึงบวช
ปรามลิตวา	ปรา + มล อามลเน ในการลูบคลำ + ตวา	ลูบคลำแล้ว
ปริกทุณิตวา	ปริ + กทุณ อากทุณเน ในการจุด,ตั้ง + ตวา	คร่าไปรอบแล้ว, จุดแล้ว
ปริกุจิตตา	ปริ + จิป โนทเน ในการขัดไป,ข้าง,ทิ้ง + ต	(อัน...) ล้อมแล้ว
ปริคคณทิตวา	ปริ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา +ณทา+ตวา	กำหนดจับแล้ว (กิ.)
ปริคคณทิสส์สามิ	ปริ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา +ณทา+สส์สามิ	จับกำหนดจับ (กิ.)
ปริปุณณ	ปริ + ปูร ปูรเน ในการให้เต็ม + ต	เต็มรอบแล้ว, บริบูรณ์แล้ว
ปริมชฺชนุต	ปริ + มชฺช สฺทุธิโสธเน ในความหมดจด,ชำระ-ขัด-ถู	+อ+อนุต ลูบคลำอยู่ (ภ.)
ปริวตตาเปตวา	ปริ + วตต วตตเน ในการเป็นไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้เป็นไปรอบแล้ว
ปริวตเตตวา	ปริ + วตต วตตเน ในการเป็นไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เป็นไปรอบแล้ว แปลงแล้ว, เปลี่ยนแล้ว
ปริวุต	ปริ + วร ภาตย ในทางเข้าหา, รับใช้ + ต	(อัน...) แวดล้อมแล้ว
ปริสุทฺถ	ปริ + สุทฺถ สฺทุธิย ในความหมดจด + ต	หมดจตรอบแล้ว
ปริหายติ	ปริ + ทา จาคทานิย ในการสละ, เสื่อม + อ + ติ	จะเสื่อมรอบ (ภ.)
ปริเยสนุต	ปริ + อิล ปริเยสเน ในการแสวงหา + อ + อนุต	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา

ปรโยสิต	ปริ + อว + โส โอสิตะ ในการจบลง + ต	สิ้นสุดรอบแล้ว, จบแล้ว (ท.)
ปลาต	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ต	หนีไปแล้ว
ปลายติ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อ + ต	ยอมหนีไป (ภ.)
ปลายนุต	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อ + นุต	หนีไปอยู่ (ภ.)
ปลายิตวา	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ตวา	หนีไปแล้ว
ปลายีสุ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อฺ	หนีไปแล้ว (ภ.)
ปวิฏฺจ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ปวิสิตวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ตวา	เข้าไปแล้ว
ปวิสึสุ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อฺ	เข้าไปแล้ว
ปเวเสตฺวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เข้าไปแล้ว
ปเวเสสฺสามิ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + เณ + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้เข้าไป
ปโยชิต	ป + ยุช โยเค ในการประกอบ + ต	(อัน...) ประกอบแล้ว
ปโรท	ป + รุท โรทเน ในการร้องให้ + อี	ร้องให้แล้ว
ปสาธิต	ป + สาธ ลีทิมฺหิ ในความสำเร็จ + ต	ตกแต่งแล้ว
ปสฺสติ	ทิส เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + อ + ต	ยอมดู, ย่อมเห็น
ปสฺสถ	ทิส เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + อ + ถ	จงดู, จงเห็น
ปสฺส	ทิส เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + อ + ทิ	จงดู, จงเห็น
ปสฺสนุต	ทิส เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + อ + นุต	เห็นอยู่, เมื่อเห็น
ปทรนุต	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อ + นุต	พัดอยู่, ประหารอยู่, ตีอยู่
ปทิตฺตวา	ป + ทิ คตฺติมฺหิ ในการไป + ณา + ตวา	ส่งไปแล้ว
ปทิตฺติ	ป + ทิ คตฺติมฺหิ ในการไป + ณา + อี	ส่งไปแล้ว (สุ.)
ปทิตฺตึสุ	ป + ทิ คตฺติมฺหิ ในการไป + ณา + อฺ	ส่งไปแล้ว
ปทฺลิตฺตวา	ป + ทฺล ทฺลเน ในการหัวเราะ + ตวา	ละบัดแล้ว
ปทฺลึ	ป + ทฺล ทฺลเน ในการหัวเราะ + อี	ละบัดแล้ว (ภ.)
ปาปุณฺณนฺติ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + อฺณนา + นนฺติ	ยอมถึง, ย่อมบรรลุ
ปาปุณฺณิ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + อฺณนา + อี	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปาปุณฺณิสฺสามิ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + อฺณนา + สฺสามิ	จักถึง, จักบรรลุ
ปาปุณฺณึสุ	ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + อฺณนา + อฺ	บรรลุแล้ว, ถึงแล้ว

ปายาสี	ป + อ + ยา คติมฺหิ ในการไป, ถึง + อี	ได้ดำเนินไปแล้ว
ปารุปีตวา	ป + อา + รุป ปารุปน ในการท่อม + ตวา	ท่อมแล้ว
ปาวิลี	ป + อ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อี	ได้เข้าไปแล้ว (ภ.)
ปาเปสฺสลิ	ป + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + เณ + สฺสลิ	(ยัง...) จักให้ถึง, บรรลุ
ปีทิตตวา	อปิ + ธา อจฺฉาทเน ในการปกปิด + ตวา	ปิดแล้ว
ปีทิตฺติ	อปิ + ธา อจฺฉาทเน ในการปกปิด + อี	ปิดแล้ว (ภ.)
ปีวิตวา	ปา ปาเน ในการตี + ตวา	ตีแล้ว
ปีเพติ	ปีฬ วนเน ในการเบียดเบียน + อ + ติ	ย่อมเบียดเบียน, บีบคั้น (จ.)
ปุจฺจนฺต	ปุจฺจ ปุจฺจนเน ในการถาม + อ + หนฺต	ถามอยู่
ปุจฺจิตฺตวา	ปุจฺจ ปุจฺจนเน ในการถาม + ตวา	ถามแล้ว, ตรัสถามแล้ว
ปุจฺจติ	ปุจฺจ ปุจฺจนเน ในการถาม + อี	ถามแล้ว
ปุจฺจियมาน	ปุจฺจ ปุจฺจนเน ในการถาม + ย + มาน	(อัน...) ถามอยู่, ถูกถามอยู่
ปุณฺณิ	ปุณฺณ โสเธ ในการชำระ, ทำให้สะอาด + อี	ชำระแล้ว, เช็ดแล้ว (ภ.)
ปุชฺเชตฺตวา	ปุชฺ ปุชฺชายํ ในการบูชา + เณ + ตวา	บูชาแล้ว (จ.)
ปุเรนฺต	ปุร ปุเรนเน ในการให้เต็ม + เณ + หนฺต	(ยัง...) ให้เต็มอยู่
ปุเรสิ	ปุร ปุเรนเน ในการให้เต็ม + เณ + อี	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
เปสฺยีสฺ	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + ฌย + อํ	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปสฺติ	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + เณ + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว (จ.)
เปเสตฺตวา	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + เณ + ตวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปเสนฺติ	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + เณ + หนฺติ	ย่อมส่งไป (จ.)
เปเสนฺตุ	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + เณ + หนฺตุ	จงส่งไป (จ.)
เปเสสิ	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + เณ + อี	ส่งไปแล้ว (จ.)
ผริตฺตวา	ผร ผเรนเน ในการแผ่ไป + ตวา	แผ่ไปแล้ว
พฺนฺธิตฺตวา	พฺนฺธ พฺนฺธเน ในการผูก + ตวา	ผูกแล้ว
พฺรฺหฺนฺต	พฺรฺหฺ พฺรฺหฺนเน ในความเจริญ + อ + หนฺต	พอกพูนอยู่, เจริญอยู่ (ภ.)
ภณฺติ	ภณ สฺทฺเท ในการทำเสียง + อ + ติ	ย่อมกล่าว (ภ.)
ภณฺนฺต	ภณ กถเน ในการกล่าว + อ + หนฺต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
ภณฺนฺติ	ภณ กถเน ในการกล่าว + อ + หนฺติ	ย่อมกล่าว

ภวิตัพพ	ภฺว สัตตตายํ ในความี, ความเป็น + ตัพพ	พึงมี, พึงเป็น
ภวิสส์ติ	ภฺว สัตตตายํ ในความี, ความเป็น + สส์ติ	จักมี, จักเป็น
ภวิสส์ลี	ภฺว สัตตตายํ ในความี, ความเป็น + สส์ลี	จักมี, จักเป็น
ภายี	ภี ภเย ในความกลัว + อี (หรือ โอ)	กลัวแล้ว
ภินทนต์ิ	ภิท ทฺวิธากรณเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน +อ+อนฺติ	ย่อมทำลาย (รฺ.)
ภินทิตฺวา	ภิท ทฺวิธากรณเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน +อิ+ตฺวา	ทำลายแล้ว (รฺ.)
ภินฺน	ภิท ภิชฺชเณ ในการแตก,หัก,ทำลาย + ต	แตกแล้ว
ภีต	ภี ภเย ในความกลัว + ต	กลัวแล้ว (ภี.)
ภฺยชิตฺวา	ภฺยฺช พฺยวทรณเณ ในการกลืนกิน + ตฺวา	กินแล้ว, บริโภคแล้ว
ภฺยชิสฺสํามิ	ภฺยฺช พฺยวทรณเณ ในการกลืนกิน + สํํามิ	จักกิน, จักบริโภค
มกฺเขตฺวา	มกฺข สํโยชนโรสเนสุ ในการผูก,ลูบไล้,โกรธ +ณ+ตฺวา	ทาแล้ว (ภฺ.,จฺ.)
มณฺฑิต	มทฺธิ ฆฺุสเน ในการประดับ + ต	ประดับแล้ว (ภฺ./จฺ.)
มต	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + ต	ตายแล้ว (ภฺ.)
มนฺเดลี	มนฺต คุตฺตภาสเน ในการปรึกษา + ณ + อี	ปรึกษาแล้ว (จฺ.)
มรณฺติ	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + อ + อนฺติ	ย่อมตาย (ภฺ.)
มาเปลี	มาป มาปเน ในการนมรมิต, สร้าง + ณ + อี	นมรมิตแล้ว, สร้างแล้ว (จฺ.)
มุจฺจิสฺสุ	มุจฺ โมกฺเข ในความพ้น, ปล่อย + ย + อํ	ไหลออกแล้ว (ทฺ.)
มุจฺจนฺต	มุจฺ จาเต ในการสละ + อ + อนฺต	ไหลออกอยู่, ปล่อยอยู่ (รฺ.)
ยาจิต	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ต	(อัน...) ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาติ	ยา คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมไป
ยาทิ	ยา คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + อ + ทิ	จงไป (ภฺ.)
โยชํเปตฺวา	ยฺชฺ โยเค ในการประกอบ + ณ+เป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ประกอบแล้ว
โยเชถ	ยฺชฺ โยเค ในการประกอบ + ณ + ถ	จงประกอบ (จฺ.)
รกฺขติ	รกฺข รกฺขณเณ ในการรักษา + อ + ติ	ย่อมรักษา
รกฺขิตฺวา	รกฺข รกฺขณเณ ในการรักษา + ตฺวา	รักษาแล้ว
รกฺขियมาน	รกฺข รกฺขณเณ ในการรักษา + ย + มาน	(อัน...) รักษาอยู่
รณฺชิต	รณฺชฺ (รณฺช) ราเต ในความกำหนด + ต	(อัน...) ย่อมแล้ว
รต	รมฺ กิฬายํ ในการเล่น + ต	ยินดีแล้ว

รम्म	รุม กี่พาย์ ในการเล่น + ฌย	(อัน...) พึงยินดี
โรทมาน	รุธ โรทเน ในการร้องไห้ + อ + มาน	ร้องไห้อยู่
โรทลี	รุธ โรทเน ในการร้องไห้ + อ + ลี	ยอมร้องไห้
ลชฺชติ	ลชฺชี่ ลชฺช่าย ในความละอาย + อ + ตี	ยอมละอาย
ลชฺชนฺต	ลชฺชี่ ลชฺช่าย ในความละอาย + อ + อนฺต	ละอายอยู่ (ภ.)
ลชฺชิต	ลชฺชี่ ลชฺช่าย ในความละอาย + ต	ละอายแล้ว
ลทถ	ลภ ลาภ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
ลพภา	ลภ ลาภ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
ลภนฺติ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + อนฺติ	ยอมได้ (ภ.)
ลภมาน	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + มาน	ได้อยู่, เมื่อได้
ลภามิ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + มิ	ยอมมิได้
ลภิตฺวา	ลภ ลาภ ในการได้ + ตฺวา	ได้แล้ว
วภฺชนฺติ	วภฺช วิยตฺติย วาจาย์ ในการพูดชัด + ษฺสนฺติ	จกกล่าว (ภ.)
วชฺเชตฺวา	วชฺชี่ จาเต ในการสละ + ฌ + ตฺวา	เว้นแล้ว
วณฺเจตฺวา	วณฺจ วณฺจเน ในการทลอกลวง + ฌ + ตฺวา	ลวงแล้ว, ทลอกลวงแล้ว (จ.)
วณฺเจลี	วณฺจ วณฺจเน ในการทลอกลวง + ฌ + ลี	ยอมลวง, ย่อมทลอกลวง (จ.)
วณฺเจมิ	วณฺจ วณฺจเน ในการทลอกลวง + ฌ + มิ	ยอมลวง, ย่อมทลอกลวง (จ.)
วณฺฏติ	วณฺฏ อวตฺตเน ในการหมุนไป + อ + ตี	ยอมควรร (ภ.)
วทณฺนฺติ	วทณฺม วทณฺมเน ในความเจริญ + อ + อนฺติ	ยอมเจริญ
วทณฺเตตฺวา	วทณฺม วทณฺมเน ในความเจริญ + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วทณฺเมลี	วทณฺม วทณฺมเน ในความเจริญ + ฌ + ลี	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วณฺณตฺวา	วณฺณณ ฤตฺติย ในความสรรเสริญ + ฌ + ตฺวา	สรรเสริญแล้ว
วตฺวา	วท วิยตฺติย วาจาย์ ในการพูดชัด + ตฺวา	กล่าวแล้ว
วทติ	วท วิยตฺติย วาจาย์ ในการพูดชัด + อ + ตี	ยอมกล่าว
วทนฺติ	วท วิยตฺติย วาจาย์ ในการพูดชัด + อ + อนฺติ	ยอมกล่าว
วทลี	วท วิยตฺติย วาจาย์ ในการพูดชัด + อ + ลี	ยอมกล่าว
วเทติ	วท วิยตฺติย วาจาย์ ในการพูดชัด + อ + ตี	ยอมกล่าว
วเทลี	วท วิยตฺติย วาจาย์ ในการพูดชัด + อ + ลี	ยอมกล่าว

วเททิ	วท วิยตติย วาจาญ ในการพูดชัด + อ + ทิ	จงกล่าว (ภ.)
วนุทมาน	วทิ วนุทเน ในการกราบไหว้ + อ + มาน	ไหว้อยู่, ถวายบังคมอยู่ (ภ.)
วนุทิตวา	วนุท วนุทเน ในการกราบไหว้ + ตวา	ไหว้แล้ว, กราบไหว้แล้ว
วนุทิ	วทิ วนุทเน ในการกราบไหว้ + อี	กราบไหว้แล้ว
वलญชีล์สามิ	วลชี ปริโหมทมิ ในการใช้สอย + ล์สามิ	จักใช้สอย (ภ.)
वलนุต	วล นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนุต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วลสมา	วล นิวาเส ในการอยู่ + อ + มาน	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วลิตวา	วล นิวาเส ในการอยู่ + ตวา	อยู่แล้ว
วลิลล์สาม	วล นิวาเส ในการอยู่ + ล์สาม	จักอยู่
วลิลล์	วล นิวาเส ในการอยู่ + อู	อยู่แล้ว
วายนุต	วายน อุลล์สาเท ในความพยายาม + อ + อนุต	พยายามอยู่, เมื่อพยายาม
วิตต	วิ + คมฺ คติมฺทิ ในการไป, ถึง + ต	ไปปราศแล้ว
วิจรนุต	วิ + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + อนุต	เที่ยวไปอยู่
วิจรนุติ	วิ + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + อนุติ	ยอมเที่ยวไป
วิจริ	วิ + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อี	เที่ยวไปแล้ว
วิตถาเรตพพ	วิ+ ถร วิตถาเร ในความกระจาย,ปูลาด +เณ+ตพพ	(อัน...) พึ่งให้พิสดาร
วิปฺปกต	วิ + ป + กร กรเณ ในการกระทำ + ต	กระทำให้แตกต่างแล้ว
วิปฺปทิตวา	วิ + ป + ทา จาเค ในการสละ + ตวา	สละขาดแล้ว, สละขาดแล้ว
วิภาต	วิ + ภา ทิตติย ในความสว่าง, รุ่งเรือง + ต	สว่างแล้ว (ภ.)
วिरทิต	วิ + รท จาเค ในการสละ + ต	เว้นแล้ว
วิสิพฺพนุต	วิ + ลิวฺ โสลตฺติสิพฺเพเน ในการเที่ยวห่างไป,เย็บ +ย+อนุต	ผิงอยู่
วิสิพฺเพตวา	วิ + ลิวฺ โสลตฺติสิพฺเพเน ในการเที่ยวห่างไป,เย็บ+ตวา	ผิงแล้ว
วิลล์ชฺเชตฺวา	วิ + ลล์ชฺ จาเค ในการสละ + เณ + ตวา	เปล่งแล้ว, ปล่อยแล้ว, แก้แล้ว (จ.)
วิลล์ชฺเชนุต	วิ + ลล์ชฺ จาเค ในการสละ + เณ + อนุต	เปล่งอยู่, ปล่อยอยู่, แก้อยู่ (จ.)
วิลล์สมิตฺวา	วิ + ลฺมฺ อุปลฺเม ในความสงบ + ตวา	พักผ่อนแล้ว
วิทรติ	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + อ + ติ	ยอมอยู่
วิทรนุต	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนุต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่ (เมื่อประทับ)
วิทรนุติ	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนุติ	ยอมอยู่

วิเสเสตวา	วิ + สีส ในความทำให้วิเศษ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้วิเศษ
วิเทเจยฺยุ	วิ + เทจ พาธเน ในการเบียดเบียน + อ + เอยฺยุ	เพียงเบียดเบียน (ภ.)
วิโรจมาน	วิ + รุจ ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + อ + มาน	รุ่งเรืองอยู่, สว่างอยู่ (ภ.)
วิทินามยิตถ	วิ+อติ+ นมุ นมเน ในการน้อมไป + ฌย + ตถ	(ยัง...) ให้นำน้อมไปสว่างวิเศษแล้ว, ให้ผ่านไปแล้ว
วิทินาเมตวา	วิ + อติ + นมุ นมเน ในการน้อมไป + ฌย+ตวา	(ยัง...) ให้นำน้อมไปสว่างวิเศษแล้ว
วิทินาเมนุต	วิ + อติ + นมุ นต ในการน้อมไป + ฌย + อนุต	(ยัง...) ให้นำน้อมไปสว่างวิเศษอยู่
วิทินาเมนุตติ	วิ+อติ+ นมุ นมเน ในการน้อมไป + ฌย + อนุติ	(ยัง...) ย่อมให้นำน้อมไป
วิทินาเมลล	วิ + อติ + นมุ นมเน ในการน้อมไป + ฌย + ลล	(ยัง...) ให้นำน้อมไปสว่างวิเศษแล้ว
วุจจติ	วจ วียตฺตียํ วาจายํ ในการพูดชัด + ย + เต	(อัน...) ย่อมเรียก
วุจจมาน	วจ วียตฺตียํ วาจายํ ในการพูดชัด + ย + มาน	(อัน...) กล่าวอยู่
วุตต	วจ วียตฺตียํ วาจายํ ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
โวโลเกนุต	วิ + อว + โลก ทลฺลสเน ในการดู, เห็น + ฌย+อนุต	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
สลกฺกุณฺณยฺย	สลก สฺตฺติมฺหิ ในความสามารถ + อนุต+เอยฺย	เพียงอาจ, เพียงสามารถ (สุ.)
สลกฺขิสฺสาม	สลก สฺตฺติมฺหิ ในความสามารถ + สฺสาม	จักอาจ, จักสามารถ
สลกโกมิ	สลก สฺตฺติมฺหิ ในความอาจ/สามารถ + โอ + มิ	ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ (ต.)
สลกโกลล	สลก สฺตฺติมฺหิ ในความสามารถ + โอ + ลล	ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ (ต.)
สงฺกิลฺภูจ	ลฺ + กิลฺล อุปตฺตฺยาปมฺลเเน ในความเร่าร้อน, เสร้าทมอง + ต	เสร้าทมองแล้ว
สงฺขชาติ	ลฺ + ขา สงฺขยาเน ในการนับ + ต	(อัน...) นับพร้อมแล้ว
	ลฺ + ขา กถเน ในการกล่าว + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว (ภ.)
สงฺฆมุฏฺจ	ลฺ + ฆุสฺ สทฺเท ในการทำเสียง + ต	ป่าวร้องแล้ว
สงฺฆโฆเมตวา	ลฺ + ฆุภ สญฺจเล ในความทวนโหวอย่างรุนแรง + ฌย+ตวา	(ยัง...) ให้กระฉ่อนแล้ว, ให้ทวนโหวแล้ว
สงฺฆกิริสฺสุ	สงฺฆิ + กร กรณ ในการกระทำ + อฺ	กระทำให้แจ้งแล้ว
สงฺฆฌายนุต	ลฺ + อธิ + อธิ อชฺฌยเน ในการสวด, ส้าธยาย + ฌย+อนุต	ส้าธยายอยู่ (ภ.)
สงฺฆเชตฺวา	สงฺฆฺ สงฺขเต ในการปรุงแต่ง, จัดแจง + ฌย + ตวา	ตระเตรียมแล้ว, จัดแจงแล้ว
สญฺญต	ลฺ + ยมุ ในความพยาม + ต	สำรวจแล้ว
สญฺชนานาติ	ลฺ + ฌา อวตฺตมเน ในการรู้ + นา + ติ	ย่อมจำได้ (ก.)

สัจฉานิตวา	ลํ + ฌา อวคฺคเน ในกรรรู้ + ฌา + ตวา	จำได้แล้ว
สัจฉานิ	ลํ + ฌา อวคฺคเน ในกรรรู้ + ฌา + อี	จำได้แล้ว (ก.)
สัทททติ	ลํ + ฌา สัทททเน ในความเชื่อ + ฌ + ตติ	ย่อมเชื่อ
สนฺติ	อส ภาวี ในความมี, ความเป็น + ฌ + อนฺติ	มีอยู่
สนฺธมนฺต	ลํ + ฌม อคฺคิสโยคเ ในกรรเป่าไฟ+ฌ+อนฺต	ก่อกอยู่, เป่าอยู่ (ภ.)
สนฺนยทถ	ลํ + นท สํขุสเน ในกรรจัดแจง + ฌ + ท	จงผูกสอด (ท.)
สนฺนิปตฺนติ	ลํ + นิ + ปต คตฺติย ในกรรไป, ถึง + ฌ + อนฺติ	ย่อมประชุมกัน, ย่อมชุมนุมกัน
สนฺนิปตาเปตฺวา	ลํ+นิ+ ปต ปตเน ในกรรตไป + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ประชุมกันแล้ว
สนฺนิสินฺน	ลํ + นิ + สท นิสิตฺเน ในกรรนั่ง + ต	นั่งพร้อมกันแล้ว, ประชุมกัน
สนฺนนาคต	ลํ+อนฺ+อา+ คมฺ คตฺติมฺทิ ในกรรไป + ต	มาตามพร้อมแล้ว, ประกอบ
สนฺนฺจาย	ลํ+อฺ+ ฌา คตฺติวตฺติมฺทิ ในกรรห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นพร้อมแล้ว
สนฺนฺจายเปตฺวา	ลํ+อฺ+ ฌา คตฺติวตฺติมฺทิ ในกรรห้ามการไป+ฌาเป+ตวา(ยัง...)	ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สนฺนฺจายเปติ	ลํ+อฺ+ ฌา คตฺติวตฺติมฺทิ ในกรรห้ามการไป+ฌาเป+ติ (ยัง...)	ยอมให้ตั้งขึ้นพร้อม
สนฺนฺจายเปลฺลํ	ลํ+อฺ+ ฌา คตฺติวตฺติมฺทิ ในกรรห้ามการไป + ฌาเป+ลฺลํ (ยัง...)	ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สนฺนฺจิต	ลํ+อฺ+ ฌา คตฺติวตฺติมฺทิ ในกรรห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สนฺปฏฺิจจติ	ลํ+ปติ+ อิสฺ อิจฺจกนฺตฺิสฺ ในความปรารถนา, ยินดี + ฌ+ติ	ย่อมรับพร้อม (ภ.)
สนฺปฏฺิจจนฺต	ลํ+ปติ+ อิสฺ อิจฺจกนฺตฺิสฺ ในความปรารถนา, ยินดี + ฌ+อนฺต	รับพร้อมอยู่ (ภ.)
สนฺปฏฺิจจามิ	ลํ+ปติ+ อิสฺ อิจฺจกนฺตฺิสฺ ในความปรารถนา, ยินดี + ฌ+มิ	ย่อมรับพร้อม (ภ.)
สนฺปฏฺิจจายเปตฺวา	ลํ+ปติ+ อิสฺ อิจฺจาย ใน...ปรารถนา + ฌาเป + ตวา (ยัง...)	ให้รับพร้อมแล้ว
สนฺปฏฺิจจิตฺวา	ลํ+ปติ+ อิสฺ อิจฺจาย ในความปรารถนา + ตวา	รับพร้อมแล้ว
สนฺปฏฺิจจิจิ	ลํ + ปติ + อิสฺ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อี	รับพร้อมแล้ว (ภ.)
สนฺปตฺต	ลํ + ปท คตฺติมฺทิ ในกรรไป, ถึง + ต	ถึงพร้อมแล้ว
สนฺปาปฺุณิ	ลํ + ป + อป ปาปฺุณเน ในกรรถึง + อฺุณ + อี	ถึงพร้อมแล้ว
สนฺปาเทติ	ลํ + ปท คตฺติมฺทิ ในกรรไป, ถึง + ฌ + ตติ	(ยัง...) ย่อมให้ถึงพร้อม
สนฺปาเทตฺวา	ลํ + ปท คตฺติมฺทิ ในกรรไป, ถึง + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้ถึงพร้อมแล้ว
สนฺมสนฺต	ลํ + มสฺ สมนฺสเน ในกรรพิจารณา + ฌ + อนฺต	พิจารณาอยู่
สนฺยิตฺวา	ลํ + ฌเย ในกรรนอน + ตวา	นอนแล้ว
สริตฺวา	ลํ + ฌริ ในกรรไป, ระลึก + ตวา	ระลึกถึงแล้ว (ภ.)

สลลขเขตวา	ล + ลกข ทลลขงเกล ในกาเรเห็น, ทำเครื่องหมาย + เณ+ตวา กำหนดแล้ว
สลลปนต	ล + ลป สลลลาเป ในกาเรเจรจา + อ + อนต สนนทนาอยู่, เจรจาอยู่
ลิกษาเปลลสามิ	ลิกข วิชโชปาทาเน ในกาเรถือเอาซึ่งวิชา + ณาเป + ลลสามิ (ยัง...) จักให้ศึกษา
ลิกขิตวา	ลิกข วิชโชปาทาเน ในกาเรถือเอาซึ่งวิชา + ตวา ศึกษาแล้ว (ภ.)
ลिया	อล ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยย พึ่งมี, พึ่งเป็น
ลุกษาเปลล	ลุกข อนาเท ในความไม่เอื้อเพื่อ + ณาเป + อี (ยัง...) ให้แห้งแล้ว
ลลณาดิ	ลล สวณ ในกาเรพียง + ณา + ดิ ย่อมพียง
ลลตวา	ลล สวณ ในกาเรพียง + ตวา พียงแล้ว
ลลปณตต	ลล + ป + ตา อตตรณ ในกาเรปูลาด + ต (อัน...) ปูลาดไว้ดีแล้ว
ลลปติ	ลลป สเย ในกาเรนอน + อ + ดิ ย่อมนอนหลับ (ภ.)
ลลปสนน	ลล + ป + สท ปล่าเท ในความเลื่อมใส + ต เลื่อมใสดีแล้ว
ลลโมธาเนลล	ลล+อว+ ธา ธารณ ในกาเรทรงไว้ + เณ+นา+อี (ยัง...) ให้ตั้งลงพร้อมแล้ว, (ยัง...) ให้ประชุมลง
ลลโมลริตวา	ลล + อว + ลล คติย ในกาเรไป, ถึง + ตวา ประชุมกันแล้ว
ลลภทติ	ลลภ ทิตติทิสาล ในความรุ่งเรือง, เปียดเบียน +อ+ติ ย่อมงาม (ภ.)
ลลเฮลลสาม	ลลธ ลลธเน ในกาเรชำระ + เณ + ลลสาม (ยัง...) จักให้หมดจด, ชำระ
ทต	ทท ทิสาย ในความเปียดเบียน + ต (อัน...) เปียดเบียนแล้ว
ทราทติ	ทท ทรณ ในกาเรนำไป + อ + ทิ จงนำไป
ทิตวา	ทท จาเค ในกาเรสลละ + ตวา ลละแล้ว
ทิสลติ	ททิล ทิสเน ในกาเรเปียดเบียน + อ + ดิ ย่อมเปียดเบียน (ภ./จ./ร.)
ทุตวา	ทท สดตาย ในความมี, ความเป็น + ตวา เป็น, เป็นแล้ว
ทอติ	ทท สดตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ดิ ย่อมมี, ย่อมเป็น
ทอตุ	ทท สดตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ต จงมี, จงเป็น, จงยกไว้, จงสำเร็จ
ทอนต	ทท สดตาย ในความมี, ความเป็น + อ + อนต มีอยู่, เป็นอยู่
ทอม	ทท สดตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ม ย่อมมี, ย่อมเป็น
ทอทิ	ทท สดตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ทิ จงมี, จงเป็น

บรรณานุกรม

- พระพุทธรูปศาสตราจารย์. **ธมฺมปทภูจกถา (ปรโหม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระพุทธรูปศาสตราจารย์. **ธมฺมปทภูจกถา (ทุดิโย ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระสิริสุขมังคลเถระ, **ธมฺมปทภูจกถาคาถาโยชนา**, พิมพ์เนื่องในโอกาส หม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา เจริญชนมายุครบ ๘๐ ปี, ๒๕๔๖.
- พระวรสามโพธิมหาเถระ, **ธมฺมปทมหาภูทิกกา**, ศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ นำโดย พระธรรมปัญญาบดี อุปถัมภ์ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภัสสรมหาเถระ ป.ธ. ๘), ๒๕๓๕.
- พระกัจจายนเถระ. **กัจจายนพุยาकरणิ**. กรุงเทพมหานคร : วิจัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระพุทธรูปปิยเถระ. **ปทฐปสิทฺธิ**. พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ ปรีวรรัต, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๙.
- พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. **ธาตวัตถสังคหปาฐนีสสยะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๑**, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.
- บุญสืบ อินสาร, **พจนานุกรมบาลี - ไทย ธรรมบทภาค ๑ - ๔**, กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.
- , **ธรรมบท ภาค ๒ แปลโดยพยัญชนะ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๓.
- อุทิศ ศิริวรรณ, ดร., **ธรรมบทภาคที่ ๒ แปลโดยพยัญชนะ**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- ฉบับภูมิพลโลกิยกุ, **ธรรมบทและธมฺมปทภูจกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๒**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพลโลกิยกุ, ๒๕๕๑.
- สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, **ธรรมบท ภาคที่ ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๘.
- พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ, **วากยสัมพันธ์ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒)**, กรุงเทพมหานคร :

บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

——, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

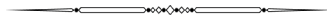
——, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

——, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๓ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕), กรุงเทพมหานคร, บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

——, **รูปสัททิตินิ**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๐.

พระมหานិยม อุตตโม, หลักสูตรย่อ บาลีไวยาकरण ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖

ประวัติผู้แปลและสัมพันธ์

ชื่อ-ฉายา	พระมหาอดิพงษ์ อุตตมปญโญ (แจ่มสันเทียะ)
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
อุปสมบท	วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๗ ประโยค ชั้นนักศึกษบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร)
ประวัติการทำงาน ที่อยู่ปัจจุบัน	ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และบาลีใหญ่ วัดสุทธาโกษณ์ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวิมลสุทธาภิวัฒน์ ถนนเลียบบคลองมอญ (คลองกรุง ช้อย ๘) แขวงทับยาว เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๒๐
ผลงาน	๑. รุปสิทธิที่ปณี ๒. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ๓. กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตรพร้อมอุทาหรณ์ ๔. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ ๕. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์ ๖. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ ๗. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ ๘. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา ๙. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖ วิธีการแต่งประโยคภาษาบาลี ๑๐. นามายาตรูปพิธาน (วิธีทำตัวรูปของนามบทและอาขยาตบท) ๑๑. ภิกขุปาติโมกข์แปล พร้อมมาติกาสำหรับวินิจฉัยลักษณะบท

ภาพปก

คุณมงคล ศรีเดช (ผู้บรรยายเกอลอว์)